

श्रीः

ऋक्संहिता

सायणाचार्यविरचितभाष्यसहिता

पदपाठयुताच.

पण्डित नारायण मुखर्जी द्वारा सेदर
और पण्डित रामदास, मुम्बई

तस्याथपञ्चतुर्धोष्टकः

अस्याः पुनर्मुद्रणाधिकारः प्रकाशकान्यांस्वाधीनपवरक्षितः

श्रीः ऋक्संहिता

सायणाचार्यविरचितभाष्यसंहिता

पदपाठयुताच.

इयंच

तत्त्वविवेचकपंथप्रसारकसमित्याप्रेरितः तुकारामतात्याभिरुच्यः,
गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयाधिपतिः आत्मारामकाह्लोबाभिरुच्यः,

इत्येताभ्यां

चोडसोपाद्धमहामहोपाध्यायराजारामशास्त्रि,
गौरेद्रत्युपाभिधशिवरामशास्त्रिभ्यांशोधयित्वा

मुंबय्यां

गणपतरुष्णाजीमुद्रायंत्रालयेमुद्रयित्वा

प्रकाशिता.

तस्याअयंचतुर्थोष्टकः

शकाब्दाः १८१०

एतत्पुस्तकस्य रचयित्वं

मुनिगंगाभैरवभिरुचिने (१८६७) सन् सततकरमरे कृतमार्गकं य

पञ्चविंशतितम (२५) विषयानुसारतोऽसाधारणीवृत्तम्

पंडित नारायण मुग्गजी कुध गेलर
और पण्टीदार. रामनाजी, मुंबई.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदायो वेदेभ्योऽस्विलज्जगत् ॥ निर्ममेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

पंचमेमंडले पथमेनुवाके पूर्वमष्टौ सूक्तानि व्याख्यातानि त्वामग्ने हविष्मन्त इति सप्तर्चनवमं सूक्तम् अत्रेयस्य गयस्मार्पं सप्तमी पंचम्यौ पंकी शिष्टाः पंचयन्तस्य च सूक्तस्येति परिभाषया अनुष्टुभः अग्निर्देवता तथा चानुक्रम्यते—त्वामग्ने गयो न्या पंचम्यौ पंकी इति । प्रातरनुवाके आश्विन-शस्त्रे च एतदादिके द्वे सूक्ते शंसनीये तथैव सूत्रितम्—त्वामग्ने हविष्मन्त इति सूक्ते इति ।

तत्रैषा पथमा—

ॐ त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तांस ईळते ।

मन्ये त्वा जातं वेदं संहव्या वक्ष्यानुपक् ॥ १ ॥

त्वाम् । अग्ने । हविष्मन्तः । देवम् । मर्तांसः । ईळते । मन्ये ।

त्वा । जातं वेदं संहव्या । वक्षि । आनुपक् ॥ १ ॥

हे अग्ने त्वां देवं दीप्यमानं हविष्मन्तः होमसाधनद्रव्यसमेताः मर्तांसो मर्त्याः ईळते स्तुवन्ति अहं च जातवेदसं जातमुत्पन्नं चराचरभूतजातं वेतीति जातवेदाः अथवा जातानि स्थावरजंगमात्मकानि एनं विदुरिति जातवेदाः यद्वा वेद इति धननाम जातं सर्ववेदो धनं यस्यासौ जातवेदाः एवंविधं त्वा त्वां मन्ये स्तौमि मनिरत्र स्तुत्यर्थे वर्तते धातूनामनेकार्थत्वात् सत्वं हव्या हवनसाधनानि हवींषि आनुपक् निरन्तरतया अनुपकं यथा तथा वक्षि वहसि ॥ हविष्मन्तः हविःशब्दोऽणोऽदिक इत्युत्पत्त्यन्तः प्रत्ययस्वरणान्तोदात्तः तदस्यास्तीति मनुष्यपदसंज्ञाया अपवादत्वेन तसौ मत्वर्थे इति भसंज्ञायां लुप्ताभावः मनुष्यसोरनुदात्तत्वात् प्रत्ययस्वर एव शिष्यते । देवं अश्वप्रत्ययान्तत्वाद्देवशब्दोऽन्तोदात्तः । मर्तांसः ऋषीणां त्यागे असि हसि षडित्यादिना तन् गुणः मर्तः जसेरसुक् मर्तांसः नित्यादाद्युदात्तः । ईळते ईडस्तुवौ अदादित्वाच्चपोलुक् आत्मनेपदेऽनन्तः ढेरेत्वम् अत्र दकारस्याध्येतृसंप्रदायप्राप्तो लकारः सप्तर्चधातुक्रानुदात्तत्वेन धातुस्वरप्राप्ते आष्टमिको निघातः । मन्ये श्यनो निच्चादाद्युदात्तत्वम् । त्वा युपि मिश्रणे मविक्षप्रत्ययान्तो युष्मच्छ-

वृद्धः प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः त्वमावेकवचनेइतिमपर्यन्तस्यत्वादेशः द्वितीयाच्चेत्याकारः एका-
देशजदात्तेनोदात्तइत्येकादेशोप्युदात्तएव त्वामौद्वितीयायाइतित्वादेशः स्थानिवद्भावेनान्तत्वे
प्राप्ते अनुदात्तंसर्वमपादादावित्यनुदात्तत्वम् । जातवेदसम् जनीपादुभावे कः श्वीदितोनि-
ष्ठामामितोत्प्रतिषेधः जनसनत्तनांसनञ्जलोऽरित्यात्वं प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः वेदस्थश्चोप्यसु-
न्यत्ययान्तत्वादाद्युदात्तः कर्मधारयपक्षे समासान्तोदात्तापवादत्वेन तत्पुरुषेतुल्यार्थेत्यादिनापूर्व-
पदप्रकृतिस्वरत्वेप्राप्तेऋदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वं तदपवादत्वेनगतिकारकयोरपिपूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं
चेतिपूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं बहुव्रीहिपक्षे बहुव्रीहौपठ्यत्वापूर्वपदमिति । हव्या हवमर्हतीत्य-
स्मिन्नर्थेयइत्यनुवर्तमाने छन्दसिचेतियः नपुंसकत्वाच्छिरादेशः शोश्छन्दसिबहुलमितिलोपः
प्रत्ययलक्षणेननुम् दीर्घेनलोपौ प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः । वक्षि यहप्रापणे सिप् लुगनुवृत्तौ बहुलं
छन्दसीतिशपोलुक् टत्वकत्वपत्वानि सिप्.पित्त्वादनुदात्तत्वेन धातुस्वरेणाद्युदात्तत्वेप्राप्तेनिघातः ।
आनुपक् अनुपूर्वस्यपञ्जे.किप् नकारलोपः कुत्वंच धात्वादेःसकारस्यउपसर्गात्सुनोदीत्या
दिनापत्वं दीर्घश्छान्दसः ऋदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अग्निर्होतादास्वतःक्षयस्यवृक्तवर्हिपः ।

संयज्ञासुश्चरन्तियंसंवाजासःश्रवस्यवः ॥ २ ॥

अग्निः । होता । दास्वतः । क्षयस्य । वृक्तवर्हिपः । सम् । यज्ञासः ।

चरन्ति । यम् । सम् । वाजासः । श्रवस्यवः ॥ २ ॥

ये अग्निं यज्ञासः सर्वेयज्ञाः संचरन्ति सहितागच्छन्ति श्रवस्यवः यजमानस्यमभू-
त्तांकीर्तिसंपादयन्तोवाजासोहवींपियमग्निंसंचरन्ति प्राप्नुवन्ति एवंविशिष्टोऽग्निः दास्वतः हविः-
प्रक्षेपणादिदानवतः वृक्तवर्हिपः वृक्तानिलूनानिवर्होपिदभोमिनासौवृक्तवर्हिः तस्य क्षयस्य
क्षियन्तिनिवसंत्यस्मिन्स्वर्गसाधनफलानीतिक्षयः तस्य यजमानस्य यागार्थंहोतादेवानामा-
ह्वाताभवति ॥ दास्वतः दादाने असुन्यत्ययान्तः मतुपः अदुषधात्वादत्वं धातुस्वरेणाद्युदात्त-
एव । क्षयस्य क्षिनिवासगत्योः क्षयोनिवासेइत्याद्युदात्तत्वं । वृक्तवर्हिपः वृजोवर्जने वर्जनम-
त्रोपचाराच्छेदनं निष्ठाप्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः बहुव्रीहित्वात्पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं । यज्ञासः यज्ञ-
शब्दःयजयाच्चेत्यादिनान्द्रत्ययमान्तोन्तोदात्तः । चरन्ति चरगतिभक्षणयोः अदुषदेशाहसार्ध-
धातुकानुदात्तत्वं यद्वृत्तान्तिमितिनिघाताभावः । वाजासः वजेर्धञ् वाजः कर्पावतइत्यन्तो-

दात्तत्वं छान्दसत्वात् त्रित्यादिर्नित्यमित्याद्युदात्तः । श्रवस्यवः छन्दसिपरेच्छायामित्यस्य च
क्याच्छन्दसीत्युपत्ययः प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उ॒तस्म॑यंशि॒शुं॑य॒थान॑वंजनि॒ष्टार॑णी ।

ध॒र्तारं॑मा॒नु॒पी॒णां॑वि॒शाम॑ग्रि॒स्वध्व॑रम् ॥ ३ ॥

उ॒त । स्म॒ । यम् । शि॒शुम् । य॒था । न॑वंम् । जनि॒ष्ट । अ॒र॒णी इति॑ ।

ध॒र्तारं॑म् । मा॒नु॒पी॒णाम् । वि॒शाम् । अ॒ग्रिम् । सु॒ध्व॒रम् ॥ ३ ॥

उतस्म अपिच मानुपीणां मनोजातानां विशां विशन्तिपविशन्तिगर्भाशयमिति विशः
प्रजाः तासां धर्तारं आहारादिपाकद्वारेण शरीरधातूनां पोषकं स्वध्वरं शोभनयुक्तं यमग्निं अर-
णी द्वे अरणी नयनूतनं शिशुं यथा अपत्यमिव जनिष्ट अजनिपाताम् अरणी प्रजानां पोषणा-
र्थं च एतमग्निं असृजतामित्यर्थः ॥ शिशुं शोतनूकरणे आदेचइत्यादिना आत्वं शः कित्सन्व-
च्चेत्युपत्ययः सन्वद्भावश्च द्विर्भावः अग्न्यासस्य ह्रस्वश्च सन्वदङ्गीत्वं आतोधातोः रित्याकारलोपः
धान्ये निदधस्मात्सृजानिदित्यनुवर्तते निच्चादाद्युदात्तः । यथा यथेति पादान्ते इति सर्वानुदात्तः ।
जनिष्ट जनीमादुर्भावे लुङ् छान्दसत्वाद्द्वचनव्यत्ययः । अरणी क्रगतौ अग्निं सृष्टृधन्म्यश्च विदु-
ष्वेति निरिति अनिःप्रत्ययः आपुदात्तः आग्न्यामर्तिगच्छत्यग्निरित्यरणी कथमपादानार्थे जौणा-
दिकोनिः ताग्न्यामन्यत्रोणादय इति नियमात् भीमादित्वात्सिद्धम् । मानुपीणां मनोजाताव-
ज्यतौ प्रकृच्चेत्यञ्प्रत्ययः पुगागमश्च त्रित्यादिर्नित्यमित्याद्युदात्तत्वम् । विशां विशमप्येशने कर्त-
रिक्तिप् सावेकाचइति विभक्त्येक्युदात्तत्वं । स्वध्वरं हिंसार्थस्य ध्वरत्वेऽपचाद्यच् न विघते ध्वरोपाग-
हिंसायस्मिन्नित्यध्वरः बहुव्रीहिस्वरापवादत्वेन नञ्सुग्यामित्यन्तोदात्तः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

उ॒तस्म॑न्दु॒र्गभी॑यसे पु॒त्रो न॑ ह्यार्या॒णाम् ।

पु॒रु॒षो द॑ग्धा॒सि व॑ना॒ग्ने प॒शुर्न॑य॒वसे ॥ ४ ॥

उ॒त । स्म॒ । दु॒र्गभी॑य॒से । पु॒त्रः । न॒ । ह्यार्या॑णाम् । पु॒रु॒ । यः ।

द॒ग्धा । अ॒सि । व॒ना । अ॒ग्ने । प॒शुः । न॒ । य॒वसे ॥ ४ ॥

उतस्म अपिच ह्यार्याणां कुटिलंगच्छतां सर्पाणां यद्वा आस्कन्दितादिगतिविशेषेणव-
 क्रगमनानां अश्वानां पुत्रेण पुत्रइव बालसर्पइवअशिक्षितवालाश्वइव वा दुर्गभीयसेदुःखे-
 नगृह्यसे हेअग्ने यस्त्वं पुरु पुरुषि बहूनि वना वनानि दग्धासि दाहकोभवसि कथमिव यव-
 सेतुणेपशुर्न पशुरिव अयमर्थः अत्यन्तक्षुब्धार्तःपशुः तृणविषयेविसृष्टःसन् यथासर्वभक्षयति
 तद्वदित्यर्थः ॥ दुर्गभीयसे ग्रहउपादाने यक् ब्रुवईदित्यनुवृत्तौ बहुलंछन्दसीतीडागमः ग्रहा-
 दिनासंमसारणं ह्यहोर्भञ्छन्दसीतिभकारः निघातः । ह्यार्याणां ह्यकौरित्ये ऋह्लोण्येव आदि-
 वृद्धिः तित्स्वरितइतिस्वरितत्वम् । पुरु पृषालनपूरणयोः पृषिदिव्यधिधृषिदृशिष्यइतिकुप्रत्ययः
 उदोष्ठ्यपूर्वस्मेतिउत्त्वम् प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः । असि यद्वृत्तान्तिप्रमितिननिघातः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

अथस्मयस्यार्चयःसम्यक्संयन्तिधूमिनः ।

यदीमहन्त्रितोदिव्युपध्मातेवधमन्तिशिशीतेध्मातरिीयथा ॥ ५ ॥

अथ । स्म । यस्य । अर्चयः । सम्यक् । सम्ययन्ति । धूमिनः ।

यत् । ईम् । अहं । त्रितः । त्रिवि । उप । ध्माताइइव । धमन्ति ।

शिशीति । ध्मातरि । यथा ॥ ५ ॥

अथस्म अपिच धूमिनः धूमवतोयस्याग्नेरर्चयः अर्चोपि सम्यक् शोभनं संयन्ति सर्व-
 तःप्राप्नुवन्ति त्रितः त्रिपुस्थानेषु ततोव्यातः त्रीणिस्थानानिवाअतीत्य दिवि अन्तरिक्षे यव
 यदा ईमयंआत्मानमुपधमन्ति उपवर्धयति तदा ज्वालाः सर्वतोनिर्गच्छन्तीत्यर्थः कथमिव ध्मा-
 तेव कर्मारोयथाभस्मादिभिराग्निंसंवर्धयतितद्वत् स्वात्मानंवर्धयतीत्यर्थः किंच ध्मातरियथायथा-
 ध्मात्समीपेविद्यमानोग्निः तेनध्मायमानः आत्मानंशिशीति तीक्ष्णीकरोति तद्वत् स्वयमेव
 स्वात्मानंतीक्ष्णीकरोतीत्यर्थः अहेतिपादपूरणः ॥ यन्ति इण्गत्वौ यच्छब्दयोगान्निघाताभावः ।
 धमन्ति ध्माशब्दाग्निसंयोगयोः पाप्मादिनाधमादेशः पूर्ववन्निघाताभावः । शिशीते शोतनूकरणे
 व्यत्ययेनात्मनेपदी ऋविन्यनुवर्तमाने बहुलंछन्दसीतिविकरणस्यऋः आदेचउपदेशेशिती-
 त्यात्वम् ऋविनिर्दिर्वचनं बहुलंछन्दसीत्यध्मासत्येत्वं उभेअभ्यस्तमित्यभ्यस्तसंज्ञायां आत-
 ईहस्यघोरितीत्वं तिङउत्तरत्वान्निघाताभावः ॥ ५ ॥

अथपद्यी—

तवाहमम्रऊतिभिर्मित्रस्यचप्रशस्तिभिः ।

द्वेपोयुतो नदुरितातुर्याममर्त्यानाम् ॥ ६ ॥

तवं । अहम् । अग्रे । ऊतिभिः । मित्रस्य । च । प्रशस्तिभिः ।

द्वेपुः३युतः । न । दुः३दुरिता । तुर्याम । मर्त्यानाम् ॥ ६ ॥

हेअग्रे अहं मित्रस्य सर्वेषामित्रभूतस्य तव ऊतिभिः युष्मत्कर्तृकरक्षणेः युष्मत्प्रशस्ति-
भिश्च अस्मत्कृतैःस्तोत्रैश्चमर्त्यानां शत्रुभूतानां मनुष्याणां दुरिता दुरितानि तत्कर्तृकानि पाप-
साधनकर्माणि द्वेपोयुतो द्वेपयुक्तानशत्रुनिव तुर्याम तरेयं अयमर्थस्त्वद्रक्षणेस्त्वत्संवन्धिस्तु-
तिभिश्च बाह्याभ्यन्तरशत्रून्तरेयमित्यर्थः ॥ ऊतिभिः अवरक्षणे किन् ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमयानु-
पधायाश्चेत्युद् ऊतिपूतिजुतिसातिहेतिकीर्तयश्चेत्यन्तोदात्तत्वेनिपातितः । प्रशस्तिभिः शंसुस्तु-
तौ किन् छदुत्तरपदप्रकृतिस्वरपदादत्वेन तादौचनितिकृत्यतावितिगतेरुदात्तत्वम् । द्वेपो-
युतः द्विपअपीतौ भावे असुन्मत्ययः युमिश्रणे कर्तरिक्तिप् तुक् छदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् ।
तुर्याम तृप्प्रवनतरणयोः प्रार्थनायांलिङ् यासुद् लिङःसलोपोनंत्यस्येतिसकारलोपः बहुलंछ-
न्दसीतिशपोलुक् उदोष्ठचपूर्वस्यबहुलंछन्दसीत्युत्वं यासुडागमस्यउदात्तत्वात् शेषनिघातः अ-
पादादावितिप्रतिषेधात् निघाताभावः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

तर्नोअग्रेअभीनरोरार्यसहस्रआभर ।

सक्षेपयत्सपोपयद्भुवद्वाजस्यसातयेउतैधिपृत्सुनोदृधे ॥ ७ ॥ १ ॥

तम् । नः । अग्रे । अभि । नरः । रयिम् । सहस्रः । आ । भर । सः ।

क्षेपयत् । सः । पोपयत् । भुवत् । वाजस्य । सातये । उत ।

एधि । पृत्सु । नः । दृधे ॥ ७ ॥ १ ॥

हेअग्रे सहस्रः बलवन् नरः हविषनिवारः नोस्मार्कं वं रयिं लोकेप्रसिद्धं प-
श्वादिलक्षणं धनं अभ्याभर आभिमुख्येनआहर पूर्वोक्तःसोमिः क्षेपयद् अस्मदीयात्
शत्रून्क्षेपयतु सोमिःपोपयव अस्मान्पोपयतु वाजस्याजस्यसातयेलाभायभुवद् भवतु उत

अपिच हेअग्रे पृत्सु पृतनासु युद्धेषु नोस्माकंवृधे समृद्धये एधि भव संग्रामेशत्रुवि-
जयार्थं सत्वसमृद्धिर्कुर्वित्यर्थः ॥ सहस्वः सहमर्षणे असुन् सहस्यनेनशत्रूनि तिस्रो वलं मनु-
ष्य मादुपधाया इति वत्वम् मनुवसोरुसंबुद्धौ छन्दसीतिरुत्वम् आमंत्रितस्य चेति निघातः । क्षेप-
यत् क्षिपेरणे णिजंताल्लेद् इतश्चलोपः लेटोडाटावित्पडागमः शप् गुणयादेशौ पररूपत्वं
च । पोषयत् पुषपुष्टौ । भुवत् भूतत्तायां भूसुवोस्तिङीति गुणप्रतिषेधः उवङ् । एधि अस्त-
भुवि ध्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्चेत्येत्वं तस्मात्सिद्धत्वाद् हुस्तल्फोहेर्धिरिति धिरादेशः निघातः ।
पृत्सु पदादिष्वित्यादिना पृतनाशब्दस्य पृदादेशः सावेकाच्चादन्तोदात्तत्वम् ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

अग्नो जिष्ठमितिसप्तर्चदशमं सूक्तं ऋष्यादिविनियोगश्च पूर्ववत् चतुर्थीसप्तम्यौपंक्ती अ-
ग्नो जिष्ठमं स्याच्चतुर्थीचित्यनुकान्तम् ।

तत्र प्रथमा—

अग्नो जिष्ठमाभरद्युम्नमस्मभ्यं मध्रिगो ।

प्रनो राया परीणसा रत्सि वाजाय पन्थाम् ॥ १ ॥

अग्ने । ओजिष्ठम् । आ । भ्र । युम्नम् । अस्मभ्यम् ।

अध्रिगो इत्यध्रिगो । प्र । नः । राया । परीणसा । रत्सि ।

वाजाय । पन्थाम् ॥ १ ॥

हेअग्रे ओजिष्ठं बलवत्तमं युम्नं घोटतेकटकमुकुटादिरूपेण सर्वत्र प्रकाशत इति युम्नं धनं
अस्मभ्यं आभर आहर हेअध्रिगो अधृतगमन अधृतप्रतिहतं गमनं यस्येत्यधृताः अनिवा-
रितागावोरशमयो यस्येति वा अधृतगुः अध्रिगुः तत्संबोधनं नः अस्मान् परीणसा परितो व्या-
पकेन राया धनेन प्रकर्षेण योजय वाजाय अञ्जलाभ्याम् पन्थां पन्थानं अन्नस्य मत्समीपमाति-
साधनं मार्गरत्सि विटिस्त कुर्वित्यर्थः ॥ ओजिष्ठं उज्ज्वलार्जवे उज्ज्वले बलोपश्चेत्यसुन् बलो-
पश्च गुणः ओजः तदस्यास्तीत्यर्थे अस्मायामेधेत्यादिनाविनिः अतिशयने इति ङ् इष्टञ् विन्मतो-
र्लुक् देरिति विलोपः नित्वादायुदात्तः । युम्नं द्युवदीप्तावित्यस्माद्दातोः सुम्नयुम्ननिष्प्रेत्यादिना
कर्मत्वमयः मकारश्चान्तादेशो निपात्यते प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः । अध्रिगो अधृतशब्दस्य
अधिआदेशः गोशब्दस्योपसर्जनह्रस्वत्वं आमंत्रितस्य निघातः । परीणसा णसकौटिल्ये अ-

प्रव्याप्त्यर्थः धातूनामनेकार्थत्वात् अस्मात्संपदादिदक्षणोभावेकिप् परिप्राप्तं नस्य्यापनयस्य
तत्तयोक्तं उपसर्गादसमासेपीतिणत्वं अत्रपापणक्रिययायुक्तस्यपरेऽणसर्तिमतिउपसर्गसंज्ञाना-
स्ति यत्क्रियायुक्तास्तंपतिगत्युपसर्गसंज्ञकाइतिन्यायात् अतःकथंणत्वं एवंतर्हिउपसर्गाद्बहुल-
मितिबचनात् णसोणत्वं भविष्यति निपातस्यचेतिपूर्वपदस्यदीर्घः बहुव्रीहौप्रकृत्येतिपूर्वपदम-
कृतिस्वरत्वम् । रस्ति रद्विलेखने भौवादिकः बहुलंछन्दसीतिशपोलुक् पादादित्वान्निघाता-
भावः । पंथां द्वितीयैकवचने इतोत्सर्वनामस्थानेइत्यत् नकारलोपश्छान्दसः पथिमथोःसर्व-
नामस्थानेइत्याद्युदात्तत्वम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

त्वंनोअग्नेअद्भुत॑कृत्वादक्ष॑स्यमंह॑ना ।

त्वेअसुर्य॑भारु॑हृत्क्रा॑णामित्रो॑नय॑ज्ञियः ॥ २ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । अद्भुत । कृत्वा । दक्षस्य । मंहना । त्वे इति ।

असुर्यम् । आ । अरुहृत् । क्राणा । मित्रः । न । यज्ञियः ॥ २ ॥

हेअग्ने अद्भुतसामर्थ्यातिशयेनसर्वेपामाश्रयभूत त्वं नोस्माकं कृत्वा कर्मणा अस्माक-
तेनयज्ञादिव्यापारेणपीतःसन् दक्षस्य बलस्य धनस्यवा मंहना मंहनंनमदानंकुर्वितिशेषः
यतःकारणात् त्वे त्वयि असुर्यं अहुरध्वलं आरुहृत् आरुढं अतः मित्रो न सूर्यइव यज्ञियः
यज्ञार्हस्त्वं क्राणायज्ञघातकराक्षसापनोदनदक्षणानिकर्माणिकुर्वाणोभव ॥ अद्भुत आमंत्रित-
स्याद्युदात्तत्वम् । कृत्वा ब्रुज्जूकरणे क्वाःकपुरितिकतुप्रत्ययः ककारोगुणवृद्धिमतिपेधार्थः
यणादेशः क्तुःकर्मवृत्तयैकवचनेजसादिपुवावचनमितिबचनाच्चाभावाभावः । दक्षस्य दक्षग-
तिर्हिंसनयोः दक्ष्यन्तेर्हिस्पन्तेअनेनशब्दइतिदक्षंवलं करणाधिकरणयोश्चेतिषञ् निच्चादा-
पुदात्तः । मंहना मंहतिर्दानकर्मा सुषांसुलुगित्याकारादेशः । त्वे सुषांसुलुगित्यादिनाडेःशेआ-
देशः सुवादेशत्वादनुदात्तः त्वशब्दःप्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः एकादेशउदात्तेनोदात्तइत्येकादेश-
स्योदात्तत्वं । आरुहृत् रुहेर्धातोर्लुङि रुष्टदरुहिस्पञ्छन्दसीतिचेरुडादेशः डिच्चाहुणाभावः ।
क्राणा ब्रुज्जूकरणे शानच् बहुलंछन्दसीतिविकरणस्यलुक् यणादेशः सुषांसुलुगित्यात्वं चि-
तइत्यन्तोदात्तः । यज्ञियः यज्ञमर्हवीत्यस्मिन्नर्थे यज्ञातिगम्यांघस्तत्रावितिषः प्रत्ययस्वरेणा-
न्तोदात्तः ॥ २ ॥

अथवृत्तीया—

त्वंनोअन्नएपांगयंपुष्टिंचवर्धय ।

येस्तोमेभिःप्रसूरयोनरोमृघान्यान्नशुः ॥ ३ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । एपाम् । गयम् । पुष्टिम् । च । वर्धय । ये ।

स्तोमेभिः । प्र । सूर्यः । नरः । मृघानि । आनशुः ॥ ३ ॥

हेअग्ने त्वं एषां नः त्वस्तावकानामस्माकं गयं गम्यतेनिवासायेतिगयं गृहं गीयते
स्तूयतइतिवागयं धनं पुष्टिं च गवादिविषयांपुष्टिंचवर्धय वृद्धिंप्रापय येलोकेप्रसिद्धाः सूरयो-
लब्धवर्णानरःस्तोतारोमनुष्याः स्तोमेभिः स्तोमैःस्तोत्रैः मृघानिग्रहनीयानिगवादिधनानि य-
थापानशुः प्राप्तुवन् तद्वद्वयमपीत्यर्थः ॥ गयं गृहपक्षेगमेरुध्पादपक्षेतियत्पत्यमानोमकारलो-
पश्चनिपात्यते धनपक्षे गास्तुतौ अस्माव यत्पत्ययोहस्वत्वं यतोनावद्वत्याद्युदात्तत्वम् । पुष्टि-
म् पुषपुष्टौ स्त्रियांकिन् छान्दसत्वादन्तोदात्तत्वम् । स्तोमेभिः घृञ्स्तुतौ अर्तिस्तुसुहुइत्या-
दिनामन् गुणः निच्वादायुदात्तः । आनशुः अशूण्यातौ लिट् द्विवचनं हलादिशेषः अ-
तआदेरित्यात्वं अश्नोतेभ्येतिनुडागमः निघातः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

येअग्नेचन्द्रतेगिरःशुभ्रन्त्यश्वंराधसः ।

शुष्मेभिःशुष्मिणोनरोदिवश्चियेपांगृहसुकीर्तिर्वोधन्तित्मना ॥ ४ ॥

ये । अग्ने । चन्द्र । ते । गिरः । शुभ्रन्ति । अश्वं । राधसः ।

शुष्मेभिः । शुष्मिणः । नरः । दिवः । चित् । येपाम् । बृहत् ।

सुहकीर्तिः । बोधन्ति । त्मना ॥ ४ ॥

हेअग्ने चन्द्र सर्वेषांपाणिनामाह्लादकर येनरः तेगिरः त्वत्संबन्धिस्तोत्ररूपावाचः
शुभ्रन्ति शोभनाःकुर्वन्ति ते अश्वराधसः अश्वधनाभवन्ति एवेनसर्वंसृष्टिरुपलक्ष्यते किं
च शुष्मिणःबलवन्तःसन्तः शुष्मेभिःशुष्मैः स्वकीयेवैलेः सत्त्वेः शत्रुशोपकाभवन्ति येषां
त्वत्संबन्धिनस्तवंकुर्वतां दिवश्चिव आकाशादपि बृहत् महतीसुकीर्तिर्भवति सर्वदिगन्तराल-
वर्तिनीकीर्तिर्भवतीत्यर्थः एवंविधत्वां गयः त्वना आत्माना स्वयमेवबोधति बोधयति ॥

शुभंति शुभशुभदीप्तौ तुदादिः पादादित्वानिघावाभावः लसार्वाधातुकानुदात्तत्वेमासे सतिशिष्टत्वा-
द्विकरणस्वरण्य । अश्वराधसः अशूच्याप्तौ अशूमुपीत्यादिनाक्त्वं अभुतेव्याप्तौत्यध्वान-
मित्यश्वः निच्वादाद्युदात्तः राधसाधसंसिद्धौ असुन् राधुवन्ति साधयन्ति अनेन धर्मादी-
नीतिराधोधनम् बहुव्रीहित्वापूर्वपदमरुतिस्वरत्वम् । बृहत् बृहवृहिवृद्धौ शतृ ङीपोलो-
पञ्छान्दसः प्रत्ययस्वरः । योवति बुधभवगमने ण्यन्तात् शपिठत्वे तस्यछन्दस्युभयधे-
तिसार्यधातुकसंज्ञायांणिलोपः यद्धत्तानित्यमिविनिघावाभावः धातुस्वरेणाद्युदात्तः । त्मना मं-
धेष्वाङ्गदेरात्मनइत्याकारलोपः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

तवत्येअग्नेअर्चयोभ्राजन्तोयन्तिधृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानोरथोनवाजयुः ॥ ५ ॥

तव । त्ये । अग्ने । अर्चयः । भ्राजन्तः । यन्ति । धृष्णुया ।

परिज्मानः । न । विद्युतः । स्वानः । रथः । न । वाजयुः ॥ ५ ॥

हेअग्ने धृष्णुया धृष्णवः अत्यन्तमगल्भाः भ्राजन्तः दीप्यमानाः त्ये ते मसिद्धाः तव
अर्चिपः त्वदीपारश्मयः यन्ति सर्वतोगच्छन्ति कथमिह परिज्मानः परितोगन्त्यः सर्वतो-
व्याप्ताः विद्युतो न अचिरमभाइवअनेनप्रकाशातिशयउक्तः स्वानः शब्दायमानः रथोन रथइव
अनेनअर्चिपां स्वनाधिक्यमुक्तं वाजयुर्न अन्नकामइव अन्नार्थयुद्धेषुशत्रुविजयाययथाप-
यतेतत्तद्विपर्ययः अनेनआहुतिविषयोभिलापउक्तः ॥ यन्ति इण्गतौ । धृष्णुया विधृष्याप्राग-
ल्भ्ये व्रसिगृधिधृपीत्यादिनाक्त्वंप्रत्ययः आदित्येतीदृप्रतिषेधः बहुवचने सुपांसुलुगित्यादिनाया-
जादेशः चितइत्यन्तोदात्तत्वम् । परिज्मानः अजब्रजगतौ परिपूर्वाद्धातोः अन्येभ्योपिदृश्यन्तइ-
तिमनिन् अकारलोपञ्छान्दसः निच्वादाद्युदात्तः । वाजयुः वाजंआत्मनइच्छतीतिक्यच् नच्छे-
दस्यपुत्रस्येतिर्इत्वंदीर्घयोःप्रतिषेधः क्वाच्छन्दसीत्युप्रत्ययः ॥ ५ ॥

अथपष्ठी-

नूनोअग्रऊतयेसवार्धसश्चरातयं ।

अस्माकांसश्चसूर्योविश्वाआशास्तरीपणि ॥ ६ ॥

नु । नः । अग्ने । ऊतये । सध्वार्धसः । च । रातये । अस्माकांसः ।
च । सूरयः । विश्वाः । आशाः । तुरीपणि ॥ ६ ॥

हेअग्ने नोस्माकं नु क्षिपं ऊतये रक्षायै भव सवाधसश्च द्यारिच्यनिमित्तवाधसहित-
स्यच धनस्य रातये दानायभव किंच अस्माकांसः अस्माकाः पुत्रमित्रादयः सूरयःस्वोत्तारः
विश्वाः सर्वाः आशाः दिशः तुरीपणि तासांतरणेक्षमाभवन्तु अथवा आशाःकामाः अयमर्थः
स्वाभिलषित्वप्रशस्तसमस्तवस्तुसंपादनं कुर्वित्यर्थः ॥ सवाधसः बाधेरमुन् बाधसात्तद्वृत्तेति
सवाधाः बोधसर्जनस्येति सहस्यसभावः ऊदुत्तरपदमलुतिस्वरत्वम् । रातये रादाने किन्
मंत्रेवृषेपचमनविदधूवीराउदात्तइतिअन्तोदात्तः । अस्माकांसः तस्मिन्निचयमुष्माकास्माका-
विविअणिक्ते अस्माकादेशः छान्दसत्वादणोलोपः बहुवचने अमुष्मागमः पृथिवहुवचनेम-
ध्मोदात्तत्वेनदृष्टत्वात् तथाविधमादेशमत्रापि कृतवानाचार्यः । विश्वाः विशेःअशूपीत्या-
दिनाकन् निष्वादाद्युदात्तः । तुरीपणि तृप्रवन्तरणयोः कृतृप्थामीपनितीपन् बहुलवचनावै
अलोपाभावः अन्तोदात्तछान्दसः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

त्वंनोअग्नेअङ्गिरःस्तुतःस्तवानाभर ।

होतंविश्वसहस्रंरयिस्तोतृभ्यस्तवसेचनउतैधिपृतस्तुनोवृधे ॥ ७ ॥ २ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । अङ्गिरः । तुतः । स्तवानः । आ । भर ।

होतः । विश्वसहस्रम् । रयिम् । स्तोतृभ्यः । स्तवसे । च ।

नः । उत । एधि । पृतस्तु । नः । वृधे ॥ ७ ॥ २ ॥

हेअग्ने अङ्गिरः कार्यकारणयोरभेदोपचारात् अङ्गिरसामलुतिभूतोप्यग्निः अङ्गिराद्-
त्युच्यते हेअङ्गिरः पूर्वमेहर्षिभिःस्तुतः स्तवानः इदानींतनैश्च स्तूयमानस्त्वं विश्वसहं म-
हतामप्यग्निभक्तिवितरंअग्निभय हेतुत्वादग्निप्रवितृधनमित्युच्यते रयिं धनं नोस्माकं आ-
भर आहर हेहोतः देवानामाहातःस्तोतृभ्योनोस्मभ्यं स्तवसे स्तोतुं सामर्थ्यचमयच्छ
उवापिच पृत्युपुद्गेषु नोस्माकं वृधे समृद्धये एधि भव ॥ स्तवानः दुन्स्तुतो शा-
नचि कर्मणि व्यत्ययेनराप्पत्ययः आयुदात्तश्च । विश्वासहं संहितायांविभूनामितिपठौ-

बहुवचनस्यगोपापित्यादिनाआकारादेशः तत्पुरुषेकविवहलमितिषष्ठ्याअलुक् पदकारस्तु
विपूर्वाद्भयतेरगागमे अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घत्वंचमत्वा अवग्रहंकुर्वति तदुत्तरपदमलुति-
स्वरत्वम् । स्तवसे घृष्टुस्तुतौ तुमर्थेअसेन्प्रत्ययः नित्वादाद्युदात्तः ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेद्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

जनस्यगोपाइतिपल्लवचेकादशंसूक्तं आग्नेयस्यसुतंभरस्वार्थं जागतमाग्नेयं तथाचानुक्ता-
न्तम्—जनस्यपदसुतंभरोजागतमिति । प्रातरनुवाकेआग्निनशस्त्रेचास्यसूक्तस्यविनियोगः ज-
नस्यगोपास्त्वामग्रक्रतायवइति ।

तत्रप्रथमा—

जनस्यगोपाअजनिष्टजागृविर्अग्निःसुदक्षःसुवितायनव्यसे ।

घृतप्रतीकोबृहतादिविस्पृशाद्युमहिभातिभरतेभ्यःशुचिः ॥ १ ॥

जनस्य । गोपाः । अजनिष्ट । जागृविः । अग्निः । सुदक्षः ।

सुविताय । नव्यसे । घृतप्रतीकः । बृहता । दिविस्पृशा ।

द्युमत् । वि । भाति । भरतेभ्यः । शुचिः ॥ १ ॥

जनस्यगोपाःगोपापिता रक्षिता जागृविः जागरणशीलः सदाप्रबुद्धः सुदक्षः सुबलः सर्वैः
भ्लाघनीयबलः सोमिः नव्यसे नवतराय सुविताय लोकानांकल्याणायअजनिष्टजातः घृतप्रती-
कः घृतेनप्रज्वालितंगः बृहतामहतादिविस्पृशा अभ्रंलिहेनवेजसामुक्तः शुचिः शुद्धः एवं
विधोमिः भरतेभ्यः ऋविभ्यः तदर्थंद्युमत् दीप्तिमत् यथाभदतिवधाविभाति प्रकाशते ॥
गोपाः गुपूरक्षणे आयःप्रत्ययः गोपायतेःकिप् परत्वादकारलोपः अत्र परत्वादपृक्तलोपेकृते
वर्णाश्रयत्वात्प्रत्ययलक्षणभावेनयलोपोनस्यात् लोपोव्योर्बलीतिप्रथमंलोपग्रहणात् ज्ञापका-
त् यलोपएवभवति लोपाज्जादेशस्य यलोपविधिप्रतिनस्थानिवद्भावः प्रत्ययस्वरः । जागृ-
विः जागृनिद्राक्षये जृष्टुस्तृजागृभ्यःकिञ्चित्किञ्चिन्प्रत्ययःजाग्रोविचिण्णत्विस्वितिप्रतिषेधाद्गु-
णाभावः नित्वादाद्युदात्तः । सुदक्षः आद्युदात्तञ्चूछन्दसीत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । सुविताय त-
न्वादीनांछन्दस्युपसंख्यानमिति सौरुवडदेशः सूपमानावकङ्कत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । नव्यसे
नवशब्दादतिशायनेर्थेइयसुचप्रत्ययः ईकारलोपश्छान्दसः अतोलोपः आद्युदात्तः । दिविस्पृ-
शा ह्युभ्याङिरेत्युपसंख्यानमित्यलुक् रुदुत्तरपदमलुतिस्वरत्वम् । द्युमत् ह्रस्वनुङ्स्यान्तुविति-
हस्यात्परस्यमतुषः अन्तोदात्तत्वम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यज्ञस्यकेतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरं त्रिषधस्थे समीधिरे ।
इन्द्रेण देवैः सरथं सवर्हिषि सीदन्निहोता यजथाय सुक्रतुः ॥ २ ॥

यज्ञस्य । केतुम् । प्रथमम् । पुरःस्थितम् । अग्निम् । नरः ।
त्रिषधस्थे । सम । ईधिरे । इन्द्रेण । देवैः । सदृश्यम् । सः ।
वर्हिषि । सीदत् । नि । होता । यजथाय । सुक्रतुः ॥ २ ॥

नरः ऋषिजः यज्ञस्य यागस्य केतुं प्रज्ञापकं पुरोहितं यजमानैः पुरस्कृतं इन्द्रेण देवैश्च सरथं तेषां मान्यत्वात्समानरथं अग्निं त्रिषधस्थे त्रिस्थाने विहारप्रदेशे प्रथमं समीधिरे समैन्धत सुक्रतुः शोभनकर्माहोता देवानामाह्वाता सोमिः वर्हिषि वर्हिष्युं केतस्मिन्स्थाने यजथाय यज्ञाय निषीदत् प्रतिष्ठितो भवदितियावत् । केतुं कितज्ञाने औणादिकउग्रत्ययः अन्तोदात्तः । पुरोहितं पुरोव्ययमिति गतिसंज्ञायां गतिरनन्तरइति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् । त्रिषधस्थे आहवनीयादिलक्षणेन विप्रकारेण अग्निना सह तिष्ठतीति त्रिषधस्थः कप्रत्ययः सधमादस्य योऽछन्दसीति सधदेशः कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् । सीदत् सदेः प्राप्तादिना सीदादेशः बहुलं छन्दस्य माङ्गयोगेपीत्यहभावः पादादित्वान्निषाताभावः । यजथाय यजेरोणादिकः अथप्रत्ययः प्रत्ययस्वरेणाभ्योदात्तः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

असंमृष्टोजायते मात्रोः शुचिर्मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।
घृतेन त्वावर्धयन्नग्राहुतधूमस्ते केतुरमवहिविश्रितः ॥ ३ ॥

असंमृष्टः । जायसे । मात्रोः । शुचिः । मन्द्रः । कविः । उत् ।
अतिष्ठः । विवस्वतः । घृतेन । त्वा । अवर्धयन् । अग्ने ।
आहुत । धूमः । ते । केतुः । अजवत् । दिवि । श्रितः ॥ ३ ॥

हे अग्ने मात्रोरण्योः स्वजनननिमित्तत्वादरणीमावरावित्युच्येते ताभ्यां असंमृष्टः अवाधितपवजायसे प्रादुर्भूतो भवसि मंदः सर्वैः स्तुत्यः कविः कान्तः सर्वत्र व्याप्तः अथवा मेधावी शुचिस्त्वं विवस्वदः अग्निहोत्रार्थं गृहे विशेषेण वसतो यजमानावुदतिष्ठः उदितो भवः पूर्वमहर्षयः त्वा त्वां घृतेन अवर्धयन् वृद्धिमनयन् हे आहुव आहुतिभिर्हुत ते त्वदिवि

अन्तरिक्षे श्रितोऽव्याप्तः धूमः केतुः प्रज्ञापकोऽभवत् अग्न्यनुमापकत्वात् धूमस्य ॥ मा-
घोः उदात्तयणो ह्रस्वपूर्वादिति विभक्तैरुदात्तत्वम् । मन्द्रः मदिस्तुतिमोदमदस्वमकान्तिगतिषु
अवस्तुत्यर्थादस्मात् स्फाणित्वं चोत्पादिना रक् अन्तोदात्तः । कविः कमेरिन्सर्वधातुभ्य इती-
नप्रत्ययः बाहुल्यकान्मकारस्य वत्वं रेफलोपश्च व्यत्ययेनान्तोदात्तत्वम् । उदात्तिष्ठः उर्ष्वां दूर्ध्व-
कर्मवाचिनस्तिष्ठतेरात्मनेपदाभावः । विवस्वतः विपूर्वाद्वसवेः संपदादि लक्षणोभावेऽपि तद-
स्यास्तीति मतम् मादुपधायाश्चेतिषत्वं मनुषोऽनुदात्तत्वाच्चातुस्वरः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अग्निर्नो यज्ञमुपवेतु साधुयार्धिनरो विभरन्ते गृहे गृहे ।
अग्निर्दूतोऽभवत् हव्यवाहनोऽग्निर्वृणानावृणते कविक्रतुम् ॥ ४ ॥
अग्निः । नः । यज्ञम् । उप । वेतु । साधुः । यार्ध्या । अग्निम् ।
नरः । वि । भरन्ते । गृहेऽगृहे । अग्निः । दूतः । अभवत् ।
हव्यऽवाहनः । अग्निम् । वृणानाः । वृणते । कविऽक्रतुम् ॥ ४ ॥

साधुया सर्वपुरुषार्थानां साधकः अग्निर्नो यज्ञे अस्मदीयं मार्गं प्रति उपवेतु आगच्छतु
नरः मनुष्याः गृहे गृहे अनुगृहं अग्निं विभरन्ते विहरन्ति विहरणं कुर्वतीत्यर्थः हव्यवाहनः
हव्यानां हविषां वोढा अग्निः दूतः देवानां दूतः अभवत् वृणानाः संभजमानाः सन्तः कविक्रतुं
क्रान्तयज्ञं अग्निं वृणते संभजन्ते ॥ साधुया कृपां सुखं गित्यादिना विभक्तैर्यादेशः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तुभ्येदमग्निमधुमत्तमं वचस्तु भ्यमनीपा इयमस्तु शं हृदे ।
त्वांगिरः सिन्धुमिवावनीं महीरापृणन्ति शर्वसा वर्धयन्ति च ॥ ५ ॥
तुभ्यं । इदम् । अग्ने । मधुमत्तमम् । वचः । तुभ्यम् । मनीपा ।
इयम् । अस्तु । शम् । हृदे । त्वाम् । गिरः । सिन्धुमिवा ।
अवनीः । महीः । आ । पृणन्ति । शर्वसा । वर्धयन्ति । च ॥ ५ ॥

हेअग्ने तुभ्य तुभ्यं त्वदर्थं मधुमत्तमं अत्यन्तमधुरंइदं वचः क्रियते हदे हदि
शंसुत्वंकुर्वती इयंयनीयास्तुतिः तुभ्यमस्तु गिरःस्तुतिरूपावाचःत्वांआपृणन्ति पूरयन्ति श-
वसावलेनयधयन्तिच कथमिव महीः महस्यः अवनीः अबन्योनघः सिन्धुमिव समुद्रमिव ॥५॥

अथपट्टी-

त्वामग्नेअङ्गिरसोगुहांहितमन्वविन्दञ्छिश्रियाणंवनेवने ।

सजायसेमथ्यमानुःसहोमहत्त्वामाहुःसहसस्पुत्रमङ्गिरः ॥ ६ ॥३॥

त्वाम् । अग्ने । अङ्गिरसः । गुहा । हितम् । अनु । अविन्दन् ।

शिश्श्रियाणम् । वनेऽवने । सः । जायसे । मथ्यमानः । सहः । महत् ।

त्वाम् । आहुः । सहसः । पुत्रम् । अङ्गिरः ॥ ६ ॥३॥

हेअग्ने अङ्गिरसकृपयः गुहा गुहायां हितं निहितं निगूढं वनेवने वृक्षेवृक्षे शिश्रिया-
णं आश्रितं त्वां अन्वविन्दन् अलभन्त महत् महता सहः सहसा बलेनयुक्तः सत्वं मथ्य-
मानोजायसे हेअङ्गिरः अङ्गिरसांप्रकृतिभूत त्वांसहसस्पुत्रमाहुः ॥ शिश्रियाणं श्रिजुसेवामां
लिटःकानच् शपःश्लुः श्लावितिद्विवचनं इयडादेशः चित्त्वादन्तोदात्तः ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेऽतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

प्राग्रयेवृहतेनियल्लृचंद्वादशंसूक्तं सुतंभरस्यार्यैरेदुभमाग्रयेयं प्राग्रयइत्यनुक्रान्तम् ।
पातरनुवाकेआग्नेयेकतौत्रैष्टुभेछन्दसिआश्विनशस्तेचेदंसूक्तं सूत्रितंच-प्राग्रयेवृहतेप्रवेधसेक-
वपदति ।

तत्रेयंपथमा-

प्राग्रयेवृहतेनियज्ञियायकृतस्यवृष्णेअसुरायमन्म ।

घृतनयज्ञास्येउंसुपूतंगिरंभरेवृपभायंप्रतीचीम् ॥ १ ॥

॥ अग्रये । वृहते । यज्ञियाय । कृतस्य । वृष्णे । असुराय ।

मन्म । घृतम् । न । यज्ञे । आस्ये । सुस्पूतम् । गिरम् । भरे ।

वृपभायं । प्रतीचीम् ॥ १ ॥

बृहते सामर्थ्याविशयेनमहते यज्ञियाय यज्ञार्हाय ऋतस्योदकस्य वृष्णेवर्षित्रे ऋतमि-
त्युदकनामसुषाढाद् असुरायबलवते असुरौष्णादिकउरनप्रत्ययः वृषभाय कामानावर्षित्रे म-
न्म ज्ञानसाधने प्रतीचीं अभिमुखीगिरं स्तुतिरूपांवाचं प्रभरे प्रणयामि कथमिव सुप्तं स-
म्यक्संस्कृतमास्येप्रहृतं यज्ञेधृतं धृतमिव आस्येप्रहृतंघृतंयथाप्रीतिकरंभवति तथा प्रीतिक-
रींस्तुतिमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ऋतंचिकित्वऋतमिच्चिकिद्धघृतस्यधाराअनुतृन्धिपूर्वीः ।

नाहंयानुंसहंसानह्येनऋतंसपाम्यरुपस्यवृष्णः ॥ २ ॥

ऋतम् । चिकित्वः । ऋतम् । इत् । चिकिद्धि । ऋतस्य । धाराः ।

अनु । तृन्धि । पूर्वीः । न । अहम् । यानुम् । सहंसा । न । ह्येन ।

ऋतम् । सपामि । अरुपस्य । वृष्णः ॥ २ ॥

ऋतं स्तोत्रं हेचिकित्वः जानन्न अग्रे त्वं ऋतं मयाक्रियमाणमिदंस्तोत्रंचिकिद्धि जानी-
हि कितज्ञाने जुहोत्यादिः लोटिर्लृप् इदितिपूरणः ऋतमितिपदस्य परस्मिन्नामंत्रितेविद्यमा-
नेपिछांदसात्वात्परंगवद्भावाभावः किंच पूर्वीः बह्वीः ऋतस्योदकस्यधाराः तस्यपोषणार्थं
उत्पादयितुं अनुतृन्धि मेघाननुविध्य पातय सहसावलेनयुक्तोहं यातुं कर्मणानाशकरीं हिं-
सां नसपामि नस्पृशामि नकरोमीतिपायत् द्वयेनच सत्यानृताभ्यांयकिंचिदपेदिकंछत्यं न-
सपामि पपसमवायेइतिधातुः किंतु अरुपस्यारोचमानस्यवृष्णः कामानावर्षितुः तव ऋतंस्तो-
त्रमेवसपामि ॥ २ ॥

अथतृतीया—

कथानोअग्रऋतयेऋतेनभुवोनवेदाउचथस्यनव्यः ।

वेदमिदेवऋतुपार्कतूनांनाहंपर्तिसनितुरस्यरायः ॥ ३ ॥

कथा । नः । अग्रे । ऋतयन् । ऋतेन । भुवः । नवेदाः । उचथस्य ।

नव्यः । वेद । मे । देवः । ऋतुः । ऋतूनाम् । न । अहम् । पर्तिम् ।

सनितुः । अस्य । रायः ॥ ३ ॥

हेअग्ने ऋतयन्सर्वपाणिनांजीवनहेतुकमुदकं कुर्वन् त्वं कया केनापि ऋतेन सत्येन क्रियमाणेन कर्मणा न उच्यथस्य अस्मदीयस्य स्वोवस्य न वेदाः ज्ञाता भुवः भवेः न व्यःस्तुत्यः ऋतूनां ऋतुपाः वसन्तादीनां प्रसन्नपालकः द्वितीयऋतुशब्दो नुवादकः दिवोद्योतमानोऽग्निः मे मां वेद वेत्तु सनितुर्भजमानस्यास्य भम रायः पश्वादितक्षणस्य पतिं स्वामिर्न तमग्निमर्हन् जानामि ॥ भुवः भूस्तत्तापां लिङ्गर्थेऽट्टच्चागमः उवङ्गदेशः । न वेदाः न न वेत्तीति वेत्तीत्यस्मिन्नर्थे वर्तते कथमेतल्लप्पते निपातनात् द्विनञ्पूर्वस्यास्तु न्यत्ययान्तस्य वेदेरेकस्य नञो लोपोऽन्यस्य मल्ल-
तिभावश्च स्कन्दस्वामिना निपातितः पाणिनिना तु न घ्राणनपादिति सूत्रे न वेत्तीत्येव रिमन्नर्थे निपातितः अत्यर्थस्यानुपपन्नत्वात् स्कन्दस्वामिपक्ष एवाभिपद्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

केते अग्ने रिपवे बन्धनासः के पायवः सनिपन्त द्युमन्तः ।

के धासि मग्ने अनृतस्य पान्ति क आसतो वचसः सन्ति गोपाः ॥ ४ ॥

के । ते । अग्ने । रिपवे । बन्धनासः । के । पायवः । सनिपन्त ।

द्युमन्तः । के । धासिम् । अग्ने । अनृतस्य । पान्ति । के । असतः ।

वचसः । सन्ति । गोपाः ॥ ४ ॥

हेअग्ने ये रिपवे स्वकीयस्य शत्रोः बन्धनासो बन्धकाः स्युः सेत्वत्तां बन्धिनस्ते पुरुषाः के कीदृशाः सामर्थ्यातिशयादेवं विधादितिकेनापि ज्ञातुं न शक्यन्त इत्यर्थः ये पायवो जनानां रक्षितारः द्युमन्तो दीप्तिमन्तः सनिपन्त दीनेभ्यो धनं प्रयच्छन्ति त्वदीयाः के कीदृशाः ये अनृतस्यास्तप-
स्य धार्तिं धारकं जनं पान्तिरक्षन्ति ते त्वदीयाः जनः के सन्ति न केपीत्यर्थः ये असतो वृष्टस्य अभिशापादितक्षणस्य वचसो गोपाः गोपायितारो रक्षितारः सेत्वदीयाः के सन्ति न केपीत्यर्थः अ-
थवा ये केजनाः रिषोर्वन्धकाः ये के पायवो रक्षितारः सनिपन्त धनं प्रयच्छन्ति द्युमन्तः ये के अनृत-
स्यास्तपस्य धार्तिं धारकं जनं पान्ति अनृतजनितपापात्परिहृत्य सन्मार्गपदानेन रक्षन्ति ये के अ-
सतः अभिशापादितक्षणावचसो गोपाः गोपायितारः सन्ति ते सेवत्वदीयाः त्वदुपासकाः इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सत्वायस्ते विपुणा अग्र एते शिवासः सन्तो अशिवा असूवन् ।

अधूर्पतस्त्वमेतेव चोभिर्ऋजून्ते हजिनानि ब्रुवन्तः ॥ ५ ॥

सखायः । ते । विपुणाः । अग्ने । एते । शिवांसः । सन्तः । अशिवाः ।

अभूवन् । अधूर्पत । स्वयम् । एते । वचः६भिः । ऋजु६युते ।

वृजिनानि । ब्रुवन्तः ॥ ५ ॥

हेअग्ने तेसखायः स्तोतारोविपुणाः विप्रकीर्णाः सर्वव्याप्ताः एतेपूर्वमशिवाः परनिन्दादि-
कुर्वाणाः त्वत्परिचर्यात्यजन्तोभद्राःसन्तः इदानींत्वत्परिचर्याकुर्वन्तः शिवांसः शिवाः आठ्याः
अभूवन् किंच येऋजूयते ऋजुसम्पगाचरतेपि मसंबचोभिः असाधूक्तिभिः वृजिनानि कुटि-
लानि ब्रुवन्तः तपतेममसपत्नाः स्वयमेववाधूर्पत आहिस्यव धूर्पतेहिसाकर्मणइदंरूपम् ॥ ५ ॥

अथपद्यी—

यस्तेअग्नेनमंसायज्ञमीदृङ्कृतंसपात्यरूपस्यदृष्णः ।

तस्यक्षयःपृथुरासाधुरेतुप्रसर्त्तणस्यनहुंपस्यशेषः ॥ ६ ॥ ४ ॥

यः । ते । अग्ने । नमंसा । यज्ञम् । ईदृ । ऋतम् । सः । पाति ।

अरूपस्य । दृष्णः । तस्य । क्षयः । पृथुः । आ । साधुः । एतु ।

प्र६सर्त्तणस्य नहुंपस्य । शेषः ॥ ६ ॥ ४ ॥

हेअग्ने योमनुष्यः यज्ञं यजनीयं ते त्वां नमसा स्तोत्रेण ईदृ स्तौति यद्वा तेतुन्यं यत्
यामं नमसा अन्नरूपेण हविर्पाईदृमजति अस्मिन्पक्षे यजेर्वहुलंछन्दसीतिशपःश्लुः श्लाविति
द्विवेचनं बहुलंछन्दसीतिसंप्रसारणं सवर्णदीर्घः जकारस्पटकारः सः अरुपस्यरोचमानस्य
वृष्णः कामानांवर्षितुरग्नेः ऋतं स्तोत्रं पाति रक्षति तस्य यजमानस्य क्षयोगृहं पृथुविस्तीर्णभ-
यति पश्वादिलक्षणेर्धनेःसंपूर्णोन्नवतीत्यर्थः प्रसर्त्तणस्य प्रकर्षेणपरिचर्यागच्छतः नहुंपस्य मनु-
ष्यस्य साधुः कामानांसाधकः शेषः शिष्यवदतिशेषःपुनः एतुआगच्छतु भवदित्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेचतुर्थोऽष्टकः ॥ ४ ॥

अर्चन्तस्वेतिपलृचंत्रयोदशसूक्तं सुवंभरस्यार्पं गायत्रमाग्नेयं अनुकान्तंच—अर्चन्तोगा-
यत्रंतिति—मातरनुवाकाग्नेयेऋतौगायत्रेछन्दसि आश्विनशस्त्रेइदमादिकेद्वेसूक्ते सूत्रितंच—अ-
र्चन्तस्वेतिसूक्तेइति । आहवनीपोपस्थानेत्वमग्नेसमथाअसीत्येका सूत्रितंच—संनःसृजसुमत्या-

वाजवत्यात्वमग्नेसप्रथाअसीविचेति । अश्वमेधेषौष्णेष्टौ त्वमग्नेसप्रथाइतिप्रथमाज्यभागानुवा-
क्या त्वमग्नेसप्रथाअसिसोमयास्तेमयोभुवःसद्वन्ताविति ।

तत्रप्रथमा—

अर्चन्तस्त्वाह्वामहेर्चन्तःसमिधीमहि । अग्नेअर्चन्तऊतये ॥ १ ॥

अर्चन्तः । त्वा । ह्वामहे । अर्चन्तः । सम् । दुधीमहि । अग्ने ।

अर्चन्तः । ऊतये ॥ १ ॥

हेअग्ने त्वा त्वां अर्चन्तः पूजयन्तोवयं ह्वामहे आह्वयामः अर्चन्तस्तुवन्तोवयं ऊ-
मये रक्षणाय तर्पणायवा त्वांसमिधीमहि समिद्धिःसंदीपयामः अर्चन्तइतिद्वितीयंपदमादरा-
तिशयार्थम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अग्नेःस्तोममनामहेसिधमद्यदिविस्पृशः । देवस्यद्रविणस्यवः ॥ २ ॥

अग्नेः । स्तोमम् । मनामहे । सिधम् । अद्य । दिविःस्पृशः । देवस्य ।

द्रविणस्यवः ॥ २ ॥

द्रविणस्यवः द्रविणधनमिच्छन्तोवयं दिविस्पृशः सूर्यआकाशंन्यामुवतोदेवस्यद्योतमा-
नस्पाम्नेः सिधं पुरुषार्थानांसाधकं स्तोमं स्तोत्रं अद्यास्मिन्नहनि मनामहे धूमः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अग्निर्जुपतनोगिरोहोतायोमानुपेष्वा । सयक्षद्वैव्यंजनम् ॥ ३ ॥

अग्निः । जुपत । नः । गिरः । होता । यः । मानुपेषु । आ । सः ।

यक्षत् । द्वैव्यम् । जनम् ॥ ३ ॥

होता देवानामाह्वाता योमिमानुपेषु आवसति सोमिर्नोस्माकंगिरःस्तुतीः जुपत से-
वतां सोमिर्द्वैव्यंजनंदेवसंबन्धिनंजनं यक्षत् यजतु ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

त्वमग्नेसप्रथाअसिजुष्टोहोतावरैण्यः । त्वयायज्ञंवितन्वते ॥ ४ ॥

त्वम् । अग्ने । सप्तप्रथाः । असि । जुष्टः । होता । वरेण्यः । त्वया ।
यज्ञम् । वि । तन्वते ॥ ४ ॥

हेअग्ने जुष्टः सर्वदाप्रीतः वरेण्यः सर्वैर्वरेणीयः होता त्वं सप्तप्रथाः सर्वतः पृथुरसि
भवसि तथाहयास्कः—सप्तप्रथाः सर्वतः पृथुरिति । किंच सर्वेयजमानाः त्वयासाधनेन यज्ञं वि-
तन्वते ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

त्वामग्नेवाजुसातमं विप्रार्थयन्ति सुष्टुतम् । सनोरास्वसुवीर्यम् ॥ ५ ॥
त्वाम् । अग्ने । वाजुसातमम् । विप्राः । वर्धन्ति । सुष्टुतम् ।
सः । नः । रास्व । सुष्टुवीर्यम् ॥ ५ ॥

हेअग्ने विप्रानेधाविनः स्तोतारोवाजसातमं वाजोर्जतद्वदतं सुष्टुतं पूर्वमंहर्षिभिः सम्म-
क्स्तुतं त्वां वर्धन्ति स्तोत्रैर्वर्धयन्ति सत्त्वं नोऽस्मभ्यं सुवीर्यं सर्वैः श्लाघनीयं बलं रास्व
देहि ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

अग्नेनेमिराँद्वदेवाँस्त्वं परिभूरसि । आरार्धश्चित्रमृञ्जसे ॥ ६ ॥ ५ ॥
अग्ने । नेमिः । अरान्द्वदेवान् । त्वम् । परिभूः । असि ।
आ । रार्धः । चित्रम् । ऋञ्जसे ॥ ६ ॥ ५ ॥

हेअग्ने त्वं देवान् परिभूरसि स्वतेजसापरिभवसि कथमिव नेमिः प्रकाशमानः चक्रस्य
बाहोर्बलयः अरानिव नाभार्वापितानसूक्ष्मानस्थानसकानिव किंच चित्रं नानाविधं रार्धः राधुव-
न्विताधर्मत्पनेन पुरुषार्थानितिराधो धनं आर्जयसे स्तोतृभ्यः प्रसाधय धननाममुपागच्छाधो-
धनमित्युक्तम् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अग्निस्तोमेनेतिपल्लवचतुर्दशंसूक्तं सुतंभरस्यार्पणायत्रमाग्नेयं अग्निस्तोमेनेत्यनुक्रम-
णिका । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोःपूर्वसूक्तेनसहोक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

अग्निस्तोमेनबोधयसमिधानोअमर्त्यम् । हव्यादेवेपुनोदधत् ॥ १ ॥

अग्निम् । स्तोमेन । बोधय । समृद्धिधानः । अमर्त्यम् ।

हव्या । देवेपु । नः । दधत् ॥ १ ॥

हेस्तोतः अमर्त्यं अमरणधर्माणमग्निस्तोमेनस्तोत्रेणबोधय स्वाभिलषितार्थसिद्धयेप्रबो-
धय योमिःसमिधानः स्तोत्रैःसम्यक्प्रकाशमानः सनोहव्या अस्मदीयानिहव्यानिहवींषि देवे-
षुदधद निदधातु ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तमध्वरेष्वीळतेदेवंमर्ताअमर्त्यम् । यजिष्ठमानुपेजने ॥ २ ॥

तम् । अध्वरेषु । ईळते । देवम् । मर्ताः । अमर्त्यम् । यजिष्ठम् ।

मानुषे । जने ॥ २ ॥

मर्ताः मनुष्याः देवद्योतमानममर्त्यं अमरणधर्माणं मानुषे मनुष्याणांसंवन्धिनि जने लोके
यजिष्ठं यष्टतमं तमग्निं अध्वरेषु सप्ततनुषु ईळते स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तंहिशश्वन्तुईळतेसुचादेवंधृतश्रुता । अग्निहव्यायवोह्वे ॥ ३ ॥

तम् । हि । शश्वन्तः । ईळते । सुचा । देवम् । धृतश्रुता ।

अग्निम् । हव्याय । वोह्वे ॥ ३ ॥

शश्वन्तोबहवस्तोवारः तदेवं अग्निईळते स्तुवन्ति कीदृशास्ते धृतश्रुता धृतंक्षरंत्यासुचास
हिताः किमर्थंस्तुवन्ति हव्याय हव्यवहनार्थं चरुपुरोडाशादितक्षणं हविर्वोह्वे वोढुम् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अग्निर्जानोअरोचतुग्रन्दस्पूज्योर्तिपातमः । अविन्दद्वाअपःस्वः ॥ ४ ॥

अग्निः । जातः । अरोचत । घन् । दस्यून् । ज्योतिषा । तमः ।
अविन्दत् । गाः । अपः । स्वर्गुरितिस्वः ॥ ४ ॥

जातः अरण्योर्मध्यमानेनमादुर्भूतोऽग्निः दस्यून्यज्ञविघ्नकारिणःशत्रून् घन् हिंसन् ज्योति-
षा स्वेनतेजसा तमोघन् अरोचत अदीप्यत किंच गाः अपः उदकानि स्वः सूर्यश्च अविन्दत्
अवेदयत् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

अग्निमीळेन्यैकविधृतपृष्ठंसपर्यत । चेतुमेशृणवद्भवम् ॥ ५ ॥
अग्निम् । ईळेन्यम् । कविम् । घृतपृष्ठम् । सपर्यत । चेतु ।
मे । शृणवत् । हवम् ॥ ५ ॥

हेजनाः ईळेन्यस्तुत्यंकविं क्रान्तदर्शिनं घृतपृष्ठं दीषोपरिभाणं अग्निं सपर्यत पू-
जयत सोमिर्मैहवं मदीयमाह्वानं वेतु कामयतां शृणवत् शृणोतुच ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

अग्निघृतेनवावधुस्तोमेभिर्विश्वचर्पणिम् । स्वाधीभिर्वचस्पृभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥

अग्निम् । घृतेन । वधुधुः । स्तोमेभिः । विश्वचर्पणिम् ।
सुआधीभिः । वचस्पृभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥

ऋत्विजः विश्वचर्पणिं विश्वस्पृष्टारं स्वाधीभिः शोभनाप्पनैः वचस्पृभिः स्तु-
तिकर्मैर्दवैःसमेतमग्निं घृतेन स्तोमेभिः स्तोमैःस्तोत्रैः वधुधुः अवर्धयन् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेषष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इतिषंचमेमहंलेप्रथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाकेऽष्टादशसूक्तानि तत्रप्रवेधसहविषंचर्पयधंसूक्तं आंगिरसस्यधरुणस्यायं
त्रैष्टुभमाग्नेयं अत्रानुक्रमणिका—प्रवेधसेपंचांगिरसोधरुणइति । प्रावरनुवाकेआग्नेयेऋतौ त्रै-
ष्टुभेछन्दसि आश्विनशस्त्रेचेदंसूक्तं सूत्रितंच—प्रवेधसेकवयेत्वंनोअग्नेवरुणस्यविद्वानितीति ।

अग्निस्तोमेनेतिपल्लुचंचतुर्दशसूक्तं सुतंभरस्यार्पणायत्रमाग्नेयं अग्निस्तोमेनेत्यनुक्रम-
णिका । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोःपूर्वसूक्तेनसहोक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

अग्निस्तोमेनबोधयसमिधानोअमर्त्यम् । हव्यादेवेषुनोदधत् ॥ १ ॥

अग्निम् । स्तोमेन । बोधय । समृद्धिधानः । अमर्त्यम् ।

हव्या । देवेषु । नः । दधत् ॥ १ ॥

हेस्तोतः अमर्त्यं अमरणधर्माणयसिस्तोमेनस्तोत्रेणबोधय स्वाभिलषितार्थसिद्धयेषवो-
धय योमिःसमिधानः स्तोत्रैःसम्यक्प्रकाशयानः सनोहव्या अस्मदीयानिहव्यानिहवींषि देवे-
षुदधत् निदधातु ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तमध्वरेष्वीळतेदेवमर्ताअमर्त्यम् । यजिष्ठमानुपेजने ॥ २ ॥

तम् । अध्वरेषु । ईळते । देवम् । मर्ताः । अमर्त्यम् । यजिष्ठम् ।

मानुषे । जने ॥ २ ॥

मर्ताः मनुष्याः देवद्योतमानममर्त्यं अमरणधर्माणं मानुषे मनुष्याणांसंवन्धिनि जने लोके
यजिष्ठं यद्वृत्तमं तमग्निं अध्वरेषु सप्ततंतुषु ईळते स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तंहिशश्वन्तुईळतेस्रुचादेवधृतश्रुता । अग्निहव्यायवोह्वे ॥ ३ ॥

तम् । हि । शश्वन्तः । ईळते । स्रुचा । देवम् । धृतश्रुता ।

अग्निम् । हव्याय । वोह्वे ॥ ३ ॥

शश्वन्तोवहवस्वोतारः सदेवं अग्निंईळते स्तुवन्ति कीदृशास्ते धृतश्रुता धृतंक्षरंत्यास्रुचास्त
हिताः किमर्थंस्तुवन्ति हव्याय हव्यवहनार्थं चरुपुरोडाशादिउक्षणं हविर्वोदये वोढुम् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अग्निर्जातोअरोचतघ्नन्दस्पृन्ज्योतिपातमः । अविन्दद्वाअपःस्वः ॥ ४ ॥

अग्निः । जातः । अरोचत । घ्नन् । दस्यून् । ज्योतिपा । तमः ।
अविन्दत् । गाः । अपः । स्वर्गिरितिस्वः ॥ ४ ॥

जातः शरण्योर्मध्यमानेनमादुर्भूतोऽग्निः दस्यून्पञ्चविघ्नकारिणःशत्रून् घ्नन् हिंसन् ज्योति-
पा स्वेनतेजसा तमोघ्नन् अरोचत अदीप्यत किंच गाः अपः उदकानि स्वः सूर्यश्च अविन्दत्
अवेदयत् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

अग्निमीलेन्यंकविघृतपृष्ठंसपर्यत । वेतुमेऽशृणवद्भवम् ॥ ५ ॥
अग्निम् । ईलेन्यम् । कविम् । घृतऽपृष्ठम् । सपर्यत । वेतुं ।
मे । शृणवत् । हवम् ॥ ५ ॥

हेजनाः ईलेन्यंस्तुत्यंकविं कान्तदर्शिनं घृतपृष्ठं दीप्तोपरिभागं अग्निं सपर्यत पू-
जयत सोग्निर्मेहव्यं मदीयमाह्वानं वेतु कामयतां शृणवत् शृणोतुच ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

अग्निघृतेनवावृधुस्तोमेभिर्विश्वचर्पणिम् । स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥

अग्निम् । घृतेन । वृधुः । स्तोमेभिः । विश्वऽचर्पणिम् ।
सुऽआधीभिः । वचस्युभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥

ऋत्विजः विश्वचर्पणिं विश्वस्यद्रष्टारं स्वाधीभिः शोभनाध्यानैः वचस्युभिः स्तु-
तिकर्मिर्देवैःसमेतगग्निं घृतेन स्तोमेभिः स्तोमैःस्तोत्रैः वृधुः अवर्धयन् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेऽष्टोवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इतिपञ्चमेऽष्टोवर्गस्यप्रथमोऽष्टोवर्गः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाकेऽष्टादशसूक्तानि तत्रप्रवेधसइतिपञ्चमंस्थमंसूक्तं आंगिरसस्यघरुणस्यार्थं
त्रैष्टुभमाश्रेयं अत्रानुक्रमणिका—प्रवेधसेपंचांगिरसोऽधरुणइति । प्रातरनुवाकेआश्रेयेऽक्तौ त्रै-
ष्टुभेछन्दसि आश्विनशस्त्रेचेदंसूक्तं सृष्टिवच—प्रवेधसेकवथेत्वंनोऽग्नेवघरुणस्यविद्वानितीति ।

तत्रेयंप्रथमा—

प्रवेधसेकवयेवेद्यायगिरंमरेयशसेपूव्याय ।

घृतप्रसत्तोअसुरःसुशेवोरायोधर्ताधरुणोवस्वोअग्निः ॥ १ ॥

प्र । वेधसे । कवये । वेद्याय । गिरम् । मरे । यशसे । पूव्याय ।

घृतप्रसत्तः । असुरः । सुशेवः । रायः । धर्ता । धरुणः । वस्वः ।

अग्निः ॥ १ ॥

मोमिधृतप्रसत्तः हवीरूपेणघृतेनप्रसन्नः असुरोबलवान् सुशेवः शोभनं शेवं सु-
खं यस्यासौसुशेवः शेवमिविसुखनामसुषाढात् रायोधनस्यधर्वा योयकः धरुणः हविषां
धारकः वस्वः वासकोमिधर्भवति वेधसे विधात्रे कवये क्रांतदशे वेद्याय स्तुत्याय दि-
दिरयमनिनासमानार्थः मनिश्चस्तुतिकर्मा यशसेयशस्विने पूर्वाय मुख्याय तस्मैअग्नये
गिरं स्तुतिं प्रभरेमणयामि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ऋतेनऋतंधरुणंधारयन्त्यज्ञस्यशाक्रेपरमेव्योमन् ।

दिवोधर्मन्धरुणेत्सेदुपोनृजातैरजानाँअभियेननक्षुः ॥ २ ॥

ऋतेन । ऋतम् । धरुणम् । धारयन्त । यज्ञस्य । शाक्रे । परमे ।

विद्योमन् । दिवः । धर्मन् । धरुणे । सेदुपः । नृन् । जातैः ।

अजातान् । अभि । ये । ननक्षुः ॥ २ ॥

येयजमानाः दिवोपुटोकस्य धरुणे धारके धर्मन् यज्ञेसेदुपः आसीनान् नृन् नेतृन् अ-
जावान् देवान् जातेर्यनुव्यैर्केत्विग्भिः अभिननक्षुः अभिपामुवन्ति तेयजमानाः यज्ञस्यधरुणं
धारकं ऋतं सत्यरूपमग्निं शाके कर्मणिनिमित्ते परमे उत्कृष्टे व्योमन् स्थाने उत्तरवेद्यां ऋ-
तेनस्तोत्रेणधारयन्तधारयन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अंहोपुवंस्तन्वस्तन्वतेविवयोमहद्दुष्टरंपूव्याय ।

ससंवतो नवंजातस्तुतुर्यात्सिंहंनकुद्धमभितःपरिपुः ॥ ३ ॥

अंहः३युवः । तन्वः । तन्वते । वि । वयः । महत् । दुस्तरम् ।
 पूर्यार्थ । सः । सम३वतः । नव३जातः । तुतु३र्यात् । सिंहम् ।
 न । कु३द्धम् । अ॒भितः । परि । स्युः ॥ ३ ॥

येयजमानाः पूर्यार्थं मुल्याय अस्मै अग्नये महत् अधिकं दुष्टरं राक्षसेर्दुःपार्थ वयः
 हवीरूपमन्नं प्रपच्छन्ति तेयजमानाः तन्वः स्वास्तनूः अंहोयुवः अंहसावियोजिकाः वितन्वते
 विस्तारयन्ति नवजातः सोमिः संवतः संगतान्शत्रून् तुतुर्यात् तरतु किंच अभितः सर्वतोवर्त-
 मानाः शत्रवः मां परिवर्जयित्वास्थुः तिष्ठेयुः कथमिव कुद्धंतिहं सिंहमिव ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मा॒तेव॒यद्भर॑सेपप्र॒थानो॒जनं॑जनं॒धाय॑सेचक्ष॑सेच ।
 वयो॑वयो॒जरसे॑यद॒धानः॑परि॒त्मना॒विपु॑रूपो॒जिगा॑सि ॥ ४ ॥
 मा॒ता३इव॑ । यत् । भ॒र॑से । प॒प्र॒था॒नः । ज॒नं॑म३ज॒नम् । धा॒य॑से ।
 च॒क्ष॑से । च । व॒यः३व॒यः । ज॒र॑से । यत् । द॒धा॒नः । परि । त्म॒ना ।
 विपु॑रूपः । जि॒गा॒सि ॥ ४ ॥

पप्रथानः सर्वत्रप्रथानोयत् यस्त्वं मातेव जननीव जनंजनं सर्वजनं भरसे विभार्पि
 किंच धायसे धारणाय चक्षते दर्शनायच सर्वैःप्राथ्यसे यत् यदा दधानोधार्यमाणोभवसि
 तदावयोवयः सर्वमन्नं जरसे जरयसि अपिच विपुरूषोनानारूपःसन् त्मना आत्मना प-
 रिजिगासि सर्वभूतानिपरिगच्छसि ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

वा॒जो॒नुते॑शर्व॒सस्पा॒त्वन्त॑मु॒रुदो॑र्घं॒धरु॑णं॒देव॑रा॒यः ।
 प॒दं॒तया॒युर्गु॑हा॒दधानो॑म॒होरा॒येचि॑तय॒त्रिंम॑स्पः ॥ ५ ॥ ७ ॥
 वा॒जः । नु । ते । शर्व॑सः । पा॒तु । अ॒न्तम् । उ॒रुम् । दो॑र्घम् । ध॒रु॒णम् ।
 दे॒व । रा॒यः । प॒दम् । न । ता॒युः । गु॒हा । द॒धा॒नः । म॒हः ।
 रा॒ये । चि॒त॒र्यन् । अ॒त्रिम् । अ॒स्प॒रि॒त्य॒स्पः । ५ ॥ ७ ॥

हेदेव द्योतमानाग्ने उरुं पृथुं दोषं कामानांदोग्धारं रायोधनस्यधरुणं धारकं वाजो-
हविलक्षणमनं तेत्वदीयस्यशवसोऽनलस्यान्वं समाप्तिं संपूर्तिं नु अद्य पातु रक्षतु तामुस्तस्करः
तायुरितिस्तेननाम पदमिव आत्मोयमार्गमिव गुहा गुहायां दधानः आत्मनःशत्रूणांप्रकाशं
निदधानः महोमहते राये धनाय धनलाभार्थं चितयन् सन्मार्गप्रकाशयन् अत्रिमस्यः अ-
विघ्नं अपीणयः यद्वा तं आपद्भ्यःअपारयः स्पृशीणनपारणयोरितिधातुः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यमथमेसप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

बृहद्वयइतिपंचर्चद्वितीयंस्तूकं आज्ञेयस्यपूरोरार्थं अन्त्यापंक्तिः शिष्टाअनुष्टुभः अग्नि-
देवता तथाचानुकान्तम्—बृहत्पूरःपंचयंतंहीति । प्रावरनुवाकेआग्नेयेकतौआनुष्टुभेछन्दसि आ-
श्विनशस्त्रेचेदमादीनिदशस्तूकानि चतुर्थनवमवर्जितानि आदितस्त्रिपुस्तकेपुंअंत्यामुद्धरेत् त-
थाचस्तूत्रितम्—बृहद्वयइतिदशानांचतुर्थनवमेउद्धरेदुत्तमांचादितस्तयाणामिति ।

तत्रेयंप्रथमा—

बृहद्वयोहिभानवेर्चादेवायामग्नये ।

यंमित्रंनप्रशंस्तिभिर्मर्तांसोदधिरेपुरः ॥ १ ॥

बृहत् । वयः । हि । भानवे । अर्चा । देवाय । अग्नये । यम् ।

मित्रम् । न । प्रशंस्तिभिः । मर्तांसः । दधिरे । पुरः ॥ १ ॥

यज्ञे भानवे दीप्तिमते अग्नये बृहत् महते वयोहवीरूपमभंदीयतेहि अतस्त्वमपिदेवा-
यद्योतमानायामग्नये अर्चं प्रयच्छ मर्तांसोमनुप्याःयमग्निमित्रं सत्तापमिव प्रशस्तिभिःप्रहृष्टा-
भिःस्तुतिभिः पुरोदधिरे पुरस्कुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सह्युभिर्जनानांहोतादक्षस्यबाहोः ।

विहव्यमग्निरानुपगमगोनवारंमृण्वति ॥ २ ॥

सः । हि । सह्युभिः । जनानाम् । होता । दक्षस्य । बाहोः । वि ।

हव्यम् । अग्निः । आनुपक् । भर्गः । न । वारम् । मृण्वति ॥ २ ॥

योऽग्निर्हव्यं हविः आनुष्कं देवेष्वनुष्कं करोति बाह्वोर्भुजयोर्दक्षस्य बलस्य द्युभिः द्युति-
भिर्भुङ्कः सोऽग्निः जनानां यजमानानां होता देवानां ग्राह्यावा भवति भगोन सूर्य इव वारं वरणी-
यं धनं न्यृण्वति विशेषेण प्रयच्छति मनुष्येषु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अ॒स्प॒स्तो॒मे॒म॒घो॒नः॒स॒ख्ये॒वृ॒द्ध॒शो॒चि॒पः ।

वि॒श्व॒य॒स्मि॒न्तु॒वि॒ष्व॒णि॒स॒म॒र्ये॒शु॒ष्म॒मा॒द॒धुः ॥ ३ ॥

अ॒स्य । स्तो॒मे॒ । म॒घो॒नः । स॒ख्ये । वृ॒द्ध॒शो॒चि॒पः । वि॒श्व॒ । य॒स्मि॒न् ।
तु॒वि॒त्स्य॒नि । स॒म् । अ॒र्ये । शु॒ष्म॒म् । आ॒द॒धुः ॥ ३ ॥

मघोनो मघयतो घनवतः वृद्धशोचिपः वृद्धानि मवृद्धानि शोचीं पितृणां सितस्यासौ वृद्धशो-
चिः तस्य एवं विधस्यास्याग्नेः स्तोमे स्तोत्रे सख्ये च स्याम तु विष्वणि बहुशब्दे अर्ये स्वामिनि
यस्मिन् नम्रो विश्वा सुपांसु दुगिति डादेशः विष्वे सर्वे ऋत्विजः शुष्मं बलं हविर्भिः स्तोत्रैः समादधुः
सम्यगादधति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒धा॒ह्यं॒अ॒ए॒पां॒सु॒वी॒र्य॒स्य॒मं॒ह॒ना ।

त॒मि॒द्य॒हं॒न॒रो॒द॒सी॒परि॒श्र॒वो॒व॒भू॒व॒तुः ॥ ४ ॥

अ॒ध॒ । हि॒ । अ॒ग्ने॒ । ए॒पा॒म् । सु॒वी॒र्य॒स्य॒ । मं॒ह॒ना । त॒म् । इ॒त् ।
य॒ह॒म् । न॒ । रो॒द॒सी॒ इति॒ । परि॒ । श्र॒वः॒ । व॒भू॒व॒तुः ॥ ४ ॥

हे अग्ने अथ अथ एषामस्माकं यजमानानां सुवीर्यस्य सर्वैः स्पृहणीयस्य बलस्य मंहना
मंहनायै दानाय भव मंहतिर्दानकर्मां रोदसीयावापृथिव्यौ यहंन मह्यं सूर्यमिव श्रवः सर्वैः
श्रवणीयं तमिदं तमग्निमेव परिवभूवतुः परस्पृह्यतः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

नू॒न॒ए॒हि॒वा॒र्य॒म॒ग्ने॒गु॒ण॒न॒आ॒म॒र ।

ये॒व॒यं॒ये॒च॒सू॒र्यः॒स्व॒स्ति॒धा॒म॒हि॒स॒चो॒तै॒धि॒पृ॒त्सु॒नो॒द॒धे ॥ ५ ॥ ८ ॥

नु । नः । आ । इहि । वार्यम् । अग्ने । गृणानः । आ । भूर । ये ।
 वयम् । ये । च । सूर्यः । स्वस्ति । धामहे । सचा । उत । एधि ।
 पृत्स्तु । नः । वृधे ॥ ५ ॥ ८ ॥

हेअग्ने गृणानः स्तूयमानःसन्नुक्षिप्रं एहि यज्ञंप्रत्यागच्छ आगत्यच नोस्मभ्यंवार्यव-
 रणीयंघर्न आभर संपादय येवयंयजमानाःयेचसूरयःस्तोतारः सचाहविभिःसंहिता उभे ये
 वयं स्वस्ति स्तोत्रंधामहे कुर्यः उतअपिच पृत्स्तु पृवनासुनोस्माकंवृधेसमृद्धये एधि भव ॥ ५॥
 ॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

आयज्ञैरितिपंचर्चतृतीयंसूक्तं आत्रेयस्यपूरोरार्षमाग्नेयम् अंत्यापंक्तिः शिष्टाःपंक्तयंतपरि-
 भापयाअनुबुधः आयज्ञैरित्यनुक्रमणिका अंत्यावर्जपातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोर्वृंहद्वयइत्यादि-
 दशसूक्तमध्येविनियोगजक्तः ।

वज्रप्रथमा—

आयज्ञैर्देवमर्त्यंइत्थातव्यांसमूतये ।

अग्निंकृतेस्वध्वरेपूरुर्गच्छीतावसे ॥ १ ॥

आ । यज्ञैः । देव । मर्त्यः । इत्था । तव्यांसम् । ऊतये । अग्निम् ।

कृते । सुध्वरे । पूरुः । ईच्छीत । अवसे ॥ १ ॥

हेदेव मर्त्यः मनुष्यः ऋत्विक् इत्था इत्थं तव्यांसं स्वतेजोभिःप्रवृद्धमग्निं ऊतयेतर्पणा-
 य यज्ञैःस्तोत्रैराहुयति किंच पूरुर्मनुष्यः स्तोता कृतेस्वध्वरेशोभनेकवी तमग्निंअवसे रक्षणाय
 ईच्छीत स्तौवि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अस्यहिस्वयंशस्तरआसाविधर्मन्मन्यसे ।

तंनार्कचित्रशोचिपमन्द्रंपरोर्मनीपया ॥ २ ॥

‘अस्य । हि । स्वयंशःशतरः । आसा । विधर्मन् । मन्यसे । तम् ।

नार्कम् । चित्रशोचिपम् । मन्द्रम् । परः । मनीपया ॥ २ ॥

हेविधर्मन् विशिष्टोधर्मोयस्यासौविधर्मा स्तोता तस्यसंबोधनं हेस्तोतः स्वयंशस्तरः सु-
 यशसांमध्येअतिशयेनसुयशास्त्वमनीपयापुरुषात्तापधनेन तं प्रसिद्धं अस्य अमुं हग्निं

आसा आस्येन वाचामन्यसेस्तौवि किंविशिष्टमग्निं नाकं सुखं अकंदुःखं नविद्यतेअकंपस्पसः
तं चित्रशोचिषं चित्रतेजसं मन्द्रं स्तुत्यं परः परस्वास्त्यतम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अस्यवासाउअर्चिपायआयुक्ततुजागिरा ।

दिवोनयस्यरेतसावृहच्छोचन्त्यर्चयः ॥ ३ ॥

अस्य । वै । असौ । ऊँ इति । अर्चिपां । यः । आयुक्त । तुजा ।

गिरा । दिवः । न । यस्य । रेतसा । वृहत् । शोचन्ति । अर्चयः ॥ ३ ॥

योमिः तुजा जगदक्षणासमर्थेनवलेन गिरास्तुत्या अयुक्त संबन्धोभवत् दिवोन धोतमा-
नस्यादित्यस्यैव यस्याग्नेरेतसा प्रभया कृत्स्नजगद्भावं यस्याग्नेर्वृहद्वृहन्तःअर्चयोदीतयः शोच-
न्तिप्रकाशान्ते अस्यवैस्त्वग्नेरर्चिपामप्रभयाअसावादित्यः अर्चिष्मान्भवति उदतिपूरणः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अस्यकत्वाविचेतसोदस्मस्यवसुरथआ ।

अधाविश्वांसुहव्योग्निर्विक्षुप्रशस्यते ॥ ४ ॥

अस्य । कत्वा । विचेतसः । दस्मस्य । वसु । रथे । आ । अध ।

विश्वांसु । हव्यः । अग्निः । विक्षु । प्र । शस्यते ॥ ४ ॥

विचेतसः सुमतयः कविजः दस्मस्य दर्शनीयस्यास्याग्नेः कत्वा कर्मणा यज्ञादिना वसु
वसूनि धनानि रथे आदधति हव्यः यज्ञार्थंआह्वातव्यः सोमिः अध अथ उत्पत्त्यनंतरमेववि-
श्वासुसर्वासुविक्षुप्रजासु प्रशस्यते स्तुयते ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

नूनइद्विवार्यमासासचन्तसूर्यः ।

ऊर्जोनपादमिष्टयेपाहिशग्धिस्वस्तयउतैधिपृत्सुनोवृधे ॥ ५ ॥ १ ॥

नु । नः । इत् । हि । वार्यम् । आसा । सचन्त । सूर्यः । ऊर्जः ।

नपात् । अग्निष्टये । पाहि । शग्धि । स्वस्तये । उत । पृधि ।

पृत्सु । नः । वृधे ॥ ५ ॥ १ ॥

हेअग्ने नोस्मभ्यंवार्यवरणोपधनंनुक्षिपंमयच्छ इद्धीतिपूरणौ यतःसूरयःस्तोतारः त्वत्तः सकाशादासा आस्पेनस्तोत्रेणसचत्वं धनंलभन्ते किंच हेऊर्जोनिपाव अन्नस्पनपातयितः बल-
स्पुत्रवा अभिष्टये अभोच्छते मह्यं अन्नंमयच्छेतिशेषः पाहि अस्मानापद्भ्योरक्ष स्वस्तये
क्षेमाय पश्यादिलक्षणस्यधनस्यक्षेमार्थंशग्वि त्वां याचे व्यत्ययेनदध्ययः शक्नोभवेतिवा हे
अग्ने जवापिच पृत्सु पृतनासु नोवृधे सष्टद्धये एधि भव ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेनवमोवर्गः ॥ ९ ॥

प्रातरग्निमितिपंचर्चचतुर्थस्तुक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—प्रातश्चक्रवाहाद्विषतिविशेषणवि-
शिष्टः प्रात्रेयोद्विषः पंचयंतंहीति हिशब्दादस्यापिस्तुक्तस्यपंचमीपंक्तिः पंचयंतपरिभाषया
शिष्टाअनुबुधः उक्तोविनियोगःप्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोः ।

तत्रप्रथमा—

प्रातरग्निःपुरुषिःपुत्रोविशस्त्ववेतातिथिः ।

विश्वानियोअमर्त्योहव्यामर्तेपुरण्यति ॥ १ ॥

प्रातः । अग्निः । पुरुषप्रियः । विशः । स्तुवेत । आतिथिः । विश्वानि ।
यः । अमर्त्यः । हव्या । मर्तेषु । रण्यति ॥ १ ॥

पुरुषप्रियः बहुप्रियः विशः यजमानेधनस्यनिवेशकः अतिथिः यजमानानांगृहान्प्रति-
तिथिषु अग्नयेतीत्यतिथिः तथाहयास्कः—अतिथिरग्नयितितो गृहान्भवत्यग्नयेतितिथिपुपरकुलानी-
तिवापरगृहाणीतिवेति । एवंविधोभिः प्रातःस्तुवेत स्तुयते अमर्त्यः अमरणधर्मायोभिः मर्तेषुम-
नुष्येषु यजमानेषु स्थितानि विश्वानि सर्वाणि हव्या हव्यानि हवींषि रण्यति कामयते ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

द्वितायंमृक्तवाहसेस्वस्यदक्षस्यमंहना ।

इन्दुंसधत्तआनुपक्स्तोतार्चित्तेअमर्त्य ॥ २ ॥

द्वितायं । मृक्तवाहसे । स्वस्य । दक्षस्य । मंहना । इन्दुम् ।

सः । धत्ते । आनुपक् । स्तोता । चित् । ते । अमर्त्य ॥ २ ॥

हेअग्ने द्विताय द्वितनाग्नेत्रिपुत्राय मृक्तवाहसे मृक्तंशुद्धंहविर्देवेभ्योवहतिमापयंतीतिमृ-
क्तवाहः तस्यै स्वस्य आत्मीयस्यदक्षस्यबलस्यधनस्यवा मंहनामंहनायै दानायभव हेअमर्त्य

नित्याग्ने यतःकारणात् तेषुभ्यंसप्तकवाहाः आनुषक् सर्वदाआनुषकमिन्दुसोमंधत्ते धारयति
स्तोताचिद् स्तोताचभवति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तंवोदीर्घायुशोचिपंगिराहुवेमघोनाम् ।

अरिष्टोयेपांरथोन्यश्वदावन्नीयते ॥ ३ ॥

तम् । वः । दीर्घायुःशोचिपम् । गिरा । हुवे । मघोनाम् ।

अरिष्टः । येपाम् । रथः । वि । अश्वदावन् । ईयते ॥ ३ ॥

हेअग्ने दीर्घायुशोचिपं दीर्घगमनदीर्घं तं वः पूजायावहुवचनं त्वामघोनां धनिनां
कृते गिरा स्तोत्रेण हुवे आह्वयामि हेअश्वदावन् अश्वानांदावः येपांधनिनारथः युद्धे-
षु अरिष्टः शत्रुभिरहिंसितोविनीयते विगच्छतु ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

चित्रावायेपुदीधितिरासञ्चुक्थापान्तिये ।

स्तीर्णवर्हिःस्वर्णरेश्रवांसिदधिरेपरि ॥ ४ ॥

चित्रा । वा । येषु । दीधितिः । आसन् । उक्था । पान्ति । ये ।

स्तीर्णम् । वर्हिः । स्वर्णः । श्वरे । श्रवांसि । दधिरे । परि ॥ ४ ॥

येषुक्त्विक्षु चित्रानानाविधादीधितिः यज्ञविषयाक्रियाभवति ये आसन् आस्ये उ-
क्थाउक्त्यानि स्तोत्राणि पान्ति रक्षन्ति तैर्क्त्वग्निःस्तीर्णं स्तीर्णस्यवर्हिः वर्हिषःपयुपरिश्र-
वांसि अत्रानि हवींषि स्वर्णरेः स्वःस्वर्गनरंयजमानंनयतीतिस्वर्णरोयज्ञः तस्मिन् निदधिरे
निधीयन्ते ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

येमेषञ्चाशतंददुरश्वानांसुवस्तुति ।

द्युमदग्नेमहिश्रवोवृहत्कधिमघोनां नृवदमृतनृणाम् ॥ ५ ॥ १० ॥

ये । मे । पंचाशतम् । ददुः । अश्वानाम् । सुधस्त्विति । द्युधम् ।
 अग्ने । महि । श्रवः । बृहत् । रुधि । मघोनाम् । नृध्वत् ।
 अमृत । नृणाम् ॥ ५ ॥ १० ॥

येमघवानोदातारोमेमसं सधस्त्वितिस्तुत्यासहितं त्वत्स्तोत्रसमनंतरं अश्वानांपंचाशतंददुः
 हेअमृत अग्ने त्वं तेषांमघोनां नृणां द्युधम् दीधिमत् महि महत् बृहत् रुध्वत् नृध्वत् परि-
 चारकमनुष्पयुक्तं श्रवोन्नं रुधि कुरु देहीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमदेशमोवर्गः ॥ १० ॥

अस्यवस्थाइतिपंचर्चपंचमसूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—अस्यवस्थावर्गिणामन्यावनुष्टु-
 भौविराडूपेति । आत्रेयोवमिर्ऋषिः प्रथमाद्वितीयेगायत्र्यौ तृतीयाचतुर्थ्यावनुष्टुभौ पंचमीविरा-
 डूपा एकादशिनक्षयोष्टकाश्चविराडूपेयुक्तलक्षणोपेतत्वात् ।

तत्रेयंप्रथमा—

अभ्यवस्थाःप्रजायन्तेप्रवव्रेर्विचिकेत । उपस्थेमानुर्विचष्टे ॥ १ ॥

अभि । अवस्थाः । प्र । जायन्ते । प्र । वव्रेः । वव्रिः । चिकेत ।
 उपस्थे । मानुः । वि । चष्टे ॥ १ ॥

वव्रेः क्रयेः अभि उत्तरोत्तरमवस्थाः अशोभनादशाः प्रजायन्ते सादृशीः वव्रिर्विषां
 संभकासोमिः प्रचिकेत प्रजानीयात् ज्ञात्वाचापनयत्विविघ्नावः योमिर्मातुःपृथिव्याउपस्थेसमी-
 पेस्थितंपदार्थंजानं विचष्टे पश्यति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

जुहुरेविचितयन्तोर्निमिपंचृम्णंपान्ति । आदृह्णांपुरंविविशुः ॥ २ ॥

जुहुरे । वि । चितयन्तः । अनिष्टमिषम् । नृम्णम् । पान्ति ।
 आ । दृह्णाम् । पुरम् । विविशुः ॥ २ ॥

येविचितयन्तः तव प्रभावंजानंतोजनाः अनिमिपं सर्वदाविजुहुरे पुहिरे विशेषेणयत्ता-
र्थत्वामाह्वयन्ति आह्वयच नृष्णं तववलं हविर्भिःस्तोत्रैश्च पांति रक्षंति वेदह्णां शत्रुभिःसाध-
पितुमशक्यांपुरं पुरीं आविविशुः प्रविशन्ति शर्वर्गिणायसीभिर्भिपाहीतिनिगमः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आश्वैत्रेयस्यजन्तवोद्युमद्वर्धन्तकृष्टयः ।

निष्कग्नीवोबृहदुक्थएनामध्वानवाजयुः ॥ ३ ॥

आ । श्वैत्रेयस्य । जन्तवः । द्युमत् । वर्धन्त । कृष्टयः ।

निष्कग्नीवः । बृहदुक्थः । एना । मध्वा । न । वाजयुः ॥ ३ ॥

जायन्तइतिजन्तवः कृष्टयोमनुष्याकृत्विजः मध्वान मधुनेव एना एनयास्तुत्या यद्वा
नकारश्चार्थे मधुनाचश्वैत्रेयस्यश्वित्रमन्तरिक्षं वन्नभवस्यवेद्युतस्याग्नेर्द्युमददीमिदं बलं आवर्ध-
न्त अभिवर्धयन्ति किंविधाः कृष्टयः निष्कग्नीवः निष्केणसुवर्णेनालंकृतग्नीवाः व्यत्ययेनै-
कवचनं बृहदुक्थः बृहत्स्तोत्राः वाजयुः अजकामाः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

प्रियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।

घर्मो न वाजं जठरोदब्धः शश्वतोदभः ॥ ४ ॥

प्रियम् । दुग्धम् । न । काम्यम् । अजामि । जाम्योः । सचा ।

घर्मः । न । वाजं जठरः । अदब्धः । शश्वतः । दभः ॥ ४ ॥

जाम्योर्घावापृथिव्योः सचासहायभूतोऽग्निः दुग्धं न पय इव काम्यं कपनीयं अजामि दोष-
रहितं प्रियं अस्मदीयं स्तोत्रं शृणोतु किंविधोऽग्निः घर्मो न प्रवर्ग्य इव वाजजठरः वाजोर्जठरेय-
स्यसः घर्मोऽपि याह्व्येनाज्येन पयसा आसिक्को वाजजठरः तद्वद्विजठर इत्यर्थः अदब्धः शत्रुभिः
स्वयमहिंसितः शश्वतः शाश्वतो नित्यः दभः शत्रूणां हिंसकः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

क्रीळंजोरम् आभुवः संभस्मना वायुना वेविदानः
ता अस्पसन्धृपजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः ॥ ५ ॥ ११ ॥

क्रीळन् । नः । रश्मे । आ । भुवः । सम् । भस्मना । वायुना ।
वेविदानः । ताः । अस्प । सन् । धृपजः । न । तिग्माः । सुसंशिताः ।
वक्ष्यः । वक्षणेस्थाः ॥ ५ ॥ ११ ॥

हेरश्मे रश्मिपञ्चमे क्रीळन् घनेषु क्रीडन् भस्मना स्वकार्येण भसितेन वायुना पेरेकेण मरु-
ता च सर्वविदानः सम्यक्ज्ञायमानः त्वं नो स्माकं आभुवः अभिमुखो भव वक्षणेस्थाः वक्षणे वह्नौ-
स्थिताः वक्ष्यः हविर्वहन्तीति वक्ष्यो ज्वालाः सुसंशिताः सुतीक्ष्णाः धृपजः शत्रूणां धर्पकाः ताज्वा-
लाः अस्पयजमानस्य मम न तिग्माः न तीक्ष्णाः सन् सन्तु अस्तेर्लिङ्गिरूपम् ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य मथने एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

यमग्रे इति चतुर्ध्वं पञ्चसूक्तं अग्नीणां प्रपस्वतामार्प आग्नेयं अंत्यापंक्तिः शिष्टा अनुष्टुभः
तथा चानुक्रान्तं—यमग्रे चतुर्ध्वं प्रपस्वन्तः पंचयंतं हेति । प्रातरनुवाकांश्चिनशस्त्रमोरुक्तो विनि-
योगः अग्नेश्चतुर्वीराख्ये हीति द्वितीये हनीदं सूक्तं आज्यशस्त्रं सूचितं च—यमग्रे वाजसातमेति द्विती-
ये हन्याज्यमिति ।

तत्रमथमा-

यमग्रे वाजसातमत्वं चिन्मन्यसे रुचिम् ।

तं नो गीर्भिः श्रुवाय्यं देवत्रा पनया युजम् ॥ १ ॥

यम् । अग्ने । वाजसातम् । त्वम् । चित् । मन्यसे । रुचिम् ।

तम् । नः । गीः । भिः । श्रुवाय्यम् । देवत्रा । पनय । युजम् ॥ १ ॥

हे अग्ने हे वाजसातम अत्यन्तमनन्द त्वं यं रश्मिं घनं अस्माभिर्दीयमानं हवीरूपं धनं
मन्यसे नु ध्वंते चिदिति प्रादूरूणः श्रुवाय्यं श्रवणीयं प्रशस्यं गीर्भिः स्तुतिभिः युजं युक्तं नो-
स्मदीयं हविर्लक्षणं धनं तं देवत्रा देवेषु पनय मापयेत्यर्थः-॥ १ ॥

अथद्वितीया—

येअग्नेनेरयन्तितेवृद्धाउग्रस्यशर्वसः ।

अपद्वेपोअपहरोन्यव्रतस्यसश्विरे ॥ २ ॥

ये । अग्ने । न । ईरयन्ति । ते । वृद्धाः । उग्रस्य । शर्वसः । अप ।

द्वेपः । अप । हरः । अन्यव्रतस्य । सश्विरे ॥ २ ॥

हेअग्ने येजनाःवृद्धाः पश्वादिलक्षणैर्धनैःसमृद्धाःसन्तः तेतुभ्यंनेरयन्ति हवींषिप्रयच्छन्ति तेउग्रस्य अधिकेनशवसोबलेन अग्नेनवा अप अपनीताः बलान्हीनाभवन्तीत्यर्थः किंच अन्यव्रतस्य अन्यद्वेदिकाद्विभक्तंव्रतंकर्मयस्यतस्यासुरस्यद्वेपः तत्सर्वधिर्नविरोधं हरोहिंसाच अपसश्विरे आत्मानं प्रापयन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

होतारंत्वावृणीमहेग्रेदक्षस्यसाधनम् ।

यज्ञेपुंष्वर्ग्यगिराप्रयस्वन्तोहवामहे ॥ ३ ॥

होतारम् । त्वा । वृणीमहे । अग्ने । दक्षस्य । साधनम् ।

यज्ञेपुं । पुंष्वर्ग्यम् । गिरा । प्रयस्वन्तः । हवामहे ॥ ३ ॥

हेअग्ने प्रयस्वन्तोन्नवन्तः एतन्नामकावयं दक्षस्यबलस्यसाधनं साधयितारं त्वां होतारं देवानामाह्वातारंवृणीमहे किंच यज्ञेषु पूर्व्यंमुख्यंत्वां गिरास्तुतिरूपयावाचाहवामहे स्तुमः ॥३॥

अथचतुर्थी—

इत्यायथांतुतयेसहसावन्दिदिवे ।

रायक्षुतार्थसुक्रतो गोभिःप्यामसधमादौवीरैःस्यामसधमादः॥४॥१२॥

इत्या । यथा । ते । उतये । सहसावन् । दिवेदिवे । राये । क्षुतार्थ ।

सुक्रतो इति सुक्रतो । गोभिः । स्याम । सधमादः । वीरैः ।

स्याम । सधमादः ॥ ४ ॥ १२ ॥

हेसहसावन्न वत्तवन्नग्रे दिवेदिवे अन्वहं वयं ते तव ऊतये रक्षणाय यथास्याम तथा
इत्याइत्यंकुरु हेसुकुतो राये धनाय कृताय यज्ञायच यथास्याम तथाकुरु किंच गोभिःस-
धमादः सहमायन्तः स्याम वीरैःपुत्रैश्चसधमादः सहमायन्तःस्याम तथाकुरु ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेद्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

मनुष्यत्वेतिचतुर्कचंसप्तमसूक्तं आत्रेयस्यसप्तस्यार्थं मनुष्यत्तस्यइत्यनुक्रमणिका पंचम्यंत-
हेतिपूर्वोक्तत्वादिदमादीनित्रीणिस्मृकानिपंचयन्तानि शिष्टाअनुपुङ्गः अग्निदेवता भावरनुवा-
काश्विनराक्षसमोरुक्तेविनियोगः ।

तत्रेपंप्रथमा—

मनुष्यत्वानिधीमहिमनुष्यत्समिधीमहि ।

अग्रंमनुष्यदङ्गिरोदेवान्देवयतेयज ॥ १ ॥

मनुष्यत् । त्वा । नि । धीमहि । मनुष्यत् । सप्त । इधीमहि ।

अग्रं । मनुष्यत् । अंगिरः । देवान् । देवयते । यज ॥ १ ॥

हेअग्रे त्वा त्वां मनुष्यत् मनुरिवनिधीमहि स्थापयामः मनुःशब्दोमनुष्यायः नञोपि-
रोमनुषांस्तुपसंख्यानमितिभर्त्सनायांरुत्वाभावः मनुष्यत् मनुरिव त्वासमिधीमहि समिद्धिः
संदीपयामः हेअंगिरः अंगारात्मकाग्रे देवयते देवकामाय धनपानाय मनुष्यत् मनवे
मनोरपत्यायदेवानयज ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वंहिमानुपेजनेग्रेसुप्रीतइध्यसे ।

सुचंस्त्वायन्त्यानुपक्सुजांतुसर्पिरासुते ॥ २ ॥

त्वम् । हि । मानुपे । जने । अग्रे । सुप्रीतः । इध्यसे । सुचः । त्वा ।

यन्ति । आनुपक् । सुज्जांत । सर्पिः । आसुते ॥ २ ॥

हेअग्रे त्वं मानुपेजने मनुष्यलोके सुप्रीतःस्तोत्रैःसुप्रीतःसप्त इध्यसे दीप्यसे सुचोहविभिः
संपूर्णाआनुपक् अनुपकंयथाभववितथा त्वा त्वाम् यन्ति प्राप्नुवन्ति हेसुजात हेसर्पिरासुते
धृतमुकानेति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

त्वांविश्वेसजोपसोदेवासोदूतमकत ।

सपर्यन्तस्त्वाकवेयज्ञेषुदेवमीळते ॥ ३ ॥

त्वाम् । विश्वे । सजोपसः । देवासः । दूतम् । अकत । सपर्यन्तः ।

त्वा । कवे । यज्ञेषु । देवम् । ईळते ॥ ३ ॥

सजोपसः सहग्रीयमाणाः विश्वेसर्वदेवासोदेवाः त्वां दूतं अकत अकुर्वन् अतःकार-
णात् हेकवे क्रान्तदर्शिनं देवद्योतमानं त्वा त्वां सपर्यन्तःपरिचरन्तोयजमानाः यज्ञेषुईळते
देवानाह्वातुं पावन्ते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

देवंवोदेवयज्ययाग्निमीळीतमर्त्यः ।

समिद्धःशुक्रदीदिद्युतस्ययोनिमासदःसस्ययोनिमासदः ॥१॥१३॥

देवम् । वः । देवः । यज्यया । अग्निम् । ईळीत । मर्त्यः ।

समिद्धः । शुक्र । दीदिहि । कृतस्य । योनिम् । आ । असदः ।

सस्यस्य । योनिम् । आ । असदः ॥ ४ ॥ १३ ॥

मर्त्योमनुष्यः देवद्योतमानमग्निं अग्रण्यं वः त्वादेवयज्यया देवयज्यायै देवयागार्थं
ईळीत स्तोतुमर्हति हेऽशुक्र शोचिष्मन् समिद्धः हविर्भिःप्रवृद्धःसन् दीदिहि दीप्यस्व श्रुत-
स्य सत्यभूतस्य सस्यस्यकृपेः ममयोनिःकारणं स्वर्गसाधनं यत्तत्स्थानं आसदः देवतारूपेण
आसीद, आदरातिशयद्योतनार्थं पुनर्वचनम् ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेऽष्टमोऽष्टोर्वर्गः ॥ १३ ॥

प्रविश्वसामन्त्रिचतुर्कचमष्टमं सूक्तं आत्रेयोविश्वसामाकपिः चतुर्थपिंकिः शिष्टाअनु-
ष्टुभः अग्निर्देवता तथाचानुक्रान्तं—प्रविश्वसामन्विश्वसामेति । उक्तोविनियोगःप्रातरनुवाका-
श्विनशस्तयोः ।

अथचतुर्थी—

अग्नेचिकिद्ध्यस्यनद्वद्वचःसहस्य ।

तत्त्वांसुशिप्रदंपतेस्तोमैर्वर्धन्त्यत्रयोगीभिःशुभ्रन्त्यत्रयः॥४॥१४॥

अग्ने । चिकिद्ध्यि । अस्य । नः । इदम् । वचः । सहस्य । तम् । त्वा ।
सुशिप्र । इम्हपते । स्तोमैः । वर्धन्ति । अत्रयः । गीः । भिः ।
शुभ्रन्ति । अत्रयः ॥ ४ ॥ १४ ॥

हेअग्ने सहस्य सहसोबलस्यपुत्र नोऽस्मदीयं अस्वेदंपरिचरणं इदंवचः स्तोत्रंच चिकिद्ध्यि ञानोहि हेहृशिप्र शोभने शिमेहनूनासिकेवायस्यासौसुशिप्रः तस्यसंबोधनंसुशिप्र सुहनो वंपते गृहपते तं त्वां अत्रयोत्रिपुयाः स्तोमैःस्तोत्रैः वर्धन्ति वर्धयन्ति अत्रयोगीभिःशुभ्रत्यलंकुर्वन्ति ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेचतुर्दशोऽष्टकः ॥ १४ ॥

अग्नेसहस्रमितिचतुर्धनंनवमंस्तूक्तं अत्रानुक्रमणिका—अग्नेद्युन्नोविश्वचर्पणिरिति । युन्न-
क्रमिः चतुर्थीपंक्तिराद्यास्तिस्रोनुपुत्रः अग्निदेवता प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोर्दशस्तूक्तान्तःपा-
तितत्वाद्युकोविनियोगः ।

तत्रेयंप्रथमा—

अग्नेसहन्तमाभरद्युन्नस्यंप्रासहारयिम् ।

विश्वायश्चर्पणीरभ्याइसावाजेपुसासहत् ॥ १ ॥

अग्ने । सहन्तम् । आ । भर । युन्नस्यं । प्रहसर्हा । रयिम् ।

विश्वाः । यः । चर्पणीः । अभि । आसा । वाजेषु । सहत् ॥ १ ॥

हेअग्ने प्रासहा प्ररुष्टेनबलेनसहर्तं शत्रून्भिन्नवन्तं रयिं पुत्रं युन्नस्यं युन्नाय मम
क्रमये आभर आहर चतुर्थ्यर्थेपठौ एतदेवविबुणोति यःपुत्रः आसा आस्येन स्तोत्रेणयुक्तः
सन् वाजेषु युद्धेषु अभि आभिमुख्येनगतान् विश्वाः सर्वान्चर्पणीर्मनुष्यान् शत्रून् ससहत्
अभिभवति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तमग्नेपृतनापहर्यिसंहस्वआमर ।

त्वंहिसत्योअर्द्धतोदातावाजस्यगोमतः ॥ २ ॥

तम् । अग्ने । पृतनाऽसहम् । रयिम् । सहस्वः । आ । अर ।

त्वम् । हि । सत्यः । अर्द्धतः । दाता । वाजस्य । गोऽर्मतः ॥ २ ॥

हेअग्ने हेसहस्वः बलवन् पृतनासहं पृतनासेनाः अभिभूषितारं रयिं पुत्रं तं त्व-
माअर आहर त्वंहिसत्यःसत्यभूतः अर्द्धतोमहान् गोमयः गोभिर्मुक्तस्यवाजस्यानस्य
दाता ॥ २ ॥

अथतृतीया—

विश्वेहि त्वासजोपसोजनासोवृक्तवर्हिपः ।

होतारंसद्वामुम्रियंव्यन्तिवार्यापुरु ॥ ३ ॥

विश्वे । हि । त्वा । सऽजोपसः । जनासः । वृक्तवर्हिपः ।

होतारम् । सदांसु । म्रियम् । व्यन्ति । वार्या । पुरु ॥ ३ ॥

हेअग्ने सजोपसः सहप्रीयमाणाः वृक्तवर्हिपोलूनवर्हिषोविश्वेसर्वेजनासोजनाः अस्विजः
सद्यस्तु यज्ञगृहेषु होतारं देवानामाह्वावारं म्रियं सर्वेषामीतिकरं त्वा त्वां पुरु पुरुणि बहूनि
वार्या वरणीयानिधनानि व्यन्ति याचन्ते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सहिष्माविश्वचर्षणिर्भिमातिसहोदधे ।

अग्रंएपुक्षयेष्वारेवजःशुक्रदीदिहिद्युमत्पावकदीदिहि ॥ ४ ॥ १५ ॥

सः । हि । स्म । विश्वचर्षणिः । अग्निऽमाति । सहः ।

दधे । अग्ने । एपु । क्षयेषु । आ । रेवत् । नः । शुक्र ।

दीदिहि । द्युमत् । पावक । दीदिहि ॥ ४ ॥ १५ ॥

हेअग्ने सः लोकेपुमसिद्योविश्वचर्षणिर्ऋषिः अभिगति शत्रूणां हिंसकं सहोवत्तंदधे धार-
यतु हेष्टक शोचिष्मन् त्वं नोस्मदीयेपुक्षयेपुगृहेपुरेवत् धनयुक्तं यथाभवतितथाआदीदिहि
आदीप्यस्व हेपावक पापानांशोधक अग्ने त्वं द्युमत् दीप्तियुक्तं यशोयुक्तं च दीदिहि
दीप्यस्व ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थेऽप्यप्रथमेऽपंचदशोवर्गेः ॥ १५ ॥

अग्नेत्वंनइतिचतुर्केचंदशमंसूक्तं अत्रानुक्रमणिका—अग्नेत्वंगौपायनालौपायनायावन्धुःसु-
वन्धुश्रुतवन्धुर्विमवन्धुश्चेकचोद्वेपदमिति । विंशतिकाद्विपदाविराजइत्युक्तत्वाच्चतस्रोद्विपदाविराजः
वन्धुःसुवन्धुःश्रुतवन्धुर्विमवन्धुश्चक्रमेणचतसृणामृषयः तेचगौपायनालौपायनावा अग्निर्देवता
महापितृयज्ञेआहवनीयं प्रतिगच्छन्तक्रत्विजःइदंसूक्तंजपेयुः तथाचसूत्रितं—अथैनमभिसमायन्ति
मामगामाग्नेत्वंनइतिजपन्तइति । दशरत्रेपेहेनितृतीयसर्वेभैवावरुणस्यअग्नेत्वमितिद्वे तत्पा-
शोचिष्ठेत्येका षडंमिलितोद्विपदस्तुचःस्तोत्रियःतथैवसूत्रितं—अग्नेत्वंनोअन्तमोभैभवस्तुपमिधेति ।

तत्रेवमथमाद्वितीये—

अग्नेत्वंनोअन्तमउतत्राताशिवोभवावरूथ्यः ।

वसुंरग्निर्वसुश्रवाअच्छानक्षिद्युमत्तमंरयिंदाः ॥ १ ॥ २ ॥

अग्ने । त्वम् । नः । अन्तमः । उत । त्राता । शिवः । व । व ।

वरूथ्यः । वसुः । अग्निः । वसुंश्रवाः । अच्छ । नक्षि ।

द्युमत्तमं । रयिम् । दाः ॥ १ ॥ २ ॥

हेअग्ने वरूथ्यः वरणीयः संभजनीयः यद्वा वरूथैःपरिधिभिर्वृतस्त्वंनोस्माकंअन्तिमो-
न्तिक्रतमोभव ज्ञतापिच त्राता रक्षकः शिवः सुखकरश्चभव वसुर्वासकोभिःसर्वेषामग्रणीः व-
सुश्रवाः व्याप्तानस्त्यं अच्छ आभिमुख्येननक्षि अस्मान्क्यामुहि द्युमत्तमं अतिशयेनदीप्तिमत्
रयिं पश्चादिलक्षणं धनं दाः अस्मभ्यदेहि ॥ १ ॥ २ ॥

अथतृतीयाचतुर्थौ—

सनोवोधिश्चुधीहर्वमुरुप्याणोअषायतःसमस्मात् ।

तत्वांशोचिष्ठदीदिवःसुभ्रायन्नूनमीमहेसखिभ्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ १६ ॥

सः । नः । वोधि । श्रुधि । हवम् । उरुप्य । नः । अघृष्टतः ।

समस्मात् । तम् । त्वा । शोचिष्ठ । दीदिष्वः । सुन्नाय ।

नूनम् । ईमहे । सखिष्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ १६ ॥

हेअग्रे सत्वंनोस्मानवोधि बुध्यस्व हवमस्पदीयमाह्वानंश्रुधि शृणु अघायतः अघमि-
च्छतः समस्मात् सर्वस्मात् जनात् नोस्मान्जरुप्य रक्ष हेशोचिष्ठ अतिशोचिष्मन् दीदिवः
स्वतेजोभिर्दीप्तान्मे तं त्वा त्वां सुन्नाय सुन्नाय सुन्नमितिसुन्ननाम तदर्थंसखिष्यःसमान-
ख्यातिष्यः पुत्रेभ्यः तदर्थंच नूनं ईमहे याचामहे ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेष्टोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अच्छावोअग्निमितिनवर्चमेकादशंसक्तं अत्रानुक्रमणिका—अच्छावोनववसूषवआनु-
ष्टुभमिति । अत्रेयावसूषुनामानक्रमयः अनुष्टुप् षंडलादिपरिभाषयाग्निर्देवता मातरनुवाका-
श्विनशस्त्रमोरुक्तोदिनियोगः प्रातःसवनेअच्छावाकवदस्वेत्युक्ते अच्छावोअग्निमवसइतितृचम-
नुष्टुपात् तथाचस्तुत्रितं—अच्छावोअग्निमवसइतितृचमन्वाहेति ।

तत्रैवंप्रथमा—

अच्छावोअग्निमवसेदेयंगांसिसनोवसुः ।

रासत्पुत्रं ऋषूणाम् कृतावापर्पतिद्विपः ॥ १ ॥

अच्छ । वः । अग्निम् । अवसे । देवम् । गांसि । सः । नः । वसुः ।

रासत् । पुत्रः । ऋषूणाम् । कृतवा । पर्पति । द्विपः ॥ १ ॥

हेवसूषवः वोषूषं देवमग्निं अवसे रक्षणाय अच्छगांसि अभिगायत वसुः अग्निहो-
त्रार्थयजमानानांगृह्णवासयितासोभिर्नोस्मभ्यंरासत् कामानद्दातु ऋषूणामृषीणांपुत्रः ऋषिभि-
र्मन्थनेनजनितत्वात् पुत्रउपचर्यते कृतावा कृतावान् सत्यवानुदकवान्वासोभिः द्विपः अस्माकं
शत्रून्पति ११२२ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सहिसृत्योयंपूर्वेचिहेवासंश्रियमीधिरे ।

होतारिमन्द्रजिह्वमितुं दीतिभिर्विभावंसुम् ॥ २ ॥

सः । हि । सत्यः । यम् । पूर्वं । चित् । देवासः । चित् ।
यम् । ईधिरे । होतारम् । मन्द्रजिह्वम् । इत् । सुदीतिर्ऽभिः ।
विभास्वसुम् ॥ २ ॥

पूर्वचित्पूर्वमहर्षयः होतारं देवानामाह्वातारं मन्द्रजिह्वं हविषांपदानेन देवानां मादयित्री
जिह्वायस्यसः तं यद्वा मोदनजिह्वं तथाहयास्कः—मन्द्रजिह्वंमंदनजिह्वंमोदनजिह्वंमितिबेति ।
सुदीतिभिः शोभनदीतिभिर्युक्तं विभावसुं प्रभाषनं यमग्निर्ईधिरे समैन्धत देवासश्चित् देवा-
अपियमग्निमीधिरे समैन्धत ससग्निःसत्योभवति सत्यमविश्रवोभवति इदितिपूरणः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

सनोधीतीवरिष्ठयाश्रेष्ठयाचसुमत्या ।
अग्नेरायोर्दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य ॥ ३ ॥

सः । नः । धीती । वरिष्ठया । श्रेष्ठया । च । सुमत्या । अग्ने ।
रायः । दिदीहि । नः । सुवृक्तिभिः । वरेण्य ॥ ३ ॥

सुवृक्तिभिः स्तुतिभिः स्तूयमान वरेण्य वरणीय हेअग्ने सत्त्वंवरिष्ठया वरतमेन श्रेष्ठया
अविशयेनप्रशस्येननोधीती धीत्या अस्मदीयेनपरिचरणात्मकेनकर्मणा सुमत्याच सुमतिरि-
तिशस्त्रमुच्यते शस्त्रेणचमीतःसन् रायोधनानिनोस्मभ्यं दीदिहि देहि ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अग्निर्देवेषुराजत्यग्निर्मतेष्वाविशन् ।
अग्निर्नोहव्यवाहनोर्गिधीभिःसंपर्यत ॥ ४ ॥

अग्निः । देवेषु । राजति । अग्निः । मतेषु । आविशन् ।
अग्निः । नः । हव्यवाहनः । अग्निम् । धीभिः । संपर्यत ॥ ४ ॥

योर्गिर्देवेषु देवानांमध्येराजति देवतारूपेणप्रकाशते योर्गिर्मतेषु मनुष्येषु आविशन् आ-
हवनीयादित्वेणप्रविष्टोभवति योर्गिर्नोत्सार्कहव्यवाहनोभवति अस्मदीयेषुपक्षेपुदेवतार्थं ह-
व्यानांबोदाभवति हेयजमानाः तमग्निधीभिःस्तुतिभिःसंपर्यत परिचरत ॥ ४ ॥

पुत्रकामेष्टयां अग्निस्तु विश्रवस्तममिति द्वेस्विष्टरुचो याज्यानुवाक्ये सूत्रितं च—अग्निस्तु विश्रवस्तममिति द्वेसंयाज्ये इति ।

अथपंचमी—

अग्निस्तु विश्रवस्तमं तु विब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्यतिपुत्रं ददाति दाशुपे ॥ ५ ॥ १७ ॥

अग्निः । तु विश्रवः इतमम् । तु विब्रह्माणम् । उत्तमम् । अतूर्तम् ।

श्रावयत्यतिपुत्रम् । पुत्रम् । ददाति । दाशुपे ॥ ५ ॥ १७ ॥

अग्निस्तु विश्रवस्तमं अतिशयेन बह्वन्नं तु विब्रह्माणं बहुस्तोत्रं उत्तममुत्कृष्टं अतूर्तं शत्रु-
भिरहिंसितं श्रावयत्यति श्रावयति विश्रुतात्करोति पत्नीं पाठयितुं पितृनिधि स्वकर्मणा पितृ-
णां प्रख्यापक इति श्रावयत्यतिः तथाविधं पुत्रं दाशुपे हवींषि दत्तवते यजमानाय ददाति ददातु ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पथमे सप्तदशो वर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

अग्निर्ददाति सत्यं तिसासाह यो युधानृभिः ।

अग्निस्त्यैरघुष्यदं जेतारमपराजितम् ॥ ६ ॥

अग्निः । ददाति । सत्यं तिसाह । यः । युधा । नृभिः ।

अग्निः । अत्यम् । रघुष्यदम् । जेतारम् । अपराजितम् ॥ ६ ॥

यः पुत्रः युधा युद्धेन नृभिः परिजनैः ससाह शत्रून् अभिभवति सत्यं सतां पाठयितारं त-
थाविधं पुत्रं अग्निर्ददाति अस्मभ्यं ददातु किंचाग्निः रघुष्यदं रघुः सघुः स्यदोजवो यस्य तं जेता-
रं शत्रूणां अपराजितं शत्रुभिः अत्यं अवति सत्यं तं गच्छत्यतो भवत्यं ददातु ॥ ६ ॥

अश्वमेधे पौष्ण्यामिष्टौ यद्वा हिष्ठमिति याज्या सूत्रितं च—यद्वा हिष्ठं तदग्नय इति संयाज्येति ।

सैषा सप्तमी—

यद्वा हिष्ठं तदग्नये बृहदं च विभावसो ।

महिषीवत्त्वदग्निस्त्वद्वाजा उदीरते ॥ ७ ॥

यत् । वहिष्ठम् । तत् । अग्रये । बृहत् । अर्च ।
विभावसो इति विभाध्वसो । महिषीध्व । त्वत् ।
रयिः । त्वत् । वाजाः । उत् । ईरते ॥ ७ ॥

वाहिष्ठं वोढुतमं यत्स्तोत्रं तदग्नये क्रियते अतोहेविभावसो मभाधनाग्रे बृहत् महन्नं धनं अर्च अस्मान्मयच्छ कथमस्यान्नधनमदातृत्वमित्यपेक्षायामाह यतः त्वत् त्वत्तः सकाशात् महिषीमहती रयिर्धनं उदीरते उद्धच्छति वाजाः अन्नामिच त्वत् उदीरते उद्धच्छन्ति इवेतिपूरणः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तवद्युमन्तोअर्चयोग्रावेवोच्यतेबृहत् ।
उतोतेतन्यतुयथास्वानोअर्तुत्मनादिवः ॥ ८ ॥

तव । द्युमन्तः । अर्चयः । ग्रावाध्व । उच्यते । बृहत् ।
उतो इति । ते । तन्यतुः । यथा । स्वानः । अर्तु । त्मना । दिवः ॥ ८ ॥

हेअग्रे तवअर्चयोरग्नयः द्युमन्तोदीप्तिमन्तोभवन्ति बृहत् महत् त्वं ग्रावेव अभिषद-
ग्रावेव उच्यते स्तूपस्य उतअपिच त्मना आत्मना दिवोद्योतमानस्यतेदवस्वानःशब्दः तन्य-
तुयथामेघगर्जितमिवअर्तुउद्धच्छति ॥ ८ ॥

अथनवमी—

एवाँअग्निवंसूयवःसहसानंववन्दिम ।
सनोविश्वाअतिद्विपःपर्पन्नावेवंसुक्रतुः ॥ ९ ॥ १८ ॥

एव । अग्निम् । वसुध्वः । सहसानम् । ववन्दिम । सः । नः ।
विश्वाः । अति । द्विपः । पर्पत् । नावाध्व । सुक्रतुः ॥ ९ ॥ १८ ॥

वसूपवोवसुक्रामावर्यंसहसानमस्माकंबलमिवाचरंतमग्निं एवमुक्तप्रकारेण ववन्दिम स्तु-
मः सुक्रतुः शोभनकर्मांसोभिर्नोत्मान् विश्वाः सर्वान् द्विपःशत्रून् अतिपर्पत् अतिपारमत्तु
कथमिव नावासाधनेनसिंधुमिव ॥ ९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्पमथमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अग्नेपावकेतिनवर्चद्वादशसूक्तं वसूयवक्त्रपयः गायत्रीछन्दः अग्निदेवता तथाचानुक्रान्तम्—अग्नेगायत्रमिति । प्रातरनुवाकेआग्नेयेकतोगायत्रेछन्दसिआग्निवशस्तेचेदसूक्तं सूत्रितं च—अग्नेपावकदूतंवइतिसूक्तेइति । आधानेद्वितीयायामिष्टौपथमस्यहविषोग्नेपावकेत्येपायाज्या सूत्रितं च—सनःपावकदीदिवोग्नेपावकरोचिषेति ।

तवेयंपथमा—

अग्नेपावकरोचिषामन्द्रयादेवजिह्वया । आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ १ ॥

अग्ने । पावक । रोचिषा । मन्द्रया । देव । जिह्वया । आ ।

देवान् । वक्षि । यक्षि । च् ॥ १ ॥

हेपावक शोधक रोचिषा स्वदीप्त्या मन्द्रया देवानांभादयिष्या जिह्वयाच हेदेव यो-
तमानामे देवानावक्षि यक्षार्थमावह यक्षिच तानयज ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तंत्वाघृतस्त्रवीमहेचित्रंभानोस्त्वर्दृशम् । देवोऽआवीतयेवह ॥ २ ॥

तम् । त्वा । घृतस्त्रो इति घृतस्त्रो । र्दृमहे । चित्रंभानोइति-

चित्रंभानो । त्वःदृशम् । देवान् । आ । आवीतये । बृह ॥ २ ॥

हेघृतस्त्रो घृतस्यप्रेरक यद्वा घृतेनजनिव हेचित्रंभानो चिन्नानाविधाभानवोरभमयो-
स्यासौचित्रंभानुः तस्यसंबोधनं स्वर्दृशं सर्वदृष्टारं तं त्वा त्वर्दृमहे याचामहे असोवीतयेहविषां
भक्षणामदेवानावह ॥ २ ॥

अथतृतीया—

वीतिहोत्रंत्वाकवेद्युमन्तंसमिधीमहि । अग्नेवृहन्तमध्वरे ॥ ३ ॥

वीतिहोत्रम् । त्वा । कवे । युमन्तम् । सम् । इधीमहि ।

अग्ने । वृहन्तम् । अध्वरे ॥ ३ ॥

हेकवे ज्ञानदर्शिन अग्ने वीतिहोत्रं क्रांतयज्ञं यद्वा प्रिययज्ञं युमन्तं दीप्तिमन्तं वृहन्तं
महान्तं त्वा त्वां अध्वरेयस्ते समिधीमहि समिद्धिःसंदीपयामः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अग्नेविश्वेभिरागहिदेवेभिर्हव्यदातये । होतारं त्वा वृणीमहे ॥ ४ ॥

अग्ने । विश्वेभिः । आ । गृहि । देवेभिः । हव्यदातये ।

होतारम् । त्वा । वृणीमहे ॥ ४ ॥

हेअग्ने विश्वेभिःसर्वैः देवेभिःदेवैः सह त्वं हव्यदातये हविषांदात्रे यजमानाय तदर्थं आ-
गहि यज्ञमत्यागच्छ यतः होतारं देवानामाह्वातारं त्वा त्वां वृणीमहे प्रार्थयामहे ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

यजमानाय सुन्वते आग्ने सुष्वीर्यम् । देवैरासत्सि ब्रह्मिणि ॥ ५ ॥ १९ ॥

यजमानाय । सुन्वते । आ । अग्ने । सुष्वीर्यम् । ब्रह्म ।

देवैः । आ । सत्सि । ब्रह्मिणि ॥ ५ ॥ १९ ॥

हेअग्ने सुन्वते अभिषमं कुर्वते यजमानाय सुष्वीर्यशोभनं बलं आवह मापय किंच देवैः
सह ब्रह्मिण्यज्ञे आसत्सि आसीदिति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेऽकोनविंशोऽवर्गः ॥ १९ ॥

अथषष्ठी—

समिधानः सहस्रजिदग्ने धर्माणि पुष्यसि । देवानां दूत उक्थ्यः ॥ ६ ॥

समृद्धिधानः । सहस्रजित् । अग्ने । धर्माणि ।

पुष्यसि । देवानाम् । दूतः । उक्थ्यः ॥ ६ ॥

हेसहस्रजिद सहस्रजेतरग्ने समिधानः हविभिःसमिध्यमानः उक्थ्यः प्रशस्त्यस्त्वं दे-
वानां दूतः सन् धर्माणि नः कर्माणि यज्ञादिक्रियाः पुष्यसि पोषयसि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

न्यग्निं जातवेदसं होत्रं वाहं यविष्ठयम् । दधाता देवमृत्विजम् ॥ ७ ॥

नि । अग्निम् । जातवेदसम् । होत्रं । वाहम् । यविष्ठयम् ।

दधाता । देवम् । ऋत्विजम् ॥ ७ ॥

हेयजमानाः जातवेदसं जातानिभूतानिवेत्तीतिजातवेदाः तं होषवाहं होत्रस्ययज्ञस्य
षोढारं यविष्ठचंयुवतमं देवं द्योतमानं ऋत्विजं ऋतौयष्टारं अग्निनिदधात निधत्त ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रयज्ञाँत्वानुपयद्यादेवव्यचस्तमः । स्तृणीतवर्हिःरासदे ॥ ८ ॥

प्र । यज्ञः । एतु । आनुपक् । अद्य । देवव्यचःस्तमः ।

स्तृणीत । वर्हिः । आसदे ॥ ८ ॥

अद्यास्मिन्नहनि देवव्यचस्तमः देवैःप्रकारामनैःस्तोतृभिर्व्याधितमोपशोयज्ञसाधनंहविरा-
नुपक् अनुपक्तंयथाभववितथापैतु देवान्गच्छतु हेऋत्विजः आसदे अग्नेरासदनार्थं वर्हि
स्तृणीत ॥ ८ ॥

अथनवमी—

एदंमरुतोअश्विनामित्रःसीदन्तुवरुणः । देवास्तःसर्वयाविशा ॥ ९ ॥ २० ॥

आ । इदम् । मरुतः । अश्विना । मित्रः । सीदन्तु । वरुणः ।

देवास्तः । सर्वया । विशा ॥ ९ ॥ २० ॥

मरुतोमरुद्गणाः अश्विना अश्विनौ देवानांमित्रजौ मित्रःसूर्योवरुणश्च देवास्तः एते
सर्वदेवाः सर्वयाविशा समस्तेनस्वीयेनपरिजनेन सार्धमिदंवर्हिःसीदन्तु आसीदन्तु ॥ ९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपथमेविंशोवर्गः ॥ २० ॥

अनस्त्वन्तेतिपठुर्वन्नमोदशंसूक्तं अत्रानुक्रमणिका—अनस्वन्तापद् भैवृष्णपौरुक्रुत्स्यौदौ
भ्यरुणवसदस्पूराजानौ भारतश्चाश्वमेधोन्त्यास्तिसोनुदुभोनात्मात्मनेदध्यादितिसर्वास्वधिके
चिदंत्येन्द्राग्नीदिति । त्रिवृष्णस्यपुत्ररुपुरुणः पुरुकुत्सस्यपुत्रस्तसदस्युः भरतस्यपुत्रोश्वमेधःएतेष-
योपिराजानः संभूयास्पसूक्तस्यऋषयः यद्वात्रिरेवऋषिः आद्यास्तिससिद्गुभः चतुर्थ्याद्यास्तिस-
सोनुदुभःपष्ठीन्द्राग्निदेवत्या शिष्टाःपंचाग्नेय्यः विनियोगोऽष्टैद्विकः ।

तत्रेयंमथमा—

अनस्वन्तासत्यतिर्मामहेमेगावाचोर्नष्टोअसुरोमघोनः ।

त्रैवृष्णोअग्नेदशभिःसहस्रैर्वैश्वानर्यरुणश्चिकेत ॥ १ ॥

अनस्वन्ता । सत्स्पतिः । ममहे । मे । गावा । चेतिष्ठः ।
असुरः । मघोनः । त्रैवृणः । अग्ने । दशशभिः । सहस्रैः ।
वैश्वानर । त्रिद्व्यंशः । चिकेत ॥ १ ॥

अत्रीराजर्षीणां दानमग्नेः पुरतो नेन सूक्तेना वर्णयत् हे वैश्वानर विश्वेषां नराणां नेतः अग्ने
सत्पतिः सतां पालयिता चेतिष्ठो ज्ञातृ तमः असुरो बलवान् मघोनः मघवाधनवान् मथमार्थेऽस्ति
त्रैवृणः त्रिवृणपुत्रः त्र्यंशः त्र्यंश इति नामा राजर्षिः अनस्वन्ता अनस्वन्तौ अनसाशकटे-
न संपृक्तौ गावा गावौ अनङ्गाहौ गवां हिरण्यानां वा दशभिः सहस्रैः सहमे मसं ममे ददौ म-
हिदाने त्तराजर्षिः चिकेत सर्वैर्जनैरेनेन दानेन ज्ञायते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यो मे शतार्चं विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति ।
वैश्वानर सुधृतो वा वृधानो मे यच्छ त्र्यंशं रुणाय शर्म ॥ २ ॥
यः । मे । शता । च । विंशतिम् । च । गोनाम् । हरी इति । च ।
युक्ता । सुधुरा । ददाति । वैश्वानर । सुदस्तुतः । वृधानः । अग्ने ।
यच्छ । त्रिद्व्यंशं रुणाय । शर्म ॥ २ ॥

यत्त्र्यंशः शता शतानि सुवर्णानां गोनां गवां विंशतिं च युक्ता रथेन युक्तौ सुधुरा सु-
धुरौ सुधुरं वहन्तौ हरी अश्वौ च मे मसं ददाति अददात् हे वैश्वानर अग्ने सुधृतः
अस्माभिः ताम्यक्स्तुतः वृधानो हविर्भिर्वर्धमानः त्वं तस्मै त्र्यंशं रुणाय शर्म सुखं यच्छ
मयच्छ ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एवाते अग्ने सुमतिं च कानो न विंशतिं च नवमं त्रसदस्युः ।
यो मे गिरस्तु विजातस्यं पूर्वीं युक्तेनाभि त्र्यंशं रुणो गृणति ॥ ३ ॥
एव । ते । अग्ने । सुमतिम् । चकानः । न विंशतिम् । नवमम् ।
त्रसदस्युः । यः । मे । गिरः । तुविज्जातस्यं । पूर्वीः । युक्तेन ।
अभि । त्रिद्व्यंशः । गृणति ॥ ३ ॥

यरुपरुणः तुविजातस्य बहूपत्यस्य मे पूर्वीर्वह्नीः गिरः स्तुतीः श्रुत्वापीतःमन्
युक्तेनाभियुक्तेनमनसा अभिगृणाति इदंगृहाणेदंगृहाणेति यथा मां ब्रवीति एव एवं हे-
अग्ने न विद्याय अत्यन्तंस्तुत्याय ते तुभ्यं नवमं नवतमां सुमतिस्तुतिंचकानः कामयमान-
स्तसदस्पुरपिदंगृहाणेदंगृहाणेति मां पार्थितवान् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

योमइतिप्रबोचत्यश्वमेधायसूर्ये ।

ददद्दृचासनिंयतेददन्मेधामृतायते ॥ २ ॥

यः । मे । इति । प्रबोचति । अश्वमेधाय । सूर्ये । ददत् ।

ऋचा । सनिम् । यते । ददत् । मेधाम् । ऋतयते ॥ ४ ॥

योभिक्षमाणोर्थस्त्रिमेमेरकाय धनानांदात्रेवा अस्मै अश्वमेधाय राजर्षये मे महं देहीति
प्रबोचति प्रब्रवीति योश्वमेधं धनानिभिक्षत इत्यर्थः ऋचाग्नेः स्तोत्रेण सहयते आत्मनः समीपं गच्छ-
ते तस्मै अर्धिने अश्वमेधः सनिं धनं ददत् ददाति हेअग्ने ऋचायते यज्ञमिच्छते तस्मै अश्व-
मेधायमेधायज्ञविषयां प्रज्ञां ददत् देहि ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यस्यमापरुपाःशतमुद्धर्षयन्त्युक्षणाः ।

अश्वमेधस्यदानाःसोमाइवज्याशिरः ॥ ५ ॥

यस्य । मा । परुपाः । शतम् । उद्धर्षयन्ति । उक्षणाः ।

अश्वमेधस्य । दानाः । सोमाः इव । त्रिज्याशिरः ॥ ५ ॥

यस्य येन अश्वमेधस्याश्वमेधेन दानादत्ताः परुपाः कामानां पूरकाः शतमुक्षणाः उक्षाणो-
बलीषदाः मा मां उद्धर्षयन्ति उत्कर्षणहर्षयन्ति हेअग्ने ते उक्षाणः ज्याशिरः दधिसक्तुषयो-
रूपास्तिस्रज्याशिरः अधिश्रयणसाधनभूतायेपातेज्याशिरः सोमाइव त्वपीणनायभवन्तु ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

इन्द्राग्नीशतद्दाव्यश्वमेधेषुवीर्यम् ।

क्षत्रंधारयतं हृद्विसूर्यमिवाजरम् ॥ ६ ॥ २१ ॥

इन्द्राग्नी इति । शतदात्रि । अश्वमेधे । सुहवीर्यम् । क्षत्रम् ।

धारयतम् । बृहत् । दिवि । सूर्यमइव । अजरम् ॥ ६ ॥ २१ ॥

हेइन्द्राग्नी शतदात्रि शतमपरिमितमर्थिन्योधनं ददाती विशतदावा तस्मिन्नश्वमेधे राजर्षौ सुवीर्यं शोभनवीर्यसहितं बृहन्महत् अजरं जरारहितं क्षत्रं धनं धारयतं निधारयतं कथमिव दिव्यतरिक्षे सूर्यमिव ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपथमेकविंशोऽवर्गः ॥ २१ ॥

समिद्धोऽग्निरितिपल्लचंचतुर्दशसूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—समिद्धोविश्ववारात्रेयीविष्टु-
ज्जगतीविष्टुवनुष्टुगायत्र्याविति । अत्रिगोत्रोत्पन्नाविश्ववारानामिकाअस्यसूक्तस्यऋषिः आ-
धातृवीयेत्रिष्टुभौ द्वितीयाजगती चतुर्थ्यनुष्टुप् अन्तेगायत्र्यौ अग्निर्देवता सूक्तविनियोगोलै-
गिकः ।

तत्रपथमा—

समिद्धोऽग्निर्देविशोचिरश्रेत्प्रत्यङ्मुपसमुर्वियाविज्ञाति ।

एतिप्राचींविश्ववारांनमोभिर्देवाँर्द्विर्लानाहृनिपावृताची ॥ १ ॥

समइद्वः । अग्निः । दिवि । शोचिः । अश्रेत् । प्रत्यङ् । उपसम् ।

उर्विया । वि । जाति । एति । प्राची । विश्ववारा । नमःऽभिः ।

देवान् । द्विर्लाना । हृनिपा । घृताची ॥ १ ॥

समिद्धः सत्यकूदीमोभिः दिवि द्योतमानेन्तरिक्षे शोचिस्तेजः अश्रेत् श्रयति तथा
उपसं प्रत्यङ्मुपसमभिमुखः सन् उर्विया उरु विस्तीर्णं विभावि विशेषेणभ्राजते नमो-
भिः स्तोत्रैः देवान् इन्द्रादीन् द्विर्लाना स्तुवती हृनिपापुरोडाशादिलक्षणनयुक्तया घृताची
घृताच्या स्रुचा सहिता विश्ववारा सर्वमपिपापरूपं शत्रुंवारयित्री एतन्नामिका प्राची माह्वती
सती एति एवंभूतमग्निं प्रतिगच्छति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

समिध्यमानोऽमृतस्यराजसिहविष्कृष्वन्तंसचसेत्तस्तये ।

विश्वंसधत्तेद्रविणंयमिन्वस्थातिथ्यमग्नेनिचघत्तइत्पुरः ॥ २ ॥

सम्पद्ध्यमानः । अमृतस्य । राजसि । हविः । कृण्वन्तम् । सचसे ।
स्वस्तये । विश्वम् । सः । धत्ते । द्रविणम् । यम् । इन्वसि ।

आतिथ्यम् । अग्ने । नि । च । धत्ते । इत् । पुरः ॥ २ ॥

हेअग्ने समिध्यमानः सम्यगिध्यमानस्त्वं अमृतस्योदकस्यराजसि ईशिषे तथा
हविष्कृण्वन्तं पुरोडाशादिहविष्कर्तारं यजमानं स्वस्तये अविनाशाय सचसेतेवसे किंच यं
यजमानं इन्वसि गच्छसि यजमानः विश्वं समस्तं द्रविणं पश्वादिलक्षणधनं धत्ते धारयति
अपिच हेअग्ने आतिथ्यं अतिथिरूपस्यतव योग्यं हविः पुरइत् पुरस्तादेवनिधत्तेच
स्थापयतिच ॥ २ ॥

पविषेष्ट्यांस्विष्टकृतोऽग्नेशर्पेति याज्या सूज्यतेहि—जुष्टोदमूनाअग्नेशर्धमहतेसौभगायेति
संपाज्येइति । साकमेधेषुमरुद्भ्यःक्रीडिष्यःपुरोडाशंसप्तकपालंइत्यत्राप्येवैवस्विष्टकृतोयाज्या
सन्वितंच—जुष्टोदमूनाअग्नेशर्धमहतेसौभगायेतिसंपाज्येइति ।

सैपादतीया—

अग्नेशर्धमहतेसौभगायतवद्युम्नान्पुत्तमानिसन्तु ।

संजास्पत्यंसुयममारुणुष्वशन्नूयतामभितिष्ठामहँसि ॥ ३ ॥

अग्ने । शर्ध । महते । सौभगाय । तव । युम्नानि । उत्तुतमानि ।

सन्तु । सम् । जाःपत्यम् । सुध्यमम् । आ । कृणुष्व । शन्नूयताम् ।

अग्नि । तिष्ठ । महँसि ॥ ३ ॥

हेअग्ने त्वं महते प्रभूताय सौभगाय अस्माकं शोभनधनत्वाय शर्धं शन्नूयतहस्व द-
था तवसंसन्धीनियुम्नानिधनानितेजांसिवा उचमान्युत्तुष्टानिसन्तु भवन्तु किंच हेअग्ने संजा-
स्पत्यं जाः जायाचपतिश्चजायापती तयोःकर्मजास्पत्यम् तत्सुयमं सुष्टु नियमनोपेतं अन्यो-
न्यर्त्तलिष्टमित्यर्थः समारुणुष्व सम्पक्कुरुष्व अपिच शन्नूयतां शन्नूयात्मनइच्छतां सप्तानां
महांसितेजांसिअभितिष्ठ आक्रमस्व ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

समिद्धस्यममहसोऽग्नेवन्देतवश्रियम् ।

वृषमोद्युम्नवीँअसितमध्वरोष्विध्यसे ॥ ४ ॥

समृद्धं द्वस्य । प्रहमहसः । अग्ने । वन्दे । तवं । श्रियम् । वृषभः ।
द्युम्नवान् । असि । सम । अध्वरेपुं । इध्यसे ॥ ४ ॥

हेअग्ने समिद्धस्य प्रवृद्धस्य प्रमहसः प्रकृष्टवेजसस्तवसंवन्विनीं श्रियं दीवि वन्दे अहं
यजमानः स्तौमि वृषभः कामानां वार्षिता त्वं द्युम्नवानसि धनवान्भवसि अध्वरेयज्ञोपुसमिध्यसे
सम्पद्दीप्यसे ॥ ४ ॥

दर्शपूर्णमासयोः समिद्धो अग्न आहुतेति द्वेतामिधेन्यौ स्रग्वितं च—समिद्धो अग्न आहुतेति—
द्वेति ।

सैपापंचमी—

समिद्धो अग्न आहुत देवान्पक्षिस्त्वध्वर । त्वंहि हव्यवाळसि ॥ ५ ॥

समृद्धं द्वः । अग्ने । आहुत । देवान् । यक्षि । सुऽअध्वर । त्वम् ।
हि । हव्यवाद् । असि ॥ ५ ॥

हेआहुत यजमानैरासमन्वाद्धुत हेस्त्वध्वर शोभनयज्ञोपेत हेअग्ने समिद्धः सम्यग्दी-
वत्त्वं देवान् द्योतमानानिन्द्रादीन् यक्षि यजस्व हियस्मात्कारणाद् हेअग्ने त्वंहव्यवाडसि
हव्यानां बोधाभवसि अतः कारणादेवान्यजस्वेतिसंबंधः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

आजुहोता दुवस्यताग्निं ग्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ॥ ६ ॥ २२ ॥

आ । जुहोत । दुवस्यत । अग्निम् । ग्रहयति । अध्वरे । वृणीध्वम् ।
हव्यवाहनम् ॥ ६ ॥ २२ ॥

हेऋत्विजोयूयं अध्वरे अस्मदीययागे प्रयति प्रवृत्तेसति हव्यवाहनं हविषां बोधारं
एतन्नामकमग्निं आजुहोत आसमंताजुहोत तथा दुवस्यत परिचरत वृणीध्वं संभजध्वं च हव्यवा-
हनं हव्यवाहननामकस्यैवाग्नेर्देवतासंबन्धोपजमानैर्वरणीयत्वं च वैत्तिरीये स्पष्टमाज्ञातं—वपोवाअ-

अपोहव्यवाहनोद्देवानांकव्यवाहनःपितृणांसहरसा अमुराणांवएतर्ह्रांसंवेभावरिप्यतेमामिति ।
वृणीष्वंहव्यवाहनमित्पाहयएवदेवानांतंवृणीतइति ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेद्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अयमेतिपंचदशार्चपंचदशसंस्कृतं अत्रानुक्रमणिका—अयमर्चमापंचोनागौरिवीतिःशातय-
ऐन्द्रमुशनायदौशानसौवापादइति । शकिगोत्रोत्पन्नोऽगौरिवीतिर्नामऋषिः अनुकृत्वाच्चिदुष्ट इन्द्रो-
देवता मंडलादिपरिभाषयानिवृत्तत्वाद्यउग्रनामत्सहस्यैरितिपादौग्रानसः ऐन्द्रोवा आभिन्नवि-
केतृतीपेहनिमरुतवीयेतज्जिद्विद्वानं सूत्रिवंच—तृतीयस्यअयमर्चमापोजातएवेतिमाध्यंदिनइति ।

वचनप्रथमा—

अयमर्चमामनुषोदेवतातात्रीरोचनादिव्याधारयन्त ।

अर्चन्तित्वामरुतःपूतदक्षास्तवमेपांमृषिरिन्द्रासिधीरः ॥ १ ॥

धी । अयमा । मनुषः । देवताता । त्री । रोचना । दिव्या ।

धारयन्त । अर्चन्ति । त्वा । मरुतः । पूतदक्षाः । त्वम् । एषाम् ।

ऋषिः । इन्द्र । असि । धीरः ॥ १ ॥

मनुषोपनोःसंबंधिनिदेवताता देवतातौ यत्ते धी धीणि अयमा अयमाणि यानितेजांसि
सन्ति तथा धी धीणि रोचना रोचनानि वाप्यमिसृष्यात्मकानि दिव्या दिव्यान्मृषिरिक्षेभवा-
नि तानि तेजांसि धारयन्त मरुतोधारयन्ति पूतदक्षाः शुद्धवलायस्तः त्वा त्वां अर्चन्ति
स्तुवन्ति हेइन्द्र धीरः धीमांसत्वं एषांमरुतांकपिरसि दृष्टाभवसि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अनुषदीमरुतोमन्द्रसानमार्चन्निन्द्रं पृषिवांसं सुतस्यं ।

आदत्तवज्रमभियदहिं हन्तपोयह्वीरसृजत्सर्तवाउ ॥ २ ॥

अनु । यत् । ईम् । मरुतः । मन्द्रसानम् । आर्चन् । इन्द्रम्

पृषिवांसम् । सुतस्यं । आ । अदत्त । वज्रम् । अभि । यत् ।

अहिम् । हन् । अपः । यद्भीः । असृजत् । सर्तवे । ऊँ इति ॥ २ ॥

यद्यदामरुतः मन्दसानं तृप्यन्तं सुतस्याभिपुतंसोमं पपिवांसं पीतवन्तं इमेनमिन्द्रं अ-
न्यार्चन् अन्यस्तुयन् तदेन्द्रः वज्रमादत्त आददौ ततोयद्यदा अहिं वृत्रं अहिहन् अन्यहन् अग्नि-
हत्तवान् तदायह्वीमंहतीरपः वृत्रेण निरुद्धान्युदकानि सर्ववै स्वैरत्वेन सत्तुंगन्तुं असृजत् निरो-
धाच्चामुंचत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उत्तब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुपुतस्य पेयाः ।
तद्विहव्यं मनुपेगा अविन्दत् हज्रहिं पपिवां इन्द्रो अस्य ॥ ३ ॥

उत् । ब्रह्माणः । मरुतः । मे । अस्य । इन्द्रः । सोमस्य ।
सुष्टुतस्य । पेयाः । तत् । हि । हव्यम् । मनुपे । गाः । अविन्दत् ।
अहन् । अहिम् । पपिष्वान् । इन्द्रः । अस्य ॥ ३ ॥

उतापिच हे ब्रह्माणो मरुतो मे मरुतो यूपमिन्द्रश्च सुष्टुतस्य सुष्टुमभिपुतस्य मे मदीय-
स्यास्य सोमस्य इमं सोमं द्वितीयाथैषी पेयाः पिवत् पिबेत् राशीर्लिङ्गिभ्यमवहुवचनस्थै-
कवचनं तद्धि तद्वत्तु हव्यं युष्माभिः पीतं सोमात्मकं हविः मनुपे मनुष्याय यजमानाय गाः
धेनूः वृष्टिलक्षणान्युदकानि वा अविन्दत् वेदयति यजमानं गालं भयतीत्यर्थः किं नास्येमं सोमं प-
पिवात्सीत्तवानिन्द्रः अहिं वृत्रं अहन् अवधीत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आत्रोदसी वितरं विष्कभाय त्सं विव्यान् अश्विभ्यसे मृगं कः ।
जिगर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रतिश्वसन्तमवदानवंहन् ॥ ४ ॥

आत् । रोदसी इति । विदतरम् । वि । स्कभायत् । समष्टिविव्यान् ।
चित् । भियसे । मृगम् । करितिकः । जिगर्तिम् । इन्द्रः ।
अपष्टजर्गुराणः । प्रति । श्वसन्तम् । अव । दानवम् । हन्तिर्तिहन् ॥ ४ ॥

इन्द्रः परमैश्वर्ययुक्तः आत् सोमपानानन्तरं रोदसी धावापृथिव्यौ वितरमतिशयेन अनुच-
च्छन्दसीति वेस्तरपिठते अमुपत्ययः विष्कभायत् व्यस्तप्रात् चठनरहिते अकरोत् संविद्यान् अश्वि
संवृण्वानः संगच्छमानो वेन्द्रः व्ययतेर्वा संवरणकर्मणो वेतेर्वा गतिकर्मणो रूपं चिदित्येवेत्यस्या-
र्थवर्तते मृगं मृगवत्पलायमानं वृत्रं भियसे भयाय कः अकार्षीत् करोतेर्लुङि मंत्रेण सहारे-

त्यादिनाचेलेषः बहुलं छन्दस्यमाहुर्योगेपीत्यङ्गभावः इन्द्रः जिगतिं गिरंतमाच्छादयन्तं
 श्वसंतं भ्रमार्थं श्वासं अकुर्वन्तं दानवं दनोः पुत्रं वृत्रं अपजर्गुराणः आच्छादनादिमोचयन् प्रति
 प्रतिगत्य अवहन् अवहृतयात्र ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

अध॒क्रत्वा॑मघव॒न्तुभ्य॑दे॒वाअनु॑विश्वे॒अद॒दुःसोम॑पेयम् ।

यत्सूर्य॑स्य ह॒रितः॑ प॒तन्तीः॑ पुरः स॒तीरु॑ररा॒एत॑शेकः ॥ ५ ॥ २३ ॥

अध॑ । क्रत्वा॑ । मघ॒श्च॒न् । तुभ्य॑म् । दे॒वाः । अनु॑ । विश्वे॑ । अ॒द॒दुः ।

सोम॑पेयम् । यत् । सूर्य॑स्य । ह॒रितः॑ । प॒तन्तीः॑ । पुरः । स॒तीः ।

उ॒ररा॑ । ए॒त॑शे । क॒रि॒त्तिकः॑ ॥ ५ ॥ २३ ॥

अथापिच हेमघवन धनवन्निन्द्र क्रत्वा क्रतुना त्वदीयेनकर्मणा विश्वे सर्वे देवाः घो-
 तमानावहृचादयः तुभ्यं त्वदर्थं सोमपेयं सोमपानं अन्वददुः आनुपूर्व्येण दत्तवन्तः ततः पभृती-
 ष्वोदेवेभ्यः सर्वेभ्योधिकोभवदित्यर्थः तथावश्रूयवे-समहान्भूत्वादेवताभ्रमवीदुच्चारंमज्ज-
 तेत्यादि । हेइन्द्र यत् यस्त्वं पतन्तीरागच्छन्तीः पुरःसतीः पुरस्ताद्भवतीः सूर्यस्यसंबन्धिनीः
 हरितोवडवाः उपराजपरतीः मंदगतीः एतशे एतशाख्यायकपथे अकः अकार्षीद एतशोहि स्व-
 भायेनसूर्येण सहस्पृधामकरोदिवियावत् तथाचनिगमांतरे-येतशेसूर्येपस्पृधानं सौवश्वेसुष्विमा-
 यदिन्द्रइति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपथमेवयोर्विशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथषष्ठी-

नव॒प॒द॒स्प॒नव॑ति॒चंभो॒गान्ता॒कं॒वज्रे॑णम॒घवा॑वि॒ष्ट॒श्चत् ।

अ॒र्च॒न्ती॒न्द्रं॒म॒रुतः॑ स॒ध॒स्थे॒त्रैषु॑भेन॒वच॑सा॒वाध॑त॒द्याम् ॥ ६ ॥

नव॑ । यत् । अ॒स्प॒ । न॒व॒तिम् । च॒ । भो॒गान् । ता॒कम् । वज्रे॑ण ।

म॒घ॒वा॑ । वि॒ष्ट॒श्चत् । अ॒र्च॒न्ति । इन्द्रं॑ । म॒रुतः॑ । स॒ध॒स्थे॑ ।

त्रै॒षु॒भेन॑ । वच॑सा । वा॒ध॒त॒ । द्याम् ॥ ६ ॥

यद्यदा मधवा धनवानिन्द्रः अस्थेत्यनेनशंवरउच्यते अस्यशंवरस्यसंबन्धीनि नव-
नवसंख्याकानि नवतिंच नवतिसंख्याकानिच भोगान् पुराणि भोगानित्यन्तोदात्तः पुर-
वचनः सार्कं युगपदेव वज्रेण विवृथ्व व्यवृथ्व अभिनव तदामरुतःसधस्थे सह-
स्थाने युद्धेया स्थितमिन्द्रं त्रैदुभेन त्रिष्टुपलन्दस्केनवचसा वाम्रूषेण स्तोत्रेणार्चन्ति अ-
स्तुवन् इन्द्रः एवंस्तुतःसन् धां मरुद्भिःप्रयज्यमानेनमंत्रेणदीर्घशंवरारख्यमसुरं बाधताबाध-
त पिपीडे ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

सखा॒सरख्ये॑अपच॒तूर्य॑म॒ग्निर॒स्य॒कृत्वा॑महि॒पात्री॑श॒तानि॑ ।

त्रीसा॒कमिन्द्रो॑मनु॒पः॒सरांसि॑सुतं॒पिव॒हृत्र॑ह॒त्याय॑सोम॒म् ॥ ७ ॥

सखा । सरख्ये । अपचत् । तूर्यम् । अग्निः । अस्य । कृत्वा ।

महिपा । त्री । शतानि । त्री । साकम् । इन्द्रः । मनुपः । सरांसि ।

सुतम् । पिवत् । हृत्रहत्याय । सोमम् ॥ ७ ॥

सखा इन्द्रस्यमित्रभूतोभिः महिपा महिपाणांपशूनां त्री त्रीणि शतानि शतसं-
ख्याकानि सरख्ये सख्युर्मित्रभूतस्यास्येन्द्रस्य ऋचा कर्मणा निमित्तभूतेन तूर्यं क्षिप्रं
अपचत् पपाच किंच इन्द्रःपरमेश्वर्ययुक्तःमनुपोमनोःसंबन्धीनि त्री त्रीणिसरांसि
पात्राणि अन्नसारस्थानेन पूतभृदाधवनीयद्रोणकलशसंज्ञानिपात्राण्युच्यन्ते तेषुस्थितंस्तुतम
भिपुर्तसोमंसारकं युगपदेव वृत्रहत्याय वृत्रहननाय पिवदपिचत् पपौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

त्रीयच्छ॒ताम॑हि॒पाणा॑मघो॒मास्त्री॑सरांसि॒मघ॑वा॒सोम्या॑पाः ।

का॒रंन॑विश्वे॒अह॑न्त॒देवा॑मरु॒मिन्द्रा॑य॒यद॑हि॒जघा॑न ॥ ८ ॥

त्री । यत् । शता । महिपाणाम् । अघः । माः । त्री । सरांसि ।

मघश्वा । सोम्या । आपाः । कारम् । न । विश्वे । अहन्त ।

देवाः । मरम् । इन्द्राय । यत् । अहिम् । जघान ॥ ८ ॥

हेइन्द्र त्वं यद्यदा त्री त्रयाणांशवा शवसंख्याकानांमहिपाणांपशूनांमाः मांसानि
अघःभक्षितवानसि मघसेरत्तेर्वार्षं यदाच मधवाधनवांस्त्वं सोम्या सोमयानि त्री त्रीणि

सरांसि पात्राणि अपाः पीतवानसि यद्यदाइन्द्रोर्हिर्वृत्रं जघान हतवान् तदाविश्वेसर्वेदेवाः
अरं सोमपानादिनापूर्णं इन्द्रायेन्द्रं युद्धार्थं अहंत आह्वयंत तत्रदृष्टान्तः—कारं स्वामि-
नःकर्मकरमिव तद्वत् ॥ ८ ॥

उशनसःस्तोमेउशनायवत्सहस्यैरितिमरुत्ववीथेसूक्तमुखीया सूत्रितं च—उशनसःस्तोमे
नगरगोर्णमिवात्मानंमन्यमानोयजेवोशनायत्सहस्यैरयातमिति ।

तत्रैपानवपी—

उशनायत्सहस्यैर्इरयातंगृहमिन्द्रजुजुवानेभिरश्वैः ।

वन्वानोअत्रंसरथंयथाथकुत्सेनदेवैर्वनोर्हशुष्णम् ॥ ९ ॥

उशना । यत् । सहस्यैः । अयातम् । गृहम् । इन्द्र । जुजुवानेभिः ।

अश्वैः । वन्वानः । अत्र । सरथम् । यथाथ । कुत्सेन । देवैः ।

अवनोः । ह । शुष्णम् ॥ ९ ॥

यद्यदा हेइन्द्र त्वं उशनाकाव्यध सहस्यैरभिभवनशीलैःजुजुवानेभिः जुजुवानैर्ग-
च्छद्भिः अश्वैः कुत्सस्पृष्टं अयातं अगच्छतं तदा हेइन्द्र त्वं अस्मिन्काले वन्वानः
शक्नुहिंसन् कुत्सेन देवैश्चसह सरथं सपानमेकरथं यथाथ जगन्थ किंच शुष्णमेतच्चा-
मानमसुरं अवनोर्ह आहिंसीःखलु ॥ ९ ॥

अथदशमी—

प्रान्यच्चक्रमहःसूर्यस्यकुत्सापान्यद्वरिवोयातवेकः ।

अनासोदस्यूरमृणोवधेननिदुर्योणआवृणद्धृधवाचः ॥ १० ॥ २४ ॥

प्र । अन्यत् । चक्रम । अवृहः । सूर्यस्य । कुत्साय । अन्यत् ।

वरिवः । यातवे । अकरित्येकः । अनासः । दस्यून् । अमृणः ।

वधेन । नि । दुर्योणे । आवृणक् । धृधवाचः ॥ १० ॥ २४ ॥

हेइन्द्र पूर्वं द्विचक्रस्यसर्पस्य अन्यदेकंचक्रं प्रावृहः पृथक्चक्रार्थं अन्यदेकंचक्रं
कुत्साय कुत्सस्पवरिवोधनं यातवे प्राप्तुं अकः अकार्षाः किंच अनासः आस्परहितान्
आस्पृशन्नेनशब्दोत्पद्यते अशब्दान् युकान् दस्यून् असुरान् वधेनापुधेनवज्रेण अमृणः

अहिंसीः दुर्गोणे संप्रामे मृगवाचः हिंसितवाग्निन्द्रियानसुरात् न्यवृणक् नितरांछिन्नवान-
सि अमृणोन्यवृणगितिदिरुक्तिरादरार्था ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यमथमेचतुर्विंशोवर्मः ॥ २४ ॥

अथैकादशी-

स्तोमासस्त्यागौरिर्वीतेस्वर्धुन्नरन्धयोवैदधिनायपिपुम् ॥ ॥

आत्वामृजिश्वांसख्यायचक्रेपचन्पक्तीरपिवःसोमस्य ॥ ११ ॥

स्तोमासः । त्वा । गौरिर्वीतेः । अर्धन् । अरन्धयः । वैदधिनाय ।

पिपुम् । आ । त्वाम् । ऋजिश्वा । सख्याय । चक्रे । पचन् ।

पक्तीः । अपिवः । सोमम् । अस्य ॥ ११ ॥

हेइन्द्र गौरिर्वीतेः एतन्नामकस्यमंत्रद्रुमसंवन्धीनिस्तोमासःस्तोत्राणि त्या त्वा अवर्धन्
पर्धन्तु वैदधिनाय विदधिनःपुत्राय ऋजिश्वनाम्ने पिपुंएतन्नामकमसुरं अरन्धयः वशमनयः
हेइन्द्र ऋजिश्वनामाकश्चिदपिः सख्याय तवसत्त्वाम् पक्तीःपकन्यानि पुरोडाशादीनि पचन्
पाकं कुर्यन् त्या त्वा आचक्रे अभिमुखीचकार किंच त्वं अस्य ऋजिश्वनः संवन्धिर्न सोमं
अपिवः अपाः ॥ ११ ॥

दशपेयेहनिमरुत्वतीयशस्त्रेनवग्वासइतिसूक्तमुखीया स्रविंश्च-नवग्वासःसुतसोमास-
न्मंसत्राहयवसत्त्वभिर्नवगैरितिनिविज्ञानयोराम्येदति ।

अथद्वादशी-

नवग्वासःसुतसोमासइन्द्रं दशग्वासोअभ्यर्चन्त्यर्केः ।

गव्यंचिदूर्वमपिधानवन्तंतच्चिन्नरःशशमानाअपयन् ॥ १२ ॥

नवग्वासः । सुतसोमासः । इन्द्रम् । दशग्वासः । अग्नि । अर्चन्ति ।

अर्केः । गव्यम् । चित् । ऊर्वम् । अपिधानं वन्तम् । तम् । चित् ।

नरः । शशमानाः । अपयन् ॥ १२ ॥

नवग्वासः सत्रयागमनुविष्ठन्तोयेनवभिर्मासैःसमाप्यगताः तेनवग्वाः दशभिर्मासैःसमा-
प्येगतास्तेदशग्वाः एतेउभयविधाअंगिरसः सुवसोमासः अभिपुतसोमाःसन्तः इन्द्रमर्कै-
रर्चनीयैःस्तोत्रैरभ्यर्चन्ति अमिष्टुवन्ति तथा शशमानाः स्तुवन्तः नरोनेतारोंगिरसः अपिधा-
नवन्तं बलेनासुरेणाच्छादितवन्तं तंचित् बहुपुमदेशेषुमसिद्धमपि गव्यंचित् गोसंबंधिनमपि
ऊर्वं समूहं अपवन् अपावृण्वन् ॥ १२ ॥

परिक्रीनाश्वेकाहेभरुत्वतीयनिष्केवल्ययोःसूक्तमुखीये कथोनुतइत्याद्येद्वेक्तचौ सवि-
तंच—कथोनुतेपरिचराणिविद्वानितिद्वेइति ।

सैषान्नयोदशी—

कथोनुतेपरिचराणिविद्वान्वीर्यामघवन्याचुकर्थ ।

याचोनुनव्याकृणवःशविष्टमेदुतातेविदथेषुब्रवाम ॥ १३ ॥

कथो इति । नु । ते । परि । चराणि । विद्वान् । वीर्या । मघवन् ।

या । चुकर्थ । या । चो इति । नु । नव्या । कृणवः । शविष्ट । प्र ।

इत् । ऊँ इति । ता । ते । विदथेषु । ब्रवाम् ॥ १३ ॥

हेमघवन् धनवन्निन्द त्वं या यानि वीर्या वीर्याणि चकर्थ चकृषे अहं तानि वीर्याणि
विद्वान्, जानन् हे तुभ्यं कथोनु कथंनु परिचराणि परिचर्याकरवाणि हेराविष्ट भ-
सवत्तमेन्द्र याचो यानिचैव नव्या नव्यानि नूतनानि वीर्याणि नु क्षिपे कृणवः कुर्याः ते
त्वदीयानि ता तानि वीर्याणि विदथेषु यज्ञेषु मेदु ब्रवाम भैववदाम ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

एताविश्वाचक्रुर्वाँइन्द्रभूर्यर्परीतोजनुपावीर्येण ।

याचिन्नुर्वज्रिन्कृणवोदधृष्वान्ततेवर्तातविष्याअस्ति तस्याः ॥ १४ ॥

एता । विश्वा । चक्रुः । इन्द्र । भूरि । अपरिः । इदतः । जनुपा ।

वीर्येण । या । चित् । नु । वज्रिन् । कृणवः । दधृष्वान् । न । ते ।

वर्ता । तविष्याः । अस्ति । तस्याः ॥ १४ ॥

हेइन्द्र अपरीतः शत्रुभिरपरिगतस्त्वं जनुषा जननसिद्धेनात्मीयेनवीर्येणबलेनभूरि भूरी-
णि बहूनिएता एतानि प्रत्यक्षेणोपलभ्यमानानि विश्वा विश्वानि व्याप्तानि भुवनजातानि
चक्रवान्, कृतवान् हेवज्रिन् वज्रवज्रिन्द्र दधृष्वान् सप्तवान् धर्षयंस्त्वं नुक्षिर्षं याचिद्
यानिच विश्वानि कृणवः कुर्याः तेत्वदीयस्यतस्यास्तविष्याः तस्यबलस्यवर्ता निवारयिता
नकोप्यस्ति ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

इन्द्रब्रह्मक्रियमाणोजुपस्वयातेशविष्टनव्याअकर्म ।

वस्त्रेवभद्रासुर्कृतावसूयूरथंनधीरःस्वर्पाअतक्षम् ॥ १५ ॥ २५ ॥

इन्द्र । ब्रह्म । क्रियमाणा । जुपस्व । या । ते । शविष्ट । नव्याः ।

अकर्म । वस्त्रा इव । भद्रा । सुर्कृता । वसुधुः । रथम् । न ।

धीरः । सुधुः । अतक्षम् ॥ १५ ॥ २५ ॥

हेशविष्ट बलवत्तम शूरतमवेन्द्र ते तुभ्यं या यानि स्तोत्राणि नव्याःनूतनाः अद्यत-
नावर्यं अकर्म अकुर्म हेइन्द्र त्वं क्रियमाणा अस्माभिः क्रियमाणानि ब्रह्म ब्रह्माणि तानि
स्तोत्राणि जुपस्व सेवस्व धीरोधीमान् स्वर्पाःशोभनकर्मा वसुधुर्धनकामोर्हं वस्त्रेव वस्त्राणी-
व भद्रा भद्राणि भजनीमानि सुकृता सुष्ठुकृतानि स्तोत्राणि रथंन रथमिव अतक्षं
अकरयं स्तोत्राणमुपसंहारवद्वासाणीत्यभिप्रायेण वस्त्रनिदर्शनमुक्तं रथदृष्टान्तस्तु आगमनसा-
धनत्वप्रतिपादनाय स्तोत्राणिस्वीकृत्यमहर्धनप्रयच्छेत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपथमेपंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

कस्यवीरइतिपंचदशर्चोदशसूक्तं अत्रानुक्रमणिका—कस्यवधुर्कणंचयोप्यत्रराजास्तुतइ-
ति । वधुर्कणैः अनुकृत्याग्निष्टुप् इन्द्रोदेवता कणंचयनामराजापिकचित्तुयवे अतःसोपिदेवता
तीव्रसोमाख्येएकहेमरुत्वतीयशस्त्रेइदंसूक्तंनिविद्धानं सूत्रितंच—तीव्रसोमेनाजायकामःकस्य-
वीरइति ।

तत्रप्रथमा—

कस्यवीरःकोअपश्यदिन्द्रंसुखरथमीयमानंहरिभ्याम् ।

योरायावज्रीसुतसोममिच्छन्तदोकोगन्तापुरुहूतऊती ॥ १ ॥

कं । स्यः । वीरः । कः । अपश्यत् । इन्द्रम् । सुखदरंथम् ।
 ईयमानम् । हरिदभ्याम् । यः । राया । वज्री । सुतः सोमम् ।
 इच्छन् । तत् । ओकः । गन्ता । पुरुद्वहूतः । ऊती ॥ १ ॥

वज्री वज्रवान्पुरुद्वहूतोवहुगिराहूतोपइन्द्रः राया देयेनधनेनसहसुतसोममिच्छन् अ-
 भिपुतसोमंयजमानमपिच्छन् ऊती ऊत्यै रक्षायै तत् तस्ययजमानस्य ओकोगृहंगता प्रातो-
 भवति धीरोविक्रान्तस्यसइन्द्रःकुकुत्रविषते सुखरथं शोभनास्वद्वारोरथोपस्यससुखरथः
 सुपुखनतिलिततिभूमिपितिवासुतं तादृग्रथं सुहितं खेप्यः त्वपुनःखनतेरितिपांस्कः । हरि-
 र्या स्ववाहनाभ्यामभ्यास्याईयमानंगच्छन्तमिन्द्रंकोपश्यत् कथददशे ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

अवाचचक्षं पदमस्य सस्वरुयं निधातुरन्वापमिच्छन् ।
 अपृच्छमन्याँ उत तेम आहुरिन्द्रं नरोबुबुधाना अशेम ॥ २ ॥
 अव । चचक्षम् । पदम् । अस्य । सस्वरुः । उपम् । निधातुः ।
 अनु । आयम् । इच्छन् । अपृच्छम् । अन्यान् । उत । ते ।
 मे । आहुः । इन्द्रम् । नरः । बुबुधानाः । अशेम ॥ २ ॥

अस्येन्द्रस्य पदं स्थानं अवाचचक्षं अहमवादाक्षं कीदृशं सस्वोतिहितं उग्रमूर्ध्ना
 किंच इच्छन्मिन्द्रमन्विच्छन् अहं निधातुः स्वस्थापयितुरस्येन्द्रस्यपदमन्वायं अन्वगमं अ-
 न्यान् उत अन्यान्विदुषोपि मार्गं इन्द्रमपृच्छं पृष्टवानस्मि पृष्टास्ते मे मक्षं इन्द्रमाहुः किमाहु-
 रितिउच्यते-नरोयज्ञानानेकारोबुबुधानाः बुभुत्समानाः वयं अशेम इन्द्रं प्रापवन्तस्म यद्यपी-
 न्द्रोविषते तथापि दुर्लभश्चेदनुपगन्तव्यइति बुभुत्समानस्वभावमपृच्छन् पृष्टैश्चतुलभइत्युक्ते
 इन्द्रमात्मर्थैस्तुक्करोमपश्यदित्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया-

प्रनुवयं सुतेयाते हतानीन्द्रं ब्रवामया निनोजुजोषः ।
 वेददर्विहाञ्छुण्वचाविद्वान्वहतेयं मघवा सर्वसेनः ॥ ३ ॥

प्र । नु । वयम् । सुते । या । ते । कृतानि । इन्द्र । ब्रवांम । यानि ।
नः । जुजोषः । वेदत् । अविद्वान् । शृणवन् । च । विद्वान् ।
यहते । अयम् । मघधवा । सर्वसेनः ॥ ३ ॥

हेइन्द्र तत्त्वदीयानि यानिकृतानि कर्माणि सन्ति नु अद्यवथं स्तोतारः सुतेतोमे अभिपु-
-त्रेसति तानिकर्माणिप्रब्रधाम प्रकर्षेणवदाम तमपिनोस्मदर्थयानिकर्माणिजुजोषः असेवथाः
तानिकर्माणि अविद्वान् इतःपूर्वमजानन् जनःवेदत् जानातु शृणवच्च शृणुयाच्च यद्वा वि-
द्वान्जानन्पुरुषःशृणवच्च अजानन्तमपिजनश्चावयेच्च सर्वसेनः सर्वाभिःसेनान्निर्युक्तः मघधा-
धनवान्विद्वान्जानन् अयमिन्द्रःजानतश्चशृण्वतश्च तान्जनान् प्रतिवहते अश्वेरुसते व्य-
त्ययेनकर्तृप्रत्ययः प्रापयति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

स्थिरंमनश्चरूपेजातइन्द्रवेपीदेकोयुधयेभूर्यसश्चित् ।
अश्मानंचिच्छर्वसादिद्युतोविबिदोगवांमूर्वमुस्त्रियाणाम् ॥ ४ ॥
स्थिरम् । मनः । चरूपे । जातः । इन्द्र । वेपि । इत् । एकः ।
युधये । भूर्यसः । चित् । अश्मानम् । चित् । शर्वसा । दिद्युतः ।
वि । विदः । गवांम् । ऊर्वम् । उस्त्रियाणाम् ॥ ४ ॥

हेइन्द्र जातःउत्पन्नमात्रएवत्वं स्थिरं चलनरहितमनश्चित्चरूपे चकर्थं सर्वान् बलि-
ष्ठान् जयेयमितीदृशं तथाहेइन्द्र एकइव असहायएवत्वं युधये युद्धाय भूयसश्चित् महत्-
रान्नाशसादीनपिवेपि अवेः अगमः किंच अश्मानंचित् गवामावरकंपर्वतमपिशवसापत्नेनवि-
दियुतः व्यभिनः किंच उस्त्रियाणांक्षीरमुत्सारयन्तीनांमवाधेनूनांऊर्वसमूहंविदः अवेदयः अ-
लंभयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

परोयत्त्वंपरमआजनिष्ठाःपरावतिश्रुत्येनामविभ्रत् ।
अतश्चिदिन्द्राद्रभयन्तदेवाविश्वाअपोअजघदासपत्नीः ॥ ५ ॥ २६ ॥

परः । यत् । त्वम् । परमः आहजनिष्ठाः । पराहवर्ति । श्रुत्यम् ।
 नाम । विभत् । अतः । चित् । इन्द्रात् । अभयन्त । देवाः ।
 विश्वाः । अपः । अजयत् । दासपत्नीः ॥ ५ ॥ २६ ॥

यद्यदा हेइन्द्र परः परस्तात् उपरिष्ठात् स्थितः परमउत्कृष्टतमस्त्वं परावति दूरे श्रु-
 त्यं श्रवणीयं नामनामधेयं विभ्रत् धारयन् आजनिष्ठाः आसर्गवाद्जायथाः शेषः परोक्षकृतः अत-
 श्चित् अत आरभ्यैव देवाद्योतमानाः अग्न्यादयः इन्द्रादभयन्त विश्व्युः विश्वा अपः सर्वाण्युद-
 कानि इन्द्रः अजयत् वशीचके कीदृशाः दासपत्नीः दासोवृत्रः पतिः प्राळयिता मासामपांता-
 इति ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य मथमेर्पाङ्गि शोवर्गः ॥ २६ ॥

अथपञ्ची—

तुभ्येदेते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः ।
 अहिमोहानमप आशयानं प्रमायाभिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः ॥ ६ ॥
 तुभ्य । इत् । एते । मरुतः । सुशेवाः । अर्चन्ति । अर्कम् ।
 सुन्वन्ति । अन्धः । अहिम् । ओहानम् । अपः । आशयानम् ।
 प्र । मायाभिः । मायिनम् । सक्षत् । इन्द्रः ॥ ६ ॥

एते मरुतः महद्भवन्ति वदन्तीति मरुतस्तोतारः सुशेवाः शेवमिति सुखनामैतत् शोभनसुखाः स-
 न्तः स्तोत्रेण शोभनं सुखशुवादयन्त इत्यर्थः हेइन्द्र तुभ्येव तुभ्यमेव अर्कमर्चनीयं स्तोत्रं अर्चन्ति
 स्तुवन्ति कुर्वन्तीत्यर्थः अन्धः सोमलक्षणमन्त्रं सुन्वन्ति अभिपर्वकुर्वन्ति इन्द्रः परमैश्वर्ययुक्तः
 मायाभिः स्वकीयाभिः शक्तिभिः अहिं वृत्रं प्रसक्षत् अभ्यभवत् कीदृशं ओहानं देवान्साधमानं
 अपउदकानि आशयानं आवृत्य शयनं कुर्वन् मायिनं कपटवन्त्यिति ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

विपूमृधोजनुपादानमिन्वन्नहन्गवांमघवन्तसञ्चकानः ।
 अत्रादासस्य नमुचेः शिरोयदवर्तयो मनवेगात्तुमिच्छन् ॥ ७ ॥

वि । सु । मृधः । जनुपा । दानम् । इन्वन् । अहन् । गवा ।

मघध्वन् । समश्चकानः । अत्र । दासस्य । नमुचेः । शिरः । यत् ।

अवर्तयः । मनवे । गातुम् । इच्छन् ॥ ७ ॥

हेमघवन धनवन्निन्द्र संचकानः अस्माभिःस्तूयमानस्त्वं संपूर्वःकायतिःशब्दकर्मा
तत्स्यलङ्घ्येतिदित्त्वं दानं देवानांवाधकंवृत्रमसुरंगवावज्जेणइन्वन् प्रेरयन् हिंसन् जनुपाजन्म-
माघधः तदनुचरान् राक्षसादीन् शत्रून् सु सुष्ठु व्यहन् विजघन्थ इन्द्रस्यासुराः जन्मआरभ्य
शत्रवइत्यर्थः हेइन्द्र त्वं अत्रास्मिन्पुत्रे मनवे नमुचिनापहतगोधनायमहंगातुंसुखमिच्छन् अ-
भिलषन् नमुचेरेतन्नामकस्य दासस्य उपक्षपयितुरसुरस्यसंबन्धिशिरः शीर्षं यद्यदावर्तयः
अचूर्णयः तदाशत्रून्विजघन्थेतिपूर्वणसंचन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

युजं हि मामकंथा आदिदिन्द्रशिरोदा मस्थनमुचेर्मथायन् ।

अश्मानंचित्स्वर्यं वर्तमानं प्रचक्रियेव रोदसी मरुद्भ्यः ॥ ८ ॥

युजम् । हि । माम् । अकंथाः । आत् । इत् । इन्द्र । शिरः ।

दासस्य । नमुचेः । मथायन् । अश्मानम् । चित् । स्वर्यम् ।

वर्तमानम् । प्र । चक्रियाइव । रोदसी इति । मरुतुद्भ्यः ॥ ८ ॥

हेइन्द्र त्वं स्वर्यं स्वरेणसहितं वर्तमानं भ्रमन्तं अश्मानंचित् मेघमिवस्थितं दासस्य
उपक्षपयितुर्नमुचेरसुरस्यशिरः मथायन् चूर्णयन् आदिदनन्तरमेवमां युजं सत्वायं अकंथाहि
चक्रपेखलु तदानींमरुद्भ्यः त्वात्सहायेभ्यः रोदसी द्यावापृथिव्यौचक्रियेव चक्रेइव मास्तां उ-
पसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाभ्याहारः ॥ ८ ॥

अथनवमी-

स्त्रियो हि दास आयुधानि चक्रे किं मां करं वला अस्थसेनाः ।

अन्तर्ह्यख्यं दुभे अस्थधेने अथोपभ्रेद्युधये दस्युमिन्द्रः ॥ ९ ॥

स्त्रियः । हि । दासः । आयुधानि । चक्रे । किम् । मा । करन् ।

अवलाः । अस्थ । सेनाः । अन्तः । हि । अख्यत् । उभे इति । अस्थ ।

धेने इति । अर्थ । उप । ऐत् । युधये । दस्युम् । इन्द्रः ॥ ९ ॥

दासः उपक्षपयितानमुचिरसुरः स्त्रियः स्त्रीः आयुधानि युद्धसाधनानि च केहि कृतवानखलु
इन्द्रेण सह योजुं प्रहितवानित्यर्थः अस्यासुरस्य संबन्धिन्यः अबलाः स्त्रीरूपाः सेनाः मा मां किंकरन्
किंकुर्युरिति मन्यमान इन्द्रः तासां मध्ये अस्यासुरस्य घेने प्रीणयिष्यौ सुखे उभे द्वे स्त्रियौ अन्तरस्य-
द्धि गृह मध्ये निदधे खलु अथानंतरमिन्द्रः दस्युं न मुचिं युधये युद्धाय उपपैव उपपागच्छत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

समत्र गावो भितो न वन्ते हेह वत्सैर्वियुता यदा सन् ।

सन्ता इन्द्रो असृजदस्य शाकैर्यदा सोमास सुपुता अमन्दन् ॥ १० ॥ २७ ॥

सम् । अत्र । । गावः । अभितः । अनवन्त । इह इह । वत्सैः ।

विद्युताः । यत् । आसन् । सम् । ताः । इन्द्रः । असृजत् । अस्य ।

शाकैः । यत् । ईम् । सोमासः । सुपुताः । अमन्दन् ॥ १० ॥ २७ ॥

यदा गावः वत्सैर्वियुता आसन् वियुक्ता अभवन् अत्रास्मिन्काले अभितः सर्वतो न मु-
चिनापहता गावः इहेह इह चेह च सर्वतः समनवन्त अत्यन्तमगच्छन् यत् यदा सुपुताः बभू-
वन्नाम्नाः कृषिणाः सुपुत्राः सोमासः सोमाः ईमेन मिन्द्रं अमन्दन् अमादयन् तदा इन्द्रः शाकैः शकै-
र्मरुद्भिः सह अस्य बभूवः संवन्धीर्न मुचिनापहतास्तागाः समसृजत् वत्सैः सह समयोजयत् ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य पथमेऽसमविंशोऽवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकादशी—

यदा सोमा वृषधूता अमन्दन् अरोरवीहृषभः सादनेषु ।

पुरंदरः पपिवा इन्द्रो अस्वपुनर्गवामददात्तुस्त्रियाणाम् ॥ ११ ॥

यत् । ईम् । सोमाः । वृषधूताः । अमन्दन् । अरोरवीत् । वृषभः ।

सदनेषु । पुरन्दरः । पपिवान् । इन्द्रः । अस्व । पुनः । गवाम् ।

अददात् । त्रियाणाम् ॥ ११ ॥

यदा वृषधूताः वृषणाभिपुताः सोमाः ईमेन मिन्द्रं अमन्दन् अमादयन् तदा वृषभः कृ-
षाणां वापिनेन्द्रः सदनेषु युद्धेषु अरोरवीत् अत्यर्थशत्रुमकरोत् पुरंदरः पुरांदारयिता अस्थे-
मंसोऽपपिवान् पीडवान् इन्द्रः पुनः त्रियाणां क्षीरमुत्साविणी गवांसाः अददात् बभूवेददौ ॥ ११ ॥

अथचतुर्दशी—

औच्छत्सारात्रीपरितक्म्यायाँक्लृणंचयेराजनिरुशमानाम् ।
 अत्योनवाजीरघुरज्यमानोवभ्रुश्चत्वार्यसनत्सहस्रा ॥ १४ ॥
 औच्छत् । सा । रात्री । परितक्म्या । या । ऋणम् । चये ।
 राजनि । रुशमानाम् । अत्यः । न । वाजी । रघुः । अज्यमानः ।
 वभ्रुः । चत्वारि । असनत् । सहस्रा ॥ १४ ॥

रुशमानां रुशमानां जानानां राजनिप्रभौ ऋणंचये एतत्संज्ञके तत्समीपवयारात्रिः परित-
 क्म्या परितोगं ग्रीभवति सारात्री औच्छत् व्युष्टा अभवत् अत्यः सततगामी वाजीन अश्व इव
 रघुः शीघ्रगामी अज्यमानः घेर्यमाणः वभ्रुः एतन्नामकऋषिः चत्वारि चतुःसंख्याकानि सह-
 स्रा सहस्राणि गोरूपाणि धनानि असनत् अलभत ॥ १४ ॥

अथर्षचदशी—

चतुःसहस्रंगव्यस्यपृश्वःप्रत्यग्रभीष्मरुशमेष्वग्रे ।
 घर्मश्चित्तप्तःप्रवृजेयआसीदयस्मयस्तम्बादामविप्राः ॥ १५ ॥ २८ ॥
 चतुःसहस्रम् । गव्यस्य । पृश्वः । प्रति । अग्रभीष्म । रुशमेषु ।
 अग्रे । घर्मः । चित् । तप्तः । प्रवृजे । यः । आसीत् ।
 अयस्मयः । तम् । ऊँ इति । आदाम । विप्रः ॥ १५ ॥ २८ ॥

हेअग्रे वयं रुशमेषु एतत्संज्ञकेपुजनेषु गव्यस्य गवात्मकस्य पृश्वः पशोः पशूनां जातावे-
 कवचनं चतुःसहस्रं चत्वारिसहस्राणि प्रत्यग्रभीष्मं प्रतिगृहीतवन्तः स्म प्रवृजे प्रवृजनार्थं तप्तः
 संतप्तः शोभनवर्णो घर्मश्चित् महावीर इव अयस्मयः अयोमयः हिरण्योयः कलश आसीत् अ-
 भवत् तमुदोहनार्थं कलशं च विप्रामेधाविनो वयं रुशमेषु आदाम आदत्तवन्तः ॥ १५ ॥

॥ इविचतुर्थस्यमथमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

इन्द्रोरधायेति त्रयोदशर्षसप्तदशसंज्ञकं अवस्मूर्नामानेयऋषिः त्रिष्टुछन्दः इन्द्रोदेयता
 उग्रमयातंसंहयद्वामिति पादयोः क्रमेण कुत्तोशनसौ विकल्पेन देवता इन्द्राकुत्सावहमानेत्यस्या-

इन्द्रःकुत्सथ तथाचानुक्रान्तं-इन्द्रोरथायसप्तोनावस्युरुग्रमितिकौत्सपौशनसौवापादौपरैन्द्रा-
कौत्सीति । विनियोगलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा-

इन्द्रोरथायप्रवतरुणोत्तियमध्यस्थान्मघवावाजयन्तम् ।
यूथेवपश्वोव्युनोतिगोपाअरिष्टोयातिप्रथमःसिपासन् ॥ १ ॥
इन्द्रः । रथाय । प्रवतम् । रुणोत्ति । यम् । अधिऽअस्थात् ।
मघऽवा । वाजऽयन्तम् । यूथाऽईव । पश्वः । वि । उनोत्ति ।
गोपाः । अरिष्टः । याति । प्रथमः । सिपासन् ॥ १ ॥

मघवा धनवानिन्द्रः वाजयन्तमन्मिच्छन्तं यं रथं अध्यक्षस्थादधितिष्ठति तस्मैरथाय
प्रवतं प्रवणमार्जिरुणोति करोति अपिच गोपाः गोपातः पश्वोयूथेव पशोःपशूनांयूथानिय-
थाव्युनोतिप्रेरयति तथा शत्रुसेन्यानिप्रेरयति अरिष्टः शत्रुभिःस्वयमार्हिसितः प्रथमोदेवानां
मुख्यः इन्द्रः सिपासन् शत्रुघनानीच्छन् याति गच्छति ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

आमद्रवहरिवोमाविवेनःपिशङ्गरातेअभिर्नःसचस्व ।
नृह्रित्वदिन्द्रवस्योअन्यदस्त्यमेनांश्चिज्जनिवतश्चकर्थ ॥ २ ॥
आ । प्र । द्रव । हरिऽवः । मा । वि । वेनः । पिशङ्गराते ।
अभि । नः । सचस्व । नृहि । त्वत् । इन्द्र । वस्यः । अन्यत् ।
अस्ति । अमेनान् । चित् । जनिऽवः । चकर्थ ॥ २ ॥

हेहरिवः हरिवन्निन्द्र त्वं आ अस्मानभिमुखं प्रद्रव प्रकर्षेणगच्छ किन्तु माविवे-
नः वेनतिःकान्तिकर्मा अस्माद्युविगतकामोमाभूः किंच हेपिशङ्गराते बहुरूपधनेन्द्र नोस्मा-
नभिसचस्व अभिसेवस्व अपिच हेइन्द्र वस्योवसीयः श्रेयस्करं त्वत् त्वत्तः अन्यन्नस-
स्ति अन्यद्गुज्जावनास्ति अमेनांश्चिद् मेनाशब्दःस्त्रीवाची अपमत्तस्त्रीकांश्चिद् जनिवतः
जायावतश्चकर्थं करोषि ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उद्यत्सहःसहस्रआर्जनिष्टदेदिष्टइन्द्रइन्द्रियाणिविश्वा ।

प्राचोदयत्सुदुधावमेअन्तर्विज्योतिपासंववृत्वत्तमोवः ॥ ३ ॥

उत् । यत् । सहः । सहस्रः । आ । अर्जनिष्ट । देदिष्टे । इन्द्रः ।

इन्द्रियाणि । विश्वा । प्र । अचोदयत् । सुदुधाः । वमे । अन्तः ।

वि । ज्योतिपा । समववृत्वत् । तमः । अवर्तित्यवः ॥ ३ ॥

यद्यदा सहः सूर्यसंबन्धितेजः सहस्रःउपःसंबन्धिनस्तेजसःउदाजनिष्ट उपरिष्ठात्पादु-
बन्धुव तदाइन्द्रः विश्वा विश्वानि सर्वाणि इन्द्रियाणिधनानि इन्द्रियमितिधननामैतत्
देदिष्टे यजमानेभ्योदिशति वमे निवारकेपर्वते अन्तर्मध्येवलेननिरुद्धाः सुदुधाः सुदुदोग्धी-
-गाः प्राचोदयत् प्रेरयत् ज्योतिपातेजसासंववृत्वत् संवरणशीलंतमः विवः निवारितवान् ॥३॥

अथचतुर्थी—

अनवस्तेरथमश्वायतक्षन्त्वष्टावज्जंपुरुहूतद्युमन्तम् ।

ब्रह्माणइन्द्रमहयन्तोअर्केरवर्धयन्अहयेहन्तवाउ ॥ ४ ॥

अनवः । ते । रथम् । अश्वाय । तक्षन् । त्वष्टा । वज्जम् । पुरुहूतम् ।

द्युमन्तम् । ब्रह्माणः । इन्द्रम् । महयन्तः । अर्केः । अवर्धयन् ।

अहये । हन्तवै । ऊँ इति ॥ ४ ॥

हेपुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र तेत्वदीयंरथं अश्वाय अश्वार्थासंयोगार्हंअनवःमनवोमनुष्या-
ऋभवः तक्षन्तक्षन्कुर्वन् त्वष्टाचत्वदीयंवज्जं द्युमन्तंदिशिमन्तमकरोत् उ अपिच महयन्तः
इन्द्रंपूजयन्तोब्रह्माणोद्विरसः परिवृढामरुतोवा अहये अहिंवृत्रंहन्तवै हन्तुं अर्केःस्तोत्रैरवर्धयन्
वर्धितवन्तः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

वृष्णेयत्तेवृषणोअर्कमर्चानिन्द्रग्रावाणोअदितिःसृजोपाः ।

अनुश्वानोपेपवयोऽथाइन्द्रेपिताअभ्यवर्तन्तदस्पृन् ॥ ५ ॥ २९ ॥

वृणो । यत् । ते । वृषणः । अर्कम् । अर्चान् । इन्द्र । मावाणः ।
अदितिः । सृजोपाः । अनश्वासः । ये । पवयः । अरथाः ।
इन्द्रेऽपिताः । अभि । अवर्तन्त । दस्यून् ॥ ५ ॥ २९ ॥

हेइन्द्र यद्यदा वृषणः सेचनसमर्थामरुतः वृणो कामानां वर्धिते तुभ्यं अर्कं स्तोत्रं अर्चान् स्तुवन्नकुर्वन्नित्यर्थः तदा अदितिः अदीनाः वचनव्यत्ययः ग्रावाणो अभिपवणपापाणाः सजोपाः संगदाबभूवुरितिशेषः अनश्वासः अश्ववर्जिताः अरथाः रथहीनाः इन्द्रेऽपिताः इन्द्रेणप्रेषिताः पवयः पवमाना गच्छन्तोपेमरुतः दस्यून् शत्रून् अभ्यवर्तन्त अभिभूतामकुर्वन्तोवर्तन्ते स्म तेमरुतः अर्चानितिसंबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्त्यप्रथमेएकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथपठि—

प्रतेपूर्वाणि करणानि वोचं प्रनूतनामघवन्त्या चकर्थ ।
शक्तीवोयद्भिभरा रोदसी उभे जयन् अपो मनवे दानुचित्राः ॥ ६ ॥
प्र । ते । पूर्वाणि । करणानि । वोचम् । प्र । नूतना । मघवन् ।
या । चकर्थ । शक्तिवः । यत् । विभराः । रोदसी इति ।
उभे इति । जयन् । अपः । मनवे । दानुचित्राः ॥ ६ ॥

हेइन्द्र तेत्तदीयानि पूर्वाणि पुरातनानि करणानि कर्माणि प्रवोचं अहंप्रकर्षेणप्रवीमि नूतना नूतनानि नवानिकर्माणिप्रवोचं प्रब्रवीमि हेमघवन्धनवन्निन्द्र या यानिकर्माणिचकर्थ छतवानसि तानिप्रवोचमिति संबन्धः हेशकीवः शक्तिमन् शक्तिवज्रैर्कर्मघातद्वन्निन्द्र यत् यस्त्वं उभेरोदसी द्यावापृथिव्यौ जयन् वशीकुर्वन् अपः उदकानि मनवेमनुष्याय विभराः विविच्यभिभर्षि कीदृशीः दानुचित्राः चित्रदानाः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

तदिच्छुते करणंदस्मविप्राहिंयद्भ्रजो अत्रामिमिथाः ।
शुष्णस्यचित्पारिमाया अंगृग्णाः प्रपित्वंयन्नपदस्यूरसेधः ॥ ७ ॥

तत् । इत् । नु । ते । करणम् । दस्म् । विप्र । अहिम् । यत् ।
 मन् । ओजः । अत्र । अमिमीथाः । शुष्णस्य । चित् । परि । मायाः ।
 अगृष्णाः । प्रक्षित्वम् । यन् । अप । दस्यून् । असेधः ॥ ७ ॥

हेदस्म दर्शनीयविप्र मेधाविजिन्द्र त्वं अत्रास्मिन्लोके अहिंवृषमसुरंमन् हिंसन्
 यदोजोपदलंअमिमीथाः प्रकाशितवानसि तदिन्नु वत्खलु ते त्वदीयंकरणंकर्मविद्यते अ-
 पिच शुष्णस्यचित् एतन्नामकस्याप्यसुरस्यसंबंधिनीमायाः युवतीःपर्यगृष्णाः परिगृहीत-
 वानसि हेइन्द्र त्वंप्रपित्वं संग्रामं समीपंवायन् मामुवन् दस्यून् असुरान् अपासेधः अपवा-
 धथाः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वमपोयदवेतुर्वशायांरमयःसुदुघाःपारइन्द्र ।
 उग्रमयातुमवहोहकुत्संसंहयद्वांमृशनारन्तदेवाः ॥ ८ ॥

त्वम् । अपः । यदवे । तुर्वशांय । अरमयः । सुदुघाः । पारः ।
 इन्द्र । उग्रम् । अयातम् । अवहः । ह । कुत्सम् । सम् । ह । यत् ।
 वाम् । उशना । अरन्त । देवाः ॥ ८ ॥

हेइन्द्र त्वं पारे नदीनांतीरे मवृद्धइतिशेषः सुदुघाः ओपधिवनस्पतीन् सुदुदुहतीः
 अपजदकानियदवे यदुनामफायरासे तुर्वशाय एतन्नामफायरासेच अरमयः रमितवानसि हे
 इन्द्र युवां त्वं कुत्सध्वेतिशेषः उग्रं अदूर्णं शुष्णं अयार्त्वं अगच्छत्वं तदन्तरं त्वं शुष्णंहत्वा
 कुत्समवहोह स्वगृहंमापितवानसिसत्तु यपदा वां युवां इन्द्राकुत्सौउशनाभागैवौ देवाश्च सम-
 रन्तह संगेजिरेत्तु ॥ ८ ॥

अथनवमी—

इन्द्राकुत्सावहंभानारथेनावामत्याअपिक्वर्णेवहन्तु ।
 निष्पीमद्भ्योधर्मथोनिष्पधस्थान्मघोनोहृदोर्वरथुस्तमांसि ॥ ९ ॥

इन्द्राकुत्सा । वहमाना । रथेन । आ । वाम् । अत्याः । अपि ।
कर्णे । वहन्तु । निः । सीम् । अतःभ्यः । धर्मथः । निः ।
सधस्थ्यात् । मघोनः । हृदः । वरथः । तमांसि ॥ ९ ॥

हेइन्द्राकुत्सा इन्द्राकुत्सी रथेनवहमानावहमानौ उत्समानौ वां युवां अत्याःअश्व्याः कर्णेपि
स्तोत्राणिरुजोतिरुरोतीतिकर्णःस्तोत्रा यजमानोवा तत्समीपेअपीतियावत् आवहन्तु आस-
मन्ताद्वाहकाभवन्तु युवामपि अज्योप्सुप्रविष्टंसीमेनंशुष्णासुरनिर्धमथः अमाधेथां सीमिति
शुष्णासुरोवुद्धिस्थ.पराश्रयने सधस्थात् स्वकीयावस्थानात् निरवाधेथाम् मघोनोमघवतो-
हृदिष्मद्योजमानस्यहृदोहृदयात्तमांस्यज्ञानरूपाणि पापानि वरधोनिवारयथः ॥ ९ ॥

अधदशमी-

वातस्ययुक्तान्सुपुजंश्चिदश्वान्कविश्चिदेपोअजगन्नवस्युः ।
विश्वेतेअत्रमरुतःसखायदन्द्रब्रह्माणिताविपीमवर्धन् ॥ १० ॥ ३० ॥

वातस्य । युक्तान् । सुपुजं । चित् । अश्वान् । कविः । चित् ।
एषः । अजगन् । अवस्युः । विश्वे । ते । अत्र । मरुतः । सखायः ।
इन्द्र । ब्रह्माणि । तविपीम् । अवर्धन् ॥ १० ॥ ३० ॥

कविश्चित्पातोपि अस्युरेतन्नामकण्ठमंत्रद्रष्टावा तस्यवायोरेमेनयुक्तान् संयुक्तान्
सुपुजश्चिद् सुपुजोऽजनीयानश्वान् अजगन् प्रामोत् अवस्योः सखायः विश्वेसर्वेमरुतोयहवः
स्तोतारः हेइन्द्र अत्रास्मिन्लोके तेन्यदीयां तविपीं बलं ब्रह्माणि ब्रह्मभिःस्तोत्रैः अवर्ध-
नवर्धयन् ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेविरोधार्गः ॥ ३० ॥

अथेकादशी-

सूरश्चिद्रथंपरितक्म्यायांपूर्ध्वकरदुपरंजुजुवांसम् ।
भरंश्चक्रमेतशःसरिणातिपुरोदधत्तनिप्यनिकर्तुनः ॥ ११ ॥

सूरः । चित् । रथम् । परितक्म्यायाम् । पूर्वम् । कुरत् । उपरम् ।
 जूजुष्वांसम् । भरत् । चक्रम् । एतशः । सम् । रिणाति । पुरः ।
 दधत् । सनिष्यति । कर्तुम् । नुः ॥ ११ ॥

इन्द्रः परितक्म्यायां संग्राहेपरितोगच्छन्त्यस्यांभयइतिपरितक्म्या संग्रामः तस्मिन्ऽत-
 शाख्येनऋषिणासहयोद्धः सूरश्चिद्व सूर्यस्यापिसंनन्विनं जूजुष्वांसं वेगेनगच्छन्तं रथं उपरं
 उपरतव्यापारेपूर्वकरत् पुराकरोत् एतशःएतशाय विभक्तियत्ययः इन्द्रः पूर्वद्विवक्त्रस्यरथस्य
 एकंचक्रंभरत् अहरत् सइन्द्रः तेनचक्रेणामुरान्तंरिणाति हिनस्ति अपिच पुरोदधत् अस्मा-
 नपुरस्कुर्वन्मनोस्मदीयंकर्तुंयज्ञंसनिष्यति संभजतु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

आयंजनाअभिचक्षेजगामेन्द्रःसखायंसुतसौममिच्छन् ।
 वदन्प्रावाववेदिंभ्रियातेयस्यर्जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ॥ १२ ॥
 आ । अयम् । जनाः । अभिचक्षे । जगाम् । इन्द्रः । सखायम् ।
 सुतसौमम् । इच्छन् । वदन् । प्रावा । वेदिम् । भ्रियाते । यस्य ।
 जीरम् । अध्वर्यवः । चरन्ति ॥ १२ ॥

हेजनाः अभिचक्षे युष्मानभिद्रुमयमिन्द्रःसखायंस्वोतारंसुतसौमं अभिपुतसौमंयज-
 मानं इच्छन्भिलषन् आजगामगच्छति अध्वर्यवः यस्यग्राव्याः श्रीरक्षेपणमिरणंचरन्तिकुर्व-
 न्तिप्रावा सोमाभिपवपापाणः वदन् शब्दकुर्वन् वेदिं अबभ्रियाते अभिहिते ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

येचाकनन्तचाकनन्तनूतेमर्ताअमृतमोतेअंहआरन् ।
 वावन्धिज्यूरुततेपुधेह्योजोजनेपुयेपुतेस्याम ॥ १३ ॥ ३१ ॥
 ये । चाकनन्त । चाकनन्त । नु । ते । मर्ताः । अमृतम् । मो इति ।
 ते । अंहः । आ । अरन् । वन्धि । यज्यूर्नु । उत । तेपु ।
 धेहि । ओजः । जनेपु । येपु । ते । स्याम ॥ १३ ॥ ३१ ॥

हेइन्द्र धनार्थमेजनाः त्वांचाकनन्त अकामयन्त पुनश्च ते नु क्षिप्रमेवत्वां चाकनन्त हे-
अमृत अमरणशीलेन्द्र मर्ताः मरणधर्माणस्तेजनाः अंहोनर्थं मोआरन् मागमन् माउइतिनि-
पातसमुदायोभेत्येकनिपातार्थवर्तते उतापिच यज्यून् यजमानान् ववन्धि संभजस्व येपुजनेपु
येषांजनानांमध्ये दयंस्तोतारः तेवदीयाःस्याम भवाम हेइन्द्र त्वेतेपुजनेपु ओजोबलंघेहि॥१३॥

॥ इतिचतुर्थस्यप्रथमेऽष्टकत्रिंशोऽर्गः ॥ ३१ ॥

अदर्दरुत्समितद्वादशर्चमष्टादशंसृक्तं गातुर्नामात्रेयऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः इन्द्रोदेवता तथा-
चानुक्रान्तं—अदर्दद्वादशागातुरिति । गवोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

अदर्दरुत्समसृजोवित्वानित्वमर्णवान्बद्धधानाँअरम्णाः ।

महान्तमिन्द्रपर्वतंविषहःसृजोविधाराअर्वदानवंहन् ॥ १ ॥

अदर्दः । उत्संम् । असृजः । वि । र्वानि । त्वम् । अर्णवान् ।

बद्धधानान् । अरम्णाः । महान्तम् । इन्द्र । पर्वतम् । वि । यत् ।

वारितिषः । सृजः । वि । धाराः । अर्व । दानवम् । हन्तिहन् ॥ १ ॥

हेइन्द्र त्वं उत्सं उत्स्यंदमानंमेघं अदर्दः विदारितवानसि तदनंतरं त्वानि मेघस्थोदका-
नांनिर्गमनद्वाराणि व्यसृजः विशेषेणसृष्टवानसि किंच बद्धधानान् बाध्यमानान् अर्णवान्
उदकवतोमेघान् अरम्णाः विरार्ययसि क्षारयसीत्यर्थः अत्ररम्णातिविसर्जनकर्मा हेइन्द्र यत्
यत्त्वं यदिदिलिङ्गव्यत्ययः महान्तंमभूतंपर्वतंमेघं विषः विवृतवानसि धाराः अपांसिसृजः
विसृष्टवानसि अपिच दानवं दनोःपुत्रं वृत्रमसुरं यद्वा उदकस्यदातारंमेघंवा अवहन् अभि-
हृतवानसि अत्रनिरुक्तम्—अदृष्ट्वाउत्समुत्सजत्सदनाद्वोत्स्यंदनाद्वोनचेर्वास्याअसृजोस्यत्त्वानित्व-
मर्णवानर्णंस्वतएतानित्यादि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वमुत्साँऋतुभिर्वद्धधानाँअरंहउधःपर्वतस्यवज्जिन् ।

अहिंचिदुग्रप्रभुतंशयानंजघन्वाँइन्द्रतविषीमघत्थाः ॥ २ ॥

त्वम् । उत्सान् । ऋतुभिः । बद्धधानान् । अरंहः । ऊर्धः ।
 पर्वतस्य । वज्रिन् । अहिम् । चित् । उय । प्रद्युतम् । शयानम् ।
 जघन्वान् । इन्द्र । तर्विपीम् । अधत्याः ॥ २ ॥

हेवज्रिन् वज्रवज्रिन्द्र त्वं ऋतुभिः ऋतुपुष्टिकालेषु बद्धधानान् प्रतिबध्यमानान्
 उत्सान् मेघान् प्रतिबन्धनादमोचयइतिशेषः अपिच पर्वतस्यमेघस्यसंबन्धि ऊर्धोबलं अरंहः
 अगमयः हेउग्र उदूर्णबलेन्द्र प्रयुतमुद्युक्तं शयानं जलेशयनं कुर्वन्तं अहिं चिद्ब्रह्मचजघन्वान्
 हतवानसि हेइन्द्र त्वं तर्विपीबलं अधत्याः आधारयः बृहवधानं तरंन्द्रोदोकेमल्ल्यातोभ-
 वतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथरुषीया—

त्यस्यचिन्महतोनिर्मृगस्यवधर्जघानतर्विपीभिरिन्द्रः ।
 यएकइदप्रतिर्मन्यमानआदस्मादन्योअजनिष्टतव्यान् ॥ ३ ॥
 त्यस्य । चित् । महतः । निः । मृगस्य । वधः । जघान् ।
 तर्विपीभिः । इन्द्रः । यः । एकः । इत् । अप्रतिः । मन्यमानः ।
 आत् । अस्मात् । अन्यः । अजनिष्ट । तव्यान् ॥ ३ ॥

निर्जघानायुधंशक्रोवृत्रेणक्षिमोजसा ॥ वृत्रस्यगात्रादन्योन्यःपादुभूतोमहासुरः ॥ १ ॥
 वृत्रंपूर्वंनिहत्येन्द्रोद्वितीयंशृण्णसंज्ञकं ॥ पुनर्जघानेन्द्रइतिपराभिःकीर्तयत्पृथिरिति ॥ २ ॥
 इन्द्रोमहतःप्रभूतस्यभृगस्यभृगवच्छीघ्रगामिनःत्यस्यचिद तस्यवृत्रस्यसंबन्धि वधशायुधं-
 तर्विपीभिः स्वकीयैर्बलेर्निर्जघान निःशेषेणावधीत् एकइव असहायएव अप्रतिः प्रतिद्वंद्विरहितः
 मन्यमानाः आत्मानंयोस्तीतिशेषः आत् तदानींअस्माववृत्राव तव्यान् प्रवृद्धतरोन्योसुरः
 अजनिष्ट प्रादुरभूत् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

त्पंचिदेपांस्रधयामदन्तंमिहोनपातंसुवृधंतमोगाम् ।
 ह्यप्रमर्मादानवस्यभामंवज्रेणवज्रीनिर्जघानशुष्णम् ॥ ४ ॥

त्यम् । चित् । एषाम् । स्वधर्या । मदन्तम् । मिहः । नपातम् ।

सुदृढधम् । तमःऽगाम् । वृषप्रभर्मा । दानवस्य । भामम् ।

वज्रेण । वज्री । नि । जघान् । शुष्णम् ॥ ४ ॥

एषांप्राणिनां स्वधयात्नेन मदन्तं मोदमानं सर्वप्राणिनामन्त्रं स्वयमेवभुञ्जानं मिहः
सेचनसमर्थस्यमेघस्य नपातं पातारंरक्षितारं अन्ननपाच्छब्दःपातरिववर्तते प्राणोदैतनूनपात्सहि-
सन्वःपातीतिग्राहणम् । सुवृधंप्रवृद्धं तयोगांतमोन्धकारंगच्छन्तं त्यंचित् तंचवृत्रंनिजघानेतिशेषः
वृषप्रभर्मा वर्षणशीलस्ममेघस्यप्रहर्ता वज्रीवज्रवानिन्द्रः वज्रेणस्वकीयिनायुधेन दानवस्य दनु-
जस्यभामं अन्नक्रोधवाचिभामशब्देनक्रोधादुत्पन्नःशुष्णामसुरोल्लस्यते तंशुष्णमसुरंनिजघान
हतवान् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

त्यंचिदस्य क्रतुभिर्निपत्तममर्मणोविददिदस्यमर्म ।

यदींसुक्षत्रप्रभृतामदस्ययुयुत्सन्तंतर्मसिहर्म्येधाः ॥ ५ ॥

त्यम् । चित् । अस्य । क्रतुभिः । निपत्तम् । अमर्मणः ।

विदत् । इत् । अस्य । मर्म । यत् । ईम् । सुक्षत्रम् । प्रभृता ।

मदस्य । युयुत्सन्तम् । तर्मसि । हर्म्ये । धाः ॥ ५ ॥

अमर्मणोमर्महीनमात्मानंमन्यमानस्यास्यवृत्रस्यनिपत्तं निपण्णं त्यंचिद् त्यद् तदेव
लिंगव्यत्ययः मर्म प्राणस्थानं यत्रस्थानेविद्धोन्नियते तन्मर्मेत्युच्यते अस्यवृत्रस्य क्रतुभिः
प्रज्ञानैः हेइन्द्र त्वंविददिव अज्ञासीरेव यद्यदा हेसुक्षत्र सुचलेन्द्र त्वं मदस्यमादकस्यसोम-
स्यप्रभृता प्रभृतौ संभरणेसति युयुत्सन्तं योद्धुमिच्छन्तं ईमेनंवृत्रं हर्म्ये हारके तमसि धाः
न्यदधाः वृत्रः इन्द्रस्पृजयात्तमसिप्राविशदित्यर्थः ॥ ५ ॥

अथपठो—

त्पंचिदित्थाकैत्पयंशयानमसूर्येतमसिवावृधानम् ।

तंचिन्मन्दानोरुपमः सुतस्योच्चैरिन्द्रोऽपगूर्याजघान ॥ ६ ॥ ३२ ॥

त्यम् । चित् । इत्या । कत्पयम् । शयानम् । असूर्ये । तमसि ।

वृधानम् । तम् । चित् । मन्दानः । रुपमः । सुतस्य । उच्चैः ।

इन्द्रः । अपगूर्य । जघान् ॥ ६ ॥ ३२ ॥

सुतस्याभिपुतेनसोमेनमंदानोपोदमानः वृपमः कामानां वपितेन्द्रः उच्चैरुर्ध्वं अपगूर्यं व-
ज्रमुद्यम्य तंचित् तमेववृधंजघानावधीत् कीदृशं इत्यामुन्नान्तरिक्षलोके कत्पयं कासुखकरं प-
योपस्मत्तं शयानं अप्सुशयानं कुर्वन्तं असूर्यं सूर्यरहितं तमस्यन्धकारे वृधानं वर्धमानं तं
चिदिति पुनर्वचनं पूरणार्थम् ॥ ६ ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे द्वाविंशो वर्गः ॥ ३२ ॥

अथ सप्तमी—

उद्यदिन्द्रो महते दानवायुवधर्यमिष्टसहोऽप्रतीतम् ।

यदीवज्रस्य प्रभृतौ ददाम विश्वस्य जन्तोर्धमंचकार ॥ ७ ॥

उत् । यत् । इन्द्रः । महते । दानवाय । वधः । यमिष्ट । सहः ।

अप्रतीदत्तम् । यत् । ईम् । वज्रस्य । प्रभृतौ । ददाम ।

विश्वस्य । जन्तोः । अधमम् । चकार ॥ ७ ॥

यद्यदा इन्द्रः महते प्रभूतामदानवाय वृत्रासुराय सहः शत्रूणां भिभविष्यति अप्रतीतं के-
नाप्यप्रतिगतं वधो यज्जं उद्यमिष्ट उद्यमच्छत् यद्यदा वज्रस्य प्रभृतौ महवौ महरणे सति ह्यमहो-
र्भइति भूतं ईमेनं वृषं ददाम अर्हि सीत् तदा विश्वस्य सर्वस्य जन्तोः प्राणिनः अधमं नीचंचका-
रं अकरोत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्यंचिदणीमधुपंशयानमसिन्ववृत्रंमह्याददुग्रः ।

अपादमत्रमहतावधेननिदुर्योणअरुणद्वृधवाचम् ॥ ८ ॥

त्यम् । चित् । अणीम् । मधुपम् । शयानम् । असिन्वम् । वृत्रम् ।

महि । आदत् । उग्रः । अपादम् । अत्रम् । महता । वधेन । नि ।

दुर्योणे । अरुणक् । द्वृधवाचम् ॥ ८ ॥

उग्रः उदूर्णबलः इन्द्रोमहि महान्तं त्यंचित् तमेववृत्रं आददाददौ प्रत्यग्रहीत् की-
दृशं भर्णं गन्तारं जलमेधेवा आवृत्यशयानं शयनं कुर्वन्तं स्थितयन्तमित्यर्थः मधुपं म-
धुर्नोभसःपातारं पालयितारं असिन्वंसपत्नानामवक्षेत्तारं अस्पतेरिदंरूपं वृत्रं वृण्वन्तं स-
र्वमप्याच्छादयन्तं सङ्मानलोकानवृणोषदिमानलोकानवृणोत्तद्वृत्रस्त्ववृत्रत्वमितिहितैत्तिरीपकं ।
तदनंतरमिन्द्रः दुर्योणि संग्राभे महताप्रभूतेनवधेन बज्रेण अपादं पादरहितं अत्रममात्रं
परिमाणरहितं द्वृधवाचं हिंसितवाग्निन्द्रियं जृम्भाभिभूतमित्यर्थः वृत्रंन्यवृणक् नितरामहिं-
सीत् तस्माज्जंजयमानात् अमीषोमौ निरक्रामवां प्राणापानौवाएनंतदुग्निहावामितिहितैत्ति-
रीयकम् ॥ ८ ॥

अथनवमी—

कोअस्यशुष्मंतर्विपीविरातएकोधनाभरतेअप्रतीतः ।

इमेचिदस्यज्वर्यसोनुदेवीइन्द्रस्यौजसोभियसांजिह्वाने ॥ ९ ॥

कः । अस्य । शुष्मम् । तर्विपीम् । वराते । एकः । धना । भरते ।

अप्रतिदत्तः । इमे इति । चित् । अस्य । ज्वर्यसः । नु । देवी इति ।

इन्द्रस्य । ओजसः । भियसां । जिह्वाने इति ॥ ९ ॥

अस्येन्द्रस्यसंबन्धिर्नीशुष्मशोषणीवविर्षावलं कोवराते निवारयेत् शुष्मशब्दस्यस्त्री-
लिंगविशेषणत्वेपि नियतलिंगत्वात्पुंसिपुल्लिङ्गत्वमेव अपतीतः केनाप्यप्रतिगतइन्द्रः एकोऽसहा-
यएव धना धनानि शत्रूणांवसूनि भरते विभार्तिं हरतेवा देवी देव्यौ द्योतमाने इमेचिद
एतेएवद्यावापृथिव्यौ जगत्सोवेगवतोस्येन्द्रस्यसंबन्धिनः ओजसोबलादुद्भूतेनभियसाभयेन
नुक्षिपं जिहाते गच्छतः चलतइत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथदशमी-

न्यस्मैदेवीस्वार्धितिर्जिहीतुइन्द्रायगातुरुशतीवयेमे ।

संपदोजोयुवतेविश्वमाभिरनुस्वधात्रैक्षितर्योनमन्त ॥ १० ॥

नि । अस्मै । देवी । स्वार्धितिः । जिहीते । इन्द्राय । गातुः ।

उशतीइदं । येमे । सम् । यत् । ओजः । युवते । विश्वम् । आभिः ।

अनु । स्वधात्रै । क्षितर्यः । नमन्त ॥ १० ॥

स्वार्धितिः स्वधृतिः स्वेनधृतादेवीद्योतमानाद्यौः अस्माइन्द्रापनिजिहीते नीचस्वेनया-
ति गातुर्भूमिः उशतीव कामयमानायोपिदिव इन्द्राय येमे आत्मानंनियच्छती यद्येष्ट-
मात्मानंविनियोक्तुंयोग्याभवतीत्यर्थः यद्येन्द्रः विश्वंसमस्तं ओजोबलं आभिः मजाभिः
संपुवते संपोजयति इन्द्रःस्वकीयंबलं सर्वांसुमजासुनिहितवानित्यर्थः अनुआनुकूल्येनव-
रमानाःक्षितयोमनुष्मः क्षितयइतिमनुष्मनामैतत् स्वधात्रेवष्टवतइन्द्राय नमन्त सजमन्ति
महीभवन्ति ॥ १० ॥

अथेकादशी-

एकंनुत्वासत्पतिंपाश्वजन्त्यंजातंशृणोमियशसंजनेषु ।

तमेजगृभ्रआशसोनविष्टंदोपावस्तोर्हवमानासुइन्द्रम् ॥ ११ ॥

एकम् । नु । त्वा । सत्सर्पतिम् । पांचजन्मम् । जातम् । शृणोमि ।
यशसम् । जनेषु । तम् । मे । जगृभे । आशसः । नविष्ठम् ।
दोषा । वस्तोः । हवमानासः । इन्द्रम् ॥ ११ ॥

हेइन्द्र त्वा त्वां एकं मुख्यमेव जनेषु सर्वेषु मनुष्येषु मध्ये अहं मंत्रदद्याशृणोमि
ऋषिमुख्येभ्यः क्रीदशं सत्पतिं सत्तांपालकं पांचजन्मं पंचजनेभ्यो मनुष्येभ्यो हितं जात-
मुत्पन्नं यशसं यशोयुक्तं दोषा क्षपायां वस्तोर्वासरेच वहमानासः स्तुवन्तः आशसः
कामानांशंसमानाः मे मदीयाः भजाः नविष्ठं अतिशयेन स्तुत्यं तमिन्द्रं जगृभे गृह्णन्तु
स्वीकुरुन्तु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

एवाहित्वामृतुथायातयन्तं मघाविप्रेभ्यो ददत्तं शृणोमि ।
किंते ब्रह्माणो गृह्णते सरवायो येत्यायानि दधुः काममिन्द्र ॥ १२ ॥ ३३ ॥

एव । हि । त्वाम् । ऋतुऽथा । यातयन्तम् । मघा । विप्रेभ्यः ।
ददत्तम् । शृणोमि । किम् । ते । ब्रह्माणः । गृह्णते । सरवायः । ये ।
त्वाऽथा । निऽदधुः । कामम् । इन्द्र ॥ १२ ॥ ३३ ॥

एव एवमुक्तेन प्रकारेण हि ऋतुथा काले काले यातयन्तं जन्तुनोपेरयन्तं हेइन्द्र त्वां विप्रे-
भ्यः स्तोतृभ्यः मघा मघानि धनानि ददत्तं यच्छन्तं शृणोमि निशामयामि एतन्मृषैव मति-
भाति हेइन्द्र त्वामा त्वमि येस्तोतारः कामं स्वकीयाभिलाषं निदधुः न्यक्षिपन् ब्रह्माणो गृह्णन्तः
स्त्वदीयाः सत्तायाः स्तोतारः किं गृह्णते त्वचः किं गृह्णन्ते ऋषिः स्वकीयाभिलाषमातिविलंबना-
देवमुक्तवानित्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति चतुर्थस्य प्रथमे त्रयसिंशो वर्गः ॥ ३३ ॥

॥ इति पंचमेमंडले द्वितीयो नुवाकः ॥ २ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तन्मोहो दैनवित्वायन् । पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यावीथं महेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपाठसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे षड्वसंहिताभाष्ये चतुर्थाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्पतिः२सितवेदायोपेदेभ्योस्विठंजगत् । निर्ममेतमहंवन्देविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 चतुर्थेप्रथमाध्यायंव्याख्यायव्याकृतिक्रमः । सुधीःश्रीसायणाचार्योद्वितीयंव्याचिकीर्षति॥२॥
 तत्रात्रे.पंचमेमंडलेतृतीयेनुवाकेद्वादशसूक्तानि तत्रमहिमहइतिदशचंपथमंसूक्तं मजाप-
 त्तिनुत्र.संवरणऋषिः विष्टुप्लन्दः इन्द्रोदेयता तथाचानुक्तान्तं—महिदशमाजापत्यःसंवरणइति ।
 विनियोगोलैगिकः ।

तत्रप्रथमा—

ॐ महिमहेतवसेदीध्येनृनिन्द्रायेत्यातवसेअतंव्यान् ।
 योअस्मैसुमतिंवाजंसातौस्तुतोजनेंसमर्प्यचिकेत ॥ १ ॥
 महि । महे । तवसे । दीध्ये । नृन् । इन्द्राय । इत्या । तवसे ।
 अतंव्यान् । यः । अस्मै । सुमतिम् । वाजंसतातौ । स्तुतः ।
 जने । समर्प्यः । चिकेत ॥ १ ॥

अहंसंवरणःअतंव्यान्, अत्यन्तमिवदुर्बलःतन् महि महत् प्रभूतंस्तोत्रं महे महते तवसे
 यलवत्तद्वायेत्या इत्थंवक्ष्यमाणप्रकारेणद्वीध्ये दीपयामि प्रकाशयामि किमर्थं नृष पृष्ठच-
 र्थेद्वितीया मनुष्याणामस्मदीयानांतवसेवलाय यद्वा नूनस्मद्विरोधिनामभिभवामेतिशेषः तद-
 र्थंतवसेस्मद्वलाय इन्द्रोस्मेजने जनायसंवरणाय वाजसातौ संग्रामे वाजस्याजस्मवालाभेनि-
 मित्तैस्तविस्तुतःतन् सुमति समर्थः मर्त्यैःस्तोतृभिःसहितः यद्वा सहघ्नियमाणैर्युध्यमानैर्मरुदा-
 दिभिः अथवा समराईः चिकेत जानाति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सत्त्वंनइन्द्रधियसानोअर्केर्हरिणांरूपन्योक्कमश्रेः ।
 याइत्थामववन्नजुजोपंवसोअभिप्रार्थ.संक्षिजनान् ॥ २ ॥

सः । त्वम् । नः । इन्द्र । धियसानः । अर्केः । हरीणाम् । वृषन् ।
 योर्क्रमम् । अश्रेः । याः । इत्या । मघध्वन् । अनु । जोषम् ।
 वक्षः । अग्नि । प्र । अर्यः । सक्षि । जनान् ॥ २ ॥

हेवृषन् वर्षकेन्दु सप्तसिद्धस्त्वंनोस्मान्वियसानोध्यायन् अर्करचनसाधनेःस्तोत्रैर्निमि-
 त्तभूतेः हरीणारधेनियोज्यानामस्थानांयोर्क्रमनियोजनरज्जुमश्रेः आश्रयसि याः लिंगव्यापयः
 यानकान् हेमघध्वन् इत्या इत्यं जोषं प्रीतिं अनुवक्षोऽवहस्तीर्निमित्तेर्पोक्रमश्रेरिति तथाकृत्वा
 अपोस्मदरीरजनान् अग्नि आग्निमुख्येन प्र मरुहं सक्षि पराभव ॥ २ ॥

अथतृतीया-

नतेतइन्द्राभ्यस्मदृष्वायुक्तासोअब्रह्मतायदसन् ।
 तिष्ठारथमधित्वंअहस्तारश्मिन्देवयमसेस्वश्वः ॥ ३ ॥
 न । ते । ते । इन्द्र । अग्नि । अस्मत् । कृष्व । अयुक्तासः ।
 अब्रह्मता । यत् । असन् । तिष्ठ । रथम् । अधि । तम् ।
 वज्रहस्त । आ । रश्मिम् । देव । यमसे । सुश्वः ॥ ३ ॥

हेकृष्व महन् इन्द्र यत् ये अस्मदस्मत्तः त्वद्भक्त्योप्ये अयुक्तासः त्वया असंयुक्ताभ-
 सन् आसन् अभवन् अब्रह्मता ब्रह्मपरिवृढं कर्म तदहितत्वात् वेनरास्तेत्वदीयानभवन्ति असो-
 स्मद्यत्तमभ्यागन्तुं वं प्रसिद्धं रथं अधितिष्ठ हेवज्रहस्तेन्द्र देव स्वश्वः त्वंपरथमारोढुं रश्मिमग्न-
 हं आयमसे नियमयसितमधितिष्ठ ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

पुरुयत्तइन्द्रसन्त्युक्थागवेचकथोर्वरासुपुध्यन् ।
 तत्तक्षेसूर्यायचिदोर्कसिस्वेष्टपांसमत्सुंदासस्यनामचित् ॥ ४ ॥
 पुरु । यत् । ते । इन्द्र । सन्ति । उक्था । गवे । चकथ । उर्वरासु ।
 पुध्यन् । तत्तक्षे । सूर्याय । चित् । ओर्कसि । स्वे । रपा ।
 समत्सुं । दासस्य । नाम । चित् ॥ ४ ॥

हेइन्द्र ते तव ययदास्यभूतानि पुरु पुरुणि वहूनि उक्था उक्थानिशस्त्राणसन्ति तदा
उर्वरासु सस्योपेतासुभूमिषु निमित्तभूतासु गवे वृष्ट्युदकाय युध्यन् जलप्रतिबन्धकान् रहर-
न् चकर्थं करोषि भेदनं कुत्रेतिस्पर्षाय सूर्यस्यस्वेत्त्वकीयेओकसिस्थाने वृषा वर्षितासन् त-
तक्षे भेदनं संपादयसि समस्तु संग्रामेषु दातस्य वृष्टिप्रतिबन्धकर्तुरेतेनामकस्यासुरस्य नाम-
चिद् नामापि ततक्षे नाशयसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

वृथतेतइन्द्रयेचनरःशार्धोजज्ञानायाताश्चरथाः ।

आस्माजगम्यादहिशुष्मसत्वाभगोनहव्यःप्रभृथेपुचारुः ॥ ५ ॥ १ ॥

वृथम् । ते । ते । इन्द्र । ये । च । नरः । शार्धः । जज्ञानाः ।

याताः । च । रथाः । आ । अस्मान् । जगम्यात् । अहिःशुष्म ।

सत्वा । भगः । न । हव्यः । प्रभृथेपु । चारुः ॥ ५ ॥ १ ॥

हेइन्द्र येचनरः कर्मणानितारकतिग्यजमानाःवर्यस्मः तेवर्यं वे त्वदीयाः कीदृशावर्यं शार्धो-
धर्लजज्ञानाः उत्पादयन्तः स्तुतिभिः याताश्चहोतुंत्वांप्राप्ताश्च रथाःरंहणशीलाश्च किंच हेअहिःशु-
ष्मअहिरयनादसर्वतोव्याप्तयलेन्द्र त्वदनुग्रहाद् हव्यः स्तुत्यः प्रतिभेदेराह्वातव्योवा चारुःसंगता
सत्वाभृत्यादिः प्रभृथेपुसंग्रामेषुवा अस्मानाजगम्यात् आगच्छेद भगोन भगवद् हव्यश्चारुः
भगदेवोयथास्पत्सहायआगच्छति तथा भृत्यादिरागच्छेदित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थेऽस्याद्वितीयेप्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथषष्ठी-

पृष्टक्षेण्यमिन्द्रत्वेह्योजोनृम्णानिचनृतमानोअमर्तः ।

सन्एनीवसवानोरर्यिदाःप्रार्थस्तुपितुविमघस्यदानम् ॥ ६ ॥

पृष्टक्षेण्यम् । इन्द्र । त्वे इति । हि । ओजः । नृम्णानि । च ।

नृतमानः । अमर्तः । सः । नः । एनीम् । वसवानः । र्यिम् । दाः ।

प्र । अर्यः । स्तुपे । तुविमघस्य । दानम् ॥ ६ ॥

हेइन्द्र पपृक्षेणं संपर्काहं पूज्यंवा ओजोबलंत्वेहि त्वयिखलु त्वदधीनमित्यर्थः नृत-
मानोनृत्यन्मर्तोभरणधर्मा सत्वं वसवानः आच्छादयन् स्वतेजसाजगत् नृम्णानि नृमणानि
द्रविणानि वक्ष्यमाणरम्यपेक्षयाचशब्दः एनीं एनवर्णां श्वेतवर्णां नोस्मभ्यंरयिंधनंदाः देहि
अहंच अयंइंश्वरस्यतुविमवस्य प्रभूतधनस्यचदानंपस्तुपे स्तौमि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

ए॒वान॑इन्द्रो॒तिभि॑रवपा॒हिगृ॑णतःशू॒रका॑रू॒न् ।

उ॒तत्वचं॑द॒दतो॒वाज॑सातौपि॒प्रीहि॑मध्वःसु॒पुत॑स्य॒चारोः॑ ॥ ७ ॥

ए॒व । नः । इन्द्र । ऊ॒तिभिः । अ॒व । पा॒हि । गृ॒णतः । शू॒र ।

का॒रून् । उ॒त । त्वचं॑ । द॒दतः । वाज॑सातौ । पि॒प्रीहि॑ ।

मध्वः । सु॒पुत॑स्य । चारोः॑ ॥ ७ ॥

हेशेरेन्द्र एव एवं नोस्मान्गृणतः स्तुवतः कारून् कर्तुन् ऋत्विजः ऊतिभिः रक्षणैः अ-
वपाहि अवपालय उतापिच वाजसातौ संग्रामे त्वचं आच्छादकरूपं ददतः प्रयच्छतः सुपुत-
स्यसुपुभिपुतस्यचारोर्मनोहरस्यमध्वः सोमस्य पिप्रीहि ग्रीणयात्मानं द्वितीयार्थेपृष्टी उक्त-
लक्षणंसोमपिचेत्यर्थः अथवा तृतीयार्थेपृष्टी उक्तलक्षणेनसोमपानेनग्रीणय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

उ॒तत्ये॑मा॒पौरु॑कु॒त्स्यस्य॑सू॒रेस्त्र॑स॒दस्यो॑हि॒रणि॑नो॒ररा॑णाः ।

व॒हन्तु॑मा॒दश॑श्येता॒सोअ॒स्यगै॑रि॒क्षित॑स्य॒क्रतु॑भिर्नु॒संश्चे॑ ॥ ८ ॥

उ॒त । त्ये । मा । पौ॒रु॒कु॒त्स्यस्य॑ । सू॒रेः । अ॒सद॑स्योः । हि॒रणि॑नः ।

रा॒णाः । व॒हन्तु॑ । मा । द॒श । श्येता॑सः । अ॒स्य । गै॒रि॒क्षित॑स्य॒ ।

क्र॒तु॒भिः । नु । स॒ंश्चे॑ ॥ ८ ॥

प्रसदस्युश्चविदथो ध्वन्यश्चेति त्रयो नृपाः अश्वानघनानिगाश्चादुर्कपये तद्वदत्पृषिः उव
अपिच त्ये ते मा चतुर्थ्यर्थेद्वितीया गक्षमित्यर्थः रराणाः रावेदानार्थस्यकर्मणिलिटःकान-
चिरूपं दत्ताइत्यर्थः पौरुकुत्स्यस्य पुरुक्तात्तापत्यस्य सूरेः भेरकस्य हिरणिनोहिरण्यवतोस्य
प्रसदस्योः एतन्नामकस्यराजर्षेः गैरिक्षितस्य गिरिक्षितगोत्रोत्पन्नस्य श्येतासः शुभ्रवर्णाः

दशाभ्याः सा मां वहन्तु प्रापयन्तु अहंचक्रतुभिः कर्मभीरथनियोजनादिभिः यज्ञादिभिर्वा-
नु क्षिप्रं सध्वे गच्छेयम् ॥ ८ ॥

अथनवमी—

उ॒त॒त्ये॒मां॒मा॒रु॒ता॒श्व॒स्य॒शो॒णाः॒ऋ॒त्वा॒म॒घा॒सो॒वि॒दथ॒स्य॒रा॒तौ ।

स॒ह॒स्रा॒मे॒च्य॒र्व॒ता॒नो॒द॒दा॒न॒आ॒नू॒क॒म॒र्यो॒व॒पु॒पे॒ना॒र्च॒त् ॥ ९ ॥

उ॒त । त्ये । मा । मा॒रु॒तः॒श्व॒स्य । शो॒णाः । ऋ॒त्वा॒म॒घा॒सः ।

वि॒दथ॒स्य । रा॒तौ । स॒ह॒स्रा । मे । च्य॒र्व॒ता॒नः । द॒दा॒नः ।

आ॒नू॒कम् । अ॒र्यः । व॒पु॒पे । न । आ॒र्च॒त् ॥ ९ ॥

उत अपिच त्ये ते अश्वः वक्ष्यमाणाः मारुताश्वस्य मरुतसदशवेगाभ्यवान् मरुताश्वः
तदश्वस्यविदथस्येतन्नामकस्यराज्ञःशोणाःशोणवर्णाःऋत्वामघासः ऋतुनाकर्मणाशीघ्रगमना-
दिलक्षणेनमहनीयाः अश्वःरातौदानेविनियुक्तामांवहन्तीतिशेषः किंच सहस्रा सहस्राणि अ-
परिमितानिधनानिअर्यः पूज्यस्य मे चतुर्थ्यर्थेपक्षी पूज्याय मह्यच्यवतानः च्यावयन् ददानः
प्रयच्छन् सः आनूकं आभरणंच वपुपे स्वशरीरालंकाराय आर्चत् प्रायच्छत् नेतिचार्थे ॥ ९ ॥

अथदशमी—

उ॒त॒त्ये॒मां॒ध्व॒न्य॒स्य॒जु॒ष्टा॒ल॒क्ष्म॒ण्य॒स्य॒सु॒रु॒चो॒य॒ता॒नाः ।

म॒ह्ना॒रा॒यः॒सं॒व॒र॒ण॒स्य॒ऋ॒षे॒र्ब्र॒जं॒गा॒वः॒प्र॒य॒ता॒अ॒पि॒ग्म॒न् ॥ १० ॥ २ ॥

उ॒त । त्ये । मा । ध्व॒न्य॒स्य । जु॒ष्टाः । ल॒क्ष्म॒ण्य॒स्य । सु॒रु॒चः ।

य॒ता॒नाः । म॒ह्ना । रा॒यः । सं॒व॒र॒ण॒स्य । ऋ॒षेः । ब्र॒जम् । न ।

गा॒वः । प्र॒य॒ताः । अ॒पि । ग्म॒न् ॥ १० ॥ २ ॥

उतापिच त्ये ते वक्ष्यमाणारायः ध्वन्यस्य ध्वन्यनामकस्यलक्ष्मण्यस्य लक्ष्मणपुत्रस्य
राज्ञःसंबन्धिनोश्वः जुष्टाः मांमाहाः सुरुचः शोभनदीप्तयः यतानाः वहमानाययतमानाः
रायःमहामहत्त्वेनयुक्तारायः प्रयताः दत्ताःसत्यः संवरणस्यऋषेःअपिग्मन् अपिगताः प्रा-
प्तमद्गमितिशेषः ब्रजंगावः गोष्ठंगावइव यद्वा नेतिचार्थे गावश्चममव्रजंअपिग्मन् अ-
त्रैन्द्रेस्तृक्प्रायेणेन्द्रमरुतोराज्ञांचदानस्तुतयइत्युक्तवाद्वाज्ञांचदानस्तुतिरविरुद्धा ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेद्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अजातशत्रुमिति नवर्चद्वितीयं सूक्तं प्राजापत्यस्य संवरणस्यार्पणैर्द्रं नवमीन्निष्ठुष शिष्टा-
स्त्रिष्टुषन्तपरिभाषया जगत्स्यः अजातशत्रुं नवत्रिष्टुषन्तमित्यनुक्रमणिका । विनियोगोऽङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

अजातशत्रुमजरास्वर्वत्पनुस्वधार्मितादस्मर्मायते ।

सुनोतनपचतब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतुरंदधातन ॥ १ ॥

अजातशत्रुम् । अजरा । स्वःऽध्वती । अनु । स्वधा । अर्मिता ।

दस्मम् । ईयते । सुनोतन । पचत । ब्रह्मवाहसे । पुरुष्टुताय ।

प्रतुरम् । दधातन ॥ १ ॥

अजातशत्रुं अनुत्पन्नाः शातयिवारोयस्य तं दत्तं शत्रूणां पक्षपयितारं अजरा अक्षीणा
स्वर्वतीस्वरणवती अर्मिता अपरिमिता स्वधा अन्नं हविरन्वीयते अनुग्रामोति तदर्थं हेमन्तिव-
जः सुनोतन अभिपुणत पचत पुरोडाशादिकं कस्मै ब्रह्मवाहसे ब्रह्मणः परिवृद्धस्य स्तोत्रस्य वाह-
काय पुरुष्टुताय बहूभिः स्तुता येन्द्राय प्रतरं प्रकृष्टतरं दधातन धारयत स्वस्वोचितकर्म ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आयः सोमेन जठरमपि प्रतामन्दतमघवा मध्वोऽन्धसः ।

यदींभृगाय हन्तवे महावधः सहस्रं शृष्टिमुशना वृधमत् ॥ २ ॥

आ । यः । सोमेन । जठरम् । अपि प्रत । अमन्दत । मघवा ।

मध्वः । अन्धसः । यत् । ईम् । भृगाय । हन्तवे । महावधः ।

सहस्रं शृष्टिम् । उशना । वृधम् । यमत् ॥ २ ॥

यो मघवा सोमेन जठरं स्वकीयं आसर्वतः अपि पित अपूरयत् मध्यो मधुरतस्यान्धसः सो-
मस्य पानेनामंदात्तृप्यत् यद्यदा ईमयं भृगायै तन्नामकाया सुताय हन्तवे बहन्तु महावधः महावज्रः
सहस्रं शृष्टिपरिमिततेजाः उशनाकामयमानः शत्रुं यद्वा उशनसात्सहयधं वज्रं यमत् उदयच्छत्
तदापि मतामन्दत ॥ २ ॥

अथतृतीया—

योअस्मैघ्नंसउतवायऊधनि॒सोमंसु॒नोति॒भवति॒द्युमाँअहं ।

अपां॑प॒श॒कस्त॑तनु॒ष्टिमू॒हति॑त॒नूशु॒भ्रंम॒घवा॒यःक॒वा॒स॒खः ॥ ३ ॥

यः । अ॒स्मै । घ्नं॑से । उ॒त । वा । यः । ऊ॒ध॒नि । सो॒मं । सु॒नो॒ति ।

भ॒व॒ति । द्यु॒ऽमा॒न् । अ॒हं । अ॒प॒ऽअ॒प । श॒कः । त॒नु॒ष्टि॒म् । ऊ॒ह॒ति॒ ।

त॒नू॒ऽशु॒भ्रम् । म॒घ॒ऽवा॒ । यः । क॒व॒ऽस॒खः ॥ ३ ॥

योयजमानः अस्मैन्द्राय घ्नंसे अहर्नामैतत् गृह्यन्तेस्मिन्नसाइतिघ्नंसः तस्मिन् उतवा
अथवा योयजमानः ऊधनि उद्धततरंभवति उज्ज्वलमितिवाऊधोरात्रिः स्नेहप्रदानरसाभ्यामूध-
सि रात्रौच समत्याद रात्रेरप्यूधउच्यते अहनिरात्रौच सोमंसुनोति सभवतिद्युमावदीप्तिमान्
अहेति विनिग्रहार्थायः किंच शक्रः शक्नोयमिन्द्रः वतनुष्टिं तत्तं धर्मसन्ततिं नुदति वष्टि का-
मयते कामानितितनुष्टिः वतनूशुभ्रं वनूःशुभ्राशोभनीयालंकारादिभिर्यस्यततादृशं स्वपोषकमय-
ज्वानं अपोहति अपरोपशब्दः पूरणः मघवा धनवान् यःकवासखःकुत्सितपुरुषसहायःतमपो-
हतीति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यस्यावधीत्पितर्यस्यमातर्यस्यशक्रोभ्रातरंनार्तईपते ।

वेतीहस्यप्रयतापतंकरोनकिल्बिपादीपतेवस्वआकरः ॥ ४ ॥

यस्य॑ । अ॒व॒धी॒त् । पि॒तर॑म् । यस्य॑ । मा॒तर॑म् । यस्य॑ । श॒क्रः ।

भ्रा॒तर॑म् । न । अ॒र्तः । ई॒प॒ते । वे॒ति॒ । इ॒त् । ऊँ॑ इति॒ । अ॒स्थ॒ । प्र॒ऽय॒ता ।

य॒त॒म॒ऽऽक॑रः । न । कि॒ल्बि॒पा॒त् । ई॒प॒ते । व॒स्वः । आ॒ऽऽक॑रः ॥ ४ ॥

शक्रःशक्नोयं यस्यायज्वनः पितरं अवधीत् हतवान् यस्यचमातरंअवधीत् यस्य
धभ्रातरं अतोस्मात् अयज्वनःसकाशात् नेपते नचिभेति नगच्छतिवा किंवस्यप्रयता
प्रदत्तानिहवीपि वेतीदु कामयतएव अयज्वानं शिक्षयित्वानियोजयतीत्यर्थः यतंकरः य-
मनकर्ता वस्वोवस्तुनोधनस्य आकरः आभियुख्यकर्तायःकिल्बिपात् पित्रादिधनयुक्तात्
नेपते नचलति नचिभेतिवा इन्द्रस्यास्तोवृणांहतिरिन्द्रोपवीनस्तालावृकेभ्यःप्रापच्छत् अंत-

रिक्षेपौलोमान्प्रथिव्यां कालकांज्यान् अरुन्मुत्तानयतीन् सालावृकेभ्यः प्रायच्छमित्यादिश्रु-
तिप्रसिद्धा ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नपञ्चभिर्दशभिर्वष्टारभं नासुन्वतासचतेपुप्यताचन ।
जिनातिवेदमुयाहन्तिवाधुनिरादेवपुंभजतिगोमंतिव्रजे ॥ ५ ॥ ३ ॥

न । पञ्चदशभिः । दशदशभिः । वष्टि । आदरभम् । न । असुन्वता ।
सुचते । पुप्यता । चन । जिनाति । वा । इत् । अमुया । हन्ति ।
वा । धुनिः । आ । देवद्युम् । भजति । गोमंति । व्रजे ॥ ५ ॥ ३ ॥

अयमिन्द्रः पञ्चभिर्दशभिर्वासहोयैरारभं आरभंशत्रुहनायालंबनंनवष्टि साहाय्यं
नापेक्षतइत्यर्थः यद्वा अयमिन्द्रं पञ्चभिर्दशभिर्वापज्ञादन्यैरुपायैरारभमारब्धमुद्योगंकर्तुंनवष्टि
नकामयते असुन्वता अभिपवमकुर्वता सहपुप्यताच न बंध्वादीनपोपयतापि नसचते नसं-
गच्छते असुन्वतं अभिपवमकुर्वाणं अयष्टारं अपुष्पांतंचनपासोतीत्यर्थः नकेवलमप्राप्तिमा-
भं किंतु जिनातिवा वाशब्दश्चार्थे जिनातिच वाधते इदितिपूरणः हन्तिवामुया अमुमयष्टा-
रं धुनिः कंपकःशत्रूणां देवपुदेवमिन्द्रंकामयमानं यजमानं गोमति व्रजे आभजति जयती
त्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेतृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथषष्ठी—

वित्वक्ष्णःसमृत्तौचक्रमासजोसुन्वतोविपुणःसुन्वतोवृधः ।
इन्द्रोविश्वस्यदमिताविभीषणोयथावशंनयतिदासमार्यः ॥ ६ ॥

वित्वक्ष्णः । समृत्तौ । चक्रम् । आसजः । असुन्वतः । विपुणः ।
सुन्वतः । वृधः । इन्द्रः । विश्वस्य । दमिता । विभीषणः ।
यथावशम् । नयति । दासम् । आर्यः ॥ ६ ॥

समृत्तौसंग्रामेवित्वक्षणः विशेषेणतनूकर्ताशत्रूणांवदर्थचक्रमासजः रथचक्रस्यासंजयिता
असुन्यतोयजमानस्यविपुणःपराङ्मुखःसुन्यतोयजमानस्यवृधोवर्धयिताइन्द्रोविश्वस्यदमिताशिक्ष-
यिताविप्रीपणःभयजनकःआर्यःस्वामी यथावशंयथेच्छंदासंदासकर्माणंजनंनयतिस्ववशम्॥६॥

अथसप्तमी—

समीपणेरजतिभोजनंमुपेविदाशुपेभजतिसूनरं वसु ।
दुर्गेचनधियतेविश्वआपुरुजनोयोअस्यतविपीमचुक्रुधत् ॥ ७ ॥
सम् । ईम् । पुणेः । अजति । भोजनम् । मुपे । वि । दाशुपे ।
भजति । सूनरम् । वसु । दुःइगे । चन । धियते । विश्वः । आ ।
पुरु । जनः । यः । अस्य । तविपीम् । अचुक्रुधत् ॥ ७ ॥

ईमयमिन्द्रः पणर्वणिजइय सुब्धकस्यादातुभोजनं धनमन्त्रं वा मुपेचोरयितुं समजति सम्य-
गच्छति गत्वाचादायदाशुपेहविदात्रेयजमानायविभजति सूनरंशोभनमनुष्यं वसुधनं अयमुर्ध-
नमाकृष्ययष्टेप्रयच्छतीत्यर्थः नकेबलंबणिक्धनमदानमात्रं किंतु पुरुपुरुणिबहून्यन्यान्यरिधना-
नि किंच दुर्गेचनदुःस्वेनगन्तव्ये आपद्यपिविश्वःसर्वोपिदातुजनः आधियते आस्थाप्यते
योजनः अस्येन्द्रस्यतविपीमचुक्रुधत् विहिताकरणादिनावस्यपणेरजतीतिपूर्वशेषः यद्वा
योस्यतविपीमचुक्रुधत् ससर्वोपिजनोदुर्गेचनाधियते इन्द्रेणचनेत्येकपदमध्येऽसंप्रदाय-
मात्रम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

संयजनौसुधनौविश्वशर्धसाववेदिन्द्रोमघवागोपुशुभिपु ।
युजंस्वपुन्यमकृतप्रवेपन्युर्दोगव्यंसृजतेसत्त्वमिधुनिः ॥ ८ ॥
सम् । यत् । जनौ । सुधनौ । विश्वशर्धसौ । अवेत् ।
इन्द्रः । मघवा । गोपु । शुभिपु । युजम् । हि । अन्यम् । अकृत ।
प्रवेपनी । उत् । ईम् । गव्यम् । सृजते । सत्त्वमिधुनिः ॥ ८ ॥

समवेद संजानाति यद्यदाजनौपरस्परप्रतिद्विनी सुधनौ शोभनधनौ विश्वशर्धसौ व्याप्तबलौ
यहूत्साहोवा तदा मघवाधनवानिन्द्रोगोपुरुभिपुशोभनासृगोपुनिमित्तभूतासुअन्यद्वारंयुजं

सहायमरुतकृतवान् प्रवेपनीशत्रूणां प्रवेपनवान् ईमस्मै गव्यंगोसमूहं उत्सृजते सत्तभिर्मरुद्भिः
सहधुनिःपेधानां कंययितेन्द्रः यजमानयजमानंवायं जानाविगोनिमित्तं ज्ञात्वा यज्वने गोसमूहं
प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीये शत्रिं मय उपमां केतुमर्थः ।

तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन् क्षत्रममवस्त्वेपमंस्तु ॥ १ ॥ ४ ॥

सहस्रसाम् । आग्निवेशिम् । गृणीये । शत्रिम् । अग्ने । उपसाम् ।

केतुम् । अर्थः । तस्मै । आपः । समुदयतः । पीपयन्त । तस्मिन् ।

क्षत्रम् । अमवस्त् । स्वेपम् । अस्तु ॥ १ ॥ ४ ॥

अग्निवेशस्तुतंशभिर्मसंख्यातधनमदं ॥ आशास्तक्रपिरंत्यर्चाप्रजापतिमुतः शुधीः ॥ १ ॥

अयोर्हंसहससां अपरिमितधनमदं आग्निवेशिं अग्निवेशस्तुतंशभिरेवन्नामकं राजाग्निं गृणीये
गृणे स्तौमि हे अग्ने अंगनादिगुणविशिष्टेन्द्र कीदृशतं उपमां उपमानभूतं केतुं पज्ञापकं धर्म्या-
तमित्यर्थः तस्मै आपः संयतः सन्मग्नच्छन्त्यः पीपयंत प्यायन्तां तस्मिन्वाग्निस्तत्र धनं अमवद
मलसहितं त्वेपं दीप्तिमदस्त्विति ॥ १ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

यस्ते साधिष्ठो वसन्त इन्द्रं क्रतुं प्रमामरं ।
रिभापयाशिष्टाभनुधुभः इन्द्रो देवता यस्ते द्यौमभूवसुरां गिरसः पंकयंतमित्यनुक्रान्तं । सूक्तवि-
नियोगोलैंगिकः आभिष्टविकेयुक्थेयुदृतीयसवने आयस्त्वचोच्छ्वादाकस्य वैकल्पिको नृत्तः सू-
त्रितं च—यस्ते साधिष्ठो वसन्त इन्द्रं क्रतुं प्रमामरं । द्वितीयदृतीययोः स्वरसाधोश्चाधौ दृचाव-
मुत्पद्यते यस्ते साधिष्ठो वसन्त इन्द्रं क्रतुं प्रमामरं इति हि सूत्रम् ।

तत्र मथया—

यस्ते साधिष्ठो वसन्त इन्द्रं क्रतुं प्रमामरं ।

अस्मभ्यं चर्पणी सहस्रास्निवाजे युदुष्टरम् ॥ १ ॥

यः । ते । साधिष्ठः । अवसते । इन्द्रं । क्रतुः । तम् । आ । प्रमामरं ।

अस्मभ्यम् । चर्पणी । सहस्रम् । सन्निवाम । युदुष्टरम् ॥ १ ॥

हेइन्द्र ते तव यः साधियोतिशयेनसाधकः ऋतुरुक्तलक्षणं कर्मप्रज्ञावास्ति तं ऋतुं नो वसे-
स्पद्रक्षणायास्मग्न्यं आभर आहर कीदृशं तं च पर्णीसहं सर्वेषां मनुष्याणामभिभवितारं सस्ति
संस्तारं शुद्धं वाजेपुसंग्रामेषु दुष्टरं अन्यैरनभिभाव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यदिन्द्र ते च तस्त्रो यच्छूरसन्ति तिस्रः ।

यद्वापश्चक्षितीनामवस्तत्सु न आभर ॥ २ ॥

यत् । इन्द्र । ते । च तस्त्रः । यत् । शूर । सन्ति । तिस्रः । यत् । वा ।

पंच । क्षितीनाम् । अवः । तत् । सु । नः । आ । भूर ॥ २ ॥

हेइन्द्र ते तव यत् याऊतयः चतस्रः चतस्रपुवर्णेषु संभिरासन्ति याश्च हे शूर तिस्रः त्रिषु
लोकेषु वर्तमानाः यद्वा वाशब्दश्चार्थे यत्वाश्वं च क्षितीनां पंचजनसंबन्धिन्पुङ्गवः सन्ति अबो-
रक्षणं तत्सर्वं सुदुष्टुनोऽस्मभ्यमाभर आहरेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आतेवो वरेण्यं वृषं तमस्य हूमहे ।

वृषं जूतिर्हि जज्ञिष आभूभिः रिन्द्रतुर्वणिः ॥ ३ ॥

आ । ते । अवः । वरेण्यम् । वृषं तमस्य । हूमहे । वृषं जूतिः ।

हि । जज्ञिषे । आभूभिः । इन्द्र । तुर्वणिः ॥ ३ ॥

हेइन्द्र वृषन्तमस्य फलानां विर्षकतमस्य ते तवावोरक्षणं गमनं वा वरेण्यं वरणीयमाहूमहे
आह्वयामः हेइन्द्र वृषजूतिः वर्षणगमनः तुर्वणिस्तूर्णवनिर्हिंसकोवात्वं आभूभिः सर्वतोभवाद्भिः
व्याप्तिर्मरुद्भिः सहावोहि जज्ञिषे उत्पादयसि सत्तु ते अव आह्वयाम इति यद्वा वृषगमनः सन् अ-
यपक्षमागत्य फलं जज्ञिषे तस्मात्तेवो हूमह इति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वृषा ह्यसिरार्धसेजज्ञिषे वृष्णि तेश्वरः ।

स्वक्षत्रं ते वृषन्मनः सत्राहमिन्द्रपौंस्यम् ॥ ४ ॥

दृषा । हि । असि । राधसि । जज्ञिषे । दृणि । ते । शवः ।

स्वदक्षत्रम् । ते । धृपत् । मनः । सत्राहम् । इन्द्र । पौंस्यम् ॥ ४ ॥

हेन्द्र राधसे यजमानानांसहृदये वृषासन्नि फट्त्पवर्षकोत्तिस्तु मद्रा वृषास-
त्वत्ति राधसेधनार्थजज्ञिषे उत्पद्यते वेशवोदत्तवृष्णिवर्षितु वेमनःस्वक्षत्रं स्तायत्तवर्षितु
धर्षकं विरोधिनां हेन्द्र तेषां स्यं पुंस्त्वं सत्राहं संघहन्तु ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

त्वं तमिन्द्रमर्त्यममित्रयन्तमद्रिवः ।

सर्वरथाशतक्रनोनियाहि शवसस्पते ॥ ५ ॥ ५ ॥

त्वम् । तम् । इन्द्र । मर्त्यम् । अमित्रयन्तम् । अद्रिवः । सर्वरथा ।

शतक्रतो दति शतशक्तो । नि । याहि । शवसः । पते ॥ ५ ॥ ५ ॥

हेन्द्र त्वं तममित्रयन्तं शत्रुत्वमाचरन्तं शत्रुवाहच्छतमर्त्यं हेअद्रिवोवज्रवन्तिन्द्र स-
र्वरथासर्वव्याप्तेनरथेन सुपांसुलुगित्पाकारः हेरावक्रवो हेरावसस्पते बटस्पपादकेन्द्र
नियाहि निवरांगच्छ अभिप्रवितुम् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याद्वितीयेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

त्वामिद्वृत्रहन्तमजनांसो वृक्तवर्हिषः ।

उग्रपूर्वापुं पूर्य हवन्ते वार्जसातये ॥ ६ ॥

त्वाम् । इत् । वृत्रहन्तम् । जनांसः । वृक्तवर्हिषः । उग्रम् ।

पूर्वापुं । पूर्यम् । हवन्ते । वार्जसातये ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अस्माकमिन्द्रदुष्टरंपुरोयावानमाजिपुं ।

सयावानंधनेधनेवाजयन्तमवारथम् ॥ ७ ॥

अस्माकम् । इन्द्र । दुस्तरम् । पुरःस्यावानम् । आजिपुं ।

सस्यावानम् । धनेधने । वाजयन्तम् । अव । रथम् ॥ ७ ॥

हेइन्द्रास्माकरथं रंहणस्वभावांवा पुत्रमवरक्ष कीदृशंरथं दुष्टरं दुःस्वेनतरणीयं आ-
जिपुसंग्रामेपुपुरोयावानं पुरतोमिश्रयितारं सयावानं अनुचरैःसहगन्तारं धनेधने सर्वेषुध-
नेषु वाजयन्तं संग्रामंधनंवाइच्छन्तम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अस्माकमिन्द्रेहिंनोरथमवापुरंध्या ।

वयंशंविष्टुवार्यदिविश्रवोदधीमहिविविस्तोर्ममनामहे ॥ ८ ॥ ६ ॥

अस्माकम् । इन्द्र । आ । इहि । नः । रथम् । अव । पुरंस्याध्या ।

वयम् । शविष्टु । वार्यम् । दिवि । श्रवः । दधीमहि । दिवि ।

स्तोर्मम् । मनामहे ॥ ८ ॥ ६ ॥

हेइन्द्रास्माकं अस्मदीयएवसन् एहि आगच्छ आगत्यच पुरंध्याशोभनबुद्धानोस्माकं
रथमय रक्ष वयंच हेशविष्ट अतिशयेनवल्लवन् त्वदनुग्रहाद्वार्यं वरणीयं श्रवोऽं कीर्तिंवा
दिवि द्योतमानेत्वयि दधीमहि स्थापयामः तथा दिवित्वयिस्तोर्मस्तोर्ममनामहे करवाय-
हेइत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ इविचतुर्थस्यद्वितीयेपष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

सआगमदितिवल्लूचंचतुर्थसूक्तं आंगिरसःप्रभूवसुर्कषिः तृतीयाजगती शिष्टाअनुक्तत्या-
त्रिष्टुभः इन्द्रोदेवता अनुकांतंच—सआगमत्पट् तृतीयाजगतीति । विनियोगोऽङ्गिकः ।

तत्रपथमा—

सआगमदिन्द्रोयोवसूनांचिकेतद्दातुंदामनोरथीणाम् ।

धन्वचरोनवंसंगस्तृपाणश्चकमानःपित्रतुदग्धमंशुम् ॥ ९ ॥

सः । आ । ग॒म॒त् । इन्द्रः । यः । वसू॑नाम् । चि॒क्रे॑तत् । दा॒तुम् ।
 दाम॑नः । र॒यि॒णाम् । ध॒न्व॒श्च॒रः । न । वंस॑गः । तृ॒पा॒णः ।
 च॒क्र॒मा॒नः । पि॒ब॒तु । दु॒ग्धम् । अ॒ंशुम् ॥ १ ॥

सइन्द्रोऽस्मद्यत्तं प्रत्यागमदागच्छतु यो देवो वसूनां धनानां कर्मणि पृष्ठी वसूनि धनानि चि-
 केतव जानाति पदातुं सकीदृशः दामनादाता दानमनावारयीणां धनानां गमने दृष्टान्तः—धन्व-
 चरो न धनुषासहसं चरन् धानुष्क इव वंसगो वननीय गमनः तृपाणः अत्यंतं तृपितः चक्रमानः का-
 मयमानश्च सन् दुग्धं अभिपुतमं शंसोमं पिबतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आ॒ते॒ह॒नू॒ह॒रि॒वः॒शूर॑शि॒मे॒रु॒ह॒त्सो॒मो॒न॒पर्व॑तस्य पृ॒ष्ठे ।
 अ॒नु॒त्वा॒रा॒ज॒अ॒र्व॑तो॒न॒हि॒न्व॒न्गी॒भिर्म॑दे॒मपु॒रु॒हू॒त॒वि॒श्वे ॥ २ ॥

आ । ते । ह॒नू इति । ह॒रि॒श्च॒ः । शूर॑ । शि॒मे इति । रु॒ह॒त् ।
 सोमः । न । पर्व॑तस्य । पृ॒ष्ठे । अ॒नु॒ । त्वा॒ । रा॒ज॒न् । अ॒र्व॑तः । न ।
 हि॒न्व॒न् । गी॒भिः । म॒दे॒म । पु॒रु॒हू॒त॒ । वि॒श्वे ॥ २ ॥

हे इन्द्र हे हरिवः हरिः स्यात्तद्वन् शूर वे तव हनू हननसाधने यद्यप्ययं शिमावचनः त-
 थापि पुनः शिमाभिधानाद्गौणो वगन्तव्यः उक्तरूपे संहवे वाशिमे आरुह्य आरोहतु मामोतु
 सोमोऽस्मदन्तः पर्वतस्य पृष्ठे नरुह्य नारोहति तत्र न तिष्ठतीत्यर्थः यद्वा नशब्दः पुरस्तात्प्रयुक्तो-
 प्यत्रोपमार्थः पर्वतस्य पृष्ठे उपरि प्रदेशे सोमो न तत्र यथा विसंभ्रेण प्रसरति तद्वत् हे राजन् राजमा-
 नेन्द्र त्वा त्वामनु त्वया सह तृतीयार्थ इत्यनोः कर्मप्रवचनीयत्वं विश्वे वयमर्वतो न अश्वानि च तृ-
 णादिभिः गीभिः स्तुतिभिर्हिन्वन् हिन्वन्तः त्वं पीणयन्तः सन्तो मदेम हृष्येम हे पुरुहूत बहुप्रकारं बहु-
 भिर्बाहूतेन्द्र ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

च॒क्रं॑ न॒वृ॒त्तं पु॒रु॒हू॒त॒वे॒प॒ते॒म॒नो॑भि॒यामे॒अ॒म॒ते॒रि॒दं॒द्रि॒वः ।
 र॒था॒द॒धि॒त्वा॒ज॒रि॒ता॒सं॒दा॒र॒ध॒कु॒वि॒न्नु॒स्तो॑प॒न्म॒घ॒व॒न्पु॒रु॒ह॒व॒सुः ॥ ३ ॥

चक्रम् । न । वृत्तम् । पुरुषहूत । वेपथे । मनः । भित्ति । मे ।
अमते । इत् । अद्विष्टः । रथात् । अर्ध । त्वा । जरिता ।
सदाश्च । कुवित् । नु । स्तोपत् । मघश्च । पुरुषवसुः ॥ ३ ॥

हेपुरुहूत बहुभिराहूत हेअद्विष्टः वज्रवनिन्द्र मेघनःअमतेरित् दारिद्र्यादस्तोतुर्वास-
कारात् भित्ति भित्ति वेपथे कपते वृत्तचक्रं भूमौवर्तमानचक्रमिव यस्मादेवंतस्मात् रथा-
वधि उपरिस्थितं त्वा त्वा हेसदाश्च सर्वदावर्धमान हेमघवन् इन्द्र जरितास्तोतापुरुषवसु-
हृदपिः कुवित् बहु नुक्तिं स्तोपत् स्तोप्यति स्तूयात् अत्र कुविच्छन्दयोगेपिआख्यातस्य
बहुलमहणानिघातः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

एषग्रावेवजरितातइन्द्रेयंतिवाचंहृदाशुपाणः ।
प्रसव्येनमघवन्यंसिरायःप्रदक्षिणिर्द्वरिवोमाधिवेनः ॥ ४ ॥
एषः । पावाश्च । जरिता । ते । इन्द्र । दयति । वाचम् ।
बृहत् । आशुपाणः । प्र । सव्येन । मघश्च । यंसि ।
रायः । प्र । दक्षिणित् । हरिश्च । मा । वि । वेनः ॥ ४ ॥

एषजरितागरितास्तोताग्रावेव अग्निपवाश्मेव सयथारसंजनयतिद्वत् हेइन्द्र तेनुपवा-
चंस्तुतिं इयति प्रेरयतीत्यर्थः बृहत्सहस्रभूतफलंआशुपाणः आशुसंभकासन् हेमघवन्
सव्येनहस्तेन रायोधनानि प्रयसि प्रयच्छति हेहरिवः हर्यश्वेन्द्र दक्षिणित् दक्षिणेनापिम-
यंसीतिशेषः माधिवेनः विगतकामंमाकर्षीः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

वृषात्वावृषणंवर्धतुद्यौर्वृषावृषभ्यांवहसेहरिभ्याम् ।
सनोवृषावृषरथःमुशिप्रवृषक्रनोवृषावज्जिन्भरेधाः ॥ ५ ॥
वृषा । त्वा । वृषणम् । वर्धतु । द्यौः । वृषा । वृषभ्याम् ।
वहसे । हरिभ्याम् । सः । नः । वृषा । वृषरथः । सुशिश्र ।
वृषक्रतो इति वृषक्रतो । वृषा । वज्जिन् । भरे । धाः ॥ ५ ॥

हेइन्द्र त्वा त्वां वृषा वर्धनीधौः द्योतयित्रीस्तुतिः द्योततेदीव्यतेवांस्तुत्यर्थस्तेदंस्त्वं वृषणं
कामानां वर्धकं त्वां वर्धतु वर्धयतु वृषात्वं वृषभ्यासिकृभ्यां हरिभ्यां वहसे यज्ञं प्रत्युससे हेमुशिष
शोभनहनो वृषक्रतो वर्धणकर्मन् हेवजिन् वज्रमुकेन्द्र सत्त्वं वृषावृषरथश्चत्तन् नोस्पान्भरेसं ग्रामे
भरणवतियज्ञेवाधाः धारय ॥ ५ ॥

अथषष्ठी-

योरोहितावाजिनौवाजिनीवाचिभिः शतैः स च मानावादिष्ट ।

यूनेममस्मैक्षितयोनमन्तां श्रुतरथाय मरुतो दुवोया ॥ ६ ॥ ७ ॥

यः । रोहितौ । वाजिनौ । वाजिनी इवान् । चिद्भिः । शतैः ।

स च मानौ । अदिष्ट । यूने । सम् । अस्मै । क्षितयः । नमन्ताम् ।

श्रुत इरथाय । मरुतः । दुवः इया ॥ ६ ॥ ७ ॥

इयं श्रुतरथस्य राज्ञोदानस्तुतिः योराजावाजिनीवानचवान् श्रुतरथोरोहितौ रोहितवर्णौ वा-
जिनौ वैजिनवन्तावश्चौत्रिभिः शतैः गवां धनानां वा उक् संख्याभिः स च मानौ संगच्छमानौ अदिष्ट दा-
तोर्दिशतेर्बालुडीदं स्त्वं यूने सर्वधमि अयित्रे नित्यतरुणा यवा अस्मै श्रुतरथाय क्षितयः स-
र्वाः प्रजाः दुवोया तृतीयैकवचनस्य याजादेशः परिचर्यया संनभवां प्रणता भवन्तु सेवन्ता-
मिरपथः हेमरुव इति इन्द्रसहायभूतानां मरुतां संबोधनम् ॥ ६ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

संभानुने विषं च र्षं च र्षं सूक्तं अत्रे रार्षं वैष्टुभमैन्द्रं संभानुनापंचाविरित्यनुक्रमणिका वि-
नियोगोऽङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा-

संभानुना यतते सूर्यस्या जुह्वानो घृतपृष्ठः स्वधाः ।

तस्मा अमृध्रा उपसो व्युच्छान्प इन्द्राय सुनवा मेत्याहं ॥ १ ॥

सम् । भानुना । यतते । सूर्यस्य । आ इ जुह्वानः । घृतपृष्ठः ।

सुऽश्वाः । तस्मै । अमृध्राः । उपसः । वि । उच्छान् । यः ।

इन्द्राय । सुनवाम् । इति । आहं ॥ १ ॥

सूर्यस्यभानुनावेजसासह आजुह्वानः सर्वत्रहूयमानः कर्मणिकर्तृप्रत्ययः घृतपृष्ठः प्र-
दीप्तग्न्यालः घृतयुक्तपृष्ठप्रदेशोवा स्वंचाः स्वंचनोमिः संयततेसम्यक्प्रयत्नं करोति उदयका-
लेसमयः प्रज्वाल्यन्ते तस्मात्कारणात्सोयजमानः इन्द्राय सुनवामेत्याह्नूवेअध्वर्युमिति त-
स्मैयजमानाय अष्टधाः अहिंसिवाः उपसोव्युच्छान् व्युच्छन्तु उदयकालेभिः प्रज्वालित-
स्तस्मात्सोमयागं कुर्म्येति यो ब्रूते तस्य सुदिनानि भवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समिद्धाग्निर्वनवत्स्तीर्णवर्हिर्युक्तग्रावासुतसोमोजराते ।
ग्रावाणो यस्येपिरिव दन्त्यथ दध्वर्षुर्हविषावसिन्धुम् ॥ २ ॥

समिद्धः अग्निः । वनवत् । स्तीर्णवर्हिः । युक्तः ग्रावा । सुतः सोमः ।
जराते । ग्रावाणः । यस्य । इपिरम् । वदन्ति । अयत् । अध्वर्युः ।
हविषा । अव । सिन्धुम् ॥ २ ॥

समिद्धोऽग्निः प्रदीप्ताग्निः स्तीर्णवर्हिः प्रस्तुतदर्शोऽयं यजमानो वनवत् संभजते युक्तग्रावा
नियुक्ताभिपवपापाणः सुतसोमोऽभिपुतसोमोजराते जराति स्तौति यस्याध्वर्योर्ग्रावाणोऽभिपव-
साधना इपिरं पणीयं गमनशीलं वा शब्दं वदन्ति सोध्वर्षुर्हविषावसिन्धुं अवनेजनीरपः अवापय
अवगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

बधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य ईवहति महिषीमिपिराम् ।
आस्यं श्रवस्याद्रथ आचंघोपात्पुरुसहस्रापरिवर्तयाते ॥ ३ ॥

बधूः । इयम् । पतिम् । इच्छन्ती । एति । यः । ईम् । बहति ।
महिषीम् । इपिराम् । आ । अस्य । श्रवस्यात् । रथः । आ । च ।
घोपात् । पुरु । सहस्रा । परि । वर्तयाते ॥ ३ ॥

इयं बधूरिन्द्रस्य पत्नी पतिमिच्छन्ती स्वपियं यज्ञगमनापप्रकृतमिच्छन्त्येति अनुगच्छति
य इन्द्रः ईमेनामहिणीं बहति बहति इपिरां गमनवतीं अस्मेन्द्रस्य रथः आगर्वागस्पदभिमुखं श्रव-

स्यात् अन्मिच्छति आचघोपात् आघुष्यतिशब्दयति पुरु अत्यधिकंसहसा सहस्राणिधना-
नि परिपरितोर्वर्तयति वर्तयति प्रापयति श्रवस्यादाचघुष्यादितिवा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

नसराजाल्यथतेपस्मिन्निन्द्रस्तीव्रंसोमंपिबन्तिगोसंखायम् ।
आसत्वनैरजन्तिहन्तिवृत्रंक्षेतिक्षितीःसुभगोनामपुष्यन् ॥ ४ ॥
न । सः । राजा । व्यथते । यस्मिन् । इन्द्रः । तीव्रम् । सोमम् ।
पिबन्ति । गोसंखायम् । आ । सत्वनैः । अजन्ति । हन्ति । वृत्रम् ।
क्षेति । क्षितीः । सुभगः । नाम । पुष्यन् ॥ ४ ॥

सराजानव्यथते व्यथितोऽभवति यस्मिन्नाजनिवदीयेयज्ञे इन्द्रस्तीव्रमदजनकंसोमंपि-
बति गोसंखायं विकारेष्वरुविशब्दः क्षीरादिमिश्रणवत्त्वं सराजासत्वनैः सत्त्वभिरनुचरैः आस-
यतः अजन्ति गच्छति हन्तिचवृत्रं पापं वैरिणंवा क्षेतिगच्छतिक्षितीः मनाः अथवाक्षितीः
निवासात् निवसते सुभगःशोभनसुखोनामनामकंधनइन्द्रस्पस्तोर्ववापुष्यन्पोषयन् ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

पुष्यात्क्षेमंअभियोगेभवात्पुभेदतौसंपतीसंजयाति ।
म्रियःसूर्येम्रियोअग्राभवाति यइन्द्रायसुतसोमोददाशत् ॥ ५ ॥ ८ ॥
पुष्यात् । क्षेमं । अभि । योगे । भवाति । उजे इति । दतौ ।
संयती इति समश्नुती । सम् । जयाति । म्रियः । सूर्ये । म्रियः ।
अग्रा । भवाति । यः । इन्द्राय । सुतःसोमः । ददाशत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

पुष्यात् पोषयेत् संजयातीन् क्षेमे प्रादस्यचनस्परक्षणे योगे अलब्धस्यप्राप्तौवाभिभवा-
तिभवति अभीत्यनर्थकोषात्तर्थांनुवादीवा प्रभुर्भवतीत्यर्थः तथा उजे दतौवर्तमानेसंपतीनि-
मते अहोरात्रे संजयाति सम्पक्जयति तेमुत्सकरेस्यातामित्यर्थः किंच समिधोभवति सूर्येव-
थाग्राअग्नौम्रियोभवति यइन्द्रायसुतसोमोददाशत्सोमोददाति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयोऽध्यायः ॥ ८ ॥

उरोऽइतिपंचर्चपट्टं सूक्तं अघेसार्पमानुष्टुभैन्द्रं उरोरानुष्टुभमित्यनुकान्तं विनियोगोर्ले-
गिकः ।

तत्रप्रथमा—

उ॒रोऽइ॒न्द्र॒राध॑सोवि॒श्वी॒रा॒तिः॒शत॑क॒तो ।

अ॒धा॒नोवि॒श्वच॑र्पणेद्यु॒म्नासु॑क्षत्रम॒हय ॥ १ ॥

उ॒रोः । ते । इ॒न्द्र । राध॑सः । वि॒श्वी । रा॒तिः ।

श॒त॒क॒तो इति॑ शत॒क॒तो । अ॒ध । नः । वि॒श्व॒च॒र्प॒णे । द्यु॒म्ना ।

सु॒क्ष॒त्र । म॒ह॒य ॥ १ ॥

हेइन्द्र शतकतो बहुकर्मव तेतव उरोः प्रभूतस्यराधसोधनस्य रातिर्दानं विश्वीमहती
अथ अतःकारणात् नोस्मभ्यं हेविश्वचर्पणे सर्वस्यद्रष्टः सुक्षत्र शोभनधनेन्द्र क्षत्रमितिधन-
नाम द्युम्ना द्युम्नानिधनानिमहय प्रयच्छ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यदी॑मिन्द्र॒श्रवा॒य्यमि॑षंशवि॒ष्टदधि॑पे ।

प॒प्र॒थेदी॑र्घश्रु॒तम॑हि॒र॒ण्यव॑र्णदु॒ष्टर॑म् ॥ २ ॥

यत् । इ॒षम् । इ॒न्द्र । श्र॒वा॒य्यम् । इ॒षम् । श॒वि॒ष्ट । द॒धि॒पे । प॒प्र॒थे ।

दी॒र्घश्रु॒तम॑ । हि॒र॒ण्य॒व॒र्ण । दु॒ष्टर॑म् ॥ २ ॥

हेइन्द्र शविष्ठ अतिशयेनबलवान् यत् इषमर्जंश्रवाय्यश्रवणीयं ईं सर्वतोदधिपे धारय-
सि ददासिवा इषशब्देनपुंसकर्त्तृगोप्यस्ति हेहिरण्यवर्णेन्द्र तदर्जं प्रथमेमथते कथंदीर्घश्रुतमं
अतिदूरश्रवणीयतमं सर्वत्रकीर्त्यमित्यर्थः दुष्टरं अनभिभाव्यं उक्तलक्षणमथते ॥ २ ॥

अथतृतीया—

शु॒ष्मासो॒येते॑अ॒द्रि॒वोमे॒हन॑कित॒सापः॑ ।

उ॒न्नादे॒वाव॑भि॒ष्टये॑द्वि॒श्व॒श्मश्च॑राज॒यः ॥ ३ ॥

शुष्मांसः । ये । ते । अद्रिष्टवः । मेहना । केतुसापः । उजा । देवौ ।
अभिष्टये । दिवः । च । गमः । च । राजथः ॥ ३ ॥

हेअद्रिवोवज्रवनिन्द्र तेत्वदीयाः येशुष्मासोबलभूतामरुतःसन्ति कीदृशास्ते मेहना
मंहनीयाः केतसापः प्रज्ञापकंकर्मान्तरिक्षंवास्पृशन्व उभौदेवौ त्वंच मरुत्समूहश्चेत्युभौ
मुवादिबश्च सुलोकात् गमश्च भूमेःसकाशात् अभिष्टये अभितोगमनाय राजथः ईशाथे ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

उतो नो अस्थ कस्य चिद्दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्मभ्यं नृम्णमाभर अस्मभ्यं नृमणस्यसे ॥ ४ ॥

उतो इति । नः । अस्थ । कस्य । चित् । दक्षस्य । तव । वृत्रहन् ।

अस्मभ्यम् । नृम्णम् । आ । भर । अस्मभ्यम् । नृमनस्यसे ॥ ४ ॥

उतो अपिच हेवृत्रहनिन्द्र नोस्मभ्यं कस्यचिदनिर्देशस्यदक्षस्यमवृद्धस्यादातुर्वा-
स्यतवस्वभूतेभ्योस्मभ्यं पुनःश्रुतिरादरायां नृम्णं नृमणं धनमाभरआहर हेइन्द्र यतस्तव-
मस्मभ्यंनृमणस्यसे धनमिच्छसि ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नूत आभिरभिष्टिभिस्तव शर्मञ्छतक्रतो ।

इन्द्रस्यामं सुगोपाः शूरस्यामं सुगोपाः ॥ ५ ॥ १ ॥

नु । ते । आभिः । अभिष्टिभिः । तव । शर्मन् ।

शतक्रतो इति शतशक्रतो । इन्द्र । स्याम । सुगोपाः । शूर ।

स्याम । सुगोपाः ॥ ५ ॥ १ ॥

हेशतक्रतो इन्द्र ते तवाभिरभिष्टिभिः अभिगमनैर्नु शीर्षं समृद्धाभवेमेतिशेषः हेइन्द्र त-
वशर्मन् शर्मणि सुतेसवि सुगोपाः स्याम भवेम हेशूर तवशर्मणिसुगोपाः शोभनरक्ष-
णाःस्याम भवेम पुनरुक्तिरादरायां ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेनवमोवर्गः ॥ ९ ॥

यदिन्द्रचित्रेतिपञ्चर्चसप्तमसूक्तं अत्रेति ऐन्द्रं अंत्यापंक्तिः शिष्टापञ्चमन्तपरिभाषया-
नुपुनः यदिन्द्रपञ्चमन्तमित्यनुक्रमणिका आभिष्टविकेपूवथ्येपुतृतीयसवनेआद्यस्तृचोच्छा-
वाकस्यैकल्पिकस्तोत्रियः सूत्रित्वं—यदिन्द्रचित्रमेहनायस्तेसाधिष्ठोवसइति ।

तत्रप्रथमा—

यदिन्द्रचित्रमेहनास्ति त्वादातमद्रिवः ।

राधुस्तन्नोविदद्वसउभयाहस्त्याभर ॥ १ ॥

यत् । इन्द्र । चित्र । मेहना । अस्ति । त्वादातम् । अद्विष्वः ।

राधः । तत् । नः । विदद्वसो इति विदत्स्वसो । उभयाहस्ति ।

आ । भर ॥ १ ॥

हेइन्द्र हेचित्र चायनीय हेअदिष्ठोवज्वन् यत् मेहनामेहनीयं त्वादातं त्वयादात-
व्यं राधोधनमस्ति तद्वत् हेविदद्वसो लब्धधनेन्द्र नोस्मभ्यं उभयाहस्ति उभाभ्याह-
स्ताभ्यां आभर आहर अत्र यदिन्द्रचित्रचायनीयंमेहनीयंधनमस्तीत्यादिनिरुक्तं-
दृश्यम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्र युक्षंतदाभर ।

विद्याम तस्य ते वयमकूपारस्य दावने ॥ २ ॥

यत् । मन्यसे । वरेण्यम् । इन्द्र । युक्षम् । तत् । आ । भर ।

विद्याम् । तस्य । ते । वयम् । अकूपारस्य । दावने ॥ २ ॥

हेइन्द्र यत् युक्षमन्नं वरेण्यं वरणीयं मन्यसे तत् युक्षं आभरास्मभ्यं ते तवसंवन्धि-
नोवयं तस्य तादृशस्योक्तलक्षणस्याकूपारस्य अकुत्सितः पारोन्तोयस्य तादृशस्यान्नस्य दाव-
ने दाने विद्याम स्याम ॥ २ ॥

वाजपेयेअतिरिक्तोक्त्येयचेदित्स्वेवा सूत्रित्वं—यत्तेदित्तुप्रराभ्यंत्वाभिच्छवसस्पतइति ।

सैषावतीया—

यत्तेदित्सुप्रराध्यमनोअस्तिश्रुतंवृहत् ।

तेनदृह्णाचिदद्रिवआवाजंदर्पिमातये ॥ ३ ॥

यत् । ते । दित्सु । प्र॒राध्यम् । मनः । अस्ति । श्रुतम् । वृहत् ।

तेन । दृह्णा । चित् । अ॒द्रि॒ध्वः । आ । वाजम् । दर्पि । मा॒तये ॥ ३ ॥

हेन्द्र ते तव यदित्सुदानेषु पराध्यं प्रकर्षेणस्वत्वं श्रुतं विश्रुतं बृहत् महत् मनःअस्ति
तेनमनसा हेअद्रिवोवज्रवनिन्द्र दृह्णाचिद दृढमपि वाजमनं आदर्पि आदरयसि सातयेस्म-
त्तभजनापलाभायषा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मंहिष्ठंमघोनांराजानंचर्पणीनाम् ।

इन्द्रमुपप्रशस्तयेपूर्वाभिर्जुजुषेगिरः ॥ ४ ॥

मंहिष्ठम् । वः । म॒घोनाम् । राजानम् । च॒र्पणीनाम् ।

इन्द्रम् । उप । प्र॒शस्तये । पूर्वाभिः । जु॒जुषे । गिरः ॥ ४ ॥

मघोनां हविलक्षणधनवतां वोमुष्वाकं मंहिष्ठं अतिशयेनपूज्यं चर्पणीनांमनुष्याणांरा-
जानं इन्द्रं उपउपेत्य प्रशस्तये प्रशंसितुं पूर्वाभिः पुरातनीभिः वाग्भिःगिरःस्तोकारोजुषे
सेवन्ते ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अस्माइत्काव्यंवचउक्यमिन्द्रायशंस्यम् ।

तस्माउब्रह्मवाहसेगिरोवर्धन्त्यत्रयोगिरःशुभन्त्यत्रयः ॥ ५ ॥ १० ॥

अस्मै । इत् । काव्यम् । वचः । उ॒क्यम् । इन्द्राय । शंस्यम् ।

तस्मै । ऊँ इति । ब्रह्म॒वाहसे । गिरः । वर्ध॑न्ति । अत्रयः ।

गिरः । शु॒भन्ति । अत्रयः ॥ ५ ॥ १० ॥

अस्माइव अस्माएवेन्द्राय कान्यं कवेःस्तोतुःसंवन्धि यद्वा कुशन्दे शब्दनीयंवचोवा-
भूषं उक्तं शस्त्रं शंस्यं शंसनीयं यस्मादेवंतस्मात् तस्मात् तस्मैइन्द्रायैव बलवाहसे परिवृ-
ढस्यस्तोत्रस्यबाहकाय गिरःस्तुवीरवयोत्रिगोत्रावर्धन्तिवर्धयन्ति अवयोगिरःशुभन्ति दीपय-
न्ति पुनरुक्तिरादरार्था ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

आयासद्विरिति नवर्चमष्टमं सूक्तं अबेयमनुक्रमणिका—आयाहिनवमुष्णिगाद्यन्तानु-
ष्टुम्भ्येचसासौरीतदादीतिहासस्तुतिकर्मत्वादित्रिरेवदेवइति । छरस्यस्यपिश्वायस्मादितिप-
रिभाषयात्रिर्भेदिः आयास्तिस्त्रिउष्णिहः पंचमीनवम्यावनुष्टुभौ शिष्टाश्चतसस्त्रिष्टुभः अ-
न्नेःस्तूपमानत्वात्पष्ठधायाअग्निदेवताका अन्यार्पेयाश्चपंचमीसूर्यदेवत्या शिष्टाऐन्द्राः । दशरा-
त्रेद्वितीयेहनिप्रउगशस्त्रेआद्यस्तृचः ऐन्द्रःपंचमः स्रजितंच—आयासद्विभिःसुतंसजूर्ध्वेभिर्देवे-
भिरिति । महाव्रतेष्वैष्णिहृत्चाशीतावयंतृचः ।

तत्रप्रथमा—

आयासद्विभिःसुतंसोमंसोमपतेपिव । वृषन्निन्द्रवृषन्निर्द्वहन्तम् ॥ १ ॥

आ । याहि । अद्रिःभिः । सुतम् । सोमम् । सोमःपते ।

पिव । वृषन् । इन्द्र । वृषःभिः । इन्द्रहन्तम् ॥ १ ॥

हेइन्द्र आयाहि अस्मघत्तमागच्छ आगत्यच हेसोमपते सोमस्यस्वामिभिन्द अद्रिभि-
र्घ्रावभिःसुतमभिपुतंसोमपिव हेवृषन् फलस्यवर्षयितः वृत्रहन्तम् अतिशयेनशत्रूणांहन्तम्
वृषभिर्वर्षकैर्मरुद्भिःसहायाहि पिवच ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

वृषाग्रावावृषामदोवृषासोमोअयंसुतः । वृषन्निन्द्रवृषन्निर्द्वहन्तम् ॥ २ ॥

वृषा । ग्रावा । वृषा । मदः । वृषा । सोमः । अयम् । सुतः ।

वृषन् । इन्द्र । वृषःभिः । इन्द्रहन्तम् ॥ २ ॥

ग्रावा अभिषवसाघनःपापाणोवृषा वर्षकः सोमरसस्यं फलस्यवामदः सोमपानेनज-
नितः वृषा वर्षकः अयंसुतोभिपुतः सोमोवृषा तंसोमंवृषभिःसहपिव ॥ २ ॥

अथतृतीया—

वृषात्वावृषणं हुवेवज्जिन् चित्राभिः कृतिभिः ।

वृषन्निन्द्रवृषभिर्दत्तहन्तम् ॥ ३ ॥

वृषा । त्वा । वृषणम् । हुवे । वज्जिन् । चित्राभिः । कृतिभिः ।

वृषन् । इन्द्र । वृषभिः । दत्तहन्तम् ॥ ३ ॥

हेवज्जिन् वज्रवन्निद्र वृषासोमरसस्यसेकाहं वृषणं त्वां हुवे आह्वयामि किमर्थं चित्राभिश्चापनीयाभिः कृतिघोरक्षाभिः निमित्तभूताभिः शिष्टंगतम् ॥ ३ ॥

ऋजीषीवज्जीत्येवाब्राह्मणाच्छंसिनःशस्त्रयाज्या ऋजीषीवज्जीवृषभस्तुरापाडितियाज्येति हि तत्प्रतिपत् ।

सैषाचतुर्थी—

ऋजीषीवज्जीवृषभस्तुरापाद् शुष्मीराजावृत्रहासोमपावा ।

युक्ताहरिभ्यामुर्षयासदूर्वाड्यार्घ्यन्दिनेसर्वनेमत्सदिन्द्रः ॥ ४ ॥

ऋजीषी । वज्जी । वृषभः । तुरापाद् । शुष्मी । राजा । वृत्रहा ।

सोमपावा । युक्ता । हरिभ्याम् । उर्ष । यासत् । अूर्वाड् ।

मार्घ्यन्दिने । सर्वने । मत्सत् । इन्द्रः ॥ ४ ॥

ऋजीषी सवनद्वयेभिपुतस्यगतसारस्यसोमरसस्यतृतीयसवने आप्यायाभिपुतोयोस्तिस्रः ऋजीषः सोमः सोस्यास्तीति ऋजीषो वज्जी वज्रवान् वृषभोवर्षिता तुरापाद् तुराणां त्वरमाणां नांशवृणांसोढा शुष्मी बलवान् राजा ईश्वरः सर्वस्य वृत्रहा वृषस्पृहन्ता सोमपावा सोमरसस्य पाता एवं महानुभावइन्द्रो हरिभ्यां युक्त्वारथं योजयित्वोपयासत् उपगच्छतु अर्वागस्मदभि-
मुखं आगच्छतु मार्घ्यन्दिने सवने मत्सत् मायतु सोमैनेन्द्रः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यत्त्वांसूर्यस्वर्भानुस्तमसाविष्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद्यथामुग्धोभुर्वनान्यदीधयुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

यत् । त्वा । सूर्य । त्वःऽभानुः । तमसा । अविध्यत् । आसुरः ।

अक्षेत्रद्वित् । यथा । मुग्धः । भुवनानि । अदीधयुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

इदमादिचतुर्भिर्गैरैस्त्रीणां कर्मकीर्त्यते हेसूर्य प्रेरक देव त्वा त्वा यद्यदा आसुरः
असुरस्य पाणापहर्तुरसूर्यावापुत्रः स्वर्भानुः स्वर्भानुसंज्ञकस्त्वमसामायानिर्मितेनाविध्यत् आ-
वृणोदित्यर्थः तदा भुवनानिसर्वाणि अदीधयुः दृश्यन्ते तथा त्वत्पुत्रः सर्वजिनः अक्षेत्र-
द्वित् स्वस्वस्थानमजानन् मुग्धोऽप्युद्भवति तथा ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थेऽष्टकेऽद्वितीयेऽष्टकेऽष्टोदशोऽष्टकः ॥ ११ ॥

अथषष्ठी-

स्वर्भानोरधदिन्द्रमाया अवोदिवो वर्तमाना अवाहन् ।

गूळं सूर्यं तमसापवतेन तुरीयेण ब्रह्मणा विन्ददग्निः ॥ ६ ॥

त्वःऽभानोः । अध । यत् । इन्द्र । मायाः । अवः । दिवः ।

वर्तमानाः । अवः अवाहन् । गूळम् । सूर्यम् । तमसा । अपवतेन ।

तुरीयेण । ब्रह्मणा । अविन्दत् । अग्निः ॥ ६ ॥

अथ अथ जगन्मौढयानन्तरं स्वर्भानोरसुरस्य यत् यामायाः सन्ति कीदृशस्ताः दिवो-
घोतमानादादित्यात् अवः अवस्ताववर्तमानाः तदुपरिविरोधानासामर्थ्यादिति भावः हेइन्द्र ताः
सर्वाः अवाहन् अवाहंसि अथात्रैव परोक्षवादः तमसान्धकारेण अपवतेन अपगतकर्मणा गूळं
सूर्यं अन्धकारस्यावरणरूपत्वादपवतत्वं तथाविधं तुरीयेण ब्रह्मणामग्नेन ब्राह्मणोऽस्तेत्यनेनाविद
विन्दत् लब्धवान् आवरणापगमोपायनिवारणं शुद्धं वा सूर्यमिति पूर्वमच्चापेक्षयास्य तुरीयत्वं एके-
कं मायांशमैकेकेन मन्त्रेणापनोय चतुर्थेन मन्त्रेण नितीनन्तमोप्यनुदित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

मामामिमन्तवसन्तमन्नइरस्याद्गुग्धोमियसानिगारीत् ।

त्वंमित्रोअसिसत्पराधास्तौमेहावन्तंवरुणश्चुराजा ॥ ७ ॥

मा । माम् । इमम् । तवम् । सन्तम् । अत्रे । इरुस्या । दुग्धाः ।
 भियसा । नि । गारीत् । त्वम् । मित्रः । असि । सत्यधराधाः ।
 तौ । मा । इह । अवतम् । वरुणः । च । राजा ॥ ७ ॥

इदं सूर्यवाक्यं हेअत्रे मामिमं ईदृगवस्थं मां तवसन्तं तवस्वभूतमिरस्यानेच्छया दुग्धाद्रोग्धा असुरोभियसा भयजनकेन तमसा अन्धकारेण मानिगारीत् मागिरतु किंच हेमित्र त्वमित्रोसि प्रदीदेः सकाशाच्चाताभवसि सत्यराधाः सत्यधनश्च तौ राजावरुणश्च त्वंच तौ युवां मामामिहावतं रक्षतं यद्वा अत्रिरेवमित्र उच्यते वरुणश्च युवाम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्राणो ब्रह्मायुं युजानः संपर्यन् कीरिणा दिवा नर्मसोपशिक्षन् ।
 अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानो रपमाया अघुक्षत् ॥ ८ ॥
 प्राणाः । ब्रह्मा । युयुजानः । संपर्यन् । कीरिणा । देवान् । नर्मसा ।
 उपशिक्षन् । अत्रिः । सूर्यस्य । दिवि । चक्षुः । आ । अधात् ।
 स्वः । भानोः । अप । मायाः । अघुक्षत् ॥ ८ ॥

ब्रह्मा ब्राह्मणोत्रिः प्राणः अभिपवसाधनाय युजानः युंजन् इन्द्रार्धसोममभिपुण्व-
 निरयर्थः तथा कीरिणा कीर्यते विक्षिप्यते इति कीरि स्तोत्रं तेन देवान् संपर्यन् पूजयन्
 किंच नमसा जैनहविलक्षणेन नमस्कारेण वा उपशिक्षन् शिक्षतिर्दानार्थं धर्मसाधने वर्तते
 मसाधयन् एवमुक्तैः साधनैः सूर्यस्य सर्वमेतत्कस्य चक्षुः सर्वस्य व्यापकं मंडलं दिवि अन्तरिक्षे
 आधात् निस्तमस्कं कृतवानित्यर्थः तदेव स्पष्टयति—स्वर्भानोरेतन्नाम कस्यासुरस्य मायाः
 स्वाश्रयमया मोहयन्ती परान् तथा कुर्वन्ती मायेत्युच्यते तादृशीर्मायाः तुरीयेण ब्रह्मणे-
 त्पुंक्तं तदेतदुक्तं यत्तुरीये ब्रह्मतेनात्रिः सहायः इन्द्रोपाशुक्षत् अपजुगोष न्यवारयदित्यर्थः
 अथ पातृतीयादृषवं व्याख्येयः सूर्यस्यादिविपूर्वमावृते प्रकाशे तदपनोद्यस्वकीयं चक्षुराधात्
 निवारणतेजः संस्रयार्थं दृष्टवानित्यर्थः स्वर्भानुमायमा सूर्यस्यावृत्तिः हरिद्रविके समाप्ता वा—
 स्वर्भानुश्चासुरः सूर्यतमसा विध्यतस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन् तस्य यत्पथं तमोपाप्नन् तां कृष्णा वि-
 रभवपद्मितीयं साफाल्युनोयत्तुवीयं सावलक्षीयदध्यस्थादृषा कृतवन्त्यादि ॥ ८ ॥

अथनवमी-

यवैसूर्यस्वर्मानुस्तमसाविध्यदासुरः ।

अन्नयस्तमन्वाविदन्नह्यन्येअशक्रुवन् ॥ ९ ॥ १२ ॥

यम् । वै । सूर्यम् । स्वःऽभानुः । तमसा । अविध्यत् । आसुरः ।

अन्नयः । तम् । अनु । अविन्दन् । नहि । अन्ये । अशक्रुवन् ॥ ९ ॥ १२ ॥

अत्रिकृतंरामध्यमनुवदति यवैसूर्यमिति निगतव्याख्यैषा अन्नयस्तसूर्यमन्वविन्दन्
इन्द्रार्थसोमयागदेयतास्तुतिनमस्कारैः अनुक्रमेणईषत्तमोविरुध्यलब्धवन्तइत्यर्थःअन्येनस-
शक्रुवन् नलब्धवन्तःस्वल् ॥ ९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेद्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

कोनुवामितिर्विशत्युचनवमंसूक्तं श्रीमस्यात्रैरार्थं षोडशीसप्तदश्यावतिजगत्या विशयैकपदा-
विराट् शिष्टाःसप्तदशविष्टुभः विश्वेदेवादेवताः तथाचानुक्तान्तं—कोनुविंशतिर्वैश्वदेवंवैतत्योड-
श्यापविजगत्यावन्यैकपादेति । विनियोगोऽङ्गिकः ।

तत्रपथमा-

कोनुवांमित्रावरुणाहतायन्दिवावांमहःपार्थिवस्यवादे ।

ऋतस्यवासदसिन्नासीथानोयज्ञायतेवापशुपोनवाजान् ॥ १ ॥

कः । नु । वाम् । मित्रावरुणौ । ऋतस्यन् । दिवः । वा । महः ।

पार्थिवस्य । वादे । ऋतस्य । वा । सदसि । नासीथाम् । नुः ।

यज्ञाऽयते । वा । पशुऽसः । न । वाजान् ॥ १ ॥

हेमित्रावरुणौ देवौ वांयुवां कोनु कश्चलुयजमानः ऋतायन् यज्ञमिच्छन् शक्रया-
दितिशेषः तस्मात्कृतमयैवदिवःसदसिद्युलोकसंबन्धिनिस्थाने महोमहतःपार्थिवस्यसदसि
ऋतस्योत्पादकस्यांतरिक्षस्यसदसि तद्धेतुत्वात्ताच्छब्धं त्रिपुस्थानेषुनोस्मान्नासीथां रक्षतं
वाशब्दश्चार्थे किंच यज्ञायते यज्ञमिच्छते हविर्दानेच महं पशुषो नवाजान् पशुपुसीद-
तोवाजानन्मानिक्षीरदध्यादीनोवतानियथाप्रयच्छथः तद्वदवतमिव यद्वा नशब्दश्चा-
र्थे पशुपःपशून्वाजांश्चदत्तमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तेनोमित्रोवरुणोअर्यमायुरिन्द्रंऋभुक्षामरुतोऽजुपन्त ।

नमोभिर्वायेदधतेसुवृक्तिस्तोमंरुद्रायमीह्रुपेसजोपाः ॥ २ ॥

ते । नः । मित्रः । वरुणः । अर्यमा । आयुः । इन्द्रः । ऋभुक्षाः ।

मरुतः । जुपन्त । नमः । इभिः । वा । ये । दधते । सुवृक्तिम् ।

स्तोमम् । रुद्राय । मीह्रुपे । सजोपाः ॥ २ ॥

तेमित्रादयोदेवाः नोस्माकं सुवृक्तिं स्तोमं शोभनपापादिवर्जनवदस्तोत्रं नमोभिर्वा हविर्भिश्च जुषन्तं सेवन्तां येदधतेधारयन्ति उक्तदृक्षणस्तोत्रं देवाःद्विविधाः स्तोत्रभाजो-
हविर्भाजश्च अत्रस्तोत्रभाजउच्यन्ते आयुः सततगतिर्वापुरुष्यते अथमरुतएववियुज्यवि-
शोष्यन्ते रुद्रायमीह्रुपे तृतीयार्थेचतुर्थी रुद्रेणसहसजोपाःसजोपसःसहग्रीयमाणाः तेषांपुत्रत्वा-
द्विभिभावः केचन रुद्रायसजोपाइत्येतन्मित्रादिसर्वदेवताविशेषणमितिकथयन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आवांयेष्टांश्विनाहुवध्यैवातस्पपत्सन्त्रथ्यस्पपुष्टौ ।

उतवादिवोअसुरायमन्मप्रान्धांसीव्यज्यवेभ्रध्वम् ॥ ३ ॥

आ । वा । येषां । अश्विना । हुवध्यै । वातस्य । पत्सन् ।

रथ्यस्य । पुष्टौ । उत । वा । दिवः । असुराय । मन्म । प्र ।

अन्धांसिइव । यज्यवे । भ्रध्वम् ॥ ३ ॥

अनयाश्विनौ रुद्रश्चोच्यन्ते हेअश्विना अश्विनौ येषां कायानांपतुतमौ वां युवां
द्वातस्पपत्सन् धर्मसाम्याद्धर्मिग्रहणं वायुसमानगतेरश्वस्यगमनेपातो रथ्यस्य रथस्यपुष्टौच
निमित्तेसति हुवध्यै हुवे आह्वयामि आह्वातुंप्रभवामि वा अथवा वायुवयुवयोःशीघ्रगमन-
साधनरथस्यपोषेचनिमित्तेसति उतवा किंचेत्यर्थः दिवोद्योतमानां चतुर्थ्यर्थेपष्टौ असु-
रायप्राणापहर्त्रेरुद्राय यद्वा द्युलोकसंबन्धिने असुरायप्राणादात्रे सूर्यायवायवेवा यज्यवे या-
गताधकाय मन्ममननीयंस्तोत्रंप्रभ्रध्वं संपादयत हेऋत्विजः अन्धांसीव अन्नानिहविलि-
क्षणानिहवीदितोत्रंचेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

प्रसृक्ष्णोदिव्यः कण्वहोता त्रितोदिवः सृजोपावातो अग्निः ।

पूपाभगः प्रभृथे विश्वभोजा आजिनजग्मुराश्वश्वतमाः ॥ ४ ॥

प्र । सृक्ष्णः । दिव्यः । कण्वहोता । त्रितः । दिवः । सृजोपाः ।

वातः । अग्निः । पूपा । भगः । प्रभृथे । विश्वभोजाः । आजिम् ।

न । जग्मुः । आश्वश्वतमाः ॥ ४ ॥

अत्रलिङ्गोक्तादेवताः प्रजगुरितिसंबन्धः सक्ष्णोयज्ञसिवमानः शत्रूणांसोढावादिज्योदिविभवः कण्वहोता कण्वारूपयोमेधाविनोवाहोवारआह्वातारोयस्यसतथोक्तः त्रितः त्रिपुक्षित्यादिस्थानेषु स्थापमानोदिवः सूर्येण सह सृजोपाः समानमग्निः समानप्रीतिर्वा वातः उक्तसक्ष्णकोवापुरग्निः पूपापोषकएतन्नामाभगश्चप्रभृथे प्रभरणवत्स्मिन्मन्त्रे उक्ताः सर्वदेवाः विश्वभोजा विश्वरक्षकाः कृत्स्नात्तारोवा आश्वश्वतमाः प्रकृष्टगमनाश्ववर्ताश्रेष्ठाः सन्तः आजिनं संभ्राममिव प्रजग्मुः प्रगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

प्रयोरुयि युक्ताश्वं भरध्वं राय एवेवंसे दधीत धीः ।

सुशेव एवैरौशिजस्य होता येव एवामरुतस्तुराणाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

प्र । वः । रयिम् । युक्तश्च अश्वम् । भरध्वम् । रायः । एवे । अवसे ।

दधीत । धीः । सुशेवः । एवैः । औशिजस्य । होता । ये ।

वः । एवाः । मरुतः । तुराणाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

हेमरुतोवोयूयं रयिं धनं युक्ताश्वं अवसहितं अवयोग्यं पुत्रं वा प्रभरध्वं संपादयत रायो धनानि गवांश्वादिदृक्षणानि एषे प्राप्तुं अवसे अवदत्यन्नाम अजाय मातानां धनानां रक्षणाय वाधीः स्तोता दधीत धारयति स्तुतिम् सचौशिजस्य कक्षीववोहोवाग्निः एवेगन्तव्यैः कामैः गमनसाधने रथैर्वा सुशेवः शेवमिति सुखनाम सुसुखो भवतु हेमरुतस्तुराणां त्वरमाणानां वोयुष्माकं ये एवाः कामाः अश्वावासंनिवेति ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये त्रयोदशोऽष्टकः ॥ १३ ॥

अथद्वितीया—

तेनोमिन्नोवरुणोअर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षामरुतो जुपन्त ।

नमोभिर्वायेदधतेसुवृक्तिस्तोमं रुद्राय मीळुपे सजोपाः ॥ २ ॥

ते । नः । मिन्नः । वरुणः । अर्यमा । आयुः । इन्द्रः । ऋभुक्षाः ।

मरुतः । जुपन्त । नमः । इभिः । वा । ये । दधते । सुवृक्तिम् ।

स्तोमम् । रुद्राय । मीळुपे । सजोपाः ॥ २ ॥

तेमित्रादयो देवाः नोस्माकं सुवृत्तिं स्तोमं शोभनपापादिवर्जनवस्तोत्रं नमोभिर्वा
हविर्भिश्च जुपन्त सेवन्तां येदधते धारयन्ति उक्तलक्षणं स्तोत्रं देवाः द्विविधाः स्तोत्रभाजो-
हविर्भाजश्च अत्र स्तोत्रभाज उच्यन्ते आयुः सततगतिर्वायुरुच्यते अथ मरुत एव विद्युज्यवि-
शेष्यन्ते रुद्राय मीळुपे तृतीयाथैचतुर्थी रुद्रेण सहसजोपाः सजोपसः सहस्रमीयमाणाः तेषां पुत्रत्वा-
दिति भावः केचन रुद्राय सजोपा इत्येतन्मित्रादिसर्वदेवताविशेषणमिति कथयन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आवांयेष्ठांश्विनाहुवध्यैवातस्पपत्मन्नर्थ्यस्यपुष्टौ ।

उतवां दिवो असुराय मन्मग्रान्धांसीव्यज्यवेभ्ररध्वम् ॥ ३ ॥

आ । वा । येष्ठा । अश्विना । हुवध्यै । वातस्य । पत्नम् ।

रथ्यस्य । पुष्टौ । उत । वा । दिवः । असुराय । मन्म । प्र ।

अन्धांसीव । व्यज्यवे । भ्ररध्वम् ॥ ३ ॥

अनयाश्विनौ रुद्रश्चोच्यन्ते हेअश्विना अश्विनौ येष्ठा कामानां यंतुतमौ वां युवां
वातस्पपत्नम् धर्मं साम्याद्धर्मिग्रहणं वायुसमानगतेरश्वस्पगमनेपामौ रथ्यस्य रथस्पपुष्टौ च
निमित्ते सति हुवध्यै हुवे आह्वयामि आह्वातुं प्रभवामि वा अथवा वायुवद्युवयोः शीघ्रगमन-
साधनरथस्पपोषेच निमित्ते सति उतवा किंचेत्यर्थः दिवोपोतमानाय चतुर्थ्यर्थे षष्ठी असु-
रायमाणापहर्षेरुद्राय यद्वा द्युलोकसंबन्धिने असुरायमाणदात्रे सूर्याय वायवे वा व्यज्यवे या-
गसाधकाय मन्ममननीयं स्तोत्रं प्रभ्ररध्वं संपादयव हेक्रत्विजः अन्धांसीव अज्ञानिहविर्ल-
क्षणा निहवीं विस्तोत्रं चेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

प्रस॒क्ष॒णो॒दिव्यः॑ क॒ण्व॑होता॒त्रितो॑दिवः॒सजो॑पा॒वातो॑अ॒ग्निः ।
 पू॒पाभ॑गःप्रभू॒थेवि॒श्वभो॑जाआ॒जिन॑ज॒ग्मुरा॒श्व॑श्वतमाः ॥ ४ ॥
 प्र । स॒क्ष॒णः । दि॒व्यः । क॒ण्व॑होता । त्रि॒तः । दि॒वः । स॒जो॑पाः ।
 वा॒तः । अ॒ग्निः । पू॒पा । भ॑गः । प्र॒भू॒थे । वि॒श्वभो॑जाः । आ॒जिम् ।
 न । ज॒ग्मुः । आ॒श्व॑श्वतमाः ॥ ४ ॥

अत्रलिङ्गोक्तदेवताः प्रजग्मुरितिसंबन्धः सक्षणोयज्ञंसेवमानः शत्रूणांसोढावादिभ्योदिव्य-
 विभयः कण्वहोता कण्वाऋषयोपेधानिनोवाहोवारआह्वावारोयस्यसतथोक्तः त्रितः त्रिपुक्षि-
 त्पादिस्थानेषु ताममानोदिवःसूर्येणसहसजोपाःसमानगतिः समानप्रीतिर्वा धातः उक्तलक्षण-
 कोवायुरग्निः पूपापोषकएतज्जामाभगश्चप्रभूथे प्रभरणवत्यरिमन्यज्ञेउक्ताःसर्वदेवाः विश्वभो-
 जाविश्वरक्षकाः कृत्वात्तारोवा आश्वश्वतमाः प्ररुष्टगमनाश्ववर्ताश्रेष्ठाःसन्तः आर्जिन सं-
 मामपिव प्रजग्मुः प्रगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

प्रवो॑रायि॒युक्ता॒श्व॑भर॒ध्वंरा॒यए॒पेय॑सेदधीत॒धीः ।
 सु॒शेव॒एवै॒रौशि॒जस्म॑होता॒येव॑ए॒वांम॑रुतस्तुरा॒णाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥
 प्र । वः । र॒यिम् । यु॒क्त॑अश्वम् । भ॒र॒ध्वम् । रा॒यः । ए॒पे । अ॒व॒से ।
 द॒धी॒त । धीः । सु॒शेवः । ए॒वैः । औ॒शि॒जस्य॑ । हो॒ता । ये ।
 वः । ए॒वाः । म॒रुतः । तुरा॒णाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

हेमरुतोवोयुषं रयिं धनं युक्ताश्वं अश्वसहितं अश्वयोग्यं पुत्रं वामभरध्वं संपादयत
 रायोधनानि गवाश्यादिलक्षणानि एषे प्राप्तुं अवसे अवश्यन्नाम अन्नाय प्राप्तानां
 धनानां रक्षणायवाधीः स्तोवादधीव धारयतिस्तुविम् सचौशिजस्यकक्षीयतोहोतात्रिः एवै-
 गन्तव्यैःकौमैः गमनसाधनेरश्वैर्वा सुशेवः शेवमितिमुखनाम सुमुखोभयतु हेमरुतस्तुराणां त्वर-
 माणानां वोयुष्माकं ये एवाः कामाः अश्वायासंतिवैरिति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्मद्धितीषेत्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

प्रवोवायुमितिषष्ठीवायव्येषौहविषोयान्मा प्रवोवायुरथयुजंरुणध्वमुतत्वामदितेमहीवि
सन्निवन्तपाठस्तु ।

अथषष्ठी—

प्रवोवायुरंथयुजंरुणध्वं प्रदेवंविप्रं पनितारं मुकैः ।

इपुध्यवं ऋतसापः पुरंधीर्वस्वीर्नो अन्नपत्नीराधियेधुः ॥ ६ ॥

प्र । वः । वायुम् । रथयुजम् । रुणध्वम् । प्र । देवम् । विप्रम् ।

पनितारम् । अकैः । इपुध्यवं । ऋतसापः । पुरंधीः । वस्वीः ।

नः । अन्नं । पत्नीः । आ । धिये । धुरितिधुः ॥ ६ ॥

हेमदीयाऋत्विजोवोयूधंवायुंवायुदेवंरथयुजं यज्ञगमनाय रथसंबद्धंरुणध्वं कुरुध्वं प्रदे-
वं घोटमानं विप्रं विशेषेणकामानांपूरकं विप्रवत्पूज्यंवा पनितारं कर्मणिकर्तृमत्पयः स्तुत्यमि-
त्यर्थः फलमदावारं अकैरर्चनीयराधनैर्मन्त्रैःपरुणध्वं स्तुव किंच इपुध्यवः गन्धः ऋतसापः
यज्ञस्पृशः पुरंधीःपुरंध्यः स्त्रीरूपाः रूपवत्योवावस्वीः मर्शस्यापत्नीर्देवपत्न्योवास्मिन्यज्ञेनोत्प-
दीयायधियेकर्मणेतन्निष्पत्तयेआधुः आगतवत्यः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उपं वृषे वन्द्येजिः शूपैः प्रयह्नीद्विष्वितर्यद्विरकैः ।

उपासानक्ता विदुपीव विश्वमाहावहतो मर्त्याय यज्ञम् ॥ ७ ॥

उपं । वृः । ऋषे । वन्द्येजिः । शूपैः । प्र । यह्नी इति । दिवः ।

चितर्यतद्विजिः । अकैः । उपासानक्ता । विदुपीव इति विदुपी इद्व ।

विश्वम् । आ । ह । वहतः । मर्त्याय । यज्ञम् ॥ ७ ॥

हेउपासानक्ता अहोरात्राभियानिदेवते यह्नी महत्यौ वन्द्येजिर्वन्दनाहैरितरैः देवैः सह दिवोन्-
रिक्षाद्विशेषेण सर्वमदेशावतो युष्मज्जपं उपैषे उपप्रापयामि हविः ईषिः प्रापणकया स्यादुपप्राप्तिः
समन्वितः शूपैः हस्तकैरभितर्यद्विजिः प्रापयद्विरकैर्मन्त्रैः सहोपप्रापयामि हेउकेदेवते भवत्यौ विश्वं
सर्वकलं व्यजातं विदुपीव जानत्याविव मर्त्याय यजमानाय यज्ञमावहतः अभिमुखं प्रापयतः हेति
पूरणः मद्वा शूपैरित्यादीनि षष्ठीयावद्बुधचान्तानि वन्द्येजिरित्यस्य विशेषणानीतिकेचिदाहुः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अ॒भि॒वो॑अ॒र्चै॑पो॒प्याव॑तो॒नृ॒न्वास्तो॑ष्प॒तित्व॑ष्टा॒रं॒राणः॑ ।
ध॒न्या॑स॒जोपा॑धि॒पणा॒नमो॑भि॒र्वन॑स्पती॒सोप॑धी॒राय॑ए॒षे ॥ ८ ॥

अ॒भि । वः । अ॒र्चै । पो॒प्याऽव॑तः । नृ॒न् । वास्तोः । प॒तिम् ।
त्व॑ष्टा॒रम् । रा॒णः । ध॒न्या । स॒जोपा॑ । धि॒पणा । नमः॑ऽभिः ।
व॒न॒स्पती॑न् । ओ॒प॒धीः । रा॒यः । ए॒षे ॥ ८ ॥

अहं पोष्यावतो बहुपोष्यजनमुक्तावनृन्कर्मनेतृन् वीयुष्मानभ्यर्चं अभिपूजयामि स्तो-
मीत्यर्थः केपुनस्तेयूयं उच्यते—वास्तोष्पतित्वष्टारंराणःस्तोत्रादिभिःक्रीडन् हविर्ददद्वाहं-
न्याधनकरीसजोपाः इतरदेवैःसहगच्छन्तीपीणयन्तीवा धिपणा बाहूनामेतत् वाग्देवता एताद्वि-
तीयार्धेप्रथमा उक्तलक्षणांवाणींवनस्पतीनोपधीश्च नमोभिःसहाचरैस्ति संबन्धः किमर्थं रायएषे
धनानिमातुम् ॥ ८ ॥

अथनवमी—

तु॒जे॒न॒स्तने॑पर्व॒ताःस॒न्तु॒स्वैत॑वो॒येव॑स॒वो॒नवी॑राः ।
प॒नित॑आ॒स्योय॑ज॒तःसदा॑नो॒वर्धा॑न्ःशंस॑न॒र्योअ॒भिष्टौ॑ ॥ ९ ॥

तु॒जे । नः । तेन॑ । पर्व॒ताः । स॒न्तु । स्वै॒तवः॑ । ये ।
व॒सवः॑ । न । वी॒राः । प॒नितः॑ । आ॒स्यः । य॒ज॒तः । सदा॑ । नः ।
व॒र्धात् । नः । शंस॑म् । न॒र्यः । अ॒भिष्टौ॑ ॥ ९ ॥

पर्वताः पर्ववन्तः पुराणवन्तोमेधाः तनेविस्तृतेतुजेदाने यद्वा तनेतिपुत्रनाम पञ्चार्थेचतुर्थी
पुत्रस्पदानइत्यर्थः अथवा नस्तुजेपुत्रेवनेत्युपेच स्वैतवः शोभनमनाःसन्तु भवन्तु कीदृशा-
स्ते येवसवः जगतोवाप्तयितारः वीरान वीराइव किंच पनितः स्तुतः आस्यः आहव्यः स-
र्वैर्यजतोयजनीयआदित्यः सदासर्वदा नः शंसं अस्माकंस्तुतिं नर्योनरेभ्योहितोदेवःअभिष्टौ
अभिगतपुपणे अभिगमनेवासति वर्धाव वर्धयेत् ॥ ९ ॥

अथदशमी—

वृष्णो॑ अस्तो॒पि भूम्य॑स्य॒गर्भं॑ त्रितो॒नपा॑त॒मपा॑सुवृ॒क्ति ।

गृ॒णीते॒ अ॒ग्निरे॒तरी॑न॒शू॒पैः शो॒चि॒ष्के॒रो नि॒रि॒णाति॒वना॑ ॥ १० ॥ १४ ॥

वृष्णः । अस्तो॒पि । भूम्य॑स्य । गर्भं । त्रितः । नपा॑तम् ।

अ॒पाम् । सु॒वृ॒क्ति । गृ॒णीते । अ॒ग्निः । ए॒तरि॑ । न । शू॒पैः ।

शो॒चिः ऽकै॑शः । नि । रि॒णाति॑ । वना॑ ॥ १० ॥ १४ ॥

भूम्यस्य भूमिरेतरीक्षं तदहंस्यतादृशस्य वृष्णोवर्षकस्यपञ्चमस्य अथवाभूम्योभूमे-
रेवार्हः तदुचितवृष्टिपदानात् तादृशस्यमेघस्यगर्भगर्भस्थानीयं अपानपातं रक्षकं वैद्युतम-
ग्निं सुवृक्तिं स्तोत्रकर्मेव शोभनपापादिवर्जनवतास्तोत्रेण अस्तोपि स्तुतवानहं सन्नित-
स्तीर्णतमः त्रिषुस्थानेषुत्रिवापन्नेषुतायमानोग्निः एवरिगन्तरिमपि शूपैः सुखकैरेः रश्मि-
भिः नगृणीते नगरणंकुरुते नकुप्यतीत्यर्थः किन्तु शोचिष्केशः मदीतरश्मिः सन् वना
वनानि निरिणाति हिनस्ति दहतीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेचतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकादशी—

क॒थाम॒हेरु॒द्रिया॑य॒ब्रवाम॑क॒द्राये॑चि॒क्रितु॑पे॒भगा॑य ।

आप॒ओष॑धीरु॒तनो॑वन्तु॒द्यौर्व॑ना॒गिरयो॑वृ॒क्षकै॑शाः ॥ ११ ॥

क॒था । म॒हे । रु॒द्रिया॑य । ब्र॒वाम॑ । क॒त् । रा॒ये । चि॒क्रितु॑पे ।

भ॒गाय॑ । आ॒पः । ओष॑धीः । उ॒त । नः । अ॒वन्तु॑ । द्यौः । व॒ना ।

गि॒रयः॑ । वृ॒क्षऽकै॑शाः ॥ ११ ॥

यपमत्रयः कथा केनपकारेण महे महते रुद्रियाय रुद्रपुत्राय मरुद्रणाय ब्रवा-
म स्तुतीः क्व किंच स्तोत्रं राये धनदाभाय चिकितुषे सर्वजानते भगायैतन्नाम-
कापदेवायमवाम उतापिच आपः अन्देवताः ओषधीरोषधयोर्द्यौर्देवतावनानि गिर-
योवृक्षकेशाः वृक्षाएवकेशस्थानीयायेपति एता उक्तेदेवतानोस्मानवन्तुरक्षन्तु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

शृणोतु न ऊर्जापतिर्गिरः सनस्रस्तरिंघाँइपिरः परिज्मा ।
शृण्वन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परिस्त्रुचो ववृहाणस्याद्रेः ॥ १२ ॥

शृणोतु । नः । ऊर्जाम् । पतिः । गिरः । सः । नस्रः । तरिंघान् ।
इपिरः । परिज्ज्मा । शृण्वन्तु । आपः । पुरः । न । शुभ्राः ।
परि । स्त्रुचः । ववृहाणस्य । अद्रेः ॥ १२ ॥

नोस्मार्कगिरः स्तुतीः शृणोतु कः ऊर्जापतिर्गिरः अथवा ऊर्जाम्भानां पतिः प्राणो-
पाधिकस्य बायोः कृत्स्नात्तत्त्वमसिद्धं श्रुतिश्च भवति—प्राणस्यानमिदं सर्वमप्यतिरक्लपयति ।
सः नभोनभसिचारी तरीयान् तरितव्यः इपिरोगमनशीलः परिज्मापस्तोगन्ता किंच आपः
शृण्वन्तु गिरः कीदृश्यस्ताः पुरो न पुराणीव शुभ्राः दीप्ताः ववृहाणस्य वर्धमानस्य अद्रेर्मेघस्य
वापर्वतस्य वापरिपरितः स्त्रुचः सरणशीलाः ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

विदा चिन्नुमहान्तो ये वः एवा ब्रवाम दस्मा वार्यन्दधानाः ।
वयंश्च न सुभ्वः आर्वयन्ति क्षुभामर्तमनुयतं वधस्त्रैः ॥ १३ ॥

विदा । चित् । नु । महान्तः । ये । वः । एवाः । ब्रवाम् । दस्माः ।
वार्यम् । दधानाः । वयः । चन । सुभ्वः । आ । अर्वा । यन्ति ।
क्षुभा । मर्तम् । अनुयतम् । वधस्त्रैः ॥ १३ ॥

हेमहान्तो मरुतो नु क्षिप्तं यूयं विद जानीथस्त्वोत्र हेदस्माः दर्शनीयाः वीर्युष्मान्ये एवाः
गन्तारो युष्मान् भजमानाः वार्यवरणीयं हविः दधानाः ददानाधारयन्तो वा वयं ब्रवामस्तुतिं यद्वा
येवः यूयमित्यर्थः ये यूयमेवाः अस्मद्यज्ञं अभिगन्तारः ते विद चिदिति पूरणः वयश्च न आगन्ता
रश्चेत मरुतः सुभ्वः सुपुत्रवन्तः प्रवृद्धाः आ अस्मदग्निमुत्तमवयन्ति गच्छन्ति किं कुर्वन्तः क्षुभा
क्षोभकेण सहितं मर्तमरणधर्माणैरेरिणं अनुयतं अभिमतं वधस्त्रैरायुधैः परिहरन्तो वयन्ति ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

आदै॒न्यानि॒पा॒र्थि॒वानि॒जन्मा॒पश्वा॒च्छा॒सु॒र्म॒खाय॒वो॒चम् ।
व॒र्ध॒न्तां॒द्यावो॒गिरि॑श्च॒न्द्रा॒ग्रा॒उ॒दा॒व॒र्ध॒न्ता॒म॒भि॒पा॒ता॒अ॒र्णाः ॥ १४ ॥
आ । दै॒न्यानि । पा॒र्थि॒वानि । जन्म । अ॒पः । च । अ॒च्छ ।
सु॒र्म॒खाय । वो॒चम् । व॒र्ध॒न्ताम् । द्या॒वः । गिरिः । च॒न्द्रः अ॒र्णाः ।
उ॒दा । व॒र्ध॒न्ताम् । अ॒भि॒पा॒ताः । अ॒र्णाः ॥ १४ ॥

दै॒न्यानि दे॒वसं॒व॒धीनि पा॒र्थि॒वानि पृ॒थि॒वीसं॒व॒धीनि॒च जन्म॑ जन्मानि अपश्वा अप॒सा-
च्छा॒भि॒तानु॑सु॒म॒खा॒य॒शो॒भन॑य॒ज्ञाय॑मरु॒द्रणाय॑वो॒चं॒ब्रवी॑मि॒गिरिः स्तु॒तयो॑र्व॒र्धतां॒ द्या॒वो॒पो॒वमा॑नाः
स्व॒प॒ति॒पा॒द्यार्थ॑प॒का॒शिन्यः च॒न्द्रा॒ग्राः आ॒ह्ला॒दनं॑हिर॒ण्यं॒वा अग्रे॑ या॒तां ता॑स्ता॒दृश्यः स॒त्यो॒वः
धे॒न्ता अ॒र्णाः न॒द्यश्च॑अ॒भि॒पा॒ताः मरु॒द्भिःसं॒भ॒क्ताः उ॒दा उ॒दके॑नव॒र्धन्तां॒ स॒मृ॒द्धा॒भ॒वन्तु ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

प॒दे॒प॒दे॒मे॒ज॒रि॒मा॒नि॒धा॒यि॒वरू॒न्नी॒वा॒श॒क्रा॒या॒पा॒यु॒भिश्च॑ ।
सि॒प॒क्तु॒मा॒ता॒म॒ही॒र॒सा॒न॒स्म॒त्सू॒रि॒भिर्ऋ॒जु॒ह॒स्त॒ऋ॒जु॒व॒निः ॥ १५ ॥ १५ ॥
प॒दे॒प॒दे । मे । ज॒रि॒मा । नि । धा॒यि । वरू॒न्नी । वा । श॒क्रा ।
या । पा॒यु॒भिः । च । सि॒प॒क्तु । मा॒ता । म॒ही । र॒सा । नः ।
स्म॒त् । सू॒रि॒भिः । ऋ॒जु॒ह॒स्ता । ऋ॒जु॒व॒निः ॥ १५ ॥ १५ ॥

ज॒रि॒मा॒स्तु॒तिर्मे॒दी॒या॒प॒दे॒प॒दे व॒दा॒त॒दा॒भू॒गौ॒नि॒धा॒यि नि॒धी॒यते॑ स्था॒प्य॒ते क्रि॒य-
त॒इत्यर्थः॑ या॒च॒श॒क्रा श॒क्रा॒स॒ती प्रा॒यु॒भीर॒ण्यैः वरू॒न्नी अ॒स्म॒दु॒प॒द्र॒व॒वार॒यि॒श्री॒भव॒ति वा॒श॒व्द-
व्या॒र्थे मा॒ता॒सर्व॑स्थनिर्मा॒त्री म॒ही म॒हती॑ पू॒ज्या र॒सा सा॒र॒भू॒ता॒भू॒यिः सि॒प॒क्तु से॒वतां॑ नो॒स्माकं॑
स्तु॒तिं अथ॒वा स्तु॒तानो॒स्मान॑सि॒प॒क्तु स्म॒च्छ॒ब्दःप्र॒श॒स्त॒व॒चनः प्र॒श॒स्तैःसू॒रि॒भिःमे॒धा॒वि॒भिःस्तो॒त॒-
भिःनि॒मि॒तैःवे॒पांप॑रिचर्य॒याप्री॒तित्यर्थः॑ ऋ॒जु॒ह॒स्ता अ॒स्म॒दनु॑कू॒ल॒ह॒स्ताऋ॒जु॒व॒निःक॒त्या॒ण॒दाना॑भ-
वन्तु ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेपंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथषोडशी-

कथादाशेमनमसासुदानूनव्यामरुतोअच्छोक्तौप्रश्रवसोमरुतोअच्छोक्तौ।
मानोहिर्वृद्ध्योरिपेधास्माकंभूदुपमातिवनिः ॥ १६ ॥

कथा० । दाशेम । नमसा । सुदानून । एव०या । मरुतः । अच्छ०उक्तौ ।
प्रश्रवसः । मरुतः । अच्छ०उक्तौ । मा । नः । अहिः । वृद्ध्यः ।
रिपे । धात् । अस्माकम् । भूत् । उपमातिवनिः ॥ १६ ॥

वयं कथा केनप्रकारेण दाशेम परिचरेम नमसास्तोत्रेणानेनवासुदानूम् शोभनदानाम्म-
रुतःएवपाप्यक्रियमाणप्रकारेणअच्छोक्तौ आभिमुख्येनवचनेनिमित्तेसति तान्मरुतःकथंपरिच-
रेम तेषांदुराराध्यत्वादितिभावंः कथं प्रश्रवसः प्रकृष्टान्नाभवन्ति अच्छोक्तौ अभिर्गन्पुक्तिः
स्तुतिर्यत्पतादशेमयि यद्वा प्रश्रवसःप्रकृष्टान्नस्पममअच्छोक्तौस्तोत्रनिमित्तेसति मरुतःक-
थाकेनप्रकारेणदाशेम पुनरुकिरादरार्थां अहिर्बुध्नोदेवोस्मान् रिपे हिंसकाय माधाव मास्था-
पयतु सदेवोस्माकंभूव भवतु उपमातिवनिः शत्रूणांहन्ता ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी-

इतिचिन्नुप्रजायैपशुमत्यैदेवासोवनतेमर्त्यौवआदेवासोवनतेमर्त्यौवः ।
अत्राशिवांतन्वोधासिमस्याजरान्चिन्मेनिर्ऋतिर्जग्रसीत ॥ १७ ॥

इति । चित् । नु । प्र०जायै पशु०मत्यै । देवासः । वनते । मर्त्यः ।
वः । आ । देवा०सः । वनते । मर्त्यः । वः । अत्र । शिवाम् । तन्वः ।
धासिम् । अस्याः । जराम् । चित् । मे । निःऋतिः । जग्रसीत ॥ १७ ॥

हेदेवासोदेवाः वोगुष्माव इतिचित् इत्यमेव नु क्षिप्रं प्रजायै पशुमत्यै पशुसहि-
तायापत्याय वनते भजते मर्त्योमनुष्योयजमानः आदेवासइतिपुनरुकिरादरार्थां अ-
त्रास्मिन्यज्ञे शिवांधासि अन्नं मे मम अस्यास्तन्वोदेवैरनुगृहीतस्यपुत्रस्य करोतु
निर्ऋतिर्देवता जरान्चिन् जरान्च जग्रसीतजग्रसतु ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तावो देवाः सुमतिमूर्जयन्तीमिषं मश्यामवसवः शसा गोः ।

सानः सुदानुर्मृळयन्ती देवी प्रतिद्रवन्ती सुवितार्य गम्याः ॥ १८ ॥

ताम् । वः । देवाः । सु॒म॒तिम् । ऊ॒र्ज॒य॒न्तीम् । इ॒षम् । अ॒श्याम् ।

व॒स॒वः । श॒सा । गोः । सा । नः । सु॒दानुः । मृ॒ळ॒य॒न्ती ।

दे॒वी । प्र॒ति । द्र॒व॒न्ती । सु॒वि॒तार्य॑ । ग॒म्याः ॥ १८ ॥

हे देवाः हे वसवो वासवितारो वोषुष्माकं स्वभ्रुवांतां पसिद्धां सुमर्षिशोभनमनसाधनां अन्धेनमतिवृद्धिरन्मयं हि सौम्यमन इत्यादिपुपसिद्धा ऊर्जयन्तीं बलकरीं इषं इषणसाधनमर्चं क्षीरदध्मादिलक्षणं शसास्तुत्या गोः सकृशादग्यामप्राप्नुयाथ सा देवी नोस्मात् सुवितार्यस्तुत्याय प्रतिगम्याः प्रतिगम्यावभिगच्छेत् सा इन्द्रदेवता विशेष्यते सुदानुः शोभनदानां मृळयन्तीं हृतयन्ती द्रवन्ती अस्मदभिमुखं गच्छन्ती ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अग्निं नृद्धां यूथस्य माता स्मन् नदी किं रुर्वशी वा गृणातु ।

उर्वशी वा बृहद्दिवा गृणानाभ्यूर्णवानां प्रभृथस्यायोः ॥ १९ ॥

अ॒ग्निः । नः । नृ॒द्धा । यू॒थ॒स्य॑ । मा॒ता । स्मत् । न॒दी॒किः ।

उ॒र्व॒शी । वा । गृ॒णा॒तु । उ॒र्व॒शी । वा । बृ॒ह॒द्दि॒वा । गृ॒णा॒ना ।

अ॒ग्नि॒ऋ॒त॒र्ण॒वा॒ना । प्र॒भृ॒थ॒स्य॑ । आ॒योः ॥ १९ ॥

अग्निगृणानु नोस्मानिळाभूमिः यूथस्य गोसंघस्य मातानिर्मात्री यद्वा इळा गोरूपधरापनोः पुत्रीत्याह. यद्वा यूथस्य मरुद्रणस्य निर्मात्री इळायाध्यमिकीवाक् अथवोर्वशीभाष्पमिकीवाक् नदीभिर्गङ्गादिभिः सह गृणातु स्मच्छब्दः पशसत्तवचन इत्युक्तं प्राशस्यं गृणातु अथवा अन्तरिक्षस्थाना देवता नोस्माकं प्राशस्यं गृणातु वा अथवा उर्वशी बहूनां वसथित्री आदित्याख्याद्युस्थान देवता नः प्राशस्यं गृणातु कीदृशीसा उर्वशी वृहद्दिवा प्रभूतदीभिः गृणानाथ द्रवन्ती अस्मदीयं कर्म पशंसन्ती अभ्यूर्णवानां आच्छादयन्ती

कं आयोःआयुंमनुष्यंयजमानं केन प्रभृथस्यतेजसोवोदकस्यवादानेन प्रभृथस्यतेजसो-
वोदकस्येतिनिर्मुक्तं । अथवा प्रभृथस्यप्रभरणवतआयोर्यज्ञमभ्यपूर्वानाआच्छादयन्ती ॥ १९ ॥

अथविंशी-

सिपत्तुनऊर्ज्व्यस्यपुष्टेः ॥ २० ॥ १६ ॥

सिपत्तु । नः । ऊर्ज्व्यस्य । पुष्टेः ॥ २० ॥ १६ ॥

ऊर्ज्व्यस्यैतन्नामकस्यराज्ञःपुष्टेःपोषकस्य संबन्धिनो नोस्मान् सिपत्तुसेवतांसामर्थ्या-
द्वेवसंसङ्गइतिगम्यते अथवा उर्वशीमरुद्गणोवायुस्यते प्रकृतत्वादिति ॥ २० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेषोऽष्टशोवर्गः ॥ १६ ॥

प्रशंतमेत्यष्टादशार्चदशमंसूक्तं भौमस्यात्रैरापन्नैष्टुभं पूर्वसूक्तेवैतदित्युक्तत्वाद् इदम-
पिवैश्वदेवं तमुद्गृहीत्येकादशीरुद्गदेष्टव्या सप्तदश्येकपदा एवयोरुर्षात्यैकपदेत्यनुक्रमिष्यमाण-
त्वाद् अत्रानुक्रमणिका-प्रशंतमाद्भूतैकादशीरीद्रीति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा-

प्रशंतमावरुणंदीधितीगीमित्रंभगमदितिनूनमश्याः ।

पृषद्योनिःपञ्चहोताशृणोत्वतूर्तपन्थाअसुरोमयोभुः ॥ १ ॥

प्र । शम्भुतमा । वरुणम् । दीधिती । गीः । मित्रम् । भगम् ।

अदितिम् । नूनम् । अश्याः । पृषत्पृषोनिः । पञ्चहोता । शृणोतु ।

अतूर्तपन्थाः । असुरः । मयःभुः ॥ १ ॥

शंतमा अत्यन्तसुखकरी गीः स्तुतिरूपावाक् वरुणंमित्रंभगंअदितिं च दीधिवी दी-
धित्याकर्मणा हविःप्रक्षेपणात्मकेनसह नूनमवितथं प्राश्याःप्राप्तोतु किंच पृषद्योनिः पृष-
द्वर्णान्तरिक्षस्थः पञ्चहोता पञ्चविधस्यप्राणापानादिहोमस्यसावकोवायुः यद्वा पञ्चहोतेतिवा-
योर्नाम वायुःपञ्चहोतासप्राणइतिहिश्रुतेः । सचातूर्तपन्थाः आर्हिसितगविः अहुरःप्राणस्यदा-
ता मयोभुःसुखस्यास्पदभूतः एवमुक्तलक्षणोवायुः शृणोतुस्तोत्रमिति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

प्रतिमेस्तोममर्दितिर्जग्भ्यात्सूनुनमातादृद्यंसुशेर्वम् ।

ब्रह्मप्रियं देवहितं यदस्त्यहं मित्रे वरुणे यन्मयो भु ॥ २ ॥

प्रति । मे । स्तोमम् । अर्दितिः । जग्भ्यात् । सूनुम् । न । माता ।

ह्यम् । सुशेर्वम् । ब्रह्म । प्रियम् । देवहितम् । यत् । अस्ति ।

अहम् । मित्रे । वरुणे । यत् । मयः ५ भु ॥ २ ॥

मेमदीयं स्तोमं स्तोत्रं अर्दिर्विदेवता प्रविजग्भ्यावपविगृह्णातु सूनुनमाता स्वतनुर्जग्मनी-
व सायथापतिगृह्णाति गृह्ण्यपरितुष्यति तद्वदित्यर्थः कीदृशतं ह्यहदमगमं सुशेर्वं शोभन-
स्तुवकर एतद्वयसाधारण किञ्च ब्रह्म मंत्रजात प्रियप्रियकरं देवहितं देवै प्राप्पयदस्ति यद्ब्रह्म
मयो भु सुखसाधनं तदहं मित्रे वरुणे च प्रापयामीति शेषः यद्वा मित्रे वरुणे च अहोरात्राभिमानि देवयोः
यदुक्तलक्षणं ब्रह्म परिवृढ यस्मादित्यस्य कर्मास्तितदहं धारयामीति ॥ २ ॥

उदीरयेत्येषा एकादशिनैसावित्रेण शौवषायाग्न्या सवित्रं च—उदीरय कवितमं कवीनां भग-
धियं वाजयन्त पुरंधिमिति द्वेद्वेति ।

सैषा तृतीया—

उदीरय कवितमं कवीनां मुनत्तैनमभि मध्वाघृतेन ।

सनो वसूनि प्रियता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ॥ ३ ॥

उत् । ईरये । कवितमम् । कवीनाम् । मुनत्तैनम् । एनम् । अग्नि ।

मध्वा । घृतेन । स । न । वसूनि । प्रियता । हितानि । चन्द्राणि ।

देव । सविता । सुवाति ॥ ३ ॥

अनया अग्नि सविता च स्तुष्यते हेऋत्विज कवीनां कवितमं अतिशयेन कान्तदर्शिनं अ-
भुं पुरोवर्तिनं अभिसविता एवा उदीरय ऊर्ध्वप्रापयत हर्षयेत्यर्थः एनदेवं मध्वा मधुरेण सोम-
सेन घृतेन च अग्न्युनत्त अभिर्षयत तर्पयेत्यर्थः स सविता देवो नोऽस्मभ्यं वसूनि निवासयोग्या-
नि गवादिधनानि प्रपता प्रपतानि हिंवा नि चन्द्राणि आह्लादकानि हिरण्यानि सुवाति प्रय-
च्छदित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

समिन्द्रणोमनसातेपिगोभिःसंसूरिभिर्हरिवःसंस्वस्ति ।
संब्रह्मणादेवहितंयदस्तिसंदेवानांसुमत्यायज्ञियाताम् ॥ ३ ॥

सम् । इन्द्र । नः । मनसा । नेपि । गोभिः । सम् । सूरिभिः ।
हरिः । स्वस्ति । सम् । ब्रह्मणा । देवहितम् । यत् ।
अस्ति । सम् । देवानाम् । सुमत्या । यज्ञियानाम् ॥ ३ ॥

हेइन्द्र जोस्माद् मनसा प्रलुप्येनचेतसा गोभिःसह रानेपिनयसि अस्मत्पन्थाःवापय-
सीत्यर्थः एवंतर्वा देहरिवः हरिःपातद्वनिन्द्र सूरिभिर्भ्राविभिःपुत्रैर्भक्तिभिर्वा सन्नेपि
तथा स्वस्तिभिःक्षेत्रैःरानेपि ब्रह्मणा मभूतेनानेनसनेपि यदस्तिदेवहितमस्ति तेन किञ्च यज्ञि-
यानां यज्ञार्हाणांदेवानां सुमत्या अनुग्रहबुद्ध्यासनेपि ॥ ३ ॥

अथपंचमी—

देवोभगःसवितारायोअंशइन्द्रोवृत्रस्यसंजितोधनानाम् ।
ऋभुक्षावाजउतवापुर्धिरवन्तुनोअमृतांसस्तुरासः ॥ ५ ॥ १७ ॥

देवः । भगः । सविता । रायः । अंशः । इन्द्रः । वृत्रस्य । समुजितः ।
धनानाम् । ऋभुक्षाः । वाजः । उत । वा । पुर्मधिः । अवन्तु ।
नः । अमृतांसः । तुरासः ॥ ५ ॥ १७ ॥

अत्रलिङ्गोक्तदेवताः भगोदेवःसविताच रायोधनस्यस्वामी अंशस्त्वष्टा वृत्रस्यहन्ताइ-
न्द्रश्च एतेदेवाः धनानांसंजितःसम्यक्ज्ञेयतारः ऋभुक्षाः ऋभुर्वाजश्च उतवा अपिच पुरंधिर्बहु-
धीः विश्वोच्यते एतेच अमृतांसोअमृताअमरणधर्माणः भगादिदेवाः तुरासः अस्मद्यज्ञमति
त्वरमाणाःसंतो नोस्मानवन्तुरक्षन्तु ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयसप्तशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथषष्ठी-

मरुत्वतोऽप्रतीतस्यजिष्णोरजूर्यतःप्रब्रवामाकृतानि ।

नतेपूर्वमघवन्नापरासोनवीर्यं नूतनःकश्चनाप ॥ ६ ॥

मरुत्वतः । अप्रतीतः इतस्य । जिष्णोः । अजूर्यतः । प्र । ब्रवाम् ।

कृतानि । न । ते । पूर्व । मघवन् । न । अपरासः । न । वीर्यम् ।

नूतनः । कः । चन । आप ॥ ६ ॥

वर्यं यजमानामरुत्वतोमरुद्विस्तद्वतइन्द्रस्य कृतानि कर्माणि प्रब्रवाम मरुत्पापयाम की-
दृशस्य तस्य अप्रतीतस्य अप्रतिगतस्य शुद्धे अपलापमानस्य नकेवलंतावन्मात्रं जिष्णोर्ज-
यनशीलस्य अजूर्यतः अजीर्यमाणस्य सर्वदायूनइत्यर्थः अधपत्यक्षेणोच्यते हेमघवन्निन्द्र
तेतव वीर्यं पराक्रमं पूर्वपुरातनाः पुरुषाःनापुः नापरासोअपरेपिनापुः किंवहुना नूतनःकश्च-
नआभ्यर्भूशेषःकोपिवीर्येनाप नमामोवि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

उपस्तुहिप्रथमंरत्नधेयंवृहस्पतिसन्तितारंधनानाम् ।

यःशंसतेस्तुवतेशंभविष्ठःपुरुवसुंरागमज्जोहुवानम् ॥ ७ ॥

उप । स्तुहि । प्रथमम् । रत्नधेयम् । वृहस्पतिम् । सन्तितारम् ।

धनानाम् । यः । शंसते । तुवते । शंभविष्ठः । पुरुवसुः ।

आह्वगमत् । जोहुवानम् ॥ ७ ॥

हेअन्तरात्मन्, त्वं प्रथमंमुख्यंमरुतममित्यर्थः रत्नधेयं रत्नवीर्यधनदातारं धनानां ह-
विलक्षणानां सन्तितारं संभकारं अथवा रत्नशब्देनमणिमुक्तादयोऽहीताः इह धनशब्देन
गवादयः गवादिदातारं वृहस्पतिं वृहवोमंत्रस्यपतिस्वामिनंदेवं उपस्तुहि देवःशंसते स्तोत्रैः
स्तुवते सामभिर्पूजमानाय संभविष्ठः सुखस्यभावपितृत्वमोभवति यश्च जोहुवानं आह्वयत्
यजमानं पुरुवसुः प्रभूत्वधनःसन् आमयत्आमच्छति वगुपस्तुहि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।

ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदाये वस्रदाः सुभगास्ते पुरायः ॥ ८ ॥

तव । ऊतिभिः । सचमानाः । अरिष्टाः । बृहस्पते । मघवानः ।

सुवीराः । ये । अश्वदाः । उत । वा । सन्ति । गोदाः । ये ।

वस्रदाः । सुभगाः । तेषु । रायः ॥ ८ ॥

हे बृहस्पते तवोतिभिः रक्षाभिः सचमानाः संगच्छमानाः अरिष्टाः बर्हिंस्तिताः मघवानो-
धनवन्तः सुवीराः शोभनपुत्राश्च भवन्ति ये त्वदनुगृहीताः अश्वदाः बहूनामश्वानां दातारः सन्ति
उत वा अथवा गोदाः सन्ति ये च वस्रदाः सुभगाः शोभनधनाः सन्ति तेषु सर्वेषु रायो धनानि
संभवन्ति वित्तशेषः ॥ ८ ॥

अधनवर्गो—

वित्तमार्णं कृणुहि वित्तमेपां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः ।

अपव्रतान् प्रसवे वा वृधानान् ब्रह्मद्विषः सूर्याद्यावयस्व ॥ ९ ॥

वित्तमार्णम् । कृणुहि । वित्तम् । एषाम् । ये । भुञ्जते । अपृणन्तः ।

नः । उक्थैः । अपव्रतान् । प्रसवे । वृधानान् । ब्रह्मद्विषः ।

सूर्यान् । अद्यावयस्व ॥ ९ ॥

एषां वक्ष्यमाणानां वित्तं धनं वित्तमार्णं वितरणशीलं कृणुहि कुरु हे व्रतणस्पते एषा-
मित्युक्तं केपामित्याह ये भुञ्जते अपृणन्तो अपयच्छन्तः केपयः उक्थैः स्तुतिप्रतिपादकैः शस्त्रै-
र्विशिष्टैः यो नोस्मर्यं तानपव्रतान् अपगतकर्मणः प्रसवे उत्पत्तिमतिमनुष्यलोके वृधानान्
वर्धमानान् ब्रह्मद्विषो वा सणद्धेष्टुन्मघद्धेष्टुन्वासूर्याद्यवयस्व पृथक्कुरु अन्धकारे स्थापयेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

य ओहते रक्षसो देववीता वचः केभिस्तं मरुतो नियात ।

यो वः शमीं शशमानस्य निन्दां तुच्छान् कामान् करते सिष्विदानः ॥ १० ॥ १८ ॥

यः । ओहते । रक्षसः । देवर्षीती । अचक्रेभिः । तम् । मरुतः । नि ।
 यात । यः । वः । शमीम् । शशमानस्य । निन्दात् । तुच्छयान् ।
 कामान् । करते । सिस्विदानः ॥ १० ॥ १८ ॥

यौयजमानोरक्षसोवसिनौराक्षसाव ओहते प्रापयति देवर्षीती देवानर्षीतिःप्राप्तिर्भक्षणं
 प्रापयत्तथोक्तः तस्मिन्त्यक्ते अन्यथानुष्ठानादिना आसुरं करोतीत्यर्थः तंयजमानमचक्रेभिःअचक्रेः
 रथैः हेमरुतो नियाव नितरांप्रापयत्तअंधकारं यद्वा अचक्रेभिरितिपूर्वत्रान्वयः चक्रशब्देनांगान्यु-
 च्यन्ते पुनःपुनःअंगरहितैःकेवलैरेवमथानैरोहतेप्रापयति सांगंहिकर्मदेवानम्येति यश्चबोयुष्माकं
 शमीकर्मस्तुतिलक्षणं शशमानस्य शंसमानस्यममसंचन्धि निन्दात्निन्देद्वैदिकंज्योतिष्ठोमा-
 दित्त्वंकर्म निन्दति स्वयंच तुच्छयान्अश्वरान्क्रामान्कृपादिजनितभोगान् करते कुरुते सि-
 स्विदानः त्विषन्नात्मानंक्लेशयन् अथवा युष्मास्तु कपनीयान्भोगान्तुच्छयान्करोति ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थंस्वद्वितीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

तमुष्टुहिःपुःस्विपुःसुधन्वायोविश्वस्यक्षयतिभेपजस्य ।

यक्ष्वामुहेसौमनसायुरुद्रंनमोभिर्देवमसुरंदुवस्य ॥ ११ ॥

तम् । ऊँ इति । स्तुहि । यः । सुधन्वः । सुधन्वा । यः । विश्वस्य ।

क्षयति । भेपजस्य । यक्ष्व । मुहे । सौमनसाय । रुद्रम् । नमः । इभिः ।

देवम् । असुरम् । दुवस्य ॥ ११ ॥

हेआत्मन् तम् तमेवरुद्रं स्तुहि स्तुतिं कुरु यःस्विपुः शोभनबाणः सुधन्वाच विरोधिहं-
 कृत्वात्सुष्ठुत्वं यश्च विश्वस्यभेपजस्य सर्वस्यौषधस्यक्षयति ईश्वरोभवति शारीरस्य सांसा-
 रिकस्त्वारिष्टस्पर्शमनायेश्वरसेवातिरिक्तस्यौषधस्याभावात् भिषकमत्वाच्चास्यभेपजस्वा-
 मित्वं भिषकमत्वाभिषजांशृणोषिहत्यादिश्रुतेः । किंच तमेवरुद्रं दुःस्वात्तत्साधनादुरिताद्वा मो-
 चयितारं देवं यक्ष्व यजच महे महते सौमनसाय सुमनस्त्वाय ईश्वराराधनाच्चित्तशान्तिः
 प्रसिद्धा किंच नमोभिर्देवभिर्नैमस्कारैर्वा देवं योवमानं असुरम् पृच्छासुं पल्लवंतमित्यर्थः
 यद्वा प्राणदावारुरुद्रंदुवस्यपरिचरेति ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

दमूनसोअपसोयेसुहस्तावृष्णःपत्नीर्नद्योविम्बतृष्टाः ।
 सरस्वतीबृहद्विवोतराकादशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तुशुभ्राः ॥ १२ ॥
 दमूनसः । अपसः । ये । सुहस्ताः । वृष्णः । पत्नीः । नद्यः ।
 विम्बतृष्टाः । सरस्वती । बृहद्विवोतराका । दशस्यन्तीः ।
 वरिवस्यन्तु । शुभ्राः ॥ १२ ॥

अत्रलिङ्गोक्तदेवताः दमूनसोदानमनसोदान्तमनसोवा अपसः चमसाश्वरथगवादिशोभनकर्म-
 यन्तः मत्पथोलुप्यते अतएव सुहस्ताः कुशलहस्तायेतन्नि वेकभयः वृष्णः वर्षकस्येन्द्रस्य पत्नीः
 पद्मपःपान्धविष्यः नद्योदनशीलागंगायाः विम्बतृष्टाः कभूणांमध्यमेनकृताः सरस्वती एतन्ना-
 मिकानदीवाग्देवीया बृहद्विवा प्रभूतदीप्तिः उत अपिच राकादेवीच दशस्यन्तीर्दशस्यन्त्यः का-
 मान्ययच्छन्त्यः शुभादीनास्ताश्ववरिवस्यन्तु अस्मभ्यंधनमिच्छन्तु ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

प्रसूमहेसुशरणायमेधांगिरंभरेनव्यसींजायमानाम् ।
 यआहनादुहितुर्वक्षणासुरूपामिनानोअरुणोद्विदंनः ॥ १३ ॥
 प्र । सु । महे । सुशरणाय । मेधाम् । गिरंम् । भरे । नव्यसीम् ।
 जायमानाम् । यः । आहनाः । दुहितुः । वक्षणासु । रूपा ।
 मिनानः । अरुणोत् । इदम् । नः ॥ १३ ॥

सु सुदु मभरे प्रकर्षेणसंपादयामि महे महते सुशरणाय शोभनरक्षकायेन्द्राय पर्जन्या-
 यवासुसुखायवा किं मेधां मतीधीयमानां गिरं स्तुतिं कीदृशीं नव्यसीं नवतरांअतिशयेनस्तु-
 त्पांवाजायमानां इदानींउत्पद्यमानानूतनामित्यर्थः यइन्द्रःपर्जन्योवा आहना आहन्तासेका
 दुहितुर्दुहितृस्थानीयायाःप्रथिव्याः हिताय वक्षणासु नदीषु रूपा रूपाणि मिनानःकुर्वाणइ-
 दमुदकंनोस्मभ्यंअरुणोत् करोतु ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

प्रसृष्टुतिःस्तनयन्तंरुवन्तमिळस्पतिंजरितनूनमश्याः ।

योअब्दिमौउदनिमौइर्यतिप्रविद्युतारोदसीउक्षमाणः ॥ १४ ॥

प्र । सुष्टुतिः । स्तनयन्तम् । रुवन्तम् । इळः । पतिम् । जरितः ।

नूनम् । अश्याः । यः । अब्दिमान् । उदनिमान् । इर्यति । प्र ।

विद्युता । रोदसी इति । उक्षमाणः ॥ १४ ॥

अत्रपर्जन्यःस्तूपते सुष्टुतिः शोभनास्तुतिः स्तनयन्तं गर्जन्तं रुवन्तं वर्षणजनितंश-
ब्दकुर्वाणं इळः अन्नस्योदकस्यवापित्वामिनं हेजरितः स्तोतः त्वदीयास्तुतिः नूनमाश्याः
मकर्षेणव्यामोतु यश्चपर्जन्यःअब्दिमान् अब्दिः अपादानवान्येषःतद्वान् उदनिमान् उदक-
वान् विद्युता तद्धिता रोदसी यावापृथिव्यावुक्षमाणःसिंचनं प्रेयविगच्छति ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

एषःस्तोमोमारुतंशर्धोअच्छारुद्रस्यसूनूर्ध्वन्यूरुदश्याः ।

कामोरायेहवतेमास्त्वस्त्युपस्तुहिपृषदश्वोअयासः ॥ १५ ॥

एषः । स्तोमः । मारुतम् । शर्धः । अच्छ । रुद्रस्य । सूनूर् ।

युवन्यूर् । उत् । अश्याः । कामः । राये । हवते । मा ।

स्वस्ति । उप । स्तुहि । पृषदश्वान् । अयासः ॥ १५ ॥

एषमयासंपादितःस्तोमः स्तोत्रं मारुतंशर्धः यरुतांवत् अच्छ अभिमुखं अश्याः
मामोतु समुदायरूपेणस्तुत्वा समुदायरूपेणाह—रुद्रस्यसूनूर् एषारुद्रेणपुत्रत्वेनपरिकृषितरस-
रुदुक्ता युवन्यूर् यूनोमिश्रणेच्छूनवा उत् उन्नतं अत्यधिकं अश्याःअयामुहि हेमनः कामः
संकल्पोरामेधमार्थं मा मां स्वस्ति अविनश्वरं हवते आह्वयति प्रेरयतीत्यर्थः यस्मा-
देवंतस्मात् पृषदश्वान् पृषद्वर्णाश्वोपेतान् अयासोपज्ञगंतुन् उप उपेत्य स्तुहि ॥ १५ ॥

अथषोडशी—

प्रेयःस्तोमःपृथिवीमन्तरिक्षंवनस्पतीरोषधीरायेअश्याः ।

देवोदेवःसुहवोभृतुमह्यमानोमातापृथिवीदुर्मतौधात् ॥ १६ ॥

प्र । ए॒पः । स्तोमः । पृ॒थि॒वीम् । अ॒न्तरि॑क्षम् । वन॒स्पती॑न् ।
ओ॒र्षधीः । रा॒ये । अ॒श्याः । दे॒वः दे॒वः । सु॒ह॒वः । भू॒तु । म॒ह्यम् ।
मा । नुः । मा॒ता । पृ॒थि॒वी । दुः॒म॒तौ । धा॒त् ॥ १६ ॥

ए॒पः स्तोमः स्तुतिः पृथिव्यादिदेवताः प्राश्याः प्रामोतु किमर्थं राये धनार्थं देवोदेवः
सर्वोपिदेवः मह्यं मदर्थं सुहवोभूतु स्वाह्वानोभवतु नोस्मान् दुर्मतौ माता सर्वस्पनिर्मात्री
यद्वावेर्भौमत्वाद्विशेषेणमाता तादृशीपृथिवी माधात् मास्थापयतु ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी—

उ॒रौ दे॒वा अ॒नि॒वा॒धे स्या॑म ॥ १७ ॥
उ॒रौ । दे॒वाः । अ॒नि॒वा॒धे । स्या॑म ॥ १७ ॥

हेदेवाः युष्माकंसंपन्धिन्युरौमहति अनिवाधे नितरांवाधरहिते ह्यस्ते स्याम भवेम
वयमवयवः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

स॒म॒श्वि॒नो र॒व॒सा नू॒त॒नेन॑ म॒यो भु॒वा सु॒प्र॒णी॒ती ग॒मे॒म ।
आ॒नो र॒यि॒व॒ह॒त॒मो त॒वी॒रा॒ना वि॒श्वान्य॑ मृ॒ता सौ॒भ॒गानि ॥ १८ ॥ १९ ॥
सम् । अ॒श्वि॒नोः । अ॒व॒सा । नू॒त॒नेन॑ । म॒यः भु॒वा । सु॒प्र॒णी॒ती ।
ग॒मे॒म । आ । नुः । र॒यि॒म् । व॒ह॒त॒म् । आ । उ॒त । वी॒रा॒म् ।
आ । वि॒श्वानि॑ । अ॒मृ॒त । सौ॒भ॒गानि ॥ १८ ॥ १९ ॥

वयमश्विनोः नूतनेन पूर्वमन्यैरननुभूतेन मयोभुवा सुखस्यभावयित्रा सुप्रणीती शो-
भनप्रणयनवता अवसा रक्षणेन संगमेम संगच्छेमहि हेममृता अमरणावश्विनौ नोस्म-
न्यंरयिधनेऽवावहतं प्रापयतं ओतवीरान् सुवीर्यवतः पुत्रानप्यावहतं विश्वानि सौभगान्य-
प्यावहतम् ॥ १८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेऽकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

आधेनवइतिसप्तदशार्चएकादशंस्तुं अत्रेरापत्रैष्टुभं वैश्वदेवं अत्रानुक्रमणिका—आधे-
नवरूपनैतयोरुपात्यैकपदेति । विनियोगोऽँगिकः अपोनव्रीयएकधनास्तु हविर्धानं प्रतिनीयमाना-
स्तुआधानुपवचनीया सूत्रितं च—आधेनवः पयसातूर्ण्यर्थाः समन्यापन्त्युपयन्त्यन्याइति ।

तत्रप्रथमा—

आधेनवः पयसा तूर्ण्यर्था अमर्धन्ती रूपनोयन्तु मध्वा ।
महोराये बृहतीः सप्त विप्रो मयो भुवो जरिता जोहवीति ॥ १ ॥

आ । धेनवः । पयसा । तूर्णिः अर्थाः । अमर्धन्तीः । उप । नः ।
यन्तु । मध्वा । महः । राये । बृहतीः । सप्त । विप्रः । मयः भुवः ।
जरिता । जोहवीति ॥ १ ॥

धेनवः मीणयिभ्योनघोमध्वा मधुरेण पयसारसेन सहिताः तूर्ण्यर्थाः त्वरमाण-
गमनाः अर्थोर्तिरिति यास्कः । अमर्धन्तीरहिंसत्यः सत्यो नोस्मानुपायं तु उपगच्छन्तु तदर्थं महो-
महते राये धनाय बृहतीर्महतीः सप्त सर्पणस्वभावाः सप्त संख्यान्वा इमं मे गंग इति मंत्रोक्ताः
घावा तत्र हि प्राधान्येन सप्तैवोक्ताः मयो भुवः सुखस्य भावयिभ्यो विप्रो विशेषेण मीणयिता ज-
रिता स्तोता जोहवीति आजुह्वयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आसुष्टुती नमसा वर्तय ध्यै द्यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।
पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरे भरे नो यशसा विष्टाम् ॥ २ ॥

आ । सुष्टुती । नमसा । वर्तय ध्यै । द्यावा । वाजाय ।
पृथिवी इति । अमृधे इति । पिता । माता । मधुवचाः ।
सुहस्ता । भरे भरे । नः । यशसा । अविष्टाम् ॥ २ ॥

अहं सुदृती सुदृत्मा शोभनस्तोत्रेण नमसाहविषाच अमृषे हिंसारहिते धावापृथिवी
धावापृथिव्यावापतंमध्ये आवर्तयितुमिच्छामि वाजायान्नार्थं अन्नं वैवाजं इति हिश्रुतिः । पिता
पालयित्रीयोमांता निमांत्रीपृथिवी मधुवचाः प्रियवचनाः सुहस्ता अभिमतदानेन शोभन-
हस्ता एते उभयविशेषणे यशसौ यशोयुक्ता धावापृथिव्यौ भरेभरे सर्वेषु संप्राप्तेषु यज्ञेषु वा
नोत्तमानविद्वारक्षताम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अध्वर्यवश्चक्रुवांसो मधूनि प्रवायवे भरत चारुशुक्रम् ।
होतेवनः प्रथमः पांस्यस्य देवमध्वोररिमाते मदाय ॥ ३ ॥

अध्वर्यवः । चक्रुः स्वांसः । मधूनि । प्र । वायवे । भरत ।
चारु । शुक्रम् । होता इव । नः । प्रथमः । पाहि । अस्य ।
देव । मध्वः । ररिम् । ते । मदाय ॥ ३ ॥

हे अध्वर्यवः ध्वर्युजानाः मधूनि मधुरसानितोमाज्यादीनि चक्रुवांसः कुर्वाणामू-
यं धायये प्रथमं भरत प्रकर्षणसंपादयन्त चारु चरणीयं शुक्रं दीप्तं सोमं हे वायो त्वं
च होतेव होतापधामयमं पिबति तद्गन्तोस्मदर्थं अस्य अमुंसोमं प्रथमः इतरदेवेश्यः पूर्वं पाहिपि-
ब हे देव वायो मध्वो मधुरसोमरसं ते मदायररिमदाम वायोः पूर्वं पानमसकृत्पंचितं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

दशक्षिपोयुञ्जते बाहू अद्रिंसोमस्य पारमितारां सुहस्ता ।
मध्वोरसं सुगमं स्तिगिरिष्ठां चर्निश्च दद्दुहे शुक्रमंशुः ॥ ४ ॥

दश । क्षिपः । युञ्जते । बाहू इति । अद्रिम् । सोमस्य । या ।
शमितारा । सुहस्ता । मध्वः । रसम् । सुगमं स्तिः ।
गिरि इस्थाम् । चर्निश्च दत् । द्दुहे । शुक्रम् । अंशुः ॥ ४ ॥

अत्राग्निपवस्यमविषाद्यमानत्वात्सोमोदेवता यद्वाऐन्द्री अदिमग्निपवमावाणं दशक्षिपो-
दशसंख्याकाःक्षेत्र्योगुलपोधुंजतेगृह्णन्ति यद्वा परस्परंयुक्ताभवन्ति बाहू अप्यध्वर्युसंबन्धि-
नावर्द्धिपुंजाते या यौ सुहस्ता शोभनहननौ सोमस्यशमिताराऽग्निपोतारौ तौबाहू यं-
जाते मध्योमधुरस्यसोमस्यरसं गिरिष्ठांगिरिस्थायिनं गिरिवदुन्नतप्रदेशस्थितंवा सुगभस्तिः
शोभनांगुलिरेध्वर्युः चनिश्चदत् आह्लादयन् चदिआह्लादनेइत्यस्मात्पह्लुकिछान्दसंत्वं
दुदुहे दोग्धि सचांशुः शुक्रं निर्मलरसं दुदुहे दुग्धे यदैकंवाक्यं अंगुर्व्यातिः सुगभ-
स्तिः सुहस्तोध्वर्युर्मध्वोरसं दुदुहे दोग्धि ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

असावितेजुजुपाणायसोमःऋत्वेदक्षायबृहतेमदाय ।

हरीरथेसुधुरायोगेअर्वाग्निर्द्रप्रियारुणह्रिहूयमानः ॥ ५ ॥ २० ॥

असावि । ते । जुजुपाणाय । सोमः । ऋत्वे । दक्षाय । बृहते । मदाय ।

हरी इति । रथे । सुधुरा । योगे । अर्वाक् । इन्द्र । प्रिया । रुणहि ।

हूयमानः ॥ ५ ॥ २० ॥

हेइन्द्र तेदुग्धं जुजुपाणाय सेवमानाय सोमःअसावि अग्निपुतः किमर्थं ऋत्वे
ऋत्वे वृषवधादिकर्मणे दक्षाय बलाय बृहतेमदायच यस्मादेवंतस्मात् हेइन्द्र त्वं हूय-
मानःतत् सुधुरा शोभनायांधुरिनियुक्कौप्रिया प्रियौ हरीअश्वौ योगे योगार्हेयुक्तेवा र-
थेयोजयित्वा तैरथंअर्वागस्पदभिमुखंरुणह्रिकुरु ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेर्विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथषष्ठी-

आनोमूहीमरमन्तिसजोपाग्निर्दानमसारातर्हव्याम् ।

मधोर्मदायबृहतीमृतज्ञामाग्नेवहपथिभिर्देवयानैः ॥ ६ ॥

आ । नः । मूहीम् । अरमन्तिम् । सजोपाः । ग्राम् । देवीम् । नर्मसा ।

रातर्हव्याम् । मधोः । मदाय । बृहतीम् । ऋतुज्ञाम् । आ ।

अग्ने । वह । पथिभिः । देवयानैः ॥ ६ ॥

अत्राग्निं संत्रोभ्य आदेवताया आवाह्यत्वात् अस्याग्निर्ग्रावे देवता हे अग्ने सजोषाः अस्मा-
भिः सह प्रीयमाणस्त्वं ग्रां देवीं सर्वैर्गन्तव्या एतन्नामिका देवता मेनाग्रा इति स्त्रीणां मिति यास्कः ।
नोऽस्मदर्थं देवयानैर्देवैर्गतव्यैः पथिभिर्मार्गैः अभिमुखं आवह कीदृशीं महीं महतीं अरमतिं
आसमन्तादरमणाणां सर्वत्र गच्छीवा नमसा स्तोत्रेण सह रातहव्यां रातंदत्तं दानाय संकल्पितं ह
व्यं यस्याः तांदत्तं हविष्कामित्यर्थः किमर्थं मधोर्मधुरस्य सोमस्य मदाय पुनः कीदृशीं बृहतीं मवृ-
द्धां ऋतहां यज्ञमभिजानतीं ॥ ६ ॥

मधोर्ममहावीरे अज्यमाने अंजन्ति यमित्येवा सूत्रितं च—अंजन्ति यमथ यन्तो न विप्रा इत्य-
ज्यमान इति ।

सैपासप्तमी—

अंजन्ति यमं प्रथयन्तो न विप्रा वपावन्तं नानाग्निना तपन्तः ।

पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठ आघर्मो अग्निमृतयं न सादि ॥ ७ ॥

अंजन्ति । यम् । प्रथयन्तः । न । विप्राः । वपावन्तम् । न । अग्निना ।

तपन्तः । पितुः । न । पुत्रः । उपसि । प्रेष्ठः । आ । घर्मः ।

अग्निम् । ऋतयन् । असादि ॥ ७ ॥

यं घर्मं महावीरं प्रथयन्तो न नेति संप्रत्यर्थीयः अस्त्युपमार्थस्य संप्रत्यर्थे प्रयोगः इदानीं
प्रथयन्तो विप्रामेधाविनक्तृजो भव्यर्थादयः वपावन्तं वपावन्तं प्रबुद्धपशुं यथा भौतपन्ति तद्वदग्नि-
ना तपन्तः अंजन्ति पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठः पितुरुपस्थे प्रियतमः पुत्र इव घर्मो महावीरः यद्वृद्धस्य त-
पन्तद्वर्मस्य घर्मत्वं इति हि श्रुतिः । स ऋतयन् यज्ञमिच्छन् अग्निमन्नावसादि आसादितः अत्र पि-
तृपुत्रदृष्टान्तः स्फोटादिराहित्येन सुखदया सप्रख्यापनार्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अच्छामही वृहती शंतं मागीदूतो न गन्त्वश्विना हुवर्ध्वं ।

मयो भुवांसरथायातमर्वागन्तं निधिधुरं माजिर्ननाभिम् ॥ ८ ॥

अच्छ । मही । बृहती । शम्भतमा । गीः । दूतः । न । गन्तु । अश्विना ।
 हुवध्यै । मयःक्षुवा । सदरथा । आ । यातम् । अर्वाक् । गन्तम् ।
 निधिम । धुरम् । आणिः । न । नार्जिम ॥ ८ ॥

अच्छाभिमुखं अश्विना अश्विनौ हुवध्यै आह्वातुं गीरस्पदीयास्तुतिः दूतोन दूतइव
 आह्वातेव गन्तु गच्छतु गीर्विशेष्यते मही पूज्या बृहती महती शंतमा सुखतमा हेअश्विनौ म-
 योभुवा सुखस्यभावयितारौ सरथा एकरथौतनौ गन्तं गच्छन्तं द्रवीभूतं निधिं निहितंसोमं
 अर्वांगभिमुखं आयातं आगच्छतं धुरं भारवाहिकानांभि आणिर्न कीलइव यथानिष्काला-
 नाभीरर्थननिर्वहतिद्वय युवाभ्यांविपुक्.सोमोयागंननिर्वहतीतिज्ञापयितुमेवंदृष्टान्तितं ॥ ८ ॥

अथनवमी-

प्रतव्यसोनमउक्तिरुरस्याहंपूष्णउतवायोर्दिक्षि ।
 याराधसाचोदितारामतीनांयावाजस्यद्विणोदाउतत्मन् ॥ ९ ॥
 प्र । तव्यसः । नमःऽउक्तिम् । तुरस्य । अहम् । पूष्णः । उत ।
 वायोः । अदिक्षि । या । राधसा । चोदितारा । मतीनाम् । या ।
 वाजस्य । द्विणःऽदौ । उत । त्मन् ॥ ९ ॥

अहवृषिः स्तव्यसः प्रकृष्टबलस्य तुरस्य त्वरमाणस्य पूष्णः पोषकस्य देवस्य उक्तगु-
 णकापदेवाय उतापिच वायोरुक्तगुणायच नमउक्ति नमइतिवचनंस्तोत्रं आदिक्षिप्रदिशामि या
 म्रौपूषवायू राधसा हृदिर्लक्षणेननिमित्तेन मतीनांचोदितारापेरयितारौ यद्वा राधसेतिपष्ठचर्धेदृती-
 या राधसोधनस्पमतीनांच चोदयितारौ यौच वाजस्यानस्यसंधामस्यवा चोदयितारौ तौदेवौ
 उतअपिच त्मन् आत्मनि अनन्यपेरणायैव द्विणोदौभवतमितिशेषः ॥ ९ ॥

अथदशमी-

आनामभिर्मरुतोवक्षिर्विश्वानारूपेभिर्जातवेदोहुवानः ।
 यज्ञंगिरोजरितुःसुष्टुतिचुविश्वेगन्तमरुतोविश्वऊत्ती ॥ १० ॥ २१ ॥
 आ । नामंक्षिः । मरुतः । वक्षि । विश्वान् । आ । रूपेभिः ।
 जातुश्वेदः । हुवानः । यज्ञम् । गिरं । जरितुः । सुष्टुतिम् ।
 च । विश्वे । गन्तु । मरुतः । विश्वे । ऊत्ती ॥ १० ॥ २१ ॥

हेजातवेदः जातप्रज्ञागे हुवानोस्माभिराहूयमानः सन् विश्वानमरुतः सर्वानपिस्तोत्रभा-
णोहविर्भाजश्च देवान् नामभिरिन्द्रवरुणेत्यादितृक्षणैरावक्षिआवहसि रूपेभिः सहस्राश्वज-
हस्तत्वादितृक्षणैरूपैः आवक्षि बहसियज्ञम् किंच हेमरुतो विश्वे सर्वैर्यज्ञमस्मदीर्ययज्ञसं-
बंधिहविर्वा जरितुः स्तोतुः संवन्विनीर्गिरः स्तुतिवचांसि मुष्टुर्वि तत्साध्यांशोभनफलांस्तुतिं च
अवयविन्यास्तुतेरेकत्वादेकवचनं अवयवानां बहुत्वाद्बहुवचनं उक्ते यज्ञस्तुती अभिलक्ष्य गन्त
आगच्छत विश्वे च यूयमूती ऊरयारक्षयाच सहगन्त ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये एकविंशो वगः ॥ २१ ॥

आनोदिवहत्येकादशी द्यूदेदशरात्रेनवमेहनिप्रउगशस्तेसारस्वतवृत्तेद्वितीया सूत्रितं च—
आनोदिवोवृहतः पर्वतादासरस्वतीभिर्नोनेपिवस्य इति तत्पाठस्तु ।

अथैकादशी—

आनोदिवोवृहतः पर्वतादासरस्वती यजुतार्गन्तु यज्ञम् ।

हवदेवी जुजुपाणा घृताचीं शग्मानो वाचं मुशती शृणोतु ॥ ११ ॥

आ । नः । दिवः । बृहतः । पर्वतात् । आ । सरस्वती । यजुता ।

गन्तु । यज्ञम् । हवम् । देवी । जुजुपाणा । घृताचीं । शग्माम् । नः ।

वाचम् । उशती । शृणोतु ॥ ११ ॥

नोस्माकंपशं यजता यष्टव्या देवी सरस्वती दिवोघोदमाना च घृलौकादागन्तु आग-
च्छतु तथा बृहतोमहवः पर्वतात् पर्वततः पूरणवतः प्रीणनवतो वान्तरिक्षाग्नेषाद्वा सरस्वती
आगन्तु आगच्छतु अनेन माध्यमिकी वागुच्यते यद्वैतदिव इत्यस्य विशेषणं सन्ति हि घृलौकस्य
प्रीणिपर्वाणि तिस्रो दिवः पृथिवी रित्यादि श्रुतेः । अस्मिन् प्रक्षेपे द्वितीय आकारः पूरणः तदर्थं हव-
मस्मदीयमाह्वानं देवी सरस्वती जुजुपाणा स्तुतिं सेवमाना घृताचीं घृतमुदकमंचती नोस्मदी-
यां शग्मां सुखकरीं वाचं स्तुतिमुशती कामयमाना सती शृणोतु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

आवेधसं नीलं पृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं स दनि सा दधध्वम् ।

सा दधौ निदम आदीं दिवांसं हिरण्यवर्णमरुपं सपेम ॥ १२ ॥

आ । वेधसम् । नीलऽपृष्ठम् । बृहन्तम् । बृहस्पतिम् । सदेने ।
सादयध्वम् । सादत्तयोनिम् । दमे । आ । दीदिद्वांसम् ।
हिरण्यवर्णम् । अरुपम् । सपेम ॥ १२ ॥

एवागार्हस्ताया हेकतिजोयूषं बृहस्पतिं बृहतोमंवत्स्यस्वामिनं देवं सदेनेस्मयागृहे
आसादयध्वं स्थापयध्वं कीदृशदेवं वेधसं विविधकर्तारं नीलपृष्ठं स्निग्धामं बृहन्तं महा-
न्तं तथासन्तं दयद्यत्किम्यजमानाः सपेम परिचरेम सप्तविशेष्यते सादयोनिं योनौसीदन्तं द-
मे यागगृहे आसर्वतोदीदिवांसं दीप्यमानं हिरण्यवर्णं हितरमणीयवर्णं अरुपमारोचमानं अथ-
वेयमाग्नेयी बृहत् । परिवृढस्य कर्मणः स्वामीति बृहस्पतिरिति रूप्यते तथानीलवर्णं धूमपृष्ठत्वसद-
नसादनहिरण्यवर्णत्वादिलिङ्गैरप्यग्निरेव बृहस्पतिः ॥ १२ ॥

अथषोदशी-

आधर्णसिर्दृहर्दिवो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोर्मभिर्हुवानः ।
वावसानो ओषधीरमृध्रस्त्रिधातुश्चोषभोर्वयोधाः ॥ १३ ॥
आ । धर्णसिः । बृहत्तर्दिवः । रराणः । विश्वेभिः । गन्तु । ओर्मभिः ।
हुवानः । वाः । वसानः । ओषधीः । अमृध्रः । त्रिधातुश्चोषभः ।
वयोधाः । वयोधाः ॥ १३ ॥

इदमाद्युक्त्यभिषेयं अग्निरामन्तु आगच्छतु अस्मदसं धर्णसिः सर्वस्य धारकः बृहद्विषः
यभूतदीपिः रराणोरममाणः कामाग्नयच्छन्वा आविश्वेभिः सर्वैः ओर्मभिः रक्षणैः सह
हुषामः आहूयमानः वाः मन्त्रीन्मोटाः ओषधीश्च वसानः अमृध्रो अहिंसितः त्रिधातुशृंगः
त्रिमकारशृंगवदुन्नतः लोहितशुक्लवर्णवर्णान्वातः वृषभोर्वपिता वयोधाः अन्नस्य दाता हविषो-
धाधारकः ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

मातुष्पदेर्पमेशुकआयोर्विपन्यवो रास्पिरासो अम्मन् ।
सुशेव्यं नर्मसारानर्हन्त्याः शिशुमृजन्त्या यवोनवासे ॥ १४ ॥

मातुः । पदे । परमे । शुके । आयोः । विपन्यवः । रास्तिरासः ।
अगमन् । सुदृशेव्यम् । नमसा । रातदहव्याः । शिशुम् । मृजन्ति ।
आयवः । न । वासे ॥ १४ ॥

आयोर्मनुष्यस्ययजमानस्य विपन्यवः स्तोतृनामैतत् स्तोतारोहोत्रादयोरास्तिरासः राधनंह-
विलक्षणं तत्पृथगन्तिरास्पाजुह्वादयः तद्वान् रास्पी तद्वन्तोरास्तिराः उक्कविधाकृत्विजोमातुर्निर्मातुः
पृथिव्याः शुके दीने परमे पदे उत्तरवेद्यां स्थितमगमन् अगमन् मृजन्ते तदर्थं सुदृशेव्यं सुखायहितं
शिशुं उत्पन्नमात्रं वासे वासाय नमसा स्तोत्रेण रातहव्याः दत्तहव्याः हविष्काइत्यर्थः तादृ-
शास्तेमृजन्तिसमार्जयन्ति तत्रदृष्टान्तः—आयवोन् लौकिकामनुष्याइव तेमथाशिशुवासायमृज-
न्ति तद्वत् ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

बृहद्वयोबृहतेतुभ्यमग्नेधियाजुरेमिथुनासः सचन्त ।
देवोदेवः सुहवो भूतुमह्यमानोमातापृथिवीदुर्मतौ धात् ॥ १५ ॥

बृहत् । वयः । बृहते । तुभ्यम् । अग्ने । धियाऽजुरः । मिथुनासः ।
सचन्त । देवऽदेवः । सुहवः । भूतु । मह्यम् । मा । नः । माता ।
पृथिवी । दुःदुर्मतौ । धात् ॥ १५ ॥

बृहत् प्रभूतं यमोन्नं हेअग्ने बृहते तुभ्यं धियाजुरः कर्मणाजीर्णाः मिथुनासोदंपत्नीभिः स-
हिताः सचन्त सेवन्ते जायापत्नीअग्निमादधीयावामित्यादिश्रुतेः । अधिकाराभ्यायेपष्ठेस्ति-
याअग्नेधिकारः सच पत्याराहेविहिमतिपादितं अवशिष्टंगतम् ॥ १५ ॥

अथषोडशी—

उरौदेवाअनिवाधेस्याम ॥ १६ ॥

उरौ । देवाः । अनिऽवाधे । स्याम ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी—

सम॒श्विनो॒रव॑सा॒नूत॑नेनमयो॒भुवा॑सुप्रणी॒तीग॑मेम ।

आनो॒ररि॑यव॒हत॑मोतवी॒राना॑वि॒श्वान्य॑मृता॒सौभ॑गानि ॥ १७ ॥ २२ ॥

सम् । अ॒श्विनोः । अ॒वसा॑ । नू॒तने॑न । म॒यः॒ऽभु॒वा । सु॒प्रणी॑ती ।

ग॒मेम॑ । आ । नः । र॒यिम् । व॒हत॑म् । आ । उ॒त । वी॒रान् । आ ।

वि॒श्वानि॑ । अ॒मृता॑ । सौ॒भगा॑नि ॥ १७ ॥ २२ ॥

व्याख्यातेहे ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेद्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

तंपन्नथेतिपंचदशचैद्वादशसंस्कृतं अवत्सारोनामभपिः सचकरयपगोत्रः यासृक्षुसदाशृण-
बाहुकुकादयःभूताःतासुवेपिसमुच्चयन्ते चतुर्दशीपंचदशयौत्रिदशौ शिष्टास्तिष्ठन्तपरिभाषया
जगत्पः विश्वेदेवादेवताः अनुकान्तंच—तंपन्नथापंचोनाकाशयोवत्सारोत्येचक्रपयोत्रदृष्टलिंगा-
द्वित्रिष्टुबन्तमिति । वाजपेयेअतिरिक्तोक्त्ये आदितस्ययोदशर्चःशंसनीयाः सवितर्च—तंपन्न-
थेतित्रयोदशानामेकांशिष्टाह्यदूरोहणंरोहेदिति ।

तत्रप्रथमा—

तंप॒न्न॒थापूर्॑वावि॒श्वथे॑मथा॒ज्येष्ठ॑ताति॒वर्हि॑पदंस्त्व॒र्विद॑म् ।

प्र॒तीची॑नं॒वृज॑नं॒दोह॑मेगि॒राशुं॑जय॒न्तम॑नुयासुव॒र्धसे॑ ॥ १ ॥

तम् । प॒न्न॒था । पूर्॒वा । वि॒श्व॒था । इ॒म॒था । ज्ये॒ष्ठ॒ताति॑म् ।

व॒र्हि॒प॒दम् । त्वः॒र्वि॒दम् । प्र॒ती॒ची॒नम् । वृ॒ज॒नम् । दो॒ह॒से । गि॒रा ।

आ॒शुम् । ज॒य॒न्तम् । अ॒नु । या॒सु । व॒र्ध॒से ॥ १ ॥

इयमुत्तराचद्वेपेन्द्रावित्याहुः तत्रोपपत्तिमेवमाहुः तंपन्नथेत्येषाशुक्रामन्थियग्रहणेविनिष्प-
त्ता पन्ड्रीचशुक्रामन्थिनौ यदैन्द्रशंसवितेनशुक्रामन्थिनाउक्थयववितिहिर्वात्तणं । अप्व-
र्युंसमिषोपिभवति मातःपातःसवनस्पशुकवन्तोपधुधुतइन्द्रापसोमान्यस्थितान्प्रेत्येतिप्रशास्त-

मैषश्चभवति । होतायक्षदिन्द्रं प्रातःप्रातःसावस्येत्यादि मस्थिताइन्द्रायसोमाइतियाज्याचैन्द्री
इदंतेसोम्यंमध्विति तस्मादैन्द्रो तमिन्द्रं प्रब्रथा पुरातनायजमानाइव पूर्वथा अस्मदी-
याःपूर्वयथा विश्वथा विश्वेसर्वेपाणिनोयथा इमथा इमपिदानीर्वर्तमानायजमानाःतेयथे-
न्द्रस्यस्तुत्याफलमलभन्त तद्वदयमपि हेअन्तरात्मन् त्वमपि ज्येष्ठतार्तिं ज्येष्ठं वह्निपदं वह्नि-
पिसीदन्तं स्वर्विदं सर्वज्ञं सर्वस्यलंभयितारंवाफलंभावयितारंवा प्रतीचीनं प्रतिअस्मद-
भिमुखमंचंतं वृजनं बलनामैतद्वलवतिवर्ततेवलवन्तं आशुं शीघ्रगापिनं व्यातं वाजय-
न्तं सर्वमभिभवंतमिन्द्रं गिरा स्तुत्यासाधनेन दोहते धुक्व सर्वदासर्वान्कामान्भूत्यन्त-
रात्मनमैषः यासुस्तुतिपुवर्धसेमबृद्धोभवसिपुवर्धयसिवेन्द्रं यथास्तुर्येति यास्वितिव्यापयेनष-
ड्यचनम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

श्रियेसुदृशीरुपरस्ययास्वर्विरोचमानःककुभांमचोदते ।

सुगोपाअसि नदभायसुकृतोपरोमायाभिर्ऋत आसनामते ॥ २ ॥

श्रिये । सुदृशीः । उपरस्य । याः । स्वः । विरोचमानः ।

ककुभां । अचोदते । सुगोपाः । असि । न । दभाय ।

सुकृतो इति सुकृतो । परः । मायाभिः । ऋते । आस । नाम । ते ॥ २ ॥

हेइन्द्र स्वः स्वर्गं विरोचमानस्त्वं अचोदते अग्रेरयितुः षष्ठ्यर्थेचतुर्थी उपरस्य
मेघस्य संयन्धिन्यः सुदृशीःसुरोचमानायाआपःसन्ति वासापसां ककुभां सर्वासांदिशाम-
ध्ये श्रिये प्राणिनांश्रयणायपेरकोभवेविशेषः हेसुकृतो शोभनवृद्धिमदानादिकर्मकेन्द्र त्वं
सुगोपाः प्राणिनांस्तुगोपायितासि अतो नदभाय नदंभनायवधाय प्राणिनानासि नमभवसि
त्वंच मायाभिरासुरीभिः परोमायाभ्यःपरस्ताद्वर्धमानः यस्मात्तेत्वदीयंनाम नामकं रूपे ऋते
सात्यलोके आस आस्ते ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अर्त्यहविःसंचतेसच्चधानुचारिष्टगानुःसहोतांसहोभरिः ।

प्रसर्त्वाणोअनुवर्हिर्दृषाशिशुर्मध्येध्रुवाजरोविसुहाहितः ॥ ३ ॥

अत्यम् । हविः । सचते । सत् । च । धातु । च । अरिष्टगातुः ।
 सः । होता । सद्भःभरिः । प्रऽसर्त्तणः । अनु । वहिः । वपा ।
 शिशुः । मध्ये । । युवा । अजरः । विऽस्रुहा । हितः ॥ ३ ॥

इयमाग्रेपी होतृत्वयुवत्वादिलिङैः अयमग्निः अत्यं सततमनार्हं हविराज्यादिकं सचते
 सेवते कीदृशंहविः सत् सत्फलसाधनत्वाद्धविरपिसत् धातुच धारकं सर्वस्यहूयमानस्यहविषः
 आदित्यद्वारावृष्टिसाधनत्वात् तयाचवृष्ट्या मज्जोत्पत्तेर्धारकत्वं तथाहि अग्नौपास्ताहुतिःसम्य-
 गादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्ततःप्रजाइति । कीदृशोऽग्निः अरिष्टगातुः अहिंसि-
 तगमनः सतितस्म्यगमने यज्ञनिष्पत्त्याफलसिद्धेररिष्टगमनत्वं तदेवाह सः सत्स्रु होता होमनि-
 ष्पादकः सहोभरिः बलस्यभर्ता बहिरनुप्रसर्त्तणः प्रकर्षेणसरत्न वृषा वर्षकःफलस्य शिशुः
 सश्वरक्षणीयः अग्नौवोवा युवा सर्ववमिश्रयिता अजरोजरारहितः विऽस्रुहा विऽस्रुहाणामोष-
 धीनामध्ये हितोनिहितः स्थापितःएवंभूतः सचते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

प्रवणुतेसुयुजोयामन्त्रिष्टयेनीचीरमुष्मैयम्यंक्रतावृधः ।
 सुयन्तुभिःसर्वशासैरभीशुभिःकिविर्नामानिप्रवणेमुपायति ॥ ४ ॥
 प्र । वृः । एते । सुयुजः । यामन् । इष्टये । नीचीः । अमुष्मै ।
 यम्यः । क्रतवृधः । सुयन्तुभिः । सर्वशासैः । अभीशुभिः ।
 किविः । नामानि । प्रवणे । मुपायति ॥ ४ ॥

एतसौरीवा एतेरश्मयः सुयुजः सुष्टुपरस्परसंयुक्तायामन्ययज्ञगमने इष्टये एषणाय नीची-
 नीचंगच्छन्तीतिशेषः अमुष्मै यजमानाय यम्योयम्याःगमनार्हाः अथवा यमोनियमितादित्यः
 तस्यसंबन्धिनः क्रतावृधः यज्ञस्त्ववर्धयितारश्च अयमादित्यः सुयन्तुभिःसुगमनैः सर्वशासैः
 सर्वस्यशासकैः अभीशुभीरपिभिः किविः कर्ता नामानि नामकानिउदकानि प्रवणे निम्ने
 भूपदेशे मुपायति मृष्णातिआदत्तइत्यर्थः अथवाग्निनाआवासस्पाग्रेरेतेभ्यः इष्टये यज्ञगमना-
 य यामनि रथेसुयुजःप्रगच्छन्ति शिष्टंसमानं किविः किविसदृशोऽग्निः प्रवणे नामानिहवी-
 प्युकलक्षणाभिः ज्वालाभिर्मुपायत्यादत्ते ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

संजर्जुराणस्तर्हभिः सुतेगृभंवया किनंचित्तगर्भासु सुस्वरुः ।

धारवाकेष्टजुगाथशोभसेवर्धस्वपत्नीरभिजीवोअध्वरे ॥ ५ ॥ २३ ॥

सुमृजर्जुराणः । तर्हभिः । सुतेगृभम् । वयाकिनम् । चित्तगर्भासु

सुस्वरुः । धारवाकेषु । ऋजुगाथ । शोभसे । वर्धस्व ।

पत्नीः । अभि । जीवः । अध्वरे ॥ ५ ॥ २३ ॥

हे ऋजुगाथ शोभनस्तुविकाशे तर्हभिः तर्हविकारैर्महैः सुतेगृभं अभिपुतेनरसेन गृहीतं वयाकिनं कृत्स्निताः अल्पाः वयाः शास्त्रावयाकाः स्रताः तद्वन्तं सोमं चित्तगर्भासु चित्तग्राहिणीषु स्तुतिभिः सह संजर्जुराणः गृह्णन् गृह्णन् सुस्वरुः शोभनगमनः शोभनस्तुतिको वा त्वं धारवाकेषु धारपत्न्याकावस्तोत्राणीति धारवाकाः कृत्स्निगजमानाः तेषु मध्ये शोभसे किंच अध्वरे जीवः सर्वस्वजीवयिता पत्नीः पातयित्रीः ओषधीर्वासा वा अभि अभिमुखं वर्धस्व अभिवर्धय ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये प्रयोर्विंशोऽवर्गः ॥ २३ ॥

अथपष्ठी-

यादृगेवददृशेतादृगुच्यतेसंछाययादधिरेसिधयाप्स्वा ।

महीमस्मभ्यं मुरुपामुरुज्यो बृहत्सुवीरमनपच्युतंसहः ॥ ६ ॥

यादृक् । एव । ददृशे । तादृक् । उच्यते । सम । छायाया । इधिरे ।

सिधया । अप्सु । आ । महीम् । अस्मभ्यम् । उरुसाम् ।

उरु । ज्ययः । बृहत् । सुवीरम् । अनपच्युतम् । सहः ॥ ६ ॥

एषा विश्वदेवी यादृगेवददृशे यादृग्रूपमेवददृशे तादृगुच्यते तादृग्रूपमेवोच्यते यथादृष्टमेव स्तूपतेन तु परवचनप्रत्ययेन यस्माच्छायया दीप्ता सिधया साधिकाया सह अप्सु व्यापकासु स्तुतिषु अप्सु वैवा आसं दधिरे सम्यग्धारपत्नि स्वीपंरूपं स्तुतिं वा वेदेवामर्हं महतीं पूज्यां मुरुपां बृहदादीं रयिं उरु मभूतं ज्ययोवेगं बृहन्महत् सुवीरं शोभनवीर्यमपत्यं अनपच्युतं अनुपक्षीणं राहोवत्तं चाभिभावुकमस्मभ्यं प्रयच्छंति त्वयः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

वेत्ययुर्जनिवान्वाअतिस्पृधःसमर्यतामनस्तासूर्यःकविः ।
 ग्रंसंरक्षन्तंपरिविश्वतोऽगयंमस्माकंशर्मवनवत्स्वावसुः ॥ ७ ॥

वेति । अयुः । जनिश्चान् । वै । अति । स्पृधः । स॒म॒र्य॒ता ।
 म॒न॒स्ता । सूर्यः । क॒विः । ग्र॒न्सम् । रक्ष॑न्तम् । परि॑ । विश्व॑तः ।
 ग॒यंम् । अ॒स्माकंम् । श॒र्म । व॒न॒वत् । स्व॒व॒सुः ॥ ७ ॥

इयंतौरी सूर्यदेवः अयुस्त्रयामो जनिवान्वै जन्मवान्जायावान्वा उपास्यजायावाइ-
 तिमसिद्धौ कविः क्रान्तदर्शी समर्यवा समरमिच्छता मनसास्पृधः संग्रामान् अतिवेति अति-
 गच्छति मंदेहानसुराण्योद्धुं ग्रंसं दीतं गयं गृहंअंतरिक्षंवा विश्वतःसर्वतोरक्षन्तंपरिचरेमेतिशेषः
 सदेवोस्माकं शर्म सुवत् परि सम्यक् वनवत् दद्यात् स्वावसुः स्वायत्तधनःसन् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ज्यायांसमस्ययतुनस्यकेतुनःऋषिस्त्वरंचरतियासुनामते ।
 यादृशिमन्धायितमपस्ययाविदद्यउंस्वयंवहतेसोअरंकरत् ॥ ८ ॥

ज्यायांसम् । अस्य । य॒तु॒न॒स्य । के॒तु॒नां । ऋ॒षि॒स्त्वर॑म् । च॒र॒ति॒ ।
 या॒सु॒ । ना॒म॒ । ते॒ । या॒दृ॒शिम॑म् । धा॒यि॒ । तम् । अ॒प॒स्य॒यां ।
 वि॒द॒त् । यः । ऊँ॑ इति॑ । स्व॒यम् । व॒ह॒ते॒ । सः । अ॒रं॒म् । क॒र॒त् ॥ ८ ॥

इयमाग्नेमीसौरीवा हेदेव ज्यायांसं अतिशयेनप्रवृद्धं अस्य यतुनस्य यततिर्गतिकर्मा ग-
 न्तुरस्य सूर्यस्य कर्मणिषष्ठ्यौ अमुं गन्तारं केतुना मज्ञापकेनकर्मणा उदपादिलक्षणेनविशिष्टं
 ऋषिस्त्वं ऋषिभिःस्तुत्यं त्वांचरविमिच्छति भजते यजमानः केनसाधनेन यासुस्तुतिषु तेत्वदीयं
 नामनमनं नामकंवारूपंवर्ततेवाग्निरित्यर्थः यद्वा अस्य यतुनस्य गमनशीलस्यतव केतुना तमो-
 निर्हरणादिकर्मणा विशिष्टत्वांचरति यादृशिमन् यादृशोकामेधाधि धत्ते कर्त्तरिचिण् साम-
 ध्यान्मनः गम्यते तंयथानिर्देशंप्रति निर्दिष्टव्यत्वात्तादृशमित्यर्थोज्ञातव्यः तादृशंकामं अपस्य-
 या कर्मणा हविः स्तुत्यादिलक्षणेन विदत् विन्दते यउ यएव स्वयं अनन्यमेरितःसन्

स्वमनीषैव बहते धारयतिफलं सः अरं अलं अत्यर्थं करव करोतीतिशेषः अथवा यउ यएव स्वयंवहते स्वयमेवानुतिष्ठति सोत्यर्थं कुर्याव नसन्धेनकारितंफलवद्भवति ॥ ८ ॥

अथनवमी—

समुद्रमासांमवतस्थेअग्निमानरिण्यतिसवनंयस्मिन्नायता ।

अत्रानहार्दिकवृणस्थरेजतेयत्रामतिर्विद्यतेपूतवन्धनी ॥ ९ ॥

समुद्रम् । आसांम् । अव । तस्थे । अग्निमा । न । रिण्यति ।

सवनम् । यस्मिन् । आश्रयता । अत्र । न । हार्दि । कृवणस्य ।

रेजते । यत्र । मतिः । विद्यते । पूतवन्धनी ॥ ९ ॥

इयमपिसौरी आसांस्तुवीनां समुद्रं समुद्रवत्ययवसानभूतं सूर्यं अग्निमा आत्यन्तं भेष्टा अस्मदीयास्तुतिरवतस्थे अवगच्छति यद्वा आसांपजानां ऋत्विजांस्तुतिरिति संबन्धः सवनं सूयते सोमोत्रे वित्तवनं यज्ञगृहं न रिण्यति न हिंस्पते किंतु प्रवर्धत इत्यर्थः यस्मिन्नायता विस्तीर्णा नि स्तोत्राणि तत्सदनमिति अत्रास्मिन् यजमानगृहे कृवणस्य स्तुतिकर्तुः हार्दि हृदयसं-
बन्धि हृदयगतं काम्यं फलं न रेजते न विचलति न घृणा भवति यत्र यस्मिन् स्तोत्रगृहे मतिः स्तुतिः पूतवन्धनी पूतं सूर्यं अनुवधन्ती विद्यते अत्र न रेजत इति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सहिअत्रस्यमनसस्यचित्तिभिरेवावदस्ययजतस्यसधेः ।

अवत्सारस्यस्पृणवामरण्वंभिः शर्विष्ठं वार्जं विदुषा चिदर्थम् ॥ १० ॥ २४ ॥

सः । हि । अत्रस्य । मनसस्य । चित्तिभिः । एवावदस्य ।

यजतस्य । सधेः । अवत्सारस्य । स्पृणवाम । रण्वंभिः । शर्विष्ठम् ।

वार्जम् । विदुषा । चित् । अर्थम् ॥ १० ॥ २४ ॥

इयमपिसौरी सहि सखलुसवितादेवः सर्वैः स्तुत्याः सर्वकामपूरक इत्यर्थः हि शब्दोऽप्येक-
वेदयोः प्रसिद्धिद्योतकः तस्मात्सकाशात् अत्रान्ये च कल्पयोनहृष्टिगा इत्युक्तत्वात् क्षत्रादयस्त्रय-
यः क्षत्रस्य मनसस्य एवावदस्य यजतस्य सधेः अवत्सारस्य चैषा मृषीणामस्माकं एव भीर-

मणीयाभिश्चिभिः मनोरथैः स्पृणवाम पूरयाम किंशविहंवाजं अतिशयेन बलवदनं अनैवैवा-
नइति श्रुतेः । विदुषा च विपश्चिता अर्घ्यं समर्थनीयं स्पृणवाम क्षत्रादयो न यमिति संबन्धः ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्पृष्टीये चतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकादशी-

श्येन आसामर्दितिः कक्ष्योऽमर्दो विश्ववारस्य यजुतस्य मायिनः ।
समन्यमन्यमर्थयन्त्येतवे विदुर्विपाणं परिपानमन्ति ते ॥ ११ ॥

श्येनः । आसाम् । अर्दितिः । कक्ष्यः । मर्दः । विश्ववारस्य । यजुतस्य ।
मायिनः । सम् । अन्यम् । अन्यम् । अर्थयन्ति । एतवे । विदुः ।
विद्विज्ञानम् । परिद्विज्ञानम् । अन्ति । ते ॥ ११ ॥

मददेवत्येयं विश्ववारादीनां द्रव्याणां मृगोणां स्वभूतः आसामपां सोमरसलक्षणानां मदः
श्येनः शंसनीयगमनः शीघ्रं पातु सकारागन्ता अदिविरदीनः अतिसमृद्धः कक्ष्यकक्ष्यपूरकश्च भवती-
विशेषः ते विश्ववारादयः सन्नेमवृत्ता एतवे सोमं प्राप्तुं त्वानाय अन्यमन्यं परस्परं समर्थयन्ति याचन्ते
अनुज्ञां ते विपाणं विशेषेण मदस्य दातारं परिपानं अन्ति अन्विके विदुर्ज्ञानं तिलग्नन्तेषां ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

सदा मृणो यजतो विद्विषो वधीद्वाहुवृक्तः श्रुतवित्तयो वः सचा ।
उभा सवरा प्रत्येति भाति च यदी गणं भजते सुप्रयावभिः ॥ १२ ॥

सदाऽपृणः । यजुतः । वि । द्विषः । वधीत् । बाहुवृक्तः । श्रुतवित् ।
तयः । वः । सचा । उभा । सः । वरा । प्रति । एति । भाति । च ।
यत् । द्वम् । गुणम् । भजते । सुप्रयावभिः ॥ १२ ॥

सदापृणः सवेदादानशीलः एवञ्चामा यजतो यथाच बाहुवृक्तः बाहुभ्यां वृक्तदर्भश्च श्रु-
तवित् श्रुतस्पृष्टेताच्च तयश्च एवेषां पित्राणां परस्परपेक्षया प्रत्येकमेकवचनं सप्तकपिर्विद्विषः श-
बूतवधीर्द्विस्पादवो युष्माकं सचा सहितः युष्माभिः सहित इत्यर्थः सप्तकपिः वरा श्रेष्ठौ उभा

उभौ इहलोकपरलोकविषयौकामौ प्रत्येति अभिगच्छति भातिच यद्यस्मादीमेनंगणं देवसंघं
सुप्रयावतिः सुदुष्कर्षेणमिश्रयद्भिःस्तोत्रैः भजते तस्मादेवंभावीति ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

सुतंभरोयजमानस्यसत्पतिर्विश्वांसामूधःसधियामुदञ्चनः ।
भरंहेनूरसंवच्छिश्रियेपयोनुब्रुवाणोअध्येतिनस्वपन् ॥ १३ ॥

सुतम्भरः । यजमानस्य । सत्पतिः । विश्वांसाम् । ऊधः । सः ।
धियाम् । उतःअञ्चनः । भरन् । धेनुः । रसवत् । शिश्रिये । पयः ।
अनुब्रुवाणः । अधि । एति । न । स्वपन् ॥ १३ ॥

यजमानस्यावत्सारस्य मम सुतंभरोयागनिर्वाहकएतन्नामाक्रपिः सत्पतिः सत्वाविद्यमा-
नानाफलानांपालयिता होतादाताभवतीत्यर्थः सच विश्वासांधियांसर्वेषांकर्मणां ऊधः उज्ज-
ततरंफलं उदञ्चनः ऊर्ध्वमुद्धमयिता फलप्रापकइत्यर्थः धेनुर्गौः रसवत् सारवत्पयोभरवत्अह-
रद् तत्र पयःशिश्रिये श्रयतिचास्यसामर्थ्यात् तत्सर्वमनुब्रुवाणःअनुक्रमेणसंकीर्तयन् नस्व-
पन् स्वापमकुर्वन् अनवरतमध्येति स्मरति अवत्सारः सुतंभरस्वादृशइति ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

योजागारुतमृचःकामयन्तेयोजागारुतमुसामानिचन्ति ।
योजागारुतमृचंसोमंआहृतवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १४ ॥

यः । जागारं । तम् । ऋचः । कामयन्ते । यः । जागारं । तम् ।
ॐ इति । सामानि । यन्ति । यः । जागारं । तम् । अयम् । सोमः ।
आह । तव । अहम् । अस्मि । सख्ये । निःओकाः ॥ १४ ॥

येदेयोजागार सर्वदाविनिद्रोजागररूकोगृहेवर्तते तमृचः सर्वशास्त्रात्मिकाः कामयन्ते
यश्च जागार तमु तमेव सामानि स्तोत्ररूपाणि यन्ति प्राप्नुवन्ति योजागारुतमयं अभिपुतः
सोमआह वकि मांस्वीकुर्वति हेअग्ने वादृशस्य तवसख्येसमानरूपाने हितकरणेन्योकाः नि-
यतस्थानोहं अस्मि भवामि ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

अग्निर्जागारतमृचः कामयन्ते अग्निर्जागारतमुसामानियन्ति ।

अग्निर्जागारतमयंसोम आहृतवाहर्मस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १५ ॥ २५ ॥

अग्निः । जागार । तम् । ऋचः । कामयन्ते । अग्निः । । जागार ।

तम् । ऊँ इति । सामानि । यन्ति । अग्निः । जागार । तम् । अयम् ।

सोमः । आह । तव । अहम् । अस्मि । सख्ये । निःओकाः ॥ १५ ॥ २५ ॥

अग्निर्जागारेति पंचदशी पूर्वैवैवनिगदितव्याख्या यद्व्यत्यस्यस्थाने अग्निरिति विशेषः ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थं स्पष्टीये पंचविंशो वर्मः ॥ २५ ॥

॥ इति पञ्चमे पण्डिते तृतीयो नुवाकः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे नुवाके द्वादश सूक्तानि तत्र विदादिव इत्येकादशार्धपथमं सूक्तं सदापूणोनामात्रे-
यमपिः त्रिदुरच्छन्दः वैतदित्युक्त्वादिदमपि वैश्वदेवं विदाएकादशतदापूण इत्यनुक्रमणिका
विनियोगोर्लैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा-

विदादिवो विष्यन्नाद्रिमुक्थैरायत्या उपसो अर्चिनो गुः ।

अपावृतव्रजिनीरुत्स्वर्गादिदुरोमानुपीर्देव आवः ॥ १ ॥

विदाः । विवः । विदस्यन् । आद्रिम् । उक्थैः । आयत्याः । उपसः ।

अर्चिनः । गुः । अप । अवृत । व्रजिनीः । उत् । स्वः । गात् । वि ।

दुरः । मानुपीः । देवः । आवरित्यावः ॥ १ ॥

अत्रेन्द्रादयोर्लैङ्गिकदेवताः अत्रागिरसां षण्मिरिषद्व्यगिरैरधःस्थापितानां गवामिन्द्रे-
ण विमोक्तः प्रतिपाद्यते विदाः अवेदयदिन्द्रः किं गानिगूढाः इति संबन्धः किं कुर्वन् उक्थैरगिर-
सांस्तुविभिः निमित्तभूताभिः आर्द्रं वज्रं विष्यन् प्रक्षिपन् रक्षकाणां मुपरि मिरिभेदनाय च
विष्यन् आयत्याः आगामिन्या उपसः संबन्धि नोर्चिनो रश्मयोगुः अगच्छन् सर्वत्र प्रसृता अभवन्
अपावृत अपावृणोव व्रजिनीः वषट्पुंजवतीर्निशाः स्वः स्वरणशील आदित्यः उद्गाव उदगाव

तथाकृत्वा मानुषीः मनुष्यसंबन्धिनीः दुरोद्धाराणि देवः सूर्योऽव्यावऽव्यवृणोव् अन्धकारापन-
यनेनमनुष्यादिव्यवहारायाकरोदित्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

विसूर्योऽमर्तिनश्रियंसादोर्वाद्गवांमाताजानतीगात् ।

धन्वर्णसोन्यः१ःस्वादोअर्णाःस्थूणेवसुमितादंहतद्यौः ॥ २ ॥

वि । सूर्यः । अमर्तिम् । न । श्रियम् । सात् । आ । ऊर्वात् । गवांम् ।

माता । जानती । गात् । धन्वः२अर्णसः । न्यः । स्वादः३अर्णाः ।

स्थूणाः४इव । सुमिता । दंहत । द्यौः ॥ २ ॥

सूर्योदेवः श्रियंदीर्घं विसात् विभजते प्रकारपतीत्यर्थः अमर्तिन रूपनामेतत् रूप-
मिवद्रव्यं यथा द्रव्याणि घटपटादीनिनीलपीवादिरूपंलभन्तेतद्वत् तथा गवांरमीनामातोषा
जानती सूर्यजदेव्यति मयाच व्युच्छन्नकर्तव्यमितिजानती ऊर्वाव महतोन्तरिक्षाद् आगादा-
गच्छति तथानपश्च धन्वर्णसः धन्वतिर्गतिकर्मा धन्वन्ति गच्छन्ति अर्णांसि यासु तास्तथो-
क्ताः दीर्घाभावच्छान्दसः स्वादोअर्णाः भक्षितकूलोदकाः कूलंकपाइत्यर्थः नपश्चैवंरूपाभ-
वन्ति किंच द्यौश्चसुमिता सुप्तगृहेस्थापिता स्थूणेव गृहाधारस्त्वंभइव दंहत दृढाभवत् एत-
त्सर्वसूर्यस्याप्तयेतिभावः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अस्माउक्थायपर्वतस्यगर्भोमहीनांजनुपेपूर्व्याय ।

विपर्वतोजिहीत्सार्धतद्यौराविवांसन्तोदसयन्तभूर्म ॥ ३ ॥

अस्मै । उक्थाय । पर्वतस्य । गर्भः । महीनाम् । जनुपे ।

पूर्व्याय । वि । पर्वतः । जिहीत् । सार्धत । द्यौः । आ५विवांसन्तः ।

उत्सयन्त । भूर्म ॥ ३ ॥

अस्मे महं उक्थाय स्तोत्रे पर्वतस्य पर्वततोमेवस्य गर्भोर्गर्भस्थानीयमुदकं जिहीत
चलति चाटयतिवेन्द्रः कीदृशायास्यै महतीनां महीनांस्तुतीनां जनुपेठत्वादयित्रे पूज्याय प्रत्ना-
य तदेवपुनरुच्यते पर्वतोमेघोविजिहीत द्यौश्च साधव साधयतिवृष्टिं आविवासन्तः सर्वतःप-
रिचरन्तोंगिरसोभूयअत्यधिकंयन्त उपक्षयन्त्यात्मानंकर्मभिः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सूक्तेभिर्वोवचोभिर्देवजुष्टैरिन्द्रान्वग्री अवसेहुवध्यै ।
उक्थेभिर्हिष्मांकवयःसुयज्ञाआविवासन्तोमरुतोयजन्ति ॥ ४ ॥
सुऽउक्तेभिः । वः । वचःऽभिः । देवऽजुष्टैः । इन्द्रा । नु । अग्री इति ।
अवसे । हुवध्यै । उक्थेभिः । हि । स्म । कवयः । सुऽयज्ञाः ।
आऽविवासन्तः । मरुतः । यजन्ति ॥ ४ ॥

हेइन्द्रा हेअग्री परस्परापेक्षयाप्रत्येकंदिवचनं यद्यप्येकमेवपदं मध्येव्यवधानंछान्दसं
हेइन्द्राग्री वोपुर्वा व्यत्ययेनवहुवचनं देवजुष्टैः देवैःसेवनीयैः सूक्तेभिः सूक्तैः सुवचनैः शोभ-
नगुणप्रकाशनप्रवणैः वचोभिरवसेस्मद्रक्षणाय हुवध्यै आह्वयामि नुक्षिपं पुवामुक्थेभिः स्तो-
त्रैः कवयोनुचानाः पूर्वैःकवयः सुयज्ञाः शोभनयागाः आविवासन्तः स्तुत्यादिनापरिचरन्तः
मरुतोमरुतद्वशाः कर्मसुशीलाः यजन्ति पूजयन्ति हिस्मेतिपूरणौ ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

एतो न्वयसुध्मोऽभवांमप्रदुच्छुनांमिनवामावरीयः ।
आरेद्वेपांसिसनुतर्दधामायामप्राञ्चोयजमानमच्छ ॥ ५ ॥ २६ ॥
एतो इति । नु । अय । सुऽध्मः । भवांम । प्र । दुच्छुनाः । मिनवाम् ।
वरीयः । आरे । द्वेपांसि । सनुतः । दधाम् । अयाम् । प्राञ्चः ।
यजमानम् । अच्छ ॥ ५ ॥ २६ ॥

अयमंगिरसांवादः अद्यास्मिन्यागदिने नृक्षिप्रमेतोऽतगच्छत सुध्यः शोभनकर्माणो-
भवाम दुच्छुनाः द्विपः प्रमिनवाम प्रकर्षेणहिंसाम बरीयोत्यन्तमित्यर्थः तदेवोच्यते सनुतः
संभक्षणे द्वेषांसि यजमानस्यद्वेषून् आरे दूरे दधाम स्थापयाम यद्वा सनुतइत्यन्तर्हितनाम पूर्वं
प्रकाशवैरिणां वधउक्तः इदानीं प्रच्छजानामिति विवेकः तदर्थं यजमानं पांचः सदापूणमवतसारं
चाच्छाभिमुत्तमयाम गच्छाम ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीये पङ्क्तिं शोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

एता धियं कृणवा मा सखा यो पयाम माताँ कृणुत व्रजंगोः ।
ययाम नुर्विशिशि प्रं जिगाय यया वणिक् वृङ्कुरापा पुरीपम् ॥ ६ ॥

आ । इतु । धियम् । कृणवाम । सखायः । अप । या । माता ।
कृणुत । व्रजम् । गोः । यया । मनुः । विशिः शिशिप्रम् । जिगाय ।
यया । वणिक् । वृङ्कुरापा । पुरीपम् ॥ ६ ॥

इदमप्यंगिरसां वाक्यं एत आगच्छत आगत्य च धियं स्तुतिं कृणवाम करवाम हेसता-
यः परस्परं सखिभूता अंगिरस इत्यंगिरसां वचनं याधीः माता गवां निर्मात्री गोर्गवां व्रजं पणिभिर-
पहृतं अपकृणुत अपावृणोव यया च मनुः विशिशिप्रं विगतहनुं शत्रुं जिगाय जितयान् यद्वा म-
नुः सर्वस्य मन्तेन्द्रः विशिशिप्रो वृत्रः सतमस्माभिः कृतया स्तोमलक्षणया धिया जिगाय या च
यणिक् वणिगिवात्पेन कर्मणा बहुफलाकांक्षी कक्षीवान् वृङ्कुरं लेच्छया वनगामी पुरीपं पूरक-
मुदकमाप याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधुकोशे इति हि श्रुतं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अनू नोद व्रह्मसंयतो अद्रिरार्चन्धेन दशमा सो न वग्वाः ।
क्षतं यती सूरमा गा अविन्द द्विश्वा नि सत्या द्वि राश्रकार ॥ ७ ॥

अनू॒नो॒त् । अ॒त्र । ह॒स्तं॑ ह॒यतः॑ । अ॒र्द्धिः । आ॒र्चन् । ये॒न । द॒श ।
 मा॒सः । न॒व॒ह॒म्वाः । ऋ॒तम् । य॒ती । स॒र॒मा । गाः । अ॒वि॒न्द॒त् ।
 वि॒श्वानि॑ । स॒त्या । अ॒ंगिराः॑ । च॒का॒र ॥ ७ ॥

अत्रास्मिन्मन्त्रे अद्विरभिपद्यमावा हस्तयवोहस्तेनसंहतःसन् अनू॒नो॒त् नौतिस्त्रशब्द-
 मात्रेवर्तते अशब्दयत् येनग्राह्या तदभिपद्येण दशमासोमासान् दशमासपर्यन्तं नवग्वाः
 नवमासपर्यन्तं गवार्थमनुतिष्ठन्तोंगिरसोनवग्वाःनवगोयुक्तावा आर्चन् अपूजयन्निर्द्धं यद्वा
 दशसंख्याकामासोपेताः दशमासानुष्ठानाः अंगिरसोपरेनवग्वाश्चेतेसर्वेपि येनार्चन्ति नवग्वाः
 हुतसोमासइन्द्रमितिहिनिर्गमः । ऋतं सत्यंयज्ञंवायतीप्राप्नुवती सरमा सरणशीलास्तुतिरूपा
 वाक् अंगिरसां गवार्थं इन्द्रेणप्रहितादेवशुनीवा गाअविन्दत् पण्डितिरपहताः विश्वानि
 सर्वाणिस्तुत्यादिब्रह्मणानि सत्या सत्यानि चकारांगिराः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

वि॒श्वे॒ अ॒स्या॒व्यु॒पि॒मा॒हि॒ना॒याः॒ सं॒य॒द्रो॒भि॒र॒र्द्धि॒र॒सो॒न॒व॒न्त ।

उ॒त्सं॑ आ॒सां॒ प॒र॒मे॒ स॒ध॒स्ये॑ ऋ॒त॒स्य॑ प॒था॒ स॒र॒मा॒ वि॒द॒त् ॥ ८ ॥

वि॒श्वे॒ । अ॒स्याः॑ । वि॒द॒त् ॥ यि॑ । मा॒हि॒ना॒याः॑ । स॒म् । य॒त् । गो॒भिः॑ ।

अ॒ंगिर॑सः । न॒व॒न्त । उ॒त्सः॑ । आ॒सा॒म् । प॒र॒मे॑ । स॒ध॒स्ये॑ । ऋ॒त॒स्य॑ ।

प॒था॑ । स॒र॒मा॑ । वि॒द॒त् । गाः॑ ॥ ८ ॥

विश्वे सर्वे अंगिरसोमाहिनायाः मंहनीयायाः अस्याउपसोव्युपि व्युच्छन्नेति गवा-
 मावरकेन्धकारे अपवृत्तेति यद्यदा गोभिःसंनवन्त संजग्मिरे तदा आसांगवा उत्सः
 क्षाराद्युत्सवः परमे उत्लुष्टे सधस्ये सहस्थाने यज्ञे उपयुक्तोभवदित्यर्थः ऋतस्य सत्य-
 स्य पथा मार्गेण सरमा वाक्देवशुनीवा गानिगूढाविदत् अलभत् यद्वा आसांगवा प-
 रमेसधस्येसहस्थाने ब्रजस्य निगूहनपदेशे उत्सः उदकस्यप्रसवणोवर्ततेवित्तमित्यर्थः ते-
 न ऋतस्योदकस्य पथा मार्गेण सरमा गाविदत् ॥ ८ ॥

अथनवमी—

आसूर्योयातुससाश्वःक्षेत्रंयदस्योर्वियादीर्घयाथे ।

रघुःश्येनःपतयदन्धोअच्छायुवाकविदीदयद्रोपुगच्छन् ॥ ९ ॥

आ । सूर्यः । यातु । सप्तऽश्वः । क्षेत्रम् । यत् । अस्य । उर्विया ।
दीर्घऽयाथे । रघुः । श्येनः । पतयत् । अन्धः । अच्छ । युवा ।
कविः । दीदयत् । गोपु । गच्छन् ॥ ९ ॥

सूर्यः सर्वस्यमेरकोदेवः सप्ताश्वः सर्पणस्वभावाश्वोपेतः सप्तसंख्याकाश्वोवा आया-
तु अस्मदभिमुत्तमागच्छतु यद्यस्मादस्यसूर्यस्य दीर्घयाथे दीर्घगमने क्षेत्रं गंतव्यप्रदेशः
उर्विया उरुअतिप्रभूतायामः सएवदेवोरघुः लघुगमनः सश्येनः शंसनीयगमनः अन्धोदी-
यमानंहविः अच्छाभिलक्ष्यपतयत् आगच्छति युवा सर्वत्रमिश्रयिवा कविः कान्तदर्शी
सन् गोपुरमिषुगच्छन् मध्येवर्तयन् दीदयत् दीप्यते यद्वा श्येनः सुपर्णः अंधअ-
च्छपतयत् घुडोक्तस्थंसोमलक्षणं देवानामजयस्मद्यागार्थमानेनुवदभिमुत्तमागात् पुयेत्पादि
शिष्टंसमानम् ॥ ९ ॥

अथदशमी—

आसूर्योअरुहच्छुक्रमर्णोयुक्तयद्वरितोवीतपृष्ठाः ।

उद्गाननावमनयन्तधीरांआशृण्वतीरापोअर्वागन्तिष्ठन् ॥ १० ॥

आ । सूर्यः । अरुहत् । शुक्रम् । अर्णः । अयुक्त । यत् ।
हरितः । वीतऽपृष्ठाः । उद्गा । न । नावम् । अनयन्त । धीराः ।
आऽशृण्वतीः । आर्षः । अर्वाक् । अतिष्ठन् ॥ १० ॥

सूर्योदेवः शुक्रं दीप्तं अर्णउदकंपवि आरुहत् सर्वतःप्रादुर्भवति यद्यस्मात् यदावा
हरितोश्वान् वीतपृष्ठाः कान्तपृष्ठानयुक्त रथेअयोजयत् तदा तंसूर्यं धीराधीमन्तोयजमा-

नादयः उद्गा उदकेननावं नानामिवानयन्त तदा आशृण्वतीः सर्वतोनुतांकुर्वाणाआपो-
अर्वाक्अवाङ्मुखाअतिष्ठन् अभवन् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

धि॒यँवोअ॒प्सुर्दधि॒षेस्व॒र्पा॒धया॒तर्द॒शमा॒सोन॑वंग्वाः ।

अ॒याधि॒यास्या॑मदे॒वगो॑पाअ॒याधि॒यातु॑तु॒र्यामा॒त्यंहः॑ ॥ ११ ॥ २७ ॥

धि॒यम् । वः । अ॒प्सु । दधि॒षे । स्वः॑साम् । यया॑ । अ॒त॒रन् ।

द॒श । मा॒सः । न॒व॒ङ्ग्वाः । अ॒या । धि॒या । स्या॒म् । दे॒व॒ङ्गो॒पाः ।

अ॒या । धि॒या । तु॒तु॒र्या॒म् । अ॒ति । अ॒हः ॥ ११ ॥ २७ ॥

हेदेवाः षोडश्याकं धिये स्तुतिं अप्सु अग्निमिच्छां स्वर्पां सर्वस्य दार्शीं दधिषे
धारयामि व्यत्ययेन मध्यमः ययाधिया कर्मणानवग्वाः अंगिरसः दशमासः अतरन्तमनु-
विष्टन्तः अया अनयाधिया देवगोपाः देवैर्गुप्ताः स्यामभवेम अयाधिया अहः पार्थ अ-
तितुतुर्याम अतितरेम ॥ ११ ॥

॥ इति चतुर्थस्य द्वितीयेऽक्षरार्थोऽर्थः ॥ २७ ॥

ह्योनविद्वानित्यष्टर्चद्वितीयं सूक्तं प्रविक्षत्रस्पर्षं अष्टमीद्वितीयाचत्रिष्टुभौ शिष्टाः षट्क्षम-
स्यः आदितः षड्वैश्वदेव्यः सप्तम्यष्टम्योर्देवपत्न्योर्देवता तथा चानुक्तान्तं—ह्योष्टौपविक्षवौत्थो-
ष्ट्योदेवपत्नीस्तवौत्थान्निष्टुषद्वितीयाचेति । सूक्तविनियोगोऽैंगिकः ।

तत्रपथमा—

ह्यो॒नवि॒द्वौअ॒युजि॒स्वयं॑धुरि॒तांव॑हामिप्र॒तर॑णीमव॒स्युव॑म् ।

नास्या॑व॒श्मि॒विमु॒चं॒ना॒ष्टत॑पुनर्वि॒द्वान्प॒थःपु॒र॒एत॑त्त॒ऋजु॑र्नेपति ॥ १ ॥

ह्य॒यः । न । वि॒द्वान् । अ॒युजि॒ । स्व॒यम् । धुरि॑ । ता॒म् । व॒हामि॑ ।

प्र॒त॒र॑णीम् । अ॒व॒स्युव॑म् । न । अ॒स्याः । व॒श्मि॒ । वि॒मु॒चं॒म् । न ।

आ॒ष्ट॒र॑तम् । पुनः॑ । वि॒द्वान् । प॒थः । पु॒रः॑ए॒ता । ऋ॒जु॒ । ने॒पति॑ ॥ १ ॥

ह्योन अश्वइव विद्वान् सर्वज्ञः प्रतिक्षत्रः स्वयंअनन्यपेरितः सन् धुरि यज्ञात्मिका-
यां अयुजि युक्तोभवत् तांधुरं प्रतरणीं प्रकर्षेणतारयित्रीं अवस्युवं रक्षयित्रीं वहामि धारया-
म्यहमध्वर्युर्हेतावा अस्याधुरोविमुचंविमोचनंपरित्यागं नवशिम नकामये नावृतं पुनः
पुनःआवरणं धारणमपि नचवशिम ममकोभारइति तदेवोच्यते विद्वान् मार्गाभिज्ञोन्तर्यामीदेवः
पुरस्ता पुरतो गन्ता सन् पथोयज्ञमार्गान् ऋजुअकुटिलं नेषति प्रापयति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अग्र॒इन्द्र॒वरु॒णमि॒त्रदे॒वाः शर्धः॑ प्र॒यन्त॒मार्ह॑न्ते वि॒ष्णो ।
उ॒भाना॑स॒त्यारु॒द्रोअध॒ग्राः पू॒षाभ॒गः सर॑स्वती जु॒पन्त॒ ॥ २ ॥

अग्रै । इन्द्र । वरुण । मित्र । देवाः । शर्धः । प्र । यन्त । मार्हत ।
उन । विष्णो इति । उभा । नासत्या । रुद्रः । अर्ध । ग्राः । पूषा ।
भगः । सरस्वती । जुपन्त ॥ २ ॥

हेअग्रे इन्द्रवरुणमित्रदेवाःयूयं शर्धोवल्लमस्माकं प्रयन्त प्रापयत अत्रारवर्षपूर्वस्याविद्य-
मानत्वेनोत्तरस्यपादादित्वादनिघातः प्रथमस्यतु स्वतएवपादादित्वं उतअपिच हेमार्हत मारु-
तानि मरुतावल्लानि हेविष्णो यूयंशर्धः प्रयन्त विष्णोइत्यस्यउतेत्यनेनन्ययधानान्निघातः किं
च उभा उभौ नासत्या सत्यमूती रुद्रः अध अथ ग्राः एतेपदिवानास्ति यश्च पूषा भगः स-
रस्वतीच जुपन्त सेवन्ता अस्मदीयंयज्ञंस्तुर्विवा ॥ २ ॥

अथतृतीया—

इन्द्रा॒ग्नीमि॒त्रावरु॒णादि॑ति॒स्वः पृ॒थि॒र्वीद्यां॑ म॒रुतः॒ पर्व॑तां अ॒पः ।
हु॒वेवि॒ष्णुं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्मण॑स्पतिं भ॒गंनु॑शंसं स॒वितारं॑ मू॒नये॑ ॥ ३ ॥

इन्द्राग्नी इति । मित्रावरुणा । अदितिम् । स्वः । रितिस्वः । पृथिवीम् ।
याम् । मरुतः । पर्वतान् । अपः । हुवे । विष्णुम् । पूषणम् । ब्रह्मणः ।
पतिम् । भगम् । नु । शंसम् । सवितारम् । ऊनये ॥ ३ ॥

इन्द्रादिसविवन्तानूचतुर्दशदेवान् अतयेस्पद्रक्षणाय हुवे आह्वयामि स्तोमिवा स्वरि-
त्यादित्युच्यते स्वरणात् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

उ॒तनो॒विष्णु॑रु॒तवातो॑अ॒सिधो॑द्र॒विणो॑दा॒उत॑सोमोमय॑स्करत् ।

उ॒तऋ॒मव॑उ॒तरा॑येनो॒अ॒श्विनो॒तत्वष्ट्रो॑तवि॒श्वानु॑मंसते ॥ ४ ॥

उ॒त । नः । । विष्णुः । उ॒त । वातः । अ॒सिधः । द्र॒विणः । ददाः । उ॒त ।

सोमः । मयः । क॒रत् । उ॒त । ऋ॒मवः । उ॒त । रा॒ये । नः । अ॒श्विना ।

उ॒त । त्वष्टा । उ॒त । वि॒श्वानु॑ । अ॒नु । म॒ंसते ॥ ४ ॥

उत अपिच नोस्माकं विष्णुर्व्यापकौदेवोमयस्करत् मयइतिसुतनाम सुतर्करोतु उतापि
च वातोवायुः असिधोर्हिसकः सन् मयस्करत् किंच द्रविणोदाः धनस्पदातासोमोपि मयस्करत्
उतापिच ऋमवोनोस्मभ्यं राये धनाय अनुमंसते अनुमन्यन्तां उताश्विनाश्विनौच उतत्वष्टादेवः
उतविश्वानु ऋमूणामन्यवमोदेवः एतेसर्वेपि अनुमंसते यद्वा अनुमंस्वइतिप्रत्येकंसायन्धनीयम् ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

उ॒त॒त्य॒न्नो॒मा॒रुतं॑श॒र्ध॒आ॒गम॑द्वि॒क्षु॒यं॒यं॒ज॒तं॒व॒र्हि॒रा॒सदे॑ ।

बृ॒ह॒स्पतिः॑श॒र्म॒पू॒षा॒तनो॑यम॒द्वृ॒ह॒त्स्यं॑व॒रु॒णो॒मि॒त्रो॒अ॒र्य॒मा ॥ ५ ॥

उ॒त । त॒त्यत् । नः । मा॒रुतम् । श॒र्धः । आ । गु॒मत् । दि॒वि॒क्षु॒यम् ।

य॒ज॒तम् । व॒र्हिः । आ॒सदे॑ । बृ॒ह॒स्पतिः । श॒र्म । पू॒षा । उ॒त ।

नः । य॒मत् । व॒रु॒ह॒त्स्यम् । व॒रु॒णः । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा ॥ ५ ॥

उतापिच त्यत् तन्मारुतंशर्धोमरुतावलं संधोनोस्मानागमदागच्छतु कीदृशंतच्छर्धः दि-
विक्षयं धुलोकेवर्तमानं यजतं पूज्यं किमर्थंसागमनमितितदुच्यते वर्हिः बर्हिष्यासदे उपवेष्टुं उप-
विश्यहविःस्वीकारात्पेत्यर्थः किंच बृहस्पतिर्देवः शर्म सुखं यमत् पच्छतु उतनोस्मभ्यं पूषापि
यमत् कीदृशं शर्म वरुहत्स्यं वारपविशीतवताादिकमिविवरुहत्स्यं गृहं तदहंवत्स्यं किंच वरुणाद-
यस्योपिप्रत्येकंशर्मपच्छन्तु ॥ ५ ॥

अथपटी—

उ॒त॒त्ये॒नः॒ प॒र्व॒ता॒सः॒ सु॒श॒स्त॒यः॒ सु॒दी॒त॒यो॒न॒द्यः॒ ॥ सु॒ख॒म॒णे॒ भु॒वन् ।
 भ॒र्गो॒ वि॒भ॒क्ता॒ श॒व॒सा॒ व॒सा॒ग॒म॒दु॒रु॒व्य॒चा॒ अ॒दि॒तिः॒ श्रो॒तु॒मे॒ ह॒वम् ॥ ६ ॥
 उ॒त । त्पे । नः । प॒र्व॒ता॒सः । सु॒श॒स्त॒यः । सु॒दी॒त॒यः । न॒द्यः ।
 ब्र॒ह्म॒णे । भु॒वन् । भ॒र्गः । वि॒भ॒क्ता । श॒व॒सा । अ॒व॒सा ।
 आ । ग॒म॒त् । उ॒रु॒व्य॒चाः । अ॒दि॒तिः । श्रो॒तु । मे । ह॒वम् ॥ ६ ॥

उतापिच त्पे ते पर्वतासः पर्ववन्तोदयः सुशस्तयः शोभनस्तुतयः किंच सुदीतयः सुदाना-
 नपश्च ब्रामणे पालने नोस्माकं भुवन्भवन्तु भगोदेवोविभक्ता धनानांविभागकर्ता दाता सन
 शवसा अन्नेन अवसा रक्षणेनच सहागमदागच्छतु उरुव्यचाः प्रभूतव्याप्तिः अदितिः अदीना
 देवमाता मेहव स्तुतिमाह्वानंवा श्रोतु शृणोतु ॥ ६ ॥

पत्नीसंपाजेपुदेवपत्नीनांदिवानांपत्नीरित्यादिकेद्वेयान्यानुवाक्ये सूत्रितंच—देवानांपत्नीरुश-
 तीरवन्तुनइतिद्वेइति । आग्निमारुतशस्त्रेभ्येतेदेवानांपत्नीरुशतीरवन्तुनइतिद्वेराकामहमिविद्वेइतित
 योर्मध्येमथमा ।

सूक्तेसप्तमी—

दे॒वानां॑ प॒त्नीरु॒श॒तीर॑वन्तु॒नः॒ प्रा॒व॑न्तु॒नस्तु॒जये॑वा॒ज॒सा॒तये॑ ।
 या॒ पार्थि॑वासो॒ या अ॒पाम॑र्षि॒वृते॑तानो॒ दे॒वीः सु॒ह॒वाः शर्म॑यच्छत ॥ ७ ॥
 दे॒वाना॑म् । प॒त्नीः । उ॒श॒तीः । अ॒व॒न्तु । नः । प्र । अ॒व॒न्तु । नः ।
 तु॒जये॑ । वा॒ज॒स॒ातये॑ । याः । पार्थि॑वासः । याः । अ॒पाम् । अ॒र्षि ।
 वृ॒ते । ताः । नः । दे॒वीः । सु॒ह॒वाः । शर्म॑ । य॒च्छत॑ ॥ ७ ॥

देवानांइन्द्रादीनां पत्नीः पत्न्यः उशतीः उशत्यः अस्मदीयांस्तुतिकर्मवा कामयमानाः
 नोस्मानवन्तुरक्षन्तु तथा नोस्माकं तुजये वलवते पुत्राय वाजसातये अन्नलाभाय संभ्रामाय
 वा प्रावन्तु प्रकर्षेणरक्षन्तु गच्छन्तुवा याः पार्थिवासः पृथिवीसंवन्धिभ्यः याश्चापांउदकामां
 वृतेकर्मण्यन्तरिक्षेवर्तन्ते ताहेदेवीर्देव्यः हेसुहवाः शोभनाह्वानाः मयं नोस्मभ्यंशर्मयच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उतग्राव्यन्तुदेवपत्नीरिन्द्राण्यग्नाग्र्यश्विनीराट् ।

आरोदसीवरुणानीशृणोतुव्यन्तुदेवीर्यज्ञतुर्जनीनाम् ॥ ८ ॥ २८ ॥

उत । ग्राः । व्यन्तु । देवपत्नीः । इन्द्राणी । अग्रायी । अश्विनी ।

राट् । आ । रोदसी इति । वरुणानी । शृणोतु । व्यन्तु । देवीः ।

यः । यज्ञतुः । जनीनाम् ॥ ८ ॥ २८ ॥

उतअपिच ग्राः त्रियोदेवपत्नीर्देवपत्नयः देवाःपतयोमासांवाः तादृश्योव्यन्तु हविर्भक्षयन्तु
साविविच्योच्यन्ते इन्द्रस्यपत्नी अग्राग्र्यग्रेःपत्नी अश्विनी अश्विनोःपत्नी राट् राजमाना किंच
रोदसी रुद्रस्यपत्नीतियास्केनोक्तं एवंसति विपितस्तुकारोदसीत्यत्र यथाआद्युक्तात्तप्रश्रुतेनस्त-
स्तद्वदत्रापिभाष्यं तथापि शाकल्येनमहर्षिणैवमुक्तत्वाच्चयैवदृष्टव्यं वरुणानी वरुणस्यप-
त्नी आसर्वतः प्रत्येकंशृणोतु किंच देवीः पत्नीसंयाजदेव्योव्यन्तुत्वादन्तुहविः योजनीनां देव-
जायानां यज्ञतुः कालः तदभिमानादेव्योपि शृण्वन्तु व्यन्तुच अत्रापिच ग्राग्र्यन्तुदेवपत्नय इत्या-
दिनिरुक्तं द्रष्टव्यम् ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यद्वितीयेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेनतमोहार्दनिवारयन् ॥ पुमर्थीश्वतुरोदेपाद्वियादीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेणसाय-
णाचार्येणविरचितेमाधवीर्षवेदार्थप्रकाशेऋक्संहिताभाष्येचतुर्थाष्टकेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदायोवेदेभ्योस्त्रिलजगत् ॥ निर्भमेतमहंवन्देविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथतृतीयोभ्यामभारक्ष्यते तत्रप्रयुजतीतिसप्तर्चतृतीयसूक्तं प्रतिरथस्यापित्रेदुर्भं पूर्वत्रवै-
श्वदेवं वैतदित्पुक्तत्वादिदमपिवैश्वदेवं प्रयुजतीसप्तप्रतिरथइत्यनुक्रमणिका । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

ॐ प्रयुञ्जतीदिवए॑न्तिब्रुवा॒णाम॒हीमा॒तादु॑हितुवो॒धय॑न्ती ।

आ॒विवा॑सन्तीयुव॒तिर्भनी॑पापितृभ्य॒आस॑द॒नेजो॑हु॒वाना ॥ १ ॥

प्र॒यु॒ञ्ज॒ती । दि॒वः । ए॒ति । ब्रु॒वा॒णा । म॒ही । मा॒ता । दु॒हि॒तुः ।

वो॒धय॑न्ती । आ॒वि॒वा॒स॒न्ती । यु॒व॒तिः । भ॒नी॒पा । पि॒तृ॒भ्यः ।

आ । स॒द॒ने । जो॑हु॒वाना ॥ १ ॥

एषोपस्था प्रयुजती प्राणिनःप्रस्तुतेपुर्कर्मसु दिवोद्युलोकादेतिआगच्छति ब्रुवाणा स्तू-
यमाना कर्मणिकर्तृप्रत्ययः मही महती माता प्रकाशस्पदेवानांवानिर्मात्री दुहितुः भूम्यावो-
धयन्तीघोघंक्रुवाणा तदुपजीव्यत्वादुहित्वमुपचर्यते यद्वा दुहितुर्दिवइतिसंबन्धः उपसोदिवो-
दुहित्वंब्युच्छादुहितर्दिवइत्यादिप्रसिद्धं । अन्यत्रच दिवोदुहिताभुवनस्यपत्नीत्युपसोदुहित्व-
त्वमाज्ञातं । अतइदमधिगम्यते कदाचिद्धौरुपसोजायते उपाश्रादिवइति प्रजापतिर्वैत्वादुहितर-
मभ्यध्यायदिवमित्यभ्यआहुरूपसमित्यन्यइतिहिश्रूयते । लिंगचदश्यते कार्यकारणभावव्यत्यये
अदितेर्दक्षोजायतदक्षादुदितिरिति । किंच आविवासन्ती परिचरन्ती युवतिः मिश्रयन्ती
सर्वत्रनित्यतरुणीवा भनीपा स्तुतिमती पितृभ्यः तृतीयार्थेपंचमी पितृभिः पालकैर्देवैःसह
सदने यागगृहे आसवंदोजोहुवाना हूयमाना यद्वा पितृभ्यःकर्मणांपालकेभ्योयजमानेभ्यः
इष्टप्रापणेनपालकेभ्योवा तेषामर्थायजोहुवाना ॥ १ ॥

१ ऋ० सं० ४. ४. २२. ।

२ ऋ० सं० ५. ५. २३. ।

३ ऐ० ब्रा० ३. ३३. ।

४ ऋ. सं. ८. ३. १. ।

अथद्वितीया—

अजिरासस्तदपईयमानाआतस्थिवाँसोअमृतस्यनाभिम् ।

अनन्तासंउरवोविश्वतःसीपरिद्यावांपृथिवीर्यन्तिपन्थाः ॥ २ ॥

अजिरासः । ततःअपः । ईयमानाः । आतस्थिःइवांसः ।

अमृतस्य । नाभिम् । अनन्तासः । उरवः । विश्वतः । सीम् ।

परि । द्यावांपृथिवी इति । यन्ति । पन्थाः ॥ २ ॥

अजिरासोगमनशीलाः अजिरिच्यत्ययान्तोजिरशिथिरेत्यादिनानिपातितः तदपः त-
देवमकाशनरूपकर्मयस्यवत्तादृशमहरीयमानागच्छन्तः अमृतस्य सूर्यस्य नाभिं सन्नाहकं मं-
डलं अमृतस्योदकस्यवानाभिमन्तरिक्षं आतस्थिवांसः आविष्टन्तः अनन्तासःअपरिमिताः उ-
रवोव्याघ्राः पन्थाः पतनशीलाः रश्मयोद्यावापृथिवी परिदिवंच पृथिवीचान्तरिक्षंच विश्वतः प-
रितोपन्ति गच्छन्ति सीमितिपूरणः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उक्षासंमुद्रोअरुपःसुपुर्णःपूर्वस्ययोनिंपितुराविवेश ।

मध्येदिवोनिर्हितःपृश्निरश्माविचक्रमेरजसस्प्रात्यन्तौ ॥ ३ ॥

उक्षा । समुद्रः । अरुपः । सुपुर्णः । पूर्वस्य । योनिम् । पितुः ।

आ । विवेश । मध्ये । दिवः । निर्हितः । पृश्निः । अश्मा ।

वि । चक्रमे । रजसः । प्राति । अन्तौ ॥ ३ ॥

सौम्योयंतुचः उक्षा उदकस्यकामानावासेका समुद्रः समुन्दनः यद्वा संमोदन्तेतस्मिन्दे-
वाइतिसमुद्रः अरुपः आरोचमानः सुपर्णः सुगमनः पूर्वस्य पूर्वावयवक्षणेयंपूर्वदिगवयवस्य
पितुः पाठकस्यान्तरिक्षस्य योनिमुत्पादकमवयवमाविवेश आविष्टवान् पश्चाद्विवोमध्येनिर्हितः
पृश्निः प्राश्रुत एनवर्णइति पृश्निरादित्यः अश्मा सर्वव्याप्तः द्युवोपमावा अश्मसदृशः रजसो-
न्तरिक्षस्यान्तौ पूर्वापरभागौ विचक्रमे विक्रमवे पातिचजगत् जगदक्षार्थक्रमतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

चत्वारिदिविअतिक्षेमयन्तोदशगभीचरसेधापयन्ते ।

त्रिधातवःपरमाअस्यगावोदिवश्चरन्तिपरिस्रद्योअन्तान् ॥ ४ ॥

चत्वारः । ईम् । विभ्रति । क्षेमदयन्तः । दश । गर्भम् । चरसे ।
धापयन्ते । त्रिधातवः । परमाः । अस्य । गावः । दिवः ।
चरन्ति । परि । सद्यः । अन्तान् ॥ ४ ॥

चत्वारःकृत्विजः ईमेनमादित्यं क्षेमयन्त क्षेममात्मनश्छन्तोविप्रतिधारयन्ति हविर्भिः
स्तुतिभिश्च किंच दशदिशोर्गर्भं गर्भवन्मध्येउत्पन्नमेनं चरसेचरणाय उदयास्तमयव्यवहाराय
धापयन्ते गमयन्ति त्रिधातवः त्रिपकाराःशीतोष्णवर्षभेदेनत्रिविधाः अस्यादित्यस्य परमाः उत्कृ
ष्टागावोरश्मयोदिवोन्तरिक्षस्यान्तान् परि परितः सद्यः उदयानन्तरमेवचरन्तिगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

इदं वपुर्निवचनं जनासुश्चरन्ति यन्नयस्तुस्थुरार्पः ।
द्वेयदीविभ्रुतो मातुरन्येद्देहं जाते यम्याः सवन्धू ॥ ५ ॥
इदम् । वपुः । निवचनम् । जनासुः । चरन्ति । यत् । नयः ।
तुस्थुः । आर्पः । द्वे इति । यत् । ईम् । विभ्रुतः । मातुः । अन्ये इति ।
इहद्देहं । जाते इति । यम्या । सवन्धू इति सवन्धू ॥ ५ ॥

जनासोहेजनाकृत्विजः इदंपुरतोदृश्यमानंवपुः शरीरमंडलं निवचनं स्तुत्यंभवतीतिशेषः
यन्मंडलंउपजीव्य नयश्चरन्ति प्रवहन्ति आपश्च यन्मंडलमधितस्थुः मंडलाधीनत्वात्तासां ईमेव-
बुक्तलक्षणं यन्मंडलं द्वे अहोरात्रे मातुर्निर्मातुः मातृस्थानीयादन्तरिक्षादन्ये इहेहजाते इहचे-
हचसूर्येजाते निष्पन्ने यम्या यम्ये नियमनीयेयुग्मभूतेवा सवन्धू समानबले समानबन्धने
उभयोरन्येकएवसूर्योबन्धकोक्षोययोस्वाह्नयौविभ्रतोधारयतः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

वितन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरौ वयन्ति ।
उपप्रक्षेत्पणो मोदमाना दिवस्पृथावध्वोयन्त्यच्छ ॥ ६ ॥
वि । तन्वते । धियः । अस्मै । अपांसि । वस्त्रा । पुत्राय ।
मातरः । वयन्ति । उपप्रक्षे । पणः । मोदमानाः । दिवः ।
पृथा । वध्वः । यन्ति । अच्छ ॥ ६ ॥

अस्यैसूर्याय वियः स्तुतीः अपांसि कर्माणि च वितन्वते विस्तारयन्ति यजमानाः
पुत्राय पुत्रस्थानीयाय मातरो निर्मान्यः उपसो दिशो वा वस्त्रा वस्त्राणि वयन्ति निष्पादयन्ति
वस्त्रसदृशानि ते जांसि निविडानि संपादयन्तीत्यर्थः वृषणः सेक्तुः सूर्यस्य उपपक्षे उपपर्वने सं-
पर्के सति मोदमाना हृष्यन्तो बध्वो बधूस्थानीयाः रश्मयो दिवस्पथा सूर्यसंबन्धिना मार्गेणाच्छा-
स्पदभिमुखं यन्ति गच्छन्ति पसरन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं यो रस्मभ्यं मिदमस्तु शस्तम् ।

अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय ॥ ७ ॥ १ ॥

तत् । अस्तु । मित्रावरुणा । तत् । अग्ने । शम् । योः ।

अस्मभ्यम् । इदम् । अस्तु । शस्तम् । अशीमहि । गाधम् । उत ।

प्रतिष्ठस्थाम् । नमः । दिवे । बृहते । सादनाय ॥ ७ ॥ १ ॥

अब्रह्मिणसिद्धादेवताः हेमित्रावरुणा मित्रावरुणौ तत् इदं सूक्तं शस्तम् स्तुतमस्तु
भवतु हेअग्ने तत्सूक्तं शस्तमस्तु अस्मभ्यं शं सुखाय योर्दुःखानामभिभ्रणापेदं शस्तमस्तु व-
र्यं चाशीमहि मामुयाम गाधं स्थितिं उतापि च यनिष्ठां स्थितेरविच्छित्तिं चाशीमहि नमो नम-
स्करोमि दिवे द्योतमानाय सूर्याय बृहते महते सादनायाभयाय विश्वस्य ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये प्रथमो वर्गः ॥ १ ॥

कदुप्रियायेति पंचचतुर्थसूक्तं प्रतिभानुर्नामावेयऋषिः जगती छन्दः विश्वेदेवादेवताः
अश्वानुष्पणिका—कदुपंचप्रतिभानुर्जागतमिति । आभिप्रविकेपंचमेहनिवैश्वदेवशस्त्रे इदं सूक्तं नि-
विद्यामं सूत्रितं च—कदुप्रियायेति विश्वेदेवमिति ।

तत्र प्रथमा—

कदुप्रियाय धाम्ने मनामहे स्वक्षत्राय स्वयं शसेमहे वयम् ।

आमेन्यस्य रजसो यदभ्रं औअपो वृणानां वितनोति मायिनी ॥ १ ॥

कत् । ऊँ इति । प्रियाय । धाम्ने । मनामहे । स्वक्षत्राय ।

स्वयं शसे । महे । वयम् । आमेन्यस्य । रजसः । यत् । अग्ने ।

आ । अपः । वृणानां । वितनोति । मायिनी ॥ १ ॥

अत्रवेद्युताग्निसंस्तवः कदु कदा उदतिपूरणः प्रियाय सर्वेषांप्रियभूताय वृष्टिद्वारा
हविरादिप्रयोजकत्वात्सर्वप्रियत्वमस्यप्रसिद्धं तादृशाय धाम्ने तेजसे वैद्युताय उत्तरवाक्ये
अग्नेपोषितनोतीतिवक्ष्यमाणत्वादित्दंलभ्यते कीदृशाय स्वक्षत्राय स्वभूतवलाय किंच स्व-
यशसे स्वभूतान्नाय सर्वमप्यन्तर्हस्यस्त्वं महे महते पूज्याय वयं कदा मनामहे स्तवाम
यत् उत्तरत्रसीलिंगनिर्देशात् वेतिविपरिणामयितव्यम् या आग्नेयीशक्तिः आमेन्यस्य
समन्तान्मातव्यस्य रजसोन्तरिक्षस्य अपरिमितमपिनग्नयदितिसर्वैर्मीयते संवन्धिनि अग्ने
मेवे आक्षयि मेघस्थोपरि अपउदकानि वृष्टिलक्षणानि वितनोति विस्तारयति वृणा-
ना आच्छादयन्तीसेव्यमानावा मायिनी मायेतिप्रज्ञानाम प्रज्ञावतीसती यत् यत्सत्त्व-
न्विनीमाभ्यमिकीवागितिवायोज्यम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ताअल्लतवयुनंवीरवक्ष्णंसमान्याहृतयाविश्वमारजः ।
अपोअपांचीरपराअपेजतेप्रपूर्वाभिस्तिरतेदेवयुर्जनः ॥ २ ॥
ताः । अल्लत । वयुनम् । वीरवक्ष्णम् । समान्या । हृतया ।
विश्वम् । आ । रजः । अपो इति । अपांचीः । अपराः ।
अप । ईजते । प्र । पूर्वाभिः । तिरते । देवयुः । जनः ॥ २ ॥

इयमुपस्था ताउपसः अल्लत वितन्वन्ति किं यमुं प्रज्ञानं कीदृशं वीरवक्ष्णं
वीरैर्केत्वग्निर्वहनीयं यद्वा वक्षणाः कार्यबोद्धारोयेनपेर्यन्तेतत्तादृशं किंच समान्या एक-
रूपया वृतया आवरकयादीत्या विश्वमासर्वमपरिजःजगदल्लत एवंसति देवयुः देवकामोजनः
अपाचीः अपाचनाः प्रतिनिवृत्तमुखीः अपरा अन्याआगामिनीरूपसःअपोएजते अपचा-
लयति अपरोपशब्दःपूरणः सर्वाभिस्ताभिःप्रतिरते प्रपूर्वस्तिरतिर्वर्धनार्थः वर्धयतिस्वमनीषां
वर्धतेवास्वयम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आग्रावमिरहन्त्येमिरक्तुभिर्वरिष्ठ्वञ्जमार्जिघर्तिमायिनि ।
शतंवायस्यंमृचरन्त्सेदमेसंवर्तयन्तोविचवर्तयन्त्रहा ॥ ३ ॥

आ । याव॑ऽभिः । अ॒ह॒न्ये॑भिः । अ॒क्तु॑भिः । वरि॑ष्ठम् । वज्र॑म् ।
 आ । जि॒घ॒र्ति॑ । मा॒यिनि॑ । श॒तम् । वा॒ । य॒स्य॑ । प्र॒ह॒रन् । स्वे ।
 द॒मे । स॒म॒ह॒व॒र्त॒यन्तः॑ । वि । च॒ । व॒र्त॒यन् । अ॒हा॑ ॥ ३ ॥

अत्रपूर्वाधेइन्द्रउच्यते उत्तराधेइन्द्रात्मासूर्यः आहूयतइतिशेषः केः अहन्येभिः अहनि
 संपादितैः अक्तुभिराविभिः तत्रनिष्पन्नैरित्यर्थः तथाविधैर्मावभिः साध्ये साधनशब्दः यावसा-
 ध्यैरभिपवैर्निमित्तभूतैः आगत्यात्र सोमीसन मायिनि वृत्रेनिमित्तैस्तति वरिष्ठमुरुतरं वज्रं आ-
 सर्वतो जिघर्ति चालयति दीपयति वा किंच वाशब्दार्थे यस्येन्द्रात्मकस्यादित्यस्य शतं शतसं-
 ख्यकारश्मयः स्वेदमे स्वकीयेगृहे भाकाशे प्रचरन् प्रचरन्ति किंकुर्वन्तः प्राणिनोनाशयन्तः
 यद्वा अहा अहानिदिवसानसंबर्तयन्तः सम्यक्प्रवर्तयन्तः विचवर्तयन् अहानिनियर्तयन्ति गतान्ये-
 व पुनः प्रापयन्ति च तपपरिस्पन्दाधीनत्वात्प्राणिनामायुः क्षयस्याहोरात्रादिष्वपहारस्य च ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ताम॑स्प॒री॒ति॒प॒र॒शो॒रि॒व॒प्र॒त्य॒नी॒क॒म॒स्य॑ं भु॒जे॒अ॑स्य॒व॒र्ष॑सः ।
 स॒चा॒य॒दि॒पि॒तु॒म॒न्त॑मि॒व॒क्ष॒यं॒रत्नं॑ द॒धा॒ति॒भ॒र॑हू॒तये॑वि॒शे ॥ ४ ॥
 ताम् । अ॒स्य॒ । री॒तिम् । प॒र॒शोः॑इ॒द्व । प्र॒ति॑ । अ॒नी॒कम् ।
 अ॒ख॒द्यम् । भु॒जे॒ । अ॒स्य॒ । व॒र्ष॑सः । स॒चा॑ । य॒दि॑ । पि॒तु॒म॒न्त॑म॒इ॒द्व ।
 क्ष॒यम् । रत्न॑म् । द॒धा॒ति॒ । भ॒र॑हू॒तये॑ । वि॒शे ॥ ४

इयमाग्नेयी तां प्रसिद्धामस्याग्नेः रीर्षित्वभावावर्तिवा परशोरिवपतिपरशोः प्रतिनिधिमिव
 पश्यामि परशुर्यथास्वस्वामिन्यभिमतं साधयति तद्वदित्यर्थः अस्य वर्षे सूरूपवतोऽस्यादित्यस्या-
 नीकरश्मिसमूहं भुजे भोगाय अख्यं कथयाम्यहं यदि यस्मात् सचदेवः सचात्मत्तहायः
 सन् पितुर्मतं अन्ववन्तं क्षयमिव निवासमिव भरहूतये संप्राप्तेयज्ञेवा आह्वानयुक्ताय
 विशे यजमानाय रत्नं रमणीयं धनं दधाति धारयति उभयमपि ददातीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

सजि॒ह्वा॒य॒च॒तु॒र॒नी॒क॒ऋ॒ते॒चा॒रु॒व॒सा॒नो॒व॒रु॒णो॒य॒तं॒भ्रु॒रि॒म् ।
 न॒त॒स्य॑वि॒द्य॒पु॒रु॒ष॒त्व॒ता॒व॒यं॒य॒तो॒भ॒र्गः॑ स॒वि॒ता॒दा॒ति॒वा॒र्य॑म् ॥ ५ ॥ २ ॥

सः । जिह्वया । चतुः६अनीकः । कञ्जते । चारुं । वसानः । वरुणः ।
यतन् । अरिम् । न । तस्य । विद्य । पुरुषत्वता । वयम् । यतः ।
भगः । सविता । दाति । वार्यम् ॥ ५ ॥ २ ॥

सोमिश्चतुरनीकः चतुर्दिक्षुपसृतज्वालः सन् जिह्वया कञ्जते गच्छति घृतादिकं
यद्वा जिह्वयाचतुरनीकः सन् कञ्जते अलंकरोति स्वात्मानं किंकुर्वन् चारु चरणीयं
तेजोवसानाच्छादयन् वरुणस्तमोवारकः सन् अरिमित्रं यतन् उद्धरन् तस्य तमित्यर्थः
तन्विद्य नजानीमः वयं पुरुषत्वात् पुरुषत्वेन कामानांपूरकत्वेन वायुं अपरोभावप्रत्ययः पूरणः
यतोयं भगोमहान्भजनीयः सविता प्रेरको देवो दाति गच्छति वार्यं वरणीयं धनं ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थं स्ववृत्तौ द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

देववद्विपंचर्चपंचमसूक्तं आत्रेयस्य प्रतिप्रश्नस्यार्थं त्रैष्टुभं वैश्वदेवम् देववः प्रतिप्रश्नोत्था-
वृणपाणिरित्यनुक्रमणिका । विनियोगोऽर्थेऽधिकः ।

तत्रमथमा—

देववोअथसवितारमेपेभगंचरत्नंविभजन्तमायोः ।

आवांनरापुरुभुजाववृत्त्यां दिवेदिवेचिंदिविनासखीयन् ॥ १ ॥

देवम् । वः । अथ । सवितारम् । आ । ईपे । भगम् । च । रत्नम् ।

विभजन्तम् । आयोः । आ । वाम् । नरा । पुरुः६भुजा । ववृत्त्याम् ।

दिवे६दिवे । चित् । अभि६ना । स॒स्त्रि६धन् ॥ १ ॥

देवं द्योतमानं सवितारं सर्वस्याज्यनुज्ञातारं वः त्वामित्यर्थः यद्वा होतुरिदं वाक्यं बोधज-
मानेभ्यो युष्मज्यमर्थाय अथ इदानीं आईपे उपगच्छामि भगं च भजनीयं देवं आयोर्मनुष्यस्य
यजमानस्य रत्नं रमणीयं हविर्विभजन्तम् । भगो वा विभजत्विति हि भगस्य विभजनं प्रसिद्धं रा-
मो विभक्ता संभरश्च वत्सः । भगो विभक्ता शवसेति च श्रुतिः । यद्वा चतुर्थ्यर्थेऽपठौ यजमानार्थं रत्नं
रमणीयं धनं विभजन्तं हेनरा नेवारी हे पुरुभुजा पुरुभुजाते इति पुरुभुजौ अभिना अभिनौ
वां युवां दिवेदिवे प्रतिदिनं आववृत्त्यां आवर्तयामि अस्मदभिमुखं सखीयन् युवयोः सवित्व-
मिच्छन् विदिति पूरणः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

प्रतिप्रयाणमसुरस्यविद्वान्सूक्तैर्देवंसंवितारंदुवस्य ।
 उर्ष्वब्रवीत् नर्मसाविजानज्येष्ठं चरत् विभजन्तमायोः ॥ २ ॥
 प्रति । प्र॒द्यान्म । अ॒सुर॒स्य । वि॒द्वान् । सु॒ष्टु॒क्तैः । दे॒वम् ।
 स॒वि॒तारं॑ । दु॒व॒स्य । उ॒र्ष्व । ब्रू॒वीत् । न॒र्म॒सा । वि॒ज॒ज्ञानम् ।
 ज्ये॒ष्ठम् । च । र॒त्नम् । वि॒भ॒ज॒न्तम् । आ॒योः ॥ २ ॥

असुरस्य शत्रूणानिरसितुः सवितुः प्रतिप्रयाणं यत्यागतिं विद्वान् जानन् सूक्तैः सवि-
 तारंदेवं दुवस्य परिचर हेअन्तरात्मन् किंच आपोर्मनुष्याय ज्येष्ठं रत्नं धनं च विभजन्तं ददत-
 मित्यर्थः नर्मसा नमस्कारेण हविषावा विजानन् विशेषेण भाषयन्नित्यर्थः यद्वान्तर्णीतिप्यर्थोप
 ज्ञापयन् उपब्रवीत् स्तौतुमवाच ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अदन्नयादयते वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस्तु उरुः ।
 इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्निरहानि भद्रा जनयन्त दस्माः ॥ ३ ॥
 अ॒द॒न्न॒या॒द॒य॒ते । वा॒र्या॒णि । पू॒षा । भ॒गः । अ॒दि॒तिः ।
 व॒स्तु । उ॒रुः । इ॒न्द्रः । वि॒ष्णुः । व॒रु॒णः । मि॒त्रः । अ॒ग्निः ।
 अ॒हा॒नि । भ॒द्रा । ज॒न॒य॒न्त॒ । द॒स्माः ॥ ३ ॥

अयमग्निरदन्नया अदनीयानि अदेरौणादिकोऽवप्रत्ययः सुप्तं सुतुगिति पाजादेशः अ-
 धवा अतीत्यदन्नाजिह्वातया वार्याणि वरणीयानि काष्ठानि दयते दयतिरनेककर्मा अवदहने
 वर्तते दहतीत्यर्थः सामर्थ्यादग्निरिति प्रथमे यद्वा अदनीयानि वरणीयानि अन्नानि दयते
 ददाति यजमानाय दयदानमतिविहंसावलाख्यानेषु क्रीदशोभिः पूषा पोषकः भगो भजनीयः
 अदिविरवंदनीयः यद्वा पूषादयस्त्रयोपि प्रत्येकं अदनीयानि वार्याणि चानि दयते उरुः सूर्यो-
 यस्ते आच्छादयति सामर्थ्यात्तेजांसि इन्द्रादयः नचापि देवाः दस्माः दर्शनीयाः अहानि सर्वा-
 ण्यामन्तुभि भद्रा शोभनीयानि जनयन्त जनयन्ति दिवसानां यावदानादि निशिष्टत्वमेव भ-
 द्रत्वम् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

तन्नोअनुर्वासवितावरूथंतत्सिन्धवइपयन्तोअनुग्मन् ।

उपयद्दोचेअध्वरस्यहोतारायःस्यामपतयोवाजरत्नाः ॥ ४ ॥

तत् । नः । अनुर्वा । सविता । वरूथम् । तत् । सिन्धवः ।

उपयन्तः । अनु । ग्मन् । उप । यत् । वोचे । अध्वरस्य ।

होता । रायः । स्याम् । पतयः । वाजर्श्रत्नाः ॥ ४ ॥

तत्सिद्धं वरूथं वरणीयमस्मदभिमतंधनं नोस्मभ्यं अनुर्वा अप्रयृतः केनाप्यतिरस्कृतः सवितादेवः प्रयच्छत्वितिशेषः तद्धनं सिन्धवः स्पन्दनशीलाइपयन्तोगच्छन्त्योनयः अनु अनुसृत्य ग्मन् गच्छन्तु धनंदातुंगच्छन्त्यत्यर्थः यद्यस्मात् अध्वरस्य यागस्य होता होमनिष्पादकोहं उपवोचे उपेत्य ब्रवीमि तस्मात्तत्प्रयच्छन्त्वितिशेषः वयंवात्रयोरापोधनस्य बहुविधस्य पतयः स्वामिनः स्याम भवेम वाजरत्नाः अन्नेमवलेनवारमणीयाः अथवा यद्यस्माद्दोचेस्तौमि तस्मात्सविता नोवरूथमामच्छतु तस्मान्नद्यश्चनोवरूथं यज्ञमनुग्मन् अनुगच्छंत्वितिवायोग्यम् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

प्रयेवसुभ्यईवदानमोदुर्यैमित्रेवरुणेसूक्तवाचः ।

अवैत्वभ्वंकृणुतावरीयोदिवस्पृथिव्योरवसामदेम ॥ ५ ॥ ३ ॥

प्र । ये । वसुभ्यः । ईवत् । आ । नमः । दुः । ये । मित्रे ।

वरुणे । सूक्तवाचः । अव । एतु । अभ्वम् । कृणुत । वरीयः ।

दिवःपृथिव्योः । अवसा । मदेम ॥ ५ ॥ ३ ॥

येयजमानाः वसुभ्योयज्ञनिवासेभ्योदेवेभ्यः ईवत् गमनवत् नमोर्नपश्चात्मकं प्रदुः प्रादुः येचमित्रेदेवेवरुणेच सूक्तवाचः सूक्तवचसोभवन्ति तानस्थानम् महद्धनं तेजोवा अवैतु अपगच्छतु हेदेवाः कृणुत कुरुत एतेभ्योवरीयउरुतरं सुखं दिवस्पृथिव्योर्धावापृथिव्योरवसारक्षणेन मदेम हृष्येम ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेतृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

विश्वोदेवस्येति पञ्चमं पठंस्कं स्वस्त्यावेयमुनेरार्णवैश्वदेवं पञ्चमीपक्तिः आयाधत्सो-
नुष्टुभः तदुक्तमनुक्रमण्यां—विश्वः स्वस्त्यावेयः पञ्चमन्तमिति । पृष्ठचाभिष्टवपटहयोः पञ्चमेहनि
वैश्वदेवशास्त्रे विश्वोदेवस्येति पतिपञ्चस्यार्थः सुत्रित्वं—विश्वोदेवस्यनेतुरित्येकेति । आभिष्ट-
विकेपु द्वितीयचतुर्थपठेष्वहः सुपेवैश्वदेवस्य शास्त्रस्य पतिपञ्चमेऽप्येवमभिष्टवइति सूत्रितत्वात् ।

तत्रमथया—

विश्वोदेवस्यनेतुर्मर्तावुरीतसख्यम् ।

विश्वोरायइपुष्यतिद्युम्नं वृणीतपुष्यसे ॥ १ ॥

विश्वः । देवस्य । नेतुः । मर्तः । वुरीत । सख्यम् । विश्वः ।

राये । इपुष्यति । द्युम्नम् । वृणीत । पुष्यसे ॥ १ ॥

विश्वः सर्वोमर्तोनेतुः देवस्य सवितुरित्यर्थः तस्य सख्यं वुरीत वृणीत विश्वोजनो
रायेधनस्य इपुष्यति पञ्चमलकारः ईशीत तस्यानुग्रहात् सर्वोमर्तोऽनुग्रहं वृणीत स-
वितारं पुष्यसे पुष्टये पर्यायधनम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तेतेदेवनेतुर्येचेमाँअनुशसे । तेरायातेद्याइपृचेसचेमहिसच्यैः ॥ २ ॥

ते । ते । देव । नेतुः । ये । च । इमान् । अनुशसे । ते ।

राया । ते । हि । आइपृचे । सचेमहि । सच्यैः ॥ २ ॥

हेनेतुर्देव ते तव स्वभूतास्त्वेव परंपजमानाः येचान्ये इमान् विभक्तिन्यत्ययः इमे
होत्रादयः अनुशसे शंसितुं भवन्ति वेसित्वादीयाः यद्वा इमान्यानिन्द्रादीननुशसे क-
मेण शंसितुं भवन्ति एकेववापदानात्मादेव वासस्यैः सहि सर्वभूतात्मेयुक्त्वा दिवरासां दिवताणां
तदन्तर्भावादिति भावः न केवलं तच्छंसका एवेत्यर्थः ते उभे वयं रायाधनेन सचेमही-
तिसंयन्धः वेदि वेत्तु आइपृचे आपर्चनीयाः कृत्यार्थे केन्यत्ययः कृन्मेजन्त इत्यव्ययत्वा-
द्विभक्तेरदर्शनं सच्यैः सर्वैः कर्मैः सचेमहि संगच्छेमहि ॥ २ ॥

अथद्वितीया—

अतो॒न॒आनू॒नाति॑थी॒नतः॑पत्नीर्दश॒स्यत॑ ।

आ॒रेवि॒श्वं प॒थेष्ठां द्वि॒षोयु॑योतु॒पूयु॑विः ॥ ३ ॥

अतः । नः । आ । नृन् । अतिथीन् । अतः । पत्नीः । दशस्यन्तु ।

आरे । विश्वम् । पथेऽस्याम् । द्विषः । युयोतु । युयुविः ॥ ३ ॥

अतः अस्मिन्यज्ञेसार्वविभक्तिकस्वस्तिः नोस्माकमृत्विजां नृन् नेतुन् अतिथीन् तद्वत्पूज्यान् देवान् आदशस्यत सर्वतःपरिचरन् अतोस्मिन्यज्ञे पत्नीर्देवानां पत्नीरपि आदशस्यत हविःपदानादिना यद्वा नोस्मभ्यं नृन् पुत्रभृत्यादीन् अतिथीन् पत्नीश्च एतन्नयमप्रदशस्यत हे देवाः प्रयच्छन्त आरे दूरे विश्वं सर्वं पथेष्ठां मार्गेवर्तमानं बैरिणं द्विषः अन्यान् अपि द्विषेद्वेद्मन् युयोतु पृथक्करोतु देवसंघः सवितावा युयुविः सर्वस्याभिभूयिता पृथक्कर्ता ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यत्र॒वह्नि॒रभि॑हितो॒दुद्र॒वद्दो॒ण्यः प॒शुः ।

नृम॒णा॒वीर॑प॒स्त्योर्णा॒धीरे॑व॒सनि॑ता ॥ ४ ॥

यत्र । वह्निः । अभिहितः । दुद्रवत् । द्रोण्यः । पशुः । नृमनाः ।

वीरपस्त्यः । अर्णा । धीराऽद्व । सनिता ॥ ४ ॥

यत्र यस्मिन् यज्ञे वह्निर्यज्ञस्य बोद्धा अभिहितो मूयं मापितो द्रोण्यो मूषार्हः पशुः दुद्रवत् गच्छति मूषं पति तत्र नृमणाः यजमानमनाः सविता वीरपस्त्यः वीराकृत्विग्यजमानाः पुत्रभृत्यादयो वा तद्वत्पस्त्यं गृहं यस्पसतादृशः प्रेरितगृहो वा पुत्राद्युपेतगृहमदृश्यार्थः सनिता संभक्ता भवति अर्णा अरणकुशला धीरेव योपि दिव यद्वा र्णानि हवींषि अभिष्ठक्ष्य सनिता भवति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

ए॒पते॑दे॒वने॒ता॒रथ॑स्पतिः॒शंर॑यिः ।

शंरा॒ये शंस्त्र॑स्त॒र्यद्वपः॑स्तुतो॒मना॑महे॒देव॑स्तुतो॒मना॑महे ॥ ५ ॥ ४ ॥

ए॒पः । ते । दे॒व । ने॒तरि॑ति । र॒थः॒पतिः॑ । श॒म् । र॒यिः । श॒म् ।
 रा॒ये । श॒म् । स्व॒स्तये॑ । इ॒पः॒स्तुतः॑ । म॒नाम॒हे । दे॒व॒स्तुतः॑ ।
 म॒नाम॒हे ॥ ५ ॥ ४ ॥

हेनेतर्देव सवितः ते तव एपरथः पतिः सर्वस्यपाटकः रयिः दातव्यधनवान् मत्व-
 र्धोऽनुप्यते शंकरोत्विशेषः वयंच रायेधनस्य शं सुखाय यद्वा रायेधनाय शंसुखायच स्व-
 स्तये अविनाशाय इयस्तुतः एषणीयस्यसवितुः स्तोतारोवयं मनामहे स्तुमः देवस्तुतः देवानां
 देवस्यवा सवितुःस्तोतारोमनामहे स्तुमः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेचतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अग्नेस्तुतस्येतिपंचदशार्चसप्तमंस्कं अत्रेयमनुक्रमणिका—अग्नेर्पचोनाचतस्रो गायत्र्यः प-
 ल्लुप्णिहस्तिस्त्रिजगत्पल्लिदुभोवान्ये अनुष्टुभाविति । ऋषिभ्याम्यस्मादितिपरिभाषयास्वस्त्यात्रेय-
 ऋषिः आदितश्चतस्रो गायत्र्यः पंचम्याद्याः पल्लुप्णिहः एकादश्याद्यास्त्रिजगत्पल्लिदुभो-
 वा चतुर्दशीपंचदश्याधनुष्टुभौ विश्वेदेवादेवता ।

तत्रमथमा—

अ॒ग्ने॒स्तु॒तस्य॑पी॒तये॒वि॒श्वैरु॒मेभि॑रा॒गहि॑ । दे॒वेभि॑र्ह॒व्यदा॑तये ॥ १ ॥

अ॒ग्ने । सु॒तस्य॑ । पी॒तये॑ । वि॒श्वैः । ऊ॒मेभिः॑ । आ । गृ॒हि ।

दे॒वेभिः॑ । ह॒व्यदा॑तये ॥ १ ॥

हेअग्ने त्वं सुतस्यपीतये सोमपानाय विश्वैरुमेभिः ऊमेः सर्वैरपिरक्षकैः देवेभिः देवैरि-
 न्द्रादिभिः सह हव्यदातये अस्माकंहविर्दानाय तद्वात्रेयजमानायवा आगहि आपच्छ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ऋ॒त॒धी॒तय॑आ॒गंत॑स॒त्यध॑र्माणोअ॒ध्वर॑म् । अ॒ग्नेःपि॑व॒तजि॒ह्वाया॑ ॥ २ ॥

ऋ॒त॒स्त॒धी॒तयः॑ । आ । ग॒त । स॒त्यध॑र्माणः । अ॒ध्वर॑म् । अ॒ग्नेः ।

पि॒व॒त । जि॒ह्वाया॑ ॥ २ ॥

हेऋतधीतयः सत्यस्तुतयः अवाध्यकर्मणोवादेवाः अध्वरमस्मद्यज्ञं आगत आगच्छत
आगत्य च हेऋतधर्माणः सत्यस्यधारयितारोयूयं अग्नेर्जिह्नुया पिबत आन्यसोमादिकम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

विप्रेभिर्विप्रसन्त्यप्रातर्यावभिरागहि । देवेभिः सोमं पीतये ॥ ३ ॥

विप्रेभिः । विप्र । सन्त्य । प्रातर्यावभिरागहि । आ । गहि ।

देवेभिः । सोमं पीतये ॥ ३ ॥

हेविप्र मेधाविन् विविधकामानां वापूरक हे सन्त्य संभजनीयाग्ने विप्रेभिः उक्लक्षणेः प्रा-
तर्यावभिः प्रातःकाले आगन्तुभिः देवेभिः देवैः सार्द्धं आगत्यागच्छ किमर्थं सोमपीतये सोम-
पानाय ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अयं सोमश्चमू सुतोमन्ने परिपिच्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ॥ ४ ॥

अयम् । सोमः । चमू इति । सुतः । अमन्ने । परि । पिच्यते ।

प्रियः । इन्द्राय । वायवे ॥ ४ ॥

अयं पुरतो वर्तमानः सोमः चमू चम्बोः अन्योः अभिषवणफलकयोः सुतः अभिपुतः
सन् अमन्ने पात्रे परिपिच्यते पूर्यते स च इन्द्राय वायवे च प्रियः तं पातुं हे इन्द्राय आगच्छत-
मिति शेषः ॥ ४ ॥

वायवायाहीत्येषा पृष्ठस्य तृतीये हनिप्रउगशस्त्रवायव्येतृचस्याद्या सूत्रितं च—वायवाया-
हि वीतयं हिवादिच इति द्वे इति ।

सौपापंचमी—

वायवायाहि वीतये जुपाणो हव्यदातये ।

पिबान्सुतस्यान्धसो अग्निप्रयः ॥ ५ ॥ ५ ॥

वायो इति । आ । याहि । वीतये । जुपाणः । हव्यदातये ।

पिब । सुतस्य । अन्धसः । अग्नि । प्रयः ॥ ५ ॥ ५ ॥

हेवायो प्रयोचं सोमाख्यं अग्निं अभिलक्ष्य आयाहि वीतये प्रक्षणाय जुषाणः पी-
यमाणः हव्यदातये हविद्विजयमानाय तदर्थं आगत्यच सुतस्यान्वसः अभिपुतमन्धोर्न सो-
मलक्षणं विच ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

पृथग्यस्यतृतीयेहनिमज्जगशस्तेऽन्धवायवस्तृचः इन्द्रध्वेत्यादिकेदेकचौशंतेव तयोःप्रथमा-
द्वितीयांवा आवापं तृचंसंपादयेत् तथाचसूत्रितं—इन्द्रध्ववायवेषांसुतानामितिद्वयोरन्यतरांदि-
रिति ।

हृचेप्रथमासूक्तेपठि—

इन्द्रध्ववायवेषांसुतानांपीतिर्मह्यः ।

ताजुपेधामरेपसावितिप्रयः ॥ ६ ॥

इन्द्रः । च । वायो इति । एपां । सुतानां । पीतिम् । अर्ह्यः ।
तान् । जुपेथाम् । अरेपसौ । अग्नि । प्रयः ॥ ६ ॥

हेवायो त्वेन्द्रध्वेषां पुरतोऽहीतानां सुतानां अभिपुतानां सोमानां पीतिं शानमह्यः
यस्मादेवं तस्मात् तान् सोमरसान् जुपेथां सेवेथां अरेपसौ अर्हिसकौ तदर्थं प्रयः सोमाख्य-
मन्त्रमग्निर्लक्ष्यागच्छतमितिशेषः यद्वा प्रयोनरूपान् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

सुताइन्द्रायवायवेसोमासोदध्याशिरः ।

निन्नंनयन्तिसिन्धवोऽग्निप्रयः ॥ ७ ॥

सुताः । इन्द्राय । वायवे । सोमासः । दधिऽआशिरः । निन्नम् ।
न । यन्ति । सिन्धवः । अग्नि । प्रयः ॥ ७ ॥

इन्द्रायवायवेच सोमासः सोमाः दध्याशिरः दध्याश्रयणाः सुताः अभिपुताः संपादिताः
तेन निन्नंनयन्ति सिन्धवो नद्यश्च हेइन्द्रवायू युवामभियन्ति प्रयोनरूपाः ॥ ७ ॥

सुतोऽपेहनिमज्जगशस्तेसजूर्विश्वेभिरितिवैश्वदेवस्तृचः सूत्रितं—सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरु-
तनःप्रियाप्रियास्त्विति ।

सैषात्वेपथमासूकेष्टमी—

सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरश्विभ्यामुपसांसजूः ।

आयांसमेअत्रिवत्सुतेरण ॥ ८ ॥

स॒ऽजूः । वि॒श्वेभिः । दे॒वेभिः । अ॒श्विभ्या॑म् । उ॒पसा॑ । स॒ऽजूः ।

आ । या॒हि । अ॒मे । अ॒त्रि॒वत् । सु॒ते । र॒ण ॥ ८ ॥

हेअमे विश्वेभिः सर्वैः देवेभिः देवैः सजूः संगतः सत् अश्विभ्यां उपसाच सजूः समानमीतिः
सन् आयाहि आगहि अत्रिवत् अत्रिरिव अत्रेर्यज्ञेयथावधेत्यर्थः यद्वा अत्रिर्यथायज्ञेयमेतद्वत्
सुवे अभिपुतेसोमे रण रमस्व ॥ ८ ॥

अथनवमी—

सजूर्मित्रावरुणाभ्यांसजूःसोमेनविष्णुना ।

आयांसमेअत्रिवत्सुतेरण ॥ ९ ॥

स॒ऽजूः । मि॒त्रावरु॑णाभ्याम् । स॒ऽजूः । सो॒मेन॑ । वि॒ष्णु॒ना । आ ।

या॒हि । अ॒मे । अ॒त्रि॒वत् । सु॒ते । र॒ण ॥ ९ ॥

अथदशमी—

सजूर्आदित्यैर्वसुभिःसजूरिन्द्रेणवायुना ।

आयांसमेअत्रिवत्सुतेरण ॥ १० ॥ ६ ॥

स॒ऽजूः । आ॒दि॒त्यैः । वसु॑भिः । स॒ऽजूः । इ॒न्द्रेण॑ । वा॒यु॒ना । आ ।

या॒हि । अ॒मे । अ॒त्रि॒वत् । सु॒ते । र॒ण ॥ १० ॥ ६ ॥

उत्तरेद्वेनवमीदशम्योस्पष्टे ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्त्यतृतीयेषष्ठोऽष्टकः ॥ ६ ॥

पृष्ठयस्पष्टेहनिवेश्वदेवशस्त्रेस्वस्तिनइतितृचः सज्जितं च—स्वस्तिनोमिमीतामश्विनाभगइ-
तितृचइतिवेश्वदेवमिति । तथायूहस्पतिसर्वेश्वदेवनिविद्धानार्थोयंतृचः स्वस्तिनोमिमीतामश्वि-
नाभगइतिवेश्वदेवमिति सज्जितत्वात् ।

तृचेपथमासुकेएकादशी-

स्वस्तिनोमिमीतामश्विनाभगःस्वस्तिदेव्यदितिरनर्वणः ।
 स्वस्तिपूपाअसुरोदधातुनःस्वस्तिद्यावापृथिवीसुचेतुनां ॥ ११॥
 स्वस्ति । नः । मिमीताम् । अश्विना । भगः । स्वस्ति । देवी ।
 अदितिः अनर्वणः । स्वस्ति । पूपा । असुरः । दधातु । नः ।
 स्वस्ति । द्यावापृथिवी इति । सुचेतुनां ॥ ११ ॥

नोस्मभ्यं अश्विना अश्विनौ स्वस्ति अविनाशं क्षेममिमीतांकुरुतां भगश्चस्वस्तिक्षेमं
 मिमीतां तथा देव्यदितिश्च स्वस्तिमिमीतां अनर्वणः अपत्यतः पूपा असुरः शत्रूणां निर-
 सिता प्राणानां बलानां दातावा नःस्वस्तिदधातु नोस्मभ्यं द्यावापृथिवीद्यावापृथिव्यावपि सुचे-
 तुना शोभनेनप्रज्ञानेन विशिष्टे स्वस्तिमिमीतां ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

स्वस्तयेवायमुपब्रवामहैसोमस्वस्तिभुवनस्यस्पतिः ।
 बृहस्पतिसर्वगणस्वस्तयेस्वस्तयआदित्यासोभवन्तुनः ॥ १२ ॥
 स्वस्तये । वायुम् । उप । ब्रवामहै । सोमम् । स्वस्ति । भुवनस्य ।
 यः । पतिः । बृहस्पतिम् । सर्वङ्गणम् । स्वस्तये । स्वस्तये ।
 आदित्यासः । भवन्तु । नः ॥ १२ ॥

स्वस्तये क्षेमाय वायुमुपब्रवामहै स्तुमइत्यर्थः सोमंचोपब्रवामहै यश्चसोमोभुवनस्य
 पतिः पातकः सर्वलोकजीवनस्यसोमायतत्वात् तथा सर्वगणं सर्वदेवगणोपेतं बृहस्पतिं
 बृहत्कर्मणोमंत्रस्यवापातयितारं स्वस्तयेस्तुमः आदित्यासः आदित्याअदितेःपुत्राःसर्वदेवाः
 अरुणादयोद्वादशवा नोस्माकं स्वस्तयेभवन्तु ॥ १२ ॥

सत्रमध्येदीक्षितेव्याधितेसति तस्मिन्नहनि वैश्वदेवशस्त्रेयंतृचोनिविदानार्थः सत्रितं-
 ष-स्वस्त्यात्रेयंनिविदंद्ध्यदिति । स्वस्त्यात्रेयशब्देनायंतृचोविवक्षितइतितत्रव्याख्यातं तथा-
 रूपादिकेसत्ययंतृचोजप्यः ।

अथत्रयोदशी—

विश्वेदेवानो अद्यास्वस्तये वैश्वानरो वसुः अग्निः स्वस्तये ।

देवा अवनन्तु भवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पातु अंहसः ॥ १३ ॥

विश्वे । देवाः । नः । अद्य । स्वस्तये । वैश्वानरः । वसुः ।

अग्निः । स्वस्तये । देवाः । अवनन्तु । ऋभवः । स्वस्तये ।

स्वस्ति । नः । रुद्रः । पातु । अंहसः ॥ १३ ॥

विश्वे सर्वेपि देवानोऽस्मान् अद्यास्मिन्यागदिने स्वस्तये क्षेमायावन्तु वैश्वानरो विश्व-
एनं नरानमन्तीति वैश्वानरः वसुः सर्वस्पवाप्तयिवा अग्निर्देवः अयमेवाग्निर्वैश्वानर इति शा-
कपूणिरिति यास्कः । सोऽपि स्वस्तयेव तु देवाः ऋभवोऽपि स्वस्तयेवन्तु रुद्रो दुःखाद्वावपिता देवोऽपि
अंहसः पापाय स्वस्ति पातु नोऽस्मान् ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पन्थ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते रुधि ॥ १४ ॥

स्वस्ति । मित्रावरुणा । स्वस्ति । पन्थ्ये । रेवति । स्वस्ति । नः ।

इन्द्रः । च । अग्निः । च । स्वस्ति । नः । अदिते । रुधि ॥ १४ ॥

हे मित्रावरुणा अहोरात्राभिमानि देवौ स्वस्तिकुरुत हे पन्थ्ये पन्थास्वस्ति देवि पन्था अन्त-
रिक्षमार्गः तत्र हितामार्गः तत्र हितामार्गाभिमानिनी देवी हे तादृशि रेवति धनवति देवि स्वस्ति
रुधि इन्द्रश्चाग्निश्च प्रत्येकं नोऽस्मभ्यं स्वस्तिकुरु हे अदिते देवि नः स्वस्तिकुरु भिकुरु ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

स्वस्ति पन्थामनुचरेमसूर्या चन्द्रमसा विव ।

पुनर्ददता व्रता जानता संगमे महि ॥ १५ ॥ ७ ॥

स्वस्ति । पन्थांश्च । अर्नु । चरेम । सूर्याचन्द्रमसौऽद्व । पुनः ।
ददता । अघ्नता । जानता । सम् । गमेमहि ॥ १५ ॥ ७ ॥

पन्थां पन्थानं स्वस्ति क्षेपेणानुचरेम सूर्याचन्द्रमसादिवतौ यथानिरालंबेमार्गे
राक्षसादिभिरनुपद्रुतौ संचरतस्तद्वत् किंच वयं प्रवसन्तः पुनर्ददतामिमत्तं अघ्नता चिरकालं-
विलंबकोपेनाहिंसवा जानता अविस्मरतामदीयभिरकालंभवतः कोपमिति सन्देहमकुर्वतामदीयो-
यमिति बुध्यमानेनेत्यर्थः उक्तलक्षणेन बन्धुजनेन संगमेहि यद्वा पूर्वार्धे प्रवसतां वाक्यं उत्तरार्धे
बन्धूनां वयंबन्धवः ददता अभिमतमुपार्जितं यच्छता अघ्नता प्रपातकोपेन अहिंसता जानता
सस्नेहमधिगच्छता प्रवसता संगमेयहि ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

प्रश्पावाश्वेतिसप्तदशर्चमष्टमं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—प्रश्पावाश्वच्यूनश्पावाश्वोमा-
रुतंहवत्संकिः षष्ठ्यनयाचेति । आत्रेयः श्पावाश्वऋषिः हवदिति प्रयोगो दिदमादीनि दशसूक्तानि
मरुदेवत्यानि षष्ठीसप्तदशी चंपत्तयौ शिष्टाः पंचमंतपरिभाषयानुद्भूतः गवो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रश्पावाश्वष्ट्युपाचामरुद्धिऋकंभिः ।

ये अद्रोघमनुष्वधं श्रवो मदन्ति युज्ञियाः ॥ १ ॥

प्र । श्पावऽअश्व । धृष्ट्या । अर्चं । मरुद्धिभिः । ऋकंभिः ।

ये । अद्रोघम् । अनुऽस्वधम् । श्रवः । मदन्ति । युज्ञियाः ॥ १ ॥

हे श्पावाश्व एतन्नामकक्रये ष्ट्युपा धृष्ट्यात्वं ऋकभिः मरुद्धिः स्तुत्यान् मरुतः प्रार्चं
द्वितीयार्थे तृतीया एवं स्वयमेव संस्पृष्यति यद्वा यजमानो होतारं श्पावाश्वं ब्रूते यद्वा मरुद्धि-
मरुतसदृशैर्ऋकभिः स्तोत्रभिः सह स्तोत्रैर्वर्चं स्तुहीत्यर्थः ये मरुतो यज्ञिपायस्तार्हा अनुष्वधं पत्य-
हं हविर्लक्षणाजप्रदानं स्वभानुष्वधाद्वा अद्रोघमर्हसकं श्रवो न संश्रवा मदन्ति हव्यन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ते हि स्थिरस्थ शर्वसः सखायुः सन्ति ष्ट्युपा ।

तेषामन्नाद्यं पृष्टिन् स्मना पान्ति शश्वतः ॥ २ ॥

ते । हि । स्थिरस्य । शर्वतः । सखायः । सन्ति । धृष्णुः ।

ते । यामन् । आ । धृपत्स्विनः । त्मना । पान्ति । शश्वतः ॥ २ ॥

तेहि तेखलु स्थिरस्याविचलितस्य शवसोत्रलस्य सखायःसन्ति भवन्ति महधृष्णु-
या धृष्णवः तेचयामन्ना आइतिचार्थे गमनेपि धृपदिनोवर्षणवन्तः त्मना आत्मना अ-
नुग्रहेणैव अस्पदुपकारमनपेक्षैव शश्वतोवहूनस्यानुपुत्रभृत्यादीन् पान्तिरक्षन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तेस्पन्द्रासोनोक्षणोर्तिष्कन्दन्तिशर्वरीः ।

मरुतामधामहोदिविक्षमाचमन्महे ॥ ३ ॥

ते । स्पन्द्रासः । न । उक्षणः । अर्ति । स्कन्दन्ति । शर्वरीः ।

मरुताम् । अध । महः । दिवि । क्षमा । च । मन्महे ॥ ३ ॥

हेमरुतः स्पन्द्रासः स्पन्दनशीलाः उक्षणोजलस्यसेकारश्च नेतिचार्थे यस्मात्स्पन्द्राः
अन्येषां तस्मादशर्वरीः शर्वर्योरात्रयः कालावयवानित्यर्थः तानतिस्कन्दन्ति अतिक्रम्यग-
च्छन्ति नित्यादित्यर्थः यस्मादेतेर्बविधाः तस्मात् मरुतां अध अधुना महस्तेजोदिविद्युलो-
के क्षमा क्षमायांभूमौचवर्तमानं मन्महे स्तुमः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मरुत्सुबोदधीमहिस्तोमंयज्ञंचधृष्णुया ।

विश्वेयेमानुपायुगापान्तिमर्त्यरिपः ॥ ४ ॥

मरुत्सु । वः । दधीमहि । स्तोमम् । यज्ञम् । च । धृष्णुः ।

विश्वे । ये । मानुषा । युगा । पान्ति । मर्त्यम् । रिपः ॥ ४ ॥

हेअभ्वर्युहोत्रादयोवोयुयंमरुत्सु धृष्णुया धर्षकेषु दधीमहि ज्यत्पयेनोत्तमः धत्त किं
स्तोमं स्तोत्रं यज्ञंच इज्यते अनेनेतिपज्ञंहविः तदुन्नयंकिमर्थदीपतइति येमरुतोविश्वेस-
र्वेषि मानुषा मानुषाणि युगा युगानि सर्वेषुकालेष्वित्यर्थः मर्त्यं मरणधर्माणं यजमानं
रिपोहिंसकात् सकाशात्पान्ति रक्षन्ति ॥ ४ ॥

स्वस्ति । पन्थांम् । अर्नु । चरेम् । सूर्याचन्द्रमसौऽश्च । पुनः ।
ददता । अघ्नता । जानता । सम् । गमेमहि ॥ १५ ॥ ७ ॥

पन्थां पन्थानं स्वस्ति क्षेमेणानुचरेम सूर्याचन्द्रमसाविवतो यथानिरालंबेभामे
राक्षसादिभिरनुपद्रुतीसंचरतस्तद्वत् किंच वयं प्रवसन्तः पुनर्ददताभिमतं अघ्नता चिरकाल-
विलंबकोपेनाहिंसता जानताअविस्मरतामदीयश्चिरकालंगतः कोयमिवितन्देहमकुर्वतामदीयो-
यमितिवुध्यमानेनेत्यर्थः उक्तलक्षणेन बन्धुजनेन संगमेहि यद्वा पूर्वार्थं प्रवसतांवाक्यं उत्तरार्थं
बन्धूनां वयंबन्धवः ददताअभिमतमुपार्जितं यच्छता अघ्नता प्रयासकोपेन अहिंसताजानता
सखेहमधिगच्छता प्रवसता संगमेमहि ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्पृष्टतीयेसप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

प्रशपावाश्वेति सप्तदशर्चमष्टमं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—प्रशपावाश्वन्धूनाशपावाश्वोमा-
रुतंहतत्संकिःषष्ठ्यन्त्याचेति । आत्रेयःशपावाश्वऋषिः हतद्वितीययोगादिदमादीनि दशसूक्तानि
मरुदेवत्यानि यद्वीसप्तदशीचपंचयौ शिष्टाःपंतयंवपरिभाषयानुद्बुधः गतोविनिमोगः ।

तत्रमथमा—

प्रशपावाश्वधृष्णुयाचामरुद्भिर्ऋकभिः ।

येअद्रोघमनुष्वधंश्रवोमदन्ति यज्ञियाः ॥ १ ॥

प्र । शपावऽअश्व । धृष्णुऽया । अर्चं । मरुतऽभिः । ऋकऽभिः ।

ये । अद्रोघम् । अनुऽस्वधम् । श्रवः । मदन्ति । यज्ञियाः ॥ १ ॥

हेशपावाश्व एतन्नामकक्षये धृष्णुया धृष्णुत्वं ऋकभिः मरुद्भिः स्तुत्यान् मरुतः प्रार्चं
द्वितीयार्थे तृतीया एवं स्वयमेवसंपेष्यति यद्वा यजमानोहोवारंशपावाश्वं ब्रूते यद्वा मरुद्भि-
र्मरुतदृशैर्ऋकभिःस्तोत्रभिःसहस्तोत्रैर्वोचं स्तुहोत्यर्थः येमरुतोयज्ञियायज्ञाहोअनुष्वधं प्रत्य-
हंहविलक्षणान्नपदानं स्वधानुपधाद्वा अद्रोघमर्हिसकं श्रवोन्लब्ध्वा मदन्तिहव्यन्ति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तेहिस्थिरस्यशर्वसःसखायुःसन्ति धृष्णुया ।

तेयामन्नाद्यं पद्भिर्नस्मनापान्ति शश्वतः ॥ २ ॥

ते । हि । स्थिरस्य । शर्वसः । सर्वायः । सन्ति । धृष्णुः ।

ते । यामन् । आ । धृपत्स्विनः । त्मना । पान्ति । शर्वतः ॥ २ ॥

तेहि तेखलु स्थिरस्याविचलितस्य शवसोऽवलस्य सत्तामःसन्ति भवन्ति महं धृष्णु-
या धृष्णवः तेचयामन्ना आइतिचार्थे ममनेपि धृपद्विनोर्धर्षणवन्तः त्मना आत्मना अ-
नुग्रहेणैव अस्मदुपकारमनपेक्षैव शश्वतोबहूनस्मान्पुत्रभृत्यादीन् पान्तिरक्षन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तेस्पन्द्रासोनोक्षणोतिष्कन्दन्तिशर्वरीः ।

मरुतामधामहोदिविक्षमाचमन्महे ॥ ३ ॥

ते । स्पन्द्रासः । न । उक्षणः । अति । स्कन्दन्ति । शर्वरीः ।

मरुताम् । अध । महः । दिवि । क्षमा । च । मन्महे ॥ ३ ॥

हेमरुतः स्पन्द्रासः स्पन्दनशीलाः उक्षणोजलस्पत्तेकारश्च नेतिचार्थे यस्मात्स्पन्द्राः
अन्येषां तस्मात्शर्वरीः शर्वयोरात्रयः कालावयवान्तिथयः वानतिस्कन्दन्ति अतिक्रम्यग-
च्छन्ति नित्याइत्यर्थः यस्मादेतेष्वविधाः तस्मात् मरुता अध अधुना महस्तेजोदिविद्युलो-
के क्षमा क्षमायां भूमौ च वर्तमानं मन्महे स्तुमः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मरुत्सुबोदधीमहिस्तोमं यज्ञं च धृष्णुषा ।

विश्वेयेमानुपायुगापान्तिमर्त्यं रिपः ॥ ४ ॥

मरुत्सु । यः । दधीमहि । स्तोमम् । यज्ञम् । च । धृष्णुः ।

विश्वे । ये । मानुषा । युगा । पान्ति । मर्त्यम् । रिपः ॥ ४ ॥

हेअध्वर्युहोत्रादयोवोयूयंमरुत्सु धृष्णुषा धर्षकेषु दधीमहि व्यत्ययेनोत्तमः घत्त किं
स्तोमं स्तोत्रं यज्ञं च इज्यते अनेनेवियज्ञंहविः तदुभयं किमर्थं दीयतइति येमरुतोविश्वेस-
र्वेपि मानुषा मानुषाणि युगा युगानि सर्वेषु कालेष्वित्यर्थः मर्त्यं मरणधर्माणं यजमानं
रिपोर्हिंसकात् सकाशात्पान्ति रक्षन्ति ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

अर्हन्तोयेसुदानवोनरोअसामिशवसः ।

प्रयज्ञंयज्ञियेभ्योदिवोअर्चामरुद्भ्यः ॥ ५ ॥ ८ ॥

अर्हन्तः । ये । सुदानवः । नरः । असामिशवसः । प्र ।

यज्ञम् । यज्ञियेभ्यः । दिवः । अर्च । मरुद्भ्यः ॥ ५ ॥ ८ ॥

हेहोतः हेआत्मन्वा येअर्हन्तः पूज्याः सुदानवः शोभनदानाः नरोनेतारः कर्मणां
असामिशवसोऽनल्पवटासन्ति वेभ्योयज्ञियेभ्योयज्ञार्होदिवोद्योतमानेभ्योमरुद्भ्यः विभ-
क्तिवचनयोर्व्यत्ययः यद्वा कर्मणिपठो दीर्घं यज्ञं यज्ञसाधनंहविः प्रार्चं पूजय प्रयच्छे-
त्यर्थः अथवा दिवोन्तरिक्षादागतेभ्यइतिसंबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्तपत्तृतीयेऽष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथषष्ठी-

आरुक्मैरायुधानरंक्रुष्वाक्रुष्टीरसृक्षत ।

अन्वेनोअहंविद्युतोमरुतोजज्जतीरिवभानुरर्तृत्मनादिवः ॥ ६ ॥

आ । रुक्मैः । आ । युधा । नरः । क्रुष्वाः । क्रुष्टीः । असृक्षत ।

अनु । एनान् । अहं । विद्युतः । मरुतः । जज्जतीःइद्व ।

भानुः । अर्तृ । त्मना । दिवः ॥ ६ ॥

नरोवृष्टेनेतारः क्रुष्वाः महान्तोमस्तोरुक्मैः रोचमानैराभरणविशेषैरारोचन्तइतिशेषः
उपसर्गश्रुतेःसंगतक्रियाध्याहारः तथायुधाभरणसाधनेनायुधेन आरोचन्ते एते मरुतः
क्रुष्टीः आयुधविशेषान् असृक्षत प्रक्षिपन्ति मेघभेदार्थं एनान्मरुतोविद्युतोपि जज्जवी-
रिव शब्दकारिण्यआपइव जज्जतीरापोभवन्तिशब्दकारिण्यइतिनिर्हेकं । अन्वहअनुगच्छ-
न्त्येव दिवोद्योतमानस्य मरुद्गणस्य भानुर्दीप्तिः त्वना स्वयमेव अर्वं निरगाद् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

येवावृधन्तपार्थिवायउरावन्तरिक्षा ।

वृजनेवानदीनांसधस्थेवामहोदिवः ॥ ७ ॥

ये । वृधन्त । पार्थिवाः । ये । उरौ । अन्तरिक्षे । आ । वृजने ।

वा । नदीनाम् । सधस्थे । वा । महः । दिवः ॥ ७ ॥

येमरुतः पार्थिवाः पृथिवीसंवद्धाः सन्तोऽवृधन्तवर्धने येचोरौ महत्यन्तरिक्षे च वृधन्त आदित्यार्थे नदीनां नदनवर्धनां वृजनेवायलेववृधन्त महोमहतः दिवोद्युलो-
कस्य सधस्थेवा सहस्थाने च वृधन्त उभयत्रवाशब्दार्थे एवंसर्वत्रवर्धमानामरुतोवृ-
द्धयर्थः ऋष्टीरस्तुक्षतेति पूर्वशस्यन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शर्धोमारुतमुच्छंससत्यशवसमृभ्वंसम् ।

उतस्मतेशुभेनरःप्रस्पन्द्रायुजतत्त्मना ॥ ८ ॥

शर्धः । मारुतम् । उत । शंस । सत्यः शवसम् । ऋभ्वंसम् । उत ।

स्म । ते । शुभे । नरः । प्र । स्पन्द्राः । युजत । त्मना ॥ ८ ॥

हेस्तोतः मारुतं शर्धोबलं उदुत्कष्टं शंस स्तुहि कीदृशं शर्धः सत्यशवसं सत्यवेगं ऋभ्व-
सां महदतिप्रवृद्धं उतस्मापि च नरोवृष्टेर्नतारस्तेमरुतः शुभे उदकार्थं प्रयुजत प्रयुजत समयो-
जयन् त्मना आत्मनैव जगद्रक्षाबुद्ध्यैव स्पन्द्राः चलनस्वभावाः पृषतीरित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

उतस्मतेपरुण्यामूर्णाविसतशुन्ध्यवः ।

उतपव्यारथानामद्रिभिन्दन्त्योर्जसा ॥ ९ ॥

उत । स्म । ते । परुण्याम् । ऊर्णाः । विसत । शुन्ध्यवः ।

उत । पव्या । रथानाम् । अद्रिम् । भिन्दन्ति । ओर्जसा ॥ ९ ॥ ;

उत्तस्म अपिच तेमरुतः परुष्ण्यां एतन्नामिकायांनद्यां वर्तन्ते यजुर्णाः दीप्तीः शुन्ध्य-
वः शोधिकाः अपः वसव आच्छादयन्ति तेजतापिच पव्या नेम्या रथानां स्वकीयानां र-
थचक्रेणौजसा बलेनचादिभिन्दन्ति मेघंगिरिवाविदारयन्ति ॥ ९ ॥

अथदशमी—

आप॑थयो॒विप॑थ॒योन्त॑स्पथा॒अनु॑पथाः ।

ए॒तेभि॒र्मह्य॑नाम॒भिर्घ॑ज्ञांवि॒ष्टार॑ओ॒हते ॥ १० ॥ ९ ॥

आ॒प॑थयः । वि॒प॑थयः अन्तः॒स्प॑थाः अनु॑स्पथाः । ए॒तेभिः ।

मह्य॑म् । नाम॒भिः । य॒ज्ञम् । वि॒स्तारः । ओ॒हते ॥ १० ॥ ९ ॥

आपथयः अस्मदभिमुखाभ्यामांघ्रेपतितादृशाः विपथयोविष्वङ्गामांः अन्तस्पथाः दरीह-
विरादिमार्गाः अनुपथाः अनुकूलमार्गाश्च येमरुतः सन्ति ते एतेभिः एतैश्चतुर्विधैर्नामभिर्नामकैः
स्वरूपैर्मह्यं महर्थं यज्ञं विस्तारः विस्तृताः सन्तः ओहते वहन्ति यद्वा एतैर्नामभिरुदकैः
सार्धंयज्ञमोहते ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेनवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकादशी—

अधा॒नरो॒न्योह॑तेधा॒नियु॑तओ॒हते ।

अधा॒पारा॑वता॒इति॑चि॒त्रारू॒पाणि॑दर्श्या ॥ ११ ॥

अध॑ । नरः । नि । ओ॒हते । अध॑ । नि॒युतः । ओ॒हते । अध॑ ।

पारा॑वताः । इति॑ । चि॒त्रा । रू॒पाणि॑ । दर्श्या ॥ ११ ॥

अध अथ नरोभिमतवृष्ट्यादिनेतारोन्योहते नितरांवहन्तिजगत् अध नियुतः स्वयमेव
मिश्रयितारः सन्तः ओहते अधाथ पारावताः परवदूरदेशः तत्संबन्धिनश्च अन्तरिक्षादिदूरदेशे
ग्रहवारामेधादिधारकाः सन्तः ओहतइत्यर्थः इतिउक्तप्रकारेण तेषांरूपाणि चित्रा नानाविधा-
नि चापनीयानिवा दर्श्यास्वव्यापारैर्दर्शनीयानिभवंतिविशेषः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

छन्दःस्तुभःकुम्भन्यवउत्समाकीरिणोन्तुः ।

तेमेकेचिन्नतायवऊर्माआसन्दृशित्विपे ॥ १२ ॥

छन्दःस्तुभः । कुम्भन्यवः । उत्सम् । आ । कीरिणः । न्तुः । ते । मे ।

के । चित् । न । तायवः । ऊर्माः । आसन् । दृशि । त्विपे ॥ १२ ॥

छन्दःस्तुभः छन्दोभिःस्तोतारः कुम्भन्यवः उदकेच्छवः कीरिणः स्तोतारः उत्सं कूपमपेक्ष्य तृप्तिमाय गोतमाय यामरुतः आनृतुः सर्वतोऽकुर्वन् अनयन्वास्तोत्रं यद्वा येछन्दस्तुभः छन्दोभिःस्तुत्याः स्तोत्रविःस्तुतिकर्मा कुम्भन्यवः सेकारोवृष्टद्युदकस्य कुम्भि-
रुन्दनकर्मा कीरिणः स्तोतुः गोतमस्यपानार्थं उत्सं कूपं आनृतुः आनीतवन्तः अ-
सिचन्नुत्संगोतमायतृष्णजइतिह्युक्तं । नूनयेइत्यस्यवानवतेर्वाविक्षेपमात्रार्थस्येदंरूपं तेमरुतः
केचिद् मे मह्यं तायवोन कदाचिदप्यदश्यास्तस्कराइवस्थिताः ऊमारक्षकाः दृशिदर्शने
आसन् विषयभूताअभवन् केचिद् त्विपे शरीरदीप्त्यै बलायवासन् पाणरूपेणेतिभावः ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

यक्छप्वाऋष्टिविद्युतःकवयःसन्तिवेधसः ।

तम्ह्रपेमारुतंगुणंनमस्यारमयागिरा ॥ १३ ॥

ये । ऋप्वाः । ऋष्टिःविद्युतः । कवयः । सन्ति । वेधसः । तम् ।

ह्रपे । मारुतम् । गुणम् । नमस्य । रमय । गिरा ॥ १३ ॥

येमरुतः ऋप्वाः दर्शनीयाः ऋष्टिविद्युतः आयुधैर्विद्योतमानाः कवयोमेधाविनोवेध-
राः सर्वत्रविधातारः सन्ति तं तेषामारुतंगुणं रमया रमणीयमागिरास्तुत्या हेऋपे श्या-
थाम्ब नमस्य परिचर स्तुहि ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

अच्छ्रपेमारुतंगुणंनानामित्रंनयोपणा ।

द्विवोवाद्युष्णवओजंसास्तुताधीभिरिष्यत ॥ १४ ॥

अच्छ । ऋपे । मारुतम् । गणम् । दाना । मित्रम् । न ।
 योपणा । दिवः । वा । धृष्णवः । ओजसा । स्तुताः ।
 धीभिः । इषण्यत ॥ १४ ॥

हेऋपे मारुतगणं मरुतसंघं मित्रं आदित्यमिव दाना इविदानेन योपणा यैते-
 रिदंरूपं यौवीतियोपास्तुतिः तथाचाच्छ आगच्छेतिशेषः ऋपेः उत्तरार्धः प्रत्यक्षवादः ओ-
 जसा बलेन हेधृष्णवोधर्षकामरुतः दिवोवा ध्रुवलोकाद्वा वाशब्दश्रुतेरितरलोकद्वयाद्वा धी-
 भिरस्मदीयाभिःस्तुतिभिः स्तुताइषण्यत गच्छतयज्ञं ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

नूमन्वानं पां देवाँ अच्छानवक्षणा ।
 दानासंचेतसूरिभिर्यामश्रुतेभिरञ्जिभिः ॥ १५ ॥

नु । मन्वानः । एषाम् । देवान् । अच्छ । न । वक्षणा । दाना ।
 संचेत । सूरिभिः । यामश्रुतेभिः । अञ्जिभिः ॥ १५ ॥

नुक्षिपं एषां मरुतां एतान्मरुतइत्यर्थः मन्वानः स्तुवन् देवान्मरुद्वतिरिक्तान् वक्षणा
 बहनेननिमित्तेन अच्छ अभिप्राप्तुंनमनुते सस्तोता सूरिभिर्मैधाविभिः प्रेरयितृभिः यामश्रुतेभिः
 शीघ्रगमनेनविश्रुतैः अंजिभिः फलस्पर्ध्वजकैर्मरुद्भिः सर्वाःपंचम्यर्थेदृतीयाः उक्तलक्षणेभ्योम-
 रुद्व्योदानाभिमतदानानि सचेतसंगच्छते ॥ १५ ॥

अथषोडशी-

प्रथमेनवन्ध्वेपेगां वोचन्तसूरयः पृश्निवोचन्तमातरम् ।
 अधापितरमिष्मिणं रुद्रं वोचन्तशिकंसः ॥ १६ ॥

प्र । ये । मे । बन्धुः एपे । गाम् । वोचन्त । सूरयः । पृश्निम् ।
 वोचन्त । मातरम् । अध । पितरम् । इष्मिणम् । रुद्रम् ।
 वोचन्त । शिकंसः ॥ १६ ॥

येमरुतोमेमहं वन्ध्वे स्वेपावन्धूनामन्वेपणेसति सूरयः प्रेरकाः गां माध्यमिकांवाचं
गोदेवतांवा प्रयोचन्त पावोचन् अवशिष्टमृषेर्वाक्यं मेऋषिर्मरुद्वाक्यमनुवदति तस्मादुत्तरयोर्नि-
घातयोर्व्यच्छब्दानन्वयान्निघातः तेष्वंशं युदेवतां पृथिवर्णां गांवा मातरंवाचन्तअनुवन् पृथि-
वैवैषयसोमरुतोजाताइतिश्रुतेः । अथाथ पितरं स्वकीयं इष्मिणं गमनवन्तमन्नवन्तंवा रुद्रं
वाचन्त शिक्तसः शक्तास्ते मरुतां रुद्रेणपुत्रत्वपरिग्रहोबहुलत्वउपपादितः ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी—

सप्तमेसप्तशाकिनृएकमेकाशताददुः ।

यमुनायामधिश्रुतमुद्राधोगव्यंमृजेनिराधोअश्व्यंमृजे ॥१७॥१०॥

सप्त । मे । सप्त । शाकिनः । एकम् । एका । शता । ददुः । यमुनायाम् ।
अधि । श्रुतम् । उत । राधः । गव्यम् । मृजे । नि । राधः । अश्व्यम् ।
मृजे ॥ १७ ॥ १० ॥

सप्त सप्तसंख्याकाः संघाः सप्तगणावैमरुतइतिश्रुतेः । दितिगर्भेवर्तमानंवापुमिन्द्रःप्रवि-
श्य सप्तधाविदार्यं पुनरैकं सप्तधाव्यदारयत् तेएकोनपंचाशन्मरुद्रणाभ्रवन्नितिपुराणेपुष्प-
सिद्धं तेच सप्तसप्तसंख्याकाः शाकिनः सर्वमपिकर्तुंशक्ताः तैचैकमेका एकैकोगणोमहंशता शत-
संख्यानि गवाश्वयूथानिददुः दत्तवन्तः प्रयच्छन्तिवतिवाआशीः तेदत्तं यमुनायानघां अधि
अयंसप्तमप्यर्थानुवादी तत्रश्रुतं प्रसिद्धं गव्यं गोसमूहात्मकं गोसंबन्धिवा राधोर्धनं उन्मृजे
उन्मार्जयामि तथैतेदत्तं अश्व्यं अश्वसमूहात्मकं तत्तंबन्धिवा राधोर्निमृजे निमार्ज्मि ॥ १७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

कोवेदजानमितियोऽश्वार्थनयमंसूक्तं श्यावाश्वऋषिः आद्यापंचमीदशम्येकादशीपंचदश्यः
ककुभः षष्ठीसप्तमीनयमीत्रयोदशीचतुर्दशीपोल्लश्यःसतोबृहत्यः अष्टमीद्वादशीचगायत्र्यौ द्वि-
तीयाबृहती तृतीयाअनुष्टुप् चतुर्थीपुरउष्णिक् मरुतोदेवता तथाचानुक्तान्तं—कोवेदपोल्लशक-
कुम्भहृत्यनुष्टुप्पुरउष्णिक्कुम्भसतोबृहत्यौगायत्रीसतोबृहतीककुभौगायत्रीसतोबृहत्यौककुप्स-
तोबृहतीति । विनियोगेलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

कोवेदजानमेपांकोवापुरासुन्नेष्वांसमरुताम् । यद्युयुज्जेकिलास्यः ॥ १ ॥

कः । वेद । जानम् । एषाम् । कः । वा । पुरा । सुन्नेषु । आसु ।
मरुताम् । यत् । युयुज्जे । किलास्यः । १ ॥

एषां मरुतां पूर्वसूक्ते प्रस्तुतत्वाद्भ्रान्तादेशविषयत्वादेपामित्यस्यनिघातता जानमुत्पत्तिं
कोवेद जानातिकः पुमान् कोवापुरापूर्व अप्येषामरुतां सुन्नेषु सुखेषु आसु भवति यद्यदा
एते किलास्यः किलासीः पृषतीरित्यर्थः तायुयुज्जे रथेयांजितवन्तः तदैषां स्थितिं बल्ल-
धणानिमुत्तानिच कोजानातीत्यर्थः वेगविषये सर्वत्रवायोरुपमास्पदत्वादितिभावः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ऐतान्नर्थेषुतस्थुपःकःशुश्रावकथाययुः ।

कस्मैससुःसुदासेअन्वापयइळाभिर्दृष्टयःसह ॥ २ ॥

आ । एतान् । रथेषु । तस्थुपः । कः । शुश्राव । कथा । ययुः । कस्मै ।
ससुः । सुदासे । अनु । आपयः । इळाभिः । दृष्टयः । सह ॥ २ ॥

एतान्मरुतोरथेषु तस्थुपः स्थितवतः कआशुश्राव श्रावयेदित्यर्थः यद्वैतेषां क्रोशध्वनिं
रथध्वनिं च क. शृणुयात् कथा कथं ययुर्गच्छति तदपिकोजानाति यद्वा तान् कथमन्येदेवा-
दमोअनुगच्छेयुः कस्मै सुदासे सुदानाय आपयोन्धुभूताव्याप्ताः बृष्टयोवर्षकाः अयंकर्त-
रितिच् इळाभिर्बहुविधैरजैः सह सहिताः अनुससुः अनुक्रमेणावतरेयुः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तेमआहुर्गआययुरुपद्युमिर्विज्जिर्मदे ।

नरोमर्याअरेपसइमान्पश्यन्तिपुहि ॥ ३ ॥

ते । मे । आहुः । ये । आइययुः । उप । द्युभिः । विभिः । मदे ।
नरः । मर्याः । अरेपस । इमा । पश्यन् । इति । स्तुहि ॥ ३ ॥

हेजोरदानवः शीघदानाः हेमरुतः युष्माकं रथात् अनुउद्दिश मुदे यो दाम दधे
धारयामि करोमीत्यथैः सामर्थ्यावस्तुतीरितिलभ्यते स्मेति पूरणः वृष्टीवृष्टयायतीः सर्वत्र गच्छ-
न्तीः द्यावो दीप्तिरिव दृश्यमानान् रथानि तिसंबंधः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थे स्पष्टतीये एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

कारीर्षो निम्नः पिंडो होतव्याः तत्र द्वितीयायाः आर्पणर इत्यनुवाक्या सृष्टिवच-आर्पण-
रः सुदानवो ददाशुपे विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यव इति ।

सैपापठि—

आर्पणरः सुदानवो ददाशुपे दिवः कोशमर्चुच्यवुः ।

विपर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनुधन्वना यन्ति हृष्टयः ॥ ६ ॥

आ । यम् । नरः । सुदानवः । ददाशुपे । दिवः । कोशम् ।

अर्चुच्यवुः । वि । पर्जन्यम् । सृजन्ति । रोदसी इति । अनु ।

धन्वना । यन्ति । हृष्टयः ॥ ६ ॥

नरो नेतारः सुदानवः शोभनदानाः मरुतोर्षकोशं मेघनाथैतत् अपांकोशवद्भारकं
मेघं ददाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय दिवोन्तरिक्षात् जाअनुप्पवुः आप्यावयन्ति पर्जन्यं
मेघं रोदसीअनु द्यावापृथिव्यावनुसृत्य विसृजन्ति विमोचयन्ति पश्चात् धन्वना सर्वत्र
गच्छतोदकेन सह वृष्टयो वृष्टिप्रदामरुवो यन्ति सर्वत्र व्याप्नुवन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तत्सुदानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्रससृधेनवो यथा ।

स्यन्ना अश्वा इवाध्वनो विभोचने विवद्वर्तन्त एन्यः ॥ ७ ॥

तत्सुदानाः । सिन्धवः । क्षोदसा । रजः । प्र । ससृधेनवः ।

यथा । स्यन्नाः । अश्वाः इव । अध्वनः । विभोचने । वि ।

यत् । वर्तन्ते । एन्यः ॥ ७ ॥

सिन्धवः स्यन्दमाना अपः तत्तदानाः निर्भिदन्तो मेघावमरुतः क्षोदता उदकेन सह
रजोन्तरिक्षं प्रसस्युः प्रसरन्ति धेनवो यथा पयःसिचन्त्यो नवप्रसूतिका गाव इव किंचदृष्टान्तान्तरं
स्यन्ना आरुगतयोऽन्वा इव यथा ध्वनो विमोचने मनुष्याणामध्वविमोका यसंचरन्ति तथेत्यर्थः
यद्यदाण्यः नदीनामैतत् नद्यो विवर्तन्ते विविधं संचरन्ति अथवा प्रतिनिवृत्य वर्तन्ते प्रवर्ध-
न्ते इत्यर्थः तदेवं कुर्वन्तीति पूर्वान्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आयातमरुतो दिव आन्तरिक्षादुमाद्गत । मावस्थात परावतः ॥ ८ ॥

आ । या॒त । म॒रु॒तः । दि॒वः । आ । अ॒न्त॒रि॒क्षात् । अ॒मा॒त् ।

उ॒त । मा । अ॒व । स्था॒त् । प॒रा॒व॒तः ॥ ८ ॥

हेमरुतः परावतः अत्यन्तदूरदेशात् दिवोऽधुलोकादायात् तथा अन्तरिक्षादायात् उत अ-
पिच अमात् अस्माह्लोकादायात् परावत इत्यत्र वा योज्यम्, परावतो दूरदेशे तत्र तत्र अधुलोकादौ
मावस्थात अवस्थितिमाकुरुत ॥ ८ ॥

अथनवमी—

मावोरुसानितभा कुभा कुमुमावः सिन्धुर्निरिरमत् ।

मावः परिष्ठात्सरयुः पुरीपिण्यस्मे इत्सु भ्रमस्तुवः ॥ ९ ॥

मा । वुः । रु॒सा । अ॒नित॒भा । कु॒भा । कु॒मु॒मा॒वः । सि॒न्धुः । नि॒रि॒र॒म॒त् ।

मा । वः । प॒रि॒ । स्था॒त् । स॒र॒युः । पु॒री॒पि॒णी ।

अ॒स्मे इति । इत् । सु॒भ्रम् । अ॒स्तु । वः ॥ ९ ॥

हेमरुतो यो युष्मान् रसा नदीनमितत् रसानदी भवतीति निर्हंकं । रसनवती शब्दवती अनि-
तभा इति प्राप्ताभाय स्याः सा इतभा न तादृशी अनितभा कुभा कुत्तितदीप्तिश्च मानिरीरमत् मा-
निरुष्टं रमत् कुमुः सर्वत्रक्रमणः सिन्धुः समुद्रश्च मानिरीरमत् तथा पुरीपिणो पुरीपमुदकं तद्व-
ती सरयुरपि मापरिष्ठात् परितस्तिष्ठत् मानिरुणन्दु अस्मे इत् अस्मास्वेव अस्तु सुभ्रं त्वदागमन-
जनितं सुखं यो युष्माकंसंबन्धि युष्मत्स्वभूतम् ॥ ९ ॥

अथदशमी-

तंबुः शर्ध्रया नां त्वेपंगुणं माहं तं नव्यं सीनाम् । अनुप्रयन्ति दृष्टयः ॥ १० ॥ ११ ॥

तम् । वुः । गर्धम् । रथानाम् । त्वेपम् । गुणम् । माहं तम् ।

नव्यं सीनाम् । अनु । प्र । युन्ति । दृष्टयः ॥ १० ॥ १२ ॥

वेदाहजमित्यनेन संबध्यते बोधुम्याकं भेरकं नव्यसीनानुवचनानां रथानां शर्ध्रं वदं ते
 धं दीवं वेमारुंगुणं च स्तौमीत्यर्थः यदा रथानां रंहणसीत्वानां बोधुम्याकं शर्ध्रं परेषा
 मिहावुकं गुणं स्तौमीत्येकपेव वाक्ये अथ परे सल्लवः वृष्टयो युम्यातनुमयन्ति प्रकवेण गच्छन्ति
 यदा वर्षकामस्ततः अनुमनुकुट्टं प्रहृष्टं यन्विगच्छन्ति ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथैकादशी-

शर्ध्रं शर्ध्रं वृष्यान् श्वानं गुणं गुणं सुशस्तिभिः । अनुक्रमेण प्रीतिभिः ॥ १३ ॥

शर्ध्रं शर्ध्रम् । वुः । वृष्याम् । श्वानं वृष्यात् । गुणम् । गुणम् ।

सुशस्तिभिः । अनु । क्रामेम् । प्रीतिभिः ॥ १३ ॥

हेयस्वः एषां बोधुम्याकं शर्ध्रं शर्ध्रं वचदत्तं श्वानं अविशितमणोवानः तर्तवा
 बोधुंगुणं वंदं सल्लवः वृष्यात् कं गुणं गुणं सुशस्तिभिः शोभनस्तुतिभिः प्रीतिभिः कर्म
 भिः इति भक्षनादि वृष्यान् श्वानं अनुक्रमेण ॥ १३ ॥

अथैकादशी-

कस्मा अय सुजाताय रातर्हव्याय प्रमयुः । एनायामेन मरुतः ॥ १४ ॥

कस्मै । अय । सुजाताय । रातर्हव्याय । प्र । मयुः । एना ।

यामेन । मरुतः ॥ १४ ॥

अथैकादशी-

नाय रातर्हव्याय दचर्हव्याय प्रमयुः प्रकवेण गच्छन्ति

॥ १४ ॥

सिन्धवः स्यन्दमाना अपः तत्तदानीः निर्भिदन्तो मेघावभरुतः क्षौद्रसा उदकेन सह
रजोन्तरिक्षं प्रसक्तुः प्रसरन्ति धेनवो यथापयः सिचन्त्योनवप्रसूतिका गाव इव किंच दृष्टान्तान्तरं
स्यन्ना आरुगतयोऽवा इव यथा ध्वनो विमोचने मनुष्याणामध्वविमोकाय संचरन्ति तथेत्यर्थः
यद्यदाण्यः नदीनामेतत् नद्यो विवर्तन्ते विविधं संचरन्ति अथवा प्रतिनिवृत्त्य वर्तन्ते प्रवर्ध-
न्ते इत्यर्थः तदैवं कुर्वन्तीति पूर्ववान्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आयातमरुतो दिव आन्तरिक्षादमादुत । मावस्थानपरावर्तः ॥ ८ ॥

आ । या॒त । म॒रुतः । दि॒वः । आ । अ॒न्तरि॑क्षात् । अ॒मात् ।

उ॒त । मा । अ॒व । स्था॒त । प॒रा॒ऽवर्तः ॥ ८ ॥

हेमरुतः परायणः अत्यन्तदूरदेशात् दिवोऽपुलोकादायात तथा अन्तरिक्षादायात उत अ-
पिच अमात् अस्माद्धोकादायात परावत इत्यत्र वायोऽज्यम् परावतो दूरदेशे तत्र तत्र पुलोकादौ
मावस्थात अवस्थितिं माकुरुत ॥ ८ ॥

अथनवमी—

मावोरसानितभाकुभाकुमुर्मावः सिन्धुर्निरीरमत् ।

मावः परिष्ठात्सरयुः पुरीपिण्यस्मे इत्सु म्रमस्तुवः ॥ ९ ॥

मा । वः । र॒सा । अ॒नित॑भा । कु॒भा । कु॒मु॒र्मा॒वः । सि॒न्धुः । नि॒री॒र॒म॒त् ।

मा॒वः । प॒रि॒ष्ठा॒त् । स॒र॒युः । प॒ुरी॒पि॒ण्य॒स्मे॒ इ॒त्सु॒ म्र॒म॒स्तु॒वः ।

अ॒स्मे इति॑ । इ॒त् । सु॒म्र॒म॒ । अ॒स्तु॒ । वः ॥ ९ ॥

हेमरुतो वोयुष्मान् रसा नदीनामेतत् रसानदीभवतीति निरुक्तं । रसनवती शब्दवती अनि-
तभा इति प्राप्ताभाय स्याः सा इति नवा दृशी अनितभा कुभा कुत्सितदीपिश्च मानिरीरमत् मा-
निरुष्टरमत् कुमुः सर्वत्रक्रमणः सिन्धुः समुद्रश्च मानिरीरमत् तथा पुरीपिणी पुरीपमुदकं तद्व-
ती सरयुरपि मा परिष्ठात् परितस्तिष्ठतु मानिरुणद्धु अस्मे इत् अस्माभ्यस्तेव अस्तु सुम्रं त्वदागमन-
जनितं सुखं वोयुष्माकं संबन्धि युष्मत्स्वभूतम् ॥ ९ ॥ सहस्रायाम लभे

अथपंचदशी-

सुदेवःसमहासतिसुवीरोनरोमरुतःसमर्त्यः । यन्त्रायध्वेस्यामते ॥१५॥

सुदेवः । समह । असति । सुवीरः । नरः । मरुतः । सः ।
मर्त्यः । यद् । त्रायध्वे । स्याम' । ते ॥ १५ ॥

हेसमह प्रशस्तवचनःसमहशब्दः हेपूजित मरुतांगण सुदेवः कल्याणमरुतसंज्ञकदेवोपे-
तः असति भवति हेनरोनेवारः हेमरुतः सुमर्त्यः सुवीरः शोभनपुत्राद्युपेतश्च असति भवति य-
मर्त्यं त्रायध्वे पालयध्वे यएवंभवति तेवर्यस्याममुष्मदीयाः ॥ १५ ॥

अथषोडशी-

स्तुहिभोजान्स्तुवतोअस्ययामनिरणन्गावोनयवसे ।
यतःपूर्वाइवसखीरनुह्यगिरागृणीहिकामिनः ॥ १६ ॥ १३ ॥
स्तुहि । भोजान् । स्तुवतः । अस्य । यामनि । रणन् । गावः ।
न । यवसे । यतः । पूर्वाइव । सखीन् । अनु । ह्य । गिरा ।
गृणीहि । कामिनः ॥ १६ ॥ १३ ॥

हेऋषे स्तुवतः स्तुतिं कुर्वतोऽस्य यजमानस्य यामनि यत्ते भोजान् दातृन्मरुतःस्तुहि गावो-
नयवसे तृणादिभक्षणायगच्छन्योगावोयथारमन्ते तद्वन्मरुतोपि रणन् रमन्तां यतो गच्छतो म-
रुतः पूर्वां पुरातनान् सखीनिवानुह्य आह्वय कामिनस्तुवीच्छावतो मरुतो गिरास्तुत्या गृणी-
हिस्तुहि ॥ १६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेऋयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

प्रशर्धापेतिपंचदशार्चदशार्चसूक्तं शवावाप्स्यस्यार्चं मरुदेवताकं ऋतुर्दशीत्रिष्टुप् शिश्राजगत्यः
प्रशर्धापंचोनाजागतमुषान्त्यात्रिष्टुबित्यनुजान्तं सूक्तविनियोगोऽर्थिकः आधेन्द्रामारुत्याप-
धानस्य याग्या सृजित्वच-प्रशर्धापमारुतायस्वभानवद्वैन्द्रीमनूच्यमारुत्यायजेदिति ।

सैषासूक्तेमथमा—

प्रशार्धायमारुतायस्वभानवेइमांवाचमनजापर्वतच्युते ।
धर्मस्तुभेदिवआपृष्टयज्वनेद्युम्रश्रवसेमहिंनृम्णमर्चत ॥ १ ॥
प्र । शार्धाय । मारुताय । स्वभानवे । इमाम् । वाचम् ।
अनज । पर्वतच्युते । धर्मस्तुभे । दिवः । आ । पृष्टयज्वने ।
द्युम्रश्रवसे । महिं । नृम्णम् । अर्चत ॥ १ ॥

प्रअनजेतिसंधन्धः मारुताय मरुत्संबन्धिने शार्धायबलाय इमां क्रियमाणां वाचं स्तुतिं
मानज प्रापय कीदृशाय स्वभानवे स्वायत्तेजेजसे पर्वतच्युते पर्ववस्यध्यावपित्रे धर्मस्तुभे धर्म-
स्वस्तोभयित्रे दिवआद्युलोकादागच्छते पृष्टयज्वने षट्पृष्टैरथतरनुहदाविभिरीजानाय युज्जश्रव-
से घोवमानान्नाय महिं महत् प्रभूतं नृम्णं धनं हविर्लक्षणंअर्चत ददतेत्यर्थः ॥ १ ॥

कारीर्यापथमस्याःपिंड्याःप्रबोमरुतइतियाज्या सुवितं च—प्रबोमरुतस्तविपाउदन्यवआ-
यंनरइति ।

सैषाद्वितीया—

प्रबोमरुतस्तविपाउदन्यवोवयोवृधोअश्वयुजःपरिज्वयः ।
संबिद्युतादधतिवाशंतित्रितःस्वरन्त्यापोवनापरिज्वयः ॥ २ ॥
प्र । वः । मरुतः । तविपाः । उदन्यवः । वयःइवृधः । अश्वयुजः ।
परिज्वयः । सम् । बिद्युता । दधति । वाशंति । त्रितः ।
स्वरन्ति । आपः । अवनः । परिज्वयः ॥ २ ॥

हेमरुतोवोपुष्पाकं गणाः प्रपादुर्भवति कीदृशागणाः तविपाः दीप्तमहान्तोवा उदन्यवः
उदकेच्छवोजगदक्षार्थं वयोवृधोचस्यवर्षयितारः अश्वयुजः गमनायरथेस्वानांयोकारः परि-
ज्वयः परितोगन्तारः यदा विद्युतासंदधतिसंगच्छन्ते तदानीं त्रितः त्रिपुस्थानेषु तायमानोमेघो-
मरुद्रणोवा वाशति शब्दयति अस्मिन्पक्षेसंधवादोयं तदाआपःपरिज्वयःपरितोगन्त्यः आपोवना
अवनौभूमौस्वरंत्यधःपर्वति ॥ २ ॥

विद्युन्महसो नरो अश्मं दिद्यवो वातं त्विषो मरुतः पर्वतं च्युतः ।
अब्दया चिन्मुहुः राह्वा दुनी वृतस्तनयं दमारभसा उदोजसः ।
अमदिद्यवः कृष्णं नितानं हरयः सुपर्णा इति । तत्पाठस्तु ।

अथ तृतीया—

विद्युन्महसो नरो अश्मं दिद्यवो वातं त्विषो मरुतः पर्वतं च्युतः ।
अब्दया चिन्मुहुः राह्वा दुनी वृतस्तनयं दमारभसा उदोजसः ॥ ३ ॥
विद्युत् इमहसः । नरः । अश्मं दिद्यवः । वातं त्विषः । मरुतः ।
पर्वतं च्युतः । अब्दया । चित् । मुहुः । आ । ह्वा दुनी वृतः ।
स्तनयं त् इमाः । रभसाः । उत्तं उदोजसः ॥ ३ ॥

विद्युन्महसो विद्योतमानतेजसो नरो वृष्ट्या देर्नेतारः अमदिद्यवो व्याप्तायुधाः अमसार-
मयायुधा वात त्विषः मासदीप्तयः पर्वतं च्युतः पर्वतानभिधानां वाच्यावधितारः अब्दया मुहुः उ-
दकानां दातारः शसो याजदेशः चिदिति पूरणः ह्वा दुनी वृतः ह्वा दुन्याः अशनेः पर्वतकाः स्तन-
यदमाः अमाशब्दः साहित्यवाची शब्दोपेतगणादप्यर्थः रभसा वृष्ट्यर्थं मुहुं जानाः उदोजसः
उदयवलाः मरुतो वृष्ट्यर्थं पादुर्भवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

व्यक्तून् अहानि शिक्स्तु व्यन्तरिक्षं विरजांसि धूतयः ।
वियदज्जां अजं यना वंदेयथा विदुर्गाणि मरुतो नाह रिष्यथ ॥ ४ ॥
वि । अक्तून् । रुद्राः । वि । अहानि । शिक्स्तुः । वि । अन्तरिक्षम् ।
वि । रक्षांसि । धूतयः । वि । मरुतः । अज्जां । अजं यथा । नाहं ।
रिष्यथ । वि । दुःखानि । मरुतः । न । अहं । रिष्यथ ॥ ४ ॥

हे रुद्राः रुद्रपुत्रा मरुतः अक्तून् रावीः विअजयेत्पुत्रार्षमतेन संबध्यते एवं सर्वत्रेति क्षिपथे-
तित्स्वार्थः अहा अहान्यपि व्यजथ हे शिक्स्तुः शक्ताः सर्वमपि कर्तुं अन्तरिक्षं व्यजथ तथा
रजांसि लोकान् व्यजथ धूतयः कल्पकाः यद्यदा अज्जां मेघान् व्यजथ गमपथ नावर्हं
तामधासमुद्रं तद्वत् दुर्गाणि शत्रुनगराणि विव्यजथ हे मरुतो नाह रिष्यथ नैव हिंसथ ॥ ४ ॥

अथर्षचमी—

तद्वीर्यवोमरुतोमहित्वनंदीर्घतनानसूर्योनयोजनम् ।

एतानयामेअगृभीतशोचिपोनश्वदांन्ययातनागिरिम् ॥५॥१४॥

तत् । वीर्यम् । वः । मरुतः । महि॒ष्ट्व॒नम् । दी॒र्घम् । त॒तान् ।

सूर्यः । न । योज॑नम् । एताः । न । यामे । अगृ॑भीतशोचिपः ।

अन॑श्व॒दाम् । यत् । नि । अया॑तन । गि॒रिम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

हेमरुतोवोयुष्मार्कं तद्वीर्यं प्रसिद्धं सामर्थ्यं महित्वनं महत्त्वं दीर्घं अत्यन्तमायत्तं तनान्नोति त्वोता लोके सूर्योन योजनंसूर्यस्तेजइव एतान एतवणादेवानामश्वइव तेयथा यामे गमने योजनंदीर्घतन्वंति तद्वदित्यपरोदष्टान्तः तेचागृभीतशोचिषः अगृहीततेजस्काः यद्वै-
तन्मरुताविशेषणं हेमरुतोयमगृभीतशोचिषःसन्तोयद्यदा अनश्वदां व्यापकौदकादातारं
पणिभिरपहतानां अश्वानामपदातारंवा गिरिं मेघं पर्वतं वा न्ययातन निहतयन्तः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेचतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथपट्टी—

अभ्राजिशार्धोमरुतोयदर्णसंमोपथादृक्षंकपनेर्धवेधसः ।

अर्धस्मानोअरर्मतिसजोपसश्चक्षुरिव्यन्तमनुनेपथासुगम् ॥६॥

अभ्राजि । शार्धः । मरुतः । यत् । अ॒र्ण॒सम् । मो॒प॒थ । दृ॒क्ष॒म् ।

क॒प॒ना॒इ॒व । वे॒ध॒सः । अ॒र्ध॒ । स्म॒ । नः । अ॒र॒र्म॒ति॒म् । स॒जो॒प॒सः ।

च॒क्षुः॒इ॒व । य॒न्त॒म् । अ॒नु॒ । ने॒प॒थ । सु॒ग॒म् ॥ ६ ॥

हेवेधसोवृष्टेर्दिघातारः हेमरुतः शार्धोभवत्वांगणमभ्राजि भ्राजते यद्यस्मादर्णसमुदकवन्तं
वृक्षं वृक्षयते विदार्यतेइतिवृक्षोमिधः संमोपथ ताडयत्येत्यर्थः कपनाइव इवेत्यनर्थकः कपनाः
सन्तः यद्वा कपनाः क्रिमयोवृक्षांघुणादयः तेयथा मुष्णंतिवद्वा अथ अपिच स्मेतिपूरणः नो-
स्मान्यामित्यर्थः हेसजोपसः युष्मासु परस्परंसमानप्रीत्योयूथं अरर्मतिं आरमणं धनादिकं
प्रतियन्तं गच्छन्तं अनुनेपथ अनुक्रमेणानयथ सुगं सुगमनंमार्गं तददृष्टान्तः—चक्षुरिव तथ-
धामार्गमदर्शनेननायकंभवतिवद्वा ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

नसर्जीयतेमरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिप्यति ।

नास्यराय उपदस्यन्ति नोतय चः पिंवार्य राजानं वा सुपूदय ॥ ७ ॥

न । सः । जीयते । मरुतः । न । हन्यते । न । स्नेधति । न । व्यथते ।

न । रिप्यति । न । अस्य । रायः । उप । दस्यन्ति । न । उतयः ।

ऋषिम् । वा । यम् । राजानम् । वा । सुपूदय ॥ ७ ॥

हेमरुतोऽयं यमर्षिं मंत्रद्वष्टारं ब्राह्मणं राजानं वा सुपूदय क्षारयथ मेरयथ स-
त्कर्मस्तु सऋषिः राजा वा न जीयते अन्येन पराभाष्यते विजयेऽप्यावयोहानावित्यस्य वा स्वरूपं
हेमरुतः न हन्यते न हिंस्यते अत्यर्थं प्राणेन विपुष्यते न स्नेधति न क्षीयते न व्यथते न पी-
ड्यते न रिप्यति न हिंस्यते अत्र हिंसा बाधमात्रं नास्यरायो धनानि नोपदस्यन्ति नोपक्षी-
यन्ते तथानो वयो रक्षा अप्युपदस्यन्ति ॥ ७ ॥

कारीयमिव तृतीयस्याः ऋषिद्वष्टाया न्यायनियुत्वं तद्वत्पेसा सृजितं च-नियुत्वं तो ग्रामजितो य-
थानरो मेवाधस्वविद्वधो विदुर्महेति ।

तैषाष्टमी-

नियुत्वं न तो ग्रामजितो यथानरो यमणो न मरुतः कवन्धिनः ।

पिन्वन् युत्सं य दिनासो अस्वर्न्व पुन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा ॥ ८ ॥

नियुत्वं नतः । ग्रामजितः । यथा । नरः । अयमर्णः । न ।

मरुतः । कवन्धिनः । पिन्वन्ति । उत्सम् । यत् । दिनासः ।

अस्वर्न् । वि । उन्दन्ति । पृथिवीम् । मध्वः । अन्धसा ॥ ८ ॥

नियुत्वं तो नि युत्सं शकैरश्वैस्तद्वन्तो मरुतः ग्रामजितः संघातकस्य पदार्थस्य विश्लेषयि-
तारः नरो नराकारजितारो वा मरुतः यद्वा नियुत्वं नतः अयं शब्दो जाश्वसामान्ये वर्तते नितरां
यवनवन्तोऽश्ववन्तो ग्रामजितः ग्रामस्य जेतारो नर इव मनुष्या इव वथा भवन्ति अयमणो न अयमम-
भृतयः आदि त्या इव दीवा इविशेषः वा दशा मरुतः कवन्धिनः उदकवन्तो भवन्ति यद्यदा इनासः

ईश्वराः उत्तं कूपादिनिग्रहदेशं मेघंवा पिबन्ति प्याययंत्युदकेन यदा अस्वरन् शब्द-
यन्ति यदा व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वः मधुरस्पोदकस्यान्वसासारेण तदैवंभवन्ति यदा
यदा अस्वरन् तदा पिबन्त्युत्सामिनासः तदांधसः पृथिवीं व्युन्दन्तीति ॥ ८ ॥

अथनवमी—

प्रवत्वंतीयंपृथिवीमरुद्भ्यः प्रवत्वंतीद्यौर्भवतिप्रयद्भ्यः ।
प्रवत्वंतीः पृथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वंतः पर्वताजीरदानवः ॥ ९ ॥

प्रवत्वंती । उ॒यम् । पृ॒थि॒वी । म॒रु॒द्भ्यः । प्रवत्वंती । द्यौः ।
भ॒व॒ति । प्र॒य॒द्भ्यः । प्र॒वत्वंतीः । पृ॒थ्याः । अ॒न्तरि॑क्ष्याः ।
प्र॒वत्वंतः । प॒र्व॒ताः । जी॒र॒द॒ान॒वः ॥ ९ ॥

इयंपृथिवी मरुद्भ्यो मरुतामर्थाय प्रवत्वंती प्रवन्तः प्रकर्षवन्तो विस्तीर्णाः प्रदेशामस्मां
सामवत्वंती तादृशी भवति कृत्स्नापि भूमिर्मरुतराभवतीत्यर्थः तां सर्वापि व्याप्नुवन्ति इति यावत्
तथा द्यौरपि प्रयद्भ्यः प्रकर्षेण गच्छद्भ्यः तेज्यः प्रवत्वंती भवति सापि मरुतां संचाराय तथा अ-
न्तरिक्ष्याः अन्तरिक्षे भवाः पृथ्याः सुगतयोऽपि प्रवत्वंतीः प्रवत्वंत्यो मरुद्भ्यो भवन्ति पर्वताः
उदयो मेघावा प्रवत्वंतो भवन्ति जीरदानवः क्षिप्रदानामरुद्भ्यः ॥ ९ ॥

अथदशमी—

यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्योऽर्दिते मदथा दिवोनरः ।
नवोऽश्वाः श्रथयन्ता हसिस्ततः सद्यो अस्याध्वनः पारमं श्रुथ ॥ १० ॥ १५ ॥

यत् । म॒रु॒तः । स॒भ॒र॒सः । स्व॒र्ण॒रः । सूर्ये । उ॒त्त॒र्द॒िते । म॒द॒थ ।
दि॒वः । न॒रः । न॒वः । अ॒श्वाः । श्र॒थ॒य॒न्त॒ । अ॒हं । सि॒स्त॒तः । स॒द्यः ।
अ॒स्य । अ॒ध्व॒नः । पा॒र॒म् । अ॒श्रु॒थ ॥ १० ॥ १५ ॥

हेमरुतः सभरसः सहचलाः स्वर्णरः सर्वस्य नेतारोऽयं यद्यदा सूर्योऽर्दिते उद्गते मध्या-
ह्ने मदथ सोमेन हेदिबोद्युलोकस्य नरो नेतारः यदा सोमं पातुमिच्छेत्त्यर्थः तदा बोऽश्वाः सिस्ततः

सरन्तोनाहथथयन्त नैवञ्चथयन्ति सद्यस्तदानीमिवास्याध्वनोदेवयजनमार्गस्य पारमश्रुथ व्या-
मुथ यद्वा यदा सोमेनमदथ तदा त्वदीयाअश्वानशिथिलाभवन्ति यूर्यं च कृत्स्नस्य लोकत्रय-
मार्गस्य पारमश्रुथ ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यदृतीयैर्षचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी-

अ॒र्से॒पु॒व॒ऋ॒ष्ट॒यः॒ प॒त्सु॒खा॒द॒यो॒वक्षः॑ सु॒रू॒क्मा॒म॒रु॒तो॒रथे॑ शु॒भः ।

अ॒ग्नि॒भ्रा॒ज॒सो॒वि॒द्यु॒तो॒ग॒भ॑स्त॒योः शि॒प्राः शी॒र्ष॒मु॒वि॒र्त॒ता॒हि॒र॒ण्य॒यीः ॥ ११ ॥

अ॒र्से॒पु । वः । ऋ॒ष्ट॒यः । प॒त्सु । खा॒द॒यः । वक्षः॑ । रु॒क्माः ।

म॒रु॒तः । रथे॑ । शु॒भः । अ॒ग्नि॒भ्रा॒ज॒सः । वि॒द्यु॒तः । ग॒भ॑स्त॒योः ।

शि॒प्राः । शी॒र्ष॒मु॒ । वि॒र्त॒ताः । हि॒र॒ण्य॒यीः ॥ ११ ॥

हेमरुतोवोपुष्माकर्मसेपु ऋष्टयआयुधानिभ्रासन्तइविरोपः पत्सुखादयः कटकाः वक्षःसु-
रूक्माःहाराः रथेशुभः मधुरापुषाआपः अग्निभ्राजसोमिदीताः विपुवोगभस्तयोः हस्तयोर्भास-
न्तइत्यर्थः शीर्षसुशिरःसुहिरण्ययीः हिरण्यमय्यः शिप्राः उष्णीषमय्यः वितताविस्तृताःमति-
वाक्यं वितताइतिवास्तव्यन्धीयं ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

त॑ना॒क॒म॒र्यो॑ अ॒गृ॒भी॒त॒शो॒चि॒पुं॒रु॒श॒त्पि॒प्प॒लं॒म॒रु॒तो॒वि॒धू॒नु॒थ ।

स॒म॒च्य॒न्त॒वृ॒ज॒ना॒ति॒त्वि॒प॒न्त॒य॒त्स्व॒र॒न्ति॒घो॒षं॒वि॒र्त॒त॒मृ॒ता॒य॒वः ॥ १२ ॥

तम् । ना॒क॒म् । अ॒र्यः । अ॒गृ॒भी॒त॒श्शो॒चि॒पम् । रु॒श॒त् । पि॒प्प॒लम् ।

म॒रु॒तः । वि॒ । धू॒नु॒थ । स॒म् । अ॒च्य॒न्त॒ । वृ॒ज॒ना॒ । अ॒ति॒त्वि॒प॒न्त॒ ।

य॒त् । स्व॒र॒न्ति॒ । घो॒षम् । वि॒र्त॒त॒म् । ऋ॒त॒इ॒य॒वः ॥ १२ ॥

हेमरुतोअर्योर्गतारोयूर्यं चं प्रसिद्धं नाकमादित्यं नास्मिन्नकमस्तीतिनाकः तं अगृभी-
तशोचिपं अहुरैरनपहमेजस्कं चं रुशच्छुभ्रवर्णं पिप्पलमुदकं विधूनुथ विविधंचालयथ अ-
यं द्विकर्मकः ययदा वृजना बलानि समच्यन्त संगवानलिनोभवथ हविर्भिरस्मद्वैरितिभावः

पश्चादतिविषन्त दीप्ताभवथ उभयत्रपुरुषव्यत्ययः यद्वा यदा असुरावृजनावलैः समच्यन्त
अतिविषन्त तदा घोषं भयजनकं शब्दं विततं विस्तृतं स्वरन्ति कुरुतेत्यर्थः क्रताय-
वउदकमिच्छन्तोमूपं यद्वोत्तरार्धकृत्विग्यजमानपरतयाव्याख्येयः यद्यदा क्रतायवोयत्तकामाः
यजमानादयः यदा समच्यन्त संगताः वृजना बलानि अतिविषन्त च स्वरन्ति घोषं स्तोत्रं
विततं तदानीं पिप्पलं विधूनुयेतिसंबन्धः ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

युष्मादत्तस्यमरुतोविचेतसोरायःस्यामरथ्योऽवयस्वतः ।
नयोयुच्छतितिप्योऽयथादिवोऽस्मेररन्तमरुतःसहस्रिणम् ॥ १३ ॥

युष्माद्वत्तस्य । मरुतः । विचेतसः । रायः । स्याम । रथ्यः ।
वयस्वतः । न । यः । युच्छति । तिप्यः । यथा । दिवः । अस्मे इति ।
ररन्त । मरुतः । सहस्रिणम् ॥ १३ ॥

हेविचेतसोविविधप्रज्ञाहेमरुतोयुष्मादत्तस्य युष्माभिर्वत्तस्य वयस्वतोन्नवतोरायो-
धनस्य स्याम भवेम स्वामिनः के रथ्योरथस्वामिनोवयं योयुष्माभिर्वत्तोरः नयुच्छति
नच्यवते यथा दिवःसकाशात्तिप्यआदित्योनयुच्छति तथा अस्मे अस्मास्तु सहस्रिणं अपरि-
मितं तैरार्यं ररन्त रमयत हेमरुतः ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

यूयंरथिर्मरुतःस्पर्हर्वीर्यूयमृषिमवथसार्मविप्रम् ।
यूयमर्वन्तभरतायवाजंयूयंघत्थराजानंश्रुष्टिमन्तम् ॥ १४ ॥
यूयम् । रथिम् । मरुतः । स्पर्हर्वीरम् । यूयम् । ऋषिम् ।
अवथ । सार्मविप्रम् । यूयम् । अर्वन्तम् । भरताय । वाजम् ।
यूयम् । घत्थम् । राजानम् । श्रुष्टिमन्तम् ॥ १४ ॥

हेमरुतोमूपं रथिं घनं स्पर्हर्वीरं स्पृहणीयिञ्जीरैःपुत्रभृत्यादिभिरुपेतं घत्थं दत्तं हेमरुतो-
मूपं सामविप्रं साम्राजिविधिपरयितारं यद्वा सामसहिताविषायस्पृहादृशं ऋषिमवथ रक्षथ हे-

यूयं अर्वन्तं अश्वं वाजमन्चभरताय देवान् विभ्रते श्यावाश्वाय धृत्य हेमरुतोयूयं राजानं
दीप्तस्वामिन्वा श्रुष्टिमन्तं सुखवन्तं पुत्रमित्यर्थः धृत्य ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

तद्वोयामिद्रविणंसद्यऊतयोयेनास्व१र्णततनामनूरभि ।

इदंमुमेमरुतोहर्यतावचोयस्यतरेमतरसाशतंहिमाः ॥ १५ ॥ १६ ॥

तत् । वः । यामि । द्रविणम् । सद्यःऽऊतयः । येन । स्वः । न ।

ततनाम । नृन् । अभि । इदम् । सु । मे । मरुतः । हर्यत । वचः ।

यस्य । तरेम । तरसा । शतम् । हिमाः ॥ १५ ॥ १६ ॥

हेतद्यऊतयः तदानीमेवरक्षामेपातेतादृशाः सघोगमनावा वीयुष्मान्तद्रविणं धनं यामि
याचामहे येनधनेन नूनस्मत्पुत्रभृत्यादीन् अभिततनाम स्वर्णआदित्यइवरशमीन् हेमरुतोमेमम्
स्वभूतमिदं इदानींक्रियमाणं वचः स्तोत्रं सु सुष्ठु हर्यत कामयध्वं यस्यस्तोत्रवचसः तरसा
बलेनशतं शतसंख्याकान् हिमाः हेमन्तान् तरेम शतसंवत्सरंजीविमेत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्पष्टीयिषोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

मयज्यवइतिदशार्चैकादशसंस्कृतं श्यावाश्वस्पर्षमारुतं दशमीत्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः प्र-
यज्यवोदशान्त्यात्रिष्टुबित्यनुक्रमणिका । आभिष्टविकेपेहेनिआमिमारुतइदंसंस्कृतमारुतनिवि-
क्षानीयं सूत्रितंच—मयज्यवइदंस्तोममित्यामिमारुतमिति ।

तत्रमथमा—

प्रयज्यवोमरुतोभ्राजंतृष्टयोबृहद्वयोदधिरेरुक्मवक्षसः ।

ईयन्तेअश्वैःसुयमेभिराशुभिःशुभंयातामनुरथाअदत्सत ॥ १ ॥

प्रयज्यवः । मरुतः । भ्राजंतृष्टयः । बृहत् । वयः । दधिरे ।

रुक्मवक्षसः । ईयन्ते । अश्वैः । सुयमेभिः । आशुभिः ।

शुभम् । याताम् । अनु । रथाः । अदत्सत ॥ १ ॥

प्रयज्यवः प्रकर्षेणयष्टारोघ्राजदृष्टयोदीप्तायुधाः मरुतः बृहत् प्रभूतम् वयोयौवनलक्षणं प्रभूतमन्त्रेण दधिरे धारयन्ति रुक्मवक्षसोहारायतवक्षस्काः तेमरुतः सुयमेभिः सुत्वेननियमितुंशक्यैः आशुभिः शीघ्रैरश्वैरोयन्तेप्राप्यन्ते शुभं शोभनंयथाभववितथा यदोदकमभिलक्ष्य यातां गच्छतां मरुतारथाअप्यन्ववृत्सत अनुवर्तन्ते ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

स्वयंदधिध्वेतविपीयथाविदबृहन्महान्तउर्वियाविराजथ ।

उतान्तरिक्षंममिरेव्योजसाशुभंयातामनुरथाअदृत्सत ॥ २ ॥

स्वयम् । दधिध्वे । तविपीम् । यथा । विद । बृहत् । महान्तः ।
उर्विया । वि । राजथ । उत । अन्तरिक्षम् । ममिरे । वि । ओजसा ।
शुभम् । याताम् । अनु । रथाः । अदृत्सत ॥ २ ॥

हेमरुतोयूपं स्वयंअसहायेनेव दधिध्वे धारयध्वे कुरुष्वइत्यर्थः किं तविपीं बलं सामर्थ्यं यथाविद जानीथ अप्रतिवज्रसामर्थ्याइत्यर्थः हेमहान्तोयूपं उर्वियाउरवः सन्तोविराजथ उतापिचान्तरिक्षं ओजसा बलेन विममिरे व्यापुथ शुभमित्यादिगत्वं ॥ २ ॥

अथतृतीया—

साकंजाताःसुभ्वःसाकमुक्षिताःश्रियेचिदाप्रतरंवावृधुनरः ।

विरोकिणःसूर्यस्येवरश्मयःशुभंयातामनुरथाअदृत्सत ॥ ३ ॥

साकम् । जाताः । सुभ्वः । साकम् । उक्षिताः । श्रिये । चित् ।
आ । प्रदृतरम् । वृधुः । नरः । विरोकिणः । सूर्यस्यइव ।
रश्मयः । शुभम् । याताम् । अनु । रथाः । अदृत्सत ॥ ३ ॥

साकं सहेयजाताउत्पन्नाः सुभ्वः सुप्रभवन्तः महान्तइत्यर्थः तथैवसाकंसहेवउक्षिताः सेकारोवर्षकाः श्रियेचित् शोभायैएव प्रतरं प्रलुप्ततरं आसर्वतोववृधुनवर्धयन् नरः कर्मणानेतारः विरोकिणः विरोचमानाः सूर्यस्येवरश्मयः सूर्यरश्मयइवशुभमित्यादिगत्वं ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

आभूपेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्येव च क्षणम् ।

उतो अस्माँ अमृतत्वे दधात न शुभं याताम न रथा अवृत्सत ॥ ४ ॥

आभूपेण्यम् । वः । मरुतः । महित्वनम् । दिदृक्षेण्यम् ।

सूर्यस्य इव । च क्षणम् । उतो इति । अस्मान् । अमृतत्वे ।

दधात न । शुभम् । याताम् । अनु । रथाः । अवृत्सत ॥ ४ ॥

हेमरुतः षोडश्याकं महित्वनं महत्त्वं आभूपेण्यं स्तुत्यं किंच सूर्यस्येव च क्षणं रूपमिव दिदृक्षेण्यं दर्शनीयं उतो अपि चास्मान् अमृतत्वे मोक्षे स्वर्ग इत्यर्थः तत्र दधात न धारयत शिष्टं गतं ॥ ४ ॥

कारीया मयमस्याः पिंडा उदीरयथेत्यनुवाक्या सूत्रितं च—उदीरयथामरुतः समुद्रतः प्रबो-
मरुतस्तविषा उदन्यव इति ।

तैषा पंचमी—

उदीरयथामरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथापुरीषिणः ।

न वो दत्ता उप दस्यन्ति धेनवः शुभं याताम न रथा अवृत्सत ॥ ५ ॥ १७ ॥

उत् । ईरयथ । मरुतः । समुद्रतः । यूयम् । वृष्टिम् । वर्षयथ ।

पुरीषिणः । न । वः । दत्ताः । उप । दस्यन्ति । धेनवः । शुभम् ।

याताम् । अनु । रथाः । अवृत्सत ॥ ५ ॥ १७ ॥

हेमरुतो यूयं समुद्रतः समुद्रवणसाधनादन्तरिक्षात् उदीरयथ प्रेरयथ वृष्टिं अयमेवार्थः
मुनरुच्यते हेपुरीषिणः पृणतेः प्रीणातेर्वापुरीषमुदकं हेतद्वत्तो यूयं वृष्टिं वर्षयथ हेदत्ताः दर्शनीयाः
शत्रूणामुपक्षयितारो वा षोडश्याकं धेनवः प्रीणयितारो मेघाः नोप दस्यन्ति न गृह्यन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थं स्पष्टं तैषा पदशो वरगः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

यदश्वान्धूर्पुष्टृपतीरियुग्ध्वं हि दृण्ययान्प्रत्यत्काँ अमुग्ध्वम् ।

विश्वान् इत्सेष्टधामरुतो न्यस्यथ शुभं याताम न रथा अवृत्सत ॥ ६ ॥

यत् । अश्वा॑न् । धूः॑सु । पृ॒पतीः । अयु॑ग्ध्वम् । हिर॑ण्ययान् ।
प्रति॑ । अत्का॑न् । अयु॑ग्ध्वम् । विश्वाः । इत् । स्पृधः । म॒रुतः ।
वि । अ॒स्य॒थ । शुभ॑म् । या॒ताम् । अनु॑ । रथाः । अ॒वृत्स॑त् ॥ ६ ॥

हेमरुतः यूयं यद्यदाश्वान् धूपं रथसंबन्धिनीज्वयुग्ध्वं योजितवन्तः रथ कीदृशान-
श्वान् पृपतीः पृपत्योमरुतामित्युक्त्वात् पृपद्वर्णावहवाः सारंगीर्वाशाश्वशब्दवाच्या हिर-
ण्ययान् हिरण्यवर्णान् अत्कान् कवचान् मत्स्ययुग्ध्वं मत्स्यमुंचव एवंछत्वा विश्वाः स्प्रु-
धः सर्वानपिसंग्रामान् हेमरुतः व्यस्यथ विक्षिपथ शुभमित्यादिगर्वं ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

न॒पर्व॑ता॒नन॒धो॒वर॑न्तवो॒यत्रा॑चि॒ध्वंम॑रुतो॒गच्छ॑थेदु॒तत् ।
उ॒तद्या॑वा॒पृथि॒वीया॑थना॒परि॑शुभं॒याता॑मनु॒रथा॑अ॒वृत्स॑त् ॥ ७ ॥
न । पर्व॑ताः । न । न॒धः । व॒रन्त॑ । वः । यत्र॑ । अचि॑ध्वम् ।
म॒रुतः । गच्छ॑थ । इत् । ऊँ इति॑ । तत् । उ॒त । द्यावा॑पृथि॒वी इति॑ ।
या॒यन् । परि॑ । शुभ॑म् । या॒ताम् । अनु॑ । रथाः । अ॒वृत्स॑त् ॥ ७ ॥

हेमरुतः वीयुष्मान् पर्वताः शिलोच्चयानवरन्त नवारयन्तु तथा नद्यश्च नवारयन्तु
किन्तु यत्र यस्मिन् यज्ञादिस्थाने अचिध्वं जानीथसंकल्पयथ तत्स्थानं गच्छथेदु
गच्छथैव उतापिच द्यावापृथिवीच परि परितोयाथनयाथ वृष्ट्यर्थमिति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यत्पू॒र्व्यम॑रुतो॒यच्च॑नू॒तनं॑यदु॒द्यते॑वसवो॒यच्च॑श॒स्यते॑ ।
विश्वे॑स्य॒तस्य॑भ॒वथा॑नवे॒दसः॑शुभं॒याता॑मनु॒रथा॑अ॒वृत्स॑त् ॥ ८ ॥
यत् । पू॒र्व्यम् । म॒रुतः । यत् । च॒ । नू॒तनम् । यत् । उ॒द्यते॑ । व॒सवः ।
यत् । च॒ । श॒स्यते॑ । विश्वे॑स्य । तस्य॑ । भ॒वथ॑ । न । वे॒दसः ।
शुभ॑म् । या॒ताम् । अनु॑ । रथाः । अ॒वृत्स॑त् ॥ ८ ॥

हेमरुतोयूयं यत्पूर्वं पूर्वतनं पूर्वमनुष्ठितं यत्कर्मास्ति तदित्यर्थः यच्च नूतनं कर्मास्ति यच्चोद्यते ऊर्ध्वं प्राप्यते स्तुयवेत्यर्थः हेवसवो वासकाः यच्च शस्यते शंसनं क्रियते तस्य विश्वस्योत्कृष्टस्य नवेदसः जानन्तो भवथ ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

मृच्छतनो मरुतो मावधिष्टनास्मभ्यं शर्म बहुलं वियन्तन ।

अधिस्तोत्रस्य सख्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अदृत्तत ॥ ९ ॥

मृच्छतं । नः । मरुतः । मा । वधिष्टन । अस्मभ्यम् । शर्म ।

बहुलम् । वि । यन्तन । अधि । स्तोत्रस्य । सख्यस्य । गातन ।

शुभम् । याताम् । अनु । रथाः । अदृत्तत ॥ ९ ॥

हेमरुतः नोऽस्मान्मृच्छत सुखयत भावधिष्टन असम्यकरणादिजनितेन कोपेन भावधि-
भ्यं किंतु अस्मभ्यं शर्म सुखं बहुलं अत्यधिकं वियन्तन कुरुत किंच स्तोत्रस्य स्तोत्रं
सख्यस्य सख्यं अधिगातन अधिगच्छत स्तुतिमनुभूयास्माद्युसख्यं कुरुतेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यूयमस्मान्नयत वस्यो अच्छानि रंहतिभ्यो मरुतो गृणानाः ।

जुषध्वं नो हव्यदाति यजत्राव्यं स्यामपतयोरयीणाम् ॥ १० ॥ १८ ॥

यूयम् । अस्मान् । नयत । वस्यः । अच्छ । निः । अंहतिभ्यः ।

मरुतः । गृणानाः । जुषध्वम् । नः । हव्यदातिम् । यजत्राः ।

व्यम् । स्याम । पतयः । रयीणाम् ॥ १० ॥ १८ ॥

हेमरुतोयूयमस्मान् वस्यो वसीयो धनं स्वर्गादिलक्षणं स्थानं वा अल्ल अभिलक्ष्य नयत प्राप-
यत किंच अंहतिभ्यः पापेभ्यो निर्णयत निर्गमयत गृणानाः स्तुयमानाः कर्मणिकर्तृप्रत्ययः जुष-
ध्वं सेवध्वं नोऽस्माकं हव्यदातिं हविर्दानवन्तं पन्नं हेयजत्राः यष्टव्यायूयं वयं च रयीणां बहुविधा
नां धनानां पतयः स्याम भवेम ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य दशमिण्यादशो वर्गः ॥ १८ ॥

अग्रे शर्धन्तमिति नवचंदादशंसकं श्यावाश्वस्याप्यमारुतं तृतीयासप्तम्यौ सतो बृहत्या
शिष्टा बृहत्याः अग्रे नवचार्यतं तृतीयासप्तम्यौ सतो बृहत्या वित्यनुक्रमणिका ।

तत्रमथमा—

अग्रे शर्धन्तमागणं पिष्टं रुक्मेभिर्जिभिः ।

विशो अद्य मरुतामव ह्वयेदिवश्चिद्रोचनादधि ॥ १ ॥

अग्रे । शर्धन्तम् । आ । गणम् । पिष्टम् । रुक्मेभिः । अंजिभिः । विशः ।

अद्य । मरुताम् । अव । ह्वये । दिवः । चित्र । रोचनात् । अधि ॥ १ ॥

हे अग्रे शर्धन्तं शत्रून् भिभयन्तं यज्ञायोत्सहमानं वा गणं मरुतां गणं आह्वयेदिति शेषः
कीदृशं गणं रुक्मेभिः रुक्मैः रोचयानैरंजिभिः आभरणैश्च पिष्टं अवयवितं युक्तमित्यर्थः
अद्यास्मिन्यागदिने मरुतां विशः प्रजाः गणानित्यर्थः तान् रोचनाद् रोचमानाद् विबोधुलोकादधीति पं-
चमर्थानुवादी चित्पूरणः अत्र अवस्ताव अस्मदभिमुखं ह्वये आह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशसः ।

ये ते नेदिष्ठं हव नान्यागमन्तान्वर्धन्तः श्रीमसं दृशः ॥ २ ॥

यथा । चित्र । मन्यसे । । हृदा । तत् । इत् । मे । जग्मुः ।

आशसः । ये । ते । नेदिष्ठम् । हव नानि । आशगमन् । तान् ।

वर्धन् । श्रीमसं दृशः ॥ २ ॥

हे अग्रे त्वं हृदा हृदयेन मरुतो यथा चिन्मन्यसे चिदिति पूजायां येन प्रकारेण अतिपूजि-
तं जानासि तेष्वादर्करोपीत्यर्थः तदिदं तथैव मेमदर्थं जग्मुराशसः आशसितारः इ-
च्छन्तः शत्रुर्वहिसन्तोषा अनन्तरं ये मरुतो नेदिष्ठं अत्यन्तांतिकं सन्निपावेव वे तव हवनान्याह्वा-
नानि श्रुत्वा आगमन् आगच्छन्ति तान् श्रीमसं दृशः काष्ठविल्वासहनेन जयंकरदर्शनान् व-
र्धय यथं हविः प्रापणेन ॥ २ ॥

अथतृतीया—

मी॒ह्नु॒ष्म॒ती॒व॒पृ॒थि॒वी॒परा॑ह॒ता॒म॒द॒न्त्ये॒त्य॒स्म॒दा ।

ऋ॒क्षो॒न॒वो॒म॒रु॒तः॒शि॒मी॒वाँ॒अ॒मो॒दु॒धो॒गौ॒रि॒व॒भी॒म॒युः ॥ ३ ॥

मी॒ह्नु॒ष्म॒ती॒इ॒द्व । पृ॒थि॒वी । प॒रा॑इ॒ह॒ता । म॒द॒न्ती । ए॒ति ।

अ॒स्मत् । आ । ऋ॒क्षः । न । वः । म॒रु॒तः । शि॒मी॒इ॒वा॒न् ।

अ॒मः । दु॒धः । गौः॑इ॒द्व । भी॒म॒इ॒युः ॥ ३ ॥

मी॒ह्नु॒ष्म॒ती॒म॒वल॒स्वामि॒का प॒रा॒ह॒ता अ॒न्यैर॒भि॒भू॒ता॒पृ॒थि॒वी॒व अ॒त्र॒पृ॒थि॒वी॒शब्द॒स्तद॒धि॒ष्ठि॒-
वां॒म॒जाल॒क्षय॒ति सा॒य॒था स्व॒स्वामि॒नमु॒प॒द्रु॒ताभि॒गच्छ॒ति॒तद्व॒दिवि॒ म॒रु॒तां॒साक॒ल्पे॒न॒सर्व॒था॒मा॒षे॒-
हं॒ष्टान्तः॒ एवं॒म॒द॒न्ती॒हृष्य॒न्ती म॒रु॒त्से॒ना अ॒स्मत् अ॒स्मानि॒त्यर्थः॒ आप॒ति आ॒गच्छ॒ति हे॒म॒रु॒तो॒-
वो॒युष्मा॒कं अ॒मो॒बलं॒ गणः॒ ऋ॒क्षो॒न अ॒ग्निरि॒व शि॒मी॒वा॒न् क॒र्म॒वा॒न् दु॒धो॒दु॒धरः॒ गौ॒रि॒व॒भी॒म॒युः
भी॒मैर्ब॒भैर्भु॒का॒गौ॒रि॒व सा॒य॒था शि॒मी॒वा॒न् क॒र्म॒वा॒न् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

नि॒ये॒रि॒णन्त्यो॒जसा॒वृ॒था॒गा॒वो॒न॒दु॒धु॒रः ।

अ॒श्मा॒नं॒चि॒त्स्व॒र्यं॒॑प॒र्व॒तं॒गि॒रि॒म॒च्या॒वय॒न्ति॒याम॑भिः ॥ ४ ॥

नि । ये । रि॒णं॒ति । ओ॒जसा॒ । वृ॒था । गा॒वः । न । दु॒धु॒रः ।

अ॒श्मा॒नम् । चि॒त् । स्व॒र्यम् । प॒र्व॒तम् । गि॒रि॒म् । म॒ । च्य॒व॒य॒न्ति ।

या॒म॒भिः॑ ॥ ४ ॥

ये॒म॒रु॒तो॒ओ॒जसा॒ स्वी॒ये॒न॒प॒ले॒न नि॒रि॒णन्ति॒ हिंस॒न्ति शत्रू॒न् वृ॒था अ॒ना॒या॒से॒न
स्व॒सं॒चा॒र॒मा॒वे॒ण गा॒वो॒न दु॒धु॒रः दु॒धे॒ना॒हिं॒स्याज॒श्वा॒इ॒व ते॒म॒रु॒तः स्व॒र्यं शब्द॒यन्तं॑ अ॒-
श्मा॒नं व्याप्तं॑पर्व॒तं जग॒त्पूर॒को॒दक॒वन्तं॑ पर्व॒वान्पर्व॒तः पर्व॒पुनः॒पृ॒णा॒ते॒षो॒णा॒ते॒र्वा॒इति॒नि॒रु॒क्तं । ता॒-
दृ॒शां गि॒रिं मे॒धं य॒द्वा प॒र्व॒तमि॒ति॒वि॒शेष्यं॑गि॒रिमि॒ति॒वि॒शेष्यं॑ नि॒मिर॒त्यु॒दक॒मि॒ति॒गि॒रिः तं॒-
या॒य॒भिर्ग॒मैः म॒च्या॒वय॒न्ति उ॒दक॒निर्ग॒मना॒र्थं ॥ ४ ॥

अथर्षचमी-

उत्तिष्ठनूनमेपांस्तोमैःसमुक्षितानाम् ।

मरुतांपुरुषतममपूर्व्यगवांसर्गमिवह्वये ॥ ५ ॥ १९ ॥

उत् । तिष्ठ । नूनम् । एषाम् । स्तोमैः । । समुक्षितानाम् ।

मरुताम् । पुरुषतमम् । अपूर्व्यम् । गवाम् । सर्गम् । इव । ह्वये ॥ ५ ॥

हेमरुतोऽयं उत्तिष्ठ उत्तिष्ठत व्यत्ययेनैकवचनं नूनं निश्चयं एपांस्तोमैःस्वोमैः
समुक्षितानां वर्धितानांमरुतां यद्वा स्तोमैरुपह्वयइतिसंबन्धः तादृशां मरुतां पुरुषतमं प्रभू-
ततमं अपूर्व्यं नविद्यतेपूर्वोपेभ्यस्तंअपूर्व्यं सर्गं संबं गवामुदकानां प्रसिद्धानांगवांवा स-
र्गं संबमिवह्वये आह्वये ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेऽकोनविंशोऽष्टकः ॥ १९ ॥

अथषष्ठी-

युद्ध्वंह्यरुपीरथेयुद्ध्वंरथेपुरोहितः ।

युद्ध्वंहरीअजिराधुरिवोह्वेवर्हिष्ठाधुरिवोह्वे ॥ ६ ॥

युद्ध्वम् । हि । अरुपीः । रथे । युद्ध्वम् । रथेषु । पुरोहितः ।

युद्ध्वम् । हरी इति । अजिरा । धुरि । वोह्वे । वर्हिष्ठा ।

धुरि । वोह्वे ॥ ६ ॥

हेमरुतोऽयं रथे युष्मदीये सर्वेषांसाधारणभूते अरुपीरारौचमानावडवाः युद्ध्वं योज-
यध्वं तथा रथेषु युष्मदीयेषु रोहिवोरोहितवर्णायुद्ध्वं हरी अश्वौ अजिरा अजिरो आशुगम-
नौ धुरिवोह्वे वहनाययुद्ध्वं आदरार्थंपुनरुच्यते वर्हिष्ठा वोह्वमावश्वौधुरिवोह्वे ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

उतस्यवाज्यरूपस्तुविष्वणिरिहस्मधायिदर्शितः ।

मावोयामेपुमरुतश्चिरंरूपतंरथेषुचोदत ॥ ७ ॥

उ॒त । स्यः । वा॒जी । अ॒रु॒पः । तु॒वि॒ऽस्व॒निः । इ॒ह । स्म । धा॒यि ।
द॒र्श॒तः । मा । वः । या॒मै॒षु । म॒रु॒तः । चि॒रम् । क॒रत् । प्र । तम् ।
रथे॒षु । चो॒द॒त् ॥ ७ ॥

उतापिच स्यः सवाजी वेजनवानरुपआरोचनः तुविष्वणिः प्रभूतध्वनिरश्वः अरुप-
इत्यनेनरोहितइत्युक्तंभवति मष्टिर्वहतिरोहितइतिहुंक् । इहेदानीं दर्शतोदर्शनीयःसन् धायि र-
थेनियोजितः स्मेतिपूरणः हेमरुतोवोयामेषु गमनेषु सोऽश्वश्चिरं विलंबंमाकरत् माकरोतु तं रथेषु
रथेषुक्तमितिशेषः प्रचोदत् मेरयत् यथाविलंबंनकुर्यात्तथापेरयत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

रथं॒नु॒मा॒रु॒तं॒व॒यं॒श्र॒व॒स्यु॒मा॒हु॒वाम॒हे ।

आ॒य॒स्मि॒न्त॒स्यौ॒सुर॒णानि॒वि॒भ्र॒न्ती॒स॒चा॒म॒रु॒त॒सु॒रो॒द॒सी ॥ ८ ॥

रथ॑म् । नु । मा॒रु॒तम् । व॒यम् । श्र॒व॒स्युम् । आ । हु॒वाम॒हे । आ ।

य॒स्मिन् । त॒स्यौ । सु॒र॒णानि । वि॒भ्र॒न्ती । स॒चा । म॒रु॒त॒सु ।

रो॒द॒सी ॥ ८ ॥

षयमात्रेयाः रथं रंहणस्वभावं मारुतं मरुतांसंबन्धिनंरथं श्रवस्युं अनेहुं नुअय आ-
हुवामहे आह्वयामः यस्मिन्नथे सुरणानि सुरमणानि जलानि विभ्रन्ती धारयन्ती रोदसी रु-
द्रस्यपत्नी मरुतामाता यद्वा रुद्रोवायुः तत्पत्नी माध्यमिकादेवीमरुतसु सचा सहिता आत-
स्यौ आस्थितवती संरथमाहुवे ॥ ८ ॥

अथनवमी-

तं॒वः॒शार्ध॑रथेषु॒म॒त्वे॒पं॒प॒न॒स्यु॒मा॒हु॒वे ।

य॒स्मि॒न्त॒सु॒जा॒ता॒सु॒भगा॑म॒ही॒यते॒स॒चा॒म॒रु॒त॒सु॒भी॒ह्व॒पी ॥ ९ ॥ २० ॥

तम् । वः । शार्ध॑म् । रथे॒ऽशु॒भम् । त्वे॒पम् । प॒न॒स्युम् । आ । हु॒वे ।

य॒स्मिन् । सु॒ज॒ाता । सु॒भगा॑ । म॒ही॒यते । स॒चा । म॒रु॒त॒सु ।

भी॒ह्व॒पी ॥ ९ ॥ २० ॥

मं० ५ अ० ५ सू० ५७] चतुर्थोऽष्टकः

२७१

हेमरुतः वः शर्धं युष्मदीयं बलं गणं रथेशुभं रथेशोभमानं तेषां दीप्तं पनस्तुं स्तुत्यमा-
हुवे आह्वये यस्मिन्शर्धे सुजाता सुष्ठुमवृद्धा सुभगा शोभनभाग्या अतिमहती मीढुषी
मीढुष्टमशिवतमेत्यादौदर्शनान्मीढुानुदः तत्पत्नीमीढुषी मरुत्तु सचा मह महीयते पूज्यते
वंशार्धमाहुवे आपस्तंबोपिरुद्रपत्नीमीढुषीसंज्ञायव्यवहार उत्तरया दक्षिणस्यामीशानमावाहय-
ति लौकिक्यावाचोत्तरस्यां मीढुषीं मध्येजयन्तमिति ॥ ९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्तुतीयेर्विशोवर्गः ॥ २० ॥

॥ इतिपञ्चमेमण्डलेचतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

पंचमेनुवाकेषोऽष्टश्लोकानि तत्रारुद्रासइत्यष्टचैपथमंसूक्तं श्यावाश्वस्यायमारुतं सप्तम्यष्ट-
म्यौमिष्टुभी शिष्टापह्जगत्यः आरुद्रासोष्टौदिनिष्टुबन्तमित्यनुक्रमणिका । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

आरुद्रासइन्द्रवन्तःसजोपसोहिरण्यरथाःसुवितायगन्तन ।

इयंवाँअस्मत्प्रतिहृत्यतेमतिस्तृष्णजेनदिवउत्साउदन्यवे ॥ १ ॥

आ । रुद्रासः । इन्द्रवन्तः । सजोपसः । हिरण्यरथाः ।

सुविताय । गन्तन । इयम् । वः । अस्मत् । प्रति । हृत्यते । मतिः ।

तृष्णजे । न । दिवः । उत्साः । उदन्यवे ॥ १ ॥

हेरुद्रासोरुद्रपुत्राः इन्द्रवन्तः इन्द्रेणयुष्मत्स्वामिनातद्वन्तः सजोपसः परस्परंसमानमी-
तयोहिरण्यरथाः हिरण्यमयरथाःसन्तः सुविताय सुगमनाय तत्सत्तनाय सुष्ठु सर्वैर्ग-
न्तव्याय यज्ञाय तदर्थं आगन्तन आगच्छत किमत्रविधत्तइतितदुच्यते इयं अस्मद्स्मदीया
मतिः स्तुतिर्वीर्युष्मान्प्रतिहृत्यते कामयते तस्मादागच्छत उदन्यवे उदकेच्छवे तृष्णजे शो-
तमाय दिवः युलोकसकाशात् उत्साः उदकनिष्पन्दायथायुष्माभिः प्रेरितास्तद्वदस्मदर्थमप्या-
गत्याग्निमतददत्तेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

वाशीमन्तकृष्टिमन्तोमनीपिणःसुधन्वानइपुमन्तोनिपृक्षिणः ।

स्वश्वास्यसुरथाःपृश्निमातरःस्वायुधामरुतोयाथनाशुभम् ॥ २ ॥

वाशी॑ऽमन्तः । ऋ॒ष्टि॑ऽमन्तः । म॒नी॒पिणः॑ । सु॒धन्वा॑नः । इ॒षु॑ऽमन्तः ।
 नि॒प॒द्भिणः॑ । सु॒अ॒श्वाः । त्वा । सु॒रथाः॑ । पृ॒श्नि॑ऽमा॒तरः ।
 सु॒आ॒यु॒धाः । म॒रुतः॑ । या॒यन॑ । शु॒भम् ॥ २ ॥

हेमरुतः सूर्यवाशीमन्तः वाशीवितक्षणसाधनमायुधं तद्वन्तःस्थ ऋष्टिमन्तः ऋष्टिर्नाम
 छुरिका तद्वन्तःस्थ एवंसर्वव्योग्यं मनीपिणः मनसईश्वराः मनस्विनः सुधन्वानः शोभनघनु-
 ष्काः इषुमन्तोबाणवन्तः निपेगिणोनिपेगवन्तः स्वश्वाःस्थ शोभनाश्वाभ्रवथ सुरथाः शोभन-
 रथाः पृश्निमातरः पृश्नेःपुत्राः स्वायुधाः त्वङ्गपरश्वादिसकलायुधोपेताः एवंमहात्मानःसन्तः
 शुभंशोभनंयथाभवतितथाशुभं उदकायवा रथेनयाथन गच्छथ ॥ २ ॥

अथतृतीया—

धू॒नु॒थ॒घा॑पर्व॒तान्दा॒शु॒पे॒वसु॒नि॒वो॒वना॑जि॒ह्वे॒याम॑नो॒भिया॑ ।
 को॒प॒यथ॑पृ॒थि॒र्वी॑पृ॒श्नि॒मा॒तरः॑शु॒भे॒यदु॑ग्राःपृ॒प॒ती॒रयु॑ग्ध्वम् ॥ ३ ॥
 धू॒नु॒थ । द्याम् । पर्व॑तान् । दा॒शु॒पे । वसु॑ । नि । वः । वना॑ । जि॒ह्वे॒ते ।
 याम॑नः । भिया॑ । को॒प॒यथ॑ । पृ॒थि॒र्वीम् । पृ॒श्नि॑ऽमा॒तरः । शु॒भे ।
 यत् । उ॒पाः । पृ॒प॒तीः । अयु॑ग्ध्वम् ॥ ३ ॥

हेमरुतः घादिवीत्यर्थः पर्वतान् मेघान् दाशुपे हविर्दानेयजमानाय वसु धनानि च
 धूनुथ प्रापयथ बोयुष्मार्कं यामनः यमनस्यभियाभीत्या वना वनानि वृक्षादिसमूहानि
 निजिह्वे नितरांकपते अवमताभ्रशंसंततीत्यर्थः हेपृश्निमातरः पृश्नेःपुत्राः पृश्नियैवैपयसोम-
 रुतोजाताइतिहिश्रुतिः । हेमरुतः पृथिवी कोपयथ अभिवृष्ट्या क्षोभयथ हेउग्राउर्ध्व-
 यलाः सूर्यं यद्यदा शुभे उदकार्यं पृषतीर्युष्मदीषाअश्वाःअयुग्ध्वं योजयथ तदा को-
 पयथपृथिवीं ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

वा॒त॒त्वि॒पोम॑रु॒तोव॑र्ष॒निर्णि॑जो॒य॒माइ॑वसु॒संद॑शःसु॒पेश॑सः ।
 पि॒शा॒द्वा॒श्वाअ॑रु॒णा॒श्वाअ॑रे॒पसः॑प्र॒त्वंक्ष॑सोमहि॒नाद्यौ॑रि॒वोर॑वः ॥ ४ ॥

वातंस्त्वियः । मरुतः । वर्षंस्निर्निजः । यमाःस्इव । सुसंसदशः ।
सुपेशसः । पिशङ्गश्चाश्वाः । अरुणश्चाश्वाः । अरेपसः ।
प्रदत्त्वक्षसः । महिना । द्यौःस्इव । उरवः ॥ ४ ॥

वातस्त्वियः सर्वदासंपाददीप्तयः वर्षंस्निर्निजः वृष्टेशोषयिवारः अथवा निर्निगिति
रूपनाम वर्षमेयरूपयेषांवितादशाः वृष्टिमदादित्यर्थः यमाइव युगलोत्पन्नाइव सुसदशः परस्पर-
बलरूपादिभिरत्यन्तंस्वरूपाः सुपेशसःशोभनरूपाः पिशंगाश्वाः पिशंगवर्णाश्चोपेताः तथा अ-
रुणाश्वाःअरेपसोअपापाः प्रदत्त्वक्षसः प्रकृतंस्तनूकर्तारोद्देष्टृणां महिना महस्वेन द्यौरिवान्वरिक्ष-
मिव उरवःविस्तीर्णाङ्कलक्षणाः नामभेजिरेइत्युत्तरेणसंगन्धः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

पुरुद्वप्ताअंजिमन्तःसुदानवस्त्वेषसंदृशोअनवभराधसः ।
सुजातासोजनुषारुक्मवक्षसोदिवोअर्काअमृतंनामभेजिरे ॥५॥२१॥

पुरुद्वप्ताः । अंजिमन्तः । सुदानवः । त्वेषसंदृशः ।
अनवभराधसः । सुजातासः । जनुषा । रुक्मवक्षसः ।
दिवः । अर्काः । अमृतम् । नाम । भेजिरे ॥ ५ ॥ २१ ॥

पुरुद्वप्ताः प्रभूतोदकाः अंजिमन्तः आभरणवन्तः सुदानवः शोभनदानाः त्वेषसंदृशोदी-
प्तरूपाः अनवभराधसोमवभ्रष्टयनाः सुजातासः शोभनजननाः जनुषा जन्मनैव उक्तरूपाः
रुक्मवक्षसोहारवक्षस्काः अर्काः पूज्याः मरुतोदिवोद्युलोकादामस्य अमृतमभरणसाधनंनाम-
उदकं नमनहेतुकमुत्कलक्षणंहविर्वा भेजिरे लभ्यवन्तः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेष्टकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथषष्ठी-

कृष्टयोवोमरुतोअंसंयोरधिसहओजोवाहोवोचलंहितम् ॥
नृम्णाशीर्पस्तायुंधारथेषुवोविश्वावःश्रीरधितनूपुपिपिशो ॥ ६ ॥

ऋष्टयः । वः । मरुतः । असंयोः । अधि । सहः । ओजः ।
 बाहोः । वः । बलम् । हितम् । रुम्णा । शीर्षम् । आयुधा । रथेषु ।
 वः । विश्वा । वः । श्रीः । अधि । तनूयु । पिपिशे ॥ ६ ॥

हेमरुतः वीर्युष्माकमंसयोरधि ऋष्टयआयुधविशेषाः हिताः आभिताः वक्ष्यमाणहितश-
 ष्ठीविपरिणेतव्यः अधीतिसप्तम्यथानुवादी तथा बोवाहोरधिसहः शत्रूणामभिभावुकं ओजः
 ओजोनामाष्टपोधातुः तद्रूपचलं हितं निहितं शीर्षम् शिरःसु नृम्णा नृम्णानि हिरण्यमया-
 नि षट्ठोष्णीयादीनि निहितानि रथेष्वायुधा आयुधानि युद्धसाधनानि निहितानि विश्वा
 सर्वा वःश्रीः पुष्पाकंकान्तिः तनूयु तदीयेषु अधिपिपिशे अधिष्ठिताआभिता ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

गोमदश्वावृद्धयवत्सुवीरचन्द्रनद्राधोमरुतोददानः ।
 प्रशस्तिनः कृणुतरुद्रियासोभक्षीयवोर्वसोदैव्यस्य ॥ ७ ॥
 गोऽमन् । अश्वऽवत् । रथऽवत् । सुवीरम् । चन्द्रऽवत् ।
 राधः । मरुतः । दद । नः । प्रशस्तिम् । नः । कृणुत । रुद्रियासः ।
 भक्षीय । वः । अवसः । दैव्यस्य ॥ ७ ॥

हेमरुतः गोत्पन्नं गोमद बहुभिर्गोभिरुपेतं अश्ववत् बहुभिरश्वैरुपेतं रथवत् रथोपेतं
 सुवीरं सुष्ठु पुत्रोपेतं चन्द्रवत् हिरण्योपेतं राधोचं दद ददत व्यत्ययेनैकवचनं अथवालोढर्थस्य
 छिद्रोन्मथनबहुवचनं रुद्रियासोरुद्रपुत्रायामरुतश्रोत्यदीयां प्रशस्तिस्तद्वद्विनियर्थः तां कृणुत
 कुरुत वीर्युष्माकं स्वभूतं अवसोवोरक्षणं दैव्यस्य दैव्यं देवाहंभक्षीय भजेय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

हृयेनरोमरुतोमृळतानस्तुवीमघासोअमृताऋतज्ञाः ।
 सत्यश्रुतः कव्योयुवानोबृहद्भिरयोबृहदुक्षमाणाः ॥ ८ ॥ २२ ॥
 हृये । नरो । मरुतः । मृळत । नः । तुर्विऽमघासः । अमृताः ।
 ऋतज्ञाः । सत्यऽश्रुतः । कव्यः । युवानः ।
 बृहद्भिरयः । बृहत् । उक्षमाणाः ॥ ८ ॥ २२ ॥

हये हेनरोनेतारः नःमरुतोस्मान् मृळ्व सुखयव अस्मभ्यंहितामवा सुखिनोभ-
वव हेतुवीमघासः प्रभूतघनाः अमृताः अमरणस्वभावाः क्रतुज्ञाः उदकस्ययज्ञस्यवा
ज्ञातारः कर्तारइत्यर्थः सत्यश्रुतः सत्येनरात्यफलत्वेनप्रसिद्धाः कवयोमेधाविनः युवानो-
नित्यतरुणाः बृहद्विरयः प्रभूतस्तुतयः बृहदत्यधिकं उक्षमाणाः हविर्भिःसेवित्राः उदकं
धांसिचन्तोमूयंमृळ्व ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेद्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

तमुनूनमित्यष्टैद्वितीयंस्मृतं श्यावाभस्यार्पणैष्टुभंमारुतं तन्वित्यनुक्रमणिका वि-
नियोगोलैङ्गिकः ।

तत्रमथमा—

तमुनूनंतविपीमन्तमेपांस्तुपेगणंमारुतंनव्यसीनाम् ।

यआश्वश्वाअमवद्वहन्तउतेशिरेअमृतस्यस्वराजः ॥ १ ॥

तम् । ॐ इति । नूनम् । तविपीमन्तम् । एपाम् । स्तुपे ।

गुणम् । मारुतम् । नव्यसीनाम् । ये । आशुअश्वाः । अमवद्वत् ।

वहन्ते । उत । ईशिरे । अमृतस्य । स्वराजः ॥ १ ॥

तमु तमेव पूर्वस्तुतमेव मारुतं मरुतांसंवन्धिनं तंशणं तविपीमन्तं दीप्तिमन्तं नू-
नं अद्य स्तुपे कीदृशांमरुतां नव्यसीनां लिंगव्यत्ययः नवतराणांस्तुत्यानांवा एषामारु-
तंशणं गणावयवभूतामरुतः कीदृशाइतिउच्यते येमरुतः आश्वश्वाः शीघ्रगाम्यश्वोपेवाः
अमवद्व बलवत् बलवन्तोयथाभवान्तितथावहन्तोगच्छन्तः उवापिच ईशिरे ईश्वराभवांत
अमृतस्योदकस्य स्वराजः स्वायत्तदीप्तयः स्वयमेवराजमानाः तेषांगणंस्तुपे ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वेपंगणंतवसंस्वादहस्तंधुनिव्रतंमायिनंदार्तिवारम् ।

मयोभुवोपेअर्भितामहित्वावन्दस्वविप्रतुविरार्धसोनृन् ॥ २ ॥

त्वेपम् । गुणम् । तवसंम् । स्वादिहस्तम् । धुनिव्रतम् । मायिनंम् ।

दार्तिवारम् । मयःभुवः । ये । अर्भिताः । महित्वा । वन्दस्व ।

विप्र । तुविरार्धसः । नृन् ॥ २ ॥

तेषं दीप्तेगणं मारुतं तवसं वत्सवन्तं स्वादिहस्तं कटकहस्तं धुनिवतं कंपयितु-
कर्माणं मायिनं प्रज्ञावन्तं दातिवारं दत्तघनं हेविप्र होतः बंदस्व स्तुहीतिसंबन्धः येम-
रुतोमयोभुवः सुखस्मभावयितारः महित्वा महत्त्वेन अमिताः अपरिच्छिन्नाः तान्, तुवि-
राधसः प्रभूतधनान् नृन् नेतृन् वन्दस्व ॥ २ ॥

अथतृतीया-

आवोयन्तूदवाहासौअद्यदृष्टियेविश्वेमरुतौजुनन्ति ।
अयंयोअग्निर्मरुतःसमिद्धएतंजुषध्वंकवयoyुवानः ॥ ३ ॥

आ । वः । यन्तू । उदवाहासः । अद्य । दृष्टिम् । ये । विश्वे ।
मरुतः । जुनन्ति । अयम् । यः । अग्निः । मरुतः । समिद्धः ।
एतम् । जुषध्वम् । कवयः ॥ युवानः ॥ ३ ॥

येविश्वेव्यासाः मरुतोवृष्टिजुनन्ति प्रेरयन्ति तेउदवाहासः उदकस्पशोदारोमरुतः अघेदानीं
षोयुप्रमान् आयन्तुः आगच्छन्तु ऋत्विग्यजमानाः अथमत्यक्षवादः हेमरुतः यः प्रसिद्धोयमग्निः
समिद्धः सम्यग्दीपितः एतमग्निं जुषध्वं सेवध्वं हेकवयोमेधाविनोहेयुवानः नित्यतरुणाः सर्व-
व्यासावा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

यूपंराजानुमिर्यंजनायविश्वतष्टंजनयथायजत्राः ।
युष्मदेतिमुष्टिहाबाहुजूतोयुष्मत्सदश्वोमरुतःसुवीरः ॥ ४ ॥
यूयम् । राजानम् । इर्यम् । जनाय । विश्वतष्टम् । जनयथ ।
यजत्राः । युष्मत् । एति । मुष्टिहा । बाहुजूतः । युष्मत् ।
सत्सदश्वः । मरुतः । सुवीरः ॥ ४ ॥

हेमरुतः यूपं जनाय यजमानाय राजानं स्वामिनं राजमानंवा इर्यं शत्रूणांमेरकं प्याव-
यितारं विश्वतष्टं विश्वानामऋभूणांमध्यमः सकुशटी तेननिर्मितं अत्यन्तरूपवन्तमित्यर्थः
तादृशंपुत्रं जनयथ उत्सादमथ हेयजत्राः यष्टव्याः हेमरुतोयुष्मद्युष्मत्तः एति गच्छति पुत्रः की-
दृशः मुष्टिशब्दोबाहुपलक्षकः स्वभुजबलेनैवहन्ताशत्रूणां तदेवोच्यते, बाहुजूतः बाहुमेरकः

शत्रूणां यस्यतादृशः पुत्र एति तथा युष्मत्तयुष्मत्तः स दश्वो विद्यमानाश्वः बहुश्व इत्यर्थः सुवीरः शोभनवीर्यः पुत्र एति जायत इत्यर्थः ॥ ४ ॥

वरुणप्रधासेमारुत्या आमिक्षायामराइवेतियाज्या सूत्रितंच—अराइवेदचरमा अहेवेमं मेवरुणभुधीति । एकादशिनेमारुतेपशवैषैवपशुपुरोडाशस्ययाज्या सूत्रितंच—अराइवेदचरमा—अहेवयावः शर्मशरामानायसन्तीति ।

सैषापंचमी—

अ॒रा॒इ॒वे॒द॒च॒र॒मा॒अ॒हे॒व॒प्र॒भ॒जा॒य॒न्ते॒अ॒कं॒वा॒म॒हो॒भिः ।

पृ॒श्वैः॒पु॒त्रा॒उ॒प॒मा॒सो॒र॒भि॒ष्टाः॒स्व॒या॒म॒त्या॒म॒रु॒तः॒सं॒मि॒मि॒क्षुः ॥ ५ ॥

अ॒राः॒इ॒व । इ॒त् । अ॒च॒र॒माः । अ॒हो॒इ॒व । प्र॒भ॒ । जा॒य॒न्ते ।

अ॒कं॒वाः । म॒हो॒भिः । पृ॒श्वैः । पु॒त्राः । उ॒प॒मा॒सः । र॒भि॒ष्टाः ।

स्व॒या । म॒त्या । म॒रु॒तः । स॒म् । मि॒मि॒क्षुः ॥ ५ ॥

अराइवेद रथशंकवइव अचरमाः अनिलुष्टाः सर्वसमाः सहैवोत्पन्नाश्चेत्यर्थः अहेव अहानीव दिवसायथासर्वेपिपट्टिघटिकात्मकाः तद्वत्सत्संस्तुतेतत्तत्पणरूपेणसमाइत्यर्थः अनेनदृष्टान्तद्वयेनवैसादृश्याभावःप्रतिपादितः एवमुक्तलक्षणाः महोभिस्तेजोभिः प्रभजायन्ते प्रकर्षेणमादुर्भवन्ति एकः प्रसमुपोदः सादपूरणइत्युपसर्गाभ्यासः सचपूरणः तेचाकवाः अनत्पाः यद्वा महोभिरित्यस्यविशेषणं पृश्वैर्माध्यमिकायावाचोगोरूपायाअन्तरिक्षस्थवा पुत्रस्थानीयाः उपमासः मत्येकंसमानाः रभिष्टाः प्रकृष्टवेगाः एवंमहानुभावामरुतः स्वयामत्या स्वकीयैवानुग्रहबुद्ध्या संमिमिक्षुः वृष्ट्यासम्पृक्सिंचन्ति ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

यत्प्रा॒र्या॒सि॒ष्ट॒पृ॒प॒ती॒भि॒र॒श्वैर्वी॒क्षु॒प॒वि॒भिर्म॒रु॒तो॒रथे॒भिः ।

क्षो॒र्द॒न्त॒आ॒पोरि॒ण॒ते॒व॒न॒न्य॒वो॒स्त्रि॒यो॒ष्ट॒प॒जः॒क॒न्द॒तु॒द्यौः ॥ ६ ॥

य॒त् । प्र । अ॒र्या॒सि॒ष्ट । पृ॒प॒ती॒भिः । अ॒श्वैः । वी॒क्षु॒प॒वि॒भिः ।

म॒रु॒तः । रथे॒भिः । क्षो॒र्द॒न्ते । आ॒पः । रि॒ण॒ते । व॒नानि॒ । अ॒व ।

उ॒स्त्रि॒यः । दृ॒ष्ट॒प॒जः । क॒न्द॒तु॒ । द्यौः ॥ ६ ॥

हेमरुतः यद्यदा प्रायासिष्ट प्रगच्छथ पृथतीभिः पृथत्संज्ञकैरश्वैः वाहनसाधनैरश्वैः
अश्वशब्दोत्रवाहनसामान्यवचनः अतःपुलिङ्गता तथान्यत्र यदश्वानधूपुपृथतीरयुग्मं । रोहिद-
श्वोजाश्वदितिसामानाधिकरण्यप्रयोगः एवंभूताश्वयुक्तैः वीळुपविभिः दृढरथनेमिभिः रथे-
भिः प्रायासिष्ट यद्वाधैरथैश्चसह मरुतोयदाप्रायासिष्ट तदा आपः क्षोदन्ते क्षरन्ति वनानि वृ-
क्षसमूहाः रिणते हिंस्यन्ते वेगेनभज्यन्ते उसियः उस्माः सूर्यरश्मयः तत्संबन्धीपर्जन्यः वृषभो-
पांवर्षिता द्यौर्द्योतमानः अवक्रन्दतु अवाह्युसंशब्दयतुवृष्ट्यर्थम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

प्रथिष्ट्यामन्पृथिवीचिदेपांभर्तवगर्भस्त्वमिच्छवोधुः ।
वातान्ह्रस्वान्ध्रुवायुयुज्जेवर्षस्वेदं चक्रिरेरुद्रियासः ॥ ७ ॥
प्रथिष्ट । यामन् । पृथिवी । चित् । एषाम् । भर्ताऽइव ।
गर्भम् । त्वम् । इत् । शवः । धुः । वातान् । हि । अश्वान् । धुरि ।
आऽयुयुजे । वर्षम् । स्वेदम् । चक्रिरे । रुद्रियासः ॥ ७ ॥

एषामरुतां यामन् यामनि गमनेपृथिवी भूमिः चिदितिपूरणः प्रथिष्ट प्रख्याताभवत्
गर्भयोग्याभवदित्यर्थः तेचमरुतोभर्ता लौकिकःपतिः गर्भमिव भार्यायाः तथाभूम्याः स्वमित्
स्वभूतगर्भं गर्भस्थानीयं शवः उदकं धुः स्थापितवन्तः हियस्मात् वातान् गन्तुनश्वान् धुरि
रथसंबन्धिन्या आयुयुजे आयोजितवन्तः वस्माद्वर्षं स्वेदं स्वेदस्थानीयं वृष्टिसंस्तयार्थं चक्रिरे
कुर्वन्ति रुद्रियासोरुद्रपुत्राः ॥ ७ ॥ अथाष्टमी-

ह्येनरोमरुतोमृळतान्स्तुवीमघासोअमृताःकृतज्ञाः ।
सत्यंश्रुतःकवययुवानोबृहद्गिरयोबृहदुक्षमाणाः ॥ ८ ॥ २३ ॥
ह्ये । नरः । मरुतः । मृळत । नः । तुर्विऽमघासः । अमृताः ।
ऋतज्ञाः । सत्यंऽश्रुतः । कवयः । युवानः । बृहत्ऽगिरयः ।
बृहत् । उक्षमाणाः ॥ ८ ॥ २३ ॥
ह्येनरइत्यष्टमीगता ॥ ८ ॥

प्रयःस्पडितिअष्टर्चतृतीयसूक्तं श्वावाश्वस्यार्थमारुतम् अष्टमीत्रिष्टुप् शिष्टाःसप्तजगत्प्रयः
प्रवस्त्रिष्टुवंतमित्यनुक्रमणिका । विनियोगोऽलंकारिकः ।

तत्रप्रथमा—

प्रयःस्पडंक्रन्तसुवितायदावनेर्चादिवेप्रपृथिव्याऋतंभरे ।
उक्षन्तेअश्वान्तरुपन्तआरजोनुस्वभानुंश्रययन्तेअर्णवैः ॥ १ ॥

प्र । वः । स्पड् । अक्रन् । सुविताय । दावने । अर्च । दिवे ।
प्र । पृथिव्यै । ऋतम् । भरे । उक्षन्ते । अश्वान् । तरुपन्ते । आ ।
रजः । अनु । स्वम् । भानुम् । श्रययन्ते । अर्णवैः ॥ १ ॥

हेमरुतःषोडशम्यं सुविताय सुष्टुपाश्वव्याय दावने हविःप्रदानाय स्पड् स्पष्टा होता
प्र प्रकर्षेण अक्रन् क्रन्दति स्तौति षोडशम्या सुष्टुपाश्वव्यायदानायाक्रन् क्रन्दतेःशब्दकर्म-
णोलङ्घर्थेऽलुङितिपिरूपं हेहोतः दिवोद्योतमानाय द्युदेवाय प्रार्चं प्रकर्षेणस्तुहि हेआत्मन् तथा
पृथिव्यै पृथिव्याश्च ऋतं स्तोत्रं भरे संपादयामि यावापृथिव्यावपिमरुतामाधारत्वाद् अत्रनि-
पातभाजोभवतः किंच तेमरुतोऽश्वान् व्यापकानुदकसंधान् उक्षन्तेसिंचन्ति रजआअन्तरिक्षं
आसर्वतस्तरुपन्तेतरन्ति संचरन्ति स्वभानुं स्वकीयंतेजः अर्णवैर्भेदेःसह अनुश्रययन्ते अनु-
श्लेषयन्ति अनुकूलंप्रापयन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अमदिपांभियसाभूमिरेजतिनौनैर्पूर्णाक्षरतिव्यथिर्यती ।
दूरेदृशोयेचितयन्तएमभिरन्तर्महेविदथेयेतिरेनरः ॥ २ ॥

अमात् । एषाम् । भियसां । भूमिः । एजति । नौः । न ।
पूर्णा । क्षरति । व्यथिः । यती । दूरेदृशः । ये । चितयन्ते ।
एमभिरः । अन्तः । महे । विदथे । येतिरे । नरः ॥ २ ॥

एषां अन्वादेशविषयत्वाद्नुदात्तः एषामरुतां भियसा भयेन भूमिरेजति कंपते नौर्नै पूर्-
णां प्राणिभिः सायथोदकमध्ये क्षरति चलति व्यथिः व्यथितायती गच्छन्ती एतदुभयंनौवि-

शेषं दूरेदृशोदूरेदृश्यमाना अपि हेमरुतः एषभिर्गमनैः चितयन्ते ज्ञायन्ते तेमहान्तोमरु-
तोविदधे यज्ञे महे महते हविषे हविर्भक्षणाय अमात् स्वस्थानात् अन्तर्धावापृथिव्यो-
र्मध्ये येतिरे यदन्ते नरोनेवारोमरुतः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

गवांमिवश्रियसेशृङ्गमुत्तमंसूर्यो न चक्षूरजंसो विसर्जने ।
अत्याइवसुभ्वश्चरवस्थनमर्याइवश्रियसे चेतथानरः ॥ ३ ॥
गवांमःइव । श्रियसे । शृङ्गम् । उत्तमम् । सूर्यः । न । चक्षुः ।
रजसः । विसर्जने । अत्याःइव । सुभ्वः । चारवः । स्थन ।
मर्याःइव । श्रियसे । चेतथ । नरः ॥ ३ ॥

हेमरुतः यूयं गवांशृंगमिव उत्तममुत्कृष्टं उष्णीषपट्टादिकं श्रियसे श्रिये धारमथ
इतिशेषः सूर्यो न सूर्येइव सयथा रजसः तेजसो विसर्जने चक्षुः दर्शनसाधनं मंडलं धत्ते
तद्वदजसोबृष्टेर्विसर्जने विसर्जनाय चक्षुः सर्वस्पमकाशकंतेजोधारयथ अत्याइवाश्वाइव
सुभ्वः सुधुसर्वत्रभवन्तः वेगवन्तः चारवोदर्शनीयाः स्थन भवथ मर्यामर्त्यापजमानाइव
तेयथा श्रियसे जानन्ति यज्ञादिकंतद्विज्ञेचेतथ जानथ हेनरोनेवारोमरुतः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

कोवोमहान्तिमहतामुदश्रवत्कस्काव्यामरुतःकोहपौस्या ।
यूयंहभूमिंकिरणंनैरजथप्रयद्भरध्वेसुवितायदावने ॥ ४ ॥
कः । वः । महान्ति । महताम् । उद् । अश्रवत् । कः । काव्या ।
मरुतः । कः । ह । पौस्या । यूयम् । ह । भूमिम् । किरणम् ।
न । रेजथ । प्र । यत् । भरध्वे । सुविताय । दावने ॥ ४ ॥

हेमरुतः षोडश्याकं महतां पुण्यानां कोपजमानोमहान्तिश्रेयांसि उदश्रवत् उत्कृष्टं
प्राप्नुयात् कश्चतदर्थं काव्या काव्यानि कवीनां पुण्याकंसंबन्धीनि स्तोत्राणि उदश्रवत्
कोहकश्च पौस्या पौस्यानि पराक्रमान् उदश्रवत् आदरार्थं पुनर्वचनं यूयंह यूयंसत्तु

भूमिं किरणं किरणमिव रेजय किरणं यथावृष्ट्यर्थं चालयथ तद्वत् भूमिरेजय यद्यस्मा-
त्सुविताय सुदुष्प्राप्तव्याय प्राप्तव्यस्येत्यर्थः तादृशस्य धनस्य वृष्ट्युदकस्यवा दावने दान-
नाय प्रभरध्वे प्रकर्षेणसंपादयथवृष्टिं यस्माद्युयं एवंकुरुथ तस्मात्कएवंकरोतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अश्वोऽइवेदरुपासः सर्वन्धवः शूराइव प्रयुधः प्रोतयुयुधुः ।

मर्याइव सुवृधो वा वृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्रमिनन्ति वृष्टिभिः ॥ ५ ॥

अश्वोःइव । इत् । अरुपासः । सर्वन्धवः । शूराःइव । प्रयुधः ।

प्र । उत । युयुधुः । मर्याःइव । सुवृधः । वृधुः । नरः । सूर्यस्य ।

चक्षुः । प्र । मिनन्ति । वृष्टिभिः ॥ ५ ॥

मरुतएतेअश्वोइव शीघ्रगन्तारः अरुपासः आरोचमानाः सर्वन्धवः समानएकएवबन्धु-
र्यन्धकोरुद्रोपेपतितादृशाः परस्परबंधवः स्नेहयुक्तावा शूराभटाइव प्रयुधः प्रयोद्धारोवैरि-
भिःसह तादृशाः उतापिच प्रयुयुधुः प्रकर्षेण युध्यन्ते मर्याइव मनुष्यायथावर्धन्ते तथा सुवृ-
धः सुदुवर्धयितारोवर्धमानावा नरोनेतारोवृधुः वर्धन्ते एवं महात्मानः सूर्यस्यचक्षुस्तेजःसमूर्हं
मंडलंवा वृष्टिभिः प्रमिनन्ति प्रकर्षेणहिंसन्ति आवृण्वन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

तेअज येष्ठाअकनिष्ठासउद्भिदोमध्यमासोमहसाविवावृधुः ।

सुजातासो जनुपापृश्निमातरो दिवो मर्या आनो अच्छा जिगातन ॥ ६ ॥

ते । अज्येष्ठाः । अकनिष्ठासः । उतृजिदः । अमध्यमासः ।

महसा । वि । वृधुः । सुजातासः । जनुपा । पृश्निमातरः ।

दिवः । मर्याः । आ । नः । अच्छ । जिगातन ॥ ६ ॥

तेमरुतः अज्येष्ठाः अकनिष्ठासः अकनिष्ठाः उद्भिदउद्भेदयितारः शत्रूणां अमध्यमासः
अमध्यमाः सर्वप्रकारैःसमः महसा तेजसा विववृधुः विवर्धन्ते सुजातासः सुदुसंभूताः जनुपा
जन्मना पृश्निमातरः पृश्नेःपुत्राः मर्यागनुष्येभ्योहिवायुयं दिवःसकाशाव नोस्मानच्छाभिमुखं
आजिगातन सर्वतःप्रशंसत साध्वनुष्ठितमिति उत्तरार्धःप्रत्यक्षकृतः यद्वा येषुजाताजनुपापृ-

अग्निमातरश्चतान् दिवआगतान् हेकृत्वजोपर्यायूयमाजिगातन आगच्छ अथ
 च्छन्वस्मदभिमुखं ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

वपुनयेश्रेणीःपुमुरोजसान्तान्दिवोर्बृहतःसानुनस्परि ।

अश्वांसएषामुभयेयथाविदुःप्रपर्वतस्यनभन्नूर्चुच्यवुः ॥ ७ ॥

वपुः । न । ये । श्रेणीः । पुमुरः । ओजसा । अन्तान् । दिवः । पुनः ।

सानुनः । परि । अश्वासः । एषाम् । उभये । यथा । विदुः ।

प्र । पर्वतस्य । नभन्नूर् । अचुच्यवुः ॥ ७ ॥

येमरुतोवयोन पक्षिणइव श्रेणीः पंकयःसन्तः ओजसा बलेन दिवोर्बृहत्सर्ज-
 यस्त्वया अन्तान् पर्यन्तान् बृहतोमहवः सानुनः समुन्नतस्थाकाशवत्पस्य परि इति ॥
 पतन्ति एषामश्वासःअश्वाः पर्वतस्य मेघस्य नभन्नूर् नभवेऽशब्दकर्मणोनब्राह्मणिवत् ॥
 उदकानि प्राचुच्यवुः ध्यावयन्ति उभयेदेवामनुप्याश्च यथाविदुर्जानन्ति दद्यामनुभ्यामात्म-
 त्विदं देवाश्चष्टीसत्यां आग्रयणादौ हविःप्रदानेनजानन्ति देवानां बृहत्पुंसि सत्स-
 स्मृतापनेनउक्तं यदावर्षस्पृष्टःस्मादध्याग्रयणेनयजेतेत्युपक्रम्यादिदेवाआहुस्तुमनूतंस्त-
 यणेनहियजतइति ॥ ७ ॥

गृणानाः स्तूयमानामरुतः रुद्रस्यपुत्रादित्यर्थः एते दिव्यंकोशं मेघमुदकमाचुच्युः आच्यावय-
न्ति द्विकर्मकोयं ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेचतुर्विंशोवर्गः॥२४॥

ईळेअग्निस्ववसमित्यष्टर्चचतुर्थसूक्तं श्यावाश्वस्यार्घं सप्तम्यष्टम्यौजगत्पौ शिष्टाःपद्
त्रिष्टुभः मरुदेवताकं अग्निमरुदेवताकंवा अनुक्रान्तंच—ईळेद्विजगत्पन्तमाग्नेयंचवेति । सू-
क्तविनियोगोलैंगिकः आद्याकारीर्थासामिधेनीपुधाप्या सूत्रितंच—ईळेअग्निस्ववसंनमोभि-
रितिषाण्येइति ।

सैषामथमा—

ईळेअग्निस्ववसंनमोभिरिहप्रसक्तोविचयत्कृतनः ।

रथैरिवप्रभरेवाजयद्भिःप्रदक्षिणिन्मरुतांस्तोममृध्याम् ॥ १ ॥

ईळे । अग्निम् । सुऽअवसम् । नमःऽभिः । इह । प्रऽसक्तः ।

वि । चयत् । कृतम् । नः । रथैःऽइव । प्र । भरे । बाजयत्ऽभिः ।

प्रऽदक्षिणित् । मरुताम् । स्तोमम् । मृध्याम् ॥ १ ॥

अहंश्यावाश्वोग्निं स्ववसं स्वायत्तरक्षणं नमोभिःस्तोत्रैः ईळे स्तोमि तत्स्तोत्रं कृतमिहेदा-
नीं प्रसक्तः प्रसक्तः प्रकर्षेणयज्ञं प्रातोवासान् नोस्मदर्थं विचयत् विजानातु बाजयद्भिरज-
मिच्छद्भिः स्तोत्रैः रथैरिव रथैर्यथाभिमतं प्राप्नुवन्ति तद्वत् रंहणसाधनेः प्रभरे प्रकर्षेण
संपादयामि अभिमतं प्रदक्षिणित् प्रादक्षिण्येन गच्छन् मरुतांस्तोमं स्तोत्रमृध्यावर्धयेयम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

आयेत्स्थुःपृषतीपुश्रुतासुसुखेपुरुद्रामरुतोरथेषु ।

वनांचिदुद्याजिहृतेनिवोभियापृथिवीचिद्रेजतेपर्वतश्चित् ॥ २ ॥

आ । ये । तस्थुः । पृषतीपु । श्रुतासु । सुऽखेपु । रुद्राः । मरुतः ।

रथेषु । वना । चित् । उद्याः । जिहृते । नि । वः । भिया ।

पृथिवी । चित् । रेजते । पर्वतः । चित् ॥ २ ॥

येमरुतोरुद्रारुद्रपुत्राः आतस्थुः आतिष्ठन्ति पृथ्वीषु मरुतांवाहनेषु श्रुतास्तु श्रान्तास्तु
प्रसिद्धास्तुवा सुतेषु स्वमाकाशंछिद्रं शोभनरथाक्षद्वारेषु रथेषु रथानातस्थुरातिष्ठन्ति हेउम्राः
उदूर्णबलामरुतोयूयं यदा रथमारुढाःस्थ तदानींवनाचिव वनान्यपिनिजिहतेन्यग्गच्छन्ति वो-
युष्माकं भिया भीत्या पृथिवीचिव पृथिव्यपिरेजते पर्वतश्चिव पर्वतोपिरेजते कंपते उत्तरार्धः
प्रत्यक्षकृतः पूर्वार्धेयएवमकुर्वन् तेषांस्तोममृध्यामितिपूर्वत्रान्वयः ॥ २ ॥

कारीर्यामारुतस्यसप्तकपालस्यपर्वतश्चिदित्येषायाज्या सञ्चितं च—पर्वतश्चिन्महिदृष्टोवि-
भायसृजन्तिरसिमोजसेति ।

सैषारुतीया—

पर्वतश्चिन्महिदृष्टोविभायदिवश्चित्सानुरेजतस्त्वेवः ।
यत्क्रीळथमरुतःकृष्टिमन्तआपइवसध्वश्चोधवध्वे ॥ ३ ॥
पर्वतः । चित् । महि । दृष्टः । विभाय । दिवः । चित् ।
सानु । रेजत । स्त्वे । वः । यत् । क्रीळथ । मरुतः ।
कृष्टिमन्तः । आपःइव । सध्वश्चः । धवध्वे ॥ ३ ॥

हेमरुतः वोयुष्माकं स्वनेभ्रयंकरशब्देसति पर्वतश्चिव पर्वतोपि महि महान्बृहद्वःसज्जपि
विभाप विभेति दिवश्चिव अन्तरिक्षस्यापि सानुसमुच्छ्रितःप्रदेशोरेजत कंपते यद्यदा क्रीडथ
हेमरुतोयूयं कृष्टिमन्तआयुधवन्तःसन्तः तदा आपइव उदकानीव सध्वश्चः सहांचनाः धवध्वे
धावध्वे गच्छथ ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

वराइवेद्वैवतासोहिरण्यैरभिस्त्वधाभिस्तन्वःपिपिश्रे ।
श्रियेश्रेयांसस्तवसोरथेषुसत्रामहांसिचक्रिरेतनूपुं ॥ ४ ॥
वराःइव । इत् । रेवतासः । हिरण्यैः । अभि । स्वधाभिः ।
तन्वः । पिपिश्रे । श्रिये । श्रेयांसः । तवसः । रथेषु । सत्रा ।
महांसि । चक्रिरे । तनूपुं ॥ ४ ॥

वराइव विवाहयोग्यायुवानइव तेयथा रैवतासोधनवन्तोहिरण्यैःहिरण्यमयैराभरण-
विशेषैः स्वधाभिरुदकैश्च तन्वः स्वीयानिशरीराणि अभिपिपिश्रे संयोजयन्ति अलङ्कु-
र्वन्ति तद्वदेतेमरुतोपि रैवतासः धनवन्तः हिरण्यैर्हिरण्यस्थानीयैः विद्युदाख्यैराभरणैः
स्वधाभिश्च तन्वः स्वीयानिशरीराणि पिपिश्रे अग्रे शोभायै श्रेयांसः श्रेष्ठाः तवसोवस-
वन्तोमरुतोरथेषु सत्रा सत्यं सहवा तनूषु महंसि चकिरे कृतवन्तः सर्वाभरणैरुदकै-
श्चोपेताःस्थानधिष्ठाय शरीरेषु तेजांस्यधारयन्तित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

अज्येष्ठासोअकनिष्ठासएतेसंभ्रातरोवावृधुःसौभगाय ।
युवापितास्वपारुद्रापांसुदुघापृश्निःसुदिनामरुद्भ्यः ॥ ५ ॥

अज्येष्ठासः । अकनिष्ठासः । एते । सम् । भ्रातरः । वृद्धुः ।
सौभगाय । युवा । पिता । सुदुघापाः । रुद्रः । एपा । सुदुघा ।
पृश्निः । सुदिना । मरुद्भ्यः ॥ ५ ॥

अज्येष्ठासःअकनिष्ठासः परस्परंज्येष्ठकनिष्ठभावरहिताः सहैवोत्पन्नाः समानवला-
एतेमरुतः भ्रातरः परस्परंभ्रातृभूताःसन्तः सौभगाय सुभगत्वाय संवृद्धुर्वर्धन्ते युवा
नित्यतरुणः स्वपाः शोभनकर्मपांमरुतां रुद्रःपिता सुदुघा सुदुदोग्धी पृश्निर्गोदेवता मा-
तृभूता मरुद्भ्योमरुदर्थं सुदिना शोभनदिनानि अकुरुतामितिशेषः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

यदुत्तमेमरुतोमध्यमेवायद्वावमेसुभगासोदिविष्ट ।
अतो नोरुद्राउतवान्वस्याग्नेर्वित्ताहविषोयद्यजाम ॥ ६ ॥

यत् । उत्तमे । मरुतः । मध्यमे । वा । यत् । वा । अवमे ।
सुभगासः । दिवि । स्थ । अतः । नः । रुद्राः । उत । वा । नु ।
अस्य । अग्ने । वित्तात् । हविषः । यत् । यजाम ॥ ६ ॥

हेमरुतःयद्यूपं उव उत्कृष्टे उत्तमेचरमेवा दिवि घुलोके मध्यमेवादिनि यद्वा अवमेदिवि
हेसुभगासः स्थ भवथ त्रयोवाद्भेविबृतोलोकांस्तिस्रोदिवःपृथिवीरित्यादिश्रुतेः । घुलोरुस्य
त्रैविध्यं अतः अस्मात् स्थानत्रयान्नोस्मदर्थं हेरुदाभागच्छतेविशेषः उतवा अथवा नु अथ
यद्यजाम यद्धविःप्रक्षिपामः हेअग्ने त्वं अस्यहविषः एतद्धविर्वित्ताव विद्धि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अग्निश्चयन्मरुतोविश्ववेदसोद्विवोवहं ध्वउत्तरादधिष्णुभिः ।
तेमन्दसानाधुनंयोरिशादसोवामंधत्तयजमानायसुन्वते ॥ ७ ॥
अग्निः । च । यत् । मरुतः । विश्ववेदसः । दिवः । वहं ध्वे ।
उत्तरात् । अधि । लुभिः । ते । मन्दसानाः । धुनयः ।
रिशादसः । वामम् । धत्त । यजमानाय । सुन्वते ॥ ७ ॥

हेविश्ववेदसः सर्वस्यज्ञातारोविश्वधनावा हेमरुतोयद्यूपमग्निश्च दिवोघुलोकादुत्तरा-
दुत्कृष्टतराव अधि उपरि लुभिः सानुभिः उपरिभदेशे वहध्वे उरध्वे तत्रनिवसथेत्य-
र्थः यद्वा लुशब्देन तत्सदृशाअश्वाउच्यन्ते तेषांउरध्वे तेयूपं मन्दसाना मोदमानाअस्मदीयैः
स्तोत्रैर्हविर्भिश्च धुनयः शत्रूणांकंपयितारः रिशादसः अस्माद्विसकानामचारःसन्तोवामं वमनी-
यंधनं धत्तदत्त यजमानाय सुन्वतेअग्निपर्वकुर्वते ॥ ७ ॥

अग्नेमरुद्भिरित्यष्टमीआग्निमारुतस्यमाग्या अग्नेमरुद्भिःशुभयद्भिर्ऋकभिरितिसूत्रितत्वाद्
तत्पाठस्तु ।

अथाष्टमी—

अग्नेमरुद्भिःशुभयद्भिर्ऋकभिःसोमंपिवमन्दसानोगणश्रिभिः ।
पावकेभिर्विश्वमिन्वेतिरायुभिर्वैश्वानरप्रदिवक्तेतुनांसुजूः ॥ ८ ॥ २५ ॥
अग्ने । मरुतः । शुभयत् । ऋकः । सोमम् । पिव ।
मन्दसानः । गणश्रिभिः । पावकेभिः । विश्वमइन्वेतिभिः ।
आयुभिः । वैश्वानर । प्रदिव । केतुनां । सुजूः ॥ ८ ॥ २५ ॥

तत्रसूक्तेमथमा—

केष्टानरः श्रेष्ठतमाय एकैक आयय । परमस्याः परावतः ॥ १ ॥

के । स्थ । नरः । श्रेष्ठतमाः । यः । एकैः एकः । आद्यय ।
परमस्याः । परावतः ॥ १ ॥

हेनरोनेवारोमरुतः श्रेष्ठतमाः अत्यन्तश्रेष्ठाः यूयं केष्ठ केस्थ केभवथ एवंस्वरूपानिश्च-
माव संदिशन्ब्रवीति येयूयं एकैकः प्रत्येकं आयय आगच्छथ कस्मादितिउच्यते परमस्याः प-
रावतः अत्यन्तदूरदेशाव अन्तरिक्षादित्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

क्वोश्वाः क्वाभीशंवः कथंशेककथायय । पृष्ठेसदो नसोर्यमः ॥ २ ॥

क्व । वः । अश्वाः । क्व । अभीशंवः । कथम् । शेक । कथा ।
यय । पृष्ठे । सदः । नसोः । यमः ॥ २ ॥

हेमरुतोवोयुष्माकंअश्वाः क्व कुत्रत्याः क्वाभीशवोबन्धनरजवः कथं च शेक शीघ्रग-
न्तुंशक्ताभवथ कथा कथं यय याताःस्थ पृष्ठे अश्वानांपृष्ठदेशेसदः सीदति तिष्ठेत्यत्रेति सदः
पर्याणं तत्रदृश्यते तथा नसोर्नासिकयोर्मोनिममिता पलायनप्रतिबन्धकारीपशोर्नासिकयो-
र्दृश्यते तस्मादश्वादिर्लिंगैः कुत्रापित्वरितगमनाइव प्रतिभान्ति केयूयमितिदेवत्वमनवधार्पाह॥२॥

अथतृतीया—

जघनेचोदएपाविसक्थानिनरोयमुः । पुत्रकृथेनजनयः ॥ ३ ॥

जघने । चोदः । एपा । वि । सक्थानि । नरः । यमुः ।
पुत्रकृथे । न । जनयः ॥ ३ ॥

एपाअश्वानांजघने हन्तव्यपदेशो चोदःभेरिका कशा अराग्रकाष्ठविशेषोवा वर्तते शीघ्रग-
मनायताडयन्वर्ततइत्यर्थः सक्थानि ऊरुपदेशान्नरोनेवारोमरुतोवि विविच्ययमुः नियच्छन्ति
आशुधावनेन विवृताभवन्तीत्यर्थः विवृतौदृष्टान्तः—पुत्रकृथे पुत्रकरणे उत्पादने जनयः अपत्यो-
त्पादयित्वापोषितइव सायथापुत्रोत्पादनकाले संगमसमये ऊरु विवृतौकुर्वन्तिवदइत्यर्थः ॥३॥

अथचतुर्थी—

परावीरासएतन्मर्यासोभद्रजानयः । अग्नि॒तपो॒यथा॑सं॒थ ॥ ४ ॥

परा । वी॒रा॒सः । इ॒त॒न् । म॒र्या॑सः । भ॒द्र॒ऽजान॑यः । अ॒ग्नि॒ऽत॒पः ।
यथा । अ॒सं॒थ ॥ ४ ॥

कशाताडनादिलिगेन जिगमिप्सुसत्त्वावृत्ते—हेवीरासोवीराः अमित्राणामीरयितारः हेम-
र्यासोमर्त्येण्योहिताः हेभद्रजानयः भद्रःस्तुत्योजानिर्जन्मयेपतितथोक्ताः रुद्रपुत्रादित्यर्थः अग्नि-
तपोमित्रातप्ताः ताप्तादयोपयादीनाः तद्दत्तयोदीनाः असंथ भवथ अथवाग्नितादग्धदेहापथाप-
लायन्तेतथाभवथेति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

सनत्साश्व्यं॒पु॒शुमु॒तग॒र्व्यं॒श॒ताव॑यम् ।

श्या॒वाश्व॑स्तु॒ताय॑यादो॒र्वी॒रायो॑प॒बर्ह॑त् ॥ ५ ॥ २६ ॥

सन॑त् । सा । अ॒श्व्यं॒म् । पु॒शुम् । उ॒त । ग॒र्व्यं॒म् । श॒त॒ऽअ॒व॒य॒म् ।

श्या॒वाश्व॑ऽस्तु॒ताय॑ । या । दोः । वी॒रा॒य॑ । उ॒प॒ऽब॒र्ह॑त् ॥ ५ ॥ २६ ॥

सातरन्तमहिषी मर्त्यसनत् प्रादात् किं अश्व्यं अश्वात्मकं तत्समूहात्मकं वा पशुं
जातावेकवचनं उतापिच गर्व्यं गोसमूहात्मकं पशुं शतावयं अनेकेरविभियुक्तं सनदिति
सैत्युक्तं केत्याह माश्यावाश्वस्तुताय श्यावाश्वेनमयास्तुतायवीराय तरन्ताय दोः स्वकी-
यंभुजं उपबर्हत् उपोदयच्छुदालिगनाय सासनदिति यतोभर्तृमेमास्पदा तस्मादेव
बहुधनंदातुंशक्तेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थंस्पृष्टीयेपर्विशोवर्गः॥ २६॥

अथषष्ठी—

उ॒त॒त्वा॒स्त्री॒शशी॑यसी॒पुंसो॑भ॒वति॒वस्य॑सी । अ॒दे॒व॒त्राद॒राध॑सः ॥ ६ ॥

उ॒त । त्वा । स्त्री । शशी॑यसी । पुं॒सः । भ॒व॒ति । व॒स्य॑सी ।

अ॒दे॒व॒ऽत्रा॒व् । अ॒रा॒ध॒सः ॥ ६ ॥

उतापिच त्वा एका शशीयसी शशीयसीति एतन्महिष्यानाम सैवस्त्री यद्वा उतेत्ययमेव-
कारार्थं स्त्रीषु सैव पशस्येत्यर्थः त्वसमसिमनेमेत्यनुच्चानीति वचनात् त्वेति निघातः सैवपुंसः पुरु-
षादस्यसी वसीयसी भवति कस्मात्पुंसइत्युच्यते अदेवत्राव देवान येनत्रायन्तेस्तुत्यादिनासः
अदेवत्रः तस्मादराधसः राधोधनं दानार्हधनरहितास्तुब्धकादित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

विपाजानातिजसुरिं विवृष्यन्तं विक्रामिनं । देवत्राकृणुते मनः ॥ ७ ॥

वि । या । जानाति । जसुरिम् । वि । वृष्यन्तम् । वि ।
क्रामिनम् । देवत्रा । कृणुते । मनः ॥ ७ ॥

याशशीयसी जसुरिं व्यथितं जसिस्ताडनकर्मा उपक्षेपणकर्मावा संविजानाति
तथावृष्यन्तं विजानाति कामिनं धनाद्यभिलाषवन्तं विजानाति अनुकंपयाभिमतं द-
त्तवतीत्यर्थः देवत्रा देवेषु मनः कृणुते कुरुते देवप्रीत्यर्थं प्रदानबुद्धिकरोति यासैवस्त्री-
ति पूर्वश्रसंबन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उतघानेमो अस्तुतः पुमान् इति ब्रुवे पणिः । सवैरदेय इत्समः ॥ ८ ॥

उत । घ । नेमः । अस्तुतः । पुमान् । इति । ब्रुवे । पणिः ।
सः । वैरदेये । इत् । समः ॥ ८ ॥

उतघापिच घेति पूरणः नेमः त्वेनेम इत्यर्थस्येति निरुक्तं । नेमः अर्बः जायापत्योर्मिलि-
त्वैककार्यकर्तृत्वादेकएवपदार्थः अर्धशरीरस्य भाग्येत्यादि स्थितेः शशीयस्या अर्धभूतस्तरन्तः
पुमान् अस्तुत इति ब्रुवे बहुधा स्तुतोपि गुणस्यातिबाहुल्यादस्तुत एवेति ब्रुवे पणिः स्तोताहं
सद्य हरन्तो वैरदेमे वीराधनानामि रयितारोदानशीलाः तैर्दातव्यं धनेदं तस्मिन् धने समः
सर्वेभ्यो दातेत्यर्थः इदिति पूरणः ॥ ८ ॥

अथनवमी-

उत्तमेरपद्युवतिर्ममन्दुपीप्रतिश्यावायवर्तनिम् ।

विरोहितापुरुमीह्लायेमनुविप्रायदीर्घयशसे ॥ ९ ॥

उत्त । मे । अरपत् । युवतिः । ममन्दुपी । प्रति । श्यावाय । वर्तनिम् ।

वि । रोहिता । पुरुमीह्लाये । येमनुः । विप्राय । दीर्घयशसे ॥ ९ ॥

उतापिच श्यावाय श्यावाभ्याय महं अरपद अल्पद स्पष्टमाचष्ट किं वर्तनिमार्गं कीदृशीसायुवतिः प्रवृत्तयौवना प्रतिममन्दुपीप्रविमोदमाना कस्मै दीर्घयशसे प्रभूतान्नाय प्रभूतकौर्वयेवा पुरुमीह्लायेतन्नामकाय प्रभूतगृहाय क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइति-
चतुर्थीं पुरुमीह्लांमामुमित्यर्थः तदर्थरोहितारोहितवर्णावभौशरीयस्यादचौ वियेमनुः वि-
शेषेणयमयतुः धृतवन्तावित्यर्थः यःअभ्वाभ्यामुक्तेरथे स्थापयित्वा पुरुमीह्लागृहस्यमार्गं
प्रदर्शयन्ती पुरतो गता सैवपुंसोभ्रवति वस्यसीतिपूर्ववर्तनबन्धः ॥ ९ ॥

अथदशमी-

योमेधेनूनांशतंवैददश्विर्वथाददत् । तरन्तइवमंहना ॥ १० ॥ २७ ॥

यः । मे । धेनूनाम् । शतम् । वैदत् । अश्विः । यथा । ददत् ।

तरन्तः । इव । मंहना ॥ १० ॥ २७ ॥

इयंपुरुमीह्लास्तुतिः वैददश्विः पुरुमीह्लोपियः मे महं धेनूनांशतं यथा येनप्रका-
रेण ददत् दत्तवान् तथा मंहना मंहनीयानिधनान्यपि ददत् तरन्तइव सयथा धेनु-
शतंवतुविधंधनंचदत्तवान् तद्वद्वैददश्विःपुरुमीह्लोपिददत् तंस्तुवइतिशेषः ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेसप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकादशी-

यईवहन्तआशुभिःपिवन्तोमदिरंमधु । अन्नश्रवांसिदधिरे ॥ ११ ॥

ये । ईम् । वहन्ते । आशुभिः । पिवन्तः । मदिरम् । मधुम् ।

अन्नम् । श्रवांसि । दधिरे ॥ ११ ॥

इदानीं मरुत एवैतद्विनिश्चित्य जनपसिद्धैर्माहात्म्यैः स्तौति—ये मरुत ई इदानीं आशुभिः
शीघ्रगामिभिरश्वैः वहन्ते उहन्ते किंकुर्वन्तः मदिरं मदकरं मधु सोमरसं पिबन्तः पाथेयत्वेन
धृतं सोममित्यर्थः ते मरुतो वास्मिन्देशे अवांसि स्तुतिजनितानियशांसि दधिरे धारयन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

येषां श्रियाधिरोदसी विश्राजन्ते रथेष्वाम् । दिविरुक्म ईवोपरि ॥ १२ ॥

येषाम् । श्रिया । अधि । रोदसी इति । विद्भाजन्ते ।

रथेषु । आ । दिवि । रुक्मः ईव । उपरि ॥ १२ ॥

येषां मरुतां श्रिया कांत्या रोदसी घावापृथिव्यावधि अधिष्ठिते भवत इति शेषः यस्मादे-
ते मरुतोरथेषु विश्राजन्ते विशेषेण दीप्यन्ते आइति चार्थे सत्रदृष्टान्तः—उपरि उपरिभूते दिवि-
घुलोके रुक्मो रोचमान आदित्य इव यद्वा उपरि रथस्योपरीति वा योग्यम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

युवा समारुतोगुणस्त्वेपरथो अनेद्यः । शुभं यावाप्रतिष्कृतः ॥ १३ ॥

युवा । सः । मारुतः । गुणः । त्वेपरथः । अनेद्यः ।

शुभं यावा । अप्रतिष्कृतः ॥ १३ ॥

समारुतोगणो युवा सर्वत्र मिश्रयिता नित्यतरुणो वा त्वेपरथो दीप्तरथः अनेद्यः अनि-
न्यः शुभं यावा शोभनं गन्ता अप्रतिष्कृतः अप्रतिगतः अप्रतिशब्दितो वा एवं महानुभावो ग-
णो दीप्यत इति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

कोवेद नूनं मेपां यत्रामदन्ति धृतं यः । ऋतजाता अरेपसः ॥ १४ ॥

कः । वेदः । नूनम् । एषाम् । यत्र । मदन्ति । धृतं यः ।

ऋतजाताः । अरेपसः ॥ १४ ॥

एषां मरुतां स्थानं कोवेद को जानाति नूनं इदानीं यत्र स्थाने धृतयः शत्रूणां कंपकाः मद-
न्ति हृष्यन्ति ऋतजाताः जलार्थं पुषन्ताः यज्ञे वा प्रादुर्भूताः अरेपसः अपापाः ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

यूयंमर्तविपन्यवःप्रणेतारंइत्याधिया । श्रोतारोयामंहूतिषु ॥ १५ ॥ २८ ॥

यूयम् । मर्तम् । विपन्यवः । प्रणेतारः । इत्या । धिया ।

श्रोतारः । यामंहूतिषु ॥ १५ ॥ २८ ॥

हेविपन्यवः स्तुतिकामामरुतोयूयं मर्तं मरणस्वभावं यजमानं इत्या अनयाधिया इ-
दानींरुतप्रकारया अनुग्रहपुद्गा ईदृशेनस्तुतिकर्मणावा निमित्तेनप्रणेतारः प्रकर्षेणमापयि-
तारोभिमर्तस्वर्गादिकं यामहूतिषु यामोगमनं तदर्थंहूतयोयस्मिन्नितियामहूतयोयज्ञाः तेषु
श्रोतारःआह्वानानां ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थंस्पष्टीयेऽष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथषोडशी-

तेनोवसूनि काम्यापुरुश्चन्द्रारिशादसः । आर्यज्ञियासोववृत्तन ॥ १६ ॥

ते । नः । वसूनि । काम्या । पुरुश्चन्द्राः । रिशादसः ।

आ । र्यज्ञियासः । ववृत्तन ॥ १६ ॥

हेरिशादसः हिंसकानांशत्रूणामचारः हेयतिपासोयज्ञार्हाः पुरुश्चन्द्राः प्रभूताह्लादक-
घनाः तेषूयं नोस्मभ्यं वसूनि निवासयोग्यानिधनानि काम्या स्पृहणीयानि आववृत्तन
आवर्तयथेत्यर्थः मरुतादानप्रशंसायाअपेक्षितत्वान्नप्रार्थनोचिता ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी-

एतमेस्तोममूर्ध्वेदाभ्यामुपरावह । गिरेदिविरथीरिव ॥ १७ ॥

एतम् । मे । स्तोमम् । ऊर्ध्वे । दाभ्याम् । परां । वह ।

गिरः । देवि । रथीःइदं ॥ १७ ॥

संपन्नपिभावावस्थावाश्वस्यार्चनानसः ॥ रथवीतिस्तुतायाश्वविवाहंशौनकोववीत् ॥ १ ॥
कथं—मरुस्तुतुप्रपातेषुशेषावाश्वःसुमहायशाः ॥ प्रादुर्भूतार्थमात्मानंसात्वात्रिकुलनंदनः ॥ २ ॥
रथवीतेर्दुहितरमगच्छम्भनसातदा ॥ ससत्यष्टपिमात्मानंमवश्यन्नथवीत्ये ॥ ३ ॥

एतमेस्तोममित्याह्यादौत्प्रेरात्रिन्यवेदयत् ॥ ऋषेर्नियोगमाज्ञायदेव्याराज्यामचोदितः ॥ ॥ ॥
 आदायकन्यकांदातुमुपेयायाचनानसं ॥ पादौतस्योपसंगृहस्थित्वापह्नःकृतांजलिः ॥ ५ ॥
 रथवीतिरहंदाह्यंइतिनामशशंससः ॥ मयासंयोगमिच्छन्तंत्वांप्रत्याचक्षियत्पुरा ॥ ६ ॥
 तत्क्षमस्वनमस्तेस्तुमेमास्मभगवन्कुवीः ॥ ऋषेःपुत्रःस्वयमृषिःपितासिभगवानृषेः ॥ ७ ॥
 हंतप्रतिगृहाणेमांस्तुपामित्येनमब्रवीत् ॥ तस्मैददावश्वशवंसराजास्वलंकृतांचापिसुतांस्तुपार्थं ॥
 विवाहकालेपिदौनरेन्द्रःशतंहयानांदुहितुःसहस्रं ॥ गवांसहस्रंवसुचमभूतंतमुंतपोन्तेयवनंजगा-
 मेति ॥ हेऊर्म्यं रात्रिदेवि ऊर्म्येत्रात्रिनाम मेमदीयं एवं स्तोमं मरुद्भ्यःकृतंस्तोत्रं अहर्म-
 ष्टदक्षभूत्वा मरुतःस्तुतवानित्येवं दाह्याय श्यावाश्वाय परा पराङ्मुखी दाह्याभिमुखीस्त-
 नीवह प्रापयेत्यर्थः तदेवादरार्थमुच्यते हेरात्रिदेवि गिरः स्तुतीः मरुद्विषयाः परावह रथी-
 रिव रथीयधारथेभिप्रेतं वसु स्थापयित्वाभिमवप्रदेशंप्रापयतितद्वत् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

उतमेवोचनादिर्निसुतसोमेरथ्यवीतौ । नकामोअपवेतिमे ॥ १८ ॥

उत । मे । वोचनात् । इति । सुतसोमे । रथ्यवीतौ । न ।

कामः । अप । वेति । मे ॥ १८ ॥

हेऊर्म्यं उतापिच मे मां वोचताव ब्रूहि किमिति उच्यते इति इत्थं कथमिति सुतसोमे
 कृतसोमयागे रथवीतौ राक्षि मेकामः तत्पुत्रीविषयोनापवेति नापगच्छति नविरमत इतीत्थं
 वोचताव ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

एपक्षेतिरथ्यवीतिर्मघवागोमतीरनु । पर्वतेष्वपश्रितः ॥ १९ ॥ २९ ॥

एपः । क्षेति । रथ्यवीतिः । मघवा । गोमतीः । अनु ।

पर्वतेषु । अपश्रितः ॥ १९ ॥ २९ ॥

कन्यां दत्वाकृतार्थतंश्यावाश्वोथवनंगतं ॥ रथवीतिरथ्यन्तंसमिह्यार्पेणचक्षुषा ॥ रम्ये-
 हिमवतःपृष्ठेएपक्षेतीतिसोन्नवीत् ॥ एपरथ्यवीतिर्मघवा धनवान् गोमतीरनु उदकवतीर्नदीरनु
 अनुसृत्य नदीनांदीरे क्षेति निवसति पर्वतेषु हिमवतपर्वतमात्तेषु अपश्रितः आश्रितः ॥ १९ ॥

॥ इतिचतुर्थेऽप्यतृतीयेऽएकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

ऋतेन ऋतमिति नवर्चपष्ठं सूक्तं आग्नेयस्य श्रुतविद्वद्वार्षं त्रेष्टुभं भैत्रावरुणं तथा चानु-
क्रम्यते—ऋतेन नवश्रुतविन्मित्रावरुणवैतदिति । वैतदित्युभयोः प्रयोगात् तुसादिपरिभाषया
एतदादीन्येकादशसूक्तानि मित्रावरुणदेवत्यानि विनियोगोलैंगिकः ।

वज्रप्रथमा—

ऋतेन ऋतमपि हितं ध्रुवं वां सूर्यस्य यत्र विमुचन्त्यश्वान् ।
दशशता सहस्रस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वर्षुषामपश्यम् ॥ १ ॥

ऋतेन । ऋतम् । अपि हितम् । ध्रुवम् । वा । सूर्यस्य ।
यत्र । विमुचन्ति । अश्वान् । दश । शता । सह । तस्थुः ।
तत् । एकम् । देवानाम् । श्रेष्ठम् । वर्षुषाम् । अपश्यम् ॥ १ ॥

सूर्यस्य ऋतं सत्यभूतं मंडलं ऋतेनोदकेनापि हितपाच्छादितं ध्रुवं शाश्वतं अपश्यमिति
संबन्धः यत्र वां युवाभ्यां स्थितं तदित्यर्थः सूर्यमंडले मित्रावरुणयोः स्थितिः चित्रं देवानामुद-
गादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः उद्गां च क्षुर्वरुणस्तु प्रतीकं देवपोरेति चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्येत्यादि-
पुप्रसिद्धा पत्र यस्मिन्मंडले स्थितानां अश्वान् विमुचन्ति विमोचयन्ति स्तोतारः मदिहादिभिः नि-
रुद्धानित्यर्थः अथवा शीघ्रभावनाय स्तुत्यामेरयन्ति तस्मिन्मंडले दश शता शतानि सहस्रसं-
ख्याकारणमयः तस्थुस्तिष्ठन्ति तादृशं देवानां वर्षुषां वर्षुष्यतां तेजोवतामग्नेयादीनां श्रेष्ठं प्रशस्यं
मत्वर्थलक्षणा अथवा व्यधिकरणपटी देवानां वर्षुषां शरीराणां श्रेष्ठं मंडलं हि सूर्यस्य वर्षुस्थानीयं
तन्मंडलमपश्यं अथवा वां युवयोर्मध्ये सूर्यस्य मंडलं अपश्यमिति व्याख्येयं भैत्रवा अहैरिति श्रुते-
र्मित्रस्य वसूर्यत्वादित्याशयेन ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तत्सुवां मित्रावरुणामहित्वमीर्मातस्थुपीरहंभिर्दुदुह्ने ।
विश्वाः पिन्वथः स्वसंरस्यधेना अनृवा मेकं पविराववर्त ॥ २ ॥

तत् । सु । वाम् । मित्रावरुणा । महिःत्वम् । ईर्मा । तस्थुषीः ।
अर्हःभिः । दुदुहे । विश्वाः । पिन्वथः । स्वसरस्य । धेनाः । अनु ।
वाम् । एकः । पविः । आ । वर्त ॥ २ ॥

हेमित्रावरुणा वांयुवयोस्तन्महित्वं महत्त्वं सु सुष्ठु अतिप्रशस्तमित्यर्थः किंतदित्युच्यते
ईर्मा सततगन्ता सर्वस्प्रेरकोवा आदित्यः अहन्निरहोभिर्वर्तुसंबन्धिभिः तस्थुषीः स्थाव-
रभूताः अपोदुदुहे दुग्धे किंच स्वसरस्य स्वयंसर्तुरादित्यस्य विश्वाः सर्वाधेनाः लोकानां
मीणयित्रीर्युतीः पिन्वथः वर्धयथः वांयुवयोरेकः अप्रतियोगीपविः पविरितिरथस्पन्दे-
मिः पवीरथनेमिर्भवतीतिर्यास्कवचनात् । तथाप्यत्रलक्षितलक्षणयारथेवर्तते केवलचक्रस्यावर्त-
नायोगात् युवयोरेकोरथअन्वावर्त अनुक्रमेणपरिभ्रमते ॥ २ ॥

अथतृतीया-

अधारयतं पृथिवीमुतद्यां मित्रराजानावरुणामहोभिः ।
वर्धयतमोपधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जीरदान् ॥ ३ ॥

अधारयतम् । पृथिवीम् । उत । द्याम् । मित्रराजाना । वरुणा ।
महोभिः । वर्धयतम् । ओपधीः । पिन्वतम् । गाः । अव ।
वृष्टिम् । सृजतम् । जीरदान् इति जीरदान् ॥ ३ ॥

हेमित्रराजाना मित्रभूताः स्तोतारो राजानः स्वामिन ईश्वरा भवन्ति ययोः सकाशात् तौ
मित्रराजानौ हेवरुणा प्रतियोग्यपेक्षया द्विवचनं अत्रपादादित्वादाद्यपदं न निहन्यते वरुणे-
त्येतस्य तु आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति पूर्वस्या विद्यमानवत्त्वेनास्यैव पादादित्वादनघातत्वं युक्तं
नेवं भवति नामन्त्रिते समानाधिकरणे सामान्यवचनमिति वरुणेत्येतस्यामन्त्रितसमानाधिकरण-
त्वादिस्पष्टसामान्यवचनत्वादविद्यमानवत्त्वाभावेन पादादित्वाभावादुत्तरस्य निघातत्वं युक्तं हे
देवौ महोभिस्तेजोभिः स्वसामर्थ्यैः पृथिवीं उतापि च द्यां अधारयतं हे देवौ युवामोपधी-
वर्धयतं वृष्टिमेरजेन गाः पिन्वतं गवाश्वादीन् वर्धयतं तदर्थं वृष्टिमवसृजतं अवाङ्मुखमेरयतं
हे जीरदान् शिपदानौ ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

आवा॒मश्वा॑सःसु॒युजो॑वहन्तु॒यतर॑श्मय॒उप॑यन्त्व॒र्वाक् ।
धृत॑स्य॒निर्णिग॑नु॒वर्त॑तेवा॒मुप॑सिन्ध॒वःप्र॒दिर्वि॑क्षरन्ति ॥ ४ ॥

आ । या॒म् । अश्वा॑सः । सु॒युजः॑ । व॒हन्तु॑ । य॒तश्म॑यः ।
उप॑ । य॒न्तु । अ॒र्वाक् । धृत॑स्य । निः॒क्षिन् । अनु॑ । वर्त॑ते ।
वा॒म् । उप॑ । सिन्ध॒वः । प्र॒दिर्वि॑ । क्षर॒न्ति ॥ ४ ॥

हेमित्रावरुणौ वां युवां अश्वासोश्वाः सुयुजः सुपुरथेयुक्ताः सन्तःआवहन्तु यतर-
श्मयः सारथिनियतमग्रहाः ते अर्वागुपयन्तु धृतस्योदकस्य निर्निग्रूपं वामनुवर्तते अनु-
गच्छति किंच प्रदिवि पुराणनामैतव पुराणाः सिन्धवः उपक्षरन्ति उपगच्छन्ति युवपोर-
नुग्रहाव ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अनु॑श्रुता॒मम॑र्ति॒वर्ध॑दुर्वी॒वर्हि॑रिव॒यजु॑पा॒रक्ष॑माणा ।
नम॑स्वन्ता॒धृत॑द॒क्षाधि॑ग॒र्तेमि॒त्रासा॑थेव॒रुणे॑ळा॒स्त्वन्तः॑ ॥ ५ ॥ ३० ॥
अनु॑ । श्रुता॒म् । अ॒मर्ति॑म् । वर्ध॑त् । उ॒र्वीम् । व॒र्हिः॒इ॒ध॒व । यजु॑पा ।
रक्ष॑माणा । नम॑स्वन्ता । धृत॑द॒क्षा । अधि॑ । गर्ते॑ । मि॒त्रं ।
आसा॑थे इति । व॒रुण॑ । इ॒ळा॒सु । अ॒न्तरि॑ति ॥ ५ ॥ ३० ॥

श्रुतां विश्रुतां अमर्ति रूपनामैतव शरीरदीप्तिमित्यर्थः तामनुवर्धव अनुवर्धयन्तौ
मर्हियन्तः सइव सयथा यजुषामवेणरक्ष्यते तद्वदुर्वीरक्षमाणा पालयन्तौ नमस्त्वन्ता अज-
वन्तौ हेधृतदक्षा आत्तयलौ हेमित्र हेवरुण हेमित्रावरुणौ युवामुक्तलक्षणौसन्तौ इळासु
यागभूमिषु अंतर्मध्ये गर्तेभिरथे आसाथे उपविशथः रथोपिगर्तउच्यतइतिपास्कः । आरो-
हथोवरुणमित्रगर्तमिति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यतृतीयेत्रिशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

अथपद्यी-

अक्रविहस्तासुक्रतेपरस्पायत्रासाथेवरुणेळांस्त्रन्तः ।

राजानाक्षत्रमहृणीयमानासहस्रस्थूणंविभृयःसहद्वौ ॥ ६ ॥

अक्रविहस्ता । सुक्रते । परःस्पा । यम् । त्रासाथे इति ।

वरुणा । इळासु । अन्तरिति । राजाना । क्षत्रम् । अहृणीयमाना ।

सहस्रस्थूणम् । विभृयः । सह । द्वौ ॥ ६ ॥

अक्रविहस्ता अरुणहस्तौ दानशूरावित्यर्थः कस्मै सुक्रते शोभनस्तुतिकर्त्रे पर-
स्पा परस्तात्पातारौ रक्षितारौ हेवरुणा मित्रावरुणी युवां यंयजमानं इळासु यामभूमि-
षु अन्तर्मध्ये त्रासाथे रक्षथः तस्मै सुक्रते अक्रविहस्ता परस्पाचभ्रवथेनिसंबन्धः किंच
युवांराजाना राजमानौ अहृणीयमाना अक्रुध्यन्तौ द्वौ परस्परंसहसाहित्येन क्षत्रं धनं
सहस्रस्थूणं अनेकावष्टंभकस्तंभोपेतं सौधादिरूपं गृहं च विभृथोधारयथः सुक्रते यजमा-
नाय अथवा क्षत्रं बलं अपरिमिताग्निःस्थूणाभिरुपेतं रथं चागमनार्थं सहधारयथः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

हिरण्यनिर्णिगयोअस्यस्थूणाविभ्राजतेदिव्यश्र्वाजनीव ।

भद्रेक्षेत्रेनिर्मितातिल्विलेवासनेममध्वोअधिगर्त्यस्य ॥ ७ ॥

हिरण्यनिर्निक् । अयः । अस्य । स्थूणा । वि । भ्राजते ।

दिवि । अश्वजनीइव । भद्रे । क्षेत्रे । निर्मिता । तिल्विले ।

वा । सनेर्म । मध्वः । अधिगर्त्यस्य ॥ ७ ॥

अनयोरथः हिरण्यनिर्निक् हिरण्यरूपं निर्निगितिरूपनाम अस्यरथस्य स्थूणाः
कीलकादयः अयः हिरण्यनामैतत् अयोविकारादित्यर्थः अयोमयावा तादृशोरथोदिवि
अन्तरिक्षे विभ्राजते किमिव अश्वजनीव अश्वव्यापनशीलामेधाः तानजतिगच्छतीत्य-
श्वजनीविषु सेव दिविभ्राजते किंच भद्रे कल्याणे स्तुत्येवा क्षेत्रे देवयजने तिल्वि-
लेवा तिलस्नेहने विदुः स्निग्धा इला भूमिर्यस्यतत्क्षेत्रं तिल्विलं देवयजनं धृतसोमादिना

स्निग्धे भद्रे च क्षेत्रे निमिता स्थूणा यूपयष्टिरवस्थितः मध्योमधुपूर्णं गर्तस्य गर्तस्थं
सनेम संभजेम कर्मणिपष्ठचौ अवीतिपूरणः अथवा गर्तस्याधि रथस्योपरि मध्योमधुसो-
मरसं सनेम स्थापयेमेत्यर्थः गर्तस्थेति तु षाठे मधुनोविशेषणं दिगादित्वाद्यम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

हिरण्यरूपमुपसोव्युष्टावयःस्थूणमुदितसूर्यस्य ।

आरोहथोवरुणमित्रगर्तमर्तश्चक्षुष्ये अर्दिर्दिर्दिर्दिच ॥ ८ ॥

हिरण्यरूपम् । उपसः । विऽउटौ । अयःऽस्थूणम् । उत्ऽइता ।

सूर्यस्य । आ । रोहथः । वरुण । मित्र । गर्तम् । अर्तः ।

चक्षुष्ये इति । अर्दिर्दिम् । दिर्दिम् । च ॥ ८ ॥

उपसोव्युष्टौ प्रातःकाले इत्यर्थः सूर्यस्य उदितो उदितौ उदये स एव कालः प्रकारा-
न्तरेणोक्तः तस्मिन्काले हिरण्यरूपं अयःस्थूणं अयोपयशंकुं गर्तं रथं हेवरुण हेमित्र
युवां गर्तमारोहथः यज्ञं प्राप्तुं अतः अस्माद्धेतोः अदितिषत्वंदनीयांभूमिं दिर्दिस्त्वंदितौ म-
जादिकां च चक्षुष्ये पश्यथः ॥ ८ ॥

दाक्षायणयज्ञेयद्वंद्विष्टमिति नवमी द्वितीयस्यामयावास्यायां मैत्रावरुणस्य हविषो याज्या
सन्नितं च—आनो मित्रावरुणाय द्वंद्विष्टनातिविधेस्तु दानु इति । मैत्रावरुणे पशौ हविष एव याज्या
सन्नितं च—यद्वंद्विष्टनातिविधेस्तु दानु हिरण्यगर्भः समवर्तताम इति । तस्याऽस्तु ।

अथ नवमी—

यद्वंद्विष्टनातिविधेस्तु दानु अच्छिद्रं शर्म भुवनस्य गोपा ।

तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिपांसन्तो जिगीवांसः स्याम ॥ ९ ॥ ३१ ॥

यत् । वंद्विष्टम् । न । अतिऽविधे । सुदानु इति सुदानु । अच्छिद्रम् ।

शर्म । भुवनस्य । गोपा । तेन । नः । मित्रावरुणौ । अविष्टम् ।

सिपांसन्तः । जिगीवांसः । स्याम ॥ ९ ॥ ३१ ।

हेसुदानू शोभनदानौ हेभुवनस्पगोपा गोपौयुवां बंहिष्ठं बहुतमं यदच्छिद्रं अनवच्छिन्नं
 शर्म सुखं गृहं वा नातिविधे अतिवेक्षुमशक्यं शर्मैति शर्मविशेषणं व्यधताडनइपस्मादत्पुपपदे-
 कृत्यार्थेकेन संपसारणं च तादृशं शर्म धारयतः तेन शर्मणा नोस्मानविष्टं रक्षतं हेमित्रावरुणौ
 सिपासन्तो धनानि संभ्रुकुमिच्छन्तो वयं जिमीवांसः शत्रूणां धनानि जेतुमिच्छन्तः स्याम
 भवेय ॥ ९ ॥

॥ इति चतुर्थस्य तृतीये एकविंशोऽवर्गः ॥ ३१ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तपोहार्दनिवारयन् ॥ पुमर्थोऽथ तुरो देयाद्विघाती र्थमहेऽवरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरयुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
 णामात्येन विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये चतुर्थाष्टके तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥ ३ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदायो वेदेभ्यो बिलं जगत् ॥ निर्मितमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥
 अष्टकस्य चतुर्थस्य तृतीयो व्याकृतः स्फुटं ॥ अध्यायः सायणार्येण चतुर्थो व्याकरिष्यते ॥ २ ॥
 ऋतस्य गोपाविति सप्तमं सप्तमं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—ऋतस्य सप्तार्चनानां जागतमिति ।
 आत्रेयोर्चनानां नाम ऋषिः जगदीश्वरः तुलादिपरिभाषयामित्रावरुणौ देवता विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

अम् ऋतस्य गोपावितिष्ठथोरथं सत्यधर्माणां परमेव्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावथोयुवंतस्मै वृष्टिर्मधुमत्पिन्वते दिवः ॥ १ ॥

ऋतस्य । गोपा । अथि । तिष्ठथः । रथम् । सत्यधर्माणा ।
 परमे । विऽओमनि । यम् । अत्र । मित्रावरुणा । अवथः ।
 युवम् । तस्मै । वृष्टिः । मधुमत् । पिन्वते । दिवः ॥ १ ॥

हे ऋतस्योदकस्य गोपौरक्षितारो सत्यधर्माणां सत्यधर्माणां युवां रथमधितिष्ठथः आरो-
 हथः अस्मयज्ञमागमनार्थं कुत्र परमेव्योमनि निरतिशये आकाशे हे मित्रावरुणौ युवं युवां
 अत्रास्मिन्पक्षे यं यजमानं अवथोरक्षथः तस्मै यजमानाय वृष्टिः पर्जन्यो मधुमदुत्कं दि-
 वोद्युलोकापिन्वते सिञ्चति वर्धयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सम्राजो वस्य सुवर्नस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्दृशा ।
 वृष्टिर्वा राधो अमृतत्वर्मा महेद्यावापृथिवी विचरन्ति तन्यवः ॥ २ ॥
 सम्राजौ । अस्य । सुवर्नस्य । राजथः । मित्रावरुणा । विदथे ।
 स्वऽदृशा । वृष्टिम् । वाम् । राधः । अमृतत्वम् । ईमहे ।
 द्यावापृथिवी इति । वि । चरन्ति । तन्यवः ॥ २ ॥

हेमित्रावरुणौ संप्राजौ सम्यक्राजमानौ युवामस्य भुवनस्य राजथः ईशाथे स्वर्दशा
 स्वर्गस्य द्रष्टारौ युवां विदथेस्मद्यज्ञे संप्राजावितिसंवन्धः वां युवां वृष्टिं रावोधनं वृष्ट्याख्यं ध-
 नं अमृतत्वं स्वर्गं च ईमहे प्रार्थयामहे युवयोस्तन्यवोविस्तृताः रश्मयो घावा पृथिवी विच-
 रन्ति विविधं प्राप्नुवन्ति अथवा वृष्टिधनममृतत्वं च ईमहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

संप्राजा उग्रा हृषभा दिवस्पती पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेभि रभैरुपतिष्ठथो र्वं धावर्षयथो असुरस्य मायया ॥ ३ ॥
 समुद्राजौ । उग्रा । हृषभा । दिवः । पती इति । पृथिव्याः ।
 मित्रावरुणा । विचर्षणी इति विचर्षणी । चित्रेभिः । अभैः ।
 उप । तिष्ठथः । र्वम् । धाम् । वर्षयथः । असुरस्य । मायया ॥ ३ ॥

संप्राजौ सम्यक्राजमानौ उग्रा उदूणं बलौ हृषभा वर्षितारौ दिवोद्युलोकस्य पती
 स्वामिनौ पृथिव्याश्च पती विश्वचर्षणी सर्वस्य द्रष्टारौ मित्रावरुणौ एवमहामुभावौ
 चित्रेभिश्चापनीदैरभैर्मेघैः सह रवं स्तोत्रं उपतिष्ठथः पश्चात् धावर्षयथः असुरस्योदकनिर-
 स्तितुः पर्जन्यस्य मायया मज्ञया सामर्थ्येन ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मायावा मित्रावरुणा दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम् ।
 तमभ्रेण वृष्ट्या गूह्यथो दिवि पर्जन्यद्रप्ता मधुमन्त ईरते ॥ ४ ॥
 माया । वाम् । मित्रावरुणा । दिवि । श्रिता । सूर्यः । ज्योतिः ।
 चरति । चित्रम् । आयुधम् । तम् । अभ्रेण । वृष्ट्या ।
 गूह्यथः । दिवि । पर्जन्य । द्रप्ताः । मधुमन्तः । ईरते ॥ ४ ॥

हेमित्रावरुणा वां युवयोर्माया दिवि श्रिता आश्रिता कैषा युवयोर्माया उच्यते सू-
 र्यः सर्वस्य प्रेरको ज्योतिर्दीप्यमानः चित्रं चायनीयमायुधं उकलक्षणायुधरूपश्चरति परिभ्रमत्यं
 तरिक्षे शत्रुमारकत्वादायुधमुच्यते वंसूर्यं अभ्रेण मेघेन वृष्ट्या दिवि गूह्ययोगोपायथः हेपर्जन्य
 देव त्वया मित्रावरुणाभ्यां मेरित्वेन मधुमन्तो द्रप्ता आपः ईरते ईर्यन्ते त्वत्सृष्टावागच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

रथंयुञ्जतेमरुतःशुभेसुखंशूरोनमित्रावरुणागविष्टिपु ।
 रजांसिचित्राविचरन्तितन्यवोदिवःसंघ्राजपयसानउक्षतम् ॥ ५ ॥
 रथम् । युञ्जते । मरुतः । शुभे । सुखम् । शूरः । न । मित्रावरुणा ।
 गोद्विष्टिपु । रजांसि । चित्रा । वि । चरन्ति । तन्यवः । दिवः ।
 समुद्राजा । पयसा । नः । उक्षतम् ॥ ५ ॥

हेमित्रावरुणौ युवयोरनुग्रहात् मरुतः शुभे उदकार्थं सुखं शोभनाक्षद्वारं रथंयुञ्जते
 अश्वैर्योजयन्ति शूरोन शूरश्च सयथायुद्धार्थंरथंयुनक्तिद्वत् गविष्टिपु गवामुदकानामेषणेषुनि-
 मितेषु चित्रा चायनीयानि रजांसि लोकान् तन्यवः ततास्तेमरुतोविचरन्ति विविधंपरन्ति
 तस्मात्तैःसहितौ हेसंघ्राजा युवां दिवोद्युल्लोकात् पयसोदकेन मोक्षानुसृतं सिंचतं ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

वाचंसुमित्रावरुणाविरावतीपुर्जन्यश्चित्रावदन्तिविषीमतीम् ।
 अत्रावसतमरुतःसुमाययाद्यावर्षयतमरुणामरेपसम् ॥ ६ ॥
 वाचम् । सु । मित्रावरुणौ । द्रावतीम् । पुर्जन्यः । चित्राम् । वदन्ति ।
 विषीमतीम् । अत्रा । वसत । मरुतः । सु । मायया । द्याम् ।
 वर्षयतम् । अरुणाम् । अरेपसम् ॥ ६ ॥

हेमित्रावरुणौ युवयोरनुग्रहात् पुर्जन्योमेघः सु सुष्ठु द्रावतीं अन्वतीमन्त्रसाधिकां चि-
 त्वां चायनीयां विषीमतीं दीप्तिमतीं वाचं गर्जनशब्दं घटति शब्दयति वृष्ट्यर्थं मरुतश्चात्रा
 अत्राणि मेघान् सु सुष्ठु वसत आच्छादयन्ति मायया स्वप्नतया युवांच पुर्जन्येनमरुद्भिश्च
 सहारुणामरुणार्णा अरेपसं अपापां वृष्ट्याविघाविनीं द्यां वर्षयतम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

धर्मणामित्रावरुणाविषश्चितावतारक्षेत्रेअसुरस्थमायया ।
 ऋतेनविश्वंभुवनंविराजयःसूर्यमाधत्त्योद्विविचित्र्यंरथम् ॥ ७ ॥ १ ॥

धर्मणा । मित्रावरुणा । विपः६चिता । व्रता । रक्षेये इति । असुरस्या
मायया । ऋतेन । विश्वम् । भुवनम् । वि । राजयः । सूर्यम् ।
आ । धत्थः । दिवि । चिञ्चम् । रथम् ॥ ७ ॥ १ ॥

हेमित्रावरुणा युवां धर्मणा जगद्धारकेण विपश्चिता स्तुत्येनेत्यर्थः व्रता व्रतेन क-
र्मणा अथवा विपश्चितास्तोतृनामैव यजमानेन वृष्ट्या जगद्रक्षणस्य यजमानोपिकारणं
तत्कृत्याहुत्या वृष्ट्युत्पत्तेः व्रता व्रतेन युवयोःकर्मणा यज्ञादिकर्माणि रक्षेये पालयथः
असुरस्य मेघानांनिरसितुःपर्जन्यस्य मायया प्रज्ञयाच ऋतेनोदकेन यज्ञेनवा निमित्तेन
विश्वं भुवनं सर्वभूतजातं विराजयः विदीपयथइत्यर्थः सूर्यमासूर्यं च चिञ्चं पूज्यं रथं
रहणस्वभावं दिवि धुलोके धत्थः धारयथोजगदुपकारार्थम् ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेप्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

वरुणंवदितिसप्तर्चमष्टमंस्तु अर्चनानसार्धं भैत्रावरुणं पंत्यन्तपरिभाषया आनुष्टुभं
अन्यापंक्तिः वरुणंपंत्यन्तवित्यनुक्रमणिका विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

वरुणंवरिशादंसमृचामित्रंहवामहे ।

परिब्रजेववाह्वोर्जगन्वांसास्वर्णरम् ॥ १ ॥

वरुणम् । वः । रिशादंसम् । ऋचा । मित्रम् । हवामहे । परि ।

ब्रजाः६ह्व । वाह्वोः । जगन्वांसा । स्वः६नरम् ॥ १ ॥

वोयुवयोर्मध्ये व्यापयेनवहुवचनं रिशादंसं रिशन्तिहिंसन्तीतिरिशाःशत्रवः तेषामि-
रकं स्वर्णं स्वर्गस्यनेतारं एतद्भावहितमप्युभयत्रसंवध्यते एवंविधंवरुणं उक्लृक्षणमित्रं
च ऋचा मंत्रेण हवामहे आह्वयाभः अथावयुत्योच्यते ब्रजेव गोयूथानीव बाह्वोःबलेन
परिजगन्वांसा परिगच्छन्ती ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तावाहवामुचेतुनाप्रयन्तमस्माअर्चते ।

शेवंहिज्यार्थंविश्वामुक्षासृजोगुवे ॥ २ ॥

ता । बा॒ह्वा । सु॒ष्ट॒चेतु॒ना । प्र । य॒न्त॒म् । अ॒स्मै । अ॒र्च॒ते ।

शे॒र्व॒म् । हि । जा॒र्य॒म् । वा॒म् । वि॒श्वा॒सु । क्षा॒सु । जो॒गु॒वे ॥ २ ॥

ता तौ युवां बाहवा बाहुना सुचेतुना सुदुप्रज्ञात्रा प्रयासभूयस्त्वङ्मानतेत्यर्थः यद्य-
प्यात्मेवताता महस्तः तथापि तद्धर्ममत्रारोप्यस्तुयते यद्वैतचावित्यस्यविशेषणं सुज्ञानावि-
त्यर्थः शोभनहस्तेन अस्मैअर्चवेस्तुवते महं प्रयन्तं अभिमतंसुखंगमयतं अन्तर्भावित्य-
र्थोद्विष्टव्यः यमिर्दानकर्मावाद्रष्टव्यः प्रयच्छतमित्यर्थः जार्यं स्तुत्यं शेर्वं सुखं वायुवयोः
संनन्धि युवाभ्यांरुतंवा विश्वासुसर्वासु क्षासु भूमिषु जोगुवे गच्छतिव्याप्नोति अवतेगवतइति
गतिकर्मस्तुपाठात् अयमपिगतिकर्मा अथवा जोगुवे सर्वत्रशब्दयामीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

य॒न्म॒न॒म॒श्या॒ंगति॑मि॒त्र॒स्य॑यायां॒प॒था ।

अ॒स्य॑प्रि॒यस्य॑शर्म॒ण्यहिं॑सानस्यस॒श्विरे ॥ ३ ॥

यत् । नूनम् । अ॒श्याम् । गति॑म् । मि॒त्रस्य॑ । या॒या॒म् । प॒था ।

अ॒स्य॑ । प्रि॒यस्य॑ । शर्म॒णि । अ॒हिं॒सान॒स्य । स॒श्वि॒रे ॥ ३ ॥

यत्तदा नूनमिदानीं गतिं गमनमश्यांप्राप्नुयां यद्योगादनिघातः तदामित्रस्य मित्रभूत-
स्य पथा मार्गेण मित्रप्रापकेणमार्गेण यायां गच्छेयं मित्रोनयतुविद्वानित्यादिषुमित्रस्येष्टदेश-
गमयितृत्वंप्रसिद्धं नकेवलमहमेकएवगन्ता किन्तु सर्वेपितथागमनित्याह अस्यप्रियस्यमित्र-
स्येत्यर्थः अहिंसानस्य अहिंसतः यतोयमहन्ता अतःप्रियइत्यर्थः तस्यशर्मणि शुले गृहेस्था-
नेवा सश्विरे संगताः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यु॒वाभ्या॑मि॒त्रावरु॑णो॒प॒म॒धेयामृ॑चा ।

य॒द्व॒क्ष्ये॑म॒घोना॑स्तोतृ॒णांच॑स्पर्ध॒से ॥ ४ ॥

यु॒वाभ्या॑म् । मि॒त्रावरु॑णा । उ॒प॒म॒म् । धे॒या॒म् । ऋ॒चा ।

यत् । ह । क्ष्ये॑ । म॒घोना॑म् । स्तो॒तृ॒णा॒म् । च । स्पर्ध॒से ॥ ४ ॥

हेमित्रावरुणा युवाभ्यांदातव्यं उपमं उपसमीपेमीयमानंधनं ऋचा स्तुत्यासाधनेन धेयां
धारयामि यद्ध यदखलु युवाभ्यांसकाशादाभंधनं मघोनां धनवतां अदातृणांस्तोतृणांच
क्षये गृहे स्पर्धसे स्पर्धनायभवति धनिकानांस्तोतृणांच घनाधिक्यविषयेस्पर्धाभवतीत्यर्थः अ-
परिमितंधनंभवतीतिभावः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

आनोमित्रसुदीतिभिर्वरुणश्चसधस्थआ ।

स्वैक्षयेमघोनांसर्वीनांचवृधसे ॥ ५ ॥

आ । नः । मित्र । सुदीतिभिः । वरुणः । च । सधस्थे । आ ।
स्वे । क्षये । मघोनाम् । सर्वीनाम् । च । वृधसे ॥ ५ ॥

हेमित्र त्वंचवरुणश्च सुदीतिभिः सुदीतियुक्तौ युवां नोस्मभ्यं सधस्थे सह-
स्थानेषो आमच्छतं द्वितीयआकारोनर्थकआदरार्थोवा किमर्थमिति उच्यते मघोनां धनवतां
हविष्मतां सर्वीनांच युवयोः सर्वीभूतानामस्माकं क्षये गृहे स्वे स्वकीये वृधसे वर्धनाय ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

युवंनोयेपुवरुणक्षत्रं बृहच्चविभृथः ।

उरुणोवार्जसातयेकृतं रायेस्वस्तये ॥ ६ ॥

युवम् । नः । येपु । वरुणा । क्षत्रम् । बृहत् । च । विभृथः ।
उरु । नः । वार्जसातये । कृतम् । राये । स्वस्तये ॥ ६ ॥

हेवरुणा मित्रावरुणौ युवं युवां नोस्माकं क्षत्रं बलं बृहत् बलपरिवृद्धमन्नंच
येषु स्तोत्रेषु निमित्तेषु विभृथः धारयथः युवाभ्यांपृतं बलमन्नंच नोस्मभ्यं वार्जसातये
अन्नस्पृष्टाभाय यज्ञायवा राये धनाय स्वस्तये क्षेमायच उरु विस्तीर्णं कृतं कुरुतम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उच्छन्त्यामेयजतादेवक्षत्रेरुशद्भवि ।

सुतंसोमं न हस्तिभिरापद्धिर्धावतं न राविभ्रंतावर्चनानंसम् ॥ ७ ॥ १ ॥

उच्छन्त्याम् । मे । यजता । देवक्षत्रे । रुशंतुहगवि ।
सुतम् । सोमम् । न । हस्तिभिः । आ । पट्भिः । धावतम् ।
नरा । विभ्रतौ । अर्चनानसम् ॥ ७ ॥ २ ॥

उच्छन्त्यां उपसि मेसोमगितिसंबन्धः यजता यष्टव्यो रुशद्गवि रोचमानरश्मोपातःसवने
देवक्षत्रे देवानांक्षत्रंलंयस्मिन्गृहेतदेवक्षत्रं तस्मिन्नेमदीयं सुतमभिपुतं सोमं न मेतिसंप्रत्यर्थे
हदानीं हस्तिभिः हस्तवद्भिः हंतैर्गतिकर्मणोहस्तशब्दः गमनसाधनपादवद्भिरित्यर्थः पट्भिः
पादवद्भिश्च पादचतुष्टयोपैरश्वैराधावतं आगच्छतं नरा हेनेतारौमित्रावरुणौ ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेद्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

यश्चिकेतितिपल्लवंनवर्मसूक्तं रावहव्यस्याभेयस्पापं मैत्रावरुणं यश्चिकेतपल्लातहव्यइत्य-
नुक्रमणिका । पंत्यंतंत्वित्युक्तत्वालंत्यन्तपरिभाषयानुष्ठुभं अन्त्यार्पक्तिः विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

यश्चिकेतसमुक्तुर्देवत्रासब्रवीतुनः ।
वरुणो यस्यदर्शतोमित्रोवावनतेगिरः ॥ १ ॥

यः । चिकेत । सः । समुक्तुः । देवत्रा । सः । ब्रवीतु । नः ।
वरुणः । यस्य । दर्शतः । मित्रः । वा । वनते । गिरः ॥ १ ॥

यःस्तोता चिकेत जानातिस्तुतिं युवयोः समुक्तुः सएवशोभनकर्मा देवत्रा देवेषु
स्तोतृषुमध्ये यद्वा देवेषुमध्ये युवयोरेवस्तुतिंयश्चिकेतसमुक्तुर्नृतिरिति समुक्तुर्मा नोस्माकंब्र-
वीतु स्तुतिपरमुपदिशतु यस्यदर्शतोदर्शनीयोवरुणोदर्शनीयोमित्रोवा मित्रश्च वाशब्दश्चा-
र्थे गिरोस्मदीयास्तुवीदन्तेसंभजते ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ताहिश्रेष्ठवर्चसा राजानादीर्घश्रुतमा ।
तासत्पतीकृताष्टर्धकृतावानाजनेजने ॥ २ ॥

ता । हि । श्रेष्ठवर्चसा । राजाना । दीर्घश्रुतमा । ता । सत्पती-
दति सत्पती । कृतवृथा । कृतवर्णाना । जनेजने ॥ २ ॥

ताहि तौस्त्रुमित्रावरुणो अष्टवचंसा मशस्तवेजस्को राजाना ईश्वरो दीर्घश्रुतमा
दूरदेशादाह्वानश्रोतृतमौ ता तौ सप्तवी सतांयजमानानांस्वामिनौ ऋतावृधा यज्ञस्योदक-
स्यवावर्धयितारौ जने जने सर्वेषुस्तोतृपुनिमित्तेषु ऋतावाना गमनवन्तौ ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तावांमिया॒नोव॑से॒पूर्वा॑उप॒ब्रुवे॑सचा ।

स्व॒श्वा॑सः॒सुचे॑तुना॒वाजाँ॑अ॒भिप्रदा॑वने ॥ ३ ॥

ता । वा॒म् । इ॒या॒नः । अ॒व॒से । पूर्॒वो । उ॒प । ब्रु॒वे । स॒चा ।

सु॒ऽअ॒श्वा॑सः । सु । चे॒तु॒ना । वा॒जा॒न् । अ॒भि । प्र । दा॒व॒ने ॥ ३ ॥

ता तौ पूर्वी पुरातनौ वां युवां इयानो गच्छन् अवसे रक्षणाय सचा सह उपब्रुवे
उपेत्यस्तौमि स्वश्वासः स्वश्वावयमात्रेयाः सुचेतुना शोभनप्रज्ञानौयुवां वाजान् अभि
अज्ञानिअभिलक्ष्य म प्रकर्षेण दावने दानाय स्तुमइतिशेषः यद्वा स्वश्वासः स्वश्वौ द्विती-
याद्विवचनस्यशास्त्रादेशः उपब्रुवइतिसंबन्धः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मि॒त्रोअ॑होश्चि॒दादु॑रुक्षया॒यगा॑तु॒र्वन॑ते ।

मि॒त्रस्य॑हि॒प्रतूर्व॑तः॒सुम॑तिरा॒स्तिवि॑धतः ॥ ४ ॥

मि॒त्रः । अ॑होः । चि॒त् । आ॒त् । उ॒रु । क्ष॒या॒य । गा॒तु॒म् । व॒न॒ते ।

मि॒त्रस्य॑ । हि । प्र॒तूर्व॑तः । सु॒म॒तिः । अ॒स्ति । वि॒ध॒तः ॥ ४ ॥

मित्रोदेवः अंहोश्चिद अंहस्वतोपिस्तोतुः आत् अनन्तरमेव उरुउरवे क्षयाय गृहाय
निदासायवा गातुमुपायं वनते प्रयच्छति मित्रस्यहि मित्रस्यत्तलु देवस्यसुमतिः शोभनबु-
द्धिः प्रतूर्वतः प्रकर्षेणाहंसतोपि विधतः परिचरतः शृश्रूषकस्य अस्तिहि भवतिस्त्रु ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

व॒यंमि॒त्रस्या॑व॒सि॒स्थाम॑स॒प्रथ॑स्तमे ।

अ॒ने॒ह॒स॒स्वोत्त॑यः॒स॒त्रावरु॑णशेषसः ॥ ५ ॥

वृथम् । मित्रस्य । अवसि । स्याम । सप्रथःऽतमे । अनेहसः ।
त्वाऽर्कतयः । सूत्रा । वरुणऽशेषसः ॥ ५ ॥

वयंयजमानामित्रस्य दुःखनिवारकस्यदेवस्य सप्रथस्तमे सर्वतःपृथुतमे अवसि रक्ष-
णे वयंस्याम भवेम किंच अनेहसःअपापाः त्वोतयः त्वयारक्षिताः वरुणशेषसः शेषइत्य-
पत्यनाम वारकाः पुत्रायेपांतेतादृशाः सूत्रा वयंसर्वेसहैवभवेम ॥ ५ ॥

अथपृष्ठी—

युवंमित्रेमंजनंयतयःसंचनयथः ।

मामघोनःपरिरूप्यतंमोअस्माकमृषीणांगोपीथेनउरुष्यतम् ॥६॥३॥

युवम् । मित्रा । इमम् । जनम् । यतयः । सम् । च । नृयथः । मा ।
मघोनः । परि । रूप्यतम् । मो इति । अस्माकम् । ऋषीणाम् ।
गोऽपीथे । नः । उरुष्यतम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

हेमित्रा मित्रावरुणौ युवं युवां इमंजनंस्तोतारंमंप्रति यतयः आगच्छथः आगत्यच संचन-
यथः संचनयथधकामाणापयथः यद्वा यतयइत्यंतर्णीतण्यर्थोयंअहनियतयः व्यापारेपुगमयथः
रात्रौचसंचनयथः निर्व्यापारंकारयथः मघोनःहविर्लक्षणान्वतःअस्मान् मापरिरूप्यतं मापरित्य-
जतं मो मैव ऋषीणामस्माकं पुत्रानपि परिरूप्यतं किंतु गोपीथे गौः सोमरसः तस्यपानंयस्मि-
न्मत्तगोपीथोयज्ञः तस्मिन् नः उरुष्यतंरक्षतम् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्मचतुर्थेतृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

आचिकितानेतिपल्लवंदशमंसूक्तं रातहव्यस्यार्थं आनुष्टुभं भैत्रावरुणं अत्रानुक्रमणिका-
आचिकितानानुष्टुभन्त्विति । आद्यस्तुचोदशरात्रेचतुर्थेहनिप्रजगशस्त्रेभैत्रावरुणस्य सूत्रितचं-
आचिकितानमुक्तूत्यमुवोअग्रहणमिति ।

तत्रप्रथमा—

आचिकितानमुक्तूदेवौर्मर्तरिशादसा ।

वरुणायऋतपेशसेदधीतमयसेमहे ॥ १ ॥

आ । चि॒क्रि॒ता॒न॒ । सु॒क्र॒तू॒ द॒ति॒ सु॒क्र॒तू॒ । दे॒वौ । म॒र्त॒ । रि॒शा॒द॒सा ।
व॒रु॒णाय॑ । ऋ॒त॒श्पे॒श॒से । द॒धी॒त॒ । प्र॒य॒से । म॒हे ॥ १ ॥

हेचिकितान जानन्स्तुतिं हेमर्त मनुष्य रातहव्यत्वमितितस्यैवंसंशोधनं सुक्रतू शोभन-
कर्माणौ रिशादसा हिंसकानां हिंसकौ देवौ आ आकारयेतिशेषः आहूयच ऋतपेशसे पेशइति-
रूपनाम ऋतमुदकं उदकमेवरूपं यस्य तादृशाय वरुणाय प्रयसे मत्वर्थोलुप्यते हविरिक्षणान्नवते
महे महते पूज्याय दधीतदद्याः हविरितिशेषः द्वितीयार्थे वाचतुरर्थी महद्धविर्दधीतमहतोन्नत्यला-
भायेतिवायोग्यं ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ताहि॒क्ष॒त्रम॒वि॒ह्रु॒तं॒स॒म्य॒गं॒सु॒र्य॒॑मा॒शा॒ति॒ ।
अ॒र्ध॒व॒त्रे॒व॒मा॒नु॒पं॒स्व॒॑र्ण॒धा॒यि॒दर्श॑तम् ॥ २ ॥

ता । हि । क्ष॒त्रम् । अ॒वि॒ह्रु॒तम् । स॒म्य॒क् । अ॒सु॒र्य॑म् । आ॒शा॒ति॒ इति॑ ।
अ॒र्ध॒ । व॒त्रा॒श्द॒व॒ । मा॒नु॒पम् । स्त्वं । न । धा॒यि॒ । दर्श॑तम् ॥ २ ॥

ताहि हीतिहेतो यस्मात्ता तौ क्षत्रं बलं अविह्रुतं अहिंस्यं असुर्यं अतुरविधाति मह-
द्वलं सम्यगाशाते व्याप्नुतः अथ अतोहेतोर्मानुषं मनुष्येणुपवृत्तं वत्रेव कर्मेव तद्यथा मनुष्येण नि-
यतं स्वर्णसूर्यद्वयं सयथादिविदश्यतेतद्वत् दर्शतं दर्शनीयं बलं धायि यज्ञेनिहितं ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तावा॒मे॒पे॒र॒था॒ना॒मु॒र्वी॒ग॒व्य॑ति॒मे॒पाम् ।
रा॒त॒ह॒व्य॑स्य सु॒ष्टु॒तिं॒द॒धृ॒क्स्तो॒मैर्भ॑नामहे ॥ ३ ॥

ता । वा॒म् । ए॒पे । र॒था॒ना॒म् । उ॒र्वी॒म् । ग॒व्य॑ति॒म् । ए॒पाम् ।
रा॒त॒ह॒व्य॑स्य । सु॒ष्टु॒ति॒म् । द॒धृ॒क् । स्तो॒मैः । म॒ना॒म॒हे ॥ ३ ॥

हेमित्रावरुणौ वा तौ प्रसिद्धौ वां युवां रथानां अस्मदीयानामेषां पुरतोवर्तमाना-
नां उर्वी प्रभूतां गव्यतिं अतिविस्तृतमार्गं एपे गन्तुं मार्गरक्षणायेत्यर्थः तुमर्थे असेन्य-
त्ययः तदर्थं वा मनामहे स्तुपः रातहव्यस्य ऋषेः रातहव्यसंबन्धिभिः सुष्टुतिं सुष्टुतिभिः
शोभनस्तुतिसाधनैः स्तोमैः दधृक् धर्षकौ युवां ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अधाहिकाव्यायुवंदक्षस्यपूर्भिर्ऋता ।

निकेतुनाजनानांचिकेथेपूतदक्षसा ॥ ४ ॥

अध । हि । काव्या । युवम् । दक्षस्य । पूःऽभिः । अ॒ऋता ।

नि । केतुना । जनानाम् । चिकेथे इति । पूत॒दक्षसा ॥ ४ ॥

अध अपिच हिपसिद्धौ काव्या स्तुत्यौ युवं युवां दक्षस्य प्रवृद्धस्य ममपूर्भिः
पूरकैः स्तवैः हेअ॒ऋता महान्तौ आश्चर्यभूतौ सन्तौ केतुना प्रज्ञानेन अनुकूलेन मनुसा ज-
नानां यजमानानामित्यर्थः स्तोत्रं निचिकेथे नितरां जानीथः हेपूतदक्षसा शुद्धबलीयुवां ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

तद्वृत्तं पृथिविवृहच्छ्रवण्यक्षर्याणाम् ।

अयसानावरं पृथ्वति क्षरन्ति यामभिः ॥ ५ ॥

तत् । ऋतम् । पृथिवि । वृहत् । श्रवः॒ऽण्ये । ऋर्याणाम् ।

अयसानौ । अरम् । पृथु । अति । क्षरन्ति । याम॒ऽभिः ॥ ५ ॥

हेपृथिविदेवि त्वयि तव सर्वैरर्थ्यमानत्वेन पस्तिद्धं बृहत् प्रभूतं ऋतमुदकं ऋषी-
णां स्तोत्राणामस्माकं अवण्ये अन्नस्यैषणे सति अयसानौ गच्छन्तौ छन्दस्पसान् च शुश्रूषामि-
त्यसान् च जपतेरपि भवति चित्तइत्यन्तोदात्तः अरं अलं अत्यर्थं पृथुपया भवति तथा
यामभिर्गमनैः अतिक्षरन्ति अत्यर्थवर्षतः व्यत्ययेन बहुवचनम् ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

आयद्वामीयचक्षसामित्रवयंचसूर्यः ।

व्यचिष्टे वहुपाय्ये यतैर्महिस्वराज्ये ॥ ६ ॥ ४ ॥

आ । यत् । वाम् । ईय॒ऽचक्षसा । मित्रा । वयम् । च । सूर्यः ।

व्यचिष्टे । वहु॒पाय्ये । यतैर्महि । स्व॒राज्ये ॥ ६ ॥ ४ ॥

हेइयचक्षसा व्यासदर्शनी हेमित्रा मिश्रावरुणी वां युवां यत् येवयंच सूरयः स्तोतारः
आ आह्वयामः व्यचिष्टे अत्यन्तविस्तृते बहुपाध्ये बहुभिर्गन्तव्ये बहुभीरक्षितव्येवा स्व-
राज्ये स्वराट्त्वाय एवंविधराज्यार्थं यतेमहि गच्छेम ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेचतुर्थोवर्गः ॥४॥

वळित्थादेवेतिपंचर्चमेकादशसूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—वळित्थापंचयजतइति यजतो-
नामात्रेयऋषिः आनुष्टुभंतित्युक्तत्वादिदमप्यानुष्टुभं मिश्रावरुणीदेवता विनियोगोऽङ्गिकः ।

तत्रप्रथमा—

वळित्थादेवनिष्कृतमादित्यायजतंबृहत् ।

वरुणमित्रार्यमन्वर्षिष्ठक्षत्रमाशाथे ॥ १ ॥

वद् । इत्था । देवा । निःस्कृतम् । आदित्या । यजतम् । बृहत् ।

वरुण । मित्र । अर्यमन् । वर्षिष्ठम् । क्षत्रम् । आशाथे इति ॥ १ ॥

हेदेवा घोतमानौ हेआदित्या अदितेःपुत्रौ हेवरुण हेअर्यमन् अरीणानियमितार्ति-
प्रदेव युवां वद् सत्यं अवाध्यं इत्था इत्थं इदानीं वर्तमानप्रकारेण यजतं यष्टव्यं
बृहदतिमवृद्धं वर्षिष्ठं मवृद्धतमं क्षत्रं वत् आशाथे अभुवाथे यद्वा अर्यमा पृथगेव
निर्देष्टव्यः द्विवचनं बहुवचनीकर्तव्यम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

आयद्योनिहिरण्यदंवरुणमित्रसदथः ।

धर्ताराचर्पणीनांयन्तंसुभ्रांरिशदसा ॥ २ ॥

आ । यत् । योनिम् । हिरण्यर्थम् । वरुण । मित्रे । सदथः ।

धर्तारा । चर्पणीनाम् । यन्तम् । सुभ्रम् । रिशादसा ॥ २ ॥

यद्यस्माद्धिरण्यं हितरमणीयं योनिं यज्ञभूमिं हेवरुण हेमित्र आसदथः आग-
च्छथः तस्माच्चर्पणीनां मनुष्याणां धर्तारा धारकौच हेरिशादसा हिंसकानक्षिपारौयुवां
अस्मभ्यं सुभ्रं सुखं यन्तं कुरुवमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

विश्वेहि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

व्रता पदेव सश्चिरे पांति मर्त्य रिपः ॥ ३ ॥

विश्वे । हि । विश्ववेदसः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा ।

व्रता । पदेव । सश्चिरे । पांति । मर्त्यम् । रिपः ॥ ३ ॥

विश्वेहि सर्वेऽपि हीवि अप्यर्थे विश्ववेदसः सर्वविदः सर्वयन्त्रा वरुणो मित्रो-
र्यमा चैतेभ्यः सर्वे व्रतास्मदीयानि कर्माणि पदेव स्थानानीव सश्चिरे संगता भवन्ति
आगत्य च मां मर्त्य रिपो हिंसकाव पांति रक्षन्ति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ते हि सत्या ऋतस्पृशः क्रता वानो जने जने ।

सुनीथासः सुदानवो अंहोश्चिदुरुचक्रयः ॥ ४ ॥

ते । हि । सत्याः । ऋतस्पृशः । क्रतवः । वानः । जने जने ।

सुनीथासः । सुदानवः । अंहोः । चित् । उरुचक्रयः ॥ ४ ॥

ते हि तेऽखल सत्याः सत्यभूताः सत्यफलावा ऋतस्पृश उदकस्पृश त्वस्य कर्तारः क्र-
ता वानो यज्ञवन्तः जने जने सर्वेषु यजमानेषु सुनीथासः सुनयनाः सुदानवः सुदानाः ही-
तिप्रसिद्धवाची सर्वत्रसम्बन्धीयः एवंमहानुभावा वरुणादयः अंहोश्चिद्विदमर्थे पापिनो-
पिस्वस्तोत्तुरुचक्रयः प्रभूतधनादिकर्तारः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

कोनुर्वा मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् ॥

तत्सुवामेपते मतिरत्रिभ्यर्ण्यते मतिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

कः । नु । वाम् । मित्र । अस्तुतः । वरुणः । वा । तनूनाम् । तत् । सु ।

वाम् । आ । ईष्यते । मतिः । अत्रिभ्यः । आ । ईष्यते । मतिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

हेमित्र वां युवयोर्मध्ये त्वंचवरुणोवा कोनुअस्तुतः सर्वैरस्तूयमानःकोस्ति उभौअ-
पिस्तुत्यौइत्यर्थः तनूनामितितृतीयार्थेपठौ तनुभिस्तुतिभिस्तुतइतिसंबंधः अत्रमित्रशब्दे-
नमित्रस्यैकस्यैवसंबोधनं वरुणोळास्वन्तरित्यत्रेवात्रद्विवचनसूचकस्याकरस्यानाम्नानात् लो-
केषु बहुपुंसनिहितेषु एकमेवसंबोध्य युवयोरिदंयुष्माकमिदमितिप्रयुंजते तत् तस्मात् य-
स्मात्सर्वैस्तुवन्तितस्मात् तनूनामित्येतद्व्यवहितमपिउत्तरप्रवाथोज्यं तनूनामल्पमतीनां अ-
स्माकंमतिःस्तुतिर्वा युवां आद्रेपते अभिगच्छति अत्रिण्योत्रिगोत्रेभ्यः अस्मभ्यं अस्म-
दीपमतिः एषते आदरार्थंपुनर्वचनं ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रवोमित्रायेतिपंचर्चद्वादशंसूक्तं आत्रेयस्ययज्ञतस्यार्थं गायत्रं मैत्रावरुणं तथाचानु-
क्रम्यते—प्रवोगायत्रमिति । अग्निष्टोमेपातःसवने मैत्रावरुणशस्त्रे एतत्सूक्तं सूत्रितंच—प्रवोमित्रा-
यप्रमित्रयोर्वरुणयोरिति । अभिष्टवपळहे पृष्ठचपडहेच स्तोमनिमिचावापार्थमिदमादीनिद्वि-
तीयवर्जितानि चत्वारिसूक्तानि तथैवसूत्रितं—प्रवोमित्रायेतिचतुर्णांद्वितीयमुज्जरेदिति ।

तत्रप्रथमा—

प्रवोमित्रायगायत्रवरुणायविपागिरा । महि॑क्षत्रा॒सृ॒तं बृ॒हत् ॥ १ ॥

प्र । वः । मि॒त्राय॑ । गा॒य॒त्र । वरु॑णाय । वि॒पा । गि॒रा ।

महि॑क्षत्रौ । ऋ॒तम् । बृ॒हत् ॥ १ ॥

हेमदीपाऋविजः बोयूयमित्यर्थः मित्रायवरुणायच विपा व्याप्तया गिरा स्तुत्या
प्रगायत स्तुतिंकुरुत स्तुत्यास्तुवतेत्येतदपाकंपचवीतिवत् हेमहि॑क्षत्रौ प्रभूतवली युवां ऋतं
यज्ञं बृहत् महत् अतिप्रशस्तंस्तुत्यर्थमागच्छतमितिशेषः अथवा महत्प्रभूतं ऋतं स्तोत्रं शृणु-
मितिशेषः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

स॒म्रा॒जा॒या॒घृत॑यो॒नीमि॒त्रश्चो॒भाव॑रु॒णश्च । दे॒वादे॒वेपु॑प्रश॒स्ता ॥ २ ॥

स॒म॒ध॒रा॒जा । या । घृ॒तयो॑नी॒दृति॑घृत॒धयो॑नी । मि॒त्रः । च ।

उ॒जा । वरु॑णः । च॒ दे॒वा । दे॒वेपु॑ । प्र॒श॒स्ता ॥ २ ॥

या योमिवश्ववरुणश्च परस्परपेक्षयाचशब्दः उभा उभौ सम्राजा सर्वस्यस्वामिनौ घृ-
तयोनी उदकस्योत्पादकौ देवौ द्योतमानौ देवेषुमध्ये प्रशस्ता प्रकर्षेणस्तुत्यौ तौ गाथतेतिपू-
र्वत्रान्वयः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

भानःशक्तं^१पार्थिवस्यमहोरायोदिव्यस्य ।महिवांक्षत्रं^२देवेषु ॥ ३ ॥

ता । नः । शक्तम् । पार्थिवस्य । महः । रायः । दिव्यस्य । महि ।

वाम् । क्षत्रम् । देवेषु ॥ ३ ॥

ता तौ देवौ नोस्मदर्थं पार्थिवस्य पृथिवीसंबद्धस्य दिव्यस्य विविभवस्यच महोमहो-
रायोधनस्य शक्तं समर्थोभयतं दातुमितिशेषः हेदेवौ वांमुवयोर्महि महत्पूज्यं क्षत्रं यत्नं देव-
ेषु प्रसिद्धंस्तुमइतिशेषः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ऋतमृतेन^१सर्पन्तेपिरंदक्षमाशाते । अद्गुहा^२देवौवर्धते ॥ ४ ॥

ऋतम् । ऋतेन । सर्पन्ता । इपिरम् । दक्षम् । आशाते इति ।

अद्गुहा । देवौ । वर्धते इति ॥ ४ ॥

ऋतेनोदकेननिमित्तेन ऋतं यज्ञं सपन्ता स्पृशन्तौ इपिरं एषणवन्तं दक्षं प्रवृद्धं यजमानं
हविर्वा आशाते व्यामुक्तः अद्गुहा अद्गोम्हारी देवौ मिषावरुणौ युवावर्धते प्रवृद्धौभवतः ॥४॥

अथचमयी—

वृष्टिद्यावारीत्यापिपस्पतीदानुमत्याः । बृहन्तं^१गर्तमाशाते ॥५॥६॥

वृष्टिद्यावा । रीतिःआपा । दुपः । पती इति । दानुमत्याः ।

बृहन्तम् । गर्तम् । आशाते इति ॥ ५ ॥ ६ ॥

वृष्टिद्यावा वृष्ट्यर्थोद्यौःस्तुतिर्ययोस्तौवृष्टिद्यावा अथवा वृष्टिर्वर्षिका घोरान्तरिक्षं या-
न्यां तौ तादृशौ रीत्यापा रीगतिरेषणयोः रीतिः प्राप्तिः सैवआपाआगिरभिमतप्राप्तिर्ययोस्तौ

तादृशौ इषोन्नस्य पत्नी स्वामिनौ वृष्टिप्रदत्तादस्वामित्वं दानुमत्याः दानवत्याः दारुपुत्रचिताया-
इत्यर्थः एतद्विशेषणं एवमहानुभावौ बृहन्त्वं महान्वं गर्वं रथमाशावेव्यामुतः अधिविष्ठतो-
यागार्थं ॥५॥

॥ इतिचतुर्यस्यचतुर्येषष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

त्रीरोचनेतिचतुर्कचंत्रयोदशंसूक्तं उरुचकिर्नामात्रेयऋषिः त्रिष्टुप् मित्रावरुणौदेवता
अनुक्रम्यतेच—त्रीरोचनाचतुष्कमुरुचकिरिति । विनियोगोऽलैंगिकः ।

तत्रमथमा—

त्रीरोचनावरुणत्रीरुतद्यूनत्रीणिमित्रधारयथोरजांसि ।
वावृधानावमर्तिक्षत्रियस्यानुव्रतंरक्षमाणावजुर्वम् ॥ १ ॥

त्री । रोचना । वरुण । त्रीन् । उत । द्यून् । त्रीणि । मित्र ।
धारयथः । रजांसि । वृधानौ । अमर्तिम् । क्षत्रियस्य ।
अनु । व्रतम् । रक्षमाणौ । अजुर्वम् ॥ १ ॥

हेवरुण हेमित्र युवां त्री त्रीणि रोचना रोचनानि युलोकान्धारयथइतिसंबन्धः उत
अपिच त्रीन्द्यून् द्योतमानानंतरिक्षलोकान् धारयथः तथात्रीणिरजांसि भूलोकान् कीदृशौ
युवां वावृधाना वर्धमानौ क्षत्रियस्य क्षत्रं यत् तद्वतइन्द्रस्य यद्वा क्षत्रियजातीयस्ययजमानस्य
अमर्तिं रूपनामैतत् रूपवर्तकर्मच अजुर्वं अजीर्णंअविरतंवा रक्षमाणौ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

द्रावतीर्वरुणधेनवोवांमधुमद्वसिन्धवोमित्रदुह्ये ।
त्रयस्तस्थुर्दृपमासंस्तिमृणांधिपणानरेतोधाविद्युमन्तः ॥ २ ॥
द्रावतीः । वरुण । धेनवः । वाम् । मधुमत् । वाम् । सिन्धवः ।
मित्र । दुह्ये । त्रयः । तस्थुः । दृपमासः । तिमृणाम् । धिपणानाम् ।
रेतःधाः । वि । द्युमन्तः ॥ २ ॥

हेवरुण हेमित्र वांयुवयोराज्ञया धेनवोगावः इरावेतीः इराक्षीरलवणात्-
द्वयोभवन्ति तथासिंधवः स्पंदनशीलमेघानघोवां मधुमत् मधुरसमुदकं दुहे दुहन्ति तयो
प्रयः त्रिसंख्याकावृषभासोवर्षितारः रेतोधाः उदकस्यधारकाः द्युमतोदीमिमन्तः अभिवाग्धा-
दित्याः तिसृणां त्रिसंख्याकानां धिपणानां स्थानानां पृथिव्यंतरिक्षद्युलोकानां स्वामिनःस-
न्तः वि विविधं प्रत्येकं तस्थुस्तिष्ठन्ति युवयोरनुग्रहावत्रयोपिदेवास्त्रिपुस्थानेषुवर्षतइत्यर्थः॥२॥

अथतृतीया-

प्रातर्देवीर्मादितिजोह्वीमिमध्यन्दिनउदितासूर्यस्य ।

रायेमित्रावरुणासर्वतातेळेतोकायतनपायशंयोः ॥ ३ ॥

प्रातः । देवीम् । अदितिम् । जोह्वीमि । मध्यन्दिने । उतःइता ।

सूर्यस्य । राये । मित्रावरुणा । सर्वस्ताता । ईळे । तोकाय ।

तनयाय । शम् । योः ॥ ३ ॥

अहमृषिः प्रातः प्रातःकाले अदितिमखंडनीयां देवानांजननीं देवीं घोटमानां
जोह्वीमि आह्वयामि तथामध्यन्दिने सूर्यस्य उदिता उदितौ तत्समृद्धिकाले माध्यन्दिनेसवने
जोह्वीमि हेमित्रावरुणा ध्रुवां राये धनप्राप्तये सर्वतातो यतो ईळे स्तौमि पुनःकिमर्थं तोकाय
पुत्राय तनयाय तत्पुत्रायच शं अरिप्रशमनाय योः सुखस्यमिश्रणायच ईळइति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

धाधर्ताररजसोरोचनस्योतादित्यादिव्यापार्थिवस्य ।

नर्वादेवाअमृताआमिनन्तिम्रतानिमित्रावरुणाध्रुवाणि ॥४॥७॥

धा । धर्तार । रजसः । रोचनस्य । उत । आदित्या । दिव्या ।

पार्थिवस्य । न । वाम् । देवाः । अमृताः । आ । मिनन्ति । म्रतानि ।

मित्रावरुणा । ध्रुवाणि ॥ ४ ॥ ७ ॥

धा यौ रोचनस्य रोचमानस्य रजसोलोकस्य स्वर्गाख्यस्येत्यर्थः उवापिच पार्थि-
वस्य रजसोयायोधर्तारौ आदित्या अदितैःपुत्रौ दिव्या द्विविधौ तौ ध्रुवांईळइति॥

वृत्रसंबन्धः हेमित्रावरुणा वांयुवयोः ध्रुवाणि व्रतानिकर्माणि देवाः अन्येइन्द्रादयः अ-
मृताः अमरणधर्माणोपि नामिनन्ति नहिंसन्ति यतोध्रुवाणि अतइत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थसप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

पुरूरुणेतिचतुर्कचंचतुर्दशंसूक्तं उरुचक्रेरापं गायत्रं मैत्रावरुणं पुरूरुणागायत्रंतिवत्यनु-
क्रमणिका पृष्ठ्याभिष्टवपडहयोःमातःसवने आवापार्थत्वेनेदमपिसूक्तंपूर्वसूक्तेनसह प्रवोमित्रा-
येतिचतुर्णां द्वितीयमुखरेदितिसूक्तं चातुर्विंशेहनिमातःसवनंमैत्रावरुणशस्त्रेआयस्त्वचःपळहस्तो-
त्रियसंज्ञकः सप्तितंच—पुरूरुणाचिद्व्यस्तिप्रतिवांसूरजदितइति ।

तत्रप्रथमा—

पुरूरुणांचिद्व्यस्त्यवोनूनंवांवरुण । मित्रवंसिवांसुमतिम् ॥ १ ॥

पुरूरुणां । चित् । हि । अस्ति । अवः । नूनम् । वाम् । वरुण ।
मित्र । वंसि । वाम् । सुमतिम् ॥ १ ॥

हेमित्रावरुणौ वांयुवयोः पुरूरुणाचिद्व्य अत्र सोः सुपांसुलुगित्याकारः पुरोरपिबहुउरु-
बहुतरं अथवा पुरुचतदुरुचपुरूरु अत्यन्तमुरुतरमित्यर्थः तादृग्वोरक्षणं नूनं निश्चयेन अ-
स्ति हिमसिद्धौ चिदितिपूरणः हेवरुण हेमित्र वांयुवयोः सुमतिं अनुग्रहबुद्धिं वंसि संभजेय
यस्मादधोस्तिवत्समादंसीतिभावः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तावांसम्यग्द्रुहाणेपमश्यामधार्यसे । वयंतेरुद्रास्याम ॥ २ ॥

ता । वाम् । सम्यक् । अद्रुहाणा । द्रपेम । अश्याम । धार्यसे ।
वयम् । ते । रुद्रा । स्याम ॥ २ ॥

हेअद्रुहाणा हेअद्रोग्धारौ वा सौ मसिद्धौ वां युवांसम्यक्स्तुमइतिशेषः स्तोतारोवयं इयम-
नं धायसे पानाय भोजनाय अश्याम प्राप्नुयाम हेरुद्रा रुतः दुःखात् द्वावयितारौ रुदद्भिर्द्वि-
वणीयौवा तेस्तोतारोवयं स्याम भवेय सष्टन्दाइतिशेषः युवाभ्यांस्वभूतावास्याम ॥ २ ॥

अथतृतीया—

पा॒त॒नो॒रु॒द्रापा॒युभि॒रु॒त॒त्राये॒थां सु॒त्रा॒त्रा ।

तु॒र्याम॒दस्य॑न्त॒नूभिः ॥ ३ ॥

पा॒त॒म् । नः । रु॒द्रा । पा॒यु॒भिः । उ॒त । त्रा॒ये॒था॒म् । सु॒त्रा॒त्रा ।

तु॒र्या॒म । द॒स्य॑न् । त॒नू॒भिः ॥ ३ ॥

हेरुद्रा उक्तत्वा देवौ युवां नोस्मान् पायुभिः रक्षणैः पातं रक्षतं उतापिच सुत्रात्रा शो-
भनेनवाणेन त्रायेथां पालयेथां इष्टमाप्त्यनिष्टपरिहारभेदेनभेदः स्तोत्रादिवैकल्याच्छत्रोर्वा
त्रायेथां अभिमतप्रापणेनरक्षतमित्यर्थः वयंच तनूभिः पुत्रादिभिःसहिताः स्वीयेरंगैर्वा दस्यून्
शत्रून्तुर्पाम हिंस्याम तरेमवा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

मा॒कस्या॑द्भु॒त॒क्रतू॒यक्षं॑ भु॒जेमा॒त॒नूभिः ।

मा॒शेष॑सा॒मात॑र्नसा ॥ ४ ॥ ८ ।

मा । क॒स्य॑ । अ॒द्भु॒त॒क्र॒तू॒द॒त्य॒द्भु॒त॒क्र॒तू॒ । य॒क्ष॒म् । भु॒जे॒म॒ । त॒नू॒भिः ।

मा । शेष॑सा । मा । त॑र्नसा ॥ ४ ॥ ८ ॥

हेअद्भुतक्रतू आश्चर्यकर्माणी वयं कस्य अन्यस्यकस्यच वयक्षं गुजितं धर्ममाभुजेम
माभुंजीमहि तनूभिस्मदीयेरवयवेः युवयोरनुग्रहात् समृद्धावये अन्यथावयंकस्यचिद्धनेन
शरीरपोषणकुर्मैश्चत्यर्थः तथा शेषसा अपत्येनसहितामाभुजेम तनया पौत्रादिनासहितामाभुजेम
अस्मत्कुलेनकेपिभुंजीमहीत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

आनोगन्तमितिवृत्तात्मकंपंचदशंसूक्तं बाहुवृक्तस्यावेयस्याप्यै गायत्रं मैत्रावरुणं आन-
स्तुर्चबाहुवृक्तइत्यनुक्रमणिका उक्तःसूक्तविनियोगः अग्निष्टोमेप्रातःसवननेमैत्रावरुणशस्त्रे अ-
धमनुरुपस्तुच। सन्निवंच—आनोमित्रावरुणाआनोगन्तविरशादसेति ।

तत्रप्रथमा—

आनोगन्तरिशादसावरुणमित्रं बर्हणा ।

उपेमंचारुमध्वरम् ॥ १ ॥

आ । नः । गन्तम् । रिशादसा । वरुण । मित्रं । बर्हणा । उप ।

इमम् । चारुम् । अध्वरम् ॥ १ ॥

हेवरुण हेमित्र हेरिशदसा शत्रूणां मेरकौयुवां नोस्माकमिमं चारुं चरणीयं अध्वरं अहिंसकं यत्तमुपागन्तं उपागच्छतं कीदृशी बर्हणा परिवर्हणौ निबर्हणौ हन्तारौ शत्रूणाम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

विश्वस्य हि प्रचेतसावरुणमित्रराज्यः ।

ईशानापिप्यतं धियः ॥ २ ॥

विश्वस्य । हि । प्रचेतसा । वरुण । मित्रं । राज्यः ।

ईशाना । पिप्यतम् । धियः ॥ २ ॥

हेवरुण हेमित्र हेमचेतसा प्रकृष्टज्ञानौयुवां विश्वस्यराज्यः सर्वस्य स्वाभिनी भवत्यः हीवि प्रसिद्धौ हे ईशाना अस्माकमीश्वरौयुवां धियोस्मदीयानि कर्माणि पिप्यतं व्यापयतं कलैः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उपनः सुतमार्गतं वरुणमित्रं दाशुपः ।

अस्य सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ १ ॥

उप । नः । सुतम् । आ । गन्तम् । वरुण । मित्रं ।

दाशुपः । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥ १ ॥

नोस्माकं सुतमभिपुतं सोमं प्रवि हेवरुण हेमित्र युवां उपागतं उपागच्छतं दाशु-
पोहविर्दातुर्ममास्यसोमस्य पीतये पानाय ॥ ३ ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थेन वमोवर्मः ॥ १ ॥

आमित्रेवरुण इति तृचात्मकं षोडशं सूक्तं बाहुवृक्तस्यापमौष्णिहं मित्रावरुणं आमित्रऔ-
ष्णिहमित्यनुक्रमणिका दशरात्रे तृतीये हनिमज्जगशस्त्रे अयं मैत्रावरुणस्य तृचः स त्रितंच—आमि-
त्रेवरुणो वयमश्विनावेहमच्छतमिवि ।

तत्र प्रथमा—

आमित्रेवरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिष्वत् ।

निर्वर्हिषि सदतं सोमं पीतये ॥ १ ॥

आ । मित्रे । वरुणे । वयम् । गीः ऽभिः । जुहुमः । अत्रिष्वत् ।

नि । वर्हिषि । सदतम् । सोमं ऽपीतये ॥ १ ॥

वयमाग्नेयाः मित्रेवरुणे मित्रावरुणयोरर्थाय गीर्भिर्मघैराजुहुमः अत्रिष्वत् अस्मदगोष-
मवतैको विरिव तस्मात् मित्रावरुणौ सोमपीतये वर्हिषि निषदतं निषीदतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयज्जना ।

निर्वर्हिषि सदतं सोमं पीतये ॥ २ ॥

व्रतेन । स्थः । ध्रुवक्षेमा । धर्मणा । यातयत् ऽज्जना ।

नि । वर्हिषि । सदतम् । सोमं ऽपीतये ॥ २ ॥

हे मित्रावरुणौ युवां धर्मणा जगद्धारकेण व्रतेन कर्मणा योगेन ध्रुवक्षेमा स्थः अवि-
चलितस्थानी भवथः यातयज्जना यातयन्तः कर्मसु प्रवर्तयन्तो जनाः कृत्विजोऽप्योस्तौ यातयज्जना
अथवा यातयन्तोऽश्विर्हस्तन्तो जनाभूत्याप्योस्तौ शिरंसतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

मित्रश्च नो वरुणश्च जुपेतां यज्ञमिष्टये ॥

निर्वर्हिषि सदतां सोमं पीतये ॥ ३ ॥ १० ॥

मित्रः । च । नः । वरुणः । च । जुपेताम् । यज्ञम् । इष्टये ।

नि । वर्हिषि । सदताम् । सोमं ऽपीतये ॥ ३ ॥ १० ॥

मित्रश्चवरुणश्चोभौ नोस्माकं यज्ञमिष्टये अभीष्टाय जुपेतां सेवेतां आगत्य च बर्हिषि
निषदत्तं निषीदत्तं सोमपानाय ॥ ३ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

॥ इतिपंचमेमंडलेपंचमोनुवाकः ॥ ५ ॥

षष्ठेनुवाकेपंचदशसूक्तानि तत्रयदद्यस्थइतिदशर्चप्रथमंसूक्तं आत्रेयस्यपौरुषमात्रआर्षं
आनुष्टुभमाश्विनं अनुक्रान्तंच—यदद्यदशपौरुषाश्विनंतदानुष्टुभंत्विति । तदित्युक्तत्वादिदमादी-
निषट्सूक्तान्याश्विनानि आनुष्टुभंत्वितितुशब्दादिदमुत्तरंचद्वेआनुष्टुभे प्रातरनुवाके आश्विने
ऋतौ आनुष्टुभेछन्दसि आश्विनशस्त्रेचेदमादिकेद्वेसूक्ते यदद्यस्थइतिसूक्तेइतिसन्निवत् ।

तत्रप्रथमा—

यदद्यस्थः परावति यदंवावत्यंश्विना ।

यद्वापुरुपुरुभुजा यदन्तरिक्षे आगतम् ॥ १ ॥

यत् । अय । स्थः । परावति । यत् । अंवावति । अश्विना ।

यत् । वा । पुरु । पुरुभुजा । यत् । अन्तरिक्षे । आ । गतम् ॥ १ ॥

हेपुरुभुजा बहुषु यत्तेषु भोकारौ अधिकं रक्षितारौवा हेअश्विना अश्विनौ यद्यदि अया-
स्मिन्काष्ठे परावति अत्यंतदूरेदेशे घुलोके स्थोभवथः यद्वा अंवावति अरणवति गन्तुंशक्येप्रदेशे
अन्तिकेस्थः यत् यदिवा अथवा पुरु बहु प्रदेशेषुस्थः यद्यदि अन्तरिक्षेस्थः तस्मात्सर्वस्मा-
दपागर्व आगच्छतम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

इहत्यापुरुभूतमापुरुदंसांसि विभ्रता ।

वरस्यायाम्यधिगूहवेतुविष्टमाभुजे ॥ २ ॥

इह । त्या । पुरुभूतमा । पुरु । दंसांसि । विभ्रता । वरस्या ।

यामि । अधिगूहत्यधिगू । हुवे । तृविःश्रुता । भुजे ॥ २ ॥

इहास्मिन्यज्ञे त्या तौ पुरुभूतमा पुरुषां बहूनां यजमानानां प्राचयितृत्वमौ पुरु पुरुणि
दंसांसि कर्माणि विभ्रता धारयन्तौ वरस्यावरणीयौ अधिगू अन्यैरघृतगमनकर्माणौ यामि
उपागच्छामि वुविष्टमा प्रभूतवमौ भुजे भोगाय पादनायवा हुवे आह्वयामि ॥ २ ॥

आ । यत् । वा॒म् । सू॒र्या । रथ॑म् । तिष्ठ॑त् । रघु॑इस्यद॑म् । सदा॑ ।

परि॑ । वा॒म् । अ॒रु॒पाः । वर्यः॑ । घृ॒णा । व॒र॒न्ते । आ॒क्ष॒त॒र्पः ॥ ५ ॥ १ ॥

हेअश्विनौ वांयुवयोः सदा सर्वदा रघुष्यदं शीघ्रगंरथं सूर्या युवयोःपत्नी यद
यदा आतिष्ठव आस्थितवती तदा वांपरिवरन्ते परितोवृण्वन्ति केअरुपा आरोचमानाः
घृणादीमाः आतपः आतापनाः शत्रूणां पयोश्वाः अथवा आतपइतिविशेष्यं वयोगन्ता-
रजकलक्षणाः आतपःसर्वतस्तापयिष्योदीमयःपरिवरन्ते ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेएकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथपष्ठी—

यु॒वो॒रत्रि॑श्वि॒केत॑ति॒नरा॑सु॒भ्रेन॑चेत॒सा ।

घ॒र्म॒यद्वा॑मरे॒पसं॑नास॒त्यास्त्रा॑भूर॒ण्यति॑ ॥ ६ ॥

यू॒वोः । अ॒त्रिः । चि॒के॒त॒ति॒ । न॒रा । सु॒भ्रेन॑ । चे॒त॒सा ।

घ॒र्म॒म् । यत् । वा॒म् । अ॒रे॒पसं॑म् । नास॒त्या । आ॒स्त्रा । भू॒र॒ण्यति॑ ॥ ६ ॥

हेनरा नेतारावश्विनौ युवोर्युवयोःयुवामित्यर्थः अविरस्मत्पिताऋषिः सुभ्रेन सुत्वेन
अग्निदाहोपशमरूपेणहेतुना चेतसा आदरयुकेनमनसा चिकेदति जानाति स्तुतवानित्यर्थः
सतिदुःखे सुखमुक्षयते दुःखस्वयकःप्रसंगइत्यतआह यद्यस्मात् हेनासायौ वांयुवयोरास्त्रा
आत्प्येन तन्निष्पन्नेनस्तोत्रेण घर्म दीप्तं दहन्तमग्निं असुरैः स्वदाहापमक्षिप्तं अरेपसं अपाप्तं
सुखकरं भूरण्यति प्राप्तवान् भूरण्यतिर्गतिकर्मा अत्रैरग्नेःसकाशात् रक्षणं हिमेनाग्निर्घर्मसं
मुषध्वीसमुततप्तमत्रयैइत्यादिभिःस्पष्टं दर्शितम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उ॒ग्रोवाँ॑ककु॒होय॑यिःशृ॒ण्वेयामे॑पुसंत॒निः ।

यद्वा॑दंसो॒भिर॑श्वि॒नात्रि॑र्नरा॒ववर्त॑ति ॥ ७ ॥

उ॒ग्रः । वा॒म् । क॒कु॒हः । य॒यिः । शृ॒ण्वे । या॒मे॒पु । स॒म॒क्ष॒त॒निः ।

यत् । वा॒म् । दं॒सः॒क्षिः । अ॒श्वि॒ना । अ॒त्रिः । न॒रा । आ॒क्ष॒व॒वर्त॑ति ॥ ७ ॥

उग्रउद्गूर्णयलोवांयुवयोः ककुहः उद्धितोपहान् ययिर्गन्ता सन्तनिः सततंगच्छन् रथः
यामेपु गमनेपु यज्ञेपुवा श्रृण्वे श्रूयते हेअश्विना हेनरा ययस्मात् वांयुवां दंसोभिः
कर्मभिः अत्रिरस्मत्पिता आववर्तति आवर्तयति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मध्वँउपुमंधूयुवारुद्रासिपंक्तिपिप्युपी ।
यत्संमुद्रातिपर्यथःपुकाःपृक्षोभरन्तवाम् ॥ ८ ॥

मध्वः । ऊँ इति । सु । मधुःयुवा । रुद्रा । सिसंक्ति ।
पिप्युपी । यत् । समुद्रा । अति । पर्यथः । पुकाः । पृक्षः ।
भरन्त । वाम् ॥ ८ ॥

हेमधूयुवा मधुरस्यसोमादेर्मिश्रयितारौ हेरुद्रा रुद्र स्तुतिः तयाद्रवणीयौ रुद्रपुत्रौ
वांपुवांमध्वोमधुररसेन सुपिप्युपी सुपुप्याययन्ती स्तुतिरस्मत्कृत्वा सिपकि सेवते यद्यदा
समुद्रा समुद्रवणसाधनान्यन्तरिक्षाणि अतिपर्यथः अतिशयपर्यथः यज्ञंप्रामुख्यइत्यर्थः तदापुकाः
पृक्षोन्नादीनिहविलक्षणानि वां भरन्त भ्रियन्तेयजमानैः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

सत्यमिद्वाउअश्विनायुवामाहुर्मयोमुवा ।
तायामन्यामहूतमायामन्नामृळ्यत्तमा ॥ ९ ॥

सत्यम् । इत् । वै । ऊँइति । अश्विना । युवाम् । आहुः ।
मयःऽभुवा । ता । यामन् । यामहूतमा । यामन् । आ ।
मृळ्यत्तमा ॥ ९ ॥

हेअश्विना युवांसत्यमित् सत्यमेव वाइतिपादपूरणः मयोभुवा सुखस्यभावयितारा-
षाहुःपुराविदः ता तौ सुखकरत्वेनप्रसिद्धौ युवां यामन् यज्ञे यामहूतमागमनार्थं भृशमा-
हूतन्योभयवमितिशेषः यामन्स्मयज्ञे अस्मदर्थागमनेवा मृळ्यत्तमात्र अतिशयेनसुखयि-
तारौभवतम् ॥ ९ ॥

अथदशमी-

इमाब्रह्माणिवर्धनाश्विभ्यांसन्तुशन्तमा ।

यातक्षांमरथाँइवावोचामबृहन्मः ॥ १० ॥ १२ ॥

इमा । ब्रह्माणि । वर्धना । अश्विभ्याम् । सन्तु । शम्भन्तमा ।

या । तक्षांम । रथान्इद्व । अवोचाम । बृहत् । नमः ॥ १० ॥ १२ ॥

अथस्तुतिनिगमयति इमा इमानीदानीं कृतानि ब्रह्माणि परिवृढानि स्तोत्राणि अश्विभ्यां वर्धना वर्धनानि समर्धकानि शंतमा सुखत्वमानिसन्तु या यानि तक्षां संपादयाम रथानिवशिल्ली तद्वत्तक्षां तानिसुखत्वमानिसन्तु वयं बृहत्प्रभूतं प्रभूतफलवदं नमोनमस्कारोकिमवोचाम ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेद्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

कूटइतिदशार्चद्वितीयं सूक्तं पौरस्वार्थं कूटइत्यनुक्रमणिका पूर्वप्रतुशब्दादिदमभ्यानुष्ठानं आश्विनं सदितिपूर्वोक्तत्वात् प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोः पूर्वसूक्तेनसहोक्तोविनियोगः ।

तत्रमथमा-

कूष्ठेदिवावश्विनाद्यादिवोर्मनावसू ।

तच्छ्वथोदपण्वसूअत्रिर्वांमार्विवासति ॥ १ ॥

कूऽस्थः । देवौ । अश्विना । अथ । दिवः । मनावसू इति ।

तत् । श्रवयः । दृपण्वसू इति दृपण्वसू । अत्रिः । वाम् । आ ।

विवासति ॥ १ ॥

हेदेवो हेमनावसू स्तुतिपत्नी शृणुथः अश्विनाद्यास्मिन्यागदिनेदिवोद्युलोकादागत्य कूष्ठः व्यत्यपेनैकवचनं को भूयौ विष्टनौ सन्तौ वस्तोत्रं श्रवयः हेदृपण्वसू वर्षकधनोवां अत्रिरत्रेः पुत्रः आविवासति सर्वतः परिचरति अथवा कुड्यस्य निपातस्थ इत्याख्यातेन सहेतियोगविभागात्समासः ऐकस्वर्यं चाभ्येष्टवयमात्रं अराद्वेत्यत्र यथादृशब्दः कूचिन्वायते कूचित्तन्तमित्यादिवदत्रापिद्वयं कस्थितौभवथः अत्रियुंवांस्तीति तंशृणुथेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

कुह॒त्याकुह॒नुश्रु॒तादिवि॒देवा॒नास॒त्या ।

कस्मि॒न्नाय॑तथो॒जने॒कोवा॑न॒दीना॑स॒र्चा ॥ २ ॥

कुहं । त्या । कुहं । नु । श्रुता । दिवि । देवा । नासत्या । कस्मिन् ।

आ । यत॒थः । जने॑ । कः । वा॒म् । न॒दीना॑म् । सर्चा ॥ २ ॥

त्या तौ देवा देवौ नासत्या अश्विनौ कुह कुत्रतिष्ठथः नु अघ कुहश्रुता कु-
प्रश्रुतौ दिवि द्युलोकेनिवसतइतिशेषः अथपत्यसकृतः हेदेवौ युवां कस्मिन् जने य-
जमाने आयतथः आगच्छथः कःस्तोता वांयुवयोर्नदीनास्तुतीनां सर्चा सहायः स्यात् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

कंया॒थःकंह॑गच्छ॒थःकम॑च्छा॒युञ्जा॑थे॒रथ॑म् ।

कस्य॒ब्रह्मा॑णि॒रण्य॑थो॒व्यंवा॑मु॒श्मसी॑ष्टये ॥ ३ ॥

कम् । या॒थः । कम् । ह । ज॒ग्म॒थः । कम् । अ॒च्छ । यु॒ञ्जा॒थे इति॑ ।

रथ॑म् । कस्य॑ । ब्रह्मा॑णि । र॒ण्य॒थः । व॒यम् । वा॒म् । उ॒श्मसि॑ । इष्टये॑ ॥ ३ ॥

हेअश्विनौ युवां कं यजमानं यज्ञंवा प्रतिपाथः अप्वानमृल्लंघयथाथः कंहकंच म-
तिगच्छथः गत्वाच केनसह संगतीभवथः कंचाच्छाभिप्राप्तुंयुञ्जाथे योजयथोरथमश्वैः
कस्यब्रह्माणि परिवृद्धानि स्तोत्राणि रण्यथः रमेथे वयंच वांपुवां इष्टये गमना-
यपण्यायवा उश्मसि कामयामहे तस्मात्कस्यचयामं प्रतिनगन्तव्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

पौरं॒चिद्ध॒द्युद्गु॒प्तं पौरं॑ पौरा॒यजि॒न्वथः॑ ।

यदी॒गृभी॑तता॒तये॑सि॒हमि॑व॒द्रुह॑स्प॒दे ॥ ४ ॥

पौरम् । चि॒त् । हि । उ॒द्गु॒प्तम् । पौरं॑ । पौरा॒यं । जि॒न्वथः॑ ।

यत् । ई॒म् । गृ॒भी॒तता॑तये॒ । सि॒हम् । ई॒व । द्रु॒हः । प॒दे ॥ ४ ॥

हेपौर इदमश्विनोऽसंवोधनं पौरैणस्तुत्यत्वेनसंवन्धादश्विनावपिपौरौ उभयोश्चा-
 न्दसमेकवचनं हेपौरसंवन्धिनावश्विनौ युवांपौरं चिदितिपूरणः पौरैणवृष्ट्यर्थंप्रार्थ्यमान-
 त्वेनसंवन्धान्मेघोपिपौरः तं उदमुत् उदकप्लावकंमेघं पौरायकृपयेगहं जिव्यथः प्रेरयथः
 यद्यीयुवां ईमितिपूरणः गृभीतवावये गृहीतयज्ञसन्त्वानाय पौराय ईमेनमेघं प्रतिग-
 च्छथः द्रुहः द्रोहस्य पदे स्थाने अरण्यदेशे सिंहमिवगर्जन्तं प्रबलंसिंहंयथाबलाद्व्या-
 वपन्तिशूराःतद्वन्जिव्यथइति ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

प्रच्यवानाञ्जुजुरुपोवृत्रिमत्कंनमुञ्चथः ।

युवायदीकृथःपुनराकाममृण्वेवृध्वः ॥ ५ ॥ १३ ॥

प्र । च्यवानात् । जुजुरुपः । वृत्रिम् । अत्कम् । न । मुञ्चथः । युवा ।

यदि । कृथः । पुनः । आ । कामम् । मृण्वे । वृध्वः ॥ ५ ॥ १३ ॥

च्यवानाद्वेः जुजुरुषोऽजरसाजीर्णात्सकाशाद्विं हेयं पुराणं रूपं अत्कंन कवचमिव प्र-
 मुञ्चथः प्रमुञ्चतं प्रामुञ्चतं द्वापिमिवच्यवानादिस्पादिमंत्रान्तरं । यदि यदा पुनःयुवाकृथः युवानं
 कुरुथइत्यर्थः तदावृध्वः गुरुपापाःसिन्धुः कामं कम्पनीयंरूपमाकृण्वे प्राप्तवान् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेत्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथषष्ठी-

अस्तिहिवाभिहस्तोतास्मसिवांसंदृशिअिये ।

नूश्रुतमआगतमवोमिर्वाजिनीवसू ॥ ६ ॥

अस्ति । हि । वाम् । इह । सोता । स्मसि । वाम् । समुदृशि । अिये । नु ।

श्रुतम् । मे । आ । गतम् । अवःइभिः । वाजिनीवसूइतिवाजिनीवसू ॥ ६ ॥

हेअश्विनौ वांस्तोवा पौरोस्विहि पर्वतेस्तु हेदेवौ वांसंदृशि संदर्शने संनिधामे स्मसि स्मा
 भवेम किमर्थं अिये नु अद्य मदीयमाह्वानं श्रुतं शृणुतं श्रुत्वा आगतं आगच्छतं किंतूष्णीं
 नेत्याह अवोभीरक्षणेःसह वाजिनीवसू अन्वसू ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

कोवा॒म॒द्य॒पुरु॒णामा॒व॒त्रे॒म॒र्त्याना॒म् ।

को॒वि॒प्रो॒वि॒प्र॒वा॒ह॒सा॒को॒य॒ज्ञैर्वा॒जिनी॒व॒सू ॥ ७ ॥

कः । वा॒म् । अ॒द्य॒ । पु॒रु॒णाम् । आ । व॒त्रे॒ । म॒र्त्याना॒म् । कः । वि॒प्रः ।

वि॒प्र॒वा॒ह॒सा॒ । कः । य॒ज्ञैः । वा॒जिनी॒व॒सू॒द॒ति॒वा॒जिनी॒व॒सू ॥ ७ ॥

हेवाजिनीवसू अन्नवसू यांयुवां अद्यास्मिन्दिने पुरुणां मर्त्यानांमध्ये कआवत्रे सर्वतो-
भ्रजति हेविप्रवाहसा विप्रैर्मेधाविभिर्वहनीयौ कोविमोमेधावीवत्रे कोयजमानोयज्ञैर्वन्ने अत्यन्त-
विलम्बमसहमानः सन् पुनः पुनर्नूते ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आवा॒र॒थो॒र॒थानां॒येष्ठो॒या॒त्व॒श्विना॒ ।

पु॒रु॒चि॒द॒स्म॒यु॒स्ति॒रआ॒ङ्गु॒पोम॒र्त्येषु॒ ॥ ८ ॥

आ । वा॒म् । र॒थः । र॒थाना॒म् । ये॒ष्ठः । या॒तु । अ॒श्विना॒ ।

पु॒रु । चि॒त् । अ॒स्म॒युः । ति॒रः । आ॒ङ्गु॒पः । म॒र्त्येषु॒ । आ ॥ ८ ॥

हेअश्विना अश्विनौ यांयुवयोरथः एकोरथः रथानांयेष्ठः इतरदेवरथानांमध्येतिश-
येमगन्तासन् आयातु कीदृशः सन् पुरुचिद्वह्न्यपि अस्मद्विरोधिनस्तिरोहिंसकस्तिरस्क-
तांवा अस्मयुः अस्मान्कामयमानः मर्त्येषु सर्वेषुयजमानेषु मध्येआंगुपः स्तुत्यः आका-
रः पूरणः अथवा आंगुपः स्तोमः स्तवः अस्मयुः अस्मान् वसैर्योक्तुकामयमानः मर्त्येषुम-
र्त्यैरस्मदीयेकैर्विभिः प्रेरितः सन् उक्तलक्षणाश्विनोरथस्पवास्तुविरासर्वदः पुरुचिद्व पुरु-
ष्यपिशत्रुबलानितिरस्तिरस्करोति ॥ ८ ॥

अथनवमी—

शमू॒पु॒वांम॒धू॒यु॒वा॒स्मा॒क॒म॒स्तु॒च॒र्क॒तिः ।

अ॒र्वा॒ची॒ना॒वि॒चे॒त॒सा॒वि॒भिः॒श्वे॒ने॒व॒दी॒य॒तम् ॥ ९ ॥

शम् । ऊँ इति । सु । वा॒म् । म॒धू॒यु॒वा॒ । अ॒स्मा॒क॒म् । अ॒स्तु॒ । च॒र्क॒तिः ।

अ॒र्वा॒ची॒ना॒ । वि॒चे॒त॒सा॒ । वि॒भिः॒ । श्वे॒ना॒ऽई॒व॒ । दी॒य॒तम् ॥ ९ ॥

हेमधूयुवा मधुमन्तौ वायुवाज्यां चर्हतिः पुनःपुनःकरणं युवाज्यां अर्थाय पुनः
पुनः क्रियमाणंस्तोत्रं युवयोरागमनस्याज्यासोवा अस्माकं सु सुषु शम् सुस्तकरमेव अ-
स्तु भवतु हेअर्वाचीना अर्वागस्मदभिमुवांचनौ हेविचेतसा विशिष्टमज्ञौ श्येनेव श्येना-
विव विभिगन्दभिरभीशुभिर्दीप्तं गच्छतं ॥ ९ ॥

अथदशमी-

अश्विनायद्दुर्हचिच्छुश्रूयातमिमंहवम् ।

वस्वीरुपुवांभुजःपृश्नन्तिमुवांपृचः ॥ १० ॥ १४ ॥

अश्विना । यत् । हु । कर्हि । चित् । शुश्रूयातम् । इमम् । हवम् । वस्वीः ।
ऊँ इति । सु । वाम् । भुजः । पृश्नन्ति । सु । वाम् । पृचः ॥ १० ॥ १४ ॥

हेअश्विना युवां यद् यत्र कर्हिचित्स्थितवन्तौभवथः तत्र मे हवं आहूतं शु-
श्रूयातं शृणुतं श्रुत्वागच्छतमित्यर्थः किमर्थमिति उच्यते वस्वीः प्रशस्याः भुजोभेनानि
हविलक्षणाणि सु सुषु वायुवांपृचन्ति मिश्रयन्तिप्रामुवन्ति उइतिपूरणः कीदृशोभुजः वां
युवां सु सुषु पृचः संपर्चनाः युवांप्राप्तुं कामयमाना इत्यर्थः अथदा सुषुचः सुसंपर्च-
नाः स्तोतारोवस्वीभुजोवां सुषुपृचन्ति संपर्चयन्ति ॥ १० ॥

हेअश्विनो एकःप्रतिशब्दोनुवादः वां युवयोः प्रियतमंरथं स्तोताकपिरवस्युः स्तोमेनप्र-
तिभूषति अलंकरोति कोदशंरथं वृषणं वर्षितारंफल्जनां वसुवाहनं धनानांवाहकं ईदृशंरथं
आगमनायस्तौतीत्यर्थः तस्मात् हेमाध्वी मधुविद्यावेदितारौ मम हवमाह्वानं श्रुतं शृणुतं ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अत्यापातमश्विनातिरोविश्वाअहंसना ।

दत्ताहिरण्यवर्तनीसुपुत्रासिन्धुवाहसामाध्वीममश्रुतंहवम् ॥ २ ॥

अतिइआयातम् । अश्विना । तिरः । विश्वाः । अहम् । सना ।

दत्ता । हिरण्यवर्तनीइति हिरण्यध्वर्तनी । सुसुत्रा । सिन्धुवाहसा ।

माध्वीइति । मम । श्रुतम् । हवम् ॥ २ ॥

हेअश्विना अत्यापातं सर्वाःन्यजमानानतिक्रम्यागच्छतं यथाअहमृषिर्दिश्वः सर्वाः अ-
स्मद्विरोधिप्रजाः सना सदातिरस्करोमि अथवा अहं तिरः तिरःसर्वइतिप्राप्तस्येतिनिरुक्तं । प्रा-
प्ताःसर्वाःविश्वःक्रियाःयुष्मदीयाअनुतिष्ठेयमित्यर्थः सना सनावनौ दत्ता शत्रूणांपुपक्षपयिवा-
री हिरण्यवर्तनी हिरण्यरथौ सुपुत्रा सुधनौ सिन्धुवाहसा नदीनांपवाहयितारौ वृष्टिमेर-
णेन तादृशौयुवां अत्यापातं ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आनोरत्नानिविश्रन्तावश्विनागच्छतंयुवम् ।

रुद्राहिरण्यवर्तनीजुपाणावाजिनीवसूमाध्वीममश्रुतंहवम् ॥ ३ ॥

आ । नृः । रत्नानि । विश्रन्तौ । अश्विना । गच्छतम् । युवम् ।

रुद्रा । हिरण्यवर्तनीइतिहिरण्यध्वर्तनी । जुपाणा । वाजिनीवसूइति-

वाजिनीध्वसू । माध्वी इति । मम । श्रुतम् । हवम् ॥ ३ ॥

हेअश्विना नोस्मभ्यं रत्नानि रमणीयानिधनानि विश्रन्तौ धारयन्तौ युवं युवां नोस्मा-
न्वा आगच्छतं हेरुद्रा रुद्रपुत्रौ स्तुत्यौवा हेवाजिनीवसू वाजिनधनौ युवां हिरण्यवर्तनी
हिरण्यरथौ जुपाणा यज्ञसेवमानौसन्तावागच्छतमिति माध्वीत्यादिगवं ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सुष्टुमौवांष्टपण्वसूरथेवाणीञ्याहिता ।

उतवाँककुहोमृगःपृक्षःरुणोतिवापुषोमाध्वीमर्मश्रुतंहवम् ॥ १ ॥

सुष्टुभुजः । वाम् । ष्टपण्वसू इति ष्टपण्वसू । रथे । वाणीची ।

आहिता । उत । वाम् । ककुहः । मृगः । पृक्षः । रुणोति ।

वापुषः । माध्वी इति । मर्म । श्रुतम् । हवम् ॥ ४ ॥

हेष्टपण्वसू वर्षधनौ वर्षितारौवा वस्तूनां हेअश्विनौ सुष्टुभुजः सुस्तोतुर्मम वाणीची वायु-
पास्तुतिः वायुवयोः रथेआहिता स्थापिता अस्माभिःरुतेत्यर्थः उतापिच वायुवाच्यां ककुहो-
महान् मृगः मृगयितः वापुषोषपुष्मान् यजमानः पृक्षोर्नहविः रुणोति करोति तस्मान्ममहवं
श्रुतमिति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

बोधिन्मनसारध्येपिराह्वनश्रुता ।

विश्विश्च्यवानमश्विनानियाथोअद्वयाविनमाध्वीमर्मश्रुतंहवम् ॥ ५ ॥ १५ ॥

बोधित्मनसा । रथ्या । इपिरा । ह्वनश्रुता । विश्विः । च्यवानम् ।

अश्विना । नि । याथः । अद्वयाविनम् । माध्वी इति । मर्म ।

श्रुतम् । हवम् ॥ ५ ॥ १५ ॥

हेअश्विना बोधिन्मनसा बुध्यमानमनस्की रथ्या रथस्वापिनौ इपिरा शीघ्रग-
न्तारौ सर्वैर्गन्तव्यौवा ह्वनश्रुता ह्वनस्यस्तुतेः श्रोतारौपुवां विश्विरथ्वैः च्यवानमृषिं
अद्वयाविनं मायारहितं नियाथः यथावदृषिपावन्तौ तद्वन्मांपति पथिनियाथः नित-
रामागच्छतं प्रच्यवानाञ्जुजुरुषोवविमितिर्लुक् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेपंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथपटी—

आवांनरामनोयुजोश्वांसःप्रुपितप्सवः ।

वयोवहन्तुपीतयेसहसुन्नेभिरश्विनामाध्वीममश्रुतंहवम् ॥ ६ ॥

आ । वा । नरा । मनः३युजः । अश्वांसः । प्रुपित३प्सवः । वयः । वहन्तु ।
पीतये । सह । सुन्नेभिः । अश्विना । माध्वी इति । मम । श्रुतम् । हवम् ॥ ६ ॥

हेनरा कर्मणानेतारौ हेअश्विना अश्विनौ वां युवां मनोयुजोमनोमात्रेणयुज्यमानाः सु-
शिक्षिताइत्यर्थः प्रुपितप्सवः विचित्ररूपाः वयः शीघ्रगन्तारः अश्वासोश्वाः आवहन्तु पी-
तये सोमपानाय सुन्नेभिःसह अस्मभ्यंदेयैः सुखैस्त्वत्ताधनैर्धनादिभिर्वांसह वहन्तु ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अश्विनावेहगच्छतंनासत्यामाविवेनतम् ।

तिरिश्वदर्यपापरिवर्तिर्यातमदाभ्यामाध्वीममश्रुतंहवम् ॥ ७ ॥

अश्विनौ । आ । इह । गच्छतम् । नासत्या । मा । वि । वेनतम् ।

तिरः । चित् । अर्य३ध्या । परि । वर्तिः । यातम् । अदाभ्या ।

माध्वीइति । मम । श्रुतम् । हवम् ॥ ७ ॥

हेअश्विना अश्विनौ इहास्मिन्यज्ञे आगच्छतं हेनासत्या माविवेनतं विगतकामौमाभवतं
धेनतिःकान्तिकर्मा हेअदाभ्या अर्हिस्यौपूज्यौ अर्यया अर्योत्तामिनौयुवां हृषांस्तुल्यगित्यादिना
सुषोयाजदेशः तिरिश्व अन्तर्हितादूरेदेशादपि युवांवर्तिरस्मद्यज्ञगृहं परियातं आगच्छतं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अस्मिन्यज्ञेअदाभ्याजरितारंशुभस्पती ।

अवस्युर्मश्विनायुवंगृणन्तमुषभूपथोमाध्वीममश्रुतंहवम् ॥ ८ ॥

अस्मिन् । यज्ञे । अदाभ्या । जरितारम् । शुभः । पती इति ।

अवस्युम् । अश्विना । युवम् । गृणन्तम् । उष । भूपथः ।

माध्वी इति । मम । श्रुतम् । हवम् ॥ ८ ॥

हेअदास्या अहिंस्यौ हेशुभस्पती उदकस्यस्वामिनौ अश्विना युवं युवां अस्मिन्यज्ञे
जरितारं स्तोतारं अवस्युं गृणन्तंस्तुवन्तंमां उपभूपथः उपपामुतम् ॥ ८ ॥

अथनवमो—

अभूदुपाशुशत्पशुराग्निरंधाय्यृत्विर्यः ।

अयोजिवांरुपण्वसूरथोदत्तावमर्त्योमाध्वीमर्मश्रुतंहवम् ॥ ९ ॥ १६ ॥

अभूत् । उपाः । रुशत्पशुः । आ । अग्निः । अधायि ।

ऋत्विर्यः । अयोजि । वाम् । रुपण्वसू इति रुपण्वसू । रथः ।

दत्तौ । अमर्त्यः । माध्वी इति । मर्म । श्रुतम् । हवम् ॥ ९ ॥ १६ ॥

उपाः व्युष्टिरभूत् अग्निश्च रुशत्पशुः दीमपशुमान् प्रकाशितहविरित्यर्थः अथवा पशवः
किरणाः रुशद्गमिःसन् अधायि येषामधीयत हेवृपण्वसू पदसधनौ हेदत्तौ वांयुवयोः अ-
मर्त्यःअमरणधर्मा ध्रुवोरथोयोजि अश्वैर्युक्तोभवत्वित्यर्थः छन्दसिलुइल्लइल्लइतिअनेकेष्वर्थे-
षुलुइभवति इहमार्थनायां माध्वीत्यादिगतं ॥ ९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेपोडशोवर्गः॥१६॥

आभात्यग्निरितिपंचचतुर्थसूक्तं भौमस्याग्निरार्षं वैश्वभमाश्विनं अत्रानुक्रमणिका—आ-
भातिपंचाग्निरिति । प्रवर्येअभिष्टवार्थमिदंसूक्तं सूत्रितंच—आभात्यग्निर्वावाणेवेति । मातरनुवाके
आश्विनेकृती वैश्वेछन्दमि आश्विनशस्त्रेच इदमादिकेद्वेसूक्ते सूत्र्यतेहि—आभात्यग्निरिति-
सूक्तेइति । अतोपामिहोतुरतिरिक्तोव्येइदंसूक्तं सूत्रितंच—आभात्यग्निःक्षेत्रस्पपतिनावमि-
तिपरिधानीयेति ।

तत्रमथमा—

आभात्यग्निरुपसामनीकमुद्दिप्राणदेव्यावाचोअस्युः ।

अर्वाश्वांनूनंरथ्येहयातपीपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ ॥

आ । भाति । अग्निः । उपसाम् । अनीकम् । उत् । विप्राणाम् ।

देव्यः । वाचः । अस्युः । अर्वाश्वा । नूनम् । रथ्या । इह ।

यातम् । पीपिवांसम् । अश्विना । घर्मम् । अच्छ ॥ १ ॥

उपसामनीकं अनीकभूतः अनीकं सुखं उपसिप्रबुध्यमान इत्यर्थः तादृशोमिराभातिदी-
प्यते यद्वा उपसामुत्तमाभातिदीपयति उपःकालेसमयःप्रविबोध्यन्ते किंच विप्राणां मेघावि-
नां स्तोत्राणां देवयाः देवकामाः वाचः स्तोत्राणि उदस्थुः उत्तिष्ठन्ति यस्मादेवंतस्मात् हेर-
थ्या रथस्वामिनौ अश्विना अश्विनौ अर्वाचा अस्मदग्निमुखान्चनौ नूनं अद्यास्मिन्मयागदिने
इहायातं कंपति पीपिवांसं स्वांगैःपरिवृढं धर्मं प्रदीपयन्तं यद्वा पीपिवांसं आप्यापितं वसती-
वरीभिः क्षरद्रुपंसोमरसं अथवा घृतादिनापीपिवांसं धर्मप्रवर्धम् अच्छ अभिलक्ष्य इहयागे
आपातं प्रवर्धयेत्स्यत्सूक्तस्यविनियोगः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

न संस्कृतं प्रमिमीतोगमिष्ठान्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।
दिवाभिपित्वेवसागमिष्ठाप्रत्यवर्तिदाशुपेशं भविष्ठा ॥ २ ॥

न । संस्कृतम् । प्र । मिमीतः । गमिष्ठा । अन्ति । नूनम् ।
अश्विना । उपस्तुता । इह । दिवा । अभिपित्वे । अवसा ।
आश्वगमिष्ठा । प्रति । अवर्तिम् । दाशुपे । शम्भविष्ठा ॥ २ ॥

हेअश्विनौ संस्कृतं धर्मं न प्रमिमीतः नहिंस्तां किंतु अन्ति अन्तिके धर्मसमीपे नूनमिदानीं
इहयज्ञे गमिष्ठा गन्तव्यमौअश्विना अश्विनौ उपस्तुता उपस्तुतौभवतः दिवाभिपित्वे दिवसस्या-
भिपतनेप्रातःकाले अवसा रक्षणेनसहागमिष्ठा आगन्तव्यौ अवर्तिप्रतिद्वंद्वभूतौ वर्तिर्जाविनं तव-
भ्रायोवर्तिः तद्वहितमन्त्रं यथाभवति तथा आगन्तव्यौ आगत्यच दाशुपे हविर्दत्तवतेयजमाना-
य शंभविष्ठा सुखस्यभावयितारौभवतं ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उतापानंसङ्गवेप्रातरह्नोमध्यन्दिनउर्दितासूर्यस्य ।
दिवानक्तमवसाशतमेननेदानीं पीतिरश्विनान्ततान ॥ ३ ॥

उत । आ । यातम् । सङ्गवे । प्रातः । अह्नः । मध्यन्दिने ।
उत्तर्दिता । सूर्यस्य । दिवा । नक्तम् । अवसा । शतमेन ।
न । इदानीम् । पीतिः । अश्विना । आ । ततान् ॥ ३ ॥

अहोद्वेधा त्रेधा पंचदशधेति सप्तमानाविभागाः सन्ति इह पंचधाविभाग आतः उतापि चायात-
मागच्छतं कदा संगवे संगवकाले संगच्छते गावोदोहनभूमिं यस्मिन्काले स संगवः रात्र्यपरकाले-
हि गावोवने हिमवृणानि भक्षयित्वा पुनर्दोहाय संगवे प्रतिनिवर्तन्ते तथा प्रातः प्रातःकालेपि
तथामध्यंदिने अह्नोमध्यकाले सूर्यस्य उदिता उदितौ अग्न्युदये अत्यन्तप्रवृद्धसमये अपराह-
इत्यर्थः एतत्सायाह्नस्यापि उपलक्षणं न केवलमुक्तेष्वेव कालेषु किंतीर्हि दिवा नक्तं सर्वदा
शतमेन स्रुतमेन अवसारक्षणेन हविषावानिमित्तेनायातं किमर्थं आगम्यते पूर्वमेवान्ये देवैः
स्वीकृतत्वाद् नेत्याह इदानीमपि पीतिरितरदेवानां पानं नातवान् नवनोति अश्विना अश्विनौ
विहायेति शेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोक्तं इमे गृहा अश्विने दं दुरोणम् ।

आनो दिवो बृहत्तः पर्वतादाद्व्योपात्तमिषमूर्जं बहन्ता ॥ ४ ॥

इदम् । हि । वा । प्रदिवि । स्थानम् । ओक्तः । इमे । गृहाः ।

अश्विना । इदम् । दुरोणम् । आ । नः । दिवः । बृहत्तः । पर्वतात् ।

आ । अतः । इभ्यः । यातम् । इषम् । ऊर्जम् । बहन्ता ॥ ४ ॥

हे अश्विना वां युवयोः प्रदिवि पुराणमिदं सोको निवासयोग्यं स्थानं उत्तरवेद्याख्यं अथ
सौमिकवेद्यभिप्रायेणाह इमे गृहाः प्राचीनवंशादयः इदं दुरोणं देवयजनगृहं नोऽस्मदर्थं दि-
वोऽपुलोकाद् बृहत्तः पर्वताद् पर्ववतो मेघादद्व्योपात्तकारणात् अन्तरिक्षादायातं आगच्छतं
किंतूष्णीं न इषमूर्जं च अर्जं बलं च बलसाधनमन्तराभूतमित्यर्थः तादृशं बहन्ता बहन्तौ ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

समश्विनो रवंसा नूतनेन मयोभुवांसुप्रणीती गमेम ।

आनो रयि बृहत् मोनवीराना विश्वान्यमृता सौभंगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

सम् । अश्विनोः । अवंसा । नूतनेन । मयः । भुवांसु । सुप्रणीती ।

गमेम् । आ । नः । रयिम् । बृहत्तम् । आ । उत । वीरान् । आ ।

विश्वानि । अमृता । सौभंगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

वयं संगमेम संगच्छेम अश्विनोर्नूतनेनावसा अनन्यरुतेनरक्षणेन मयोभुवा सुखस्यभाव-
यिष्या सुप्रणीतो सुप्रणीत्या सुष्ठु आगमनेनच अषिवा एते उभेअवसोविशेषणे उक्तक्षणेन
संगमेम नोस्मज्यं रयिआवहतं उत योरान् पुत्रादीनावहतं हेअमृता अमरणधर्माणौ विश्वा वि-
श्वानिसौभगानिभृगुगतानि आवहतं ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेसप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

प्रातर्यावाणेतिपंचर्चपंचमंसूक्तं आग्नेयं वैष्टुभमाश्विनं प्रातर्यावाणेतिहनुक्तात् प्रातरनु-
वाकाश्विनशस्त्रयोःपूर्वसूक्तेनसहोकोविनियोगः अत्रोर्योगमेवावरुणातिरिक्तोक्थ्येइदमेवशस्यं
तथाचसूत्रितं—प्रातर्यावाणाक्षेत्रस्यपतेमधुमन्तमूर्धिमिति ।

तत्रप्रथमा—

प्रा॒त॒र्या॒वा॒णाप्र॒थ॒माय॑ज॒ध्वं॒पु॒रागृ॒ध्राद॑ररु॒पःपि॒बा॒तः ।

प्रा॒त॒र्हि॒य॒ज्ञम॒श्विना॑द॒धाते॒प्र॒शंस॑न्ति॒क॒वयः॑पूर्व॒भाजः॑ ॥ १ ॥

प्रा॒तः॒ऽद्यावा॑ना । प्र॒थ॒मा । य॒ज॒ध्वम् । पु॒रा । गृ॒ध्रात् । अ॒ररु॒पः ।

पि॒बा॒तः । प्रा॒तः । हि । य॒ज्ञम् । अ॒श्विना॑ । द॒धाते॒दिति॑ । प्र ।

शंस॑न्ति । क॒वयः॑ । पूर्व॒ऽभाजः॑ ॥ १ ॥

हेमदीयाक्तविणः प्रातर्यावाणा प्रातरेवयज्ञगन्तारौ प्रथमा अतएवेतरेषोदेवेष्यःपूर्व-
भाविनौ मरुद्वतमीवा अश्विनौ यजध्वं किमर्थंप्रथमयागनियोगउच्यते गृध्रात् अभिकांक्ष-
तःअररुपःअदातुः रक्षःअरुतेः पु॒रा पूर्वं पि॒बतः पि॒बतः अ॒नागतौ क॒वयःपुं॒ल॒ङ्गादि॒त्यव॒जाह
अश्विना अश्विनौ प्रा॒तर्हि य॒ज्ञं द॒धाते धारयतः संभजतः पूर्वभाजः पूर्वकालीनाः कवयः अ-
नूचानाक्तपयः प्रातरेवैतौ प्रशंसन्ति येवाअनूचानास्तेकवयदितिहिनिर्गमः ॥१॥

अथद्वितीया—

प्रा॒त॒र्य॑ज॒ध्वम॒श्विना॑हि॒नोत॑नसा॒यम॑स्तिदे॒व्याअ॒जु॒ष्टम् ।

उ॒तान्यो॑अ॒स्मद्य॑ज॒तेवि॒चावः॑पूर्वःपूर्वो॒यज॑मानो॒वर्नी॑यान् ॥ २ ॥

अहोद्वेधा वेधा पंचदशघेतिसमानाविभागाः सन्ति इहपंचधाविभागभातः उतापिचायात-
मागच्छतं कदा संगवे संगवकाले संगच्छते गावोदोहनभूमियस्मिन्कालेसंगवः रात्र्यपरकाले-
हिगावोवनेहिमवृणानिभक्षयित्वा पुनर्दोहाय संगवे प्रविनिवर्तन्ते तथा प्रातः प्रातःकालेपि
तधामध्यंदिने अह्नोमध्यकाले सूर्यस्यउदिताउदितौ अश्व्युदये अत्यन्तप्रवृद्धतमये अपराह्ण-
इत्यर्थः एतत्सायाह्नस्यापिउपलक्षणं न केवलमुकेष्वेवकालेषु किंतिर्हि दिवा नक्तं सर्वदा
शंतमेनसुखतमेन अवसारक्षणेन हविषावानिमित्तेनायातं किमर्थं आगम्यते पूर्वमेवान्यैर्देवैः
स्वीकृतत्वाद् नेत्याह इदानीमपि पीतिरितरदेवानांपानं नाततान नवनोति अश्विना अश्विनौ
विहापेतिशेषः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोर्क इमे गृहा अश्विने दं दुरोणम् ।
आनो दिवो बृहत्तः पर्वतादा अयो यातमि पमूर्जं बहन्ता ॥ ४ ॥

इदम् । हि । वा । प्रदिवि । स्थानम् । ओर्कः । इमे । गृहाः ।
अश्विना । इदम् । दुरोणम् । आ । नः । दिवः । बृहत्तः । पर्वतात् ।
आ । अतः अभ्यः । यातम् । इपम् । ऊर्जम् । बहन्ता ॥ ४ ॥

हे अश्विना वायुवयोः प्रदिविपुराणमिदं सोको निवासयोग्यं स्थानं उत्तरवेद्याख्यं अथ
सौमिकवेद्यभिप्रायेणाह इमे गृहाः प्राचीनवंशादयः इदं दुरोणं देवयजनगृहं नोस्मदर्थं दि-
वोपुलोकाय बृहत्तः पर्वतात् पर्वततो मेघादयोपाकारणात् अन्तरिक्षादायातं आगच्छतं
किंतूष्णीं न इषमूर्जं च अर्जं बलं च बलसाधनमन्नेसारभूतमित्यर्थः तादृशं बहन्ता बहन्तौ ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

समश्विनो रवंसा नूतनेन मयो भुवा सुप्रणीतो गमेम ।
आनो रयि बृहत् मोत वीराना विश्वान्यमृता सौभंगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

सम् । अश्विनोः । अवंसा । नूतनेन । मयः इभुवा । सुप्रणीती ।
गमेम । आ । नः । रयिम् । बृहत्तम् । आ । उत । वीरान् । आ ।
विश्वानि । अमृता । सौभंगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

वर्यं संगमेम संगच्छेम अश्विनोनूतनेनावसा अनन्यरुतेनरक्षणेन मयोभुवा सुतस्यभाव-
यिन्या सुपणीतो सुपणीत्या सुषु आगमनेनच अपिवा एते उभेअवसोविशेषणे उक्लक्षणेन
संगमेम नोस्मभ्यं रयिंआवहत् उत वीरान् पुत्रादीनावहत् हेअमृता अमरणधर्माणौ विश्वा वि-
श्वानिसौभगानिसुभगत्वानि आवहत् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽष्टकशोवर्गः ॥ १७ ॥

प्रातर्यावाणेतिर्षचर्षचर्मसूक्तं आश्रयं वैद्युभमाश्विनं प्रातर्यावाणेतिहनुकान्तं प्रातरनु-
वाकाश्विनशस्त्रयोःपूर्वस्तेनसहोक्तोविनियोगः असौर्यामिमैत्रावरुणातिरिक्तोक्त्येदमेवशस्यं
तथाचसूत्रितं—प्रातर्यावाणाक्षेत्रस्यपतेमधुमन्तमूर्धिमिति ।

तत्रप्रथमा—

प्रा॒त॒र्या॒वा॒णाप्र॒थ॒माय॑ज॒ध्वं॒पु॒रागृ॒धाद॑ररुपः॒पि॒वा॒तः ।

प्रा॒त॒र्हि॒प॒ज्ञम॒श्विना॑द॒धाते॒प्र॒शंस॑न्ति॒क॒वयः॑पूर्व॒भाजः॑ ॥ १ ॥

प्रा॒तः॒ऽयावा॑ना । प्र॒थ॒मा । य॒ज॒ध्वम् । पु॒रा । गृ॒धात् । अ॒ररु॑पः ।

पि॒वा॒तः । प्रा॒तः । हि । य॒ज्ञम् । अ॒श्विना॑ । द॒धाते॒इति॑ । प्र ।

शंस॑न्ति । क॒वयः॑ । पूर्व॒भाजः॑ ॥ १ ॥

हेमदीयाक्राश्विजः प्रातर्यावाणा प्रातरेवयज्ञगन्तारौ प्रथमा अवएवेतरेभ्योदेवेभ्यःपूर्व-
भाविनौ प्रकृष्टतमौवा अश्विनौ यजध्वं किमर्थमथमयामनियोगवच्यते गृधात् अभिकाक्ष-
तःअररुपःअदातुः रक्षःप्रभृतेः पुरा पूर्वं पिवतः पिवतां अनागतौ कथंयदुंशक्यावित्यतआह
अश्विना अश्विनौ प्रातर्हि यज्ञं दधाते धारयतः संभजतः पूर्वभाजः पूर्वकालीनाः कवयः अ-
नूचानाकपयः प्रातरेवैतौ प्रशंसन्ति येष्वनूचानास्तेकवयइतिहिनिर्गमः ॥१॥

अथद्वितीया—

प्रा॒त॒र्य॑ज॒ध्वम॒श्विना॑हि॒नोत॒नसा॒यम॑स्ति॒देव॒याअ॑जुंष्टम् ।

उ॒ता॒न्योअ॒स्मद्यं॑जते॒विचा॑वःपूर्वःपूर्वो॒यज॑मानो॒वर्नी॑यान् ॥ २ ॥

प्रातः । यजध्वम् । अश्विना । हिनोत । न । सायम् । अस्ति ।
 देवस्याः । अजुष्टम् । उत । अन्यः । अस्मत् । यजते । वि ।
 च । आवः । पूर्वःपूर्वः । यजमानः । वर्नीयान् ॥ २ ॥

हेमदीयाः पुरुषाः अश्विना अश्विनौ प्रातः प्रातरेव यजध्वं पूजयध्वं स्तुध्वं हिनोत प्रहि-
 णुत हवींषि सायं सायंकाले हविर्देवयाः देवगामि नास्ति नविद्यते देवानस्तीकुर्वन्तीत्यर्थः अ-
 जुष्टं असेव्यं तद्भवति पूर्वाह्णैवेदेवानामिति हिश्रुतिः । उत अस्मदस्मत्तोन्यः कोपियजते यजेत
 सोमेन विचावः वितर्पयेच्चहविषा अतोऽस्मात्स्वन्येषु चमध्ये पूर्वः पूर्वोयजमानः यः पूर्वः पूर्वोपष्टा
 भवति सवनीयान् देवानां संभजनीयः संभ्राव्यो भवति ॥ २ ॥

हिरण्यत्वगित्येषा आश्विने पशौ हविषो याज्या हिरण्यत्वङ्मधुवर्णो घृतस्नुरभिः कृत्वेन्द्रभूर-
 धम्मज्जिति हि सूत्रितं ।

सैपावतीया—

हिरण्यत्वङ्मधुवर्णो घृतस्रुः पृक्षो वहन्ना रथो वर्तते वाम् ।
 मनोजवा अश्विना वातरंहा येनातियाथो दुरितानि विश्वा ॥ ३ ॥
 हिरण्यत्वक् । मधुवर्णः । घृतस्रुः । पृक्षः । वहन् । आ ।
 रथः । वर्तते । वाम् । मनःजवाः । अश्विना । वातरंहाः ।
 येन । अतियाथः । दुःइतानि । विश्वा ॥ ३ ॥

वायुवयोरथः पृक्षोजममृतं वहन्ना वर्तते स्पृक्षिमुखं आगच्छति कीदृशोरथः हि-
 रण्यत्वक् हिरण्याच्छादितरूपः हिरण्यावृतः मधुवर्णः मनोहरवर्णः घृतस्नुः उदकस्य
 प्रस्रवनः मनोजवाः मनोवेगः वातरंहाः वातसदृशवेगः हे अश्विना येन रथेन विश्वा सर्वाणि
 दुरितानि पापानि दुर्गमनान् मार्गान्वा अतियाथः अतिक्रम्य गच्छथः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यो सूर्यिधुना संत्याभ्यां विषे च निष्ठं पित्वेतरं ते विभागे ।
 सतोऽकर्मस्पपीपरच्छमीभिरनूर्ध्वभासः स दमिचतुर्न्यात् ॥ ४ ॥

यः । भूयिष्ठम् । नासत्याभ्याम् । विवेपं । चनिष्ठम् । पित्वः ।
ररते । वि॒क्षभा॒गे । सः । तो॒कम् । अ॒स्य । पी॒पर॒त् । शमी॒भिः ।
अनूर्ध्व॑क्षभासः । स॒र्दम् । इत् । तुतु॒र्यात् ॥ ४ ॥

योयजमानोविभागेहविर्विभागववियागे नासत्याभ्यामभिविष्यां भूयिष्ठं चनिष्ठं चनद-
त्यन्तनाम बह्वन्तकर्म विवेप करोति पित्वः कर्मणिषष्ठी अन्तं च ररते ददाति सयजमानोस्या-
त्यन्तपक्षतोर्कंपुत्रं पीपरत् पालयेत् शमीभिः कर्मभिः अनूर्ध्वभासः अनुजतेजस्कात् यद्वोर्ध्वभा-
सःअम्रयः अग्निरहितानयष्टन् स॒दमि॒त् स॒दैव॒ तुतु॒र्यात् हि॒त्स्यात् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

सम॒श्विनो॒रवंसा॒नूत॑नेनमयोभुवांसुप्रणीतीगमेम ।
आनो॒रुधि॑वहतमोतवी॒राना॑विश्वान्यमृता॒सौभ॑गानि ॥ ५ ॥ १८॥
सम् । अ॒श्विनोः । अ॒वंसा । नू॒तने॑न । म॒यः॒ऽभु॒वा । सु॒प्र॒णी॒ती । ग॒मे॒म ।
आ । नः । रु॒यिम् । व॒हत॒म् । आ । उ॒त । वी॒रान् । आ । वि॒श्वानि॑ ।
अ॒मृता॑ । सौ॒भ॒गानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

व्याख्यातेयम् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अश्विनायेहेतिनवर्चपष्ठं सूक्तं अशानुक्रमणिका—अश्विनौनवसश्ववधिरुपुष्णिगादिचतु-
र्थीत्रिष्टुर्पंचानुष्टुभइति । सप्तवधिरनामाधेयऋषिः आदितस्त्विस्रजपिणहः चतुर्थीत्रिष्टुर् शिष्टाः
पंचानुष्टुभः प्रातरनुवाकेआश्विनेऋतावौपिणहेछन्दसिआश्विनशस्त्रेचापस्तृचोविनिष्पुक्तः सू-
त्रितंच—अश्विनावर्तिरस्मदाश्विनावेहगच्छतमितृचाविति । दशरात्रेत्तीयेहनिप्रजशस्त्रेय-
माश्विनस्तृचः सूत्रितंच—अश्विनावेहगच्छतमायाहादिभिःस्तुतमिति ।

॥ तत्रपथमा—

अश्वि॒ना॒वे॒ह॒गच्छ॑त॒नास॑त्या॒मावि॑वे॒नत॒म् । हंसा॑वि॒वप॑त॒तमा॑सु॒ताँउ॑र्प ॥ १ ॥

अ॒श्वि॒नौ । आ । इ॒ह । ग॒च्छ॒त॒म् । ना॒स॒त्या । मा । वि । वे॒न॒त॒म् ।

हं॒सौ॒ऽइ॒व । प॒त॒त॒म् । आ । सु॒तान् । उ॒र्प ॥ १ ॥

हेअश्विनौ इहास्मिन्यागे आगच्छतं हेनासत्या माविनेतं वेनतिःकान्तिकर्मा मावि-
कामौभवतं निस्पृहावकामौ भवतमित्यर्थः हंसाविव तौयथानिर्मटोदकं आगच्छतस्तद्वद
सुतानभिषुतान् सोमान् उपापततं उपागच्छतं ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अश्विनाहरिणाविवगौराविवानुयवंसम् । हंसाविवपततमासुताँउप ॥२॥

अश्विना । हरिणौऽइव । गौरौऽइव । अनु । यवंसम् ।

हंसौऽइव । पततम् । आ । सुतान् । उप ॥ २ ॥

हेअश्विनौ हरिणाविव गौराविव गौरमृगाविवच तौयथा यवसं घातं अनुधावतः वा-
विव हंसाविवच सोममागच्छतं ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अश्विनावाजिनीवसूजुपेथाँयज्ञमिष्टये । हंसाविवपततमासुताँउप ॥३॥

अश्विना । वाजिनीवसूइतिवाजिनीऽवसू । जुपेथाम् । यज्ञम् ।

इष्टये । हंसौऽइव । पततम् । आ । सुतान् । उप ॥ ३ ॥

हेवाजिनीवसू अन्नार्थवात्सयितारौ अश्विना यत्तमस्मदीयं इष्टये अभीष्टाय दयणायवा
जुपेथाँ सेवेथाँ ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अत्रिर्षद्दामवरोहंभ्रवीसमजोहवीन्नाधमानेव्योपा ।

श्येनस्यचिज्जवसांनूत्नेनागच्छतमश्विनाशतमेन ॥ ४ ॥ १९ ॥

अत्रिः । यत् । वाम् । अवरोहन् । ऋवीसम् । अजोहवीत् ।

नाधमानाऽइव । योपा । श्येनस्य । चित् । जवसा । नूत्नेन । आ ।

अगच्छतम् । अश्विना । शमस्तमेन ॥ ४ ॥ १९ ॥

अत्रिरस्मत्पिता यद्यदा वां युवां अजोहवीत् अस्तौषीत् नाधमाना याचमाना योपा
योषिदिव सामथा पतिभोगयति तद्वत्कुर्वन् ऋवीसं तुषाग्निं अग्निकुंडेक्षितः सन् अवरोहन् वि-
मुंचन् अजोहवीत् श्येनस्यचिज्जवसा श्येनस्य गरुत्मतद्ववेगेन चिदित्युपमार्थे अथवा श्ये-

नस्यजवसा वेगेन नूतनेन प्रथमोत्पन्नेन सततंगच्छतः श्येनस्यप्रथमजवेन शतमेनास्माकं शु-
खतमेनचरथेन तं रक्षितुमागच्छतं हेअश्विना ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेएकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अप्रवृन्तीतिहासंसम्प्रभेःपुराविदः ॥ भ्रातृव्याःपेटिकायांतृष्टपिपक्षिप्ययत्रतः ॥ १ ॥
मुद्रांरुत्वागृहेस्वीयेरक्षमित्वान्यवेशयन् ॥ नसंगच्छेतभार्यास्वायधारात्रौतथारुतम् ॥ २ ॥
मातःमातःसमुद्रादयनिर्मथिष्यन्ति तं मुनिं ॥ एवंस्थित्वाचिरंकालपेटायांदुःखितःकृशः ॥ ३ ॥
उपार्थचित्तयामासनिर्गमस्यचिरंमुनिः ॥ हृदिनिश्चित्यनासत्यावस्तौषीधूष्टमानसः ॥ ४ ॥ तम-
श्विनौसमागत्यसमुद्रादयचपेटिकां ॥ उद्धृत्यतृष्टपिंशीघंतावदष्टौवभूवतुः ॥ ५ ॥ सप्तपिभार्य-
यासाधैरमित्वाथपुनर्भयात् ॥ मातरेत्यपुनःपेटांप्रविश्यमागिवस्थितः ॥ ६ ॥ पेटानिवाससम-
पेदष्टवागृह्यंतदा ॥

तत्रहृत्पथमासूक्तेपंचमी-

विजिहीष्ववनस्पतेयोनिःसूर्य्यन्त्याइव ।

श्रुतंमेअश्विनाहवंससर्वधिंचमुञ्चतम् ॥ ५ ॥

वि । जिहीष्व । वनस्पते । योनिः । सूर्य्यन्त्याःइव ।

श्रुतम् । मे । अश्विना । हवम् । समःसर्वधिम । च । मुञ्चतम् ॥ ५ ॥

हेवनस्पते वनस्पतिविकाररूपेपेटिके विजिहीष्व विगच्छ विवृताभव सूर्य्यन्त्याइव प्रसोष्य-
माणायाःस्त्रियाःयोनिरिव पूङ्गमाणिप्रसवे लुटिशतरित्त्वं संज्ञापूर्वस्वविधेरनित्यावाहुणाभावः
प्रसवोन्मुल्याःस्त्रियाःयोनिरिव भगः यथाविन्नियते तथात्वमपि विवृताभव तदर्थं हेअश्विना
अश्विनौ मेहवं आह्वानं श्रुतं शृणुतं श्रुत्वाच सप्तवर्धितं माष्टपिंशुंचतं मोचयतं ॥ ५ ॥

अथपट्टी-

भीतायुनार्धमानायुऋपयेससर्वधये ।

मायाभिरश्विनायुवंदृक्षंसंचविचाचथः ॥ ६ ॥

भीताय । नार्धमानाय । ऋपये । समःसर्वधये । मायाभिः ।

अश्विना । युवम् । दृक्षम् । सम । च । वि । च । अचथः ॥ ६ ॥

भोताय निर्गमादिभ्युपे नापमानाय विमोक्षयाचमानाय सप्तवधपेक्षपये हेअश्विना
अश्विनौ युवं युवां मायाभिः वृक्षं वृक्षविकारपिटिकां संचाचथः ममनिर्गमार्थं संगच्छथः
विचाचथः विभक्तंकुरुथः ॥ ६ ॥ अथसप्तमी—

यथावातःपुष्करिणींसमिद्ध्यति सर्वतः ।

एवातेगर्भएजतुनिरैतुदशमास्यः ॥ ७ ॥

यथा । वातः । पुष्करिणीम् । समुद्भूयति । सर्वतः ।

एव । ते । गर्भः । एजतु । निःस्रेतु । दशमास्यः ॥ ७ ॥

एतदाद्यृकयंगर्भंलाविण्युपनिषत् एतदाद्यृकयेणासौसप्तवधिःस्वयोपितः ॥ गर्भिण्याःप्र-
सवायाशुस्तुतवानश्विनावृषिः ॥ १ ॥ यथावातःपुष्करिणीं सरादिकं सर्वतःसमिद्ध्यति
सम्यक्चालति एवएवं वेतव गर्भएजतु कंषवां इतस्ततःसंचरतु दशमास्यः दशमासान्गर्भं
स्थितोनिरैतु निर्गच्छतु ॥ ७ ॥ अथाष्टमी—

यथावातोयथावनंयथासमुद्रएजति ।

एवात्वंदशमास्यसहर्षेहिजरायुणा ॥ ८ ॥

यथा । वातः । यथा । वनम् । यथा । समुद्रः । एजति । एव ।

त्वम् । दशमास्यः । सह । अर्षं । इहि । जरायुणा ॥ ८ ॥

वातोयथाकंपमानोवनंकंपयतिस्वयं ॥ यथासमुद्रश्चलतिचात्पतेवाधवायुना ॥ १ ॥
स्थित्वादशैवमासांस्वंगर्भोत्पेनसुवेष्टितः ॥ निर्गच्छजठराभ्यातुर्जरायुयुजआपत ॥ २ ॥ ८ ॥

अथनवमी—

दशमासाञ्छशयानःकुमारोअधिमातरि ।

निरैतुजीवोअक्षंतोजीवोजीवन्त्याअधि ॥ १॥ २० ॥

दश । मासान् । शशयानः । कुमारः । अधि । मातरि ।

निःस्रेतु । जीवः । अक्षंतः । जीवः । जीवन्त्याः । अधि ॥ १॥ २० ॥

दशमासानुपित्वासौजननीजठरेसुखं ॥ निर्गच्छतुसुखंजीवोजननीचापिजीवतु ॥ १॥ २१ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेविशोवर्गः ॥ २० ॥

महेनोअयेतिदशर्वसप्तमंसक्तं आत्रेयस्यसत्यश्रवसस्यार्व पांकमुषस्यं अनुक्रम्यतेच—महे-
दशसत्यश्रवाउपस्यंतुपांकमिति । प्रातरनुवाकेउपस्येकवौपाकिच्छन्दसिआश्विनशस्त्रेचेदंसक्तं
सूच्यतेहि—महेनोअयेतिपांकमिति ।

तत्रप्रथमा—

महेनोअद्यबोधयोपोरायेदिवित्मती ।

यथांचित्तोअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्येसुजातेअश्वंसूनुते ॥ १ ॥

महे । नः । अद्य । बोधय । उर्यः । राये । दिवित्मती ।

यथा । चित् । नः । अबोधयः । सत्यश्रवसि । वाय्ये ।

सुहजति । अश्वंसूनुते ॥ १ ॥

अथास्मिन्यागदिने हेउपः उर्योदैवि दिवित्मती दीप्तिमती त्वनोस्मात् महे महते राये ध-
नमाप्तये बोधय प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः सतिप्रकाशे ऋतुद्वाराद्रव्यस्योपाजंयितुंशक्यत्वात् य-
थाचिद् यथैवपूर्वनोस्मानबोधयः अतोतेपुदिवसेपुयथाबोधितवती तद्वदअद्यापीत्यर्थः हेसुजाते
शोभनमादुर्भूते अश्वंसूनुते अश्वार्थाम्रियसत्यात्मिकास्तुतिर्वाग्यस्याःसा हेवाहशिदेवि वाय्ये व-
ध्यपुत्रे सत्यश्रवसिमपि अनुगृह्णतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यासुनीयेशौचद्रथेव्यौच्छोदुहितदिवः ।

सावपुच्छसहीयसिसत्यश्रवसिवाय्येसुजातेअश्वंसूनुते ॥ २ ॥

या । सुहनीये । शौचत्तद्रथे । वि । औच्छः । दुहितः । दिवः ।

सा । वि । उच्छ । सहीयसि । सत्यश्रवसि । वाय्ये । सुहजति ।

अश्वंसूनुते ॥ २ ॥

हेदिवोदुहितः दिवःसूर्यस्यपुत्रीउपः यात्वं सुनीये एतन्नामके शौचद्रथे शुचद्रथस्यापत्ये
पूर्वव्यौच्छः व्यवासायस्तमांसि सात्वं सहोयसि अतिशयेनबलवति वाय्ये वध्यपुत्रे सत्यश्रवसि
मपि व्युच्छ तमोविवासय उच्छीविवासे विवासोवर्जनं शिष्टमुक्त्वा ॥ २ ॥

अथतृतीया—

सानोअद्याभरद्वसुर्वुच्छादुहितर्दिवः ।

योव्यौच्छःसहीयसिसत्यश्रवसिवाव्येसुजतिअश्वंसूनुते ॥ ३ ॥

सा । नः । अद्य । भरत्स्वसुः । वि । उच्छ । दुहितः । दिवः ।

यो इति । वि । औच्छः । सहीयसि । सत्यश्रवसि । वाव्ये ।

सुजति । अश्वंसूनुते ॥ ३ ॥

हेदुहितर्दिवःउपः आभरद्वसुः आहवधना सा प्रसिद्धात्वं नोस्माकं अद्यास्मिन्दिने व्यु-
च्छ तमोविवासय हेसहीयसि यो या उकारोनर्थकः यात्वं पूर्व व्यौच्छः साधापीति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अभिजेत्वाविभावरिस्तोमैर्गृणन्तिवह्नयः ।

मधैर्मघोनिमुश्रियोदामन्वन्तःसुरातयःसुजतिअश्वंसूनुते ॥ ४ ॥

अभि । ये । त्वा । विभास्वरि । स्तोमैः । गृणन्ति । वह्नयः । मधैः ।

मघोनि । मुश्रियः । दामन्वन्तः । सुरातयः । सुजति ।

अश्वंसूनुते ॥ ४ ॥

हेविभावरि प्रकाशोपेते विभाशब्दाच्छन्दसीवनिपावितिवनिष् भातेर्वाकर्तारिवनिष् उपः
त्वा त्वा अभिप्रति येवह्नयोवोढारक्तविजः स्तोतारः स्तोमैः स्तोत्रैः गृणन्ति स्तुवन्ति तेस्तो-
तारोमधैः हेमघोनि धनैर्धनवति त्वदनुग्रहात् मुश्रियोभवन्ति सुदुर्धिभिराश्रयणीयाभवन्ति
दामन्वन्तोदानवन्तोभवन्ति सुरातयः राविर्दानं सुदानाश्चभवन्ति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यच्चिद्धितैर्गुणाइमेछदयन्तिमघत्तये ।

परिचिद्धष्टयोदधुर्ददंतोराधोअह्वयंसुजातेअश्वंसूनुते ॥ ५ ॥ २ ॥ १ ॥

यत् । चित् । हि । ते । गुणाः । इमे । छदयन्ति । मघत्तये ।

परि । चित् । वष्टयः । दधुः । ददंतः । राधः । अह्वयम् । सुजति ।

अश्वंसूनुते ॥ ५ ॥ २ ॥ १ ॥

हेउषः यच्चिद्धीतिपूरणः यव येकेचन तेतव स्वभूताइमे पुरतोवर्तमानागणाः संघमृताः मघत्तये धनदातये धनदानाय धनवत्त्वायवा छदयन्ति उपच्छन्दयन्ति तेसर्वेपि अस्मान् प-
रिद्धुः परितोधारयन्ति वष्टयश्चिदस्मानेव कामयमानाः किंकुर्वन्तः अह्वयं अह्वियमाणं अ-
क्षोर्णं अत्तजावहंवा राधोधनं हविर्लक्षणं ददतोपजन्तइत्यर्थः अर्थिभ्योक्षीर्णंददतोवा ये त्वां
हविर्ददतः स्तुवन्ति तेसर्वेप्यस्मदर्थमेववलेधारयन्ति स्तुवन्तीत्यर्थः अथवा यद्धीत्यत्र यद्यपी-
तिव्याख्येयं तस्मिन्पक्षे उत्तरवाक्ये तथापीत्यध्याहार्यं अवशिष्टंसमानम् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽष्टकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथषष्ठी—

ऐपुंधाधीरवृक्षशउपोमघोनिसूरिषु ।

येनोराधांस्यह्वयामघवानोअरासतसुजतिअश्वंसूनुते ॥ ६ ॥

आ । एपु । धाः । वीरवृत् । यशः । उपः । मघोनि । सूरिषु ।

ये । नः । राधांसि । अह्वया । मघवानः । अरासत । सुजति ।

अश्वंसूनुते ॥ ६ ॥

हेउषोदेवि मघोनि मघवति त्वं सूरिषुयागमेरकेषुयजमानेषु स्तोतृषुवा वीरवृक्षशः धरिःपु-
त्रादिभिरुपेतं अर्जयशोवा आधाः आधेहिआदेहि आनय येमघवानोधनवन्तः सूर्योनो-
स्मर्त्यं तवस्तोतृग्योराधांसि धनानि अह्वया अक्षीणानि अरासत ददुस्तेभ्यित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

तेभ्योद्युम्नवृहद्वृक्षशउपोमघोन्यावह ।

येनोराधांस्यश्व्यागव्यामर्जन्तसूर्यःसुजतिअश्वंसूनुते ॥ ७ ॥

तेभ्यः । युम्नम् । बृहत् । यशः । उपः । मघोनि । आ । वृह ।

ये । नः । राधांसि । अश्व्या । गव्या । मर्जन्त । सूर्यः ।

सुजति । अश्वंसूनुते ॥ ७ ॥

हेउपोमघोनि त्वं मेऽप्योद्युञ्जं द्योतमानं हिरण्यादित्थंघनं बृहद्यशोमहदन्नं महर्त्तुकोवि
मा मेऽप्योयजमानेभ्यआवह ये आढवानोस्मभ्यं राधांसि धनानि अश्व्या अश्वैर्युक्तानि ग-
व्या गोभिर्युक्तानि गोसमूहानश्वसमूहांश्च भजन्त भजेरन्तददुः सूरयोदातारः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

उतनो॒गोम॑न्तीरि॒प॒आर्व॑हादु॒हित॑र्दिवः ।

सा॒कं॒सूर्य॑स्यर॒श्मिभिः॑शु॒क्रैःशोच॑द्भिर्दि॒र्चिभिः॑सु॒जा॑ते॒अश्व॑सू॒नृते॑॥८॥

उ॒त । नुः । गो॒म॑न्तीः । इ॒पः । आ । व॒ह । दु॒हितः । दि॒वः ।

सा॒कम् । सू॒र्यस्य॑ । र॒श्मि॑भिः । शु॒क्रैः । शोच॑द्भिः । अ॒र्चि॑भिः ।

सु॒ज॑जाते । अश्व॑सू॒नृ॑ते ॥ ८ ॥

उवापिच नोस्मभ्यं गोमतीर्गोभिरुपेतानि इषोन्नानि आसह आनय हेदिवोदुहितरुपः
कदा सूर्यस्परश्मिभिःसाकं शोचद्भिर्दिपियद्भिःशुक्रैर्निर्मलेरर्चिभिः अग्नेस्तेजोभिश्चसाकं सूर्यो-
दयकाले अग्नीन्धनकालेचेत्यर्थः ॥ ८ ॥

एतावत् । वा । इत् । उपः । त्वम् । भूयः । वा । दातुम् । अर्हसि ।
या । स्तोतृभ्यः । विभाइवरि । उच्छन्ती । न । प्रहमीयसे ।
सुहजाते । अश्वंसूयते ॥ १० ॥ २२ ॥

हेउयः त्वं अस्मभ्यं वा अथवा दित्तितं किमेतावदेव इच्छद्दणवकारार्थः अस्मिन्सू-
क्ते प्रार्थितमेवेत्यर्थः अथवा भूयोदातुमर्हसि अप्रार्थितमपि यद्वातव्यमस्ति तत्सर्वदेहीत्यर्थः हे
विभावरिउपः यात्वं स्तोतृभ्यस्तेषां लौकिकवैदिकव्यवहारार्थं व्युच्छन्ती तमो विवा सयन्ती न-
ममीयसे नहन्ति नक्रुच्यसीत्यर्थः सात्वंदातुमर्हसीति भीष्मर्हिसायापित्यस्मादश्वासस्थाने व्यत्य-
येनश्यन् ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेद्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

द्युतयामानमितिपल्लवमष्टमं सूक्तं अत्रानुक्रमणिका—द्युतयामानं पल्लिति । सत्यश्रवामपिः
अनुकृतात्रिष्टुप् उपसांतिगुक्तत्वादुपोदेवता यादरनुवाके उपस्येकतौ वैद्युभेछन्दसि आश्विनश-
स्त्रे चैव सूक्तं सूत्रितं च—द्युतयामानमुपोवाजेनेति ।

तत्रपथमा—

द्युतयामानं बृहती मृतेन ऋतावरी मरुणस्तुं विभातीम् ।
देवीमुपसंस्वरावहन्तीं प्रति विप्रसोमं प्रति भिर्जरन्ते ॥ १ ॥
द्युतयामानम् । बृहतीम् । मृतेन । ऋतावरीम् । अरुणस्तुम् ।
विभातीम् । देवीम् । उपसम् । स्वः । आश्वहन्तीम् । प्रति ।
विप्रसः । प्रतिभिः । जरन्ते ॥ १ ॥

द्युतयामानं दीप्तार्थं बृहतीं महतीं ऋतेन सत्येन यज्ञेन वा ऋतावरीं ऋतावरीं अरुण-
स्तुं अरुणरूपां विभार्तिं व्युच्छन्तीं देवीं द्योतयामानमुपसं स्वरावहन्तीं सूर्यगच्छन्तीं एषमहा-
नुभावमुपसंप्रति विप्रसोमेधाविनः ऋत्विजो मतिभिः स्तुतिभिर्जरन्ते स्तुवन्ति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

एपाजनं दर्शता बोधयन्ती मुगान्पथः रूणवती यात्यग्रे ।
बृहद्वा बृहती विश्वमिन्वोपाज्योतिर्यच्छत्यग्रे अह्नाम् ॥ २ ॥

ए॒षा । ज॒नम् । द॒र्श॒ता । बो॒धय॑न्ती । सु॒ष्ट॒गान् । प॒थः । कृ॒ण्व॒ती ।
या॒ति । अ॒ये । बृ॒हत्त॑र॒था । बृ॒हती । वि॒श्वम्॑दृ॒न्वा । उ॒पाः ।
ज्योतिः॑ । य॒च्छ॒ति । अ॒ये । अ॒ह्नाम् ॥ २ ॥

दर्शता दर्शनीया एषोषा बोधयन्तीकंजनं प्रसुप्रमित्यर्थः पथः सुगान् सुगमनान् कृण्वती
अग्रे सूर्यस्यपुरस्तात् याति गच्छति कीदृशयुषाः बृहद्वथा प्रभूतरथा बृहती महती विश्वमिन्वा
विश्वं व्याप्नुवाना विश्वतर्पणावा ईदृशयुषाः अह्नामग्रे ज्योतिस्तेजोयच्छति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

ए॒षा गो॒भि॒र॒रु॒णे॒भि॒र्यु॒जा॒नास्त्रे॑ध॒न्तो॒र॒यि॒म॒प्रा॒यु॒च॒क्रे ।
प॒थो॒र॒द॑न्ती॒सु॒वि॒ताय॑दे॒वीपु॑रु॒ष्टुता॑वि॒श्ववा॑रा॒वि॒भा॒ति ॥ ३ ॥
ए॒षा । गो॒भिः । अ॒रु॒णे॒भिः । यु॒जा॒ना । अ॒स्त्रे॑ध॒न्ती । र॒यिम् ।
अ॒प्र॒द॑आयु । च॒क्रे । प॒थः । र॒द॑न्ती । सु॒वि॒ताय॑ । दे॒वी । पु॑रु॒ष्टुता॑ ।
वि॒श्व॒वा॒रा । वि॒ । भा॒ति ॥ ३ ॥

एषोषाः अरुणेभिररुणवर्णैर्गोभिर्वैर्देः रथयुजाना योजयन्ती अस्त्रेधन्ती अशुष्य-
न्ती अक्षीणावा किं रयिं धनं अपायु अप्रमत्तं अविचलितं चक्रे करोति किं कुर्वती पथो-
मार्गान् रदन्ती प्रकाशयन्ती किमर्थं सुविताय सुदुग्मनाय देवी द्योतमाना पुरुष्टुता बहुभिः
स्तुता विश्ववारा सर्वैर्वरणीया विभाति प्रकाशं करोति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ए॒षा व्ये॑नी॒भव॑ति॒द्वि॒वर्हा॑आ॒वि॒ष्कृ॒ण्व॒नात॑न्व॒पुर॑स्तात् ।
ऋ॒तस्य॑प॒न्था॒मन्वे॑ति॒साधु॑प्र॒जान॑तीव॒नदि॑शो॒मि॒नाति॑ ॥ ४ ॥
ए॒षा । वि॒ष्ट॑नी । भ॒व॒ति । द्वि॒वर्हाः । आ॒वि॒ष्कृ॒ण्व॒ना । त॑न्व॒म् ।
पु॒र॒स्तात् । ऋ॒तस्य॑ । प॒न्थाम् । अ॒नु । ए॒ति । सा॒धु । प्र॒जा॒न॒ती॒द्व॒म् ।
न । दि॒शः । मि॒ना॒ति ॥ ४ ॥

एषोषाः व्येनीभवति विशेषेण भवेताभवति द्विवर्हाः द्वयोः पथमपमध्यमयोः स्थानयोः प-
रिवृद्धादयोः पश्चात्तन्वं स्वीयांतनुयाविष्कृण्वाना प्रकटीकुर्वती कुत्र पुरस्तात्पूर्वस्यादिशि किं

च ऋतस्यादित्यस्य पन्थां पन्थानं साधु सम्यगन्वेति किंच प्रजानतीव विश्वंप्रज्ञापयन्ती इवे-
तिसंप्रत्यर्थे नदिशोमिनाति नहिनस्ति प्रत्युत दिशःप्रकाशयति अथवा प्रजानतीव अनुगन्त-
व्यमितिप्रकर्षेण अवगच्छन्तीच ऋतस्यपन्थामन्वेति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

ए॒षाशु॒भ्रान॒तन्वो॑वि॒दानी॑र्ध्वे॒वस्ना॒तीदृ॒शये॑नोअ॒स्थात् ।
अ॒प॒द्दे॒पोवा॒र्धमा॒नात॒मांस्यु॒पादि॒वोदु॑हि॒ताज्यो॒तिपा॒गात् ॥ ५ ॥
ए॒षा । शु॒भ्रा । न । त॒न्वः । वि॒दानी॑ । ऊ॒र्ध्वाऽइ॒व । स्ना॒ती । दृ॒शये॑ ।
नः । अ॒स्थात् । अ॒र्पः । द्वे॒र्षः । वा॒र्धमा॒ना । त॒मांसि॑ । उ॒पाः ।
दि॒वः । दु॒हिता॑ । ज्यो॒तिपा॑ । आ । अ॒गात् ॥ ५ ॥

एषोषाः शुभ्रान शुभ्रवर्णानिर्मत्तास्वलंरुवायोषिदिव तन्वोगानि विदाना मज्ञापयन्ती स्नाती
स्नानकुर्वाणा ऊर्ध्वेव उन्नतेव स्नानादुत्तिष्ठन्तीव नोस्मदर्थे अस्माकंपुरतोवा दृशये सर्वेषांदर्श-
नायउदस्थात् पूर्वस्यांदिश्युत्तिष्ठति किंकुर्वन्ती द्वेपोद्वेप्याणि तमांस्यपवाधमाना दिवोदुहितोषाः
ति ज्योतिषा तेजसा सहागादागच्छति ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

ए॒षाप्र॒तीची॑दु॒हिता॑दि॒वोनृ॒न्योपे॑वभ॒द्रानि॑रि॒णीते॒अप्सः॑ ।
व्यू॒र्ण्वती॑दा॒शुपे॒वार्या॑णि॒पुन॒ज्योति॑र्यु॒वतिः॑पूर्व॒थाकः॑ ॥ ६ ॥ २३ ॥
ए॒षा । प्र॒तीची॑ । दु॒हिता॑ । दि॒वः । नृ॒न् । यो॒षाऽइ॒व । भ॒द्रा ।
नि । रि॒णीते॑ । अ॒प्सः । वि॒ऽऊ॒र्ण्वती॑ । दा॒शुपे॑ । वा॒र्या॑णि ।
पुनः॑ । ज्योतिः॑ । यु॒वतिः॑ । पू॒र्वथा॑ । अ॒क॒स्तिर्य॑कः ॥ ६ ॥ २३ ॥

एषोषाः प्रतीची अभिमुख्यासती दिवोदुहिता नृन् सर्वान्माणिनः प्रतिभद्रा योषेय क-
स्माणवेयायोषिदिवाप्तोत्पन्निरिणीति प्रेरयति किंच दाशुपे हविर्दानेयजमानाय वार्याणि वर-
णीयानि धनानि व्यूर्ण्वती प्रयच्छन्ती युवतिर्नित्ययौवना सर्वत्रमिश्रयन्तीवा पुनरद्यापि पूर्वथा
पूर्वमिवन्योतिस्तेजोअकःकरोति ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽष्टकोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

युंजतेमनइतिपंचर्चनवमंसूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—युंजतेपंचशपावाश्वःसावित्रंतुजागत-
मिति । श्यावाश्वोनामात्रेयऋषिः जगतीछन्दः सवितादेवता पृष्ठचाभिष्ठवपडहयोःप्रथमेहनिवै-
श्वदेवशस्त्रे सावित्रनिविद्धानमिदं सूत्रितंच—युंजतेमनइहेहवइतिचतस्रइति । आद्याप्रावस्तोत्रेपि
सूत्रितंच—युंजतेमनउतयुंजतेधियआतूनइन्द्रक्षुमन्तमिति ।

तत्रप्रथमा—

युञ्जतेमनउतयुञ्जतेधियोविप्राविप्रस्यबृहतोर्विपश्चितः ।

विहोत्रादधेवयुनाविदेकइन्महीदेवस्यसवितुःपरिपुतिः ॥ १ ॥

युञ्जते । मनः । उत । युञ्जते । धिर्यः । विप्राः । विप्रस्य ।

बृहतः । विपःश्चितः । वि । होत्राः । दधे । वयुनश्चित् । एकः ।

इत् । मही । देवस्य । सवितुः । परिपुतिः ॥ १ ॥

विप्रामेधाविनऋत्विग्यजमानाः मनः स्वीयं सर्वेषुकर्मसु युंजते योजयन्ति सवित्रनुग्र-
हाय संकल्लंजुर्वेतिइत्यर्थः उतापिच धियः कर्माण्यपि युंजते प्राप्नुवन्ति कस्यानुज्ञयेति उच्यते
विप्रस्यमेधाविनः बृहतोमहतः विपश्चितः स्तुत्यस्यज्ञानवतोवा सवितुःअनुज्ञयेति सविताविप्र-
सवानामीशइतिश्रुतिः । सएवसविता होत्राः सप्तहोत्रकाणामुचिताः क्रियाः वयुनाविद वयुनमि-
तिप्रज्ञानाम तत्तदनुष्ठानविषयप्रज्ञावेत्ता एकइत् एकएव विदधे करोति पृथक्पृथग्गवधारयति
किंच तस्यसवितुर्देवस्य परिपुतिः स्तुतिः मही महती अतिप्रभृता स्तुत्यगोचरेत्यर्थः ॥ १ ॥

हविर्धानप्रवर्तनेरराट्चामवनद्धापांविश्वारूपाणीत्येषानुवचनीया सूत्रितंच—विश्वारूपा-
णिप्रतिमुंचतेकविरितिग्यवस्तायामिति ।

तैषाद्वितीया—

विश्वारूपाणिप्रतिमुञ्चतेकविःप्रासावीज्जदं द्विपदेचतुष्पदे ।

विनाकंमरुत्यत्सवितावरेण्योऽनुप्रयाणमुपसोविराजति ॥ २ ॥

विश्वा । रूपाणि । प्रति । मुञ्चते । कविः । प्र । असावीत् ।

भद्रम् । द्विपदे । चतुःस्पदे । वि । नाकम् । अरुत्यत् । सविता ।

वैरेण्यः । अनु । प्रयानम् । उपसः । वि । राजति ॥ २ ॥

कविः मेधावी सविता विश्वा सर्वाणिरूपाणि आत्मनि प्रतिमुञ्चते बध्नातिधारयति किं
च भद्रं कल्याणं गमनादिविषयं प्राप्तावीव अनुजानाति कस्मै द्विषदे मनुष्याय चतुष्पदे ग-
वाश्वादिकाय किंच सविता सर्वस्य मेरकोदेवो विरेण्यो वरणीयः सन् व्यस्यत् रूपापयति प्रका-
शयति किं नाकं नास्मिन्नकंदुःखमस्तीति नाकः स्वर्गः यजमानार्थं स्वर्गप्रकाशयतीत्यर्थः स-
देवः उपसं प्रयाणमुदयमनु विराजति प्रकाशते सवितुरुदयात्पूर्वैर्लुपाज्जदेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्य प्रयाणमन्वन्पृथुर्देवा देवस्य महिमान्भोजंसा ।

यः पार्थिवानि विममे स एतं शो रजांसि देवः सविता महिस्त्वना ॥ ३ ॥

यस्य । प्रयाणम् । अनु । अन्ये । इत् । ययुः । देवाः । देवस्य ।

महिमानम् । भोजंसा । यः । पार्थिवानि । विममे । सः ।

एतंशः । रजांसि । देवः । सविता । महिस्त्वना ॥ ३ ॥

अन्यद्देवा अन्येष्वप्यग्रादयो देवाः देवस्य द्योतमानस्य सवितुः प्रयाणमनु ययुर्गच्छन्ति
प्राप्नुवन्ति किं महिमानं महत्त्वं सवितुरुदयाभावे ग्रिहोन्नादि अनिष्पत्तेस्ते पांहविः स्तुत्यापभावाद्
भोजसा बलेन च युक्ता भवन्ति यः सविता पार्थिवानि रजांसि पृथिव्यादिलोकान् महिस्त्वना
स्वमहत्त्वेन विममे परिच्छिनत्ति सदेवः एतशः एतवर्णः शुभ्रः शोभमानः सन् राजत इति शेषः
युवशाता कृणोतेनेत्यादियदेतश इत्यादि शकारोपजनञ्छान्दसः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उत यांसि सवितस्त्रीणि रोचनोत्सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।

उतरात्रीं मुभयतः परीयस उत मित्रो भवसि देवधर्मभिः ॥ ४ ॥

उत । यांसि । सवितरिति । त्रीणि । रोचना । उत । सूर्यस्य ।

रश्मिभिः । सम् । उच्यसि । उत । रात्रीम् । उभयतः । परि ।

ईयसे । उत । मित्रः । भवसि । देव । धर्मभिः ॥ ४ ॥

हेसवितर्देव उतापिच धीणिरोचना रोचमानान्युलोकान् यासि गच्छसि तिमोदिवःपृ-
थिवीरिर्युक्तं उतापिच सूर्यस्यारम्भिभिः समुच्यसि संगच्छसि उचसमवायइत्यस्येदं रूपं उद-
यात्पूर्वभावीसविता उदयास्तमयवर्तिसूर्यइति उतापिच रात्रीभुमयतउभयपार्श्वे परीयसे परि-
गच्छसि उतापिच हेदेव सवितस्त्वं धर्मभिर्जगद्धारकैः कर्मभिः मित्रोभवसिमित्राख्योदेवो-
भवसि अथवा प्रकाशादिप्रदानेनसत्ताभवसि सर्वजगताम् ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

उतेशिपेप्रसवस्यत्वमेकइदुतपूषामभवसिदेवयामभिः ।

उतेदंविश्वंभुवर्नंविराजसि श्यावाश्वस्तेसविनःस्तोममानशे ॥ ५ ॥ २४ ॥

उत । ईशिपे । प्रसवस्य । त्वम् । एकः । इत् । उत । पूषा । भवसि ।

देव । यामभिः । उत । इदम् । विश्वम् । भुवर्नम् । वि । राजसि ।

श्यावःश्वः । ते । सवितरिति । स्तोमम् । आनशे ॥ ५ ॥ २४ ॥

हेसवितस्त्वं एकइव एकएव प्रसवस्य सर्वकर्मानुष्ठाकरणस्य ईशिपे समर्थाभवसि ये लौकि-
कंगमनाविरूपं वैदिकमग्निहोत्रादिरूपं कर्म अनुतिष्ठन्ते तेषांसर्वेषां अनुज्ञातुमेकएवमभव-
सि उतापिच पूषा पोषकोभवसि हेदेव यामभिर्गमनैः उतापिचेदंविश्वंभुवर्नं भूतजातं विराज-
सि ईशिपेधारयितुं यस्मादेवंहानुभावः तस्माद्धेसवितस्तेतुभ्यं श्यावाश्वक्रपिः स्तोममानशे
व्याप्नोति करोतीत्येवमात्मानं परोक्षतयानिर्दिशन्नाह ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेचतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

तत्सवितुरिति नवर्चं दशमं सूक्तं श्यावाश्वस्यापै अत्रेयमनुक्रमणिका-तत्सवितुर्नवमाय-
जमायानुष्टुबिति । प्रथमानुष्टुप शिष्टायायम्यः सावित्रं त्विष्टुं कृत्वा तत्सावित्रं अग्निष्टोमे वैश्वदेवरा-
स्त्रस्याद्यं स्तुतुः प्रतिपद्य एधानो देवेत्यनुचरः सवितं च-तत्सवितुर्वृणीमहे ध्यानो देवसवितरिति
वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचराविति ।

अथषष्ठ्या-

तत् । स॒वि॒तुः । वृ॒णी॒म॒हे । व॒यम् । दे॒वस्य॑ । भो॒ज॒नम् । श्रेष्ठ॑म् ।
सर्व॑धा॒त॒मम् । तुर॑म् । भ॒ग॒स्य । धी॒म॒हि ॥ १ ॥

सत्प्राप्यत्वेनप्रसिद्धं भोजनं भोग्यधनं वयस्तोतारोवृणीमहे मार्ययामः कस्यधनं सवि-
तुः प्रेरकस्यदेवस्य स्वभूतं लब्ध्वाच श्रेष्ठं प्रशस्य सर्वधातमं सर्वधातुतमं सर्वभोग्यप्रदमित्यर्थः
तुरं शम्भूणांहिसर्कधनेनशत्रून्हन्तुंशक्यत्वात् तादृशधनं भगस्य भजनीयस्य सवितुरनुग्रहात्
धीमहि धारयाम उपभोगंकरवामेत्यर्थः अथवा धनंवृणीमहे अर्धित्वाच्च लभेमहीति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अस्य॑ हि स्वयं॑ शस्तरं स॒वि॒तुः क॒ञ्च॒न॒प्रि॒यम् । न॒मि॒न॒न्ति॒ स्व॒राज्य॑म् ॥ २ ॥

अस्य॑ । हि । स्वयं॑ शः॒ऽतर॑म् । स॒वि॒तुः । क॒त् । च॒न ।
प्रि॒यम् । न । मि॒न॒न्ति । स्व॒राज्य॑म् ॥ २ ॥

अस्य सवितुः स्वयशस्तरं स्वयमसाधारणं यशोयस्याविशयेनभवतितद् तादृशं प्रियं
सर्वेषांप्रियभूतं स्वराज्यं स्वयमेवराजमानत्वमैश्वर्यं कञ्चन केचिदपिअसुरादयो नमिनन्ति
नर्हिसन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

स॒हि॒र॒त्नानि॑ दा॒शु॒पे॒ सु॒वा॒ति॒ स॒वि॒ता॒ भ॒गः । तं॒ भा॒गं॒ चि॒त्र॒मी॒म॒हे ॥ ३ ॥

सः । हि । रत्नानि॑ । दा॒शु॒पे । सु॒वा॒ति॒ । स॒वि॒ता । भ॒गः ।
तम् । भा॒गम् । चि॒त्रम् । ई॒म॒हे ॥ ३ ॥

सहि सखलु राविता भगोभजनीयोदेवोदाशुपे हविदन्निमहं रत्नानि रमणीयानिधनानि सुवा-
ति प्रेरयतिप्रयच्छति तदेवं भागं भजनीयं चित्रं चायनीयधनं ईमहे याचामहे ॥ ३ ॥

अद्यानइतिचतुर्थपिचमीश्याममनोस्तस्वमदर्शनैप्रत्युचंजुहुयात् अद्यानोदेवसवितरितिदा-
भ्यामितिहिसूत्रितम् ।

अथचतुर्थी—

अ॒द्या॒नो॒ दे॒व॒स॒वि॒तः॒ प्र॒जा॒व॒त्सा॒वी॒ सौ॒भ॒गम् । प॒रा॒दु॒ष्व॒भ्य॑ सु॒व ॥ ४ ॥

अ॒द्य । नः । दे॒व । स॒वि॒त॒रि॒ति । प्र॒जाऽव॑त् । सा॒वीः । सौ॒भ॒गम् ।
परा॑ । दुः॒स्व॒म्यम् । सु॒व ॥ ४ ॥

हेसवितर्देव नोऽस्मभ्यमयास्मिन्यागदिने प्रजावत्पुत्राद्युपेतं सौभगं धनं सावीः मेरय दुः-
स्वम्यं दुःस्वम्यदुःस्वम्यबहुःस्वकरंदारिभ्रं परासुव दूरेमेरय ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

वि॒श्वानि॑ दे॒व स॒वि॒त॒र्दु॒रि॒तानि॑ प॒रासु॒व । य॒द्भ॒द्रं त॒न् आ॒सु॒व ॥ ५ ॥ २५ ॥

वि॒श्वानि॑ । दे॒व । स॒वि॒तः । दुः॒इ॒तानि॑ । प॒रा । सु॒व ।
यत् । भ॒द्रम् । तत् । नः । आ । सु॒व ॥ ५ ॥ २५ ॥

हेसवितर्देव त्वं विश्वानि दुरितानि परासुव यद्भद्रं प्रजापयगृहादिकं तन्नोऽस्मभ्यमासुव
अस्मदभिमुत्तमेरय प्रजाविभ्रदं परावोभद्रं गृहं भद्रमिति हि श्रुतिः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य चतुर्थेऽपि च विशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथषष्ठी—

अ॒ना॒गसो॒ अ॒दि॒तये॑ दे॒वस्य॑ स॒वि॒तुः स॒वे । वि॒श्वानि॑ वा॒मनि॑ धी॒महि॑ ॥ ६ ॥

अ॒ना॒गसः । अ॒दि॒तये॑ । दे॒वस्य॑ । स॒वि॒तुः । स॒वे । वि॒श्वानि॑ ।
वा॒मनि॑ । धी॒महि॑ ॥ ६ ॥

वयमनुष्ठातारः सवितुः मेरकस्य देवस्य सवे अनुज्ञायां सत्यां अदितये आतंडनीयायै
देव्यै भूम्यै अनागसः स्याम अनपराधिनो भवेम भूम्यां हि पापाः संभवन्ति अपगते ध्यायः सुविश्वा
सर्वाणि वामानि वननीयानि घनानि धीमहिधारयाम ॥ ६ ॥

चातुर्मास्येषु वैश्वदेवे पर्वणि सावित्रस्य द्वादशकपालस्याविश्वदेवमित्यनुवाक्या सूत्रितं च—
आविश्वदेवं सत्यं विवाममघसवितरिति । प्रायणीयस्यैव सवितुरनुवाक्या सूत्रितं च—आविश्वदेवं
सत्यं विवाममघसवितरिति । देवसु बाह्विष्वेऽपैव सवितुरनुवाक्या सूत्रितं च—आविश्वदेवं सत्यं
विनम्रमिये सवितुर्देव्यस्यैव दिवि ।

सैषासप्तमी—

आवि॒श्वदे॒वंस॒त्प॒ति॒सू॒क्तैर॒द्या॒ष्ट॒णीम॒हे । स॒त्यसं॒वस॒वितार॑म् ॥ ७ ॥

आ । वि॒श्वदे॒वम् । स॒त्प॒ति॒म् । सु॒ष्टु॒क्तैः । अ॒द्य । दृ॒णीम॒हे ।
स॒त्यसं॒वम् । स॒वि॒तार॑म् ॥ ७ ॥

विश्वदेवं विश्वेदेवायस्ववशेषयन्ति तंतादृशं तंहिसर्वात्मत्वादिन्द्रमिषंवरुणमग्निमाहु रित्या-
दिश्रुतेरितरेषां ताद्विभूतित्वात् सत्पतिं सवामनुष्ठातृणां पालकं सत्यसर्वं सत्यानुज्ञं सवितारदेवं
अघास्मिन्पागदिने सूक्तैराष्टणीमहे संभजामहे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

य॒द्भुमे॒उ॒भेअ॒ह॒नी॒पु॒र॒ए॒त्यप्र॑युच्छन् । स्वा॒धीदे॒वःस॒वि॒ता ॥ ८ ॥ -

यः । इ॒मे इ॒ति । उ॒भे इ॒ति । अ॒ह॒नी इ॒ति । पु॒रः । ए॒ति ।
अप्र॑युच्छन् । सु॒ष्टु॒आ॒धीः । दे॒वः । स॒वि॒ता ॥ ८ ॥

यः सवितारदेवः स्वाधीः शोभनाध्यायः सुकर्मावाप्तन इमे अहनी रान्यहनी तपोःपुरः पु-
रस्तादप्रयुच्छन् अप्रमायन्तेति गच्छति तमाष्टमीमहद्विसंबन्धः ॥ ८ ॥

प्रायणीयेयद्भुमाविश्वेति सवितुर्माज्यास्रजितं च—यद्भुमाविश्वाजातानि सुत्रामाणं पृथिवीं प्रा-
मनेह सपिति । अश्वमेधे श्वमुत्सृज्यानुसवनं सावित्रीष्टिः कार्या तस्यामेषा माध्यन्दिनसवने नुवाक्या
स्रजितं च—यद्भुमाविश्वाजातान्यादेवोयातु सविता सुरत्व इति ।

सैषानवमी—

य॒द्भुमा॒वि॒श्वा॒जा॒ता॒न्या॑ऽश्रव॒यन्ति॒ श्लो॒केन॑ । प्र॒चंसु॒वार्ति॑स॒वि॒ता ॥ ९ ॥ २८ ॥

यः । इ॒मा । वि॒श्वा । जा॒ता॒नि । आ॒श्रव॑यन्ति । श्लो॒केन॑ ।
प्र । च । सु॒वार्ति॑ । स॒वि॒ता ॥ ९ ॥

योदेवदमा इमानि विश्वा सर्वाणि ज्ञातानि उत्पन्नान्माणिनः जंगमानित्यर्थः तान् श्लो-
केन यथासा आश्रावयति सर्वेभ्यस्यस्तुतिं शृण्वन्तीत्यर्थः अथवा गर्जनशब्देन सर्वाणीमान्यु-
त्पन्नानि आश्रावयति वृष्ट्युन्मुसः सन् किंच सविता प्रसुवाविचमेरयति तंवृणीमह इत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति चतुर्थस्पचतुर्थे पद्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अच्छावदेति दशचर्मेकादशसूक्तं भौमस्यात्रैरार्पं अत्रेयमनुक्रमणिका—अच्छदशाभिः
पार्जन्यमुपायास्ति स्रोजगत्यः उपानयानुष्टुतिरिति यत्पार्जन्येत्येयानवम्यनुष्टुप् विवृक्षानित्याघ्रा-
स्ति स्रोजगत्यः शिष्टाः पद्विद्वभः पार्जन्योदेवता बृहद्विधानेशौनकः अच्छावदेति सूक्तं वृष्टि-
कामः प्रयोजयेत् ॥ निराहारः क्लृप्त्वासा अचिरेण प्रवर्षति ॥ १ ॥ हुत्वा युतं वैवसीनां क्षीराकानां
हुताशने ॥ महद्वर्षमवाप्नोति सूक्तेनाच्छावदेन हि ॥ २ ॥ अनेन सूक्तेन प्रत्यूचं वादिश उपस्थेयाः
सूत्रितं च—संस्थितापांसवां दिश उपतिष्ठेत् अच्छावदवसंगीर्भिराभिरिति च तत्सूत्रिः प्रत्यूचं
सूक्तेन वेति ।

तत्र प्रथमा—

अच्छावदतवसंगीर्भिराभिः स्तुहि पार्जन्यं नमसा विवासा ।
कनिकददत् प्रभोजीरदानूरेतो दधात्योषधीषु गर्भम् ॥ १ ॥

अच्छ । वृष्ट । तवसंम् । गीः क्षिः । आभिः । स्तुहि । पार्जन्यंम् ।
नमसा । आ । विवासा । कनिकदत् । प्रभः । जीरदानुः ।
रेतः । दधाति । ओषधीषु । गर्भम् ॥ १ ॥

हे स्तोतवस्तवसं बलवन्तं पार्जन्यं अच्छाभिपाप्य वद प्रार्थय पार्जन्यशब्दो यास्केन बहु-
धानिरुक्तः पार्जन्यस्तुपेराद्यन्तविपरीतस्य तर्पयिषाजन्यः परो जेता वाजरयिता वामार्जयिता वारसान-
नामिति आभिर्गीर्भिः स्तुतिवाग्भिः स्तुहि नमसा चेन हविरिक्षणेनाविवासा सर्वतः परिचर यः
पार्जन्यो वृष्टभोषां वर्षिता जीरदानुः क्षिप्रदानः कनिकदत् गर्जनशब्दं कुर्वन् ओषधीषु गर्भं
स्थानीयरेत उदकं दधाति स्थापयति तं स्तुहि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

विबृक्षान्हन्त्युतहन्तिरक्षसोविश्वंविभाष्यभुवनंमहावधात् ।
उतानागार्हपतेवृष्ण्यावतोयत्पर्जन्यःस्तनयन्हन्तिदुष्कृतः ॥ २ ॥
वि । बृक्षान् । हन्ति । उत । हन्ति । रक्षसः । विश्वम् । विभाष्य ।
भुवनम् । महावधात् । उत । अनागाः । ईषते । वृष्ण्यैवतः ।
यत् । पर्जन्यः । स्तनयन् । हन्ति । दुःकृतः ॥ २ ॥

अर्धमशोनिरुक्तेस्पष्टव्याख्यातत्वात्तदेवात्रलिल्यते पर्जन्यःविहन्ति बृक्षान्विहन्तिच रक्षा-
सि सर्वाणिचात्मान्द्रूतानिविभ्यति महावधाम्पहान्स्वधोप्यनपराधोभीतः पलायते वर्षक-
र्मवतोयत्पर्जन्यस्तनयन्हन्ति दुष्कृतः पापकृतइति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

रथीवकशयाश्वान्अभिक्षिपन्नाविदूतान्कृणुतेवर्ष्यः१अह ।
दूरात्सिंहस्यस्तनयाउदीरतेयत्पर्जन्यःकृणुतेवर्ष्यः१नभः ॥ ३ ॥
रथीइव । कशया । अश्वान् । अभिक्षिपन् । आविः । दूतान् ।
कृणुते । वर्ष्यान् । अह । दूरात् । सिंहस्य । स्तनयाः । उत् ।
उदीरते । यत् । पर्जन्यः । कृणुते । वर्ष्यम् । नभः ॥ ३ ॥

रथीव रथस्वामीव सयथा कशयाश्वानभिक्षिपन् दूतान्भद्रानाविष्करोतितद्वदसौपर्ज-
न्योपि कशयाश्वान्मेघान् अभिक्षिपन् अभिमेरयन् वर्ष्यान् वर्षकान्दूतान् दूतवद्दृष्टिमेरकान्
मेघान् मरुतोवा आविष्कृणुते प्रकटयति अहइतिपूरणः एवंसति सिंहस्य सहवैर्हंसमेवाश-
ब्दकर्मणःसिंहशब्दः अवर्षणेनाभिभविषुः शब्दयितुर्वामेघस्य स्तनयाः गर्जनशब्दाः दूरादुदीर-
ते उद्गच्छन्ति कदा यद्यदापर्जन्यो न भोन्तरिक्षं वर्ष्य वर्षोपेवं कृणुते करोति तदा ॥ ३ ॥

प्रवातावाप्तीतिचतुर्थीपर्जन्यस्यचरोर्याग्या सूत्रित्वेच—प्रवातावान्तिपद्यन्तिविद्युतइत्य-
ध्याधेयमभूतीनितिवाठस्तु ।

अथचतुर्थी-

प्रवाता॒वान्ति॒प॒तय॑न्ति॒विद्यु॒त॒उदो॑प॒धीर्जि॒हते॑पि॒न्वते॑स्वः ।

इरा॒विश्व॑स्मै॒भुव॑नायजायते॒यत्पर्जन्यः॑ पृथि॒वीरे॒तसा॑वति ॥ ४ ॥

प्र । वाताः । वान्ति । पतयन्ति । विद्युतः । उत् । ओपधीः ।

जिहते । पिन्वते । स्व॑रितिस्वः । इरा । विश्वस्मै । भुव॑नाय ।

जा॒यते॑ । यत् । पर्जन्यः । पृथि॒वीम् । रे॒तसा॑ । अव॑ति ॥ ४ ॥

वाताःप्रवान्ति वातावृष्ट्यर्थपतयन्ति गच्छन्ति समन्तात्संचरन्ति विद्युतओपधीरोपधय-
उजिहते उद्गच्छन्ति प्रवर्धन्ते स्वरन्तरिक्षपिन्वते क्षरति इराभूमिर्विश्वस्मैसर्वस्मै भुवनाय सर्व-
जगद्धिताय जायते समर्थाभवति कदैवमिति यद्यदापर्जन्योदेवः पृथिवीं रेतसादकेनावतिरक्षति
जग्निगच्छतिवा तदैवभवति ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

यस्य॑व्र॒तेपृ॒थि॒वीन॑न्रमी॒तियस्य॑व्र॒तेश॑फव॒ज्जर्भु॑रीति ।

यस्य॑व्र॒तओ॒प॒धीर्वि॒श्वरू॑पाः॒सः॒पर्जन्य॑महि॒शर्म॑यच्छ ॥ ५ ॥

यस्य॑ । व्रते । पृथि॒वी । न॒न्रमी॒ति । यस्य॑ । व्रते । श॒फव॑त् ।

ज॒र्भु॒रीति॑ । यस्य॑ । व्रते । ओ॒प॒धीः । वि॒श्वरू॑पाः । सः । नः ।

पर्जन्य॑ । महि॑ । शर्म॑ । यच्छ ॥ ५ ॥ २७ ॥

यस्यपर्जन्यस्य व्रते कर्मणि पृथिवीनन्ममीति अत्यर्थनमति सर्वेषामधोभवति यस्यव्रते
शफवत् पादोपेतांगवादिर्क जर्भुरीति धियते पूर्यते गच्छतीतिवा यस्यव्रते कर्मण्योपधीरोप-
धोविश्वरूपानानारूपाभवन्ति हेपर्जन्य समहंस्त्वं नोस्मभ्यं महिशर्म महत्सुखं यच्छ
प्रयच्छ ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेसप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथषष्ठी-

द्वि॒वो॒नो॒ष्टृष्टि॑म॒हं॒नो॒ररी॑ष्व॒प्रपि॑न्वत॒ष्टृष्णौ॑अ॒श्वस्य॑धाराः ।

अ॒र्वा॒हैते॑न॒स्तन॑यि॒बुनै॒ह्यपो॑नि॒पि॒श्वन्न॑सु॒रःपि॒तानः॑ ॥ ६ ॥

दिवः । नः । दृष्टिम् । मरुतः । ररीध्वम् । प्र । पिन्वत । दृष्णाः ।

अश्वंस्य । धाराः । अर्वाङ् । एतेन । स्तनयितुर्ना । आ । इहि ।

अपः । निःसिञ्चन् । अक्षुरः । पिता । नः ॥ ६ ॥

हेमरुतोयूयं दिवोन्तरिक्षसकाशात् नोस्मदर्थं वृद्धिं ररीध्वं दत्त वृष्णोवर्षकस्याश्वस्य व्यापकस्यमेघस्य संवन्धिन्योधाराउदकधाराः प्रपिन्वत प्रक्षरत हेपर्जन्य त्वमेतेन स्तनयितु-
ना गर्जतामेघेन सहावागस्मदभिमुखमेहि आगच्छ किंकुर्वन् अपोभांसिनिर्णिपिचन् सदेवोक्षुरः
उदकानानिरसितापिसन् नोस्माकं पितापालकश्च ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

अमिर्कन्दस्तनयगर्भमाधाउदन्वतापरिदीयारथेन ।

दृतिमुकर्षविपितन्यञ्समाभवंन्सूदतौनिपादाः ॥ ७ ॥

अभि । कन्द । स्तनय । गर्भम् । आ । धाः । उदन्वता ।

परिदीय । रथेन । दृतिम् । सु । कर्ष । विःसितम् । न्यञ्चम् ।

समाः । भवन्तु । उदन्वतः । निःपादाः ॥ ७ ॥

अभिभूम्यभिमुखं कन्द शब्दय तदेवपुनरुच्यवेदाढ्याप स्तनय गर्ज गर्भं गर्भस्थानीय-
मुदकनोपधीष्याधाः आधेहि तदर्थमुदन्वता उदकवतारथेन परिदीय परितो गच्छ दृतिं दृतिव-
दुदकधारकं मेघं विपितं सु सुष्ठु कर्ष आकर्षवृष्ट्यर्थं यद्वा विपितं विमुक्तबंधनं एवंकर्षएवं
शेषेण तैवञ्च न्यञ्चं न्यक्अधोमुखं विलत उद्वतः ऊर्ध्ववन्तः उन्नतप्रदेशाः निपादाः न्यग्रभूत-
पादाः निःकृष्टपादावा निम्नोन्नतप्रदेशाः समाएकस्थाभवन्तु उदकपूर्णभावंत्वित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

महान्तकोशमुदचा निपिञ्चस्यन्दन्तांकुल्याविपिताः पुरस्तात् ।

घृतेनद्यावापृथिवीव्युन्धिसुप्रपाणं भवत्वध्याभ्यः ॥ ८ ॥

महान्तम् । कोशम् । उत् । अच् । नि । सिञ्च । स्यन्दन्ताम् ।

कुल्याः । विःसिताः । पुरस्तात् । घृतेन । द्यावापृथिवी इति । वि ।

उन्धि । सुःप्रपानम् । भवतु । अध्याभ्यः ॥ ८ ॥

हेपर्जन्य त्वं महान्तं प्रवृद्धं कोशं कोशस्थानीयमेवं उत्कृष्टमुदच उद्गच्छ उद्गमयवा त-
थाकृत्वा निषिञ्च नीचैःक्षारय कुत्पानद्योविपिताविष्पृताःसत्यः स्यन्दन्तां प्रवहन्तु पुरस्तात्-
वांभिमुखं प्रायेण नद्यः प्राच्यः स्यन्दन्ते धृतनोदकेन यावापृथिवी दिवंचपृथिवीं च व्युन्धि क्ले-
दयात्यधिकं अध्याप्त्योगोऽप्यः सुप्रपानं सुष्ठु प्रकर्षेण पातव्यमुदकं भवतु ॥ ८ ॥

अथनवमी-

यत्पर्जन्यकनिकदस्तनयन्हंसिदुष्कृतः ।

प्रतीदंविश्वंमोदतेयत्किञ्चपृथिव्यामधि ॥ ९ ॥

यत् । प॒र्जन्य॒ । क॒निक॑दत् । स्त॒नय॑न् । ह॒ंसि । दुः॒ऽकृतः॑ । प्र॒ति ।

इ॒दम् । वि॒श्वम् । म॒ोद॒ते । यत् । किम् । च । पृ॒थि॒व्याम् । अ॒धि ॥ ९ ॥

हेपर्जन्य यद्यदा त्वं कनिकदत्त्यर्थशब्दयन् स्तनयन् दुष्कृतः पापकृतोमेघान्हंसि वि-
क्षारयसि तदानीमिदं विश्वं जगत्प्रतिमोदते विश्वंविशेष्यते यत्किञ्च पृथिव्यामधिभूष्याम-
धिष्ठितं यच्चराचरात्मकं तदिदंविश्वं मोदते हृष्यति वृष्टेःसर्वजगत्प्रीतिकारणत्वंप्रसिद्धम् ॥ ९ ॥

अथदशमी-

अवर्षावर्षमुदुपूगृभायाकर्षन्वान्यत्येतवाउ ।

अजीजनओषधीर्भोजनायकमुतप्रजाभ्योविदोमनीपाम् ॥ १० ॥ २८ ॥

अव॒र्षाः । व॒र्षम् । उ॒त् । ऊँ इति॑ । सु । गृ॒भा॒य॒ । अ॒र्कः । ध॒न्वा॒नि ।

अ॒ति॒ऽए॒त॒वै । ऊँ इति॑ । अ॒जी॒जनः॑ । ओ॒ष॒धीः । भो॒ज॒ना॒य॒ । क॒म् ।

उ॒त् । प्र॒ज॒ा॒भ्यः॑ । अ॒वि॒दः । म॒नी॒पा॒म् ॥ १० ॥ २८ ॥

इयमतिवृष्टिबिभोचनी हेपर्जन्यत्वमवर्षावृष्टवानसि वर्षमुदुपूगृभाय उद्गच्छं सु सुपूगृभाय शृ-
हाण परिहरेत्यर्थः धन्वानि निरुदकप्रदेशानकःजलवतःकृतवानसि किमर्थं अत्येतवाउ अतिक्र-
म्यगन्तुं ओषधीरजीजनः उदपादयः किमर्थं भोजनाय धनाय भोगायवा कमित्ययंशिशिरंजी-
घनायर्कमिति वत्पादपूरणः उतापि च प्रजाभ्यःसकाशात् मनीषां स्तुतिमविदः प्राप्तवानसि ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्त्यचतुर्थेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

बल्लित्थेतितृचात्मकंद्वादशंसूक्तं भौमस्यात्रैरार्धं पृथिवीदेवताकं आनुष्टुभं अनुक्रान्तं च—
बल्लित्थातृचंपार्थिवमानुषुभ्रमिति सूक्तविनियोगोऽलौकिकः आद्यादेवानांहविःपुष्टिष्व्याअनुवा-
क्याचल्लित्थापर्वतानांदह्वाचिद्यावनस्पतीनितिहिसूचितं । भूमिस्वोभेत्येषामरुत्वतीयशसेसूक्तमु-
त्तीया ।

तैत्तिषापथमा—

बल्लित्थापर्वतानांखिद्रंविभार्पिपृथिवि ।

प्रयाभूमिंप्रवत्वतिमह्वाजिनोपिमहिनि ॥ १ ॥

बद् । इत्था । पर्वतानाम् । खिद्रम् । विभार्पि । पृथिवि । प्र । या ।
भूमिम् । प्रवत्वति । मह्वा । जिनोपि । महिनि ॥ १ ॥

द्विरूपापृथिवीवैषा मत्पक्षादेवतापिच । मध्यस्थानादेवतोक्ता सात्र संबोधय्यते ॥ हेपृ-
थिवि विप्रथनवति मध्यस्थानदेवतेत्वं इत्यादित्थं अत्र अनुक्रान्तरिक्षेवा बद् सत्यं पर्वतानां मे-
घानांवाखिद्रं खेदनं भेदनं विभार्पि धारयति हेमहिनि महति हेमवत्वति प्रकर्षवति प्रवणोदकव-
तिवायात्वं भूमिं मत्पक्षापृथिवीं मह्वा महत्वेन महतोदकेनवा प्रजिनोपि प्रकर्षेणप्रीणयति ॥१॥

अथद्वितीया—

स्तोमांसस्त्वाविचारिणिप्रतिष्ठोभन्त्यकुर्भः ।

प्रयावाजंनहेर्पन्तपेरुमस्यस्पर्जुनि ॥ २ ॥

स्तोमांसः । त्वा । विचारिणि । प्रति । स्तोभन्ति । अकुर्भः ।

प्र । या । वाजम् । न । हेर्पन्तम् । पेरुम् । अस्पर्सि । अर्जुनि ॥ २ ॥

हेविचारिणि विविधंचरणशीले पृथिविदेवि त्वां स्तोमांसः स्तोतारः अकुर्भर्गमन-
शीलैः स्तोत्रैः प्रतिष्ठोभन्ति अभिष्टुवन्ति किंच यात्वं हेर्पन्तं शब्दगन्तं वाजंन अश्वमिव
उद्धतं पेरुं पूरकं मेघं मास्पसि प्रक्षिपसि हेअर्जुनि शुभ्रवर्णे गमनशीलैवा ॥ २ ॥

देवानांहविःपुष्टह्वाचिदितिपृथिव्यापान्या एषैवभूमिः स्तोमेनिष्केवल्येसूक्तमुत्तीया सू-
त्रंतु पूर्वमेवोदाहृतं ।

सेषावृत्तीया—

दृह्वाचिद्याधनस्पतीन्क्षमयादर्धप्योर्जसा ॥

यत्तेअभ्रस्यविद्युतोदिवोवर्षन्तिवृष्टयः ॥ ३ ॥ १९ ॥

दृह्वा । चित् । या । वनस्पतीन् । क्षमया । दर्धर्षि । ओजसा ।

यत् । ते । अभ्रस्य । विद्युतः । दिवः । वर्षन्ति । वृष्टयः ॥ ३ ॥ १९ ॥

हेपृथिवि यात्वं दृह्वाचिव सुपांसुतुगित्वितीयायाभाकारः दृढया क्षमया भूम्या सहव-
नस्पतीन् वृक्षान् ओजसा बलेन दर्धर्षि धारयसि अथवा दृह्वेतिविधेयविशेषणं वनस्पतीन्
दृह्वान्कृत्वा धारयसीत्यर्थः यत् अस्यास्ते तवसंबन्धिनेवृष्टयोवर्षकामेघाः विद्युतोविद्योतमा-
नाद् अभ्रस्य पंचम्यर्थेपृष्ठी अन्नादपांहर्तुः दिवोन्तरिक्षादादित्याद्वावर्षन्ति अथवा यद्यस्यास्ते
तवाभ्रस्यमेघस्य वृष्टयः उदकसंधाताः विद्युतोविद्योतमानायादिवःसकाशाद्वर्षन्ति पतन्ति ॥ ३ ॥

॥ इतिचतुर्थस्तपचतुर्थेणकोनविंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

प्रसंम्राजइत्यष्टर्चयोदशसूक्तं आग्नेयं वैश्वभुं वारुणं अनुक्रम्यतेच—प्रसंम्राजेष्टौवारु-
णमिति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

प्रसम्राजेबृहदंर्चागभीरंब्रह्मप्रियंवरुणायश्रुताय ।

वियोजधानंशमितेवचर्मोपस्तिरेपृथिवीसूर्याय ॥ १ ॥

प्र । सम्राजे । बृहत् । अर्च । गभीरम् । ब्रह्म । प्रियम् । वरुणाय ।

श्रुताय । वि । यः । जधानं । शमिताइदं । चर्म ।

उपस्तिरे । पृथिवीम् । सूर्याय ॥ १ ॥

अग्निः स्वात्मानंसंनोष्य ब्रवीति हेअग्ने त्वं सम्राजे सम्प्रयाजपानायईश्वराय श्रुताय
सर्वत्रभूयमाणाय वरुणाय उपद्रवस्पर्निवारकाय जनानामावरकाय एतन्नामकायदेवाय
बृहत्प्रभूतं गभीरं दुरवगाहं बहुयुषेत्तं प्रियं प्रियभूतं ब्रह्म स्तोत्ररूपं कर्म मार्चं मार्चय प्रो-
च्चारयेत्यर्थः योदरुणः शमितेवचर्म शमितापशुविशसनकर्ता यथोपस्तरणाय चर्म हन्ति

तद्वत्पृथिवीं विस्तीर्णमन्तरिक्षं तृतीयस्यांपृथिव्यामिति श्रुतेरन्तरिक्षस्यापि पृथिवीशब्दवाच्यत्वं
सूर्याय सूर्यस्य उपस्थिते आस्तरणाय विजघान विस्तारयामास विस्तृतं हि व्यवहारयोग्यं
भवति तस्माद्भवहारायान्तरिक्षं विस्तारितवान् उरुहिराजावरुणश्च करोति सुक्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वनेपु॒व्य॑न्त॒रिक्षं॑ तान॒वाज॒मर्वत्सु॑पय॒उ॒स्त्रिया॑सु ।
हृत्सु॒क्तुं॑ वरु॒णो॒अ॒प्स॒र्व॑ग्नि॒दिवि॑सूर्य॒मदधा॑त्सोम॒मद्रौ॑ ॥ २ ॥
वनेपु । वि । अ॒न्तरि॑क्षम् । त॒तान् । वा॒जम् । अ॒र्वत्सु॑ । पयः ।
उ॒स्त्रिया॑सु । हृ॒त्सु । क॒र्तुम् । वरु॑णः । अ॒प्स॒सु । अ॒ग्निम् । दि॒वि ।
सूर्य॑म् । अ॒दधा॑त् । सोम॑म् । अ॒द्रौ ॥ २ ॥

अयं वरुणो वनेपु वृक्षाग्रेषु अन्तरिक्षं विततान विस्तारितवान् तथा वाजसनेयकं वनेपु हीदं
एषु वृक्षाग्रेष्वन्तरिक्षं विततं तस्मादाह वनेषु व्यन्तरिक्षं वतानेति वाजं बलमर्वत्सु अभ्येषु तगान
पयः क्षीरमुस्त्रियासु गोषु उस्त्रियेति गोनाम् उस्त्राविणोऽस्यां भोगा इति तद्भुत्ततिः हृत्सु हृदयेषु क-
र्तुं कर्मसंकल्पं यद्धि मनसा ध्यायति तत्कर्मणा करोति अप्सदकेषु अग्निं वैद्युतं और्ववा सर्वत्र
विततानेति संबन्धः किंच दिवि युक्ते सूर्यमदधात् स्थापितवान् सोमं चादौ पर्वते अदधात् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नी॒चीन॑वारं वरु॒णः क॒र्वन्ध॑म॒स॒स॒र्ज॒रोद॑सी अ॒न्तरि॑क्षम् ।
तेन॒ वि॒श्व॑स्थ॒ भुव॑नस्थ॒ राजा॑ ष॒ष्ठं नृ॒ष्टि॒र्भू॒न॒त्ति॒भूमं॑ ॥ ३ ॥
नी॒चीन॑वारम् । वरु॑णः । क॒र्वन्ध॑म् । स॒स॒र्ज॒ । रो॒द॒सी इति॑ ।
अ॒न्तरि॑क्षम् । तेन॑ । वि॒श्व॑स्थ । भुव॑नस्थ । राजा॑ । ष॒ष्ठम् । न ।
नृ॒ष्टिः । वि॒ । नृ॒त्ति॒ । भू॒मं ॥ ३ ॥

नीचीनवारं अधोमुखं विष्टं प्रससर्ज कृतवान् कं कर्वन्धं कवनमुदकं तदीयते अवेति-
कवन्धो मेघः तन्तथाकरोत् अथवा कवन्धमुदकं तदुदकं नीचीनवारं नीचीननिर्गमनविलं चकार

मेघं विदार्योदकमधोमुखं चकारेत्यर्थः किंपवीतीत्युच्यते रोदसी द्यावापृथिव्यौ अन्तरिक्षं च अवि
 लोकत्रयहितायेत्यर्थः तेनोदकेन विश्वस्य सर्वस्य भुवनस्य भूतजातस्य राजा स्वामी वरुणो भूमि
 भूमिं व्युनक्ति क्लेदयति वृष्टिः सेका पुमान् यवं यवमिव यवान्नपथाप्ररोहाय सर्वत्र प्रसारयति त-
 द्वा भूमिं सर्वत्रो नति अथवा वृष्टिर्वरुण इति संबन्धः वर्षकः पर्जन्य इत्यर्थः अस्मिन्पक्षे यवंपुरुष-
 इवेति पुरुषशब्दो ध्याहार्यः अञ्जनीचीनचारं वरुणः कबन्धमित्यादि निरुक्तं द्रष्टव्यम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उ॒न॒त्ति॒भूमिं॑ पृ॒थि॒वीमु॒त॒द्यां॒ य॒दा दुग्धं॑ वरु॒णो वष्ट॑ द्यादि॒त् ।
 स॒म् अ॒भ्रेण॑ व॒स॒त् प॒र्व॒ता॒स॒स्त॒विषी॑ यन्तः॒ श्रथ॑ यन्त॒ वी॒राः ॥ ४ ॥
 उ॒न॒त्ति॒ । भूमि॑म् । पृ॒थि॒वीम् । उ॒त । द्याम् । य॒दा । दुग्ध॑म् ।
 वरु॑णः । व॒ष्टि॒ । आ॒त् । इ॒त् । स॒म् । अ॒भ्रेण॑ । व॒स॒त् । प॒र्व॒ता॒सः ।
 त॒विषी॑ इ॒यन्तः । श्रथ॑ य॒न्त॒ । वी॒राः ॥ ४ ॥

वरुणो भूमिं पृथिवीं प्रथितमन्तरिक्षं अन्तरिक्षस्यापि पृथिवीशब्दवाच्यत्वं पूर्वमुक्तं उता-
 दि च द्यां घुलोकं उनत्ति क्लेदयति यदा यं दुग्धं उदकपूरणं वष्टि कामयते अथवा दुग्धमुदकं
 तेन तत्कार्यमोषध्यादिकं लक्ष्यते औषध्यादयः प्रवर्धन्तामित्येदा कामयते आदित् अनन्तरमे-
 व संवसत् समाच्छादयन्ति के पर्वतासः पर्ववन्तो द्वयः केन अभ्रेण मेघेन किंच विषीयन्तो बल-
 मिछन्तो वीरा विशेपेण वृष्टेः प्रेरयितारो मरुतः श्रथयन्त श्रथयन्ति मेघान् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इ॒मा मू॒ष्वा॒सुर॑स्य॒ श्रु॒तस्य॑ म॒हीमा॒यां वरु॑णस्य प्र॒वोच॑म् ।
 मा॒ने॒न॒व॒त॒स्थि॒वाँ अ॒न्त॒रि॒क्षे वि॒यो म॒मे पृ॒थि॒वीं सू॒र्येण॑ ॥ ५ ॥ ३० ॥
 इ॒मां । ऊँ इति॑ । सु॒ । आ॒सुर॑स्य । श्रु॒तस्य॑ । म॒हीम् । मा॒याम् ।
 वरु॑णस्य । प्र॒ । वो॒च॒म् । मा॒ने॒न॒ इ॒व । त॒स्थि॒वान् । अ॒न्त॒रि॒क्षे । वि॒ ।
 यः । म॒मे । पृ॒थि॒वीम् । सू॒र्येण॑ ॥ ५ ॥ ३० ॥

आसुरस्य असुरसंबन्धिनः असुराणामस्यचवध्यधातकभावःसंबन्धः असुरहन्तुरित्यर्थः अथवा असुरोमेघः प्राणदानात्तत्संबन्धिनः श्रुतस्य विश्रुतस्य महीं महतीं इमां मायां प्रज्ञां प्रबोचं प्रब्रवीमि कैषामायेतिसोच्यते योवरुणोन्तरिक्षेवस्थिवान् तिष्ठन् मानेनेव दंडेनेव सूर्येण पृथिवीमन्तरिक्षं विममे परिच्छिनत्ति तस्यैषामाया ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथपट्टी—

इमामनुकवित्तमस्यमायांमहीदिवस्थनकिरादधर्प ।

एकंयदुद्गानपृणान्तेनीरासिञ्चन्तीरवनयःसमुद्रम् ॥ ६ ॥

इमान् । ऊँ इति । नु । कवित्तमस्य । मायाम् । महीम् । देवस्य ।

नकिः । आ । दधर्प । एकम् । यत् । उद्गा । न । पृणान्ति । एनीः ।

आसिञ्चन्तीः । अवनयः । समुद्रम् ॥ ६ ॥

कवित्तमस्य प्रकृष्टप्रज्ञस्य देवस्य घोतमानस्य स्तुत्यस्य वा वरुणस्येमांसर्वप्रसिद्धां महीं महतीं मायां प्रज्ञां नकिर्नैवआदधर्प नहिनस्त्विकश्चिदपि ऊन्वितिपूरणौ यद्यस्मादेकं समुद्रं उद्गा उदकेन नपृणन्ति नपूरयन्ति काः एनीः एन्यः शुभ्राः गमनशीलावा आसिञ्चन्ती उदकमासिञ्चयन्त्यः अवनयोनयः बहुयोनयः सर्वदोदकेनपूरयन्त्योपि नैकमपिसमुद्रंपूरयन्तीति इदंवरुणस्य महत्कर्मैति अत्रान्तरिक्षविस्तारादिसमुद्रापुरणपर्यन्तकर्म परमेश्वरस्यैवोचितं वरुणस्येतिनवाच्यं तस्मैवरुणादिरूपावस्थानात् एषब्रह्मेत्यादिश्रुतिः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अर्यम्यंवरुणमित्र्यंवासखायंवासदुमिद्भातरंवा ।

वेशंवानित्यंवरुणारणंवायत्सीमागश्चक्रमाशिश्चस्तत् ॥ ७ ॥

अर्यम्यम् । वरुणम् । मित्र्यम् । वा । सखायम् । वा । सदम् । इत् ।

भातरम् । वा । वेशम् । वा । नित्यम् । वरुणम् । अरणम् । वा ।

यत् । सीम् । आगः । चक्रम् । शिश्चर्थः । तत् ॥ ७ ॥

हेवरुणअर्यम्यं अर्यमैवार्यम्यः स्वार्थिकोयव अर्तेरिदंत्वं प्रदातामस्मित्यर्थः अथवा इरणान्मननाच्चशास्तीतिअर्यमा गुरुः तैवा अथवा मित्र्यं निमिदास्तेहनइत्यस्मात्स्वार्थिकोयव

अनुरक्तमित्यर्थः वाअथवा सत्तार्यं समानत्वात् सत्तमिव सर्वदेव आतरंवा नित्यं निरन्तरं
वेशं निकटनिकेतनवर्तिनंवा अरणंवा अशब्दमित्यर्थः अथवा रणमदातारंवा नित्यंनिरन्तरं
एतान्प्रतियत्सीं यदेतदागोपराधं चक्षुः तच्छिष्योऽस्मत्तोविनाशय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

कि॒त॒वा॒सो॒यद्रि॒रि॒पुर्न॒दी॒विय॒द्वा॒पा॒स॒त्य॒मु॒त॒यं॒न॒वि॒द्म ।

सर्वा॒ना॒वि॒प्यं॒शि॒थि॒रे॒व॒दे॒वा॒धा॒ते॒स्या॒म॒व॒रु॒ण॒प्रि॒या॒सः ॥ ८ ॥ ३१ ॥

कि॒त॒वा॒सः । यत् । रि॒रि॒पुः । न । दी॒वि । यत् । वा । घृ । स॒त्यम् ।

उ॒त । यत् । न । वि॒द्म । सर्वा॑ । ता । वि । स्य । शि॒थि॒रा॒इ॒व ।

दे॒व । अ॒ध । ते । स्या॒म् । व॒रु॒ण । प्रि॒या॒सः ॥ ८ ॥ ३१ ॥

कितवासः कितवाघूतकृतः कितवास्ति सर्वं भयाजितमितिवदतीतिकितवः नदीवि नदे-
वने घूते यथायद्रिपुः लेपयन्ति पापमारोपयन्ति यदस्मास्तु द्वेष्टारोमयि त्वमेतत्पापमकरोरि-
त्याक्षिपन्ति अत्र पुरस्तादुपचारोपिनकारउपमार्थीयः वा अथवा घेतिपूरणः यत्पापं सत्यं आ-
रोपमन्तरेणकृतवन्तःस्म उत अपिच यत्कृतं पापं नविद्म नजानीमः वा तानि सर्वा सर्वाणि
शिथिरेव शिथिलानीव शिथिलबन्धनानिफलानीव विप्य मोक्षय स्यतिरुपसृष्टोविमोक्षने हे-
देव अध अनन्तरं ते तव प्रियासः प्रियाः स्याम भवेम ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थंस्पचतुर्थेऽकार्त्तशिवर्गः ॥ ३१ ॥

इन्द्राग्नीयमितिपल्लवंचतुर्दशसूक्तं अत्रैरार्यमानुष्टुभमैन्द्राग्नीं पृथीविराष्टपूर्वा आघौदश-
कावष्टकास्त्रयइतिपरिभाषितत्वात् तथाचानुक्रान्तम्—इन्द्राग्नीपल्लेन्द्राग्नीमानुष्टुभंविवाष्टपूर्वास्त-
मिति विनियोगोलैंगिकः ।

तत्रप्रथमा—

इन्द्रा॒ग्नी॒यम॒व॒थ॒उ॒भा॒वा॒जे॒षु॒म॒र्त्यम् ।

दृ॒ह्णा॒चि॒त्स॒प्र॒भे॒दति॒द्यु॒म्ना॒वा॒णीं॒रि॒व॒त्रि॒तः ॥ १ ॥

इन्द्रा॒ग्नी इति॑ । यम् । अ॒व॒थः । उ॒भा । वा॒जे॒षु । म॒र्त्यम् । दृ॒ह्णा ।

चि॒त् । सः । प्र॑ । भे॒दति॑ । द्यु॒म्ना । वा॒णीः॒इ॒व । त्रि॒तः ॥ १ ॥

हेइन्द्राग्नी उभा उभौ परस्परावियुक्तौ युवां यमत्यमवथः रक्षथः वाजेषु संग्रामेषु
समत्योद्दृष्ट्वाचित् दृष्टान्यपिद्युम्ना द्योतमानानि धनानिशत्रुसंबन्धीनि शभेदति प्रकर्षेणभिनत्ति
चितक्रपिर्वाणीरिव प्रतिवादिवाक्यानीव अथवा त्रिपुस्थानेषु वर्तमानोभिः शत्रूणां
वाक्यानीव ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यापृतनासुदुष्टरायावाजेषुश्रवाय्या ।

यापञ्चचर्पणीरुभीन्द्राश्रीताह्वामहे ॥ २ ॥

या । पृतनासु । दुस्तरा । या । वाजेषु । श्रवाय्या । या । पञ्च ।

चर्पणीः । अञ्जि । इन्द्राश्री इति । ता । ह्वामहे ॥ २ ॥

या याविन्द्राग्नी पृतनासु संग्रामेषु दुष्टरा दुष्टरौ अनभिभाव्यौ या यौच वाजेषु संग्रा-
मेषु अज्ञेयुवा श्रवाय्या श्रवाय्यौ स्तुत्यौ या यौ पञ्चचर्पणीः चर्पणयोमनुष्याः तानभिरक्षत-
इतिशेषः ता तौ महानुभावौह्वामहे स्तुमः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तयो॒रिदम॑वृ॒च्छव॑स्ति॒ग्मादि॑द्यु॒न्मघो॑नोः ।

प्रति॑द्रुणा॒गम॑स्त्यो॒र्गवा॑वृ॒त्रघ्न॑स्यते ॥ ३ ॥

तयोः । इत् । अमृदवत् । शवः । तिग्मा । द्युत् । मघोनोः । प्रति ।

द्रुणा । गमस्त्योः । गवाम् । वृत्रघ्ने । आ । ईष्यते ॥ ३ ॥

अमवत् अभिभावुकं शवोबलं तयोरेव तयोरेव मघोनोर्मघवतोर्नघतोर्धनवतोर्वा त-
योर्द्विद्युत् वज्रं तिग्मा तीक्ष्णं वर्तते गमस्त्योर्हस्तयोः एवंभूतौदेवौ गवामुदकानां पणिभिरपह-
तानांवागवांलाभाय द्रुणा द्रुविकारेण गमनशीलेनैवेकेनरथेन वृत्रघ्ने आवरकमेघहननाय
तथाविधनृत्रासुरवधायवा पतिर्दपते पतिमच्छवः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

तावा॒मेपे॒रथा॑नामिन्द्रा॒ग्नीह॑वामहे ।

पती॑तुरस्य॒राध॑सोवि॒द्वांसा॒गिर्व॑णस्तमा ॥ ४ ॥

ता । वा॒म् । ए॒पे । रथा॑नाम् । इन्द्रा॒ग्नी इति । ह॒वाम॑हे । पती॑ इति ।

तुरस्य॑ । राध॑सः । वि॒द्वांसा॑ । गिर्व॑णःस्तमा ॥ ४ ॥

हेदेवौ ता तौ वक्ष्यमाणगुणौ वां युवां हवामहे स्तुमः किमर्थं रथानामेपेयुद्धे रथानामिरणाय कीदृशौयुवां इन्द्राग्नीन्द्रमग्निचपरस्परयुग्मभूतौ तुरस्य गंगमत्स्यस्य राधसो धनादि लक्षणस्य धनस्य पती स्वामिनौ विद्वांसा सर्वज्ञौ गिर्वणस्तमा गीर्भिवन्नीयतमौ इदृशौयुवां हवामहे॥४॥

अथपंचमी—

तावृ॒धन्ता॒वनु॒द्यून्म॑र्तायदे॒वाव॑द॒जा ।

अ॒र्हन्ता॒चित्पु॑रोद॒धेशे॑वदे॒वाव॑र्वते ॥ ५ ॥

ता । वृ॒धन्ता॑ । अ॒नु । द्यून् । म॑र्ताय । दे॒वौ । अ॒द॒जा । अ॒र्हन्ता॑ ।

चि॒त् । पु॒रः । द॒धे । अंशा॑द॒द्व । दे॒वौ । अ॒र्वते ॥ ५ ॥

ता तौ अनुद्यून् प्रतिदिनं वृधन्तौ वर्धमानौ सर्वदामवृद्धावित्यर्थः वर्धनेदृष्टान्तः मर्तेव मनुष्याविव तौयथाप्रतिदिनं वर्धते देवौ द्योतमानौ अदजा अहिंस्थौ अर्हताचिद् मकरपेणपूज्यौ चिदिति पूजायां तादृशौ महानुभावौ देवावर्तेश्वलाभाय पुरोदधे पुरस्कुर्वे अंशेव अंशोनामद्वादशादित्यमभ्यवर्तिदिवः सत्रगस्याप्युपलक्षकः अंशाविव आदित्याविवदीप्तावित्यर्थः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

ए॒वेन्द्रा॒ग्निभ्या॒महा॑वि॒हव्य॑शू॒ष्यं घृ॑तं न॒पूत॑मद्रि॒भिः ।

तासू॒रिषु॑ श्र॒वोवृ॒हद्र॑र्यि॒गुण॑त्सु॒दिघृ॑त॒मिषे॑गुण॒त्सु॒दिघृ॑तम् ॥ ६ ॥ ३२ ॥

ए॒व । इन्द्रा॒ग्निभ्या॒म् । अ॒हा॒वि । ह॒व्यम् । शू॒ष्यम् । घृ॑तम् ।

न । पू॒तम् । अ॒द्रि॒भिः । ता । सू॒रिषु॑ । श्र॒वः । वृ॒हत् । रु॒चिम् ।

गु॒ण॒त्सु । दि॒घृ॒तम् । इ॒षम् । गु॒ण॒त्सु । दि॒घृ॒तम् ॥ ६ ॥ ३२ ॥

एव एवं इदानीं क्रियमाणप्रकारेणस्तुतिसाहित्येनेत्यर्थः इन्द्राग्निभ्यां हव्यं हविः अहा-
वि परित्यक्तासीत् कीदृशं तत् शूष्यं बलकरं किमिव अद्रिभिर्ग्रावभिः पूतमभिपुतं घृतं न सो-
मरसमिव तद्यथायुवाभ्यां प्रदीयते तद्वच्चरुपुरोडाशादिकमपि ता वौदेवौ स्त्रिषु मेधाविष्वस्मासु
बृहत्प्रभूतं श्रवोचं यशोवा रथिधनं च दिष्टं धारयतं इषमन्तं गृणत्सु स्तुवत्सु दिष्टं पुनरुक्ति-
रादरार्था ॥ ६ ॥

॥ इति चतुर्थेऽष्टके चतुर्थेऽध्याये शिवोऽर्थः ॥ ३२ ॥

प्रथमोऽह इति नवर्चं पंचदशं सूक्तं एव यामरुद्राख्यस्याग्नेयस्य मुनेरार्थं मरुदेवताकमतिजगती-
छन्दस्कं तथा चानुक्रमिका—प्रवोनवैवयापारुन्मरुनपतिजागतमिति । दशरात्रे पष्ठेऽहनि वृत्तीपस-
धनेच्छावाकशस्त्रे इदं सूक्तं सूत्रितं च—एव यामरुद्रो वृषाकपिनेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रवोमहे मन्तयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एव यामरुत् ।
प्रशर्धाय प्रयज्य वे सुखादये तवसे भन्ददिष्टे धुनि व्रताय शवसे ॥ १ ॥
प्र । वः । महे । मन्तयः । यन्तु । विष्णवे । मरुत्वते । गिरिजाः ।
एव यामरुत् । प्र । शर्धाय । प्रयज्य वे । सुखादये । तवसे ।
भन्दत् इष्टे । धुनि व्रताय । शवसे ॥ १ ॥

प्रयन्तु प्रयच्छन्तु गिरिजाः वाचिनिष्पन्नामन्तयस्तुतयः कस्मै वस्तुस्थं वचनव्यत्ययः
विष्णवे व्याप्तायेन्द्राय विष्णवे वा मरुत्वते मरुद्भिस्तद्धते कस्यस्तुतयस्तु व्यत्यये एव यामरुत्
एतन्नामकस्य ऋषेः पञ्चाक्षुक् अथवा यमृषिर्गिरिजाः स्तुतेर्जनयिता भवति उत्तरार्धे मरुत्स्तुतिः
किंच प्रयन्तुस्तुतयः कस्मै शर्धाय बलाय मारुताय इतस्तत्त्वबलविशेषणं प्रयज्य वे प्रकर्षेण यष्ट-
व्याय सुखादये शोभनाभरणाय स्वादिराभरणविशेषः हस्ते पुष्पादिर्धूपत्सुखादय ईति च श्रुतेः तवसे
बलपते भन्ददिष्टे स्तुतिरूपा इष्टिर्ह्येतत्त्वभन्ददिष्टि तस्मै धुनि व्रताय मेधानां चालनं कर्म यस्य
तादृशाय शवसे गमनवते ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

प्रयेजातामहिनायेचनुस्वयंप्रविद्यनाब्रुवतेएवयामरुत् ।

क्त्वातद्वेमरुतोनाधृपेशवोदानामह्नातदेपामधृष्टासोनाद्रयः ॥ २ ॥

प्र । ये । जा॒ताः । म॒हिना । ये । च॒ । नु । स्व॒यम् । प्र । वि॒द्यना ।

ब्रु॒वते । ए॒व॒याम॑रुत् । क॒त्वा । तत् । नुः । म॒रुतः । न । आ॒धृषे ।

शवः । दा॒ना । म॒ह्ना । तत् । ए॒पाम् । अ॒धृष्टा॑सः । न । अ॒द्रयः ॥ २ ॥

ये महिना महता विष्णुनेन्द्रेणवासह प्रजाताः प्रादुर्भूताः तान्ब्रुवते येच नु क्षिप्रं स्वयमेव विद्यना यज्ञगमनविषयज्ञानेनसहप्रजाताः प्रादुर्भूताः तान् मरुतःएवयामरुत् ब्रुवते स्तौति प्रेत्ययमाख्यातेनवा संबन्धनीयः ब्रुवतइतिव्यत्ययेनबहुवचनं एकवचनेवाछान्दसःशः निघाताभावश्छान्दसः अथप्रत्यक्षवादः हेमरुतोवोयुष्मार्कं तत्प्रसिद्धं शवोयत्नं क्त्वाचालनादिरूपेण कर्मणापुक्तं नाधृपे कैश्चिदध्याधर्पणीयंनभवति अन्येषामसुरादीनां क्त्वा कर्मणावानभिभाष्यंभवति छत्पार्थेकेन किंचैपांवः तत्फलं दाना अभिमतदानेन मह्ना महत्त्वेनचोपेतं यूयं प्रवलाः अधृष्टासः अधर्पणीयाः तमदृष्टान्तः अद्रयोन् तेयथाअधृष्याः तद्वद्युपमपि ॥ २ ॥

अथद्वितीया—

प्रयेदिवोद्वहृतःशृण्विरेगिरासुशुक्लानःसुभ्वएवयामरुत् ।

नयेपामिरीसधस्थैर्हृष्टाँअग्रयोन्स्वविद्युतःप्रस्पन्द्रासोधुनीनाम् ॥ ३ ॥

प्र । ये । दि॒वः । बृ॒हृतः । शृ॒ण्वि॒रे । गि॒रा । सु॒शुक्लानः । सु॒भ्वः ।

ए॒व॒याम॑रुत् । न । ये॒पाम् । इ॒री । स॒ध॒स्थे । हृ॒ष्टे । आ । अ॒ग्रयः ।

न । स्व॒वि॒द्युतः । प्र । स्प॒न्द्रा॑सः । धु॒नीना॑म् ॥ ३ ॥

येमरुतोबृहतोदिवोयुलोकादामच्छन्तः प्रशृण्विरे शृण्वन्ति तान्मरुतोगिरा एवयामरुत्स्तुतवान् कीदृशास्ते शुशुक्लानोदीप्ताः सुभ्वः सुप्रभवन्तः येषामरुतां सधस्थे सहस्थाने स्वकीयेनिवासे तिष्ठता इरी ईरिवा मेरिता नेष्टे आनेशवेच चालयितुं आदितिचार्थे अग्रयोन् अग्रयइव स्वविद्युतःस्वयमेवविद्योतमानाः धुनीनां नदीनां स्पन्द्रासः वर्णनचालयितारश्च ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सचक्रमेमहतोनिरुक्तमःसमानस्मात्सदसएवयामरुत् ।

युदायुक्तमनास्वादधिष्णुभिर्विस्पर्धसोविमहसोजिगातिशेदृधोऽनृभिः॥४॥

सः । चक्रमे । महतः । निः । उरुक्रमः । समानस्मात् । सदसः ।

एवयामरुत् । युदा । अयुक्त । मना । स्वात् । अर्धि । नृभिः ।

विद्विस्पर्धसः । विद्विमहसः । जिगाति । शेदृधः । नृभिः ॥ ४ ॥

समरुद्रणोमहतः प्रवृद्धाद् समानस्मात् सर्वेषांसाधारणात् सदसःस्थानादन्तरिक्षात् उरु-
क्रमोविस्तीर्णक्रमणःसन् निश्चक्रमे निरगच्छत् कदेत्युच्यते एवयामरुदधिः यदा स्वात्स्यकीय-
स्थानात् अधीतिपंचम्यर्थानुवादी मना आत्मनैव स्नुभिर्गन्तुभिर्नृभिः स्वनेदृभिरश्वैरयुक्त यु-
क्तोभवदागमनप्रार्थनाय अथ बहुवच्यते तदानीं विस्पर्धसःविविधस्पर्धाः अहंपुरतोगच्छाम्यहं
पुरतोगच्छामीति तेषांस्पर्धा अथवा विगतस्पर्धान्तोपांसाधस्पर्धकाःसन्ति विमहसोविशिष्टबलाः
शेदृधःशेवस्यसुखस्यवर्धयितारः जिगाति निर्गच्छन्ति व्यस्ययेनैकवचनम् ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

स्वनोनवोमवान्रेजयवृषात्वेपोयुयिस्तविषएवयामरुत् । येनासहं

न्तःकृजतस्वरोचिषःस्थारश्मानोहिरण्ययाःस्वायुधासंद्रुष्मिणः॥५॥३३॥

स्वनः । न । वः । अमहवान् । रेजयत् । वषा । त्वेपः । युयिः ।

तविषः । एवयामरुत् । येन । सहन्तः । कृजत । स्वश्रोचिषः ।

स्थाःशरश्मानः । हिरण्ययाः । सुआयुधासः । द्रुष्मिणः ॥ ५ ॥ ३३ ॥

हेमरुतोवोयुष्माकं स्वनोवेगजनितःशब्दोनरेजयत् नकंपयत् एवयामरुतंमां सुपांसुदुग्नि-
तिद्वितीयापात्तुक् स्वनोविशेष्यते अमवान् बलवान् वृषा वर्षितावृष्टेः त्वेपोदीप्तः रयिर्गन्ता त-
विषः प्रवृद्धः येनस्यनेनसहन्तः शत्रून्निभवन्तोयूयं कंजत प्रसाधयथ दृढधैर्योद् कीदृशायु-

यं स्वरोचिषः स्वायत्तरश्मयः स्थारश्मानः स्थिररश्मयोहिरण्ययाःहिरण्याभरणाः स्वायुधासः
स्वायत्तायुधाः इप्मिणोऽनवन्तोऽमनवन्तोवा ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेत्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथषष्ठी—

अ॒पा॒रो॒वो॒म॒हि॒मा॒रु॒द्ध॒श॒व॒स॒स्त्वे॒पं॒श॒वो॒व॒त्वे॒व॒या॒म॒रु॒त् ।

स्था॒ता॒रो॒हि॒प्र॒सि॒तौ॒सं॒दृ॒शि॒स्थ॒न॒ते॒न॒उ॒रु॒प्य॒ता॒नि॒दः॒शु॒शु॒क्लां॒सो॒ना॒ग्र॒यः ॥ ६ ॥

अ॒पा॒रः । वः । म॒हि॒मा । रु॒द्ध॒श॒व॒सः । त्वे॒पम् । श॒वः । अ॒व॒न्तु ।

ए॒व॒या॒म॒रु॒त् । स्था॒ता॒रः । हि । प्र॒सि॒तौ । सु॒म॒दृ॒शि । स्थ॒न । ते ।

नः । उ॒रु॒प्य॒त । नि॒दः । शु॒शु॒क्लां॒सः । न । अ॒ग्र॒यः ॥ ६ ॥

हेमरुतोवोयुष्माकं महिमा अपारोनवधिकः हेवृद्धशवसः प्रवृद्धवसाः त्वेपं दीर्घं शवो-
युष्माकंबलमवतुरक्षतु एवयामरुतं मां द्वितीयैकवचनस्यत्तुक् यूर्यप्रसितौ प्रबलबन्धने नियमन-
वतियुक्ते संदृशि संदर्शनेनिमित्ते स्थातारोहि स्थाननियमेनतिष्ठन्तोस्थन भवथत्तु तेनोस्मा-
निदोनिन्दकाच्छत्रोऽसकाशादुरुप्यतरक्षत अग्रयइवशुशुक्लांसोदीक्षाः पूयमिति ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

ते॒रु॒द्रा॒सः॒सु॒म॒खा॒अ॒ग्र॒यो॒य॒था॒तु॒वि॒द्यु॒म्ना॒अ॒व॒न्त्वे॒व॒या॒म॒रु॒त् ।

दी॒र्घं॒पृ॒थु॒प॒प्र॒थे॒स॒द्व॒पा॒थि॒व॒पि॒पा॒म॒ज्मे॒ष्वाम॒हः॒शर्धा॒स्य॒द्भु॒तै॒न॒साम् ॥ ७ ॥

ते । रु॒द्रा॒सः । सु॒म॒खाः । अ॒ग्र॒यः । य॒था । तु॒वि॒द्यु॒म्नाः । अ॒व॒न्तु ।

ए॒व॒या॒म॒रु॒त् । दी॒र्घम् । पृ॒थु । प॒प्र॒थे । स॒द्यः । पा॒थि॒वम् । ये॒पा॒म् ।

अ॒ज्मे॒षु । आ । म॒हः । श॒र्धा॒सि । अ॒द्भु॒तै॒न॒साम् ॥ ७ ॥

तेमरुतोरुद्रासोरुद्रपुत्राः सुमखाः शोभनयज्ञाः अग्रयोयथाग्रयइव तुविद्युम्नाः प्रभूतदी-
प्तयः अथवामिसदृशाः तुविद्युम्नाः प्रभूतधनाः अवन्तु रक्षन्तु एवयामरुद एतन्नामानवृषिमां

पार्थिवं पृथिव्यन्तारिक्षं तत्संवन्धि दीर्घं आयतं पृथु विस्तीर्णं सद्य सदनं पप्रथे मरुद्भिः प्र-
थितमभूत् अद्भुतेनसां अपापानायेषां अन्धेषु गमनेषु महोमहान्ति शर्षांसिच बलानि आग-
च्छन्तीतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अद्वेपोनोमरुतोगातुमेतन् श्रोताहर्वजरितुरेवयामरुत् ।

विष्णोर्महःसमन्यवोयुपोतन्स्मद्ग्रथ्योऽनदंसनापुद्देषांसिसनुतः ॥ ८ ॥

अद्वेपः । नः । मरुतः । गातुम् । आ । इतन् । श्रोतं । हर्वम् ।

जरितुः । एवयामरुत् । विष्णोः । महः । सद्ग्रथ्यवः । युयोतन् ।

स्मत् । र्ग्रथ्यः । न । दंसना । अपं । द्वेषांसि । सनुतरिति ॥ ८ ॥

हेमरुतः अद्वेपः अद्वेपसोयूयं नोस्माकं गातुं गमनस्वभावंस्तोत्रंमति आइतन आगच्छ-
त तदर्थं जरितुः स्तोत्रुरेवयामरुत् एवयामरुतोममहर्वं श्रोत शृणुत विष्णोर्व्यापकस्येन्द्रस्य म-
होमहतो हेसमन्यवः समानयज्ञाः यूयं स्मद् अयंपशस्वनाम पशस्वारथ्योन रथिनोयोष्ठा-
रहव तेयथाशत्रून्पाकुर्वन्ति सद्ग्रदस्माकं दंसना कर्मणा सनुतः अन्तर्हितनामैतद् अन्तर्हितान्
द्वेषांसि द्वेषम् अपयुपोतन दूरेविमोजयत पृथक्कुरुत ॥ ८ ॥

एपाअध्यायोपाकरणोत्सर्जनयोर्विनिमुक्ता ।

अधनवमी—

गन्तानोयज्ञंयज्ञियाःसुशमिश्रोताहर्वमरुक्षएवयामरुत् ।

ज्येष्ठासोनपर्वतासोव्योमनियूयंतस्यंप्रचेतसःस्यातदुर्ध्वं

वोनिदः ॥ ९ ॥ ३४ ॥

गन्तं । नः । यज्ञम् । यज्ञियाः । सुशमि । श्रोतं । हर्वम् । अरुक्षः ।

एवयामरुत् । ज्येष्ठासः । न । पर्वतासः । विद्योमनि । यूयम् ।

तस्य । प्रचेतसः । स्यातं । दुःधर्तवः । निदः ॥ ९ ॥ ३४ ॥

हेपतियाः मरुतोयूयं नोस्माकंयज्ञं गन्त आगच्छत सुशमि शोभनकर्मयथाभवत्तित-
था सुकर्मत्वापेत्यर्थः तदर्थं नोहवं अस्पदीयमाह्वानं श्रोत शृणुत अरक्षः रक्षोवर्जितायूयं
लिंगवचनयोर्व्यत्ययः ज्येष्ठासोन ज्येष्ठादिव पर्ववासः विन्ध्यादयइव अतिप्रवृद्धाव्योमनिअन्त-
रिक्षेवर्तमानाःप्रचेतसःप्रवृद्धज्ञानाः यूयं तस्यनिदोनिन्दकस्य दुर्धर्तवो दुर्धराः स्यात भवत ॥९॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेचतुर्विंशोवर्गः ॥३४॥

॥ इतिपंचमेमंडलेषष्ठोनुवाकः ॥ ६ ॥

॥ समाप्तंचात्रेयंपंचममंडलम् ॥ ५ ॥

भारद्वाजेपष्ठेमंडले षडनुवाकाः तत्र प्रथमेनुवाकेष्वेवदशसूक्तानि तत्र त्वं सप्त इति त्रयोद-
शचैप्रथमं सूक्तं त्वं सप्तमे सप्तोनेति वार्हस्पत्योभरद्वाजः षष्ठमंडलमपश्यदित्यनुक्रान्तत्वात् मंडलद्व-
ष्टासप्तभरद्वाजऋषिः अनादेशपरिभाषया त्रिष्टुप् मंडलादिपरिभाषया मिर्देवता पशोर्हविष्यवदो-
यमानैर्भावकृणेनानुवचनीयमिदं मनोतासूक्तं सूत्रित्वं—त्वं सप्तमे प्रथम इत्यन्वाहेति । प्रातरनुवाके
आग्नेयेकतौ त्रैष्टुभे छन्दस्येतदादिसूक्तपट्टं द्वितीयवर्जं सूत्रित्वं—त्वं सप्तमे प्रथम इति षण्णां द्वितीयमु-
द्धरेदिति आद्योपाकरणे विनियुक्ता सूत्रंतु पूर्वमत्रिजक्तम् ।

तत्र प्रथमा—

त्वं सप्तमे प्रथमो मनोतास्याधियो अर्भवो दस्महोता ।
त्वं सींष्टुपन्नृणो दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै ॥ १ ॥

त्वम् । हि । अग्ने । प्रथमः । मनोता । अस्याः । धियः । अर्भवः ।
दस्म । होता । त्वम् । सीम् । वृपन् । अरुणोः । दुस्तरितु । सहः ।
विश्वस्मै । सहसे । सहध्वै ॥ १ ॥

हे अग्ने प्रथमो देवानां मध्ये प्रथमः प्रथमः प्रकृततमः पूर्वभावी वा त्वं मनोता हि देवानां मनो-
यप्रकृतं संमर्द्धं भवति तादृशो भवसि हि सन्दोमिः सर्वमनोता अग्नौ मनोताः संगच्छन्ते इत्यादिनां-
क्षणप्रसिद्धिद्योतनार्थः हे दस्म दर्शनीय अस्याधियः अस्म्यकर्मणो होता देवानामाह्वाता अग्न-
यः भवसि हे वृपन् कामानां वर्पितः त्वं सीं सर्ववः दुष्टरीतु दुर्हिंस्पमर्हिंस्पं सहो बलं अरुणोः अ-
करोः किमर्थं विश्वस्मै सहसे त्वं स्यापि च वत्तः शत्रोः सहध्वे आग्निमवनाथ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अथाहोता न्यसीदो यजीयानि ऋस्पद इष्यन्तीद्वयः सन् ।
तं त्वानरः प्रथमं देवयन्तो महोराये चितयन्तो अनुगमन् ॥ २ ॥

अर्ध । होता । नि । असीदः । यजीयान् । इळः । पुदे । इपयन् ।
 ईद्वयः । सन् । तम् । त्वा । नरः । प्रथमम् । देवस्यन्तः । महः । राये ।
 चितयन्तः । अनु । ग्मन् ॥ २ ॥

अथ अधुना हेअग्ने यजीयान् अतिरायेनपद्यात्वं होता होमनिष्पादकः सन् इळः श्रु-
 म्याःनेदिलक्षणायाः पदे स्थाने न्यसीदोनिषण्णवानसि किंकुर्वन् इपयन् पशुपुरोडाशादिलक्ष-
 णमन्त्रमिच्छन् ईद्वयः स्तुत्यः सन् तं वादृशं त्वा त्वां प्रथमं इतरदेवताभ्यः पूर्वं देवयन्तो देवत्वा-
 मात्मनश्छन्तो नरोनेतारोमनुष्याकृत्वियजमानाः महोमहते रायेधनाय चितयन्तो जानन्तः स्तु-
 त्वाहापयन्तो वा अनुगमन् अन्वगच्छन् पूर्वम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

दृतेवृषन्तं वृहुमिर्वसव्यै ईस्त्वे रयि जागृवांसो अनुगमन् ।
 रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तं वृषावन्तं विश्वहा दीदिवांसम् ॥ ३ ॥
 दृता ईद्व । यन्तम् । बृहुः रयिः । वसव्यैः । त्वे इति । रयिम् ।
 जागृवांसः । अनु । ग्मन् । रुशन्तम् । अग्निम् । दर्शतम् ।
 बृहन्तम् । वृषावन्तम् । विश्वहा । दीदिवांसम् ॥ ३ ॥

दृतेव मार्गेणेवेति संप्रत्यर्थे लोकाद्वयमध्यगतेन मार्गेण बहुभिरनेकैर्वसव्यैः वसुभिः
 स्वाधिकस्तद्धितप्रत्ययः यजमानानां निवासयोगैर्वासा र्थं यन्तं गच्छन्तं त्वा अनुगमन् अनु-
 गच्छन्ति संप्रजन्ते यजमानाः कीदृशास्ते त्वे त्वमिदेवे रयिं धनं जागृवांसः प्रपच्छन्त इत्यर्थः
 कीदृशं त्वमित्युच्यते रुशन्तं दीदृशवर्णं अग्निं अंगनादिगुणविशिष्टं दर्शतं दर्शनीयं बृहन्तं महा-
 न्तं वृषावन्तं विश्वहा सर्वेषु कालेषु दीदिवांसं दीप्यमानं ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

पदे देवस्पृनमसाव्यन्तः श्रवस्यवः श्रव आपञ्चमृक्तम् ।
 नामानि चिदधिरेयज्ञियानि श्रद्धायान्तेरणयन्तसंदृष्टौ ॥ ४ ॥

पुदम् । देवस्य । नमसा । व्यन्तः । श्रवस्यवः । श्रवः । आपन् ।
 अमृक्तम् । नामानि । चित् । दधिरे । यज्ञियानि । भद्रायां ।
 ते । रणयन्त । समृद्धौ ॥ ४ ॥

देवस्य द्योतमानस्याग्नेः पदं आहवनीयस्थानं नमसा हविषा स्तोत्रेणवा व्यन्तो गच्छन्तः
 श्रवस्पयोन्नमिच्छन्तः पूर्वयजमानाः श्रवः सर्वत्र श्रूयमाणमन्नं अमृक्तं अन्यैरपरिबार्ध्य आ-
 पन् आमुवन्ति हे अग्ने ते तव भद्रायां स्तुत्यायां सन्दृष्टौ निमिचायां रणयन्त रमयन्ति त्वां किंच
 यज्ञियानि यज्ञयोग्यानि नामानि नमनीयानि वैश्वानरो जातवेदा इत्यादीनि दधिरे धारयन्ति
 अथवानमनसा धनानि स्तोत्राणि दधिरे चिदिति पूरणः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यान् त्वां राय उभयां सो जनानाम् ।
 त्वं चात्ता तरणे चेत्सो भूः पिता माता स दमिन् मानुषाणाम् ॥ ५ ॥ ३५ ॥

त्वाम् । वर्धन्ति । क्षितयः । पृथिव्याम् । त्वाम् । रायः ।
 उभयांसः । जनानाम् । त्वम् । चात्ता । तरणे । चेत्सः । भूः । पिता ।
 माता । स दम् । इत् । मानुषाणाम् ॥ ५ ॥ ३५ ॥

हे अग्ने त्वां क्षितयो मनुष्याः ऋत्विजः पृथिव्यां वेदिलक्षणायां वर्धन्ति वर्धयन्ति उभ-
 यां सो उभयविधानि पशवश्शुरूपाणि जनानां यजमानानां संबन्धीनि रायो धनानि ऋत्विजो ध्वर्या-
 दयः त्वां त्वामुद्दिश्य वर्धन्ति अथवा उभयविधानि धनानि गवादीनि जनानां जायमानानां पु-
 त्रादीनामर्थाय मानुषां वर्धन्ति हे तरणे दुःखात्तारकाग्ने त्वं चेत्सो ज्ञातव्यः स्तुत्यः सत् प्राता र-
 क्षित्वा भूर्भवति किंच मानुषाणां मनुष्याणां स्तोत्राणामस्माकं स दमिन् त्वं दा पिता माता च माता
 पितृस्थानीयो भूर्भवति ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्मच्चतुर्थेऽष्टके पञ्चविंशोऽवर्गः ॥ ३५ ॥

अथषष्ठी-

सप॒र्ये॑ण्यः सप्रि॒योवि॒क्ष्व॑ ॥ अ॒ग्निर्हो॑ता म॒न्द्रोनि॒पसा॑दा यजी॒यान् ।
त॑त्त्वा व॒यं द॑म॒ आदी॑दि॒वांस॑मु॒प॒ज्ञ॒वाधो॑ नम॒सा स॑देम ॥ ६ ॥

सप॒र्ये॑ण्यः । सः । प्रि॒यः । वि॒क्षु । अ॒ग्निः । हो॒ता । म॒न्द्रः । नि ।
स॒सा॒द् । यजी॑यान् । तम् । त्वा । व॒यम् । द॒मे । आ । दी॒दि॒वांस॑म् ।
उ॒प॒ । ज्ञ॒वाधः॑ । नम॒सा । स॒देम ॥ ६ ॥

सोमिः सपर्येण्यः पूज्यः प्रियः कामानांपूरकः विक्षुपजास्तु होवा होमनिष्पादकः मन्द्रो-
मदनीयः यजीयानविशयेनेतरदेवानां यथायजीयोवा एवं महानुभावोमिः निपसाद निषण्णो-
भूत् अथमत्यक्षकृतः तत्त्वा सादृशांत्वा वयं यजमानादमेगृहे दीदिवांसं दीप्यमानं जुवाधः जा-
नुनीवाधयन्तः अवनतजानवः प्रणवाः सन्तो नमसास्तोनेणोपासदेम आसादयेम अथवा उप-
सीदेमेत्येवमाशास्ते ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

त॑त्त्वा व॒यं सु॒ध्योऽ॒न॒व्यम॑ग्रे सु॒भ्रा॒यव॑ ई॒महे॑ दे॒व्यन्तः॑ ।
त्वं वि॒शो॒ अन॑यो॒ दी॒द्यानो॑ दि॒वो अ॒ग्रे बृ॒हता॑ रो॒चने॑न ॥ ७ ॥

तम् । त्वा । व॒यम् । सु॒ध्यः । न॒व्यम् । अ॒ग्रे । सु॒भ्रा॒यवः॑ । ई॒महे॑ ।
दे॒व्यन्तः॑ । त्वम् । वि॒शः । अन॑यः । दी॒द्यानः॑ । दि॒वः । अ॒ग्रे ।
बृ॒हता॑ । रो॒चने॑न ॥ ७ ॥

हेअग्रे वं सादृशं महानुभावं नव्यं स्तुत्यं त्वा त्वां सुध्यः शोभननुद्यः सुभ्रायवः सु-
समिच्छन्तो देवयन्तो देवत्वामिच्छन्तो वयं ईमहे याचामहे स्तुमइत्यर्थः हेअग्रे त्वं दीद्यानो दी-
प्यमानः सन्न केन बृहत्वा महत्वा रोचनेन रोचमानेन तेजसा दीद्यानः विशः प्रजाः
स्तोगुनस्मान् दिवः स्वर्गं अनयः अगमयः रोचनेनादित्येन दिवं अममय इति वासं वन्द्यः
आदित्यमर्गेणेत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

विशां क॒र्वि॒वि॒श्व॒र्ति॒श॒श्व॒तीनां॒ नितो॒शनं॒ दृ॒ष॒भं च॒र्ष॒णी॒नाम् ।

प्रे॒ती॒ष॒णि॒मि॒प॒य॒न्तं पा॒व॒कं रा॒ज॒न्त॒म॒ग्नि॒य॒ज॒तं र॒यी॒णाम् ॥ ८ ॥

वि॒शाम् । क॒र्विम् । वि॒श्व॒र्तिम् । श॒श्व॒तीनाम् । नि॒दृ॒तो॒शनम् । दृ॒ष॒भम् ।

च॒र्ष॒णी॒नाम् । प्रे॒ति॒ऽदृ॒ष॒णिम् । इ॒प॒य॒न्तम् । पा॒व॒कम् । रा॒ज॒न्तम् ।

अ॒ग्निम् । य॒ज॒तम् । र॒यी॒णाम् ॥ ८ ॥

शश्वतीनां नित्यानां विशां ऋत्विग्यजमानलक्षणानां विश्वर्ति स्वामिनं कर्वि कान्तद-
र्शिनं नितोशनं शमूणांहिसकं दृषभं कामानावर्षकं चर्षणीनां स्तोत्रुणां मनुष्याणां प्रेतीष-
णिं प्रागगमनं इपयन्तं अन्नकुर्वन्तं पावकं शोधकं राजन्तं दीप्यमानं दीपयन्तं वा रयीणाला-
भाय यजतं यदृष्यं अग्निस्तुमदतिशेषः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

सो॒अ॒ग्न॒ई॒जे॒श॒श॒मे॒च॒म॒र्तो॒य॒स्त॒आ॒न॒द॒स॒मि॒धा॒ह॒व्य॒दा॒ति॒म् ।

य॒आ॒हु॒तिं॒ प॒रि॒वे॒दा॒न॒मो॒भि॒र्वि॒श्वे॒त्स॒वा॒मा॒द॒ध॒ते॒त्त्वो॒तः ॥ ९ ॥

सः । अ॒ग्ने । ई॒जे । श॒श॒मे । च॒ । म॒र्तः । यः । ते । आ॒न॒द् । स॒म् । द॒धा॒ ।

ह॒व्य॒ऽदा॒ति॒म् । यः । आ॒हु॒ति॒म् । प॒रि॒ । वे॒द॒ । न॒मः॒ । भिः॒ ।

वि॒श्वा । इ॒त् । सः । वा॒मा । द॒ध॒ते॒ । त्वा॒ऽर्ज॒तः ॥ ९ ॥

हेअग्ने त्वां समर्तः सयजमानईजे यजते शशमेच स्तौवि शशमानइतिस्तुवि-
कर्मसुपाठाद् इदमपिस्तुविकर्मं योयजमानस्तेवव समिधासह हव्यदातिं हविषादानं
आनद् करोति किंच योयजमानोनमोभिःस्तुभिराहुतिमाज्यादिलक्षणां परिवेद परिवेवेत्ति
ददातीत्यर्थः सयजमानस्त्योवः त्वयारक्षितःसन् विश्वेद् सर्वाणि वामा वमनीयानि धनानि
दधतेधारयति ॥ ९ ॥

अथदशमी—

अस्माउतेमहिंमहेर्विधेमनमोभिरग्रेसमिधोतहव्यैः ।

वेदीसूनोसहसोगीभिर्गुक्थैरातेभद्रायांसुमतौयतिम ॥ १० ॥

अस्मै । ऊँ इति । ते । महि । महे । विधेम । नमः६भिः । अग्ने ।

सम६इधा । उत । हव्यैः । वेदी । सूनो इति । सहसः । गीः६भिः ।

उक्थैः । आ । ते । भद्रायां । सु६मतौ । य॒तेम ॥ १० ॥

हेअग्ने महे महेते अस्मै तेतुभ्यं महि महत् अत्यधिकंविधेम परिचरेम कैरितिउच्यते नमोभिःनमस्कारैः समिधावा उतापिच हव्यैर्हविभिः हेसहसःसूनो बलस्पुत्र वेदी वेपां गीभिः स्तोत्रैरुक्थैः शस्त्रैश्च विधेमेतिसंबन्धः किंच ते तव भद्रायां स्तुत्यायां सुमतौ शोभनानुग्रहबुद्धौ आयतेम आगच्छेमभवेमेत्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

आयस्तुतन्थरोदसीविभासाश्रवोभिश्चश्रवस्यस्तुरुत्रः ।

बृहद्भिर्वाजैःस्थविरेभिरस्मेरेवद्भिरेवितरंविभाहि ॥ ११ ॥

आ । यः । त॒तन्थ॑ । रोदसी॑ इति । वि । भा॒सा । श्रवः६भिः । च ।

श्रव॑स्यः । त॒रुत्रः॑ । बृ॒हत्६भिः । वा॒जैः । स्थ॒विरे॑भिः । अ॒स्मे इति ।

रेव॑त्६भिः । अ॒ग्ने । वि॒इत॑रम् । वि । भा॒हि ॥ ११ ॥

हेअग्ने यस्त्वं रोदसी धावापृथिव्यौ भासा दीप्त्या व्याततंथ व्यतनोः किंच तरुत्रः तारकस्त्वं, श्रवोभिः स्तुविभिः श्रवस्यश्चभवसि हेतादृशाग्ने बृहद्भिर्महद्भिर्वाजैः स्थविरेभिः स्थविरेः स्थूटेः रेवद्भिःरयिमद्भिः अस्मदर्थं वितरं विशिष्टतरं विभाहि विशेषेणदीप्यस्व ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

नृवहसोसदमिद्वैद्यस्मेभूरितोकायतनयायपुश्वः ।

पूर्वीरिपोवृहतीरारेअघाअस्मेभद्रासौश्रवसानिसन्तु ॥ १२ ॥

नृवह । वसो इति । सदमं । इत् । धेहि । अस्मे इति । भूरि ।

तोकाय । तनयाय । पुश्वः । पूर्वीः । इपः । वृहतीः । आरेऽअघाः ।

अस्मे इति । भद्रा । सौश्रवसानि । सन्तु ॥ १२ ॥

हेवसो वासक धनवन्वाग्ने नृवह मनुष्यैरुपेतं धनं सदमिव सर्वदास्मे अस्माह धेहि स्था-
पय किंच भूरि प्रभूतात् पशवः पशूँश्च धेहि किमर्थं तोकायास्मत्पुत्राय तनयाय तत्पुत्राय किं-
च पूर्वीः पूरयिष्यः कामानां बह्व्योवा महतीर्महत्यः आरेअघाः आरे दूरे अघानि यासु ता-
स्तादृश्यद्वयः उक्तलक्षणान्यनानि भद्रा भद्राणि सौश्रवसानि सुश्रवस्त्वानि अस्मे अस्माह स-
न्तु भवन्तु ॥ १२ ॥

पुरुषयश्च इति त्रयोदशी उत्सासं भरणीयेष्टौ अग्नेः श्रवतो नुवाक्या स्मृतिच—पुरुषयश्च पु-
रुधात्वायासचित्रचित्रं चित्रयन्तमस्मे इति तत्पाठस्तु ।

अथत्रयोदशी—

पुरुषयश्चपुरुधात्वायावसूनिराजन्वसुतातेअश्याम् ।

पुरुणिहित्वेपुरुवारसन्त्यग्नेवसुविधनेराजनि त्वे ॥ १३ ॥ ३६ ।

पुरुणि । अग्ने । पुरुधा । त्वाऽया । वसूनि । राजन् । वसुता । ते ।

अश्याम् । पुरुणि । हि । त्वे इति । पुरुवार । सन्ति । अग्ने ।

वसु । विधते । राजनि । त्वे इति ॥ १३ ॥ ३६ ॥

हेअग्ने राजन् ते वव पुरुषि बहूनि पुरुषा गवांश्वादिहोषेण बहुप्रकाराणि वसूनि घनानि
 वसुता वसुतायै वसुमच्चाय त्वापाहि त्वपाहेतुभूतेन अशपां व्याघ्र्यां भुंजीयवा अवभरतस्वापी
 वसुतेत्येतत्तदसम्पत्तंचकार भट्टभास्करमिश्रोपि एकपदसंबुध्यन्तंचकार हेपुरुवार बहुभिर्व-
 रणीयाग्ने राजनि राजमाने त्वे त्वमि पुरुषि बहूनि वसु वसूनि विधवे परिचरते महं दात-
 व्यानिसन्ति ॥ १३ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यचतुर्थेऽष्टनिशोवर्गः ॥ ३६ ॥

वेदार्थस्यमकाशेनतमोहार्द्धनिवारयन् ॥ पुमर्थ्याश्चतुरोदेपाद्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरदुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेणसा-
 यणाचार्येणविरचितेमाधवीयेवेदार्थमकाशेऋक्संहिताभाष्येचतुर्थाष्टकेचतुर्थोऽध्यायःसमाप्तः॥४॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्पनिःश्वसित्वेदायोवेदेऽप्योत्तिलजगत् ॥ निर्भमेतमहंवन्देविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

॥ अथपञ्चमाध्यायआरम्भये ॥

पठमण्डलस्यपट्टनुवाकात्मकस्य प्रथमेनुवाकेष्वदशसूक्तानि तत्रत्वंहीत्येकादशर्चद्विती-
यंसूक्तम् भरद्वाजस्पार्षमाग्नेयम् अन्त्यापट्टपञ्चाशदक्षराशकरी आदितोदशानुष्टुभः अनुक्रम्य-
तेहि—त्वंक्षेकादशानुष्टुभंशक्यैतमिति प्रातरनुवाके आग्नेयेकौ आनुष्टुभेछन्दसीदंसूक्तम् उ-
त्तमावर्जविनियुक्तम् सूत्र्यतेहि— त्वंहिक्षैतवदग्नापोहोवाजनिष्टेति आश्विनशास्त्रैवेतच्छंसमी-
यं प्रातरनुवाकन्यायेनेत्यतिदिष्टत्वात् अद्विरसाद्विरात्रेद्वितीयेहनीदमेवसूक्तमाज्यशस्त्रं सूजितं
च—त्वंहिक्षैतवदितिचाज्यमिति ।

तत्रप्रथमा—

त्वंहिक्षैतंवृक्षशोभ्रेमित्रो नपत्यसे ।

त्वंविचर्पणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुष्यसि ॥ १ ॥

त्वम् । हि । क्षैतंवृत् । यशः । अग्ने । मित्रः । न । पत्यसे ।

त्वम् । विष्टचर्पणे । श्रवः । वसो इति । पुष्टिम् । न । पुष्यसि ॥ १ ॥

हेअग्ने त्वंहि त्वंस्वल्क्षैतववक्षितिःक्षयोपचयस्तत्संवन्धिक्षैतं शुष्कंकाष्ठं सद्युक्तंयशोर्जह-
विर्लक्षणंपत्यसे अभिपतसिगच्छसि तत्रदृष्टान्तः मित्रो न अहरभियानीदेवोमित्रः सद्य यद्वा
यशइतिगृहनाम क्षैतवत् क्षैतं नियासक्तंहविर्लक्षणमन्तवद्युक्तंयजमानगृहं मित्रभूतःपुरुषइवा-
भिपतसि यद्वा पत्यसिरेभ्यर्कमा ईदृशमन्त्रं पत्यसे ईशिपे अतःकारणात् हेविश्वचर्पणेविशेषे-
णसर्वस्यद्रष्टः वसो वासकाग्रेत्वं श्रवःश्रवणीयमन्त्रं यजमानगृहस्थंन अर्पनशब्दश्चार्थे अज-
कार्यभूतांपुष्टिं च पुष्यसि वर्द्धयसि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वांहिष्मांचर्पणयो यज्ञोभिर्गीर्मिरीळते ।

त्वांवाजीयात्यद्वकोरं जस्तूर्विश्वचर्पणिः ॥ २ ॥

त्वाम् । हि । स्म । च॒र्पण॑यः । य॒ज्ञेभिः । गीः॑ऽभिः । ई॒ळै ।

त्वाम् । वा॒जी । या॒ति । अ॒रु॒कः । र॒जः॑ऽतूः । वि॒श्व॑ऽच॒र्पणिः ॥ २ ॥

हेअग्ने त्वांहिस्म त्वामेवखलु चर्पणयोमनुष्यायज्ञेभिर्गतासाधनैर्हविर्भिर्गीर्भिःस्तुतिभिरी-
ळतेस्तुवन्ति अपिच वाजी वाजोगमनं तद्वाक्सूर्यस्त्वां याति गच्छति प्रविशतीत्यर्थः तथा
चश्रूयते—अग्निवावादित्यःसायंप्रविशतितस्मादग्निर्दूरानकंददृशेति वाजिशब्दश्चसूर्यवाचकत्वे-
नक्वचिद्रूपते अग्निर्वायुःसूर्यः तेवैर्वाजिनइति वायुःसभिःआदित्योवाजीविच कीदृशोवाजीअवृ-
कोर्हिसकरहितः रजस्तूः उदकमत्ररजउच्यते तस्यवृष्टिलक्षणस्पष्टेरपिता यद्वा रजसां लोकानां
तरिता गन्ता विश्वचर्पणिः सर्वस्यद्रष्टा ॥ २ ॥

अथतृतीया—

स॒जो॒र्प॒स्त्वादि॒वो॒नरो॑य॒ज्ञस्य॑केतुर्भिन्धते ।

य॒ज्ञस्य॑मानु॒पो॒जनः॑सु॒म्नायु॑र्जुह्वेअ॒ध्वरे ॥ ३ ॥

स॒ऽजो॒र्प॒सः । त्वा । दि॒वः । नरः । य॒ज्ञस्य॑ । केतुम् । इन्ध॑ते ।

यत् । ह । स्यः । मानु॑पः । जनः । सु॒म्ना॒ऽयुः । जु॒ह्वे । अ॒ध्वरे ॥ ३ ॥

हेअग्ने सजोपः सजोपसः सहप्रीयमाणादिवःस्तुतेर्नरोनेतारकात्विजः यज्ञस्पकेतुं प्रदापकं
त्वा त्वा इन्धते समिद्धंकुर्वन्ति कदेतिचेदुच्यते यद्ध यदाखलु स्यः समानुपोमनोरपत्यभूतो ज-
नो जातोयजमानो होता वा सुम्नयुः सुम्नसुखमात्मनइच्छन् अध्वरे हिंसापत्यवापरहितेयज्ञे जुह्वे
त्वामाह्वयति तदेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ऋध॑द्यस्तेसु॒दानवि॒धियाम॑र्तःश॒शम॑ते ॥

ऊ॒तीप॑रु॒ह॒तो॒द्वि॒वो॒द्वि॒पोअ॑हो॒न॒तर॑ति ॥ ४ ॥

ऋध॑त् । यः । ते । सु॒दान॑वे । धि॒या । म॑र्तः । श॒शम॑ते । ऊ॒ती ।

सः । उ॒रु॒तः । दि॒वः । द्वि॒पः । अ॑र्हः । न । त॒र॒ति ॥ ४ ॥

ऋधव सयजमानः ऋधुयाव हेअमे सुदानवे शोभनदानाय पुण्यं पष्ठयथेचतुर्थी तवसं-
बन्धिन्या धिया कर्मणा योमर्तोभरणधर्मायजमानः शशमते शाम्यति यदा शमतिःस्तुतिकर्मा
त्वदर्थकर्मणायुक्तः सन् स्तौतिसयजमानः बृहत्तोमहतः दिवोदीप्तस्यतव संबन्धिन्या ऊवी ऊत्या
रक्षया द्विपोद्वेष्टन् अंहोन आहननशीलंपापमिवतरत्यतिक्रामति ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

समिधापस्तआहुतिनिशितिमर्त्यो नशत् ।

व्यावन्तसपुण्यतिक्षयमग्ने शतायुषम् ॥ ५ ॥ १ ॥

समृद्धधा । यः । ते । आहुतिम् । निशितिम् । मर्त्यः । नशत् ।

व्यावन्तम् । सः । पुण्यति । क्षयम् । अग्ने । शत आयुषम् ॥ ५ ॥ १ ॥

हेअमे समिधासमिन्धनहेतुभूतेनेधेनसह ते त्वदीयां निशितिं निशितां तनूकृतां म-
वसंस्तुतामाहुतिं योमर्त्योमनुष्यः नशत् व्यामुयाव नशतिर्व्याप्तिकर्मा समनुष्योयजमानः व-
यावन्तं वयाः शाखाः पुन्रपौत्रादिलक्षणास्तद्युक्तं शतायुषं बहुविधानं चिरकालजीवनेवा
क्षयग्रहं पुण्यति पोषयति वर्धयति तत्रचिरकालमवतिष्ठतइत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेषथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथषष्ठी-

त्वेपस्तेधूमऋण्वतिदिविपञ्चुकआर्ततः ।

सूरोनहिद्युतात्वंरूपापावकुरोचसे ॥ ६ ॥

त्वेपः । ते । धूमः । ऋण्वति । दिवि । सन् । शुक्रः । आर्ततः ।

सूरः । न । हि । द्युता । त्वम् । रूपा । पावक । रोचसे ॥ ६ ॥

हेअमे त्वेपदीप्तस्य तेव शुक्रः निर्मलः शुभ्रवर्णोवाधूमः दिव्यन्तरिक्षे आ-
ततोविस्तीर्णः सन् ऋण्वति मेघात्मनापरिणतोमच्छति अपिच हेपावक शोधकाग्ने सूरोन
सूर्यइव रूपाभिमुखीकरणसमर्थयास्तुत्या स्तूयमानस्त्वं द्युवादीप्त्या रोचसेहि दीप्परो-
त्तु ॥ ६ ॥

अथसप्तम्री-

अधाहिविद्वीढ्योसिप्रियोनोअतिथिः ।

रुण्वःपूरीवजूर्यःसूनुर्नत्रययार्यः ॥ ७ ॥

अधे । हि । विक्षु । ईड्यः । असि । प्रियः । नः । अतिथिः ।

रुण्वः । पूरिइइव । जूर्यः । सूनुः । न । त्रययार्यः ॥ ७ ॥

अधापिच विक्षु मजासु हेअग्ने त्वमीड्यः स्तुत्योसि भवसि हियस्मादर्थे यस्मादेवं तस्मा-
न्नोस्माकमतिथिः लुप्तोपममेतत् अतिथिरिवमियोसि यद्वा हविर्वहनाय सततगामीभूत्यास्माकंमि-
योसि तथा पूरीव नगर्यां जूर्यः जीर्णोवृद्धोहितोपदेष्टा राजेव रुण्वोरमणीयोगन्तव्योवा भवसि
तथा सूनुर्न पुत्रइव त्रययार्यः यजमानैस्त्रातव्यः पालयितव्योभवसि त्रापतेरेतद्रूपं यद्वैतत्सूनु-
र्विशेषणं विघातपःकर्मलक्षणं त्रययमातीतित्रययार्यः यातेरौणादिकआप्पमत्ययः स्पृहयाप्य-
इतियथा अथवा त्रययाम्योजन्मत्रयंमातः जन्मत्रयंस्मर्यते मातुरग्रेधिजननंद्वितीयमौजिवन्व-
नात् । तृतीयंमशदीक्षामाइतिजन्मत्रयंस्पृतमिति ॥ तादृशःपुत्रइतिरुण्वोरमणीयोसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ऋत्वाहिद्रोणेअज्यसेअग्नेवाजीनकृत्यः ।

परिजमेवस्वधागयोत्योनहार्यःशिशुः ॥ ८ ॥

ऋत्वा । हि । द्रोणे । अज्यसे । अग्ने । वाजी । न । कृत्यः ।

परिजमाइइव । स्वधा । गयः । अत्यः । न । हार्यः । शिशुः ॥ ८ ॥

हेअग्ने ऋत्वा कर्मणामन्धनरूपेण द्रोणे दुमेकाष्टे अरण्यांविद्यमानस्त्वं अज्यसेहि य-
ज्यसेत्तु तथा वाजीन वेजनवानश्वइव कृत्यः कृत्वीतिकर्मणाम हविर्वहनादीनांकर्मणांकर्ता
सयथा पुरुषंवहति तद्वद्विर्वहनमग्रेरश्वसादृश्यं तथा परिजमेव परितः सर्वत्रगन्तावायुरिव
दावानलादिरूपेणसर्वत्रगन्तात्वं स्वधा अजनामैतत् अजं गयः गृहं च भवसि उभयोर्दोत्य-
र्थः अपिच शिशुर्जातमात्रोबाळोपि त्वमत्योन सततगामीजात्यश्वइव हार्यः कुटिलमितस्ततोम-
न्तासि ह्यकौटिल्ये इत्यस्यैतद्रूपम् ॥ ८ ॥

कारीर्यामग्नेर्यामच्छदोवैकल्पिक्यनुवाकपात्वत्येति सूत्रिवंच-त्वन्त्याचिदधुताधाम-
न्तेविश्वमिति ।

सैषानवमी-

त्वंत्याचिदच्युताग्नेपशुर्नयवसे ।

धामाहयत्तेअजरवनादृश्वन्तिशिकंसः ॥ ९ ॥

त्वम् । त्या । चित् । अच्युता । अग्ने । पशुः । न । यवसे ।

धाम । ह । यत् । ते । अजर । वना । दृश्वन्ति । शिकंसः ॥ ९ ॥

हेअग्ने त्वन्या तानिकाष्ठानि विच्छन्दोपिशब्दसमानार्थोभिन्नक्रमः अच्युताअच्युतानि
ध्यावयितुमशक्यान्यपि अस्तीतिशेषः तत्रदृष्टान्तः यवसे वासेविसृष्टः पशुरिव सप्तथा सर्वभक्ष-
यति तथा त्वं मौढकाष्ठादीनि क्षणमात्रेणदहसीत्यर्थः हेअजर जरारहिताग्ने यद्यस्य सुपांसु-
गितिपठ्याअलुक् शिकंसोदीप्तस्य ते तव धाम धामानि तेजांसि वना वननीयानिर्त्तभजनीया-
न्यरण्यानि वृश्वन्ति छिन्दन्ति तक्षन्ति सत्वमितिपूर्वत्रान्वयः हेत्येतत्पादपूरणम् ॥ ९ ॥

अथदशमी-

वेपिह्यध्वरीयतामग्नेहोतादमेविशाम् ॥

समृधोविशपतेरुणुजुपस्वहव्यमद्विरः ॥ १० ॥

वेपि । हि । अध्वरिष्यताम् । अग्ने । होता । दमे । विशाम् ।

समृधः । विशपते । रुणु । जुपस्व । हव्यम् । अद्विरः ॥ १० ॥

देअग्ने अध्वरीयतां अध्वर्यग्नमालनइच्छतां विशांयजमानानां दमे गृहे त्वंहोता देवाना-
माह्वातासन्वेपिहि स्तुतिहवींषिवा यतःकामयसे अतःकारणात् विशपते विशांपाठकामे समृधः
समृद्धान् अस्मान्यजमानान् रुणु कुरु कृत्वाव हेअद्विरः अद्वनादिगुणयुक्तः अङ्गाररूपवामे
हव्यं अस्मदीयंहविः जुपस्व सेवस्व ॥ १० ॥

अथैकादशी-

अच्छानोमित्रमहोदेवदेवानग्नेवोचःसुमर्तिरोदस्योः । वीहिस्वस्तिंसुक्षि-
तिद्विवोनृन्दिपोअंहींसिदुरितानरेमृतातरिमृतवाचसानरेम ॥ ११ ॥ २ ॥

अच्छ । नः । मि॒त्र॒इ॒म॒हः । दे॒व । दे॒वान् । अ॒ग्ने । वो॒चः । सु॒ष्ट॒म॒तिम् ।
 रोद॑स्योः । वी॒हि । स्व॒स्तिम् । सु॒क्षि॒तिम् । दि॒वः । नृन् । द्वि॒पः ।
 अ॒हं॑सि । दुः॒इ॒द॒ता । त॒रे॒म् । ता । त॒रे॒म् । त॒व । अ॒व॑सा । त॒रे॒म् ॥ ११ ॥ २ ॥

हेमिप्रमहः अनुकूलदीप्ते देवदानादिगुणयुक्ताग्ने रोदस्योः घावापृथिव्योर्वर्तमानस्त्वं देवा-
 न्यष्टव्यानिन्दादीनच्छाभिमुख्येन नोस्माकंमुमर्तिं स्तुतिं वोचः ब्रूहि दिवःस्तुतेर्नृनेतुनस्मान् सु-
 क्षितिं शोभननिवासयुक्तं स्वस्तिं अविनाशं वीहि ममय वेतिरत्रान्तर्भावितण्यर्थोद्गृह्यः व-
 यंच द्विषोद्गृह्यन् शत्रून्हांसिपापाणि दुरिता तत्फलरूपाणि दुर्गमनानितरेम अतिक्रामेम तथा
 ता तानि व्यवहितानि जन्मान्तररुतानिच पापादीनि तरेम उक्तपदार्थोदाहरण्यपुनरुच्यते हे-
 अग्ने तवावसा रक्षणेन द्वेष्टमभृतीनत्यन्तरेम ॥ ११ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेद्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अग्नेसक्षेपदित्यष्टर्ष्वृतीयंस्तुतं भरद्वाजस्यार्षं त्रैष्टुभयामेयं अनुक्रान्तंच-अग्नेद्वौइति ।
 मातरनुवाकाम्बिनशस्तयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा-

अ॒ग्ने॒स॒क्षे॒प॒द॒त्त॒पा॒र्क॒ते॒जा॒उ॒रु॒ज्यो॒ति॒र्नि॒श॒ते॒दे॒व॒यु॒ष्टे ।
 य॒त्त्वं॒मि॒त्रे॒ण॒व॒रु॒णः॒स॒जो॒पा॒दे॒व॒पा॒सि॒त्य॒र्ज॒सा॒म॒र्त॒म॒हः ॥ १ ॥

अ॒ग्ने । सः । क्षे॒प॒त् । ऋ॒त॒इ॒पाः । ऋ॒ते॒इ॒जाः । उ॒रु । ज्यो॒तिः । न॒श॒ते॒ ।
 दे॒व॒इ॒युः । ते॒ । य॒म् । त्व॒म् । मि॒त्रे॒ण । व॒रु॒णः । स॒जो॒पाः । दे॒व ।
 पा॒सि । त्प॒र्ज॒सा । म॒र्त॒म् । अ॒हः ॥ १ ॥

हेअग्ने सयजमानः क्षेपत् क्षयति निवसति चिरकालंजीवेदित्यर्थः कीदृशोयजमानः
 ऋतपाः ऋतस्यपज्ञस्य पालकः ऋतेजाः यज्ञनिमित्तंजातः उपित्वाच तेवद्रियं देवयुर्देवानात्म-
 नइच्छन् सयजमानः उरुविस्तीर्णं ज्योतिःसूर्यारूपं नशते प्राप्नोति हेदेव द्योतमानाग्ने यं मर्तं
 मनुष्यंयजमानं मित्रेण वरुणः तृतीयार्थेप्रथमा वरुणेनच सजोपाः सहप्रीयमाणस्त्वं त्यजसा
 त्याजनसाधनेनापुधेनाहःअहसःआपाव पासि रक्षसि सयजमानइतिपूर्ववत्संबन्धः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ईजेयज्ञेभिः शशमेशमीभिर्ऋधद्वारायाग्रयेददाश ।

एवाचनतं यशसा मजुष्टिर्नाहोमर्तनशतेन प्रदृष्टिः ॥ २ ॥

ईजे । यज्ञेभिः । शशमे । शमीभिः । ऋधत्स्वाराय । अग्रये ।

ददाश । एव । चन । तम् । यशसाम् । अजुष्टिः । न । अंहः ।

मर्तम् । नशते । न । प्रदृष्टिः ॥ २ ॥

योयजमानः ऋधद्वाराय ऋधत् समृद्धं वारं वरणीयं धनं यस्य वादशायामये ददरो हवींषिददाति सयजमानः यज्ञेभिः सर्वैर्यज्ञैः ईजे इष्टवान्भवति तथाशमीभिः कर्मभिः लघू-
चान्द्रायणादिभिः शशमे शान्तश्चभवति आग्नेयेनयोगेनसर्वफलंलभतइत्यर्थः अपिच तंयज-
मानं यशसा यशस्विनां पुत्राणां अजुष्टिरप्रार्थितं नशते नैवप्रामोति पुत्रवान्भवत्येवैत्यर्थः
तथा मर्तं मनुष्यतं अंहः पापं न नशते तथा प्रदृष्टिः अनर्थहेतुः प्रदर्षश्च संनप्रामोति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

सूरोनयस्यदृशतिरेपाभीमायदेतिशुचतस्तुआधीः ।

हेपस्वतःशुरुधोनायमक्तोःकुत्राचिद्वृण्वोवसतिर्वनेजाः ॥ ३ ॥

सूरः । न । यस्य । दृशतिः । अरेपाः । भीमा । यत् । एति ।

शुचतः । ते । आ । धीः । हेपस्वतः । शुरुधः । न । अयम् ।

अक्तोः । कुत्र । चित् । वृण्वः । वसतिः । वनेजाः ॥ ३ ॥

सूरोन सूर्यस्येवयस्याग्नेः दृशतिः दर्शनं अरेपाः पापरहितं हेअग्ने यत् यस्य
ते तव शुचतोज्वलतः धीः धारयित्रीज्वाला भीमा भयङ्करासती आसमन्तादेति गच्छति
योयमग्निः हेपस्वतः शब्दयुक्ताः शुरुधोन शुचः शोकस्यरोधयित्रीमाश्च अक्तोः अकु-
रितिरात्रिनाम तेनच वज्रसञ्चारीराक्षसादिर्विष्यते राक्षसादेःस्वभूताददातीतिशेषः सोयंवसतिः
सर्वपापावासभूतः वनेजाः अरण्येजायमानः कुत्राचित् कचिदेवस्थाने पर्वताग्रादौ वृण्वो
रमणीयोभवति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

तिग्मं चिदेममहिवर्षी अस्य भसदश्वोनयमसान आसा ।

विजेहमानः परशुर्न जिह्वां द्रविर्न द्रावयति दारुधक्षत् ॥ ७ ॥

तिग्मम् । चित् । एम् । महि । वर्षः । अस्य । भसत् । अश्वः । न ।

यमसानः । आसा । विजेहमानः । परशुः । न । जिह्वाम् । द्रविः ।

न । द्रावयति । दारु । धक्षत् ॥ ४ ॥

अस्याग्नेः एम गमनभूतो मार्गः तिग्मं वीक्षणं स्पष्टमशक्यत्वात् अस्य च वर्षोत्सर्पं महि महत् प्रभूतं भसत् दीप्यते भसभत्सं नदीत्योरिति धातुः कीदृशोऽग्निः अश्वेन अश्वद्वय आसा आस्येन यमसानः तृणादिकं न यच्छन् तथा परशुर्न यथा परशुः स्वकीयां धारां काष्ठे प्रक्षिपति तथा स्वकीयां जिह्वां ज्वालां विजेहमानः तरुगुल्मादौ प्रक्षिपन् तथा दारु काष्ठं धक्षत् दहन् द्रविर्न द्रविर्द्रावयिता स्वर्णकारः स यथा स्वर्णादिकं द्रावयति तथा सर्ववर्नं द्रावयति भूतं भूतं सर्वभस्म-
सात्करोतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

सहदस्तेषु प्रतिधादसिष्यञ्छिशीत तेजोयसोन धाराम् ।

चित्रध्रजतिररतिर्यो अक्तोर्वेन द्रुपद्द्वारपुपत्मजंहाः ॥ ५ ॥ ३ ॥

सः । इत् । अस्ताऽइव । प्रति । धात् । असिष्यन् । शिशीत ।

तेजः । अयसः । न । धाराम् । चित्रध्रजतिः । अरतिः । यः ।

अक्तोः । वेः । न । द्रुपद्वार । रपुपत्मजंहाः ॥ ५ ॥ ३ ॥

सहद सखत्त्वग्निः अस्तेव बाणादेः श्रेतेव प्रतिधात् स्वकीयज्वालां प्रतिघत्ते यथा धन्वी लक्ष्मिभिमुख्येन बाणसन्वधे तथा ज्वालासन्वत्तदित्यर्थः प्रतिघापच असिष्यन् ज्वालां प्रक्षे-
प्यन् तेजः स्वकीयं शिशीत निशयति वीक्षणीकरोति अत्र दृष्टांतः अयसोन धारां यथा अ-
योमयस्य परश्वादे धारां प्रक्षेपुकामस्तीक्ष्णीकरोति तद्वत् वीक्षणीकृत्यच चित्रध्रजतिः विचि-
ध्रगतिः अक्तोऽग्नेः अरविरभिगन्ता वेर्न पक्षीव द्रुपद्वा वृक्षेषु सीदन् रपुपत्मजंहाः लघुपतनस-
मर्थभादः एवंभूतः सन् योऽग्निर्वर्तते सहति पूर्वज्ञानयः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमेऽतृतीयो वगः ॥ ३ ॥

अथषष्ठी-

सईरेभोनप्रतिवस्तुस्त्राःशोचिपांरारपीतिमित्रमहाः । .

नक्तंयईमरुपोयोदिवानूनमर्त्योअरुपोयोदिवानून ॥ ६ ॥

सः । ईम् । रेभः । न । प्रति । वस्त्रे । उस्त्राः । शोचिपां । ररपीति ।

मित्रमहाः । नक्तम् । यः । ईम् । अरुपः । यः । दिवा । नून ।

अमर्त्यः । अरुपः । यः । दिवा । नून ॥ ६ ॥

सई सोयमग्निः रेभोन स्तुत्यः सूर्यइव उस्त्राः दीप्ताः ज्वालाः प्रतिवस्त्रे आच्छादयति
 तथा मित्रमहाः सर्वेषामनुकूलप्रकाशः सन् शोचिपा तेजसा सरपीति भृशशब्दकरोति यईम-
 यमग्निः नक्तं रात्रौ अरुपः आरोचमानः सन् दिवा अहनीव नून मनुष्यान् स्वस्वकार्येभिरयति
 पुनर्यच्छब्दः दूरकः तथाऽमर्त्योऽमरणधर्मा अरुपआरोचमानोरोपरहितोवा योऽग्निः दिवा द्यो-
 तमानेनतेजसा नूनेतुन् आत्मीयान्नशीन् प्रेरयति तइतिपूर्ववत्संबन्धः यद्वा नक्तं रात्रौ योय-
 मग्निररुपः आरोचमानः यश्चमरणरहितोऽग्निः सः दिवा अह्नि नूनेतुन् देवान् हविर्भिः
 संयोजयति योदिवानूनिपुनरुक्तिरादरार्था ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

दिवोनयस्यविधतोर्नवीनोदृषारुक्षओषधीपुनूनोत् ।

घृणानयोधर्जसापत्मनायन्नारोदसीबसुनादंसुपत्नी ॥ ७ ॥

दिवः । न । यस्य । विधतः । नवीनोत् । दृषां । रुक्षः । ओषधीषु ।

नूनोत् । घृणां । न । यः । धर्जसा । पत्मना । यन् । आ ।

रोदसी इति । वसुना । दम् । सुपत्नी इति । सुऽपत्नी ॥ ७ ॥

दिवोन दीप्तस्यसूर्यस्येव विधतोविधातुः रशीकुर्वतोयस्याग्नेर्नवीनोव भृशशब्दोभूत् ए-
 तदेवव्याचष्टे घृणा कामानावर्षिता रुक्षः दीप्तः सोमिरोपधीषु दक्षमानासु नूनोव भृशशब्दम-
 करोव यश्चघृणान सञ्चलनशीलेनदीप्तेनेव धर्जसा गमनशीलेनतेजसा पत्मना इतस्तत उत्पत्-
 ता यन् गच्छन् वर्तते सोमिः दं अस्मच्छन्नून्ममन् सुपत्नी शोभनपुत्रिके रोदसी धावापु-
 थिव्यौवसुना धनेन आपूरयति ॥ ७ ॥

अथोष्मी-

धायोभिर्वायोयुज्येभिर्कैर्विद्युन्नदविद्योत्स्वेभिःशुष्मैः ।

शार्धोवायोमरुतांततक्षंभुर्नृत्वेपोरभसानोअद्यौत् ॥ ८ ॥ ४ ॥

धार्यः३भिः । वा । यः । युज्येभिः । अर्कैः । विद्युत् । न ।

द्विद्योत् । स्वेभिः । शुष्मैः । शार्धः । वा । यः । मरुताम् । ततक्षं ।

भुः । न । त्वेषः । रभसानः । अद्यौत् ॥ ८ ॥ ४ ॥

योभिः धायोभिर्वा धारकैरश्वैरिव युज्येभिः युज्येः स्वयमेवयुज्यमानैरर्कैरर्चनीयैर्दीप्ति-
भिर्गच्छति सोभिः विद्युन् विद्युदिव स्वेभिः स्वर्कायेः शुष्मैः शोषकैस्तेजोभिर्द्विद्योद विद्यो-
त्तवे यश्च मरुतां एवत्संतकानां देवानां शार्धोवा वलमिव ततक्ष तनूकरोति सर्ववीक्षणीकरोविशो-
षयतीवियोषद सोयं ऋभुर्न ऋभ्रासमानः सूर्यं इव त्वेषो दीप्तः रभसानो वेगं कुर्वन् अद्यौत् विद्योद-
त्ते प्रकाशते ॥ ८ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमे चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

यथा होतरित्यष्टचतुर्थसूक्तं भरद्वाजस्यार्षं त्रैलोक्यमात्रेयं यथा होतरित्यनुक्रान्तं—प्रात-
रनुवाकाभिवनशस्त्रयोरुकोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

यथा होतुर्मनुषो देवतांतायज्ञेभिःसूनोसहसोयजासि ।

एवानोअद्यसमृनासमनानुशान्नप्रउशतोयक्षिदेवान् ॥ १ ॥

यथा । होतुः । मनुषः । देवतांता । यज्ञेभिः । सूनो इति । सहस्रः ।

यजासि । एव । नः । अद्य । समना । समानान् । उशत् । अग्रे ।

उशतः । यक्षि । देवान् ॥ १ ॥

हे होतः देवानामाहातः सहस्रः सूनो बलस्य पुत्राग्ने यथा येन प्रकारेण मनुषः मनोः प-
ञ्चापतेः यजमानस्य देवताता यज्ञनामैव देवतातो यज्ञे यज्ञेभिर्यजमानसाधनैर्हविर्भिः यजा-
सि देवान्यजसि एव एवं हे अग्ने नोस्माकं अद्यास्मिन्यज्ञे समानान् त्वत्सदृशानिन्द्रादीनुशान्-
कामयमानस्त्वं उशतः कामयमानान्यष्टव्यान्देवान् समना क्षिपं यक्षि यज यद्वा समानं मन्य-
न्तेस्मिन्देवानिति समनो यज्ञस्तस्मिन्निवियोग्यम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

सनोविभावाचक्षणिर्नवस्तोरग्निर्वन्दारुवेद्यश्चनोधात् ।

विश्वापुर्योअमृतोमर्त्येषूपभृद्भूदतिथिर्जातवेदाः ॥ २ ॥

सः । नः । विभाद्वा । चक्षणिः । न । वस्तोः । अग्निः । वन्दारु ।

वेद्यः । चनः । धात् । विश्वेऽआयुः । यः । अमृतः । मर्त्येषु ।

उपःऽभुत् । भूत् । अतिथिः । जातवेदाः ॥ २ ॥

वस्तोरहनि चक्षणिर्न वकाशकः सूर्यइव विभावा विशेषेण दीप्यमानः वेद्यः सर्वज्ञानव्यो-
लम्भनीयोवा सोमिः नोऽस्मभ्यं वन्दारु वन्दनीयं स्तुत्यं चनः अर्जं धात् दधातु प्रयच्छदित्य-
र्थः विश्वायुः सर्वाङ्गः सर्वेषां जीवने हेतुर्वा अमृतो मरणरहितः अतिथिर्हविर्विहनाय सततगा-
मी जातवेदाः जातानविदिता जातघनोवा एवंभूतो योगिः मर्त्येषु मनुज्येषु मजमानेषु उपभृद्भू-
दुपःकालेऽग्निहोमार्थं प्रयुज्यो भवति स इति पूर्वं ज्ञान्वयः ॥ २ ॥

अथतृतीया-

द्यावोनपस्यं पनयन्त्यभ्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः ॥

विद्यन्नोत्पजर्ः पावको अश्रस्य चिच्छिन्नश्च तपूव्याणि ॥ ३ ॥

द्यावः । न । यस्यं । पनयन्ति । अभ्वम् । भासांसि । वस्ते । सूर्यः ।

न । शुक्रः । वि । यः । इति । अजर्ः । पावकः । अश्रस्य ।

चित् । शिश्च्यत् । पूव्याणि ॥ ३ ॥

नेति संप्रत्यर्थे उक्तं च अस्युपमार्थस्य संप्रत्यर्थे प्रयोग इति द्यावः स्वतारः सम्प्रदादानीं
यस्याग्रे रश्मिहत्कर्म पनयन्ति स्तुवन्ति सोमिः सूर्यो न सूर्यइव शुक्रः शुक्रवर्णः स च भासांसि
वेजांसि वस्ते आच्छादयति यश्चाजरो जसरहितः पावकः सर्वस्य शोधकोमिः विद्यन्नोति भासा
सर्वव्याप्नोति सोमं अश्रस्य चित् व्यापनशीलस्यापिराक्षसादेः पूव्याणि चिरन्तनानि पुराणि
शिश्च्यत् हिनस्ति श्रथकथार्हिसाया इति धातुः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

वद्वाहिसूनो अस्पदं सदा चक्रे अग्निर्जनुपाज्मार्जम् ।

सत्वं न ऊर्जस न ऊर्जं धाराजैव जेरद्वेक्षेऽप्यन्तः ॥ ४ ॥

वृद्धा । हि । सुनो इति । अस्ति । अद्भ्यः सद्वा । चक्रे । अग्निः ।
 जनुपा । अजम् । अन्मम् । सः । त्वम् । नः । ऊर्जः सने । ऊर्जम् ।
 धाः । राजाः इव । जेः । अरुके । क्षेपि । अन्तरिति ॥ ४ ॥

हेसुनो सहसस्पुत्र यद्वा पूरेणे सर्वस्यपेरकाग्ने यद्वा वदनीयः स्तुत्योसिहि परःपादः
 परोक्षकृतः अद्भ्यः सद्वा अद्भ्यस्वदनीयेषु हविष्पुसीदन् हविःस्वीकरणायोपविशन्मग्निः जनुपा
 जन्मना स्वभावतएव अजम् गृह्णामैतत् गृहमन्त्रं च यजमानानां चक्रे करोति हेऊर्जसने ऊर्ज-
 स्यान्त्यदातरमे नोस्मभ्यं सतादृशस्त्वं ऊर्जमन्त्रं धाः धेहि तथा राजेवजेः अस्मच्छत्रमजय
 एतत्सर्वार्थमवृत्तेराक्षसादिभिर्वाधैर्वियुक्तेस्मदीयाभ्यगारेन्तर्मध्ये क्षेपि निवसति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नितिक्रियोवार्णमन्त्रमस्तिवायुर्नरापृथत्येत्यक्नू ।
 तुर्यामयस्तं आदिशामरातीरत्यो नहुतः पतंतः परिहृत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
 निःशितिक्रि । यः । वारुणम् । अन्मम् । अस्ति । वायुः । न । राष्ट्री ।
 अति । एति । अक्नू । तुर्याम । यः । ते । आदिशाम् । अरातीः ।
 अत्यः । न । हुतः । पतंतः । परिहृत् ॥ ५ ॥ ५ ॥

योमिवारणं तमसानिवारकं स्वकीयतेजः नितिक्रि निश्चयविवेकीकरोति त्विजनिशा-
 नेतिधातुः यश्चान्नं यष्टिभिर्दीयमानं हविलक्षणमस्ति शक्षयति तथाचश्रूयते अन्नादोवाएषो
 न्नपतिः यदग्निरिति सोमिः वायुर्न वामुरिवराष्ट्रीर्ह्रस्वरनाभैतत् राष्ट्रं राज्यं तद्वान्वायुर्गन्धा स्व-
 माहात्म्येन सर्वमीष्टे तद्वत्सर्वस्येश्वरइत्यर्थः तादृशः सन् अकुत्रात्रीः अत्येति अतिक्रामति तद्व-
 तमन्त्रकारंतिरस्करोतीत्यर्थः वयं च त्वत्पसादात् तुर्याम वं हिंस्याम योजनः ते तुभ्यं आदि-
 शामादिशयमानानां दीयमानानांहविषां अरातीः अरातिरदाता छान्दसोदीर्घः यद्वा अरातीर्ध-
 नस्यादातुन् ते त्वांपति आदिशामादेष्टृणामाचक्षणाणामस्माकं योजनोविरोधी वं हिंस्याम त्वंच
 अत्यो न शीमगामीजात्यश्वइव ह्रतो हिंसकान्यततः आभिमुख्येन गच्छतः शत्रून् परिहृत् परिगत्य
 हन्ताभव ह्रयते हिंसार्थस्यैतद्रूपम् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेपंचमोवर्मः ॥ ५ ॥

अथपृष्ठी-

आसूर्यो न भानुमद्भिर्कैरग्रेतन्थरोदसी विभासा ।

चित्रो न यत्परितमस्युक्तः शोचिपापत्मन् औशिजो न दीयन् ॥ ६ ॥

आ । सूर्यः । न । भानुमत् । अग्निः । अर्कैः । अग्रे । तन्थ ।

रोदसी इति । चि । भासा । चित्रः । नयत् । परि । तमांसि ।

अक्तः । शोचिपा । पत्मन् । औशिजः । न । दीयन् ॥ ६ ॥

हेअग्रे रोदसी घावावृथिव्यौ भासा दीस्या व्यातन्थ विशेषेणाच्छादयति तत्रदृष्टान्तः
भानुमद्भिः प्रभावद्भिर्कैरर्चनीयैः किरणैः सूर्यो न यथासूर्यः आतनोति तद्वत् परोर्धैर्चः परो-
क्षरुतः पत्मन् पतत्यस्मिन्निति पत्ममार्गः तस्मिन् औशिजो न औशिजस्तोतारः स्तुत्यतया तत्संब-
न्धी औशिजः सूर्यः सद्य दीयन् गच्छन् शोचिपा तेजसा अक्तः संश्लिष्टः अतएव चित्रश्चाय-
नीयोऽग्निः तमांसि नैशान्यन्धकाराणि परिणयत् परिणयति परितोगमयति सर्वस्मादपि दिग्भा-
गान्निवर्तयतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्वृष्टमहे महि नुः श्रोष्यमे ।

इन्द्रं न त्वां शर्वसा देवता वायुं पृणन्ति राधसा नृत्तमाः ॥ ७ ॥

त्वाम् । हि । मन्द्रतमम् । अर्कशोकैः । वृष्टमहे । महि । नुः ।

श्रोष्ये । अग्रे । इन्द्रम् । न । त्वा । शर्वसा । देवता । वायुम् ।

पृणन्ति । राधसा । नृत्तमाः ॥ ७ ॥

हेअग्रे मन्द्रतमं स्तुत्यतमं त्वां अर्कशोकैरर्चनीयैः पूजनीयैः शोकैर्दीप्तिभिर्पुक्तं हि-
यस्माद्वृष्टमहे वृष्णीमहे सम्भजामहे यद्वार्कशोकैः अर्चनीयैः प्रशस्यैः दीप्तिकरणैः स्तोत्रैः साधन-
भूतैस्त्वां संभजामहे तस्मान्महिमहत् नोऽस्मदीयं स्तोत्रं श्रोष्ये शृणुहेअग्रे नृत्तमाः स्तुतीनां नेवृत्त-
माः ऋत्विजः शर्वसा बलेन वायुं गन्तारं अथवा वायुमिव शर्वसा बलेन पुर्कमिन्द्रं इन्द्रमिव
देवतामानं त्वां राधसा हविर्लक्षणेन घनेन पृणन्ति प्रीणयन्ति देवताशब्दात् द्वितीयायाः गुपांस्तु-
लुगिति लुक् ॥ ७ ॥

अयादमी-

नूनोअप्रेद्वकेभिःस्वस्तिवेपिरायःपथिभिःपथ्यंहः ।

तासूरिभ्योगृणतेरासिसुभ्रमदेमशतहिमाःसुवीराः ॥ ८ ॥ ६ ॥

नु । नः । अग्ने । अद्वकेभिः । स्वस्ति । वेपि । रायः । पथिभिः ।

पथि । अंहः । ता । सूरिभ्यः । गृणते । रासि । सुभ्रम् । भदेम ।

शतहिमाः । सुवीराः ॥ ८ ॥ ६ ॥

हेअग्ने नोस्मान्अद्वकेभिः वृकास्तेनास्वद्रहिवैः पथिभिर्मार्गैः रायोधनानि नु क्षिप्रं स्व-
स्ति क्षेमेण वेपि गमयमापय अंहः अंहसः पापाद् पथि उक्तक्षणेर्मार्गैः पारयचास्मान् यानि
त्वया सूरिभ्यः स्तोदभ्योदेयानि भुञ्जानि ता तानि सुभ्रं सुभ्रानि सुखानि गृणते स्तुवते महं
रासि देहि वयंच शतहिमाः शतहेमवान् संवत्सरान् सुवीराः वीर्याज्जायन्वदतिवीराः पुत्राव्यः
शोभन्पुत्रादिसहिवाः सन्वोभदेम हृष्याम ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेषद्वोवर्गः ॥ ६ ॥

हुवेवइतिसप्तैषञ्चमंसूक्तं भरद्वाजस्यार्यं त्रेदुभ्रमाग्नेयं तथावानुक्रम्यते-हुवेवःसुहेति
पातरमुवाकाश्विनशस्त्रमोरुक्तोविनियोगः ।

तत्रमथमा-

हुवेवःसूनुंसहसोयुवानमद्रोघवाचंमृतिभिर्यविष्ठम् ।

यद्वन्वतिद्रविणानिप्रचेताविश्ववाराणिपुरुवारोअधुक् ॥ १ ॥

हुवे । वः । सूनुम् । सहसः । युवानम् । अद्रोघश्वाचम् । मृतिभिः ।

यविष्ठम् । यः । द्वन्वति । द्रविणानि । प्रचेताः । विश्ववाराणि ।

पुरुवार । अधुक् ॥ १ ॥

हेअग्ने वः व्यस्यमेनवहुवचनं त्वां मृतिभिर्वननीयैस्तोत्रैः हुवे आह्वयामि कीदृशं स-
हसोबलस्य सूनुं पुत्रं अग्निर्हवत्तेनमध्यमानोजायते युवानं नित्यतरुणं कलस्यमिभ्रयितारंवा
अद्रोघवाचं अद्रोघव्या प्रशस्ता स्तुतिरुपावाक् यस्मिन्मृज्यते तादृशं यविष्ठं अविशये-
नयुवानं प्रचेताः प्रकृष्टज्ञानाः पुरुवारः पुरुभिर्वहुभिर्वरणीयः सम्भजनीयः अधुक् अद्रोघा
यजमानानां एवंभूतोयोभिः विश्ववाराणि सर्वैर्वरणीयानि संभजनीयानि प्रशस्तानि द्रविणानि
धनानि द्वन्वति मेरयवि स्तोदभ्योददावीवियावत् तं त्वां हुवेइतिपूर्ववसंबन्धः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वेवसूनिपूर्वणीकहोतर्दोपावस्तोरिरियज्ञियासः ।

क्षामेवविश्वाभुवनानियस्मिन्तसंसौभगानिदधिरेपावके ॥ २ ॥

त्वे इति । वसूनि । पुरुषअनीक । होतः । दोपा । वस्तोः । आ ।

ईरिरे । यज्ञियासः । क्षामेइव । विश्वा । भुवनानि । यस्मिन् ।

सम् । सौभगानि । दधिरे । पावके ॥ २ ॥

हे पूर्वणीक बहुज्वालहोतर्देवानामाहूतरग्ने त्वे त्वयि दोपा रात्रौ वस्तोरहनिच यज्ञि-
यासोयज्ञार्हायजमानाः वसूनि हविर्लक्षणानिधनानि एरिरे आभिमुख्येनप्रेरयन्ति प्रापयन्ति
गृहणीत्यर्थः विश्वा विश्वानि सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि क्षामेव क्षमायां भूम्यामिव
यस्मिन्पावकेशोधकेमौ सौभगानि धनानि सन्दधिरे देवाःसम्यङ्निहितवन्तः अग्नौ वामं वसु
संन्यदधतेतिर्ग्राहणं तस्मिन्स्वयंतिपूर्वत्रयोज्यम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

त्वंविक्षुप्रदिवःसीदआसुक्त्वारथीरभवोवार्याणाम् ।

अतइनोपिविधतेचिकित्वोव्यानुपगजातवेदोवसूनि ॥ ३ ॥

त्वम् । विक्षु । प्रदिवः । सीदः । आसु । क्त्वा । रथीः । अभवः ।

वार्याणाम् । अतः । इनोपि । विधते । चिकित्वः । वि । आनुपक् ।

जातःवेदः । वसूनि ॥ ३ ॥

हेअग्ने त्वं प्रदिवः पुराणनामैवपुरातनकालीनासु विक्षु यजासु आसु परिदश्यमानासुच
सीदः सीदसिविश्वान्तरात्मनावर्तसे तथाकृत्वा आत्मीयेनकर्मणा वार्याणां धरणीयानां धना-
नांरथीरभवः रंहयितायजमानेभ्यः प्रापयिताभूः अतःकारणात् हेचिकित्वोविद्वन् जातवेदः
जातानामाग्निनवेदितरग्ने विधते परिधरतेयजमानाव वसूनि धनानि आनुपगनुपकंसतर्तय-
थाभवतितथा विद्वनोपि विविधंप्रेरयसि ॥ ३ ॥

प्रवर्ग्यभिष्टवेपोनःसनुत्यइतिद्वचः सूत्रित्वं—योनःसनुत्योअभिदासदग्नेभवानोअग्नेसुम-
नाउपेतौइतिद्वचाइति ।

तयोःप्रथमासूक्तेचतुर्थी—

यो॒नः॒स॒नु॒त्यो॒अ॒भि॒दा॒स॒द॒ग्ने॒यो॒अ॒न्त॒रो॒मि॒त्र॒म॒हो॒व॒नु॒प्यात् ।
त॒म॒ज॒रे॒भि॒र्दृ॒प॒भि॒स्त॒व॒स्वै॒स्त॒पा॒त॒पि॒ष्ट॒त॒प॒सा॒त॒प॒स्यान् ॥ ४ ॥

यः । नः । सनुत्यः । अभिऽदासत् । अग्ने । यः । अन्तरः ।
मित्रऽमहः । वनुप्यात् । तम् । अजरेभिः । दृपंऽभिः । तव ।
स्वैः । तप । तपिष्ट । तपसा । तपस्यान् ॥ ४ ॥

हेअग्ने यःशत्रुः सनुत्यः सनुतरित्यन्तर्हितनाम अन्तर्हितेदेशेवर्तमानःसन् नोस्मानभिदा-
सदुपक्षयविबाधते यथ अन्तरः आश्वयन्तरवर्तीसन् हे मित्रमहः अनुपूजदीप्ते मित्राणां मह-
पितॄणां अग्ने वनुप्यात् हिंस्यात् तमुभयविधं हेतुपिष्टवृत्तवामो तपसा वेजसा तपस्यान् वेज-
स्वी त्वं अजरेभिः जरारहितेवृषभिर्वपिष्टुभिर्वृष्टिहेतुभूतेः तवस्वैः स्वभूतेःअसाधारणीस्तेजोभि-
स्तपद् ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

य॒स्तै॒प॒ज्ञे॒न॒स॒मि॒धा॒य॒उ॒क्थै॒र्के॒भिः॒सू॒नो॒स॒ह॒सो॒द॒दा॒श॒त् ।
स॒म॒र्त्यै॒ष्व॒मृ॒त॒प्र॒चे॒ता॒रा॒या॒द्यु॒म्ने॒न॒श्र॒व॒सा॒वि॒भ्रा॒ति ॥ ५ ॥

यः । ते । यज्ञेन । समर्त्यैऽर्था । यः । उक्थैः । अर्केभिः । सू॒नो इति ।
सहसः । ददाशत् । सः । मर्त्येषु । अमृत । प्रश्चेताः । रा॒या ।
द्युम्नेन । श्रवसा । वि । भ्राति ॥ ५ ॥

हेसहसःसूनो बलस्यपुत्राग्ने ते त्वां योजयमानः यज्ञेन ददाशत्परिचरति यश्च समिधा स-
मिन्धनसाधनेनेध्मेन यथ उक्थैःशस्त्रैः अर्केभिरर्चनायैःस्तोत्रैश्चपरिचरति हेअमृत मरणधर्मर-
हिताग्ने समयजमानः मर्त्येषु मनुष्येषु प्रचेताः प्रकृष्टज्ञानःसन् रा॒या धनेन द्युम्नेन द्योतमानेन
श्रवसा श्रवणीयेनाध्मेन यशसावा विभ्राति विशेषेणप्रकाशते ॥ ५ ॥

अथपद्मी-

सतत्कृधीपितस्तूर्यमग्नेस्पृधोवाधस्वसहसासहस्वान् ।
 यच्छस्यसेद्युभिर्क्तोवचोभिस्तज्जुपस्वजरितुर्धोविमन्म ॥ ६ ॥
 सः । तत् । कृधि । इपितः । तूर्यम् । अग्ने । स्पृधः । वाधस्व ।
 सहसा । सहस्वान् । यत् । शस्यसे । युधिभिः । अक्तः । वचः । इभिः
 तत् । जुपस्व । जरितुः । धोपि । मन्म ॥ ६ ॥

हेअग्ने सत्त्वं इपितः मेपितःसत् तूर्यं क्षिप्तं यत् कृधिकुरु किंवदित्यवआह सहसाश्च यत्त-
 वांस्त्वंस्पृधः स्पृधमानान् सहसा बलेन परेषामभिभवसमर्थेनतेजसावा वाधस्व विनाशाय युभिः
 धोतमामैस्तेजोभिरक्तःसंसिक्तःत्वं वचोभिःस्तुतिरूपैर्वाक्वैर्यच्छस्यसे यत् स्तूपसे त्वामुद्दिश्ययत्
 स्तोत्रंस्तोदभिःक्रियतइत्यर्थः तत् मन्म मननीयं धोपि धोपणीयं जरितुःस्तोत्रं जुपस्व सेवस्व॥६॥

अग्नयेकामापपुरोडाशमष्टाकपालमित्यस्य अश्यामेत्येषापान्या मुञ्चितं च-अश्यामर्तंका-
 ममग्नेत्वोतीतिकामापेति ।

सैपासप्तमी-

अश्यामर्तं काममग्नेत्वोती अश्यामर्धिरयिषः सुवीरम् ।
 अश्यामर्वाजं मभिवाजयन्तो अश्यामर्द्युम्नमजरजरेन्ते ॥ ७ ॥ ७ ॥
 अश्याम । तम् । कामम् । अग्ने । त्वं । ऊती । अश्याम । रयिष् ।
 रयिष्वः । सुवीरम् । अश्याम । वाजम् । अग्नि । वाजयन्तः ।
 अश्याम । द्युम्नम् । अजर । अजरम् । ते ॥ ७ ॥ ७ ॥

हेअग्ने ते तव संबन्धिन्यऊती कृत्वा रक्षया त्वं कामं अश्याम प्राप्नुयाम तमेवकामंवि-
 वृणोति हेरपिवोधनवन्मग्ने सुवीरं शोभनपुत्रादियुक्तं रयिषं धनं अश्याम प्राप्नुयाम तथा वाज-
 यन्तः वाजमन्ममात्मनश्चान्वोवयं वाजं त्वयादत्तमर्चं अभि आभिमुख्येनाश्याम प्राप्नुयाम
 हेअजरजररहितमग्ने ते त्वदीयमजरजरेन्तं द्युम्नं धोवमानं यशश्च अश्याम प्राप्नुयाम ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमसप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

प्रनव्यसेतिसप्तर्षयस्तर्कं भरद्वाजस्यार्षं वैदुष्यमाग्नेयं प्रनव्यसेत्यनुकान्तम् । पातरनु-
षाकाश्विनशस्त्रयोरोक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

प्रनव्यसासहसःसूनुमच्छायज्ञेनगातुमवच्छमानः ।

वृश्चद्वनंरुष्णयामंरुशान्तंवीतीहोतारंदिव्यंजिगाति ॥ १ ॥

प्र । नव्यसा । सहसः । सूनुम् । अच्छ । यज्ञेन । गातुम् । अवः ।

वृच्छमानः । वृश्चत्स्वनम् । रुष्णयामम् । रुशान्तम् । वीती ।

होतारम् । दिव्यम् । जिगाति ॥ १ ॥

गातुमुपमन्तव्यं स्तोतव्यंवा सहसःसुनुं बलस्पुत्रमग्निमवः अवः रक्षणंवावच्छमानः
। अच्छन् स्तोता नव्यसा नवतरेणयज्ञेनयुक्तःसन् अच्छाग्निमुख्येन प्रजिगाति प्रकर्षेणगच्छति
कीदृशमग्निं वृश्चद्वनं वृक्कणं छिन्नदग्ध्वनयेनतादृशं रुष्णयामं रुष्णवत्मानं रुशान्तं श्वेतव-
र्णं वीती वीत्या कान्तेन यज्ञेन होतारं यष्टारं दिव्यं दिविप्रवय ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सःश्वितानस्लन्यतूरोचनस्थाअजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः ।

य.पावक.पुरुतमःपुरुषिपृथून्यग्निर्नुयातिभर्वन् ॥ २ ॥

सः । श्वितानः । तन्यतुः । रोचनःस्थाः । अजरेभिः । नानदत्तभिः ।

यविष्ठः । यः । पावकः । पुरुतमः । पुरुषि । पृथूनि । अग्निः ।

अनुदयाति । भर्वन् ॥ २ ॥

सोमिःश्वितानः श्वेतमानः श्वेतवर्णोवर्षते तन्यतुः शब्दकारी रोचनस्थाः रोचनेस्मि-
न्प्रग्रहणसप्तादीनिइतिरोचनमन्तरिक्षं तत्रस्थितः अजरेभिः जरारहितैर्नानदद्भिरत्यर्थगुदं कर्तु-
मिदंरुद्रिर्गुणकोरस्मिभिर्वा पविष्टोयुवतमः यः पावकः शोधकोऽग्निः पुरुतमः अतिशयेनप्रभूतः
सन् पुरुषि बहूनि पृथूनि स्थूलानि काष्ठानि भर्वन् भक्षयन् अनुयाति अनुगच्छति सप्त-
दित्यवर्षते इतिपूर्ववसन्यः ॥ २ ॥

माहृपत्यादीनामिथःसंसर्गेअग्रयेविविचयेदष्टिःकर्तव्या तत्रविवदह्येयानुवाक्या ।

सैषावृत्तीया—

वितेविष्वग्वातज्जूतासोअग्नेभामासःशुचेशुचंयश्चरन्ति ।

तुविष्मक्षासोदिव्यानवग्वावनान्वनन्तिधृपतारुजन्तः ॥ ३ ॥

वि । ते । विष्वक् । वातज्जूतासः । अग्ने । भामासः । शुचे । शुचंयः ।

चरन्ति । तुविष्मक्षासः । दिव्याः । नवग्वाः । वना । वनन्ति ।

धृपता । रुजन्तः ॥ ३ ॥

हेशुचे शुद्धदीप्त्याग्ने ते त्वदीयाः वातज्जूतासोवातेनपेरिताः शुचयोनिर्भटाः भामासोदी-
प्तयः विष्वक् सर्वतोविचरन्तिविधिगच्छन्ति तुविष्मक्षासः बहुकाष्ठानिस्पृशन्तः दिव्याः दि-
वियोत्तमानेमौभवाः नवग्वानूतनगमनास्तेरमयः वना वनानि वनन्ति सम्भजन्ते दहन्तीत्यर्थः
किंकुर्वन्तः धृपता धर्षकेण तेजसा रुजन्तः वनानि भञ्जयन्तः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

येतेशुक्रासःशुचंयःशुचिष्मःक्षांवपन्तिविषितासोअश्वः ।

अर्धभ्रमस्तर्जर्वियाविज्ञातियातयमानोअधिसानुपृश्नेः ॥ ४ ॥

ये । ते । शुक्रासः । शुचंयः । शुचिष्मः । क्षाम् । वपन्ति । विषितासः ।

अश्वः । अर्ध । भ्रमः । ते । तर्ज्विया । वि । ज्ञाति । यातयमानः ।

अधि । सानु । पृश्नेः ॥ ४ ॥

हेशुचिष्मः दीप्तिमन्मध्ये वे एव शुक्रासः शुद्धाः येऽशुचयोदीप्तयः क्षां पृथिवीं भूमिं वप-
न्ति मुण्डयन्ति केशस्थानीयानोपधिवनस्पतीन्दहन्तीत्यर्थः अग्निर्हृदाविरोपावृथिव्याहतिनि-
गमात्तरम् । तेरमयः विषितासः त्रिमुकाअश्वारव इवस्ततो गच्छन्तीविशेषः अधास्मिन्काष्ठे
त्वदीयः भ्रमोभ्रमणशीलोज्वालासमूहः पृश्नेः नानारूपायाः भूमेः अधि उपरि सानुसमुच्छ्रितदे-
शं पर्वताप्रादिकं प्रतियावयमानः स्वकीयमग्न्यापारयन् तर्ज्विया उरु बहुलं विज्ञाति विशेषे-
णपकारते ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

अर्धजिह्वापापतीतिप्रवृणोर्गोपुयुधोनाशनिःसृजाना ।
शूरस्येवप्रसितिःक्षातिरग्नेर्दुर्वर्तुर्भीमोदधतेवनानि ॥ ५ ॥

अर्ध । जिह्वा । पापतीति । प्र । वृणां । गोपुयुधः । न । अशनिः ।
सृजाना । शूरस्येव । प्रसितिः । क्षातिः । अग्नेः । दुर्वर्तुः ।
भीमः । दयते । वनानि ॥ ५ ॥

अधापिच वृणोवर्षिर्दुरघोर्जिह्वा ज्वाला प्रपापतीति प्रकर्षेण पुनः पुनः पतति गच्छति तच्च दृष्टान्तः-
गोपुयुधोनाशनिःसृजाना असुरप्रह्वा सुगोपुयुध्यन्निन्दो गोपुयुध तस्मात्सृज्यमाना अशनिर्वज्र-
इव तथा शूरस्येव शौर्येपेव स्यनरस्य प्रसितिः प्रबन्धनं पथान्यैः दुःसहमेवमग्नेः क्षातिर्ज्वाला सो-
ढुमशक्येत्यर्थः क्षीयन्ते दसन्ते स्यामोषधिवनस्पतय इति क्षायतेः अधिकरणे किन् अपिच दुर्वर्तुर्दु-
र्बोरः अन्यैर्वारयितुमशक्यो भीमो भयङ्करोऽग्निः वनानि दयते दहति दयति रषदहतिकर्मा ॥ ५ ॥

अथषष्ठी-

आमानुनापार्थिवानिज्ययांसिमहस्तेदस्यधृपतातंतन्य ।
सर्वाधस्वार्पभयासहोभिःस्पृधोषनुप्यन्वनुपोनिजूर्व ॥ ६ ॥

आ । आनुना । पार्थिवानि । ज्ययांसि । महः । तेदस्य । धृपता । तंतन्य ।
तंतन्य । सः । बाधस्व । अर्प । भया । सहोभिः । स्पृधः । वनुप्यन् ।
वनुर्पः । नि । जूर्व ॥ ६ ॥

हेभग्ने आनुना दीप्ता पार्थिवानि पृथिव्यांश्वानि ज्ययांसि ज्ययति गेतिकर्मा गन्तव्या-
नि स्थानानि महः महतः वोदस्य मेरकस्य धृपता धर्पकेण रश्मिना सह आततंथ आसृणा-
सि आच्छादयसि सर्वं भया भयकरणानि अपवाधस्व तथा सहोभिः अभिभव न समर्थैर्बलै-
स्तेजोभिर्वा स्पृधः स्पर्धमानान् वनुप्यन् हिंसन् वनुषो हिंसका वशावून् निजूर्व निजहि जूर्व-
विहृतिकर्मा ॥ ६ ॥

उतासम्भरण्येष्टावग्नेः क्षववतः सचित्रेत्येषा पाप्या सचित्रं च-सचित्रचित्रं चितयन्त्य-
स्मे अभिरीशे बृहतः क्षविष्येति ।

सैवासप्तमी—

सचित्रचित्रंचितयन्तमस्मेचित्रक्षत्रचित्रतमंवधोधाम् ।

चन्द्ररयिपुरुवीरं बृहन्तंचन्द्रचन्द्राभिर्गुणतेयुवस्व ॥ ७ ॥ ८ ।

सः । चित्र । चित्रम् । चितयन्तम् । अस्मे इति । चित्रंक्षत्र ।

चित्रइतमम् । वयःऽधाम् । चन्द्रम् । रयिम् । पुरुवीरम् । बृहन्तम् ।

चन्द्र । चन्द्राभिः । गुणते । युवस्व ॥ ७ ॥ ८ ॥

हेचित्र चायनीय हेचित्रक्षत्र विचित्रयलचायनीयधनवा हेचन्द्र आह्लादकामे सताद-
शस्त्वं चन्द्राभिः आह्लादयित्रीभिः स्तुतिभिः गृणते स्तुवते वचनव्यत्ययः स्तुवज्यः अस्मे
अस्मभ्यं दातुं रयिं धनं युवस्व पृथक्कुरु कीदृशंरयिं चित्रं चायनीयं चितयन्तं ज्ञापयन्तं धने-
नहिंपुरुषःप्रख्यायते चित्रतमं अतिशयेनाध्वर्यभूतं वयोधां वयसोन्नस्यधातारं मदातारं चन्द्रं
आह्लादकं पुरुवीरं पुरुभिर्बहुभिर्वीरैःपुत्रपीत्रादिभिर्पुंक्तं बृहन्तं महान्तं ईदृशंधनमस्मभ्यंप्रय-
च्छेत्यर्थः ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेऽष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

मूर्धानमिति सप्तचैतत्तमंसूक्तम् भरद्वाजस्यार्षे वैश्वानरामिदेवताकं पञ्चीसप्तम्यौजगत्यौ
शिष्टाःपञ्चत्रिष्टुभः तथाचानुक्रान्तम्—मूर्धानंवैश्वानरीयंहिद्विजगत्पन्तमिति । गदःसूक्तविनियो-
गः विप्रवत्याग्निमारुतेआद्यस्तृचोवैकल्पिकःस्तोत्रियः तथैवसूत्रितं—मूर्धानंदिवोअरतिपृथिव्या-
मूर्धादिवोनाभिरग्निःपृथिव्याइविवेति ।

तत्रमथमा—

मूर्धानंदिवोअरतिपृथिव्यावैश्वानरमृतआजातमग्निम् ।

कविंसम्राजमतिथिजनानामासन्नापात्रंजनयन्तदेवाः ॥ १ ॥

मूर्धानम् । दिवः । अरतिम् । पृथिव्याः । वैश्वानरम् । कृते ।

आ । जातम् । अग्निम् । कविम् । समुदरार्जम् । अतिथिम् ।

जनानाम् । आसन् । आ । पात्रम् । जनयन्त । देवाः ॥ १ ॥

मूर्धानं शिरोभूतं कस्य दिवोद्युलोक्य पृथिव्याः पृथितायामूमेः अरतिं गन्तारं बन्धिनं
यद्वा गन्तव्यं स्वामिनि वैश्वानरं विश्वेषां नराणां संबन्धिनं ऋते ऋतमिति सत्यस्य यज्ञस्य वानाम
निमित्तसप्तम्येषा ऋतनिमित्तं आ आभिमुख्येन जावं सृष्ट्यादावुत्पन्नं कविं कान्तदर्शिनं
सम्राजं सम्पद्ग्राजमानं जनानां यजमानानामतिथिहविर्वहनाय सततं गन्तारं यद्वा अतिथिवत्सू-
ज्यं आसन् आसनि आस्ये द्वितीयार्थे सप्तमी आस्यभूत अग्निलक्षणे नास्येन हि देवा हवींषिभुञ्जते
पात्रं पातारं रक्षकं यद्वा आस्येन धारकमेव गुणविशिष्टं वैश्वानरमिति देवाः स्तोतारऋत्विजः देवा-
एव वा आजनयन्त यज्ञाभिमुख्येनाजीजनन् अरण्योः सकाशात् उदपादयन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभिसंनवन्त ।

वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः ॥ २ ॥

नाभिम् । यज्ञानां । सदनम् । रयीणां । महाम् । आऽह्मावम् ।

अभि । सम् । नवन्त । वैश्वानरम् । रथ्यम् । अध्वराणां । यज्ञस्य ।

केतुम् । जनयन्त । देवाः ॥ २ ॥

यज्ञानां ज्योतिष्टोमादियामानां नाभिं नहनं मन्धकं तथा रयीणां घनानां सदनं स्थान-
मेकनित्यं मह्यं महान्तमाहावं आहूयन्ते स्मिन्नाहुतयस्याहावः तादृशं यद्वा वृष्ट्युदकधारणं
आहावं निपानस्थानीयमेवंभूतमग्निं अभि अभितः सज्जन्तः स्तोतारः मम्यक्स्तुवन्ति तथा वै-
श्वानरं विश्वेषां नराणां संबन्धिनं अध्वराणां यज्ञानां रथ्यं रथिनं यथारथीस्वरथं नयति तद्वन्ने-
तारं ग्राहयितारं गमयितारं यज्ञस्य केतुं यज्ञापकं एवंविधमग्निं देवाः स्तोतारऋत्विजो देवा एव वा
जनयन्त जनयन्ति मन्थनेनोत्पादयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वद्भिप्रो जायते वाज्यं त्वद्भीरासौ अभिमातिपाहः ।

वैश्वानरं त्वमस्मासु धेहि वसूनि राजन्स्पृहयाय्याणि ॥ ३ ॥

त्वत् । विप्रः । जायते । वाजी । अग्ने । त्वत् । वीरासः ।

अभिमातिऽसहः । वैश्वानर । त्वम् । अस्मासु । धेहि । वसूनि

राजन् । स्पृहयाय्याणि ॥ ३ ॥

हेअग्ने वाजी हविलैक्षणान्नवान्पुरुषः तव त्वत्सकाशात् विप्रोमेधावीजायते तुम्यंह-
विदानेनमेधावीभवति तथा वीरासोवीराः तव त्वत्तः अभिमातिपाहः अभिमातीनांशत्रूणांअ-
भिभवितारोजायन्ते यस्मादेवंतस्मात् हेवैश्वानर राजन् राजमानाग्ने त्वमस्मात् त्वद्भक्तेषु
स्पृहयाप्याणि स्पृहणीयानि वसूनि धनानि धेहि निवेहि ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

त्वाविश्वेअमृतजायमानंशिशुंनदेवाअभिसंनवन्ते ।
तवक्रतुभिरमृतत्वमायन्वैश्वानरयत्पित्रोरदीदेः ॥ ४ ॥

त्वाम् । विश्वे । अमृत । जायमानम् । शिशुम् । न । देवाः । अजि ।
सम् । नवन्ते । तव । क्रतुः । अभिः । अमृतत्वम् । आयन् । वैश्वानर ।
यत् । पित्रोः । अदीदेः ॥ ४ ॥

हेअमृत मरणधर्मरहिताग्ने विश्वेसर्वदेवाः स्तोतारः जायमानं अरण्योः सकाशादुपघ-
मानं त्वां शिशुंन पुत्रमिव अभिसन्नवन्तेअभिसंस्तुवन्ति यद्वा दीव्यन्तिइविदेवारमयः तेसर्वे
जायमानंत्वांअभिसन्नवन्ते अभि संगच्छन्ते यथापितरः पुत्रमभिगच्छन्ति अपिच हेवैश्वानराग्ने
यद्यदा पित्रोः पालयिष्योर्पावापृथिव्योर्मध्ये अदीदेः दीप्यसे तदानीं तव त्वदीयैः क्रतुभिः
कर्मभिः ज्योतिष्टोमादिभिर्यागेः अमृतत्वं देवत्वं आयन् यजमानाः प्राप्नुवन्ति ॥ ॥ ॥

अथपञ्चमी-

वैश्वानरुतवतानिब्रूतानिमहान्यग्नेनकिरादधर्ष ।
यज्जायमानःपित्रोरुपस्थेर्विन्दःकेतुंवयुनेज्वहाम् ॥ ५ ॥

वैश्वानर । तव । तानि । ब्रूतानि । महानि । अग्ने । नर्किः । आ ।
दधर्ष । यत् । जायमानः । पित्रोः । उपस्थे । अविन्दः । केतुम् ।
वयुनेषु । अहाम् ॥ ५ ॥

हेवैश्वानर विश्वेषांनराणांसंवन्धिन्अग्ने तव त्वदीयानि धानि प्रसिद्धानि धनानि कर्माणि
महानि महान्ति नकिरादधर्ष नकश्चनान्योषर्षयवि बाधते यद्यदा त्वं पित्रोर्पावापृथिव्योरुपस्थे

उपस्थानेन्तरिक्षे वयुनेषु गन्तव्येषु मार्गेषु जायमानः सन् अह्निकितुं प्रज्ञापकंसूर्यं स्वभानुनावृतं
अविन्दुः अलम्भयः समोरूपमसुरं स्वतेजसानिवारयन् अस्थापयइत्यर्थः तदा तानि व्रतानीति
पूर्वशान्वयः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य केतुना ।
तस्येदु विश्वा भुवनाधि मूर्धनि वपा इव रुरुहुः सम विस्तुहः ॥ ६ ॥

वैश्वानरस्य । विमितानि । चक्षसा । सानूनि । दिवः । अमृतस्य ।
केतुना । तस्य । इत् । ऊँम् इति । विश्वा । भुवना । अधि । मूर्धनि ।
वपाः इव । रुरुहुः । सम । विस्तुहः ॥ ६ ॥

वैश्वानरस्य विश्वरहितस्याग्नेः चक्षसा तेजसा अमृतस्योदकस्य केतुना प्रज्ञापकेन
दिवोद्युलोकस्य सानूनि समुच्छ्रितस्थलानि नक्षत्ररूपाणि विमिवानि निर्मितानि यद्वा दिवोन्त-
रिक्षस्य सानूनि समुच्छ्रितप्रदेशाः मेघात्मकाः विमिवानि निर्मिताः घूषविकारत्वात्तेषां तस्येदु त-
स्यैव वैश्वानरस्य मूर्धनि मूर्धस्थानीये उपरिवर्तमानेषु मेघात्मना परिणवे विश्वा विश्वानि
व्याप्तानि भुवना भुवनान्युदकानि अधिवसन्ति यद्वा वैश्वानरात्मकस्य परब्रह्मणो मूर्धनि उपरि-
प्रदेशे सर्वाणि भूतजावान्मधिवसन्ति तथावयाः शाखा इव सप्तसर्पणशीलाः सप्तसंख्याया वि-
स्तुहो न यश्च गङ्गा पारुरुहुः रोहन्ति अस्मादेव वैश्वानरावप्रादुर्भवन्ति आहुतिद्वारा सकलं जगत्
अग्नेः सकाशादुत्पद्यते इत्यर्थः ॥ ६ ॥

सुकृतुः सुकर्मा वैश्वानरः विश्वेषांनराणां हितो योऽग्निः रजांस्युदकानि लोकावा व्य-
मिमीत निर्मितवान् तथा दिवोद्युलोकस्य संवन्धीनि रोचना रोचमानानि दीप्यमानानि नक्षत्रा-
दीनि कविः क्रान्तदर्शोऽसन् योऽग्निर्व्यमिमीत यश्च विश्वा सर्वाणि भूयनानि भूतजातानि व्या-
प्तान्युदकानि वा परिपमथे परितोपमथयत् सोऽयमदब्धः केनाप्यर्हिसितः गोपाः सर्वस्य गोपायि-
तारक्षिता अमृतस्य अमरणहेतोरुदकस्य रक्षिता पालयिता सन् वर्तत इति शेषः ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमेन वमोवर्गः ॥ ९ ॥

पृक्षस्येति सप्तमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्पणं वैश्वानराग्निदेवताकं आद्याः पट्टजगत्तः सप्तमीभि-
ष्टुप् तथा चानुक्रान्तम्—पृक्षस्यानन्याग्निष्टुषिति । चातुर्विंशिके हन्याग्निमारुते इदं सूक्तं वैश्वानरी-
यनिविद्धानं सूत्रितं च—पृक्षस्य वृष्णो वृष्णेशर्धायेति । आग्निश्च विकेष्टृश्चाग्निष्ठवपट्टहयोः पञ्चमे-
हनिष्टदेवसूक्तं वैश्वानरनिविद्धानं सूत्रितं च—पृक्षस्य वृष्णो वृष्णेशर्धायनूचित्सहो जाइत्याग्नि-
मारुतमिति । विषुवत्याग्निमारुते आद्यो वृक्षोऽस्तोत्रियानुरूपौ सूत्रितं च—पृक्षस्य वृष्णो अरुप-
स्य नूतह इति स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र प्रथमा—

पृक्षस्य वृष्णो अरुपस्य नूतहः प्रनुवोचं विदधा जातवेदसः ।

वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुः अग्नये ॥ १ ॥

पृक्षस्य । वृष्णः । अरुपस्य । नु । सहः । प्र । नु । वोचम् ।

विदधा । जातवेदसः । वैश्वानराय । मतिः । नव्यसी । शुचिः ।

सोमः इव । पवते । चारुः । अग्नये ॥ १ ॥

पृक्षस्य संपृक्तस्य व्याप्तस्य यद्वा पृक्षं हविलक्षणमन्वतद्वतः वृष्णः वार्षितुः अरुपस्य
आरोचमानस्य जातवेदसः जातानविदितुर्वैश्वानराग्नेः सहोचलं अग्निभवनसमर्थं विदधा वि-
दधेयज्ञे नु क्षिप्रं प्रवोचं प्रवयोमि प्रकर्षेण स्तोमीत्यर्थः एकोनुराब्दः पूरकः नव्यसी नवतराशु-
चिर्निर्मला यद्वा स्तोत्राणां शोधयित्री चारुः शोभना मतिर्मननीयास्तुतिश्च अस्मै वैश्वानराया-
ग्नये पवते मत्तकाशात्सवति स्वयमेव निर्गच्छतीत्यर्थः सोम इव यथा सोमो दशापविजात्सवति
तद्वत् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सजायमानः परमे व्योमनि ब्रूतान्यग्निर्वत्पा अरक्षत ॥

व्य॑न्तरि॑क्षममिमीत सु॒क्रतुर्वै॑श्वान॒रोम॑हि॒नाना॑कंमस्पृशत् ॥ २ ॥

सः । जायमानः । परमे । वि॒ओमनि । ब्रूतानि॑ । अ॒ग्निः ।

ब्रूत॑ऽपाः । अ॒रक्ष॑त् । वि । अ॒न्तरि॑क्षम् । अ॒मिमी॑त् । सु॒क्रतुः॑ ।

वै॒श्वान॒रः । म॒हिना॑ । नाकंम् । अ॒स्पृश॑त् ॥ २ ॥

सवैश्वानरोग्निः ब्रूतया ब्रूतस्यपालकः परमे उत्कृष्टे व्योमनि व्योमन्याकाशे जायमानः सूर्यात्मना प्रादुर्भवन् ब्रूतानि कर्माणि लौकिकानि वैदिकानिच अरक्षत रक्षति अंतरिक्षं च व्यमिमीत एतदुपलक्षितान् ब्रीह्योकाणिर्मितवान् तथा सुक्रतुः शोभनकर्मा वैश्वानरोग्निः महिना स्वमहिम्ना तेजसा नाकं द्युलोकं अस्पृशत् स्पृशतिस्म ॥ २ ॥

अथतृतीया—

व्यस्तभ्राद्रोदसीमित्रो अद्भुतोन्तर्वावदरुणो ज्योतिपातमः ।

विचर्मणीवधिपणे अवर्तयद्वैश्वानरो विश्वमधत्त बृष्ण्यम् ॥ ३ ॥

वि । अ॒स्त॒भ्रात् । रो॒दसी॑ इति । मि॒त्रः । अ॒द्भुतः । अ॒न्तः॒ऽवाव॑त् ।

अ॒रु॒णोत् । ज्योति॑पा । तमः । वि । च॒र्मणी॑ दुवेति चर्मणी॑ऽइव ।

धि॒प॒णे इति । अ॒वर्त॑यत् । वै॒श्वान॒रः । वि॒श्वम् । अ॒धत्त॑ । बृ॒ष्ण्य॑म् ॥ ३ ॥

मित्रो मित्रभूतः सर्वेषां अद्भुतो महानाश्वयं भूतो वा वैश्वानरोग्निः रोदसी द्यावापृथिव्यौ व्यस्तभ्रात् विशेषेण स्तम्भितवान् यथा अधोनपततः तथा स्वकीयदेशे स्थापितवानित्यर्थः तथा ज्योतिषा तेजसा तमः अंधकारं च अंतर्वावत् अन्वर्हितं निरोहितमरुणोदकरोत् वायदिति वा-
त्तेर्गतिकर्मणो यद्भुतगन्तव्यरूपं अपि च धिपणे धारयिष्यौ द्यावापृथिव्यौ चर्मणी इव यथा प-
शोर्विशसिता द्वे चर्मणो शोषणार्थं प्रसारयति तथा व्यावर्तयत् विवृते विस्तृते अकरोत् किंचिदुना वै-
श्वानरोपमग्निः विश्वं सर्वं बृष्ण्यं वीर्यमधत्त धत्ते धारयति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

अपासुपस्थेमहिषाअंगृभ्णतविशोराजानमुपतस्थुर्ऋग्मियम् ।
आदूतोअग्निमभरद्विवस्वतोवैश्वानरमातरिश्वांपरावतः ॥ ४ ॥

अपाम् । उपस्थे । महिषाः । अंगृभ्णत । विशः । राजानम् ।
उप । तस्थुः । ऋग्मियम् । आ । दूतः । अग्निम् । अभरत् ।
विवस्वतः । वैश्वानरम् । मातरिश्वा । परावतः ॥ ४ ॥

अपहत्यन्तरिक्षनाम अपामन्तरिक्षस्य उपस्थे उपस्थाने मध्ये महिषाः महन्नामैतद्
महान्तोमरुतः अंगृभ्णत अंगृह्णन् इमं वैश्वानरं वेद्युतात्मनावर्तमानमजानन्नित्यर्थः गृहीत्वा च
विशः प्रजाः राजानं स्वामिनं ऋग्मियमर्चनीयं उपतस्थुरस्तुवन् अपिचेयं वैश्वानरं अग्निं पुरा
सूर्यसमीपे विद्यमानं दूतः वेगवान् देवानां दूतो वा मातरिश्वा वायुः परावतो दूरदेशात् विवस्वत-
आदित्पात् आभरत् इमं लोकं प्रत्याजहार ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

युगेयुगेविदुष्यंगृणद्गोम्रेरपियशसंधेहिनव्यसीम् ।
पव्येवराजन्अघशंसमजरनीचानिवृश्चवनिनंनतेजसा ॥ ५ ॥

युगेऽयुगे । विदुष्यम् । गृणत्ऽभ्यः । अग्रे । रयिम् । यशसम् । धेहि ।
नव्यसीम् । पव्याऽईव । राजन् । अघऽशंसम् । अजर । नीचा ।
नि । वृश्च । वनिनम् । न । तेजसा ॥ ५ ॥

हेअग्रे युगेयुगे कालेकाले विदुष्यं विदुषोयज्ञः तदहंस्वामिदृश्य नव्यसीं नवतरांस्तुतिं
गृणद्वाः उच्चारयितृण्योस्मभ्यं रयिं धनं यशसं यशस्विनं पुत्रं च धेहि विधेहि कुरु किंच
हेराजन् राजमान अजर जरारहिवाग्ने पव्येव वज्रेणेव आत्मीयेन तेजसा वनिनं वृक्षमिव
अघशंसं अघस्मानर्थस्यशंसितारं शत्रुं नीचा नीचीनः न्यग्भूतो यथाभवदितथा निवृश्च
निजहि ॥ ५ ॥

अथपृष्ठी—

अ॒स्माकं॑ म॒ग्ने म॒घव॑त्सु धार॒याना॑मि॒क्षत्र॑म॒ज॒रं सु॒वीर्य॑म् ।
 व॒यं ज॒येम॑ श॒तिर्न॑ स॒ह॒स्त्रिण॑ वै॒श्वान॑र॒वाज॑म॒ग्ने तवो॑ति॒भिः ॥ ६ ॥
 अ॒स्माकं॑ । अ॒ग्ने । म॒घव॑त्सु । धा॒रय॑ । अना॑मि । क्ष॒त्रम् ।
 अ॒ज॒रम् । सु॒वीर्य॑म् । व॒यम् । ज॒येम॑ । श॒तिर्न॑म् । स॒ह॒स्त्रिण॑म् ।
 वै॒श्वान॑र । वा॒जम् । अ॒ग्ने । तव॑ । ऊ॒ति॒भिः ॥ ६ ॥

हे अग्ने अस्माकं सहाभ्यर्थे पृष्ठी अस्मात्सु मघवत्सु हविर्लक्षणेन घनेन युक्तेषु क्षत्रं घनं धारय स्थापय कीदृशं अनामि अनमनीयमनपहार्यमजरं जरहितमनश्वरं सुवीर्यं शोभनवीर्येति किंच हे वैश्वानराग्ने तवोतिभिः त्वत्संबन्धिभीरक्षणेः वयं शतिर्न शतसंख्यायुक्तं शतपुरुषयुक्त्वा तथा सहस्रिणं वाजमन्नं जयेम लभेमहि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अद॒ब्धेभि॑स्त॒व गो॒पाभि॑रिष्टे॒स्माकं॑ पा॒हि त्रि॒षध॑स्थ॒सूरी॑न् ।
 रक्षा॑च॒नो द॒दुपां॑ श॒र्धो अ॒ग्ने वै॒श्वान॑र॒प्रच॑तारीः स्त॒वानः ॥ ७ ॥ १० ।
 अद॒ब्धेभिः॑ । तव॑ । गो॒पाभिः॑ । इ॒ष्टे । अ॒स्माकं॑ । पा॒हि ।
 त्रि॒ष॒ध॒स्थ॒ । सू॒रीन् । रक्षा॑ । च॒ । नः॑ । द॒दुपां॑ । श॒र्धः । अ॒ग्ने ।
 वै॒श्वान॑र । प्र॒ । च॒ । ता॒रीः । स्त॒वानः ॥ ७ ॥ १० ॥

हे इष्टे यष्टव्य एषणीयवा त्रिषधस्थ त्रिपुल्लोके युसहावस्थापिन् यद्वा आहवनीयादिषु त्रिष्वायतनेषु यष्ट्यैर्देवैः सहावतिष्ठमानाग्ने अदब्धेभिः केनाप्याहिंसितैः तव त्वदीयेर्गोपाभिः गोपकैः रक्षकैस्तेजोभिः अस्माकं सूरीन् अस्मदीयान्स्तोतृन्पाहि रक्ष हे वैश्वानराग्ने ददुपां हवींषिदत्तवतां नोस्माकं शर्धोबलं रक्षच स्तवान् स्तूयमानस्त्वं प्रचतारीः प्रवर्धयच ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

अहश्चेतिसप्तर्चनवमसंस्कृतं भरद्वाजस्यार्थं वैश्वानराग्निदेवताकं अनुक्रान्तंच अहश्चेति । ऋग्वेदशरात्रेष्वेह हि आग्निमारुतशस्त्रैर्वैश्वानरनिविज्जानमिदं सूच्यते हि—अहश्चरुष्यांमध्वो वीनामेति ।

तत्रमथमा—

अहंश्चरुणमहरर्जुनंचविवर्तेतेरजसीवेद्याभिः ।

वैश्वानुरोजायमानोनराजावातिरज्ज्योतिपाग्निस्तमांसि ॥ १ ॥

अहः । च । रुणम् । अहः । अर्जुनम् । च । वि । वर्तेते इति ।

रजसी इति । वेद्याभिः । वैश्वानुरः । जायमानः । न । राजा ।

अव । अतिरत् । ज्योतिपा । अग्निः । तमांसि ॥ १ ॥

आहरतिपुरुषोस्मिन्कर्माणीत्यहः रुणं रुणवर्णं एतत्सामानाधिकरण्यादहःशब्दोरात्रिव-
चनः तमसाकृष्णवर्णारात्रिश्च अर्जुनं च सौरेणतेजसा शुक्लवर्णमहोदिवसश्चरजसी स्वस्वभासा
सर्वजगद्वंजयन्तौ वेद्याभिः वेदितव्याभिः अनुकूलतयाज्ञाव्याभिः स्वमवृत्तिभिःविवर्तेते विवि-
धपर्यावर्तेते यद्वा रजसी घावापृथिव्यौ उपलक्षणमेतत् लोकत्रयं प्रत्यावर्तेते एतच्चवैश्वानराग्ने-
राक्षयेतिशेषः सहिदेवतात्वेनात्रमतिपाद्यः सचवैश्वानरोग्निः जायमानोनराजाप्रादुर्भूयन् प्रवर्धमा-
नोराजेव ज्योतिषा तेजसा तमांसि अवातिरव अवतिरतिर्वधकर्मा अवतिरति विनाशयति॥१॥

अथद्वितीया—

नाहंतन्तुंनविजानाम्योतुंनयंवयन्तिसमरेतमानाः ।

कस्येस्वित्पुत्रद्रुहवक्त्वानिपुरोवदत्त्यवरेणपित्रा ॥ २ ॥

न । अहम् । तन्तुम् । न । वि । जानामि । ओतुम् । न । यम् ।

वयन्ति । समरे । अरे । अतमानाः । कस्ये । स्वि । पुत्रः । द्रुह ।

वक्त्वानि । परः । वदति । अवरेण । पित्रा ॥ २ ॥

वैश्वानरस्यमहत्त्वमाख्यास्यन् ऋषिस्तदर्थंयज्ञं वस्वात्मकतमारूपयन् तस्यदुर्ज्ञानत्वमन-
याप्रतिपादयतीति यज्ञवादिनोमन्यन्ते तन्तुं तन्तवः पटस्य प्रागायवानि सूत्राणि तानिच यज्ञा-
त्मकस्यवस्त्रस्य गायत्र्यादीनिछन्दांसि स्तुतशस्त्राणिच तान्यहं नविजानामि तथा ओतुं ओ-
तवस्तिरश्चीनानिसूत्राणि तानिचात्रयजूंषि आध्वर्यवाणिकर्माणिच तान्यहं नविजानामि अ-
पिच एतदुभयसाध्यंतं पटं यज्ञलक्षणं नविजानामि यंपटंयज्ञलक्षणंसमरे संगमनेदेवयजने अत-
मानाः सततंचेष्टमानाऋत्विजः वयन्ति तंवूनोतूंश्चसंतन्वन्ति वस्त्ररूपेणनिष्पादयन्तीत्यर्थः इहा-

स्मिन्लोके कस्यस्त्विद स्विदितिवितर्के कस्यस्त्वल्लु पुत्रोमनुष्यः वक्त्वानि वक्तव्यानि तानि इमानि परः परस्तादमुष्मिन्लोके वर्तमानोयः सूर्यः तस्य पित्रा अवरेण अवस्तादस्मिन्लोके वर्तमानेन वैश्वानराग्निना अनुशिष्टः सन्न वदाति वदेत् न कश्चिदपि प्रवदितुं शक्नोतीत्यर्थः एतच्च संप्रदायविद्भिरुक्तं वैश्वानरस्य पुत्रोसौ परस्तादिवियः स्थितः । छन्दांस्यध्वरवस्त्वस्य स्तुतशस्त्राणि तन्तवः ॥ यजुंषि चेष्टाश्चोतुः स्याद्वस्ववातज्यमध्वरः । परः परस्थितः सूर्यः पिताग्निः पार्थिवो मरु इति ॥ ह्र-
पकतया जगत्सृष्टेर्दुर्ज्ञानत्वमनया प्रविषादयतीत्यात्मविदो मन्यन्ते तन्तुं सन्तुं तन्तुस्थानानि सू-
क्ष्माणि वियदादीन्यपश्चीकृतानि भूतानि न विजानामि ओतुं ओतुन् पश्चीकृतानि स्थूलानि
ओतुस्थानीयान्यपि वियदादीनि न विजानामि न च तत्कार्यं पटस्थानीयं प्रपंचं विजानामि यं
प्रपंचं समरे तंतूनामोतूनां च संगमने अतथानाः सततं चेष्टमानाः संसारिणः वयन्ति उत्पादय-
न्ति तेषां भोगार्थमीश्वरः सृजतीति कर्तृत्वमुपचर्यते इहास्मिन्विषये परः परस्ताद्विषयविषये वर्त-
मानानि वक्त्वानि वक्तव्यानि इमानि अवरेण अर्वाचीनेन सृष्ट्युत्तरकालमुत्पन्नेन पित्रा स्व-
जनकेन अनुशिष्टः सन्न कस्यस्त्वल्लुपुत्रः वदाति वदेत् स्वोत्पत्तेः पार्चीनवृत्तान्तं अजानानः कश्चिद-
पि न वदेदित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सदत्तन्तुं सविजानात्पोतुं सवक्त्वान्युतुधाददाति ।

यद्द्विचिकेतदमृतस्य गोपा अवध्वरं पुरो अग्नयेन पश्यन् ॥ ३ ॥

सः । इत् । तन्तुम् । सः । वि । जानाति । ओतुम् । सः । वक्त्वानि ।

ऋतुध्या । वदाति । यः । ईम् । चिकेतत् । अमृतस्य । गोपाः ।

अवः । चरन् । पुरः । अग्नयेन । पश्यन् ॥ ३ ॥

यद्यप्युक्तप्रकारेण दुर्ज्ञानानि तथाप्येतानि वैश्वानरो मिर्जानाति वदति चेत् यजया प्रविषाद-
यति स इव स एव वैश्वानरो मिः तन्तुं तन्तुस्थानीयानि गायत्र्यादीनि छन्दांसि स्तुतशस्त्राणि वि-
जानाति तथा स एव ओतुं ओतुस्थानीयानि यजुष्याध्वर्यवाणि च कर्माणि विजानाति ऋतुधा
काले काले तत्तदनुष्ठानसमये वक्त्वानि वक्तव्यानि च तानि वदाति वदति वदेत् योयं वैश्वानरः
अमृतस्य गोपाः उदकस्य गोपायितारक्षिता अवः अवस्ताद्भूलोके चरन् पार्थिवाम्नि रूपेण संचरन्
परः परस्तादिवि अग्नयेन सूर्यात्मना पश्यन् सर्वजगत्प्रकाशयन् ई इमानि परिदृश्यमानानि सर्वा-
णि भूतानि चिकेतव जानाति स एवेति पूर्ववत्संबन्धः यद्वा स इव स एव तन्तुं तन्तुस्थानीयानि सूक्ष्म-

भूतानि विजानाति नान्यः कश्चिद् तथाओतुं ओतुस्थानीयानिस्थूलभूतानिच सएवविजानाति
 सएववक्तवानि वक्तव्यान्युपदेष्टव्यानि इमानि ऋतुथा कालेकाले यदायदाविद्यासंप्रदायोच्छेदः
 तदातदा वदानिवदेव कोसौ योविजानीयाव वदेच्चेत्यतआह योवैश्वानरः विश्वनरात्मकः परमा-
 त्मा अमृतस्य अमृतत्वस्य विमोक्षणस्य गोपाः रक्षिता अवः अवस्ताव संसारदशार्थाचरन्
 अन्तःकरणोपेतोजीवात्मभावेनसंचरन् परः परस्तादविद्यायाः ऊर्ध्वं वर्तमानेनान्येनउक्तविलक्षणेन
 निरुपाधिकेन सच्चिदादिलक्षणेनरूपेण पश्यन् सर्वजगत्प्रकाशयन् ई इमानि चिकेतज्जानाति
 तथाच परमात्मानंप्रकृत्यश्रूयते—समेवभ्रान्तमनुभातिसर्वतस्यभासासर्वमिदंविज्ञातीति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अयं होता प्रथमः पश्यते ममिदं ज्योतिरमृतं मर्त्येषु ।

अयंसर्जज्ञो ध्रुव आनिपत्तो मर्त्यस्तन्वा इव वर्धमानः ॥ ४ ॥

अयम् । होता । प्रथमः । पश्यत । इमम् । इदम् । ज्योतिः ।

अमृतम् । मर्त्येषु । अयम् । सः । जज्ञे । ध्रुवः । आ । निःसंस्तः ।

अमर्त्यः । तन्वा । वर्धमानः ॥ ४ ॥

अयंवैश्वानरोऽग्निः प्रथमआद्यो होता मानुषो हि होता द्वितीयः हेमनुष्याः तं इमं पश्यत भ्र-
 जेत्यर्थः मर्त्येषु मरणस्वभावेपुशरीरेषु अमृतं मरणरहितं इदं वैश्वानराख्यं ज्योतिः जाठररू-
 पेण वर्तत इत्यर्थः अपिच सोयमग्निः ध्रुवो निश्चलः आसमन्ताज्जिपत्तो निपण्णः सर्वव्यापी अतए-
 वामर्त्यः मरणरहितोऽपि तन्वा शरीरेण संबन्धात् जप्ते जायते वर्धमानश्च भवतीत्युपचर्यते ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

ध्रुवं ज्योतिर्निर्हितं दृशयेकं मनोजविष्ठं पतयस्त्वन्तः ।

विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुं ममिवियन्ति साधु ॥ ५ ॥

ध्रुवम् । ज्योतिः । निःहितम् । दृशये । कम् । मनः । जविष्ठम् ।

पतयत्सु । अन्तरिति । विश्वे । देवाः । समनसः । सकेताः ।

एकम् । क्रतुम् । अग्नि । वि । यन्ति । साधु ॥ ५ ॥

ध्रुवं निश्चलं मनः मनसः तस्मादपि जविष्ठं अतिशयेन वेगवद् ईदृशवैश्वानराख्यं ज्योतिः पतयत्सु गच्छत्सु जंगमेषु प्राणिषु अन्तर्मध्ये निहितं प्रजापतिना स्थापितं किमर्थं दृशये कदर्शनार्थं किंच विश्वे सर्वदेवाश्च समनसः समानमनस्काः सक्तेताः समानपक्षाश्च सन्तः एकं मुख्यं गन्तारं वा क्रतुं कर्मणां कर्तारं वैश्वानरं साधु सम्यक् अभिविद्यन्ति आभिमुख्येन विविधं प्राप्नुवन्ति सेवन्त इत्यर्थः यद्वा पतयत्सु गच्छत्सु प्राणिष्वन्तर्मध्ये हृदये मनोजविष्ठं मनसोऽप्यतिशयेन वेगयुक्तं ध्रुवं निश्चलं निर्विकल्पं तथा च वाजसनेयकं—अनेजदेकमनेजवीय इति । ज्योतिः ब्रह्मचैतन्यं निहितं मकेन चित्स्थापितं यो वेद निहितं गुहायां परमेव्यो मन्त्रिति हि श्रूयते । किमर्थं दृशये दर्शनार्थं ज्ञानेन हि सर्वजानन्ति अपि च दीव्यन्तीति देवा इन्द्रियाणि विश्वे सर्वदेवाः सर्वाणीन्द्रियाणि चक्षुराद्याः समनसः मनसा सह वर्तमानाः सक्तेताः सतेजस्काः सन्तः एकमद्वितीयं क्रतुं सृष्ट्यादीनां कर्मणां कर्तारं विश्वनरात्मकं परमात्मानं अभिलक्ष्य साधु सम्यक् विपन्ति विविधं गच्छन्ति देवा एव वा इमं अभिविद्यन्ति आभिमुख्येन विविधं प्राप्नुवन्ति उपासत इत्यर्थः तथा च श्रूयते—तद्देवा ज्योतिषां ज्योतिरापुर्होपासते घृतमिति ॥ ५ ॥

अथ पठि—

विमेकर्णापतयतो विचक्षुर्वीरं दंज्योतिर्हृदयं आहितं यत् ।

विमेमनश्चरति दूरं आधीः किं स्विद्वक्ष्यामि किमु नू मन्ये ॥ ६ ॥

वि । मे । कर्णा । पतयत् । वि । चक्षुः । वि । हृदम् । ज्योतिः ।

हृदये । आहितम् । यत् । वि । मे । मनः । चरति । दूरं आधीः ।

किम् । स्विद्वत् । वक्ष्यामि । किम् । ऊँ इति । नु । मन्ये ॥ ६ ॥

वैश्वानरं श्रोतुकामस्य मे मम कर्णा कर्णौ विपतयतः विविधं गच्छतः श्रोतव्यानां तदीयगुणानां बहुत्वात् तथा वैश्वानरं दिदृक्षमाणस्य मम चक्षुरिन्द्रियं विपतयति विविधं गच्छति द्रष्टव्यानां तदीयरूपाणां बहुत्वात् तथा ज्योतिः प्रकाशकं हृदये हृदयपुण्डरीके आहितं निहितं यद्विद्याख्यं तत्त्वं हृदये विपतयति विविधं गच्छति वैश्वानरात्मानं ज्ञातुं अपि च दूरे आधीः दूरे विपरुष्टे विपये आधीराभ्यानं यस्य वा दशं छान्दसोऽलिङ्ग्यत्ययः मे मदीयं मनश्च विचरति विविधं प्रवर्तते एवमहमहमिकया सर्वोऽप्येन्द्रियेषु प्रवृत्तेषु किं स्विदहं वैश्वानरस्य रूपमिति वक्ष्यामि । किमु किमुस्तसु सम्प्रतिमन्ये मनसा यत्स्ये वैश्वानरस्य गुणानां मनन्तत्वात् मन्दपक्षेन यथा ज्ञातुं शक्यत इत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

विश्वेदेवाअनमस्यन्मियानास्त्वामग्नेतमंसितस्थिवांसम् ।

वैश्वानरोवतूतयेनोमर्त्योवतूतयेनः ॥ ७ ॥ ११ ॥

विश्वे । देवाः । अनमस्यन् । मियानाः । त्वाम् । अग्ने । तमंसि ।

तस्थिऽवांसम् । वैश्वानरः । अवतु । ऊतये । नः । अमर्त्यः ।

अवतु । ऊतये । नः ॥ ७ ॥ ११ ॥

हेवैश्वानर तमस्यन्धकारे तस्थिवांसं स्थितवन्तत्वां विश्वे सर्वदेवाः अनमस्यन् नम-
स्कुर्वन्ति कुतोहेतोः भियानाः अन्धकाराङ्गीताः वादृशोऽमर्त्योमरणरहितोवैश्वानरोऽग्निः
नोस्मान् ऊतयेऊत्या रक्षणेनावतु रक्षतु पुनरुक्तिरादरार्था ॥ ७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्मपञ्चमेएकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

पुरोवदितिसप्तर्चदशमंसूक्तं भरद्वाजस्यार्यमाग्नेयं सप्तमीर्विशिकाद्विपदाविराट् शिष्टास्त्रिष्टुभः
तथाचानुक्रान्तं-पुरोवोद्विपदान्तं । प्रातरनुवाकेआग्नेयेकतौ त्रैष्टुभेछन्दसीदमादीनिचत्वारिंस्-
कानि सूचितं च-पुरोवोमन्द्रमितिचत्वारितंस्तुमवीकमितिपल्लिति ।

तत्रमथमा-

पुरोवोमन्द्रं दिव्यं सुहृत्किंप्रयति यज्ञे अग्निमध्वरे दधिध्वम् ।

पुरउक्थेभिः सहिनो विभावास्वध्वराकरं निजातधेदाः ॥ १ ॥

पुरः । वः । मन्द्रम् । दिव्यम् । सुहृत्किम् । प्रयति । यज्ञे ।

अग्निम् । अध्वरे । दधिध्वम् । पुरः । उक्थेभिः । सः । हि । नः ।

विभावा । सुहृदध्वरा । करंति । जातधेदाः ॥ १ ॥

हेऋत्विग्यजमानावोयूयं मन्द्रं मोदनं स्तुत्यं वा दिव्यं दिविभवं सुहृत्किं सुष्टु दोषैर्वर्जितं
सुखेनावर्जनीयं वा एवंगुणमग्निं प्रयति प्रगच्छति प्रवर्तमानेध्वरे रक्षःप्रभृतिभिरहिंस्ये हिंसाप्र-
त्यवायरहितेवास्मिन्यज्ञे पुरोदधिध्वं पुरस्तादाहवनीयरूपेणधारयव यद्वा पुरोधसंकुरुत उ-

कथेभिः स्तुतशस्त्रैश्च पुरोदधिष्वं विभावा विशेषेणदीप्यमानः जातवेदाः जातानविदितासो-
मिः हियस्माद् नोस्मान् स्वध्वरा शोभनयागान् करति करोति तस्मात्पुरोदधिष्वमि-
त्यन्वयः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तमुद्युमःपुर्वणीकहोतॄरग्रेअग्निभिर्मनुपइधानः ।
स्तोमंयमस्मैममतेवशूपधृतंनशुचिमतयःपवन्ते ॥ २ ॥

तम् । ऊँ इति । द्यु॒मः । पुरु॑ः अ॒नीक॑ । हो॒तः । अ॒ग्रे । अ॒ग्नि॒ह॒भिः ।
म॒नु॒पः । इ॒धा॒नः । स्तो॒मम् । यम् । अ॒स्मै । म॒म॒ता॒इ॒व । शू॒यम् ।
धृ॒तम् । न । शु॒चि॑ । म॒त॒यः । प॒व॒न्ते ॥ २ ॥

हेद्युमः दीप्तिमन् पुर्वणीक बहुज्वाल होतृर्देवानामाह्वावरग्रे अग्निभिस्तवावयवभूतैरन्यैर-
ग्निभिःसार्धं इधानः समिध्यमानःदीप्तःसन्मनुषः मनुष्यस्यस्तोतुः तमु तंस्तोमंमृषिर्विशेषः
उइतिपादपूर्णं यंस्तोमंस्तोत्रं शूर्पं मुखकरं धृतं पवित्राभ्यामुत्पूवं धृतमिव शुचि शुद्धं अस्मा-
अग्नये मत्तयोमन्तारःस्वोत्तारः ममतेव ममतानामवसवादिनीदीर्घतमसोमाता सेव पवन्ते पुनन्ति
संस्कुर्वन्ति दोषवर्जितमुच्चारयन्तीत्यर्थः तंस्तोममित्यन्वयः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

पीपायसःश्रवसांमर्त्येषुयोअग्रयेददाशविप्रउक्थैः ।
चित्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्वज्रस्यसातागोमंतोदधाति ॥ ३ ॥
पी॒पाय॑ । सः । श्र॒व॒सा॑ । म॒र्त्ये॒षु । यः । अ॒ग्र॒ये॑ । द॒दा॒श॑ । वि॒प्रः ।
उ॒क्थैः॑ । चि॒त्रा॒भिः । तम् । ऊ॒ति॒ह॒भिः । चि॒त्र॒शो॒चिः । व॒ज्र॒स्य॑ ।
सा॒ता॑ । गो॒ह॒र्म॒तः॑ । द॒धा॒ति॑ ॥ ३ ॥

सयजमानः मर्त्येषुमनुष्येषु श्रवसालेन पीपाय वर्धति विप्रोमेधावी योयजमानः उक्थैः
स्तुतिभिःसार्धं हवींषि ददाश प्रपच्छति तंयजमानं चित्रशोचिर्विचित्रदीप्तिरग्निः चित्राभिरा-
श्वर्यभूताभिःऊतिभीरक्षाभिर्गोमवोगोभिर्युक्तस्यवज्रस्य गोष्ठस्य साता सातो संभजने दधाति
धारयति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

आयःपप्रौजायमानःउर्वीदूरेदृशाभासाकृष्णाध्वा ।
अथर्वबहुचित्तमःऊर्म्यायास्तिरःशोचिपाददृशोपावकः ॥ ४ ॥
आ । यः । प्रौ । जायमानः । उर्वी इति । दूरेऽदृशा । भासा ।
कृष्णाऽअध्वा । अथ । बहु । चित् । तमः । ऊर्म्यायाः । तिरः ।
शोचिपा । दृशो । पावकः ॥ ४ ॥

कृष्णाध्वा कृष्णवर्त्मायोमिः जायमानः प्रादुर्भवन् उर्वीविस्तीर्णे चावापृथिव्यौ दूरे-
दृशा दूरेदृश्यमानया भासा दीप्त्या आप्रौ आपूरयति सप्तावकोमिरधानन्तरं ऊर्म्यायाः रा-
मिनानैतत् रात्रेःसंगन्धि बहुचित् बहुपितमः अन्धकारं शोचिपा दीप्त्या तिरस्कुर्वन् दृशे
दृश्यते ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नूनश्चित्रं पुरुवाजाभिरूती अग्रेरयिमपवर्धभ्यधेहि ।
येराधसाश्रवसाचात्यन्यान्सुवीर्येभिश्चाभिसन्तिजनान् ॥ ५ ॥
नु । नः । चित्रम् । पुरुऽवाजाभिः । ऊती । अग्रे । रयिम् ।
मपवर्त्तभ्यः । च । धेहि । ये । राधसा । श्रवसा । च । अति ।
अन्यान् । सुवीर्येभिः । च । अभि । सन्ति । जनान् ॥ ५ ॥

हेभस्मे मपवर्त्तयेहविलक्षणधनयुक्तेभ्योनोस्पर्शं पुरुवाजाभिवेद्वजैः ऊती ऊतिभीर-
क्षणीः सह चित्रं चायनीयंरयि धनं नु क्षिपं धेहि देहि प्रयच्छ चशब्दोवक्ष्यमाणेनसामुच्चया-
र्थः ये राधसाधनेन श्रवसानेनच सुवीर्येभिः शोभनेर्वीर्यैश्च अन्यान् जनान् मनुष्यान्ति अ-
विशयेनाभिसन्ति अभिभवन्ति तादृशान्पुत्रांश्चास्पर्श्यदेहीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

इमंयज्ञंचनोधाअग्रउशान्यन्तआसानोजुहुतेहविष्मान् ।
भरद्वाजेपुदधिपेसुवृत्तिमवीर्वाजस्युगध्यस्पसातौ ॥ ६ ॥

दुमम् । यज्ञम् । चर्नः । धाः । अग्ने । उशन् । यम् । ते । आसानः ।
 जुहुते । हविष्मान् । भरद्वाजेषु । दधिपे । सुष्टुक्तिम् ।
 अवीः । वाजस्य । गध्यस्य । सातौ ॥ ६ ॥

हेअग्ने उशन् कामयमानस्त्वं इमं पुरोयति यज्ञं यागसाधनं नो हविर्लक्षणमन्नं धाः घेहि
 स्वात्मनि धारय यंच पुरोडाशादिकं आसानः आसीनः उपविशन् हविष्मान् हविर्युक्तो यजमान-
 नस्तेतु यं त्वदर्थं जुहुते जुहोति तमिममित्यन्वयः अपिच भरद्वाजेष्वपि सुष्टुक्तिं सुष्टुदोषैर्व-
 जितांस्तुतिं दधिपे धारय गध्यस्य गध्यतिर्मिश्रीभावकर्मा मिश्रणीयस्य प्राप्यस्य वाजस्या-
 न्नस्य सातौ संभजने निमित्तभूवे अवीस्तानृषीन्नक्षत्राणि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

विद्वेषांसीनुहि वर्धयेळां मदं शतहिमाः सुवीराः ॥ ७ ॥ १२ ॥
 वि । द्वेषांसि । इनुहि । वर्धयं । इळांम् । मदं । शतहिमाः ।
 सुवीराः ॥ ७ ॥ १२ ॥

हेअग्ने द्वेषांसि द्वेषन् शत्रून् विनुहि विविधंगमय इळापर्चनात्पदीयं वर्धय वर्धय सु-
 वीराः शोभनैः वीरैः पुत्रपौत्रादिभिरुपेताः सन्तः शतहिमाः शतं हेमं तान् संवत्सरान् मदं मोदं द-
 ताभूयास्तु ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमे द्वादशो वर्गः ॥ १२ ॥

यजस्व होतरि पिब क्लृप्त्वा मेकादशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं वैष्णवमाग्नेयं अनुक्रम्यते च—यजस्व पळिति
 प्रातरनुवाकाश्चिनशस्तयोरुक्तो विनियोगः ।

तत्र मथमा—

यजस्व होतरि पिबितो यर्जीयानग्ने वाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।
 आनो मित्रावरुणा नासत्या यावा होत्राय पृथिवी वदत्याः ॥ १ ॥
 यजस्व । होतः । इपितः । यर्जीयान् । अग्ने । वाधः । मरुताम् ।
 न । प्रयुक्ति । आ । नः । मित्रावरुणा । नासत्या । यावा ।
 होत्राय । पृथिवी इति । वदत्याः ॥ १ ॥

हेहोतर्देवानामाहातरमे यजीयान् यष्टुमत्त्वं इषितः प्रेषितः अस्माभिः पार्थितः सन् ने-
तिसंप्रत्यर्थे संप्रतिप्रयुक्ति प्रयुक्तौ प्रयुज्यमानेयस्ते मरुतां देवानां बाधः शत्रूणां बाधकं गणं य-
यस्य यद्वैतद्वाक्यद्वयं हेहोतरमे यजस्व देवानित्येकं वाक्यं प्रयुज्यत इति प्रयुक्ति बलं मरुतां न प्रयु-
क्ति मरुतां पलमिव अस्मच्छत्रूनवाधो बाधस्ते विद्वितीयं वाक्यं अपिच मित्रावरुणा अहरभिमा-
नी देवो मित्रः यरुणो रात्र्यभिमानो तौ च नासत्या सत्यस्य नेतारी सत्यस्वभावविवेका नासिका-
प्रभवौ वा अभिनौ द्यावापृथिवी दिवं च पृथिवीं च एतांश्च देवान् होत्राम् अस्मद्यज्ञाय तदर्थं
आववृत्त्याः आवर्तय आवहेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वं होता मन्द्रतमो नो अधुगन्तर्देवो विदथा मर्त्येषु ।

पावकया जुह्वा वह्निरासाग्नेयजस्वतन्वं तव स्वाम् ॥ २ ॥

त्वम् । होता । मन्द्रतमः । नः । अधुक् । अन्तः । देवः । विदथा ।
मर्त्येषु । पावकया । जुह्वा । वह्निः । आसा । अग्ने । यजस्व । तन्वम् ।
तव । स्वाम् ॥ २ ॥

हे अग्ने त्वं मर्त्येषु मनुष्येषु अन्तर्मध्ये वर्तमाने विदथा विदथेयस्ते होता देवानामाहा-
ता भवसि कीदृशस्त्वं मन्द्रतमः स्तुत्यतमः नोस्माकमधुक् अद्रोग्धा अस्मदर्थद्रोहरहितो वा सत्य-
दामिन्नभूत इत्यर्थः देवो दानादिगुणयुक्तः अपिच हे अग्ने जुह्वा ह्यग्नौ तस्यामाहुतय इति जुह्व्वा-
छा तया पावकया शोधयिष्या आसा आस्येन देवानामास्पृशतया वह्निर्हविषा बोधात्वं तव
स्वां स्वभूतां स्विष्टकृदाख्यां तन्वं तनूं यजस्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

धन्यां चिद्वित्वे धिपणा वष्टि प्रदेवाञ्जन्म गृणते यजं ध्यै ।

वेपिष्ठो अङ्गिरसा यद्द्विप्रो मधुच्छन्दो जनन्ति रेभ इष्टौ ॥ ३ ॥

धन्या । चित् । हि । त्वे इति । धिपणा । वष्टि । प्र । देवान् ।
जन्म । गृणते । यजं ध्यै । वेपिष्ठः । अङ्गिरसाय । यत् । ह ।
विप्रः । मधु । छन्दः । जनन्ति । रेभः । इष्टौ ॥ ३ ॥

धन्या धनमिच्छन्ती धनहेतुभूताधिपणास्तुतिः हेअग्ने तेत्वां षष्टि कामयते चिद्धीत्येतत्पा-
दपूरणं किमर्थं देवान्यष्टव्यानिन्द्रादीन् प्रयजघ्ने प्रकर्षेणयष्टं त्वदीयंजन्ममादुर्भावं गृणते स्तु-
वतेयजमानाय ईदग्भूतयजमानार्थं यद्ध यदास्तु अद्विरसाभृपीणांमध्ये वेपिष्ठः अतिशयेन
स्तुतेःमेरयिता विपोमेधावी रेभः स्तोताभरद्वाजः इष्टौ यज्ञे मधु मधुवन्मदकरं छन्दः स्तोत्रं भ-
नति उच्चारयति तदाधिपणावष्टीत्यन्वयः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अदिद्युतस्त्वपांकोविभावाग्नेयजस्वरोदसीउरूची ॥

आयुंनयंनमंसारानहंव्याअज्जन्तिसुप्रयसंपञ्चजनाः ॥ ४ ॥

अदिद्युतत् । सु । अपाकः । वि॒भावा । अग्ने । यजस्व । रोदसी
इति । उरूची इति । आयुम् । न । यम् । नमंसा । रा॒तह॑ंव्याः ।
अज्ज॑न्ति । सु॒प्रय॑सम् । पञ्च । जनाः ॥ ४ ॥

अयमग्निः सुअदिद्युतत् सुद्योतते दीप्यते कथंभूतः अपाकः पाकःपक्व्यमस्तोमूर्खः त-
द्विलक्षणोऽपाकः विभावा दीप्तिमान् शेषः प्रत्यक्षरुतः हेअग्ने सत्त्वं उरूची उरुविस्तीर्णअञ्च-
त्यौ विस्तृते रोदसी घावापृथिव्यौ यजस्व हविषापूजय आयुंन मनुष्यमतिधिमिव यं पञ्च-
जनाःमनुष्याः ऋत्विग्यजमानलक्षणाः रातहंव्याः दत्तहविष्काःसन्तःसुप्रयसं शोभनहविलक्षणं
यमग्निं नमसान्नेनहविलक्षणेन अज्जन्ति सिञ्चन्तितर्पयन्ति सत्त्वं यजस्वेत्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

वृज्जेहयन्ममसारुर्हिर्ग्रावयामिसुगृधुतवंतीसुहृत्तिः ।

अम्यंक्षिसद्मसदनेपृथिव्याअश्रायियज्ञःसूर्येनचक्षुः ॥ ५ ॥

वृ॒ज्जे । ह॒ । यत् । नमं॑सा । व॒र्हिः । अ॒ग्नौ । अया॑मि । सु॒क् ।
घृ॒त॒ध्व॑न्ती । सु॒हृ॒त्तिः । अम्यं॑क्षि । स॒द्म । स॒दने॑ । पृ॒थि॒व्याः ।
अश्रा॑यि । य॒ज्ञः । न । चक्षुः॑ ॥ ५ ॥

यद् यदाखलु नमसा हविषासह अग्नौ अग्निसमीपे बर्हिर्वृञ्जे वृजिच्छेदनार्थः छिद्यते
आह्रियतइत्यर्थः सुवृक्तिः सुधुदोषैर्वर्जिता घृतवती घृतपूर्णसुक् अयामि नियम्यते बर्हिष्यासा-
द्यते तथा पृथिव्याभूमेः सद्ने स्थाने सद्महविरासादनार्थावेदिः अम्पक्षि म्यक्षतिर्गतिकर्मा
गम्यते परिगृह्यते तदानींयज्ञः अश्रायि यजमानेआश्रितोभवति तत्रदृष्टान्तः—सूर्येनचक्षुः यथा
सूर्येत्सर्वस्यमेरुकेआदित्येप्रकाशकंतेजःसमवैतितद्वत् ॥ ५ ॥

अथपठ्यी—

दशस्यानःपुर्वणीकहोतर्देवेभिरग्नेअग्निभिरिधानः ।

रायःसूनोसहसोवावसानाअतिस्रसेमवृजनंनंहः ॥ ६ ॥ १३ ॥

दशस्य । नः । पुरुषअनीक । होतः । देवेभिः । अग्ने । अग्निभिः ।

इधानः । रायः । सूनो इति । सहसः । ववसानाः । अति । स्रसेम ।

वृजनम् । न । अंहः ॥ ६ ॥ १३ ॥

हेपुर्वणीक बहुज्वाल होतर्देवानामाह्वातरग्ने देवेभिर्देवैर्योतमानैः अन्यैरग्निभिःत्वद्विभू-
तिभूतैःसार्धं इधानः इध्यमानोदीप्यमानःसन् नोस्मभ्यं रायोधनानि दशस्य प्रयच्छ हेसहसः
सूनो बलस्यपुत्राग्ने वावसानाः हविषात्वामाच्छादयन्बोवयं वृजनंन शत्रुमिव अंहः पारं अ-
तिस्रसेम अतिगच्छेम अतिक्रामेमेत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेनयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

मध्येहोतेतिपल्लवंद्वादशंस्वर्कं भरद्वाजस्यार्थं त्रेष्टुभमाग्नेयं मध्यइत्यनुक्रान्तं पातरनुवा-
काभिनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

मध्येहोतादुरोणेवर्हिपोराअग्निस्तोदस्युरोदंसीयजंध्ये ।

अयंससूनुःसहसक्रतावादूरात्सूर्योनशोचिपाततान ॥ १ ॥

मध्ये । होता । दुरोणे । वर्हिपः । राट् । अग्निः । तोदस्य ।

रोदंसी इति । यजंध्ये । अयम् । सः । सूनुः । सहसः । क्रतश्वा ।

दूरात् । सूर्यः । न । शोचिपा । ततान् ॥ १ ॥

होता देवानामाह्वाता बर्हिषोयज्ञस्य राट् राजाग्निः वोदस्य तुद्यतेतपसापीडयतेइतितोदो-
यजमानः तस्यदुरोणेगृहे मध्येनिषीदतीतिशेषः किमर्थं रोदसी यावापृथिव्यौ यजध्वे यष्टुं
सतादृशोयं सहसःसनुः सहसस्पुत्रः ऋतावा सत्पवान् यज्ञवान्खाग्निः सूर्योन् सूर्येव दूरात्
दूरतएव शोचिषा तेजसा तवान आतनोति विस्तारयति दूरदेशेवर्तमानोपि सूर्येवसर्वजग-
न्दासयतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

आयस्मिन्त्वेस्वपाकेयजत्रयक्षद्राजन्तसुर्वतातेवनुद्यौः ।

त्रिपधस्थस्ततरुपोनजंहोहव्यामघानिमानुपायजध्वै ॥ २ ॥

आ । यस्मिन् । त्वे इति । सु । अपाके । यजत्र । यक्षत् । राजन् ।

सुर्वताताइव । नु । द्यौः । त्रिपधस्थः । ततरुपः । न । जंहः ।

हव्या । मघानि । मानुपा । यजध्वै ॥ २ ॥

द्यौःस्तोता सर्वतातेव इवशब्दःपूरकः यज्ञनामैतत् सर्वताती सर्वैस्तायमानेयज्ञे यद्वा सर्व-
शब्दादस्वार्थिकस्तातिल्लप्रत्ययः सर्वस्तोता हेयजत्र यष्टव्य राजन् राजमानाग्ने अपाके प्राप्ते त्वे
यस्मिन्त्वेत्वपि सु अत्यन्तं नु क्षिप्तं आयक्षत् आयजति हवींषिजुहोति त्रिपधस्थः त्रिपुलोके-
षुसहस्थितः यद्वा गार्हपत्यादिरूपेणत्रिधावस्थितः तादृशस्त्वं तरुपो न तरितासूर्येव जंहः शीर्ष-
गन्ताभव जंहइतिहन्तेर्गतिकर्मणोरूपं यद्वा तृष्टवनवरणयोरित्यस्मात्कसौरूपंततर्वातिवि तस्य
पक्ष्मरूपमेतत् ततरुपइति तरितुःसूर्यस्येवजंहोवेगस्तवभवत्वित्यर्थः किमर्थं मघानि मंहनीयानि
मशस्यानि मानुपा मनुष्याणांसंबन्धीनि हव्या हव्यानि हवींषि यजध्वे यष्टुं देवेभ्योदातुम् ॥२॥

अथतृतीया—

तेजिष्ठा यस्यारतिर्वनेराट् तोदोअध्वन्नरुधसानोअद्यौत् ।

अद्रोघोनद्रवितार्चेतत्तित्मन्नमर्त्योवर्त्रओपंधीषु ॥ ३ ॥

तेजिष्ठा । यस्य । अरतिः । वनेराट् । तोदः । अध्वन् । न ।

रुधसानः । अद्यौत् । अद्रोघः । न । द्रविता । चेतति । त्मन् ।

अमर्त्यः । अवर्त्रः । ओपंधीषु ॥ ३ ॥

यस्याग्नेः अरतिर्गन्धो ज्वाला वेजिष्ठा अनिशयेनेजस्विनीसती वनेराट् दावस्त्रेण अ-
 रण्ये राजमाना वर्तते बृधसानो वर्धमानः सोमिः तोदो अघ्वंनं तोदः सर्वस्य ग्रेरकः श्रुपः श्रुपः
 अघ्वनि स्वमार्गेन्तस्तिष्ठे अयोत् द्योतते प्रकाशते अपिच अद्रोचंनं अद्रोचंनोपपन्न
 प्राणरूपेण सर्वेषामद्रोघावायुरिव वाटशः अमर्त्यो मरणरहितः सोमिः ओषधीषु ओषः शकः
 एषु धीयते इत्योषधयो वनानि तेषु द्रविता शीघ्रगामी सन् अवर्तः केनाप्यशरभीषणस्य त्वत्
 आत्मना स्वप्रकाशेनैव चेतति चेतयति सर्वजगत् ज्ञापयति ॥ ३ ॥

अधास्मिन् लोके स्वेतिपूरकः अस्याग्नेर्भासोरशीन् वनयन्ति स्तोतारः स्तुवन्ति यद्यदा
वृथा अनायासेन तक्षत् तक्षन् तनूकुर्वन् वनानि सम्यक्दहनं पृथ्वीं विस्तीर्णामरण्यभुव-
मनुपात्यनुगच्छति तदानीं वनमन्तीत्यन्वयः योभिः स्पन्दः स्पन्दनवान् विपितोविमुक्तः प्रवि-
बन्धरहितः अतएव सद्यः शीघ्रं वीयान् गन्तुमोभवति कइव ऋणो न तायुः ऋणो विर्गतिक-
र्मा तायुरिति स्तेननाम यथा स्तेनः शीघ्रं गन्वा भवति वदत् सोयमग्निः धन्वमरुभूमि मतिक्रम्य राहू
राजते यद्वा धन्वन्त्यस्मादापइति धन्वान्तरिक्षं अतिशयेनान्तरिक्षमाक्रम्य राजते ॥ ५ ॥

अथपक्षी-

सत्वं नो अर्बुन्निदाया विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिधानः ॥

वेपिरा यो वियासि दुच्छुना मदेम शतहिमाः सुवीराः ॥ ६ ॥ १४ ॥

सः । त्वम् । नः । अर्बुन् । निदायाः । विश्वेभिः । अग्ने । अग्निभिः ।

दुधानः । वेपि । रायः । वि । यासि । दुच्छुनाः । मदेम ।

शतहिमाः । सुवीराः ॥ ६ ॥ १४ ॥

हे अर्बुन् गन्तरग्ने सतादृशस्त्वं निदायाः निन्दित्याः प्रजायाः निन्दाया एव वा पाहीति शेषः कथं-
भूतः सन् विश्वेभिः सर्वैरग्निभिः त्वच्छाखाभूतैः इधानः इध्यमानः सन् रायो धनानि च अस्मा-
न्वेपि गमय यद्वा हविर्लक्षणानि धनानि वेपि कामयसे दुच्छुनाः दुःखकारिणीः शत्रुसेनाः
वियासि च विविधं गमयसि च वयं च सुवीराः शोभनपुत्रपौत्राः सन्तः शतहिमाः शतसंवत्सरान् म-
देम मोदेम ॥ ६ ॥ ॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमे चतुर्दशोऽवर्गः ॥ १४ ॥

त्वद्विश्वेति पल्लवचं योदशं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षि त्रैलोक्यमाग्नेयं त्वद्विश्वेत्यनुकान्तं प्रातरनु-
वाकाश्विनशस्त्रयोरुकोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा-

त्वद्विश्वा सुभग सौभगा न्यग्ने वियन्ति वनिनो न वयाः ।

श्रुष्टी रयिर्वाजो हृत्तूर्ये दिवो हृष्टिरीड्यो रीतिरपाम् ॥ १ ॥

त्वत् । विश्वा । सुभग । सौभगानि । अग्ने । वि । यन्ति । वनिनः ।

न । वयाः । श्रुष्टी । रयिः । वाजः । हृत्तूर्ये । दिवः । हृष्टिः ।

ईड्यः । रीतिः । अपाम् ॥ १ ॥

हेसुभग शोभनधनाग्रे विश्वा विश्वानिसर्वाणि सौभाग्यानि धनानि त्वत् त्वत्तः विन्यन्ति
विविधं निर्गच्छन्ति हिरण्यमूलत्वात्सर्वेषां धनानां हिरण्यचाग्रेः सकाशादुत्पन्नं तस्यरेतः परापतत्
तद्धिरण्यमभवदिति श्रुतेः । निर्गमनेदृष्टान्तः— वनिनो नवयाः यथा वृक्षादशाखाविविधं निर्गच्छन्ति
तद्वत् तथा रयिः पशुसंघश्च त्वत्सकाशादेव श्रुष्टीक्षिप्रं व्येति निर्गच्छति पशवो वै रयिः पशून्ने-
यावरुन्धेदितितेतिरीयकम् । वृत्रतूर्ये वृत्राणां शत्रूणां हंसकेसं ग्रामे शत्रून् जेतुं बाजो बलं च त्वत्तो व्ये-
ति दिवोन्तरिक्षाद्यावृष्टिः सापि त्वत्तपवव्येति अग्नौ मास्वाहुतिः सप्तम्यादित्यमुपतिष्ठते । आदि-
त्याज्यामवेवृष्टिर्वृष्टेरन्ततः प्रजा इति स्मरणात् ॥ अतस्त्वमीदृशः सर्वैः स्तुत्यः सन् अपामुदकानां
रीतिर्गमयिता भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वं भगो न आहिरत्नं मिपे परिज्मेव क्षयसि तस्मै सर्वर्चाः ।
अग्ने मित्रो न बृहत् ऋतस्य असि क्षत्ता वामस्य देव भूरः ॥ २ ॥
त्वम् । भगः । नः । आ । हि । रत्नम् । इपे । परिज्मा इव ।
क्षयसि । तस्मै सर्वर्चाः । अग्ने । मित्रः । न । बृहत् । ऋतस्य ।
असि । क्षत्ता । वामस्य । देव । भूरः ॥ २ ॥

हे अग्ने भगो भगनीयस्त्वं मेात्मभ्यं रत्नं रमणीयं धनं आह्वे आगमय पयच्छ इणूगता-
वित्यस्यैतद्रूपं हीति पुरकः दस्मवर्चाः दर्शनीयदीप्तिस्त्वं परिज्मेव परितो गन्ता वायुरिव क्षयसि
सर्वत्र निवससि यद्वा क्षयतिरेष्वर्षकमां सर्वस्येशिपे हे अग्ने मित्रो न ममीतेत्यायको देव इव बृहतो-
महत् ऋतस्योदकस्य यज्ञस्य वा क्षत्तासि क्षदतिरवदानकर्मा दाता भवसि तथा हे देव घेतमा-
नाग्रे भूरैर्वहुलस्य वामस्य वननीयस्य धनस्य च दाता भवसीत्यनुपपन्नः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स सत्पत्तिः शर्वसाहन्ति हृत्रमग्ने विप्रो विपुणे र्भीति वाजम् ।
यत्वं प्रचेत ऋतजातराया सजो पानघ्रापां हि नोपि ॥ ३ ॥

सः । सत्सृपतिः । शर्वसा । हन्ति । वृत्रम् । अग्ने । विप्रः । वि । पुणेः ।
 भृति । वाजम् । यम् । त्वम् । प्रचेतः । ऋतुज्जात । राया ।
 सृजोपाः । नम्रा । अपाम् । हिनोपि ॥ ३ ॥

हेअग्ने सत्पतिः सत्वापालयिता सपुरुषः वृत्रमावरकंशत्रुं शर्वसा बलेन हन्ति सचवि-
 प्रोमेधावीसन् पुणेर्वणिजः एतन्नाम्नोसुरस्य वाजमर्न बलंवा विभर्षि वियुज्यहरति इमहो-
 भ्रंहतिभत्वं हेपचेतः प्ररुष्टज्ञान ऋतजाव ऋतमितियज्ञनाम तदर्थजाताग्ने अपानन्ना नपात-
 पिन्ना पुत्रेण मध्यमस्थानेन वैपुताग्निना सजोपाः संगतस्त्वं यंपुरुषं राया चतुर्थ्यर्थेदृवीया
 धनार्थं हिनोपि मेरयसि सहन्तीत्यन्वयः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

यस्तेसूनोसहसोर्गीर्गिरुक्थैर्धृज्ञैर्मर्तोनिशितिर्वेद्यानन्द ।

विश्वंसर्वेवप्रतिवारमग्नेधत्ते धान्यं पत्यते वसुव्यैः ॥ ४ ॥

यः । ते । सूनो इति । सहस्रः । गीः इति । उक्थैः । धृज्ञैः । मर्तः ।
 निशितिम् । वेद्या । आनन्द । विश्वम् । सः । देव । प्रति । वा । अरं ।
 अग्ने । धत्ते । धान्यम् । पत्यते । वसुव्यैः ॥ ४ ॥

हेसहस्रसूनो बलस्पुत्राग्ने ते तव निशितिं वैक्ष्यं योमर्तोमनुष्योयजमानः गीर्भिः स्तु-
 तिभिः उक्थैः शस्त्रैः यज्ञैर्यजनसाधनैः हविर्भिश्च वेद्या वेद्यायां यज्ञभूमौ आनन्दं प्रापयति
 समर्वः हेदेव द्योतमानाग्ने विश्वं सर्वं अरं पर्याप्तं वाशब्दार्थं धान्यं च प्रतिधत्ते प्रतिधारय-
 ति वसुव्यैर्वसुभिश्चपत्यते संगच्छते ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

तानृभ्य आसौश्रवसा सुवीराग्नेसूनोसहस्रपुप्यसेधाः ।

रुणोपियच्छर्वसा भूरिपश्वोवयो वृकाय अर्ये जसुर्ये ॥ ५ ॥

ता । नृभ्यः । आ । सौश्रवसा । सुवीरा । अग्ने । सूनो इति ।
 सहस्रः । पुप्यसे । धाः । रुणोपि । यत् । शर्वसा । भूरि । पश्वः ।
 वयः । वृकाय । अर्ये । जसुर्ये ॥ ५ ॥

हेसहसःसूनो सहसस्पुत्राग्ने सुवीराः शोभनैःपुत्रैरुपेतानि सौश्रवसा सुश्रवांसि शोभ-
नान्यन्नानि ता तानि नृभ्यः शत्रुजनेभ्यः आहत्य दाः अस्मासुधेहि किमर्थं पुष्पसे पोषार्थं
यद्वा नृभ्यः स्तुतीननितृभ्योऽस्मभ्यं आधेहि आग्निमुख्येनपयच्छ शवसा बटेनयुक्तस्त्वं भूरि
बहुलं पश्वः पशोःसंविदध्यादिलक्षणं यद्वयोनं वृकाय आदावे जसुरये उपक्षपयित्रे रु-
णोपि तदन्नमाहत्यप्रयच्छेत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथपृष्ठी-

वृद्धासूनोसहसोनोविहायाअग्नेतोकंतनयंवाजिनोदाः ।

विश्वाभिर्गीभिर्भूमिपूर्तिमश्यामदेमशतहिमाःसुवीराः ॥ ६ ॥ १५ ॥

वृद्धा । सूनो इति । सहसः । नः । विहायाः । अग्ने । तोकम् ।

तनयम् । वाजि । नः । दाः । विश्वाभिः । गीः इभिः । अग्नि । पूर्तिम् ।

अश्याम् । मदेम । शतहिमाः । सुवीराः ॥ ६ ॥ १५ ॥

हेसहसःसूनोमे विहायाः महन्नामेतव महान्स्त्वं नोस्पाकं वद्धा वदिवा हितोपदेष्टाभव
अपि तौकं पुत्रं तनयं तापुत्रं वाजि अन्नयुक्तं नोऽस्मभ्यं दाः देहि अहंस्तोता विश्वाभिः
सर्वाभिर्गीभिस्त्वद्विपयाभिः स्तुतिभिः पूर्तिं कामानां पूर्तिं अग्नयशां अभिप्राप्त्यां अन्यद्गतम् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेपञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अग्रायइतिपल्लवंचतुर्दशस्तुक्तं भरद्वाजस्यार्पणामेयं पृष्ठीशकरी शिष्टाःपञ्चानुष्टुभः तथा-
चानुक्रान्तं-अग्रायआनुष्टुभंशक्यैवमिति । प्रातरनुवाके आग्नेयेकलो आश्विनशस्त्रेचेदंस्तुक्तं सू-
त्रित्वं-अग्रायोहोताजनिष्ठेति । अत्रेश्वतुर्वीराख्ये चतुरात्रेऽहमेतुर्वीरहनीदंस्तुक्तं आज्यशस्त्रं
सूत्रित्वं-अग्रायोमर्त्योदुवइतिवृत्तीपइति ।

तत्रप्रथमा-

अग्रायोमर्त्योदुवोधियंजुजोपधीतिभिः ।

भसन्नुपप्रपूर्यैर्षवुरीतावसे ॥ १ ॥

अग्रा । यः । मर्त्यः । दुवः । धियम् । जुजोप । धीतिभिः ।

भसत् । नु । सः । प्र । पूर्यः । इर्षम् । वुरीत । अवसे ॥ १ ॥

योमंत्योमनुष्यः अग्रा अग्नौ अग्निविषयं दुवः परिचरणं धियंकर्मच यज्ञादिलक्षणं धी-
तिभिः स्तुतिभिःसार्धं जुजोष सेवतेआचरति समर्त्यः पूर्यः पूर्वेषामुख्यःसन् नु क्षिप्तं प्रभसत्
प्रभासेत् प्रकृष्टपकाशवान्भवेत् अवसे पुत्रादीनारक्षणार्थं इषमन्त्रं वुरीत् वृणीत संभजेत् श-
बुसकाशाहभेदेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अ॒ग्निरि॒द्विप्र॑चे॒ताअ॒ग्निर्वे॒धस्त॑म॒ऋषिः ।

अ॒ग्निं॒होता॑र॒मीळ॑ते॒यज्ञे॑षु॒मनु॑प॒विशः॑ ॥ २ ॥

अ॒ग्निः । इत् । हि । प्र॒चे॒ताः । अ॒ग्निः । वे॒धः॒इ॒त॑मः । ऋ॒षिः ।

अ॒ग्निम् । हो॒ता॒रम् । ई॒ळ॒ते । य॒ज्ञे॒षु । मनु॑पः । वि॒शः ॥ २ ॥

अग्निरिद्वि अग्निरिव प्रचेताः प्रकृष्टज्ञानवान् नान्यःकश्चित् हियस्मादेवंतस्मात् वेधस्त-
मोविधातृमोतिशयेनहविर्बहनादीनांकर्मणांकर्ता ऋषिः सर्वस्यदृष्टावभवति मनुषोमनुष्यस्य
यजमानस्य विशः प्रजाभक्तिग्लक्षणाहोतारदेवानामाह्वतारं वादृशमग्निं यज्ञेषु यागेष्टृत्वे
स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

ना॒नाह्य॑र्ध्व॒सि॒स्पर्ध॑न्ते॒रायो॑अ॒र्यः ।

तूर्व॑न्तो॒दस्यु॑मा॒यवो॑व्र॒तैःसी॑क्षन्तोअ॒व्रत॑म् ॥ ३ ॥

ना॒ना । हि । अ॒ग्ने । अ॒व॒से । स्पर्ध॑न्ते । रा॒यः । अ॒र्यः । तूर्व॑न्तः ।

दस्यु॑म् । आ॒यवः । व्र॒तैः । सी॑क्षन्तः । अ॒व्रत॑म् ॥ ३ ॥

हेअग्ने अर्यः अरेःशत्रोः रायोधनानि अवसे त्वत् स्तोतृणांरक्षणार्थं नाना शत्रुसका-
शादपृथक्भूताः स्पर्धन्ते अहमेवपालयान्महमेवपालयानीतिस्पर्धाकुर्वन्ति आयवोमनुष्यास्ते
चस्तोतारः दस्युमुपक्षपयितारंशत्रुं तूर्वन्तोर्हिसन्तः अव्रतंव्रतविरोधिर्नचपुरुषं
सीक्षन्तः सोढुमभिभवितुमिच्छन्तोभवन्ति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

अ॒ग्नि॒र॒प्सामृ॒ती॒प॒हं॒वीरं॑ द॒दाति॒ सत्प॑तिम् ।

यस्य॑ त्र॒सन्ति॒ शर्व॑सः स॒ञ्च॒सि॒ शत्र॑वो भि॒या ॥ ४ ॥

अ॒ग्निः । अ॒प्साम् । कृ॒ति॒ऽस॒हम् । वी॒रम् । द॒दाति॒ । सत्प॑तिम् ।

यस्य॑ । त्र॒सन्ति॒ । शर्व॑सः । स॒म् । च॒क्षि॒ । शत्र॑वः । भि॒या ॥ ४ ॥

अयमग्निः वीरं पुत्रं ददाति स्तोत्रं च । प्रयच्छति कीदृशं पुत्रं अप्सां अपामाप्तव्यानां कर्मणां सनितारं संभकारं कृतीपहं कृतीनां अरावीनां सोढारं अभिप्रवितारं सत्पतिं सतां कर्मणां पालयितारं यस्य वीरस्य संचक्षि संदर्शने सति शर्वसो बलात् भियाभीत्या शत्रवस्तसन्ति उद्विजन्ते तं वीरमित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

अ॒ग्नि॒र्हि॒ वि॒द्यना॑ नि॒दो॒ दे॒वो॒ म॒र्त॑मु॒रु॒ष्यति॑ ।

स॒हा॒वा॒य॒स्यावृ॑तो र॒यिर्वा॑जे॒ष्ववृ॑तः ॥ ५ ॥

अ॒ग्निः । हि॒ । वि॒द्यना॑ । नि॒दः । दे॒वः । म॒र्तः । उ॒रु॒ष्यति॑ । स॒हा॒वा॑ ।

यस्य॑ । अ॒वृ॒तः । र॒यिः । वा॒जे॒षु । अ॒वृ॒तः ॥ ५ ॥

सहावा सहोपलं वद्वान् देवो दानादिगुणयुकोऽग्निः विद्यना ज्ञानेन युक्तः सत्त्वं तं मर्तं मनुष्यं यजमानं निदो निन्दकात् उरुष्यति रक्षति हीति पूरकः यस्य मर्तस्य रयिः हविलंक्षणं धनं अवृतः रक्षः प्रभृतिभिरनाच्छादितं वाजेषु यज्ञेषु अवृतः अन्यैर्यजमानैरसंभक्तं तं हविष्मन्तं यजमानं उरुष्यतीत्यन्वयः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी-

अ॒च्छा॑नो मि॒त्रम॒हो॒ दे॒वदे॒वान॒ग्रे॒वो॒चः॑ सु॒म॒ति॒रो॒द॒स्योः॑ । वी॒हि॒स्त्रा॑स्ति॒ सु॒क्षि॒ति॑
ति॒ दि॒वो॒ नृ॒न्दि॒षो॒ अ॒हं॑ सि॒दु॒रि॒ता॒ तरे॒म॒ता॒ तरे॒म॒त॒वा॒व॒सा॒तरे॑म ॥ ६ ॥ १६ ॥

अ॒च्छ॑ । नः । मि॒त्र॒ऽम॒हः । दे॒व । दे॒वान् । अ॒ग्रे॑ । वो॒चः । सु॒म॒ति॑म् ।

रो॒द॒स्योः॑ । वी॒हि॒ । स्त्रा॑स्ति॒ । सु॒क्षि॒ति॑म् । दि॒वः । नृ॒न् । द्वि॒षः ।

अ॒हं॑ सि॒ । दुः॒दृ॒ता॒ । तरे॑म् । ता॒ । तरे॑म् । त॒व॑ । अ॒व॒सा॑त॒तरे॑म् ॥ ६ ॥ १६ ॥

व्याख्यातेयं अक्षरार्थस्तु अनुकूलदीप्ते दानादिगुणयुक्ताग्रे द्यावापृथिव्योरभिगतुरुचं
अस्मदीयांसुष्टुतिं यष्टव्यान्देवान्प्रति वोचः प्रब्रूहि स्तुवेनैतृन्स्मांश्च सुनिवासं अविनाशंगमय
वपंच त्वत्प्रसादाद्देष्टृन् पापानि तत्फलानि दुर्ममनानिचातिक्रामेम व्यवहितानि जन्मान्तररु-
तानिच तान्यतिक्रामेम त्वदीयेनरक्षणेन अत्यन्तमतिक्रामेमेति ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपंचमेपोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

इममूपुवदत्येकोनविंशत्पृष्ठं पञ्चदशं सूक्तं आंगिरसस्य वीतहव्यस्य भरद्वाजस्य वार्षं आग्ने-
यं आदौ नवजगत्यः तृतीयापष्ठचौतुशक्यं विशक्यौ पञ्चदशीशकरी सप्तदश्यनुष्टुप् अष्टादशी-
बृहती दशम्यापाः पञ्च षोडशेकोनविंशीचेतिसप्तत्रिष्टुभः तथा चानुक्रान्तं—इममूष्वेकोनावी-
तहव्यऋषिर्वा जागतं माग्दशम्याः तृतीयापञ्चदशयौशक्यौ पष्ठचतिसक्यं नुष्टुबृहत्या उपान्ते इति
प्रातरनुवाके आग्नेये क्रतौ आश्विनशस्त्रे च आदितो नवचः सूत्रितं च—इममूपुवो अतिथिमुपबुधमिति ।
दशरत्ने पञ्चमेहनिनवचं माज्यशस्त्रं च सूत्रितं च—इममूपुवो अतिथिमुपबुधमिति नवाज्यमिति ।

तत्रप्रथमा—

इममूपुवो अतिथिमुपबुधं विश्वासां विशां पतिमृजसे गिरा ।

वेती द्विवोजनुपा कश्चिदाशुचिज्योक् कश्चिदत्तिगर्भो यदच्युतम् ॥ १ ॥

इमम् । ऊँ इति । सु । वः । अतिथिम् । उपः । बुधम् । विश्वासां ।

विशाम् । पतिम् । ऋजसे । गिरा । वेति । इत् । दिवः । अनुपा । कत् ।

चित् । आ । शुचिः । ज्योक् । चित् । अत्ति । गर्भः । यत् । अच्युतम् ॥ १ ॥

हे वीतहव्यऋषे भरद्वाजवा वः त्वं विभक्तिवचनयोर्व्यत्ययः इममु इममेवाग्निं गिरा स्तुत्या
सुक्रंजसे सुष्टुप्रसाधय क्रंजति प्रसाधनकर्मैतियांस्कः । कीदृशमतिथिं सततंगन्तारं यद्वा अ-
तिथिवत्पूज्यं उपबुधं उपसिप्रबुधं विश्वासां सर्वासां विशां प्रजानां पतिं पाटयितारं अनुपां
जन्मना स्वतएवशुचिः शुद्धो निर्मलोवाग्निः कश्चिद कदाचिद कस्मिंश्चित् यागकाले दिवो-
पुलोकात् आवेति आगच्छति तदानीं प्रसाधयेत्यन्वयः एवं प्रसाधितोऽग्निः गर्भः अरण्योर्मध्ये
गर्भवद्वर्तमानः यद्वा द्यावापृथिव्योर्गर्भभूतः सन् यद्विः अच्युतं च्युतिरहितं नित्यं अग्निहो-
त्रादिप्रसाधनभूतं पयःप्रभृतिकं तदज्योक्श्चिद चिरकालं अत्तिं भक्षयति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

मि॒त्रं न॒यं सु॒धितं भृ॒गवो द॒धुर्व॒नस्प॒ता वी॒ढ्यं मू॒र्ध्वं शो॒चिप॒म् ।

स॒त्वं सु॒प्री॒तो वी॒तह॑व्ये अ॒द्भुत॒प्रश॑स्तिभिर्मह॒यसे दि॒वे दि॒वे ॥ २ ॥

मि॒त्रम् । न । यम् । सु॒धित॒म् । भृ॒गवः । द॒धुः । व॒नस्प॒तौ । ई॒ढ्यम् ।

ऊ॒र्ध्वं शो॒चिप॒म् । सः । त्वम् । सु॒प्री॒तः । वी॒तह॑व्ये । अ॒द्भुत॒ ।

प्र॒शस्ति॑भिः । म॒हय॑से । दि॒वे दि॒वे ॥ २ ॥

यनस्पतावरण्यां सुधितं सुपुनिहितं ईढ्यं स्तुत्यं ऊर्ध्वशोचिपं उच्छ्रिततेजस्कं यममित्रं मित्रं नमित्रमिव सस्त्रिभूतमिव भृगवोमहर्षयः दधुरादधुः गृहेस्थापितवन्तः हेअद्भुत महन्मे सतादशस्त्वं वीतहव्ये एतत्सन्निभो सुप्रीवः सुपुप्रीयमाणोभव यतः दिवेदिवे प्रतिदिनं प्रशस्तिभिः प्रलुप्रेस्तोत्रैः महयसे पूज्यसे भरद्वाजकपिशेव वीतहव्येदत्तहविष्के भरद्वाजइतियोजनीयम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

स॒त्वं दक्ष॑स्यावृ॒को वृ॒षो भूर्ऋ॒र्यः पर॑स्यान्तर॒स्य त॒रु॒पः । रा॒यः सू॒नो स॒हस्रो॑

म॒र्त्येष्वा॒च्छर्दि॑र्यच्छ॒ वी॒तह॑व्याय स॒प्रथो॑ भर॒द्वाजा॒य स॒प्रथः॑ ॥ ३ ॥

सः । त्वम् । दक्ष॑स्य । अ॒वृ॒कः । वृ॒धः । भूः । अ॒र्यः । पर॑स्य ।

अन्तर॑स्य । त॒रु॒पः । रा॒यः । सू॒नो इति॑ । स॒हस्रः॑ । म॒र्त्येषु॑ । आ ।

छर्दिः॑ । य॒च्छ । वी॒तह॑व्याय । स॒प्रथः॑ । भर॒द्वाजा॒य । स॒प्रथः॑ ॥ ३ ॥

हेअग्ने सतादशः अवृकोवाघकरहितस्त्वं दक्षस्यानुष्ठानसमर्थस्य वृषोवर्धपिता भूः भवसि तथा परस्य विप्रलुप्तस्य अर्यः अरे शत्रोः अन्तरस्यान्विकतरस्य सन्निलुप्तस्य शत्रोः तरुपः सरिताभवसि अतःकारणात् हेसहसःसूनो समथः सर्वतःपृथुस्त्वं मर्त्येषु मनुष्येषुमध्ये भरद्वाजायसंभृतहविलक्षणान्नाय वीतहव्याय वीढं गमित्वहव्यंहविर्येनवाइशाप भरद्वाजापेतिवापोज्यं रायोधनानि छर्दिर्गृहमायच्छ प्रयच्छ समथइतिपुनरुक्तिराद्वारथा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णं रमं ग्रिहोतारं मनुषः स्वध्वरम् ।

विप्रं न द्युक्षवंचसं सुवृक्तिभिर्हव्यवाहं मरुतिदेवमृजसे ॥ ४ ॥

द्युतानम् । वः । अतिथिम् । स्वःऽनरम् । अग्निम् । होतारम् ।

मनुषः । सु॒दु॒अ॒ध्व॒रम् । वि॒प्रम् । न । द्यु॒क्ष॒वंच॒सम् । सु॒वृ॒क्ति॒भिः ।

ह॒व्य॒वा॒हम् । अ॒र॒तिम् । दे॒वम् । ऋ॒ज॒से ॥ ४ ॥

हेवीतहव्य त्वं सुवृक्तिभिः शोभनाभिःस्तुविभिः हव्यवाहं हविषांबोडारं देवमग्निं ऋजसे प्रसाचय कीदृशं द्युतानं दीप्यमानं वोयुष्माकं अतिथिमतिथिवत्सूयं स्वर्णं स्वर्गस्यनेवारं मनुषोमनोःप्रजापतेर्यज्ञे होतारं देवानामाह्वातारं स्वध्वरं शोभनयज्ञं विप्रं मेधाविनेविपश्चित्मिव द्युक्षवंचसं दीप्तिर्निवासभूतं द्युक्षं तादृशवाक्योपेवं अरतिमयं स्वामिनं ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

पावकया चित्तयन्त्या कृपाक्षामं रुरुच उपसो न भानुना ।

तूर्वज्ञयामन्नेतशस्य नूरुण आयो घृणे न तं नृपाणो अजरः ॥ ५ ॥ १७ ॥

पावकया । यः । चित्तयन्त्या । कृपा । क्षामन् । रुरुचे । उपसः ।

न । भानुना । तूर्वन् । न । यामन् । एतशस्य । नु । रणे । आ । यः ।

घृणे । न । त॒नृ॒पा॒णः । अ॒जरः ॥ ५ ॥ १७ ॥

योमिः पावकया शोधयित्वा चित्तयन्त्या चेतयन्त्या प्रज्ञापयन्त्या कृपा दीप्या क्षामन् भूम्यां रुरुचे दीप्यते उपसोनभानुना यथा उपसः प्रकाशेन भासन्ते तद्वत् अपि च यामन् यामनि सद्ग्रामे तूर्वन् शत्रून् हिंसनपुरुषद्वय एतशस्य एतत्संज्ञकस्य कपरेणे सूर्येण सहसंग्रामे सहायार्थं योमिर्नुक्षिपं आघृणे आदीप्यते प्रैतशंसूर्येण स्पृष्टधानमिति निगमन्तर् । नूनं सर्वदेवास्तस्य साहाय्यमकार्षुः यच्च तदृषाणस्तृपितः प्रभावेन सर्वभक्षणशीलः अजरः जरारहितभभवति तं देवमृजसे इति पूर्वस्यामृचिसंयन्धः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्य पञ्चमे सप्तदशो वर्गः ॥ १७ ॥

अथपञ्ची-

अग्निमग्निवःसमिधादुवस्यतप्रियंप्रियंवोअतिथिगृणीपणि ।

उपवोगीर्तिरमृतंविवासतदेवोदेवेपुवनतेहि वार्यदेवोदेवेपुवनतेहिनोदुवः॥ ६

अग्निम् अग्निम् । वः । समश्दधा । दुवस्यत । प्रियम् प्रियम् । वः ।

अतिथिम् । गृणीपणि । उप । वः । गीः इभिः । अमृतम् । विवासत । देवः ।

देवेषु । वनते । हि । वार्यम् । देवः । देवेषु । वनते । हि । नः । दुवः ॥ ६ ॥

हेऽस्मदीयाःस्तोतारोवोयूयं मियंप्रियंअत्यंतंप्रियं वोयुष्माकमतिथिं अतिथिवत्पूज्यं गृणी-
 षणि शब्दनीयं स्तुत्यं अग्निमग्निं अग्निमेव नान्यदेवमित्यर्थः समिधा समिन्धनेन समिन्निर्वा
 दुवस्यत परिचरत यद्वा गृणीषणीतिसप्तम्यन्तं गृणीपणि स्तोत्रे विषयतयावर्तमानं अपिच
 वोयूयं अमृतममरणं अग्निं गीर्तिःस्तुतिभिः उपेत्य विवासत परिचरत हियस्माद् देवेषुमध्ये
 देवोदानादिगुणयुक्तोभिः वार्यं वरणीयं समिदादिकं वनते संभजते हियस्माच्च देवेषुमध्ये
 देवोभिः नोस्माकं दुवः परिचरणं वनते संभजते तस्मादुवस्यतेत्यन्वयः ॥ ६ ॥

दशमेह्याग्निमारुतेसमिद्धमितितृचोजातवेदस्पनिविज्ञानार्थः सूत्रितंच-समिद्धमग्नि-
 समिधागिरागृणइतितृचश्चेति ।

तत्रमथमासूक्तेसप्तमी-

समिद्धमग्निंसमिधागिरागृणेशुचिपावकंपुरोअध्वरेध्रुवम् ।

विप्रंहोतारंपुरुवारंमद्गृहं कविंसुम्रैर्महेजातवेदसम् ॥ ७ ॥

समश्दद्धम् । अग्निम् । समश्दधा । गिरा । गृणे । शुचिम् । पावकम् ।

पुरः । अध्वरे । ध्रुवम् । विप्रम् । होतारम् । पुरुवारम् । अद्गृहम् ।

कविम् । सुम्रैः । ईमहे । जातश्वेदसम् ॥ ७ ॥

समिद्धं सम्पदगीमग्निं समिधा सार्धंवनहेतुभूतया गिरा स्तुत्या गृणे स्तौमि यद्वा स-
 मिधा समिन्निर्दारुभिः समिद्धं सम्पगिद्धं अपिच शुचिं स्वयंशुद्धं पावकं सर्वेषांशोधकं ध्रुवं
 निश्चलं तमग्निं अध्वरे यज्ञे पुरस्करोमीविशेषः तथाविषं मेधाविनं होतारं देवानामाह्वतारं पु-
 रुवारं बहुभिर्वरणीयं अद्गृहं अद्रोघारंसर्वेषामनुकूलं कविं क्रान्ददर्शिनं जातवेदसं जातानां

वेदितारमग्निं सुमैः सुखकैरेस्तोत्रैः ईमहे संभजामहे यद्वा द्वितीयार्थे तृतीया सुमानि धनानि
ईमहे याचामहे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वांदूतमग्ने अमृतं युगे युगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीदृशम् ।

देवासंश्च मर्तासंश्च जागृविं विभुं विश्पतिं नमसा निपेदिरे ॥ ८ ॥

त्वाम् । दूतम् । अग्ने । अमृतम् । युगेऽयुगे । हव्यवाहम् । दधिरे ।

पायुम् । ईदृशम् । देवासः । च । मर्तासः । च । जागृविम् । विभुम् ।

विश्वपतिम् । नमसा । नि । सेदिरे ॥ ८ ॥

हे अग्ने त्वां देवास्तो देवाश्च मर्तासो मनुष्याश्च दूतं दधिरे विदधिरैकवन्तः कीदृशां त्वां
अमृतममरणं युगे युगे काले काले तत्तद्यामानुष्ठानसमये हव्यवाहं हव्यानां हविषां वोढारं पायुं
पालयितारमीदृशं स्तुत्यं अपि च ते उभयविधाः जागृविं जागरणशीलं विभुं व्याप्तं विश्वं
विशाम्पजानां पालयितारं तमग्निं नमसानमस्कारेण हविर्लक्षणाच्चेन वा निपेदिरे उपसेदिरे ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

विभूपन्नम्र उभयाँ अनुव्रता दूतो देवानां रजसी समीपसे ।

यत्तं धीर्तिष्ठं मतिमावृणीमहे धंस्मानस्त्रिवरूथः शिवो भव ॥ ९ ॥

विभूपन्नम् । अग्ने । उभयान् । अनु । व्रता । दूतः । देवानाम् ।

रजसी इति । सम् । ईयसे । यत् । ते । धीतिम् । सुमतिम् ।

आवृणीमहे । अर्धम् । स्म । नः । त्रिवरूथः । शिवः । भव ॥ ९ ॥

हे अग्ने उभयानुभयविधान् देवान् मनुष्यांश्च विभूपन्नं विशेषेण भूपयन् अलङ्कुर्वन् त्वां
अनुव्रता व्रतान्यनुव्रतेषु कर्मसु यागेषु देवानां दूतः सन् रजसी धावापृथिव्यौ समीपसे संचरसि
देवानेतेषु घुलोकं गच्छसि हवींषि चनेतुमिमं लोकं किंच यद्यस्मात्तेतुम्यं त्वदर्थं धीर्ति कर्म सुमतिं
शोभनां स्तुतिं च आवृणीमहे वयं संभजामहे अथ अतः कारणात् त्रिवरूथस्त्रिस्थानस्त्वं नो रमा-
कं शिवः सुखकरो भव स्मेत्येतत्पादपूरणम् ॥ ९ ॥

मातरनुवाकाभिनशस्तयोराग्नेयेकतौवैष्टुभेछन्दसि तंसुप्रतीकमित्यायाः षल्लचः सन्निवृत्तं-
तंसुप्रतीकमिति पल्लिति ।

तत्रप्रथमासूक्तेदशमी-

तंसुप्रतीकंसुदृशंस्त्वञ्मविद्वांसोविदुष्टं सपेम ।

सयक्षद्विश्वावयुनानि विद्वान्प्रहव्यमथिरमृतं पुवोचत् ॥ १० ॥ १८ ॥

तम् । सुप्रतीकम् । सुदृशम् । सुअञ्चम् । अविद्वांसः । विदुः इतरम् ।

सपेम । सः । यक्षत् । विश्वा । वयुनानि । विद्वान् । प्र । हव्यम् ।

अग्निः । अमृतं पु । वोचत् ॥ १० ॥ १८ ॥

अविद्वांसोवैष्टुभरहिताअस्पमतयोवयं विदुष्टं विदुष्टं सर्वशतमग्निं सपेम परिचरेम की-
दृशं सुप्रतीकं शोभनागं सुदृशं शोभनदृष्टारं स्वंचं सुष्टुअञ्चन्तं गच्छन्तं किंच सवाहशोभिः य-
क्षत् देवानयजतु विश्वा सर्वाणि वयुनानि ज्ञाननामैतत् इहतुज्ञातव्येवर्षते ज्ञातव्यान्पर्थजातानि
विद्वान् जानन्नग्निः अमृतेषु वरुणरहितेषु देवेषु हव्यमस्मदीयं हविः प्रवोचत् प्रववीतु युष्मदर्थं
हविः कल्पितं तदर्थं युष्मद्मागच्छतेत्येवकथयतु ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेऽष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

तमग्नेपास्युततं पिपिर्पिस्तु आनन्दकवयेशूरधीतिम् ।

यज्ञस्य वा निशित्तिवोदिति वा तमित्यृणक्षिशर्वसोत्तराया ॥ ११ ॥

तम् । अग्ने । पासि । उत । तम् । पिपिर्पि । यः । ते । आनन्द । कवये ।

शूर । धीतिम् । यज्ञस्य । वा । निशित्ति । वा । उत्तुइतिम् । वा ।

तम् । इत् । पृणक्षि । शर्वसा । उत । राया ॥ ११ ॥

हेअग्ने तंपुरुषं पासि रक्षसि उवापिच तं पिपिर्पि कामैः पूरयसि यः पुरुषः हे शूर शौर्यव-
न्ममे कवये कान्तदर्शनाय ते तुभ्यं तदर्थं धीर्विकर्म स्तुतिं वा आनन्दं प्राप्नोति यद्वा क्रियाग्र-
हणं कर्तव्यमिति कर्मणः संप्रदानत्वाच्चतुर्थी कर्तृत्वाधीर्विआनन्दं प्रापयति तं पासीत्यन्वयः अपिच

यज्ञस्य यागस्य वा तत्ताधनभूतस्यहविषोवा निशिर्वि वा निशिविःसंस्कारःतंवाजदिवि उद्ग-
मनंवा आनद् प्रापयति तमिद तमेव शवसा नटेन पृणक्षि पूरयसि उतापिच राया धनेन पू-
रयसि ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

त्वमग्नेवनुप्यतोनिपाहित्वमुनःसहसावन्नवद्यात् ।

संत्वाध्वस्मन्वदभ्येतुपाथःसरयिःस्पृहयाप्यःसहस्री ॥ १२ ॥

त्वम् । अग्ने । अनुप्यतः । नि । पाहि । त्वम् । ऊँ इति । नः ।

सहसाध्वन् । अवद्यात् । सम् । त्वा । ध्वस्मन्ध्वत् । अग्नि ।

एतु । पाथः । सम् । रयिः । स्पृहयाप्यः । सहस्री ॥ १२ ॥

हेअग्ने त्वं अनुप्यतोहितकाच्छत्रोः निपाहि नितरायस्मान्नस्य हेसहसावन्वदवन्नग्ने त्व-
म् त्वमेव नोस्मानवद्यात् पापात् निपाहि त्वात्वां ध्वस्मन्वद ध्वंसनवद ध्वस्तदोषं पाथोहविल-
क्षणं अस्माभिर्देतमन्नं समभ्येतु सम्यगभिगच्छतु स्पृहयाप्यः स्पृहणीयः सहस्री सहस्र-
त्वायुक्तः रयिः त्वमादत्तधनं सम्यगभिगच्छतु ॥ १२ ॥

ब्रूहेदशरात्रेपंचमेहन्त्याग्निमारुतेअग्निर्होवितिदृचोजातवेदसनिविद्वानीयः सूत्रितंच-अ-
ग्निर्होतागृहपतिःसराजेवितिसदिति । पत्नीसंयाजेपुमहपतेराधानुवाक्या सूत्रितंच-अग्निर्होतागृ-
हपतिःसराजाहव्यवाल्गमिरजरःपितानइतिपत्नीसंयाजाइति । आश्विनरात्रस्तस्यैवमतिपत् सूत्रि-
तंच-अग्निर्होतागृहपतिःसराजेति । प्रतिपदेकपाविनीपच्छइति ।

सैषासूक्तेत्रयोदशी-

अग्निर्होतागृहपतिःसराजविश्वविदेजनिमाजातवेदाः ।

देवानामुतयोमर्त्यानांयजिष्ठःसप्रयंजतामृतावा ॥ १३ ॥

अग्निः । होता । गृहपतिः । सः । राजा । विश्वा । वेद ।

जनिम । जातदेवेदाः । देवानाम् । उत । यः । मर्त्यानाम् ।

यजिष्ठः । सः । प्र । यजताम् । ऋतव्वा ॥ १३ ॥

होता देवानामाह्वाता राजा राजमानः सोमिः गृहपतिः गृहाणांपतिरधिपतिर्भवति तथा विश्वा विश्वानिसर्वाणि जनिम जन्मानि जन्मवन्ति भूतजातानि जातवेदाः जातपक्षः सन् वेद वेत्ति जानाति योमिः देवानामिन्द्रादीनां उतापि च मर्त्यानां मनुष्याणां च मध्ये यजिष्ठः अतिशयेन यष्टाभवति ऋतावा ऋतंसत्यं यज्ञोवावद्वान्सोमिः मयजतां प्रकर्षेण देवान्यजतु ॥ १३ ॥

अग्नेयदद्येति दर्शपूर्णमासयोः स्विष्टकृतो याज्या सृजितं च—अग्नेयदद्यविशो अध्वरस्य होतृ-
रित्यनवानं यजतीति ।

सैवासूक्तेचतुर्दशी—

अग्नेयदद्यविशो अध्वरस्य होतृः पार्वकशो चे वेष्टुं हियज्वा ।

ऋतार्यजासिमहिनाविषजूर्ह्व्यावहयविष्टया ते अद्य ॥ १४ ॥

अग्ने । यत् । अद्य । विशः । अध्वरस्य । होतरिति । पार्वकश्चोचे ।

वेः । त्वम् । हि । यज्वा । ऋता । यजासि । महिना । वि ।

यत् । जूः । ह्व्या । वह । यविष्ट । या । ते । अद्य ॥ १४ ॥

हे अध्वरस्य होतः यज्ञस्य निष्पादक पार्वकशो चे शोधकदीप्ते एवं भूतहे अग्ने अद्यास्मिन्का-
ले विशो मनुष्यस्य यजमानस्य यत्कर्तव्यं तव वेः कामयस्व हियस्मात् त्वं यज्वा देवानां य-
ष्टाभवसि तस्मात् त्वं ऋता ऋते यज्ञे यजासि देवान्यज अपि च महिना महिना स्वमाहात्म्ये-
न यद्यस्मात् विभूः विभवसि व्याप्नोभवसि अतः कारणात् हे यविष्ट युवतमाग्ने ते तुभ्यं त्वदर्थं अ-
घेदानीं या यानि ह्व्यानि जुहुमः तानि ह्व्या ह्व्यानि ह्वींषि वह स्वकीपांस्विष्टकृदाख्यात-
नु मापय ॥ १४ ॥

अथर्षचदशी—

अभिप्रयांसि सुधितानि हि रन्यो नित्वा दधीत रोदसी यजध्वै ।

अवानो मघवन् वाजं सातावग्ने विश्वानि दुरितान् तरेम ता तरेम तवाव
सानरेम ॥ १५ ॥ १९ ॥

अभि । प्रयांसि । सुधितानि । हि । रन्यः । नि । त्वा । दधीत ।

रोदसी । दति । यजध्वै । अव । नः । मघवन् । वाजं साता । अग्ने ।

विश्वानि । दुरः । दृता । तरेम । ता । तरेम । तव । अवसा । तरेम ॥ १५ ॥ १९ ॥

हेअग्ने सुधितानि सुनिहितानि वेद्यामासादितानि प्रयांस्यन्वानि हविलंक्षाणान्यभित्यः
अभिपश्यसि हि पूरकः तादृशं त्वां रोदसी धावापृथिव्यौ एतदुपलक्षितान्सर्वांन् रोदवान् यजध्वै य-
धुनिदधीत अयं यजमानो निहितवान् हेयधवजग्ने नोऽस्मान्वाजसावौ संग्रामे अन्नस्य संभजने वा
निमित्तभूते धव रक्ष वयं च विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुरितानि दुःस्थानि तरेमातिक्रमेम
अन्यद्वतम् ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमे एकोनविंशो वर्गः ॥ १९ ॥

अग्निपणयने अग्ने विश्वेभिरित्येषानुवकव्या सूत्रितं च—अग्ने विश्वेभिः स्वनीकदेवैरित्यर्थ-
च आत्मेदिति । सैषा सूक्तेषोऽष्टा—

अग्ने विश्वेभिः स्वनीकदेवैरुणां वन्तं प्रथमः सीद योनिम् ।

कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु ॥ १६ ॥

अग्ने । विश्वेभिः । सु॒ऽअ॒नी॒क॒ । दे॒वैः । ऊ॒र्णा॒व॒न्त॒म् । प्र॒थ॒मः ।

सी॒द॒ । यो॒नि॒म् । कु॒ला॒यि॒न॒म् । घृ॒त॒व॒न्त॒म् । स॒वि॒त्रे । य॒ज्ञ॒म् ।

न॒य॒ । य॒ज॒मा॒नाय॒ । सा॒धु ॥ १६ ॥

हे स्वनीक सुज्वालाग्ने विश्वेभिः विश्वैः सर्वदेवैः सह ऊर्णावन्तं ऊर्णारतुकावन्तं योनिं
उत्तरवेदिलक्षणस्थानं प्रथमः सर्वपुं देवेषु मुख्यस्त्वं सीद उपविश कीदृशं योनिं कुलायिनं कुला-
योनीदं तत्तदृशं गुग्मुत्वादि संभरणोपतं तथा च श्रूयते—कुलायमिव सेतघशे क्रियते यत्तैतु दारवाः
परिधयो गुग्मुलूणास्तुकाः सुगन्धिते जनानीति । घृतवन्तं व्याघारणाज्ययुक्तं एव मुत्तरवेद्यानिषण्ण-
स्त्वं सवित्रे हविषमिरेषिषेयजमानाय पष्ठचर्थे चतुर्थ्येषा ईदृशस्य यजमानस्य यतं साधु आ-
र्जवेन नय देवान्सायम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

दुममुत्पमं थर्वदग्निमन्थन्ति वेधसः ।

यमं दूयन्तमानं यन्मूरं श्याव्याभ्यः ॥ १७ ॥

दु॒म॒म् । ऊँ॒ इति॑ । त्प॒म् । अ॒थ॒र्व॒द॒वत् । अ॒ग्नि॒म् । म॒न्थ॒न्ति॒ । वे॒ध॒सः ।

य॒म् । अ॒दू॒य॒न्त॒म् । आ॒ । अ॒र्न॒यन् । अ॒मूर॒म् । श्या॒व्या॒भ्यः ॥ १७ ॥

वेधसःकर्मणांविधातारऋत्विजः इमं दृश्यमानं त्वं तंपूर्वोक्तगुणमग्निं अधर्ववत् यथाअथ-
 वारूयऋषिःपुराअमन्नात् तथापन्यन्ति मन्त्रान्ति अरण्योःसकाशावजनयन्ति अंकूपन्तं कुत्सित-
 मंचनंगमनंअंकु तदाऽमनइच्छन्तं देवेऽयोनिर्गत्य इतस्ततःपलायमानं अमूरं अमूढं यमग्निं श्या-
 व्याश्वः श्यावीतिराजिनाम् तत्रभवास्त्वमसःसंहृतयःश्याव्याः ताश्वःसकाशादानयन् आगमयन्
 तंमंथन्तीत्यन्वयः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

जनिष्वादेववीतयेसर्वतातास्वस्तये ।

आदेवान्वक्ष्यमृतांक्रतावृधोयज्ञदेवेर्पुंस्त्रिशः ॥ १८ ॥

जनिष्वा । देवद्वीतये । सर्वदताता । स्वस्तये । आ । देवान् ।

ब्रह्मि । अमृतान् । क्रतावृधः । यज्ञम् । देवेर्पुं । त्रिष्टुशः ॥ १८ ॥

हेअग्ने सर्वताता सर्वैस्तायमानेयते मध्यमानस्त्वं जनिष्वा प्रादुर्भव किमर्थं देवद्वीतये
 देवकामायमजमानाय षष्ठ्यर्थेचतुर्थ्येषा ईदृशस्ययजमानस्य स्वस्तये अविनाशार्थं जनित्वा
 च अमृतान् मरणरहितान् क्रतावृधोयज्ञस्यवर्धयितुम् देवानावसि आवह तदनन्तरं तेषुदेवेषु
 अस्मदीयंयज्ञंतिष्टुशः स्पर्शं मापयेत्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

वयमुत्वागृहपतेजनानामग्नेअकर्मसमिधावृहन्तम् ।

अस्थूरिनोगार्हपत्यानिसन्तुतिग्मेननस्तेजसासंशिशधि ॥ १९ ॥ २० ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वा । गृहपते । जनानाम् । अग्ने ।

अकर्म । समृद्धिधा । वृहन्तम् । अस्थूरि । नः । गार्हपत्यानि ।

सन्तु । तिग्मेन । नः । तेजसा । सम् । शिशधि ॥ १९ ॥ २० ॥

हेगृहपते यज्ञानांपात्तकाग्ने जनानां प्राणिनांमध्ये वयम् वयमेव त्वा त्वांसमिधा समिन्धनेन
 बृहन्तं महान्तं अकर्म कृतवन्तःस्मः अतःकारणात् नोस्माकं गार्हपत्यानिगृहपतित्वानि अस्थू-
 रि अस्थूरिणि एकावयुक्तःशकटःस्थूरिरित्युच्यते तद्विपरीतोबहुभिरन्वैरुपेतःशकटोऽ-

स्थूरिः तेनचसंपूर्णतादृश्यते अस्थूरीणि पुत्रपशुधनादिभिःसंपूर्णानिभवन्तु अपिच नोस्मान्
विग्मेन वीक्षणेनतेजसा संशिश्राधि सम्यद्भिर्य सम्यक्त्वोक्षणीकुरु संयोजयेत्यर्थः ॥ १९ ॥

॥ इतिचतुर्थस्तपश्चमेर्विशोवर्गः ॥ २० ॥

॥ इतिपष्ठेमण्डलेप्रथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाके अष्टसूक्तानि तत्रत्वमग्नेयज्ञानामितिअष्टाचत्वारिंशद्वचमध्यमसूक्तं भरद्वा-
जस्यार्धमाग्नेयं आद्याषष्ठीचवर्धमानागायत्रीषट्कसप्तकाष्टकाःसावर्धमानेत्युक्तलक्षणोपेतत्वाद्
सप्तविंशत्यनुष्टुप् आतेअग्नेअग्निदेवासइत्येतेऋचावनुष्टुभौ तयोःपूर्वावीतीयोदेवमितित्रिष्टुप् शिष्टा-
ष्टाचत्वारिंशदचोगायत्र्यः तथाचानुक्रम्यते—त्वमग्नेष्टाचत्वारिंशद्गायत्रं वर्धमानाद्याषष्ठीचसप्त-
विंशत्यनुष्टुप्त्रिष्टुप्पूर्वेचात्येइति प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोराग्नेयेऋतौगायत्रेछन्दसीदंसूक्तमुच्यते
तत्रान्यास्तिसप्तचउद्धर्तव्याः सूत्र्यतेहि—त्वमग्नेयज्ञानामितितिस्रउत्तमापुद्धरेदिति । विश्वजि-
विआग्निमारुते बृहत्सामयद्यग्निष्टोमसामस्याद् तदानीं आयाःपञ्चचःस्तोत्रियानुरूपार्थाः सूत्रितं
हि—त्वमग्नेयज्ञानामितिस्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्रप्रथमा—

त्वमग्नेयज्ञानांहोताविश्वेपांहितः । देवेभिर्मानुपेजने ॥ १ ॥

त्वम् । अग्ने । यज्ञानाम् । होता । विश्वेषाम् । हितः ।

देवेभिः । मानुपे । जने ॥ १ ॥

हेअग्ने त्वं विश्वेषां सर्वेषां सप्तसंस्थारूपेणभिन्नानांयज्ञानांहोता होमनिष्पादकोसि यद्वा
यज्ञानांसंवन्धिदेवानामाह्वाताभवसि कुतइत्यतआह यस्मात्त्वं मानुपे मनोःसंवन्धिनिमनुष्ये
जने यजमाने देवेभिर्देवैः हितः होतृत्वेननिहितोसि तस्मादित्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सनोमन्द्राभिर्ध्वरेजिह्वाभिर्यजामहः । आदेवान्वाक्षियक्षिच ॥ २ ॥

सः । नः । मन्द्राभिः । ध्वरे । जिह्वाभिः । यज । महः ।

आ । देवान् । वक्षि । यक्षि । च ॥ २ ॥

हेअग्ने सत्त्वं नोस्माकमध्वरेयज्ञे गन्द्राभिर्गदकरीभिः स्तुत्याभिर्वा जिह्वाभिः ज्वालाभिः महो-
महतोदेवान्यज हविर्भिस्त्वर्पय कथं तदिति उच्यते देवान्यष्टव्यानिन्दादीन् आवक्षि आवह
ततोयक्षिच यजच हवींषितेभ्यो देहीत्यर्थः ॥ २ ॥

पायिकृत्यामग्नेः पथिरुतोनुवाक्या वेत्थेत्येषा सूत्रिवंच-वेत्थाहि वेधोअध्वनआदेवानामपि
पन्थामगन्मेति ।

तैपावृतीया-

वेत्थाहि वेधोअध्वनः पथश्च देवा अंसा । अग्ने यज्ञे पुंसु क्रतो ॥ ३ ॥

वेत्थ । हि । वेधः । अध्वनः । पथः । च । देव । अंसा ।

अग्ने । यज्ञे पुं । सुक्रतो इति सुक्रतो ॥ ३ ॥

हेवेधः विधातः सुक्रतो शोभनकर्मन् देव दानादिगुणयुक्ताग्ने त्वं यज्ञे पुदंशपूर्णमासादिपा-
नेषु अध्वनोमहामार्गान् पथश्चक्षुद्रमार्गांश्च अंसा जवेन वेत्थ जानासि हियस्मादेवं तस्मात्
कारणात् यज्ञमार्गाद्भृष्टं यजमानं पुनस्तं मार्गं प्रापयेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

त्वामीळे अर्धद्विता भरतो वाजिभिः शुनम् । ईजे यज्ञे पुंसु ज्ञिर्यम् ॥ ४ ॥

त्वाम् । ईळे । अर्ध । द्विता । भरतः । वाजिभिः । शुनम् ।

ईजे । यज्ञे पुं । यज्ञिर्यम् ॥ ४ ॥

हेअग्ने त्वां भरतः दीप्सविः एतत्संज्ञो राजा वाजिभिः वाजोहविर्यक्षणा मन्तद्वद्भिर्ऋत्वि-
ग्भिः सह द्विवा द्विविधं इष्टपात्यनिष्टपरिहाररूपेण द्विधाभिर्न शुनं सुखमुदिश्य ईळे स्तुतवा-
न् स्तुत्वाच यज्ञिर्यं यज्ञार्हं त्वां यज्ञे पु तृतीयार्थे सप्तमी यज्ञेः ईजे इष्टवान् तस्मै त्वयुभयविधं सु-
खं प्रादाइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

त्वमिमावार्या पुरुदिवो दासाय सुन्वते । भरद्वाजाय दाशुषे ॥ ५ ॥ २ ॥

त्वम् । इमा । वार्या । पुरु । दिवः३दासाय । सुन्वते ।

भरत्३वाजाय । दाशुषे ॥ ५ ॥ २१ ॥

हेअग्ने त्वं इमा इमानि दृश्यमानानि पुरु पुरुणि बहूनि वार्या वार्याणिवरणीयानित्तं-
भजनीयानिधनानि दिवोदासाय सुन्वते सुशोपममेतव यथासोमाभिपवंकुर्वतेदिवोदासाख्यायराज्ञे
मादाः तथा दाशुषे हवींषिदत्तवतेभरद्वाजायऋषये देहीविशेषः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेऽपर्विशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथषष्ठी—

त्वंदूतोअमर्त्य॑आव॑ह॒द्वैव्य॑जनम् । शृण्वन्विप्र॑स्यसुष्टुतिम्॥६॥

त्वम् । दूतः । अमर्त्यः । आ । वह । द्वैव्यम् । जनम् ।

शृण्वन् । विप्रस्य । सुष्टुतिम् ॥ ६ ॥

अमर्त्योऽमरणधर्मस्त्वं दूतोभूत्वा द्वैव्यं देवसंवन्धिनंजनमावह अस्मद्यज्ञे आनय किंकुर्वन्
विप्रस्य मेधाविनोभरद्वाजस्य सुष्टुतिं शोभनांस्तुतिंशृण्वन् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

त्वाम॑भेत्वा॒ध्यो॒र्दे॒मर्ता॑सो॒देव॑वीतये । य॒ज्ञेपु॑देव॒मीळ॑ते ॥ ७ ॥

त्वाम् । अग्ने । सुष्टुआध्यः । मर्तासः । देववीतये ।

यज्ञेषु । देवम् । ईळते ॥ ७ ॥

हेअग्ने देवं द्योतमानं त्वां स्वाध्यः शोभनाध्यानाः मर्तासोऽमनुष्याः देववीतये देवानां३-
षेणार्थं यज्ञेषु ईळते स्तुवेति याचन्तेवा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तव॑प्रय॒क्षिसं॑दृशं॒मुत॑क॒र्तुंसु॑दान॒वः । विश्वे॑जुप॒न्तका॑मिनः ॥ ८ ॥

तवं । प्र । यक्षि । समुदृशम् । उत । कर्तुम् । सुदानवः ।

विश्वे । जुपन्त । कामिनः ॥ ८ ॥

हेअग्ने तव संदशं सम्पकृदर्शनीयं यद्वा सम्पद्गृधरं सर्वस्यभासकं तेजः प्रयक्षि प्रयक्षे प्र-
कर्षेण पूजयामि उतापि च सुदानवः सुदानोः शोभनदानस्य तव कर्तुं कर्म प्रहानं वा पूजयामि न
केवलमहमेव किंतु अन्ये विश्वे सर्वेऽपि यजमानाः कामिनः त्वदनुग्रहाच्चैरतैः कामैरुपेताः सन्तः जु-
पन्त त्वदीयं संदशं कर्तुं च सेवन्ते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वं होता मनुर्हितो वह्निरासा विदुष्टरः । अग्ने यक्षि दिवो विशः ॥ ९ ॥

त्वम् । होता । मनुः सहितः । वह्निः । आसा । विदुः शतरः ।

अग्ने । यक्षि । दिवः । विशः ॥ ९ ॥

हेअग्ने त्वं होता होतृत्वेन मनुर्हितः मनुना आहितोसि आसा आस्येन आस्यभूतयाग्वा-
लया वह्निर्हविषां वोढा विदुष्टरः अतिशयेन विद्वान् अवःकारणात् त्वं दिवः ध्रुलोकसंबन्धिनीः
विशः देवीः प्रजाः यक्षि यज ॥ ९ ॥

दर्शपूर्णमासयोः सामिधेनीषु अग्नआयाहीत्याद्यास्त्विसः सूत्रित्वं—अग्नआयाहि वीतये-
गृणान ईद्रेन्योनमस्यस्तिरहति । गार्हपत्याहवनीययोर्बिधयः संसर्गे अग्नये वीतये षष्ठाकपालः पुरो-
द्वाशः तस्य अग्नआयाहीत्येषानुवाक्या सूत्रित्वं—अग्नआयाहि वीतये यो आर्भिमि देव वीतय इति ।

सैवासुक्ते दशमी—

अग्नआयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । निहोता सस्ति बर्हिषि ॥ १० ॥ २२

अग्ने । आ । याहि । वीतये । गृणानः । हव्यः दातये । नि ।

होता । सस्ति । बर्हिषि ॥ १० ॥ २२ ॥

हेअग्ने त्वमायाहि आगच्छ किमर्थं वीतये हविषां भक्षणार्थं किंच हव्यदातये हव्यानि
हवींषि देवेभ्यो दातुं गृणानः स्तूयमानस्तं बर्हिषि आस्तीर्णं दर्भे होता सत् निपत्ति निपीद उप-
विश ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमे द्वाविंशोऽवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी—

तं त्वांसमिद्भिर्हिरद्विरोधु तेन वधं धामसि । बृहच्छोचाय विष्टय ॥ ११ ॥

तम् । त्वा । समित्क्षितिः । अद्विरः । घृतेन । वर्धयामसि ।

बृहत् । शोच । यविष्ठ्य ॥ ११ ॥

हेअद्विरः अद्वनादिगुणयुक्त अद्वाररूपवा अद्विरसःपुत्रवामे तं पूर्वोक्तगुणं त्वा त्वां
समित्क्षितिः समिन्धनहेतुभिर्दार्ढ्यः घृतेनाज्येनच वर्धयामसि वर्धयामःअतोहेयविष्ठ्य युवतवामे
बृहत् महत् अत्यन्तं शोच दीप्यस्व ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

सनःपृथुश्रवाय्यमच्छादेवविवाससि । बृहदग्नेसुवीर्यम् ॥ १२ ॥

सः । नः । पृथु । श्रवाय्यम् । अच्छ । देव । विवाससि ।

बृहत् । अग्ने । सुवीर्यम् ॥ १२ ॥

हेदेव घोटमानाग्ने सपूर्वोक्तगुणस्त्वं पृथु विस्तीर्णं श्रवाय्यं श्रवणीयं प्रशस्यं बृहन्मह-
त् सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं धनं नोस्मानच्छविवाससि अभिममय अत्रवाजसनेयकं—अच्छादे-
वविवाससीति तन्नोगमयेत्येवैतदाहेति ॥ १२ ॥

अग्निमन्थनेत्वामग्नेपुष्करादधीत्यावास्तिसक्चोनूच्याः सन्वितंच—त्वामग्नेपुष्करादधी-
तितिसृणामर्धर्चंशिष्टारमेदिति ।

तत्रमथमासूक्तेत्रयोदशी—

त्वामग्नेपुष्करादध्यथर्वानिरमन्थत । मूर्ध्निविश्वस्यवाचतः ॥ १३ ॥

त्वाम् । अग्ने । पुष्करात् । अधि । अथर्वा । निः । अमन्थत ।

मूर्ध्निः । विश्वस्य । वाचतः ॥ १३ ॥

हेअग्ने अथर्वा एतत्संज्ञकपिः त्वां पुष्करादधि पुष्करपर्णेनिरमन्थत अरण्योः
सकाशादजनयत् कीदृशात् पुष्करात् मूर्ध्निः मूर्ध्वेवद्वारकात् विश्वस्य सर्वस्यजगतः वायतोवाह-
कात् पुष्करपर्णेहिमजापतिःभूमिमथयत् तत्पुष्करपर्णेप्रथयदितिश्रुतेः । भूमिश्चसर्वजगतआधा-
रभूतेति पुष्करपर्णस्यसर्वजगद्धारकत्वं अत्र पुष्करशब्देनपुष्करपर्णमभिधीयते इत्येतच्चतै-
त्तिरीयकेविस्पष्टमात्रावं—त्वामग्नेपुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णेनेनमुपभ्रुतमविन्ददिति ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

तमुत्वाद्ध्यङ्कपिःपुत्रईधेअथर्वणः । वृत्रहणंपुरंदरम् ॥ १४ ॥

तम् । ऊँ दति । त्वा । दध्यङ् । कपिः । पुत्रः । ईधे । अथर्वणः ।
वृत्रहणम् । पुरम्हणम् ॥ १४ ॥

हेअग्ने यउक्तगुणः तमु तमेव त्वामथर्वणःपुत्रोदध्यङ्कएतत्संज्ञकपिः ईधेदीपितवान् कीदृ-
शं वृत्रहणं आवरकाणांशत्रूणांहन्तारं पुरंदरं असुरपुराणांदारयितारम् ॥ १४ ॥

अथपञ्चदशी-

तमुत्वापाध्योवृषासमीधेदस्युहन्तमम् । धनंजयंरणेरणे ॥ १५ ॥ २३ ॥

तम् । ऊँ दति । त्वा । पाध्यः । वृषा । सम् । ईधे । दस्युहन्तमम् ।
धनम्हजयम् । रणेहरणे ॥ १५ ॥ २३ ॥

पाध्योवृषानामकश्चिदपिः तमु तमेव त्वा त्वां हेअग्ने समीधे समंध समदीपयद् कीदृशं
दस्युहन्तम् अतिशयेन दस्यूनां उपक्षपयितॄणां शत्रूणां हन्तारं रणेरणे युद्धेयुद्धे धनंजयं धना-
नजितारम् ॥ १५ ॥

॥ इविचतुर्थस्यपञ्चमेत्रयोर्विशोवर्गः ॥ २३ ॥

उक्थयेकती तृतीयसवने मैत्रावरुणस्य एसूष्वित्यादिकौतृचौस्तोत्रयानुरूपौ आभि-
प्रविकेषुउक्थयेपुत एतवैकल्पिकौस्तोत्रयानुरूपौ आभिप्रविकेषुउक्थयेषु सन्निर्तच-ए-
सूपुत्रवाणितआभिरगापिभारतइति पौराणिकेपिक्यामिदौ उत्तराग्न्यभागस्य एसूष्वित्य-
नुवाक्या सन्निर्तच-एसूपुत्रवाणितइत्याग्नेयावाग्न्यभागविति ।

सैषासूक्तेपोडशी-

एह्युपुत्रवाणितेअंइत्येतंरागिरः ॥ एभिर्वर्धसिइन्दुभिः ॥ १६ ॥

आ । इहि । ऊँ दति । त्व । व्रवाणि । ते । अग्ने । इत्था । इतराः ।
गिरः । एभिः । वर्धसि । इन्दुभिः ॥ १६ ॥

हेअग्ने एहि आगच्छ ते पुत्रं त्वदर्थं गिरःस्तुतीः इत्था इत्थमनेनप्रकारेण तु सुतु व्र-
वाणीत्याशास्यते ताःस्तुवीः शृण्वित्यर्थः उदित्येतत्पूरकं इतराः असुरैः कृताःस्तुतीः शृण्वि-

तिशेषः तथा चन्नासृणं—अग्निरित्येतरागिरइत्यमृष्याह्वाइतरागिरइति । अपिच आगतस्त्वं ए-
भिरेतेः इन्दुभिः सोमैः वर्धसे वर्धस्व ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी—

यत्रकंचतेमनोदक्षंदधसउत्तरम् । तत्रासदःकृणवसे ॥ १७ ॥

यत्र । कं । च । ते । मनः । दक्षम् । दधसे । उत्तरम् । तत्र ।
सदः । कृणवसे ॥ १७ ॥

हेअग्ने ते तव मनः अनुग्रहात्मकमन्तःकरणं यत्र यस्मिन्देशे कच कस्मिंश्चिजमानेव-
र्तते तत्र तस्मिन्यजमाने उत्तरमुद्धततरं श्रेष्ठं दक्षं बलं बलकरमर्जवा दधसे धारयसि तथा
सदः स्थानं च कृणवसे तस्मिन्यजमानेकरोषि ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

नहितैर्पूतैर्मक्षिपद्भवन्नेमानावसो । अथादुवोवनवसे ॥ १८ ॥

नहि । ते । पूतम् । अक्षिपत् । भुवत् । नेमानाम् । वसो इति ।
अथ । दुवः । वनवसे ॥ १८ ॥

हेअग्ने तेवदीयं पूतं पूरकं तेजः अक्षिपत् अक्ष्णोःपातकं विनाशकं नहिभुवत् नभवत्
सर्वदास्माकं दर्शनसामर्थ्यकरोतु हेनेमानावसो नेमशब्दःअल्पवाची मनुष्याणामप्येकतिपयानां
यजमानानां वासक अथ अतःकारणात् दुवः अस्माभिर्यजमानैः कृतं परिचरणं वनवसे सं-
भजस्व ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

आग्निरंगामिभारंतोदृत्रहापुरुचेतनः । दिवोदासस्य सत्पतिः ॥ १९ ॥

आ । अग्निः । अंगामि । भारतः । दृत्रहा । पुरुचेतनः ।
दिवः । दासस्य । सत्पतिः ॥ १९ ॥

अयमग्निः आ अगामि अस्माभिःस्तुतिभिरभ्यगम्यत कीदृशःभारतः हविषांभर्ता दि-
वोदासस्य एतत्संज्ञस्यराज्ञः वृत्रहा वृत्राणांशत्रूणांहन्ता पुरुषेतनः पुरुष्णाविहुनचितधिताज्ञाता
सर्वज्ञइत्यर्थः सत्यतिः सतांयजमानानांपालयिता ॥ १९ ॥

अथर्विंशी—

सहिविश्वातिपार्थिवारयिदाशन्महित्वना ।

वृन्वन्नवातोअस्तृतः ॥ २० ॥ २४ ॥

सः । हि । विश्वा । अति । पार्थिवा । रयिम् । दाशत् । महिःत्वना ।

वृन्वन् । अवातः । अस्तृतः ॥ २० ॥ २४ ॥

सहि सखस्वग्निः विश्वा विश्वानिसर्वाणि पार्थिवा पृथिव्यांभवानिभूतजातानि महि-
त्वना महत्त्वेनस्वमहिम्ना अविक्रामन् रयिं धनं दाशत् अस्मभ्यं ददातु यद्वा विश्वं सर्वं पार्थिवं
पृथिव्यां विद्यमानंधनं अतिशयेन दाशद्ददातु कीदृशोऽग्निः महित्वना महत्त्वेनतेजसा वृन्वन्
काष्ठानिशत्रून्बाहिंसन् अवातः अन्यैःशत्रुभिरप्रतिगतः अस्तृतः केनाप्यर्हितिः ॥ २० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेचतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकविंशी—

सप्रत्नवन्नवीयसाग्नेद्युग्नेनसंयता । बृहत्तन्थभानुना ॥ २१ ॥

सः । प्रत्नःधत् । नवीयसा । अग्ने । युग्नेन । सम्ययता । बृहत् ।

तन्तन्थ । भानुना ॥ २१ ॥

हेअग्ने यःपूर्वोक्तगुणविशिष्टः सतादृशस्त्वं प्रत्नवत् प्रत्नेनपुराणेन नवीयसा नयतरेण युग्ने-
नद्योतमानेन संयता संगच्छतासम्यग्व्याप्नुवता भानुना तेजसा बृहन्महदन्तरिक्षं तन्तन्थ विस्ता-
रयसि ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी—

प्रवःसखायोअग्नेस्तोमंयज्ञंचष्टष्णुया । अर्चगार्यचवेधसे ॥ २२ ॥

प्र । वः । सखायः । अग्नये । स्तोमम् । यज्ञम् । च । धृष्णुः ।
अर्च । गाय । च । वेधसे ॥ २२ ॥

हेसखायः समानख्यानाः ऋत्विजः वोयूयं धृष्णुया शत्रूणां धर्षकाय वेधसे विधात्रे अ-
ग्नये स्तोमं स्तोत्रं गाय गायत तथा यज्ञं यजनसाधनं हविश्च मार्चं प्रयच्छ ॥ २२ ॥

अथत्रयोविंशी-

सहियोमानुपायुगासीदुद्धोतां कविक्रतुः ।
दूतश्च हव्यवाहनः ॥ २३ ॥

सः । हि । यः । मानुपा । युगा । सीदत् । होता । कविक्रतुः ।
दूतः । च । हव्यवाहनः ॥ २३ ॥

सहि सखत्वग्निः सीदत् सीदतु अस्पदीयेयस्ते बर्हिष्युपविशतु योभिः होता देवानामाहूता
कविक्रतुः क्रान्तप्रज्ञः मानुपायुगा मानुपाणियुगानिपनुप्यसंबन्धिनो यज्ञार्हन्कालविशेषान् ये-
धुपागा अनुष्ठीयन्ते अत्यन्तसंयोगे द्वितीया एतावन्तकालं देवानां दूतः सहव्यवाहनो हविषां वो-
दाच भवति ॥ २३ ॥

अथचतुर्विंशी-

ताराजानां शुचिब्रतादित्यान्मारुतं गुणम् ।
वसोपक्षीहरोदसी ॥ २४ ॥

ता । राजाना । शुचिब्रता । आदित्यान् । मारुतम् । गुणम् ।
वसो । इति । यक्षि । इह । रोदसी । इति ॥ २४ ॥

ता तौ प्रसिद्धौ राजाना राजमानौ शुचिब्रता शुचिकर्माणौ मित्रावरुणौ आदित्यान् दि-
तेः पुत्रान् धात्रादीन् मारुतं गुणं मरुतांसंपंच रोदसी धावाप्रथिव्यौ च एतान् देवान् हेवसो वा-
सकामे इहास्मिन्पक्षे यक्षि यज ॥ २४ ॥

अथपञ्चविंशी-

वसति अग्ने संदृष्टि रियते मर्त्याय । ऊर्जो नपाद्मृतस्य ॥ २५ ॥ २५ ॥

वस्वी । ते । अग्ने । समऽदृष्टिः । इय॒इय॒ते । मर्त्याय । ऊर्जः ।
न॒पात् । अ॒मृत॑स्य ॥ २५ ॥ २५ ॥

हेऊर्जो नपाद बलस्य पुत्राग्ने अमृतस्य मरणरहितस्य ते तव संदृष्टिः दीप्तिः वस्वी वासपित्री
मशस्येत्यर्थः सा मर्त्याय मनुष्याय यजमानाय इषयते इषमन्मिच्छति ददातीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमेषश्चैर्विशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षोडशी—

क॒त्वा॒दा॒अ॒स्तु॒श्रेष्ठो॒द्य॒त्वा॒व॒न्वन्तु॒रे॒क्णाः । म॒र्त॒आना॒शसु॒वृ॒क्तिम् ॥ २६ ॥

क॒त्वा । दाः । अ॒स्तु । श्रेष्ठः । अ॒य । त्वा । व॒न्वन् । सु॒रे॒क्णाः ।
म॒र्तः । आ॒ना॒श । सु॒वृ॒क्तिम् ॥ २६ ॥

हेअग्ने अघेदानीं कत्वा कर्मणा परिचरणात्मना त्वा त्वा वन्वन् संभजन् दाः हविषि
दातायजमानः श्रेष्ठोतिशयेन मशस्योस्तु सुरेक्णाः शोभनघनश्चास्तु तथा समर्तो मनुष्यः सुवृ-
क्तिं त्वद्विषयां सुष्ठुर्विच आनाश व्याप्नोतु तव सर्वदास्तोता भवत्वित्यर्थः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

ते॒ते॒अग्ने॒त्वोता॒इ॒षय॑न्तो॒वि॒श्वमा॒युः ।

त॒र॒न्तो॒अ॒र्यो॒अ॒रा॒ती॒व॒न्वन्तो॒अ॒र्यो॒अ॒रा॒तीः ॥ २७ ॥

ते । ते । अ॒ग्ने । त्वा॒ऽऊ॒ताः । इ॒षय॑न्तः । वि॒श्वम् । आ॒युः । त॒र॒न्तः ।
अ॒र्यः । अ॒रा॒तीः । व॒न्वन्तः । अ॒र्यः । अ॒रा॒तीः ॥ २७ ॥

हेअग्ने ते त्वदीयाः ये त्वांस्तुवन्ति ते स्वोतारः त्वोतास्त्वयाकृतारक्षिताः अतएव
इषयन्तः इषमात्मनश्छन्तः सन्तः विश्वं सर्वं आयुरन्तं लभन्त इति विशेषः आपुरेव वाशतव-
र्षलक्षणमिषयन्तः इच्छन्तः प्राप्नुवन्तीति विशेषः यथा अर्यः अरावीरभिगन्धीः अरावीः काश्चि-
च्छत्रुसेनाः तरन्तः अतिक्रामन्तः अर्योभिगन्धीः अरातीः काश्चनशत्रुसेनाः वन्वन्तो हिंसन्तश्च
भवन्तीति विशेषः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

अ॒ग्नि॒स्ति॒ग्मे॒न॒शो॒चि॒पा॒या॒स॒द्दि॒श्व॒न्य॒त्रि॒ण॒म् ।

अ॒ग्नि॒र्नो॒व॒न॒ते॒र॒यि॒म् ॥ २८ ॥

अ॒ग्निः । ति॒ग्मे॒न । शो॒चि॒पा । या॒स॒त् । वि॒श्व॒म् । नि । अ॒त्रि॒ण॒म् ।

अ॒ग्निः । नः । व॒न॒ते । र॒यि॒म् ॥ २८ ॥

अयमग्निः तिग्मेन तीक्ष्णेन शोचिषा तेजसा विश्वं सर्वं अत्रिणमतारं राक्षसादिकं निपासन्निहन्तु अपिच नोस्मज्यमग्निः रयिं धनं वनते ददातु ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

सु॒वी॒रं॒र॒यि॒मा॒भ॒र॒जा॒त॒वे॒दो॒वि॒च॒र्प॒णे । ज॒हि॒र॒क्षा॒॑सि॒सु॒क्र॒तो ॥ २९ ॥

सु॒व॒ी॒र॒म् । र॒यि॒म् । आ । भ॒र॒ । जा॒त॒वे॒दः । वि॒च॒र्प॒णे । ज॒हि॒ ।

र॒क्षा॒॑सि । सु॒क्र॒तो॒ इति॑ सु॒क्र॒तो ॥ २९ ॥

हेजातवेदः जातमज्ञान जातधनवा विचर्पणे विशेषेणदृष्टरभे सुवीरं शोभनैःधैरैः पुत्रपौत्रादिभिरुपेतं रयिं धनं आभर आहर तथा हेसुक्रतो सुकर्मन्त्रमे रक्षांसिच जहि विनाशय ॥ २९ ॥

अथविंशी-

त्वं॒नः॒पा॒ह्य॒हं॒सो॒जा॒त॒वे॒दो॒अ॒घा॒य॒तः । र॒क्षा॒॑णो॒ब्र॒ह्म॒ण॒स्क॒वे ॥ ३० ॥ २६ ॥

त्व॒म् । नः । पा॒हि । अ॒हं॒सः । जा॒त॒वे॒दः । अ॒घ॒य॒तः । र॒क्ष॑ ।

नः । ब्र॒ह्म॒णः । क॒वे ॥ ३० ॥ २६ ॥

हेजातवेदस्त्वन्नोस्मान् अहंसः पापात् पाहि रक्ष तथा हेब्रह्मणस्कवे स्तुतिरूपस्यमंत्र-
स्पकवे कावयितः शब्दयितरभे अग्निर्हिराब्दमुत्पादयति तथाच स्मर्यते-मनःकायाग्निमाहन्ति-
समेरयतिमारुतं । मारुतस्तूरस्त्रिचरनयन्ध्वंजनयतिस्वरमिति । तादृशाभे अघायतः अघमनर्थ
अस्माकमिच्छतः शत्रोश्च नोस्मात्रक्ष ॥ ३० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेवर्द्धिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथैकविंशी-

यो नो अग्रे दुरेव आमर्तो वधाय दार्शति । तस्माच्च पाह्यं हंसः ॥ ३१ ॥

यः । नः । अग्रे । दुःऽएवः । आ । मर्तः । वधाय । दार्शति ।

तस्मात् । नः । पाहि । अंहंसः ॥ ३१ ॥

हेअग्ने दुरेवोदुष्टाभिप्रायो योमर्तोमनुष्यः वधाय स्वस्यायुधाय नोस्मान् आदाशति अभिपयच्छति आयुधेनास्मान् हन्तीत्यर्थः तस्मान्मनुष्यात् अंहंसः पापाच्च नोस्मान् आहिरक्षः ॥ ३१ ॥

अथद्वाविंशी-

त्वं तं देव जिह्वया परिधाधस्व दुष्कृतम् । मर्तो यो नो जिघांसति ॥ ३२ ॥

त्वम् । तम् । देव । जिह्वया । परि । धाधस्व । दुःऽकृतम् ।

मर्तः । यः । नः । जिघांसति ॥ ३२ ॥

हेदेव घोटमानाग्ने त्वं तं वक्ष्यमाणं दुष्कृतं दुष्कर्मकारिणमनुष्यं जिह्वया ज्वालया परिधाधस्व सर्वतो जहि योमर्तोमनुष्यः नोस्मान् जिघांसति हन्तुमिच्छति ॥ ३२ ॥

अथत्रयस्त्रिंशी-

भरद्वाजाय सप्तमथः शर्म यच्छ स हन्त्य । अग्रे वरेण्यं वसु ॥ ३३ ॥

भरतुर्द्वाजाय । सप्तमथः । शर्म । यच्छ । स हन्त्य ।

अग्ने । वरेण्यम् । वसु ॥ ३३ ॥

हेसहन्त्य शत्रूणामभिप्रवितरग्ने भरद्वाजाय महाप्रपये सप्तमथः सर्वतः पृथुविस्तीर्णं शर्म सुखं गृह्णा यच्छ देहि तथा वरेण्यं वरणीयं वसु धनं च देहि ॥ ३३ ॥

पौर्णमास्यामाग्नेयाज्यभागस्यानुवाक्या अग्निर्वृत्राणि जघनदिति पूर्वस्याज्यभागस्यानुवाक्येदिति । इष्टिपशुसोमेषु च यत्र वृधन्वन्तो पुष्टिमन्तावित्यादि-दिशेषविधिर्न दृश्यते तत्र सर्वत्र एषैव पथमाज्यभागानुवाक्या उपसद्याग्नेयस्यैषानुवाक्या सायंकाशीनस्य तु एषैव याज्या सूत्रितं च-अग्निर्वृत्राणि जघनदत्यग्नश्च शर्महेति विषयांसो याज्यानुवाक्यानामिति ।

सैषाचतुर्विंशी—

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ज॒ङ्घन॑द्र॒विण॒स्युर्वि॒प॒न्यया॑ । स॒मि॒द्धः॑शु॒क्रआ॑हुतः॥ ३४॥

अ॒ग्निः । वृ॒त्राणि॑ । ज॒ङ्घन॑त् । द्र॒विण॒स्युः । वि॒प॒न्यया॑ ।

सम॑द्दे॒द्धः । शु॒क्रः । आ॑हुतः ॥ ३४ ॥

विपन्यया स्तुत्या स्तूयमानः द्रविणस्युर्द्विजङ्घनंस्तोतृणांइच्छन् यद्वा हविलक्षणं
धनमात्मनइच्छन् अग्निर्वृत्राण्यावरकाणि रक्षःप्रभृतोनि तमांसिवाजंयनत् भ्रशंहन्तु कीद-
शोभिः समिद्धः सम्यग्दीवः अतएव शुक्रः शुक्लवर्णः आहुतः हविर्भिरभिहुतः ॥ ३४ ॥

अथपञ्चविंशी—

ग॒र्भेमा॒तुःपि॒तुष्पि॒तावि॑दिद्यु॒तानो॒अक्ष॑रे ।

सीद॑न्भूतस्य॒योनि॑मा ॥ ३५ ॥ २७ ॥

ग॒र्भे । मा॒तुः । पि॒तुः । पि॒ता । वि॒दिद्यु॒तानः । अ॒क्षरे॑ । सीद॑न् ।

भू॒तस्य॑ । यो॒निम् । आ ॥ ३५ ॥ २७ ॥

अत्रमातृपितृशब्दाभ्यां भ्रूयौश्चाभिधीयेते यौः पिता पृथिवीमातेतिभ्रूतेः मातृभूम्याः
गर्भे गर्भस्थाने मध्ये अक्षरेक्षरणरहिते वेद्याख्येस्थानेविदिद्युतानः विशेषेणदीप्यमानः पितुः
पिताद्युलोकस्य पालयिता हविषांप्रदानेन एवंभूतोभिः ऋतस्य यज्ञस्य योनि उत्तरवेद्याख्यधि-
ष्यं सप्तम्यर्थेद्वितीया आसीदन् उत्तरवेद्यामुपविशन् अग्निर्वृत्राणि जङ्घनदित्यन्वयः ॥ ३५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेसप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथषट्विंशी—

ब्र॒ह्म॑प्र॒जाव॒दाम॑र्जात॒विदो॒विच॑र्षणे । अ॒ग्नेय॒द्दी॒दय॑द्वि॒वि ॥ ३६ ॥

ब्र॒ह्म । प्र॒जाव॑त् । आ । अ॒र् । जा॒त॑दे॒वदः॑ । वि॒च॑र्षणे ।

अ॒ग्ने । यत् । दी॒दय॑त् । दि॒वि ॥ ३६ ॥

हेजातवेदः जातानविदितः विचर्यणे विशेषेण दृष्टये प्रजावत् पुत्रपौत्रसहितं ब्रह्मान्माभर
आहर यन्नस दिविद्युलोके दीदयद्दीप्यते देवेषु मध्ये यत्प्रशस्तमनं राजते तदाहरेत्यर्थः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशती—

उपत्वारुणवसंतदृशं प्रयस्वन्तः सहस्कृत । अग्नेः ससृज्महे गिरः ॥ ३७ ॥

उप । त्वा । रुणवः सन्तदृशम् । प्रयस्वन्तः । सहःस्कृत ।

अग्ने । ससृज्महे । गिरः ॥ ३७ ॥

हेसहस्कृत सहसा यत्नेनोत्पन्नाग्ने प्रयस्वन्तः हविर्लक्षणान्नवन्तो वयं रुणवसन्तदृशं
रमणीयसंशर्नस्तोतव्यसंदर्शनं वात्वा त्वां उप प्रति गिरः स्तुतीः ससृज्महे विसृजामः उच्चा-
रयाम इत्यर्थः ॥ ३७ ॥

अथाष्टविंशती—

उपच्छायामिव घृणेऽर्गन्मशर्मते वयम् । अग्नेः हिरण्यसन्दृशः ॥ ३८ ॥

उप । छायां इव । घृणोः । अर्गन्म । शर्म । ते । वयम् ।

अग्ने । हिरण्यसंदृशः ॥ ३८ ॥

हेअग्ने हिरण्यसंदृशः हितरमणीयतेजसः हिरण्यवदरोचमानतेजसो वा घृणेर्दीप्तिरस्य ते व-
यं शर्म शरणं आश्रयणं उपागन्म उपगच्छाम तत्र दृष्टान्तः छाया मिव यथा घर्मातीः संतप्ताः
छायामुपगच्छन्ति तद्वत् ॥ ३८ ॥

उपसदिमातः कालस्याग्नेयस्य यउग्रमइवे वियाग्या सायं कालीनस्य त्वेपैवानुवाक्या सन्निव
च—अग्निर्वृन्वाणिजघनघउग्रमइव शर्महेति ।

सैषात्रैकोनचत्वारिंशती—

यउग्रमइव शर्महातिगमशृङ्गो न वंसगः । अग्नेः पुरोऽरुरोजिथ ॥ ३९ ॥

यः । उग्रः इव । शर्महा । तिगमशृङ्गः । न । वंसगः ।

अग्ने । पुरः । रुरोजिथ ॥ ३९ ॥

योमिः उग्रइव उद्ग्रीर्णवलोघन्वीव शयंहा शयैर्वाणैः शशृणांहन्ता निगमशृंगोनवंसगः ती-
क्ष्णशृंगोवननीयगतिवृषभइव हेअग्ने सत्वं पुरः आसुरीस्तिष्ठःपुरीः रुरोजिथ भग्नवानसि रु-
द्रोवाएषपदमिरिति श्रुतेः । रुद्रकृतमपित्रिपुरदहनं अग्निकृतमपेत्पग्निःस्तूपते यद्वा त्रिपुरदहनसाध-
नभूतेवाणे अग्नेरनीकत्वेनावस्थानात् अग्निःपुराणि भग्नवानित्युच्यते देवासुरावाएपुलोकेपुसम-
पतेतेत्यादिकं ब्राह्मणमनुसन्धेयं ॥ ३९ ॥

अग्निमन्थने जायमानेग्नौ आयं हस्ते इत्येवानुवाक्या सूत्रितं च—आयं हस्तेन त्वादिनमित्यर्ध-
र्धं आरमेदिति ।

अथ चत्वारिंशी—

आयं हस्तेन त्वादिनं शिशुं जातं न विभ्रति विशामग्निं स्वध्वरम् ॥ ४० ॥ २८ ॥

आ । यम् । हस्ते । न । त्वादिनम् । शिशुम् । जातम् । न ।

विभ्रति । विशाम् । अग्निम् । सुध्वरम् ॥ ४० ॥ २८ ॥

मन्थनोत्पन्नं यमग्निं शिशुं जातं जातं पुत्रमिव हस्ते आ विभ्रति हस्तेष्वग्निमुत्तं धारय-
न्त्यध्वर्यवः पूर्वो न शब्दः पुरस्तादुपचारोऽप्युपमार्थीयः त्वादिनं भक्षकं व्याघ्रादिव यथा तं वि-
भ्रतः पुरुषा अवहिताः तथा भूता इत्यर्थः यद्वा नेतिसंपत्यर्थे संपत्तीदानीं त्वादिनं हरिषां भक्ष-
कं यमग्निं हस्ते धारयन्ति विशां जनानां स्वध्वरं शोभनयागस्पनिष्पादकं तमग्निं हेमत्विजः
परिचरतेति शेषः ॥ ४० ॥

॥ इति चतुर्थस्य पञ्चमेष्टाविंशोऽवर्गः ॥ २८ ॥

अग्निमन्थने जातस्याग्ने आहवनीये पहरणसमये प्रदेवं देववीतय इति द्वे चोनुवक्तव्यः सूत्रितं-
च—प्रदेवं देववीतय इति द्वे अग्निनाग्निः समिध्यत इति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते एकचत्वारिंशी—

प्रदेवं देववीतये भरतावसुवित्तमम् । आस्वे योनौ निर्यादतु ॥ ४१ ॥

प्र । देवम् । देववीतये । भरत । वसुवित्तमम् । आ ।

स्वे । योनौ । नि । र्यादतु ॥ ४१ ॥

हेअध्वर्यवः देवं द्योतमानं बहुविचमं वसूनां धनानां वेदयितारं लंघयितारमग्निं प्रभरत प्रहरत आहवनीयेग्नौ प्रक्षिपत किमर्थं देववीतये देवानां प्रक्षणार्थं तथाचन्नाल्लणं—प्रदेवदेववी-
तयेभरतावसुविचममितिप्रह्रियमाणायामभिरूपाययज्ञेभिरूपंतत्समृद्धमांस्वेयोनीनियोदत्वित्येप-
ह्वाअस्यस्वोयोनिर्पदग्निरग्नेरिति । सचाग्निः स्वेयोनी कारणे स्थाने आहवनीयेआनिसीदतु
अभिनियण्णोभयतु ब्राह्मणंचभवति—एषवाअस्यस्वोयोनिर्पदग्निरग्नेरिति ॥ ४१ ॥

अथद्वित्रिचत्वारिंशी—

आजातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम् । स्योने आगृहपतिम् ॥ ४२ ॥

आ । जातम् । जातवेदसि । प्रियम् । शिशीत । अतिथिम् ।
स्योने । आ । गृहपतिम् ॥ ४२ ॥

हेअध्वर्यवः जातं प्रादुर्भूतमतिथिं लुप्तोपममेतत् अतिथिमिवमियं अतएव गृहपतिं गृहा-
णांस्वामिनमग्निं जातवेदसि जातमग्ने स्योने सुखकरे आहवनीयेग्नौ आशिशीत अन्तर्णीतण्य-
र्थस्यशीङ्गपतद्रूपं शाययत स्थापयत यद्वा श्येङ्गतावित्यस्यछान्दसंस्वरं गमयत प्रापयतेत्यर्थः
शोतनूकरणेइत्यस्यवात्स्यं शयत तीक्ष्णोक्कुरुतसंस्कुरुव प्रहरतेतियावत् द्वितीयआकारः पूरकः
जातइतरोजातवेदाइतरइत्यादिकंनौल्लणमत्रानुसन्धेयम् ॥ ४२ ॥

अथत्रिचत्वारिंशी—

अग्नें युक्ष्वाहियेतवाश्वासो देवसाधवः । अरं वहन्ति मन्यवे ॥ ४३ ॥

अग्ने । युक्ष्व । हि । ये । तव । अश्वासः । देव । साधवः ।
अरं । वहन्ति । मन्यवे ॥ ४३ ॥

हेदेव द्योतमानमग्ने तान्श्वान् युक्ष्व आत्मीयिरथेयोजय ये तव त्वदीयाः साधवः सा-
धकाः सुशीलावा अश्वासोश्वाः अरं अलं पर्याप्तं वहन्ति किमर्थं मन्यवे मन्यतेयदृष्यत्वेनदे-
वानत्रेतिमन्युर्पागस्तदर्थं तान्श्वान्रथेयुक्ष्वेत्यर्थः हिसत् ॥ ४३ ॥

अथचतुश्चत्वारिंशी-

अच्छानोयासावहाभिप्रयांसिवीतये । आदेवान्तसोमपीतये ॥ ४४ ॥

अच्छ । नः । याहि । आ । वह । अग्नि । प्रयांसि ।

वीतये । आ । देवान् । सोमपीतये ॥ ४४ ॥

हेअग्ने नोस्मात् अच्छाभिमुख्येनायाहि आगच्छ तथा प्रयांसि हविलक्षणान्यन्नान्यभि-
लक्ष्य देवानावह किमर्थं वीतये तेषांहविषांत्वादनार्थं तथा सोमपीतये सोमपानार्थं च वाग्दे-
वानावह ॥ ४४ ॥

अथपञ्चचत्वारिंशी-

उदग्नेभारतद्युमदजस्त्रेणदर्विद्युतत् । शोचाविभांसजर ॥ ४५ ॥ २९ ॥

उत् । अग्ने । भारत । द्युमत् । अजस्त्रेण । दर्विद्युतत् ।

शोच । वि । भाहि । अजर ॥ ४५ ॥ २९ ॥

हेभारत हविषांभर्वरग्ने उच्छोच उद्रवतरदीप्यस्व तदेवविवृणोति हेअजर जरारहितग्ने
दर्विद्युतत् भूरापोतमानस्त्वं द्युमत् द्युमतादीक्षिमता सुषांसुलुगितिवृतीयापादुक् अजस्त्रेणा-
विच्छेदेनतेजसा विभाहि विशेषेणप्रकाशयस्व यद्वा भातिरत्रांतर्णातिष्यर्थः त्वं प्रथममुद्दीप्यस्व
पश्चादात्मीयितेजसा सर्वजगत्प्रकाशयैतिमोजनीयम् ॥ ४५ ॥

॥ इतिचतुर्थंस्पष्टपञ्चमेएकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथषट्चत्वारिंशी-

वीतीयोदेवंमनौदुवस्येदग्निमीळीताध्वरेहविष्मान् ।

होतारिसत्ययजुरोदस्योरुत्तानहंस्तोनमसाविवासेत् ॥ ४६ ॥

वीती । यः । देवम् । मर्तः । दुवस्येत् । अग्निम् । ईळीत् । अध्वरे ।

हविष्मान् । होतारम् । सत्ययजम् । रोदस्योः । उत्तानहंस्तः ।

नमसा । आ । विवासेत् ॥ ४६ ॥

योमतेमिनुप्योहविष्यान् हविर्भियुंकोयजमानोवीथी वीत्याकान्तेन हविर्दक्षणेनाभेन
यंरुचनदेवं दुवस्येव परिचरेत्तस्मिन्धरे यत्ने अग्निमीळीत स्तुवीन सर्वेषुपाणेष्वग्निः पूज्यत-
इत्यर्थः कीदृशमग्निं रोदस्योद्यांवापृथिव्योर्दोक्तद्वये वर्तमानानां होतारमाह्वानार् सत्यमजं सत्ये-
न अविनयेन हविषा यष्टारं किंचार्पयजमानः ईदृशमग्निं उत्तानहस्तः कृतांजलिपुटः सन्न नम-
सा नमस्कारेण हविषावा आविवासेत् परिचरेत् ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

आते अग्रं कृचा हविर्हृदा तृप्तं भ्रामसि ।

ते ते मयन्तु उक्षाणः कृपभासो वशा उत ॥ ४७ ॥

आ । ते । अग्रे । कृचा । हविः । हृदा । तृप्तम् । भ्रामसि ।

ते । ते । मयन्तु । उक्षाणः । कृपभासः । वशाः । उत ॥ ४७ ॥

अनयाभ्ययनं यथास्मन्वाप्याभ्युपगम्यते हे अग्रे ते गुण्यं हृदा हृदयेन तदं संस्मृतं क-
षा क्रमूणेण वर्तमानं हविः कचमेव हविः कृत्वा आभ्रामसि आह्वयः तेव नित्यच्छन्देन प्रकृतघृ-
मूयं हविः पराश्रयते प्रतिनिर्दिश्यमानोऽक्षमांस्त्वचहृत्वे क्रमूयं तद्विः ते गुण्यं उक्षाणः उक्षाणः
सोचनसमर्थाः कृपभासः कृपभाः उक्षाणि वशा भ्रामन्तु कृपभरशास्त्रेण परिणतं तत् त्वद्-
क्षाणाय भवति विशेषः ॥ ४७ ॥

अथाष्टाव्यारिंशी-

अग्निं देवासो अपि यमिन्धने हृन्तमम् ।

येनायसून्या भृता वृद्धारक्षांसि वाजिनां ॥ ४८ ॥ ३० ॥

अग्निम् । देवास्तः । अपि यम् । इन्धने । हृन्तमम् । येन ।

यसूनि । आहृता । वृद्धा । रक्षांसि । वाजिनां ॥ ४८ ॥ ३० ॥

अपि यं मृत्यं वृषहन्तं अनिशयेन वृषहन्तारं इममग्निं देवासो देवाः इन्धने दीपय-
न्ति येनाग्निना यसूनि अगुरेस्पह्णानि यनानि हविर्दक्षणां यनानि आधत्तामसुरसकाशा-

पजमानाद्वा आहतानि येनच वाजिना नटवताग्निना रक्षांति यज्ञविरोधीनि दृष्ट्वा दृढानि
हिंसितानि तमग्निमिभतइत्यन्वयः ॥ ४८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपञ्चमेशोवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्यमकारोऽनतमोहार्दनिवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्वाजापिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थमकारोऽनतमोहार्दनिवारयन् चतुर्थाष्टके पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदापो वेदेभ्योऽस्मिन्नंजगत् । निर्ममेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 चतुर्थाष्टके पष्ठोध्याय आरभ्यते पष्ठे मंडले द्वितीयनुवाके मध्यमं सूक्तं व्याख्यातं तत्र पिवा सोममिति पं-
 चदशर्चद्वितीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षे त्रैष्टुभेन्द्रमंत्याद्विषदात्रिष्टुप् तथा चानुक्रान्तं—पिवा सोमं तमुष्टुही-
 तिमभ्यं विन इति । अभिजितिमरुत्वतीयशस्त्रे एतन्निविद्धानं सूत्रितं च—पिवा सोमं तमुष्टुही-
 तिमभ्यं विन इति । समूहे दशरात्रेष्टमेह नियमरुत्वतीयशस्त्रे एतत्सूक्तं सूत्रितं च—पिवा सोममभितम-
 स्य घावापृथिवी इति । सूर्यस्तु ज्ञात्र्येकाहेमरुत्वतीये एतत्सूक्तं निविद्धानं सूत्र्यते हि—सूर्यस्तु ना-
 यशस्कामः पिवा सोममभीति । महाव्रते पिमरुत्वतीये एतत्सूक्तं तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं च—पि-
 वा सोममभियमुग्रतर्दः कथाशुभासवयसः सनीळा इति माध्यन्दिनसवने आपास्ति सो होतुमैवाव-
 रुण ब्राह्मणाच्छंसिनां प्रस्थितयाज्याः सूत्रितं च—पिवा सोममभियमुग्रतर्द इति । तिस्रो वाङ्महि सो-
 मकार्मावाहुरिति ।

तत्रमथमा—

ॐ पिवा सोमं मभियमुग्रतर्द ऊर्वं गव्यं महि गृणान इन्द्र ।
 विषो धृष्णो वधिपो वज्रहस्त विश्वा वृत्रममित्रिया शवोभिः ॥ १ ॥

पिब । सोमम् । अग्नि । यम् । उग्रम् । तर्दः । ऊर्वम् । गव्यम् ।
 महि । गृणानः । इन्द्र । वि । यः । धृष्णो इति । वधिपः ।
 वज्रहस्त । विश्वा । वृत्रम् । अमित्रिया । शवः इभिः ॥ १ ॥

हे उग्र उर्ध्वबलेन्द्र गृणानः अंगिरोभिः स्तूयमानस्त्वं यं सोममभिजडद्विष पातुमित्यर्थः
 महि महद् गव्यं गोसंबन्धि ऊर्वं पणिभिराहतं समूहं तर्दः प्रकाशितवानसि तदिह साकमा अ-
 व्रप्रकाशनार्थः तं सोमं पिब पानं कुरु हे धृष्णो शत्रूणां धर्षक वज्रहस्त वज्रपाणे हे इन्द्र यस्त्वं शवो-
 भिर्बलैः संहितः सन् विश्वा विश्वं वृत्रं आवरकं अमित्रिया अमित्रियं शत्रुं अमित्रशब्दाद्विती-
 यैकवचनस्येपादेशः विषधिपः व्यवधीः सत्वं सोमं पिबेति संबन्धः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सईपाहियक्ञीपीतरुञ्चोयःशिप्रवान्पुभोयोमतीनाम् ।
योगोत्रमिदं च मृद्योहरिष्टाःसइन्द्रचित्रौअभितृन्धिवाजान् ॥ २ ॥

सः । ईम् । पाहि । यः । ऋजीपी । तरुञ्चः । यः । शिप्रवान् ।
पुभः । यः । मतीनाम् । यः । गोत्रमिदं । वज्रमृत् । यः ।
अरिस्थाः । सः । इन्द्र । चित्रान् । अभि । तृन्धि । वाजान् ॥ २ ॥

हेइन्द्र ऋजीपी ऋजीपशब्देनगवरसःसोमोभिधीयते तद्वान् यस्त्वं तरुञ्चः शत्रूणांवार-
कोसि यस्त्वं शिप्रवान् शोभनहनुरसि यस्त्वं मतीनां स्तोत्राणां मय्यवेःस्तुतिकर्मणःकर्त्तरिकि-
ञ्च वृषभः कामानांषर्पितासि सत्त्वं ईं एनं सोमं पाहि पिय हेइन्द्र यस्त्वं वज्रमृत् वज्रधरोय-
स्त्वंगोत्रमिदंगोत्राणांपर्वतानामेषानांवाभेत्तासि यस्त्वं हरिष्टाः इयोंःस्थावासि हेइन्द्र सत्त्वं
चित्रान् विचित्रान् वाजानञ्जानि अभितृन्धि अस्मभ्यंप्रकाशय ॥ २ ॥

अथतृतीया—

एषापाहिभ्रतथा मन्दतुत्वाश्रुधिब्रह्मवावृधस्वोतगीभिः ।
आविःसूर्यकृणुहिपीपिहीपोजहिशत्रूंरमिगाइन्द्रतृन्धि ॥ ३ ॥

एव । पाहि । भ्रतस्था । मन्दतु । त्वा । श्रुधि । ब्रह्म ।
वृधस्व । उत । गीःभिः । आविः । सूर्यम् । कृणुहि । पीपिहि ।
इपः । जहि । शत्रूंन् । अभि । गाः । इन्द्र । तृन्धि ॥ ३ ॥

हेइन्द्रत्वं भ्रतथा भ्रतान्पुराणान्तोमान् यथाअपिबः तथा एवएवमिममस्मदीयंसोमं पाहि
पिय सच सोमस्तवयापीतःसन् त्वा त्वां मन्दतु मद्यतु बल अस्माभिःकृतं स्तोत्रं श्रुधि शृणु
उवापिच गीभिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिर्वबृधस्व त्वंवर्षस्व अपिच सूर्य सर्वस्यप्रेतकं देवं आवि-
कृणुहि आविष्कुरु वयंसूर्ययथाप्रथेम तथाकुर्वित्यर्थः इपः अन्तानिच पीपिहि अस्मभ्यंप्या-
यय शत्रून्स्मत्सपन्नान् जहि नाशय हेइन्द्र त्वंपिभिःपिपिहवागाः अभितृन्धि प्रकाशय ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

तेत्वा॒मदा॑हृ॒दिन्द्र॑स्वधाव॒दुमे॑पी॒ताउ॑क्षयन्तद्यु॒मन्त॑म् ।
म॒हाम॑नू॒नंत॑वसं॒विभू॑तिमन्स॒रासो॑जहृ॒पन्त॑प्र॒साह॑म् ॥ ४ ॥

ते । त्वा । मदाः । बृहत् । इन्द्र । स्वधावः । दुमे । पीताः ।
उक्षयन्त । यु॒मन्त॑म् । म॒हाम् । अनू॒नम् । त॒वस॑म् । वि॒भूति॑म् ।
म॒त्स॒रासः । जहृ॒पन्त॑ । प्र॒सह॑म् ॥ ४ ॥

हेस्वधावः अश्वजिन्म मदाः मदकराः तद्दुमेपीताः सोमाः युमन्तं दीप्तिमन्तं त्वा त्वा वृ-
हदपन्त उक्षयन्त सिंचयन्तु अपिच हेइन्द्र त्वां मत्सरासो मदकराः सोमाः जहंपन्त भृशहर्षय-
न्तु कीदृशं महान् महान्तं प्रभूतं अनूनं सर्वगुणैर्युनतारहितं संपूर्णमित्यर्थः तपसं मयूषं विभू-
तिं विभवन्तं मसाहं शत्रूणामभिभवितारं ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

येभिः॒सूर्य॑मु॒पस॑मन्दसा॒नोवा॑स॒पोप॑दृ॒ह्णानि॑वर्द्धत् ।
म॒हाम॑द्रि॒परि॑गा॒इन्द्र॑सन्त॒नुत्था॑अच्यु॒तंसद॑सः॒परि॑स्वात् ॥ ५ ॥ १ ॥

येभिः । सूर्यम् । उपसम् । म॒न्दसा॑नः । अवा॑सयः । अप ।
दृ॒ह्णानि॑ । वर्द्धत् । म॒हाम् । अ॒द्रिम् । परि॑ । गाः । इन्द्र । सन्तम् ।
नु॒त्थाः । अच्यु॑तम् । स॒दसः । परि॑ । स्वात् ॥ ५ ॥ १ ॥

हेइन्द्र येभिः यैः सौमैः मन्दसानोमोदमानस्त्वं सूर्यं सर्वस्यप्रेरकं देवं उपसमुपोदेवतांच
अवासयः स्वस्थानेन्यवासयः अथवा सूर्योपसौ यथा तमांसि विवासयतस्तथा कार्पाः किंकुर्वन्
दृह्णानि दृढानि तमांसि अपदर्वदपदारयन् किंच हेइन्द्र त्वं पणिभिरपहतायाः परिसंतं परितो-
विद्यमानं महान् महान्तं अद्रिं पर्वतं नुत्थाः अनुदः कीदृशं स्वात् स्वकीयात् सदसः स्थानात्
परि परितः अच्युतं अविचालितं विनाशरहितं स्थिरमित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेप्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथषष्ठी—

तव॒कृत्वा॒तव॒तदंस॑नाभिरामासु॒प॒कं॒श॒च्या॒निदी॑धः ।

औ॒र्णो॒दुरं॒उ॒स्त्रिया॑भ्यो॒वि॒दृ॒हो॒दुर्वा॑द्वाअ॒सृजो॒अङ्गि॑र॒स्वान् ॥ ६ ॥

तव । कृत्वा । तव । तत् । दंसनाभिः । आमासु । प॒कम् । शच्या ।

नि । दी॒ध॒रिति॑दीधः । औ॒र्णोः । दुरः । उ॒स्त्रिया॑भ्यः । वि । दृ॒ह्वा ।

उत् । ऊ॒र्वात् । गाः । अ॒सृजः । अङ्गि॑र॒स्वान् ॥ ६ ॥

हेइन्द्र तवकृत्वा त्वदीययामस्य तवदंसनाभिः त्वदीयैःकर्मभिः शच्या सामर्थ्येन आमासु अपक्वासुगोषु प॒कं परिणतं तत्पसिद्धं प॒यः निदीधः निवराधारयसिअपिच हेइन्द्र त्वं उ॒स्त्रियाभ्योगोस्त्र्यः गानिर्गमयितुमित्यर्थः दृ॒ह्वा दृढानि बलेनपापाणादिभिर्दृढीकृतानीत्यर्थः दुरो॒द्वा॒राणि व्यौर्णोः उद्घाटितवानसि अंगिरस्वान्अंगिरोभिर्पु॒क्तत्वं ऊ॒र्वात् समूहात् गोष्ठादित्यर्थः गाः उदसृजः उदगमयः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

प॒प्राथ॑क्षांमहि॒दंसो॒ज्यु॒र्धीमु॒प॒द्यामृ॒ज्वो॒बृ॒हदिन्द्र॑स्त॒भायः॑ ।

अ॒धार॒यो॒रोद॑सीदे॒वपु॒त्रे॒म॒त्नेमा॒तरा॑य॒ह्नी॒कृत॑स्य ॥ ७ ॥

प॒प्राथ॑ । क्षाम् । महि । दंसः । वि । उ॒र्धीम् । उप । द्याम् । ऋ॒ज्वः ।

बृ॒हत् । इन्द्र । स्त॒भायः॑ । अ॒धारयः॑ । रोद॑सी इति । दे॒वपु॒त्रे

इति॑ दे॒वपु॒त्रे । म॒त्ने इति॑ । मा॒तरा॑ । य॒ह्नी इति॑ । कृत॑स्य ॥ ७ ॥

हेइन्द्र त्वं महि महता दंसः दंससा कर्मणा उ॒र्वा विस्तीर्णा क्षां भूमिं विपमाथविशेषेण पू॒रित॑वानसि प्रा॒पू॒रणे॒इति॑धातुः हेइन्द्र ऋ॒ज्वोम॒हा॒स्त्वं बृ॒हत् बृ॒हतीं॑ चां दिवं उपस्त॒भायः॑ उपस्त॒भासि॑ निरालंबं विविष्टन्तीयौः यथानपवति इन्द्रस्तथाकरोतीत्यर्थः अपिच त्वं रोदसी धा॒धा॒पृथि॒व्यो अ॒धारयः॑ षोषणेधारयसि कीदृश्यौ दे॒वपु॒त्रे दे॒वाःपु॒त्रा॒पयो॑स्ते म॒त्ने पुरा॑णे मा॒तरा॑ मा॒तरो॑निर्मा॒भ्यो कृत॑स्योदकस्य यत्तस्यवा य॒ह्नी य॒ह्यौम॒हत्यौ॑ यद्वा वि॒श्वस्य॑मा॒तरो॑ कृतस्य म॒त्त॒णः य॒ह्नी पु॒त्र्यो य॒हु॒रित्य॑पत्यनामैतत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अधत्वाविश्वेपुरइन्द्रदेवाएकं तवसंदधिरेभराय ।
अदेवोयदभ्यौहिष्ठदेवान्स्वर्पातावृणतइन्द्रमन्नं ॥ ८ ॥

अध । त्वा । विश्वे । पुरः । इन्द्र । देवाः । एकम् । तवसम् ।
दधिरे । भराय । अदेवः । यत् । अभि । औहिष्ठ । देवान् ।
स्वः । साता । वृणते । इन्द्रम् । अन्नं ॥ ८ ॥

अधाधुनास्मिन्काले विश्वेदेवाः सर्वेवह्न्यादयः हेइन्द्र एकं मुख्यं तवसं प्रवृत्तं बलवन्तं
त्वा त्वां भराय संग्रामाय पुरोदधिरे पुरस्ताच्चकिरे यद्यदा अदेवोवृष्टासुरः देवान् आप्यौहिष्ठ
संग्रामार्थंअभिगतवान् ओहृतिर्गतिकर्मा किंच अत्रास्मिन्काले स्वर्पाता स्वर्पातौ संग्रामेदेवामरु-
तइतिशेषः इन्द्रं वृणते संभजन्ते स्म मरुतोहीन्द्रदेवेऽप्युपस्थायितेपुस्तमभजन्तित्यर्थः अधुना पुरो-
दधिरेइतिसंबन्धः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

अभ्यौहिष्ठेअपसानुवज्राद्वितानमद्भियसास्वस्यमन्योः ।
अहिंयदिन्द्रोअभ्योहसानंनिचिद्विश्वायुःशयथेजघान ॥ ९ ॥

अध । यौः । चित् । ते । अप । सा । नु । वज्रात् । द्विता ।
अनमत् । अभियसा । स्वस्य । मन्योः । अहिम् । यत् । इन्द्रः । अभि ।
ओहसानम् । नि । चित् । विश्वेऽआयुः । शयथे । जघान ॥ ९ ॥

सापसिद्धा देवानामाश्रयत्वेन द्यौश्चिद द्युलोकोपि हेइन्द्रअधाधुनास्मिन्काले द्विता द्विधा
द्विपकारात् तेत्वदीयाद्वज्रात् स्वस्यात्मीयात् मन्योः क्रोधाच्च भियसा भयेन अपानमत् अपन-
नाम नुइतिपूरणः विश्वयुर्वह्नइन्द्रः यद्यदा अभ्योहसानमभिगच्छन्तं अहिं वृत्रं शयथे शय-
ननिमित्ते मरणायेत्यर्थः जघान न्यवधीत् चिदितिपूरणः यदा वृत्रंजघान अस्मिन्कालेद्यौर्नना-
मेतिसंबन्धः ॥ ९ ॥

अथदशमी-

अधुत्वष्टातेमहउग्रवज्रंसहस्रमृष्टिवष्टतच्छताश्रिम् ।

निकाममरमणसंयेननवन्तमहिंसंपिणक्जीपिन् ॥ १० ॥ २ ॥

अध । त्वष्टा । ते । महः । उग्र । वज्रम् । सहस्रं ऽभृष्टिम् । वृष्टत ।

शतं ऽश्रिम् । निष्कामम् । अरुऽमनसम् । येन । नवन्तम् ।

अहिम् । सम् । पिणक् । ऋजीपिन् ॥ १० ॥ २ ॥

अधाधुना हेउग्र उदूर्णवसेन्द्र महोमहवस्तव त्वष्टा देवशिल्पी वज्रं ववृष्टत् न्यवर्तयत्
निष्पन्नैरुतवान् कीदृशं सहस्रभृष्टं सहस्रधारं शताश्रि शतपर्वाणं हेक्कजीपिन् गतरससोमव-
निन्द्र येनवज्रेण निकामं नियतः कामोयस्पतं अरमनसं शत्रूणामरमभिगन्तुमनोयस्पतं नवन्तं
शब्दापमाने अहिं वृत्रमसुरं संपिणक् संपिष्टवानसि च वज्रं रुतवानित्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षतुर्थं स्वपष्ठे द्वितीयोऽवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

वर्धान्यं विश्वे मरुतः सजोपाः पचच्छतं महिषां हन्तुम्यम् ।

पूषा विष्णुः त्रीणि सरांसि धावन् वृत्रहणं मदिरं शुभस्मै ॥ ११ ॥

वर्धान् । यम् । विश्वे । मरुतः । सजोपाः । पचत् । शतम् ।

महिषान् । इन्द्र । तुम्यम् । पूषा । विष्णुः । त्रीणि । सरांसि ।

धावन् । वृत्रहणम् । मदिरम् । अंशुम् । अस्मै ॥ ११ ॥

सजोपाः सहस्रीयमाणाः विश्वे मरुतः सर्वदेवाः हेदन्व यन्तां वर्धान् स्तोत्रैर्वर्धयन्ति हे-
इन्द्र तस्मै तुभ्यं पूषा एतन्नामको देवः विष्णुरेतन्नामकश्च शतं शतसंख्याकान् महिषान् पुंशु-
न् पचत् पचेत् अपिच अस्मै तुभ्यं सरांसि क्षोणकलशपूतभृदाहवनीयाख्यानि त्रीणि पात्राणि पू-
रयितुं अंशुं सोमं धावन् गच्छन् भवति पूषा विष्णुश्च सोमैः पात्राणि पूर्यत इत्यर्थः कीदृशं सोमं
मदिरं मदकरं वृत्रहणं वृत्राणां शत्रूणां हन्तारं अत्र वृत्रहन् शब्देन सोमोभिधीयते पोते हि सति सोमे
वृत्राणि हन्तुमिन्द्रः समर्थो भवतीति यावत् ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

आक्षोदोमर्हि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृजमूर्मिमपाम् ।
 तासां मनु प्रवर्त इन्द्र पन्थां प्रादयोनो नीचीरपसः समुद्रम् ॥ १२ ॥
 आ । क्षोदः । मर्हि । वृतम् । नदीनाम् । परिष्ठितम् । असृजः ।
 ऊर्मिम् । अपाम् । तासाम् । अनु । प्रवर्तः । इन्द्र । पन्थाम् ।
 प्र । प्रादयः । नीचीः । अपसः । समुद्रम् ॥ १२ ॥

हेइन्द्र त्वं महि महव वृतं वृषेण परिवृतमाच्छादितं परिष्ठितं परिवःस्थितं नदीनां सिन्धूनां
 संवन्धि क्षोदः उदकं आअसृजः आसमन्तात्सृष्टवानसि येन नद्यः पूर्णाः प्रवहेयुः तदित्यर्थः अपा-
 मुदकानामूर्मिं समूहं सृष्टवानसि पुनर्वचनमादरार्थं हेइन्द्र तासां नदीनां संवन्धिनः पन्थां पथो-
 मार्गान्प्रवतः प्रवणानन्वकार्णीरिति शेषः अन्वित्युपसर्गयोग्यक्रियाभ्याहारः किंच नीचीः प्रवणा-
 भिमुत्तीर्विगयुक्ता इत्यर्थः अपसोऽप उदकानि अपस इत्यप एवार्थे वर्तते समुद्रमुदधिं प्रादयः प्रागम-
 यः अत्रादयतिर्नपनकर्मा ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

एवाता विश्वा चरुवांसमिन्द्रं महामुग्रमजुर्यमसहोदाम् ।
 सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमाबह्य नव्यमवसेव वृत्त्यात् ॥ १३ ॥
 एव । ता । विश्वा । चरुवांसम् । इन्द्रम् । महाम् । उग्रम् ।
 अजुर्यम् । सहः । इदाम् । सुवीरम् । त्वा । सुऽआयुधम् । सुऽवज्रम् ।
 आ । ब्रह्म । नव्यम् । अवसे । वृत्त्यात् ॥ १३ ॥

हेइन्द्र त्वा त्वां नव्यं नूतनमन्वैरकृतपूर्वं ब्रह्म अस्माभिः कृतं स्तोत्रं अवसे अस्माकं रक्षणाय
 आववृत्त्यात् आवर्तयतु कीदृशं त्वां एव एवमुक्तप्रकारेण ता तानि प्रसिद्धानि विश्वा विश्वा-
 निसर्वाणिकर्माणि चरुवांसं कृतवन्तमिन्द्रपीश्वरं महान् महान्तं उग्रभोजस्विनं अजुर्यमजरं
 सहोदां सहसो नलस्यदातारं सुवीरं शोभनवीरामरुतो यस्य तं स्वायुधं शोभनायुधं सुवज्रं शो-
 भनवज्रोपेतं ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

सनोवाजायश्रवसइपेचरायेधेहिद्युमतइन्द्रविप्रान् ।

भरद्वाजेनृवतइन्द्रसूरीन्द्रिविचस्मैधिपार्येनइन्द्र ॥ १४ ॥

सः । नः । वाजाय । श्रवसे । इपे । च । राये । धेहि । द्युमतः ।

इन्द्र । विप्रान् । भरद्वाजे । नृवतः । इन्द्र । सूरीन् । दिवि ।

च । स्म । एधि । पार्ये । नः । इन्द्र ॥ १४ ॥

हेइन्द्र सत्त्वं द्युमतोदीमिमतः विप्रान्मेघाविनोस्मान् वाजाम् बलाय श्रवसे यशसे इपे-
चाभापच राये धनाय धेहिधारय अपिच हेइन्द्र भरद्वाजेमपि नृषतोमनुष्यवतः परिचारकपु-
ष्कानित्यर्थः सूरीन् तवस्तोतुन् पुषपोत्रान्कुर्वितिशेषः हेइन्द्र त्वं पार्ये पारणीये आगामिनिच
दिविदिवसे एधिस्म नोस्माकंरक्षितावलुभवेत्यर्थः ॥ १४ ॥

पष्ठेहनिद्वतीयसवनेब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे अनुत्पटवस्य अयावाजमितिद्वतीया स्रजितं-
च—अयावाजदेवहितंसनेमेतिस्तोत्रियानुरूपाविति ।

तैषापंचदशी—

अयावाजैर्देवहितंसनेममदेमशतहिमाःसुवीराः ॥ १५ ॥ ३ ॥

अया । वाजम् । देवहितम् । सनेम् । मदेम् । शतहिमाः ।

सुवीराः ॥ १५ ॥ ३ ॥

अया अनयास्तुत्या देवहितं देवेनद्योतमानेनेन्द्रेणदत्तं वाजमन्नं सनेम् वयंसंभजेम अ-
पिच सुवीराःशोभनपुत्रोपेतावयं शतहिमाः शतसंवत्सरान् यदेम इष्याम ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेद्वतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

तमुद्गृहीति पंचदशर्चद्वतीयंसूक्तं भरद्वाजस्यार्धं त्रैष्टुभमेन्द्रं तथाचानुक्रम्यते—तमुद्गृहीति ।
अभिलिङ्गितनिष्केवत्येएतन्निविद्धानं स्रजितंच—तमुद्गृहीतिमध्यंदिनइति । इन्द्राग्नयोःकुलायना-
ग्न्येकोहपि निष्केवत्येएतन्निविद्धानं स्रजितंच—तिष्ठाहरीतमुद्गृहीतिमध्यंदिनइति । महावतेपि
निष्केवत्ये तथैवपंचमारण्यकेस्रजितं—तमुद्गृह्योअभिभूत्योजाःसुतइत्वंनिमिष्लइन्द्रसोमइति-
नीणीति ।

तत्रमयमा—

तमुष्टुहियोअभिमृन्पोजावन्वन्नवानःपुरुहूतइन्द्रः ।

अपाह्ममुयंसहमानमाभिर्गीभिर्वर्धयभंचर्पणीनाम् ॥ १ ॥

तम् । ॐ इति । स्तुहि । यः । अभिमृन्तिऽओजाः । वन्वन् । अवातः ।

पुरुहूतः । इन्द्रः । अपाह्मम् । उपम् । सहमानम् । आभिः ।

गीःक्षितिः । वर्ध । वृषजम् । चर्पणीनाम् ॥ १ ॥

अभिभृयोजाः अभिभापुरतेजाः वन्वन् शत्रून्हितन् अवातः शत्रुभिरर्हितः वनोदे-
निष्ठान्नश्यन्शत्रुरस्यरूपं यदा वानेरान् अनभिगतः पुरुहूतः बहुभिराहूतः यइन्द्रोस्तीतिशेषः
होमरदाय तमुष्टुहि तमेरेन्द्रंस्तुति अतिच आभिर्वस्यमागाभिर्गीभिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः
तमिन्द्रं यथा वर्धय कीदृशं अपाह्मनमभिभूतं उग्रमुदृणमोजस्विनं वा सहमानं शत्रून्भि-
भयन्तं चर्पणीनां यजानांघृषन्धिनं वृषभं वरितारं ॥ १ ॥

अयदितीया—

अथचतुर्दशी—

सनोवाजाप्यश्रवसदुपेचरायेधेहिद्युमतइन्द्रविप्रान् ।

भरद्वाजेनृवतइन्द्रसूरीन्द्रिविचस्मैधिपार्येनइन्द्र ॥ १४ ॥

सः । नः । वाजाप्य । श्रवसे । उपे । च । राये । धेहि । द्युमतः ।

इन्द्र । विप्रान् । भरद्वाजे । नृवतः । इन्द्र । सूरीन् । दिवि ।

च । स्म । एधि । पार्ये । नः । इन्द्र ॥ १४ ॥

हेइन्द्र तत्त्वं धुमतोदीक्षितः विप्रान्मेधाविनोस्मान् वाजाप्य बलाप्य श्रवसे यशसे इये-
वाजाप्यच राये धनाय धेहिधारय अपिच हेइन्द्र भरद्वाजेमपि नृवतोमनुप्यवतः परिचारकमु-
क्तातिपथः सूरीन् तवस्तोतुन् पुत्रपौत्रान्कुर्वितिशेषः हेइन्द्र त्वं पार्ये पारणीये आगामिनिच
दिविदिवसे एधिस्म नोस्माकंरक्षितास्वभुवेत्यर्थः ॥ १४ ॥

पठेहनिवृत्तीयसवनेत्रासणाच्छंसिशस्ते अनुरूपवृत्तस्य अयावाजमितिवृत्तीया स्रजितं-
च—अयावाजं देवहितं सनेमेतिस्तोत्रियानुरूपाविति ।

सैपापंचदशी—

अयावाजं देवहितं सनेममदेमशतहिमाः सुवीराः ॥ १५ ॥ ३ ॥

अया । वाजम् । देवहितम् । सनेम । मदेम् । शतहिमाः ।

सुवीराः ॥ १५ ॥ ३ ॥

अया अनयास्तुत्या देवहितं देवेनघोतमानेनेन्द्रेणदत्तं वाजमञ्चं सनेम वयंसंभजेम अ-
पिच सुवीराःशोभनपुत्रोपेतावयं शतहिमाः शतसंवत्सरान् मदेम इप्स्याम ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्यस्यपठेवृत्तीयोवर्गः ॥ ३ ॥

तमुदुहीति पंचदशार्चवृत्तीयं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं त्रैष्टुभमैन्द्रं तथाचानुक्रम्यते—तमुदुहीति ।
अभिजितिनिष्केवल्येएतज्जिषिद्धानं स्रजितं च—तमुदुहीतिमध्यन्दिनइति । इन्द्राग्नयोःकुलायना-
ग्न्येकोहेपि निष्केवल्येएतज्जिषिद्धानं स्रजितं च—तिष्ठाहरीतमुदुहीतिमध्यंदिनइति । महावतेपि
निष्केवल्ये तथैवपंचमारण्यकेस्रजितं—तमुदुह्योअभिभूत्योजाःसुतइत्वंनिमिच्छइन्द्रसोमइति-
शीणीति ।

वयनपदा-

तमृष्टृष्टिषोअभिर्मुन्योजावन्वन्नवानःपुरुहूतइन्द्रः ।

अपाह्ममुधंमहमानमाभिर्गीर्भिर्वधृष्टपभंचर्पणानाम् ॥ १ ॥

तम । ऊँ इति । स्तुष्टि । यः । अभिर्हूतिः । ओजाः । वन्वन् । अवान्तः ।

पुरुःहूतः । इन्द्रः । अपाह्मम् । उपम । सहमानम् । आभिः ।

गीः । इभिः । वधृ । वृष्टम । चर्पणानाम् ॥ १ ॥

अभिभूयोजाः अभिभापुरदेजाः वयनं शत्रुवर्द्धितम् अवातः शत्रुभिराहिंसितः वनोपे-
निष्ठान्शत्रुवृत्तं गच्छन् यदा वानवानं अनभिमतः पुरुहूतः पुरुभिर्गहूतः सारन्दोऽस्तीतिशेषः
हेभगदात तमृष्टृष्टि तमरेन्द्रेभ्युम्भि अस्मिन् आभिर्वधृष्टपमाभिर्गीर्भिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः
तमिन्द्रं वधं वधाय कीदृशं अवाहमनभिभुः तमपुष्टृष्टं वानवैरित्येता सहमानं शत्रुवभि-
भरन्तं सर्वगीनां पञ्चानां सर्वभिर्न वृष्टमं वदितव्यं ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

अथतृतीया-

त्वं ह नु त्यदं दमा यो दस्यूरैः कः कृष्टी रं व नो रा र्या य ।

अस्ति स्त्विच्छु वीर्यं न तत्तं इन्द्र न स्विदस्ति तदं तु था विवोचः ॥ ३ ॥

त्वम् । ह । नु । त्यत् । अदमयः । दस्यून् । एकः । कृष्टीः । अवनोः ।

आर्याय । अस्ति । स्वित् । नु । वीर्यम् । तत् । ते । इन्द्र । न ।

स्वित् । अस्ति । तत् । ऋतुश्चा । वि । वोचः ॥ ३ ॥

हेन्द्र त्यत् सः सत्त्वं त्यदितिवच्छब्दपर्यायोत्रलिगव्यत्ययः दस्यून् कर्महीनादजना-
न् नु क्षिप्तं अदमयः दान्तानकरोः हराब्दः पूरणार्थः अपिच एकोमुत्प्लवः त्वंकृष्टोः पुत्रदासादीन्
आर्याय कर्मकृतेजनाय अवनोरददाः एवंस्तुवन्नप्युपरिन्द्रं पदानाद्राक्षीत् तदा तस्य वीर्यं स-
न्नाविविचिकित्समानः परार्थं चेमाह हेन्द्रते तव यत्पूर्वमुक्तं तद्वीर्यं सामर्थ्यं त्विन्वस्ति किंस्वि-
न्नवति किंस्विन्नितिविचिकित्सायां नस्विदस्ति यद्वा नास्ति तदं ऋतुथा कालेकाले विवोचः
विशेषेण ब्रूहि ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

सदिद्धितैतु विजातस्य मन्ये सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य ।

उग्रमुग्रस्य तव सस्तवीयो रं धस्य रध्रतुरो व भूव ॥ ४ ॥

सत् । इत् । हि । ते । तुविज्जातस्य । मन्ये । सहः । सहिष्ठ ।

तुरतः । तुरस्य । उग्रम् । उग्रस्य । तवसः । तवीयः । अरं धस्य ।

रध्रध्रतुरः । व भूव ॥ ४ ॥

पूर्वमंत्रे इन्द्रस्य बलसदसद्भावं सन्दिहानया बलमस्त्येवेत्यवधारयन्नाह हियस्मादर्थे
यस्मात्कारणात् हेसहिष्ठ बलवचनेन्द्र तुविजातस्य बहुयज्ञेषु पादुर्भूतस्य तुरतः अस्मान्हिसतः
तुरस्य शत्रूणां हिंसितुः बलवतो वा तेव सहो बलं सदिद्ध विद्यमानमेवाहं मन्ये उग्रस्य ओजस्विनः
तवसः प्रवृद्धस्य अरध्रस्य शत्रुभिर्वशीकर्तुमशक्यस्य रधेर्वशीकरणार्थं स्पृष्टं रधतुरः वशीक-
रणीयानां सपत्नानां हिंसकस्य तव बलं व भूव भवत्येष कीदृशं उग्रं उदूर्णं तवीयः प्रवृद्धतरं
यत्स्वं वृद्धादीन् शत्रून् हंसि अतस्ते बलं विद्यतयेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्यावदद्भिर्वलमाद्भिरोभिः ।

हन्नंच्युतच्युदस्मेपयन्तमृणोः पुरोविदुरो अस्य विश्वाः ॥ ५ ॥ ४ ॥

तत् । नः । प्रत्नम् । सख्यम् । अस्तु । युष्मे इति । इत्या । वदत् इभिः ।

वलम् । आद्भिः इभिः । हन् । अच्युतच्युत् । दस्म । इपयन्तम् ।

मृणोः । पुरः । वि । दुरः । अस्य । विश्वाः ॥ ५ ॥ ४ ॥

प्रत्नं पुराणं चिरकालानुवर्तित्यर्थः तत्प्रसिद्धं नोत्पदीयं सख्यं स्तुत्यस्तोत्रलक्षणं सखित्वं हे इन्द्र युष्मे युष्मास्वस्तु पूजार्थं बहुपचनं हे अच्युतच्युत् अच्युतानां अविचलितानां आबक हे दस्म दर्शनीयेन्द्राव इषयन्तं आयुधानिषेरयन्तं बलमेतन्नामानमसुरं इत्या सत्यमेव वदद्भिस्तवास्तुवद्भिरंगिरोभिः सह हन् हत्वानसि अपिच अस्पबलस्य पुरः नगराणि व्यूणोः व्यगमयः विपुक्तान्यकापीरित्यर्थः विश्वाः सर्वाः दुरः पुरीणां द्वारध्व्यूणोः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेचतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

अथषष्ठी—

सहिधीभिर्हव्यो अस्त्युग्रईशानक्रुन्महतिर्बृन्नूर्ये ।

सतोकसातातनये सवज्जीवितन्तसाध्यो अभवत्समत्सु ॥ ६ ॥

सः । हि । धीभिः । हव्यः । अस्ति । उग्रः । ईशानक्रुत् । महति ।

बृन्नूर्ये । सः । तोकइसाता । तनये । सः । वज्जी । वितन्तसाध्यः ।

अभवत् । समत्सु ॥ ६ ॥

उग्रः ओजस्वी ईशानरुत्व स्तोत्रनीशानात्समर्थान्करोतीवीशानरुत्व सइन्द्रः महति प्रभूते बृन्नूर्ये संग्रामे बृन्नूर्ये इतिसंग्रामनामैतत् धीभिः स्तोत्रभिः स्तुतिभिर्वा हव्योजयार्थिभिराह्लातव्यः अस्ति भवति हिशब्दः पादपूरणः तोकसाता वोकस्यपुत्रस्यसातीलाभेनिमित्ते तनये सत्पुत्रे निमित्ते सति सइन्द्राह्लातव्योस्ति वज्जी वज्रवान् सइन्द्रः समत्सु संग्रामेषु विवन्तसाध्यः विशेषेणविस्तार्यः स्तोत्रैर्वन्दनीयोभवत् भवति यद्वा तन्तसाध्यः शत्रूणां हिंसकः तंतसइतिधातु-होताकर्मा तस्यकर्तारिरूपम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

समज्मनाजनिममानुपाणाममर्त्येनानाम्रातिप्रसर्त्ते ।
सद्युग्मेनसशर्वसोतरायासवीर्येणनृतमःसमोकाः ॥ ७ ॥

सः । मज्मना । जनिम । मानुपाणाम् । अमर्त्येन । नाम्रा । अति ।
प्र । सर्त्ते । सः । द्युग्मेन । सः । शर्वसा । उत । राया । सः । वीर्येण ।
नृतमः । समः । ओकाः ॥ ७ ॥

सइन्द्रः अमर्त्येन विनाशरहितेन नाम्ना शत्रूणांनमपित्रा मज्मना वलेन मज्मनेतिबल-
नामैतत् मानुपाणां मनुपाणां जनिम जन्मसंघमित्यर्थः अतिप्रसर्त्ते अतिपपेदे सइन्द्रः द्युग्मेन
यशसा समोकाः समानस्थानोभवति किंच सइन्द्रः शवसा वलेन समोकाभवति उतापिच नृत-
मोनेदुतमः सइन्द्रः राया घनेन वीर्येण सामर्थ्येनच समोकाभवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सपोनमुहेनमिथूजनोभूत्सुमन्तुनामचुमुरिधुनिच ।
वृणक्पिप्रुंशम्बरंशुष्णमिन्द्रःपुरांच्यौत्त्रायशयथायनूचित् ॥ ८ ॥
सः । यः । न । मुहे । न । मिथु । जनः । भूत् । सुमन्तु । नामा ।
चुमुरिम् । धुनिम् । च । वृणक् । पिप्रुम् । शम्बरम् । शुष्णम् ।
मिन्द्रः । पुराम् । च्यौत्त्राय । शयथाय । नु । चित् ॥ ८ ॥

सइन्द्रः न मुहे संग्रामेकदापिनमुसति यश्च मिथु मिथ्यावृथा जनोजनयितानभून्भव-
ति किंतु सुमन्तुनामा प्रज्ञाननामा प्रख्यातनामेत्यर्थः सइन्द्रः पुरां शत्रुसंबन्धिनीनांपुरीणां च्यौ-
त्त्राय च्यवनाय नाशाय शयथाय शत्रूणांमरणायच नूचित् श्रीममेवकर्मकुरुतइतिशेषः त-
था चुमुरिधुनिच एतन्नामकावसुरो वृणमवृणक् हिंसितवानसि वृणकिर्हिंसाकर्मा अपिच पि-
प्रुं शंबरं शुष्णं एतन्नामकान्वीनसुरान् हिंसितवानसि ॥ ८ ॥

अथनवमी—

उदावतात्वक्षसापन्यसाचवृत्रहत्यापरथमिन्द्रतिष्ठ ।
धिष्ववज्रहेस्तुआर्दक्षिणत्राप्तिप्रमन्दपुरुदत्रमायाः ॥ ९ ॥

उत्तुः अवता । त्वक्षसा । पन्यसा । च । वृत्रं हत्याय । रथम् ।
इन्द्र । तिष्ठ । धिष्व । वज्रम् । हस्ते । आ । दक्षिणं दत्ता । अग्नि ।
प्र । मन्द्र । पुरुषं दत्त । मायाः ॥ ९ ॥

हेइन्द्र उदवतोदच्छता अवतिरत्रगतिकर्मा त्वक्षसां शत्रूणां तनूकैर्वा पन्यसां स्तुत्यतरे-
णचलेनपुक्तस्त्वं वृत्रहत्याय शत्रुहननाय स्वकीयं रथं च तिष्ठ आरोह वंथां दक्षिणत्रां दक्षि-
णहस्तेषाणौ वज्रं स्वकीयमायुधं आधिष्व आधत्स्व तदनन्तरं हेपुरुषं बहुधनेन्द्र त्वं आसुरो-
मायाः अग्नि अभिगम्य प्रमन्द प्रकर्षेण जहि अत्रमन्दतिर्वधकर्मा ॥ ९ ॥

अथदशमी-

अग्निर्नशुष्कं वनमिन्द्रहेतीरक्षोनिधक्ष्यशनिर्नभीमा ।
गम्भीरयं क्रुष्वया योरुरोजाध्वानयदुरिताद्वन्धयच्च ॥ १० ॥ ५ ॥
अग्निः । न । शुष्कम् । वनम् । इन्द्र । हेतिः । रक्षः । नि । धक्षि ।
अशनिः । न । भीमा । गम्भीरया । क्रुष्वया । यः । रुरोज ।
अध्वानयत् । दुः । हता । दंभयत् । च ॥ १० ॥ ५ ॥

अग्निर्न अग्निरिव नशब्दउपमार्थीयः यथाअग्निःशुष्कनीरसंवनंशुष्यसंमूर्हद्वदति हेइन्द्र हे-
तिस्तयदीपं वज्रं तद्वच्चान्नाशयति तदेवाह अशनिर्नभीमा यथाअशनिर्भीमा भवेति तद्वन्द्वयं-
करस्त्वं रक्षोदक्षः निधक्षि वज्रेण नितरादह मइन्द्रः गम्भीरया शत्रुभिरधर्षणीयया क्रुष्वया
महत्या क्रुष्वइतिमहन्नामेतत् हेत्या रुरोज शत्रुन्वधञ्ज अध्वनयत् युद्धेगर्जनलक्षणं शब्दं करोति
तथाच दुरिता दुरितानि दंभयच्चभिनन्तिच सत्त्वरक्षोनिधक्षीतिपूर्वणान्वयः ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्मपष्ठेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथैकादशी-

आसहस्रं पृथिविरिन्द्राया नुविद्युन्नतुविवाजेभिरवाक् ।
याहि सूनोसहसो यस्य नूचिददेवर्षी पुरुहूतयोतोः ॥ ११ ॥

आ । सहस्रम् । पृथिविभिः । इन्द्र । राया । तुविद्युम्न ।
 तुविद्वाजेभिः । अर्वाक् । याहि । सूनो इति । सहस्रः । यस्य ।
 नु । चित् । अदेवः । ईशे । पुरुहूत । योतोः ॥ ११ ॥

हेतुविपुन्न बहुधन हेसहस्रःसूनो वलस्पुत्रेन्द्र ओजसोजातमुतमन्यएनमितिनिगमान्तरे
 यत्पुत्रत्वंप्रसिद्धं राया धनेन युक्तत्वं सहस्रं सहस्रेण बहुभिरित्यर्थः तुविद्वाजेभिः बहुवैः
 पृथिविभिः पतन्ति गच्छन्त्यमीभिरितिपंधानोवाहाः तैअर्वाक् मद्भिमुखःसन् आयाहागच्छ हे-
 पुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र यस्यतव योतोः बलादिभिःपृथक्कर्तुं अदेवः कश्चिदसुरः नूचिदीशे नेष्टे
 अवनूचिद्वित्विनिषेधार्थंवर्तते ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

प्रतुविद्युम्नस्यस्थविरस्यघृष्ट्वेदिवोररप्शोमहिमापृथिव्याः ।
 नास्यशत्रुर्नप्रतिमानमस्तिनप्रतिष्ठिःपुरुमायस्यसह्योः ॥ १२ ॥
 प्र । तुविद्युम्नस्य । स्थविरस्य । घृष्ट्वेः । दिवः । ररप्शे । महिमा ।
 पृथिव्याः । न । अस्य । शत्रुः । न । प्रतिमानम् । अस्ति । न ।
 प्रतिस्थिः । पुरुमायस्य । सह्योः ॥ १२ ॥

तुविपुन्नस्य बहुयशसोबहुधनस्यवा स्थविरस्य प्रवृद्धस्य घृष्ट्वेः शत्रूणांघर्षकस्येन्द्रस्य
 महिमामहत्त्वं दिवोद्युलोकाव पृथिव्याः भूमेश्च पररप्शे प्ररितिचे विरप्शीतिमहजाममुपाठाव
 नान्नाचप्रायेणधातुजत्वावरण्यतिरत्राविशमवाची पुरुमायस्य बहुयज्ञस्य सह्योः शत्रूणामभिभ-
 वितुरस्येन्द्रस्य शत्रुःशावयितानास्ति प्रतिमानं प्रतिनिधिर्नास्ति अस्यप्रतिष्ठिःप्रतिष्ठा आश्रयो-
 नास्ति सप्य सर्वस्यप्रतिष्ठेत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

प्रततेअद्याकरंरुतंभूत्कुत्संयदायुमंतिथिग्वमंस्यै ।
 पुरुसहस्रानिशिशाभूमिदामुत्तूर्वायाणंष्टपतानिनेथ ॥ १३ ॥

प्र । तत् । ते । अथ । करणम् । कृतम् । जूतु । कुत्सम् । यत् ।
आयुम् । अतिथिश्चम् । अस्मै । पुरु । सहसा । नि । शिश्राः ।
अभि । क्षाम् । उत् । तूर्वयाणम् । धुपता । निनेय ॥ १३ ॥

अपेक्षानामपि हेइन्द्र ते त्वया हनंकरणं तत्कर्म प्रभूत् प्रभवनि प्रकाशते किंतदिति उ-
च्यते कुत्सं शुष्णादाक्षसादेवनामानमृषिष्व आयुं शत्रुभ्यःसक्राशादेतत्संतकं पौत्स्त्रवसं अति-
थिगं अनिधीनामभियन्तारं दिवोदासंच शंकरात्ररक्षिथेनियन्करणंतप्यावतीतिपूर्वेणसंचयः
ररक्षिथेनिद्वितीयाश्रुतेरुचिनक्रियाप्याहारः अपिचारमे अनंतरोक्तायानिधिग्वाम पुरु पुत्सणि
यहनि सहसासहसाणि शंवरस्यधनानि निशिशाः अद्दाः इन्द्रःशंवरंहत्वा तस्यधनानिदिवो-
दासापद्दास्त्यर्थः तथा हेइन्द्र धूपता धपणेन त्वदीयेनरयेण शंवरं हत्वा क्षां पृथिवीं अभि
अभिलक्ष्य पृथिव्यांवर्तमानं तूर्वयाणं त्वरितगमनं दिवोदासंचन्निनेय आपद्दयःउद्गमय॥१३॥

अनुक्तीनामपेक्षाहेमरुत्वनीपशस्त्रे अनुत्वाहिघ्नइतिस्मृकमुरीया सवितंच-अनुत्वाहिघ्ने-
अधदेयदेवाअनुनेदायिमहइन्द्रियायेति ।

सैवासूक्तेचतुर्दशी-

अनुत्वाहिघ्नेअधदेयदेवामदन्विश्वेकवितमंकवीनाम् ।
करोयन्नयस्विवोधाधितार्थदिवेजनायतन्त्यैगृणानः ॥ १४ ॥
अनु । त्वा । अहिघ्ने । अध । देव । देवाः । मदन् । विश्वे ।
कविर्दत्तम् । कवीनाम् । करः । यन्न । वरिवः । वाधितार्थ ।
दिवे । जनाय । तन्त्यै । गृणानः ॥ १४ ॥

हेइन्द्र घोतमानेन्द्र ता तां अथास्मिन्कान्ते विश्वे सर्वदेवाःस्तोत्रारः अहिघ्ने मेघहनना-
य वृष्टिप्रदानायेत्यर्थः अनुमदन्ननुमदन्ति अनुमनुन्ति कीदृशंतां कवीनां मेघादिनामप्ये
कवितमं अत्यंतकरिं यत्र यस्मिन्कान्ते गृणानः स्तोत्रभिःस्तूयमानः त्वं वाधिताय दारिद्र्यादि-
भिःपीडिताय दिवे स्तोत्रेजनाय तन्त्यै स्तोत्राणांतनयापच वरिवोधनं करः अकरोः अद्दाः
अथवा हेइन्द्रेन्द्र अथास्मिन्कान्ते विश्वे सर्वदेवाः सुराः अहिर्वृत्रवोच्यते तस्यहननाय कवी-
नांकवितमत्वां अनुमदन्ति यत्र यस्मिन्स्तोत्रेसपि वाधितायासुरैःपीडिताय दिवे द्युनेकनिवासा-
यजनाय तन्त्यै शोभायै वृत्रहननेन तत्रशोभार्थं वरिवधकर्थं ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

अनुद्यावापृथिवीतत्तुओजोमर्त्याजिहत्इन्द्रदेवाः ।

कृष्णार्कलोअरुतंयत्तेअस्त्युक्थंनवींयोजनयस्वयज्ञैः ॥ १५ ॥ ६ ॥

अनु । द्यावापृथिवी इति । तत् । ते । ओजः । अमर्त्याः । जिहते ।

इन्द्र । देवाः । कृष्ण । कृलो इति । अरुतम् । यत् । ते । अस्ति ।

उक्थम् । नवीयः । जनयस्व । यज्ञैः ॥ १५ ॥ ६ ॥

हेन्द्र ते त्वदीयं तमसिद्धमोजोबलं द्यावापृथिवी अनुजिहते अनुजिहते अमर्त्याअमर-
ण्धर्माणोदेवास्त्वदीयबलं अनुजिहते अनुगच्छन्ति हेरुलो बहूनांकर्मणांकर्तः तेत्वदीयं अरुतं
यत्कर्मोस्ति तत्कृष्ण कुरुष्व तदनन्तरं यज्ञैर्यज्ञेषु नवीयोनवतरं उक्थं स्तोत्रं जनयस्व ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेपष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

महोइन्द्रइतित्रयोदशर्वचतुर्थसूक्तं भरद्वाजस्यार्षं नैष्ठुभैमन्द्रं अनुकान्तं च महान्सतोनेति
माष्यंदिनसवनेसोमातिरेकेरकंशलंभवति तप्रेदंसूक्तं सूत्रितं च-महोइन्द्रोनृवद्विष्णोर्नुकमिति स-
मूहेद्वितीयेछन्दोमेमरुत्वतीयशस्त्रेएतत्सूक्तं सूत्रितं च महोइन्द्रोनृवद्विषमरुत्वतीयमिति ।

तत्रमथमा-

महोइन्द्रोनृवदाचर्पणिप्राउतद्विबर्हाअमिनःसहोभिः ।

अस्मद्भग्वारुधेवीर्यायोरुःपृथुःसुहंतःकर्तृभिर्भूत् ॥ १ ॥

महान् । इन्द्रः । नृवत् । आ । चर्पणिः प्राः । उत । द्विबर्हाः ।

अमिनः । सहः । भिः । अस्मद्भक् । ववृधे । वीर्याय । उरुः । पृथुः ।

सुहंतः । कर्तृभिः । भूत् ॥ १ ॥

नृवद यथा नेताराजाभृत्यादीनां कामानांपूरयितावद्वत् चर्पणिषाः चर्पणीनां स्तोतृजना-
नां कामानांपूरकः महान् प्रभूत्वइन्द्रआगच्छतु आइत्युपसर्गदर्शनादच्छत्वित्याख्यातस्याभ्याहारः
उतापि च द्विबर्हाः द्वयोर्लोकयोःपरिवृढः सहोभिः शत्रुबलैः अमिनः आहिंसनीयइन्द्रः अस्म-
न्यक् अस्मदभिर्मुत्तं यथाभवति तथैव वीर्याय वीरकर्मकरणाय ववृधे वर्धते उरुः शरीरेणविस्ती-
र्णः पृथुगुणैः मथितः कर्तृभिर्यजमानैः सुखोभूत् सुखपरिचरितोभवति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

इन्द्रमेवधिपणासातयेधातृहन्तमुष्वमजरंयुवानम् ।
अपाह्णेनशर्वसाशूशुवांसंसद्यश्चिद्योवावृधेअसामि ॥ २ ॥
इन्द्रम् । एव । धिपणा । सातये । धातृ । हन्तम् । ऋष्वम् ।
अजरम् । युवानम् । अपाह्णेन । शर्वसा । शूशुश्वांसम् । सद्यः ।
चित् । यः । वृधे । असामि ॥ २ ॥

धिपणा अस्मदीयास्तुतिः सातये दानाय इन्द्रमेवधातृ धारयति कीदृशं वृहन्तं महान्तं
ऋष्वं गन्तारं अजरं जरारहितं युवानं नित्यतरुणं अपाह्णेन शत्रुभिरनभिभूतेन शर्वसा व-
त्तेन शूशुवांसं प्रवृष्टं श्वयतेरिदंत्वं यद्वन्दः सद्यश्चिद्य सद्यएवजातपात्रःसन् असामि अनर्त्य
अधिकंयथाभवति तथा वृधे वर्धते ॥ २ ॥

अथतृतीया—

पृथूकरस्त्रावहुलागभस्तीअस्मद्व्यक्संमिमीहिश्रवांसि ।
यूथेवपश्वःपशुपादमूनाअस्माँइन्द्राभ्याववृत्स्वाजौ ॥ ३ ॥
पृथू इति । करस्त्रा । बहुला । गभस्ती इति । अस्मद्व्यक् । सम् ।
मिमीहि । श्रवांसि । यूथाश्चैव । पश्वः । पशुःपाः । दमूनाः ।
अस्मान् । इन्द्र । अग्नि । आ । वृत्स्व । आजौ ॥ ३ ॥

हेइन्द्र त्वं पृथुविस्तीर्णौ करस्त्रा कर्मणांकारौ बहुला बहुप्रदो गभस्ती त्वदीयोवाहू
श्रवांस्यजानि दातुमितिशेषः अस्मद्व्यक् अस्मदभिमुखं संमिमीहि कुरु किंच हेइन्द्र दमूनाः
दान्तमनास्त्वं आजौ संग्रामे अस्मानभ्याववृत्स्व अभ्यावतेस्व तत्रदृष्टान्वः—पृ०११ः पशूनांपाल-
कः पश्वः पशूनांपृथेव यूथानियथावर्चयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

तंवइन्द्रंक्षतिनमस्यशाकैरिहूनंवाजयन्तोद्भवेम ।
यथाचित्पूर्वजरितारंआसुरनेद्याअत्तवद्याअरिष्टाः ॥ ४ ॥

तम् । वः । इन्द्रम् । च॒तिर्नम् । अ॒स्य । श॒कैः । इ॒ह । नूनम् ।
वा॒ज॒इ॒यन्तः । हु॒वेम् । यथा । चि॒त् । पूर्वे । ज॒रि॒तारः । आ॒सुः ।
अ॒ने॒याः । अ॒न॒व॒द्याः । अ॒रि॒टाः ॥ ४ ॥

नूनमद्य इहास्मिन्यज्ञे वाजयन्तः अन्नमिच्छन्तोवयं स्तोतारः शकैः शकैः समर्थैः अस्य
सवसहायैरुद्भिः सहितं चतिर्न शत्रूणां चातकं नाशकमित्यर्थः हेइन्द्र परमेश्वरं तं वः प्रसिद्धं त्वां
हुवेम स्तुमः यथाचिद्यथैव पूर्वं पुरातनाः जरितारः स्तोतारः अनेयाः अनियाः अनवद्याः पा-
परहिताः अरिषाः अहिंसिताश्च आसुः बभूवुः हेइन्द्र त्वत्पसादाद्वयमपि तथैव भवेमेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

धृत॒व्रतो॒धन॒दाः सोम॑वृ॒द्धः स॒हि॒वाम॑स्य॒वसु॑नः॒पुरु॑क्षुः ।
संज॑गिरे॒प॒थ्या उ॒रायो॑ अ॒स्मिन्स॑मु॒द्रेन॑ सि॒न्धवो॑ याद॒मानाः ॥ ५ ॥ ७ ॥
धृत॑व्रतः । ध॒न॒इ॒दाः । सोम॑वृ॒द्धः । सः । हि । वाम॑स्य । वसु॑नः ।
पुरु॑क्षुः । सम् । ज॒गि॒रे । प॒थ्याः । रा॒यः । अ॒स्मिन् । स॒मु॒द्रे ।
न । सि॒न्ध॒वः । याद॑मानाः ॥ ५ ॥ ७ ॥

सहि सखत्विन्द्रः धृतव्रतो धनकर्मा धनदाः सएव धनपदः कीदृशस्य धनस्येत्याकांक्षायां
उपसर्जनीभूतस्यापि धनस्य विशेषणे वामस्य वसुन इति वामस्य वननीयस्य वसुनः श्रेष्ठस्य यद्वा
वसुनो धनस्य स्वामीति शेषः सोमवृद्धः सएव सोमे प्रवृद्धः पुरुक्षुः बहुलः सएव अस्मिन्निन्द्र एव
पथ्याः स्तोतृणां हितानि रायो धनानि संजगिरे संगच्छन्ते तत्र दृष्टान्तः—सिन्धवो नद्यः समुद्रेन
यथा समुद्रे यादमाना अभिगच्छन्तः तद्वत् ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य षष्ठे सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

श॒वि॒ष्ठं न॒ आ॒मर॑शूर॒शव॑ ओ॒जिष्ठ॑मो॒जो॑ अ॒भि॒भूत॑मु॒ग्रम् ।
वि॒श्वो॑द्यु॒भ्रा॒वृ॒ण्यमा॑नु॒पाणा॑म॒स्मभ्य॑दा॒हरि॑वो॒माद॑य॒ध्यै ॥ ६ ॥
श॒वि॒ष्ठम् । नः । आ । अ॒म॒र॒ । शूर॒ । श॒वः । ओ॒जि॒ष्ठम् । ओ॒जः ।
अ॒भि॒भू॒ते । उ॒प॒म् । वि॒श्वो॑ । द्यु॒भ्रा॒ । वृ॒ण्य॒मा॒ । मा॒नु॒पा॒णाम् ।
अ॒स्मभ्य॑म् । दाः । ह॒रि॒वः । मा॒द॒य॒ध्यै ॥ ६ ॥

हेशूर विक्रान्तेन्द्र शविष्ठं बलवत्तमं शबोवत्तं नोस्मभ्यं आभराहर हेअभिभूते शत्रूणा-
मभिभावुकेन्द्र उग्रमप्रसहं ओजिष्ठमोजस्वितमं ओजोदीप्तिमस्मभ्यंआभर विश्वा विश्वानि
सर्वाणि वृष्ट्या वृष्ट्यानि सेचनसमर्थानि घुम्ना घुम्नानिघोतमानानि यानिधनानि मानुषाणां
मनुष्याणां भोग्यवपाकल्पितानि हेहरिवः हरिषन्निन्द्र तानिघनानि मादयध्ये अस्मान्मादितुं
अस्मभ्यंदाः प्रयच्छ ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

यस्तेमदःपृतनापाळमृध्नुइन्द्रतनूआभंसशूशुवांसम् ।
येनतोकस्यतनयस्यसातौमंसीमहिजिगीवांसस्त्वोताः ॥ ७ ॥
यः । ते । मदः । पृतनापाद् अमृधः । इन्द्र । तम् । नुः । आ ।
भूर । शूशुइवांसम् । येन । तोकस्य । तनयस्य । सातौ । मंसीमहि ।
जिगीवांसः । त्वाइऊताः ॥ ७ ॥

पृतनापाद् शत्रुसेनानामभिभविता अमृधः अहिंसितः योयदोहर्षः हेइन्द्र ते त्वपादेयः
शूशुवांसं प्रवृद्धं तं मदं नोस्मभ्यमाभराहर त्वोतास्त्वपारक्षिताः जिगीवांसो जितवन्तोवयं तोक-
स्य पुत्रस्य वनयस्य तत्पुत्रस्यच सातौ अग्नेनिमित्तभूतेसति येनहर्षेण मंसीमहि त्वांस्तुवीमहि
तमाभरेतिपूर्वेणान्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आनोभरुहर्षणंशुष्ममिन्द्रधनस्पृतंशूशुवांसंसुदक्षम् ।
येनवंसांमृपृतनासुशान्नून्तवोतिभिर्रुतजामारिजामीन् ॥ ८ ॥
आ । नः । भूर । हर्षणम् । शुष्मम् । इन्द्र । धनस्पृतम् ।
शूशुइवांसम् । सुइदक्षम् । येन । वंसांम् । पृतनासु । शन्नून् ।
तव । ऊतिर्हभिः । उत । जामीन् । अजामीन् ॥ ८ ॥

हेइन्द्र त्वं वृषणं वर्णितारं शुष्मं सेनालक्षणंवलं नोस्मभ्यं आभराहर कीदृशं धनस्पृतं
धनस्पालकं शूशुवांसं प्रवृद्धं सुदक्षं शोभनबलं हेइन्द्र तवोतिभिः त्वदीयाभीरक्षाभिः पृत-
नासु संग्रामेषु पृतनाइविसंग्रामनाम येनबलेन शत्रून्वंसाम हनाम उतेत्यवभिन्नक्रमः जामीन्
बन्धून् उतापिच अजामीन् शत्रून् येनशुष्मेण वंसाम तंशुष्ममाभरेतिपूर्वेणसंपन्धः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

आते॒शु॒ष्मो॑हृ॒प॒म॑ए॒तु॒प॒श्चा॒दो॒त्तरा॑द॒ध॒रा॒दा॒पु॒र॒स्ता॑त् ।

आ॒वि॒श्व॒तो॒अ॒भि॒स॒मे॒त्वा॒दिन्द्रं॑ द्यु॒म॒न्स्व॒र्व॒द्वे॒द्य॒स्मे ॥ ९ ॥

आ । ते । शु॒ष्मः । हृ॒प॒मः । ए॒तु । प॒श्चात् । आ । उ॒त्तरा॑त् ।

अ॒ध॒रात् । आ । पु॒र॒स्ता॑त् । आ । वि॒श्व॒तः । अ॒भि । स॒म॒ । ए॒तु ।

अ॒र्वा॒ङ् । इन्द्रं॑ । द्यु॒म॒न् । स्वः॑ऽवत् । धे॒हि । अ॒स्मे इति॑ ॥ ९ ॥

हेइन्द्र वृषभः वार्षिता ते त्वदीयं शुष्मोबलं अर्वाङ्स्मदभिमुखः सन् पश्चात् पश्चिमभागात् एतु आगच्छतु उत्तरादुत्तरभागादागच्छतु अधरा दक्षिणाच्च एतु पुरस्तात् पूर्वभागाच्चगच्छतु विश्वतः सर्वस्मादिग्भागात् अभि अस्मानभिलक्ष्य आसमेतु सम्पगागच्छतु हेइन्द्र त्वं सर्व-
य ह्यवयुक्तं द्युमन् धनं अस्मे अस्मभ्यं धेहि प्रयच्छ ॥ ९ ॥

अथदशमी—

नृ॒व॒त्त॑इन्द्र॒नृ॒त॑मा॒भि॒रु॒ती॒वं॒सी॒म॒हि॒वा॒मं॑श्रो॒म॒ते॒भिः ।

ई॒क्षे॒हि॒व॒स्व॒उ॒भय॑स्य॒रा॒ज॒न्धा॒र॒त्नं॑म॒हि॒स्थू॒रं॑बृ॒ह॒न्त॑म् ॥ १० ॥

वृ॒ऽवत् । ते । इन्द्र॑ । नृ॒ऽत॑मा॒भिः । ऊ॒ती । वं॒सी॒म॒हि॒ । वा॒मम् ।

श्रो॒म॒ते॒भिः । ई॒क्षे॒ । हि॒ । व॒स्वः । उ॒भय॑स्य । रा॒ज॒न् । धाः ।

र॒त्नम् । म॒हि॒ । स्थू॒रम् । बृ॒ह॒न्त॑म् ॥ १० ॥

नृवत् मनुष्यैःपरिचारकजनैर्युक्तं श्रोमतेभिः श्रोतव्यैर्यशोभिः सहितं वामं व-
मनीयं धनं हेइन्द्र ते त्वत्तः नृवमाभिः नेतृवमाभिः ऊतीऊतिभोरक्षाभिः वंसीमहि वयंसं-
भजेमहि हियस्मात्कारणात् हेराजन् राजमानेन्द्र त्वं उभयस्य पार्थिवस्य दिव्यस्य च वस्वो-
धनस्य ईक्षे ईक्षिषे तस्मात्कारणात् महि महान्तं स्थूरं विपुलं बृहन्तं गुणैःपरिवृढं रत्नं रमणी-
यं धनं अवरत्नशब्दःपुष्टिगः धाः धेहि ॥ १० ॥

अथैकादशी—

म॒रु॒त्त॑व॒न्त॑हृ॒प॒म॑वा॒हृ॒धा॒न॒म॒क॑वा॒रि॒दिव्यं॑शा॒स॒मिन्द्रं॑म् ।

वि॒श्व्वा॒सा॒ह॒म॒व॒से॒नू॒र्त॑ना॒पो॒यं॑सं॒हो॒दा॒मि॒ह॒तं॑हु॒वे॒म ॥ ११ ॥

मरुत्वन्तम् । वृषभम् । वृधधानम् । अर्कवदरिम् । दिव्यम् ।
शासम् । इन्द्रम् । विश्वसहम् । अवसे । नूतनाय । उग्रम् ।
सहःस्रदाम् । इह । तम् । हुवेम ॥ ११ ॥

इहारिमन्यजे नूतनाय अभिनवाय अवसे रक्षणाय तं प्रसिद्धं इन्द्रं हुवेम स्तुमः आह्व-
यामोवा कीदृशं मरुत्वंतं मरुद्भिर्युक्तं वृषभं कामानां वर्णितारं वृधधानं प्रवृद्धं अर्कवारिं अकु-
त्सितशत्रुं दिव्यं द्योतमानं शासं शासितारं विश्वसहं विश्वस्यलोकस्याभिभवितां उग्रमो-
जस्विनं सहोदां बलप्रदं ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

जनं वज्रिन्महि चिन्मन्यमानमेभ्यो नृभ्यो रन्धय येष्वस्मि ।
अधाहित्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु ॥ १२ ॥
जनम् । वज्रिन् । महि । चित् । मन्यमानम् । एभ्यः । नृभ्यः ।
रन्धय । येषु । अस्मि । अध । हि । त्वा । पृथिव्याम् । शूरसतातौ ।
हवामहे । तनये । गोषु । अप्सु ॥ १२ ॥

येषु येषां नृणां मध्ये अहमस्मि एको भवामि हे वज्रिन् वज्रवज्रिन्द्र त्वं एभ्यो नृभ्यो मनु-
ष्येभ्यः महि महदत्यन्तमात्मानं मन्यमानं जनं बहुमन्यमानमित्यर्थः रन्धय वशीकुरु चिदिति
पादपूर्णः अधाधुना पृथिव्यां भूम्यां शूरसातौ युद्धे प्रवृत्ते सति तनये पुत्रे निमित्ते च गोषु प-
शुषु अप्सु उदकेषु च निमित्तेषु हे इन्द्र त्वां पुलोके स्थितं त्वां हवामहे वयमाह्वयामः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वयन्त एभिः पुरुहूतसख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत्स्याम ।
घ्नन्तो वृत्राण्युभयानि शूरराघामदेम बृहतात्वाताः ॥ १३ ॥ ८ ॥
वयम् । ते । एभिः । पुरुहूत । सख्यैः । शत्रोः । शत्रोः । उत्तर । इत् ।
स्याम । घ्नन्तः । वृत्राणि । उभयानि । शूर । राघा । मदेम ।
बृहता । त्वात्कृताः ॥ १३ ॥ ८ ॥

हेपुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र एभिः सिद्धैः सख्यैः स्तोत्रलक्षणैः सखिकर्मभिः वे त्वया सहव-
यं उभयानि जायिरूपाण्यजामिरूपाणि वृषाण्यमित्राणि घ्नन्तः हिंसन्तः शत्रोः शत्रोः सर्वस्या-
च्छत्रोऽत्तरदत्स्याम अधिकाएव भवेम हेतूर विक्रान्तेन्द्र त्वोवाः वयं त्वयारक्षिताः सन्तः बृहता
महता राया धनेन मदेम हृष्याम ॥ १३ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पष्ठेऽष्टमो वर्गः ॥ ८ ॥

द्यौर्नयइन्द्रेतिषयोदशर्वपंचमेतत्कं भरद्वाजस्याप्येन्द्रं त्रैष्टुभं विपिमोरित्येषा सप्तमी दशा-
क्षरचतुष्टयपुकाविराद् अनुक्रम्यते च—द्यौर्नयिषिमोर्विराडिति पृष्ठचपडहस्यपष्ठे हनितृतीयसप्तमे
उक्थ्यस्तोत्राणि यदि द्विपदासुस्तु चोरन् यदि वा मिष्टोपसंस्थः स्यात् तदानीं माध्यंदिनसप्तमे अ-
च्छावाकः स्वशस्त्रे आरंभणीयास्य ऊर्ध्वमेतत्तत्कं संसेद सन्निवंच—द्यौर्नयइन्द्रेत्यच्छावाक इति
इदमेव सूक्तमिन्द्राविष्णोरुक्कान्तिनाम्नेकाहेनिष्केवल्यनिविधानं द्यौर्नयइन्द्रेति माध्यंदिन इति ।

सप्तमथमा—

द्यौर्नयइन्द्राभिभूमार्यस्तस्थौरयिः शर्वसापृत्सु जनान् ।
तनः सहस्रभरमुर्वरासां द्विद्विसूनो सहसो दृत्रतुरम् ॥ १ ॥

द्यौः । न । यः । इन्द्र । अभि । भूम । अर्यः । तस्थौ । रयिः । शर्वसा ।
पृत्सु । जनान् । तम् । नः । सहस्रभरम् । उर्वरासाम् । द्विद्वि ।
सूनो इति । सहस्रः । दृत्रतुरम् ॥ १ ॥

योरयिः पुत्रत्वं धनं शवसा बलेन पृत्सु संग्रामेषु अर्यः अरिन् शत्रून् जनान् अभितस्थौ
आक्रामेत् सप्तदष्टान्तः—द्यौर्न द्योतमानः सूर्यो यथा भूम भूतानि आक्रामति तद्वद् हेतुः सहस्रः सूनो
पलस्यपुत्रेन्द्र त्वं तंपुत्रं नो स्मर्यं दद्वि देहि कीदृशं सहस्रभरं सहस्रस्य धनस्य भर्तारं उर्वरासां
सस्याढयानां भूमीनां सवितारं संभकारं वृत्रतुरं वृषाणां शत्रूणां तरितारं तुर्वितारं वा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवोनतुभ्यमां विन्द्रसत्रासुर्यदेवेभिर्घायिविभ्वम् ।
अर्हियद्वृत्रमपोर्वग्निवांसंहञ्जीपिन्विष्णुना सच्चानः ॥ २ ॥

दिवः । न । तुभ्यम् । अनु । इन्द्र । सत्रा । असुर्यम् । देवेभिः ।
धायि । विश्वम् । अहिम् । यत् । वृत्रम् । अपः । वव्रिश्वांसम् ।
हन् । ऋजीपिन् । विष्णुना । सचानः ॥ २ ॥

दिवोऽनुरागस्य हेइन्द्र तुभ्यं सत्रासत्यमेव विश्वं व्याप्तं असुर्यमसुरत्वं बलं देवेभिः
देवैःस्तोतृभिः अनुधायि व्यधायि अकारि स्तोत्रैःस्तूयमानोदवताबलवतीभवतीत्यर्थः हेऋजी-
पिन् विगतरससोमेन्द्र विष्णुनासचानः संगच्छमानस्त्वं पचसमवायेद्विधातोत्सवं यद्येनासुर्येण
अपः उदकानि धन्निवांसं परिवृण्वन्तं अहिमागत्यहन्तारं वृत्रमसुरं हन् अहन् अवधीः तद्वत्
व्यधायीतिपूर्वेणसंबन्धः ॥ २ ॥

अथतृतीया-

तूर्वओजीयान्तवसस्तवीयान्कृतव्रह्मेन्द्रोवृद्धमहाः ।
राजाभवन्मधुनःसोम्यस्पविश्वासांयत्पुरादन्तुमावत् ॥ ३ ॥

तूर्वम् । ओजीयान् । तवसः । तवीयान् । कृतव्रह्मा । इन्द्रः ।
वृद्धमहाः । राजा । अभवत् । मधुनः । सोम्यस्य । विश्वासान् ।
यत् । पुराम् । दन्तुम् । आवत् ॥ ३ ॥

यद्यदा इन्द्रोविश्वासांसवांसं पुरा अहुरपुरीणां दन्तुं दारकं बलं आवत् मापद्र तदा
सोम्यस्य सोममयस्य मधुनः मधुररसस्य राजाभवत् स्वाम्यासीत् कीदृशः तूर्वम् हिंसकार्ही-
सन् ओजीयान् अतिशयेन ओजस्वी तवसो बलवतः तवीयान् बलवत्तरः कृतव्रह्मा कृतव्रह्म
स्तोत्रयस्मैस्तोतृभिः सः अथवा कृतव्रह्मसाम्येनस्तोतृभ्यः सः वृद्धमहाः वृद्धतेजाः एवंभूतश्च-
न्द्रो राजाभवदिति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

शतैरपद्रन्पुण्यंइन्द्रात्रदशोणयेकवयेकसातौ ।
वधैःशुष्णस्याशुपस्यमायाःपित्वोनारिचीत्किंचनम ॥ ४ ॥

शतैः । अपद्रन् । पणयः । इन्द्र । अत्र । दशोऽओणये । कवये ।
 अर्कः सातौ । वधैः । शुष्णस्य । अशुपस्य । मायाः । पित्वः । न ।
 अरिरेचीत् । किम् । चन । प्र ॥ ४ ॥

अत्रास्मिन्नर्कसातौ अर्कोऽन्त्राप्पतेस्मिन्नित्यर्कसातिः युद्धं तस्मिन् दशोणये बहुविक-
 ल्के कवये मेधाविनः पंचम्यर्थेचतुर्थी हेइन्द्र त्वत्सहायावकुत्साव विभ्यतः पणयएतन्नामकास्तु-
 राः शतैः शतसंख्याकैपलैः सार्धमपद्रन्नपाद्रवन् अपलायन्त अपिचन्द्रः अशुपस्याशुष्कस्य सं-
 पूर्णबलस्येत्यर्थः शुष्णस्येतन्नामकास्तुरस्य शत्रोर्मायाः कपटान्वधैर्हननसाधनैरामुधैः नमारिरे-
 चीत् प्रतिकानतिरिक्ताश्चाकरोत् पित्वोऽस्य पितुरित्यन्नामेतत् किंच नकिंचिदपि नमारिरे-
 चीत् तदीयमन्त्रं सर्वमप्यपाहारयत् ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

महोद्गोअपर्विश्वायुधायिवज्रस्ययत्पतनेपादिशुष्णाः ।
 उरुपसरथंसारथयेकरिन्द्रःकुत्सायसूर्यस्यसातौ ॥ ५ ॥ ९ ॥

महः । उद्गः । अपर्व । विश्वः आयु । धायि । वज्रस्य । यत् ।
 पतने । पादि । शुष्णाः । उरु । सः । सूर्यस्य । सारथये । कः । इन्द्रः ।
 कुत्साय । सूर्यस्य । सातौ ॥ ५ ॥ ९ ॥

यपदा शुष्णोसुरः वज्रस्यपतने पाते पादि अगच्छत् अघ्नियतेऽर्थः तदा महोद्गवः
 उद्गोद्गोऽयुः शुष्णस्य संबन्धि विश्वायु सर्वगतबलमितिशेषः अपघायि अपहितमकारि तिर-
 स्कृतमित्यर्थः सइन्द्रः सारथये सारथिभूतायकुत्साय सरथं समानरथं सूर्यस्यसातौ भजने
 निमित्तभूते उरुविस्तीर्णयथाभवतितथा कः अकरोत्तथाचोक्तं—कुत्सायिन्द्रोसुरंशुष्णंजिघांसुः
 कुत्सामाननः । सारथिकल्पयित्वात्यशत्रुशुष्णमहंस्तवः ॥ कुत्सस्पर्क्षांहुलांचकारेत्यनयो-
 प्यतेइति ॥ ५ ॥

॥ इचितुर्यस्यपष्टेनवयोवर्गः ॥ ९ ॥

अथषष्ठी-

प्रश्येनोनमंदिरमंशुमस्मैशिरोदासस्यनमुचेर्मथापन् ।
 भावन्नर्भीसाप्यससन्तं पृणग्रायासमिपासंस्वस्ति ॥ ६ ॥

प्र । श्येनः । न । म॒दिस्म । अ॒ंशुम् । अ॒स्मै । शिरः । दा॒सस्य॑ । नमु॑चेः ।
म॒थाय॑न । प्र । आ॒वत् । नमी॑म् । सा॒प्यम् । स॒सन्त॑म् । पृ॒णक् ।
रा॒या । स॒म् । दृ॒षा । स॒म् । स्व॒स्ति ॥ ६ ॥

श्येनः शुषणं श्वेन्ययं शब्दः समुच्चयेवर्ते अस्माद्गन्दाय मदिस्मं मदकरं अंशुं सोमं प्रेति
आहृत्य स्यात्प्रेतं ते आहरत् उपसर्गदर्शनाच्चाख्यातमध्याह्नियते किंचापिन्द्रोपि दासस्य प्रा-
णिनामुपक्षपयितुं मुचरेत्तज्जामागुरस्य शिरःशीर्षं मथायन् मथनं कुर्वन् साप्यं सपस्यपुत्रं सस-
न्तं सपन्तं नमीं एतत्संज्ञकं दृषिं भावत् प्रारक्षत् स्वस्त्यग्निनाशेन राया पश्यादिधनेन इषान्नेन
य तद्यपि संपृणक् समयोजयत् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

वि॒पिप्रो॒रहि॑मायस्यदृ॒ह्लाःपु॒रोव॒ज्जि॒च्छ॒र्वसा॑न॒दर्दः॑ ।
सु॒दाम॑न्त॒द्रेक्का॑णो॒अप्र॑मृ॒ष्यमृ॒जि॒श्वने॑दा॒त्रंदा॒शुपे॑दाः ॥ ७ ॥
वि । पिप्रोः । अहि॑मायस्य । दृ॒ह्लाः । पु॒रः । व॒ज्जिन् । श॒र्वसा॑ ।
न । द॒र्दरि॑ति॒दर्दः । सु॒दाम॑न् । तत् । रेक्का॑णः । अ॒प्र॒मृ॒ष्यम् ।
मृ॒जि॒श्वने॑ । दा॒त्रम् । दा॒शुपे॑ । दाः ॥ ७ ॥

हेवज्जिन् वज्रवज्जिन्द्र त्वं अहिमायस्य अहंभ्योपायायस्य पिप्रोरेतज्जामोसुरस्यसंब-
न्धिनीः दृह्लाः दृवानि पुरः प्राकारादीनिदुर्गाणि शरणा बलेन विदर्दः विदारितवानसि नेतिपा-
दपूरणः त्वंपिप्रोर्नृमणःपारुजःपूरः । शर्मपूर्धिसापसीभिर्निपाहीतिदर्शनात् । अपिच हेसुदामन्
शोभनदानेन्द्र त्वं दात्रं हविर्लक्षणं धनं दाशुपे दत्तवत् क्रजिश्वने एतज्जामकायराजयमे अ-
प्रमृष्यं केनाप्यवाप्यं तत्तस्यस्वभूतरेक्काणो धनं दाः अदाः दत्तवानसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सर्व॑त॒सु॒दश॑माय॒न्दशो॑णि॒तृनु॑जि॒मिन्द्रः॑ स्व॒मि॒ष्टिमु॑न्नः ।
आ॒तु॒म्राश्व॑दि॒संघो॑र्त॒नाय॑मा॒तुर्न॑सी॒मुप॑सृ॒जाइ॒यर्ध्वे॑ ॥ ८ ॥

सः । वेतुसुम् । दशोऽमायम् । दशोऽओणिम् । तूतुजिम् । इन्द्रः ।
 स्वभ्रिष्टिसुन्नः । आ । तुषम् । शश्वत् । इभम् । द्योतनाय ।
 मातुः । न । सीम् । उप । सृज । इयध्वै ॥ ८ ॥

स्वभ्रिष्टिसुन्नः सुदुःअभ्येषणीयान्यभिगम्यानिमुघ्नानिमुत्तानिपेनदेयानिसइन्द्रः दशमायं
 बहुवचनं वेतुसुं वेतुसुनामकमसुरं दशोणिं एतन्नामकं च तूतुजिं तूतुजिनामकं च आ अपि च तुषं वु-
 घ्ननामकमसुरं तथा इभमेतन्नामकमसुरं च इयध्वै एतुं द्योतनाय एतत्संज्ञायराज्ञे शश्वदुपसृजउपा-
 सृजव वशीचकार तत्रदृष्टान्तः— मातुर्न मातुर्जनन्याइव पुत्रं यथामात्रेपुत्रावशीभवन्तितद्वदशं-
 कारेत्यर्थः सीमितिपादपूरणः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

सईस्पृधोवनतेअप्रतीतोविभ्रद्वर्जहृन्नहंगभस्तौ ।
 तिष्ठद्वरीअध्यस्तेवगर्तेवचोयुजावहतइन्द्रमृष्वम् ॥ ९ ॥
 सः । ईम् । स्पृधः । वनते । अप्रतिइतः । विभ्रत् । वज्रम् ।
 हृन्नहन्म् । गभस्तौ । तिष्ठत् । हरी इति । अधि । अस्ताइव ।
 गर्ते । वचःइयुजा । वहतः । इन्द्रम् । ऋष्वम् ॥ ९ ॥

गभस्तौ हस्ते वृत्रहर्णं वृषाणांशत्रूणांहन्तारं वज्रं स्वकीयमायुधं विभ्रद्वारयन् अप्रतीतः
 शत्रुभिरप्रतिगतः सइन्द्रः स्पृधः स्पर्धमानान् ईं इमान् वृत्रप्रभवीन् शत्रून् वनेते हन्ति हरी स्व-
 कीमावश्वौ अधितिष्ठव आरोहति तत्रदृष्टान्तः— अस्तेव गर्तेयथाक्षेप्ताशूरः रथेअधितिष्ठवत्तद्वत्
 तथावचोयुजा वचोमात्रेणयुज्यमानौ यद्वा स्तोत्राणां स्तुतिभिः युज्यमानौ तौ हरीच ऋष्वं महा-
 न्त् ईन्द्रं वहतः ॥ ९ ॥

अथदशमी—

सनेमतेवसा नव्येइन्द्रप्रपूर्वःस्तवन्तएनायज्ञैः ।
 ससयत्पुरःशर्मशारदीर्द्धन्दासीःपुरुकुत्सायशिक्षन् ॥ १० ॥
 सनेम । ते । अवसा । नव्यः । इन्द्र । प्र । पूर्वः । स्तवन्ते ।
 एना । यज्ञैः । सप्त । यत् । पुरः । शर्म । शारदीः । दत् । हन् ।
 दासीः । पुरुकुत्साय । शिक्षन् ॥ १० ॥

हेइन्द्र ते त्वदीयेन अवसा रक्षणेन नव्योनवीयोनवतरं त्वयादीयमानं धनं सनेम वयंस्तोतारो-
भजेमहि पूरवोमनुष्याः स्तोतारः एता अनेनस्तोत्रेण युक्तेर्यज्ञैः प्रस्तवन्ते त्वास्तुवन्ति यद्यस्मा-
त्कारणात् दासीः कर्मणामुपक्षपयित्रीः शत्रुपत्न्याः हन् धन् हिंसन् पुरुकुत्साय एतन्नामकायरात्रे
शिक्षन् धनानिप्रयच्छन् हेइन्द्र त्वं शारदीः शरन्नाम्नोऽसुरस्यसंबन्धिनीः सप्त सप्तसंख्याकाः पुरः
पुरी ऋषे शर्मणावज्जेण दर्वं विदारिववानसि तस्मात्कारणाच्चास्तोतारः स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

त्वं वृधेइन्द्र पूर्यो भूर्वृषिस्वस्यन्नुशनैर्काव्याय ।

परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे द्वाध्रस्त्वनपातम् ॥ ११ ॥

त्वम् । वृधः । इन्द्र । पूर्यः । भूः । वृषिस्वस्यन् । उशनैः । काव्याय ।

परा । नववास्त्वम् । अनुदेयम् । महे । पित्रे । द्वाध्र । त्वम् ।

नपातम् ॥ ११ ॥

हेइन्द्र पूर्यः पुरातनस्त्वं काव्याय कविपुत्राय उशनै उशनसे भार्गवाय वरिवस्यन् धन-
मिच्छन् वृधोभूः स्तोत्राणां वर्धको भवसि अनुदेयमनुदातव्यं धनं नववास्त्वं एतन्नामकं असुरं प-
राहृत्य त्वं स्वकीयमौशनसं नपातं युद्धे शत्रुभिर्गृहीतं पुत्रं महे महते पित्रे पाठयितव्यापोशनसे
पराददाथ तस्य शत्रुं हत्वा प्रकर्षेण दत्तवानसि ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमतीः ऋणोरपः सीरान स्रवन्तीः ।

प्रयत्संमुद्रमतिशूरपिपारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति ॥ १२ ॥

त्वम् । धुनिः । इन्द्र । धुनिः समतीः । ऋणोः । अपः । सीराः ।

न । स्रवन्तीः । प्र । यत् । समुद्रम् । अति । शूर । पिपि । पारयम् ।

तुर्वशम् । यदुम् । स्वस्ति ॥ १२ ॥

हेइन्द्र धुनिः शत्रूणां कंपयितात्वे धुनिमतीः धुनिर्नामासुरोयासुनिरोधकतया विद्यते ताः
अपः उदकानि सीरान नदीरिव स्रवन्तीः प्रवहन्तीः ऋणोः अगमयः धुनिं हत्वा तेन निरोधिता-
न्युदकानि प्रवाहयतीत्यर्थः हे शूर वीरेन्द्र यद्यदा समुद्रमति अतिक्रम्य प्रपिपि मतीर्णो भवसि तदा
समुद्रपारेतिष्ठन्ती तुर्वशं यदुं च पारय पारयः समुद्रमतारयः ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

तवहृत्पदिन्द्रविश्वमाजौसस्तोधुनीचुमुरीयाहसिष्वप् ।

दीदयदितुभ्यंसोमेभिःसुन्वन्द्भीतिरिध्मभृतिःपक्थ्यं१र्केः॥ १३॥ १०॥

तव । ह । त्यत् । इन्द्र । विश्वम् । आजौ । सस्तः ।

धुनी चुमुरीदिति । या । ह । सिष्वप् । दीदयत् । इत् । तुभ्यम् ।

सोमेभिः । सुन्वन् । द्भीतिः । इध्मभृतिः । पक्थी । अर्केः ॥ १३ ॥ १० ॥

हेइन्द्र आजौ संग्रामे तवह तवेव विश्वं व्याप्तं त्यक्तादशंकर्म भवति कीदृशमिति तदु-
च्यते या यौ धुनीचुमुरी धुनिश्चुमुरिश्चेत्येतन्नामकावसुरौ सिष्वप् अस्वापयः तावसुरौ स-
स्तः संग्रामेऽसुप्तवन्तौ मृतावित्यर्थः मृतार्थेऽप्यत्ययेनलट् द्वितीयोद्देश्यः पादपूरणः तदनन्तरं हेइ-
न्द्र तुभ्यंत्वदर्थं सुन्वन् सोमानग्निपुण्वन् पक्थी पक्थवान् हवींषिपक्थवान् इध्मभृतिः इध्मानां भ-
र्ता हवींषा दभीतिर्नाम राजर्षिः सोमेभिः सोमैः अर्केर्हविलंक्षणैरनैः दीदयदित् दीप्यतएव धुनिं
चुमुरिं तस्मै जघथेत्यर्थः त्वं निदस्यं चुमुरिं धुनिं चेति दर्शनात् ॥ १३ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

इमाउत्वेतिद्वादशचर्पष्ठसूक्तं भरद्वाजस्यार्षं वैश्वभामैन्द्रं नवमीएकादशीचवैश्वदेव्यौ तथा-
चानुक्रम्यते—इमाउद्वादशानवम्येकादशयैवैश्वदेव्याविति । उपहव्यनाम्येकाहे इदंसूक्तं मरु-
त्वतीपनिविद्धानं सूत्रितं च—इमाउत्वापएकइदिति मध्यं दिन इति इन्द्राविष्णोरुक्कान्तिनाम्येका-
हेपीदमरुत्वतीपनिविद्धानं सूत्रितं च—इमाउत्वाथोर्नमइन्द्रेति मध्यं दिन इति । तृतीयेछन्दोमे-
षिमरुत्वतीयेइदंसूक्तं सूत्रितं च—प्रमन्दिनइमाउत्वेति मरुत्वतीपमिति ।

तत्रप्रथमा—

इमाउत्वापुरुतमस्यकारोर्हव्यवीरहव्याह्वन्ते ।

धिपोरथेष्ठामजर्नवीयोरधिर्विभूतिरीयतेवचस्या ॥ १ ॥

इमाः । ऊँ इति । त्वा । पुरुतमस्य । कारोः । हव्यम् । वीर ।

हव्याः । हवन्ते । धियः । रथेऽस्थाम् । अजरम् । नवीयः ।

रयिः । विभूतिः । ईयते । वचस्या ॥ १ ॥

पुरुषस्य बहुलं कामं कांक्षतः तमुज्जिकांक्षायामिति घातुः कारोः स्तोतुर्भरद्वाजस्य सं-
बन्धिन्यः हव्याः स्तुत्याः प्रशस्याः इमा विषयः स्तुतयः हेवीर शूरेन्द्र हव्यं त्वा त्वां हवते ह-
यन्ति कीदृशं रथेस्थां रथेस्थितं अजरं जरारहितं नवीयोनवीयांसं नवतरं उदिति पूरणः अपि च
वचस्या स्तुत्या श्रेष्ठा विभूतिः जगतो विभवहेतुः रयिर्हविर्दक्षणां धनं ईयते त्वामभिगच्छति ॥१॥

अथ द्वितीया—

तमुस्तुप इन्द्रं यो विदानो गिर्वाहसंगीर्भिर्यज्ञद्वन्द्वम् ।

यस्य दिवमतिमह्ना पृथिव्याः पुरुषमायस्य रिरिचे महित्वम् ॥ २ ॥

तम् । ऊँ इति । स्तुपे । इन्द्रम् । यः । विदानः । गिर्वाहसम् ।

गीः इति । यज्ञद्वन्द्वम् । यस्य । दिवम् । अति । मह्ना । पृथिव्याः ।

पुरुषमायस्य । रिरिचे । महित्वम् ॥ २ ॥

यन्द्रः विदानः सर्वविद्वान् सर्वज्ञायमानो वा गिर्वाहसं गीर्भिरवहनीयं यज्ञद्वयं यज्ञैः
प्रद्वयं तमु तमेवेन्द्रं स्तुपे स्तुपे पुरुषमायस्य बहुप्रज्ञस्य बहुवचनस्य वा यस्येन्द्रस्य महित्वं मा-
हात्म्यं दिवं दिवोयुलोकात् पंचम्यर्थे द्वितीया पृथिव्याः भूलोकात् मह्ना महिम्ना अतिरिचि
अतिरिच्यते तं स्तुव इति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स इत्तमो वयुनंततन्वत्सूर्येण वयुनं चकार ।

कदा ते मर्ता अमृतस्य धामेयं क्षन्तो नमिनन्ति स्वधावः ॥ ३ ॥

सः । इत् । तमः । अवयुनम् । ततन्वत् । सूर्येण । वयुनं इवत् ।

चकार । कदा । ते । मर्ताः । अमृतस्य । धाम । इयं क्षन्तः ।

न । मिनन्ति । स्वधा इवः ॥ ३ ॥

स इत् स एवेन्द्रः अवयुनं अप्रज्ञानं प्रज्ञाननाशनमित्यर्थः ततन्वत् बृजेष्विस्तीर्यमाणं तमो-
न्धकारं दिवि सूर्येण दिव्यारोपितेन देवेन वयुनवत् प्रकाशवत् चकार लवबान् परोर्ध्वः प्रयक्ष-
कृतः हे स्वधावः वत्तवन्निन्द मर्ताः मनुष्याः अमृतस्य नित्यस्य सेवदीपं धाम स्वर्गाख्यं स्थानं त-

प्रस्थानदेवानित्यर्थः इयक्षंतः यष्टुमिच्छन्तः कदा कदाचित् सर्वदेवित्यर्थः नमिनन्ति किमपिपा-
णिजातं न हिंसन्ति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यस्ताच्चकारसकुहंस्विदिन्द्रः कमाजनं चरतिकासु विक्षु ।

कस्ते यज्ञो मनसे शं वरां यको अर्क इन्द्र कतमः स होता ॥ ४ ॥

यः । ता । चकार । सः । कुहं । स्वि । इन्द्रः । कम् । आ ।

जनम् । चरति । कासु । विक्षु । कः । ते । यज्ञः । मनसे । शम् ।

वराय । कः । अर्कः । इन्द्र । कतमः । सः । होता ॥ ४ ॥

यइन्द्रः ता तान्युक्तप्रसिद्धानि वृत्रवधादीनि कर्माणि चकार अकरोत् सइन्द्रो यकुहंस्विद
क्वस्विद्वर्तते कंजनं कमपि देशमाचरति कासु विक्षु प्रजासु वर्तते इतीन्द्रस्य विभूतिमहत्त्वान्ननिधे-
तुं शक्यं अथमप्यक्षस्तुतिः हेइन्द्र कः कीदृशो यज्ञः ते तव मनसे चेतसे शं सुखकरो भवति वराय
तव वरणाय कः कीदृशो कर्मिन् वरः समर्थो भवति होता आह्वाता तव वरणाय यः समर्थो भवति स-
होता कतमश्च भवति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

इदा हि ते वे विपतः पुरा जाः प्रत्नास आसुः पुरु रुत सखायः ।

ये मध्यमास उत नूतनास उतावमस्य पुरु हूत बोधि ॥ ५ ॥ ११ ॥

इदा । हि । ते । वे विपतः । पुरा जाः । प्रत्नासः । आसुः ।

पुरु रुत । सखायः । ये । मध्यमासः । उत । नूतनासः ।

उत । अवमस्य । पुरु हूत । बोधि ॥ ५ ॥ ११ ॥

पुराजाः पूर्वस्मिन्कलेजाताः प्रत्नासः पुराणाः अंगिरःप्रभृतयः इदा हि इदानीमिव हिं-
क्षु उपमार्थे वर्तते वे विपतः कर्माणि प्राप्नुवन्तः हे पुरु रुत बहूनां कर्मणां कर्तरिन्द्र ते तव सखायः
स्तोतारः आसुः नभ्रवुः ये मध्यमासो मध्यमकालजाः उतापिच ये नूतनासो घटनाः यतस्ते पितर्ये
ते स्तोतारो नभ्रवुः अतः कारणात् उतापिच अवमस्यावाचीनस्य ममापि स्तोत्रं हे पुरु हूत बहुभिरा-
हूतेन्द्र त्वं बोधि बुध्यस्व ॥ ५ ॥

॥ इविचतुर्थस्य पष्ठे एकादशो वर्गः ॥ ११ ॥

अथषष्ठी—

तंपृच्छन्तोर्वरासःपराणिप्रत्नातइन्द्रश्रुत्यानुयेमुः ।

अर्चामसिवीरब्रह्मवाहोयादेवविद्वतात्त्वामुहान्तम् ॥ ६ ॥

तम् । पृच्छन्तः । अर्वरासः । पराणि । प्रत्ना । ते । इन्द्र । श्रुत्या ।

अनु । येमुः । अर्चामसि । वीर । ब्रह्मवाहः । यात् । एव ।

विद्वत् । तात् । त्वा । मुहान्तम् ॥ ६ ॥

हेवीर शूर ब्रह्मवाहः ब्रह्मभिर्मन्त्रैर्वहनीयेन्द्र अवरासोर्वाचीनामनुष्याः तंउक्तगुणोपेतं त्वां पृच्छन्तोर्वन्तः पृच्छन्तिर्वन्तिकर्मा पराणि प्रकृतानि प्रत्ना प्रत्नानि पुराणानि श्रुत्या श्रुत्यानिश्रो-
तव्यानि ते त्वदीयानिकर्माणि अनुयेमुः अनुयमनंनिबन्धनंस्तुतिरूपाभिर्वाग्भिर्निबन्धुः तथा
वयमपि मुहान्तं प्रभूतं त्वा त्वां अर्चामसि अर्चामःस्तुमः यादेव यान्येवकर्माणि विद्वजानी-
मःतव तैःकर्मभिः स्तुमइतिसंबन्धः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अभित्वापाजोरक्षसोवितस्थेमहिजज्ञानमभितस्तुतिष्ठ ।

तवप्रत्नेनयुज्येनसरव्यावज्रेणधृष्णोअपतानुदस्व ॥ ७ ॥

अभि । त्वा । पाजः । रक्षसः । वि । तस्थे । महि । जज्ञानम् ।

अभि । तत् । सु । तिष्ठ । तव । प्रत्नेन । युज्येन । सरव्या । धज्रेण ।

धृष्णो इति । अप । ता । नुदस्व ॥ ७ ॥

रक्षसोरक्षसांसंबन्धिपाजः सेनालक्षणंबलं हेइन्द्र त्वाअभि त्वांअभिमुखं विहस्ये प्रति-
ष्ठते तथात्वमपि महि मह्य जज्ञानं प्रादुर्भवत् तद्वलं अभि अभिमुखःसत् सु सुधु तिष्ठ स्थि-
रोभव स्थित्वाच हेधृष्णो शत्रूणांधर्षकेन्द्र तव त्वदीयनवज्रेण ता तद्वलं अपनुदस्व अपगतं
प्रेरय छिन्वीत्यर्थः कीदृशेनप्रत्नेन पुराणेन युज्येन योज्येन सरव्या नित्यसहायेन ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सतुश्रुधीन्द्रनूतनस्यब्रह्मण्यतोवीरकारुधायः ।

त्वंह्याऽपिःप्रदिविपितृणांशश्वद्वमूर्यसुहवः५४ ॥ ८ ॥

सः । तु । श्रुधि । इन्द्र । नूतनस्य । ब्रह्मण्यतः । वीर । कारुधायुः ।
त्वम् । हि । आपिः । प्रदिवि । पितृणाम् । शश्वेत् । बभूव्य ।
सुहवः । आइष्टौ ॥ ८ ॥

हेकारुधायः कारुणांस्तोतृणांधारकः हेवीरेन्द्र सः प्रसिद्धत्वं नूतनस्येदानीं ननस्य
ब्रह्मण्यतः ब्रह्मस्तोत्रं कर्तुमिच्छतो मम स्तोत्रं नु क्षिप्रं श्रुधि श्रुणु हियस्मात्कारणात् हेन्द्र त्वं
आइष्टौ आपजने अभिकामने वासवि सुहवः शोभनाह्वानः सन् प्रदिवि पूर्वस्मिन्काले
पितृणां भंगिरसां आपिर्वन्धुः शश्वच्चिरकालं बभूवाभूः तस्मात्कारणात् मदीयं स्तोत्रं
श्रुधीविसंबन्धः ॥ ८ ॥

अथनवमी-

प्रोतयेवरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वार्वसे नो अद्य ।
प्रपूयणं विष्णुमग्निं पुरं धि सवितारं ओषधीः पर्वतांश्च ॥ ९ ॥

प्र । ऊतये । वरुणम् । मित्रम् । इन्द्रम् । मरुतः । कृष्व । अर्वसे ।
नः । अद्य । प्र । पूयणम् । विष्णुम् । अग्निम् । पुरं धि । ओषधीः ।
सवितारम् । ओषधीः । पर्वतान् । च ॥ ९ ॥

अस्याष्टविश्वेदेवाः स्तूयन्ते हेभरद्वाज अद्येदानीं वरुणं रात्र्यभिमानिनं च मित्रमहर-
भिमानिनं च इन्द्रं च प्रसिद्धं मरुतो मरुद्वणांश्च नोस्माकं ऊतये तर्पणाय अवसे रक्षणाय च
प्रकृष्वभिमुखीकुरुष्व किंच पूयणं एतत्संज्ञकं च विष्णुं सर्वव्यापिनं देवं च पुरं धि पुरुधियं पुरु-
ष्मणं अग्निं च सवितारं सर्वस्पष्टेस्कं देवं ओषधीः ओषध्यभिमानिनो देवान् पर्वतांश्चादी-
न् इत्येतान् देवान् अस्माकं तर्पणाय रक्षणाय च प्रकृष्व स्तुत्याभिमुखीकुरु ॥ ९ ॥

अथदशमी-

इमं उवापुरुशाकमयज्यो जस्तिरौ अर्भ्यर्चन्त्युर्केः ।
श्रुधीहवमाहुर्वतोर्हुवानोनत्वावीं अन्यो अमृतत्वदस्ति ॥ १० ॥

इमे । ऊँ । इति । त्वा । पुरु॒ष्टा॒क । प्र॒य॒ज्यो इति॑ श्र॒य॒ज्यो ।
ज॒रि॒तारः॑ । अ॒भि । अ॒र्च॒न्ति । अ॒र्कैः । श्रु॒धि । ह॒वम् । आ । हु॒वतः॑ ।
हु॒वानः॑ । न । त्वा॒ह॒वान् । अ॒न्यः । अ॒मृत॑ । त्वत् । अ॒स्ति ॥ १० ॥

हेपुरुषाक बहुयुक्ते हेमयज्यो मरुष्टेनयजनीयेन्द्र त्वा त्वां इमे जरितारः स्तोतारः अर्कैरर्चनीयेः स्तोत्रैः अभ्यर्चन्ति अग्निष्टुवन्ति तथा हेअमृत अमरणशीलेन्द्र हुवानः स्तूपमानस्य आहुवतोभिष्टुवतोमम हवं स्तोत्रं श्रुधि शृणु किंच त्वावान् त्वत्सदृशोदेवः त्वदभ्योनास्ति ॥ १० ॥

अथैकादशी-

नू॒म॒आ॒वा॒चमु॒प॒या॒हि॒षि॒द्वा॒न्वि॒श्वे॒भिः॑सू॒नो॒स॒ह॒सो॒य॒ज॒त्रैः॑ ।
ये॒अ॒ग्नि॒जि॒ह्वा॒र्क॒त॒सा॒प॒आ॒सु॒र्ये॒म॒नु॒च॒क्रु॒रु॒प॒र॒द॒सा॒य ॥ ११ ॥
नु । मे । आ । वा॒चम् । उ॒प॒ । या॒हि । वि॒द्वान् । वि॒श्वे॒भिः । सू॒नो
इति॑ । स॒ह॒सः । य॒ज॒त्रैः । ये । अ॒ग्नि॒जि॒ह्वाः । ऋ॒त॒सा॒पः ।
आ॒सुः । ये । म॒नु॒म् । च॒क्रुः । उ॒प॒र॒म् । द॒सा॒य ॥ ११ ॥

इपंचयैवदेवीत्युक्तं हेसहसःसूनो यत्स्यपुवेन्द्र विद्वान् सर्वज्ञस्त्वं यजत्रैर्यजनीयेर्विश्वेभिः सर्वैर्देवैः सह नु क्षिप्तं मे मदीयाः वाचः स्तुतिरूपाणि वचांसि उप अग्निआयाहि आगच्छ एवंभूतमिन्द्रं पार्थयते ऐन्द्रत्वात्सकस्य येदेवाः अग्निजिह्वाः अग्निजिह्वास्थानीयो वेपां ते ऋतसापः ऋतं पतंसं स्पृशन्तः आसुर्भवन्ति येच देवाः दसायशत्रूणामुपसेपणाय मनुं राजर्षि उपरं दस्पूनामुपरिमयं चक्रुः कृतवन्तः तैः सहागच्छेति पूर्वेषां संबन्धः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

स॒नो॒बो॒धि॒पु॒र॒ए॒ता॒सु॒गे॒पू॒त॒दु॒र्गे॒पु॒प॒थि॒क॒हि॒दा॒नः॑ ।
ये॒अ॒श्र॒मा॒स॒उ॒र॒वो॒वा॒हि॒ष्ठा॒स्ते॒भिर्न॒इ॒न्द्रा॒भिर्ब॒क्षि॒वा॒ज॒म् ॥ १२ ॥ १२ ॥
सः । नः । बो॒धि । पु॒रः॒ए॒ता । सु॒गे॒पु । उ॒त । दुः॒गे॒पु । प॒थि॒क॒त् ।
वि॒दा॒नः । ये । अ॒श्र॒मा॒सः । उ॒र॒वः । वा॒हि॒ष्ठाः । ते॒भिः । नः । इ॒न्द्र ।
अ॒भि । व॒क्षि । वा॒ज॒म् ॥ १२ ॥ १२ ॥

हेइन्द्र पथिरुद्धर्मनां कर्ता विदानः सर्वविद्वान् सत्त्वं सुगेषु सुखेन गन्तव्येषु उवापि च दुर्गेषु दुःखेन गन्तव्येषु च मार्गेषु नोस्माकं पुरस्तादपुरोगन्ता बोधि भव बोधीति भवतेर्लोप्-
भ्यमपुरुषैकवचनस्य छान्दसंस्वरूपं अश्रमासः श्रमरहिताः उरवो महान्तः बहिष्ठाः बोद्धव्यमाः तव
ये अश्वाः सन्ति हेइन्द्र तेभिः तैरश्वैः नोस्मभ्यं वाजमनं अभिवक्षि अभिवह ॥ १२ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पष्ठे द्वादशो वर्गः ॥ १२ ॥

यएकइदित्येकादशर्चसप्तमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभमैन्द्रं तथा चानुक्रान्तं—यएकइदेका-
दशेति आभिद्विविके प्रथमे हेनि दशरात्रस्य प्रथमे हेनि च माध्यंदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे
अहीनसूक्तस्य स्थाने त्रीणि संपातसूक्तानि तेष्विदं द्वितीयं सूक्तं सूत्रितं च—यएकइद्यस्ति गम्यशृंग-
इति उपह्वयनाभ्येकाहेपीदं निष्केवल्यनिविज्ञानं सूत्रितं च—यएकइदिति मध्यंदिन इति ।

तत्र प्रथमा—

यएकइद्धव्यं चर्षणीनामिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्चय आभिः ।

यः पत्यते हृषभो हृषण्यावान् सत्यः सत्त्वा पुरुमायः सहस्वान् ॥ १ ॥

यः । एकः । इत् । हव्यः । चर्षणीनाम् । इन्द्रम् । तम् । गीः । भिः ।

अभि । अर्चय । आभिः । यः । पत्यते । हृषभः । हृषण्यावान् ।

सत्यः । सत्त्वा । पुरुमायः । सहस्वान् ॥ १ ॥

यइन्द्रश्चर्षणीनां प्रजानां आपस्तु एकइव एकएव हव्यो ह्वातव्यः आभिर्गीर्भिः स्तुतिरु-
पाभिर्वाभिः तमिन्द्रं अभ्यर्चय अभिष्टौमि यइन्द्रः पत्यते स्तोतृनभिगच्छति यद्वा पत्यते लोकाना-
मीष्टे कीदृशः वृषभः कामानां वार्षिता वृषण्यावान् बलवान् सत्यः अविसंवादी सत्त्वा शत्रूणां
सादयिता कामानां दाता वा सदेवांसनोर्वेदं रूपं पुरुमायो बहूपज्ञः सहस्वानभिभवन्वान् तमि-
न्द्रमभिष्टौमी विसंयन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तमुनः पूर्वेषु पित्रो न वंशाः सप्तविंशसो अभिवाजयन्तः ।

नृक्षद्वाभंतं तु र्षिष्वतेषां मद्रोषवाचं मतिभिः शर्विष्ठम् ॥ २ ॥

हेइन्द्र यदि यत्ते तव पुराचिद् पूर्वस्मिन्काले जरितारः स्तोतारः सुभ्रं सुखंआनयुः
 प्रापुः तत् तत्सुखं नोस्माकं विवोचः विवूहि हेदुध दुर्धर हेस्विद्वःशत्रूणांखेदयितः हेपुरुहूत हे-
 पुरुवसोइन्द्र असुरघ्न असुराणांहन्तुस्तेतवयस्तेषु कोभागःकुतः वयः हविर्लक्षणमर्जकिंकृमं य-
 दि केचिच्चिरंतनाः पूर्वकालेपि त्वत्तःसकाशात् सुखं लेभिरे तर्हमपि तत्सुखंलप्स्यमिति विचा-
 र्यसुखमाशिविलंबोममासोढव्योभवेदित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी-

तंपृच्छन्तीवज्रहस्तंरथेष्टामिन्द्रंवेपीवक्त्रीयस्यनूगीः ।
 तुविप्राभंतुविकूर्मिरंभोदांगानुमिपेनक्षतितुम्रमच्छ ॥ ५ ॥ १३ ॥
 तम् । पृच्छन्ती । वज्रहस्तम् । रथेऽस्थाम् । इन्द्रम् । वेपी ।
 वक्त्री । यस्य । नु । गीः । तुविप्राभम् । तुविऽकूर्मिम् । रभःऽदाम् ।
 गानुम् । इपे । नक्षते । तुम्रम् । अच्छ ॥ ५ ॥ १३ ॥

पूर्वयोपालब्धइन्द्र ऋषये कामान्प्रापच्छत् ततःसकामपूर्णऋषिराह वज्रहस्तं वज्रपाणिं
 रथेष्टां रथेस्थितं तमिन्द्रं पृच्छन्ती अर्चयन्ती पृच्छतिरर्चतिकर्मा वेपी वेपोयागादिलक्षणंकर्म
 तद्वती वक्त्रीगुणानांवक्त्रीगीः ईदृशीस्तुतिर्यस्ययजमानस्यभवति कीदृशमिन्द्रं पृच्छन्ती तुवि-
 प्राभं तुवीनांबहूनामहीतारं तुविकूर्मिं बहुकर्माणं रभोदां रभसोबलस्यदातारं नुइतिपूरणः स-
 यजमानः गानुं सुखं इपेगच्छति किंच तुम्रं मापयितारं शत्रुं अच्छाभिमुखं नक्षते गच्छति ॥५॥

॥ इतिचतुर्थस्यषष्ठेप्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथषष्ठी-

अयाहृत्यंमाययावावृधानंमनोजुवांस्वतवःपर्वतेन ।
 अच्युताचिद्वीक्षितास्त्रोजोरुजोविद्वृक्षाधृपताविररिप्तिन् ॥ ६ ॥
 अया । ह । त्यम् । मायया । वृद्धानम् । मनःऽजुवा । स्वऽतवः ।
 पर्वतेन । अच्युता । चित् । वीक्षिता । सुऽओजः । रुजः । वि ।
 दृक्षा । धृपता । विऽरिप्तिन् ॥ ६ ॥

हेस्वतवसः स्वभूतवलेन्द्र त्वमनोजुवा मनोवद्वच्छता अया अनेनपर्वतेन बहुपर्वणा स्व-
कीयेनायुवेन वज्रेणशतपर्वणेतिदर्शनात् माययाववृधानं वर्धमानं त्वं तं प्रसिद्धं वृत्रं
व्यरुजः विशेषेणभाक्षीः तथा हे स्वोजः शोभनतेजः हेविरप्तिन् हेमहन् इन्द्र त्वं अच्युता
अच्युतानि चिद्धि नाशरहितान्यपि वीळिता वीळितानि अशिथिलीकृतानि दह्ना दहानि पु-
राणि धृपता धर्पकेणवज्रेण व्यरुजोभग्नवानसि ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

तंवोधि॒यानव्य॑स्या॒शवि॑ष्ठं॒प्रत्नं॒प्रत्न॑वत्परित॑स॒यध्यै॑ ।
सनो॑वक्षदनिमा॒नःसु॒बह्नेन्द्रो॒विश्वान्य॑ति॒दुर्गहा॑णि ॥ ७ ॥
तम् । वृः । धिया । नव्यस्या । शविष्ठम् । प्रत्नम् । प्रत्नवत् ।
परि॒क्षत॑स॒यध्यै॑ । सः । नः । वक्षत् । अ॒नि॒हमा॒नः । सु॒बह्मा । इन्द्रः ।
वि॒श्वानि॑ । अति॑ । दुः॒ऽगहा॑नि ॥ ७ ॥

नव्यस्या नवतरया धिया स्तुत्या शविष्ठं बलवत्तमं प्रत्नं पुराणं हेइन्द्र तंवस्त्वां प्रत्नवत्
चिरंतनारूपयइव परितंसयध्यै परितोविस्तारयितुं अहंप्रवृत्तोस्मीविशेषः अनिमानः अपरिमा-
णः सुबह्मा शोभनबहनः सइन्द्रः विश्वानि समस्तानि दुर्गहाणि दुर्गाणि नोस्मभ्यं अतिवक्षद-
विवहनु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आजना॑य॒द्रुह॑णे॒पार्थि॑वानि॒दिव्या॑नि॒दीप॑यो॒न्तरि॑क्षा ।
तपा॑हृपन्वि॒श्वतः॑ शो॒चिपा॑तान्ब्र॒ह्मद्वि॑पेशो॒चय॑क्षाम॒पश्च॑ ॥ ८ ॥
आ । जनाय । रुहणे । पार्थिवानि । दिव्यानि । दीपयः ।
अन्तरि॑क्षा । तप । हृपन् । विश्वतः । शोचिपा । तान् ।
ब्र॒ह्मद्वि॑पे । शो॒चय॑ । क्षाम् । अपः । च ॥ ८ ॥

हेइन्द्र त्वं रुहणे साधुजनानांद्रोग्धुर्जनायजनस्पर्शसादेः पञ्चार्थचतुर्थी पार्थिवानि
पृथिव्यांभवानि दिव्यानि दिविभवानि अन्तरिक्षा अन्तरिक्षेभवानि च स्थानानि आदीपयः

आसमंतात्तापय हेवृषन् कामानां वर्षितरिन्द्र त्वं विश्वतः सर्वतो विद्यमानान् तान् राक्षसादीन्
शोचिषा त्वदीपयादीक्ष्या तप दह किंच ब्रह्मक्षिपे ब्राह्मणक्षेत्रे राक्षसादये ब्रह्मक्षिपं दग्धुमित्य-
र्थः क्षां पृथिवीं अपश्चान्तरिक्षं शोचय दीपय आपइत्यन्तरिक्षनामेतत् ॥ ८ ॥

अथनवमी—

भुवोजनस्य दिव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतस्त्वेपसं दृक् ।

धिष्व वज्रं दक्षिणे हस्ते विश्वा अजुर्यदयसे विमायाः ॥ ९ ॥

भुवः । जनस्य । दिव्यस्य । राजा । पार्थिवस्य । जगतः ।

त्वेपसं दृक् । धिष्व । वज्रम् । दक्षिणे । इन्द्र । हस्ते । विश्वाः ।

अजुर्य । दयसे । वि । मायाः ॥ ९ ॥

हेत्वेपसं दृक् दीक्षदर्शनेन्द्र दिव्यस्य दिविभवस्य जनस्य राजा ईश्वरो भुवो भवति जग-
तो जंगमस्य पार्थिवस्य च राजा भवति दक्षिणे हस्ते वज्रं धिष्व निधेहि तेन वज्रेण विश्वाः
सर्वा आहुरीमांसाः विदयसे विबाधसे दयदानगतिर्हि सारक्षणेऽपि तिधातुः हेइन्द्र अजुर्य जर-
यितुमशक्येन्द्र त्वमिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आसंयतमिन्द्रणः स्वस्ति शत्रुतूर्याय बृहतीममृधाम् ।

यया दासान्यार्याणि वृत्राकरो वज्रिन् सुतुका नाहुपाणि ॥ १० ॥

आ । समुद्यतम् । इन्द्र । नः । स्वस्तिम् । शत्रुतूर्याय ।

बृहतीम् । अमृधाम् । यया । दासानि । आर्याणि । वृत्रा ।

करः । वज्रिन् । सुतुका । नाहुपाणि ॥ १० ॥

हेइन्द्र शत्रुतूर्याय शत्रूणां तारणाय बृहतीं महतीं अश्वघां अहिंसितां संयतं संयतीं
संगच्छमानां स्वस्ति क्षेमलक्षणां संपदं हेइन्द्र नोऽस्मभ्यमाभर हेवज्रिन् वज्रवर्जिन्द्र यया स्व-
स्या दासानि कर्महीनानि मनुष्यजातानि आर्याणि कर्मयुक्तानि करः अकरोः नाहुपाणि म-
नुष्यसंघन्धीनि नहुपा इति मनुष्यनामेतत् वृत्रा वृत्राणि शत्रून् सुतुका सुतुकानि शोभनर्हिंसो-
पेतान्यकरोः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

सनो॑नियु॒द्धिः॑पुरु॒हूतवे॒धोवि॒श्ववा॑राभि॒राग॑हिप्रयज्यो ।

नया॑अदे॒वोव॑रते॒नदे॒वआभि॑र्या॒हित॑तूयमा॒मम्र॑द्रिक् ॥ ११ ॥ १४ ॥

सः । नः । नियुत्क्षभिः । पुरुहूत । वेधः । विश्ववाराभिः ।

आ । गृहि । प्रयज्यो इति प्रहयज्यो । न । याः । अदेवः । वरते ।

न । देवः । आ । आभिः । याहि । तूयम् । आ । म्रद्रिक् ॥ ११ ॥ १४ ॥

हेपुरुहूत हेवेधोविधातः हेप्रयज्यो प्रकृष्टेनयजनीयेन्द्र सत्त्वं विश्ववाराभिः विश्वैर्वरणीयाभिः संभजनीयाभिः नियुद्धिरश्वैर्नोत्मानागत्यागच्छ अदेवोसुरः यानियुतःयानश्वाङ्गवरवे नवारयति देवश्च नवरते आभिर्नियुद्धिः तूयमाक्षिपमेव म्रद्रिक् मदभिमुखःसन् आयासागच्छ अद्रागमस्पद्विर्वचनंछान्दसं ॥ ११ ॥

॥ इतिचतुर्थंस्पष्टेचतुर्दशोवर्गः॥ १४ ॥

सुतइदितिदशर्चमष्टमसूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभमैन्द्रं सुतइदशेत्यनुक्रान्तं विपुवतिनिष्केवत्येइदंसूक्तं सूत्रितं च—सुतइत्त्वमेघमपूर्वीरिति । महाव्रतेपिनिष्केवत्येइदमादीनित्रीणिसूक्तानि तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितं—सुतइत्त्वंनिमिश्लइन्द्रसोमइतित्रीणीति ।

तत्रमथमा—

सु॒तइ॒त्त्वंनि॒मिश्ल॑इन्द्र॒सोमे॒स्तोमे॒ब्रह्म॑णि॒शस्य॑मान॒उक्थे॑ ।

यद्वा॑यु॒क्ताभ्या॑म॒घव॑न्हरि॒भ्यांवि॒भ्रद्व॑र्जंवा॒होःरि॒न्द्रया॑सि ॥ १ ॥

सुते । इत् । त्वम् । निमिश्लः । इन्द्र । सोमे । स्तोमे । ब्रह्मणि ।

शस्यमाने । उक्थे । यत् । वा । युक्ताभ्याम् । मघवन् ।

हरिभ्याम् । विभ्रत् । वज्रम् । वाहोः । इन्द्र । यासि ॥ १ ॥

सोमेसुतेइत् अभिपुवएव सति ब्रह्मणि बृहति महति स्तोमे स्तोत्रे उच्चार्यमाणेसति उक्थेशसे शस्यमानेसति हेइन्द्र त्वं निमिश्लः निमिश्लःसन् हरो संयोजयन् हेमघवन् घनवन्निन्द्र त्वं वाहोहेस्तयोर्वज्रंस्वकीयमायुधं विभ्रत् धारयन् युक्ताभ्यां रथेनियुक्ताभ्यां हरिभ्यामश्वाभ्यां यासि यद्वा आगच्छसीति यच्च तत्सोमेभिपुवइतिसंबन्धः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यद्वादि विपायै सुस्विमिन्द्र वृत्रहृत्येवंसि शूरंसातौ ।

यद्वा दक्षस्य विभ्युपो अविभ्य दर्अन्धयः शर्धत इन्द्र दस्यून् ॥ २ ॥

यत् । वा । दिवि । पायै । सुस्विम् । इन्द्र । वृत्रहृत्ये । अवंसि ।

शूरंसातौ । यत् । वा । दक्षस्य । विभ्युपः । अविभ्यत् । अरन्धयः ।

शर्धतः । इन्द्र । दस्यून् ॥ २ ॥

हेन्द्र त्वं दिवि पुलोके शूरसातौ शूरैर्भटैः संभ्रजनीये वृत्रहृत्ये युद्धे च पायै प्रातव्ये
सति सुस्विमभिपोतारं यजमानं अवसि यद्वा रक्षसीति यच्च वेतिसमुच्चये दक्षस्य यज्ञादि-
पुसमर्थस्य विभ्युपः शत्रुभ्यो विभ्ययोजनस्य शर्धतः संग्रामे उत्सहमानान् दस्युन्पक्षपयितुं श-
क्नुन् हेन्द्र त्वं अविभ्यद्भीतिरहितः सन् अरन्धयः यद्वा वशीकरोषीति यच्च तत्सर्वं सोमिभिपुन-
तिपूर्वेण संबन्धः तथाचोक्तं यद्वाहो धारयन्वज्रं हरिष्यां यासि वृत्रहन् ॥ यच्च रक्षतिसंग्रामे नुत्सोम-
मभिपुण्वतः ॥ यच्च कर्मसु दक्षस्य यजमानस्यापारयः ॥ वशीकरोषितांतस्मै विभ्यते भीतिवर्जि-
तः ॥ तत्सोमिभिपुतेस्तोत्रशस्त्रयोश्च प्रवृत्तयोः ॥ इति ह्युच्यते यमेकार्थः स्तुत इत्त्वमिति द्वयं इति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुप्रो जरितारं मृती ।

कर्ता वीराय सुस्वय उल्लोकं दाता वसुस्तु वते कीरये चित् ॥ ३ ॥

पाता । सुतम् । इन्द्रः । अस्तु । सोमम् । प्रणेनीः । उयः ।

जरितारम् । ऊती । कर्ता । वीराय । सुस्वये । ऊँ इति ।

लोकम् । दाता । वसु । तुवते । कीरये । चित् ॥ ३ ॥

इन्द्रः सुतमभिपुर्वधोर्म पावास्तु पानशीलो भवतु वृत्रहन्तृत्वा नलोकाव्ययनिष्ठेति पृथीपति-
पेधार्थः कीदृशः ऊती ऊत्थामागेण जरितारं स्तोतारं प्रणेनीः प्रकर्षेण नेता उग्रः उदूर्णः वीराय
यज्ञादिकर्मसु दक्षाय सुस्वये सोमाभिपुर्वकुर्वते यजमानाय लोकं स्थानं कर्ता दातेत्यर्थः उइति पा-
दपूरणः स्तुवेन स्तोत्रं कुर्वते कीरये चित् चिदिति चार्थे स्तोत्रे च कीरिरिति स्तोत्रनामैव वसु ध-
नं दातास्तु ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

गन्तेयान्ति॒सर्व॑ना॒हरि॑भ्यां॒व॒भ्रिर्व॒ज्रं॒प॒पिः॒सोम॑म॒द॒दि॒र्गाः ।
कर्ता॑वी॒रं॒न॒र्य॑सर्व॑वीरं॒श्रोता॒हव॑गृ॒णतः॒स्तोम॑वा॒हाः ॥ ४ ॥

गन्ता । इयन्ति । सर्वना । हरिभ्याम् । वभ्रिः । वज्रम् । पपिः ।
सोमम् । ददिः । गाः । कर्ता । वीरम् । नर्यम् । सर्ववीरम् ।
श्रोता । हवम् । गृणतः । स्तोमवाहाः ॥ ४ ॥

इन्द्रः हरिभ्यां स्वकीयाभ्यां इयन्ति हृदयस्थानानि व्रीणि सवना सवनानि गन्ता ग-
मनशीलोभवतु कीदृशः वज्रं स्वकीयमायुधं वभ्रिर्भर्ता धारकः सोममभिपुतं पपिः पाता गाः
ददिर्दाता नर्यं मनुष्यहितं सर्यवीरं बहुपुत्रोपेतं वीरं पुत्रं कर्ता यजमानाय दाता गृणतः स्तुवतः
स्तोतुः संमन्वि हवं स्तोत्रं श्रोताश्रावकः स्तोमवाहाः स्तोमैः स्तोत्रैर्वहनीयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अस्मै॑व॒यं॒यद्वा॒वान॒ता॒र्हि॒विष्म॒इन्द्रा॑य॒नः॒प्र॒दि॒वो॒अप॒स्कः ।
सु॒ते॒सोमे॑स्तुम॒सि॒शंस॑दु॒क्थेन्द्रा॑य॒ब्रह्म॒वर्ध॑नं॒यथा॑स॒त् ॥ ५ ॥ १५ ॥

अस्मै । वयम् । यत् । ववानं । तत् । विविष्मः । इन्द्राय ।
यः । नः । प्रदिवः । अपः । करिति कः । सुते । सोमे । स्तुमसि ।
शंसत् । उक्था । इन्द्राय । ब्रह्म । वर्धनम् । यथा । असत् ॥ ५ ॥ १५ ॥

प्रदिवः पुराणोयइन्द्रः नोस्मदर्थं अपः पोषणादिकंकर्म कः करोति अयमिन्द्रः यवस्तो-
त्रादिकं ववान कमपते अस्माइन्द्राय वयं तद्विविष्मः व्याप्तुमः कुर्मइत्यर्थः सोमेस्तुतेभिपुते
सति स्तुमसि स्तुमः इन्द्रायस्तोत्राणिकुर्मः उक्था उक्थानि शस्त्राणि शंसत् शंसतः प्रथमा-
बहुवचनस्यलुक् बल हविर्लक्षणमन्त्रं इन्द्रायेन्द्रार्थवर्धनंयथावृद्धिकरं असत् स्यात् तथाकुर्म-
इत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इविचतुर्थस्यपष्ठेपंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथषष्ठी—

ब्रह्माणिहिचक्रुषेवर्धनानितावन्तइन्द्रमतिभिर्विविष्मः ।

सुतेसोमेसुतपाःशतमानिरान्धाक्रियास्मवक्ष्णानियज्ञैः ॥ ६ ॥

ब्रह्माणि । हि । चक्रुषे । वर्धनानि । तावत् । ते । इन्द्र ।

मतिः । विविष्मः । सुते । सोमे । सुतः । शतमानि ।

रान्धा । क्रियास्म । वक्ष्णानि । यज्ञैः ॥ ६ ॥

हेइन्द्र त्वं हिपस्मात्कारणाद् ब्रह्माणि स्तोत्राणि वर्धनानि स्वयमेववृद्धिकराणि चक्रुषे कृतवानसि तस्मात्कारणाद् तावत् तावन्ति वादृशानि स्तोत्राणि ते तुभ्यं मतिभिर्बुद्धिभिः वर्धं विविष्मः व्याप्नुमः वर्धनानि स्तोत्राणि मम यथा भवेयुः त्वं वादृशानि कल्पितवानसीत्यर्थः अपिच हेसुतपाः अभिपुतसोमस्यपातः त्वामुद्दिश्य सुतेसोमेअभिपुतेसति शतमानि हवकृतमानि रान्धा रान्धाणि रमणीयानि यज्ञैर्विभिर्भ्युकानि वक्ष्णानि वाहकानि स्तोत्राणि क्रियास्म करवाम ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

सनोबोधिपुरोळाशंरराणःपिबानुसोमंगोऋजीकमिन्द्र ।

एदंबर्हिर्यजमानस्यसीदोरुंरुधित्वायतउलोकम् ॥ ७ ॥

सः । नः । बोधि । पुरोळाशम् । रराणः । पिब । तु । सोमम् ।

गोऋजीकम् । इन्द्र । आ । इदम् । बर्हिः । यजमानस्य ।

सीद । उरुम् । रुधि । त्वाऽयतः । ऊँ इति । लोकम् ॥ ७ ॥

हेइन्द्र रराणोरममाणः सत्त्वं नोस्मदीयं पुरोडाशं एतत्तृक्षणंहविषोधिं बुध्यस्व किंच गोऋजीकं गोविकारदध्यादिभिः संस्कृतं अभिपुतंसोमं नृक्षिपं पिब पिबेः तदर्थं च यजमानस्य संबन्धीदं बहिरासीदाभिषिञ्च तदनंवरं त्वायवस्त्वामिच्छन्तोयजमानस्य लोकं स्थानं उरु विस्तीर्णं रुधि कुरु उद्विपूरणः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समन्दस्वाह्यनुजोपमुग्रप्रत्वायज्ञासंडमेअंश्रुवन्तु ।

प्रेमेह्वासःपुरुदूतमस्मेआत्वेयंधीरवंसइन्द्रयम्याः ॥ ८ ॥

सः । म॒न्दस्व॒ । हि॒ । अ॒नु॒ । जो॒र्षम् । उ॒ष॒ । प्र॒ । त्वा॒ । य॒ज्ञासः॑ ॥
 इ॒मे । अ॒श्रुवन्तु॒ । प्र॒ । इ॒मे । ह॒वांसः॑ । प॒रु॒हूतम् । अ॒स्मे इति॑ ।
 आ॒ । त्वा॒ । इ॒यम् । धीः॑ । अ॒वसे॑ । इ॒न्द्र॒ । य॒म्याः ॥ ८ ॥

हेउग्र उर्ध्ववलेन्द्र सत्वं अनुजोर्षं कामानुगुणं यथाभववितथा मन्दस्व मोदस्व हिश-
 भ्दःपादपूरणः हियोगेमन्दस्वेत्यास्वपातस्यव्यत्ययात्सर्वांनुदात्तत्वं इमेयज्ञासोयज्ञाः सोमाः त्वा त्वा
 माश्रुवन्तु मामुवन्तु हेपुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र त्वां अस्मे अस्मदीयानि इमे हवासोहवाःस्तोत्राणि
 मामुवन्तु इयंधीः स्तुतिः त्वां अवसे अस्माकं रक्षणाय आयम्याः आयच्छतु निपच्छतु ॥८॥

अथनवमी-

त॒वंस॒खायः॑ स॒ंयथा॑ सु॒तेपु॒सोमे॑भि॒रि॒पृण॑ताभो॒जमि॒न्द्रम् ।
 कु॒वित्त॑स्मा॒अस॑न्तिनो॒भरा॑य॒नसु॒ष्ट्विमि॒न्द्रोव॑सेमृ॒धाति॑ ॥ ९ ॥
 तम् । वः । स॒खायः॑ । सम् । यथा॑ । सु॒तेपु॑ । सोमे॑भिः । ई॒म् ।
 पू॒णत॑ । भो॒जम् । इ॒न्द्रम् । कु॒वित् । तस्मै॑ । अ॒सन्ति॑ । नः॑ ।
 भ॒राय॑ । न । सु॒स्विम् । इ॒न्द्रः॑ । अ॒वसे॑ । मृ॒धाति॑ ॥ ९ ॥

हेसखायः स्तोतारोवोयुर्म सोमेषु सुतेषु अभिषुतेपुसस्तु भोजं वातारं तमीं एतमिन्द्रं
 सोमेभिः सोमैः यथाकामं संपृणत संपूरयत तस्माद्विन्द्राय कुविद्रहूपकरणं कुविदितिवहुनामै-
 त्व अस्तति अस्तु किमर्थं नोस्माकं भराय भरणाय पोषणाय इन्द्रः सुष्ट्विमभिषवणशीलं यज-
 माने अवसे तर्पणाय नम्रधाति नवाधते ॥ ९ ॥

अथदशमी-

ए॒वेदि॒न्द्रः॑ सु॒तेअ॒स्तावि॒सोमे॑भिर॒द्वाजे॑षु॒क्षय॑दि॒न्मघो॑नः ।
 अ॒स॒द्यथा॑ ज॒रित्र॑उ॒तसू॒रि॒न्द्रो॒रायो॑वि॒श्ववा॑रस्यदा॒ता ॥ १० ॥ १६ ॥
 ए॒व । इ॒त् । इ॒न्द्रः॑ । सु॒ते । अ॒स्तावि॑ । सोमे॑ । भ॒रत्स्वा॑जेषु ।
 क्ष॒यत् । इ॒त् । म॒घोनः॑ । अ॒सत् । यथा॑ । ज॒रित्रे॑ । उ॒त । सू॒रिः ।
 इ॒न्द्रः॑ । रा॒यः । वि॒श्ववा॑रस्य । दा॒ता ॥ १० ॥ १६ ॥

मघोनोधनवतोहविष्मतोयजमानस्य क्षयत् इंश्वरः इन्द्रः सोमेसुते अभिपुतेसति भरद्वा-
जेषु भरद्वाजेमपि एव एवं अस्तावि स्तुतोभूत् इन्द्रः जरित्रे स्तोत्रे सूरिः सन्मार्गे मे-
रकोयथासद् भवत् उतापिच विश्ववारस्य विश्वैर्वरणीयस्य रायोधनस्य दाता यथाभवेत्
यथा स्तावीतिसंबन्धः इदितिद्वयंपूरणम् ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेपोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

॥ इतिपष्ठेर्मंडलेद्वितीयोनुपाकः ॥ २ ॥

वृतीयेनुवाकेविंशतिसूक्तानि तत्रवृषामदइतिदशार्चमथमंसूक्तं भरद्वाजस्यार्चं त्रैष्टुभमै-
न्द्रं वृषेत्यनुकान्तं विपुवतिनिष्केवल्येणतत्सूक्तं सूत्रिवंच-वृषामदःप्रमहिषायेति ।

तत्रमथमा-

वृषामदइन्द्रेऽश्लोकं उक्थासचासोमेपुसुतपाकंजीपी ।

अर्च्योमघवानृभ्यं उक्थैर्युक्षोराजागिरामक्षितोतिः ॥ १ ॥

वृषा । मदः । इन्द्रे । श्लोकः । उक्था । सचा । सोमेपु । सुतः । पाः ।

ऋजीपी । अर्च्यः । मघवा । नृभ्यः । उक्थैः । युक्षः । राजा ।

गिराम् । अक्षितः । उतिः ॥ १ ॥

सोमेपु सोमवसुयोगेषु इन्द्रे सोमपानजनितोमदः वृषा यजमानस्यकामानां वर्षकोभव-
ति यद्वा सर्वजनाह्लादकस्य वर्षणस्य कर्ता भवति उक्था उक्थेनशस्त्रेण सचा सह श्लोक-
स्तोत्ररूपः शब्दोवृषाभवति सुवषाः अभिपुवस्य सोमस्य पाता ऋजीपी ऋजीपं गतरत्नमपि
सोमं नपरियजन् मघवा धनवान् सचेन्द्रो नृभ्यःस्तुतीनानेतृभ्यः उक्थैः स्तोत्रैः अर्च्योर्वनी-
शोभवति युक्षोद्युजोऽनुत्तमः गिरां स्तुतीनां तज्येवरइन्द्रः अक्षितोनिरक्षिणरक्षश्चा-
वति ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

ततुर्विर्वीरोनयोर्विचेताः श्रोताहवंगृणतउव्यूतिः ।

वसूः शंसो नरांकारुधायावाजीस्तुतोविदयेदातिवार्जम् ॥ २ ॥

ततुरिः । वीरः । नर्यः । विद्वेताः । श्रोता । हवम् । गृणतः ।
 उर्विद्वेतिः । वसुः । शंसः । नराय । कारुधधायाः । वाजी ।
 सुतः । विदधे । दाति । वाजम् ॥ २ ॥

वाजी अन्तवानिन्द्रः विदधे यज्ञे अस्माभिःस्तुतःसम् वाजमन्दाति अस्मज्ज्यंदाति
 कीदृशान्द्रः ततुरिः शत्रूणांहिसकः वीरोविक्रान्तः नर्योनरहितः विचेताः विविक्तज्ञानः
 हवस्मदीयंस्तोत्रं श्रोता गृणतः स्तुवतः स्तोतृजनस्य उर्व्वृतिः विस्तृतरक्षः वसुर्वाप्तपिता
 नरां नृणां स्तोतृजनानां शंसः शंसनीयः कारुधायाः कारुणास्वोतृणांधारयिवा एवंभूतइन्द्रो-
 वाजंदातीतिसंबन्धः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अक्षोनचक्रयोःशूरवृहन्प्रतेमह्णारिरिचेरोदस्योः ।
 वृक्षस्यनुतेपुरुहूतवयाव्यूऽतयोरुहुरिन्द्रपूर्वीः ॥ ३ ॥

अक्षः । न । चक्रयोः । शूर । वृहन् । प्र । ते । मह्ण । रिरिचे ।
 रोदस्योः । वृक्षस्य । नु । ते । पुरुहूत । वयाः । वि । ऊतयः ।
 रुहुरुः । इन्द्र । पूर्वीः ॥ ३ ॥

हेशूर विक्रान्तेन्द्र वृहन् महान् वेत्तवीयोमह्ण महिमा रोदस्पोर्धावाप्रधिभ्योः परिरिचे
 अतिरिच्यते यावावृथिवीज्यामित्यर्थः अत्रदृष्टान्तः—चक्रयोःचक्रयोः अक्षोन रथसंबन्धी अ-
 क्षोयथाचक्राभ्यांबहिर्गतः तद्वत् हेपुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र स्वदीयाः पूर्वीर्वृह्वयः ऊतयोरक्षाः
 विरुहुरुः विशेषेणरोहन्ति तत्रदृष्टान्तः—वृक्षस्यनु यथावृक्षस्य वयाः शाखाः विरोहन्ति तद्वत् ॥३॥

अथचतुर्थी—

शचीवनस्तेपुरुशाकशाकगवामिवसुतयःसंचरणीः ।
 वत्सानांनतंतयस्तइन्द्रदामन्वन्तोअदामानःसुदामन् ॥ ४ ॥

शर्चीऽध्वतः । ते । पुरुंऽशाक । शाकाः । गर्वाम्ऽध्व । स्तुतयः ।
 समऽचरणीः । वत्सानाम् । न । तन्तयः । ते । इन्द्र । दामन्ऽध्वन्तः ।
 अदामानः । सुदामन् ॥ ४ ॥

हेपुरुशाक बहुकर्मन्निन्द्र शचीवतः प्रज्ञावतस्तेवदीयाः शाकाः शक्तयः कर्माणिवा सर्वतः
 संचरन्तीतिशेषः तपदृष्टान्तः—गवामिव धेनूनांस्तुतयोमार्गाः यथा संचरणीः सर्वत्रसंचारिणोभ-
 वन्तितद्वत् अपिच वत्सानां न तंतयः तंतिनांमदीर्घमसारितारजुः तन्ननियतीर्विशारदामभिः
 बहवोवत्सावध्यन्ते यथा तन्तयोवहुनांवत्सानांबन्धकाः हेसुदामन् शोभनदामेन्द्र तथा तेवदी-
 याः शाकाः दामन्वन्तः बंधनवन्तः बहूनांशत्रूणांबंधकाः अदामानः स्वयमन्यैरबद्धाः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

अन्यदद्यकर्वरमन्यदुश्वोसंचसन्मुहुंराचक्रिन्द्रः ।
 मित्रो नो अन्नवरुणश्च पूषा र्यो वशस्य पर्येतास्ति ॥ ५ ॥ १७ ॥
 अन्यत् । अद्य । कर्वरम् । अन्यत् । ऊँ इति । श्वः । असत् ।
 च । सत् । मुहुः । आद्यचक्रिः । इन्द्रः । मित्रः । नः । अन्नं ।
 वरुणः । च । पूषा । अर्यः । वशस्य । परिदृष्टता । अस्ति ॥ ५ ॥ १७ ॥

अयमिन्द्रः अद्यास्मिन्निदिवसे अन्यत् कर्वरं कर्मनामैतत् कर्मकरोति अन्यदु अन्यदेव
 उक्तविलक्षणमेवकर्म श्वः परस्मिन्दिने करोति एतदेव विविधे अस्तच्च अशुभमशनिपातना-
 दिकं सद्य वर्षणादिकं शोभनकर्मच यद्वा विशिरसोविश्वरूपस्य वधादिकमसद्य कर्मलोपोपद्रव-
 कारिणोवृत्रादेरसुरस्य वधादिरूपं सत्कर्मच मुहुः पुनःपुनः असाविन्द्रः आचक्रिः कर्ताभवति
 एवं परस्परविलक्षणकर्म स्वमहिम्ना पुनःपुनरावर्तयन् प्रतिदिवसमन्यदेव परेषामसाधारणं कर्म
 करोतीत्यर्थः एवंविधइन्द्रः अत्रास्मिन्यज्ञेनोस्माकं वशस्य कामयितव्यस्यफलस्य स्वर्गादेः प-
 र्येतास्ति परिगमयिताभवतु अस्तेर्लैरित्त्वं मित्रोहरभिमानोदेवः वरुणोरात्र्यभिमानो पूषा पो-
 पकोदेवः अर्यः प्रेरकः सविता एतेचेन्नेणनियम्यमाना अस्मदीयस्यकामस्य परिगमयितारः
 सन्तु यद्वा मित्रादयोप्यत्रवत्प्रमाधान्येन अभिधीयन्ते मित्रादयइन्द्रः प्रत्येकं अस्मदीयस्यका-
 मस्यपर्येतास्तु तथाच बृहदेवतायामुक्तं प्रोतयेन्यदितित्वेतेवैश्वदेव्यावृचौस्मृतेइति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेसप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथषष्ठी—

वित्वदापोनपर्वतस्यपृष्ठादुक्थेभिरिन्द्रानयन्तयज्ञैः ।
तत्वाभिःसुष्टुतिभिर्वाजयन्तआजिनजग्मुर्गिर्वाहोअश्वाः ॥ ६ ॥

वि । त्वत् । आपः । न । पर्वतस्य । पृष्ठात् । उक्थेभिः । इन्द्र ।
अनयन्त । यज्ञैः । तम् । त्वा । आजिः । सुस्तुतिभिः । वाजयन्तः ।
आजिम् । न । जग्मुः । गिर्वाहः । अश्वाः ॥ ६ ॥

हेइन्द्र त्वत् त्वात्तकाशात् उक्थेभिरुक्थैःशरैः यज्ञैर्हविर्भिश्च स्तोतारः कामान् आत्मनो-
नयनयन्त विविधमापयन्ति सप्तदृष्टान्तः—पर्वतस्याग्नेःपृष्ठादुपरिभागात्आपोम अपः उदकानिय-
थातद्वत् अपिचहेगिर्वाहः गोभिःस्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः वहनीयेन्द्र त्वमसिद्धं त्वा त्वा वाजयन्तो-
मल्लिङ्गं कुर्वन्तः यद्वा वाजमन्नमिच्छन्तः श्रद्धायाःस्तोवारः आभिः पूर्वोक्ताभिःसुष्टुतिभिःशोभना-
भिःस्तुतिभिः जग्मुः मापुः क्षिपगमनेदृष्टान्तः—अश्ववाहाः आजिन संग्रामं यथाशीमं मापुः
तद्वत् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

नयंजरन्तिशरदो न मासा न द्याव इन्द्रं मवकं शर्यन्ति ।
वृद्धस्य चिद्वर्धतामस्य तनूः स्तोमेभिरुक्थैश्च शस्यमाना ॥ ७ ॥

न । यम् । जरन्ति । शरदः । न । मासाः । न । द्यावः । इन्द्रम् ।
अवःकं शर्यन्ति । वृद्धस्य । चित् । वर्धताम् । अस्य । तनूः ।
स्तोमेभिः । उक्थैः । च । शस्यमाना ॥ ७ ॥

शरदः संवत्सराः यमिन्द्रं नजरन्ति नजरयन्ति नापक्षीणयन्ति तथा मासाश्च नापक्षी-
णयन्ति तथा द्यावोदिवसाश्च यमिन्द्रं नावकं शर्यन्ति नाल्पीभावयन्ति वृद्धस्यचिद मवृद्धस्यापि
अस्येन्द्रस्य तनूः शरीरं स्तोमेभिरस्मदीयैःस्तोत्रैःउक्थैश्चशस्त्रैश्च शस्यमाना स्तुमयाना सती
वर्धतां मवृद्धाभवतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नवीळवेनमतेनस्थिरायनशर्धतेदस्युजूतायस्तवान् ।
अज्जाइन्द्रस्यगिरयश्चिदृष्वार्गंभीरेचिद्वतिगाधमस्मै ॥ ८ ॥
न । वीळवे । नमते । न । स्थिराय । न । शर्धते । दस्युजूताय ।
स्तवान् । अज्जाः । इन्द्रस्य । गिरयः । चित् । ऋष्वार्गः । गंभीरे ।
चित् । भवति । गाधम् । अस्मै ॥ ८ ॥

स्तवान् अस्माभिःस्तूयमानइन्द्रः वीळवे दृढगात्राय यजमानाय नमते नवशीभवति
स्थिराय युद्धेअविचलितायच नमते शर्धतेउत्तहमानाय दस्युजूताय कर्मवर्जितैःपेरिताययजमा-
नाय नवशीभवति यद्यपि स्तोतारोचहुगुणाःसन्ति तथापीन्द्रस्तेष्योदस्युसहितेष्योनवशीभव-
तीत्यर्थः अपिचऋष्वार्गः महान्तः गिरयश्चित्त्वर्वाताअपिइन्द्रस्यअज्जाः असुगमनाः क्षेपणीयाभव-
न्ति गंभीरेचिदगाधेपिस्थाने अस्माइन्द्राय गाधमेवस्थानं विषयोभवति ॥ ८ ॥

अथनवमी—

गंभीरेणउरुणामन्त्रिन्प्रेपोयन्धिसुतपावन्वाजान् ।
स्थाऊपुऊर्ध्वऊतीअरिपण्यन्क्तोर्मुष्टौपरितक्म्यायाम् ॥ ९ ॥
गंभीरेण । नः । उरुणा । अमन्त्रिन् । प्र । दुषः । यन्धि ।
सुतःपावन् । वाजान् । स्थाः । ऊँ इति । सु । ऊर्ध्वः । ऊती ।
अरिपण्यन् । अक्तोः । विऽउष्टौ । परितक्म्यायाम् ॥ ९ ॥

हेअमन्त्रिन् अमर्षं बलं तद्वन् हेसुतपावन् सुतस्यसोमस्यपातरिन्द्र गंभीरेणकेनापिदूर-
वगाहेन उरुणा विस्तीर्णेन मनसा नोस्पर्श्य इषोनानि वाजान्बलानिच प्रयन्धि प्रयच्छ किंच
अक्तोरात्रेः व्युष्टौ विवासे अद्धि परितक्म्यायां रात्रौ हेइन्द्र त्वं ऊती अस्माकरक्षायै अरि-
पण्यन्निर्हंसस्त्वं ऊर्ध्वउद्युक्तः स्थाः ऊपु सुवृत्तिष्ठैव ॥ ९ ॥

अथदशमी—

सचस्वनायमवसेअजीकङ्तोवातमिन्द्रपाहिरिपः ।
अमाचैनमरण्येपाहिरिपोमर्देमशताहिमाःसुवीराः ॥ १० ॥ १८ ॥

सचस्व । नायम् । अवेसे । अभीके । इतः । वा । तम् । इन्द्र ।
पाहि । रिपः । अमा । च । एनम् । अरण्ये । पाहि । रिपः ।
मदेम । शतहिमाः । सुवीराः ॥ १० ॥ १८ ॥

हेन्द्र त्वं नायं कर्मणांस्तुवीनांचनेतारं अभीके संग्रामे अवसेरक्षणाय सचस्व सेवस्व
इतोवाअस्मात् सन्निरुष्टारिपः शत्रोः अमृतोविमलद्राष्ट्रशोभ वाशब्दः अनुकेनविबक्षिते-
नसमुच्चयार्थः हेन्द्र तंस्तोतारं पाहि रक्ष तथा अमाच गृहेच अमेतिगृहनाम अरण्ये का-
ननेच रिपः शत्रोः पाहि वरक्ष तदनन्तरं सुवीराः शोभनपुत्रावर्यं शतहिमाः शतसंवत्सरान्मदेम
हृष्याम ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

यातऊतिरितिमयर्चद्वितीयसूक्तं भरद्वाजस्यार्ष त्रेष्टुभमेन्द्रं तथाचानुकांतं—यातेनवेति ।
पृष्ठपाभिह्वयपडहयोः द्वितीयेहनिर्दसूक्तं निष्केवत्यनित्विद्वानं सत्रिवंच—यातऊतिरयमेति-
मध्यंदिनइति ।

तत्रमथमा—

यातऊतिरवमायापरमायामभ्यमेन्द्रं शुष्मिन्नस्ति ।
तामिरूपुष्टत्रहृत्येवीर्न एभिश्चवाजैर्महान्त्रउग्र ॥ १ ॥

या । ते । ऊतिः । अवमा । या । परमा । या । मभ्यमा । इन्द्र ।
शुष्मिन् । अस्ति । तामिः । ऊं इति । सु । वृष्ट्रहृत्ये ।
अवीः । नः । एभिः । च । वाजैः । महान् । नः । उग्र ॥ १ ॥

हेशुष्मिन् मलवन्निन्द्र सेवदीपा या ऊतिरारक्षा अवमा अधमास्ति यापरमा उत्कृष्टा-
स्ति मामभ्यमारित तामिरूतिभिः वृष्ट्रहृत्ये युद्धेनोस्मान् सु अत्यन्तं अवीः पात्य किंचहेउ-
मउद्गूणैर्न महान्त्वं एभिर्भोग्यसाधनवाजैरनैश्च नोस्मान्तसंयोजयेतिशेषः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

आभिःस्पृधोमिथुतीररिपण्यन्मित्रस्यव्यथयामन्युमिन्द्र ।
आभिर्विश्वाअभियुजोविपूचीरार्यायविशोवतारीर्दासीः ॥ २ ॥

आग्निः । स्पृधः । मिथ्यतीः । अरिपण्यन् । अमित्रस्य । व्यथय ।
मन्युम् । इन्द्र । आग्निः । विश्वाः । अग्निद्युजः । विपूचीः ।
आर्याय । विशः । अव । तारीः । दासीः ॥ २ ॥

हेइन्द्र आभिरस्मदीयाग्निः स्तुतिभिः मिथ्यतीः शत्रुसैन्यानिर्हिसतीः स्पृधोस्मदीयाः से-
नाः अरिपण्यन् अर्हिसन् पाळयन्नित्यर्थः अमित्रस्य शत्रोः मन्युं संग्रामादिपुषिद्यमानं कोपं व्य-
थय नाशय अपिच आग्निः स्तुतिभिरेव अभियुजोभियोक्तीः विपूचीः सर्वतोविद्यमानाः दासीः
कर्मणामुपक्षपयित्रीः विश्वाः सर्वाः विशः प्रजाः आर्याय यज्ञादिकर्मकृते यजमानाय अवता-
रीः विनाशय ॥ २ ॥

अथतृतीया—

इन्द्रं जामयं उत ये जामयोर्वाचीनासो वनुषो युयुजे ।
त्वमेपां विथुराशवांसि जहि वृष्ण्यां निरुणुही पराचः ॥ ३ ॥
इन्द्र । जामयः । उत । ये । अजामयः । अर्वाचीनासः । वनुषः ।
युयुजे । त्वम् । एषाम् । विथुरा । शवांसि । जहि । वृष्ण्यानि ।
रुणुहि । पराचः ॥ ३ ॥

हेइन्द्र जामयः ज्ञातिरूपाः संनिरुष्टाये शत्रवः उतापिच अजामयो दूरदेशे स्थिताः येशत्र-
वः अर्वाचीनासः अस्मदभिमुखाः वनुषोर्हिसन्तः युयुजे उद्युक्ता भवन्ति एषामुभयविधानां शत्रू-
णां संबन्धीनि शवांसि बलानि विथुरा विथुराणिहीनानि त्वं कुर्वितिशेषः तथा वृष्ण्यानि ए-
षां वीर्याणि जहि नाशय किंच पराचः उभयविधानशत्रून् पराचः पराङ्मुखान् रुणुहि कुरु ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

शूरो वा शूरवन्तेशरिरैस्तनुरूचां तरुपियत् रुण्वैते ।
तोके वा गोपुतनये यदप्सु विकन्दसी उर्वरांसु ब्रवैते ॥ ४ ॥
शूरः । वा । शूरम् । वन्तः । शरिरैः । तनुरूचां । तरुपि । यत् ।
रुण्वैते इति । तोके । वा । गोपु । तनये । यत् । अप्सु । वि ।
कन्दसी इति । उर्वरांसु । ब्रवैते इति ॥ ४ ॥

हेइन्द्र शूरः त्वदनुगृहीतोवीरः शरैरैरंगैः शूरंवा वीरमपि वनते हन्ति वेत्ययमपीत्यस्या-
र्थवर्तते यद्वा वेत्यनेन विकल्पाभिधायकेनाशूरोवात्वदनुगृहीतः सन् शूरं वनते कदावनत इति ए-
तदाह—वनरुचा शरीरेण शोभमानौ परस्परविरोधिनी तरुणे रुद्धे यद्यदा लुप्येते संग्रामकुर्वा-
न्ते यद्यदा च तौ केवा पुत्रनिमित्तेवा गोपुनिमित्तभूतासुवा तनये पौत्रेनिमित्तभूतेवा अप्सु उदके-
षुनिमित्तेषुवा उर्वरासु सर्वसस्याहवासुभूमिपुनिमित्तासु क्रन्दसी क्रन्दमानावा क्रोशन्ती वि-
व्रयेते विवदेते हेइन्द्र पुत्रादिलाभजयस्त्वदनुगृहीतस्य भवतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नृह्रित्वाशूरोनतुरो न धृष्णुर्न त्वायोधो मन्यमानो युयोध ।
इन्द्रं न किं प्त्वा प्रत्यस्त्येषां विश्वां जातान्यभ्यसितानि ॥ ५ ॥ १९ ॥

नृहि । त्वा । शूरः । न । तुरः । न । धृष्णुः । न । त्वा । योधः ।
मन्यमानः । युयोध । इन्द्रं । न किं । त्वा । प्रति । अस्ति ।
एषाम् । विश्वा । जातानि । अग्नि । अस्ति । तानि ॥ ५ ॥ १९ ॥

हेइन्द्र त्वा त्वया सह शूरो विक्रान्तजनो न हि युयोध न युध्यते तथा तुरः अन्येषां शत्रूणां हिं-
सकः अतः त्वयान युयोध धृष्णुर्धर्मको न युयोध मन्यमानः युद्धे कुप्यन् यो यो भटः त्वा त्वयान
युयोध हेइन्द्र एषां शूरादीनामभ्ये कश्चन त्वा त्वन किः प्रत्यस्ति प्रतिनिधिर्नास्ति विश्वा विश्वानि
जातानि प्रादुर्भूतानि वानि शूरादीनि त्वं अभ्यसि अभिभवसि ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पष्ठे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ १९ ॥

अथषष्ठी—

सपत्यत उजयो नृम्णमयोर्यदीवेधसः समिथे हवन्ते ।
वृत्रे वा मंहो नृवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदिवितन्तसैते ॥ ६ ॥

सः । पत्यते । उजयोः । नृम्णम् । अयोः । यदि । वेधसः ।
समृद्धये । हवन्ते । वृत्रे । वा । मंहः । नृक्षति । क्षये ।
वा । व्यचस्वन्ता । यदि । वितन्तसैते इति ॥ ६ ॥

अयोरनयोरुक्तयोर्मध्ये सजनः नृष्णं धनं पश्यते ईष्टे कयोर्मध्ये कर्षेष्टइति एतदुभयमाह
यदि यस्पजनस्य यदीतिनिपातोयस्यार्थवर्तते सपिथे यज्ञेवेधसः कर्मणांविधातारऋत्विजः ह-
वन्ते इन्द्रंस्तुवन्ति सईष्टइतिसंख्यः महोमहतिप्रभूते वृत्रेवा निरोधेनिमित्तेवा नृवतिपरिचारक-
मनुष्यमुक्तेक्षयेवा गृहनिमित्तेवा व्यचस्वन्तौ यदि यदीयौजनौ तियावित्यर्थवर्तते तित्तत्तैवे
वियुध्येते तयोर्मध्येइतिसंख्यः तसेरुपक्षयकर्मणोविपूर्वाद्धितंतसैवेइतिभवति यद्वाततंसइतिधातुः
कंङ्गादिपुण्यते तस्मादिदंरूपमिति ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अधंस्मातेचर्पणयोयदेजांनिन्द्रंत्रातोतमंवावहता ।

अस्माकांसोयेनृतमासोअर्यइन्द्रंसूरयोदधिरेपुरोः ॥ ७ ॥

अधं । स्म । ते । चर्पणयः । यत् । एजान् । इन्द्रं । त्राता ।

उत । भव । वहता । अस्माकांसः । ये । नृतमासः । अर्यः ।

इन्द्रं । सूरयः । दधिरे । पुरः । नः ॥ ७ ॥

अधस्मापिच हेइन्द्र सेत्वदीयाश्चर्पणयः पुरुषाः यद्यदा एजान् एजेयुर्भात्याकंपेयुः तदा
त्वं तेषां त्राता पालकोभव उतापिच वहता संभ्रकाभव अस्माकांसोस्मदीयाः नृतमासोनेवृतमाः
येमनुष्याः हेइन्द्र त्वां अर्योरयः प्रापयितारइत्यर्थः तेषां त्राताभव हेइन्द्रसूरयोयेस्तोतार-नो-
स्मापुरोदधिरे पुरश्चकिरे तेषांच त्राताभवेति ॥ ७ ॥

साकमेधेषुमाहेन्द्र्यामिष्टीइन्द्रस्यवृत्रघ्नोयाज्या सन्नितंच—अनुवेदायिमहइन्द्रियायविश्व-
कमंहविषावावृत्रानइति । अनुकीनाग्येकाहेनिष्केवल्येएवैवसूक्तमुखीया सन्नितंच—अनुवेदा-
यिमहइन्द्रियायकथोनुवेपरिचराणिविद्वानितिद्वेइति ।

सैषासूक्तेष्टमी—

अनुतेदायिमहइन्द्रिपार्यसन्नालेविश्वमनुवृत्रहृत्ये ।

अनुसूत्रमनुसहोयजत्रेन्द्रदेवेभिरनुतेनुपश्ये ॥ ८ ॥

अनुं । ते । दाधि । महे । इन्द्रियाय । सन्ना । ते । विश्वम् ।

अनुं । वृत्रहृत्ये । अनुं । सूत्रम् । अनुं । सहैः । यजत्र ।

इन्द्रं । देवेभिः । अनुं । ते । नृसत्ये ॥ ८ ॥

हेइन्द्र महे महते ते तुभ्यमिन्द्रियाय ऐश्वर्यार्थं अनुदायि अन्वदायि अनुदीयतेस्म वृत्रह-
त्ये वृत्रवधेनिमित्ते ते तुभ्यं विश्वं समस्तं सत्त्वा सत्यमनुदायि कैः किमनुदीयत इतितदुभयमाह
येन विश्वं विभर्ति तत्क्षत्रं बलमनुदायि येन शत्रून् भिभवति तद्गुण विशिष्टं सहो बलमनुदायि हे
यजत्र यजनीयेन्द्र ते तुभ्यं नृसहो युद्धे देवेभिः सर्वैः देवैः एतत्सर्वमनुदायि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

एवानुःस्पृधः समजा समत्तिवन्द्रारन्धि मिथ्यतीरदेवीः ।

विद्यामवस्तो रवसा गृणन्तो भरद्वाजा उत त इन्द्र नूनम् ॥ ९ ॥ २० ॥

एव । नः । स्पृधः । सम् । अज । समत्सु । इन्द्र ।

रन्धि । मिथ्यतीः । अदेवीः । विद्याम् । वस्तोः । अवसा ।

गृणन्तः । भरत्स्वाजाः । उत । ते । इन्द्र । नूनम् ॥ ९ ॥ २० ॥

हेइन्द्र एव एवंस्तु तत्त्वं नोऽस्मदीयाः स्पृधः स्पर्धमानाः शत्रुसेनाः समत्सुसंग्रामेषु समजशत्रुव-
धार्थमेरेय किंच मिथ्यतीर्हि सतीः अदेवीरासुरीः सेनाररन्धि अस्मदर्थं वैशीकुरु उतापि च हेइन्द्र
ते गृणन्तः त्वां स्तुवन्तो भरद्वाजा वयं अवसा अनेन सह वस्तोर्वासस्य निवासमित्यर्थः नूनमवश्यं
विद्याम् लभेमहि ॥ ९ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पष्ठे विशोवर्गः ॥ २० ॥

शुधीन इन्द्रेत्यष्टवैतृतीयसूक्तं भरद्वाजस्यार्थं वैष्टुभमेन्द्रं तथा चानुक्रम्यते—शुधीनोऽष्टाविति ।
विनियोगोलिंगिकः ।

तवमथमा—

शुधीन इन्द्र ह्यामसित्वामहो वाजस्य सा तौ वा वृषाणाः ।

संयद्दिशो र्यन्तारसाता उग्रं नो वः पार्ये अहं दाः ॥ १ ॥

शुधि । नः । इन्द्र । ह्यामसि । त्वा । महः । वाजस्य ।

सातौ । वृषाणाः । सम् । यत् । विशः । अयन्त । शूरसातौ ।

उग्रम् । नः । अवः । पार्ये । अहम् । दाः ॥ १ ॥

हेइन्द्र यवृषाणाः सोमैस्त्वांसिचन्तोवयंस्तोतारः महोमहतोवाजस्यान्नस्य सातौ लाभार्थं
त्वा त्वां ह्वयामसि आह्वयामः हेइन्द्र त्वं नोस्माकं तदाह्वानं श्रुधि शृणु यद्यदा विशोजनाः
शूरसाताशूरसातौ मुष्टे समयन्त संगच्छन्ते तदा पार्ये अन्विमे अहन्हनि दिवसे मोत्सग्यं
उममुद्रूर्णमबोरक्षणं दाः अदाः प्रयच्छ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वांवाजीहवतेवाजिनेयोमहोवाजस्यगध्यस्यसातौ ।

त्वांहृत्रेष्विन्द्रसत्पतिं तरुत्रं त्वांचष्टे मुष्टिहा गोपुयुध्यन् ॥ २ ॥

त्वाम् । वाजी । हवते । वाजिनेयः । महः । वाजस्य । गध्यस्य ।

सातौ । त्वाम् । हृत्रेषु । इन्द्र । सत्पतिम् । तरुत्रम् ।

त्वाम् । चष्टे । मुष्टिहा । गोपु । युध्यन् ॥ २ ॥

वाजी हविर्लक्षणांनवान् वाजिनेयोवाजिन्याःपुत्रोभरद्वाजः हेइन्द्र त्वां गध्यस्य सर्वैः
प्राप्यस्य महोमहतोवाजस्यान्नस्य सातौ लाभेनिमित्ते हवते स्तौति अपिच हेइन्द्र सत्पतिं
सज्जनानांपालकं तरुत्रं दुर्जनानांवारकं त्वां हृत्रेषूपद्रवेपुनिमित्तेषु भरद्वाजोहवते मुष्टिहा
मुष्टिचलेनशत्रूणांहन्ता गोपुनिमित्तभूतास्तु युध्यन् शत्रुभिःसहयुद्धंकुर्वन् भरद्वाजस्त्वां चष्टे
पश्यति प्रतिभाष्यते ॥ २ ॥

अथतृतीया—

त्वंकविंचोदयोर्कसातौत्वंकुत्सायशुष्णंदाशुपेवर्क ।

त्वंशिरौअमर्मणःपराहन्नतिथिग्वायशंस्यंकरिष्यन् ॥ ३ ॥

त्वम् । कविम् । चोदयः । अर्कःसातौ । त्वम् । कुत्साय ।

शुष्णम् । दाशुपे । वर्कः । त्वम् । शिरः । अमर्मणः । परा ।

अहन् । अतिथिग्वाय । शंस्यम् । करिष्यन् ॥ ३ ॥

हेइन्द्र त्वं अर्कसातौ अन्नलाभार्थं कविं भार्गववर्षि चोदयः अचोदयः प्रेरय किंच हे
इन्द्र त्वं दाशुपे हविर्दत्तवतेकुत्साय शुष्णमसुरं वर्कं छेदितवानसि वर्गितिवृणकेःछेदनार्थस्य
लुङ्गिरूपं तथा त्वं अतिथिग्वाय अविथोनामभिगन्ते दिवोदासाय शंस्यं स्तुत्यंसुखंकरिष्यन्
अमर्मणः मर्महीनमात्मानं मन्यमानस्यशंवरस्य शिरः शीर्षं पराहन्वधीः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

त्वरं प्रभरो यो धमुष्वमावो युध्यन्तं दृषभं दशद्युम् ।
त्वं तु प्रवेत स वे स चाहन्त्वं तु जिगृणन्तं मिन्द्रतूतोः ॥ ४ ॥

त्वम् । रथम् । प्र । भरुः । योधम् । ऋष्वम् । आवः । युध्यन्तम् ।
दृषभम् । दशद्युम् । त्वम् । तुषम् । वेतसेव । सचा । अहन् ।
त्वम् । तुजिम् । गृणन्तम् । इन्द्र । तूतोरिति तूतोः ॥ ४ ॥

हेइन्द्र त्वं दृषभसंज्ञकायराज्ञे योधं युद्धसाधनं ऋष्वं महान्वरं प्रभरः प्रापयः अपिच युध्यन्तं शत्रुभिः सह युद्धं कुर्वन्तं दशद्युं दशदिवसायुष्यतो यस्य मताः वं दृषभमेतदाख्यं राजानमा-
वः युद्धादपीपलः किंच त्वं वेतसे एतन्नाम्नेराज्ञे सचा सहायभूतः सन्न तुग्रमसुरं हन् हतवानसि
वेतसुनामकश्चिदसुरः अत्र तस्मादन्मोसावुच्यते यद्वा वेतस इति तृतीयाधे चतुर्थी वेतसुनासुरेण
सहितं युगं हतवानसि तथाचमंत्रान्तरं श्रूयते—अहं पिबेव वेतसैरभिष्टयेतुग्रं कुत्सायस्मदिभं चरन्ध-
रमिति । हेइन्द्र त्वं गृणन्तं त्वांस्तुवन्तं तुजिमेतदाख्यं राजानं तूतोस्वर्धयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

त्वं तदुक्थमिन्द्र बर्हणा कः प्रयच्छता सहस्रांशूरदपि ।
अवंगिरेदांसं शम्बरं हन्मावो दिवो दासं चित्राभिः कृती ॥ ५ ॥ २१ ॥

त्वम् । तत् । उक्थम् । इन्द्र । बर्हणा । करिति कः । प्र । यत् ।
शता । सहस्रा । शूर । दपि । अव । गिरेः । दासम् । शंबरम् । हन् ।
प्र । आवः । दिवः । दासम् । चित्राभिः । कृती ॥ ५ ॥ २१ ॥

हेइन्द्र बर्हणा बर्हणः शत्रूणां हिंसकत्वं उक्थं प्रशस्यं तत्कर्म कः अकरोः किं तत्कर्मे-
ति उच्यते हेशूरवीरेन्द्र त्वं शता शतानि सहस्रा सहस्राणि च शंबरस्यानुचरान् भटान् प्रदपि
विदारितवानसि तथा निगमान्तरे अध्वर्यवो यः शतं शंबरं स्येति । तथा त्वं दासं यज्ञादिकर्मणामु-
पक्षपयितारं गिरेः पर्वतानिर्गतं शंबरमसुरं अवहन् अवावधीः तथापिश्रूयते यः शंबरं पर्वतेषु-

क्षिपन्तमिति । किंच चित्राभिर्विचित्रादिभिः कृती कृतिभीरक्षाभिः दिवोदासंराजानं प्रावः प्र-
कर्षेणपालयसिस्म ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेएकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथपष्ठी—

त्वंश्रद्धाभिर्मन्दसानःसोमैर्दभीतयेचुमुरिमिन्द्रसिध्वप् ।
त्वंरजिपिठिनसेदशस्यन्पृष्टिसहस्राशच्यासचाहन् ॥ ६ ॥

त्वम् । श्रद्धाभिः । मन्दसानः । सोमैः । दभीतये । चुमुरिम् ।
इन्द्र । सिध्वप् । त्वम् । रजिम् । पिठिनसे । दशस्यन् । पृष्टिम् ।
सहस्रा । शच्या । सचा । अहन् ॥ ६ ॥

हेइन्द्र श्रद्धाभिः श्रद्धापुरःसरमादरातिशयेनानुष्ठितैःकर्मभिः मन्दसानोमोदमानः य-
च्छ्रद्धयामुक्तकर्मतत्सारवद्भवति तथाचश्रूयते—यदेवविद्ययाकरोतिश्रद्धयोपनिपदातदेववीर्यव-
त्तरंभवतीति । सोमैश्चमन्दसानस्त्वं दभीतये एवन्नामकायराजर्षये चुमुरिं एतदाख्यमसुरं सि-
ध्वप् अस्वापयः अवधीरित्यर्थः किंच हेइन्द्र त्वं पिठिनसे एवन्नामकाय रजिं एतदाख्याक-
न्यांवाराज्यंवा दशस्यन् प्रयच्छन् शच्या प्रज्ञया पृष्टिं पृष्टिसंख्याकानि सहस्रा भटानांसह-
स्राणि सचा सहस्रगणदेवाहनवधीः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

अहंचनतत्सुरिभिरानश्यांतवज्यायइन्द्रसुस्रमोजः ।
त्वयायत्स्तवन्तेसधवीरवीरास्त्रिवरूथेननहुंपाशविष्ट ॥ ७ ॥
अहम् । चन । तत् । सुरिभिः । आनश्याम् । तवं । ज्यायः ।
इन्द्र । सुस्रम् । ओजः । त्वया । यत् । स्तवन्ते । सधवीर ।
वीराः । त्रिवरूथेन । नहुंपा । शविष्ट ॥ ७ ॥

हेतधवीर वरैः सहित शविष्ठ बलवत्तमेन्द्र वीराः स्तोतारः त्रिवरुथेन त्रीणिवरुथान्या-
वरकाणि भुवनानि यस्मिन्नेन नहुषा शत्रूणां बन्धकेन त्वया दत्तं यत्सुम्नसुखं ओजो बलं च स्तवन्ते
स्तुवन्ति हेन्द्र तव त्वया दत्तं ज्यायः अतिशयेन प्रशस्यं तत्सुम्नमोजः अहं च न अहमपि भर-
द्वाजः सूरिभिर्मदीयैः स्तोतृभिः सह आनस्यां प्राप्नुयां ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

वयं ते अस्यामिन्द्र द्युम्नहृतौ सखायः स्याम महि न प्रेष्टाः ।

प्रातर्दनिः क्षत्रश्रीरस्तु श्रेष्ठो घने वृत्राणां स नये धनानाम् ॥ ८ ॥ २२ ॥

वयम् । ते । अस्याम् । इन्द्र । द्युम्नहृतौ । सखायः । स्याम् ।

महिन । प्रेष्टाः । प्रातर्दनिः । क्षत्रश्रीः । अस्तु । श्रेष्ठः । घने ।

वृत्राणाम् । स नये । धनानाम् ॥ ८ ॥ २२ ॥

हे महि न पूजनीयेन्द्र ते त्वदर्थं सखायः स्तोतारो वयं अस्यां द्युम्नहृतौ अस्मिन्धननिमि-
त्ते स्तोत्रे प्रेष्टाः अतिशयेन प्रियाः स्याम भवेम प्रातर्दनिः प्रतर्दनो नाम राजा तस्य पुत्रः क्षत्रश्रीः पु-
त्रनाम कोममया ज्योराजा श्रेष्ठोऽस्तु सर्वेषामुत्कृष्टो भवतु किमर्थं वृत्राणां शत्रूणां घने च धाय च
धनानां वसूनां स नये संभजनाय च श्रेष्ठोऽस्ति तत्संबन्धः ॥ ८ ॥

॥ इति चतुर्थस्य पष्ठे द्वाविंशो वर्गः ॥ २२ ॥

किमस्य मदेत्यष्टौ चतुर्थसूक्तं भरद्वाजस्मार्प अनुक्रान्तं च—किमस्यान्त्याचायमानस्या-
ग्यावर्तिनो दानस्तुतिः भरद्वाजऋषिः त्रिष्टुप्छन्दः अंत्यायास्तु दानस्तुतिरूपत्वात् यत्तेनोच्यत-
इति न्यायेन दानमेव देवता विनियोगोऽर्पणिकः ।

तत्र प्रथमा—

किमस्य मदे किम्बस्य पीता विन्द्रः किमस्य सख्ये चकार ।

रणां वा ये निपदि किन्ते अंस्य पुरा विविद्रे किमु नूतनासः ॥ १ ॥

किम् । अस्य । मदे । किम् । ऊँ इति । अस्य । पीतौ । इन्द्रः ।

किम् । अस्य । सख्ये । चकार । रणाः । वा । ये । निवसति ।

किम् । ते । अस्य । पुरा । विविद्रे । किम् । ऊँ इति । नूतनासः ॥ १ ॥

भरद्वाजऋषिः फलविलंबनासहिष्णुः सन् अनयेन्द्रमाक्षिपति अस्यसोमस्य मदेसति इन्द्रः किंचकार कृतवान् किम् किंच अस्यसोमस्य पीतौ पानेसति किंचकार अस्यसोमस्य सख्ये सखित्वे किंचकार पानात्पूर्वं इन्द्रः सोमेन सहवसतीत्यर्थः अस्यसोमस्य निषदि गृहे रणावाये स्तोतारः संति वेस्तोतारः पुरा पूर्वं हेइन्द्र ते त्वत्तः किंविविद्रे किंलेभिरे नूतनासः नूतनाइदानीं तनाः स्तोतारश्च किमुलेभिरे ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सदस्यमदेसद्वस्यपीताविन्द्रः सदस्यसख्ये चकार ।

रणावाये निषदिसत्ते अस्यपुरा विविद्रे सद् नूतनासः ॥ २ ॥

सत् । अस्य । मदे । सत् । ऊँ इति । अस्य । पीतौ । इन्द्रः ।

सत् । अस्य । सख्ये । चकार । रणाः । वा । ये । निःसादि ।

सत् । ते । अस्य । पुरा । विविद्रे । सत् । ऊँ इति । नूतनासः ॥ २ ॥

एवमाक्षिपइन्द्रः वस्मै ऋषये ईप्सितं घनं मददौ तदनंतररूपिः इन्द्रसकाशात् संपूर्ण-
कामः सन् पुरा यान्युपालंभमतिपादकानि वाक्यान् युवोच इदानीं तानि निराकरोति इन्द्रः
अस्यसोमस्य मदेसत् शुभंकर्मचकार अस्यसोमस्य पीतौ पाने सत् शुभं कर्म चकार अस्य
सख्ये सत् शुभंचकार ये रणावास्तोतारश्च ते निषदि गृहे यत्तद्गृह इत्यर्थः पुरा पूर्वं हेइन्द्र ते
त्वत्तः सत् शुभं कर्म विविद्रे लेभिरे नूतनासः इदानीं तनाः स्तोतारः सद् शुभमेव कर्म लेभिरे ॥ २ ॥

अथतृतीया—

नृहि नु ते महि मनः समस्य न मघवन्मघवत्त्वस्य विद्म ।

नरार्धसोराधसो नूतनस्येन्द्र न किं ददृश इन्द्रियते ॥ ३ ॥

नृहि । नु । ते । महि मनः । समस्य । न । मघवन् । मघवत्त्वस्य ।

विद्म । न । रार्धसः । राधसः । नूतनस्य । इन्द्र । न किं । ददृशे ।

इन्द्रियम् । ते ॥ ३ ॥

हेमघवन्धनवज्जिन्द्र ते त्वदीयस्य समस्य समस्यस्य महिमनो महिम्नो महिमानं नहि
विद्म वयं न जानीमः नृशब्दः पूरणः तथा मघवच्चस्य त्वदीयस्य धनिकत्वस्य च वयं न जानीमः

नूतनस्य स्तुत्यस्य राधसोराधसः त्वदीयं सर्वघनंच नजानीमः सर्ववद्वितीपार्थेपक्षी हेइन्द्र ते त्वदीयं इन्द्रियंसामर्थ्यं नकिर्ददशो केनापिनदश्यते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

एतत्पत्तइन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्यशेषः ।

वर्जस्ययत्तेनिहतस्यशुष्मात्स्वनाच्चिदिन्द्रपरमोददारं ॥ ४ ॥

एतत् । त्यत् । ते । इन्द्रियम् । अचेति । येन । अवधीः ।

वरशिखस्य । शेषः । वर्जस्य । यत् । ते । निहतस्य ।

शुष्मात् । स्वनात् । चित् । इन्द्र । परमः । ददारं ॥ ४ ॥

हेइन्द्र येनवीर्येण वरशिखस्य वरशिखोनामकश्चिदसुरः शेषः शेषांसिपुत्रान् शेषात्य-
पत्यनमित्वा अवधीरहिंसीः ते त्वदीयमेतत्स्य तदिदमिन्द्रियंवीर्यं अचेति अस्माभिरस्मापि
हेइन्द्र यद्यस्मात् शुष्मादन्नात् निहतस्य प्रेरितस्य त्वदीयवज्रस्य स्वनाच्चित् ध्वनेरेवपरमः
वरशिखस्यपुत्राणामभ्ये वतायाधिक्येनोत्कृष्टःकश्चित्तुवः ददार अदीर्घत ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

वधीदिन्द्रोवरशिखस्यशेषोभ्यावर्तिनेचायमानायशिक्षन् ।

वृचीवतोयद्धरियूपीयायांहन्पूर्वेअर्धेभियसापरोदत् ॥ ५ ॥ २३ ॥

वधीत् । इन्द्रः । वरशिखस्य । शेषः । अजिह्वआवर्तिने ।

चायमानाय । शिक्षन् । वृचीवतः । यत् । हरिःयूपीयायाम् ।

हन् । पूर्वे । अर्धे । भियसा । अपरः । दत् ॥ ५ ॥ २३ ॥

पूर्वोक्तमेवार्थमनयाविवृणोति अपमिन्द्रः चायमानाय वयमानस्परान्तःपुत्राय अत्रा-
वर्तिने एतन्नामकायराते शिक्षन् इप्सितानि वस्तुनि प्रयच्छन् वरशिखस्यपुत्रस्य शेषः पुत्रा-
न्वधीद्वधीरहिंसी वरशिखस्यपुत्रान् कथमवधीदित्युच्यते यद्यदा अममिन्द्रः हरियूपीयायां
हरिमूपीयानामकाचिन्नदी काचिन्नगरीवा तस्यां पूर्वेअर्धे प्राग्भागेस्थित्वा वृचीवतःवृची-
षान्नामवरशिखस्यकुलोत्पन्नःपूर्वः तद्गोमजान् वरशिखस्यपुत्रान् हन्वधीत् तदा अपरोपरभा-
गेस्थितोवरशिखस्यश्रेष्ठःपुत्रः भियसा भीत्या दत् दीर्घोभूत् ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेप्रयोगविंशोऽष्टकः ॥ २३ ॥

अथपक्षी—

त्रिंशच्छतं वर्मिणं इन्द्रसाकं यव्यावत्यां पुरुहूतश्रवस्या ।
 वृचीवन्तः शरवे पत्यमानाः पात्राभिन्दानान्यर्थान्यायन् ॥ ६ ॥
 त्रिंशत्शतम् । वर्मिणः । इन्द्र । साकम् । यव्यावत्याम् ।
 पुरुहूत् । श्रवस्या । वृचीवन्तः । शरवे । पत्यमानाः । पात्रा ।
 भिन्दानाः । निःअर्थानि । आयन् ॥ ६ ॥

इदानीमुक्तमेवार्थं विवृणोति हे पुरुहूत बहुभिराहूतेन्द्र श्रवस्या श्रवस्यया श्रवोर्नयशो-
 वा तद्वाछया युजेत्वां जित्वा अन्नं प्राप्नुयाम यशोवाप्राप्नुयामेतिकामयमानाः शरवे हिंसायेत्वां
 हिंसितुमिर्यर्थः पत्यमाना अभिपतन्तो भिगच्छन्तः पात्रा पात्राणि यज्ञसाधनानि भिन्दाना भि-
 न्दन्तः वर्मिणः कवचभूतः त्रिंशच्छतं त्रिंशदधिकशतसंख्याकाः वृचीवन्तो वरशिखस्य पुत्राः सा-
 कं युगपदेव यव्यावत्यां पूर्वोक्तायां हरिपूषीमायां न्यर्थानि अर्थशून्यानि आयन्नगच्छन् वि-
 नाशं प्राप्नुमिर्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यस्य गावावरुपास्तूयवस्यू अन्तरूपुचरन्तो रेरिहाणा ।
 ससृजं यायतुर्वशं परादाह वृचीवन्तो देववाताय शिक्षन् ॥ ७ ॥
 यस्य । गावौ । अरुपा । सुयवस्यू इति सुद्यवस्यू । अन्तः ।
 ऊँ इति । सु । चरन्तः । रेरिहाणा । सः । सृजं याय । तुर्वशम् ।
 परा । अदात् । वृचीवन्तः । देववाताय । शिक्षन् ॥ ७ ॥

अरुपा अरुपैरोचमानौ सुयवस्यू शोभनवृणानीच्छन्तो रेरिहाणा लेलिहानौ पुनः पुन-
 र्घासमात्वादयन्तौ यद्वा गतिविशेषं कुर्वन्तौ यस्येन्द्रस्य संबन्धिनौ गावावधौ अन्तर्यामि-
 धिव्योर्मध्येन्तरिक्षे चरतोगच्छतः ऊँ सु इतीमौ पूरणौ स इन्द्रः संजयाय एतन्नाम कायराज्ञे तु-
 र्वशं राजानं परादाव प्रददौ किं कुर्वन् वृचीवन्तो वारशिखान् देववाताय देववातवंशोत्पन्नाया-
 म्पावर्तिनेराज्ञे शिक्षन् वशीकुर्वन् तेषां धनानि मयच्छन्ति वा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

द्वयौअग्रेरथिनोर्विशतिगावधूमंतोमघवामह्यंसन्नाट् ।

अभ्यावर्तीचायमानोददातिदूणाशेयंदक्षिणापार्थवानाम् ॥ ८ ॥ २४ ॥

द्वयान् । अग्रे । रथिनः । विशतिम् । गाः । वधूधूमंतः । मघइवा ।

मह्यम् । समस्राट् । अग्निइआवर्ती । चायमानः । ददाति । दुःइनशा ।

द्वयम् । दक्षिणा । पार्थवानाम् ॥ ८ ॥ २४ ॥

अधुना भरद्वाजः स्वस्मै अभ्यावर्तिनादत्तं धनजातमग्रये प्रकथयति हेअग्रे मघवा धनवान् पभूतदानोवा सन्नाट् राजसूययाजी चायमानश्चममानस्यपुत्रः अभ्यावर्ती एतश्चाह-
योरारा रथिनोरथसहितान् वधूमतः स्त्रीयुक्तान् द्वयान्मिथुनभूवान् विशतिं विशतिसंख्याकात्
गाः पशून् मह्यं ददाति प्रायच्छत् पार्थवानां पृथोर्वैराजस्याभ्यावर्तिनोराज्ञःसंबन्धिनी पूजार्थं
ननुवचनं इयंदक्षिणा दुर्नशा केनापि नाशयितुमशक्याभवति ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेचतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

आगावइत्यष्टचैपंचमं सूक्तंअग्रेयमनुक्रमणिका—आगावोगव्यं द्वितीयेन्द्रीवांत्यश्चप्रादोत्या-
नुष्टुप् जागतस्तृचोद्वितीयादिरिति । भरद्वाजऋषिः इन्द्रोयज्वनइत्याद्यस्तृचो जागतः उपैदमि-
त्यंत्मानुष्टुप् शिष्टाश्चतस्रस्त्रिष्टुभः कृत्स्नस्यगोर्देवता द्वितीयायाः सूक्तांत्यपादस्यच विकल्पेत्तेन्द्रो-
देवता गवापुपस्थानेऽतस्तूक्तं सन्निवृत्तं—आगावीयमेकइति ।

तत्रमथगा—

आगावोअस्मन्नुतसद्रूपं कृत्स्नीदन्नुगोष्टेरण्यन्तस्वस्मे ।

प्रजावर्तीः पुरुरूपा इह स्युरिन्द्राय पूर्वीरुपसो दुर्हानाः ॥ १ ॥

आ । गावः । अस्मन् । उत । सद्रम् । अक्रन् । सीदन्तु । गोइत्ये ।

रण्यन्तु । अस्मे इति । प्रजावर्तीः । पुरुइरूपाः । इह । स्युः ।

इन्द्राय । पूर्वीः । उपसः । दुर्हानाः ॥ १ ॥

गावः आअस्मन् अस्मदीयंगृहंआगच्छन्तु उवापिच तदं भजनीयं शुभं अक्रन् कुर्वन्तु
तथा गोष्ठे अस्मदीयेगवांस्थाने सीदन्तुपविशन्तु तदनन्तरं अस्मे अस्मासु रण्यन्तु रमन्तां अ-

पिच इहास्मिन्गोष्ठे पुरुषानानावर्णागावःप्रजावतीः प्रजावत्यः सन्ततिसहिताः स्मृभवेयुः १-
न्नाभेन्द्रार्थं पूर्वविहीः उपसोदिवसान् सर्वेषुदिवसेषुइत्यर्थः दुहानाः क्षीरंदोहमानाभवेयुः ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

इन्द्रोयज्वनेपृणतेचशिक्षत्पुपेहदातिनस्वमुपायति ।

भूयोभूयोरयिमिदंस्ववर्धयन्नाभिन्नेखिल्येनिदधातिदेवयुम् ॥ १ ॥

इन्द्रः । यज्वने । पृणते । च । शिक्षति । उप । इत् । ददाति ।

न । स्वम् । मुपायति । भूयः ६ भूयः । रयिम् । इत् । अस्य ।

वर्धयन् । अभिन्ने । खिल्ये । नि । दधाति । देवयुम् ॥ ३ ॥

इन्द्रः यज्वने यजनशीलाय पृणतेच स्तुतिभिः प्रीणयित्रेचस्तोत्रेशिक्षति अपेक्षितं धनं ददा-
ति न केवलं सकृदेव दानं अपितु सर्वदैवेत्याह उपेहदाति उपेत्य सर्वदा ददात्येव यज्वनः स्तोत्रं स्व
स्वभूतं धनं नमुपायति कदाचिदपि नापहरति अपिच अस्पोभयविधस्य रयिं धनमात्मना दत्तं
भूयोभूयः पुनः पुनर्वर्धयन्निदं वृद्धिं प्रापयन्नेव देवयुं देवमिन्द्रमात्मन इच्छन्तं तज्जनं अभिनेराभु-
भिरभेद्ये खिल्ये खिलमप्रतिहृतं स्थानं तदेव खिल्यं स्वार्थिकोपय अन्यैर्गन्तुमशक्ये स्थले निदधाति
निक्षिपति निवासयतीत्यर्थः ॥ २ ॥

देवीनां हविः पुनतानशंतिनता अर्वेति गोदेवतायायाज्यापुरोनुवाक्ये गोस्तोमेपि मरुत्वदीय-
निष्केवल्यपोरेते सूक्तमुखीये सूचितं च-नता अर्वारेणु ककाटो अभुते नवानशन्ति न दधाति वस्क-
रति ।

सैषासुकेतृतीया

नतानं शन्ति न दंभाति तस्करो नासामामित्रो व्यथिरादधर्षति ।

देवाँश्च याभिर्यजते ददाति च ज्योतिस्तार्मिः स च ते गोपतिः सह ॥ ३ ॥

न । ता । नशन्ति । न । दंभाति । तस्करः । न । आसाम् । आमित्रः ।

व्यथिः । आ । दधर्षति । देवान् । च । यार्मिः । यजते । ददाति ।

च । ज्योक् । इत् । तार्मिः । सचते । गोपतिः । सह ॥ ३ ॥

तागायेननशन्ति अस्मत्सकाशाभनश्यन्तु किंच तस्करश्चोरोपि नदधाति अस्मदीया-
गाः नहिंस्याद तथा आमित्रः अमित्रस्यशत्रोःसंवन्धि व्यथिः शस्त्रं आसाहमागाः नादधर्षति
नाक्रमतु गोपतिः एवेभूतानांगवांस्वामीयजमानः याभिर्गोभिः देवांश्चेन्दादीनुद्दिश्य यजते यज-
नंकरोति योगाःइन्द्रार्थेददातिचप्रमच्छतिच ताभिस्तादृशीभिर्गोभिःसह ज्योगिष्व चिरकालमे-
वसचते संगच्छतां ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

ननाअर्वारेणुकंकाटोअश्रुतेनसंस्कृतत्रमुपयन्तिताअग्नि ।
उरुगायमर्जयंतस्यताअनुगावोमर्तस्यविचरन्तियज्वनः ॥ ४ ॥
न । ताः । अर्वा । रेणुःकंकाटः । अश्रुते । न । संस्कृतत्रम् ।
उप । यन्ति । ताः । अग्नि । उरुःगायम् । अर्जयम् । तस्य ।
ताः । अनु । गावः । मर्तस्य । वि । चरन्ति । यज्वनः ॥ ४ ॥

रेणुककाटः रेणोः पार्थिवस्यरजसउद्देदकः कटिर्भेदनकर्मा अर्वायुद्धार्धमागतोश्वः ता-
गाः माश्रुते नमामुमाद तथा तागावः संस्कृतवर्षं विशसनादिसंस्कारं नाभ्युपयन्ति नाभिगच्छ-
न्तु अपिच तागावःयज्वनोयागशीलस्य तस्य मर्तस्य मनुष्यस्य उरुगामं विस्तीर्णगमनं अन्नं
भयवर्जितमवेशं अनुद्दिश्य विचरन्ति विशेषेणगच्छन्तु ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

गावोऽगोगावइन्द्रेमेअच्छान्गावःसोमस्यप्रथमस्यज्ञः ।
इमायागावःसर्जनासइन्द्रइच्छामीहुदामनसाचिदिन्द्रम् ॥ ५ ॥
गावः । अगः । गावः । इन्द्रः । मे । अच्छान् । गावः । सोमस्य ।
प्रथमस्य । ज्ञः । इमाः । याः । गावः । सः । जनासः ।
इन्द्रः । इच्छामि । इत् । हुदा । मनसा । चित् । इन्द्रम् ॥ ५ ॥

गावएव महं भगोधनं भवन्तु इन्द्रश्च मे महं गावोगाः अच्छान् यच्छतु गावः प्रथमस्य
हविर्पाश्रेष्ठस्यसोमस्य ज्ञसोभक्षणं भवतु अभिपुत्रस्यहिसोमस्य यव्येनाग्यादिनासंश्रयण-

त्वात् हेजनासोजनाः इमाएवंभूतायामावःसन्ति सः वाइत्यर्थः वाएवगावः इन्द्रोभवन्ति दधिघृता-
दित्त्वेणेन्द्रस्याप्यायनत्वात् एवंभूतमिन्द्रं हृदा श्रद्धायुक्तेन मनसा चित् चिदित्यप्यर्थे इच्छामो-
द कापयेष्व साधनभूताभिर्गोभिरेवंभूतमिन्द्रं यद्विच्छामीत्यर्थः ॥ ५॥

अथपठि—

यूयं गावो मे दयथा कुरुशं चिदश्रीरं चित् कुरुणुथा सुप्रतीकम् ।

मद्रं गृहं कुरुणुथ मद्रवाचो बृहद्वो वयं उच्यते सभासु ॥ ६ ॥

यूयम् । गावः । मेदयथ । कुरुशम् । चित् । अश्रीरम् । चित् ।

कुरुणुथ । सुप्रतीकम् । मद्रम् । गृहम् । कुरुणुथ । मद्रवाचः ।

बृहत् । वः । वयं । उच्यते । सभासु ॥ ६ ॥

हेगावोयूयं मेदयथ आप्यायनं कुरुयेत्यर्थः तथा कुरुशं चित्क्षीणमपि अश्रीरं चिदमंगलमपि
सुप्रतीकं शोभनार्थं कुरुणुथ कुरुथ हेमद्रवाचः कल्याणध्वन्युपेक्षागावः अस्मदीयं गृहं भद्रं क-
ल्याणं कुरुणुथ गोभिरुपेतं कुरुथ सभासु यामपरिषत्सु हेगावोयुष्माकं बृहद् महद् वयोर्न उच्यते
समवेतं क्रियते सर्वैर्दीयत इत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथततमी—

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मावः स्तेन ईशात् माघशंसः परि वोहेती रुद्रस्य वृज्याः ॥ ७ ॥

प्रजावतीः । सुयवसम् । रिशन्तीः । शुद्धाः । अपः । सुप्रपाणे ।

पिबन्तीः । मा । वः । स्तेनः । ईशात् । मा । अघशंसः ।

परि । वः । हेतिः । रुद्रस्य । वृज्याः ॥ ७ ॥

हेगावोयूयं प्रजावतीः प्रजावत्यः वत्साभिर्युकाभवतेविशेषः सुयवसं शोभनवर्णं रिश-
न्तीः रिशं त्यः भक्षणार्थं हिंसत्योभवत् सुप्रपाणे सुस्वेनपावत्येतराकादौ शुद्धाः निर्मला अपः उ-
दकानि पिबन्तीः पिबं त्यश्चभवत् वोयुष्मान् स्तेनः तस्करः माईशात् माईशिष्ट ईश्वरोमाभूत् व-
थाप्यघशंसः व्याघादिः शत्रुः माईरात् अपिच वोयुष्मान् रुद्रस्य कालात्मकस्य परमेश्वरस्य
हेतिरायुधं च परिवृज्याः परिवृज्यं कुरु परिहरतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

उपेदमुपपर्वनमासुगोपूपच्यताम् ।

उपक्रपभस्यरेतस्पुपेन्द्रतर्ववीर्ये ॥ ८ ॥ २५ ॥

उप । इदम् । उपपर्वनम् । आसु । गोपु । उप । पृच्यताम् ।

उप । क्रपभस्य । रेतसि । उप । इन्द्र । तर्व । वीर्ये ॥ ८ ॥ २५ ॥

आसुगोपु इदमुपपर्वनं आप्यायनं उपपृच्यतां संपृच्यतां हेइन्द्र तववीर्यं तवदीपवीर्यमिति क्रपभस्य गवां गर्भमादधानस्य वृषभस्य रेतसि इदमुपपर्वनं आप्यायनं गोपु आप्यायिता-
हुसतीपु तत्संबन्धितीरादिहविर्द्वारेणेन्द्रः आप्यायिवोभवतीत्यर्थः उपेतिपुनर्वचनं पादभेदानां
पूरणार्थमिति ॥ ८ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यपष्ठेपंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेनतमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेपादिपातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवेदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरभुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेणसा-
यणाचार्येणविरचितेमाधवीयेवेदार्थप्रकाशोक्तसंहिताभाष्येचतुर्थाष्टकेषष्ठोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ६ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदाद्यो वेदेभ्योऽस्ति लज्जमत् । निर्ममेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥
अथ सप्तमोऽध्याय आरभ्यते षष्ठस्य मण्डलस्य तृतीयेनुवाके पंचसूक्तानि व्याकृतानि इन्द्रं वदति षष्ठं च
षष्ठं सूक्तं भरद्वाजस्यार्षं वैदुभैमिन्द्रं अनुक्रम्यते च-इन्द्रं पळिति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ इन्द्रो नरः सखायसि पुर्महोयन्तः सुमतये च कानाः ।
महोहि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामुखं वमवसे यजध्वम् ॥ १ ॥
इन्द्रम् । वः । नरः । सखाय । सेपुः । महः । यन्तः । सुमतये ।
चकानाः । महः । हि । दाता । वज्रहस्तः । अस्ति । महाम् ।
ॐ इति । रण्वम् । अवसे । यजध्वम् ॥ १ ॥

हेयजमानाः योयुष्माकं संबन्धिनः नरोन्नेवारकत्वजः सखाय सखिभावार्थं इन्द्रं सेपुः
परिचरन्ति स्पृशन्ति वा कथं भूताः महो महान्ति स्तोत्राणि यन्तः उपयन्तः प्रामुवन्तः कुर्वन्त इ-
त्यर्थः तथा सुमतये सुमतिः शोभना अनुग्रहात्मिका तदीया बुद्धिः तां चकानाः कामयमानाः
क्रियामहणं कर्तव्यमिति कर्मणः संपदानं संज्ञा चकाना इति कामयतेऽछान्दसं रूपं यद्वा महो महत्क-
र्मयन्तः अनुतिष्ठन्तः सुमतये सुमतिं शोभनां स्तुतिं चकानाः शब्दयन्तः कैमैशब्दे इत्यस्माद्विदः
कान्वित्वं हि यस्मात् वज्रहस्तो वज्रपाणि र्इन्द्रः महो महतो धनस्य दातास्ति भवति तस्माद्
रणं रमणीयं महाम् महान्तमेव अवसे रक्षणाय यजध्वं हविर्भिः पूजयत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आयस्मिन्हस्तेन र्यामि मिक्षुरारथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।
आरश्मयोगतस्त्योः स्थूस्पोराध्वञ्जश्वांसो हृषणो युजानाः ॥ २ ॥

आ । यस्मिन् । हस्ते । नर्याः । मिमिक्षुः । आ । रथे । हिरण्यये ।
रथेऽस्थाः । आ । रश्मयः । गर्भस्तयोः । स्थूरयोः । आ । अर्ध्वन् ।
अश्वासः । दर्पणः । युजानाः ॥ २ ॥

यस्मिन्निन्द्रे नर्या नृश्योहिता रायः आपिमिक्षुः आसिच्यन्ते आपूर्यन्ते व्यत्ययेनक-
र्मणिकर्तृमत्ययः इन्द्रे कुचेतिचेव हस्ते तदीयेबाहौ यद्वैतवसमानाधिकरणमिन्द्रस्यविशेषणं
हस्तेहन्तरियस्मिन्निन्द्रेइत्यर्थः उक्तयास्केन—हस्तोहन्तेः प्राशुर्हनर्नइति । यद्वा ईदृशेयस्मिन्निन्द्रे
वर्तमानारायः आपिमिक्षुः आसिचन्ति आपूरयन्तिस्तौतुन् यधेन्द्रः रथेष्ठाः रथस्थाता तत्स्व-
भावः सन् हिरण्यये सुवर्णमये रथे आविष्ठति यद्वा रथेष्ठाः रथेवस्थितारायोधनानि हिरण्य-
ये रथेतिष्ठन् यइन्द्रआसिचत्यभिपर्यव यस्पच स्थूरयोः स्थूलयोर्वस्तुतयोर्गर्भस्तयोः बाहुना-
मैतत् बाह्वोः रश्मयोभीशवः आसिच्यन्ते आयम्यन्ते यस्पचाश्वासोअश्वाः वृषणः सैकारो-
युवानः युजानाः रथेयुग्यमानाः अर्ध्वन् अध्वनिमार्गे आपिमिक्षुः आसिचन्ति आपूरयन्ति
आगच्छन्तीत्यर्थः तमिन्द्रस्तुमइतिशेषः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

श्रियेतेपादादुवआमिमिक्षुर्धृष्णुर्वज्रीशर्वसादक्षिणावान् ।
वसानोअर्त्कसुरभिदृशेकस्वर्णनृतविपिरोवभूथ ॥ ३ ॥
श्रिये । ते । पादा । दुवः । आ । मिमिक्षुः । धृष्णुः । वज्री ।
शर्वसा । दक्षिणऽवान् । वसानः । अर्त्कम् । सुरभिम् । दृशे ।
कम् । स्वः । न । नृतो इति । दुपिरः । वभूथ ॥ ३ ॥

हेइन्द्र त्रिये ऐश्वर्यार्थं ते त्वदीययोः पादा पादयोः दुवः परिचरणं आमिमिक्षुः आ-
सिचन्ति समर्पयन्ति भरद्वाजः समर्पयति व्यत्ययेनवदुवचनं यद्वा ते तव पादौ त्रिये अयितुं से-
वितुं दुवः परिचरणमासिचन्तिअनुतिष्ठन्ति यस्त्वं शर्वसा बलेन धृष्णुः शत्रूणां धिर्पकः वज्री व-
ज्रवान् दक्षिणावान् दक्षिणास्तोदृश्योदातव्यं धनं तद्वान् हेनृतोनेतरिन्द्र सत्त्वं सुरभिं प्रशस्तं
अर्त्कं सततगमनशीलमात्मोयैस्त्वं दृशे सर्वेषां दर्शनार्थं वसानः आच्छादयन् स्वर्णं सूर्यइव इ-
पिरोगन्ता एषणीयोवा वभूथ भवसि कमितिपूरकः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

ससोम॑आमि॑श्लतमः॑ सुतो॑भूद्यस्मि॑न्य॒क्तिः प॒च्यते॑ सन्ति॑ धा॒नाः ।
इन्द्रं॑ नरः॑ स्तुवन्तो॑ ब्रह्म॒कारा उ॒क्था शंसन्तो॑ दे॒ववा॑ततमाः ॥ ४ ॥

सः । सोमः । आमिश्लतमः । सुतः । भूत् । यास्मिन् । पृक्तिः ।
पच्यते । सन्ति । धानाः । इन्द्रम् । नरः । स्तुवन्तः । ब्रह्मकाराः ।
उक्था । शंसन्तः । देववाततमाः ॥ ४ ॥

यः सोमो वक्ष्यते ससोमः सुतोभिपुतः सन् आमिश्लतमः आभिमुख्येन मिश्रतमो भूत् इन्द्रेणात्यर्थसंगच्छते यस्मिन् सोमेभिपुते अतिपक्तिः पक्तव्यः पुरोडाशादिः पच्यते भृष्टयवाधानास्ताम्रसन्तिहविरर्थसंस्तुता भवन्ति यस्मिंश्च सोमेभिपुते नरो नेवारः ब्रह्मकाराः ब्रह्मणो न स्पहविलक्षणस्पकर्तारभ्रतिजः इन्द्रं स्तोत्रैः स्तुवन्तः उक्था उक्थानि शस्त्राणि च शंसन्तः उच्चारयन्तः देववात तमाः देवानतिशयेनोपगता भवन्ति ससोम इन्द्रेण संमिश्रितो भूदित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथपञ्चमी—

न ते॒ अन्तः॑ शर्व॑सो धायि॑स्य वि॒तुवा॑वधे॒रोद॑सी महि॒त्वा ।
आ॒तासूरिः॑ पृ॒णति॑ तू॒नुजानो॑ यू॒थे वा॒प्सु स॒मीज॑मान ऊ॒ती ॥ ५ ॥
न । ते । अन्तः । शर्वसः । धायि । अस्य । वि । तु । वावधे ।
रोदसी इति । महित्वा । आ । ता । सूरिः । पृणति । तूनुजानः ।
यूथा इव । अप्सु । समुद्विजमानः । ऊती ॥ ५ ॥

हे इन्द्र ते तव अस्योक्तगुणस्य शर्वसो बलस्य अन्तः अवसानं न धायि अवकेवल्येपि दधाति रवाद् पूर्वार्थोद्ब्रष्टव्यः नावा धायि अस्माभिर्नाज्ञायीत्यर्थः यद्वत् रोदसी धावापृथिव्यौ महित्वा महत्त्वेन तु क्षिप्रं विचावधे यस्माद्वायं धावापृथिव्यौ विभीत इत्यर्थः ता तद्वत् सूरिः स्तोता तूनुजानस्त्वरितः सन् ऊती कृत्यावर्षकेण हविषा समीजमानः सम्पद्यन् अपावृणायापूरयति तत्र दृष्टान्तः—यूथे वाप्सु उदके पुगवां यथानोव यथा गोपालः अपपाययन् अद्रिस्तर्पयति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथषष्ठी—

एवेदिन्द्रःसुहवःऋष्वोअस्तूतीअनूतीहिरिशिप्रःसत्वा ।
 एवाहिजातोअसमात्योजाःपुरुचवृत्राहनतिनिदस्यून् ॥ ६ ॥ १ ॥
 एव । इत् । इन्द्रः । सुहवः । ऋष्वः । अस्तु । ऊती । अनूती ।
 हिरिशिप्रः । सत्वा । एव । हि । जातः । असमातिःओजाः ।
 पुरु । च । वृत्रा । हनति । नि । दस्यून् ॥ ६ ॥ १ ॥

एव एवंउकेनप्रकारेण ऋष्वोपहानिन्द्रः सुहवोस्तु सुखेनाह्लातज्योभवतु इदितिपूरणः हि-
 रिशिप्रः शिप्रेहनूनासिकेवा हरितवर्णेशिप्रेयस्यतादृशइन्द्रः ऊती अत्याआगमनेन अनूती अ-
 नूत्याअनागमनेनवा सत्वा गमयिताभवतिधनानां स्वयमागवोनागतोपितोदृज्योधनमयच्छती-
 त्यर्थः एवाहि एवहि जातः प्रादुर्भूतोपमिन्द्रः असमात्योजाः असमातिअसमानमनुपमंउच्छ-
 हतरमोजोचल्यस्यतादृशःतन पुरु पुरुणिगहूनिच वृत्रा वृत्राण्यावरकाणिरक्षाभक्षतीनि हनति
 हिमस्तु तथा दस्यून् उपक्षपयितुं शश्रून्निहन्तु ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमप्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

भूयइदितिपंचमसप्तमसूक्तं भरद्वाजस्यार्षं त्रैलोक्यमेन्द्रं भूयःपंचेत्यनुकान्तं अग्निद्योमेमा-
 ष्यंदिनसवनेष्वद्यावाकयास्तेएतत्सूक्तंशंसनीयं सूत्रितं च—उदिन्वस्यरिष्यतेभूयइति । महाप्रतेपि-
 निष्केवस्तेएतत्सूक्तं तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितं—भूयइद्वारुधेवीर्यापयन्नामुत्वेति ।

तप्तपथमा—

भूयइद्वावृधेवीर्यायैएकोअजुर्योदधतेवसूनि ।
 प्ररिरिचेदिवइन्द्रःपृथिव्याअर्धमिदस्यप्रतिरोदसीउभे ॥ १ ॥
 भूर्यः । इत् । वृधे । वीर्याय । एकः । अजुर्यः । दधते । वसूनि ।
 प्र । रिरिचे । दिवः । इन्द्रः । पृथिव्याः । अर्धम् । इत् । अस्य ।
 प्रति । रोदसी इति । उभे इति ॥ १ ॥

अयमिन्द्रः भूयइव बहुतरमेव वावृचे मवृद्धोभूत् किमर्थं धीर्याय वीरकर्माणि वृत्रवधादीनि
 कर्तुं एकोमुख्यः अजुर्योजरयितुमशक्यः सचेन्द्रः वसुनि धनानि दयते स्तोतृभ्योददाति तथा
 दिवोद्युलोकात् पृथिव्याः भूमेश्च अयमिन्द्रः परिरिचे अतिरिच्यते किंचास्येन्द्रस्य उभेरोदसी
 यावापृथिव्यौ अर्धमिव अर्धमेवप्रति अस्येन्द्रस्यार्धभागः यावापृथिव्योः प्रतिनिधिर्भवती-
 त्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अधामन्येवृहदसूर्यमस्ययानिदाधारनकिरामिनाति ।

दिवेदिवेसूर्योदर्शतोमूहिसद्मान्युर्वियासुक्रतुर्धात् ॥ २ ॥

अध । मन्ये । वृहत् । असूर्यम् । अस्य । यानि । दाधार । नकिः ।

आ । मिनाति । दिवेदिवे । सूर्यः । दर्शतः । भूत् । वि । सद्मानि ।

उर्विया । सुक्रतुः । धात् ॥ २ ॥

अथ अधुना अस्येन्द्रस्य बृहत् महत् असूर्यं असुरहननकुशलं बलमन्ये स्तौमि मन्यतिः
 स्तुतिकर्मा सचेन्द्रः पानिकर्माणि दाधार धारयति तानि नकिरामिनाति नकश्चिदपिहिनस्ति
 कानिपुनस्तानि उच्यते दिवेदिवे प्रतिदिनं वृत्रेणावृतः सूर्यः दर्शतोदर्शनीयः भूत् भवति आवर-
 कस्यासुरस्त्वधेन सूर्यमकाशितवानित्येकं कर्म सुक्रतुः शोभनकर्मास्येन्द्रः सद्मानि भुवनानि
 उर्विया उत्खणिविस्तीर्णानि विधात् व्यधात् अकार्षात् इदमपरं कर्म एवदादीनिबहूनिकर्माणिह-
 तवानित्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अद्याचिन्नूचित्तदपोनदीनांयदाभ्योअरदोगातुमिन्द्र ।

निपर्वताअद्भसदोनसेदुस्त्वयादृह्णानिसुक्रतो रजांसि ॥ ३ ॥

अद्य । चित् । नु । चित् । तत् । अपः । नदीनाम् । यत् । आभ्यः ।

अरदः । गातुम् । इन्द्र । नि । पर्वताः । अद्भसदः । न । सेदुः ।

त्वया । दृह्णानि । सुक्रतो इति सुक्रतो । रजांसि ॥ ३ ॥

हेइन्द्र अद्याचिन् अद्यापिन्नूचिन् पुरापि त्वनदीनांसंबन्धिकं तदपः कर्म वर्तते आभ्यो-
 नदीभ्यः गातुं मार्गं अरदः प्रवहनार्थं व्यटिखड्गवित्कर्म तत्सर्वेदानुपक्षीणंसद्वर्ततेइत्यर्थः अपि-

च त्वदाज्ञया पर्यतागिरयः निषेदुःनिषण्णाः उत्पतनंपरित्यज्यकचिदेवस्थानेनैश्वल्पेनोपविष्टाव-
भूयुः अद्मसदोन अद्मअदनीयमन्तदर्थंसीदन्तःपुरुषादव यया तेभ्योजनार्थंनैश्वल्पेनासीदन्तित-
थेत्यर्थः अतःकारणात् हेतुकतो शोभनकर्मन्निन्द त्वया रजांसि सर्वलोकाः दृह्मनिर्दहितानि
स्थिरीकृताआसन् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सत्यमित्तन्नत्वावांअन्योअस्तीन्द्रदेवोनमर्त्योऽज्यायान् ।
अहन्नहिंपरिशयान्मर्णोवासृजोअपोअच्छांसमुद्रम् ॥ ४ ॥

सत्यम् । इत् । तत् । न । त्वाह्वान् । अन्यः । अस्ति । इन्द्र ।
देवः । न । मर्त्यः । ज्यायान् । अहन् । अहिम् । परिशयानम् ।
अर्णः । अव । असृजः । अपः । अच्छ । समुद्रम् ॥ ४ ॥

हेइन्द्र यक्षमाणं तत् सत्यमिव सत्यमेव नानृतं त्वावान् त्वत्तदृशोऽन्योदेवोनास्ति त्वत्स-
दृशोऽन्योमर्त्योमनुष्योपिनैवविद्यते ज्यायान् अधिकोपिदेवोमनुष्योवानस्त्वस्तिइतिपट्टीयतेत-
त्सत्यमेवेत्यर्थः अपिच त्वं अर्णउदकं परिशयानं परिवृत्यशयानं अहिं मेघं अहन्अवधीः
हत्वाच समुद्रमन्तरिक्षंजलधिवाच्याभिमुख्येन अपउदकानि अवासृजः अवाङ्मुखतपाविसृष्ट-
वानसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

त्वमपोविदुरोविपूचीरिन्द्रदृह्ममरुजःपर्वतस्य ।
राजाभवोजगत्तश्चर्पणीनांसाकंसूर्यजनयन्द्यामुपासम् ॥ ५ ॥ २ ॥

त्वम् । अपः । वि । दुरः । विपूचीः । इन्द्र । दृह्मम् । अरुजः ।
पर्वतस्य । राजा । अवजः । जगत्तः । चर्पणीनाम् । साकम् ।
सूर्यम् । जनयन् । द्याम् । उपसम् ॥ ५ ॥ २ ॥

हेइन्द्र त्वं दुरः गृतेणामृताअपः विपूचीः विविधमन्त्रंयः यथा सर्वतः प्रसृताभवन्ति
यथा व्यसृजः यतस्त्वं पर्वतस्य पर्वततोभेषस्य दृह्मं दृढं अपात्रन्धकमदेशं अरुजः अभाक्षीः

अपिच त्वं जगतःसंवन्धिनीनां चर्पणीनां प्रजानां राजा भवः अधिपतिर्भवसि किं कुर्वन्सूर्यं धां
घुलोकं उपसंच तमसावृतमेतन्नितयं साकं युगपदेव जनयन् प्रादुर्भावयन् प्रकाशयन्नित्यर्थः ॥५॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेद्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अभूरेकइतिपंचमष्टमसूक्तं भरद्वाजस्यसुहोत्रस्यार्थं उपांत्याशकरी शिष्टाध्वतससिद्धुभः
इन्द्रोदेवता अनुक्रम्यतेच—अभूरेकःसुहोत्रस्तुचतुर्थाशकरीति । महावतस्यनिष्केवल्येइदमादी-
न्यष्टसूक्तानिशंसनीयानि तथापंचमाण्यकं—अभूरेकोरयिपतेरयीणामित्यष्टौसूक्तानीति । पृष्ठय-
स्यपृष्ठेहनिनिष्केवल्येइदंसूक्तंनिविज्ञानं सूचितंच—एन्द्रयासुपनः प्रघान्वस्याभूरेकइतिनिष्केव-
स्यमिति । विश्वजितिमाभ्यंदिनेच्छावाकशस्त्रेसामसूक्ताख्यमेतच्छंसनीयं सूचितंच—अभूरेको-
रयिपतेरयीणामितिसामसूक्तानि ।

तत्रप्रथमा—

अभूरेकोरयिपतेरयीणामाहस्तंयोरधिथाइन्द्रकृष्टीः ।

वितोकेअप्सुतनयेचसूरेवोचन्तचर्पणयोविवाचः ॥ १ ॥

अभूः । एकः । रयिष्यते । रयीणाम् । आ । हस्तयोः । अधिथाः ।

इन्द्र । कृष्टीः । वि । तोके । अप्सु । तनये । च । सूरे ।

अवोचन्त चर्पणयः । विवाचः ॥ १ ॥

हेरयिपते धनस्यपालकेन्द्र एकः प्रधानभूतस्त्वं रयीणां धनानां स्वामी अभूभवंसि यद्वा
रयीणारयिपतेइतिसंबन्धः एकोरयिशब्दोऽनुवादः यथा गवामसिगोपतिरेकंइन्द्रेति तदानीं एको-
मुख्यस्त्वंभवसीतियोजनीयं अपिच हेईदं त्वं हस्तयोरात्मीययोर्बाहोःकृष्टीः प्रजाः आअधिथाः
अधत्ते सर्वजगद्वत्तवाज्ञायांवर्ततेइत्यर्थः किंच चर्पणयोन्युष्याः वोके पुत्रे अप्सुदकेषु सूरे
शशृणुमिरके तनये पौत्रेषुच एतेषुनिमित्तभूतेषुसत्सु विवाचः विशिष्टाःस्तुनीःव्यवोचन्त
विविधंभुवन्ति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वद्भिषेन्द्रपार्थिवानि विश्वाच्युताचिख्यावयन्तेरजांसि ।

धावाक्षामापर्वतासोवनानि विश्वं दृह्मं भयते अज्मन्नाते ॥ २ ॥

त्वत् । भि॒या । इ॒न्द्र । पा॒र्थि॒वा॒नि । वि॒श्वा । अ॒च्यु॒ता । चि॒त् ।
च्य॒व॒य॒न्ते । र॒जो॒सि । द्या॒वा॒क्षा॒मा । प॒र्व॒ता॒सः । व॒र्ना॒नि ।
वि॒श्वम् । दृ॒ह्मम् । भ॒य॒ते । अ॒ज्मन् । आ । ते ॥ २ ॥

हेन्द्र त्वत्त्वत्तोभियाभयेत् विश्वा विश्वानिच्युतापकानि पार्थिवानि पृथिव्यंतरिक्षनाम
तत्रभवानि रजांस्युदकानि अच्युताचित् व्यावयितुमशक्यान्यपि व्यावयन्तेमेघाः प्रच्यावय-
न्ति वर्षन्तीत्यर्थः अपिच हेन्द्र तेषां अज्मन् आगमनेसति द्यावाक्षामा द्यावापृथिव्यौ पर्वता-
सोगिरयोवनानिदृक्षाश्च भयते भयंभामुवन्ति किंचिदुना विश्वं सर्वं दृह्मं स्थिरं प्राणिजातं भय-
वे विभेति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

त्वंकु॒त्से॒नाभि॒शु॒ष्णा॒मि॒न्द्रा॒शु॒र्प॒यु॒ध्य॒कु॒य॒वं॒गा॒र्वि॒ष्टौ ।
द॒श॒प्र॒पि॒त्वे॒अ॒ध॒सूर्य॑स्यमु॒पा॒य॒श्च॒क्र॒म॒वि॒वे॒र॒पाँ॒सि ॥ ३ ॥

त्वम् । कु॒त्से॒न । अ॒भि । शु॒ष्णम् । इ॒न्द्र । अ॒शु॒र्पम् । यु॒ध्य ।
कु॒य॒वम् । गो॒र्ध॒ष्टौ । द॒श । प्र॒पि॒त्वे । अ॒ध । सूर्य॑स्य । मु॒पा॒यः ।
च॒क्रम् । अ॒वि॒वेः । र॒पाँ॒सि ॥ ३ ॥

हेन्द्र त्वं कुत्सेनसह अशुर्पं शोपयितुमशक्यं प्रवर्तं शुष्णं सर्वस्यशोपकमेतत्संज्ञमसुरं
अप्तियुध्य अत्ययुध्यः कुत्सस्यसाहाय्यार्थं तेनासुरेणसहयुद्धं कृतवानसीत्यर्थः तथागर्विष्टौ
गावोवाणाहव्यन्तिमच्छंतिपत्रेतिगविष्टिःसंग्रामः तस्मिन् कुयवमेतत्संज्ञमसुरं दश अदशः हिं-
सितवानसि दशदशनेइत्येतस्माच्छान्दसेलोदिरूपं अध अपिच प्रपित्वे पपत्नेयुद्धे सूर्यस्यचक्रं
रथावयवभूतं मुपायः अमुष्णाः तदामभृतिस्सूर्यस्परथएकचक्रोभूत् तथाचाभ्रातं—सप्तपुंजन्तिर-
थमेकचक्रमिति । एतशाख्यस्यक्रमेःसूर्येणसहयुद्धे तत्साहाय्यार्थंआगतइन्द्रःसूर्यस्यचक्रमपह-
तवानित्याख्यातं सूत्रश्चक्रंप्रवृहज्जावओजसेतिचनिर्गमान्तरं । अपिचरपांसिपापकारीणि रक्षाःप-
शूनीनि अविवेः अस्माहोकादगमयः अवधीरित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

त्वंशतान्यवशम्बरस्यपुरोजघन्याप्रतीनिदस्योः ।
अशिक्षोयत्रशच्याशचीवोदिवोदासायसुन्वतेसुतकेभर-
हाजायगृणतेवसूनि ॥ ४ ॥

त्वम् । शतानि । अव । शम्बरस्य । पुरः । जघन्थु । अप्रतीनि ।
दस्योः । अशिक्षः । यत्र । शच्या । शचीवः । दिवः । दासाय ।
सुन्वते । सुतके । भरत्स्वाजाय । गृणते । वसूनि ॥ ४ ॥

हेइन्द्र त्वं शतानि शतसंख्यानि दस्योरुपक्षपयितुरसुरस्य शंबरस्य एतत्संज्ञस्य पुरः पुरीः
अप्रतीनि लिंगव्यत्ययः केनाप्यप्रतिगताः अवजघंथ अवाहनं हेशचीवः प्रज्ञावनं हेसुतके
अभिपुतेनसोमेनक्रीतेन्द्र यत्र यस्मिन्काले सुन्वते सोमाभिपवंकुर्वते दिवोदासाय शच्या प्रज्ञा-
या अशिक्षोधनानिमादाः गृणते स्तुवते भरद्वाजायच वसूनिमादाः तस्मिन्काले शांवरीः पुरो-
वजघंथेत्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

ससत्यसत्त्वन्महतेरणायरथुमार्तिष्ठतुविनृम्णभीमम् ।
याहिप्रपथिन्नवसोपमद्रिकप्रचश्रुतश्रावयचर्पणिभ्यः ॥ ५ ॥ ३ ॥
सः । सत्यसत्त्वन् । महते । रणाय । रथम् । आ । तिष्ठ ।
तुविनृम्ण । भीमम् । याहि । प्रपथिन् । अवसा । उप ।
मद्रिक् । प्र । च । श्रुत । श्रावय । चर्पणिभ्यः ॥ ५ ॥ ३ ॥

हेसत्यसत्त्वन् सत्याः अवाध्याः सत्वानोभटाः यस्यसतथोकः हेतुविनृम्ण तुविबहुलं वृम्णं
घनं यस्यसतथोकः हेतादृशेन्द्र सत्त्वं महते रणाय संग्रामाय तदर्थं भीमं भयंकरं आत्मीयं रथं
आतिष्ठ हेमपथिन् मरुष्टमर्गेन्द्र अवसा रक्षणेनसह तेनच रथेनोपयासामच्छ मद्रिक् मदभिमु-
खः तथा हेश्रुत विश्रुतेन्द्र चर्पणिभ्यः मजाभ्यः मश्रावयच अस्मान्प्रख्यापयच सर्वासुप्रजा-
सुमध्मेअस्मान्प्रख्यातान्कुर्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेतृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथतृतीया—

सवाह्निभिर्ऋकंभिर्गोपृशश्वन्मितज्ञुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।
 पुरःपुरोहासस्विभिः सखीयन्दृह्यारुरोजकविभिः कविः सन् ॥ ३ ॥
 सः । वाह्निभिः । ऋकंभिः । गोपृ । शश्वत् । मितज्ञुभिः ।
 पुरुकृत्वा । जिगाय । पुरः । पुरःहा । सस्विभिः । सस्विभ्यन् ।
 दृह्याः । रुरोज । कविभिः । कविः । सन् ॥ ३ ॥

पुरुकृत्वा बहुकर्मकृत् सइन्द्रः वाह्निभिः हविषां वोह्वभिः ऋकभिः स्तोतृभिः शश्वत् सर्वदा
 मितज्ञुभिः संकुचितजानुभिः अंगिरोभिः सह गोपुनिमित्तभूतेषु जिगाय अतुरान्जितवान् जि-
 त्वाच पुरोहा पुराणां हन्ता सइन्द्रः सस्विभिः समानरूपानैः कविभिः कान्तपक्षैरंगिरोभिः सह स-
 खीयन् सस्वित्त्वमात्मनश्च्यन् कविः सन् स्वयमपि कान्तपक्षो भवन् दृह्या स्थिरा पुरः आह-
 रीषुरीरुरोजवर्धन ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सनीव्याभिर्जरितारमच्छामहोवाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।
 पुरुवीराभिर्दृषभक्षितीनामार्गिर्वणः सुविताय प्रयाहि ॥ ४ ॥
 सः । नीव्याभिः । जरितारम् । अच्छ । महः । वाजेभिः ।
 महद्भिः । च । शुष्मैः । पुरुवीराभिः । दृषभ । क्षितीनाम् ।
 आ । गिर्वणः । सुविताय । प्र । याहि ॥ ४ ॥

हेवृषभ कामानां वर्षक हेगिर्वणः गिरास्तुत्यासंभजनीयेन्द्र सत्वं महो महद्भिः वाजेभिर्वा-
 जैरनैः महद्भिः शुष्मैर्बलैश्च सह क्षितीनां प्रजानां मध्ये जरितारं स्तोतारं अच्छाभिमुख्येन नी-
 व्याभिः नव्याभिर्नवतराभिः पुरुवीराभिः पुरुणां बहूनां वीरयित्रीभिर्बदवाभिः आपया-
 हि आगच्छ किमर्थं सुविताय शोमनाय सुखप्राप्त्यर्थमित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

ससर्गेण शर्वसातको अत्यैरपइन्द्रो दक्षिणतस्तुरापाह ।
 इत्थास्तुजाना अनपाहृदर्थं दिवेदिवे विविपुरप्रमुच्यम् ॥ ५ ॥ ४ ॥

सः । सर्गेण । शर्वसा । तक्तः । अत्यैः । अपः । इन्द्रः । दक्षिणतः ।
तुरापाद् । इत्या । सृजानाः । अनपहृत् । अर्थम् । द्विवेदिवे ।
विविपुः । अप्रहृष्टप्यम् ॥ ५ ॥ ४ ॥

तुरापाद् तुराणां हिंसकानां सोढा अभिप्रविता स इन्द्रः सर्गेण सर्वदोधुक्तेन शर्वसा वसे-
न अत्यैरश्वैः सततगाभिस्तेजोभिर्वा तक्तः संगतः सन् दक्षिणतः दक्षिणायने अपहृत्का-
नि विमृगतीविशेषः इत्या इत्थमेनेन प्रकारेण सृजानाः सृज्यमानास्ता आपः अर्थं गतव्यं अमघ्न-
प्यमन्यैरक्षोभ्यं समुद्रं द्विवेदिवे पतिदिनं अनपाहृत् अपावर्तनं पुनरागमनं यथानभवसितथावि-
विपुः व्यामृवन्ति अर्तस्थान् पत्ययान् तस्य रूपमर्थमिति ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेचतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

य ओजिष्ठ इति पञ्चदशमं सूक्तं शुनहोमस्यार्पणैष्टुभमेन्द्रं अनुक्रम्यते च—य ओजिष्ठः शु-
नहोमस्तिवति । महामतेपि निष्केवल्य उफो विनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

य ओजिष्ठ इन्द्रं तं सुनो दामदो वृषन्स्वभिष्टिर्दास्वान् ।
सौवश्व्यं यो वनवत्स्वश्वो वृत्रा समत्सुसासहृदमित्रान् ॥ १ ॥

यः । ओजिष्ठः । इन्द्र । तम् । सु । नः । दाः । मदः । वृषन् ।
सुः अभिष्टिः । दास्वान् । सौवश्व्यम् । यः । वनवत् । सुः अश्वः ।
वृत्रा । समत्सुष्टु । सुसहृत् । अमित्रान् ॥ १ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षयित्वारिद्रं स्वयः पुनः ओजिष्ठो जस्वितमो यत्नवत्तमः मदः तवमाद-
यिता स्तुतिभिः स्तोतेत्यर्थः स्वभिष्टिः शोभनाभ्येषणः दास्वान् हविषादानं दाः तद्वान् एवं-
गुणविशिष्टं तं पुत्रं नोऽस्मभ्यं सु सुष्ठु दाः देहि यः पुनः स्वश्वः सन् समत्सु संप्रामेषु सौवश्व्यं शो-
भनाश्वानां समूहं वनवत् हिंस्यात् तथा वृत्रा वृत्रान् वारयितुम् अमित्रान् शत्रून् सासहृत् अ-
त्यर्थमभिभवेत् तदा इत्यन्वयः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

त्वांही॒न्द्राव॑से॒विवा॑चो॒हव॑न्तेच॒र्पण॑यः॒शूर॑सानौ ।
त्वंवि॒प्रेभि॑र्वि॒प॒णी॑रं॒शा॒य॒स्त्वो॒त॒इ॒त्स॒नि॒ता॒वा॒ज॒म॒र्वा ॥ २ ॥

त्वाम् । हि । इन्द्र । अवसे । विष्वाचः । हवन्ते । चर्पणयः ।
शूरसातौ । त्वम् । विप्रेभिः । वि । पणीन् । अशायः । त्वाऽर्कतः ।
इत् । सनिता । वाजम् । अर्वा ॥ २ ॥

हेइन्द्र त्वाहि त्वामेव विवाचः विविधाः स्तुतिरूपावाचोयेपांतादृशाश्चर्पणयोमनुष्याः शूर-
सानौ शूरैः संभजनीयेसंग्रामे अवसे रक्षणार्थं हवन्ते आह्वयन्ति किंच त्वं विप्रेभिः विप्रेर्महावि-
भिर्गिरोभिः सार्धं पणीन् बन्धस्यानुचराः असुराः पणयः तानव्यशायः विशेषेण अशाययः
हववानित्यर्थः अतः त्वोतइत् त्वयाऽऽतोरक्षिताएव सनिता संभक्ता पुरुषः वाजमनं अर्वा
अभिगन्ता भवति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

त्वंताँ॒इन्द्रो॑भ॒यौ॒अ॒मि॒त्रा॒न्दा॒सा॒वृ॒त्रा॒ण्य॒र्पा॒च॒शूर॑ ।
व॒धी॒र्व॒ने॒व॒सु॒धिते॑भि॒र॒त्कै॒रा॒पृ॒त्सु॒दर्पि॑न्॒नृ॒णां॒नृ॒त॒म ॥ ३ ॥

त्वम् । तान् । इन्द्र । उभयान् । अमित्रान् । दासा । वृत्राणि ।
आर्या । च । शूर । वधीः । वनाऽद्व । सुधितेभिः । अत्कैः । आ ।
पृत्सु । दर्पि । नृणाम् । नृत्तम् ॥ ३ ॥

हेइन्द्र त्वं तानुभयान् उभयविधान् अमित्रान् शत्रून् वधीः अहिंसीः केते उभयविधाः
दासा उपक्षपयितृन् कर्मविरोधिना वत्सपत्नीनसुरान् सुपांसुलुगितिशस आकारः आर्या आर्याणि
कर्मानुष्ठातृत्वेन भेदानि वृत्राणि आवरकाणि विम्बरूपादीनि च तानुभयविधान् हे शूर त्वं
हववानित्यर्थः नृणां नेतृणामध्ये नृत्तमः अतिशयेन नेतः हेइन्द्र पृत्सु संग्रामेषु सुधितेभिः
सुदुर्निहितैः अत्कैः आत्मीयैरापुधैः आदर्षि अन्यानपिशत्रूनाहणासि विदारयसि तत्र दृष्टा-
न्तः—वनेव वनानोव यथा वृक्षजातानि कुठारादिभिः छिनत्ति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सत्वंनइन्द्राकंवाभिरूतीसखाविश्वाधुरवितावृधेभूः ।
स्वर्पातायद्ध्यामसित्वापुध्यन्तोनेमधितापृत्सुशूर ॥ ४ ॥

सः । त्वम् । नुः । इन्द्र । अकंवाभिः । ऊती । सखा । विश्वः । आधुः ।
अविता । वृधे । भूः । स्वः । सता । यत् । ह्यामसि । त्वा । युध्यन्तः ।
नेमधिता । पृत्सु । शूर ॥ ४ ॥

हेइन्द्र सत्वादशसत्वं अकवाभिरकुत्सिताभिः ऊती ऊतिभिः रक्षाभिः नोस्माकं वृधे व-
र्धनाय अविता रक्षिताभूर्भव तथा विश्वायुः सर्वतोगन्तात्वं अस्माकं सखाचभव नेमधिता ने-
मशब्दोर्धवाची उक्तंचानेमेमइत्यर्धस्येति नेमे अर्धाः कविपयाः पुरुषाः धीयन्तेऽध्वितिने-
मधितयः संग्रामाः तादृशेषुषासुपृतनासुसंग्रामेषु युध्यन्तोपुद्बुधन्तोवयं स्वर्पाता स्वः सुष्ठु
जरणीयं धनंतस्य संभजनार्थं हे शूर त्वां यथादाह्वयामसि आह्वयामः तदानीं त्वं अ-
विना सखाचभवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

नूनंनइन्द्रापरार्यचस्याभवामृळीकउतनोअमिष्टौ ।
इत्थागृणन्तोमहिर्नस्यशर्मन्द्विष्यामपार्येगोपतमाः ॥ ५ ॥ ५ ॥

नूनम् । नुः । इन्द्र । अप्रार्य । च । स्याः । भव । मृळीकः ।
उत । नुः । अमिष्टौ । इत्था । गृणन्तः । महिर्नस्य । शर्मन् । द्विवि ।
स्याम् । पार्ये । गोसप्तमाः ॥ ५ ॥ ५ ॥

हेइन्द्र त्वं नूनं अथ नोस्माकं स्याः अस्मदीयोभव अपरागच अपरस्मिन्नन्यस्मिन्नपि
काले अस्मदीयोभव उत अपिच त्वं नोस्माकं अभिष्टावभिगमनेसति मृळीकः सुखयिताभव
इत्था इत्थमनेनप्रकारेण गृणन्तः स्तुवन्तोवयं गोपतमाः गवांसंभक्तवमाः सन्तः महिर्नस्य महत्-
स्त्वयसंयन्धिनि दिवि द्योत्वाने पार्येदुःखस्वपारके शर्मन् शर्मणि सुखे स्याम वर्तमानाभ-
वेम ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

संचत्वेजग्मुरितिपंचर्चमेकादशसूक्तं शुनहोत्रस्याप्येन्द्रैष्टुभं संचत्वइत्यनुकान्तं । तृ-
तीयेछान्दोमिकेहनिइदमादिकेद्वेसूक्ते स्रविर्वच-संचत्वेजग्मुरितिसूक्तेइति । महाप्रतेपिनिष्केवत्ये
उक्तोविनियोगः ।

तत्रमथमा-

संचत्वेजग्मुरिरेन्द्रपूर्वीर्विचत्वयन्तिविभ्वोमनीपाः ।

पुरानूनंचस्तुतयक्षपीणांपस्पृधइन्द्रेअव्युक्थार्का ॥ १ ॥

सम् । च । त्वे इति । जग्मुः । गिरः । इन्द्र । पूर्वीः । वि । च ।

त्वत् । यन्ति । विभ्वः । मनीपाः । पुरा । नूनम् । च । स्तुतयः ।

क्षपीणाम् । पस्पृधे । इन्द्रे । अधि । उक्थ्यअर्का ॥ १ ॥

हेइन्द्र त्वे त्वयि पूर्व्विष्टो गिरः स्तुतयश्च संजग्मुः संमच्छन्ते त्वत् तत्त्वः विभ्वोविभषोवि-
स्तृताः मनीपाः स्तोतृणामतयश्च वियन्ति विविधं निर्गच्छंति शेषः परोक्षकृतः पुरा पूर्व्वस्मिन्काले
नूनं अद्य च क्षपीणां अतीन्द्रियार्थं दर्शनां भ्रष्टाजादीनां स्तुतयः स्तोत्राणि इन्द्रे अधि अधिकं प-
स्पृधे अस्पर्थन्त अहमहमिकया इन्द्रस्य स्तवने त्वरिता बभूवुरित्यर्थः तथा उक्थार्का उक्थं शान्तं-
द्रुपाण्यर्काणि अर्चनसाधनानि स्तोत्राणि च पस्पृधे अस्पर्थन्त ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

पुरुहूतोयः पुरुगूर्तं ऋभ्वो एकः पुरुप्रशस्तो अस्ति यज्ञैः ।

रथोनमद्देशवसेयुजानो अस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत् ॥ २ ॥

पुरुहूतः । यः । पुरुगूर्तः । ऋभ्वा । एकः । पुरुप्रशस्तः । अस्ति ।

यज्ञैः । रथः । न । मद्दे । शवसे । युजानः । अस्माभिः । इन्द्रः ।

अनुमाद्यः । भूत् ॥ २ ॥

पुरुहूतः बहुभिराहूतः पुरुगूर्तः बहुभिरुपमितः ऋभ्वा महान् एकः प्रधानभूतः एवंगु-
णविशिष्टो यज्ञः यज्ञैः यष्टुभिः पुरुषैः यजमानसाधनैस्तोत्रैर्वा पुरुप्रशस्तोस्ति बहुधाप्रशस्तः

स्तुतोभवति सहन्द्रः रथोन रथइव महे महते शवसे नत्तायतदर्थं युजानोस्पत्स्तुतिभिःपुज्य-
मानःसन् अस्माभिःस्तोतृभिः अनुमाद्योभूत् सर्वदास्तुत्योभवतु ॥ २ ॥

अथतृतीया—

नयंहिसन्तिधीतयो नवाणीरिन्द्रं नक्षन्तीदभिवर्धयन्तीः ।

यदिस्तोतारः शतं यत्सहस्रं गृणन्ति गिर्वणसंशतदस्मै ॥ ३ ॥

न । यम् । हिंसन्ति । धीतर्यः । न । वाणीः । इन्द्रम् । नक्षन्ति ।

इत् । अग्नि । वर्धयन्तीः । यदि । स्तोतारः । शतम् । यत् । सहस्रम् ।

गृणन्ति । गिर्वणसम् । शम् । तत् । अस्मै ॥ ३ ॥

यइन्द्रं धीतयः कर्माणि परिचरणानि नहिंसन्ति नवाधन्ते वाणीर्वाण्यः स्तुतयश्च यन्नवाध-
न्ते दातुमसमर्थःपुरुषः अन्यछतैःपरिचरणैःस्तुतिभिश्च भृशंस्विद्यते अस्पचेन्द्रस्य बहुधनावा-
हात्वाच्च तस्मिन्पुज्यमानानिपरिचरणानिस्तोत्राणिच वाधहेतवोनाभूवन्तित्यर्थः किंतर्ही-
त्यतआह तमिन्द्रं वर्धयन्तीः वर्धयंत्यःअभिनक्षन्तिइत् अभिगच्छन्तिएव अपिच गिर्वणसंगि-
रांसंभक्तारमिन्द्रं शतं शवसंख्याकाःस्तोतारोयदि गृणन्ति स्तुवन्ति यत् यदिच सहस्रं सह-
स्रसंख्याकाःस्तोतारः स्तुवन्ति तत्सर्वस्तोत्रं अस्माइन्द्राय शं सुखकरंभवति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अस्मात्तद्विव्यर्चैर्वमासामिमिक्षइन्द्रेन्ययामिसोमः ।

जनन्धन्वन्नभिसंयदापःसत्रावाष्टधुर्हवनानियज्ञैः ॥ ४ ॥

अस्मै । एतत् । दिवि । अर्चाऽर्धव । मासा । मिमिक्षः । इन्द्रे । नि ।

अयामि । सोमः । जनम् । न । धन्वन् । अग्नि । सम् । यत् । आपः ।

सत्रा । वृद्धुः । हवनानि । यज्ञैः ॥ ४ ॥

एतत् एतस्मिन् दिवि दिवसे सौत्येहनि अर्चैव अर्चनसाधनेन स्तोत्रेणेव मासा मानेन
इन्द्रायत्तावृषभइत्यादिगंवसाधेनयुक्तः मिमिक्षः वसतीवर्षेकघनाख्याभिरद्भिरासिकःसोमः
अस्मै विभक्तिव्यत्ययः अस्मिन्निन्द्रे न्ययामि नियतोभूत् यद्वा अस्मैइन्द्राय एतत्स्तोत्रंनवा-
णीतिशेषः दिविद्युलोके अर्चैव अर्कःसूर्यइव मासा लुप्तोपमेतत् नाति परिच्छिनत्तीतिमास-

ध्वन्द्रमाः सइव मिमिक्षोः वृष्ट्युदकानसिका यइन्द्रोवर्तते यस्मिन्निन्दे अभिपुतः सोमेनिय-
म्यतेस्म किंच तमिन्द्रं यज्ञैर्यजनसाधनैः पुरोडाशादिभिर्हविर्भिःसार्धं हवनानि स्तोत्राणि स-
त्रासह वावृधुरवर्धयन् तत्रदृष्टान्तः—धन्वन्धन्वनि मरुदेशेअभि अभिमुखं संयत्सम्यग्यत्यो-
गच्छंत्यआपः जननं प्राणिनमिव यथा मरुदेशे उपलभ्यमानाआपःप्राणिनंवर्धयन्तितद्वत्॥४॥

अथपंचमी—

अस्मात्तन्मह्याङ्गुपमस्माइन्द्रायस्तोत्रमतिभिरवाचि ।

असद्यथा महति वृत्रतूर्यइन्द्रो विश्वायुरविता वृधश्च ॥ ५ ॥ ६ ॥

अस्मै । एतत् । माहि । आङ्गुपम् । अस्मै । इन्द्राय । स्तोत्रम् ।

मतिर्भूतिः । अवाचि । असत् । यथा । महति । वृत्रतूर्यम् ।

इन्द्रः । विश्वः आयुः । अविता । वृधः । च ॥ ५ ॥ ६ ॥

अस्मैइन्द्राय महि महत् एतत् आङ्गुपं स्तोत्रं मतिभिः स्तोत्रभिरवाचि उक्तमभूत् अ-
स्मैइन्द्राय स्तोत्रमितिपुनरुक्तिरादरार्था विश्वायुः सर्वत्रगन्ता सइन्द्रः महति प्रभूते वृत्रतूर्ये सं-
ग्रामे यथा येनप्रकारेण अस्माकं अविता रक्षकः वृधोवर्धयिताच असद्भवेत् तथा अवाचो-
त्यन्वयः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थसप्तमपञ्चोवर्गः ॥ ६ ॥

कदाभुवन्नितिर्षवर्षद्वादशसूक्तं नरस्पावैत्रैदृभमैन्द्रं तथाचानुक्तान्तं—कदानरस्तिवति ।
एतीयेछन्दोममहाव्रतेचनिष्केवत्येउक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

कदाभुवन्नर्थक्षयाणि ब्रह्म कदास्तोत्रेसहस्रपोष्यदाः ।

कदास्तोर्मवासयोस्यरायाकदाधियः करसिवाजंरत्नाः ॥ १ ॥

कदा । भुवन् । रर्थक्षयाणि । ब्रह्म । कदा । स्तोत्रे । सहस्रपोष्यम् ।

दाः । कदा । स्तोर्मम् । वासयः । अस्य । राया । कदा । धियः ।

करसि । वाजंरत्नाः ॥ १ ॥

हेइन्द्र ब्रह्मणि ब्रह्मणि स्तोत्राण्यस्मदीयानि रथक्षयाणि रथनिवासानि कदाकस्मिन्
काले भुवन् भवेयुः रथेवस्थितं त्वां कदाप्राप्नुवन्तीत्यर्थः कदा कस्मिन्काले स्तोत्रे स्तुयते महं
सहस्रपोष्यं सहस्रसंख्याकपुरुषपोषकं गोसमूहं पुत्रं वादाः दयाः कदाच अत्यममस्तोत्रुः स्तोमं
स्तोत्रं राया धनेन यासयः धियः कर्माणिचाग्निहोत्रादीनि वाजरत्नाः वाजैरजैः रमणीयाः क-
दाकस्मिन्काले करसि कुर्याः एवंस्तोत्रा फलस्य विलम्बमसहमानः इन्द्रमनया पृष्ठवान् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

कर्हिस्वित्तादिन्द्रयन्त्रभिर्नृन्वीरैर्वीरान्नीळयासेजयाजीन् ।
त्रिधातुगाअधिजयासिगोष्विन्द्रं धुमन्त्वं द्वेष्टस्मे ॥ २ ॥

कर्हि । स्वित् । तत् । इन्द्र । यत् । नृदन्तिः । नृन् । वीरैः । वीरान् ।
नीळयासे । जय । आजीन् । त्रिधातु । गाः । अधि । जयासि ।
गोषु । इन्द्र । धुमन् । त्वं । द्वेष्टि । अस्मे इति ॥ २ ॥

फलस्य विलम्बमसहमानकृषिः अनया पीन्द्रं पृच्छति हेइन्द्र कर्हिस्वित् कदाखलु तद्भवेत्
मृभिरस्मदीयैः पुरुषैः नृन् शत्रुपुरुषान् तथा वीरैरस्मदीयेभ्यः वीरान् शत्रुपुत्रांश्च मनीषयासेत्वं
संश्लेषयेः संयोजयेः नीलयतिः संश्लेषणकर्ता ईदृशं युद्धेयवत्संश्लेषणं तद्वद्वाभवेदिति वितर्कः
अपि चास्मदर्थं त्वं आजीन् संग्रामात् कदा जय जयेः कदाच गोष्वभिगन्तुपुत्रांषु विद्यमानाः
त्रिधातु त्रिधातूनां क्षीरदधिपूतानां त्रयाणां धारयित्रीर्माः अधिजयासि अधिकं जयेः हेइन्द्र त्वं
स्वर्गं व्याप्तिम् धुमं धनं अस्मे अस्मात् कदा धेहि धारयेः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

कर्हिस्वित्तादिन्द्रयज्जिरित्रे विश्वप्सु ब्रह्मरुणवः शविष्ठ ।
कदाधियो न नियुतौ युवासे कदागोमघाह्वनानि गच्छाः ॥ ३ ॥

कर्हि । स्वित् । तत् । इन्द्र । यत् । जिरित्रे । विश्वप्सु । ब्रह्म ।
रुणवः । शविष्ठ । कदा । धियः । न । निद्युतः । युवासे । कदा ।
गोमघा । ह्वनानि । गच्छाः ॥ ३ ॥

अनयापिकतिक्त्विभ्याःक्रियन्ते हेइन्द्र कर्हिस्तिद कदास्तनु तद्भवेद् देशविष्ठ बलवत्त-
मेन्द्र त्वं जरित्रे स्तोत्रे विश्वप्सु बहुविधरूपं ब्रह्मानं रुणवः करोषीनियत् तत्कदाभवेदितिवि-
तर्कः कदाच धियः कर्माणि नेतिसमुच्चये नियुतः स्तुतोश्च युवासे आत्मनियोजयेः कदाच त्वं
गोमघाः गोमघानि गवांदातृभि मंहतेर्दानार्थस्वरूपमुचरपदं हवनानि स्तोत्राणि गच्छाः अ-
भिगच्छेः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सगोमघाजरित्रेअश्वश्चन्द्रावाजश्रवसोअधिधेहिपृक्षः ।
पीपिद्दीपःसुदुघामिन्द्रधेनुंभरद्वाजेपुसुरुचोरुरुच्याः ॥ ४ ॥

सः । गोमघाः । जरित्रे । अश्वश्चन्द्राः । वाजश्श्रवसः । अधि ।
धेहि । पृक्षः । पीपिहि । दीपः । सुदुघाम् । इन्द्र । धेनुम् ।
भरद्वाजेपु । सुसुरुचः । रुरुच्याः ॥ ४ ॥

हेइन्द्र सत्त्वं जरित्रे स्तोत्रे गोमघाः गवांदात्रीः अश्वश्चन्द्राः अश्वैराह्लादयन्तीः वाजश्र-
वसः वाजैर्बलैःप्रसिद्धाः एवंभूताः पृक्षोन्नानि भरद्वाजेपु भरद्वाजपुत्रेव्वत्सासु अधिधेहि धारय
तथा इयस्त्वान्यन्नानि सुदुघां शोभनदोग्धीं धेनुं गांच हेइन्द्र पीपिहि प्यापय अपिच ताइषो-
गौश्च सुरुचः शोभनदीमयोमथाभवन्तितया त्वं रुरुच्याः दीपयेः शोभनदीमित्युकाश्वताःस-
न्वित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

तमानूनृजर्नमन्यथाचिच्छूरोयच्छक्रविदुरोगृणीपे ।
मानिरंशुक्रदुघस्यधेनोराद्विरसान्ब्रह्मणाविप्रजिन्व ॥ ५ ॥ ७ ॥

तम् । आ । नूनम् । रजर्नम् । अन्यथा । चित् । शूरः । यत् ।
शक्र । वि । दुरः । गृणीपे । मा । निः । अरम् । शुक्रदुघस्य ।
धेनोः । आद्विरसान् । ब्रह्मणा । विप्र । जिन्व ॥ ५ ॥ ७ ॥

हेइन्द्र त्वं नूनमद्यतनं वृजनं बाधकमस्मदीयंशत्रुं अन्यथाचित् अन्येनैवप्रकारेण योग्य-
येनप्रकारेणसर्वेजीवन्तितद्विलक्षणंपकारंमरणाख्यंमापयेत्यर्थः आकारःपूरकः हेराक सर्वका-
र्येषुशक्तेन्द्र शूरः शौर्योपेतः विदुरः विशेषेणद्वारयिताशत्रूणां यद्वा दुरोद्धाराणिशत्रुसंबन्धीनिवि-
घटयंस्त्वं यत्प्रस्माद्गुणीषेत्साभिःस्तूपसे तस्मात्कारणात् शुक्रदुघस्य शुक्राणानिर्मलानांदोग्धु-
रिन्द्रस्य धेनोर्वाघः स्तोत्रात् मानिररं मानिर्गच्छेयं यद्वा शुक्रस्य पयसोदोग्ध्याधेनोः त्वयाद-
त्तायागोःसकाशात् मानिर्गच्छेयं अरमित्याख्यातंरुगतावित्यस्यत्त्वं सा सर्वदास्मादुत्पन्नस-
त्त्वित्यर्थः हेविप्र प्राज्ञेन्द्र आंगिरसाम् अंगिरोमेवजानस्मान् ब्रह्मणान्नेन जिन्य प्रीणय ॥५॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमसप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

सत्रामदासइतिर्षचर्चैत्रयोदशोस्तृक्तं नरस्यार्यं त्रैष्टुभमेन्द्रं सत्रेत्यनुक्रान्तं पृष्ठद्यस्पर्षचमेह-
निनिष्क्रेवत्यएतत्सूक्तंशस्यं सूत्रितंच—येदं ब्रह्मइन्द्रोमदायसत्रामदासइतिनिष्क्रेवत्यमिति । वि-
श्वजितिमाध्यंदिनसवने पशास्तुःशस्त्रे इदं सामसूक्ताख्यंशंसनीयं सूत्रितंच—सत्रामदासोपोजा-
वएवाभूरेकइतिसामसूक्तानीति । महाव्रतेपिनिष्क्रेवत्येउक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

सत्रामदासस्तवविश्वजंन्याःसत्रारायोधयेपार्थिवासः ।

सत्रावाजानामभवोविभृक्तायदेवेपुंधारयथाअसुर्यम् ॥ १ ॥

सत्रा । मदीसः । तव । विश्वजंन्याः । सत्रा । रायः । अर्ध ।

ये । पार्थिवासः । सत्रा । वाजानाम् । अभवः । विश्वभृक्ता ।

यत् । देवेषु । धारयथाः । असुर्यम् ॥ १ ॥

हेइन्द्र तव त्वदीयामदासःसोमपानजनिताःमदाःसत्रा सत्यनामैतत् सत्यं विश्वजंन्याः स-
र्वजनहिताभवन्ति यद्वा सत्रेतिमहन्नाम महान्तस्तवमदाइतियोग्यं अधापिच पार्थिवासः पृ-
थिव्युपलक्षितेलोकत्रयेभवास्त्वदीयायेरायोधनसमूहाःसन्ति सत्रा तेसत्यं विश्वजनहिताभवन्ती-
त्यन्वयः किंच त्वं वाजानामन्नानां सत्रासत्यं विभृक्ता दाता अभवोभवसि यद्वा सत्रा महतांवा-
जानामिदियोग्यं यत् यस्मात् त्वं देवेषुमध्येअसुर्यंवलं धारयथाः अतःकारणात् त्वमेवंकरोषी-
त्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अनु॒प्रये॒जे॒जन्॒ओजो॑अस्यस॒त्राद॑धिरे॒अनु॑वी॒र्याय॑ ।

स्यू॒म॒गृभे॑दु॒धये॑र्वते॒च॒क्रतुं॑वृ॒जन्त्य॑र्पि॒वृत्र॑ह॒त्ये ॥ २ ॥

अनु । प्र । येजे । जनः । ओजः । अस्य । सत्रा । देधिरे ।

अनु । वीर्याय । स्यूम॒गृभे । दुधये । अर्वते । च । क्रतुम् ।

वृजन्ति । अर्पि । वृत्र॒ह॒त्ये ॥ २ ॥

अस्येन्द्रस्य ओजोबलं जनोयजमानः अनुप्रयेजे सन्ततंपर्कपेणयजतेपूजयति अपिच तमिन्द्रं वीर्याय धीरकर्मकर्तुं सत्रा सत्यं अनुदधिरे पुरोदधिरे यजमानाः यद्वा सत्रा महान्तमिन्द्रमिदियोग्यं अपिच स्यूमगृभे स्यून्नः स्यूतान् अविच्छेदेनवर्तमानान् शत्रून् शृङ्खते दुधये दुधिर्हिंसाकर्मा तेषां हिंसाकाय अवन्ते शत्रूणामभिगन्त्रे च तस्माद्इन्द्राय क्रतुं कर्मपरिचरणात्मकं वृजन्ति निष्पादयन्ति किमर्थं वृत्रहत्ये वृत्रस्यवारकस्यशत्रोर्हन्तनिमित्तम् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तंस॒धीची॑रू॒तयो॒वृष्ण्या॑नि॒र्षो॒स्यानि॑नि॒युतः॑स॒श्वुरिन्द्र॑म् ।

स॒मुद्रं॑नसि॒न्धव॑उ॒क्थशु॑ष्माउ॒रुव्य॑चंसं॒गिर॑आवि॒शान्ति॑ ॥ ३ ॥

तम् । स॒धीचीः । ऊ॒तयः । वृष्ण्या॑नि । र्षो॒स्यानि । नि॒युतः ।

स॒श्वुः । इन्द्र॑म् । स॒मुद्रम् । न । सि॒न्धवः । उ॒क्थः । शु॒ष्माः ।

उ॒रु॒व्य॑चंसम् । गिरः । आ । वि॒शान्ति॑ ॥ ३ ॥

तसिन्द्रं ऊतपोमरुतः सधीचीः सहाचंत्यः संगताभूत्वा सश्वुः सचन्ते सेवन्ते यद्वा ऊतयस्तर्पकाण्यन्तानि सहवर्तमानानिभूत्वा सेवन्ते तथा वृष्ण्यानि वीर्याणिर्षोस्यानि बलानिच नियुतोरथेपुण्यमानावदवाश्च तमिन्द्रं सेवन्ते अपिच उक्थशुष्माः उक्थंशस्त्रं तदेवशुष्मबलं यासां तादृशागिरः स्तुतयश्च उरुव्यचसं विस्तीर्णव्याप्तिकं तमिन्द्रं आविशान्ति प्रविशन्ति तद्वदधान्तः—समुद्रंनसिन्धवः यथास्यन्दनशीलानयः समुद्रमाविशन्ति आविश्यच विभक्तपानदृश्यन्ते एवंसर्वाअपिस्तुतयः इन्द्रेणैकीभवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सरायस्वामुपसृजगृणानःपुरुश्चन्द्रस्यत्वमिन्द्रवस्वः ।
पतिर्वभूथासंभोजनानामेकोविश्वस्यभुवनस्यराजा ॥ ४ ॥
सः । रायः । स्वाम् । उप । सृज । गृणानः । पुरुश्चन्द्रस्य ।
त्वम् । इन्द्र । वस्वः । पतिः । वभूथ । असंभः । जनानाम् ।
एकः । विश्वस्य । भुवनस्य । राजा ॥ ४ ॥

हेइन्द्र गृणानः स्तुयमानः रात्वं रायोधनस्य त्वां नदीनामैतत् अत्रतत्संवद्धाधारात्-
स्यते धारा उपसृज विमुंच अस्माभिःसंयोजयेत्यर्थः कीदृशस्यधनस्य पुरुश्चन्द्रस्य बहूना-
माह्लादकस्य वस्वः निवासकस्य अपिच असमोनुपमः सर्वोत्कृष्टस्त्वंजनानां सर्वेषामाग्निनां
पतिरधिपतिर्वभूथ वभूविथ तथा विश्वस्य सर्वस्य भुवनस्यभूतजातस्य एकःअसाधारणः राजा
इत्यरश्च वभूविथ ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

सतुश्रुधिश्रुत्यायोदुवोयुद्यौर्निभूमाभिरायोअर्यः ।
असोयथानःशर्वसाचकानोयुगेयुगेवयसाचेकितानः ॥ ५ ॥ ८ ॥
सः । तु । श्रुधि । श्रुत्या । यः । दुवः६युः । द्यौः । न । भूम ।
अग्नि । रायः । अर्यः । असः । यथा । नुः । शर्वसा । चकानः ।
युगे६युगे । वयसा । चेकितानः ॥ ५ ॥ ८ ॥

हेइन्द्र श्रुत्या श्रुत्यानि श्रोतव्यानि स्तोत्राणि तु क्षिप्रं श्रुधि शृणु यत्त्वं दुवोयुः ज-
स्मदीयंपरिचरणमात्मनइच्छन् अर्यः अरेःसंवन्धीनि रायोधनानि भूमं बहुतराणि द्यौर्न सू-
र्यइवाभिभवति सत्त्वं अधीत्यन्वयः अपिच शर्वसा आत्मोयेनबलेन स्तोतव्येन युक्तधकानः
स्तुयमानः युगेयुगे कालेकाले वयसा हविर्लक्षणेनात्मेन चेकितानः प्रज्ञापमानस्त्वं यथा
येनप्रकरणेनोस्माकमसाधारणोसि तथा असः स्याः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेष्टमोऽङ्कः ॥ ८ ॥

अर्वाग्रथमितिपंचर्चचतुर्दशसूक्तं भरद्वाजस्यार्थं त्रैष्टुभमैन्द्रं अर्वाग्रथमित्यनुक्रान्तं महा-
मतेनिष्केषत्येउकोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

अ॒र्वाग्र॑थंवि॒श्ववार॑न्त॒उ॒ग्रेन्द्रं॑यु॒क्तासो॑हरंयोवहन्तु ।
की॒रिश्चि॒द्वित्वा॒हव॑ते॒स्वर्वा॑नृ॒धीमा॑हि॒सध॑माद॒स्तेअ॒द्य ॥ १ ॥

अ॒र्वाक् । रथ॑म् । वि॒श्वऽवा॑रम् । ते । उ॒य । इन्द्रं॑ । यु॒क्तासः॑ ।
हरं॑यः । व॒हन्तु॑ । की॒रिः । चि॒त् । हि । त्वा॒ । हव॑ते ।
स्वः॑ऽवान् । ऋ॒धीमा॑हि । स॒ध॒मादः॑ । ते । अ॒द्य ॥ १ ॥

हेउग्र उदूर्णबलेन्द्र युक्तासोरथेनयुक्ताः हरयोश्वाः वेत्वदीपं विश्ववारं विश्वैर्वरणी-
यंरथं अर्वाक् अस्मदभिमुखं वहन्तु आनयन्तु हियस्मात् स्वर्वा न स्वः सुष्ठु वरणीयं गुणजानं
तद्वान् कीरिश्चित् स्तोता भरद्वाजऋषिः त्वा त्वां हवते आह्वयति तस्मात्कारणात् त्वदीयंरथं
अभिमुखं वहन्तिइत्यर्थः पर्यंच अघेदानीं ते त्वया सधमादः सहमायन्तऋषीमहि सध्माभ-
वेम ॥ १ ॥

तृतीयेपर्यायेच्छावाकस्यमोदोणइत्येपाश्रयाज्या सूचितं—मोदोणेहरयःकर्मागमनि-
तियाज्येइति ।

सैषात्रद्वितीया—

प्रो॒द्रोणे॑हरं॒यःकर्मा॑गम॒पुना॑नास॒ऋज्य॑न्तोअभूवन् ।
इन्द्रो॑नोअ॒स्यपूर्व्यः॑प॒पीया॑द्यु॒क्षोम॑द॒स्यसो॒म्यस्य॑राजा ॥ २ ॥

प्रो॒ इति॑ । द्रोणे॑ । हरं॒यः । कर्म॑ । अ॒गम॑न् । पु॒ना॒नासः॑ ।
ऋज्य॑न्तः । अ॒भूव॑न् । इन्द्रः॑ । नः॑ । अ॒स्य । पूर्व्यः॑ । प॒पी॒यात् ।
यु॒क्षः । म॑द॒स्य । सो॒म्यस्य॑ । राजा॑ ॥ २ ॥

हरयोहरितवर्णाः सोमाः कर्म अस्मदीयंयज्ञं प्रोअगमन् प्रकर्षेणगच्छन्ति मामुवन्ति
माष्यच पुनानासः पूयमानाः द्रोणे द्रोणकलशे ऋज्यन्तःऋजुगच्छन्तःअभूवन्भवन्ति पूर्व्यः

पुरातनः द्युक्षोदीर्घोर्निवासभूतः द्युस्थानोवा मदस्य मदकरस्य सोम्यस्य सोमस्य राजा
ईश्वरः एवमभूतइन्द्रश्च अस्य इमं स्तोमं पपीयात् पिबतु ॥ २ ॥

अथतृतीया—

आ॒स॒स्रा॒णासः॑ श॒वसा॒नम॒च्छेन्द्रं॑ सु॒च॒क्रे॒र॒ध्या॒सो॒ अ॒श्वः ।
अ॒भि॒श्रव॒ऋज्य॑न्तोवहे॒युर्नू॒चि॒न्नुवा॒यो॒मृतं॑ वि॒द॒स्येत् ॥ ३ ॥
आ॒स॒स्रा॒णासः॑ । श॒वसा॒नम् । अ॒च्छे॒ । इन्द्रं॑ । सु॒च॒क्रे ।
र॒ध्या॒सः । अ॒श्वः । अ॒भि । श्रवः॑ । ऋज्य॑न्तः । व॒हेयुः॑ । नु ।
चि॒त् । नु । वा॒योः । अ॒मृतं॑ । वि । द॒स्येत् ॥ ३ ॥

आत्तस्राणासः परितोगच्छन्तः रध्यासोरथेयुकाः अश्वाः ऋज्यन्तः ऋजुगमनाः सन्तः सु-
चक्रे शोभनचक्रे रथेवस्थितं शवसानं बलमिवाचरन्तमिन्द्रं श्रवः श्रवणीयमस्मदीयं हविरच्छा-
भिमुख्येन अभिवहेयुरावहेयुः नूचिदिति निपातो निषेधे अत्र वर्तते अमृतं अमरणहेतुभूतं सोम-
लक्षणं हविः पापोर्हन्तो नु इदानीं नूचिद नैव विदस्येत् क्षयं न प्राप्नुयात् पात्रे गृहीतः
सोमो वायुना शुष्यति ततः पुरैष तत्पानार्थं अश्वा इन्द्रमभिवहेयुरित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

परि॒ष्ठो अ॒स्य दक्षि॑णामि॒यतीन्द्रो॑ म॒घोनां॑ तु वि॒कूर्मि॑तमः ।
यया॑ व॒ज्रि॒वः परि॑यास्यं॒हो म॒घा च॑ धृ॒ष्णो द॒यसे॑ वसू॒रीन् ॥ ४ ॥

परि॒ष्ठः । अ॒स्य । दक्षि॑णाम् । इ॒यति॑ । इन्द्रः॑ । म॒घोनां॑ ।
तु॒वि॒कूर्मि॑तमः । यया॑ । व॒ज्रि॒वः । परि॑यासि । अंहः॑ ।
म॒घा । च॒ । धृ॒ष्णो इति॑ । द॒यसे॑ । वि । वसू॒रीन् ॥ ४ ॥

परिष्ठजस्तमः तु विकूर्मितमः अतिशयेन बहुविधकर्म इन्द्रः मघोनां मघवतां हविरलक्ष-
णधनोपेतानामध्ये अस्वयजमानस्य दक्षिणां यज्ञे दातव्यां इयति घेरयति यदा मघोना-
मिति अस्तेऽयनेन समानाधिकरणं वचनव्यत्ययः मघो नो हविष्मतोऽस्वयजमानस्येत्यर्थः शे-
षः परमशक्तः हेवज्रिवो वज्रवजिन्द्र यया दक्षिणया दत्तया अंहः पापं यज्ञसंबन्धि परियासि

विनाशयसि हेष्ट्यो धर्षक मघा मघानि धनानि सूरीनस्तोतृन्पुत्रांश्च ययाच दक्षिण्याविदयसे
मयच्छसि तादृशीं दक्षिणां प्रेरयसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

इन्द्रोवाजस्यस्थविरस्यदातेन्द्रोगीर्भिवर्धतामृद्धमहाः ।

इन्द्रोवृत्रंहनिष्ठोअस्तुसत्वातासूरिःपृणतितूतुजानः ॥ ५ ॥ ९ ॥

इन्द्रः । वाजस्य । स्थविरस्य । दाता । इन्द्रः । गीः । भिः ।

वर्धताम् । वृद्धमहाः । इन्द्रः । वृत्रम् । हनिष्ठः । अस्तु । सत्वा ।

आ । ता । सूरिः । पृणति । तूतुजानः ॥ ५ ॥ ९ ॥

अयमिन्द्रः स्थविरस्य श्रेष्ठस्य वाजस्याचस्य वलस्यवादावाभवतु सचेन्द्रोवृद्धमहाः मवृ-
द्धवेजस्कः सन् गीर्भिरस्मदीयाभिः स्तुतिभिः वर्धतां सत्वाशत्रूणां शातयिता स इन्द्रः वृत्रं आवर-
कं शत्रुं हनिष्ठः हन्तृ तमोस्तु भयतु अपिच सूरिः प्रेरकः स इन्द्रस्तूतुजानस्त्वरमाणः ता तानि धना-
नि आपृणति अस्मभ्यं प्रयच्छतु ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमेनवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अपादित इति पंचर्षपंचदशसूक्तं भरद्वाजस्यार्षं वैष्टुभमैन्द्रं अपादित्यनुकान्तं महावतेति
एकेवत्ये उक्तो विनियोगः ।

तत्रप्रथमा-

अपादित उदुनश्चित्रतमोमर्हीमर्षद्युमतीमिन्द्रहूतिम् ।

पन्यंसीधीतिदैव्यस्ययामजनंस्वरातिवन्तेसुदानुः ॥ १ ॥

अपात् । इतः । उत् । ऊँ इति । नुः । चित्रशतमः । महीम् ।

भर्षत् । द्युश्मतीम् । इन्द्रहूतिम् । पन्यंसीम् । धीतिम् । दैव्यस्य ।

यामन् । जनस्य । रातिम् । वन्ते । सुदानुः ॥ १ ॥

चित्रतमश्चायनीयतमः आश्चर्यतमो वास इन्द्रः नोस्मदीपाव इष्टः अस्मात्प्रहचमसादेः अपा-
द सोमं पिबतु मद्वा इतोस्माच्छत्रोः नोस्मानपाव पातु रक्षतु उदुत्येतौ पूरणौ तथा मर्ही मह

सौं घुमतीं दीप्तिमतीं इन्द्रहूतिं इन्द्रस्यस्तुतिं भर्षत सइन्द्रोविभर्तुं धारयतु देव्यस्य देवसंवन्धि
नोजनस्य यामन् यामनि यशोक्रियमाणां पन्थसीं स्तुत्यतमां धीतिं परिचरणरूपां क्रियां रातिं
दातव्यं हविश्च सुदानुः शोभनदानइन्द्रः वनते संभजतु ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

दूराच्चिदावसतो अस्य कर्णाघोपादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।
इयमेनं देवहूतिर्ववृत्त्यान्मृच्च१ गिन्द्रमियमृच्च्यमाना ॥ २ ॥

दूरात् । चित् । आ । वसतः । अस्य । कर्णा । घोपात् । इन्द्रस्य ।
तन्यति । ब्रुवाणः । आ । इयम् । एनम् । देवहूतिः । ववृत्त्यात् ।
मृच्चक् । इन्द्रम् । इयम् । ऋच्च्यमाना ॥ २ ॥

अस्येन्द्रस्य कर्णां कर्णौ दूराच्चित् दूरदेशादपि आवसतः स्तोत्रश्रवणार्थमागच्छतः इ-
न्द्रस्य घोपात् घोपणीयास्तोत्राप्तेषु ब्रुवाणः स्तुवन् स्तोता तन्यति शब्दं करोति यदा सर्व-
त्र विस्तारयति देवहूतिः देवस्येन्द्रस्य आह्वानरूपा इयं स्तुतिश्च ऋच्च्यमाना स्वयं मेर्यमाणा सती एन-
मिन्द्रं मृच्चक् मदभिमुखं आववृत्त्यात् आवर्तयतु पुनरिषमिति पूरणः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

तं वो धिया परमया पुराजाम अजरमिन्द्रं मभ्यनूष्यर्कैः ।
ब्रह्मा च गिरो दधिरे समस्मिन्महांश्च स्तोमो अधिवर्धदिन्द्रे ॥ ३ ॥

तम् । वः । धिया । परमया । पुराजाम् । अजरम् । इन्द्रम् ।
अभि । अनूषि । अर्कैः । ब्रह्मा । च । गिरः । दधिरे । सम् । अस्मिन् ।
महान् । च । स्तोमः । अधि । वर्धत् । इन्द्रे ॥ ३ ॥

हेइन्द्र तं तादृशमिन्द्रं वः त्वां व्यत्ययेन बहुवचनं परमया उत्कृष्टतमया धिया स्तुत्या अ-
र्कैरर्चनसाधनैर्हविर्भिः सार्वं अभ्यनूषि अभिष्टौमि कीदृशं पुराजां पूर्वस्मिन्काले जातं चिरन्त-
नं अजरं जरा रहितं नित्यं अतः कारणात् अस्मिन्निन्द्रे ब्रह्म ब्रह्माणि हविर्लक्षणान्यनानि गि-
रः स्तुतयश्च संदधिरे संधीयन्ते संश्लिष्यन्ते महान्यवृद्धः स्तोमश्च अधिवर्धेत् अधिकं वर्धते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

वर्धाद्यंयज्ञउतसोममिन्द्रंवर्धाद्ब्रह्मगिरिउवथाचमन्म ।

वर्धाहेनमुपसोयामन्अक्तोर्वर्धान्मासाःशरदोद्यावइन्द्रम् ॥ ४ ॥

वर्धात् । यम् । यज्ञः । उत । सोमः । इन्द्रम् । वर्धात् । ब्रह्म । गिरिः ।

उक्था । च । मन्म । वर्ध । अह । एनम् । उपसः । यामन् । अक्तोः ।

वर्धान् । मासाः । शरदः । द्यावः । इन्द्रम् ॥ ४ ॥

यमिन्द्रं यज्ञोयामः वर्धात् वर्धयति उतापिच तत्ताधनभूतःसोमश्च यमिन्द्रं वर्धयति त-
थाब्रह्म हविलक्षणमन्त्रचपुरोडाशादिकं यमिन्द्रं वर्धात् वर्धयतिगिरिः स्तोत्राणि मन्म मननी-
यानि उक्था उक्थशस्त्राणिचयं वर्धयन्ति एनमिन्द्रं उपसश्च अक्तोः रात्रेः यामन् यामनि गम-
नेसति वर्धयन्ति मासाः शरदः संवत्सराश्च द्यावोदिवसाश्चएनमिन्द्रं वर्धान् वर्धयन्ति ॥ ४॥

अथपंचमी—

एवाजज्ञानंसहसेअसामिवावृधानंरार्धसेचश्रुताय ।

महामुग्रमवसेविप्रनूनमाविवासेमवृत्रतूर्येषु ॥ ५ ॥ १० ॥

एव । जज्ञानम् । सहसे । असामि । वृधानम् । रार्धसे । च ।

श्रुताय । महाम् । उपम् । अवसे । विप्र । नूनम् । आ ।

विवासेम् । वृत्रतूर्येषु ॥ ५ ॥ १० ॥

हेविप्र मेधाविमिन्द्र एव एवजज्ञानं प्रादुर्भवन्तं सहसे शत्रूणामभिभवार्थं असामि बहु-
लं वावृधानं वर्णमानं मह्यं मृगान्तं उग्रमुदूर्णवस्त्रानूनं अस्म नृचतूर्येषु संप्राप्तेषु श्रुताय
विश्रुताय रावसे धनायच अवसे रक्षणायच आविवासेम परिचरेम ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेदशमोवर्गः ॥ १० ॥

मंदस्यऋविरितिपंचर्षोळशंसकं भरद्वाजस्यार्धं वैष्टभैन्द्रं मन्द्रस्येयनुक्रान्तं गतोवि-
नियोगः ।

तत्रप्रथमा—

मन्द्रस्य कवेर्दिव्यस्य वल्लेर्विप्रमन्मनोवचनस्य मर्ध्वः ।

अपांस्तस्य सचनस्य देवोऽप्युवस्व गृणते गोअघ्राः ॥ १ ॥

मन्द्रस्य । कवेः । दिव्यस्य । वल्लेः । विप्रमन्मनः । वचनस्य । मर्ध्वः । अपाः । नः । तस्य । सचनस्य । देव । इपः । युवस्व । गृणते । गोऽअघ्राः ॥ १ ॥

मन्द्रस्य मोदनस्य मदकरस्य वा कवेः विक्रान्तस्य दिव्यस्य दिविभवस्य वल्लेर्वोदुः विप्रमन्मनः विप्रामेधाविनोमन्मः स्तोतारोपस्य सः सथोक्तः तस्य वचनस्य वचनीयस्य स्तुत्यस्य तस्य सत्त्वमसिद्धस्य सचनस्य सेव्यस्य एवंभूतस्य मध्वोमधुनः सोमस्य क्रियाग्रहणकर्तव्यमितिकर्मणः संप्रदानत्वाच्चतुर्थ्यर्थे षष्ठी एवंभूतं नोऽस्मदीयं सोऽयं हे इन्द्र त्वं अपाः पिव अपिच हे देव द्योतमानेन्द्र गृणते स्तुवते तृतीयाथेचतुर्थी स्तुवतामया गोअघ्राः गावः अग्रे प्रमुत्सेयासां तादृशाद्दपोऽजानि युवस्य संयोजय ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अयमुशानः पर्यद्रिमुत्साः कृतधीतिभिर्ऋतयुग्मुजानः ।

रुजदरुग्णं विवलस्य सानुं पणीर्वचोभिरभिधो धदिन्द्रः ॥ २ ॥

अयम् । उशानः । परि । अद्रिम् । उत्साः । कृतधीतिभिः ।

ऋतयुक् । युजानः । रुजत् । अरुग्णम् । वि । वलस्य । सानुम् ।

पणीन् । वचः । भिः । अभि । यो धत् । इन्द्रः ॥ २ ॥

अयमिन्द्रः अद्रिं घलेन गोपिधानाय निर्मितं शिलोच्चयं परि परिवः पर्वतसमीपे विद्यमानाऽऽसायाः उशानः कामयमानः कृतधीतिभिः सत्यकर्मभिः अंगिरोभिः युजानः संगच्छमानः ऋतयुक् ऋतेन तत्कृतेन स्तोत्रेण युक्तश्च भूत्वा वलस्यासुरस्य स्वभूतं सानुमुच्छ्रितं पर्वतं अरुग्णं अन्यैरभग्नं विरुजय व्याधांक्षीत् किंच पणीन् बलानुचरानेव तत्तज्ज्ञानसुरांश्च वचोभिः स्तुतिरायुधैः संतर्जनरूपैर्वाक्पदैरेव वायमिन्द्रः अभियोधय अग्न्युध्यत् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अयं योतयदधुतोऽप्यृक्तून् दोषावस्तोः शरदं इन्दुं रिन्द्र ।

इमं केतुमदधुर्नूचिदह्नां शुचिजन्मन उपसंश्चकार ॥ ३ ॥

अयम् । योतयत् । अयुतः । वि । अक्तून् । दोषा । वस्तोः ।

शरदः । इन्दुः । इन्द्र । इमम् । केतुम् । अदधुः । नु । चित् । अह्नाम् ।

शुचिजन्मनः । उपसं । चकार ॥ ३ ॥

हेन्द्र त्वयानियम्यमानः पीपमानो वा अयमिन्द्रः सोमः अयुतः अयोतमानान् अक्तून् अकुरितिराविनाम् अवचतत्संबन्धावपक्षमासादयो लक्ष्यन्ते पक्षमासादीन् तथा दोषाणां वस्तोः दिवसं शरदः संवत्सरोश्च विद्योतयत् व्यदीपयत् कुत इत्यत आह नूचिद पुरा देवा इमं सोमं चन्द्रात्मना प्रससिष्वर्मान् अह्नां दिवसानां केतुं प्रज्ञापकं यस्माददधुर्व्यदधुः अकुर्वन् तस्मादनेन पक्षमासादयः सर्वेषां काश्यन्ते चन्द्रगत्यधीनत्वावतिथिभिर्भागानां अपि चार्थसोमः उपसं उप-
कालान् शुचिजन्मनः आत्मीयमेतेजसा शुद्धेदयान् शकार करोति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अयं रोचयदरुचो रुचानोऽंवा स यद्वा ऋतेन पूर्वीः ।

अपभीयत ऋतयुग्मिभिरश्वैः स्वविद्वानाग्निना चर्पणिष्ठाः ॥ ४ ॥

अयम् । रोचयत् । अरुचः । रुचानः । अयम् । वासयत् । वि ।

ऋतेन । पूर्वीः । अयम् । ईयते । ऋतयुग्मिभिरः । अश्वैः । स्वः । विद्वान् ।

नाग्निना । चर्पणिष्ठाः ॥ ४ ॥

अयमिन्द्रः रुचानो रोचमानः सप्तोत्पन्नादीप्यमानः अरुचः प्रकीशरहितान् तमसामली-
मसान् सर्वाङ्गोक्तान् रोचयत् प्रकाशयति तथा पूर्वावेहीरुपसश्च अयमिन्द्रः ऋतेन सत्यभूतेन
सर्वत्र गमनशीलेन वा तेजसा विवासयत् व्यापयति तत्रत्यानि वगांसि निर्वर्षयतीत्यर्थः तथा ऋ-
तयुग्मिः ऋतेन स्तोत्रेण युज्यमानैरश्वैः नाग्निना संनद्धेन स्वविद्वान् सुष्ठु अरणीयस्य धनस्य संभ-
वेन रथेन चर्पणिष्ठाः चर्पणीनां भिन्नाभ्याणां कामैः पूरयित्वा सन् अयमेवेन्द्रः ईयते गच्छति ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

नृगृणानो गृणते प्रत्न राजन्निर्पः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः ।

अप ओषधीरविपावनानि गा अर्वतो नृनृचसे रिरिहि ॥ ५ ॥ ११ ॥

नु । गृणानः । गृणते । प्रत्न । राजन् । इर्पः । पिन्व । वसुदेयाय ।

पूर्वीः । अपः । ओषधीः । अविपा । वनानि । गाः । अर्वतः ।

नृन् । ऋचसे । रिरिहि ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे प्रत्न पुरातन राजन् राजमानेन्द्र गृणानः स्तूयमानस्त्वं वसुदेयाय वसुनिधनानित्यया देयानियस्मैतादृशाय गृणते स्तुयते पूर्वार्धहीः इषोचानि नु क्षिप्रं पिन्व सिंच प्रयच्छेत्यर्थः किं च ऋचसे अर्चयित्रेस्तोत्रे अपः वृष्टिस्तृक्षणान्युदकानि ओषधीः घ्रीक्षादीन् अविपाविपरहिता निरक्षकाणि वा वनानि वृक्षजातानि चूतपनसादीनि गाः अर्वतोश्वाच्चतुर्गणेष्वर्धं कर्मकरान् रिरिहि देहि ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेएकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

इन्द्रपित्रेतिपंचमसप्तदशसंस्कृतं भरद्वाजस्यार्थं त्रिष्टुभमेन्द्रं इन्द्रपित्रेत्यनुक्रान्तं । गतः सूक्तविनियोगः प्रथमेरात्रिपदायै अच्चावाकस्य आधाश्लय्याभ्यां सूत्रितं च-इन्द्रपित्रस्तुभ्यं सुतो मदायेति ।

सैषामथमा-

इन्द्रपित्रस्तुभ्यं सुतो मदायावेस्य हरी विभुं चासत्वापा ।

उत्तप्रगाय गृण आनिपद्याथायज्ञाय गृणते वर्योधाः ॥ १ ॥

इन्द्र । पित्रं । तुभ्यम् । सुतः । मदाय । अर्व । स्य । हरी इति ।

वि । मुच । सर्वाया । उत्त । प्र । गाय । गृणे । आ । निःसद्यं ।

अर्थ । यज्ञाय । गृणते । वर्यः । धाः ॥ १ ॥

हे इन्द्र तं सोमं पिब यः सोमस्तुभ्यं मदाय मदाय सुतोऽग्निपुत्रः यतस्त्वया सोमः पातव्यः अतः कारणात्, सत्वाया समानख्यानी मित्रभूती वा हरी अश्वौ अवस्य अवस्थापय तदनन्तरं

अथतृतीया-

अयंघोतयदद्युतोव्यधूक्तून्दोपावस्तोःशरदइन्दुरिन्द्र ।

इमंकेतुमदधुनूचिदह्नांशुचिजन्मनउपसंश्चकार ॥ ३ ॥

अयम् । घोतयत् । अद्युतः । वि । अक्तून् । दोपा । वस्तोः ।

शरदः । इन्दुः । इन्द्र । इमम् । केतुम् । अदधुः । नु । चित । अह्नाम् ।

शुचिजन्मनः । उपसं । चकार ॥ ३ ॥

हेइन्द्र त्वयानियम्यमानः पीयमानोवा अयमिन्द्रः सोमः अद्युतः अघोतमानान् अक्तून् अक्रुरिविराजिताम् अत्रचतसंबन्धावपक्षमासादयोलक्ष्यन्ते पक्षमासादीन्तथादोपारार्षि वस्तोः दिवसंशरदः संबसरांश्च विघोतयत् व्यदीपयत्कुतइत्यतआह नूचिद पुरादेवा इमंसोमं चन्द्रा-
त्यना नभसिघर्तमानं अह्नां दिवसानां केतुं प्रक्षपकं यस्माददधुर्व्यदधुः अकुर्वन् तस्मादनेन पक्षमासादयःसर्वेप्रकारयन्ते चन्द्रगत्यधीनत्वावतिथिविभागानां अपिचायंसोमः उपसः उपः
कालान् शुचिजन्मनः आत्मीयेनेतेजसा शुद्धोदयान् चकार करोति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

अयंरोचयदरुचोर्हृचानोऽंघ्वांसयद्भृतेनपूर्वीः ।

अयमीयतऋतयुगिभिरश्वैःस्वर्षिदानार्भिनाचर्षणिप्राः ॥ ४ ॥

अयम् । रोचयत् । अरुचः । रुचानः । अयम् । वांसयत् । वि ।

भृतेन । पूर्वीः । अयम् । ईयते । ऋतयुक्क्षितिः । अश्वैः । स्युःस्वर्षिदा ।

नार्भिना । चर्षणिप्राः ॥ ४ ॥

अयमिन्द्रः रुचानोरोचमानः स्रग्धोर्लनादीप्पमानः अरुचः प्रकीशरहितान् सप्तसामली-
मस्तान्सर्वांन्लोकान् रोचयत् प्रकाशयति तथा पूर्वीर्वह्नीरुपसंभ्र अयमिन्द्रः ऋतेन सत्यभूतेन
सर्ववृगमनशोडिनवा वेजसा विवासयत् व्यापयति तत्रत्यानिवमांसिनिवर्तयतीत्यर्थः तथा ऋ-
तयुगिभः ऋतेनस्त्वोत्रेणयुज्यमानैरश्वैः नार्भिना संनदेन स्वर्षिदासृष्ट अरणीयस्य घनस्य संभ-
केनरथेन चर्षणिप्राः चर्षणीनांमनुष्माणांकाभैःशूरमिवांसन् अयमेवेन्द्रः ईयते गच्छति ॥ ४ ॥

अथचतुर्थी—

आयाहि शश्वदुशताययाथेन्द्रमहामनसासोमपेयम् ।

उपब्रह्माणिशृणवइमानोथतियज्ञस्तन्वेइवयोधात् ॥ ४॥

आ । याहि । शश्वत् । उशता । ययाय । इन्द्र । महा । मनसा ।

सोमपेयम् । उप । ब्रह्माणि । शृणवः । इमा । नः । अथ ।

ते । यज्ञः । तन्वे । वयः । धात् ॥ ४ ॥

हेइन्द्रं पुराशश्वद्वहुष्ठवोययाथ सोमपानार्थंयज्ञंगतवानसि अवःकारणात् उशताअस्मान्का-
मयमानेन महामहतामनसासह सोमपेयंसोमःपीयतेयस्मिन्तादृशमस्मदीयंयज्ञं आयाहिअभि-
गच्छ आगत्यच ब्रह्माणिस्तोत्राणि इमाइदानींमयुज्यमानानि नोस्मदीयानिउपशृणवःउमशृणु
अथानन्तरं यज्ञोपजमानस्तेतवतन्वेशरीरायत्वच्छरीरपोषार्थं वयोजंसोमात्मकंधावददातु ॥४॥

अथपंचमी—

यदिन्द्रदिविपार्येयदधृग्यद्वास्वेसदनेयन्नवासि ।

अतोनेयुज्ञमवसेनियुत्वान्सजोपाःपाहिगिर्वणोमरुद्भिः ॥ ५॥ १२॥

यत् । इन्द्र । दिवि । पार्ये । यत् । ऋधक् । यत् । वा । स्वे ।

सदने । यत्र । वा । अस्ति । अतः । नः । युज्ञम् । अवसे ।

नियुत्वान् । सजोपाः । पाहि । गिर्वणः । मरुद्भिः ॥ ५ ॥ १२ ॥

हेइन्द्र पार्येपारगेदूरेदशे दिविद्युलोकाख्ये यद्यदित्वंवर्तसे यदिवा ऋधक्एतदपृथक्श-
ब्देनसमानार्थं पृथगन्यस्मिन्देशेवर्तसे यद्वा स्वेस्वकीयेसदनेगृहे अथवा किमनेनविशेषणेन
यत्रयस्मिन्देशेअस्तिभवति अतोस्मादस्थानांदागत्यहेगिर्वणः गिरांसंभकरिन्द्र नियुत्वान्नियु-
तोश्वाःतद्वान् मरुद्भिःसजोपाःसहपीयमाणस्त्वं नोस्माकमवसेरक्षणाययज्ञमस्मदीयंपागंपाहिर-
क्ष यद्वा यज्ञंयजमानसाधनंअस्मदीयंसोमं अवसेतर्पणायपाहि पिव ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेद्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

विभुव रथादिभुं च उतापिचणो अरमवस्तोतुसवेआ आभिमुख्येन निषयोपविश्य प्रगायअस्मा
भिःरुवंस्तोत्रमुपलोकय अधानन्तरं यज्ञाय यजमानाय गृणते स्तुवते वयोर्नधाः देहि ॥१॥

द्वितीयेराविष्यायेच्छावाकस्यपिवेविशसयाज्या सृजितं च—अस्यपिवेतिपाज्येति ।

सैषासृक्तेद्वितीया—

अस्यपिवयस्यजज्ञानइन्द्रमदायक्रत्वेअपिबोविरप्शिन् ।
तमुतेगावोनरआपोअद्रिरिन्दुंसर्मह्यन्पीतयेसमस्मै ॥ २ ॥

अस्य । पिब । यस्य । जज्ञानः । इन्द्र । मदाय । क्रत्वे । अपिबः ।
विरप्शिन् । तम् । ऊँ इति । ते । गावः । नरः । आपः । अद्रिः ।
इन्दुम् । सम् । अह्यन् । पीतये । सम् । अस्मै ॥ २ ॥

हेइन्द्र अस्यसर्मसोमैपिब हेविरप्शिन् महन्जज्ञानो जायमान एव त्वं यस्य सर्मसोमै अपिबः पूर्वं
पीतवानसि किमर्थं मदामहर्षाय क्रत्वेकर्मणे ब्रुववधादितक्षणं वीर्यं कर्मकर्तुं च तमुतादृशमेवेन्दुंसो
मगावःगविभवाःश्रपणसाधनाःक्षीरादयः नरोनेवारो ध्वयं वः आपोवसतीवयोरख्याः अद्रिरभिषवा-
थोऽग्रावा एते सर्वे अस्मै अत्येन्द्रस्य ते तव पीतये पानार्थं समस्तं समगमयन् हि गता वित्यस्यैतद्रूपं
पुनःसमितिपूरकः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समिद्धेअग्नौसुतइन्द्रसोमआत्वावहन्तुहरयोवहिष्ठाः ।
त्वायतामनेसाजोहवीमीन्द्रायाहिसुवितार्यमहेनः ॥ ३ ॥

समृद्धेद्धे । अग्नौ । सुते । इन्द्र । सोमै । आ । त्वा । वहन्तु ।
हरयः । वहिष्ठाः । त्वाइयता । मनेसा । जोहवीमि । इन्द्र ।
आ । याहि । सुवितार्य । महे । नः ॥ ३ ॥

अग्नौसमिद्धेसम्यग्निन्धनैःदीपे सोमेसुते अग्निपुतेसवि हेइन्द्र त्वात्वावहिष्ठाः वोदृतमाः
हरयोऽन्धाःआवहन्तु इमं यज्ञं प्रत्यानयन्तु अहं च त्वायता त्वां कामयमानेन मनसा जोहवीमि पुनः
पुनराह्वापि हेइन्द्र त्वं नोस्माकं महेमहेते सुवितार्यकल्याणाय आयाहिआगच्छ ॥ ३ ॥

अथतृतीया—

ए॒प॒द्र॒प्सो॒वृ॒ष॒भो॒वि॒श्व॒रू॒प॒इ॒न्द्रा॒य॒वृ॒ष्णे॒स॒म॒का॒रि॒सो॒मः ।

ए॒तं॒पि॒व॒ह॒रि॒वः॒स्था॒त॒रु॒ग्र॒य॒स्ये॒रि॒षे॒प्र॒दि॒वि॒य॒स्ते॒अ॒न्न॒म् ॥ ३॥

• ए॒पः । द्र॒प्सः । वृ॒ष॒भः । वि॒श्व॒रू॒पः । इ॒न्द्रा॒य । वृ॒ष्णे । स॒म॒ ।

अ॒का॒रि॒ । सो॒मः । ए॒तम् । पि॒व॒ । ह॒रि॒वः । स्था॒तः । उ॒ग्र॒ ।

य॒स्य॒ । ई॒रि॒षे॒ । प्र॒दि॒वि॒ । यः । ते॒ । अ॒न्न॒म् ॥ ३ ॥

द्रप्सोदवणशीलोवृषभःकामानां वर्षिता विश्वरूपः बहुविधरूपोपेतः ईदृग्विधएपसोमः वृष्णेकामानां वर्षिषे ईन्द्राय इन्द्रस्य पानार्थं समकारि अभिषवादिभिः संस्तुतो भूत् हे हरिवः हरीश्वरौ तद्वन् हे स्थातः सर्वेषामधिष्ठातः उग्र उदूष्णं बलेन्द्र एतमीदृशं सोमं पिब यस्य सोमस्य प्रदिनि जातावेकवचनं प्रभूतेषु दिवसेषु प्रगतेष्वहः सुखा ईरिषे त्वमेवेश्वरो भवसि यश्च सोमस्ते तव अन्नं अन्नेन परिकल्पितः एतं पिबेत्यन्वयः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सु॒तः॒सो॒मो॒अ॒सु॒ता॒दि॒न्द्र॒व॒स्या॒न॒धं॒श्रे॒याँ॒चि॒क्रि॒तु॒पे॒र॒णाय॒ ।

ए॒तं॒ति॒ति॒र्वि॒उ॒प॒या॒हि॒य॒ज्ञं॒ते॒न॒वि॒श्वा॒स्त॒वि॒षी॒रा॒पृ॒ण॒स्व ॥ ४ ॥

सु॒तः । सो॒मः । अ॒सु॒तात् । इ॒न्द्र॒ । व॒स्यान् । अ॒यम् । श्रे॒याँ ।

चि॒क्रि॒तु॒पे॒ । र॒णाय॒ । ए॒तम् । ति॒ति॒र्वि॒ । उ॒प॒ । या॒हि॒ । य॒ज्ञम् ।

ते॒न॒ । वि॒श्वाः । त॒वि॒षीः । आ॒ । पृ॒ण॒स्व ॥ ४ ॥

हे इन्द्र सुतोभिपुतोयंसोमः असुताद अरुताभिषवादसोमादन्यदीयाववस्यान् वसीयान् बहुमत्तरः प्रशस्ततरः तथा चिकितुपेविदुपे अभिज्ञायतुभ्यं रणापरमणीयाय तदर्थं श्रेयान् न्येष्ठश्रवति त्वामतिशयेन रमयितेत्यर्थः हेतितिर्विः शत्रूणां तस्मिन् इन्द्र यज्ञं यजनसाधनमेतं सोमं उपयाहि उपगच्छ तेन च सोमेन विश्वास्तविषीः सर्वाणि वटानि आपृणस्व आपूरय ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

ह॒या॒म॒सि॒त्वे॒न्द्र॒या॒ह्य॒र्वा॒ह॒रं॒ते॒सो॒मं॒स्त॒न्वे॒म॒वा॒ति ॥

श॒र्त॒क्र॒तो॒मा॒द॒य॒स्वा॒सु॒ते॒पु॒त्रा॒स्माँ॒अ॒व॒पृ॒त॒ना॒मु॒प्र॒वि॒क्षु ॥ ५ ॥ १३ ॥

अहेळमानइतिपंचचमष्टादशंस्तुंभरद्वाजस्पर्षत्रैष्टुभ्यैन्द्रं अनुक्रान्तं—अहेळमानइति ।
गतोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

अहेळमानुपयाहियज्ञंतुभ्यंपवन्तइन्दवःसुतासः ।
गावोनवञ्जिन्स्त्वमोकोअच्छेन्द्रागहिप्रथमोयज्ञियांनाम् ॥ १ ॥
अहेळमानः । उप । याहि । यज्ञम् । तुभ्यम् । पवन्ते । इन्दवः ।
सुतासः । गावः । न । वञ्जिन् । त्वम् । ओकः । अच्छे ।
इन्द्र । आ । गृहि । प्रथमः । यज्ञियांनाम् ॥ १ ॥

हेइन्द्र अहेळमानोऽकुभ्यस्त्वं यज्ञमस्मदीयंउपयाहि उपगच्छ यतःकारणात्तुभ्यस्त्वंद-
र्थं सुतासःअभिपुताःइन्दवःसोमाःपवन्तेपूयन्ते दशापवित्रेणशोध्यन्ते हेवञ्जिन् वज्रवन्निन्द्र गा-
वोन गावःस्वकीयंगोष्ठमिव स्वंस्वकीयंओकःस्थानंद्रोणकलशादिलक्षणं अच्छाभिमुत्प्रेनमा-
मुवन्तीतिशेषः अतःकारणात् हेइन्द्र यज्ञियांनांयज्ञार्हाणदिवानांमध्मेप्रथमोमुत्पत्तं आगहि
आगच्छ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यातेकाकुत्सुकंतायावरिष्ठाययाशश्वत्पिवंसिमध्वंऊर्मिम् ।
तयापाहिप्रतेअध्वर्युरस्थात्सन्नेवज्योवर्ततामिन्द्रगव्युः ॥ २ ॥
या । ते । काकुत् । सुऽकंता । या । वरिष्ठा । ययो । शश्वत् ।
पिवंसि । मध्वः । ऊर्मिम् । तया । पाहि । प्र । ते । अध्वर्युः ।
अस्थात् । सम् । ते । वर्ज्ज । वर्तताम् । इन्द्र । गव्युः ॥ २ ॥

हेइन्द्र या ते तवकाकुत्सिहा सुकृतासुमुघात्रानिर्मिता याच वरिष्ठाउरुतमाविस्तीर्णतमा
यपाचमध्वोमधुनःसोमस्यऊर्भिरसंशश्वद्बहुलत्वःपिवंसि तयाजिह्वयास्मदीयंसोमंपाहियिच तद-
र्थमध्वर्युत्प्रेनमाक्रत्विमृहीतसोमःसन् प्रास्थात् हविर्धानादुत्तरवेदिदेशंप्रत्यगमत् अपिच
हेइन्द्र गव्युःशत्रुसंबन्धिनीर्गाःआत्मनइच्छन् वेत्वदीयोवज्रःसंवर्ततां शत्रुभिःसंगतोभयतु तान्हं-
वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

ए॒पद्र॒प्तो॒ष्ट॒प॒भो॒वि॒श्वरू॒पइ॒न्द्रा॒य॒वृ॒ष्णे॒सम॑का॒रि॒सोमः॑ ।

ए॒तं॒पि॒व॒ह॒रि॒वः॒स्था॒त॒रु॒ग्र॒य॒स्ये॒शि॒षे॒प्र॒दि॒वि॒य॒स्ते॒अ॒र्ज॒म् ॥ ३ ॥

ए॒पः । द्र॒प्तः । वृ॒ष॒भः । वि॒श्वरू॒पः । इ॒न्द्रा॒य । वृ॒ष्णे । स॒म् ।

अ॒का॒रि॒ । सोमः॑ । ए॒त॒म् । पि॒व॒ । ह॒रि॒वः । स्था॒तः । उ॒ग्र॒ ।

य॒स्य॑ । ई॒शि॒षे । प्र॒दि॒वि॒ । यः । ते॒ । अ॒र्ज॒म् ॥ ३ ॥

द्र॒प्तो॒ष्ट॒प॒भो॒वि॒श्वरू॒पः॒अ॒हु॒वि॒ष॒रूपो॒पेतः॑ ई॒न्द्रा॒य॒वृ॒ष्णे॒सम॑का॒रि॒सोमः॑ वृ॒ष्णे॒कामा॑नां॒वर्पि॑त्रे॒इ॒न्द्रा॒य॒इ॒न्द्र॒स्य॒पा॒ना॒र्थं॒सम॑का॒रि॒अ॒भि॒प॒वा॒दि॒भिः॒सं॒स्कृ॒तो॒भू॒त् हे॒ह॒रि॒वः॒ ह॒री॒अ॒श्वो॒ म॒द्व॒न्हे॒स्था॒तः॒ सर्व॑पा॒म॒धि॒ष्ठा॒तः॒ उ॒ग्र॒उ॒द॒ूर्ण॒च॒ले॒न्द्र॒ए॒त॒मी॒दृ॒शं॒तो॒मं॒पि॒व॒ यस्य॑सो॒म॒स्य॒प्र॒दि॒वि॒ जा॒ता॒वे॒क॒व॒च॒नं॒ प्र॒भू॒ते॒पु॒दि॒व॒तो॒पु॒ म॒ग॒ते॒प्य॒हः॒मु॒वा॒ ई॒शि॒षे॒ त्वमे॒वेश्व॒रो॒भ॒व॒सि॒ यश्च॑सो॒म॒स्ते॒ त॒व॒अ॒र्ज॒अ॒र्ज॒त्वे॒न॒परि॑कल्पितः ए॒तं॒पि॒चे॒त्य॒न्व॒यः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सू॒तः॒सो॒मो॒अ॒हुं॒ता॒दि॒न्द्र॒व॒स्या॒न॒यं॒श्रे॒यां॒चि॒क्रि॒तु॒पे॒रणा॑य ।

ए॒तं॒ति॒ति॒र्व॒उ॒र्प॒या॒हि॒य॒ज्ञं॒ते॒न॒वि॒श्वा॒स्त॒वि॒पी॒रा॒पृ॒ण॒स्व ॥ ४ ॥

सू॒तः । सो॒मः । अ॒हुं॒ता॒त् । इ॒न्द्र॒ । व॒स्या॒न् । अ॒य॒म् । श्रे॒या॒न् ।

चि॒क्रि॒तु॒पे॒ । रणा॑य । ए॒त॒म् । ति॒ति॒र्व॒ । उ॒र्प॒ । या॒हि॒ । य॒ज्ञ॒म् ।

ते॒न॒ । वि॒श्वाः॑ । त॒वि॒पीः॑ । आ॒ । पृ॒ण॒स्व ॥ ४ ॥

हे॒इ॒न्द्र॒ ह॒तो॒भि॒पु॒तो॒यं॒सो॒मः॑ अ॒हु॒ता॒व॒कृ॒ता॒भि॒प॒वा॒व॒सो॒मा॒द॒न्य॒दी॒या॒व॒व॒स्या॒न्व॒सी॒यान्॒ व॒सु॒म॒न्तरः॒प्र॒श॒स्य॒वरः॑ तथा॒ वि॒क्रि॒तु॒पे॒वि॒दु॒पे॒अ॒भि॒ज्ञा॒य॒तु॒र्धं॒ रणा॑य॒र॒म॒णी॒या॒य॒ तद॒र्थं॒ श्रे॒या॒न् श्रे॒यश्च॑भ॒वति॒ त्वाम॑ति॒श॒ये॒न॒र॒म॒यि॒ते॒त्यर्थः॑ हे॒वि॒ति॒र्वः॑ शत्रू॒णां॒त॒रि॒त॒स्ति॒न्द्र॒ यत्तं॑य॒जन॑सा॒ध॒नमे॒तं॒ सोमं॑उ॒प॒या॒हि॒ उ॒प॒गच्छ॑ ते॒न॒च॒सो॒मे॒न॒वि॒श्वा॒स्त॒वि॒पीः॑ सर्वा॒णि॒व॒त्त॒नि॒आ॒पृ॒ण॒स्व आ॒पूर॑य ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

ह॒याम॑सि॒त्वे॒न्द्र॒या॒ह्य॒र्वा॒ङ्ग॒र॒न्ते॒सो॒मं॒स्त॒न्वे॒भ॒वा॒ति ॥

श॒त॒क्र॒तो॒मा॒द॒यं॒स्वा॒सु॒ते॒पु॒प्रा॒स्माँ॒अ॒व॒पृ॒त॒ना॒सु॒प्र॒वि॒क्षु ॥ ५ ॥ १३ ॥

हव्यामसि । त्वा । आ । इन्द्र । याहि । अर्वाङ् । अरम् । ते ।

सोमः । तन्वे । भवाति । शतक्रतो इति शतंक्रतो । मादयस्व ।

सुतेषु । प्र । अस्मान् । अव । पृतनासु । प्र । विश्व ॥ ५ ॥ १३ ॥

हेइन्द्र त्वात्वांहव्यामसिआहव्यामः अतःकारणात्त्वंअर्वाङ्स्मदभिमुखःसन्आयाहिआ-
गच्छ अस्मदीयसोमश्च तेतन्वेतवशरीरायअरंभ्यापिभवातिभवतु त्वदीयंशरीरंयथाभिलाषं
तर्पयत्वित्यर्थः हेशतक्रतो बहुविधकर्मनिन्द्र त्वंचसुतेष्वभिपुतेष्वस्मदीयेषुसोमेषु मादयस्व
तृप्यस्व मदतृवियोगे तदनन्तरं पृतनासुसंग्रामेषु अस्मान्प्रायः प्रकर्षेणरक्ष नकेवलंपृतनासु
किन्तु विश्वसर्वासुप्रजासु अस्मान्प्रायः प्ररक्ष ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेवयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

प्रत्यस्माइतिचतुर्थमेकोनविंशत्सूक्तं भरद्वाजस्यापमेन्द्रं चतुर्थीबृहवी शिष्टाअनुष्टुभः त-
थाचानुक्तान्तं—प्रत्यस्मैचतुष्कमानुष्टुभंबृहत्पन्तमिति । प्रातःसवनेच्छावाकस्पृष्टमुनीयमानसू-
क्तं स्रवितंच—प्रत्यस्माइत्युनीयमानामानूच्येइति ।

तत्रमथमा—

प्रतर्पस्मैपिपीपतेविश्वानिबिदुषेभर ।

अरंगमायजग्मयेपश्वाद्दध्वनेनरे ॥ १ ॥

प्रति । अस्मै । पिपीपते । विश्वानि । बिदुषे । भर । अरम् । अरम् । अरम् । अरम् ।

जग्मये । अपश्वात् । दध्वने । नरे ॥ १ ॥

हेअप्ययं अस्माइन्द्रायप्रतिभर अभिहर सोमंपयच्छेत्यर्थः कीदृशायेन्द्राय पिपीपतेपा-
तुमिच्छने विश्वानिसर्वाणिवेद्यानिबिदुषेजानवे अरंगमाय यथाज्ञगमनाय जग्मयेपक्षेपुगमनशी-
लाय अपश्वाद्दध्वने दधिर्गविकर्मा अपश्वाद्गमनाय सर्वेषामगमाग्निने नरेनेत्रेयज्ञानां ॥ १ ॥

तृतीयस्तरसाग्नि निष्पेत्येऽमेनमिनिस्तोत्रियस्तृचः स्रवितंच—एमेनंप्रत्येतनेत्याद्योवास-
वेषामिति ।

तत्रप्रथमासूक्तेद्वितीया—

एमेनंप्रत्येतनसोमेभिःसोमपातमम् ।

अमत्रेभिर्ऋजीपिणमिन्द्रंसुतेभिरिन्दुभिः ॥ २ ॥

आ । ईम् । एम् । प्रति॒ऽएत॑न । सोमे॒भिः । सोम॒ऽपात॑मम् ।

अम॑त्रेभिः । ऋ॒जीपि॑णम् । इन्द्रं॑म् । सुते॒भिः । इन्द्रु॑ऽभिः ॥ २ ॥

हेअध्वर्यवः सोमेभिःसोमैःकरणभूतैः सोमपातमंअतिशयेनसोमस्यपातारमेनमिन्द्रं आ-
अभिमुखंप्रत्येतनप्रतिगच्छत ईमितिनिपातोऽर्थकः कोटशमिन्द्रं अमत्रेभिःअमत्रैः सोमपात्रैः
ग्रहचमसादिभिः ऋजीपिणं ऋजीपंशत्रूणामुपार्जकंचलं तद्वन्तं यद्वा ऋजीपिणमित्युत्तरवसंय-
न्धनीयं सुतेभिरभिपुतैरिन्दुभिः सोमैःऋजीपिणं गतसारःसोमऋजीपः तद्वन्तं अथवा अमत्रेभिः
अमत्रैरमात्रैरपरिमितैःअभिपुतैःसोमैः ऋजीपिणं ऋजेर्गत्यर्थाद् भावसाधनऋजीपशब्दः ततो-
मत्वर्थीयइतिः संगतमित्यर्थः एवंविधमिन्द्रंप्रतिगच्छतेत्यन्वयः अन्यआह—अमत्रेभिः ग्रहच-
मसादिगतैः अभिपुतैः सोमैः ऋजीपिणं बलवन्तमेनंइन्द्रंप्रतिगच्छतेति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

यदीसुतेभिरिन्दुभिःसोमेभिःप्रतिभूपथ ।

वेदविश्वस्यमेधिरोधूपत्तन्तमिदेयते ॥ ३ ॥

यदि॑ । सुते॒भिः । इन्द्रु॑ऽभिः । सोमे॒भिः । प्रति॒भू॑पथ । वेद॑ ।

विश्व॑स्य । मेधिरः॑ । धूप॑त् । तम॑ऽतम् । इत् । आ । ई॒य॑ते ॥ ३ ॥

हेअध्वर्यवः सुतेभिरभिपुतैः इन्द्रुभिर्इन्द्रनशीलैः दीपैर्वासोमेभिःसोमैः यदिप्रतिभूपथ इ-
न्द्रंप्रतिभूपथंप्रतिगच्छथ भूपात्रावित्यस्यैतद्रूपं तदानींमेधिरोमेधावी मेधोयज्ञस्तद्वाचसातइन्द्रः
विश्वस्य विश्वंसर्वभवदीयंकामवेद वेत्ति जानाति ज्ञात्वाच धूपत् शत्रूणांधर्षकःसप्त संतमि-
ततंतंकाममेव एषतेप्रापयति ॥ ३ ॥ अथचतुर्थी—

अस्माअस्माइदन्धसोर्ध्वयोप्रसंरासुतम् ।

कुवित्समस्यजेन्यस्यशर्धतोमिशंस्तेरवस्परत् ॥ ४ ॥ १४ ॥

अस्मैऽअस्मै । इत् । अन्धसः । अध्वर्यो दति । प्र । भर । सुतम् ।
कुवित् । समस्य । जेन्यस्य । शर्धतः । अभिशस्तेः । अवस्परत् ॥ ४॥१४॥

अस्मा अस्माइव अस्माएवेन्द्राय नान्यस्मै हेअध्वर्यो त्वंअन्धसः सोमलक्षणस्यान्जस्य
सुतमभिपुत्रं प्रभर संपहर प्रयच्छेति यावत् सचेन्द्रः समस्यसर्वस्यजेन्यस्य जेतव्यस्य श-
र्धतः उत्सहमानस्यशत्रोः अभिशस्तेः अभिशंसनात् तत्कृत्वाद्धिसनादकुविद्वदुशः अवस्परत्
अस्मान्पालयतु ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेचतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

यस्यत्यदितिचतुर्कंचोर्विशंसत्कं । भरद्वाजस्यापमौष्णिहमैन्द्रं अनुक्रम्यतेच—यस्यौष्णिह-
मिति । महाव्रतेपिनिष्केवल्येओष्णिहृत्चाशीतावेतत्सूक्तं तथैवपंचमारण्यकेतूजितं—यस्यत्यच्छं-
बरंमदइतिप्रयस्तृचागायन्यइति ।

तत्रप्रथमा—

यस्यत्यच्छम्बरंमदेदिवोदासायरन्धयः । अयंससोमंइन्द्रतेसुतःपिब ॥१॥

यस्य । त्यत् । शंबरम् । मदे । दिवःऽदासाय । रन्धयः । अयम् ।

सः । सोमः । इन्द्र । ते । सुतः । पिब ॥ १ ॥

हेइन्द्र यस्यसोमस्यप्रदानेनजनितेहर्षेसति शंबरमसुरं दिवोदासायरात्रेरन्धयः अहिंसीः
पद्वा वशीकृतवानसि रभ्यतिर्वशगमनइतियास्कः । त्यदितिक्रियाविशेषणं त्यत्तत्प्रसिद्धं यथा
भवदित्यथाभरन्धयइत्यर्थः हेइन्द्र सोयंसोमस्तेत्वदर्धसुतोभिपुतः अतस्तंपिब ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यस्यतीव्रसुतंमदंमध्यमन्तंचरक्षसे । अयंससोमंइन्द्रतेसुतःपिब ॥२॥

यस्य । तीव्रसुतम् । मदम् । मध्यम् । अन्तम् । च । रक्षसे ।

अयम् । सः । सोमः । इन्द्र । ते । सुतः । पिब ॥ २ ॥

हेइन्द्र त्वंस्यसोमस्यअवयवभूतंतीव्रसुतंतीक्ष्णंसुतमग्निपवोयस्यसवीवसुतः प्रातःसव-
निकः संपदंमदकरंसोमरसं मध्यं मध्यादिनसवनगतं अंतं दृतीयसदनगतंचसोमरसं रक्षसे
रक्षसि सोयंसोमस्त्वदर्धमग्निपुवस्तंपिबेति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

यस्य॒गाअ॒न्तर॒श्मनो॒मदे॒दृष्ट्वाअ॒वास्त॒जः ।

अ॒यंस॒सोमं॒इन्द्र॒तेसुतः॒पिवं ॥ ३ ॥

यस्यं । गाः । अन्तः । अश्मनः । मदे । दृष्ट्वाः । अवस्तजः ।

अयम् । सः । सोमः । इन्द्र । ते । सुतः । पिवं ॥ ३ ॥

यस्यसोमस्यमदेमदकरेरेसेपीवेत्तवि अश्मनः बलासुरेणनिहितस्यपर्वतस्यअन्तर्मध्येविद्यमानाः दृष्ट्वाः दृढपिधानाश्चगाःपणिभिरपहत्वाः अवास्तजः बलस्यबन्धनाद्यस्तजः ससोम-इत्यादिगते ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यस्य॒मन्दा॒नोअ॒न्धसो॒माघो॒नंद॒धिपे॒शवः॑ ।

अ॒यंस॒सोमं॒इन्द्र॒तेसुतः॒पिवं ॥ ४ ॥ १५ ॥

यस्यं । मन्दानः । अन्धसः । माघोनम् । धिपे । शवः । अयम् ।

सः । सोमः । इन्द्र । ते । सुतः । पिवं ॥ ४ ॥ १५ ॥

हेइन्द्र त्वयस्यअन्धसःसोमलक्षणस्यान्धस्यपानेनमन्दानोर्मदमानः हृष्टःसन् माघोर्नरेन्द्रशवः असाधारणबलं धिपे धारयसि येनसोमेन तवेन्द्रत्वंजातमित्यर्थः सोमंसोमः सुतो-भिपुवस्त्वपिच ॥ ४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेपंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

॥ इतिपष्ठेभंडलेतृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेनुवाकेपदसूक्तानि तत्रयोरयिवइतिचतुर्विंशत्यृचमथमंसूक्तं बृहस्पतिपुत्रस्यशंयोरार्षे ऐन्द्रं आदितःपल्लनुष्टुभः सप्तम्यष्टमीनवम्योविराजः अष्टम्यैकैववाविराट् शिष्टालिष्टुभः तथाचानुक्रान्तं—योरयिवश्चतुर्विंशतिःशंयुर्चाहंसत्योसादौपल्लनुष्टुभस्तिप्तश्चविराजोमध्यैववातामितिः गतःसूक्तविनियोगः ।

तत्रमथमा—

यो॒रयि॒वो॒रयि॒न्तमो॒योद्यु॒मैद्यु॒म्वत्त॒मः ।

सो॒मःसु॒तःस॒इन्द्र॒तेस्ति॒स्वधा॒पते॒मदः॑ ॥ १ ॥

यः । रयि॑ऽवः । रयि॑ऽदत्तमः । यः । यु॒ग्मैः । यु॒ग्मव॑र्त॒दत्तमः ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्व॒धा॒ऽप॒ते । म॒दः ॥ १ ।

हेरयिवोधनवन्निन्द्र यःसोमःरयिन्त्वमःअनिशयेनरयिमान् धनवान् यश्चयुग्मैर्घोतमानैर्य-
शोभिः युग्मवन्तमोतिशयेनयशस्वी हेस्वधापते स्वधायाःअनस्यसोमलक्षणस्यपादकेन्द्र ससो-
मोभिपुतः सन् तेतयमदःमदकरःअस्ति भवति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

यःश॒ग्मस्तु॑विश॒ग्मतेरा॒योदा॒मार्म॑तीनाम् ।

सोमःसुतःस॒द॒न्द्रते॑स्तिस्व॒धाप॑तेम॒दः ॥ २ ॥

यः । श॒ग्मः । तु॒वि॒ऽश॒ग्म । ते । रा॒यः । दा॒मा । म॒र्तीना॑म् ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्व॒धा॒ऽप॒ते । म॒दः ॥ २ ॥

हेतुविशग्म बहुसुखेन्द्र यःशग्मःसुखकरः तेत्वंदीपःसोमः मतीनांस्तोवृणांरायोधनस्यदा-
मा दाताभवति हेस्वधापतेन्द्र ससोमोभिपुतस्तयमदकरोभवति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

येन॑वृ॒द्धो न॑शर्व॒सातुरो॑नस्वाभि॒रु॒तिभिः॑ ।

सोमःसुतःस॒द॒न्द्रते॑स्तिस्व॒धाप॑तेम॒दः ॥ ३ ॥

येन॑ । वृ॒द्धः । न । शर्व॑सा । तुरः । न । स्वाभिः॑ । उ॒तिभिः॑ ।

सोमः । सुतः । सः । इन्द्र । ते । अस्ति । स्व॒धा॒ऽप॒ते । म॒दः ॥ ३ ॥

इमोनशर्दोत्तमुच्चयार्थो येनपीतिनसोमेनवृद्धोनप्रवृद्धश्चसन्स्वाभिरुतिभिःआत्मीयैर्मरु-
द्भिः सार्धं शर्वसावलेनतुरःशत्रूणांर्हिसकश्चभवसि ससोमइत्यादिपूर्ववत् ॥ ३ ॥

पृष्ठचपलहस्मचतुर्थेहनिपउगशस्तेत्यमुवदत्यैन्द्रस्तृचः सन्नितंच—त्यमुवोअमरणमपत्यंवृ-
जिनरिपुमिति ।

तत्रमथमासृक्चेचतुर्थी—

त्य॒मु॒वो॒अप्र॑ह॒णं॒गुणी॑पेशर्व॒स॒स्पति॑म् ।

इन्द्रं॑वि॒श्वासा॑ह॒नं॒मं॒हिष्ठं॑वि॒श्वच॑र्पणिम् ॥ ४ ॥

त्यम् । ऊँ इति । वः । अग्रहणम् । गृणीये । सर्वसः । पतिम् ।

इन्द्रम् । विश्वसहम् । नरम् । मंहिष्ठम् । विश्वचर्पणिम् ॥ २ ॥

हेमविग्नजमानाः वीर्यमदर्थं त्यक्तमेवेन्द्रगृणीये स्तोमि यद्वा वीर्यमगृणीये गृणीत स्तुत वचनव्यत्ययः कीदृशमिन्द्रं अग्रहणं अग्रहन्तारं भक्तानामनुग्राहकं शवसो बलस्य पतिं पालकं विश्वासार्हं विश्वस्य शत्रोरभिभविवारं भरनेवारं मंहिष्ठं दातृवर्गं विश्वचर्पणिं सर्वस्य द्रष्टारं ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यं वर्धयन्ती द्विरः पतिं तुरस्य राधसः ।

तमिच्छंस्वरोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः ॥ ५ ॥ १६ ॥

यम् । वर्धयन्ति । इत् । गिरः । पतिम् । तुरस्य । राधसः । तम् ।

इत् । नु । अस्थि । रोदसी इति । देवी इति । शुष्मम् । सपर्यतः ॥ ५ ॥ १६ ॥

गिरः स्तुतयः इन्द्रसं बन्धनं यमिन् यमेव शुष्मं बलं वर्धयन्ति कीदृशं पतिं ईश्वरं कस्य तुरस्य हिंसकस्य शत्रोराधसो धनस्य शत्रुधनानामग्रहवारमित्यर्थः अस्तेन्द्रस्य तमिच्छंस्वरोदसी तमेव शुष्मं शोषकं बलं देवी देवनशोले रोदसी धावावृथिव्यो नृक्षिप्रं सपर्यतः परिचरतः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमेऽष्टकशोऽष्टकः ॥ १६ ॥

अथषष्ठी—

तद्वत् उक्थस्य वर्हणेन्द्रा योपस्तृणीपणि ।

विपो नयस्योत्तयो वियद्रोहन्ति सक्षितः ॥ ६ ॥

तत् । वः । उक्थस्य । वर्हणा । इन्द्राय । उपस्तृणीपणि ।

विपः । न । यस्य । उत्तयः । वि । यत् । रोहन्ति । सक्षितः ॥ ६ ॥

हेस्तोतारः वीर्यमदीयस्योक्थस्य स्तोत्रस्य तद्वर्हणा बहुत्वं ग्राह्यत्वं इन्द्राय इन्द्रार्थं उपस्तृणीपणि उपस्तृणीयं उपेत्य विस्तरणीयं इन्द्रो यथा स्तोत्रस्य ग्राह्यत्वं जानीयात् तथा विस्तारयत इत्यर्थः यस्येन्द्रस्य उत्तयोरक्षाः विपो न मेधाविन इव भवन्ति सर्वकार्यकुशला इत्यर्थः यद्वा ने-

तिपुरकः विपोतिप्रत्यमेधाविनीयस्येन्द्रस्येतिद्योग्यं यत्तस्मिन्नेन्द्रेसक्षितः समाननिवासाः सं-
हृताऽतयः विरोहन्ति प्रादुर्भवन्ति वस्मादन्दायेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

अविदद्दक्षं मित्रो नवीयान्पपानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् ।

ससवान्स्तौलाभिर्धौतरीभिरुप्यापायुरभवत्सखिभ्यः ॥ ७ ॥

अविदत् । दक्षम् । मित्रः । नवीयान् । पपानः । देवेभ्यः । वस्यः ।

अचैत् । ससवान् । तौलाभिः । धौतरीभिः । उप्या । पायुः ।

अभवत् । सखिभ्यः ॥ ७ ॥

सइन्द्रः दक्षकर्मसुसमर्थं पवृद्धंवायुदारं अविदत् जानाति कीदृशः मित्रो मित्रभूतः नवी-
यान्त्वतरः कल्याणतरः स्तुत्यतरोवा सचपपानः सोमं पिबन् देवेभ्यः स्तोतृभ्यः वस्यो वसीयः श्रे-
ष्ठं धनं अचैत् विनोति उपचितं करोति ददातीति यावत् अपि च ससवान् ससत्तमित्यन्नाम हविर्ल-
क्षणाचोपेतः सइन्द्रः तौलाभिः स्थूलाभिः पवृद्धाभिः धौतरीभिः कपनकारिणीभिर्वडवाभिः ईदृ-
शैर्मरुद्भिर्वायुक्तः सन् सखिभ्यः स्तोतृभ्यः उप्याप्यारक्षणेच्छया आगत्य पायुरभवत् रक्षको भवति
यद्वा ससवानिति सन्नेः कसौ रूपं तौलाभिर्धौतरीभिः ससवान् संभजमान इति संबन्धः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ऋतस्य पृथिवेधा अपायि श्रिये मनांसि देवास्तौ अक्रन् ।

दधानो नाम महो वर्चोभिर्वपुर्दृशये वेन्यो व्यावः ॥ ८ ॥

ऋतस्यं । पृथि । वेधाः । अपायि । श्रिये । मनांसि । देवास्तः ।

अक्रन् । दधानः । नाम । महः । वर्चः । इभिः । वपुः । दृशये । वेन्यः ।

वि । आवरित्यावः ॥ ८ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य पृथि मार्गे वेधाः विधाता सर्वस्य द्रष्टा सोमः अपायि इन्द्रेण पीतो भूत् यद्वा
वेधा विधाता इन्द्रः अपायि सोमं पिबन् व्यत्ययेन कर्त्तरि चिण् तस्मिन् सोमे इन्द्रस्य मनांसि श्रिये
अभितुं देवाः स्तोतारः कृत्विजः अक्रन् कर्माणि कुर्वन्ति सचेन्द्रः नाम शत्रूणां नामकं महो महत् आ-
त्मीयं वपुः शरीरं दधानो धारयन् वर्चोभिः स्तुतिभिः वेन्यो वननीयः संभजनीयश्च सन् दृशये दर्शनार्थं

व्यावःविवृणोतु प्रकाशयतु अनुकूलतेजइतिशेषः यद्वा वेन्यइतिवेनतेःकान्तिकर्मणोरूपं वपुरि-
विचरूपनाम वेन्यःकमनीयः वपुःभास्वररूपं दृशयेदशनाथं व्यावः विवृणोतु वचोभिःस्तूयमानः
सत् ॥ ८ ॥

अथनवमी-

धुमत्तमं दक्षं धेद्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररातीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शचीभिर्धनस्य सा त्वा वस्मौ अविद्धि ॥ ९ ॥

धुमत्तमम् । दक्षम् । धेहि । अस्मे इति । सेध । जनानाम् । पूर्वीः ।

अरातीः । वर्षीयः । वयः । कृणुहि । शचीभिः । धनस्य । सा तौ ।

अस्मान् । अविद्धि ॥ ९ ॥

हेइन्द्र धुमत्तमं दीप्तिमत्तमं दक्षं चलं अस्मे अस्मासु धेहि धारय जनानां स्तोतृणाम् स्माकं
पूर्वाभिर्हीररातीः शत्रुसेनाः सेध निषेध निवारय अपिचास्माकं वर्षीयः वृद्धवरं वयोर्धनं शचीभि-
रात्मीयाभिः यज्ञाभिः कृणुहि कुरु तथा धनस्य सा तौ संभजने अस्मात् अविद्धि गमय यद्वा धनस्य
संभजनार्थं अस्मान् रक्ष ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्नभूमव्यं दाने हरिवो मा विवेनः ।

न किं रापिर्ददृशे मर्त्यं त्राकिमङ्गरं रघ्रचोर्दनं त्वाहुः ॥ १० ॥ १७ ॥

इन्द्र । तुभ्यम् । इत् । मघश्चवन् । अभूम । व्यम् । दाने ।

हरिश्चः । मा । वि । वेनः । न किं । आपिः । ददृशे । मर्त्यं । त्रा ।

किम् । अङ्ग । रघ्रश्चोर्दनम् । त्वा । आहुः ॥ १० ॥ १७ ॥

हेमघवन् धनवन्निन्द्र दाने कामानां दाने तुभ्यमिन्द्र तुभ्यमेव वयं शेषभूता अभूम यद्वा त्व-
दर्थमेव दाने हविषां दाने वर्तमानाः अभूम हेहरिवः हरिवन्निन्द्र अतः कारणात् मा विवेनः मा विग-
तकामोभूः अस्मान् सर्वदा कामयस्य वेनतिः कान्तिकर्मा मर्त्यं त्रा मर्त्यं पुनरुप्ये पुनरुप्ये आपिर्वपुः
त्वत्तो न्यः कश्चिदपि न किं ददृशे नैव दृश्यते किमेनेन विशेषकथनेन अंगं हेइन्द्र त्वा त्वां रघ्रचोर्दनं
रघस्य राघवस्य सप्तदशस्य धनस्य चोर्दनं चोदयितारं आहुः कथयन्ति पुराणाः ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे सप्तदशो वर्गः ॥ १७ ॥

अथैकादशी-

माजस्वनेदृषमनोरीथामातेरेवतःसख्येरिषाम् ।

पूर्वाष्टइन्द्रनिष्पिधोजनेपुजसुप्वीभृहापृणतः ॥ ११ ॥

मा । जस्वने । दृषम् । नः । ररीथाः । मा । ते । रेवतः । सख्ये ।

रिषाम् । पूर्वाः । ते । इन्द्र । निःसिधः । जनेषु । जहि ।

असुस्वीन् । प्र । दृष्ट्वा । अपृणतः ॥ ११ ॥

हेदृषम कामानावर्षितरिन्द्र जस्वने जसिरुपक्षयकर्मा उपक्षयित्रे राक्षसादये मोस्मान्
माररीथाः मावाः रेवतोधनववस्तेतवसख्येसखित्वेवर्तमानावयंमारिषाम हिंसितामाभूम हेइन्द्र
तेत्वदीयाःपूर्वाःवह्नीः निःपिधःनिःपेधाः निवारणानिजनेपुरात्रुपुनिहिताःसन्ति यद्वा निःपिधो-
निपेधाथौरजवः ताःशत्रुजनेपुवववत्त्वोविद्यन्ते अतःकारणात् असुस्वीन्अनभिपोतृन्अयजमा-
नान्जहि मारय अपृणतः हवींष्यमयच्छतश्रमवृह उन्मूलय पूणदानेद्विधातुः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

उद्भ्राणीवस्तनयन्नियर्तीन्द्रोराधांस्यश्वानिगव्या ।

त्वमसिप्रदिवःकारुधायामात्वादामान्आदभन्मघोनः ॥ १२ ॥

उत् । अ॒भ्राणि॑श्च । वस्त॒नय॑न् । इ॒य॒र्ति॑ । इन्द्रः । राधा॑ंसि ।

अश्व॒यानि॑ । गव्या॑ । त्वम् । अ॒सि॑ । प्र॒दिवः॑ । कारु॑धायाः ।

मा । त्या । अ॒द॒मानः॑ । आ । द॒ज्जन् । म॒घोनः॑ ॥ १२ ॥

अभ्राणीवस्तनयनराजंयन्पुर्जन्यः यथा मेघान् उद्गमयति एवमिन्द्रः अश्वानि अश्वसंवन्धीनि
गव्यागव्यानिगोसंवन्धीनि एतत्समूहद्वयरूपाणि राधांसिधनानि उदियविं उदीरयति उद्गमयति
स्तोतृभ्योदातुं उत्तरार्धः प्रत्यक्षकृतः हेइन्द्र प्रदिवःपुराणस्त्वं कारुधायाः कारुणांस्तोतृणांधार-
यितासि भवसि तादृशंत्वात्वांमघोनोषनवन्तःकृपणाः आदामानःहविषामदातारःमाआदभन्
मार्हिसिपुः यद्वावचनव्यत्ययः यद्यवानुधनवन्तत्वामितिसंबन्धः ॥ १२ ॥

अथवयोदशी—

अध्वर्योर्वीरप्रमहेसुतानामिन्द्रायभरसह्यस्यराजा ।

यः पूव्याभिःरुतनूतनाभिर्गीभिर्वावृधेगृणतामृपीणाम् ॥ १३ ॥

अध्वर्यो इति । वीर । प्र । महे । सुतानाम् । इन्द्राय । भर ।

सः । हि । अस्य । राजा । यः । पूव्याभिः । उत । नूतनाभिः ।

गीः । हभिः । वृधे । गृणताम् । ऋपीणाम् ॥ १३ ॥

हेवीर हविषाविशेषेणप्रेरयितरध्वर्यो महेमहतेअस्मेइन्द्रायसुतानां कर्मणिपट्टी सुतानभिपु-
तान्सोमान्भर प्रहर प्रगमय सहित्वल्विन्द्रःअस्यसोमस्यराजास्वामीभवति यइन्द्रः पूव्याभिः
पूर्वकालेकृताभिः उतापिच नूतनाभिःइदानींक्रियमाणाभिः गृणतांस्तुवतांऋपीणांसंबन्धि-
नीभिर्गीभिः उभयविधाभिःस्तुतिभिर्वावृधेवर्धते सइन्द्रः यस्मात्सोमस्यराजातस्मादस्मेसो-
मःप्रदेयइत्यर्थः ॥ १३ ॥

प्रथमेरात्रिपययिमेवावरुणस्यअस्यमदइतिशस्त्रयाज्या सूत्रितं—अस्यमदपुरुवर्षासि-
विद्वानितियाज्येति ।

तेषात्रचतुर्दशी—

अस्यमदेपुरुवर्षासिविद्वानिन्द्रोवृत्राण्यप्रतीजघान ।

तमुप्रहोपिमधुमन्तमस्मैसोमवीरायशिमिणेपिबन्धै ॥ १४ ॥

अस्य । मदे । पुरु । वर्षासि । विद्वान् । इन्द्रः । वृत्राणि ।

अप्रति । जघान् । तम् । ऊँ इति । प्र । होपि । मधुमन्तम् ।

अस्मै । सोमम् । वीराय । शिमिणे । पिबन्धै ॥ १४ ॥

अस्यसोमस्यपन्नेनमदेहर्षेसति विद्वान्अभिज्ञइन्द्रः पुरुपुरुणिबहूनिवर्षासि आवरका-
णिवृत्राणिशत्रून्अप्रतिस्वयमन्यैरप्रतिगतःसन् जघान हतवान् यद्वा वर्षइतिरूपनाम बहूनि
वर्षासिअसुरमाययानिर्भित्तानि रूपाणि विद्वान्जानजिन्द्रः वृत्राण्यावरकाणिरक्षःप्रभृतीनि
इतःपूर्वमन्यैरप्रतिगतानि जघानहतवान् मधुमन्तंमधुर्वयन्तंमुतमेवसोमंशिमिणेशोभनहनुका-
यअस्मेवीराय शत्रूणांवारयित्रेइन्द्राय पिबन्धैवातुंप्रहोपि हेअध्वर्योमजुहुषि ॥ १४ ॥

द्वितीयेरात्रिपर्यायेनैत्रावरुणस्यैवपातास्तुतमितिशस्त्रयान्या सन्निवृत्तं-पातास्तुतमिन्द्रोअ
स्तुसोमंहन्तावृत्रमितियाज्येति ।

सैषात्रपंचदशी-

पातास्तुतमिन्द्रोअस्तुसोमंहन्तावृत्रं वज्रेणमन्दसानः ।

गन्तायज्ञं परावतश्चिदच्छावसुं धीनामविताकारुधायाः ॥ १५ ॥

पाता । सुतम् । इन्द्रः । अस्तु । सोमम् । हन्ता । वृत्रम् । वज्रेण ।

मन्दसानः । गन्ता । यज्ञम् । परावतः । चित् । अच्छ । वसुः ।

धीनाम् । अविता । कारुधायाः ॥ १५ ॥ १८ ॥

अयमिन्द्रः सुतमभिषुतंसोमपातास्तु साधुपाताभवतु साधुकारिणितुन् अतएव नलोकाव्य-
येतिषष्ठीपतिषेधाद्वितीया एवंहन्तेत्यादावपिदृष्टव्यं तेनचसोमेनमन्दसानः माद्यन्वज्रेणायुधेनवृ-
त्रमावरकंशत्रुंहन्तास्तु भवतु एतदुभयार्थंपरावतश्चित् दूरदेशादपियज्ञमच्छास्मदीयंयज्ञमभिग-
न्ताभवतु दूरदेशस्थोपिशीघ्रमस्मद्यज्ञेसोमपानायागच्छत्वित्यर्थः कीदृशइन्द्रः वसुःसर्वेषांनिवास्त-
यिता धीनांभ्यातृणांस्तोतृणांकर्मणांवाअवितारक्षिता कारुधायाःकारुणांकर्तृणांयजमानानां
धारयिता ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमैष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

द्वितीयेरात्रिपर्यायेमशास्तुरिदंत्यदितिशस्त्रयान्या सन्निवृत्तं-इदंत्यत्पात्रमिन्द्रपानमितिया-
ज्येति ।

सैषासूक्तेषोडशी-

इदंत्यत्पात्रमिन्द्रपानमिन्द्रस्यप्रियममृतमपायि ।

मत्स्यथासौमनसायदेवंव्यस्मद्वेपौयुयवह्यंहः ॥ १६ ॥

इदम् । त्यत् । पात्रम् । इन्द्रपानम् । इन्द्रस्य । प्रियम् ।

अमृतम् । अपायि । मत्स्यत् । यथा । सौमनसाय । देवम् ।

वि । अस्मत् । द्वेषः । युयवत् । वि । अंहः ॥ १६ ॥

तोक्तस्यपुत्रस्यतनयस्यपौत्रस्यच जेपे जयार्थंसूरीनस्तोतृनोस्मान्अर्धंअर्धानसष्टद्वान्ऋणुहि
कुरु यद्वा अर्धकारिणः शत्रूणांखंडयितुं कुरु स्मेतिपुरकः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

आत्वाहरयोवृषणोयुजानावृपरथासोवृपरश्मयोत्याः ।

अस्मन्नांचोवृषणोवज्रवाहोवृणोमदायसुयुजोवहन्तु ॥ १९ ॥

आ । त्वा । हरयः । वृषणः । युजानाः । वृपरथासः । वृपरश्मयः ।

अत्याः । अस्मन्नाञ्चः । वृषणः । वज्रवाहः । वृणो । मदाय ।

सुयुजः । वहन्तु ॥ १९ ॥

हेइन्द्र त्वात्वाहरयोऽश्वाः वृणोवर्षिषेमदायमदकरायसोमायईदृशंसोमंपाययितुंआवहन्तु
कीदृशाअश्वाः वृषणःकामानांवर्षितारः युजानाःस्वयमेवरथेयुज्यमानाः वृपरथासःवृपाकामा-
भिर्वर्षकोरथोपेतितथोक्ताः वृपरश्मयः वर्षितारोश्मयःप्रग्रहायेपांवाहृशाः अत्याःसगतगामि-
नःअस्मन्नांचःअस्मान्प्रत्युचन्तोगच्छन्तःवृषणोनित्यतरुणाः वज्रवाहःरज्जादीन्यायुधानिवहन्तः
सुयुजःशोभनयोजनाः ॥ १९ ॥

अथैकविंशी—

आतेवृपन्वृषणोद्रोणमस्थुर्धृतप्रुपोनोर्मयोमदन्तः ।

इन्द्रप्रतुभ्यंवृषभिःसुतानांवृणोभरन्तिवृपभायसोमम् ॥ २० ॥ १९ ॥

आ । ते । वृपन् । वृषणः । द्रोणम् । अस्थुः । धृतप्रुपः । न ।

ऊर्मयः । मदन्तः । इन्द्र । प्र । तुभ्यम् । वृषभिः । सुतानाम् ।

वृणो । भरन्ति । वृपभाय । सोमम् ॥ २० ॥ १९ ॥

हेवृपन् कामानांवर्षितरिन्द्र वृषणःसेकारोयुवानःत्वदीयाअश्वाःधृतप्रुपोनोर्मयः धृतमुद-
कंसिचन्तः सामुद्राःतरंगाश्चमदन्तः हृष्यन्तः मत्ताःसन्तःतेत्वदीयंद्रोणंद्रुममयंरथंआस्थुः आ-
स्थितवन्तः अवस्त्वभागच्छेतिभावः कुतइत्यतआह हेइन्द्र वृणोयूनित्यतरुणायवृपभायका-
मानांवर्षिषेत्वुभ्यं वृषभिःकामाभिवर्षकैः आवज्रिःसुतानामभिपुतानांसोमानांमध्येत्वद्भागरूपं-
सोमंयस्मादध्वर्यवः प्रभरन्ति प्रहरन्ति होमार्थंमणयन्ति वस्मादागच्छेत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेएकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकाविंशी-

वृषांसिदिवोदृषभःपृथिव्यादृषासिन्धूनादृषभस्तिषानाम् ।
दृष्णोतइन्दुर्दृषभपीपायस्त्वादूरसोमधुपेयोवराय ॥ २१ ॥

दृषा । असि । दिवः । दृषभः । पृथिव्याः । दृषा । सिन्धूनाम् ।
दृषभः । स्तिषानाम् । दृष्णे । ते । इन्दुः । वृषभ । पीपाय । त्यादुः ।
रसः । मधुपेयः । वराय ॥ २१ ॥

हेइन्द्र त्वंदिवोद्युलोकस्यवृषासि हविर्भिःसेकाभवसि पृथिव्याःभूमेश्चवृषभः कामानांवर्षिता सिन्धूनांस्पन्दनशीलानांचनदीनांवृषा वर्षेणपूरयितासि तथास्तिषानांसंधीभूतानां स्थावरजंगमात्मनांमाणिनावृषभः कामानांवर्षिताभवसि यद्वा स्तिषाःसंधीभूताआपःतासांवर्षितासि वृषभकामाभिवर्षकेन्द्र परायश्रेष्ठायदृष्णे सेक्रे तेतुर्थं त्वदर्थंस्वादुर्मधुरःरसोरसनीयःप्रशस्योरसवान्धारसात्मकोऽपि मधुपेयोमधुवत्यातव्यः इन्दुःसोमः पीपायप्यापयेववर्धते अतस्त्वमागत्यतंसोमपिबेतिभावः ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

अयंदेवःसहसाजायमानइन्द्रेणयुजापणिमस्तभायत् ।
अयंस्वस्यपितुरार्युधानीन्दुरमुष्णादशिवस्यमायाः ॥ २२ ॥
अयम् । देवः । सहसा । जायमानः । इन्द्रेण । युजा । पणिम् ।
अस्तभायत् । अयम् । स्वस्य । पितुः । आर्युधानि । इन्दुः ।
अमुष्णात् । अशिवस्य । मायाः ॥ २२ ॥

देवोद्योतमानःअयमिन्दुःसोमः इन्द्रेणयुजासरूपासहजायमानः प्रादुर्भूतः पणिवणिजंगवामादातारं बलाख्यमसुरं यद्वा पणीनांस्वामित्वात्पणिरित्युच्यते तमसुरंसहसाबलेनअस्तभायत् अस्तभात् न्यरुषव अपिचअयंसोमःस्वस्यधनस्यगौरूपस्यपितुःपालयितुः अशिवस्यासुखकरस्यचलस्यायुधानि वज्रादीनिअमुष्णादपाहरत् तदीयामायाआमुष्णात् हेइन्द्र त्वत्सख्यबलात्एतत्सर्वसोमःकृतवान् अतस्त्वमहिमाकेनवर्णयितुंशक्यतइवीन्द्रस्तुतिः ॥ २२ ॥

अथत्रयोविंशी-

अयमंरुणोदुपसःसुपत्नीरयंसूर्येअदधाज्ज्योतिरन्तः ।

अयंत्रिधातुदिविरोचनेपुत्रितेपुविन्ददमृतंनिगूढम् ॥ २३ ॥

अयम् । अरुणोत् । उपसः । सुपत्नीः । अयम् । सूर्ये । अदधात् ।
ज्योतिः । अन्तरिति । अयम् । त्रिधातु । दिवि । रोचनेपु । त्रितेपु ।
विन्दत् । अमृतम् । निगूढम् ॥ २३ ॥

अयंसोमः उपसःउपःकालान् सुपत्नीःशोभनःपतिःपालकःसूर्योयासामुपसांतादृशीररु-
णोत् अकरोत् अयमेवसूर्येसूर्यमंडलेन्तर्मध्येज्योतिस्तेजःअदधात् निहितवान् त्रिधातुसवनत्रय-
रूपेणत्रिमकारं अयंलतारूपःसोमःदिविद्युलोके रोचनेपुरोचमानेषु त्रितेपुतृतीयेस्थाने ततेपुवि-
स्तृतेपुदेवेपुनिगूढं नितरांगूढंअदृश्यतयावर्तमानं अमृतंअमृतत्वकारणं पीयूषंविन्दत्अविन्द-
त्अलभत् हेइन्द्रत्वत्साहाय्यादेवमेवंसोमःरुतवानितिन्द्रस्यस्तुतिरधिगंतव्या यद्वा इदंशब्देनइ-
न्द्रएवपराभूयते अयमिन्द्रः उपसःशोभनपतिकाअकरोत् अयमेवसूर्येतज्ज्योतिरदधात्दिवि-
द्युलोकेरोचमानेषुत्रिस्थानगतेपुदेवेपुमध्ये अयमेवेन्द्रः त्रिधातु सवनत्रयारभनात्रिमकारंनिगूढं
पात्रैःसंवृतं अमृतंअमरणहेतुभूतंसोमंअविन्ददलभत् ॥ २३ ॥

अथचतुर्विंशी-

अयंद्यावापृथिवीविष्कंभायदयंरथमयुनक्तुत्तरंश्मिम् ।

अयंगोपुशर्च्यापृक्कमन्तःसोमोदाधारदशयन्त्रमुत्तमम् ॥२४॥२०॥

अयम् । द्यावापृथिवी इति । वि । स्कंभायत् । अयम् । रथम् ।

अयुनक् । सप्तहरंश्मिम् । अयम् । गोपुं । शर्च्या । पृक्कम् ।

अन्तरिति । सोमः । दाधार । दशंशयंत्रम् । उत्तमम् ॥ २४ ॥ २० ॥

• अयंसोमः द्यावापृथिवीदिवंचपृथिवींचविष्कंभायत् विविधमस्थापयत् अपिचायंसोमः
सूर्ययचरथंसप्तारक्षिसप्तारक्षिभिःत्रिरणुरूपेतं समाश्वंसप्तचक्रंयाअयुनक् अयोजयत् तथा-
अयंसोमः गोवन्तर्मध्येपृकंनिष्पन्नं शर्च्यापृक्कंयासंकल्परूपयाउत्तमुत्तरणशीलेष्यःदाधार
धारयति दशयंत्रं उत्तस्यहेतुगर्भविशेषणमेतत् उत्तरणहेतुगर्भैर्दशभिःचक्षुःश्रोत्रादिभिःयंत्रैरुपा-

येयुक्तं इदंचपदंसैलिकेनमंत्रान्तरेणव्याख्यायते—चक्षुश्चश्रोत्रंचमनश्चवाक्चमाणापानैर्देहइदं शरीरं । द्वौपत्यंचावनुलोमौविसर्गवित्तंवमन्येदशयंत्रमुत्समिति । यद्वाअयमिन्द्रः धावापृथिवी-
यिष्कभायत् स्वेस्वेस्थानेस्थितेअकरोत् अयमेवसप्तार्षिं सूर्यस्परथमयुनक् अयमेवेन्द्रो-
प्वन्तःशच्याआत्मीयेनकर्मणापक्रंपयोधारयति एवंभूतेन्द्रार्थसोमःदशयंत्रं दशसंख्याकैरेन्द्रवा-
चापवादिभिःग्रहैर्यत्रितैःगृह्णतिरूपेवं उत्तंजत्तरणशीलं रसं दाधारधारयति प्रातःसवनेऐन्द्र-
वापवादयोदशग्रहागृह्णते तथाचब्राह्मणं—नचप्रातर्ग्रहागृह्णतेनवभिर्वहिष्पवमानेस्तुवतेस्तुतेस्तोमे-
दशमंगृह्णातीति । अन्यत्राज्जातं—दशैतानध्वर्युःप्रातःसवनेग्रहान्गृह्णातीति । तदभिप्रायेणेदंदशयं-
त्रमिति विशेषणं ॥ २४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेर्विशोषर्गः ॥ २० ॥

यआनयदितित्रयस्त्रिंशत्युचं द्वितीयं सूक्तं षुहस्पतिपुत्रस्यशंयोरायं पुरस्तममित्येपातिनिचूत्
अधिबृवुरित्येपापादनिचूत् त्रयःसप्तकाःपादनिचूत्समध्यमःषट् षेदतिनिचूदित्युक्तलक्षणात्त्रयस्त्रिं-
शयनुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः अधिबृवुःपणीनामित्येस्मिन्ज्येष्ठेवृवुर्नामवक्षास्तूयते अतःसट्चःतद्दे-
वताकः शिष्टास्त्रिंशदैव्यः तथाचानुक्तान्तं—यआनयत्रयस्त्रिंशद्वायत्रंपुरस्तममितिनिचूदंत्यानुष्टुप्-
वृत्तयेवृवुस्तक्षादैवतमिति । महान्रतेपिनिष्केवत्येअंत्यस्तुचवर्जमेतत्सूक्तं तथैवपंचमारण्यकं य-
आनयत्परावतइतितिस्रउत्तमापुद्धरीति ।

तवप्रथमा—

यआनयत्परावतःसुनीतीतुर्वशंयदुम् । इन्द्रःसोयुवासरवा ॥ १ ॥

यः । आ । अनयत् । परावतः । सुनीती । तुर्वशम् । यदुम् ।

इन्द्रः । सः । नः । युवा । सरवा ॥ १ ॥

यइन्द्रः तुर्वशंयदुंचएतत्सत्तौराजानौशत्रुभिर्दूरदेशेपक्षिषौ सुनीतीसुनीत्याशोभनेननयने-
नपरावतःतस्माद्दूरदेशात्यआनयदानौववान् युवात्वरुणःसइन्द्रःनोस्माकंसखाभवतु ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अविप्रेचिद्वयोदधदनाशुनाचिदर्वता । इन्द्रोजेताहितंधनम् ॥ २ ॥

अविप्रे । चित्र । वयोः । दधत् । अनाशुना । चित्र । अर्धता । दन्द्रः ।
जेता । हितम् । धनम् ॥ २ ॥

अविप्रेचित्र विप्रःस्तोत्रं तद्विलक्षणेपिपुरुषे वयोर्जदधत्तन्द्रोधारयति किमुवक्तव्यंस्तोत्रं-
रिधारयतीति सइन्द्रःअनाशुनाचित्रअक्षिप्रगमनेनापिअर्धता अभ्वेनहितं शत्रुपुनिहितंस्थापितं
धनंजेता जयशीलोभवति जयतेस्ताच्छीलिकस्तुत् अतोऽनलोकाव्ययेविप्रीप्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

महीरेस्यप्रणीतयःपूर्वीरुतप्रशस्तयः । नास्यक्षीयन्तऊतयः ॥ ३ ॥

महीः । अस्य । प्रदानीतयः । पूर्वीः । उत । प्रशस्तयः । न । अस्य ।
क्षीयन्ते । ऊतयः ॥ ३ ॥

अस्येन्द्रस्यप्रणीतयः प्रकृष्टानीतयः प्रापणानि महीःमहोमहत्योभवन्ति उतापिचप्रश-
स्तयःप्रकृष्टाःस्तुतयःस्तोत्रभिःक्रियमाणाःपूर्वीर्ब्रह्मोभवन्ति तथास्येन्द्रस्यऊतयोरक्षाःनक्षीयन्ते
नापक्षीयन्ते किन्तुसर्वदावर्धन्तएव ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

सखाग्रोब्रह्मवाहसेर्चतप्रचगायत । सहिनःप्रमतिर्मही ॥ ४ ॥

सखायः । ब्रह्मवाहसे । अर्चत । प्र । च । गायत । सः । हि । नः ।
प्रमतिः । मही ॥ ४ ॥

हेसखायः समानख्यानाःस्तोतारः ब्रह्मवाहसे ब्रह्मभिर्मैत्रेर्वहनीयायपातव्यायेन्द्रायअर्च-
त शस्त्राणिशंसत प्रगायतच स्तोत्राणि सहिसत्त्वविन्द्रःनोस्माकंमहीमहतीप्रमतिःप्रकृष्टावृद्धिः
ईदृशपावुद्धेःप्रदातेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

त्वमेकंस्यद्वत्रहन्विताद्वयोरसि । उतेदृशेयथावृषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

त्वम् । एकंस्य । द्वत्रहन् । अविता । द्वयोः । असि । उत । ईदृशे ।
यथा । वृषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

हेवृत्रहन् वृत्राणांशत्रूणांहन्तरिन्द्र त्वणकस्यस्तोतुःक्षयोश्चस्तोत्रोःअवितारक्षितसि सर्वेषां
स्तोतृणांरक्षकोभवसीत्यर्थः उतअपिच ईदृशेजनेप्यविताभवसि यथामादृशावयंत्यमारक्षिताव-
हुविधपुत्रपौत्राअभूम् ईदृशस्यापिजनस्यत्वमेवरक्षकोनान्यइत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेऽकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथपटी—

नयसीदतिद्विपःरुणोप्युक्थशंसिनः । नृभिःसुवीरउच्यसे ॥ ६ ॥

नयंसि । इत् । ऊँ इति । अति । द्विपः । रुणोपि । उक्थश्शंसिनः ।

नृभिः । सुवीरः । उच्यसे ॥ ६ ॥

हेइन्द्र इदमेवद्विपः द्वेद्वन् अतिनयसि अस्मानयसितारयसि उदितिपूरकः तथाउक्थ-
शंसिनःउक्थानिशस्त्राणिशंसतःस्तोतृनस्मानरुणोपि सशृद्धानकरोपि यस्मात्सुवीरभिः स्तुतौनानि-
नृभिः पुरुषैः सुवीरःशोभनैः वीरैःपुत्रपौत्रादिभिः स्तोतृभ्योदातव्यरूपेवइत्युच्यसे स्तुपसेअतस्तां-
नप्यस्मभ्यमयच्छेतिशेषः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसंगीभिःसखायमृग्मियम् । गांनरोहसेह्रुवे ॥ ७ ॥

ब्रह्माणम् । ब्रह्मवाहसम् । गीःइभिः । सखायम् । ऋग्मियम् ।

गाम् । न । दोहसे । ह्रुवे ॥ ७ ॥

ब्रह्माणंपरिवृढं ब्रह्मवाहसं ब्रह्मभिःस्तुतिरूपैर्मन्त्रैर्वहनीयं सखायंअस्माकंसखिभूतंऋग्मि-
यं ऋग्माक्तचस्वदर्हं स्तुत्यर्हमित्यर्थः एवंभूतमिन्द्रं दोहसेदोगुं गांन गामिव गीभिः स्तुतिभिः
ह्रुवेआह्वयामि अस्मदीयान्कामाग्दोगुम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्यविश्वानिहस्तयोःऊचुर्वसूनिनिहिता । वीरस्यपृतनासहः ॥ ८ ॥

यस्य । विश्वानि । हस्तयोः । ऊचुः । वसूनि । नि । हिता ।

वीरस्य । पृतनासहः ॥ ८ ॥

वीरस्यवीर्यवतः पृतनाग्रहः पृतनाःशत्रुसेनाः तासामभिभवितुः यस्येन्द्रस्यहस्तयोः बा-
ह्वोः विश्वानिसर्वाणिद्विता दिव्यपार्थिवरूपेणद्वैधं वर्तमानानिवसन्निविद्यन्तइतिन्यूचुः ऋषयोनि-
वरावदन्ति तमिन्द्रंहुवइतिपूर्ववसंवन्धः ॥ ८ ॥

अथनवमी-

विदृहानिचिद्विवोजनानांशचीपते । बृहमायाअनानत ॥ ९ ॥

वि । दृहानि । चित् । अद्विष्टवः । जनानाम् । शचीष्टपते । बृह ।

मायाः । अनानत ॥ ९ ॥

हेअद्विवः आदृणात्यवेनेत्यद्विवजः तद्वनशचीपते इन्द्र जनानांशत्रूणांदृहानिचिवदृढा-
निस्थिराण्यपि पुराणिवलानिवा विबृह विभिधि विविधमुन्मूलयेत्यर्थः हेअनानत अमह्वीभूत
सर्वोच्छ्रितेन्द्र माषाश्चशत्रुभिर्निर्मिताः विबृह विनाशय ॥ ९ ॥

अथदशमी-

तमुत्वासत्यसोमपाइन्द्रवाजानांपते । अहूमहिश्रवस्यवः ॥ १० ॥ २२ ॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । सत्य । सोमपाः । इन्द्र । वाजानाम् ।

पते । अहूमहि । श्रवस्यवः ॥ १० ॥ २२ ॥

हेसत्य अविद्यस्वभाव सोमपाः सोमस्यपातः हेवाजानांपते अज्ञानांपालपितः एवं-
भूतहेइन्द्र श्रवस्यवः अवोर्जंआत्मनइच्छन्त्वोवयं तमुत्वा वादशत्वामेवअहूमहि आह्वयामः स्तु-
मत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेद्वार्षिशोचर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी-

तमुत्वापःपुरासिथयोवानुनंहितेधने । हव्यःसश्रुधीहवम् ॥ ११ ॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । यः । पुरा । आसिथ । यः । वा । नूनम् ।

हिते । धने । हव्यः । सः । श्रुधि । हवम् ॥ ११ ॥

हेइन्द्र तमुत्था तमेवत्वां स्तुमइतिशेषः यस्त्वं पुरापूर्वस्मिन्काष्ठे हव्योह्वातव्यःआसिथ बभू-
विथधनलाभार्थं योवायश्चत्वं हिवे शत्रुपुनिहितेधनेनिमित्तभूतेसवि नूनमद्यापिहव्योह्वातव्यो-
बभूविथ सत्वमस्मदीयंहवंस्तोषंभुधि शृणु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

धीभिर्वर्द्धिरर्वतोवाजोइन्द्रश्चाव्यान् । त्वयाजेष्महितंधनम् ॥ १२ ॥

धीभिः । अर्वतुः । अर्वतः । वाजान् । इन्द्र । श्रवायान् ।

त्वया । जेष्म । हितम् । धनम् ॥ १२ ॥

हेइन्द्र धीभिः स्तुतिभिः त्वद्विषयाभिःप्रोतेनत्वयाअनुगृहीतावयंअर्वाङ्गिरस्मदीयैरश्वैः
अर्वतः शत्रुसंबन्धिनोऽश्वान्श्रवायान् श्रवणीयान् प्रशस्यान्वाजान् अन्नानिच हितंशत्रुपुनि-
हितंधनं च जेष्म त्वदनुग्रहान्नयेम ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

अमूर्खवीरगिर्वणोमहोइन्द्रधनेहिते । भरेवितन्तसाय्यः ॥ १३ ॥

अमूर्खः । ऊँ इति । वीर । गिर्वणः । महान् । इन्द्र । धने । हिते ।

भरे । वितन्तसाय्यः ॥ १३ ॥

हेवीर विविधैरयितःशत्रूणां हेगिर्वणोगीर्भिवननीयेन्द्र हितेशत्रुपुनिहितेधनेनिमित्तभू-
तेसति महान्प्रवृद्धस्त्वं भरेसंग्रामेवितंतसाय्यः शत्रूणांजेताभूः तंतसइविधातुःजयार्थःकंडादौ
पठ्यते तस्मादव्युपसृष्टादीणादिकःकर्तारिआम्पपय्यमः ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

धातंऊतिरमित्रहन्मक्षुजवस्तुमासंति । तयानोहिनुहीरथम् ॥ १४ ॥

या । ते । ऊतिः । अमित्रहन् । मक्षुजवः । क्षतमा । असंति । तया ।

नः । हिनुहि । रथम् ॥ १४ ॥

हेअमित्रहन् अमित्राणांशत्रूणांहन्तरिन्द्र तेत्वदीयामक्षुजवस्तमा अतिशयेनशीघ्रजवा
याऊतिर्गतिःअसतिअस्ति तयागत्यानोस्माकंरथंहिनुहि प्रेरय शत्रुजयार्थशीघ्रगमय ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

सरथेनरथीतमोस्माकेनाभियुग्वना । जेपिजिष्णोहितंधनम् ॥ १५ ॥ २३ ॥

सः । रथेन । रथिस्तमः । अस्माकेन । अभियुग्वना । जेपि ।

जिष्णो इति । हितम् । धनम् ॥ १५ ॥ २३ ॥

हेजिष्णो जयशीलेन्द्र रथीतमः अविशयेनरथीमहारथः सत्त्वं अस्माकेन अस्मदीयेन अभियुग्वना अभियोक्ताशत्रूणामभिभविवारयेन हितंशत्रुपुनिहितंधनं जेपि अस्मदर्थं जय ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थसप्तमेषयोर्विशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथषोडशी—

यएकइत्तमुष्टुहिकृटीनांविचर्पणिः । पतिर्जज्ञेवर्षक्रतुः ॥ १६ ॥

यः । एकः । इत् । तम् । ऊँ इति । स्तुहि । कृटीनाम् ।

विचर्पणिः । पतिः । जज्ञे । वर्षक्रतुः ॥ १६ ॥

विचर्पणिर्विशेषेणसर्वस्यद्रष्टा वृषक्रतुर्वर्षकर्मायइन्द्रः एकइव एकएव कृटीनांमजानां पतिरपिपतिर्जज्ञे अजायत नान्यःकश्चिद्वपुतमेवेन्द्रहेस्वोतःस्तुहि ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी—

योगुणतामिदासिंथापिरुतीशिवःसखा । सत्त्वंनेन्द्रमृळय ॥ १७ ॥

यः । गृणताम् । इत् । आसिंथ । आपिः । ऊती । शिवः ।

सखा । सः । त्वम् । नुः । इन्द्र । मृळय ॥ १७ ॥

हेन्द्र यस्त्वं ऊतीकृत्या रक्षयांशिवःसुखकरः अतएवसस्तामिवभूतत्वंसत् गृणतामिदं स्तुवतामस्माकमेवआपिर्वधुरासिंथ गुरावभूविथ सतादृशस्त्वं नोस्मान्इदानींमृळय सुखय ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

धिष्ववज्रं गर्भस्त्योरक्षोहृत्पापवज्जिवः । सप्तहीष्ठाअभिस्पृधः ॥ १८ ॥

धिष्व । वज्रम् । गर्भस्त्योः । रक्षःहृत्पाप । वज्जिष्वः ।

सप्तहीष्ठाः । अजि । स्पृधः ॥ १८ ॥

हेवज्जिवः बज्रवनिन्द्र गभस्तपोरात्रीययोर्हस्तयोर्वज्रकुलिशंधिष्व धारय किमर्थं रक्षो-
हृत्पाय रक्षसाहननार्थं धृत्वाच स्पृषःस्पर्धमानाःअभि अभिगन्त्रोरसुरीःसेनाः सप्तहीठाः
अत्यर्थमभिभव ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

प्र॒रने॑र॒यीणां॑ यु॒जं॑ स॒खायं॑ की॒रि॒चोद॑नम् । ब्रह्म॑वाहस्तमं हुवे ॥ १९ ॥

प्र॒त्नम् । र॒यी॒णाम् । यु॒जम् । स॒खाय॑म् । की॒रि॒चोद॑नम् ।

ब्रह्म॑वाहःस्तमम् । हुवे ॥ १९ ॥

मत्तं चिरंतनं सर्वेषामार्थं रयीणाधनानां युजं योजयितारं दातारं सखायमिदमभूतं कीरि-
चोदनं कीरीणां स्तोत्राणां चोदयितारं ब्रह्मवाहस्त्वयं अविशयेन ब्रह्मभिर्धैर्वहनीयं एवंविधमिन्द्रं
हुवे आहुयामि ॥ १९ ॥

अथविंशी-

स॒हिवि॑श्वानि॒पा॒थि॒र्वाँ॒ ए॒को॒व॒सू॒नि॒प॒त्य॑ते । गि॒र्व॑णस्तमो॒अधि॑गुः ॥ २० ॥ २४ ॥

सः । हि । वि॒श्वानि॑ । पा॒थि॒वा । ए॒र्कः । व॒सू॒नि । प॒त्य॑ते ।

गि॒र्व॑णःस्तमः । अधि॑गुः ॥ २० ॥ २४ ॥

सहि सखन्विन्द्रः विश्वानि सर्वाणि पाथिर्वा पृथिव्यां भवानि वसुनि धनानि एक एव पत्यते
इष्टि नान्यः कश्चिद पत्यति रे श्वर्यकर्मा कीदृश इन्द्रः गिर्वणस्तमः अविशयेन गीर्भिः स्तुतिभिः संभ्र-
जनीयः अधिगुरपृतगमनः अपविहृतगविरित्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे चतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकविंशी-

स॒नो॑नि॒धु॒न्द्रि॒रापृ॑ण॒कामं॑ वा॒जे॒मि॒र॒श्वि॒भिः । गो॒म॒न्दि॒र्गो॒प॒ते॒धृ॒पत् ॥ २१ ॥

सः । नः । नि॒यु॒त॒इ॒भिः । आ । पृ॒ण । का॒मम् । वा॒जे॒भिः ।

अ॒श्वि॒इ॒भिः । गो॒म॒न्त॒इ॒भिः । गो॒इ॒प॒ते । धृ॒पत् ॥ २१ ॥

हेगोपते गवांपालपितः सत्त्वंनोस्माकंकामंनियुद्भिर्वेदवाग्भिः धृषवधृष्टंक्षरिद्र्यनाशनसम-
र्थयथाभवतितथाआपृणापूरय यद्वा धृषदितीन्द्रविशेषणं शत्रूणांघर्षकस्त्वमित्यर्थः तथागोम-
द्भिर्वेदुभिर्गोभिर्पुंकेःअश्विभिःबहुभिरेवैरुपैतैर्वाजैरन्वैश्च अस्मदीयंकाममापूरय ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

तद्गोगायसुतेसर्चापुरुहूतायसत्त्वे । शंयद्भवेनशाकिने ॥ २२ ॥

तत् । वः । गा॒य॒ । सु॒ते । सर्चा । पुरु॒हू॒ताय॑ । सत्त्वे॑ । शम् ।

यत् । गो॑ । न । शा॒किने॑ ॥ २२ ॥

हेस्तोतारोवोषुपंसुतेअभिपुतेसोमेसति पुरुहूतायबहुभिर्यजमानेराहूताय सत्त्वे शत्रू-
णांसादयिषे धनानांवासनिवेदात्रेइन्द्राय तवस्तोत्रंसर्चा सह संहवाभूत्वा गायगायत यवस्तोत्रं
शाकिनेशक्तिमतेइन्द्राय शंसुखकरंभवति गवेनयथागवेयवसंसुखकरं भवति तद्वदित्यर्थः ॥ २२ ॥

अथत्रयोविंशी-

नद्यावसुर्नियमतेदानंवाजस्प्रगोमंतः । यत्सीमुपश्रवद्विरः ॥ २३ ॥

न । घ॒ । वसु॑ः । नि । य॒म॒ते॒ । दा॒नम् । वाज॑स्य । गो॒म॒न्तः ।

यत् । सी॒म् । उ॒र्ष । श्र॒व॒त् । गि॒रः ॥ २३ ॥

बहुर्वांसपितासइन्द्रः गोमतोबहुभिर्गोभिर्पुंकेःस्यवाजस्यान्त्यबलस्यवा दानंप्रदानं नद्य
नखलु नियमते नियच्छति उपरतंकरोति यद्यदि सींसर्वतः गिरःअस्पदीयाःस्तुवीः उपश्रवत् उ-
पशृणुयात् स्तोत्रश्रवणेसति सर्वदाददातीत्यर्थः ॥ २३ ॥

अथचतुर्विंशी-

कुवित्संस्यप्रहिञ्जंगोमन्तंदस्युद्वागमत् । शचीभिरपनोवरत् ॥ २४ ॥

कु॒वि॒त्स॒स्य॑ । प्र॒ । हि॒ । व्र॒ज॒म् । गो॒म॒न्त॒म् । द॒स्यु॒द्वा॒ ।

ग॒म॒त् । श॒ची॒भिः॑ । अ॒र्ष॒ । नः॑ । व॒र॒त् ॥ २४ ॥

कुवित्सस्य कुविदुशःस्यविहिनस्तीति कुवित्सोनामकश्चित्तस्यस्वभूतं गोमन्तं बहुभिर्गोभि-
र्पुंकेः व्रजंगोष्ठं दस्युद्वादस्यनामुपक्षपितृणांहन्तेन्द्रः प्रगमत् प्रकर्षेणमच्छति हियस्मादेवंतस्मा-
दशचीभिरार्भयैः कर्मेभिः प्रज्ञाभिर्वा नोस्माकंवागाः अपवरत् निगूढास्ता अपावृणोत् ॥ २४ ॥

अथपंचविंशी—

इमाउत्वाशतक्रतोमिप्रणोनुवृर्गिरः । इन्द्रवत्संनमातरः ॥ २५ ॥ २५ ॥

इमाः । ॐ इति । त्वा । शतक्रतो इति शतक्रतो । अग्नि । प्र ।

नोनुवृः । गिरः । इन्द्र । वत्सम् । न । मातरः ॥ २५ ॥ २५ ॥

हे शतक्रतो बहुविधकर्मन् बहुविधप्रज्ञवेन्द्र त्वात्वामभिदमाअस्मदीयागिरः स्तुतयः प्रणो-
नुवृः प्रकर्षेण पुनः पुनर्गच्छन्ति नौतिरघ्नगतिकर्मा तच्च दृष्टान्तः—वत्संनमातरः यथामातरोगावो-
गृहे वर्तमानं वत्संशीघ्रमभिगच्छन्ति तद्वत् यद्वास्मदीयावाचस्त्वां अभिनो नुवृः अभितः शब्दयन्ति
स्तुवन्ति यथागावो वत्समभिलक्ष्य हंभारवं कुर्वन्ति वद्वत् ॥ २५ ॥

॥ इति चतुर्थं स्पष्टमेपंचविंशोऽष्टकः ॥ २५ ॥

अथषड्विंशी—

दूणाशंसख्यं तव गौरसि वीरगव्यते । अश्वोऽश्वायते तव ॥ २६ ॥

दुःइनशम् । सख्यम् । तव । गौः । अस्ति । वीर । गव्यते ।

अश्वः । अश्वयते । तव ॥ २६ ॥

हे इन्द्र तवत्वदीयं सख्यं सखित्वं दूणाशं दुर्नाशं नाशयितुमशक्यं अतिदृढमित्यर्थः अतो-
हे वीर वीरमितरिन्द्र गव्यवेगमात्मनश्च वेत्सं गौरसि गवां प्रदाता भवसि उपचारारकारणे कार्य-
शब्दः तथा अश्वायते अश्वानात्मनश्च ते अश्वो भव अश्वप्रदो भवसि ॥ २६ ॥

अथसप्तविंशी—

समन्दस्वाह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । नस्तोतारं निदेकरः ॥ २७ ॥

सः । मन्वस्व । हि । अन्धसः । राधसे । तन्वा । महे । न ।

स्तोतारम् । निदे । करः ॥ २७ ॥

हे इन्द्र सतादृशत्वं अन्धसः सोमस्य पानेन दृष्टया तन्वा आत्मीयेन शरीरेण मन्दस्व मोदस्व
किमर्थं महेमहते सन्सेवनार्थं हि पूरणः अपि च त्वदीयं स्तोतारं निदेर्निदकाय तस्य वशं न करः न-
कुर्याः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

इमाउत्वासुतेसुतेनक्षन्तेगिर्वणो गिरः । वत्संगावोनधेनवः ॥ २८ ॥

इमाः । ऊँ इति । त्वा । सुतेऽसुते । नक्षन्ते । गिर्वणः ।

गिरः । वत्सम् । गावः । न । धेनवः ॥ २८ ॥

हेगिर्वणोगीर्भिवननीयेन्द्र सुतेसुतेसोमेभिषुतेभिषुतेसति इमाअस्मदीयागिरःस्तुतयःत्वा
त्वांनक्षन्ते व्यामुवन्ति धेनवोदोग्यः गावोन गावइव वत्सं तायथाशीर्भंवात्संव्यामुवन्तितद्वय
उपूरणः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

पुरुतर्मपुरुणांस्तोतृणांविवाचि । वाजैर्भिर्वाजयताम् ॥ २९ ॥

पुरुतर्मम् । पुरुणाम् । स्तोतृणाम् । विवाचि । वाजैर्भिः ।

वाजइयताम् ॥ २९ ॥

हेइन्द्र पुरुतर्मपुरुणांमहूनांशशृणांत्वर्मायतारंलपयितारंत्वां पुरुणांमहूनांस्तोतृणांअ-
स्माकंस्तुतिःप्रामोत्वितिशेषः कीदृशानां विवाचिविविधाः स्तुतयस्तात्त्रिकावाचःयस्मिन्यज्ञेत-
स्मिन्वाजैर्भिर्वाजैर्हविलक्षणैरन्नेर्वाजयतांवाजवन्तंवेगवन्तंवलवन्तंवात्वांकुर्वताम् ॥ २९ ॥

अथविंशी—

अस्माकमिन्द्रभूतुतेस्तोमोवाहिष्ठोअन्तमः । अस्मान्वायेमहेहिनु ॥ ३० ॥

अस्माकम् । इन्द्र । भूतु । ते । स्तोमः । वाहिष्ठः । अन्तमः ।

अस्मान् । राये । महे । हिनु ॥ ३० ॥

हेइन्द्र वाहिष्ठोबोद्धतमःअस्माकंस्तोम स्तोत्रैतवअन्तमःअन्तिकत्वोभूतुभवतु त्वंचास्मान्
महेमहते रायेधनायहिनुमेरय ॥ ३० ॥

अथैकविंशी—

अधिबुबुःपणीनांवर्षिष्ठेमूर्धन्स्थात् । उरुःकञ्जोनगाद्वयः ॥ ३१ ॥

अधि । बुबुः । पणीनाम् । वर्षिष्ठे । मूर्धन् । अस्थात् । उरुः ।

कञ्जः । न । गाद्वयः ॥ ३१ ॥

चतुर्नामपणीमांशक्षा तत्सकाशास्त्रध्वनोभरद्वाजः तदीयं दानमनेन तृचेनास्तौत् एतच्चम-
मुनास्मर्यते—भरद्वाजः क्षुधार्तस्त्वसपुत्रो निर्जनेवने । यद्दीर्गाः प्रविजग्माहन्वोस्तक्ष्णो महायशा इति ॥
पणनात्पणयो विजः एतत्संज्ञा असुरावा तेषां तक्षाचतुःषष्टिर्गूर्धनमूर्धनमूर्धवदुच्छ्रितस्थले अभ्य-
स्थात् अधिष्ठितो भूत् गाम्यः गंगायाः क्लृप्ते उज्ज्वले भवः कक्षोन कक्षद्ब उरुविस्तीर्णः सन्जातिवो-
होनोति दातृत्वात् सर्वपश्रेष्ठो भवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी—

यस्य वा यो रिव द्रवद्भद्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो दानाय मंहते ॥ ३२ ॥

यस्य । वायोऽर्द्धव । द्रवत् । भद्रा । रातिः । सहस्रिणी ।

सद्यः । दानाय । मंहते ॥ ३२ ॥

वा यो रिव द्रवत् क्षिप्रगामिनो यस्य वृषोः भद्राकल्याणी सहस्रिणी सहस्रसंख्यायुक्ता राति-
र्दानं सद्यः स्तुतिसमये पवदानाय दानकामाय याचमानाय मसंमंहते अपेक्षितं धनं ददाति तंबुवुमि-
ति उत्तरस्याद्विचिंबन्धः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी—

तस्मिन् विश्वे अर्य आसदा गृणन्ति कारवः ।

बुबुंसहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमम् ॥ ३३ ॥ ३३ ॥

तत् । सु । नः । विश्वे । अर्यः । आ । सदा । गृणन्ति । कारवः ।

बुबुम् । सहस्रस्रदातमम् । सूरिम् । सहस्रस्रसातमम् ॥ ३३ ॥ ३६ ॥

तत्तंबुवुनोस्मदीयाः विश्वे सर्वे अर्यः स्तुवीनामोरयितारः कारवः स्तोतारः सुसुषुआगृणन्ति
अभिगृणन्ति अभिष्टुवन्ति कीदृशं सहस्रदातमं अतिशयेन सहस्रसंख्यस्य धनस्य दातारं सूरिं प्राप्तं
यद्वा मेरपितारं सहस्रसातमं अतिशयेन सहस्रसंख्यस्य स्तोत्रस्य धनस्य वासंभकारं ॥ ३३ ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमोऽङ्कः शोवर्गः ॥ २६ ॥

त्वामिद्धीति चतुर्दशर्चतृतीयसूक्तं बृहस्पतिपुत्रस्य शंभोरार्षवेन्द्रं प्रथमा तृतीयाद्या अयुजो-
बृहत्स्यः द्वितीया चतुर्थ्या घायुजः सतो बृहत्स्यः तथा चानुक्तं—त्वामिद्धिपल्लनापामाथमिति । स-

कविनिमोर्लैंगिकः यदिज्योतिष्टोमोबृहत्पृष्ठः स्यात्तदानीं निष्केवल्यस्य आद्यः प्रगाथः स्तोत्रियः
स्रवितं च—यद्युवैबृहद्वामिद्धिहवामहइति । महाम्रतेपि निष्केवल्ये अयं प्रगाथः शंसनीयः तथैव
चमारण्यके स्रवितं—त्वामिद्धिहवामहेत्वंसेहिचेरवइति बृहत्स्वोचियानुरूपाविति ।

तत्रपथया—

त्वामिद्धिहवामहेसातावाजस्यकारवः ।

त्वांष्ट्रेष्विन्द्रसत्पातं नरस्त्वांकाष्ठास्वर्वतः ॥ १ ॥

त्वाम् । इत् । हि । हवामहे । साता । वाजस्य । कारवः ।

त्वाम् । ष्ट्रेषु । इन्द्र । सत्स्पतिम् । नरः । त्वाम् ।

काष्ठासु । अर्वतः ॥ १ ॥

कारवः स्तोतारो वयं वाजस्यानस्य सातावाजौ संभजने निमित्तभूते सवि हेइन्द्र त्वामिद्धि
त्वामेव हवामहे स्तुतिभिराहुयामः हेइन्द्र सत्पतिं सत्पातपितारं श्रेष्ठं त्वानरः अन्येपि मनुष्याः
बृधेष्वावरकेपुशत्रुसत्सुहवंते आहुयन्ति वज्रयार्थं अपि च अर्वतोऽश्वस्य संवन्धि नोषु काष्ठासु
यथाश्वः कान्वातिष्ठति तासु काष्ठासु संग्रामेषु युद्धकामाभ्यत्वामेवाहुयन्ति अतो वयं त्वामेवाहुयाम-
हत्पथः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सत्वंनीश्चित्रवज्रहस्तधृष्णुयामहः स्तवानो अद्विवः ।

गामर्ध्वरर्ध्यामिन्द्रसंकिरमन्त्रावाजं न जिग्युषे ॥ २ ॥

सः । त्वम् । नः । चित्र । वज्रहस्त । धृष्णुः । यामहः ।

स्तवानः । अद्विवः । गाम् । अर्ध्वम् । र्ध्याम् । इन्द्र ।

सम् । किर । सन्त्रा । वाजम् । न । जिग्युषे ॥ २ ॥

हेचित्र चापनीय वज्रहस्त वज्रबाहो अद्विवः वज्रवन् यदा आदृणात्यनेनेत्यदिरशनिः
सद्वन् एवंभूतइन्द्र धृष्णुयाधृष्णुः शत्रूणां पर्यपिता महोमहान्सतादृशत्वं स्तवानोऽस्माभिः स्तू-
यमानः सन् गार्ध्वरथवाहनमर्ध्वचंसंकिर सम्यक्प्रपच्छ जिग्युषे जितवते पुरुषाय भोगार्थं
सन्नामहत्प्रभूतं वाजं न अनपि च यथाशत्रून् जितवते भोगार्थं बहुर्न प्रपच्छसितदत्त ॥ २ ॥

महाव्रते निष्केवल्येयः सत्राहेत्यादिसूक्तशेषः संसनीयः सत्यतेहि—यः सत्राहाविचर्षणि-
तिशोपोऽयं ते अस्तु हर्षत इति सूक्ते इति । चातुर्विंशिके हस्तिमाध्यंदिनसवनेयः सत्राहेति प्रमाथोक्ते-
स्त्रिकोनुरूपः सूत्रितं च—यः सत्राहाविचर्षणिः स्वादोरित्याविषूत इति ।

प्रगाथे मथमासूक्ते तृतीया—

यः सत्राहाविचर्षणि रित्त्रंतं हूंमहे वयम् ।

सहस्रमुष्कतुर्विंशमृणसत्पते भवांसमस्तु त्रौष्टुधे ॥ ३ ॥

यः । सत्राहा । विचर्षणिः । इन्द्रम् । तम् । हुमहे । वयम् ।

सहस्रमुष्क । तुर्विंशमृण । सत्पते ॥ भव । समस्तु ।

नः । त्रुष्टुधे ॥ ३ ॥

यः इन्द्रः सत्राहा महाशत्रूणां हन्ता विचर्षणिर्विशेषेण सर्वस्य द्रष्टा तमिन्द्रं वयं हुमहे त्वुतिष्ठ-
देराहुयामः उत्तरार्धः अत्यक्षरुषः हे सहस्रमुष्क सहस्रशोफ यांकांचलिर्यसंभव निन्द्रः भोगलो-
चुपतया स्वशरीरेष्वर्षणिवर्षणिशोफानसत्सर्जैतिकीपीतकिभिरान्नावं तदभिप्रायेण दंसं बोधनं हेतु-
विमृष्टं बहुधन सत्पते सर्वापाळयितरिन्द्र समस्तुसंग्रामेषु नोस्माकं वृधे वधनाय भव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

बाधसे जनान् वृषभा इव । मन्युना घृषौ मीहृक् चोपम ।

अस्माकं बोध्यवितामहाधनेत नूष्वप्सु सूर्ये ॥ ४ ॥

बाधसे । जनान् । वृषभा इव । मन्युना । घृषौ । मीहृक् । चोपम ।

अस्माकम् । बोधि । आविता । महाधने । तनूयुं । अप्सु । सूर्ये ॥ ४ ॥

हे कृषीपम ऋचाक्षम ऋक्याइशं त्वं प्रतिपादय वितादृमूपेन्द्र धृषौशत्रूणां वर्षके बाधके मी-
हृके संग्रामे जनान् अस्मदीयान् शत्रून् वृषभेव वृषभेभ्यो बलवतामन्युना कोधेन बाधसे याधस्व तथा
महाधने महाबोधनस्य निमित्तभूते संग्रामे च अस्माकमवितासंक्षिवा बोधि बुध्यस्व रक्षितृत्वेनात्मा-
नं जानीहि रक्षको भवेति यावत् किमर्थं तनुष्वनयेषु अप्सु इकेषु सूर्ये च लब्धव्येषु सत्सु एतेषां प्राप्ता-
र्थसूर्यस्याभासं दर्शनं तदर्थमित्यर्थः ॥ ४ ॥

चातुर्विंशिकेहनिमाष्येदिनसवनेवासणाच्छंसिनःइन्द्रज्येष्ठंनआभरेतिमगाधौवैकल्पिकोनु-
त्पन्नः सूत्रितं च—इन्द्रज्येष्ठंनआभरात्वासहसमाश्रयमिति ।

तत्रपथमासुकेपंचमी—

इन्द्रज्येष्ठंनआभरेओजिष्ठंपपुंरिश्रवः ।

येनेमेचित्रवज्रहस्तरोदसीओभेसुशिप्रमाः ॥ ५ ॥ २७ ॥

इन्द्र । ज्येष्ठम् । नः । आ । भर । ओजिष्ठम् । पपुंरि । श्रवः । येने ।

इमे इति । चित्र । वज्रहस्त । रोदसी इति । आ । उभे इति ।

सुशिप्र । माः ॥ ५ ॥

हेइन्द्र ज्येष्ठंनशस्यतमं ओजिष्ठंओजस्वितमं अविशयेनबलकरं पपुंरिपूरकंश्रवोन्नोस्म-
त्पंआभर आहर मयच्छ हेचित्र चापनीय वज्रहस्त वज्रबाहो हेसुशिप्र शोभनहनुक एवंभूत
हेइन्द्र येनास्तेनइमेपरिहरपमानेउभेरोदसीपावापृथिव्यौआमाः आपूरयसि तदन्नमाभरेत्यन्व-
यः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्तपसश्मेसष्टविशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथषष्ठी—

त्वामुग्रमवसेचर्पणीसहंराजंदेवेपुंहूमहे ।

विश्वासुनोविधुरार्पिन्दनावसोमित्रान्सुपहान्कृधि ॥ ६ ॥

त्वाम् । उग्रम् । अवसे । चर्पणिः सहम् । राजन् । देवेपुं । हूमहे । विश्वा । सु ।

नः । विधुरा । पिन्दना । वसो इति । मित्रान् । सुहान् । कृधि ॥ ६ ॥

हेराजन् राजमानेन्द्र देवेपुदेवानामप्ये उग्रपुद्गलं वलं चर्पणीसहं चर्पणीनांशत्रुभूतानां
प्रजानामभिप्रवितारंत्वां अवसेरक्षणाय हूमहे आह्वयामः त्वंविश्वा सर्वाणि पिन्दना पिन्द-
नानि रक्षांसि पिहितं अव्यक्तंशब्दयन्तइतिपिन्दनानि पृषोदरादिः तानि सु सुष्ठु विधुरा व्य-
थितानि बाधितानि कुरु हेवसो वासकेन्द्र नोस्मदीयानमित्रान्शत्रूंश्च सुपहान्सुखेनाभिप्र-
वितुंशक्यान्कृधि कुरु ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

यदिन्द्रनाहुपीप्वाँओजोनृम्णंचकृष्टिपुं ।

यद्वापञ्चक्षितीनांद्युम्नमामरसुत्राविश्वानिपौस्या ॥ ७ ॥

यत् । इन्द्र । नाहुपीपु । आ । ओजः । नृम्णम् । च । कृष्टिपुं । यत् ।
वा । पञ्च । क्षितीनाम् । युम्नम् । आ । अम् । सुत्रा । विश्वानि । पौस्या ॥ ७ ॥

हेइन्द्र नाहुपीपु नहुपइतिमनुष्यनाम तत्संबन्धिनीपुलष्टिपुमजासु आकारःसमुच्चये य-
ञ्चओजोयत्तनृम्णंधनंचविद्यते यद्वा यच्चपंचपंचानांक्षितीनां निषादपंचमाश्वत्वारोवर्णाःपंचक्षि-
तयः तेषांस्वरूपं द्युञ्जयतेमानमन् तत्सर्वमस्मभ्यंआभराहर प्रयच्छ तथासप्तमहान्तिविश्वानि
निसर्वाणिपौस्यानिबलानिचास्मभ्यंआहर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यद्वातृक्षौर्मघवन्दुहावाजनेयत्पूरीकच्चृण्यम् ।

अस्मभ्यंतीद्विरीहिसन्नुपाद्येमित्रान्पृत्सुतुर्वणे ॥ ८ ॥

यत् । वा । तृक्षौ । मघ इवन् । दुक्षौ । आ । जने । यत् । पूरी ।
कत् । च । चृण्यम् । अस्मभ्यम् । तत् । विरीहि । सम । तृक्षौ ।
अमित्रान् । पृत्सु । तुर्वणे ॥ ८ ॥

हेमघवन् धनवन्निन्द्र तृक्षौएतत्सौराजनि यद्वा यच्चबलंविद्यतेदुहावादृक्षौच एतत्सौ-
चजनेयदलमस्ति पूरीएतत्सौरप्रेषचयत्कच्चयत्किंचनचृण्यंवीर्यंविद्यते तत्सर्वमस्मभ्यंस्तोदृष्यः
सम्यग्विरीहि प्रयच्छ कदा नृपसेनृभिर्षोऽद्भुभिःसोढव्येयुदेप्रवृत्ते किमर्थं पृत्सुपृत्तनासुसंमामेषु
अमिश्रान्नाशून्तुर्वणेतुर्वितुंर्हिसितुं ॥ ८ ॥

चातुर्वैशिकेहनिनिष्केवत्येइन्द्रत्रिधातिविधैरूपस्पष्टामपगायःशंसनीयः सप्रितंच-इ-
न्द्रत्रिधातुशरणंत्वमिन्द्रमूर्तिष्विति ।

तत्रमथमासुक्तेनवमी—

इन्द्रंत्रिधातुशरणंत्रिवरूयंस्वस्तिमत् ।

छर्दिष्यच्छमघवन्ममह्यंचयावयादिद्युमेभ्यः ॥ ९ ॥

इन्द्रं । त्रिधातुं । शरणम् । त्रिबल्यम् । स्वस्तिमत् ।
 छदिः । यच्छ । मघवतुभ्यः । च । महीम् । च । यवय । दियुम् ।
 एभ्यः ॥ ९ ॥

हेन्द्र त्रिधातु विपकारं त्रिभूमिकं त्रिवल्यं त्रययाणां शीतातपवर्षाणां वारकं स्वस्तिमत् अवि-
 नारायकं छदिः छदिष्यत् आच्छादनयुक्तं एवं गुणविशिष्टं शरणं गृहं मघवद्व्यध्वमघं हविर्लक्षणं य-
 नंतद्व्यध्वास्मदीयेभ्यः मसं भरद्वाजाय च यच्छ देहि अपि च एभ्यः सकाशात् दियुं शत्रुपेरितं प-
 योतमानमायुधं यवय पृथक्कुरु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

येगव्यतामनंसाशत्रुमादभुरन्ति प्रघ्नन्ति धृष्णुया ।
 अर्धस्मानो मघवन्निन्द्रगिर्वणस्तनूपा अन्तमो भव ॥ १० ॥ २८ ॥
 ये । गव्यता । मनसा । शत्रुम् । आद्भुः । अभिघ्नन्ति । धृष्णुया ।
 अर्ध । स्म । नः । मघवन् । इन्द्र । गिर्वणः । तनूपाः । अन्तमः ।
 भव ॥ १० ॥ २८ ॥

ये जनाः गव्यताशत्रूणां गाहच्छतामनंसायुक्ताः सन्तः शत्रुं शातपितारं वैरिणं आदभुरन्ति हिंसिषुः
 ये च धृष्णुया धृष्णवः पृष्टाः सन्तः अस्मान् अभिलक्ष्य प्रघ्नन्ति मर्कषेण हिंसन्ति हेमघवन् धनवन् गिर्वेणो-
 गिरासं भक्रिन्द्र अघस्म अस्मिन्वाले वेभ्यः सकाशात् त्नास्माकं तनूपाः तनूनां शरीराणां रक्षिता
 सन् अन्तमः अन्तिकतमो भव ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थं स्थसप्तमेष्टाविंशो वर्गः ॥ २८ ॥

अथैकादशी—

अर्धस्मानो वृधे भवेन्द्रं नापमं वायुधि ।
 पदन्तरिक्षे पतयन्ति पर्णिनो दिद्यवस्तिग्ममूर्धान ॥ ११ ॥
 अर्ध । स्म । नः । वृधे । भव । इन्द्र । नायम् । अत्र । युधि ।
 यत् । अन्तरिक्षे । पतयन्ति । पर्णिनः । दिद्यवः । तिग्ममूर्धानः ॥ ११ ॥

अथचतुर्दशी-

सिन्धूरिवप्रवृण आशुयायुतोयदिवलोशमनुष्वणि ।

आयेवेयो न वर्तत त्यामिपि गृभीता ब्राह्मोर्गवि ॥ १४ ॥ २९ ॥

सिन्धून् इव । प्रवृणे । आशुऽया । युतः । यदि । वलोशम् । अनु ।

त्वामि । आ । ये । वर्तः । न । वर्ततति । आमिपि । गृभीताः ।

ब्राह्मोः । गर्वि ॥ १४ ॥ २९ ॥

उक्तस्यैवार्थस्य अतिशयप्रतिपादनार्थं प्रवणे निम्नदेशे सिन्धूनिव स्पन्दमानानदीरिव आशुया आशुशोभं प्रतोगच्छतो भवान् हे इन्द्र यदि चोदयासे मे रयसि कदाहोशमनुकोशमिति भयनाम भयमनुलक्ष्य स्वनिस्वने आक्रोशे सति कीदृशारते भवाः ब्राह्मोर्ब्राह्मणमूलयोगृभीताः कक्ष्यपावद्भये अन्धाः गविगोत्स्ये धने जेतव्ये सति आवर्तवति पुनः पुनरावर्तन्ते आमिपि आमिषे भसि महीतव्ये सति वयो न यथा रयेनादयः पक्षिणः पुनः पुनरावर्तन्ते इव एवं भूतान् भवान् भयेन क्रोशे सति विपदा त्वं मे रयसि तदानीमस्मदीयेभ्यः छर्दिः प्रयच्छे तिसंवन्धः यद्यपि क्रमेण युद्धे प्रसक्तिर्नास्ति तथापि राजपुरोहितत्वेन राजकीयानां पुरुषाणां जयः प्राप्यं ददति न कश्चिद्विरोधः ॥ १४ ॥

॥ इति चतुर्थेऽप्यसप्तमेऽप्येकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

स्वादुरिति एकविंशद्वचं चतुर्थसूक्तं भरद्वाजपुत्रस्य मर्मस्त्यार्थं प्रस्तोक इति त्रयेषां त्रिष्टुप् दशाश्रित्य त्रिष्टुप् दशरथानि विगायत्री महिराघ इति द्विषदाद्येकादशका युजानी हरित इत्येषा पृहवो दिवस्पृथिव्या इति जगती शिष्टासिष्टुभः आदितः पंचानां सोमो देवता अगव्यूतिक्षेत्रमित्यर्थं चंपयमपादे देवा उत्तरस्य भूमिः तृतीयस्त्वृहस्वतिः चतुर्थस्येन्द्रः प्रस्तोक इत्याद्या अतः सप्तजपपुत्रस्य राजोदानस्तुतिरूपत्वात् तद्देवताकाः वनस्पतेर्वीडुंग इत्ययं तृचोरथ देवत्यः उपश्वासयेति तृचोर्दुभिदेवत्यः समन्वयणा इत्यर्थं चैन्द्रेन्द्रः शिष्टा इन्द्रदेवताकाः तथा चानुक्तान्तं—स्वादुरेकाविंशद्वचं पंचादोसाम्योग्यपुत्र्यर्धं चोर्लोकदेवतः प्रस्तोक इति त्रिष्टुप् त्रिष्टुप् गायत्री द्विषदासार्जयस्य प्रस्तोकस्य दामस्तुतिः परोक्षचोरपदं दुभिदेवत्या वैन्द्रोत्प्योर्धं चोयुजानी वृहवी दिवस्पृथिव्या जगतीति । आग्निपारुणे आदितश्चतसः शंसनीयाः सत्रितेषु—स्वादुष्किंष्टायमिनि चतस्रो मध्ये बाह्वानिति ।

तत्रपथमा—

स्वा॒दुःखि॒लाय॑म॒धुमाँ॑उ॒ताय॑ती॒वः॒कि॒लाय॑स॒र्वाँउ॒ताय॑म् ।

उ॒तोन्व॑स्य॒प॒पि॒वाँस॑मि॒न्द्रं न॑क॒श्च॒नस॑ह॒नआ॒हवे॑पु ॥ १ ॥

स्वा॒दुः । कि॒ल । अ॒यम् । म॒धु॒मा॒न् । उ॒त । अ॒यम् । ती॒वः ।

कि॒ल । अ॒यम् । र॒स॒ह॒वा॒न् । उ॒त । अ॒यम् । उ॒तो इति॑ । नु । अ॒स्य ।

प॒पि॒व॒वाँस॑म् । इ॒न्द्रम् । न । कः । च॒न । स॒ह॒ते । आ॒ह॒वे॒पु ॥ १ ॥

अयंअभिपुतःसोमः स्वावुरास्वादनीयःकिलभवतिउतापिच मधुमान्साधुर्यवांश्चायंसोमो-
भवति तथायंसोमः तीवःकिल मदोत्पादनेतीक्ष्णःस्वल्गभवतिउतापिच अयंसोमोरसवान् सारवां-
श्चभवति अनेनवाक्यचतुष्टयेनसोमस्यमाधुर्यातिशयत्वंचमतिपादितं उतोअपिच अस्मसोमस्ये
द्वितीयार्थेपृष्ठी इयंसोमंपपिवांसंपोतवन्तमिन्द्रं आहवेपुसंप्रापेयुनकश्चननकोपितहवे अभिभव-
ति नृद्विपूरकः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अ॒यंत्वा॒दु॒रि॒हमा॑दि॒ष्टआ॑स॒यस्ये॑न्द्रो॒वृ॒त्रह॑त्ये॒ममा॑द ।

पु॒रू॒णि॒य॒श्च्यौ॒लाश॑म्ब॒रस्य॑वि॒न॒व॒ति॒न॒व॒च॒दे॒सो॒व॒हन् ॥ २ ॥

अ॒यम् । स्वा॒दुः । इ॒ह । म॒दि॒ष्टः । आ॒स॒ । य॒स्य॑ । इ॒न्द्रः ।

वृ॒त्र॒ह॒त्ये॑ । म॒मा॑द । पु॒रू॒णि॒ । यः । च्यौ॒ला । श॑म्ब॒रस्य॑ ।

वि । न॒व॒ति॒म् । न॒व॑ । च॒ । दे॒सः । ह॒न् ॥ २ ॥

इहास्मिन्पक्षेअयंसोमः स्वादुरास्वादिवःपीवःसन् मदिष्टः अपिशयेनमदयितां आसव-
भूव यस्यसोमस्यपानेनइन्द्रोवृत्रहत्ये वृत्रहननकाले ममाद मतोवभूव यःसोमः शंबरस्यासुरस्य
पु॒रू॒णि॒य॒ह॒नि॒ष्पी॒त्रा॒च्यौ॒नानि॑च॒न॒नि॒ज॒घान॑ तथादेसः दिग्धाःउपपिवाःआहुरीःपुरीः गदीयान्
देहान्त्वानवतिनवचनवोचरनवतिसंख्याकाःयःसोमोविहन् व्यहन् अयंसोमइतिप्रथमपादे-
नसंबन्धः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अ॒यंमे॒पी॒त॒उ॒दि॒य॒ति॒वा॒च॒म॒र्य॒म॒नी॒पा॒मु॒श॒ती॒म॒जी॒गः ।

अ॒यं॒प॒ल॒र्वा॒र॒मि॒मी॒त॒धी॒रो॒न॒या॒भ्यो॒भु॒व॒न॒क॒च॒नारे ॥ ३ ॥

अ॒यम् । मे । पी॒तः । उ॒त् । दु॒य॒ति॒ । वा॒चम् । अ॒यम् । म॒नी॒षाम् ।
 उ॒श॒तीम् । अ॒जी॒ग॒रि॒ति॒ । अ॒यम् । प॒ट् । उ॒र्वीः । अ॒मि॒मी॒त॒ । धी॒रः ।
 न । या॒भ्यः । भु॒वं॒नम् । क॒त् । च॒न । आ॒रे ॥ ३ ॥

अयंसोमः पीतः सन् मेममवाचं जदियति उद्वमयति अयमेव सोम उरार्तिकान्तामनीषां दु-
 खि उदजीगः उद्गारयति प्रकाशयति गृनिगरणे इत्यस्मात्पुन्यमास्तु डिच डिक्त्वं अपि चायं धीरो धी-
 मान् सोमः पल्लुर्वीः षण्मोर्वीरं हसस्यन्तु पौधपृथिवीचाहभरात्रिधापभ्रीषघयश्चेति प्रतिपादिता-
 पुपृथिव्यायाः पट् अमिमीत निर्मितवान् याम्यउर्वीष्य आरेदरे विमलदेष्टेये कश्चन किंचन भुव-
 नं भूतजातं न भवति अपि तु आस्तेव सर्वं भूतजातं वर्वेतादृशीरुर्वी निर्मितवान् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒यं स॒योर्व॒रि॒माणं॑ पृ॒थि॒व्या वृ॒ष्माणं॑ दि॒वो अ॒रु॒णो दु॒यंसः॑ ।
 अ॒यं पी॒यू॒पं ति॒सृपुं॑ प्र॒वत्सु॑ सो॒मो दा॒धारे॒र्व॒न्त॒रि॒क्षम् ॥ ४ ॥

अ॒यम् । सः । यः । वृ॒रि॒माणम् । पृ॒थि॒व्याः । वृ॒ष्माणम् ।
 दि॒वः । अ॒रु॒णोत् । अ॒यम् । सः । अ॒यम् । पी॒यू॒पम् ।
 ति॒सृपुं । प्र॒वत्सु॑ । सो॒मः । दा॒धारे॒ । उ॒रु । अ॒न्त॒रि॒क्षम् ॥ ४ ॥

सत्त्वत्वं सोमः यः पृथिव्यावरिमाणं उरुत्वं विस्त्वत्वं अरुणोद अकरोत् तथायंसोमो दि-
 वोऽपुलोकस्य वृष्माणं संहतत्वं ददत्वं अरुणोद अकरोत् अयंसोमः सहि भवति अपि चायंसोमः तिस्तृ-
 प्योषधीषु गच्छन्तोषु च प्रवत्सुमलकृतास्तेषां सुपीयूषं संदाधार धारयति तथा उरुविस्तीर्णमन्तरिक्षं
 च धारयति तथा चर्मन्तर्वरं—त्वमिमां ओषधीः सोमविम्बास्त्वमपो अजनयस्त्वंगाः । त्वमातव्यो-
 र्वं १ तरिक्षमिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अ॒यं वि॒द॒च्चि॒त्र॒दृ॒शीः क॒र्मणः॑ शु॒क्लसं॑घ्नामु॒पसा॑म॒न॒कि॒ ।
 अ॒यं मु॒हान्म॑ह॒तास्क॑म्भ॒निनो॑द्याम॒स्तं आ॒हृ॒प॒मो मु॒रुत्वा॑न् ॥ ५ ॥ ३० ॥

अयम् । विद्वत् । चित्रदृशीकम् । अर्णः । शुक्रदस्यनाम् ।
उपसाम् । अनीके । अयम् । महान् । महता । स्कम्भनेन । उत ।
याम् । अस्तभ्रात् । वृषभः । मरुत्वान् ॥ ५ ॥ ३० ॥

अमंसोमः चित्रदृशीकं विविच्य दर्शनं यद्वा आश्चर्यत्वेन दर्शनीयं अर्णः सर्वस्य मेरुं सौरं
ज्योतिः विद्वत्सं प्रयति कस्मिन्काले शुक्रसंघनां शुक्रनिर्मलमन्तरिक्षं सप्रसदनं यासां तासां मुषर्ता
अनीके प्रमुत्सेजः काल इत्यर्थः अपिच महान्मृद्वो रसोमः महतास्थविष्ठे मस्कम्भनेन स्वभ्रमसा-
धनेन मध्यवर्तिनान्तरिक्षेण घांघुलोकं उदस्तं प्रातः ऊर्ध्वमस्थापयत् यथा अधो न पतति तथा अन्त-
रिक्षं तस्याधारत्वेन कृतवानित्यर्थः कीदृशः सोमः वृषभो वृष्टेर्जनयिता सोमा इत्याहि वृष्टिर्जन्यते म-
रुत्वान्मरुद्भिर्पुङ्कः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थं स्पष्टतमे विंशोऽवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

घृपस्त्रिवकुलशे सोमं मिन्द्रदृष्टहाशूरसमुरेव सून्याम् ।
माध्यन्दिने सवने आदृपस्त्ररयि स्थानो रयि मस्मासु धेहि ॥ ६ ॥
घृपत् । पिब । कुलशे । सोमम् । इन्द्र । दृष्टहा । शूर ।
समुरे । सून्याम् । माध्यन्दिने । सवने । आ । दृपस्त्र ।
रयि स्थानः । रयिम् । अस्मासु । धेहि ॥ ६ ॥

हेशूर शौर्यवन्निन्द्र वृष्टहा वृष्टाणामावरकाणां शत्रूणां हन्तात्वं वसूनां धनानां समरेत्तं प्राप्ते
निमित्तभूते सति कुलशेन्द्रोणकुलशेव स्थितं सोमं भृषत्पृष्टं यथा भवति तथापि अपिच माध्यन्दिने
सवने आदृपस्त्र आसिचस्त्र जठरसोमेन पूरय सर्वेन्द्रहिमाध्यंदिनं सवनं किंच रयिस्थानः रयो-
णां धनानां स्थानभूतस्त्वं रयिधनमस्मासु धेहि पारय ॥ ६ ॥

अथ षष्ठमी—

इन्द्रप्रणः पुरएतेर्बपश्य प्रणोनय प्रतुरेव स्यो अर्च्छ ।
भवा सुपारो अंति पारयो नो मवा सुनीति रूतवामनीतिः ॥ ७ ॥

इन्द्रं । प्र । नः । पुरएताइदं । पश्य । प्र । नः । नय । प्रष्टुरम् ।

वस्यः । अच्छ । भव । सुष्टारः । अतिष्टारयः । नः । भव ।

सुधनीतिः । उत । वामधनीति ॥ ७ ॥

हेइन्द्र त्वंपुरएतेव पुरतो गतेव नोस्मानमपश्य प्रकर्षेण ईक्षस्व यथामार्गरक्षकः स्वयंपुरतो गच्छन् अनुगच्छ तोरक्षणीयान् पथिकान् पश्यति तथा परयेत्यर्थः तथा वस्यो वसीयः श्रेष्ठघनं अच्छा-
भिमुख्येन मतरं प्रकृष्टतरं अतिशयेन मणय अस्मान् प्रापय तथा सुष्टारः सुष्टुष्टारयिता दुःस्तेष्वस्तार-
यिता भव तथानोस्मान् स्तोतुन् अतिपारयः शत्रून् विक्रामय सुनीतिः शोभननयनश्चास्माकं भव
उतापि च वामनीतिः वामानां वननीयानां धनानां नेता भव यद्वा स्वदर्थं श्रेष्ठप्रापणो भव ॥ ७ ॥

ऐन्द्रे पशौ उरुं न इत्येवावपायायाज्या सूत्रितं च—उरुं नो लोकमनुनेषि विद्वान् प्रससाहि पे पुरुहू-
तशत्रूनि इति । होत्रकैः सद्यः प्रसर्पणसमये प्येवाज्या सूत्रितं च—उरुं नो लोकमनुनेषि विद्वानिति ज-
पंत इति । चातुर्विंशिके हन्महर्गणेषु च द्वितीयादिष्वहः सुमाध्यंदिनसवने च्छावाकस्यैवाचारं भणीया
सूत्रितं च—उरुं नो लोकमनुनेषि विद्वानिति कद्वय आरंभणीया इति ।

सैषासुकेष्टमी—

उरुं नो लोकमनुनेषि विद्वान् त्वं वर्ज्योतिरभयं त्वस्ति ।

ऋष्वार्त इन्द्र स्थर्विरस्य बाहू उपस्थेयामशरणा बृहन्ता ॥ ८ ॥

उरुम् । नः । लोकम् । अनु । नेषि । विद्वान् । त्वः श्वत् । ज्योतिः ।

अभयम् । त्वस्ति । ऋष्व । ते । इन्द्र । स्थर्विरस्य । बाहू इति ।

उप । स्थेयाम् । शरणा । बृहन्ता ॥ ८ ॥

हेइन्द्र विद्वान् जानंस्त्वं उरुं विस्तीर्णं लोकं स्थानं स्वर्गारुख्यं नोस्मान् अनुनेषि अनुगमय त-
थास्त्वं वत्सुखवत् अभयं भय रहितं ज्योतिश्च त्वस्ति क्षेमेण अनुनेषि अस्मान् अनुगमय हेइन्द्र स्थदि-
रस्य रथूदस्य वृद्धस्य ते तव संबंधि नौ ऋष्वार्तशनीयौ बृहन्तामहन्तौ बाहू त्वदीयो हस्तौ शरणाशर-
णोरक्षकौ रक्षकतया उपस्थेयाम् उपविष्टेयं सेवेमहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

वरिष्ठेन इन्द्रवन्धुरैर्धावर्हिष्ठयोः शतावचस्वयोरा ।

इषमावक्षीपावपिष्टां मानं स्तारीन्मघवन्त्रायो अर्यः ॥ ९ ॥

वरिष्ठे । नः । इन्द्र । वन्धुरे । धाः । वहिष्ठयोः । शत॒ऽवन् ।
अश्वयोः । आ । इषम् । आ । वक्षि । इषाम् । वर्षिष्ठाम् ।
मा । नः । तारीत् । मघ॒ऽवन् । रायः । अर्यः ॥ ९ ॥

हेइन्द्र वरिष्ठेउरुतमेविस्तीर्णंमयेवंधुरे आत्मीयेरथे नोस्मान्धाःवेहिधारय अपिच हेशत-
वन् शतसंख्यधनेन्द्र वहिष्ठयोर्वोद्धृतमयोः आकारःसमुच्चये अश्वयोरात्वदीपयोःअश्वयोश्चा-
स्मान्धारय तथाइषामन्जानांमध्येवर्षिष्ठांवृद्धतर्माइषमन्जमावक्षि अस्पदर्थमावह आनय हेम-
ववन्धनवर्निद्र अपोघनस्यस्वामी अन्यःकश्चित्तोस्माकंरायोघनानिमातारीवमाहिंसीव ॥ ९ ॥

अथदशमी-

इन्द्रमृळमह्यंजीवातुमिच्छचोदयधियमयंसोनधारांम् ।
मर्त्किंचाहन्त्वायुरिदंवदामितज्जुपस्वहृधिमदिववन्तम् ॥ १० ॥ ३१ ॥
इन्द्र । मृळ । मह्यम् । जीवातुम् । इच्छ । चोदय । धियम् ।
अयंसः । न । धारांम् । यत् । किम् । च । अहम् । त्वा॒ऽद्युः ।
इदम् । वदामि । तत् । जुपस्व । हृधि । मा । देव॒ऽवन्तम् ॥ १० ॥ ३१ ॥

हेइन्द्र मृळ मृळय अस्मान्मृत्तय जीवातुंजीवनीपधंचपसंदातुमिच्छ तथाधियंनुविंचोद-
य स्तुतिविषयांकर्मविषयांवापेरय वीक्षणीकुरु अयसोनधारां अयोमयस्यस्वद्वादेःधाराविव सा
यथासूक्ष्मातद्वय सूक्ष्मविषयांधियंचोदयेत्यर्थः किंचत्वायुःत्वामात्मनइच्छन्इदमिदानींमर्त्किंच-
नाहंवदामिसमीचीनमसमीचीनंवातज्जुपस्व मामाचदेववन्तरक्षकैर्देवैरुपेतंछाधिकुरु ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थसप्तमोऽष्टकमिशोऽष्टकः ॥ ३१ ॥

आयुष्कामेष्ट्याइन्द्रस्यवातुस्तावारमित्यनुवाक्या सूत्रितंच-त्रावारमिन्द्रमवितारमिन्द्रंमावे-
अस्यांसहसावन्परिष्ठापिवि ।

सेपात्रैकादशी-

त्रा॒तारुमिन्द्रंमवितारुमिन्द्रंहवेहवेसुहवंशरुमिन्द्रम् ।
हयामिश॒कंपुरुहूतमिन्द्रंस्वस्तिनोमघवाधा॒त्विन्द्रः ॥ ११ ॥

चा॒तारं॑म् । इ॒न्द्रं॑म् । अ॒वि॒तारं॑म् । इ॒न्द्रं॑म् । ह॒वेऽह॑वे । सु॒ह॒र्वम् ।
 ग॒रं॑म् । इ॒न्द्रं॑म् । ह॒यामि॑ । श॒क्रम् । पु॒रु॒हू॒तम् । इ॒न्द्रं॑म् ।
 स्व॒स्ति । नः॑ । म॒घ॒श्वा । धा॒तु । इ॒न्द्रः॑ ॥ ११ ॥

ज्ञातारंशत्रुभ्यःपालयितारमिन्द्रमाहुयामि तथाअवितारं कामैस्तर्पयितारमिन्द्रमाहुयामि
 हवेहवेसर्वेत्वाहवनेषु सुहवंसुखेनाह्वातुंशक्यंशरंशौम्येवन्तं शक्रंसर्वकार्येषुशक्रं पुरुहूतंपुरुभिर्वहु-
 भिःपालनार्थमाहूतं एवंविधमिन्द्रंहयाम्याहुयामि एवमाहुवोमघवाधनवान्सइन्द्रःस्वस्ति अवि-
 नाशंनोस्ममघंधातुददातु यद्वास्माकंविधातु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

इ॒न्द्रः॑ सु॒त्रामा॑स्व॒वाँ अ॒वो॒भिः॑ सु॒मृ॒ळी॒कोम॑वतुवि॒श्व॒वे॒दाः ।
 बा॒ध॒ताम्॑ द्वे॒षो अ॒भयं॑ रु॒णोतु॑ सु॒वीर्य॑स्य॒पत॑यः स्या॒म ॥ १२ ॥
 इ॒न्द्रः॑ । सु॒त्रामा॑ । स्व॒वान् । अ॒वः॒भिः॑ । सु॒मृ॒ळी॒कः ।
 भ॒वतु॑ । वि॒श्व॒वे॒दाः । बा॒ध॒ताम् । द्वे॒षः । अ॒भय॑म् । रु॒णोतु॑ ।
 सु॒वीर्य॑स्य । प॒त॑यः । स्या॒म ॥ १२ ॥

सुत्रामासुषुज्ञाता स्ववानधनवान्सइन्द्रः अवोभीरक्षणैःसुमृळीकः सुदुस्तस्वपिज्ञाभवतु
 तथावविश्ववेदाःसर्वधनःसर्वविद्वान्वासइन्द्रः द्वेषःद्वेषूनशत्रून्बाधतां हिनस्तु अभयंभयरहितंवा-
 स्माकंरुणोतु करोतु भयंचतससादावसुवीर्यस्यशोधनवीर्यस्यपतयःस्याम भवेम ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

तस्य॑ व॒यं सु॒म॒तौ य॒ज्ञि॒ष॒स्यापि॑ अ॒द्रे सौ॑म॒न॒से स्या॑म ।
 स॒सु॒त्रामा॑स्व॒वाँ इ॒न्द्रो अ॒स्मे आ॒रा॒चि॒द्वे॒षः स॒नु॒त॒पु॒योतु॑ ॥ १३ ॥
 तस्य॑ । व॒यम् । सु॒म॒तौ । य॒ज्ञि॒य॑स्य । अ॒पि । अ॒द्रे । सौ॒म॒न॒से ।
 स्या॒म । सः । सु॒त्रामा॑ । स्व॒वान् । इ॒न्द्रः॑ । अ॒स्मे इति॑ ।
 आ॒रा॒त् । चि॒त् । द्वे॒षः । स॒नु॒तः । य॒योतु॑ ॥ १३ ॥

यस्मिन्पश्ययज्ञाहंस्वयस्येन्द्रस्वसुमतौ शोभनायामनुग्रहात्मिकायांबुद्धौर्वमस्याम विषयभू-
ताभवेम तथाभदेकत्याजेसीमनसेसुमनोभावेपितदीयेस्याम भवेम सइन्द्रोस्मासुअनुग्रहात्मिकां
बुद्धिंसीमनस्यंचकरोवित्यर्थः सुभायासुप्रवातास्वान् धनवान् सइन्द्रश्च अस्मेअस्मत्तः आरा-
च्चिदूरदेशेएवद्वेषःदेष्टूनसनुतः अन्तर्हितनामैवद अन्तर्हितानयुयोतुपृथक्करोतु ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

अवत्वेइन्द्रप्रवतो नोर्भिर्गिरो ब्रह्माणि निन्युतो धवन्ते ।

उरुनराधः सर्वना पुरुष्यपोगावञ्चिन्युवसे समिन्द्वन् ॥ १४ ॥

अव । त्वे इति । इन्द्र । प्रवतः । न । ऊर्मिः । गिरः ।

ब्रह्माणि । निन्युतः । धवन्ते । उरु । न । राधः । सर्वना ।

पुरुषि । अपः । गाः । बज्जिन् । युवसे । सम् । इन्द्वन् ॥ १४ ॥

हेइन्द्र तेवानिन्युतःस्तोतुःगिरः उक्त्वात्मिकावाचः ब्रह्माणि सामख्यागिस्तोत्राणि च अव-
वधवन्ते अवगच्छन्ति तत्रदृष्टान्तः—ऊर्मिःजलसंघः प्रवतो न प्रवणदेशानिव यथाउच्छ्रितात्स्थ-
लाजिन्नवेशांशीघ्रगच्छतितद्वद नशब्दःसमुच्चये उरुउत्सृणि राधोराधांसिच हविर्लक्षणाभिधाना-
नि पुरुषिपहूनि सवनासवनानि बहवोभिपुताःसोमाश्च त्वामेवाभिगच्छन्ति हेमज्जिन् बज्रव-
ज्जिन्द अशेषसतीवर्माख्यागाःगोविकारानश्रुतदध्यादीनश्रपणार्थानइन्द्रसोमांश्च संयुवसेसाम्य-
गिमश्रयस्मि त्वांपद्वंसतीवरीभिरभिपुत्पवंसोममाशिरादिभिःश्रपणद्रव्यैः संस्कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

कईस्तवत्कः पृणात्कोर्यजाते यदुग्रमिन्मघवा विश्वहावेत् ।

पादाविव प्रहरन् अन्यमन्यं कृणोति पूर्वमप रश्चीभिः ॥ १५ ॥ ३२ ॥

कः । ईम् । सवत् । कः । पूणात् । कः । यजाते । यत् । उग्रम् ।

इत् । मघश्वा । विश्वहा । अवेत् । पादौऽद्व । प्रहरन् ।

अन्यम् अर्न्यम् । कृणोति । पूर्वम् । अपरम् । रश्चीभिः ॥ १५ ॥ ३२ ॥

कःस्तोता ईमेनमिन्द्रंस्तवद स्तुयाद स्तोतुंशक्नुयाद कोवापूणात् एनंपीणयेद कश्चयजाते
एनंहविर्भिर्यजेत यद्यस्मादअयमघवाधनवानिन्द्रःउग्रमिदुद्गमेव विश्वहासर्वदाअवेद आ-

जातारम् । इन्द्रम् । अ॒वि॒तारम् । इन्द्रम् । हवे॑हवे । सु॒ह॒र्वम् ।
 शूरम् । इन्द्रम् । ह॒यामि । श॒क्रम् । पु॒रु॒हू॒तम् । इन्द्रम् ।
 स्व॒स्ति । नः । म॒घ॒श्वा । धा॒तु । इन्द्रः ॥ ११ ॥

जातारंशुभ्यःपालयितारमिन्द्रमाह्वयामि तथाअवितारं कामैस्तर्पयितारमिन्द्रमाह्वयामि
 हवेहवेसर्वेष्वहवनेषु सुहवंसुखेनाह्वानुशक्यंशूरंशौर्यवन्तं शक्रंसर्वकार्येषुशक्रं पुरुहूतंपुरुभिर्बहु-
 भिःपालनार्थमाह्वतं एवंविधमिन्द्रंह्वयाम्याह्वयामि एवमाहूतोमघवाघनवान्तइन्द्रःस्वस्ति अवि-
 नाशोनास्मभ्यंधातुददातु यद्वास्माकंविदधातु ॥ ११ ॥

अथदादशी-

इन्द्रःसु॒त्रामा॒स्ववौ॒ अ॒वो॒भिःसु॒मृ॒ळी॒कोभ॑वतुवि॒श्ववै॑दाः ।
 बा॒र्ध॒ता॒द्वे॒पोअ॑भयंक॒णोतु॒सु॒वीर्य॑स्य॒पत॑यः॒स्याम ॥ १२ ॥
 इन्द्रः । सु॒त्रामा॑ । स्व॒श्वा॒न् । अ॒वः॒भिः । सु॒मृ॒ळी॒कः ।
 भ॒वतु॑ । वि॒श्ववै॑दाः । बा॒र्ध॒ताम् । द्वे॒पः । अ॒भय॑म् । क॒णो॒तु ।
 सु॒वीर्य॑स्य । प॒तयः॑ । स्या॒म् ॥ १२ ॥

सुत्रामासुसुत्रामा स्ववानघनवानसइन्द्रः अयोभीरक्षणेःसुमृळीकः सुसुसुसुसुपिताभवतु
 तथाचविश्ववैदाःसर्वधनःसर्वविद्वान्वासइन्द्रः द्वेपःद्वेष्टनशत्रून्वाधतां हिनस्तु अभयंभयरहितंवा-
 स्माकंकणोतु करोतु धर्मचतस्रसादावसुवीर्यस्यशोभनवीर्यस्यपतयःस्याम भवेय ॥ १२ ॥

अथवयोदशी-

तस्य॑व॒यं॒सु॒म॒तौ॒य॒ज्ञि॒य॒स्यापि॑भ॒द्रेसौ॑म॒न॒से॒स्याम ।
 ससु॒त्रामा॒स्ववौ॒इन्द्रो॑अ॒स्मेआ॒रा॒चि॒द्वे॒पःस॒नु॒त॒र्यु॒योतु ॥ १३ ॥
 तस्य॑ । व॒यम् । सु॒म॒तौ । य॒ज्ञि॒य॒स्य । अ॒पि । भ॒द्रे । सौ॒म॒न॒से ।
 स्या॒म् । सः । सु॒त्रामा॑ । स्व॒श्वा॒न् । इन्द्रः । अ॒स्मे इति॑ ।
 आ॒रा॒त् । चि॒त् । द्वे॒पः । स॒नु॒तः । यु॒यो॒तु ॥ १३ ॥

यज्ञिपस्ययज्ञाहेत्यवस्येन्द्रस्यसुमती शोभनायामनुग्रहात्मिकायांबुद्धौर्वयस्याम विषयभू-
ताभवेम तथाभदेकल्याणेसौमनसेस्तुमनोभावेपितदीयेस्याम भवेम सहन्द्रोस्मास्तुअनुग्रहात्मिकां
नुर्दिंसौमनस्यंचकरोत्वित्यर्थः सुधापासुधुवातास्वान्नघनवान् सहन्द्रश्च अस्मेअस्मत्तः आरा-
धित्वद्रदेशोऽयद्वेषःक्षेत्रज्ञसन्तः अन्तर्हितनाभैतव अन्तर्हितानसुयोतुपृथक्करोतु ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

अवत्वेइन्द्रप्रवतो नोभिर्मिरो ब्रह्माणि निधुतो धवन्ते ।

उरुनराधःसर्वनापुरुषयुगो गावज्जिन् युवसेसमिन्दन् ॥ १४ ॥

अव । त्वे इति । इन्द्र । प्रवतः । न । ऊर्मिः । गिरः ।

ब्रह्माणि । निधुतः । धवन्ते । उरु । न । राधः । सर्वना ।

पुरुषाणि । अपः । गाः । बज्जिन् । युवसे । सम् । इन्द्वन् ॥ १४ ॥

हेइन्द्र तेत्वांनियुतःस्तोतुःगिरः उक्यात्मिकावाचः ब्रह्माणिसामरूपागिस्तोत्राणिच अव-
धयन्ते अवगच्छन्ति तत्रदृष्टान्तः—ऊर्मिःजलसंघः प्रवतो न प्रवणदेशानिव यथाउच्छ्रितास्थ-
लान्निद्रदेशंशीघ्रं गच्छति तद्वद् नशब्दःसमुच्चये उरुउरूणि राधोराधांसिच हविर्लक्षणाभिधाना-
नि पुरुषाणिबहूनि सर्वनासर्वनानि बहवोभिपुत्राःसोमाश्च त्वायेवाभिगच्छन्ति हेवज्जिन् बलव-
ज्जिन्द्र अप्रोवसतीवरीख्यागाःगोविकारायनभृतदध्यादीनश्रयणार्थान्इन्द्वन्सोमांश्च संयुवसेसम्य-
न्मिश्रयसि त्वांयष्टुवसतीवरीभिरभिपुत्यवसोममाशिरादिभिःश्रयणद्वयैःसंस्तुयन्तीत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

कईस्तवत्कःपृणात्कोर्यजातेयदुग्रमिन्मघवाविश्वहावेत् ।

पादाविवप्रहरन्नन्यमन्यंरुणोतिपूर्वमर्परंशचीभिः ॥ १५ ॥ ३२ ॥

कः । ईम् । स्रवत् । कः । पुणात् । कः । यजाते । यत् । उपम् ।

इत् । मघश्वा । विश्वहा । अवेत् । पादौइव । प्रहरन् ।

अन्यम्अन्यम् । रुणोति । पूर्वम् । अर्परम् । शचीभिः ॥ १५ ॥ ३२ ॥

कःस्तोता इमेनमिन्द्रंस्त्वव स्तुयाव स्तोतुंशक्रुयाव कोवापुणाव एनंपीणयेव कश्चयजावे
एनंहविर्भियंजेत यद्यस्मावअयंमघवाघ्नवानिन्द्रःउग्रपितृदूर्णमेव विश्वहासर्वदाअवेत् आ-

त्मानं वेत्ति जानाति सर्वदा उद्यम एव भवति तस्मात्कारणात् न कोप्येनं स्तोतुं प्रीणयितुं यष्टुं वा शक्नोती-
ति भावः इतोऽपि स्तुत्यादेरविषय इत्याह—यस्मादयमिन्द्रः शचीभिरात्मीयाभिः मत्ताभिः पूर्वप्रथम-
भाविनं सन्तं स्तोतारं अपरं पश्चाद्भाविनं च अन्यमन्यं परस्परव्यतिहारेण लुण्ठितकरोति यः प्रथम-
भावी मुख्यस्तोता तं जघन्यं करोति यश्च जघन्यः स्तोता तं मूल्यं करोति तत्र दृष्टान्तः—पहरन्सादा विव-
षादौ पहरन्मार्गे प्रक्षिपन् पुरुषः पूर्वपादमपरं करोति अपरं च पूर्वतद्वत् अतोऽपि कारणात् इन्द्रः स्तुत्यादे-
रविषय इति भावः एतदादिकेन पंचर्चेन इन्द्रस्यातिस्वातंत्र्यं प्रतिपाद्यते ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थस्य सप्तमे द्वाविंशोऽवर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षोडशी—

शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।

एधमान द्विद्विभयस्य राजा चोष्कूयते विश इन्द्रो मनुष्यान् ॥ १६ ॥

शृण्वे । वीरः । उग्रम् उग्रम् । दम इयन् । अन्यम् अन्यम् ।

अति इनेनीयमानः । एधमान द्विद्वि । उभयस्य । राजा ।

चोष्कूयते । विशः । इन्द्रः । मनुष्यान् ॥ १६ ॥

अयमिन्द्रो वीरो वीर्यवानिति शृण्वे श्रूयते किं कुर्वन् उग्रमुग्रं उदूर्णं उदूर्णं बलिनं शत्रुं पतिदमा-
यन् दमः दमनं बाधनमिच्छन् अन्यमन्यं प्रथमनेतव्यमन्यं पश्चाच्चेतव्यं चाभ्यं पूर्वमपरं परस्परव्यव-
हारेण स्तोतृन् अतिनेनीयमानः अत्यन्तं पुनः पुनर्नयन् अपि च एधमान द्विद्वि एधमानानां धर्माना-
नां अमुन्वादिष्टा उभयस्य दिव्यस्य पार्थिवस्य च धनस्य राजा ईश्वरो यमिन्द्रः विशः निवेशयितुं
स्वस्य परिचारकादमनुष्यान् चोष्कूयते रक्षणार्थं पुनः पुनराहूयति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

परापूर्वेपांस्रख्या दृणक्ति वितर्तुराणो अपरेभिरेति ।

अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वीरिन्द्रः शरदस्तर्तरीति ॥ १७ ॥

परा । पूर्वेपाम् । स्रख्या । दृणक्ति । विद्वन्तर्तुराणः । अपरेभिः ।

एति । अनन्तुः भूतीः । अवधून्वानः । पूर्वीः । इन्द्रः ।

शरदः । तर्तरीति ॥ १७ ॥

अयमिन्द्रः पूर्वेषांपूर्वभाविनांपशस्तानांकर्मणांकुर्वतांपुरुषाणांसख्यासखितवानिपरावृण-
क्ति वर्जयति अपिच वितर्तुराणस्तानार्हिसन् अपरेभिरपरेः अमुख्यैरपशस्तैरपिकर्मानुष्ठातृभिः
एति सख्यंप्राप्नोति तथाअनानुभूतीः अपरिचरणाः प्रजाः अवधून्वानः परित्यजन् पूर्वबिह्वीः शर-
दःसंवत्सरादयमिन्द्रः तर्वरीति श्शमतिक्रमति स्तोतृभिःसहसख्यंकुर्वन् चिरकालंवसती-
त्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

रूपंरूपंप्रतिरूपोव भूवत्तदस्यरूपंप्रतिचक्षणाय ।

इन्द्रोमायाभिः पुरुषैर्दयतेयुक्ताश्चस्यहरयःशतादश ॥ १८ ॥

रूपम्इत्तरूपम् । प्रतिरूपः । वृज्जुवृ । तत् । अस्य । रूपम् ।

प्रतिचक्षणाय । इन्द्रः । मायाभिः । पुरुषैः । दयते । युक्ताः ।

युक्ताः । हि । अस्य । हरयः । शता । दश ॥ १८ ॥

अयमिन्द्रःप्रविरूपोत्पुरुषाणांप्रतिनिधिःसन् रूपंरूपंतत्तद्व्यादिदेवतास्वरूपंयभूवप्राप्नोति
भूमावितिधातुः इन्द्रःस्वमाहात्म्येनतत्तदेवतारूपोभवतीत्यर्थः अस्म्येन्द्रस्यतत्प्राप्तमव्यादिदेव-
तास्यरूपंप्रतिचक्षणायप्रतिनियतदर्शनाय अयमग्निरयंविष्णुरयंरुद्रइत्येवमसंकीर्णदर्शनायभ-
वति अपिचामिन्द्रोमायाभिः ज्ञाननामैवत ज्ञानेरात्मौघैःसंकल्पैःपुरुषैरेवहुविधशरीरःसन् ई-
दमेवहून्यजमानान्गच्छति ननुद्वायेवास्याश्वौ एकश्चरथः कथमनेनयुगपद्हून्गच्छतीत्यतआ-
ह—अस्मेन्द्रस्यहरयोश्वाःयुक्तारथेयोजिवाश्चादादश सहस्रसंख्याकाःअपरिमिताःसन्तिहि य-
स्मादेवंतस्माद्दुशरीराणिस्वीरूपमुगपज्विष्मतोयजमानान्गच्छतीत्यर्थः अन्येमन्यन्ते इदि-
परमैश्वर्येइत्यस्यधातोःरथानुगमादिन्द्रःपरमात्मासचाकाशवत्सर्वगतःसदानंदरूपः सएवोश-
धिभिरन्तःकरणैःप्रतिशरीरमवच्छिन्नःसन् जीवात्मेतिज्यपदिश्यते सएवअनादिमायाशक्तिभिः
वियदादिजगदात्मनाविवर्तेशद्वादिविषयहरणशीलाःइन्द्रियवृत्तयश्चतेनैवसंच्रयाः एतत्सर्वतस्य
परमात्मनोपद्वास्त्वंप्रत्यक्षदर्शनायेति अयमर्थोऽन्यामपिपाद्यते रूपंरूपंरूप्यतइतिरूपं शरी-
रादिप्रतिशरीरंचिद्रूपःसर्वगतःपरमात्माप्रविरूपः प्रतिबिम्बरूपःसन् सर्वाणिशरीराणिचभूव प्राप्नो-
त् तच्चप्राप्तप्रतिबिम्बरूपंअस्यपरमात्मनःप्रतिचक्षणायप्रतिनियवाकारस्यदर्शनायभवति सचेन्द्रः

परमेश्वरः मायाभिर्मायाशक्तिभिः पुरुषरूपः विषयादिभिर्वहुविधरूपैरुपेतः सन्नीयते चेष्टते एतदपि
अस्य परमात्मनः प्रतिचक्षणाय भवति अस्य च दशशतासहस्रसंख्याका हरयः इन्द्रियवृत्तयः युक्ताः
विषयग्रहणाद्योद्युक्ताः सन्ति तदपि अस्य वास्तवरूपस्य दर्शनाय भवतीति एवं स्थूलसूक्ष्मशरीरयो-
र्विषयादिमहापदस्य च तत्त्वज्ञानहेतुत्वमनया प्रत्यपादीति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

युजा नो हरिता रथे भूरित्वष्टे हराजति ।

को विश्वाहा द्विपतः पक्ष आसत उतासीने पुसूरिपु ॥ १९ ॥

युजानः । हरिता । रथे । भूरि । त्वष्टा । इह । राजति । कः ।

विश्वाहा । द्विपतः । पक्षः । आसते । उत । आसीनेपु । सूरिपु ॥ १९ ॥

हरिता हरितावश्वो रथे युजानोयुञ्जन्त्वष्टादीमिन्द्रः इह त्रैलोक्ये भूरिभूरिपु बहुपुपदेशेपु
राजति दीप्यते उत अपि च सूरिपुस्तोषुप अस्मादृशेषु आसीनेपु सत्त्व विश्वाहा सर्वदा इन्द्रादन्यः
को नाम द्विपतः शशोः पक्षपाचको वाधकः सन् आसते आस्ते इन्द्र एव सर्वदा शत्रुन्नाघत इत्यर्थः
यद्वा पक्ष इति सकारान्तं समीपवचनं इन्द्रादन्यः को नाम द्विपतः शशोः समीपे आसते आस्ते इन्द्र-
एव निर्भयः सन् शत्रुसमीपे स्थातुं शक्नोतीति भावः ॥ १९ ॥

अथविंशी-

अगव्यूतिक्षेत्रमागन्मदेवा उर्वासती भूमिरं हूरणा भूत ।

बृहस्पते प्रचिकित्सा गाविष्टा वित्था सते जरित्रे इन्द्र पन्थाम् ॥ २० ॥ ३३ ॥

अगव्यूति । क्षेत्रम् । आ । अगन्म । देवाः । उर्वा । सती ।

भूमिः । अं हूरणा । अभूत् । बृहस्पते । प्र । चिकित्स । गोऽर्द्धौ ।

इत्या । सते । जरित्रे । इन्द्र । पन्थाम् ॥ २० ॥ ३३ ॥

अत्रोक्तं-अरण्ये निर्जने गमेदिवान् भूमिं बृहस्पतिं । इन्द्रं चास्तीत्स्वरक्षार्थं मृचामार्गं च्युतो न-
भेति ॥ १ ॥ अगव्यूतीत्यत्र देवान्पादे भूमिं योचते । बृहस्पतिं तृतीये तु इन्द्र एवोत्तमे स्तुत इति च
॥ २ ॥ हे देवाः अगव्यूतिजगोचरं गोसंचाररहितं क्षेत्रं देवाणां आगन्म आगतास्मः अतो मार्गं क्षतेति-

शेषः उर्वीयिस्तीर्णात्तती भूमिश्चअहंरणाअंहवः आहन्तारोदस्यवः तेषामरणारमयित्रीअभूत्
भवति अस्मान्अतःसापिरक्षतु हेचूहस्पते त्वंगविष्टौगवामन्वेपणेउपायेमचिकित्सा प्रवेदय
इत्यादित्थमनेनपकारेणसत्तेभवते दुःखमनुभवतेजरित्रेस्तोत्रेमहं हेइन्द्र पंथापंथानमार्गमचिकि-
त्स प्रज्ञापय ॥ २० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेऽप्यष्टिशोऽवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकविंशी-

दिवेदिवेसदृशीरन्यमर्धकृष्णाअसेधदपसवन्नोजाः ।

अहंदासाहृपभोवस्त्रयन्तोदव्रजेवर्चिनंशम्बरं च ॥ २१ ॥

दिवेदिवे । सदृशीः । अन्यम् । अर्धम् । कृष्णाः । असेधत् ।

अप । सवन्नः । जाः । अहं । दासा । हृपजः । वस्त्रयन्ता ।

उदव्रजे । वर्चिनम् । शम्बरम् । च ॥ २१ ॥

अयमिन्द्रः सद्यनः सद्यनात्स्वकीपादंतरिक्षेकदेशावस्थानात्जाः जायमानः सूर्यात्मना
मादुर्भवन् सदृशीस्तुत्यरूपाः कृष्णाः कृष्णवर्णाः रात्रीः दिवेदिवेपतिदिवसं अपासेवन् निवर्तयति
किमर्थं अन्यमर्धमहरमपरं भागं प्रकाशयितुं अहोरात्रात्मकस्य दिवसस्य हि रात्रिरेकोभागः
अपि च हृपभोवर्षयिता स इन्द्रः दासा दासौ उपक्षपयितारो यज्ञकर्मणां वस्त्रयन्ता वस्त्रं निवासहेतुभू-
तं धनं तदिच्छन्तौ वर्चिनं शम्बरं च एतां सत्तावस्तुरौ उदव्रजे उदकानि व्रजं त्यस्मिन्निति उदव्रजो देश-
विशेषः तस्मिन् अहं हतवान् ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

प्रस्तोकइन्द्रारधसस्तद्वदशकोशं यीर्दशं वाजिनोदात् ।

दिवोदासादतिथिग्वस्यरार्धः शाम्बरं वसुप्रत्यग्रभीष्म ॥ २२ ॥

प्रस्तोकः । इत् । नु । राधसः । ते । इन्द्र । दश । कोशं यीः ।

दश । वाजिनः । अदात् । दिवः । दासात् । अतिथिग्वस्य ।

रार्धः । शाम्बरम् । वसु । प्रति । अग्रभीष्म ॥ २२ ॥

परमेश्वरः मायाभिर्मायाशक्तिभिः पुरुषरूपः विद्यदादिभिर्बहुविधरूपैरुपेतः सञ्जीयते चेष्टते एतदपि
अस्य परमात्मनः प्रविचक्षणाय भवति अस्य च दशशतासहस्रसंख्याका हरयः इन्द्रियवृत्तयः युक्ताः
विषयग्रहणायोद्युक्ताः सन्ति तदविमस्य वास्तवरूपस्य दर्शनाय भवतीति एवं स्थूलसूक्ष्मशरीरयो-
र्विषदादिमहामपंचस्य च तत्त्वज्ञानहेतुत्वमनया प्रत्यक्षादीति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

युजा नो हरिता रथे भूरि त्वष्टे हराजति ।

को विश्वाहा द्विपतः पक्ष आसत उतासीने पुसूरिपु ॥ १९ ॥

युजानः । हरिता । रथे । भूरि । त्वष्टा । इह । राजति । कः ।

विश्वाहा । द्विपतः । पक्षः । आसते । उत । आसीनेषु । सूरिषु ॥ १९ ॥

हरिताहरितावश्चौ रथे युजानो यं जनत्वष्टा दीमदन्द्रः इहैषे लोके भूरिभूरिषु बहुपुपदेशेषु
राजति दीप्यते उत अपि च सूरिपुस्तोतृषु अस्मादृशेषु आसीनेषु सत्सु विश्वाहा सर्वदा इन्द्रादन्यः
को नाम द्विपतः शशोः पक्षपाचको नावकः सन् आसते आस्ते इन्द्र एव सर्वदा शत्रून् व्याधत इत्यर्थः
यद्वा पक्ष इति सकारान्तं समीपवचनं इन्द्रादन्यः को नाम द्विपतः शशोः समीपे आसते आस्ते इन्द्र-
एव निर्भयः सन् शत्रून् समीपे स्थातुं शक्नोतीति भावः ॥ १९ ॥

अथविंशी-

अगव्युतिक्षेत्रमार्गन्मदेवा उर्वीसती भूमि रंहूरणा भूत् ।

वृहस्पते प्रचिकित्सा गविष्टा वित्यासुते जरित्रि इन्द्र पन्थाम् ॥ २० ॥ ३३ ॥

अगव्युति । क्षेत्रम् । आ । अगन्म् । देवाः । उर्वी । सती ।

भूमिः । अंहूरणा । अभूत् । वृहस्पते । प्र । चिकित्सु । गो इष्टौ ।

इत्या । सते । जरित्रे । इन्द्र । पन्थाम् ॥ २० ॥ ३३ ॥

अत्रोक्तं-अरण्ये निर्जनगो देवान् भूमिं वृहस्पतिं । इन्द्रं चास्तीत्स्वरक्षार्थं मृचामार्गं च्युतो न-
येति ॥ १ ॥ अगव्युतीत्यत्र देवान्पादे भूमि मथोत्तरे । वृहस्पतिं तु वीयेतु इन्द्र एवोत्तमे स्तुत इति च
॥ २ ॥ हे देवाः अगव्युतिजगो चरंगो संचाररहितं क्षेत्रं देशं आगम्य आगतास्मः अतो मार्गस्तेति-

शेषः उर्वीविस्तीर्णासती भूमिश्चअंहूरणाअंहवः आहन्तारोदस्यवः तेषांरमणारमयित्रीअभूव
भवति अस्मान्अतःसापिरक्षतु हेवृहस्पते त्वंगविष्टौगवामन्वेपणेउपायेप्रचिकित्स प्रवेदय
इत्याइत्थमनेनप्रकारेणसतेभवते दुःखमनुभवतेजरिवेस्त्वोत्रेमहं हेइन्द्र पंथांपंथानंपार्थमचिकि-
त्स मज्ञापय ॥ २० ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेत्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकविंशी-

दिवेदिवेसुदृशीरन्यमर्धकृष्णाअसेधदपसर्द्धनोजाः ।

अहंदासादृपभोर्वस्त्रयन्तोदम्रजेवर्चिनंशम्बरंच ॥ २१ ॥

दिवेदिवे । सुदृशीः । अन्यम् । अर्धम् । कृष्णाः । असेधत् ।

अप । सर्द्धमः । जाः । अहं । दासा । दृपजः । वस्त्रयन्ता ।

उदम्रजे । वर्चिनम् । शम्बरम् । च ॥ २१ ॥

अयमिन्द्रः सप्तमः सद्नादस्वकीपादंतरिक्षैकदेशादस्थानादजाःजायमानःसूर्यात्मना
प्रादुर्भवन् सदृशीस्तुत्यरूपाःकृष्णाःकृष्णवर्णारात्रीःदिवेदिवेमतिदिवसंअपासेधत् निवर्तयति
किमर्थं अन्यमर्थमहरर्थमपरंभागंकाशमितुं अहोरात्रात्मकस्यदिवसस्यहिराग्निकोभागः
अपिचवृषभोवर्षयितासइन्द्रः दासादासौउपक्षपयितारौ यज्ञकर्मणांवस्त्रयन्तावस्त्रंनिवासहेतुभू-
तंधनं तदिच्छन्वौ वर्चिनंशम्बरंचएतत्संज्ञावसुरौउदम्रजे उदकानिमज्जन्त्यस्मिन्नितिउदम्रजोदेश-
विशेषः तस्मिन्अहनहृतवान् ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

प्रस्तोकइचुरार्धसस्तइन्द्रदशकोशंयीर्दशवाजिनोदात् ।

दिवोदासादतिथिग्वस्यरार्धःशाम्बरंरवसुप्रत्यग्रभीष्म ॥ २२ ॥

प्रस्तोकः । इत् । नु । रार्धसः । ते । इन्द्र । दश । कोशंयीः ।

दश । वाजिनः । अदात् । दिवः । दासात् । अतिथिग्वस्य ।

रार्धः । शाम्बरम् । वसु । प्रति । अग्रभीष्म् ॥ २२ ॥

एतदाद्यामुचतसृपुसृजयपुत्रस्यप्रस्तोकस्यराज्ञोदानस्तुतिः सएवदिवोदासःअश्वथःअति-
थिग्वइतिचाख्यायते हेइन्द्र तेतवराधसःआराधयितुःस्तोतुः चतुर्थ्यर्थेपठ्यी त्वांस्तुवते महंगर्गा-
यप्रस्तोकोराजादशकोशयीः सुवर्णपूर्णान्दशसंख्याकान्कोशान्दशवाजिनोश्वांश्च नुक्षिर्ममदा-
त् प्रायच्छत् इदितिपूरणः वयंचतस्मादिवोदासावएवतत्संज्ञावप्रस्तोकात् बहुधनंप्रत्यग्रभीष्म म-
तिगृहीतवन्तः कौटुशं अतिथिग्वस्य तस्यैवप्रस्तोकस्यस्वभूतंराधःराधकं शांवरं शंवरादसुरा-
दागतंशंवरंहत्वा त्वयादत्तंवदीयमित्यर्थः ॥ २२ ॥

अथत्रयोविंशी-

दशाश्वान्दशकोशान्दशवस्त्राधिभोजना ।

दशोहिरण्यपिण्डान्दिवोदासादसानिपम् ॥ २३ ॥

दश । अश्वान् । दश । कोशान् । दश । वस्त्रा । अधिभोजना ।

दशो इति । हिरण्यपिण्डान् । दिवः । दासात् । असानिपम् ॥ २३ ॥

दशदशसंख्याकानश्वान् दशसंख्याकान्हिरण्यपूर्णान्कोशान् अधिभोजना भोजनमि-
तिधननाम अधिकंधनयेषामूल्यंतादृशानिदशसंख्यानिवत्ताणिच दशोदशचदशसंख्याकांश्च
हिरण्यपिण्डान् सुवर्णपिण्डानएतान्सर्वान्दिवोदासावप्रस्तोकात्अहमसानिपंसमभजं ह्यश्व-
नास्मि ॥ २३ ॥

अथचतुर्विंशी-

दशरथान्प्रष्टिमतःशतंगाअथर्वभ्यः । अश्वथःपायवेदात् ॥ २४ ॥

दश । रथान् । प्रष्टिमतः । शतम् । गाः । अथर्वभ्यः ।

अश्वथः । पायवे । अदात् ॥ २४ ॥

दशदशसंख्याकान्प्रष्टिमतः प्रष्टिस्त्रिपदमाधारः तद्वद्ब्रह्मन्तीतिप्रष्टयोश्वाः तद्युक्तान्तरथान्
शतंशतसंख्याकागाश्चअथर्वभ्यः अथर्वगोत्रेभ्यस्त्रिपदभ्यः पायवेभरद्वाजपुत्रायएतत्संज्ञाया-
स्मरान्नेच अश्वथः अश्ववानेवतत्संज्ञाप्रस्तोकः अदात् दत्तवान् ॥ २४ ॥

अथपंचविंशी—

महिराधोविश्वजन्म्यंदधानान्भरद्वाजान्सार्वर्ज्योअभ्ययष्ट ॥ २५ ॥ ३४ ॥

महि । राधः । विश्वजन्म्यम् । दधानान् । भरद्वाजान् ।
सार्वर्ज्यः । अभि । अभ्ययष्ट ॥ २५ ॥ ३४ ॥

विश्वजन्म्यं सर्वजनहितं महिमहत्साराधो धनं दधानान्धारयवो भरद्वाजान् भरद्वाजपुत्रान् स्मान्-
सार्वर्ज्यः संजयपुत्रः प्रस्तोकः अभ्ययष्ट अपूजयत् ॥ २५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेचतुर्लिंगशोवर्गः ॥ ३४ ॥

वनस्पतइत्येवारथारोहणे विनियुक्ता सूत्रितं च—वनस्पतेवीडुंगोहिभूयाइत्येतयान्मान्यपि-
वानस्पत्यानीति ।

सैषानपड्विंशी—

वनस्पतेवीडुंगोहिभूयाअस्मत्सखाप्रतरणःसुवीरः ।
गोभिःसन्नद्धोअसिबीळ्यस्वास्थातातेजयतुजेत्वानि ॥ २६ ॥

वनस्पते । बीळ्यर्द्धः । हि । भूयाः । अस्मत्सखा । प्रतरणः ।
सुवीरः । गोभिः । सम्यन्नद्धः । असि । बीळ्यस्व ।
आस्थाता । ते । जयतु । जेत्वानि ॥ २६ ॥

हेवनस्पते वनस्पतिविकाररथ त्वं बीडुंगः दृढावयवो भूयाः भव अस्मत्सखा वयंसखायोय-
स्यसतादृशश्च भव प्रतरणः प्रवर्धयिता सुवीरः शोभनैः धीरैः शूरभटैः पुत्रादिभिर्वायुक्तश्च भव अपि च
त्वं गोभिः शोविकारैश्चर्षभिः सन्नद्धोसि सम्यग्वज्रो भवसि तादृशस्त्वं बीळ्यस्व अस्मान् दृढीकुरु
तेतव आस्थाता त्वम्पवस्थितोरथी च जेत्वानि जेतव्यानि शत्रुसैन्यानि जयतु ॥ २६ ॥

अथसप्तविंशी—

दिवस्पृथिव्याः पर्योजुडद्धंतं वनस्पतिभ्यः पर्यामृतं सहः ।
अपामोज्मानं परिगोभिरावृतमिन्द्रस्यवर्जहविपारथं यज ॥ २७ ॥

दिवः । पृथिव्याः । परिं । ओजः । उत्क्षृतम् । वनस्पतिश्च्यः ।
 परिं । आक्षृतम् । सहः । अपाम् । ओज्मानम् । परिं । गोभिः ।
 आक्षृतम् । इन्द्रस्य । वज्रम् । हविषां । रथम् । युज्ज ॥ २७ ॥

दिवोद्युलोकावपृथिव्याभूमेश्चउद्धृतं उद्धृतंसारत्वेनोपात्तं यदोजोबलमस्ति तद्रूपंवनस्प-
 तिविकारत्वादरथस्पवनस्पतयोहिपृथिव्याःसारभूताः तेचयुसंबन्धिभिरुदकैःप्रवृद्धाः अतोऽरथ-
 स्पलोकद्वयसारत्वमुपपन्नं परिःपंचम्यर्थानुवादी अपिच वनस्पतिभ्योवृक्षेभ्यःपरिपूर्ववत्आभू-
 तमाहतंसहोबलरूपं अपामुदकानांओज्मानंमैरकं यद्वा ओज्मावेगः अपविगद्ववेगवन्तंगोभिः
 गोविकारैःचर्मभिःपरित आवृतं आवेष्टितं इन्द्रस्यवज्रंवज्रैकदेशं श्रूयतेहि—इन्द्रोवृत्रायवज्रमुदय-
 च्छदसन्नेषाव्यभजत् वज्रस्तृतीयंरथस्तृतीयंयूपस्तृतीयमिति । एवंगुणविशिष्टंरथंहविषापुरोडा-
 शादिनाहेअध्वर्यो यजनूनमेपाउत्तराचरथदेवत्यस्यहविषोयाग्यानुवाक्येलिंगादवर्गतव्ये॥२७॥

अथाष्टविंशी—

इन्द्रस्यवज्रोमरुतामनीकंमित्रस्यगर्भोवरुणस्यनार्तिः ।
 सेमान्नोहव्यदातिजुपाणोदेवर्थप्रतिहव्यागृभाय ॥ २८ ॥

इन्द्रस्य । वज्रः । मरुताम् । अनीकम् । मित्रस्य । गर्भः ।
 वरुणस्य । नार्तिः । सः । इमाम् । नः । हव्यदातिम् ।
 जुपाणः । देव । रथ । प्रति । हव्या । गृभाय ॥ २८ ॥

योरथः इन्द्रस्यवज्रः उक्तप्रकारेणवज्रैकदेशः मरुतांएतत्संज्ञानांदेवगणानांअनीकंअग्रभूतं
 तद्वत्शीघ्रगामीमित्रस्यअहरभिमानिनोदेवस्यगर्भोमर्भदंतवर्तमानः अहनिहिरथःसंचरति वरु-
 णस्पराम्यभिमानिदेवस्यनार्तिःनार्तिस्थानीयःनार्तिर्यथादेहमध्यैनेश्चत्येतावतिष्ठतेतद्वत् रात्री-
 कचिदेवस्थितः हेदेव द्योतमानरथयउक्तगुणः सतादृशस्त्वं इमानोस्मदीयांहव्यदातिहविर्दानव-
 र्तीपागक्रियां जुपाणःसेवमानःसनहव्या हव्यान्यस्मदीयानिहवींषि प्रतिगृभाय प्रतिगृहाण॥२८॥

परेणवृत्तेनसंग्रामेदुंदुभिरभिमर्शनीयः स्मृतंच—उपस्वासयपृथिवीमुत्थामितिउत्तेनदुंदु-
 भिमभिष्टोदिति ।

सेषात्रैकोनविंशी-

उप॑श्वासय॑पृथि॒वीमृ॒तद्या॑पु॒रुत्रा॑तेम॒नुता॑वि॒ष्टितुं॑जगत् ।
सदु॑न्दुभेस॒जूरि॑न्द्रेणदे॒वैर्दूरा॑द्वी॒योअ॒पसे॑ध॒शत्रून् ॥ २९ ॥

उप॑ । श्वा॒सय॑ । पृ॒थि॒वीम् । उ॒त । द्याम् । पु॒रु॒त्रा । ते ।
म॒नुताम् ॥ वि॒ष्टि॒स्थितम् । जग॑त् । सः । दु॒न्दुभे । स॒हजूः । इ॒न्द्रेण॑ ।
दे॒वैः । दू॒रात् । द॒वीयः॑ । अ॒प । से॒ध । श॒त्रून् ॥ २९ ॥

हेदुन्दुभे पृथिवीउतअपिच यावितुंउपश्वासय आत्मीयेनजयघोषेणाश्वासय यथा
लोकद्वयत्वदीयेमशब्देनापूरितंभवति तादृशशब्दकुर्वित्यर्थः अपिचविस्थितंविशेषेणस्थितं
स्थावरजंगमंच उभयविधंमाणिजातंतेतदीयंशब्दंपुरुत्राबहुधामनुतामन्यतांजानातु हेदुन्दुभे स-
त्तुइन्द्रेणअन्यैर्देवैश्चसजूःसहदूराद्वीयः दूरादपिदूरतरंशत्रूनस्मदीयान्अपसेध अपगमय अत्र-
निरुक्तं-दुन्दुभिरिविशब्दानुकरणंदुमोभिन्नमितियादुन्दुत्यतेर्वास्याद्धकर्मणइत्यादि ॥ २९ ॥

अथविंशी-

आक॑न्दय॒वल॒मोजो॑न॒आधा॒निःपृ॑निहिदु॒रिता॑बाध॒मानः॑ ।
अप॑प्रोथदु॒न्दुभेदु॑च्छुना॒इत॑इन्द्र॒स्यमु॒ष्टिर॑सि॒वीळ्य॑स्व ॥ ३० ॥

आ । क॒न्दय॑ । व॒लम् । ओजः॑ । नः॑ । आ । धाः । निः ।
स्त्नि॒हि । दुः॒दृता॑ । बा॒धमा॑नः । अ॒प । प्रो॒थ । दु॒न्दुभे॑ ।
दु॒च्छुनाः॑ । इ॒तः । इ॒न्द्र॒स्य । मु॒ष्टिः । अ॒सि । वी॒ळ्य॑स्व ॥ ३० ॥

हेदुन्दुभे आकन्दयअस्मच्छत्रूनरोदय बलसेनारूपंओजःशरीरबलंच नोस्मभ्यंआधाः
आधेहि प्रयच्छ तथादुरितादुरितानि दुर्गमनानिबाधमानोर्हिंसस्त्वंनिस्तनिहि नितरांशब्दकु-
रुस्तनशब्दइतिषातुः हेदुन्दुभे दुच्छुनाःअस्मद्दुःखहेतुभूतंशुनंसुखंयासांतादृशीःशत्रुसेनाःइतो-
स्मात्स्थानात्अपप्रोथबाधस्त्वंचेन्द्रस्यमुष्टिरसि मुष्टिरिवशत्रूणांहन्ताभवसि अतोस्मान्वीळ्यस्व
दृढीकुरु ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

आमूरजप्रत्यावर्तयेमाःकेतुमद्भुदुभिर्वावदीति ।

समश्वपर्णाश्चरन्तिनोनरोस्माकमिन्द्ररथिनोजयन्तु ॥ ३१ ॥ ३५ ॥

आ । अमूः । अज । प्रतिऽआवर्तय । इमाः । केतुमत् ।

दुन्दुभिः । वावदीति । सम् । अश्वपर्णाः । चरन्ति । नः ।

नरः । अस्माकम् । इन्द्र । रथिनः । जयन्तु ॥ ३१ ॥ ३५ ॥

अस्याःपूर्वाधोदुंभुभिर्देवत्यः उत्तरार्धेन्द्रः यद्वा उभावप्यर्धचरिन्द्री हेइन्द्र अमूःशत्रुषु
स्थिताःतागाःआजअस्मान्प्रत्यागमय इमाःअस्मदीयागाःशत्रुभिर्जिघृक्षिताःप्रत्यावर्तय प्रतिनिव-
र्तय अयंचदुन्दुभिःकेतुमत्प्रज्ञानवत् यथासर्वैर्ज्ञायतेतथावावदीतिधृशब्दकरोति अश्वपर्णाःअ-
श्वपतनाःअश्ववाहाश्चनोस्मदीयाश्चनरःपुरुषाःसंचरन्ति शत्रुभिर्युध्यमानावर्तन्तेतथासति हेइन्द्र
अस्माकरथिनः रथास्तदाःपुरुषाःशत्रून्जयन्तु ॥ ३१ ॥

॥ इतिचतुर्थस्यसप्तमेपंचविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेनतमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्वतुरोदेयाद्विद्यावीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरयुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेणसाय-
णाचार्येणविरचितेमाधवीयेवेदार्थप्रकाशेऋक्संहिताभाष्येचतुर्थाष्टकेसप्तमोऽध्यायःसमाप्तः ॥ ७ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःस्वसितंवेदायोवेदेभ्योस्त्रिलंजगत । निर्मेतमहंवन्देविद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथाष्टमोऽध्याय आरभ्यते । पष्ठमंडलस्य चतुर्थेनुवाके चत्वारिंशत्स्थानानि व्याकृतानि यज्ञायज्ञेति द्वा-
विंशत्पृष्ठं पंचमं सूक्तं बृहस्पतिपुत्रस्य शंयोरार्षं अत्रानुक्रम्यते—यज्ञायज्ञाश्चिकिंशं युस्तृणपाणिकं-
पृश्निस्तूक्तं मगाथौ बृहती महासवो बृहती महाबाह्वर्तवाह्वर्तो मगाथावित्याग्नेयः काकुभः मगाथः पुरउ-
ष्णिग्वृहत्पतिजगतीति मारुत्योत्यास्ति स्रोवासां लिङ्गोक्तदेवताः काकुभः मगाथः पुरउष्णिग्वृहती-
ति पौष्णयो बृहती महाबृहती यवमध्यांत्यानुष्टुप् मारुत्योत्याद्यावाभूम्योर्वापृश्नेवेति । यज्ञायज्ञावइत्ये-
पायूहती तृतीयद्वादशाक्षमष्टकेति तल्लक्षणसद्भावात् द्वितीयासतो बृहती अयुजो जागती सतो-
बृहतीत्युक्तलक्षणोपेतत्वात् तृतीयाचतुर्थी बृहती सवो बृहत्यौ पंचमी बृहती षष्ठी महासतो बृहती अ-
ष्टाक्षराक्षयः पादाः द्वादशाक्षरौ द्वौ पादौ सामहासतो बृहती सवमी महाबृहती अष्टाक्षराश्चत्वारः पादाः
एको द्वादशाक्षरः सामहाबृहती अष्टमी महासवो बृहती अष्टिनस्तयः द्वौ जागती सामहासतो बृहती नव-
मी बृहती दशमी सतो बृहती एतादृशाग्निदेवत्याः एकादशी ककुप् पृष्णयो विद्वादशाक्षरः उभयतो-
ष्टको द्वौ पादौ साककुप् द्वादशी सतो बृहती त्रयोदशी पुरउष्णिक् आद्यो जागतः द्वितीयतृतीयौ गायत्री
सा पुरउष्णिक् चतुर्दशी बृहती पंचदशी अतिजगती द्वापंचाश्वक्षरा एकादश्याद्याः पंचमरुदेवताकाः
त्रयोदशपादीनां तिसृणां लिङ्गोक्तान्द्रादयो वा देवताः षोडशी ककुप् सप्तदशी सतो बृहती अष्टादशी-
पुरउष्णिक् एकोनविंशी बृहती षोडश्यादीनां च तिसृणां षुपादेवताविंशी बृहती एकविंशी यवमध्याम-
हाबृहती आद्यो द्वावष्टको तृतीयो द्वादशकः चतुर्थं पंचमावष्टको सायवमध्यामहाबृहती विंशेकविंशोः
पृश्निस्तूक्तमित्युक्तान् मरुतां माता पृश्निदेवता द्वाविंशमनुष्टुप् साचिपृश्निदेवत्याद्यावाभूमिदेवत्यावा
स्तूक्विनियोगोऽल्लिङ्गिकः । आग्निमारुते यज्ञायज्ञावइत्यर्थस्तोत्रियमगाथः स्तुतिं च—यज्ञायज्ञावो-
अग्रयेदेवो बृहविणो दाइति मगाथोस्तोत्रियानुरूपाविनि ।

तत्रैषामथमा—

यज्ञायज्ञावो अग्रये गिरा गिरा च दक्षसै ।

प्रप्रवयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं नशंसि पम् ॥ १ ॥

यज्ञाक्षयज्ञा । वः । अग्नये । गिरागिरा । च । दक्षसे । प्रध्र । वयम् ।
अमृतम् । जातहवैदसम् । प्रियम् । मित्रम् । न । शंसिपम् ॥ १ ॥

हेस्तोतारोवोभूयंयज्ञायज्ञा यज्ञेयज्ञे सर्वेपुषागेपुदक्षसेप्रवृद्धायामये गिरागिरास्तुतिरूपया
वाचावाचास्तोत्रं कुरुवैतिशेषः चशब्दोभिन्नक्रमोवदत्यस्मात्तरोद्रष्टव्यः यूर्यचस्तोत्रं कुरु वयम-
पितमग्निमशंसिषे मसमुपोदःपादपूरणइतिप्रशब्दस्यद्विरुक्तिःपादपूरणार्था व्यत्ययेनैकवचनं
छान्दसोलुङ् प्रशंसाम कीदृशंअमृतंमरणरहितं जातवेदसंजातानविदितारं जातमज्ञंजातधनंवा
मित्रं सखिभूतमिवमियंअनुकूलं यद्वा व्यत्ययेनत्वमित्यस्यवसादेशः अग्नयइतिचकर्मणिच-
तुर्था क्रियाग्रहणमपिकर्तव्यमितिकर्मणःसंप्रदानत्वाच्चशब्दश्चणितिनिपातश्चेदर्थवर्तते दक्षस-
इतिचदक्षेर्द्विकर्मणोन्तर्भावितण्यथांल्लदित्त्वं चणायोगावनिपातैर्यद्यदिहन्तेतिनिघातमतिषेधः
तत्रायमर्थः—हेस्तोतस्त्वंयज्ञे यज्ञेइममग्निगिरागिरास्तुत्यादक्षसेचवर्धयसिचेद्वयमपिअमृतत्वादि-
गुणकर्तृप्रशंसाम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

ऊर्जनपातंसहिनायमस्मयुर्दाशेमहव्यदातये ।

भुवद्वाजेष्वविताभुवद्बुधउतत्रातातनूनाम् ॥ २ ॥

ऊर्जः । नपातम् । सः । हिन । अयम् । अस्मद्वयुः । दाशेम ।

हव्यदातये । भुवत् । वाजेषु । अविता । भुवत् । बुधः ।

उत । त्राता । तनूनाम् ॥ २ ॥

ऊर्जांस्त्यवदस्यवानपातंपुत्रंमशंसिपमित्यनुपंभावप्रशंसायैत्यर्थः हिनेनिनिपातद्वयसमु-
दायोहीत्यस्पार्थे सहस्रखत्वयमग्निः अस्मयुरस्मान्कामयमानोभवति ययंचहव्यदातये हव्या-
नांहविषांदेवैभ्योदात्रे तस्मैअग्नयेदाशेम हवींषिदद्याम सचाग्निःवाजेपुसंग्रामेषुअवितारक्षितावृ-
धोवर्धकश्चास्माकंभुवद्भवतु उतअपिच तनूनांतनयानामस्मत्पुत्राणांचत्रातारक्षिताभवतु ॥ २ ॥

अथतृतीया—

हपाक्षमेअजरोमहान्विसास्यर्चिषा ।

अजसेणशोचिषाशोर्गुचच्छुचेमुदीतिभिःमुदीदिहि ॥ ३ ॥

वृषां । हि । अग्ने । अजरः । महान् । विद्भासिं । अर्चिषां ।
अजस्त्रेण । शोचिषां । शोशुंचत् । शुचे । सुदीतिर्दक्षिः ।
सु । दीदिहि ॥ ३ ॥

हेअग्ने वृषावर्षिताकामानांवृष्टेः कर्वावा अजरोजरसरद्विः महान्गुणैरधिकः एवंभूतस्त्वं
अर्चिषादीत्याविभासिहि विशेषेणप्रकाशसेखलु हेशुचे दीप्ताग्ने अजस्त्रेणअविच्छिन्नेनशोचिषा
तेजसाशोशुचत् भृशंदीप्यमानस्त्वं सुदीतिभिःसुदीक्षिभिःसुदीदिहि सुपुअस्मान्दीपय प्रकाश-
य ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

महोदेवान्यजसि यक्ष्यानुपक्तवक्त्रत्वात्तदंसनां ।
अर्वाचःसींरुणुह्येवसेरास्ववाजोतवस्व ॥ ४ ॥
महः । देवान् । यजसि । यक्षि । आनुपक् । तव । कर्त्वा ।
उत । दंसनां । । अर्वाचः । सीम् । रुणुहि । अग्ने । अवसे ।
रास्व । वाजा । उत । वस्व ॥ ४ ॥

हेअग्ने त्वमहोमहतोदेवान्यजसि यजमानानांयज्ञेहविर्भिःपूजयसि अतोस्माकमपियज्ञे-
आनुपक् अनुपक्तंरन्तर्गत्यथाभवतितथामक्षि तान्देवान्यज तदर्थंतवक्त्रत्वाप्रज्ञया उतापिचदंस-
नाकर्मणाच सीमितिपरिग्रहार्थीयः तान्सर्वान्देवान्अर्वाचः अस्मदग्निमुखान् रुणुहिकुरु अय-
सेअस्मद्रक्षणार्थं तथावाजावाजान्हविर्लक्षणाभ्यान्निरास्वतेभ्योदेवेभ्योदेहि उतापिच त्वम-
पिर्वस्वतुभ्यमन्तानिहवीपितंभजस्व ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यमापोअद्रंयोवनागर्भमृतस्यपिप्रति ।
सहसायोमथितोजायतेनृभिःपृथिव्याअधिसानंवि ॥ ५ ॥ १ ॥
यम् । आपः । अद्रंयः । वना । गर्भम् । मृतस्य । पिप्रति ।
सहसा । यः । मथितः । जायते । नृभिः । पृथिव्याः ।
अधि । सानंवि ॥ ५ ॥ १ ॥

आपोवसतीवयान्तिः अद्रयोऽग्रावाणः वनारनानिकाष्ठानिच ऋतस्ययज्ञस्योदकस्यवा
 गर्भं गर्भवदन्तर्वर्मानंयमग्निं पिपति पूरयन्ति यद्वा आपःसमुद्रियाअद्रयोमेवाः वनान्परण्या-
 निच ऋतस्यगर्भंदाडवैद्युतदावरूपेणवर्मानं यमग्निं पिपति पूरयन्ति यश्चाग्निःवृत्तिर्नैतृभिःक-
 त्विग्भिःसहसावलेनयथितःसन्पृथिव्याअधिभूमेरुपरि सानविसमुच्चिह्रतेउत्कृष्टेदेवयजनदेशोजा-
 यतेपादुर्भवति सत्वेनंस्वेत्यन्वयः यद्वायःपञ्चावित्मनयासंबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेपथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथपरी-

आयःप॒मौ॒भानु॒ना॒रोद॒सी॒उ॒भे॒धूमे॒न॒धाव॒ते॒दिवि॒ ।
 तिर॒स्तमो॑द॒दृश॒ऊ॒र्म्मा॒स्ता॒श्या॒वा॒स्वरु॒पो॒दृषा॒श्या॒वा॒अ॒रु॒पो॒दृषा॑ ॥ ६ ॥

आ । यः । प॒मौ । भानु॒ना । रोद॒सी॒ इति॑ । उ॒भे इति॑ । धूमे॒न ।
 धा॒वते॒ । दि॒वि । तिरः । तमः । द॒दृशे॒ । ऊ॒र्म्मा॒सु । आ ।
 श्या॒वा॒सु । अ॒रु॒पः । दृषा॑ । आ । श्या॒वाः । अ॒रु॒पः । दृषा॑ ॥ ६ ॥

योमिः भानुनादीम्याउभेरोदसीयावापृथिव्यौ आपमौ आपूरयति सः धूमेनदिविअन्तरि-
 क्षेधावनेगच्छति धूमोहिमेघात्मनापरिणतः सन् अन्तरिक्षेगच्छति कार्यकारणयोरभेदविवक्षया
 सद्मनममावुपचर्यते अपिचार्यअरुपः आरोचमानः दृषावर्षिवाकामानां एवंगुणकोमिःश्यावा-
 सुश्यावर्णासुऊर्म्मासुऊर्म्मासु राविनामेतन् निशास्रतमोघकारंतिरःतिरस्कृत्यआसमंतावदृशे
 दृश्यतेश्यावाः श्याववर्णारात्रीश्च आविष्ठति अरुपोवृषेतिपुनरुक्तिसदृशोपादपूर्णाथोवा ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

वृ॒हद्भि॒मे॒अ॒र्चि॒भिः॒शु॒क्रेण॑दि॒वशो॒चिपां॑ ।
 भ॒रद्वा॒जेस॒मिधा॒नोप॑वि॒ष्ठघ॒रेव॒न्नः॒शु॒क्रीदि॒हिद्यु॒मत्पा॑व॒कदीदि॒हि॑ ॥ ७ ॥

वृ॒हद्भिः । अ॒ग्ने । अ॒र्चि॒भिः । शु॒क्रेण॑ । दे॒व । शो॒चिपां॑ ।
 भ॒रद्वा॒जे । स॒म॒द्भ॒ध॒नः । य॒वि॒ष्ठश्च॑ । रे॒वत् । नः । शु॒क्र ।
 दी॒दि॒हि । द्यु॒मत् । पा॒व॒क । दी॒दि॒हि ॥ ७ ॥

हेदेव दानादिगुणयुक्त यविष्ठय युवनम शुक्र दीप्ताग्ने शुकेण निमंटेनशोचिपातेजसा
भरद्वाजेअस्मद्भानरि समिधानः समिष्यमानस्त्वं बृहद्भिर्महद्भिर्वाभिः तेजोभिः नोस्मदर्थं
रेवधनमुक्तंयथाभवन्नितथादीदिहि दीप्यस्व तथापावक हेशोधकाग्ने द्युमद्योतमानेनचमुक्तं
यथाभवन्नितथादीदिहि दीप्यस्व ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

विश्वासांगृहपतिर्विशामसित्वमग्नेमानुपीणाम् ।

शतंपूर्तिर्यविष्टपासंहंसःसमेद्धारंगतंहिमाःस्तोतृभ्योयेचददति ॥ ८ ॥

विश्वांसाम् । गृहपतिः । विशाम् । अस्ति । त्वम् । अग्ने ।

मानुपीणाम् । शतम् । पूःभिः । यविष्ट । पाहि । अंहंसः ।

समृद्धारम् । शनम् । हिमाः । स्तोतृभ्यः । ये । च । ददति ॥ ८ ॥

हेअग्ने त्वमानुपीणांमनोरप्यभूतानां विश्वासांसर्वासांविशांमजानांगृहपतिरसि गृहस्था-
मीभवसि हेयविष्ठ युवनमाग्ने अतस्त्वंशतंहिमाः शतंहेमन्तान्मंयत्तारान्ममेद्धारंत्वांसप्यगिद्धं
छवयन्तंमांशंशनेनशनसंरम्यैः पूर्तिःषाट्कैः अंहंसः पापात् आहन्तुः शत्रोर्वापाहिरक्ष
येचस्तोतृभ्योददति धनंनवसमिन्धनस्मकर्वरिषयच्छन्ति बांधवाहि ॥ ८ ॥

अथनवमी—

त्वंनश्चिन्नऊत्यावसोराधींसिचोदय ।

अस्वरायस्त्वमग्नेरधींसिविदागाधंनुचेतुनः ॥ ९ ॥

त्वम् । नः । चिन्नः । ऊत्या । वसो इति । राधींसि । चोदय । अस्व ।

रायः । त्वम् । अग्ने । रधीः । अस्ति । विदाः । गाधम् । तुचे । तु । नः ॥ ९ ॥

हेवसो वायकाग्ने चित्रोदशंनीमस्त्वंऊत्यावसोराधोसिचोदय मेर-
य सर्ववटोक्तेरिदममानस्यरायोधनस्यनरंधोरसि रंहितानेनाभवसि अतःकारणात्अस्माभ्यं
धनानिमेरेयेत्यर्थः अपिच नोस्माकंतुचेअपत्यनापितवअपत्यापअपननेहेतुभूताय पुत्रादयेगाधं
पतिष्ठानुक्तिमंविदाः संभय ॥ ९ ॥

अथदशमी—

परि॑तो॒क॒त॒न॒यं॒प॒र्तु॑भि॒ष्टु॒म॒द॒ब्धै॒र॒प्र॒यु॒त्व॒भिः॑ ।

अ॒ग्ने॒हे॒ळीं॑सि॒दे॒व्या॑यु॒योधि॒नो॒दे॒वानि॒ह॒रांसि॑च ॥ १० ॥ २ ॥

परि॑ । तो॒कम् । त॒न॒यम् । प॒र्तु॑भिः । त्वम् । अ॒द॒ब्धैः ।

अ॒प्र॒यु॒त्व॒भिः । अ॒ग्ने । हे॒ळीं॑सि । दे॒व्या । यु॒यो॒धि । नः ।

अ॒दे॒वानि । ह॒रांसि । च ॥ १० ॥ २ ॥

हेअग्ने त्वं अदब्धैः केनाप्याहिंसितैः अप्रयुत्वभिः यैतिरवपृथग्भावाथः अपृथग्भूतैः संहतैः
पर्वभिः पाटनसाधनैः तोरुपुत्रतनयं पौषं च परिपालय देव्या देवसंबन्धीनि च हेळींसि क्रोधानोस्म-
त्तोपुयोधि पृथक्कुरु अदेवानि मनुष्यसंबन्धीनि च हरांसि हिंसमानि च अस्मत्तः पृथक्कुरु ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे द्वितीयो वर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी—

आ॒स॒खा॒यः॒स॒व॒र्दु॒र्घा॑धि॒नु॒म॒ज॒ध्व॒मु॒प॒न॒व्य॒सा॒वचः॑ ।

सृ॒ज॒ध्व॒म॒न॒प॒स्फु॒राम् ॥ ११ ॥

आ । स॒खा॒यः । स॒वः॒ऽदु॒र्घा॑म् । धे॒नु॒म् । अ॒ज॒ध्व॒म् । उ॒प॒ ।

न॒व्य॒सा॒ । वचः॑ । सृ॒ज॒ध्व॒म् । अ॒न॒प॒ऽस्फु॒राम् ॥ ११ ॥

हेसखायः समानख्याना अध्वर्यवः सवर्दुर्घां सवरिति पयसोनाम अमरणहेतुभूतस्य पयसो-
दोग्धीधेनुं गां आजध्वं अभिगच्छत प्राप्तुं केन साधनेन नव्यसानवीयसा नवतरेण वचः वचसा
आह्वानरूपेण शब्देन तदन्तरं अनपस्फुरां स्फुरति र्वधकर्मा अनपवाध्यां तां धेनुं उपसृजध्वं
वत्सेनोपसृष्टां कुरु मरुदेवत्यत्वात् मरुतां यामायपयोदोग्धुमिति शेषः अयवामरुतां मातापृथ्या-
रयामाध्यमिकाशब्देन हेसखायः स्तोवारः सवर्दुर्घां मरुजने हेतुभूतस्य पयसोदोग्धीधेनुं पृथिन-
व्यसानवतरेण वचसा स्तोत्रेण उपसृजध्वमुपागच्छत अनपस्फुरां अनपवाधनीयां तां सृजध्वं बन्ध-
नादिसृजत मुंचत ईदृशीमहवीधेनुः मरुतां मावाकिमुवक्तव्यं तेषां माहात्म्यमिति मरुवस्तुतिः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

याशर्धायिमारुतायस्वभानवेश्रवोमृत्युधुक्षत ।

यामृळीकेमरुतांतुराणांयासुमैरेव्यावरी ॥ १२ ॥

या । शर्धायि । मारुताय । स्वभानवे । श्रवः । अमृत्यु । धुक्षत ।

या । मृळीके । मरुताम् । तुराणाम् । या । सुमैः । एवद्यावरी ॥ १२ ॥

याधेनुः अमृत्युअमरणहेतुश्रवोऽन्तर्पोलक्षणमारुतायमरुतांघायधुक्षतअधुक्षत कीदृशाय शर्धायिमसहनशीलाय स्वभानवेस्वायचदीप्तये याचतुराणांक्षिप्रकारिणांमरुतांमृळीकेसुखेत्परावर्तते याचसुमैःसुखैर्हेतुभूतैः एवयायरीएवैर्महभिरश्वैः मध्यमस्थानेरुदकैर्वासहयातीअन्येषामपिसुखार्थवृष्टिजलैः सहागच्छन्ती तांधेनुंउपाजप्यमितिपूर्वज्ञानवयः अत्रापिपूर्ववन्मरुत्सुमिरधिगन्तव्या ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

भरद्वाजायावधुक्षतद्विता ।

धेनुंचविश्वदोहसमिपंचविश्वभोजसम् ॥ १३ ॥

भरद्वाजाय । अव । धुक्षत । द्विता । धेनुम् । च ।

विश्वदोहसम् । दपम् । च । विश्वभोजसम् ॥ १३ ॥

हेमरुतः भरद्वाजायास्मद्वात्रेद्विताद्वितयंअवधुक्षत दत्तं किंतद्वितयं धेनुंचगांच इपंचअन्तंच कीदृशींधेनुं विश्वदोहसं विश्वस्पव्यामस्पबहुटस्पदोग्नीं कीदृशमश्वं विश्वभोजसंसर्वेषांभोगपर्याप्तं ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

तंवइन्द्रंनसुक्तुंवरुणमिवमायिनम् ।

अयमणंनमन्द्रंसुप्रभोजसंविष्णुंनस्तुपआदिशे ॥ १४ ॥

तम् । वुः । इन्द्रम् । न । सु॒क्षु॒क्तुम् । वरु॒णम् । इ॒न्द्रम् । मा॒यिनम् ।
अ॒र्य॒मणम् । न । म॒न्द्रम् । स॒प्र॒भोज॒सम् । वि॒ष्णुम् । न ।
स्तु॒पे । आ॒दि॒शे ॥ १४ ॥

हेमरुद्रण संतादशंवत्सास्तुपेस्तौमि किमर्थआदिशे आदेशनाय धनानामनिसर्जनाय प्र-
दानाय कीदृशांतां इन्द्रं इन्द्रमिव मुक्तुं मुक्तुमां वरुणमिव मायिनं मापायन्तं प्रतावन्तं अर्य-
मणं अर्यमणमिव मन्द्रं स्तुतुं विष्णुं विष्णुमिव सप्रभोजसं प्रभुतधनं यदायस्यालिंगो-
क्तदेवतास्तदानीं नैव शब्दीचशब्दार्थे दृष्टव्यौ ॥ १४ ॥

अथपंचदशी-

त्वे॒पं॒श॒र्धे॒न॒मा॒रु॒तं॒तु॒वि॒ष्व॒ण्यं॒नु॒र्वा॒णं॒पू॒ष॒णं॒सं॒य॒था॒शु॒ता ।
सं॒सृ॒ह॒स्वा॒का॒रि॒प॒द्य॒र्पि॒भ्य॒ओं॒आ॒वि॒र्गृ॒ह्णा॒वसुं॒कस्त्व॒वेदा॑नो॒वसुं॒क॒रत् ॥ १५ ॥

त्वे॒पम् । श॒र्धः । न । मा॒रु॒तम् । तु॒वि॒ऽस्त्व॒नि । अ॒नु॒र्वा॒णम् । पू॒ष॒णम् ।
सम् । य॒था । शु॒ता । सम् । सृ॒ह॒स्ता । का॒रि॒प॒त् । च॒र्य॒णि॒भ्यः । आ ।
आ॒विः । गृ॒ह्णा । वसुं । क॒र॒त् । सु॒वेदा॑ । नुः । वसुं । क॒र॒त् ॥ १५ ॥

नेति संप्रत्यये न संप्रतिदानीं त्वेपं दीप्तं तु विष्वणि बहुस्वनं अनर्वाणं अघटपृतं शत्रुभिरनभि-
गतं पूषणं पोषकं मार्ततं मरुतं संघट्टपीडशं शर्धे विलं स्तोमी विशेषः सचमरुद्रणः यथा येन प्रकारेण
शुता शतसंख्याकानि धनानि संसृह्य चर्यणिभ्यो मनुष्येभ्योऽस्मभ्यं कारिपत् कुर्यात् आकारः समु-
द्यये यथा वातहस्तासहससंख्याकानि धनानि च संसृह्य कारिपत् कुर्यात् तथा स्तोमीति पूर्वब्रान्वयः
अपि च समरुद्रणः गृह्णागृह्णति संवृत्तानि वसुवसुनि धनानि आदिपृरत् अस्मभ्यमादिपृरोतु
तथा वसुवसुनि धनानि सुवेदाशुतं भानि च नोऽस्माकं करोतु यदा तुलिंगादिमं पोषणीतं दामारुतं
शर्धेव त्वेपं पूषणं पूषकमेतत्तत्संवेदं स्तोमीति योजनीयं ॥ १५ ॥

अथषोडशी-

आ॒मा॒पू॒षं॒नु॒पं॒द्र॒व॒शंसि॑प॒न्त्रु॒ते॒अ॒पि॒क॒र्ण॒आ॒वृ॒णै ।
अ॒घा॒अ॒र्यो॒अ॒रा॒तयः॑ ॥ १६ ॥ ३ ॥

आ । मा । पू॒यन् । उ॒प । द्र॒व । शंसि॑यम् । नु । ते । अ॒पि॒ङ्क॒र्णे ।
आ॒घृ॒णे । अ॒घाः । अ॒र्यः । अ॒रा॒तयः ॥ १६ ॥ ३ ॥

हेपू॒यन् मामां॑ आ॒द्य रक्ष॑णार्थमभिगच्छ हेआघृ॒णे आ॒गत॑दी॒वि अ॒घाः आ॒हन्त्रीः अ॒र्यः
अ॒रीः अ॒भिग॑न्त्रीः अ॒रा॒तयः शत्रु॑भू॒ताः प्र॒जाः उ॒पद्र॑व॒ताष॑स्व उ॒पपूर्वो॑द्र॒वति॑र्वा॒भायां॑वर्तते य-
थाप्र॒जां॑व॒शून्य॑ज॒मान॑स्यउ॒पद्रो॑द्र॒वय॑ति अहं॒चते॑तवअ॒पि॒ङ्क॒र्णे कर्णा॑व॒सिग॑ते॒समी॑पदेशे॒रिध्रु॑तः॒तन्
नुक्षि॑मंशंसि॒पमं॑शंसामि ॥ १६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेतृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथसप्तदशी—

मा॒का॒कं॒वीर॑मु॒हं॒हो॒वन्स्प॑ति॒मशं॑स्ती॒र्वि॒हिनी॑नंशः ।

मो॒तसू॒रोअ॒ह॒ए॒वाच॑न॒ग्री॒वाआ॒दध॑ते॒वेः ॥ १७ ॥

मा । का॒क॒म्वी॑रम् । उ॒त् । उ॒हः । व॒न्स्प॑तिम् । अ॒शं॑स्तीः । वि ।

हि । नी॒न॒शः । मा । उ॒त् । सू॒रः । अ॒ह॒रि॑ति । ए॒व । च॒न ।

ग्री॒वाः । आ॒द॒ध॑ते । वे॒रि॑ति॒वेः ॥ १७ ॥

ऋषिः पुत्रपौत्रसहितमात्मानंयहुषक्ष्याश्रयवनस्पतित्वेनरूपमनस्तस्यानुद्धारमाशास्ते हे-
पू॒यन् मा॒का॒कं॒वीर॑का॒कानां॑भ॒र्तारं॑वनस्पतिवृक्षंमाउ॒हः उ॒द्धर॑ मा॒वाघ॑स्व पुत्रपौत्रादिभिः स-
स्त्रीभू॒तेरु॑पेतंअ॒प्येध॑वहु॒भिरा॒श्रित॑र्मा॒माहिं॑सीरित्यर्थः हिशब्द॒ध्याये॑ अशस्तीरशंसनीयाः अशं-
सनीयस्यदुःखस्पकीर्तयित्रीर्वाशत्रुभूताः प्र॒जाः वि॒नीन॑शोहि विनाशयच मो॒तमा॑चसू॒रः प्रेरकः
शत्रुः ए॒वए॒वंमा॑अ॒हःअ॒स्मान्मा॑हा॒र्षाव॑ ए॒वमि॒त्यभिसं॑वन्धात् आ॒र॒म्या॒व॒स्योदा॑त्तवत्वाच्चअ॒भ्रुतो॑पि-
यथे॒त्येत॑द्वाक्येध्माहि॒यते॑ ग्री॒वाःमि॒रन्ति॑अन्तरवस्थापयन्तिवध्नन्तीतिग्री॒वाःदा॑मानि यथाव्या-
घा॒वेःप॑क्षिणोहरणार्थंग्री॒वाः दा॑मानिजा॒लरूपा॑णिआ॒दध॑ते भूम्यानि॒दध॑ते तैश्चनि॒हितैः पक्षि॑-
णोहर॑न्ति ए॒वम॒स्मान्प्र॑वन्वोपायैःशत्रुमा॒र्हापी॑रित्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

दृ॒ते॒रि॒वते॑तृ॒कमं॑स्तु॒सख्य॑म् ।

आ॒च्छि॒द्रस्य॑दध॒न्वतः॑ सु॒पूर्ण॑स्यदध॒न्वतः॑ ॥ १८ ॥

दृतेः इदं । ते । अ॒वृ॒कम् । अ॒स्तु । स॒ख्यम् । अ॒च्छि॒द्रस्य ।

द॒ध॒नृ॒क्ष॒वतः । सु॒ष्टूर्ण॑स्य । द॒ध॒नृ॒क्ष॒वतः ॥ १८ ॥

हेपुपन् तेतवसख्यंसखित्वं अवृकं चाधकरहितं सर्वदैकरूपेण वर्तमानं अस्माकमस्तु सर्वदा भवतु दृतेरिव यथा दृतेस्त्वदीयं सख्यं अविच्छिन्नं तद्वत् कोटशो दृतिः अच्छिद्रस्य छिद्ररहितस्य तं श्लिष्टस्य दधन्वतो दधिमतः सुपूर्णस्य दध्ना सुपुष्टिरित्यपुनर्दधन्वत इति बन्धो विकल्पघोतनार्थः ईदृशो दृतिः सर्वदा पुष्णोरथे वर्तते स इव वयमपि तव सखा योगे भवेत्पृथिराशास्ते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

प॒रोहि॒म॒र्त्यैर॑सि॒सु॒मो॒दे॒वैरु॒त॒श्रि॒या ।

अ॒भि॒र॒ख्यः॑ पू॒ष॒नृ॒त॑ना॒सु॒न॒स्त्व॒म॒वा॒नू॒न॑यथा॒पु॒रा ॥ १९ ॥

प॒रः । हि॒ । म॒र्त्यैः । अ॒सि॒ । स॒मः । दे॒वैः । उ॒त॒ । श्रि॒या । अ॒जि॒ ।

ख्यः । पू॒ष॒न् । पृ॒त॑ना॒सु॒ । नः॒ । त्वम् । अ॒व॒ । नू॒नम् । यथा॑ । पु॒रा ॥ १९ ॥

हेपुपन् मर्त्यैर्मर्त्येभ्यो मनुष्येभ्यः परः परस्तात् स्थितोसि श्रिया तं पदा देवैरुत सर्वैर्देवैश्च समः समानोसि अतस्त्वं पृतनासु संग्रामे पुनोऽस्मान्भिरख्यः अभिपश्य अनुग्रहदृष्ट्या बिलोकय यथापुरापेन प्रकारेण पूर्वं कालीनान् पुरुषान् ररक्षिथ एवं नूनमद्य इदानीं अवअस्मान् रक्षहीति पूरणः ॥ १९ ॥

अथविंशी—

वा॒मी॒वा॒म॒स्य॑ धू॒त॒यः॒ प्र॒णी॑तिर॒स्तु॒सू॒च॒ता॑ ।

दे॒व॒स्य॑ वा॒म॒रु॒तो॒म॒र्त्य॑स्य वे॒जा॒न॒स्य॑ प्र॒य॒ज्य॒वः ॥ २० ॥

वा॒मी॒ । वा॒म॒स्य॑ । धू॒त॒यः॒ । प्र॒णी॑तिः । अ॒स्तु॒ । सू॒च॒ता॑ । दे॒व॒स्य॑ ।

वा॒ । म॒रु॒तः॒ । म॒र्त्य॑स्य । वा॒ । ई॒जा॒न॒स्य॑ । प्र॒य॒ज्य॒वः ॥ २० ॥

हेधूतयः कंषपितारः प्रयज्यवः प्रकर्षेण यष्टव्यामरुतः सास्त्रज्ञाभियसत्यात्मिकामाध्यमिकायुष्मदीयावाक् प्रणीतिरस्तु अस्मदर्थघनानां प्रणेत्री भवतु देवस्य वामर्त्ये स्थमनुष्यस्य वा ईजानस्य इष्टवतः उभयनिष्ठस्य पुरुषस्य वामीपशस्तायावाक् वामस्थवननीयस्य धनस्य प्रणीतिः प्रणेत्री मासृतेत्यन्वयः प्रणीतिरस्तु अस्मदर्थं ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

सद्यश्चिद्यस्य चर्कृतिः परिद्यादिवोनैतिसूर्यः ।

त्वेपंशवोदधिरेनामंयज्ञियंमरुतोदृत्रहंशवोज्येष्ठंरुद्रहंशवः ॥ २१ ॥

सद्यः । चित् । यस्य । चर्कृतिः । परि । द्याम् । देवः । न । एति ।

सूर्यः । त्वेपम् । शवः । देधिरे । नामं । यज्ञियम् । मरुतः ।

रुद्रहम् । शवः । ज्येष्ठम् । रुद्रहम् । शवः ॥ २१ ॥

यस्य चमरुद्रणस्य चर्कृतिः कर्मसद्यश्चित् सद्यएव चाप्येति परिगच्छति दिव्यन्तरिक्षेपरिवर्तते देवो देवोद्योतमानः सूर्यइव तादृशागणात्मकामरुतः त्वेपंतीति नामशब्दानामयित् यज्ञियं यज्ञार्हशयोचलं दधिरे आधारयन् तच्च शवो बलवृत्तहंशुनादेरसुरस्यहन्तु भवति तच्च वृत्रहंशवः ज्येष्ठं सर्वेभ्यः प्रशस्ततमं भवति ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

सकृद्देवघोरजायत सकृद्भूमिरजायत ।

पृश्न्या दुग्धं सक्तपयस्तदन्योनानुजायते ॥ २२ ॥

सकृत् । ह । घोः । अजायत । सकृत् । भूमिः । अजायत ।

पृश्न्याः । दुग्धम् । सक्तम् । पयः । तत् । अन्यः । न ।

अनु । जायते ॥ २२ ॥

सकृदसकृदेवघोरजायत उदपद्यत सकृदुत्पन्नेवस्थिता भवति न पुनस्तस्यानघाया अन्या तत्सदृशी घोरजायते भूमिश्च सकृदेवाजायत पृश्न्याः मरुतामातुर्गोः पयश्च सकृदेकवारमेव दुग्धं यस्मात्पयसो मरुतो जज्ञिरे पृश्नियैवैष पयसो मरुतो जाता इति तैत्तिरीयकं । यथाद्यावापृथिव्या सकृदेवोत्पद्येते एवं पृथिरपि सकृद् दुग्धेनैव पयसो मरुतो जी जनत् ततः परं अन्यः पदार्थोनानुजायते तत्सदृशो नोत्पद्यते ॥ २२ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे चतुर्थोऽष्टकः ॥ ४ ॥

स्तुपेजनमितिपंचदशर्चषष्ठं सूक्तं भारद्वाजस्य ऋजिभवनआर्षं वैश्वदेवं अंत्यापट्पंचाशद-
क्षराशकरी शिष्टास्त्रिदशभिः तथाचानुक्तान्तं—स्तुपेषंचोनाऋजिभवाहवैश्वदेवंहशक्यन्तमिति ।
व्यूहदशरात्रेषंचमेहनद्वैश्वदेवनिविद्धानं सूत्रितंच—ऋग्विष्णवास्तुपेजनमिति वैश्वदेवमिति ।
आघामहानांघोषतेजय्या ।

सैषामथमा—

स्तुपेजनमसुव्रतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणासुव्रयन्ता ।
तआगमन्तुतद्दहश्रुवन्तुसुक्षत्रासोवरुणोमित्रोअग्निः ॥ १ ॥
स्तुपे । जनम् । सुव्रतम् । नव्यसीभिः । गीः इभिः । मित्रावरुणा ।
सुव्रयन्ता । ते । आ । गमन्तु । ते । दह । श्रुवन्तु ।
सुक्षत्रासः । वरुणः । मित्रः । अग्निः ॥ १ ॥

सुव्रतं सुकर्माणं जनदैव्यं जनदेवसंघं नव्यसीभिः नवसतराभिर्गीर्भिः स्तुतिभिः स्तुपे अहंस्तुपे
तथा मित्रावरुणामित्रः प्रमीयते स्वायक. वरुणः पापानां निवारयिता एतावपि देवौ स्तौमि कीदृशौ
सुव्रयन्ता सुव्रतं सुखं स्तोतृणामिच्छन्तौ सुक्षत्रासः शोभनवसारेते वरुणादयः सर्वे देवा. इहार्चिमः यज्ञे-
आगमन्तु आगच्छन्तु वेतादृशाः श्रुवन्तु अस्मदीया. स्तुतीः श्रुण्वन्तु च अत्र मित्रादीनां परिगणन-
मुपलक्षणं सूक्ष्मस्य सर्वस्य देवताप्रतिपादकत्वात् अतएव पूर्वजनमितिसामान्यनिर्देशः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

विशोर्विश ईदृचमध्वरेष्वहंसक्रतुमरतिं युवत्योः ।
दिवः शिशुंसहंसः सनुमग्निं यज्ञस्य क्रतुमरुपं यजं ध्यै ॥ २ ॥
विश. ईदृचः । ईदृचम् । अध्वरेषु । अहंसक्रतुम् । अरतिम् ।
युवत्योः । दिवः । शिशुम् । सहंसः । सनुम् । अग्निम् । यज्ञस्य ।
क्रतुम् । अरुपम् । यजं ध्यै ॥ २ ॥

विशो विश. सर्वस्याः प्रजायाः अध्वरेषु यज्ञेषु ईदृचं क्रतिगम्य. स्तुत्यं अहमक्रतुं दर्पेन हितकर्मा-
णं अमूढप्रसंवा युवत्योः पांवापृथिव्योररतिमभिगन्तारं अयं स्वामिने दिवोऽप्युलोकस्य शिशुं पुत्रं दि-

वस्परिपथमंजसेअग्निरिविनिगमः । अथवादिवःस्तोतुःपुनभूतं तथापिनिगमोभवति त्वंपुत्रोभाव-
सिपस्तेविधंदिदि राहसोवटरयस्तुनंपुत्रंयज्ञस्ययागस्यकेतुंप्रज्ञापकं अरुपमरोचमानं एवंगुण-
कमग्निंयजध्वेयमुंस्तुपइत्यनुपज्यते स्तुपेस्तुवे ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अरुपस्यदुहितराविरूपेस्तृभिर्न्यापिपिशेसूरौअन्या ।

मिथस्तुराविचरन्तीपावकेमन्मश्रुतंनक्षतकृच्यमाने ॥ ३ ॥

अरुपस्य । दुहितरा । विरूपेदतिविहंसूपे । स्तृभिः । अन्या ।

पिपिशे । सूरः । अन्या । मिथःस्तुरा । विचरन्तीदतिविहंसरन्ती ।

पावके इति । मन्म । श्रुतम् । नक्षतः । कृच्यमाने इति ॥ ३ ॥

इयमहोरात्रयोःस्तुतिः अरुपस्यरोचमानस्यसूर्यस्पदुहितरी सूर्येणहिअहोरात्रयोर्विभा-
गःक्रियते अतस्तदधीनात्मताभावात्तरयदुहितरावित्युच्यते विरूपेस्तृभिरुप्यातयानानारूपेतयो-
रन्याएकाराभिःस्तृभिर्नक्षत्रैः पिपिशेपिशते संश्लिष्यते पिशअवयवइतिधातुः अन्याअहरादिम-
कादुहिता सूरःसूर्येणपिपिशोसंश्लिष्यते तेचनक्षत्रैःसूर्येणचालंकृतेभवतइत्यर्थः मिथस्तुरापरस्प-
रंवाधयंयौअद्वाराभिर्निवर्त्यते रात्र्याचाहरितिपरस्परंवाधः अतएवविचरन्तीविधिंधृथकृचरं-
त्यौपावकेसर्वस्यशोधयिष्यौ एवंभूतेअहश्चराभिश्चकृच्यमाने अस्माभिःस्तूयमानेस्तस्यौ श्रुतं
श्रोतव्यमन्मननीयं स्तोत्रमस्मत्कृतंनक्षतःव्यापुर्वा ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

प्रवायुमच्छादहतीमनीपावृहद्रूपिविश्ववारंरथप्राम् ।

द्युतद्यामानियुतःपत्यमानःकविःकविमियक्षसिप्रयज्यो ॥ ४ ॥

प्र । वायुम् । अच्छ । वृहती । मनीपा । वृहत्सरंरथिम् ।

विश्वद्वारम् । रथप्राम् । द्युतद्यामा । नियुतः । पत्यमानः ।

कविः । कविम् । द्युक्षसि । प्रयज्योदतिप्रयज्यो ॥ ४ ॥

बृहतीमहवीमनोपास्मदीयास्तुतिः वायुमच्छाभिमुख्येनप्रगच्छन्तु उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रिया-
ध्याहारः कीदृशंवायुं बृहद्रथिमहाधनं विश्ववारं विश्वैर्वरणीयं संभ्रजनीयंरथप्रां रथस्यात्मी-
यस्यप्रातारंपूरयितारं यद्वा स्तोत्रंनृणारंथंवनैःपूरयितारं अथप्रत्यक्षस्तुतिः हेमयज्यो प्रकर्षेणयष्ट-
व्य वायो द्युतयामा प्रदीपयानःनियुतःआत्मीयरथयोज्याःवडवाःवाःपत्यमानःअभिपतन् अभि-
गच्छन् यद्वा पत्यनिरैश्वर्यकर्मा तासांवडवानामीश्वरःकविःक्रान्तदर्शी एवंभूतस्त्वंकविमेधाविनं
स्तोतारंइयक्षसि धनेनपूजय ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

समेवपुंश्छदयदश्विनोर्योरथोविरुक्मान्मनसायुजानः ।

येननरानासत्येपयध्वैर्वर्तिर्याथस्तनयायत्मनेच ॥ ५ ॥ ५ ॥

सः । मे । वपुः । छदयत् । अश्विनोः । यः । रथः । विरुक्मान् ।

मनसा । युजानः । येन । नरा । नासत्या । इपयध्वै ।

वर्तिः । याथः । तनयाय । त्मने । च ॥ ५ ॥

अश्विनोःस्वभूतःसरथः मेमदीयंवपुः शरीरंछदयदछादयतु तेजसाभाछादयतु योरथो-
विरुक्मान्विरोचनवान् विशेषेणदीप्यमानः मनसामनोव्यापारमात्रेणयुजानःअश्वैःसंयुज्यमानो-
भवति हेनरानेतारौ हेनानन्यासत्यस्वभावौ सत्यनेतारौ नासिकाप्रभवौवा अश्विनौ येनरथेन
वर्तिःस्तोत्रगृहं तनयायपुत्रायत्मनेआत्मनेतत्पित्रेस्तोत्रेचइपयध्वे कामान्प्रापयितुंयाथः गच्छथः
सरथइतिपूर्वब्रान्वयः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेपंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथषष्ठी-

पर्जन्यवातावृषभापृथिव्याःपुरीपाणिजिन्वत्मप्यानि ।

सत्यंश्रुतःकवयोयस्यंगीभिर्जगंतस्थान्तर्जगदाकृणुध्वम् ॥ ६ ॥

पर्जन्यवाता । वृषभा । पृथिव्याः । पुरीपाणि । जिन्वत् । मप्यानि ।

अप्यानि । सत्यंश्रुतः । कवयः । यस्य । गीः । ऋभिः । जगंतः ।

स्थान्तः । जगत् । आ । कृणुध्वम् ॥ ६ ॥

हेपर्जन्यवाता पर्जन्यवायू वृषभावृष्टेःकर्तारोपृथिव्याः अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षात्
आप्पानि आप्तव्यानिपुरीपाणिपूरकाण्युदकानि जिन्वतंमेरयवं उत्तरोर्ध्वोमारुतः हेसत्यश्रुतः
सत्यस्तोत्रस्यश्रोतारः कवयोमेधाविनोमरुतः यस्यस्तोत्रुःपीभिःस्तुतिभिःसूर्यस्तुताभवथ त-
स्यस्तोत्रुःजगत्स्थायरजंगमात्मकंसर्वपाणिजातंआरुणध्वं आभिमुख्येनकुरुत हेजगतःस्थातःग-
णाभिप्रायमेकवचनं स्थावरजंगमात्मकस्यजगतोवस्थापकहेमरुद्वर्णेनियोज्यं ॥ ६ ॥

अन्वारंभणीयापांसारस्वतस्यहविषोयाज्यापावीरवीकन्या-
चित्रायुःपोषिवांसंसारस्वतइति । एकादशनेसारस्वनेपशौर्द्वैवपुरोडाशस्ययाज्या सन्निवंच-
पावीरवीकन्याचित्रायुंस्तेस्तनःशशयोमयोभूरिति । आग्निमारुतेशस्त्रेप्येषा सन्निवंच-राका-
महमितिद्वेपावीरवीकन्याचित्रायुरिति ।

सैपासुक्तेसप्तमी-

पावीरवीकन्याचित्रायुःसरस्वतीवीरपत्नीधियंधात् ।
आभिराच्छिद्रंशरणंसजोपादुराधर्पगृणतेशर्मयंसत् ॥ ७ ॥
पावीरवी । कन्या । चित्रःआयुः । सरस्वती । वीरःपत्नी ।
धियम् । धात् । आभिः । अच्छिद्रम् । शरणम् । सजोपाः ।
दुःआधर्पम् । गृणते । शर्म । यंसत् ॥ ७ ॥

पावीरवीशोधयित्री कन्याकमनीया चित्रायुश्चित्रगमनाचित्रावासा वीरपत्नीवीरः प्रजा-
पतिः पतिर्यस्यास्तादृशी यद्वा वीराणांपालयित्री एवंभूतासरस्वतीधियं अस्मदीयंक्रमयज्ञाख्यं
धावद्धातु धारयतु ददातु वाशब्देनप्रतिपादितोसर्थोनुष्ठोयते अपिचआभिर्देवपत्नीभिः सजोपाः
सहप्रीयमाणाः यद्वाग्राःआयज्यादीनिच्छिद्रांसि छिद्रांसिर्वैशादितिश्रुतेः । तेःसहप्रीयमाणाःगृणते
स्तुवते महंसच्छिद्रंछिद्ररहितंदुराधर्पं अनुभिः शीतवातादिभिश्चावर्पितुमशक्यं शरणंगृहं श-
र्मसुखंचयंसत्प्रमच्छतु ॥ ७ ॥

एकादशनेपोष्णेपशौषथस्यथइतिहविषोयाज्या सन्निवंच-पथस्यथःपरिश्रितिवचस्या-
वृहस्पतेयापरमापरावदितिद्वेइति ।

अथाष्टमी—

प॒थस्प॑थ॒ परि॑पाति॒वच॑स्या॒कामे॑न॒ऋतो॑अ॒भ्या॒न॒ऋक॑म् ।
स॒नो॑रा॒सच्छु॑रु॒धश्च॑न्द्रा॒ग्र॒धि॒र्य॑धि॒र्यं॒सोप॑धाति॒प्रपू॑षा ॥ ८ ॥

प॒थ ६प॑थ । परि॑पतिम् । व॒च॒स्या । का॒मे॒न । ऋ॒त । अ॒ग्नि ।
आ॒न॒द् । अ॒र्क॑म् । स । न॒ । रा॒म॒त् । शु॒रु॒ध॑ । च॒न्द्र॒ऽअ॒ग्रा ।
धि॒र्य॑म्॒ऽधि॒र्य॑म् । स॒ं॒स॒धा॒ति॒ । प्र । पू॒षा ॥ ८ ॥

पथस्पथ सर्वस्यमार्गस्यपरिपतिमधिपतिऋकमर्चनीम् पूषण कामेनकाम्यमानेनफलैर्न
कृतोवशीकृतस्तोता वचस्यास्तुत्याअभ्यानर् अभ्यश्रुतां मामोतु सचपूषा नोस्मर्गमंरुधः
शुचोरोवधित्रीर्णा चन्द्राग्रा चन्द्रमितिहिरण्यनाम हिरण्यपमुस्ताः यद्वाम्यर्गभृमा रासद-
दातु रादानेअस्माहेदिरुप तथाधियधियसर्वमस्मदीयंकर्म सपूषाप्रसीपवातिप्रसाधयतु ॥ ८ ॥

वाग्देवशौप्रथमभाजमितिहविषोयाज्या सूत्रितच—प्रथमभाजयशसंबयोधासोमापूषणाज-
ननारयीणाधिमिसूक्तमिति ।

सैषासूक्तेनवमी—

प्र॒थ॒म॒भा॒ज॑य॒शसं॑व॒यो॒धां॒सु॒पा॒णि॒दे॒वं॒सु॒ग॒भं॑स्ति॒मृ॒भ्व॑म् ।
हो॒ता॒य॒क्ष॒य॒ज॒तं॑पु॒स्त्या॒नाम॑ग्नि॒स्त्व॒ष्टरि॑त्सु॒ह॒र्व॑वि॒भाना॑ ॥ ९ ॥

प्र॒थ॒म॒ऽभा॒ज॑म् । य॒शसं॑म् । व॒य॒ऽधाम् । सु॒ष्ट॒पा॒णि॒म् ।
दे॒वम् । सु॒ष्ट॒ग॒भं॑स्ति॒म् । ऋ॒भ्व॑म् । हो॒ता । य॒क्ष॒त् । य॒ज॒त॒म् ।
पु॒स्त्या॒नाम॑ । अ॒ग्नि । त्व॒ष्टरि॑म् । सु॒ष्ट॒ह॒र्व॑म् । वि॒त्ता॒ऽर्वा ॥ ९ ॥

प्रथमभाज प्रथमेउत्पत्तिकालएवविभक्तारजतूना यावच्छोवेरेतस सिकस्यत्वष्टारूपा-
णिविक्रुगेतितावच्छोवेनप्रजापतवैदितिश्रुते । यशसयशस्वि दयोवावयसोनस्यहविलेक्ष-
णस्पधातार धारयितार यद्वा स्तोत्रम्योनप्रद सुपाणिहस्तस्पमणिवंधादूर्ध्वपदेश पाणि.
शोभनपागिकदेवदानादिगुणयुक्त सुगभासिन मभस्तिरितिबाहुनाम शोभनदोर्दंड ऋचउरुभास-

मानं महान्तं वापस्त्वानां पत्यमिति गृह्णाम तत्स्थानां यजतं यष्ट्वं गृहस्थैर्यजनीयमित्यर्थः
सुहवं सुखेन ह्यातुं शक्यं एवं भूतं त्वष्टारं हेतो देवानामाह्वाता विभावा दीप्यमानोऽग्निः यक्षत् यजत्
अनेन हविषा यजतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

भुवनस्य पितरं गीर्भिराभीरुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमक्तौ ।

बृहन्तं मृष्वमजरं सुपुत्रमृध्वमेमकविर्नैपितासः ॥ १० ॥ ६ ॥

भुवनस्य । पितरम् । गीः । अग्निः । आग्निः । रुद्रम् । दिवा ।

वर्धय । रुद्रम् । अक्तौ । बृहन्तम् । मृष्वम् । अजरम् । सुपुत्रम् ।

मृध्वम् । कविना । इपितासः ॥ १० ॥ ॥ ६ ॥

भुवनस्य भूतजातस्य पितरं पालयितारं रुद्रं रुद्रः स्वतद्वावयितारमीश्वरं आभिर्गीर्भिः स्तुति-
भिः दिवा अहनि हेतोर्तुर्वर्धय अक्षौराभ्यां च तमेवरुद्रं स्तुतिभिर्वर्धय वर्धय च कविना प्राज्ञेन रुद्रेण इ-
पितासः प्रेपिताः प्रेरिताः सन्तः बृहन्तं महान्तं मृष्वं दर्शनीयमजरं जरारहितं सुपुत्रं शोभनसुखं एवं-
गुणविशिष्टं रुद्रं मृध्वम् मृध्वं स मृध्वं यथा भवति तथा हव्येन स्तवाम ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमेयष्टोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी—

आयुवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्तगृणतो वरस्याम् ।

अचित्रं चिद्धिजिन्वथा दृधन्तं दृत्थानक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत् ॥ ११ ॥

आ । युवानः । कवयः । यज्ञियासः । मरुतः । गन्तः । गृणतः ।

वरस्याम् । अचित्रम् । चित् । हि । जिन्वथ । दृधन्तः । दृत्था ।

नक्षन्तः । नरः । अङ्गिरस्वत् ॥ ११ ॥

हे युवानो नित्यतरुणाः कवयः प्राज्ञाः यज्ञियासो यज्ञार्हाः एवंभूता हे मरुतः गृणतः स्तुवतः
वरस्यां वरणीयां स्तुतिं प्रति आगन्त आगच्छत अपि च हे नरो मेतारो मरुतः इत्था इत्थमनेन म-

कारेणवृधन्तोवर्धमानाः यद्वा इत्याममुत्रान्तरिक्षेनक्षन्तोव्यामुपन्तः अंगिरस्यव्अंगिरसोगम-
नशीलारश्मयः तेमथाशीघ्रंनभस्थलं व्यामुवन्ति तद्वद्वयद्वारूपयएवांगिरसः तद्वद्वशीघ्रगामिनः
एवंभूतायूयं अचिच्चंचिदओषधिवनस्पतिभिर्निबिडोदेशश्चित्रंतद्विदृक्षणं ओषध्यादिभिर्वियुक्त-
मपिदेशंजिन्वथ वृष्ट्यातर्पयथ हीतिपूरणः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

प्रवीरायप्रतवसेतुरायजायूथेवंपशुरक्षिरस्तम् ।

सर्पिस्पृशतितन्विश्रुतस्यस्तृभिर्नानाकंचनस्यविपः ॥ १२ ॥

प्र । वीराय । प्र । तवसे । तुराय । अज । यूथाइदं । पशुरक्षिः ।

अस्तम् । सः । पिस्पृशति । तन्वि । श्रुतस्य । स्तृभिः । न ।

नाकम् । वचनस्य । विपः ॥ १२ ॥

वीरायविक्रान्तायविविधंशत्रूणामीरकायवा मरुद्वणाय पाज हेस्तोतः स्तुतिप्रगमय तथा
तवसेबलिनेतुरायक्षिप्रगमनायचतस्मेगणायपाज तत्रदृष्टान्तः—पशुरक्षिःपशुपालकः यूथेव स-
मथागोयूथानिसायंकालेअस्त्वृहंशीघ्रगमयति तद्वद्वशीघ्रंस्तुतिप्रयेत्यर्थः सचमरुद्वणः वचन-
स्यवक्तुःविपःविप्रस्यमेधाविनःस्तोतुःश्रुतस्य क्रियाग्रहणमपिकर्तव्यमितिकर्मणःसंप्रदानत्वाच्च-
तुर्घ्यथेषधी श्रुतंश्रोतव्यंस्तोत्रं तन्वि आत्मीयेशरीरेपिस्पृशविस्पर्शयतु संश्लेषयतु तस्त्वोत्रं
हृद्वर्तभवत्वित्यर्थः स्पर्शनेदृष्टान्तः—स्तृभिर्नानाकं यथानक्षत्रेनाकमन्तरिक्षंस्पर्शयतिसंश्लेषयति
तद्वद्व ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी-

योरजांसिविमेषार्थिवानित्रिश्चिद्विष्णुर्मनवेवाधिताय ।

तस्यतेशर्मन्नुपदद्यमनिरायामदेमतन्वाइतनाच ॥ १३ ॥

यः । रजांसि । विष्ममे । पार्थिवानि । त्रिः । चित् । विष्णुः ।

मनवे । वाधितार्थ । तस्य । ते । शर्मन् । उपदद्यमानि । राया ।

मदेम । तन्वा । तना । च ॥ १३ ॥

धोविष्णुःवाधिताय असुरोर्हसिताय मनवेप्रजापतये तदर्धपाधिवा निपृथिव्यासंबद्धानि
रजांसिलोकाः नदी नलोका नि तियायत् त्रिश्चित्तविममे चिदित्यवधारणे त्रिभिरेव विक्रमणैः परि-
मितवान् हे विष्णो तस्य तादृशस्यैव त्वत्तीमार्थे पृष्टी ईदृशेन त्वया लपदयमाने अस्मभ्यं दीयमाने
शर्मन् शर्मणि गृहे सुखे वा वर्तमानाः सन्तो वयं रायाधनेन तन्वा रोगादिरहितेन शरीरेण च तनातन-
येन पुत्रेण च मदेम मोदेम हृष्टा भवेम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

तन्नो हिं ध्रुवो अद्भिरुर्कैस्तत्पर्वतस्त्वत्संविता च नो धात् ।
तदोपधीभिरभिरातिपाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्रराये ॥ १४ ॥
तत् । नः । आहिः । वृध्वः । अतः । अर्कैः । तत् । पर्वतः ।
तत् । सविता । चनः । धात् । तत् । ओपधीभिः । अभि ।
रातिः साचः । भगः । पुरं धिः । जिन्वतु । प्र । राये ॥ १४ ॥

ध्रुवः बुध्नमंतरिक्षं तत्र भवः अहिः पृथ्व्यन्तरिक्ष इत्यहिः उक्तं च-अहिरयनादेत्यंतरिक्षं इति ।
एतत्पदद्वयाभिधेयो देवः अर्कैः अर्चनसाधनेर्मन्त्रैः स्तुयमानः सन्तोऽस्मभ्यं तदलोकैर्मसिद्धं च नो जं अ-
द्भिः उदकैः सार्धं धावद्वा तु निदधातु प्रयच्छतु पर्वतः पूरयिता पर्वं पूरणे इति धातुः यद्वा पर्ववदप्यर्च-
यंतः तद्वा न् पर्वतस्य गिरेः शत्रुरिति वा पर्वतः स च तच्च नो दधातु तथा सविता षेरको देवश्च तच्च नो दधातु
अपि चरातिपाचः रातिदानं स च न्तेशे वन्त इति रातिपाचो विश्वे देवाः ते च ओपधीभिः ओपः पाकः आ-
सुधीयत इति ओपधमस्ति लमापाधाः ताभिः सार्धं तदन्नमभिप्रयच्छन्तु तथा पुरंधिर्बहुधीः बहुम-
शो वा बहुकर्मा वा भगो भजनीय एतत्संज्ञो देवश्च राये धनार्थं प्रजिन्वतु अस्मान्मे रयतु ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

नूनो रायि रथ्यं चर्पणि प्रांपुं सुवीरं महकृतस्पर्गो पाम् ।
क्षयं दाता जं रये न जनान् स्पृधो अदेवी रमि चक्रमा मवि-
श आदेवी रभ्यां श्रवांम ॥ १५ ॥ ७ ॥

नु । नः । रयिम् । रथ्यम् । चर्षणिः । प्राम् । पुरुषवीरम् । मूहः । ऋतस्य ।
 गोपाम् । क्षयम् । दातु । अजरम् । येन । जनान् । स्पृधः । अदेवीः ।
 अग्नि । च । क्रमाम् । विशाः । आदेदेवीः । अग्नि । अश्रवाम् ॥ १ ५ ॥ ७ ॥

हेसर्वदेवाः नोस्मभ्यं नुक्षिप्रं रयिपनक्षपं गृहं च दातु प्रयच्छत कीदृशं रयिं रथ्यं रथसंबन्धिर्न-
 रथयुक्तमित्यर्थः चर्षणिमां चर्षणयोमनुष्यास्तेषां पूरयितारं पुरुषवीरं धीर्यां जायन्त इति वीराः पुत्रा-
 दयः बहुभिः धीररूपेण महो महवः ऋतस्य यज्ञस्य गोपारक्षकं दक्षिणात्पेणधनेन हियसोरक्षयते मृ-
 तोयज्ञस्त्वदक्षिण इति वचनात् कीदृशं सयं अजरं जरारहितं येन रयिणाक्षयेण च जनान् शत्रून् स्पृधः
 स्वर्धमानाः अदेवीः अदेवसंचन्धिनीरासुरीः सेनाश्च अभि क्रमाम् अभिभवेम तथा आदेवीः आ-
 गता देवा मासु हविः स्वीकारार्थं ता आदेव्यः तादृशीश्च विशाः प्रजाः यज्ञानुष्ठायिनीः येन धनेन गृहेण
 च अश्रवमवाम अभिप्राप्तवाम तादृशेन गृहे च दानेन च न्ययः ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठे मंडले चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

१०८ मेऽनुवाके द्वादश सूक्तानि तत्र हुवेव इति पंचदश च प्रथमं सूक्तं ऋजिष्वन आर्यं बहुदेवताकं
 वैदुषं हुवेव इत्यनुक्तान्वं गतः सप्त विनियोगः ।

तप्तमथमा—

ह्रुवेवेद्विपीमदिर्निनमोभिर्मृळीकापुवरुणं मित्रमग्निम् ।

अग्निसुदामं प्रमणं सुशोर्वैत्रातुं देवान् सविता रभगं च ॥ १ ॥

हुवे । वृः । देवीम् । अदितिम् । नमः । इभिः । मृळीकाय । वरुणम् ।

मित्रम् । अग्निम् । अग्निसुदाम् । प्रमणम् । सुशोर्वम् ।

व्रातुन् । देवान् । सवितारम् । रभगम् । च ॥ १ ॥

हे देवाः सोऽपुष्पाकं मातरं देवीं षोडशमानां अदिर्निनमोऽदीनां वा एकतां तां देवतां मृ-
 ळीकापुसुसार्धमोभिः नमस्कारैः स्तोत्रैर्वा हुवे इत्यादि स्तोमि तथा वरुणं वारकं मित्रं प्रमीते स्वा-
 यकं देवं अग्निं च तामिदं देवानमोभिर्ह्रुवे तथा अग्निसुदां क्षदिर्दियाक्यां अभिधानां शत्रूणां
 दिदितां सुशोर्वं सुशुशुर्वं अपमणं च नमोभिर्ह्रुवे सवितारं रभगं च नमोभिर्ह्रुवे विंशदुना व्रातुन पाद-
 दिपूतमवां न देवानमोभिः स्तोत्रैर्वा हुवे स्तोमि ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सुज्योतिषःसूर्यदक्षपितृननागास्त्वेसुमहोवीहिदेवान् ।
द्विजन्मानोयक्रतुसार्पःसत्याःस्वर्वन्तोयजुताअग्निजिह्वाः ॥ २ ॥
सुज्योतिषः । सूर्य । दक्षऽपितृन् । अनागाःऽत्वे । सुमहः । वीहि ।
देवान् । द्विजन्मानः । ये । क्रतुऽसार्पः । सत्याः । स्वःऽवन्तः ।
यजुताः । अग्निऽजिह्वाः ॥ २ ॥

हेसुमहः शोभनदीप्ते सूर्यं सर्वस्यपेरक दक्षपितृदक्षःपितामहोयेषतिदक्षपितरः पितृशब्दो-
हितामायेनपूर्वपुरुषत्वमात्रंभूते यथाआहंपितृन्सुविद्वान्अविस्तीर्त्ति । एषादक्षपितृत्वंचअदिति-
र्हजनिष्टेतिमंत्रादैवगम्यते । ईदृशान्ज्योतिषःशोभनज्योतिष्कान् देवान् अनागास्त्येअनपराघत्वे
योहिकामयस्य यथास्माकंपराधेतिनकुर्वन्तितथाकुर्यादित्यर्थः येदेवाःद्विजन्मानःद्वयोर्लोकयो-
र्जायमानाः प्रादुर्भवन्तः क्रतुसार्पः क्रतुंयज्ञंस्पृशन्तः सत्याःअवितथाःसत्यवादिनोवा स्वर्वन्तोध-
नवन्तः यजतायष्टव्याः अग्निजिह्वाःअग्निःजिह्वास्थानीयोयेषति एषंभूतायेदेवाःसन्ति तानद्देवा-
न्वीहीत्यन्वयः ॥ २ ॥

अथतृतीया—

उतद्यावापृथिवीक्षत्रमुरुवृहद्वोदसीशरणंसुपुम्ने ।
महस्करथोवरिवोयथानोस्मेक्षयायधिपणेअनेहः ॥ ३ ॥
उत । द्यावापृथिवी इति । क्षत्रम् । उरु । वृहत् । रोदसी इति ।
शरणम् । सुपुम्नेइतिसुसुम्ने । महः । करथः । वरिवः । यथा ।
नः । अस्मे इति । क्षयाय । धिपणे इति । अनेहः ॥ ३ ॥

उतापिच हेद्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ उरुविस्तीर्णक्षत्रंवलंकरथः कुरुवं तथारोदसी
द्यावापृथिव्यौ सुपुम्ने सुसुम्ने युवांवृहन्महच्छरणंगृहंचकरथः कुरुवं महोपहृत् वरिवोधनंनो-
स्माकंयथास्पावत्तथाकुरुतमित्यर्थः अपिच हेधिपणे धारयिन्वौ द्यावापृथिव्यौ अनेहःपपरा-
हित्यंचअस्मेअस्माकंक्षयायनिवात्तार्थंकुरुवं ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

आनो_१रुद्रस्य_२सूनवो_३नमन्ता_४मद्या_५हूतासो_६वसवो_७धृष्टाः ।
यदीमर्भेम_८हृतिवा_९हितासो_{१०}वाधेम_{११}रुतो_{१२}अह्नाम_{१३}देवान् ॥ ४ ॥

आ । नः । रुद्रस्य । सूनवः । नमन्ताम् । अद्य । हूतासः ।
वसवः । अधृष्टाः । यत् । ईम् । अर्भे । महृति । वा । हितासः ।
वाधे । मरुतः । अह्नाम् । देवान् ॥ ४ ॥

रुद्रस्यसूनवः पुत्रामरुतः अद्यास्मिन्कालेआहूतासःआहूताःसन्तः नोस्मान्प्रतिआन-
मन्तां आनताभवन्तु आगच्छन्तु कीदृशाः वसवोवासयितारः अधृष्टाः अन्यैरर्हिसिताः यद्य-
दाईमेनामरुतोदेवान् अर्भेअस्मेमहृतिमभूतेवावाधेसंप्राप्ते हितासोनिहिताःस्थिताःसन्तोवयं
अह्नाम् आह्वयाम तदानीमद्येत्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

मिम्यक्षये_१पुरोदसी_२नुदेवी_३सिपक्ति_४पूपा_५अभ्यर्धय_६ज्वा ।
श्रुत्वा_७हवम_८रुतो_९यद्वया_{१०}थभूमरिजन्ते_{११}अध्वनि_{१२}प्रविक्ते ॥ ५ ॥ ८ ॥
मिम्यक्ष । येपु । रोदसी । नु । देवी । सिपक्ति । पूपा ।
अभ्यर्धयज्वा । श्रुत्वा । हवम् । मरुतः । यत् । ह । याथ ।
भूम । रेजन्ते । अध्वनि । प्रविक्ते ॥ ५ ॥ ८ ॥

येपुमरुतुरोदसीरुद्रस्यपत्नीदेवीद्योतमानामाध्यगिकावाक्मिम्यक्ष नुक्षिप्रसंगच्छते तथा-
अभ्यर्धयज्वा स्तोतृन्अभ्यर्धयन् सष्ट्यन्नुर्बन्योयजति घनेनपूजयति सादृशःपूपापोषकोदेवश्च
सिपक्ति यान्मरुतःसंवते अभ्यर्धयज्वाभ्यर्धयन्यजतीविंशस्कः । हेमरुतस्तेयूर्यहवमस्मदीयमा-
ह्वानंश्रुवा यज्ञ यदासत्तु याथागच्छथ तदानींअध्वनिगार्गेप्रविक्तेगमनार्थंपृथक्कृतेसति तत्रविद्य-
मानानिभूमभूतजातानिरेजन्ते कंयन्ते तथाचमंत्रान्तरं—प्रवेपयन्तिपर्वतान्विविंचतिवनस्पतीन्॥५॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथपृष्ठी—

अ॒भित्यंवीर॑गिर्व॒णस॒म॒र्चेन्द्रं॑ ब्रह्म॒णाज॑रि॒त॒र्नवे॑न ।

श्रव॑दि॒द्वव॑मु॒प॒च॒स्तवा॑नो॒रास॑द्वाजो॒ऽउप॑म॒हो॒गृणा॑नः ॥ ६ ॥

अ॒भि । त्यम् । वी॒रम् । गिर्व॒णस॒म् । अ॒र्च॒ । इन्द्रं॑म् । ब्रह्म॒णा ।

ज॒रि॒तः । न॒वे॒न । श्रव॑न्त् । इ॒त् । ह॒वम् । उ॒प॒ । च॒ । स्तवा॑नः ।

रा॒स॒त् । वा॒जा॒न् । उ॒प॒ । म॒हः । गृ॒णा॒नः ॥ ६ ॥

हेजरितःस्तोतः त्यंतं प्रसिद्धं वीरवीर्यवन्तं विशेषेण शत्रूणामीरकं वा गिर्यणसंगिरासं भक्तारं एवं विधमिन्द्रं नवेनाभिनवेन शोभनेन वस्त्राणां स्तोत्रेण अर्च्यं च अभिष्टुहि सद्यस्तवानः स्तुयमानः सन् हवमस्मदीयं स्तोत्रं उपश्रवयितुं उपशृणुयादेव अपि च गृणानः स्तुयमान इन्द्रः महो महतः प्रभूतान् वाजान् अन्नानि च उपरासत् प्रदेयात् यत एव अतः स्तुहीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

ओ॒मानं॑ मा॒पोमा॒नु॒षी॒र॒मृ॒क्तं॑ धा॒त॒तो॒काय॑ त॒न॒याय॑ शं॒योः ।

यू॒यं हि॒ष्टा॒भि॒प॒जो॒मा॒तृ॒त॒मा॒वि॒श्व॑स्य॒स्था॒तु॒र्ज॒ग॒तो॒ज॒नि॒त्रीः ॥ ७ ॥

ओ॒मा॒नम् । आ॒पः । मा॒नु॒षीः । अ॒मृ॒क्तम् । धा॒त॒ । तो॒काय॑ ।

त॒न॒याय॑ । शम् । योः । यू॒यम् । हि॒ । स्थ॒ । अ॒भि॒प॒जः । मा॒तृ॒त॒माः ।

वि॒श्व॑स्य॒ । स्था॒तुः । ज॒ग॒तः । ज॒नि॒त्रीः ॥ ७ ॥

हे आपः मानुषीर्मनुष्यहितायूयं अमृक्तमहिंसितं ओमानं अवतिरक्षतीत्योमारक्षकमन्ततो॒ कायपुत्राय तनयाय तत्पुत्राय च धातुं प्रयच्छत तथा शंशमनमुपद्रवाणां यो यं विनं पृथकरणं च पृथकर्तव्यानां धत्त प्रयच्छत कुत इत्यत आह—हियस्माद्यूयं मातृतमाः मातृभ्योऽप्यधिकाभिपजः स्थभवथ तस्माच्छातेत्यन्वयः कथं मातृभ्योऽप्यधिकं भेषज्यमस्तीत्यत आह—विश्वस्य सर्वस्य स्थातुः स्यादवरस्य जगतो जगमस्य जनित्रीर्जनयिष्यो भवथ अतो यूयं भिपजः स्थ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आ॒नो॒दे॒वः स॒वि॒ता॒त्रा॒य॑ मा॒णो॒हि॒र॒ण्य॑ पा॒णि॒र्य॒ज॒तो॒र्ज॒ग॒म्या॑त् ।

यो॒द॒न्न॒वाँ॒उ॒प॒सो॒न॒प्र॒ता॒किं॒न्यू॒र्णु॒ते॒दा॒शु॒भे॒वा॒र्पा॒णि ॥ ८ ॥

आ । नः । देवः । सविता । त्रायमाणः । हिरण्यश्पाणिः ।
यजतः । जग्म्यात् । यः । दत्तवान् । उपसः । न । प्रतीकम् ।
विः ऊर्णुते । दाशुपे । वार्याणि ॥ ८ ॥

त्रायमाणोरक्षन् हिरण्यपाणिः सुवर्णहस्तः हितरमणीयपाणिर्वा यजतोयष्ट्यः एवंभूतः
सवितापेरकोदेवः नः अस्मान् आजग्म्यादागच्छतु योदेवः दत्तवानधनवान् उपसोनप्रतीकं उ-
पसः प्रमुखमिव दाशुपे हवींषि दत्तवते यजमानाय वार्याणि वरणीयानिवनानि व्यूर्णुते विवृणो-
ति प्रकाशयति ससवितेत्यन्वयः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

उत त्वंसूनो सहसोनो अद्या देवाँ अस्मिन्नध्वरे वृत्त्याः ।
स्यामहन्ते स दमिद्रा तौ तव स्यामग्ने वंसा सुवीरः ॥ ९ ॥

उत । त्वम् । सूनो इति । सहसः । नः । अद्य । आ । देवान् ।
अस्मिन् । अध्वरे । वृत्त्याः । स्याम् । अहम् । ते । स दम् ।
इत् । रातौ । तव । स्याम् । अग्ने । अवंसा । सुवीरः ॥ ९ ॥

उत अपि च हे सहसः सूनो वरस्य पुत्राग्ने त्वं अद्यास्मिन्कातेनो स्पदीये अस्मिन्नध्वरे यागे दे-
वाभ्यष्ट्या निन्द्रादीन् आवृत्त्याः आवर्तय आगमय अपि चाहं ते तव रातौ धनस्य दाने स दमिद्रा स-
र्वदैव वर्तमानः स्यां भवेयं तथा हे अग्ने तवा वसा त्वदीये नरक्षणेन सुवीरः शोभनैः वीरैः पुत्रपौत्रादिभि-
रुपेतश्च स्यां भवेयं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

उत त्यामे हवमार्जग्म्या तं नासत्या धीभिर्युवमद्भविषा ।
अत्रि नमहस्तमसो मुमुक्तं तूर्वतं नरादुरितादभीकं ॥ १० ॥ १ ॥
उत । त्या । मे । हवम् । आ । जग्म्यात् । नासत्या । धीभिः ।
युवम् । अद्भ । विषा । अत्रिम् । न । महः । तमसः । अमुमुक्तम् ।
तूर्वतम् । नरा । दुःइतात् । अभीकं ॥ १० ॥ १ ॥

उतअपिच हेविमा प्राज्ञो नासत्या सत्यस्वभावौ सत्यस्यनेतारौवा हे अभिवनौ त्यानौपेसि-
 ष्यौयुवंयुवांधीभिःपरिचरणकैःकर्मभिरुपेतं मेमदीयंहवंस्तोत्रंअंग क्षिप्तं आजगम्यातं आगच्छतं
 आगत्यच महोमहतस्तमसःअसुरकृतादंधकाराद् अविन यथात्रिगुणंअमुमुक्तं मोचितवन्तौस्थः
 हेनरानेतारावभिवनौ तथास्मानपिअभीकेअभ्यक्ते प्राप्तेसंग्रामेदुरिताद्दुःखावशमुक्ततावत्पूर्वतंअ-
 स्मांस्तारयतं ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेनवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकादशी-

तेनोरायोद्युमतोवाजंवतोदातारोभूतनृवतःपुरुक्षोः ।
 दशस्यन्तोदिव्याःपार्थिवासोगोजाताअप्यामृळताचदेवाः ॥ ११ ॥

ते । नः । रायः । द्युमतः । वाजंश्वतः । दातारः । भूत ।
 नृश्वतः । पुरुक्षोः । दशस्यन्तः । दिव्याः । पार्थिवासः ।
 गोऽजाताः । अप्याः । मृळतं । च । देवाः ॥ ११ ॥

हेदेवास्तेयूपधुमतोदीक्षिततः वाजवतोवल्लयुकस्यनृवतःशुभिःपुत्रादिभिरुपेतस्य पुरुक्षोःव-
 द्भुभिःकीर्तनीयस्य रायोधनस्यनोस्मार्थंदातारोभूतभवत अपिच दशस्यन्तः कामान्प्रयच्छन्तः
 दिव्याःदिविभवाःआदित्याः पार्थिवासः पृथिव्यांभवावसवःगोजाताःगौःपृथिवीभूमिकादाकृततः
 उत्पन्नामरुतः अप्याःअप्सुअन्तरिक्षेभवाःरुद्राश्च तेसर्वेयूयंअस्मान्मृळत सुखयत ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

तेनोरुद्रःसरस्वतीसजोपांभीह्रुष्मन्तोविष्णुर्मृळन्तुवायुः ।
 ऋभुक्षावाजोदैव्योविधातापर्जन्यावातापिप्यतामिर्षनः ॥ १२ ॥

ते । नः । रुद्रः । सरस्वती । सजोपाः । मीह्रुष्मन्तः । विष्णुः ।
 मृळन्तु । वायुः । ऋभुक्षाः । वाजः । दैव्यः । विधाता ।
 पर्जन्यावाता । पिप्यताम् । इर्षम् । नः ॥ १२ ॥

मीहृष्मन्तोवर्षणवन्तःतेदेवाः नोस्मान्मृळन्मुष्टयन्मुस्रयन्तु केतेहतिचेदुच्यते—रुद्रःस-
रस्वतीचसजोपाः सहमीयमाणाः विष्णुर्वायुश्चक्रुःशुक्राः क्रभुर्विष्वावाजइतित्रयःसीधन्वनाः ते-
पामाद्यः क्रभुश्चवाजोन्तिमश्चउपलक्षणमेतत् विष्वाचैर्देव्योदेवेभ्योहितः विधातामजापतिश्च अ-
पिचपर्जन्यावातापर्जन्यश्वायुश्चउभौ नोस्मभ्यमिपमर्जं पिप्यतांवर्धयतां ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

उतस्यदेवःसंविताभगोनोपांनपादवतुदानुपभिः ।

त्वष्टादिवेभिर्जनिभिःसजोपाद्योर्देवेभिःपृथिवीसमुद्रैः ॥ १३ ॥

उत । स्यः । देवः । स॒विता । भगः । नः । अ॒पाम् । नपात् ।

अ॒वतु । दानुं । प॒भिः । त्वष्टा । दे॒वेभिः । ज॒निभिः । स॒जोपाः ।

द्यौः । दे॒वेभिः । पृ॒थि॒वी । स॒मुद्रैः ॥ १३ ॥

उतापिच स्यः सः यःप्रेरकतयासर्वत्रमख्यातः ससवितादेवःभगश्चापांनपाच्चअपामिघ-
स्थानांपुत्रोमाध्यमिकोमिः सचनोस्मान्तरसतु कीदृशोपांनपात् दानु दातव्यंघनंपभिःमातापूरयि-
त् ॥ मापूरणइत्यस्मादादृगमहनइतिकिनोत्तिङ्गान्नलोकाव्ययेतिपृथीमतिपेधः तथादेवेभिर्देवैः
जनिभिस्तत्पृथीमिश्चसजोपाः सहमीतिस्त्वष्टाचदेवेभिर्देवैःसहमीयमाणा द्यौश्चसमुद्रैःसहमीयमा-
णा पृथिवीचएताश्चसर्वादेवताअस्मानवन्तु ॥ १३ ॥

आग्निमारुतेउवनोहिरित्येपा स्रग्वितं च—उवनोहिर्बुध्न्यःशृणोतुदेवानांपत्नोरुशतीरयन्तुन-
शति ।

सैपास्रकेचतुर्दशी—

उतनोहिर्बुध्न्यःशृणोत्वजएकंपात्पृथिवीसमुद्रः ।

विश्वेदेवाःकृतावृधोहुवानाःस्तुतामन्त्राःकविशस्ताअवन्तु ॥ १४ ॥

उत । नः । अ॒हिः । बु॒ध्न्यः । शृ॒णोतु । अ॒जः । एकं॒ऽपात् ।

पृ॒थि॒वी । स॒मुद्रः । वि॒श्वे । दे॒वाः । कृ॒त॒ऽवृधः । हु॒वा॒नाः । स्तु॒ताः ।

मन्त्राः । क॒वि॒ऽश॒स्ताः । अ॒वन्तु ॥ १४ ॥

उत अपि च अहिर्बुध्नो नोस्माकं स्तोत्रं शृणोतु अजो जन्मरहितः एकः असहाय एव पयते गच्छ-
तीत्येकपात एतत्पदद्वयाभिधेयो देवश्च पृथिवीसमुद्रश्च अस्मदीयं स्तोत्रं शृणोतु अपि च क्रता वृधः क्र-
तस्पयज्ञस्पसत्यस्पवावर्धयितारः हुवानाः अस्माभिराहूयमानाः पूर्वेः कृषिभिश्च स्तोत्रैः स्तुताः मं-
त्राः पञ्चणीयाः गुप्तं भाषितव्याः मंत्रप्रतिपाद्यावा कविशस्ताः कविभिर्मंधाविभिर्ऋषिभिः शस्त्रैः शं-
सिता ईदृशाः विश्वे देवाः अवन्त्वस्मान्नरक्षन्तु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

ए॒वान॒पा॒तो॒म॒म॒त॒स्य॒धी॒भिर्भ॒र॒द्वा॒जा॒अ॒भ्य॒र्च॒न्त॒य॒र्केः ।

ग्रा॒हु॒ता॒सो॒व॒स॒वो॒ऽधृ॒ष्टा॒वि॒श्वे॒स्तु॒ता॒सो॒भू॒ता॒य॒ज॒त्राः ॥ १५ ॥ १० ॥

ए॒व । न॒पा॒तः । म॒म । त॒स्य । धी॒भिः । भ॒र॒त्स्वा॒जाः । अ॒भि ।

अ॒र्च॒न्ति । अ॒र्केः । ग्राः । हु॒ता॒सः । व॒स॒वः । अ॒धृ॒ष्टाः । वि॒श्वे ।

स्तु॒ता॒सः । भू॒त । य॒ज॒त्राः ॥ १५ ॥ १० ॥

एव एवं यो ह देवान्स्तुतवान् तस्य मम क्रजिष्वनो न पातः पुत्राः भरद्वाजाः भरद्वाजगोत्रजाः सु-
होत्रादयः धीभिः स्तोत्रैरैर्केरर्चनसाधनैरभ्यर्चन्ति अभिषुबन्ति हेयजत्राः यष्टव्या देवा हुतासः पुरो-
डाशादिभिर्हविर्भिर्हुताः क्षर्षिताः यस्यो निवासयितारः अधृष्टाः कैरप्यहिंसिताः एवं भूताः विश्वे ते स-
र्वे पूज्यमाः देवपत्न्यश्च स्तुतासो भूत तैः सुहोत्रादिभिः स्तुता भवत ॥ १५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे दशमो वर्गः ॥ १० ॥

उदुत्यदिति षोडशर्चं द्वितीयं सूक्तं क्रजिष्वन आर्षं वैश्वदेवं त्रयोदश्यायास्ति स्रजः पृष्णिहः षोडश्य-
नुष्टुप् शिष्टास्तिष्टुभः तथा चानुक्रान्तं—उदुत्यत्पोळशम्पुष्णिगनुष्टुबन्तमिति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र मथमा—

उ॒दु॒त्य॒च्चक्षु॒र्महि॒मि॒त्रयो॒रौ॒ ए॒ति॒प्रि॒यं व॒रु॒णयो॒रद॒ब्धम् ।

ऋ॒त॒स्य॒शु॒चि॒दर्श॑त॒मनी॑कं रु॒क्मो॒न॒दिव॑ उ॒दि॒ता॒न्य॒द्यौत् ॥ १ ॥

उ॒त् । ऊँ । इ॒ति । त॒यत् । चक्षुः । महि॑ । मि॒त्रयोः । आ । ए॒ति ।

प्रि॒यम् । व॒रु॒णयोः । अ॒द॒ब्धम् । ऋ॒त॒स्य । शु॒चि॑ । दर्श॑तम् ।

अ॒नी॒कम् । रु॒क्मः । न । दि॒वः । उ॒त् । इ॒ता । वि । अ॒द्यौत् ॥ १ ॥

त्यत् तदप्रसिद्धं चक्षुः प्रकाशकं महिम्नं हृदि स्तुवं मित्रयोर्वरुणयोः प्रियं मित्रशब्दो वरुणशब्द-
 श्चेतरेतरयोगान्मित्रावरुणावुभावप्याचरे मित्रावरुणयोरतिप्रियं अदब्धं रक्षोभिरर्हिसितं शुचिरुद्धं
 निर्मलं दर्शतं दर्शनीयं एवं भूतं कृतस्यादित्यस्य अनीकं तेजः आसर्वेषामभिमुखं उदेति उद्गच्छति
 उदिता उदितौ सूर्यस्योदये सति उदितं तच्चेजः दिवोन्तरिक्षस्य रुक्मो न भ्रूषणमिव व्यधौत् वियो-
 तवे प्रकाशते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वेदयस्त्रीणि विदथान्येपादेवानां जन्म सनुतरा च विप्रः ।
 ऋजुमर्तेपुष्टिना च पश्यन् अभिचष्टे सूर्यो अर्य एवान् ॥ २ ॥

वेद । यः । त्रीणि । विदथानि । एपां । देवानां । जन्म । सनुतः ।
 आ । च । विप्रः । ऋजु । मर्तेषु । पुष्टिना । च । पश्यन् ।
 अभिः । चष्टे । सूर्यः । अर्यः । एवान् ॥ २ ॥

यः सूर्यः त्रीणि त्रिसंख्यानि विदथानि वेदितव्यानि स्थानानि त्रीन्लोकान् वेद वेत्ति जाना-
 ति एषा एतल्लोकत्रयवर्तिनो देवानां वसुरुद्धादित्यात्मकानां सनुवरं तर्हिवनामैतत् अन्तर्हितं
 अप्रहापमानं जन्मजननं च यो विप्रो मेवावीक्ष्ये वेति आकारः पूरकः स सूर्यः सूर्यः मर्तेषु मनु-
 ष्येषु विद्यमानानि ऋजुऋजुनिशोभनानि कर्माणि वृजिनावृजिनानि अशोभनानि कर्माणि च पश्य-
 न साक्षितया जानन्नभिचष्टे अभितः सर्वजगत्प्रकाशयति तथा अर्यः स्वामी भूत्वा एवान् प्राप्तव्या-
 न् कामांश्च मनुष्येषु प्रकाशयति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स्तुपउवोमहऋतस्य गोपानर्दिति मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमर्णमगमदब्धधीती न च्छावो चे सध्वन्यः पावकान् ॥ ३ ॥

स्तुपे । ऊँ इति । वः । महः । ऋतस्य । गोपान् । अर्दितिम् । मित्रम् ।
 वरुणम् । सुजातान् । अर्यमर्णम् । अगम् । अदब्धधीतीन् ।
 अच्छ । वोचे । सध्वन्यः । पावकान् ॥ ३ ॥

हेदेवाः महोमहतकृतस्ययज्ञस्यगोपानरक्षकान्वोयुष्मानस्तुपेस्तुवे उदतिपूरणः तानेवदे-
वानाह—अदितिमदीनादेवमातरंमित्रंवरुणंचएतान् सुजातान् शोभनजननान् अर्यमणंभगंचअ-
द्व्यधीतीन् अहिंसितकर्मणः सधन्यःधनसहितान्पावकान् विश्वस्यशोधकान् ईदृशान्सर्वा-
न्देवान्अच्छवोचे अभिपन्नवोमीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

रिशादंसःसत्पतीरदब्धान्महोराज्ञःसु वसुनस्यदातृन् ।

यूनःसुक्षत्रान्क्षयंतोदिवोनृनादित्यान्याम्पादित्तिदुवोपु ॥ ४ ॥

रिशादंसः । सत्पतीन् । अदब्धान् । महः । राज्ञः । सुवसुनस्य ।

दातृन् । यूनः । सुक्षत्रान् । क्षयंतः । दिवः । नृन् । आदित्यान् ।

यामि । अदितिम् । दुवःपु ॥ ४ ॥

रिशादंसः रिशताहिंसकानांसितृन् क्षेपृन् यद्वा रिशानाहिंसकानांअनुन्नक्षपितृन्
सत्पतीन् सत्तांपालयितृन् अदब्धानाहिंसितान् महोमहतः राज्ञोराजमानान्ईश्वरान्वासुवसुनस्य
शोभननिवासस्यदातृन् यूनोऽनित्यतरुणान् सुक्षत्रान् शोभनधनान्शोभनबलान्क्ष क्षयतःसर्वत्र
नियसतः यद्वा क्षयतिरैश्वर्यकर्मा ईशानान्दिवोद्युलोक्तस्यनृन्नेतृन् आदित्यान् अदितेः पु-
त्रान् ईदृशान्सर्वान्देवान्दुवोयु लुप्तविभक्तिकमेतत् दुवोयुंदुवोस्मदीयंपरिचरणंकामयमानांअ-
दितिदेवमातरंच यामि मायोमि यद्वा यामिषाचामि ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

द्यौर्द्विपितृपृथिविमातरधुगग्नेभ्रातर्वसवोमृच्छतांनः ।

विश्वंआदित्याअदितेसजोषाअस्मभ्यंशर्मवहुलंविद्यन्त ॥५॥११॥

द्यौः । पितृरिति । पृथिवि । मातः । अधुक् । अग्ने । भ्रातृः ।

वसवः । मृच्छत । नः । विश्वे । आदित्याः । अदिते । सजोषाः ।

अस्मभ्यम् । शर्म । बहुलम् । वि । यन्तु ॥ ५ ॥ ११ ॥

हेपितः पितृस्थानीयद्यौःद्युलोकहेमातः मातृस्थानीयेअधुगद्गोमि पृथिवि हेभ्रातृःभ्रातृ-
स्थानीयाग्ने हेवसवोवासयितारोदेवाः तेसर्वेयूनोस्मान्मृच्छतसुखयत् हेविश्वआदित्याःसर्वे-

अदितिपुत्रादेवाः हेअदिते यूयंसजोषाः संगताभूत्वाअस्मान्पुंवहुलंअधिकंशर्ममुखं विस्तृतंवा-
गृहंविपन्तयच्छत ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेएकदशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथपष्ठी-

मानोवृकायवृक्यैसमस्माअघायतेरीरधतायजत्राः ।

यूयंहिष्टारुध्योन्नस्तनूनांयूयंदक्षस्यवचंसोवभूव ॥ ६ ॥

मा । नः । वृकाय । वृक्यै । समस्मै । अचक्ष्यते । रीरधत ।

यजत्राः । यूयम् । हि । स्थ । रुध्यः । नः । तनूनाम् । यूयम् ।

दक्षस्य । वचंसः । वभूव ॥ ६ ॥

हेयजत्रायष्टव्यादेवाः नोस्मानवृकायार्हिसकायस्तेनायवृक्येवस्यस्ति यैवमारीरधत मावशं-
नैष्ट मावशीकुरुत यद्वा वृकःअरण्यश्वा तस्यस्त्रीवृकी अपिचसप्तमस्यैसर्वस्मैअघायतेअघमनर्थ-
मस्माकमिच्छते शत्रुजनायअस्मान्मावशंनयत यूयंहियूयंसवत् नोस्माकंतनूनांशरीराणारुध्यो-
नेतारःस्थ भवथ यूयमेवदक्षस्यास्मदीयस्यबलस्यवचंसोवाक्यस्यचनेतारोवभूव अतःकारणा-
त्तस्मान्मारीरधतेत्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथसप्तमी-

मावृणोअन्यद्वेकंभुजेममातत्कर्मैवसवोयचयध्वे ।

विश्वस्यहिक्षयथविश्वदेवाःस्वयंरिपुस्तन्वंरीरिपीष्ट ॥ ७ ॥

मा । वृः । एनः । अन्यद्वेकम् । भुजेम । मा । तत् । कर्म ।

वसवः । यत् । चयध्वे । विश्वस्य । हि । क्षयथ । विश्वदेवाः ।

स्वयम् । रिपुः । तन्वम् । रिरिपीष्ट ॥ ७ ॥

हेदेवाः वीरुष्माकंस्वभूतावयंअन्यद्वेकंअन्यैःरात्रुभिःरुतमुत्पादितं एनःपापं माभुजेम मा-
भुंक्षहि हेवसवोवासयितारोदेवाः यद्वयेनरुतेनपापेन चयध्वेअस्मान्वाध्वे चयतिर्हिसाक-
मां तच्चपापंमाकर्षं माकार्षं करोतेर्मादिलुडिभंवेषसेतिचेर्लुक् हेविश्वदेवाः सर्वेदेवाः विश्व-

स्य सर्वस्य जगतो यूर्यं हि क्षयथ ईश्वराभावथ अतः कारणात् अस्मदो योरिणुः शत्रुः तन्म्यं स्वशरीरं
स्वयमेवरिरिषीष्ट हिंस्यात् यथैवं भवति तथा कुरुतेति भावः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।

नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे ॥ ८ ॥

नमः । इत् । उग्रम् । नमः । आ । विवासे । नमः । दाधार । पृथिवीम् ।

उत् । द्याम् । नमः । देवेभ्यः । नमः । ईशे । एषाम् । कृतम् ।

चित् । एनः । नमसा । आ । विवासे ॥ ८ ॥

आस्तांतावद्यदेवानां माहात्म्यं तदीयो नमस्कारोऽपि इत्थं महाभाग इति ब्रुवाणः कैमुतिकन्याये-
न देवान् हतौति—नम इत्तनमस्कार एव उग्रमुद्रणं बलं सर्वैरुद्धतेन हि सर्वं लभ्यते अतो नमः नमस्कारं
आविवासे परिचरामि नमः नमस्कार एव पृथिवीं उत घां घुलोकं च दाधार धारयति द्यावापृथि-
व्यौ प्राणिभिर्नमस्क्रियमाणे सत्यौ तदुपभोगाय चिरकालमवतिष्ठेत् अतो देवेभ्य ईशं नमस्कारो-
मि एषां देवानां नमो नमस्कारः ईशे ईष्टे यत्स्तेन ते वशीकृताः कृतं चिदकृतमपि आचरितमप्येनः
पापं नमस्तानमस्कारेण आविवासे विवासो वर्जनं वर्जयामि विनाशयामि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ऋतस्य वो रथ्यः पूतदक्षान् नृत्तस्य पस्त्यसदो अदब्धान् ।

ताँ आनमोभिरुचक्षंसो नृन्विश्वान् च आनमे महो यजत्राः ॥ ९ ॥

ऋतस्य । वः । रथ्यः । पूतदक्षान् । ऋतस्य । पस्त्यसदः ।

अदब्धान् । तान् । आ । नमः । भिः । उरुचक्षंसः । नृन् ।

विश्वान् । वः । आ । नमे । महः । यजत्राः ॥ ९ ॥

हे यजत्राय एव्यादेयाः यो युष्मदीयस्य ऋतस्य यज्ञस्य रथ्यो रहितृन् नेतृन् पूतदक्षान् शुद्धवत्तान्
ऋतस्य यज्ञस्यापस्त्यसदः यज्ञसंयन्विनिपस्त्ये देवयजनलक्षणे गृहे सीदतो निषण्णान् अदब्धान् च रक्षः
प्रभृतिभिरिहंसितान् उरुचक्षसो बहुद्रष्टृन् नृन् ते तृन् महो महवः तान् विश्वान् सर्वान् यो युष्मान् आ-
आभिमुख्येन क्रियमाणैर्नमोभिर्नमस्कारैः आनमे आनतोस्मि ॥ ९ ॥

अथदशमी-

तेहि श्रेष्ठं वर्चसुस्त उ न स्तिरो विश्वानि दुरितानयन्ति ।

सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निर्ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः ॥ १० ॥ १२ ॥

ते । हि । श्रेष्ठं वर्चसः । ते । ऊँ इति । नः । तिरः । विश्वानि ।

दुःइता । नयन्ति । सुक्षत्रासः । वरुणः । मित्रः । अग्निः ।

ऋतधीतयः । वक्मराजसत्याः । १० ॥ १२ ॥

ये देवाः वक्ष्यमाणगुणाः ते हि ते त्वत् श्रेष्ठवर्चसः प्रशस्यतमदीप्तयो भवन्ति अतः त उत एव-
नोस्माकं विश्वानि सर्वाणि दुरितापापानि तिरःतिरोहितानि यथा भवन्ति तथानयन्ति नयन्तु विना-
शयन्ति त्वर्थः ये वरुणादयो देवाः सुक्षत्रासः शोभनवलाः शोभनधनावाकृतधीतयः सत्यकर्माणः
वक्मराजसत्याः वक्मवचनं स्तोत्रं तस्य राजानः ईशाना वक्मराजानः स्तोतारः ते पु सत्याः अवित-
थाः एवंभूतास्ते हीत्यन्वयः ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे द्वादशोऽवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी-

तेन इन्द्रः पृथिवीक्षामवर्धन् पूषा भगो अदितिः पञ्चजनाः ।

सुशर्माणः स्ववसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ॥ ११ ॥

ते । नः । इन्द्रः । पृथिवी । क्षाम । वर्धन् । पूषा । भगः ।

अदितिः । पञ्च । जनाः । सुशर्माणः । सुस्ववसः । सुनीथाः ।

भवन्तु । नः । सुत्रात्रासः । सुगोपाः ॥ ११ ॥

ते देवानोस्माकं क्षामनिवासभूमिवर्धनवर्धयन्तु के ते इन्द्रः पृथिवी च पूषा च भगश्च अदि-
तिरदीना देवमाता च पञ्चजना देवमनुष्याणां गंधर्वाप्सरसामित्यादिर्ब्राह्मणो का देवमनुष्यादयश्च ते-
च नोस्मदर्थं सुशर्माणः सुसुखाः स्ववसः शोभनाद्याः सुनीथाः सुपापणाश्च भवन्तु अस्मभ्यं शो-
भनसुखादिकं प्रयच्छन्ति त्विभावः तथा सुत्रात्रासः सुदुधातारः सुगोपाः शोभनगोपायितारश्च भ-
वन्तु उपस्थितेभ्यः शत्रुभ्योरक्षणां त्राणं तेषां उत्पत्तिनिरोधेन रक्षणं गोपनं ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

नू॒स॒द्वा॒नं॑ दि॒व्यं नं॑ शि॒दे॒वा॒भार॑द्वाजः सु॒म॒ति॒या॒ति॒हो॒ता ।

आ॒सा॒ने॒भि॒र्य॑ज॒मानो॒मि॒येधै॑र्दे॒वानां॑ ज॒न्म॑ वसू॒षुर्व॑वन्द ॥ १२ ॥

नु । स॒द्वा॒नम् । दि॒व्यम् । नं॑ शि॒ । दे॒वाः । भार॑द्वाजः । सु॒ष्ट॒म॒ति॒म् ।

या॒ति॒ । हो॒ता । आ॒सा॒ने॒भिः । य॑ज॒मानः । मि॒येधैः । दे॒वानां॑ ।

ज॒न्म । व॒सू॒ष्ट॒युः । व॒व॒न्द ॥ १२ ॥

अनयाऋषिरात्मानं परोक्षवदाह—हे देवाः भारद्वाजः भारद्वाजगोत्रजः होतास्तोषाय ऋषिः दिव्यं दिवि भवं सद्वा नं स दमं स्थानं नुक्षिपं नं शि व्यामोतु तथा सुमतिं शोभनां मतिं पुष्पदीपामनुग्रहयुक्तिं च याति याचते याति याञ्चाकर्मां तदर्थं आसानेभिः आसीनैः सवासनं कुर्वद्भिः मियेधैर्धैर्धैर्मघाहैः अन्ययजमानैः सार्धं यजमानः यागं कुर्वन्नय ऋषिः वसूषुर्वसूनि धनान्यात्मन इच्छन् देवानां जन्मजन्तं धवं दवं दते स्वौवि ॥ १२ ॥

दशरात्रस्य चतुर्थे हनिमउगशस्त्रे अपत्यं वृजिनमित्येप वैश्वदेवस्तृचः सुधिवंच—अपत्यं वृजिनं रिपुमं पितमेन दोतम इत्थानुदुभं पउगमिति ।

वृचेमथयासुक्तेत्रयोदशी—

अ॒प॒त्यं वृ॒जि॒नं रि॒पुं स्ते॒नम॒ग्ने दुरा॑ध्यम् ।

दु॒वि॒ष्टम॑ स॒त्यस॒त्पते॑ कृ॒धी सु॒गम् ॥ १३ ॥

अ॒प॒ । त॒यम् । वृ॒जि॒नम् । रि॒पुम् । स्ते॒नम् । अ॒ग्ने । दुः॒ऽआ॒ध्यम् ।

दु॒वि॒ष्टम् । अ॒स्य॒ । स॒त्प॒ते॒ । कृ॒धि । सु॒गम् ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वं त्यंतं प्रसिद्धं वृजिनं कुटिलं रिपुं पापकारिणं दुराध्यं दुःस्वस्थाध्यातारं दुष्टाभिपार्य एवं भूतं स्तेनं हिंसकं दविष्ठं दूरतमं अशास्य अपक्षिप असुक्षेपणद्विधातुः हे सत्यते सतां पालयितरग्ने अस्माकं सुगं शोभनेन गंतव्यं सुखं रुधि कुरु अत्र सवदेवात्मकस्याग्नेः स्ववनादैश्वदेवत्वं ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

ग्रा॒वा॒णः सो॒मनो॑ हि॒कंस॑ खि॒त्व॒नाय॑ वा॒व॒शुः ।

ज॒ही॒न्यं १ त्रि॒णं १ णि॒हको॑ हि॒पः ॥ १४ ॥

प्रावाणः । सोमानः । हि । कम् । सखित्वनार्थ । वावशुः । जहि ।
नि । अत्रिणम् । पणिम् । वृकः । हि । सः ॥ १४ ॥

हे सोम नोऽस्मदीयादमेप्रावाणः अभिपवार्थाः प्रावाणाः तव सखित्वनामसत्त्वार्थवावशुः काम-
यन्ते कदितिवृकः ह्ययस्यावर्थे यस्मादेवं तस्मात्त्वपणिं वणिजमदातारं अत्रिणं अदनशीलं रा-
क्षसादिकं निजहि विनाशय सपणिर्वृको हि आदानपरः सलुप्तसर्वदास्तपोहरणशीलः अतस्त्वं ज-
होत्यर्थः वृकभादानइति धातुः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

यूयं हि ष्टासु दानव इन्द्रं ज्येष्ठा अभिधेयवः ।

कर्तानो अश्वन्नासु गंगोपा अमा ॥ १५ ॥

यूयम् । हि । स्थ । सुद्वानवः । इन्द्रं ज्येष्ठाः । अभिधेयवः । कर्त ।
नः । अश्वन् । आ । सुग्मम् । गोपाः । अमा ॥ १५ ॥

हे सुदानवः शोभनदानादेवाः यूयं हि ष्ट यूयं तल्लुपभ्रवथ सष्टक्षाः स्थ इन्द्रं ज्येष्ठाः इन्द्रं ज्ये-
ष्ठः मुख्योऽप्येति अभिधेयवः अभिगतदीक्षयः ते यूयं अध्वन् अध्वनि मार्गे नोऽस्म्युक्तं अमासहैव गोपाः
गोपायिदारो रक्षितारः सन्तः सुगंसुखं आकारः समुच्चये सुखं च कर्तं कुरुते ॥ १५ ॥

प्रवासादागमने अपि पंधामित्येषा पत्रमनेषज्या सूचितं च-अपि पंधामगन्महीति प्रत्येय-
समित्वाणिरिति ।

तेषां सक्तेषोऽशी-

अपि पंधामगन्महि स्वस्ति गामने हसम् ।

येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु ॥ १६ ॥ १३ ॥

अपि । पन्ध्याम् । अगन्महि । स्वस्ति । गाम् अनेहसम् । येन ।

विश्वाः । परि । द्विषः । वृणक्ति । विन्दते । वसु ॥ १६ ॥ १३ ॥

पंधांपंधानमार्गं अप्यगन्महि अगमिताः प्राप्ताः स्मः कीदृशं स्वस्तिमां सुखेन गन्तव्यं अने-
हसं पापरहितं येन पथा गच्छन् विश्वाः सर्वाः द्विषो द्वेष्टीः प्रजाः परिवृणक्ति परिवर्जयति बाधते
वसुधर्तवर्षिदत्ते लभते तादृशं पंधानमित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे त्रयोदशोऽक्षरं ॥ १३ ॥

नतद्विषेति सप्तदश चर्तृतीयं सूक्तं कजिभवनार्पणैश्च देवं आदितः पृत्रिष्टुभः सप्तम्याद्याः पञ्चायन्यः त्रयोदशी त्रिष्टुप् चतुर्दशी जगती शिष्टास्ति सस्त्रिष्टुभः तथा चानुक्रान्तं—नतद्वयूना-सप्तम्याद्याः पञ्चायन्यश्चतुर्दशी जगतीति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

नतद्विवानपृथिव्यानुमन्येनयज्ञेन नोतशमीभिराग्निः ।

उज्जन्तु तं सुभ्वः पर्वता सो निहीयतामति याजस्य यष्टा ॥ १ ॥

न । तत् । दिवा । न । पृथिव्या । अनु । मन्ये । न । यज्ञेन ।

न । उत । शमीभिः । आग्निः । उज्जन्तु । तम् । सुभ्वः । पर्वतासः ।

नि । हीयताम् । अति यज्ञस्य । यष्टा ॥ १ ॥

अति याजो नाम कश्चिद्विपरिस्मादजिभवनः उत्लष्टस्यामहमिति बुध्या देवान्यियक्षुरासक्तविस्तदीयं यजनं निराचष्टाद्यया नतद्वितयाजस्य क्रपेः तद्यजनं दिवा ध्रुलोके न तत्राप्येन देवगणेन युक्तमित्यहं नानुमन्ये नानुमतिकरोमि न च पृथिव्यापार्थिवेनापि देवगणेन युक्तमिति नानुमन्ये न च यज्ञे न मयानुष्ठितेन सदृशं तदित्यहं नानुमन्ये उतापि च आग्निः शमीभिः अन्यैरपि मया कृतैः एभिः कर्मभिः सदृशमित्यपि नानुमन्ये मया वशीकृता देवास्तदीयं यजनं नांगीकुर्वन्ति स चानभिज्ञत्वात् सप्तम्याद्यु-मपि न शक्नोतीति भावः अपि च तद्वर्षि सुभ्वः सुष्टु भवन्तः पर्वतासः पर्वताः इन्द्रेण महिताः सन्तः उज्जन्तुर्हि सन्तु उज्जिहिता कर्मा तथा तस्याति याजस्य कजिभवनोऽप्यतिशयेनाहं देवान्यजापो-ति बुध्या युक्तस्य क्रपेः यो यष्टा याजकः स निहीयतां नितरां हीनो भवतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अति वायो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वायः क्रियमाणं निनिस्तात् ।

तपूषितस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्म द्विषं मभितं शोचतुद्यौः ॥ २ ॥

अति । वा । यः । मरुतः । मन्यते । नः । ब्रह्म । वा । यः ।

क्रियमाणम् । निनिस्तात् । तपूषि । तस्मै । वृजिनानि । सन्तु ।

ब्रह्म द्विषम् । अभि । तम् । शोचतु । द्यौः ॥ २ ॥

हे मरुतः यः पुरुषो नोऽस्मान्ति मन्यते अतीत्य स्वस्याधिक्यं मन्यते अस्मत्तो रित्वयमधिक इति-बुध्यते अस्माभिः क्रियमाणं ब्रह्म त्वो ब्रह्म वायो निनिस्तात् निदिदुग्मिच्छेत्तस्मै पुरुषाय तपूषिते जांसि वृजिना निवाधकानि सन्तु भवन्तु ब्रह्म द्विषन्तं शत्रुं द्यौरादित्यश्च अभिशोचतु अभिवपतु अभिदहतु ॥ २ ॥

अथतृतीया—

किम॒ङ्गत्वा॒ब्रह्म॑णः सोम॒गोपां॑ किम॒ङ्गत्वा॒द्दुर॑भि॒शस्ति॑पा॒नः ।

किम॒ङ्गन्ः प॒श्यसि॑ नि॒द्यमा॑ना॒न्ब्रह्म॑द्वि॒पेत॑पु॒पिहे॑तिम॒स्य ॥ ३ ॥

किम् । अ॒ङ्ग । त्वा । ब्रह्म॑णः । सो॒म । गो॒पा । किम् । अ॒ङ्ग । त्वा ।

आ॒हुः । अ॒भि॒श॒स्ति॒पाम् । नः । किम् । अ॒ङ्ग । नः । प॒श्य॒सि ।

नि॒द्यमा॑ना॒न् । ब्रह्म॑द्वि॒पे । तपु॑पिम् । हे॒तिम् । अ॒स्य ॥ ३ ॥

किमंगेतिमसिद्धघोवकौनिपातौ हेसोम त्वात्वांस्वत्पुत्रलणोमंत्रस्यकर्मणोवाब्रह्मजातेर्वागोपां गोपायितारं आहुः कथयन्तिपुराविदः तथानोस्माकमभिशास्तिपां अभिशंसकेभ्यः पाठयितारं त्वामेव त्वत्वाहुः यद्वाअंगेत्यभिमुखीकरणे अंग हेसोम किंकारणं त्वां ब्रह्मणो गोपा माहुः किंकारणं त्वात्वां अस्माकमभिशास्तिपा माहुः निद्यमानान् परैर्दृष्ट्यमाणान् नोस्मान् अंग हेसोम किंकारणं पश्यसि त्वामेव सर्वे ब्रह्मणो रक्षकं शत्रुभ्यः पाठकं च कथयन्ति अतोस्मात्पुनरेनिद्यमानेषु औदासीन्यं तवानुचितं अतो ब्रह्मद्विपे ब्राह्मणद्वेष्टे तस्मै तपुपिपापकं हेतिमायुधं अस्वक्षिप मे रय ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

अ॒वन्तु॑ मा॒मुप॑सो॒जाय॑माना॒ अ॒वन्तु॑ मा॒सिन्ध॑वः पि॒न्वमा॑नाः ।

अ॒वन्तु॑ मा॒पर्व॑तासो॒ध्रुवा॑सो॒वन्तु॑ मा॒पित॑रे॒देव॑हूतौ ॥ ४ ॥

अ॒वन्तु । मा॒म् । उ॒प॒सः । जा॒य॒मा॒नाः । अ॒वन्तु॑ । मा॒ । सि॒न्ध॒वः ।

पि॒न्व॒मा॒नाः । अ॒वन्तु॑ । मा॒ । प॒र्व॒ता॒सः । ध्रु॒वा॒सः । अ॒वन्तु॑ । मा॒ ।

पि॒तरः । दे॒व॒हू॒तौ ॥ ४ ॥

जायमानाः प्रादुर्भवन्त्युपसः शो अवन्तु रसंतु तथा पिन्वमानाः वधेमानाः सिन्धवः स्यन्दनशीलानपश्च मामामवन्तु तथा ध्रुवासो निश्चलाः पर्वतासः पर्वताश्च मामामवन्तु तथा देवहूतौ देवानां हूतिराह्वानमस्मिन्निविदेव हूतिर्गावः तत्र विद्यमानाः पितरः पितृदेवताश्च मामामवन्तु ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

वि॒श्व॒दा॒र्नी॒सुम॑न॒सः॒स्याम॑प॒श्ये॒मनु॑सू॒र्य॒मुच्च॑रन्तम् ।

तथा॑ क॒रद॑सु॒पति॑र्व॒सूना॑ दे॒वाँ ओ॒हा॒नो॒व॒सा॒गमि॑ष्ठः ॥ ५ ॥ १४ ॥

विश्वदानीम् । सुहमनसः । स्याम् । पश्येम । नु । सूर्यम् ।
उत्तचरन्तम् । तथा । कर्तु । वसुधपतिः । वसुनाम् । देवान् ।
ओहानः । अवसा । आहगमिष्ठः ॥ ५ ॥ १४ ॥

हेदेवाः विश्वदानीं सर्वदा वयं सुमनसाः स्याम शोभनमनस्काभवेम नृशब्दः सामुच्चये उच्चर-
न्तं उच्यन्तं सूर्यं सर्वदा पश्येम च वसुनां वसुपतिः उत्कृष्टधनाधिपतिरग्निः देवानवसा अस्मदीये-
नहविषाओहानो वहन् प्रापयन् आगमिष्ठः आगन्तुमः एवंगुणविशिष्टः सन् तथा करवत् अस्मान्
तथाविधानुक्तप्रकारान्करोतु ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे चतुर्दशोऽवर्गः ॥ १४ ॥

अथ पद्यो—

इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वतीसिन्धुभिः पिबन्माना ।
पुर्जन्यो न ओषधीभिर्भयोभुरग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ॥ ६ ॥
इन्द्रः । नेदिष्ठम् । अवसा । आहगमिष्ठः । सरस्वती । सिन्धुः ।
पिबन्माना । पुर्जन्यः । नः । ओषधीभिः । भयः । भुः ।
अग्निः । सुशंसः । सुहवः । पिता इव ॥ ६ ॥

अपमिन्द्रो नेदिष्ठमन्तिकतमं यथाभवति तथा अवसारक्षणेन सार्धं आगमिष्ठः आगन्तुमो-
स्तु सिन्धुभिः स्यन्दने रुद्रकैः पिबन्माना वर्धमानानदीस्त्यासरस्वती च आगन्तुमाभवतु ओषधी-
भिः सार्धं पुर्जन्यश्च नोऽस्माकं भयोभूः सुखस्य भावयिता भवतु अग्निश्च पितेव पुत्रस्य जनक इव सु-
शंसः सुखेन शंसनीयः सुहवः सुखेनाह्लादव्यश्न भवतु ॥ ६ ॥

आम्रयणे वैश्वदेवस्य चरोऽपिश्वेदेवास आगतेऽनुवाक्या सूत्रित्वं च—विश्वेदेवास आगते ये-
केचज्माहिनो अहिमाया इति ।

सेषासूक्तेष्वप्यो—

विश्वेदेवास आगतशृणुतामद्भमह्वम् । एदं बर्हिर्निपीदत ॥ ७ ॥

विश्वे । देवासुः । आ । गत । शृणुत । मे । द्रुमम् । ह्वम् ।

आ । द्रुम् । बर्हिः । नि । सीदत ॥ ७ ॥

विश्वेदेवासः सर्वदेवाः आगतआगच्छत आगत्यच मेमदीयं इमं हवँ इदमाहुनं शृणुत श्रु-
त्वाच इदमास्तीर्णं यद्विरानिषीदत आस्तीर्णेर्वर्हिपिनिपण्णाभवत उपविशत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

योवोदेवाघृतस्नुना हव्येन प्रतिभूर्पति । तं विश्व उपगच्छथ ॥ ८ ॥

यः । घृः । देवाः । घृतस्नुना । हव्येन । प्रतिभूर्पति ।

तम् । विश्वे । उप । गच्छथ ॥ ८ ॥

हे देवाः यो युष्मान् योजनः घृतस्नुना घृतप्रक्षरणेन हव्येन हरिपापतिभूपति परिचरति तं ज-
नं विश्वे सर्वेभ्यं उपगच्छथ उपगताभवथ ॥ ८ ॥

अथनवमी-

उपनः सूनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये । सुमृच्छीका भवन्तु नः ॥ ९ ॥

उप । नः । सूनवः । गिरः । शृण्वन्तु । अमृतस्य ।

ये । सुमृच्छीकाः । भवन्तु । नः ॥ ९ ॥

अमृतस्य मरणरहितस्य प्रजापतेः ये सूनवः पुत्राः ते देवाः नोस्माकं गिरः स्तुनीः उपशृण्वन्तु
नोस्माकं सुमृच्छीकाः सुवृष्टपितारः सुवृष्टितारश्च भवन्तु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विश्वेदेवा ऋता वृधं ऋतुभिर्हवन् श्रुतः । जुपन्तां युज्यं पर्यः ॥ १० ॥ १५ ॥

विश्वे । देवाः । ऋतुवृधः । ऋतुदर्शिः । हवन् श्रुतः ।

जुपन्ताम् । युज्यम् । पर्यः ॥ १० ॥ १५ ॥

ऋतावृधः ऋतस्य यज्ञस्य वर्षकाः ऋतुभिः कालविशेषैः हवन् श्रुतः हवन्त्यस्तोत्रस्य श्रो-
तारः तस्मिन् तस्मिन् यागकाले स्तूयमानाः ईदृशा विश्वे सर्वे देवाः युज्यं योग्यं पर्यः आमि सारूपं जुपं-
तां सिवन्तां श्रूपतेहि-सोपेपयसि दध्मानयति सा वैश्वदेव्यामिक्षेति ॥ १० ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे पंचदशो वर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी—

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्वं णस्त्वष्ट्रं मान्मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुपन्तः ॥ ११ ॥

स्तोत्रम् । इन्द्रः । मरुतूङ्गणः । त्वष्ट्रं मान् । मित्रः । अर्यमा ।

इमा । हव्या । जुपन्तु । नः ॥ ११ ॥

मरुद्वणः मरुतो गणभूताः परिजनभूता यस्यादादृश इन्द्रः त्वष्ट्रमाश्रयं त्वष्ट्रसहितो मित्रो र्यमा च नोऽस्माकं स्तोत्रं इमा हव्या इमानि हवींषिष जुपन्त सेवन्वा ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

इमं नो अग्ने अध्वरं होतॄर्षयुनशो यज । चिकित्वा न्देव्यं जनं ॥ १२ ॥

इमम् । नः । अग्ने । अध्वरम् । होतः । व्युनश्शः ।

यज । चिकित्वा न् । देव्यम् । जनम् ॥ १२ ॥

हे होतः देवानामाह्वातरग्रे देव्यं देवसं बन्धिनं जनसं घं यजनीयं चिकित्वा न् जानंस्त्वं नोऽस्मदीय-
मिममध्वरं हिंसारहितं यजन्तं व्युनशः ज्ञानरुमेण यथानुपूर्व्या देवानुद्धिस्थाः यथा यज यागं कुरु ॥ १२ ॥

वैश्वदेवशस्त्रस्य विश्वे देवा इति याज्या सन्निवृत्तं—आश्रुत्यैत्वेति शस्त्राजपेद्विश्वे देवाः शृणुते-
मंहव्यं इति याज्येति । वैश्वदेवे पशोः एव याज्या सन्निवृत्तं—विश्वे देवाः शृणुते मंहव्यं मे ये केचन्याम-
हि नोऽबहि माया इति ।

सैषासूक्तेनयोदशी—

विश्वे देवाः शृणुते मंहव्यं मे ये अन्तरिक्षे उप य विष्णु ।

ये अग्निजिह्वा उत वा यजन्त्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् ॥ १३ ॥

विश्वे । देवाः । शृणुत । इमम् । हव्यम् । मे । ये । अन्तरिक्षे ।

ये । उप । यवि । स्थ । ये । अग्निजिह्वाः । उत । वा । यजन्त्राः ।

आदयध्वम् । अस्मिन् । बर्हिषि । मादयध्वम् ॥ १३ ॥

हे विश्वेदेवाः मेमदीयमिदं हवं आह्वानं शृणुत येयूर्यं अन्तरिक्षे स्थ अन्तरिक्षलोके वर्तमाना-
भवथ ये च उपतप्तमीपस्थे भूलोके भवथ ये च विद्युलोके स्थ ये चाग्निजिह्वाः अग्निर्जिह्वास्था-
नोपोपेपां यद्वा अग्नेर्जिह्वा तथापोप्यमाणत्वाद् जिह्वा इत्युच्यन्ते उतवा अपि वा ये यजत्राः
यजनीयाः ते सर्वे यूर्यं आस्तोर्णे स्मिन् वर्हिषि आसद्योपविश्य मादयध्वं सोमिनात्मानं तर्पयथ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

विश्वेदेवाममं शृण्वन्तु यज्ञियां उभे रोदंसी अपां नपां च मन्म ।

मावो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुभ्रेष्विद्वो अन्तं मामदेम ॥ १४ ॥

विश्वे । देवाः । ममं । शृण्वन्तु । यज्ञियाः । उभे इति ।

रोदंसी इति । अपाम् । नपात् । च । मन्म । मा । वः । वचांसि ।

परिचक्ष्याणि । वोचम् । सुभ्रेषु । इत् । वः । अन्तं माः । मदेम् ॥ १४ ॥

यक्षिषा यज्ञार्हा विश्वेदेवाः ममदीयं मममननीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु चित्ते वधारयन्तु
तथा उभे रोदंसी चावापृथिव्यौ अपां नपात् मध्यमस्थानोऽग्निश्च अस्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु अथ म-
त्पक्षरुतः हे देवाः वोपुष्मभ्यं परिचक्ष्याणि वर्जनीयानि वचांसि स्तोत्राणि मावो वचां मा ब्रवीमि अ-
पितु समीचीनानि अतो वोपुष्माकमन्तमाः अन्तिकतयाः सन्तो वयं सुभ्रेष्विदं युष्माभिर्दत्तेषु सुखे-
ष्वेव वर्तमानाः मदेम मोदेम ॥ १४ ॥

आग्रयणे विश्वदेवस्य ये केच ज्येति याज्या सत्रितं च—विश्वेदेवास आगतये केच ज्यमा हिनो-
अहिमाया इति । विश्वदेवपुरोडाशस्यैषैवायाज्या सूत्रमुदाहृतं ।

सैपासूक्ते पंचदशी—

ये के च जमामहिनो अहिमाया दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे ।

ते अस्मभ्यमिपये विश्वमायुः क्षपं उस्माव रिवस्यन्तु देवाः ॥ १५ ॥

ये । के । च । जमा । महिनः । अहिमायाः । दिवः । जज्ञिरे ।

अपाम् । सधस्थे । ते । अस्मभ्यम् । उपये । विश्वम् । आयुः ।

क्षपः । उस्माः । वरिवस्यन्तु । देवाः ॥ १५ ॥

महिनोपहान्तः अहिमायाः मायेविपज्ञानाम आहन्तुप्रज्ञाः एवंभूतायेकेचनदेवाः ज्या पृ-
थिवीनामैतत् पृथिव्यांजज्ञिरे मादुर्बभूवः येकेचन दिवोद्युतोकादजज्ञिरे येकेचनअपांसधस्थे
सहमादनेस्थाने अन्तरिक्षेजज्ञिरे तेसर्वदेवाः अस्मभ्यं इषये इष्यतइतिइषिःपुत्रादिः तस्मैच
विश्वंसर्वमायुरन्नंजीवनंवाक्षपः सर्वांरात्रीः उस्त्राः सर्वाण्यहानिच सर्वदानैरंतर्येणवरिवस्यन्तु
मयच्छन्तु ॥ १५ ॥

अथषोडशी-

अग्नीपर्जन्यौ अवतं धियं मे अस्मिन्हवे सुहवासुष्टुर्विनः ।

इळामन्योजनयद्गर्भमन्यः प्रजावतीरिप आर्धत्तमस्मे ॥ १६ ॥

अग्नीपर्जन्यौ । अवतम् । धियम् । मे । अस्मिन् । हवे ।

सुहवा । सुस्तुतिम् । नः । इळाम् । अन्यः । जनयत् । गर्भम् ।

अन्यः । प्रजावतीः । इपः । आ । धत्तम् । अस्मे इति ॥ १६ ॥

हेअग्नीपर्जन्यौ मेमदीयं धियं कर्मयज्ञलक्षणं अवतं गच्छतं रक्षतंवा हेसुहवासुस्तेनह्नापुं
शक्यौ अस्मिन् हवे यज्ञेनोस्मदीयां सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं च रक्षतं यद्वा अनुवृत्तो अवतिः श्रवणार्थः
अवतं शृणुतं युवयोर्मध्ये अन्यः पर्जन्यः इळामन्नं जनयन्नयति वृष्ट्या सोपधिवनस्पतयो जा-
यन्ते तेऽप्यन्धान जायते अन्योऽग्निर्गर्भं जनयति पुरुषेण भुक्तमन्नं जाठरेणाग्निना पर्कंसवरेतो-
रूपेण परिणमते तदेव योऽपि त्स्त्रुग्भो भवति अतो युवां प्रजावतीः प्रजाभिर्युक्ताः इषो नानि अस्मे
अस्मात्तु आर्धत्तं अवस्थापयत् ॥ १६ ॥

अथसप्तदशी-

स्तीर्णे वहिर्पिसमिधाने अग्नौ सूक्तेन महानमसा विवासे ।

अस्मिन्नो अय विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविर्पिमादयध्वम् ॥ १७ ॥ १६ ॥

स्तीर्णे । वहिर्पि । समः इधाने । अग्नौ । सूक्तेन । महा ।

नमसा । आ । विवासे । अस्मिन् । नः । अय । विदथे ।

यजत्राः । विश्वे । देवाः । हविर्पि । मादयध्वम् ॥ १७ ॥ १६ ॥

हे विश्वे देवाः वहिर्पि दत्तं पुजेयां स्तीर्णे सति अग्नौ च समिधाने समिद्धे सति अनेन सूक्तेन
स्तीर्णेन च महानमसानमस्कारेण च आविवासे पर्यवरं हे यजत्रा यजत्रीया विश्वे देवाः अय-

अस्मिन्दिनेनोस्मदीयेस्मिन्विदयेयत्तेहविषि तृतीयार्थसप्तमी हविषाअस्माभिर्देत्तेनमादय-
ध्वं तृप्यध्वं ॥ १७ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेपोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

वयमुत्वेतिदशैश्चतुर्थैस्सकं भरद्वाजस्यार्पणौष्णं चांपूपन्नित्यनुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः तथाचा-
नुक्रान्तं—वयंदशौष्णंतद्वापन्नैवैयांपूपन्ननुष्टुबिवि । अर्थार्थिभिःप्रवसज्जिरेतदजप्यं सूत्रितं व-
वयमुत्वापथस्पथइत्यर्थंचर्यौचरिष्यन्निजोपेदितिशेषः ।

तत्रप्रथमा—

वयमुत्वापथस्पतेरयंनवाजंसातये । धियेपूपन्नयुज्महि ॥ १ ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वा । पथः । पते । रथम् । न । वाजंसातये ।

धिये । पूपन् । अयुज्महि ॥ १ ॥

हेपथस्पते मार्गस्याव्रयितः पूपन् धियेकर्मायंवाजसातये अन्नस्यलाभायच वयंरथंनयु-
जेरथमिव त्वात्वाअयुज्महिपुंज्महि अस्मदभिमुखंकुर्मः कंड्विपूरकः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अस्मिनोन्नयैवसुंवीरं प्रयतदक्षिणम् । वामं गृहपतिं नय ॥ २ ॥

अस्मि । नः । नयम् । वसुं । वीरम् । प्रयतदक्षिणम् । वामम् ।

गृहपतिम् । नय ॥ २ ॥

हेपूपन् नयोनृश्वोहिवंसुषर्णं अभिषासुंवीरंदारिद्र्यस्यविशेषेणहरिपितारं गमयितारं प्रय-
तदक्षिणंपूर्वमन्यैश्वर्योपिदत्तघर्णं यद्वाप्रयतंयुज्मदक्षिणंघनपस्थवाहशं वामंघननीयं एवंविधं गृहप-
तिगृहस्यनोस्मान्नयपापय ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अदित्सन्तं चिदाघृणेपूपन्दानायचोदय । पुणेश्चिद्विधं दामनः ॥ ३ ॥

अदित्सन्तम् । चित् । आघृणे । पूपन् । दानाय । चोदय ।

पुणेः । चित् । वि । अद् । मनः ॥ ३ ॥

हेआवृणे आगतदीप्ते पूषन् अदितस्तन्त्रं चिद् दातुमनिच्छन्तमपि पुरुषं दानाय अस्मादनाथं चो-
दय मेरय पणेश्चित्त्वणिजोपिवार्षेयिकस्य तु ऽग्न्यापिमनो हृदयं विप्रद दानार्थं मृदूकुरु ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

विपृथोवाजंसातयेचिनुहिविमृधोजहि । सार्धन्तामुग्रनो धियः ॥ ४ ॥

वि । पृथः । वाजंसातये । चिनुहि । वि । मृधः । जहि ।

सार्धन्ताम् । उग्र । नः । धियः ॥ ४ ॥

हेउग्र उदूर्णचलपूषन् पृथोगार्गान्वाजसातयेन्नलाभायविचिनुहि शोधितानुकुरु येऽपिभि-
र्गताधनं लभेमहि तादृशान्पथः पृथक्कुर्वित्पथः मृधोवाक्फान्तस्करादींश्चविजहि बाधस्व तथा
नोस्माकं धियः कर्माणि अन्नलाभार्थं क्रियमाणानि साधन्तां सिध्यन्तु सफलानि भवन्तु ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

परितृन्धिपणीनामारयात्तृदयाकवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ॥ ५ ॥ १७ ॥

परि । तृन्धि । पणीनाम् । आरया । तृदया । कवे । अथ ।

ईम् । अस्मभ्यम् । रन्धय ॥ ५ ॥ १७ ॥

हेकवे भ्रातृ पूषन् पणीनां वणिजां तु ऽग्धानां हृदया हृदयानि कठिनानि आरयात्क्षमलोहायो-
दंढः प्रतोदइत्यारेति चाख्यायवे तथापरितृन्धि परिविध्य हृदयं कठिन्मपनयेत्पथः अथानन्तरं
ईमेनान्पणीनां अस्मभ्यं रंधय वशीकुरु ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेऽष्टकशोऽवगमः ॥ १७ ॥

अथषष्ठी-

विपूषन्आरयात्तुदपणेर्निच्छद्दिप्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय ॥ ६ ॥

वि । पूषन् । आरया । तुद । पणेः । निच्छ । द्दि । प्रियम् ।

अथ । ईम् । अस्मभ्यम् । रन्धय ॥ ६ ॥

हेपूषन् आरयाप्रतोदेनपणेर्वणिजो हृदयं वितुद विविध्य तस्यपणेर्हृदयेप्रियमस्मभ्यं अ-
नूक्तं धनं निच्छ दातव्यमिति च्छांजनय अथानन्तरं अस्मभ्यं ईमेनान् रन्धय वशीकुरु ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

आरिखकिकिराकृणुपणीनांहृदयाकवे । अथैमस्मभ्यंरन्धय ॥ ७ ॥

आ । रिख । किकिरा । कृणु । पणीनाम् । हृदया । कवे ।

अथ । इम । अस्मभ्यम् । रन्धय ॥ ७ ॥

हेकवे प्राप्तूपन् पणीनांवणिजांहृदयाहृदयानिआरिखआदिख आदिख्यचकिकिराकी-
र्णानिप्रशिथिलानि कृणु कुरु षड्निर्कुर्वित्यर्थः अन्यद्वत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यांपूपन्ब्रह्मचोदनीमारांविभर्ष्याघृणे ।

तयासमस्यहृदयमारिखकिकिराकृणु ॥ ८ ॥

याम् । पूपन् । ब्रह्मचोदनीम् । आराम् । विभर्षि । आघृणे ॥

तया । समस्य । हृदयम् । आ । रिख । किकिरा । कृणु ॥ ८ ॥

हेआघृणे आगतदीप्ति पूपन् ब्रह्मचोदनींब्रह्मणोचस्यमेरयिर्वापामारांविभर्षि हस्तेधारय-
ति तयासमस्यसर्वस्यलुब्धजनस्यहृदयमारिख आदिख किकिराकिकिराणिकीर्णानिप्रशिथि-
लानिचकुरु ॥ ८ ॥

अथनवमी—

यातेअष्टागोओपशाघृणेपशुसार्धनी । तस्यांस्तेसु म्रमीमहे ॥ ९ ॥

या । ते । अष्टा । गोऽओपशा । आघृणे । पशुऽसार्धनी ।

तस्याः । ते । सुम्रम् । इमहे ॥ ९ ॥

हेआघृणे आगतदीप्ति पूपन् तेत्वदीपायाअष्टाआरागोओपशाउपशेरतइत्योपशाः गावः
ओपशापस्याःवाह्वा अतएवपशुसार्धनीपशूनांसार्धयित्रीभवति तेत्वदीपायास्तस्याःसंवंधिसु-
ग्रेणुसंमहे ॥ ९ ॥

अथदशमी—

एतर्नोगोपाणिधियंमश्वसांवाजसामुत । नृवत्कृणुहिवीतये ॥ १० ॥ १८

उ॒त । नः । गो॒ऽसनिम् । धि॒र्यम् । अ॒श्व॒ऽसाम् । वा॒ज॒ऽसाम् ।

उ॒त । नृ॒ऽवत् । कृ॒णु॒हि । वी॒तये॑ ॥ १० ॥ १८ ॥

उतअपिच हेपूषन् गोपणिमवांसनिर्वीं अश्वसांअश्वानांसनिर्वीं वाजसांवाजानामश्वानांसनिर्वीं उतअपिचनृवदनृवतींनृणांवनिर्वींदावीं एवंभूतांधियंनुदिक्मंवानोस्माकंवीतयेसादनायउपभोगार्थं कृणुहि कुरु ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

संपूषन्निदिदशर्षंपचमंसूक्तंभरद्वाजस्यार्षिपौष्णंगायत्रं संपूषन्निदित्यनुक्रान्तं नष्टधनमन्विच्छतापुरुषेजैतजप्यं सूत्रितंच—संपूषन्विदुषेतिनष्टधनमधिजिगमिषन्मूह्योवेति ।

तवप्रथमा—

संपू॒षन्वि॒दुपा॒नय॒योअ॒र्ज॒सानु॒शास॑न्ति । य॒ए॒वेदमि॒त्ति॒ब्र॒वत् ॥ १॥

सम् । पू॒षन् । वि॒दुपा॑ । न॒य॒ । यः । अ॒र्ज॒सा । अ॒नु॒ऽशास॑न्ति ।

यः । ए॒व । इ॒दम् । इ॒ति । ब्र॒वत् ॥ १ ॥

हेपूषन् षोडशकदेव विदुषाजानतातेनजनेनसन्मय अस्मान्संगमय योविद्वान्अंजसाकजुषामेण अनुशासति अनुशास्ति नष्टद्रव्यपात्पुषायमुपदिशति यश्चएवएवंइदंनष्टभवदीयंधनमिति—नष्टद्रव्यवीति नष्टधनंदर्शयतीत्यर्थः तेनविदुषेत्य वयः ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

समु॒पू॒ष्णाग॑मेमहि॒योगृ॒होअ॒भि॒शास॑न्ति । इ॒म॒ए॒वेति॑च॒ब्र॒वत् ॥ २॥

सम् । ऊँ इति । पू॒ष्णा । ग॒मेम॒हि॒ । यः । गृ॒हान् । अ॒भि॒ऽशास॑न्ति ।

इ॒मे । ए॒व । इ॒ति । च॒ । ब्र॒वत् ॥ २ ॥

पूष्णानुगृहीतावर्यंसंगमेमहि तेनजनेनसंगच्छेमहि योजनोगृहानुरेपुगृहेष्वस्मदीयानद्याः पशवस्तिष्ठन्ति तान्गृहान्अभिशासति अभिशास्ति आभिमुख्येनबोधयति यश्चइमेत्वदीयानद्याःपशवःएवएवंतिष्ठन्वीतिचब्रवत् नूपात् ॥ २ ॥

अथतृतीया—

पू॒ष्णश्च॒क्रंन॑रि॒प्यति॑नकोशोव॒पद्य॑ते । नोअ॒स्य॒न्यथ॑ते॒प॒विः ॥ ३ ॥

पूष्णः । चक्रम् । न । रिप्यति । न । कोशः । अव । पयते ।
नो दति । अस्य । व्ययते । पविः ॥ ३ ॥

पूष्णः शोषकस्य देवस्य चक्रं आयुधं न रिप्यति न विनश्यति अस्य चक्रस्य कोशश्चनापघते
नहीयते अस्य पविर्धाराचनो नैव व्ययते कुंठीभवति तेन चक्रेण चोरान् हृत्वा अस्मदीयं धनं प्रकाश-
येति भावः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यो अस्मै हविषा विधुन्नतं पूषा पिमृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु ॥ १ ॥

यः । अस्मै । हविषा । अविधत् । न । तम् । पूषा । अपि ।
मृष्यते । प्रथमः । विन्दते । वसु ॥ १ ॥

यो यजमानः अस्मै पूषो हविषा चरुपुरोडाशादिना अविधत् परिचरति तं यजमानं पूषाना-
पिमृष्यते अपिशब्द ईषदर्थे ईषदग्निहिनस्ति स च प्रथमो मुख्यः सन्त्यसुधनं विन्दते उग्रते ॥ १ ॥

अथ पंचमी—

पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षतुर्वतः । पूषा वार्जस नो तु नः ॥ ५ ॥ १९ ॥

पूषा । गाः । अन्तु । एतु । नः । पूषा । रक्षतु । अर्वतः ।
पूषा । वार्जम् । सन्तेतु । नः ॥ ५ ॥ १९ ॥

पूषा शोषको देवः नोऽस्मदीया गाः अन्वेतु रक्षणार्थं मनुमच्छतु स च पूषा अर्वतोऽवाग्रक्षतु चो-
रैर्यः तथा वाजमञ्चनोऽस्मभ्यं पूषा सन्तेतु मयच्छतु ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे एकोनविंशो वर्गः ॥ १९ ॥

अथ षष्ठी—

पूषन्नु प्रगा इहियजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत ॥ ६ ॥

पूषन् । अन्तु । प्र । गाः । इहि । यजमानस्य । सुन्वतः ।
अस्माकम् । स्तुवताम् । उत ॥ ६ ॥

हेपूषन् सुन्वतःसोमाभिपवंकुर्वतोयजमानस्यगाःपशून्अनुमेहि रक्षणार्थमनुगच्छ उत-
अपिचस्तुयतांत्वद्विपयंस्तोत्रंकुर्वतामस्मार्कगाश्चानुगच्छ ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

मार्किर्नेशन्मार्कीरिप्न्मार्कीसंशारिकेवटे ।

अथारिष्टाभिरागहि ॥ ७ ॥

मार्किः । नेशत् । मार्कीम् । रिप्त् । मार्कीम् । सम् । शारि । केवटे
अर्थ । अरिष्टाभिः । आ । गृहि ॥ ७ ॥

हेपूषन् अस्मदीयंगोधनंमार्किर्नेशत् मानश्यतु मार्किर्मांकीमित्येतौप्रतिषेधमात्रेवर्तते मा-
कीरिपव्माग्याद्वादिभिर्हिस्थितांमार्कीमाद्यकेवटेकूपेसंशारि संशीर्णभूत् कूपपातेनापिर्हिसितंभाभ-
वतु अथएवंसतिअरिष्टाभिरर्हिसिताभिर्गोभिःसहआगहि सायंकालेआगच्छ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शृण्वन्तंपूपर्णंवृथमिष्यमनष्टवेदसम् । ईशानंरायईमहे ॥ ८ ॥

शृण्वन्तम् । पूपर्णम् । वृथम् । इष्यम् । अनष्टवेदसम् ।

ईशानम् । रायः । ईमहे ॥ ८ ॥

अस्मदस्तोत्राणिशृण्वन्तं इष्यदरिद्रस्यप्रेरकं अनष्टवेदसं अविनष्टधनं ईशानं सर्वस्येश्वरं
एवंविधंपूपर्णंइष्यंरायोधनानिईमहे याचामहे ॥ ८ ॥

चातुर्मास्येषुष्वेवदेवेषर्षणिषोऽस्यहविषःपूषन्तवव्रतइत्येषानुवाक्याः सूत्रितंच—याममद्यसं
वितर्षाममुष्वःपूषन्तवव्रतेवयमिति ।

सैपासूक्तेनवमी—

पूषन्तवमन्तेवयनरिष्येमकदाचन । स्तोतारस्तद्ब्रह्मसि ॥ ९ ॥

पूषन् । तव । व्रते । वयम् । न । रिष्येम । कदा । चन ।

स्तोतारः । ते । ब्रह्म । स्मसि ॥ ९ ॥

हेपूषन् पोषक त्वत्पदोद्यतेकर्मणिवर्तमानावयं कदाचनकदाचिदपिनरिष्येम हिंसितान
भवेम तादृशाश्चयंइहस्मिन्कर्मणितेतवस्तोतारःस्मसिस्मः भवायः ॥ ९ ॥

अथदशमी—

परिपूषापरस्ताद्वस्तदधातुदक्षिणम् ।

पुनर्नो नष्टमार्जतु ॥ १० ॥ २० ॥

परि । पूषा । परस्तात् । हस्तम् दधातु । दक्षिणम् । पुनः । नः ।

नष्टम् । आ । अजतु ॥ १० ॥ २० ॥

पूषापोषकोदेवः परस्तात्परस्मिन्देशे सुसंचारादन्यस्मिन्चोरन्याप्रादिभिरुपितेदेशे गच्छ
तो गोधनस्यनिवारणायस्वकीयंदक्षिणंहस्तंपरिदधातु परिधानंनिवारकं करोतु नोस्मदीयंनष्टं च
गोधनंपुनराजतु आगच्छतु आगमयतु ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेविंशोवर्गः ॥ २० ॥

एहिवायित्विषकृचंपष्ठंस्कृं भरद्वाजस्यार्यगायत्रपौष्णं अनुक्रम्यवेच—एहिवांषडिति ।
गतोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

एहिवांविमुचोनपादा घृणेसंसंचावहै ।

रथीऋतस्यनोभव ॥ १ ॥

आ । इहि । वाम् । विष्मुचः । न्पात् । आघृणे । सम् ।

संचावहै । रथीः । ऋतस्य । नः । भव ॥ १ ॥

एविमुचोनपाद् विमुंचतिसृष्टिकालेस्वसकाशावसर्वाःप्रजाःविसृजतीतिविमुक् प्रजापतिः त
स्यपुत्र आघृणेआगतदीप्ते पूषन्वांवातिगच्छतिस्तुविंशामोतीविवास्तोता वागतिगंधनयोरित्यस्मा-
दातोमनिज्जितिविच् वांगन्तारंस्तोतारंरगंएहि आगच्छ आवांचसंसंचावहै समयायसंगच्छावहै
यदा आवामित्यस्याघास्ररोपेवामितिभवति आवांसंचावहैइतिसंबन्धः यावसंगच्छावहैवाद्दश
स्तनोस्माकंऋतस्ययज्ञस्मरथीःरंहितानेवाभव तथासतितत्रत्यंहविस्त्वयापितृभ्यवइत्यर्थः ॥१॥

अथद्वितीया—

रथीर्षमंकपर्दिनमीशानंरार्धसोमृहः ।

रायःसखायमीमहे ॥ २ ॥

रथि॒ऽर्त॑मम् । क॒र्पा॒र्दि॒नम् । ई॒शा॒नम् । रा॒ध॒सः । म॒हः ।

रा॒यः । स॒खा॒यम् । ई॒म॒हे । ॥ २ ॥

रथितमं अतिशयेन रथिनं यद्वा अतिशयेन रंहितारं नेतारं कर्पादिनं कर्पादंश्चूडातद्वन्तं राधो-
त्यनेनेति राधो धनं महो महतो राधसो धनस्य ईशानं स्वामिनं सखायं अस्माकं मित्रं एवं विधं पूषणं रा-
यो धनानि ईमहे याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

रा॒घो॒धा॒रा॒स्या॒घृ॒णो॒व॒सो॒रा॒शि॒र॒जा॒श्व॒ । धी॒व॒तो॒धी॒व॒तः॒स॒खा॒ ॥ ३ ॥

रा॒यः । धा॒रा॒ । अ॒स्ति॒ । आ॒घृ॒णो॒ । व॒सोः॒ । रा॒शिः । अ॒ज॒ऽअ॒श्व॒ ।

धी॒व॒तः॒ऽधी॒व॒तः॒ । स॒खा॒ ॥ ३ ॥

हे आघृणे आगतदीप्ते पूषन् रायो धनस्य धारासि प्रवाहो भवसि स्तोत्रज्योषधुधनं नैरन्तर्येण
प्रपच्छसीत्यर्थः अजाश्वः अजाः छागा एव अश्वाः अश्वकार्यापन्नापस्यतादरा पूषन् वसोः
वस्तुनो धनस्य राशिः संधश्च भवसि धनसंधश्च त्वय्येव निवसतीत्यर्थः धीवतो धीवतः सर्पस्य स्तो-
त्रवतः पुरुषस्य सत्त्वामित्रभूतश्च भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पू॒ष॒णं॒ न्व॒र्जा॒श्व॒मु॒प॒स्तो॒पा॒म॒वा॒जि॒नम् । स्व॒सृ॒यो॒र्जा॒र॒उ॒च्य॒ते॒ ॥ ४ ॥

पू॒ष॒णम् । नु॒ । अ॒ज॒ऽअ॒श्वम् । उ॒र्ष॒ । स्तो॒पा॒म् । वा॒जि॒नम् ।

स्व॒सृः । यः । जा॒रः । उ॒च्य॒ते॒ । ४

अजाश्वं छागवाहनं वाजिनं अश्ववन्तं वज्रवन्तं वा पूषणं पोषकं दिवं नु अथ उपस्तोषाम उपस्त-
वान यः पूषा स्वगुरुपसो जारः उपपतिस्तिपुच्यते तं पूषणमित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

मा॒तु॒र्दि॒धि॒पु॒मं॒ ब्र॒वं॒ स्व॒सृ॒र्जा॒रः॒ शृ॒णो॒तु॒नः॒ ।

आ॒ते॒न्द्र॒स्य॒ सा॒त्वा॒म॒मं॒ ॥ ५ ॥

मातुः । दिधिपुम् । अब्रवम् । स्वसुः । जारः । शृणोतु । नः ।

भ्राता । इन्द्रस्य । सर्वा । मम ॥ ५ ॥

मातुः निर्मात्र्याः रात्रेः दिधिपुंर्तिपूषणं अब्रवं स्तौमि स्वसुरूपतो जारश्च पूषानोस्माकं स्तो-
त्राणि शृणोतु इन्द्रस्य भ्राता सहजातः पूषाममस्तोतुः सत्त्वामित्रभूतोस्तु ॥ ५ ॥

अथपट्टी—

आजासः पूषणं रथे निशृम्भास्ते जंनश्रियम् ।

देवमवहन्तु विभ्रतः ॥ ६ ॥ २१

आ । अजासः । पूषणम् । रथे । निशृम्भाः । ते ।

जंनश्रियम् । देवम् । अवहन्तु । विभ्रतः ॥ ६ ॥ २१ ॥

अजासः अजाः छागाः निशृम्भाः निश्रयसंबध्यह्वारः ते पूष्यो वाहनवयाप्रसिद्धाः छागाः
जनश्रियं जनं स्तोतुं संप्रश्रयति गच्छतीति जनश्रीः तं पूषणं देवं रथे विप्रतो धारयन्तः आवहन्तु आन-
यन्तु ॥ ६ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे एकविंशो वर्गः ॥ २१ ॥

य एनमिति वल्लूचंसप्तमं सूक्तं भरद्वाजस्यापौष्णमं त्पानुष्टुप् आदौषंचमायज्यः तथा चानु-
क्रान्तं—य एनमन्तपानुष्टुबिति । गतो विनियोगः ।

तत्रप्रथमा—

य एनमादिदेशाति कर्म्मादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे ॥ १ ॥

यः । एनम् । आदिदेशति । कर्म्मादित् । इति ।

पूषणम् । न । तेन । देवः । आदिशे ॥ १ ॥

यः स्तोत्रा एनं पूषणं पोषकं करं भावकरं भानां घृतमिश्रानां यवसकूनां अत्तेति आदिदेशति अ-
भिष्टौति तेन पुरुषेण अन्यो देवः न आदिशे आदेष्टव्यः स्तोत्रव्यो न भवति पूष्या एव सर्वस्याभितमस्य-
धनस्य लाभावेदेव तान्तरं न स्तौति इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

उतवासरथीतमःसख्यासत्पतिर्युजा । इन्द्रोवृत्राणिजिघ्रते ॥ २ ॥

उत । घ । सः । रथिहृतमः । सख्या । सत्पतिः । युजा ।

इन्द्रः । वृत्राणि । जिघ्रते ॥ २ ॥

उतव अपिच सःयःशत्रूणांहन्तृत्वेनप्रसिद्धस्तादृशः रथीतमः अतिशयेनरधीमहारथः
सत्पतिः सतांपालयिता एवंगुणइन्द्रः सख्यामित्रभूतेनपूष्ण्यायुजासहायभूतेनयुकःसन्वृत्राणि-
शत्रून्जिघ्रतेहन्ति इन्द्रस्यापिअयमेवसाहाय्यकारीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथतृतीया-

उतादःपरुपेगविसूरश्चक्रंहरिण्ययम् । न्यैरयद्रथीतमः ॥ ३ ॥

उत । अदः । परुपे । गवि । सूरः । चक्रम् । हिरण्ययम् ।

नि । ऐरयत् । रथिहृतमः ॥ ३ ॥

उतापिच सूरः प्रेरकः रथीतमः अतिशयेनरधीनेतृतमोवापूपापरुपेपरुष्मविपर्ववतिभास्व-
तिवागविगच्छतीतिगौरादित्यः तस्मिन्हरिण्ययंहरिण्ययंस्तुवर्णनिर्मितंअदस्तादृथस्यचक्रंन्यैरय-
दनिदरां प्रेरयतिस्म ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी-

यदद्यत्वापुरुषुतब्रवामदस्मन्तुमः । तत्सुनोमन्मसाधय ॥ ४ ॥

यत् । अद्य । त्वा । पुरुस्तुत । ब्रवाम । दस्म । मन्तुः ।

तत् । सु । नः । मन्त्रे । साधय ॥ ४ ॥

हेपुरुषुत बहुभिर्यजमानैःस्तुव दस्मदर्शनीय मन्तुमज्ञानवन् पूषन् अयेदानींयदुदिश्य
त्वांब्रवाम स्तवाम नोस्माकंमन्ममननीयंसुसुषुतवदनं साधय उतादय ॥ ४ ॥

अथपंचमी-

इमंचनोगवेपणंसातयैसीयधोगणम् । आरात्पूषन्नसिश्रुतः ॥ ५ ॥

इमम् । च । नः । गोऽएषणम् । सातये । सीसधुः ।

गणम् । आरात् । पूषन् । अस्ति । श्रुतः ॥ ५ ॥

हेपूषन् नोस्माकंसातयेताभायइमं चगणंमनुष्यसंघं गवेषणं गवामेषयितारं सीपधःसाध-
य हेपूषन् आरात् दूरदेशेषित्वं श्रुतो विश्रुतः प्रख्यातोऽस्ति भवसि ॥ ५ ॥

अथपृष्ठी-

आनेस्वस्तिमीमहआरेअंघामुपावसुम् ।

अद्याचंसर्वतातयेश्वश्वंसर्वतातये ॥ ६ ॥ २२ ॥

आ । ते । स्वस्तिम् । ईमहे । आरेऽअंघाम् । उपऽवसुम् ।

अद्य । च । सर्वऽतातये । श्वः । च । सर्वऽतातये ॥ ६ ॥ २२ ॥

हेपूषन् त्वदीयां त्वया देयां स्वस्तिकल्याणार्णारक्षां आरे अघां आरे दूरे अघं पापं यस्याः तादृशीं
उपावसुं उपगतवनां ईदृशीं स्वस्ति अद्य च अस्मिंश्चकाले सर्वतातये सर्वैर्ऋत्विग्भिः स्तायत इति-
सर्वतातिर्यज्ञः तदर्थं यद्वा सर्वेषां भोगानां विस्तारय श्वश्वपरस्मिन् नृपि दिने सर्वतातये सर्वदा सर्वता-
त्यर्थं आईमहे अति याचा महे ॥ ६ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे द्वाविंशो वर्गः ॥ २२ ॥

इन्द्रानुपूषणेति पृष्ठमष्टमं सूक्तं भरद्वाजस्यार्पणाय नमैन्द्रा पौष्णं अनुक्रान्तं च-इन्द्रान्वे-
न्द्रे चेति । गतो विनियोगः ।

तत्रपथमा-

इन्द्रानुपूषणावयंसख्यायस्वस्तये । हुवेमवार्जसातये ॥ १ ॥

इन्द्रा । नु । पूषणा । वयम् । सख्याय । स्वस्तये ।

हुवेम । वार्जऽसातये ॥ १ ॥

इतरेतरयोगादिन्द्रपूषन्शब्दयोरुभयत्र द्विवचनं इन्द्रापूषणौ द्वौ नु अद्य वयं स्वस्तये सख्या-
यशोभनाय सत्तित्वाय वार्जसातये वार्जस्याञस्य बलस्य वासातये संभजनाय च हुवेम आह्वया-
प्तं स्वयाम् ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

सोमंमन्यउपांसदत्पातवेचुम्बोःसुतम् । करम्भमन्यइच्छति ॥ २ ॥

सोमम् । अन्यः । उपं । असदत् । पातवे । चुम्बोः । सुतम् ।

करम्भम् । अन्यः । इच्छति ॥ २ ॥

चुम्बोःअधिषवणफलकयोः सुतमभिपुवंसोमंअन्यःअनयोरेकतरइन्द्रः पातवेपातुंउपा-
सदत् उपसीदति उपगच्छति अन्यएकवरः पूषाकरंभंधुवसिक्तंसत्कात्मकंहविःभक्षयितुमि-
च्छति ॥ २ ॥

अथतृतीया—

अजाअन्यस्यवह्नयोहरीअन्यस्यसंभृता । ताभ्यांवृत्राणिजिघ्रते ॥ ३ ॥

अजाः । अन्यस्य । वह्नयः । हरी इति । अन्यस्य ।

समृभृता । ताभ्याम् । वृत्राणि । जिघ्रते ॥ ३ ॥

अनयोरिन्द्रापूर्वजोःअन्यस्यएकस्यपूर्वजः अजाः छायाः वह्नयोवाहकाअग्वाः अन्यस्या-
परस्येन्द्रस्यसंभृतासंभृतौसम्यक्पुष्टौ हरीएतत्संज्ञावधौ वाहकीसचेन्द्रःताभ्यांवृत्राणिशत्रून्जिघ्र-
ते हन्ति ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यदिन्द्रोअनयद्रितोमहीरपोवृषंतमः । तत्रपूषाभवत्सर्चा ॥ ४ ॥

यत् । इन्द्रः । अनयत् । रितः । महीः । अपः ।

वृषंतमः । तत्र । पूषा । अभवत् । सर्चा ॥ ४ ॥

यद्यदा वृषन्तमः अतिशयेनवर्षिताइन्द्रः परितःपरितोगंजीर्महीः महतीः अपःवृष्ट्युदकानि
अनयत्इमंलोकंप्रापयति तत्रवदानींपूषापोकदेवः सचाभ्रवत्अस्येन्द्रस्यसहायोभवति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

तांपूष्णःसुमतिंवयंवृक्षस्यप्रवयामिव । इन्द्रस्यचारंभामहे ॥ ५ ॥

ताम् । पूष्णः । सु॒ष्टम॒तिम् । व॒यम् । वृ॒क्षस्य॑ । प्र ।

व॒याम॑इ॒देव । इन्द्र॑स्य । च॒ । आ । र॒भाम॑हे ॥ ५ ॥

पूष्णःपोषकस्यदेवस्यइन्द्रस्यच तांप्रसिद्धांष्टुमर्तिकृत्यार्णीमर्तिंअनुग्रहवुद्धिं वृक्षस्यमही-
रुहस्यमवयां प्ररुष्टांदृष्टांशास्वामिववयंआरभामहे अवलंबामहे आश्रयामहइत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथपठौ—

उत्पू॒षणं॑यु॒वाम॑हे॒मीशूँ॑रि॒वसार॑थिः । म॒ह्याइन्द्र॑स्व॒स्तये॑ ॥ ६ ॥ २३ ॥

उत् । पू॒षणम् । यु॒वाम॑हे । अ॒मीशूँ॑इ॒व । सार॑थिः ।

म॒ह्यै । इन्द्र॑म् । स्व॒स्तये॑ ॥ ६ ॥ २३ ॥

पूष्णंपोषकंदेवमिन्द्रंचमह्यै स्वस्तयेरक्षार्थंउयुवामहे उद्योजयामः उद्योजनमाकर्षणं
तत्रदृष्टान्तः—सारथिःसूतः अभीशूनिव अभीशूनरशमीन्अश्वबन्धनार्थान्आकर्षयितितद्वत् ॥ ६ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेत्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

शुक्रंतइतिचतुर्कंचनवमंसूक्तं भरद्वाजस्यार्पणं द्वितीयाजगती शिष्टास्त्रिभुजः तथा-
चानुक्रान्तं—शुक्रंचतुर्कंद्वितीयाजगतीति । वैश्वदेवेषर्वणिवैश्वदेवस्यहविषःशुक्रंतइतियाज्या सू-
त्रितंच—शुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यदिहेहवःस्वतवसइति । एकादशिनस्यपौष्णस्यपशोर्वपामाएवै-
वयाज्या सूत्रितंच—शुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यत्पथेपथामजनिष्टपूपाइति । अमाभिष्टवेप्येपास्त्-
त्रितंच—शुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्यदपश्यंगोपामनिषयमानमिति ।

सैषापथमा—

शु॒क्रंते॑अ॒न्यद्य॑ज॒तन्ते॑अ॒न्यदि॑पुंरू॒पेअ॒हंनी॒द्यौरि॑वा॒सि ।

वि॒श्वाहि॒मा॒याअ॒वंसि॑स्व॒धावो॒भ॒द्राते॑पू॒षन्नि॒ह्रा॒तिर॑स्तु ॥ १ ॥

शु॒क्रम् । ते॒ । अ॒न्यत् । य॒ज॒तम् । ते॒ । अ॒न्यत् । वि॒पुंरू॒पेइ॒तिवि॒पुंरू॒पे ।

अ॒हंनी॒ इति॑ । द्यौःइ॒देव । अ॒सि॒ । वि॒श्वाः । हि॒ । मा॒याः । अ॒वंसि॑ ।

स्व॒धाइ॒वः । भ॒द्रा । ते॒ । पू॒ष॒न् । इ॒ह । रा॒तिः । अ॒स्तु ॥ १ ॥

हेपूषन् तेतयशुकंशुक्रवर्णंअन्यदेकमहर्भवतिवासरारूपं तथातेतवसंश्रियजतं यजिर
त्रसंगतिकरणेवर्तते यजनीयं प्रकाशेनसंगमनीयं स्वतः कृष्णवर्णं अन्यदेकमहर्भवतिरान्यारूपं
इत्थंविपुल्ये शुक्रकृष्णतयानानारूपे अहनीववमहिन्नानिष्पद्येते यद्वाहेपूषन् त्वदीयमन्यदेकं
रूपंशुक्रनिर्मलंदिवसस्योत्पादकं त्वदीयमन्यदेकरूपंयजतं केवलंयजनीयंनप्रकाशकं रात्रेरु-
त्पादकं अतएवविपुल्ये विपमरूपेअहनीअहश्चराविश्रभवतः अहोरात्रयोः निर्माणेसूर्यएवकर्ता
कथमस्यपसक्तिरितिवद्वाह—द्यौरिवासि यथाद्यौरादित्यः प्रकाशयितावथात्वंप्रकाशकोसि कु-
तइत्यतआह—हेस्वधावोन्नवन्पूषन् विश्वाः सर्वाः मायाः प्रज्ञाःहियस्माद्वकारणादववसिर-
क्षसि अतःकारणादत्वंसूर्यइवभवसीत्यर्थः तादृशस्यतेतवभद्राकल्याणीरातिर्दानंइहास्मास्तुअ-
स्तुभवतु यास्कस्त्वाह—शुक्रंतेअन्यलोहितंतेअन्यद्यक्षिप्यंतेअन्यद्यक्षिप्ये अन्यदितिवाविपम-
रूपेअहनीकर्मणाद्यौरिवचासिसर्वाणिचप्रज्ञानान्यवस्मर्चन्वन्निति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

अजाश्वःपशुपावाजपस्त्योधिपयंजिन्वोभुवनेविश्वेअर्पितः ।

अष्टांपूपाशिथिरामुद्वरीवृजत्संचक्षाणोभुवनादेवईयते ॥ २ ॥

अजःअश्वः । पशुःपुषाः । वाजःपस्त्यः । धियमःजिन्वः । भुवने ।

विश्वे । अर्पितः । अष्टाम् । पूपा । शिथिराम् । उतःवरीवृजत् ।

समःचक्षाणः । भुवना । देवः । ईयते ॥ २ ॥

अजाश्वः छागवाहनः पशुपुषाः पशूनांपालयिता वाजपस्त्यः वाजाअजानिपस्त्येगृहेयस्य
तादृशः धियंजिन्यः धियः स्तोतारः कर्माणिवातेषामीणयिता विश्वेविश्वस्मिन्सर्वस्मिन्भुवने
लोकेअर्पितः प्रजापतिनापोषकत्वेनस्थापितः अतएवंभूतः पूपापोषकोदेवः अष्टांआरांस्वहस्तग-
तांशिथिरांशिथिलांसर्वांउद्वरीवृजत् उद्यच्छन्भुवनान्भुवनानि सर्वान्लोकान्भूतजातानिवासे-
चक्षाणः संपश्यन् सूर्यात्मनाप्रकाशमनईयते नभसिगच्छति ॥ २ ॥

पौष्णस्यपशोर्वपापुरोडाशयोर्मास्तेपूषजित्यादिकेदेवृचावनुवाक्ये स्रष्टितं च—यास्तेपूष-
न्नावोअन्तःसमुद्रइतिद्वेपूषेमाआथाअनुपेदसर्वांइति ।

सूक्तेतृतीया-

यास्तेपूपञ्चावोऽन्तःसमुद्रेहिरण्ययीऽन्तरिक्षेचरन्ति ।

तामिर्यासिदूत्यांसूर्यस्य कामेन कृतं श्रवं इच्छमानः ॥ ३ ॥

याः । ते । पू॒प॒न् । नावः । अ॒न्तरि॒ति । स॒मुद्रे । हिर॒ण्ययीः ।

अ॒न्तरि॒क्षे । चर॑न्ति । ताभिः । या॒सि । दू॒त्याम् । सू॒र्यस्य॑ ।

का॒मेन॑ । क॒ृत॒ । श्र॒वः । इ॒च्छ॒मा॒नः ॥ ३ ॥

हेपूपन् तेतृतीयाः याहिरण्ययीः हिरण्ययः हितरमणीयानावः समुद्रे उदधावन्तमभ्येऽन्तः
रिक्षेन भस्मिच्चरन्ति संचरन्ति तामिन्नौभिः सूर्यस्य दूत्यां यासि गच्छसि कदाचित् देवैः सार्धं तस्यैव
सुरवधार्थं स्थिते सवि तस्य भार्या स्वभर्तृरि संजातोऽसुकावभूव तां पतिस्तस्यैव पूषणं प्राहेयीत् तेन च
त्रपूपास्तूयते अपि च त्वं अपोह विलक्षणमनं इच्छमानः इच्छन् कामेन पश्वादिविपयेण स्तोतृभिः क
तः वशीकृतोऽसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

पूषा सुवन्धुर्दिवः आ पृथिव्या इळस्पतिर्मघवां दुस्मवर्चाः ।

यं देवा सोऽददुः सूर्यायै कामेन कृतं तव संस्वर्चम् ॥ ४ ॥ २४ ॥

पू॒षा । सु॒वन्धुः । दि॒वः । आ । पृ॒थि॒व्याः । इ॒ळः । प॒तिः । म॒घ॒वां ।

दु॒स्म॒वर्चाः । यम् । दे॒वाः । अ॒ददुः । सू॒र्यायै॑ । का॒मेन॑ । क॒ृतम् ।

त॒व॒सं॒ । सु॒अ॒र्चम् ॥ ४ ॥ २४ ॥

पूषापोको देवः दिव आ पृथिव्या इळस्पतिः शोभनो बन्धुर्भवति तथा इळस्प-
तिः इळाया अन्नस्य पतिः मघवा मघमिविधननाम तद्वान् यद्वा मंहते दर्शनार्थं शोभाय साधनो मघ
शब्दः दानवान् दुस्मवर्चाः धर्षयति रूपनाम दुस्मदर्शनीयं वर्चो यस्य तादृशः यं पूषणं देवाः सर्वदेवाः
सूर्यायै सूर्यस्य पत्न्यै यद्वा सा विज्यै सूर्याख्यायै अश्विनोर्वरणाय अददुः दत्तवन्तः पुत्रः पितरा वृणी
त पूषेति हि श्रूयते-कीदृशं पूषणं कामेन पश्वादिविपयेण कृतं स्तोतृभिर्वशीकृतं तव संस्वर्चवन्तं पशुदं
वा सर्वं च त्वं न सुष्टु गच्छन्तं एवं विधं यं पूषणं ददुः संपूषा सुवन्धुर्दिव्यन्वयः ॥ ४ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे चतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

प्रनुवोचेति दशचैदशमसूक्तं भारद्वाजस्यार्पणं इन्द्राग्निदेवताकं सप्तम्याद्याश्रतस्त्रोनुष्टुभः शिष्टाः
षट्बृहत्पः तथा चानुक्तान्तं—प्रनुदशैन्द्राग्रं तु भार्गवं चतुरनुष्टुबन्तमिति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रनुवोचासुते पुंवां वीर्यां यानि चक्रथुः ।

हतासो वां पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् ॥ १ ॥

प्र । नु । वोच् । सुते पुं । वाम् । विर्या । यानि । चक्रथुः । हतासः ।

वाम् । पितरः । देवशत्रवः । इन्द्राग्नी इति । जीवथः । युवम् ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी यानि वीर्यां विर्याणि पोरकमाणि चक्रथुः कृतवन्तो युवांसुतेषु अभिपुतेषु सोमेषु अस्मघस्ते
वां युवयोस्तानि वीर्याणि नुक्षिमे प्रवोचं न वीमि । तदेव वीर्यं दर्शयति हे इन्द्राग्नी देवशत्रवः देवाः
शत्रवः शतपितारो ये पातादृशा असुराः पितरः हिंसकाः पीयति हिंसाकर्मा तस्यैतद्रूपं इदृशा असुराः
वां युवाग्नां हतासो हता आसन् युवं युवांनु जीवथः जीवनवन्तो भवथः असुरैर्न बाधिता विति पावद्वा ॥

अथ द्वितीया—

बद्धिस्थामहिमावामिन्द्राग्नी पणिष्ठ आ ।

समानो वां जनिता भ्रातरा युवं यमा विहेह मातरा ॥ २ ॥

बद्ध् । इत्या । महिमा । वाम् । इन्द्राग्नी इति । पणिष्ठः । आ ।

समानः । वाम् । जनिता । भ्रातरा । युवम् । यमौ । विहेह मातरा ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवयोः महिमामहत्त्वं इत्या इत्थं अनेन प्रकारेण बद्धत्वं युष्मद्विपर्ययजन्म
महत्वं प्रतिपाद्यते तत्सर्वं यथार्थमित्यर्थः पणिष्ठः आपनिष्ठः स्तुत्यतमश्च प्रजापतिः समानः एक एव
वां युवयोर्जनिता जनयिता अतो युवं युवां भ्रातरा भ्रातरोऽस्थः अपि च यमौ यमलौ सहोत्पन्नौ इहेह-
मातरा इहेह च सर्वत्र माता ययोस्तादृशीऽस्थः अदिति र्सनयोर्मां वासैव विस्तीर्णा भूमिरिति विहेह मात-
रा विति स्तुयते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ओकि वां सांसुते सचौ अश्वससी इवादने ।

इन्द्रान्वं १ ग्री अवसेह वज्रिणां वयं देवा हवामहे ॥ ३ ॥

ओकि॒ऽवांसा॑ । सु॒ते । स॒र्वा । अ॒श्वा । स॒मी॒द्वेति॒स॒मी॒ऽद्व ।
 आ॒दने॑ । इन्द्रा॑ । नु । अ॒ग्नी इति॑ । अ॒वसा॑ । इ॒ह । व॒ज्रिणा॑ । व॒यम् ।
 दे॒वाः । ह॒वाम॒हे ॥ ३ ॥

हेइन्द्राग्नी सुतेअभिपुतेसोमेपुवांसचाग्रहओकिवांसाओकिवांसौसमवेतौसंगतौभवतं उच
 समवायइत्यस्यैतद्वृषं तद्वृष्टान्तः—आदनेभक्षणीयेघासोसमीद्ववाश्वा सर्पणशीलावश्वाविव नुअ-
 घवर्षतादृशाविन्द्राइन्द्रौअग्नीइन्द्राग्नी इहास्मिन्यज्ञेअवसारक्षणेनहेतुनाहवामहे आह्वयामहे । इ-
 तरेतरयोगादइन्द्रशब्देअग्निशब्देचद्विवचनं कीदृशाविन्द्राग्नी वज्रिणावज्रिणौ आयुधोपेतौ
 देवादानादिगुणयुक्तौ ॥ ३ ॥

अथचतुर्थी—

यइन्द्राग्नीसुतेपुवांस्तवन्तेष्टतावृथा ।

जो॒प॒वा॒कं॒वद॑तः॒प॒ञ्च॒हो॒पि॒णा॒न॒दे॒वा॒भ॒स॒थं॒च॒न ॥ ४ ॥

यः । इन्द्रा॒ग्नी इति॑ । सु॒तेपु॑ । वा॒म् । स्त॒वत् । तेपु॑ । ऋ॒त॒ऽवृ॒था ।
 जो॒प॒ऽवा॒कम् । व॒दतः॑ । प॒ञ्च॒ऽहो॒पि॒णा । न । दे॒वाः । भ॒स॒थः । च॒न ॥ ४ ॥

हेऋतावृथा ऋतस्यसत्यस्ययज्ञस्यवावर्धयिताराविन्द्राग्नी सुतेष्वभिपुतेपुसोमेपु यःस्तोता
 वांयुवांस्तववृत्तिर्तस्तूयात् तेपुसोमेपुमध्येजोपवाकंवदतःजोपंजोपमितव्यंभीतिहेतुत्वेनकर्तव्यं
 स्वयमप्रीतिकर्तादृशार्कवाक्यवदतस्तस्यस्तोतुःसोमहेपञ्चहोपिणा पञ्चःप्राजितःप्रसिद्धः हो-
 पोघोषः स्तोत्रययोस्तादृशौहेदेवौ युवानभसथोनभसयथः चनेतिपादपूरकःअभनिरुक्तं—जोप-
 वाकमित्यविज्ञातनामधेयंजोपमितव्यंभवति । यइन्द्राग्नीसुतेपुवांसोमेपुस्त्वौतितेष्टृतस्यवर्धयितारौ-
 नस्याग्नीथोयोयंजोपवाकंवदतिविजंजयःप्राजितहोपिणौदेवीनतस्याग्नीथंइति ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

इन्द्रा॒ग्नी॒कोअ॒स्य॒वा॒न्दे॒वौम॒र्त॒श्चिके॒तति॑ ।

वि॒पू॒चोअ॒श्वान्पु॒युजा॒न॒ई॒य॒त॒एकं॑ःस॒मान॑आ॒रथे॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

इन्द्राग्नी इति । कः । अस्थ । वाम् । देवौ । मर्तः । चिकेतंति । विपूचः ।
अश्वान् । युयुजानः । ईयते । एकः । समाने । आ । रथे ॥ ५ ॥ २ ॥

हेदेवौ द्योतमानाविन्द्राग्नी वायुवयोः अस्थ इदं कर्म कोमतां मनुष्यः चिकेतति जामीयात् न-
कोपीत्यर्थः किं तत्कर्म विपूचः नानाभं चतोगच्छतो अश्वान्त्समाने उभयार्थे एकस्मिन् रथे युव-
योरेक इन्द्रः सूर्यात्मना वर्तमानः युयुजानः तादृशान् अश्वान् योजयन् आईयते सर्वजगदग्निगच्छति ।
यद्वा विपूचो नाना रूपान् अश्वान् त्वया पकान् रश्मीन् समाने एक रूपे रथे संवत्सरात्मके युयुजानो योज-
यन् युवयोरेकः सूर्यात्मा इन्द्रः आईयते आगच्छति । एतद्युवयोः कर्म कोयथा वज्रानीयादित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे पंचविंशोऽवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षष्ठी—

इन्द्राग्नी अपादियं पूर्वागात्पृहतीभ्यः ।

ह्रित्वीशिरो जिह्वया वावद चरं बिंशत्पदान्यं क्रीमत् ॥ ६ ॥

इन्द्राग्नी इति । अपात् । द्वयम् । पूर्वा । आ । अगात् ।

पृहतीभ्यः । ह्रित्वी । शिरः । जिह्वया । वावदत् । चरत् । बिंशत् ।

पदा । नि । अक्रीमत् ॥ ६ ॥

हे इन्द्राग्नी अपात्पादरहिता इयमुपाः पृहतीभ्यः पादयुक्ताभ्यः शुभाभ्यः प्रजाभ्यः पूर्वाप-
माभा विनीतवी आगात् आगच्छति । तथा प्राणिनां शिरो ह्रित्वीपेरपित्री यद्वा शिरो ह्रित्वा त्यक्त्वा
स्थयमशिरस्कासती जिह्वया प्राणिस्थपातदीयेन वा मिन्द्रियेण वा वदत् भृशं शब्दं कुर्वन्ती चरत् १-
षं चरन्ती उपा बिंशत्पदानि अवयवभूतान् बिंशन्मुहूर्तान्यं क्रीमत् एकेन दिवरो नातिक्रामति एतच्च
युययोः कर्म तत्कोजामीयादिति पूर्वश्रान्त्यः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इन्द्राग्नी आह्रित्वन्वतेनरोधन्वानिवाहोः ॥

मानो अस्मिन्महाधने परावर्त्तगविष्टिपु ॥ ७ ॥

इन्द्राग्नी इति । आ । हि । तन्वते । नरः । धन्वानि । वाहोः । मा ।

नः । अस्मिन् । महाधने । परा । वर्त्तम् । गोह्रिष्टिपु ॥ ७ ॥

हेन्द्राग्नी नरोयोद्धारोमनुष्याःबाहोर्हस्तयोःवन्वानिघनं पिअतन्वतेहि आततज्यानि कुर्वते-
हि। युवांचास्मिन्महाघनेजेतव्येनमहाघनेनोपेतेसंग्रामे गविष्टिपुगवामन्वेपणेपुनोस्मान्मापरावर्कं
मापरित्यजतं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इन्द्राग्नीतर्पन्तिमाघाअर्योअरातयः ।

अपद्वेपांस्याहंयुयुतंसूर्यादधि ॥ ८ ॥

इन्द्राग्नी इति । तर्पन्ति । मा । अघाः । अर्यः । अरातयः ।

अर्ष । द्वेपांसि । आ । कृतम् । युयुतम् । सूर्यात् । अधि ॥ ८ ॥

हेन्द्राग्नी अघाआहंभ्यः अर्यःअभिगंभ्यः अरातयःशत्रुसेनामातपन्तिमाघाधन्ते ताअपा-
कृतंअपाकुरुतं । तथाद्वेपांसिदेहृन्शत्रून्सूर्यादधि अविःपंचम्यथानुवादकः सूर्यदर्शनात्पुयुतं-
पृथक्कुरुतंचयथातेसूर्येनपश्यन्तितथाकुरुतं मारयतमित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

इन्द्राग्नीयुवोरपिवसुं दिव्यानिपार्थिवा ।

आनंइहमयच्छतरार्यंविश्वायुपोपसम् ॥ ९ ॥

इन्द्राग्नी इति । युवोः । अपि । वसु । दिव्यानि । पार्थिवा । आ ।

नः । इह । म । यच्छतम् । रयिम् । विश्वायुःपोपसम् ॥ ९ ॥

हेन्द्राग्नी युवोर्युवयोःदिव्यानिदिविभ्रवानि पार्थिवापृथिव्यांभवानि लोकद्वयसंबन्धीनि
बहुवसूनि अपिदिवानियुवयोरेववर्तन्ते अतःकारणादइहस्मिन्यज्ञेनोस्मभ्यंरार्यंधनंआअभिपय
च्छतं । कीदृशंरयिं विश्वायुपोपसं आयवइविमनुष्यनाम सर्वेषांमनुष्याणांपोषणायपर्याप्तं यद्वास्त
वस्यायुपःपोषणेशकं छान्दसोवर्णलोपः ॥ ९ ॥

अथदशमी—

इन्द्राग्नीउक्थवाहसास्तोमेभिर्हवनश्रुता ।

विश्वाभिर्गीर्गिरागतमस्यसोमस्यपीतये ॥ १० ॥ २६ ॥

इन्द्राग्नी इति । उक्थःइवाहसा । स्तोमेभिः । हवनःश्रुता । विश्वाभिः ।
गीःऽभिः । आ । गतम् । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १० ॥ २६ ॥

हेउक्थवाहसाजकथैःस्त्वितिर्बहनीयो हेहवनश्रुता हवनस्यआह्वानस्यश्रोतरी एवंभूतौ
हेइन्द्राग्नी स्तोमेभिःस्तोत्रैःविश्वानिःसर्वाभिर्गीर्भिःशस्त्रस्याभिर्वाग्निश्च हेतुभूताभिरामतपागच्छ-
तं । किमर्थं अस्यास्मदीयस्यसोमस्यपीवयेपानार्थं ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेपङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथदृत्रमितिपंचदशर्चमेकादशसंस्कृतं भरद्वाजस्यापमेन्द्राग्रं आदौतिसत्सिद्धुभः चतुष्टया
घानवगापन्मः ब्रयोदशीत्रिष्टुप् चतुर्दशीवृहती पंचदश्यनुष्टुप् तथाचानुक्रान्तं—अथत्वंचोनागा
यवंतुत्रिविष्टुयादित्रिष्टुबृहत्यनुष्टुपन्तमिवि । गतःसूक्तविनियोगः । वरुणप्रवासेपुण्ड्राग्रस्यहविषः
अथदित्येपायाज्या सत्रितंच—इन्द्राग्नीअवसागतंअथदृत्रमुत्सनोतिवाजमिति ।

सैपाप्रथमा—

अथदृत्रमुत्सनोतिवाजमिन्द्राग्रोअग्नीसहृरीसपर्यात् ।

इरज्यन्तावसव्यस्यभूरेःसहस्तमासहसावाज्यन्ता ॥ १ ॥

अथत् । दृत्रम् । उत । सनोति । वाजम् । इन्द्रा । यः ।

अग्नी इति । सहृरी इति । सपर्यात् । इरज्यन्ता । वसव्यस्य ।

भूरेः । सहस्तमा । सहसा । वाज्यन्ता ॥ १ ॥

सपुरुषः वृत्रमावरकंशत्रुंअथत् दिनस्ति उतअपिच वाज्यमन्त्रवर्त्तयासनोति लभते यःपुरुषः
सहृरीशत्रूणामभिभविताश्विन्द्राग्नीसपर्यात् परिचरेत् । इतरेतरयोगादुभयवपूर्वपद्विवचनं कीदृ-
शाविन्द्राग्नी भूरेःअभूतस्यवसव्यस्य वसुसमूहस्य यद्वास्वार्थिकोयत् धनस्यइरज्यन्ता ईशानौस्वा-
मिनी इरज्यन्तिरेत्यर्थकम् । सहसावलेनसहस्तमाअतिशयेनाभिभवितारी शत्रूणांराज्यन्तावाजं
हविल्लक्षणमन्त्रंआत्मनइच्छन्ती यद्वावाजंस्तोदृष्ट्योदातव्यमन्त्रंकामयमानौ ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

तायोधिष्टमग्निगाइन्द्रनूनमपःस्वरूपसोअग्रजुह्वाः ।

दिशःस्वरूपसइन्द्रचित्राअपोगाअग्नेयुवसेनियुत्वान् ॥ २ ॥

ता । योधिष्टम् । अग्नि । गाः । इन्द्र । नूनम् । अपः । स्वं ।

उपसः । अग्ने । जुह्वाः । दिशः । स्वं । उपसः । इन्द्र ।

चित्राः । अपः । गाः । अग्ने । युवसे । नियुत्वान् ॥ २ ॥

हेइन्द्र हेअग्ने ता तौ युवांगाः आपः उदकानि स्वः सूर्योऽपसः उपः कालान् ऊहाः पणिभिर-
पहताः एतान् रावादीनभिलक्ष्य योधिष्ठं तेरसुरैः युद्धं कृतवन्तौ नूनमिति पादपूरणार्थः हेइन्द्र त्वं दि-
शः प्राच्याद्याः स्वः सूर्योऽपसश्च चित्राश्चायनीया अप उदकानि च गाश्च पणिभिरपहतानेतान् युवसे
अनेन लोकेनायोजयः यद्वा असुरैरावृत्तान् दिगादीन् असुरवधेनावरणमपनीय पृथक्कृतवानसीत्यर्थः
हेअग्ने नियुत्स्वाननियुद्भिरश्वैर्युक्तः सन्न त्वमप्येवमकार्षीरित्यर्थः ॥ २ ॥

ऐन्द्राग्रस्य पशोर्वपाया आवृत्रहणे त्यनुवाक्या सूत्रितं च—आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैराभरतं
शिक्षतं वज्रबाहू इति ।

अथ तृतीया—

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैरिन्द्रया न नमोभिरग्ने अर्वाक् ।

युवंराधोभिरकवेभिरिन्द्राग्ने अस्मे भवत उत्तमेभिः ॥ ३ ॥

आ । वृत्रहणा । वृत्रहभिः । शुष्मैः । इन्द्र । यातम् ।

नमः इभिः । अग्ने । अर्वाक् । युवम् । राधः इभिः । अकवेभिः ।

इन्द्र । अग्ने । अस्मे इति । भवतम् । उत्तमेभिः ॥ ३ ॥

हेवृत्रहणा वृत्रस्यासुरस्य हन्तारौ हेइन्द्र हेअग्ने वृत्रहभिः वृत्रस्पहन्तृभिः वृत्रहनननिमित्तैः
शुष्मैर्बलैः नमोभिः अस्मभ्यं दातव्यैरन्नैश्च सार्धं अर्वाक् अस्मदभिमुखं आयातमागच्छतं । हेइन्द्र
हेअग्ने युवं युवां अकवेभिः अकुत्सितैर्महद्भिः उत्तमेभिः उत्कृष्टतमैः राधोभिः धनेः सह अस्मे अस्मा-
स्तु भवतमाविर्भवत ॥ ३ ॥

चातुर्विंशिके हनिमातः सवने च्छावाकशस्त्रे ताहुवे इति षष्ठहः स्तोत्रियस्तुतः सूत्रितं च—ताहु-
वे ययोरिदमियं वामस्य मन्मन इति । षष्ठ्याभिपुत्रषडहयोः स्तोमवृद्धौ ताहुवे इत्याद्यानवर्चवावा
पार्याः सूत्रितं च—ताहुवे ययोरिदमिति न वेयं वामस्य मन्मन इत्येकादशेति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

ताहुवे ययोरिदं पमे विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी नमर्धतः ॥ ४ ॥

ता । हुवे । ययोः । इदम् । पमे । विश्वम् । पुरा । कृतम् ।

इन्द्राग्नी इति । न । मर्धतः ॥ ४ ॥

ता तौ तादृशाविन्द्राग्नी हुवे आह्वये ययोरिन्द्राग्नयोः पुरापूर्वस्मिन्कालेकृतं विश्वं सर्वं इदं
पूर्वास्तृक्षुकीर्तितं वीर्यं प्रमेयन्वते ऋषिभिः स्तूयते ताविन्द्राग्नी हुव इत्यन्वयः तौ चेन्द्राग्नी नमर्धतः स्तो-
तृन् न हिंस्तः अतः अस्मान्प्याहूतोरक्षतामिति भावः नमर्धति हिंसाकर्मा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

उग्राविघनिनामृधं इन्द्राग्नी हवामहे । तानोमृळात ईदृशे ॥ ५ ॥ २७ ॥

उपा । विघनिना । मृधः । इन्द्राग्नी इति ।

हवामहे । ता । नः । मृळातः । ईदृशे ॥ ५ ॥ २७ ॥

उग्रा उग्रौ उग्रणं यत्नौ अतएव मृधः शत्रून् विघनिनौ विघनिना विशेषेण हतवन्तौ इन्द्राग्नी हवा-
महे आह्वयामहे । तौ चेन्द्राग्नी ईदृशे स्मिन् संप्राप्ते नोस्मान्मृळातः सुखयतां यद्वा मृळतिरुपदयाकर्मा
नोस्माकं मृळतः उपदयां कुरुतां ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्थस्याष्टमे तप्तविशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी-

हतो वृत्राण्यार्या हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप द्विपः ॥ ६ ॥

हतः । वृत्राणि । आर्या । हतः । दासानि । सत्पती इति सत्पती ।

हतः । विश्वाः । अप । द्विपः ॥ ६ ॥

ताविन्द्राग्नी आर्या आर्यैः कर्मानुष्ठातृभिः कृतानि वृत्राण्युपद्रवजातानि हतः हिंस्तः तथा सत्प-
ती सतां पाळयितारो इन्द्राग्नी दासानि दासाः कर्महीनाः शत्रवस्तैः कृतानि चोपद्रवजातानि हितः
अपि च विश्वाः सर्वा द्विपः द्वेष्टीः शत्रुभूताः प्रजाः अपहृतः विनाशयतः अतोत्माकमभ्येवमेव कुरुता-
मिति भावः ॥ ६ ॥

चातुर्विंशिके हनिपातः सप्तनेष्टावाकशस्ते इन्द्राग्नी युवामिति पल्लहः स्तोत्रियस्तृचः सूत्रि-
तंच-इन्द्राग्नी युवामिमे पत्तस्य हि स्य कृत्विजेत्यष्टावाकस्येति ।

तृचेयथासूक्ते सप्तमी-

इन्द्राग्नी युवामिमे ईमिस्तोमा अनूपत । पिबंतं शम्भुवासुतम् ॥ ७ ॥

इन्द्राग्नी इति । युवाम् । इमे । अजि । स्तोमाः ।

अनूपत । पिबंतम् । शम्भुव । सुतम् ॥ ७ ॥

हेइन्द्राग्नी युवांसमेस्तोमाःस्तोवारः अन्यनूपत अभिष्टवन्ति हेशंभुवा सुखस्यभावयिता-
राविन्द्राग्नी सुतमभिपुतमस्मदीयंसोमंपितृवत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यावांसन्तिपुरुस्पृहोऽनियुतोदाशुपेनरा । इन्द्राग्नीताभिरागतम् ॥ ८ ॥

या । वाम् । सन्ति । पुरुस्पृहः । निऽयुतः । दाशुपे ।

नरा । इन्द्राग्नी इति । ताभिः । आ । गतम् ॥ ८ ॥

हेनरानेताराविन्द्राग्नी वायुवयोःस्वभूताःपुरुस्पृहःपुरुभिर्वहुभिःस्पृहणीयाः दाशुपेहवींषि
दत्तवतेयजमानार्थंउत्पन्नाः या नियुतोऽन्वाःसन्ति हेइन्द्राग्नी ताभिर्नियुद्भिरागतंआगच्छतं ॥ ८ ॥

अथनवमी—

ताभिरागच्छतंनरोपेदंसवनंसुतम् । इन्द्राग्नीसोमंपीतये ॥ ९ ॥

ताभिः । आ । गच्छतम् । नरा । उप । इदम् । सवनम् ।

सुतम् । इन्द्राग्नी इति । सोमंपीतये ॥ ९ ॥

हेनरानेताराविन्द्राग्नी स्यतेअभिपूयतेइतिस्वनःसोमः इदंसवनंइमंसोमंसुतमभिपुतंसप-
मति यद्वाइदंमातःसवनंसपअस्मिन्सवनेसुतमभिपुतंसोमंपतिताभिःनियुद्भिरागच्छतं किमर्थं
सोमपीतये तस्यसोमस्यपानार्थं ॥ ९ ॥

अथदशमी—

तमीळिष्वयोअर्चिषावनाविश्वापरिष्वजंताकृष्णाकृणोर्तिजिह्वया । १०।२८।

तम् । ईळिष्व । यः । अर्चिषा । वना । विश्वा । परिष्वजंत् ।

कृष्णा । कृणोर्ति । जिह्वया ॥ १० ॥ २८ ॥

हेस्तोतः तमग्निंईळिष्वस्तुहि योभिःअर्चिषाज्वालारूपेणतेजसाविश्वासर्वाणिवनान्यर-
ण्यानिपरिष्वजत् परिष्वजति परितोवेष्टयति यश्चतानिवनानिजिह्वयाज्वालयद्वाकृष्णाकृष्ण-
वर्णानिछणोतिकरोति ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेष्टाविंशोऽधर्गः ॥ २८ ॥

अथैकादशी-

यद्वा॒ आ॒वि॒वा॒स॒ति॒सु॒भ्र॒मि॒न्द्र॒स्य॒म॒र्त्यः । द्यु॒भ्राय॑ सु॒तरा॑ अ॒पः ॥ ११ ॥

यः । इ॒न्द्रे । आ॒वि॒वा॒स॒ति । सु॒भ्रम् । इ॒न्द्र॒स्य ।

म॒र्त्यः । द्यु॒भ्राय॑ । सु॒तराः । अ॒पः ॥ ११ ॥

योमर्त्योमनुष्यः इन्द्रेदीपेऽग्नौ सुभ्रं सुखकरं हविः इन्द्रस्य इन्द्राय आविवासति परिचरति प्रयच्छति चतुर्थ्यर्थे पृष्ठी तस्य मर्त्यस्य द्युभ्राय यो वमानाया जाय तदर्थं सुतराः सुखेन तरणीयाः अपः उदकानि वृष्ट्यात्मकानि इन्द्रः करोतीति शेषः ॥ ११ ॥

अथद्वादशी-

ता॒नो॒वा॒ज॒व॒ती॒रि॒प॒आ॒शू॒न्पि॒पृ॒त॒म॒र्व॒तः । इ॒न्द्र॒म॒ग्नि॒च॒वो॒ह्वे ॥ १२ ॥

ता । नः । वा॒ज॒व॒तीः । इ॒पः । आ॒शू॒न् । पि॒पृ॒त॒म् ।

अ॒र्व॒तः । इ॒न्द्र॒म् । अ॒ग्नि॒म् । च॒ । वो॒ह्वे ॥ १२ ॥

हे इन्द्राग्नी ता तौ युवां वाजवतीः अजवतीः इपः इष्यमाणा वृद्धीः यद्वा वाजो वलंतद्वतीरिषो-
जानि आशून् शीघ्रगान् अर्वतोऽन्वाधनोऽस्मज्ज्यं पिपृतं पूरयतं प्रयच्छतं । किमर्थं इन्द्रमग्निचयुवां
वोह्वे वोढुं हविर्भिः प्रापयितुं ॥ १२ ॥

ऐन्द्राग्रस्य पशोर्हविषो नुवाक्या उभा वामित्येषा सवितंच-उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्यै शु-
चिं नुस्तोमं नयजातमयेति ।

सैषासुकेत्रयोदशी-

उ॒भा॒वा॒मि॒न्द्रा॒ग्नी॒आ॒हु॒व॒ध्यै॒उ॒भा॒रा॒ध॒सः॒स॒ह॒मा॒द॒य॒ध्यै॑ ।

उ॒जा॒दा॒ता॒रा॒वि॒पा॒र॒र्यी॒णा॒मु॒भा॒वा॒ज॒स्य॒सा॒त॒र्ये॑ हु॒वे॒वाम् ॥ १३ ॥

उ॒भा । वा॒म् । इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ इति॑ । आ॒हु॒व॒ध्यै । उ॒भा । रा॒ध॒सः ।

स॒ह । सा॒द॒य॒ध्यै । उ॒भा । दा॒ता॒रा॒ । इ॒षाम् । र॒यी॒णाम् । उ॒भा ।

वा॒ज॒स्य । सा॒त॒र्ये॑ । हु॒वे॒ । वा॒म् ॥ १३ ॥

हेइन्द्राग्नी उभाउभौसंहत्यवर्तमानौवांपुषांहुषेआह्वयामि किमर्थआहुवध्ये आभिमुख्ये-
नहोतुं तथाउभाउभौयुवामाह्वये राधसःराधसाराधकेनहविपासहयुगपदेवमादयध्ये मादयितुंतर्प-
यितुंसर्वपुदेवपुस्तसुआवयोराह्णानेकिंकारणमितिचेदुच्यते—उभाउभौतौयुवां इपामन्नानांरयीणां
धनानांचदातारौस्थः अतःकारणात्उभाउभौ वांयुवां वाजस्यान्नस्यसातये संभजनायहुये
आह्वये ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी—

आनोगव्येभिरभ्यैर्वसव्यैरुपगच्छतम् ।

सखायौदेवौसख्यायशम्भुवैन्द्राग्नीताह्वामहे ॥ १४ ॥

आ । नः । गव्येभिः । अभ्यैः । वसव्यैः । उप । गच्छतम् ।

सखायौ । देवौ । सख्याय । शम्भुवा । इन्द्राग्नी इति ।

ता । ह्वामहे ॥ १४ ॥

हेइन्द्राग्नी गव्येभिर्गोसमूहैः अभ्यैरश्वसमूहैः वसव्यैर्वसुसमूहैश्चसार्धं नोस्मानाभिमु-
त्स्येनउपगच्छतं शेषःपरोक्षकृतः सखायोसमानख्यानौदेवौ दानादिगुणयुक्तौ शंभुवा शंभुवौ
सुखस्यभावयितारौ वा तादृशाविन्द्राग्नी सख्यायसस्त्वित्त्वार्थवयंह्वामहे आह्वयामहे ॥ १४ ॥

अथपंचदशी—

इन्द्राग्नीशृणुतंहव्यंयजमानस्यसुन्वतः ।

वीतंहव्यान्यागतंपिबंतंसोम्यमधु ॥ १५ ॥ २९ ॥

इन्द्राग्नी इति । शृणुतम् । हव्यम् । यजमानस्य । सुन्वतः । वीतम् ।

हव्यानि । आ । गतम् । पिबंतम् । सोम्यम् । मधु ॥ १५ ॥ २९ ॥

हेइन्द्राग्नी सुन्वतः सोमाभिपदंकुर्वतोयजमानस्यहवमाह्वानंस्तोत्रंशृणुतं श्रुत्वाचतदीया-
निहव्यानिहवीपिबीतं कामयेथां । कामयित्वाच आगतंआगच्छतं । आगत्यचसोम्यंसोमात्म-
कमधुपिबतं ॥ १५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेऽकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

इयमददादितिचतुर्दशचैद्वादशसूक्तं भरद्वाजस्यार्थं सरस्वतीदेवताकं आदितस्तिस्त्रिजग-
त्यः त्रयोदशैषत्रिजगती चतुर्दशीत्रिष्टुप् शिष्टागायन्त्यः तथाचानुक्रांतं—इयंपलूनासारस्वतंत्रिज-
गत्यादिजगतीत्रिष्टुपन्तमिति । अत्रशौनकः—इयमित्येतदाद्यन्तुसूक्तंसारस्वतंजपेत् । द्विजः प्रातः
शुचिर्भूत्वावाग्मीभवतिबुद्धिमानिति १ पार्थिकेपष्ठेहनिप्रउगेइयमददादितिसारस्वतस्तृचः सू-
त्रितंच—इयमददाद्रभसमृणच्युतमितिप्रउगमिति ।

तत्रप्रथमा—

इयमददाद्रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वायं दाशुपे ।

याशश्वन्तमाचखादावसंपणिताते दात्राणि तविपासरस्वति ॥ १ ॥

इयम् । अददात् । रभसम् । ऋणश्च्युतम् । दिवःश्वासम् । वध्यश्वायं ।

दाशुपे । या । शश्वन्तम् । आश्चखाद । अवसम् । पणिम् । ता ।

ते । दात्राणि । तविपा । सरस्वति ॥ १ ॥

इयंसरस्वती रभसंवेगवन्तं ऋणच्युतं वैदिकस्य देवक्रपि पितृसंबन्धिनो लौकिकस्य च ऋण-
स्य व्यापयितारं दिवोदासमेतत्संज्ञं पुत्रं दाशुपे हवींषि दत्तवते वध्यश्वाय एतत्संज्ञाय क्रपये अददात्
दत्तवती । या सरस्वती शश्वन्तं बहुलं पणिपणनशीलं वणिजं अदात्तुजं अवसंकेवलं स्वात्मन एव त
पंकं आचत्वा दआजघान । सेयमददादित्यन्वयः अधमत्पक्षी कृत्यस्तौति हे सरस्वति देवि ताता-
नि पुत्रदानादीमिते त्वदीपानि दानाणि दानानि तविपातविपाणिमहान्ति भवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत्सानुगिरीणां तविपेभिर्मिभिः ।

पारावतघ्नीमवसे सुवृत्तिभिः सरस्वतीमाविवासे मधीतिभिः ॥ २ ॥

इयम् । शुष्मेभिः । विसखाः इदं । अरुजत् । सानु । गिरीणाम् ।

तविपेभिः । ऊर्मिभिः पारावतघ्नीम् । अवसे । सुवृत्तिभिः ।

सरस्वतीम् । आ । विवासेम् । धीतिभिः ॥ २ ॥

सरस्वतीदेवतारूपेण नदीरूपेण च वर्तते देवतारूपास्तु ताधुनानयानदीरूपां सरस्वतीं स्तोति । इयं नदीरूपा सरस्वती शुष्यैः शोषकैरात्मैर्बैटेः तविपेभिः महद्भिर्दुर्मिभिः तरगैः गिरीणां पर्वतानां तीरसंबद्धानां सानुसानूनि अरुजद्भनकि । विसत्वा इव विसंस्तनतीति विसत्वाः सयथा विसार्थपंकं रुज-
तितद्वत् वां सरस्वतीं पारावतर्ध्नां परावति दूरदेशे विद्यमानस्यापि वृक्षादेर्हवीं सुवृक्तिभिः स्तुतिभिः धी-
तिभिः कर्मभिश्च अवसेरक्षणा र्थं आविवासेम परिचरेम । यद्वा पारावतर्ध्नां पारावारे परार्वाची तीरे तयो
र्धातिनीं । उक्तं च—पारावतर्ध्नां पारावारघातिनीमिति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सरस्वति देवनिदो निबर्ह्य प्रजां विश्वस्य वृत्सं यस्या मायिनः ।

उत्क्षितिभ्योऽवनीं रविन्दो विपमेभ्योऽस्रवो वाजिनीवति ॥ ३ ॥

सरस्वति । देव॒निदः । नि । ब॒र्ह्य॒ । प्र॒जाम् । विश्व॑स्य । वृ॒त्सं॒ य॒स्य॒ । मा॒यि॒नः । उ॒त् । क्षि॒ति॒भ्यः । अ॒वनीः । अ॒वि॒न्दः । वि॒प॒म् । ए॒भ्यः ।
अ॒स्र॒वः । वा॒जि॒नी॒श्व॒ति ॥ ३ ॥

हे सरस्वति देवनिदो देवानां निन्दकान् सुरान् निबर्ह्य न न्यबर्ह्यः अवधीः । तथा विश्वस्य व्याप्त-
स्या मायिनो मायाविनः वृत्सयस्य वृत्सय इति त्वष्टुर्नामधेयं त्वष्टुः प्रजापुत्रं वृत्रासुरं च न्यवधीः । त्वत्साहा-
य्या देव इन्द्रो हतवानित्यर्थः । उत् अपि च हे वाजिनीवति अन्नवतिसरस्वति त्वं क्षितिभ्यो मनुष्येभ्यः
अवनीः असुरैरपहता भूमीः अविन्दः अलंभयः । एभ्यो मनुष्येभ्यः विपमुदकं च अस्रवः अक्षारय ।
यद्वा क्षितयो सुरजनाः तेभ्यः सकाशात् अवनीः भूमीः अविन्दोऽन्नं दानं सितं तान् हत्वा एभ्यश्चासुरे-
भ्यः विपं घृतिहेतुभूतं गरलं अस्रवः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रणोदिवी सरस्वती वाजं भिर्वाजिनीवती । धीनामं विज्यं वतु ॥ ४ ॥

प्र । नुः । दे॒वी । सर॑स्वती । वा॒जं॒ । भिः । वा॒जि॒नी॒श्व॒ती । धी॒नाम् ।
अ॒वि॒त्री । अ॒व॒तु ॥ ४ ॥

देवी दानादिगुणयुक्ता वाजिनीवती वाजोन्मयस्पांक्रियायांसावाजिनी तद्युक्ता धीर्ना
ध्मातृणांस्तोतृणांअवित्रीरक्षित्री एवंभूतासरस्वती वाजेभिरञ्जैर्नोस्मान्प्रावतुप्रकर्षेणतर्पयतु ॥ ४ ॥

अथपंचमी—

यस्त्वादेविसरस्वत्युपब्रूतेधनेहिते । इन्द्रंरुद्रंतूर्य्ये ॥ ५ ॥ ३० ॥

यः । त्वा । देवि । सरस्वति । उपब्रूते । धने । हिते । इन्द्रम् । न ।
रुद्रं । तूर्य्ये ॥ ५ ॥ ३० ॥

हेदेवि सरस्वति यःस्तोतावृत्रतूर्य्यसंग्रामेधनेहितेनिहितेनिमित्तभूतेसति इन्द्रंरुद्रमिवत्वा
उपब्रूते स्तौति वरक्षेतेशेपः ॥ ५ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेषिशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथषष्ठी—

त्वंदेविसरस्वत्यवावाजेषुवाजिनि । रदापूपेवर्धनःसुनिम् ॥ ६ ॥

त्वम् । देवि । सरस्वति । अव । वाजेषु । वाजिनि । रद ।
पूपाश्दव । नः । सुनिम् ॥ ६ ॥

हेदेवि दानादिगुणयुक्ते हेवाजिनि वाजोवल्लभन्वातद्युक्तेहेसरस्वति त्वंवाजेपुसंग्रामेषुअव
अस्मावक्ष । अपिच नोस्मभ्यंपूपेवपोपकोदेवइव सर्गिसंभजनीयंधनंरद विल्लिख पयच्छे-
तियावद ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उतस्थानःसरस्वतीघोराहिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नीवष्टिसुष्टुतिम् ॥ ७ ॥

उत । स्या । नः । सरस्वती । घोरा । हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी ।
वष्टि । सुष्टुतिम् ॥ ७ ॥

उतअपिच स्यात्ताप्रसिद्धासरस्वती घोराशत्रूणांभयकारिणी हिरण्यवर्तनिः वर्ततेअनेने-
विवर्तनिःरथःहिरण्यमयवर्तनिर्यस्याःसातथोक्ता वृत्रघ्नी वृत्राणांशत्रूणांहंवी एवंभूतासासरस्वती
नोस्मदीयांसुष्टुतिं शोभनांस्तुर्विवष्टिकामयतां ॥ ७ ॥

अथाष्टमो—

यस्या॑अ॒न॒न्तोअ॒हु॒तस्त्वेष॑श्चरि॒ष्णुर॑र्ण॒वः । अम॑श्चर॒तिरो॑रु॒वत् ॥ ८॥

यस्याः । अ॒न॒न्तः । अ॒हु॒तः । त्वेषः । च॒रि॒ष्णुः । अ॒र्ण॒वः । अमः ।
चर॑ति । रो॒रु॒वत् ॥ ८ ॥

यस्याःसरस्वत्याः अमोबलंअनन्तः अपर्यन्तः अपरिमितः अहुतः अर्हिसितः अकुटि-
लोवात्वेपोदीप्तः चरिष्णुः चरणशीलः सर्वज्ञापतिहतगतित्यर्थः अर्णवः उदकवान् उदक-
प्रदइत्यर्थः एवंभूतःसन् रो॒रु॒वत्प्रशंशश्चकुर्वन्चरति वर्तते । सानोविश्वाइत्युत्तरप्रसंगः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

सानो॒विश्वा॒अति॒द्विपः॑स्वसृ॒र॒न्याऋ॒ताव॑री । अत॒न्ने॒हैव॑सूर्यः ॥ ९॥

सा । नः । वि॒श्वाः । अति॑ । द्वि॒पः । स्वसृः । अ॒न्याः । ऋ॒त॒इ॒वरी॑ ।
अत॑न् । अ॒हा॒इ॒द॒व । सूर्यः ॥ ९ ॥

सासरस्वतीनोऽस्मानविश्वाःसर्वादिपोद्देष्टीःप्रजाःअतिनयतु अतिवारयतु तथास्वसृः स्वयं-
सारिणीः सहोत्पन्नावा ऋतावरी ऋतमिदंयुदकनाम तद्युक्ताअन्याश्चनदीः अस्मान्अतिनयतु य-
द्वा जस्येव वाञ्छन्दसीतिपूर्वसवर्णदीर्घः उदकवत्यःस्वसारोभगिन्योअन्याःपंगायानेद्यश्चअस्मान्
शत्रून्विनयन्तु तत्रदृष्टान्तः—सूर्यःसर्वस्यमेरकआदित्यः अतन्सततंगच्छन् अहेवअहानीवय-
थाअहानिशीममविनयतितद्वत् ॥ ९ ॥

दशरात्रेदृतीयेहनिप्रजगेउतनःप्रियेतिसारस्वतस्तृचः सूर्यितंच—उतनःप्रियाप्रियास्वि-
त्यौष्णिहंप्रजगमिति । पवित्रेष्ट्याउतनःप्रियेतिसारस्वतस्यहविषोनुवाक्या सूर्यितंच—उतनः
प्रियाप्रियास्विमाजुह्वानायुष्मदानमोभिरिति ।

तृचेपथमासूकेदशमी—

उ॒तनः॑प्रि॒याप्रि॒यासु॑स॒मस्व॑सा॒सुजु॑ष्टा । सर॑स्वती॒स्तोम्या॑भूत् ॥ १०॥ ३१॥

उ॒त । नः । प्रि॒या । प्रि॒यासु॑ । स॒म॒इ॒स्वसा॑ । सु॒जु॒ष्टा । सर॑स्वती ।
स्तो॒म्या । भूत् ॥ १० ॥ ३१ ॥

उतअपिच नोस्माकंप्रियासुप्रियाणांमध्येप्रियाप्रियतमा सप्तस्वसागायत्र्यादीनिच्छंदासि
स्वसारोयस्यास्तादृशी नदीरूपायास्तुगंगाद्याः सप्तनद्यः स्वसारः सुजुष्टाः सुप्रपुरातनैर्कपिभिः से-
विता एवभूतासरस्वतीदेवीस्तोम्याभूत् स्तोत्रव्याभवत् ॥ १० ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेऽकारंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी—

आपप्रुपिपार्थिवान्युरुरजोअन्तरिक्षम् । सरस्वतीनिदस्पातु ॥ ११ ॥

आ॒ऽप॒प्रु॒पी । पार्थि॒वानि । उ॒रु । रजः । अ॒न्तरि॒क्षम् । सर॑स्वती ।
नि॒दः । पा॒तु ॥ ११ ॥

पार्थिवानि पृथिव्याःसंवन्दीनि उरुउरूणि विस्तीर्णानि रजोऽंशसिलोकान्अन्तरिक्षं
अन्तराक्षान्तंनभश्च आपप्रुपी स्वतेजसापूरितवती । सरस्वतीदेवी निदःनिन्दकाच्छत्रोः पातु अ-
स्मावक्षतु ॥ ११ ॥

अथद्वादशी—

त्रिप॒धस्थास॒प्तधातुःप॒ञ्चजा॒ताव॒र्धय॑न्ती । वाजे॑वाजेह॒व्याभू॑त् ॥ १२ ॥

त्रिऽस॒धस्था । स॒प्त॒धातुः । प॒ञ्च । जा॒ता । व॒र्धय॑न्ती । वाजे॑ऽवाजे ।
ह॒व्या । भू॑त् ॥ १२ ॥

त्रिपधस्था त्रिपुलकेषुसहावतिष्ठमाना त्रिलोकव्यापिनी सप्तधातुःसप्तधातवोवयवाः गा-
यत्र्याद्यगंगाद्यावापस्याःसातथोक्ता पञ्चजाताजातानिनिपादपचमानचतुरोवर्णानां धर्वादीन्या-
वर्धयन्ती अभिवृद्धान्बुवन्ती ईदृशीसरस्वती वाजेवाजे युदेयुदेसर्वेषुयुदेषु हव्याभूत्द्वातव्या
भवति ॥ १२ ॥

अथत्रयोदशी—

प्रयाम॑हि॒माम॑हिना॒सुचे॑कि॒तेद्यु॒न्नेमि॑र॒न्याअ॒पसा॑मु॒पस्त॑मा ।
रथ॑इववृ॒हती॑वि॒म्बने॑कृतो॒पस्तु॒र्त्याचि॑कितु॒पासर॑स्वती ॥ १३ ॥

प्र । या । म॒हिम्ना । म॒हिनां । आ॒सु । चे॒किते । द्यु॒न्नेभिः । अ॒न्याः ।
अ॒पसां । अ॒पः॒क्षता । रथः॒इव । बृ॒हती । वि॒श्वने । कृ॒ता ।
उ॒प॒स्तुत्या । चि॒कि॒तुपा । सर॑स्वती ॥ १३ ॥

महिम्नामाहात्म्येनमहिनामहती द्युन्नेभिःद्युन्नेर्घोतमानैःपशोभिरन्नेर्वायुकासती आसु
आसांनदीनांदेवतानांमध्येयासरस्वतीमचेकिते प्रकर्षेणज्ञायते । याचअन्याःअन्यासां सुषांस्तु-
गितिपटीबहुवचनस्यजसु अपसविगवतीनांमध्येअपस्तमावेगवत्तमा याचरथइवविश्वनेविशु-
स्वायबृहती परिवृढा गुणैरधिकाकृता मजापतिनात्रिर्मिता सासरस्वतीचिकितुपा जानतास्तोत्रा
उपस्तुत्याउपस्तोतव्याभवति ॥ १३ ॥

अथचतुर्दशी-

सर॑स्वत्य॒जिनो॑नेपि॒वस्यो॑माप॑स्फरीः॒पर्य॑सा॒मान्आ॑धक् ।
जु॒पस्व॑नः॒स॒ख्यावे॑श्या॒चमा॑त्वत्क्षेत्रा॒ण्यर॑णानिगन्म ॥ १४ ॥ ३२ ॥
सर॑स्वति । अ॒जि । नः । ने॒पि । वस्यः । मा । अप॑ । स्फ॒रीः ।
पर्य॑सा । मां । नः । आ । धक् । जु॒पस्व । नः । स॒ख्या । वे॒श्या ।
च । मा । त्वत् । क्षेत्रा॑णि । अर॑णानि । ग॒न्म ॥ १४ ॥ ३२ ॥

हेसरस्वति नोस्मानवस्योवसीयः प्रशस्तं बहुधनंअभिनेपि अभिप्रापय मापस्फरीः
अमं वृष्णाम्नाकार्पाः । स्फारोवृद्धिः उपसर्गवशात्तद्विपरीतेवर्तते तथाप्यसोदकेनअधिकेननो-
स्मानसाआधक् नाभिदह नबाधस्व । अपिचनोस्माकंसख्यासख्यानिसत्त्विकमोणिवेश्यापवेश-
मानिचनुपस्व सेवस्व । वयंचत्वत्सकाशात्अरणानिअरमणानिनिरुष्टानिक्षेत्राणिमागन्म मामा-
मयम अपितुरमणीयान्येव ॥ १४ ॥

॥ इतिचतुर्थस्याष्टमेद्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेनतमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्चतुरोदेयाद्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरजुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेणसायणा-
चार्येणविरचितेमाधवीयेवेदार्थप्रकाशेऋक्संहिताभाष्येचतुर्थाष्टकेअष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ८ ॥

॥ चतुर्थाष्टकः समाप्तः ॥ ४ ॥